

posztergáció vonakodás; codealä, ezitare; Weigerung. 1703: ha az Commissiok(na)k is postergatiojaval az ő Felsege szolgálatyab(an) akadályt szerezven kesletetik, vagy praetermittallyak be küldeset, az Militaris Executiót tulajdon maga hazaira Vice Tisztek(ne)k külgjük [UszLt IX. 77/63 gub.].

poszteritás 1. leszármazott, utód; urmaşi, descendanti; Nachfolger. 1579: minden mezey, erdej eoreoksegek, tokal zenafewekkel feoldekkal ... mindeneknek ket reze Kovachioczy Farkas urame es posteritassaie, Harmada Zabo Geor<g>neie es maradekie legien [Búrjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. 1621: Kalacsutsuo Jstua(n) Vramek, mjdenekek ellen Eujctiot ueue(n) magokra meg igyrek magok saját keoltsegeken es faratsagokon. Crajczar Andras Vramat felesegeuel es posteritassial mjnden Impeditorok ellen, otalmaznj az eo kemenek Czereben adot hazokban [Kv; RDL I. 13]. 1644: de ha I(ste)n posteritassal ne(m) szeretne eötetis ... ha sine semine deficial^a, visza szallianak pure et simpliciter, i(m)mediateq(ue) edes szuleimre, egy testver atia(m)fiaira [Kv; JHb III/6. — ^aTi. a feleség]. 1677: Vegezetett volt ennek-elötte-is boldog emlekezetü eleinktől, minden bizonynal ez hazának nagy romlásáról vett experienciájából, hogy soha ... ugy magunk es posteritassink is immaturus gyermek Fejedelmeket ne választssanak [AC 29]. 1696: az Arapataki erdőt szabadossan erdöltette ... az ő Kglme posteritassi hasonlokeppen erdöltettek, s erdöltetik mais [Sepsiszkirály Hsz; LLt]. 1700: Ada ... egy szena retett ... illye(n) Conditioval, hogj valamikor Mustos Janostol vagj Posteritassatol ... ki akarna váltani, tartoznék mégh boczatani, ha penigle(n) megh nem boczatna, mind az penz nélkül s mind az Föld nélkül el maradjio(n) [Kál MT; Berz. 3. 39/48]. 1770: Hallottam aztis ... hogy ... az Utrizalt Bágyulékis a fenneb nevezet Bágyulnak Posteritassi lenné(ne)k [Girbó AF; JHb Arion Bunye (50) zs. vall.]. 1775/1785: Ezen Török Posteritásoknak ágazattyát, vagy eredetét honnan tudgya a Tanu? [DobLev. III/596. 378 gub. vk]. 1806: Az Utrumban ki szomszedolt kaszállot most a Néhai Nemegyei István Poszteritassi birják [Gálvfa KK; Kp II. 71 Gergely István (50) lib. vall.]. 1845: adá T. Kádár Lajos Ur T. Kováts Sándor Urnak azon jussát utánna járandoival ... ahoz semmi igazat, és követelést; a' fenn irt Vendiör Ur, fen sem hágy, sem maga, sem maradvánnya vagy Posteritassa részéről [Bözödújfalú U; Borb. II].

Szk: fejedelmi ~. 1662: die 4. Octobris a fejedelem igen megnehezedett volna ... die 11. Octobris ... reggeli 11 órakor, szép csendes kimúlása által az élők társaságából kiköltözött vala ... méltóságos fejedelmi poszteritásának és házának, főképpen vele együtt megelémedett, istenes életü, keresztény házastársának életig való keserűséget és szomorúságot hagyván [SKr 291–2] * *fiúágon levő ~.* 1717: Evictiotis vón magára s maradékjára Szekeres Kata Aszszony eo kglme, hogy ... eo kglmet s fiu ágon levő Posteritassit ... per Testamentarium dispositionem Leány ágon levő Successoritis minden legitimus impeditorok ellen, az ... szena fűnek bekeseges birodalmában meg oltalmazza [Mezőmadaras MT; Berz. 18] * *legitimus ~.* 1724: En Brassován Christoph magam és Testvér Bányám Brassován Nicula képeben ... az Nemes Belső Szolnok Vármegyei Fűzesi Partialis Gyűlésen azon Vármegyei Tisztek előtt alkuván meg Bányám Brassován Nicula az Urral ... Czegei Vass Daniel Urammal ... consideralvan azt is hogy ugyan

csak azon Kalácsos oláh esztendeig raboskodot ... husz magyar forintokban kész pénzben ... ea Conditione, hogy sem én sem Bányám Uram és semminemü utriusque legitimus posteritassink azon Kalácsoson, sem az lovat el lopo tolvajon ... ez után nem pretendálunk [Vízszilvás SzD; WassLt] * *(mind)két ág ~.* 1691: ha Szathmári Szabo Janos Ur(am)ot ... Lippai István Ur(am) ... s két ágh posteritassi meg nem oltalmaznak, oltalmazhatnák ... Lippai István Ur(am)nak maga személyéhez is ... hozza nyulhasson, es satisfactiot vehessen [Ne; DobLev. I/34]. 1755: Szabo András ur(am) ... Zálogosított volt egy örökséget rajta levő Hazzal s épülettel ... által adák azon Zálogos jóságot ... Arkosi Nagj Gabor ur(na)k s mind két ágh Posteritass(na)k Legatariussa(na)k [Gyf; JHb XXVI/21]. 1772: mely fundust és rajta levő kö házat ... Nms Zabolai Ötves Mihály Ur(am) feleségétől Kádár Mária Aszszonytól acquiralt ... s meg örökösitett ... Magyarosi Beniamin Uram, és kedves élete Párja Szánto Drusiana Aszszony, magok két ágh Posteritassok Legatariussok és Successorok számára [Ne; DobLev. II/437. 1]. 1780: jövőnek előnkben Városunkbeli Abner Szász Márton és Gálfi Sámuel ... és szabad jó tetzések szerint tőnek mi előttünk illyen vallást, hogy adnak ugyan Városunkban resideáló Titt. Frenkel Jósef Urnak, és az két ágh Posteritassinak Successorinak Legatariussainak két Pászma szőlőt az Laska Mál nevezetű Hegyen [Zilah; Borb. II] * *(mind)két ágon leendő/levő ~.* 1678: Alázatosan könyörgök Nsgodnak, Kegyelmes Uramnak, méltóztassék Nsgod azon falut^a hozzátartozó fugitivus jobbágyokkal együtt, ha valahol találtathatnának, nekem s két ágon levő posteritassimnak és legatariussomnak cum omnibus appertinentiis ötszáz tallérokban inscribálni [BfN 63 Polyik János kv-i lakos foly. — ^aTi. Tiburczot]. 1682: az feliell megh irt summa penszt ... Nemzetes Sándor Deak Ur(am)nak az uagi eo Kglme Feleséginek es mind kett ágon levő Posteritassinak meg aggia es leteszi [Fog.; Borb. II Rakosi Peter keze írás]. 1714: Hoszan Ursuly ... Groff Kornis István Ur(am)nak ő ng(na)k ... mind két ágon levő posteritassinak ... földökről, birodalmok, nevek, és Dominiumjok alol ... el nem szökik, bujdosik, es idegenedik [Budatelve K; Ks 31. 29]. 1720: Groff Sárpataki Keresztes Márton Uram ... Buzás Besenyőben lévő údvar házat ... Veteményes Kertivel ... Adák és Transigálák ... egymásnak két Ágon lévő, és léendő Posteritassok(na)k [Búzásbesenyő KK; BálLt 91]. 1807: Felelettye a Panaszlonak nem igaz, hogy Leányt a Fel kéretett Jóság nem illelne ... a Contractus ugy Stilizálja ... hogy két Ágon lévő Posteritassinak ha egyszer két ágon levő Posteritassa vagy regulazva azon Contractusban a Jóság, ugy tehát valójában a Leánytis ugy illeti valamint a Fiut [Aranyosrákos TA; Borb. II].

2. utókor; posteritate; Nachwelt. 1710 k.: Ne mocskolódjunk mű véle^a ne vesse azt sem szász, sem német, sem a posteritás: hogy mű nem a bünt büntettük, hanem ex odio nationis, amelyért sokat fáradozt és veszekedett, es ex odio personae vesztettük el [BÖn. 952. — ^aA Szász János perével]. 1758: Ezt csak azért íram ide, hogy tudja meg a posteritas, hogy lehettek leveleink, ha most kezünkkel nincsenek is [RetE 56]. 1764: Minemü fársángolást vittek végbe némely urak a mult fárságon Kolozsvárt, nem volna ugyan méltó hogy ideírjam a fertelmes, rút dolgot, de hogy a posteritas megtudja, hogy mostani világban is a jölelkü emberek ítóznak az efféléltől, jövendőben is ítózzanak s távoztassák el [i.h. 162].

3. búza –a búza utója; codină, grîu de calitate inferioară; Weizenreste. 1675: Egy hordoban vagyó(n) buza in granis Cub nr 9//— Buza Posteritassa vagyon Cub nr. 2//3 [Dés; Borb. II].

◊ Hn. 1790: néhai Pálfi Sofia Posteritassi szomszedságokb(an) (sz) [Cege TA; EHA].

poszthabeál figyelmen kívül hagy, mellőz; a neglija, a trece cu vederea; außer acht lassen. 1646: Miel ezeket posthabealua(n) cziak studio sê akaria à mint lacziak haladoztatnj az Causat ... Az torueny penig nem arra valo hogy annak abutalasaval egymast faraszak à peresek, hanem hogy debito tempore kiki igazsagat altala napfenre hozhassa ha vagyon [Kv; TjK VIII/4. 72]. 1677: ha ... a' gyilkos a' meg-öletet embernek feleségével, gyermekivel ... meg-békéllenék-is, de a' Tisztek tartozzanak evocaltatni ... mivel sokszor találkoznak ollyak, kik vagy elégtelenek a' dolognak keresetire, vagy penig egyéb respectusokból akarát szerint örömet posthabealják [AC 117–8]. 1682: azis nilvan constal az Exhibitakból hogy eleget admonealtatot, sok izb(en) compromitalta is magat ratioanak el igazitassara, de azt eö kge studio csiak posthabealta, ne(m) emlekezven migh erős hűt alatt adot peccietes reversalisar [Kv; RDL I. 161]. 1698: az magazinale quantumok Kglmetek administraltotnj siessen de mi okult viselveten mind eddigh az Guberniumn(a)k küssebegevel Dispositionkat posthabealta [UszL IX. 76/57 gub.]. 1699: Az elmúlt Partialisb(an) meg hadtuk volt, hogy ujjobba(n) vallattasson Felesége ellen, de azt posthabeálta, és az l(ncta)tis nem certifica a' mostani Székre [SzJk 319]. 1724: Kgl mellé ... deputált Colléga társaival ... a ket fél között talalhato difficultast ... el igazitani ne posthabeálta [Ks 7. XV gub.]. 1734: mű is azért nem akartuk ... eö Nga poroncsolatjat post hábeálni elmentünk ... valamiket találunk mindeneket Fel irtunk [Datk NK; JHbB D. 1]. 1744: Kgy(l)me)d Causaja ... halasztatott ezen Diaeta Törvényes Continua(ti)ójá(na)k, vagy ha interrumpalodnék, a következendőnek elaire; kihez képest committaltatik is hogj ... meg jelenni itilet vételre ne posthabeálja [ApL 5 gub.] — L. még AC 233; RettE 75, 290.

poszthabeálás figyelmen kívül hagyás, mellőzés; negligare; Außerachtlassung. 1669: Töppeltinus ... miképpen attribuálta magának a prioritást, rendén felül cavallýrnek tartván és intulálván magát nagy alkalmatlanul, fiamnak posthabeálásával és contentuussával? [TML IV, 470 Fleischer András Teleki Mihályhoz]. 1703: Noha sok izben ment k(k)ne)k parancsoltattya az Szebenhez kívántató dól-gosók(na)k fogyatkozás nélkül való el küldésérül, mind azáltal minden parancsoltatunk(na)k poszthabeálásával nem p(rac)stálta [UszL IX. 77/65 gub.].

poszthabeálhat mellőzhet; a putea negligi; außer acht lassen können. 1739: Nem posthabealhatom hogy alazatosan Exc(elleti)adnak ... Segesvári Király Biro Valhitter Uram ellen ne panaszojak [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.].

poszthabeáltatik mellőztetik; a fi negligat; außer acht gelassen werden. 1767: Öreg ember vala, tabulae regiae assessor, a tabulae praesessére is rettenetesképpen vágyott, de csak posthabeáltatott, mivel igen tudatlan ember vala szegény [RettE 208].

posztilla prédikációgyűjtemény; culegere de predici; Predigtsammlung | Ünnepi énekeket tartalmazó könyv; carte de cîntece religioase; Sammlung religiöser Gesänge. 1615: Keőnyuekbeöl Jutot nekj Jüb anyaj rezreöl Egi regj Biblia Deak meljneek hejais f. — d. 50. Egi regestrümnak valo keőnw tizta papiros f. 1 ... Egi postilla regj f. — d. 25 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. 1631: kett Aranas postillak [Kv; MúzRadák].

posztillion postakocsis; postalion, surugiu (la un postalion); Postkutscher. 1796: Az Postillionnak (!) készitetett köntösért fizettem Rf. 3 xr 15 ... Postillionnak 16 holnapra ... Rf 18 xr. 25 [Kosesd H; Ks 78. XVLV. 15]. 1823–1830: (A postakocsin) minden stációra a Wagenmeisternek kell fizetni 5–8 xrt, a postillionnak vagy koccsnak 10–12 xrt [FogE 254].

posztillion-hám postakocsi hámja; ham pentru cal de poştă; Postpferdegesschirr. 1761: (Átvett) Egy jó Börös kocsit Négy Lovál, Postilio (!) Hámmal Nyereggel Száz Aranyban [Gyéressztkirály TA; JHb XLV]. 1789: 10 Postillion hám Istrangokert ... 3 Rfr. 20 xr [Déva; Ks 95].

posztillion-készület postakocsi-felszerelés; echipament pentru postalion/diligentă; Postkutschengeschirr. 1761: A mi az eddig még meg nem fizetett Ingo Portékátok illeti azoknak árátis ... nem kérem, hanem az accordalt Börös Kocsit Négy Lovál, egész Postilio (!) készülettal ... magának meg tarthattya [Nsz; JHb XLV].

posztillion-pénz a postakocsisnak járó borraavaló; bacsiş pentru surugiu; Trinkgeld für Postkutscher. 1823–1830: (A postakocsin) kell fizetni ... a postillionnak vagy koccsnak 10–12 xrt ... a postillion-pénzt elhúzni nem lehet, mert úgy összemocskolja az embert, hogy amíg él, megemelegeti [FogE 254].

posztó 1. vastag szövet; postav; Tuch. 1573: Katalin Kalmar Illesne hity vtan Azt vallia hogy ... Aztvan hogi Es-met poztayat vyzza horta volna az Bolba, meg kerdy rola ky volt az legen kywel Bezel volt [Kv; TjK III/3. 155]. 1585: Az Kantoros Zolgaknak Wottem poztot Púlacher Jstwantul ... 6 szing Baraszlaít ... f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XVIII. 40 Gellien Imre sp kezével]. 1600: Lattam hogy kett wegh poztoto hoztak ki, az nagyobik weres wolth, masikat ne(m) wehettem ezembe minemeo zino wolt [UszT 15/201 Zeölös Balasne, Anna azzony, Zombatfalui vall.]. 1677: Az uj Keresztyéneknek, kik az Országban bé-jötte-nek, és Alvinczen laknak, s' ez után-is melléjek jóvendők lennének, mesterségek szerint valo minden miveknek exercealása megengedtetik ... ugy mindazáltal, hogy miveket: posztójakat a' Haza fiaitól el-tagadván, más idegeneknek el ne adgyák; mellyet ha cselekednének ... két két száz forintot exequallyon rajtok a' Praefectus, Fiscus számára két részét, harmadát a' panaszlo félnek [AC 138–9]. 1691/XVIII. sz. eleje: Az Tizen kettedik Articulus. Az idegen Póztóval kereskedőknek id ne legyen szabot posztót el adni, az id valo Nagy sokodalmon kül, még ez Városon kül lako Posztocsinaloknak sem [Kv; PosztCart.]. 1701: Minden féle Posztót Erdélyi modgyara csinálhatnak, és Zöldön festik meg, addig penig mig á Láto Mester az Rámán meg nem látta, és az Város, és Céh pecsétit rea nem tészi, és jedczi, csak egy singetis benne el ne adgyon, ha rajta kapják az Posztó mind oda veszszen | Minden Mester

az eo maga nevét a Posztóban bé szője [Kv; i.h. 5, 11]. 1746: Ez országban pedig minden Sokadalmas Czéhetlen helyeken, az eddig practizalt Czéhék(ne)k Szokása Szerint a posztot áruoló Sátorok(na)k végiben mingyárt Szakaszszanak ezen Gombkötőknek miveknek alkalmas árulásnak való helyet [Torda; TJkT III. 104 egy-i végzés]. 1759: Abán kívül más posztóból való köpenyeget talán Apaffi Mihály fejedelem sem viselt, de most ugyan alávaló ember, akinek fejr aba-köpenyege vagyon [RettE 90]. 1769: Az Aba nevű Posztó(na)k ez országba való bē hozatataa éppen megtiltatott [UzslXt XIII. 97]. — L. még BTN² 253; TML I, 93, II, 176, IV, 566.

Vö. az aba-, anglia-, azur-, borsos-, brassai-, condra-, fodor-, francia-, grándi-, gyapji-, harisnya-, igler-, karassia-, kazimir-, kék-, köz-, landis-, maxner-, muszlin-, paleszen-, paraszt-, remek-, skarlát-, veritékposztó címszóval.

Szk: A. angliai ~. 1659: Két darab Angliai posztó [Cszs; LLt 118. C]. 1660: Czepreghi Mihály hívünk jelenti hogy szegény Fejedelem vásároltatván általla hét singh Angliai posztót tizen három forinton singét, melynek árra arról való bizonyos testimonialis által deputaltatott volt Colos monostori Harminczadosra s Perceptorra Farago Istvánra hogy megh fizessen [Kv; RDL I. 144]. 1714: Egy veres nusztos Süveg angliai posztó [Kv; Pk 6]. 1739: Káve szin Angliai Posztoból való Férfi mente [Szászkerked K; LLt Fasc. 96]. 1759: Egy fél sing megy szinü Angliai posztó [Nsz; TSb 7]. — L. még BÖn. 731; MetTr 392, 399; WIN I, 561 * boroszlai ~. 1594: Az Varbéli hazakban ualo Inuentarium ... Az Palotaban uadnak keőreős keőreol padzekek az padzekeken hitua(n) veres Borozlai pozto uagjo(n) [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 32] * egypecsés ~. 1688: Brassay Posztorol ... Egy vėgh egy pecsés posztótól f — // 50 [MvRKLev. Vect. 27] * egyszer ványolt ~. 1737: A' Prédikáló Szeken is edgy darab kék eczer ványolt posztó [Nagyercse MT; Told. 36] * erdélyi ~. 1701: Semminemű Kalmárnak sem Sokadalomkor, sem Sokadalmon kívül szabad ne légyen Erdélyi Posztót el adni, ha valaki penigh rajta tapasztaltatik és a Betsületes Céh bizonyos időben Hadnagy Ur(am) petsetivel visitálna vagy visitáltatná annak is a két része ~ a Nemes Tanácsot harmad része penig a Betsületes Céhet illeti, ha penig valamellyik Posztóval kereskedni akarna — az itt valoktól a Posztót vėgye meg, elégségessé tévén az Város Mesterségek iránt [Kv; PosztCart. 18. — *Ez előtt tollban maradhatott a bñtetés összege] * fajlandis ~. 1659: Kerem adgyon ... Fajlandis posztott kékét három singet, három fertalt, veresett is három singet egy fertált [Dés; SLt FG. 20 Dobolyi István keze írása]. 1679: olasz Labas, mind vegig Veres Fajlondis posztóval burított, három fiokos, hosszu iro asztal [Uzdí-sztpeter K; TL. Bajomi János inv. 1]. 1681: Conventioja Hunyadi Magyar Praedicator(na)k ... Fajlondis posztó öt singh ... Karasia posztó, kilencz sing [Vh; VhU 640] * fodor igler ~. 1591: Kochyi fedelereh való kelcheyg ... Az waros kotchyehez veres fodor Jgler poztot, 13 singet ... f 5 d 40 [Kv; Szám. 5/I. 45] * habán ~. 1621: 2 xbris Azzonjunk eo fel. zamara viwet szarasi (!) Matias Braszobol, haro(m) malhaban haban poztot [Kv; i.h. 15b/X. 13] * három pecsét ~. 1756 u.: Nemzetes Kövesdi Josefne Péterfi Sónia Aszszony ... adott a Praedikáló székre három sing kék három petsetű posztót Bedébe^a [MMatr. 153. — *MT] * hatvanas ~. 1781: 4 1/2 Sing Hamuszen Hatvanos Posztó [Berz. 17]. 1788/1791: 1 1/2 sing fekete hatvanos Posztot Mf 3. 42 [Mv; Ks 73/55] * kétpesés ~. 1688:

Brassay Posztorol. Egy vėgy két pėtsés posztótól f 1/20. [MvRKLev. Vect. 27] * két pecsét ~. 1755: Nadrag két petsetű posztoból [Hosszúaszo KK; Told. 29] * kétszer ványolt ~. 1667: Szegődek megh lovaszunknak Veniczei Opra Monye fia Mihok esztendőre. Adok neki fl. 4 Dolmant ketser ványolt posztoból [UF II, 253]. 1701: Az Messter Remek légyen edgy kétszer ványalt vég Posztó [Kv; PosztCart. 9]. 1738: Enyeden vőttem egj veg fejer keczer ványolt posztót fl: 25 [Torockó; Bosla]. 1771: ezeken kívül számtarto Berkeszi Ur(am) Ratioját ventillálván találattott ... hogy ... vett ... fekete kéttzer ványolt posztott más fél vėget, egyszer ványolt posztót egy vėget [Kendilóna SzD; TKI Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.] * kolosvári ~. 1676: Hallottam(m) magatul panjuljtul hogj monta. eo Maramarosi Dragnesti Eorőkös Jobbagj edgy magyarorszagj Ember Jobbagja volt es Tököllyi Marto(n) kolosvarj posztot adot Erettek ugy szallította Dersere ugj laktak ott [M.dersze SzD; WassLt Kis Gergelj (60) jb vall.] * közönséges ~. 1862: Gyopárka fekete tüffelből Magyarka kék közönséges posztóból [M.szilvás TA; HG] * lombos ~. 1762: Készületlen szűrőknek való posztot az szűr Takacsot percipialtam ... Lombos Posztot singet 32 [Szőkefva KK; Ks 71/52 Szám.]. 1794: 2 1/2 sing Lombos posztó [Mv; Berz. 7. 69] * megványolt ~. 1790: onnan 80 sing harisnyának való megványolt posztót ellopott [Árkos Hsz; RSzF 261] * morvai ~ morvaországi posztó. 1599: Bodony Mihaly Hozot Bechj Marhatt ... 26. Veg Murway poztot 25/20 [Kv; Szám. 8/XIV. 43 H]. 1630: Jgaz Gaspar Hozatot Eperiesreol 16. vėgh muruaj posztot tt f 3 d 20 [Kv; i.h. 18b/IV. 53] * német ~. 1732: Egy hammu Szin Német mündér köpönyeg, német posztoból [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 3] * olasz ~. 1584: Az Kalmarik es kereskedeo rend dolga ... Minden fele poztot kit Balba keotnek, Ballal Granatoth, Skarlatoth, Sayat, Landist, es egieb fele olasz posztot mindenth Weggel Azonkeppen minden fele Selyem marhat veggel aggianak [Kv; PolgK 4]. 1620: Egy Vegh Olasz posztótól f 1 [KvLt II/69 VectTr 5] * pádovai ~. 1733: Edgy Sing Szederjes Padvai posztó, benne dirib darab posztó [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1773: Fekete jo fele Padvai Posztó [Lele Sz; EMLK] * reichenberger/reichenbergi ~. 1791: Egy Rejhenbergi Posztóból való világos kék ujjas Köpenyeg [DLt nyomt. kl]. 1805: 4 Sing Faolaj Szin Raichenbergi Posztó [Mv; Told. 74]. 1823–1830: Csináltattam osztán valami setétzöld posztóból fekete fényes gombokkal egy kis dolmányt is, melyet Reichenberger-posztónak mondottak, két Rhf-os volt singje [FogE 141] * spanyol ~. 1755: Kedves Feleségem(ne)k a Tengerszin Spanyol posztó ezüst paszamántos mentéjének paszománt toldalékjára Rh. fl. 6 xr 51 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 42b] * szebeni ~. 1647: az eoregh haz ... vagion abban ... Egy festett Aztal; egy darab Szebeni pozto raita [M.királyfva KK; BK 48/16]. 1652: Szebenj posztó tizen hett singh [UF II, 87] * ványolatlan ~. 1755: szőszel öltöt ványolatlan zának való posztó [HSzj szősz al.]. 1769: Tudjaé a Tanu nyilván és bizonyoson ... Hogy ezen folyo 1769dik esztendőben most ez őszön ennekölőtte egy Néhány Hetekel Boros Jenői Msgs Korda György ur eo Exclja Nagy Galamf(alvi) Fogadojat vagy Korcsoma Házat ki verte fel és a mostani Fogadosnak egy darab ványolatlan posztóját ki lopta el az osztovatajáról? [Nagygalamfva U; IB vk] * vinci ~. 1662: Némett kertésznek ... Ruhazattyara Vinczi posztó ... uln. 10 [UF II, 220].

B. barackvirágszín ~. 1687: vöttünk ... Baracz virág Szin Riviczki Posztot huszon harmad fél singet ... f 56/25 [Utl] * **fekete ~.** 1590: Vagion uizontagh ket árúa leani ... Az eggiknek uötttem 5 singh Barazlaít fl. 1 d. 25 Az Nirese chinalasa, es darab fekete pozto az vallara fl. — d. 45 [Kv; Szám. 4/XIX. 11]. 1697: az fekete posztot ha meg vetette Uram kgd ne neheztelje el küldeni [Keresd NK; BK. Nyikodin György Bethlen Gergelyhez]. 1736: Az keserve-sek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek, az mentéke bérlese fekete báránybőr volt, fekete szőrsinor körülette [MetTr 405]. 1755: Kolosvári kereskedő Abra-hámtól az édes Aszo(nyo)m Anyám(na)k egész fekete ké-szűletet, Fiam(na)k Menté(ne)k való fekete posztot, Lea-nyom(na)k fekete boríték fátölt és két feke (!) keszkenőt vettem Rh. fl. 28/58 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 43b]. 1823–1830: A temetés Göttingában csendesen me-yeen. Amely háznál halott vagyon, az utcára, a falra egy darab fekete posztót felszegeznek [FogE 242]. 1850: Egy fekete posztóból való fain sinoros zeke [Algyógy H; Born. F. li Török Antal urad. biztos össz.] * **fejér ~.** 1753: 18 gapjubol szőttemet fejér posztot döröczkölve 28 1/2 sing [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. 1805: 10 Sing Fejér Poszto [Mv; Told. 74]. 1849 k.: Cseléd harisnyáknak való fejér poszto 20. sing ... Rf 25 [DobLev. V/1280] * **festett ~.** 1666: némely helyeken a tiszték legitime nem publicál-tatván a szegénység közt, hogy csizmát s festett posztóból álló kontósöket ne viseljenek, mégis szegénységinket, nem kevés exactiókkal terhelték [EOE XIV, 183 ogy-i végzés] * **hajszín ~.** 1696: Egy haj szín poszto szkofiumos loding s tarsoly [LLt 102/24] * **hamuszín ~.** 1789: Egy Kotsi Ládára való Párna, hammu szín posztóval bé huzva Rf 1 [Mv; ConscrAp. 13] * **hollószín ~.** 1691: Egy Darabocsa Hollo szín poszto [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa] * **kávészín ~.** 1726: A két Eöcsémnek Café szín posztot 8 réf s harmad fél fertályt [TKI Barscai János tutorsága] * **körörcsin szín ~.** 1691: Egy Dolmány(na)k Nadrag(na)k való kö-körcsin szín poszto [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa] * **lázúrkék ~.** 1831: 38 Sing Lazur kék poszto ... 114 Rf [Kv; Born. O. I] * **meggyzsin ~.** 1678: Adtam ... Bot Mihalynak az metczin Posztobul negyed fél singet ul 3/ 1/2 ... Adtam ujhelyi Ferencznek Metczin Posztot fertaly heján ket singet az Regi fele Poszto ul. 7/ [Utl]. 1679: Adtam az Metczin Posztobul Berzenzei Martonnak [Utl]. 1714: Egj Par Puska tok megj szín Posztobul 4 rend aranj s ezüst viragokkal varrott ... fl. Hung. 9 [AH 15] * **mellértés ~.** 1799: egy Darab gyermek Lájbinak való Mellertes Poszto [Mv; MvLev. 2]. 1801: 8 1/2 sing Mellirtes posztó 11 Rf 54 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. 1805: egy szürke mellértés posztóból való viselés Köpenyeg [DLT nyomt. kl]. 1823–1830: én is a kontósöröm újítani akarván, elmentem egy sza-bóhoz, és azt a boltba híván, vásároltunk valami szürkés mellirtes posztót kurta német nadrágnak a lábblinak [FogE 169] * **mezei sáfránszín ~.** 1714: Mezzei Safrán Szin Posztobul Pisztolyok Tokjara való fedél aranj fonallal ki varrott fl. Hung. 5 [AH 5] * **miniumszín ~.** 1714: Minium szín Posztobul nyilak(na)k való fútrálj, arany s ezüst skofium viragokkal ékesített [AH 51] * **narancsszín ~.** 1629: Egy nyeregh naranczi szyn posztóval borított tt f. 4 [Kv; RDL I. 143] * **olajszín ~.** 1726: Öt réf Olaj szín posztot réfit fr. 2 x 45 — 13 x 45 [TKI Barscai János tutor-sága] * **rózsaszín ~.** 1660: Az feleségem kanavácza oda lón, arra nézve mást sem vétettem, szintén megfogytokozik, magamnak is a rózsaszín posztó [TML I, 555 Bánfi Dienes

Teleki Mihályhoz]. 1663: Rózsaszín posztót is, kegyelmes Asszonyom, igen szépet küldök ö nagyságának nem soká-ra, most is elküldtem volna, de Kúvárbán van [TML II, 473–4 Teleki Mihály Bornemisza Annához] * **sárga ~.** 1648: Ezen házból egy árnyék székre nylo zöld festékes ayto, mint az teobby, excepto, hogy nincz zár rayta, hanem vas kilincz, sarga posztóval burítot az secessusnak wleő székj [Komána F; UF I, 930]. 1759: A lamodi (!) Sövegeke-re Sárga posztora Rf fl. 5/30 [TL Teleki Ádám költségnap-lója 213a] * **skarlatszín ~.** 1714: Bőr nélkül való 5. Süveg ... Sdike penig Skarlatszín Posztobul fl. Hung 15 [AH 9] * **sötétzöld ~.** 1823–1830: Csináltattam osztán valami sötétzöld posztóból fekete fényes gombokkal egy kis dol-mányt is, melyet Reichenberger-posztónak mondotnak, két Rhf-os volt singje [FogE 141] * **szalmaszín ~.** 1800: 1 1/2 Sing Szalmaszín poszto [Mv; Told. 74]. 1807/1818: 7 szalma szín poszto sing [Mv; Told.]. 1823: szalma szín poszto [Kv; SL] * **szamárszín ~.** 1795: 4 3/4 Sing Szamár szín Poszto 9/30 [Kv; Ks 72. 53] * **szederjes ~.** 1779: ötöt vitték el Csesztvére az hol miképpen bántak véle a feneke meg bizonyítja, mert mostis olyan mint a fekete vagy a szederjes poszto [M.lapád AF; Mk 5. 3 Bolha Aniska cons. Tzigany alias Kovács Peti (19) jb vall.]. 1810: 4 1/2 Sing fain Szederjes Poszto [Kv; Hodor lev.]. 1817: 3 Sing Sze-derjes poszto [Mv; DE 3] * **szürke ~.** 1671: A mikházi Clastromnak hagiok ... kétzer ványolt Brassoban tsinált szürke Baratnak való kétféveg posztot, az akkor ot lako Pa-terek es fraterok ruhazattjára [Ks 14. XLIIIb özv. gr. Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.]. 1771: Szokmánknak való Vég szürke posztó [Nagyida K; Told. 19]. 1788: Egy kanapéj eleibe való tziírázott Szürke poszto [Mv; Tsb 47]. 1835: 24 Sing feinabb szürke Poszto [Born. I]. 1849: Lepedáth Nikuláj vitt el egy vég szürke posztot [Héjasfva NK; CsZ] * **testszín ~.** 1687: Teczin seljem rojt edgj ... Teczin Posztóra varrott puska tok [Utl]. 1732: Egy téli nustos Süveg az eleje fekete bársony expositurájú tettzin poszto ezüst kapcsos [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. 1739: Két hintó vánkoss fájlendis teczin posztóból való [Szászkerd K; LLt Fasc. 96]. 1805: 1 3/4 Sing fain teczin Poszto [Mv; Told. 74] * **verdrágon szín ~.** 1807/1818: 10 sing Verdrágon szín poszto [Mv; Told.] * **verejtéksárga ~.** 1812: egy ujj bőres nyereg mindenféle szerszámmal, két nyereg takaroval két kantarral edgyik rezes és verejték sarga posztóval azon kívül egy más formatring és le kötő sziju [Körtvélyfája MT; LLt] * **veres ~.** 1600: Hoggiai Andras, Mako Gycörgy zolgaiwai reank iedwe, engem megh fogata, s fogwa Zeblös Gycörgy hazához wiwe, ott lattam hogy egy falka veres poztóth eő maga atta ki (!) az aiton, es fél tetete az lora [UszT 15/201]. 1628/1635: Egi zederies uiselt Granat keoppenegh tizen egy ezust go(m)b rajta, fekete seljembol czenalt zarak rajta, veres poztóval bellet [Bodola Hsz; BLt néhai Béldi Kelemen inv.]. 1714: Török Nyereg Párna Vorós Posztobul arany Viragokkal fl. Hung. 3 [AH 15]. 1720: Hinto vagyon kettő 1. Két fele cresztő Cseza forma veres Posztóval borított egész aparattal [Szurduk SzD; JHBK XXVI/12]. 1848: Udvari Templom ... Minister kontós veres posztóból 3 rft [Gör-génysztimre MT; Born. G. XXIVd] * **vér szín ~.** 1807/1818: 2 Sing vér Szin poszto [Mv; Told.]. 1808: 2 Sing vér szín Poszto [Mv; i.h. 22] * **violaszín ~.** 1736: De az urak, főrendek, nemeselek temetésire még az idegen emberek s asszonyok is czifra kontósben nem mentenek, hanem men-től közönségesebben lehetett, úgy öltöztenek, sőt azféle

alkalmatosságra nem csak gázköntöst, hanem színes posztóból valót külön tartottanak, szederjes, violaszín posztóból valót [MetTr 406] * *zöld* ~. 1583: Ersebet Lakatos Balinth Zolga leania" ... Zola az Azzoni es monda, Mit viz llona, En penigh vizek vala valami zeold poztot egj zoknianak valot [Kv; TJK IV/1. 157. — "Vallja]. 1643/1687: Temp-lom eszközei ... A Praedikallo széken egy darab zöld poszto. Egy tarka török matéria [Kibéd MT; MMatr. 199]. 1685 e.: Ezen boltocska körül Zöld Posztóval van be vonva [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 13-4]. 1786: A' Tornátzban van Egy zöld posztóval bé borított Ármék szék [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1819: egy régi zöld posztóval bé huzatt töltött kanapé [Baca SzD; TSb 6]. 1825: Egy hosszú Asztal avatég zold posztóval bé vonva, két fijkokkal [Dés; DLt 595].

Sz: *mind pénz, mind ~ odasz. XVII. sz. m. f.*: ő nagyságok ... Kegyelmedtől várt volna valami jó tanácsot, mitévő legyen ... de Kegyelmed rémítette el inkább avval, hogy azt mondta ő nagyságának, adja oda, mert mi haszna ha kezéhez váltja" is ő nagysága, de jövődében azt fogja mondani az ország, hogy ország pénzével váltotta és így mind pénz, mind posztó oda leszen [TML V, 420-1 Nálánczi István Teleki Mihályhoz. — "Ti. Husztot] * *sem pénz, sem ~*. 1662: Bizon bannám, úgy járnék, egyszer elfogyván az monéta, magamon is kiadnának, mint az patai szűren és így aztán sem pénz, sem posztó. Erdélyben jószágom, Magyarországon pénzem veszne el [TML II, 329 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

2. posztóból készült; de postav, confectionat din postav; Tuch-. 1679: Szederjes fajlandis poszto szakadozott dolmány [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. 1682/1687: Attam egy Ueres Poszto Angliai Uy Szokniat [Fog; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1693: Brassai poszto szederjes mente [Kilyén Hsz; BLt]. 1732: Egy pár fa héj szín posztó félbe vágat Anglia nyuall bellet kestyű [Kv; Ks Kornis Zsigmond lett. 6] | ezen pinczeben találunk hat pincze tokot, edgyikben volt ... két rosolisnak valo srofos kristály poszto pohár tokkal edgyütt [Köröd KK; Ks 12. I]. 1789: Köntösök találtattak e' szerint Egy rendbéli Verdragon színű 3. forintos Poszto Német Köntös [Mv; ConscrAp. 21]. 1802: Egy fél viseltes szürke poszto Magyar köpnyeg (!) [Ne; DobLev. IV/858. 4]. 1806: Ujjos Lájblí Poszto 1 Serített 2. 5. Rf. 10 Rf [Sepsiszkirály Hsz; HSzjP]. 1812: Egy viseltes szürke poszto Fláner béléstű ujjas köpnyeg [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 14]. 1824: Szederjes poszto mellértes készületű görény prémmel valo mente [Fugad AF; HG Mara lev.]. 1852: Két kurti Egyik sellyem más poszto. 11 Rf [Nagyborosnyó Hsz; HSzjP].

3. posztóból való asztalbevonó; postavul mesei de biliard; Tuchüberzug des Billardtisches. 1848: A' Biliárdnak posztója, jádzo es piramidli gojoi 40 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

4. posztóban kapott járandóság; postav primit ca plata in natură, tributie in postav; in Tuch erhaltene Bezüge. 1594: Horuat Janosnak adattak eo kegmek fel eztenygh valo poztaiara f 4/32 1/2 [Kv; Szám. 6/X. 49]. 1663: esztendónk telik mához egy mint 25-dik naphoz ötödik napon, az mint bé adott conventioink mutattyák. Vagyon hátra fizetésünkben, nekem 3 forint, negy sing posztom, egy bokor saru" [UF II, 266. — "Polyt. a fels.]. 1668: Juda Ngod Tolmácsa alazatosan Könyörögh Ngk mint Kegls Ur(ána)k ... egy nehányszor busítottam Ngodat Conventiom szerent valo posztomnak ki adatása felől, s mind ho

penzem felől, de meg eddegh tsak semmiben maradtot [Utl]. 1669: Reszczeki Uramnak atta(m) Cantorara posztójara f. 123 [Utl]. 1755: Néhái kegjelmes Uram eő Exja Meltotzatott Annuatim fizetésemat adauqealni köntösre valo posztora reszolváln kegjelmesen flo 14 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

5. ~ul posztóban; in postav; in Tuch. 1586: Az Kett Zemet Bironak fizette(m) Kantorra ... 19. Ja: Gergelynek es Miklosnak ... f. 4 ... posztóul fizettem ... Zemet B. Gergelynek 8 sz karasiat f. 5 d. 20. 6 szing barazlait p(ro) f. 1 d. 50. Zemet B. Miklosnak 8 szing karasiat f. 5 d. 50. 6 szing barazlait f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXVII. 17b].

◊ Szn. 1602: Posztó Péter [Uzon Hsz; SzO V, 203].

posztóbekecs posztóból készült rövid kabát; scurtă/scurteică de postav; kurzer Tuchrock. 1847: hosszú portubák szín asztrakánnal prémezett jó posztó bekes [DLt 562 nyomt. kl].

posztóbéli posztóból készült; de postav, confectionat din postav; aus Tuch gefertigt. 1826: Übel Károly ... elsőkésekor viselt ... Feketés Szürke Pantalon Nadrágot, otska kék Stráffos Laibit, kerék szürke posztóbéli sapkát [DLt 514 nyomt. kl].

posztóbunda posztóból készült (prémes) kabát; palton de postav (imblănit); Tuchmantel mit Pelz. 1810: Egy vad galamb szín poszto bunda [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 2]. 1850 k.: 1 suppos fekete bárány bőrrrel bérllett szürke poszto bunda [Pk 2].

posztócsapkán posztósüveg; căciulă din postav; Tuchmütze. 1815: el-vitték ... egy sejemövét, egy poszto Csapkánt egy mokányos fekete Süveg [DLt 893 nyomt. kl].

posztócsináló I. mn posztókészítő; care țese postavuri; Tuch machend. XVIII. sz. eleje: Az Nyolczadik Articulus vala mellyik Poszto csináló Mester legény (!) legény korába az Remeket nem csinálna ... hanem akkor mikor már meg hazasult, büntesség (!) meg Négy forintig i.e. fl. 4 [Kv; PosztCart.]. 1701: Ha idegen Posztócsináló Mester Legén jöne, az ki itt városunkban maradni annál inkább az Betsületes Céhben állani akarna, tartozik a Remekért edgy egész Esztendőt egy Betswletes Mester embemél dolgozni, és a Remeket azon Műhelyben tsinálni, mint más Betsületes Céhbenis szokás [Kv; i.h. 21].

Szk: ~ céh. XVIII. sz. eleje: Az Kolosvari becsületes Poszto csináló Czének Articulusi [Kv; Céhir. II] * ~ malom. 1704: Lázár uram is feleségestül lévén, onnan mentünk az posztócsináló malom látni, onnan vissza kuglizni, onnan oda, ahol az ezüstöt nyújtják a pénznek [WIN I, 124] * ~ műhely. XVIII. sz. eleje: Masadik Articulus. Epen az Napján Két becsületes Mester embereket Lato Mestereknek váloszonnak, kik szorgalmatosson az Poszto Csináló Mihelyeket el járjonnak, az Posztokat lássanak es vizsgálanak, hogy jo es emberul legyen csinálva, vgy hogy melto lehessen arulni es eladni [Kv; PosztCart. II. — "Ti. úesztendő első napján, az atya- és céhmesterek választásakor].

II. fn posztókészítő mester; postávar; Tuchmachermeister. 1675: azon Lengyel leány Esaias poszto Csinálóra fogván hogy teolle terhesedett volna megh, kit az Szolga Biroval hogy admonéaltattunk azon diffamatio alol expur-

gállya magát [Kv; Szám. 34/LVI. 6–7]. 1691/XVIII. sz. eleje: Minden Poszto csinalo az ki az becsületes és Nemes Czéhbe akar álani, elsőben az hűtet az Nemes Tanács előtt le tegye [Kv; PosztCart. 4]. 1735: Az Poszto csinalois hasonló kiben az Istenirtis kéri A Milgos Urat külgye még az sokadalomra is meg napoztak az adosagirt [Kv; TKI Mihály Deák Teleki Adámhoz]. 1847: A^o posztocsináló által megfestett fonalat küldöm, egy kissé setétebben ütött ki a monstránál, de tán haszonvehető lesz így is [Kv; Pk 7].

Szn. 1685: Posztocsinalo Jakab. Thobias posztocsinalo Janosne fia. Poszto csinalo Marton [Kv; Dica XXX. 14, 15, 28]. 1689: Posztocsinalo Daniel [Kv; i.h. XXX. 54]. 1690: Poszto tsinaló János. Poszto tsinyáló Mattyas. Poszto csinyalo Peter [Kv; i.h. VI. 23, 53, 73]. 1693: Poztocináló Márton [Kv; i.h. I. 206a]. 1694: Poszto csinalo Kerestely (!) [Kv; i.h. XXI. 16]. 1701: Mathias Veres alias Posztocsinalo Magister Cehae [Kv; PosztCart. 3]. 1710: Poszto csinalo Marton [Kv; SRE 115]. 1711: Poszto Csinalo Gjörgi [Kv; Dica XXVII. 14]. 1714: Poszto Csinalo Márton. Pozto Csináló János. Poszto Csinalo György [Kv; i.h. XXVII. 13, 27, 40]. 1741: Posztocsinalo Matyasne [Kv; i.h. II. 13b].

posztócska posztódarabka; bucătă/bucăciță de postav; Tuchstückchen. 1628: Egy Uerez fonallal szeot Uankos heyban ... valami dirib darab poztockak [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13]. 1756: Holmi dirib darabb posztócskák [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 21].

posztódarab bucătă de postav; Tuchstück. 1576: Wadnak ismegh Jgen wyselth poztho darabok kyre Annoknak hay fonoth warok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. 1841: Krovátli és dirib darab poszto darabok [Dés; DLT 466].

posztódarabocska kis posztódarab; bucăciță de postav; Tuchstückchen. 1732: sok dirib darab hánt vetet poszto darabocskák, kapczák Salavári, övek, és egyéb materiák [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

posztódolmány posztóból készült dolmány; dolman de postav; Tuchdolman. 1666: (A szász jb-oknak) viselni szabad legyen posztó dolmánt, nadrágot, süveget csizmát is [EOE XIV, 183–4 egy-i végzés]. 1681: Egy Angliay Tecznén poszto Dolmány [Beszt.; LLt]. 1717 k.: Egy Tenger szín posztó dolmány [MNY XXXVIII, 384]. 1723: Egy szegfű Szin Angliai Posztó Dolmány [Koronka MT; Told. 29/2]. 1736 u.: Mikor Mikos Kelement eltemették Csíkban a somlyai barátok templomában, Teleki Mihály violaszin posztó dolmányban, mentében volt [MetTrCs 479].

posztódürütkölő malom ványoló; piua pentru postav; Tuchwalkmühle. 1761: Vagyon jo ujj kő padu alkalmas vas szerszamu, felyől tsapo két kerekű lisztelő Malom, e mellett különös házban négy botu poszto Dürütkelő Malom s ugyan ezen Dürütkelő kerek gerendején két botú kása törő [Siménfva U; JHb LVIII/1. 55].

posztó-előkötő szövetkötény; şorț de postav; Tuschschürze. 1696 k.: Mák szín poszto Elő kötöstől vállasztol [Gysz; MNY XXXVI, 198].

posztó-előruha szövetkötény; şorț de postav; Tuschschürze. 1678: (A szolgálóleánynak) Igirtünk egy Ször

praemes palastot egy pozto mentet beletlent pozto elő ruha<1> [Kv; ACLev. — *Folyt. a fels.]. 1705: Boricza leányomnak adtam ezeket ... teczn poszto rása ezüst galandos előruhat [PatN 56. — *Fels-ből kiemelve] | Esztendőre fizetése 20 forint, egy ing aljastul, egy posztó előruha [WIN I, 537].

posztóernyő posztó-kocsiernyő; coviltir/covergă de postav; Tuchwagenplane. 1597: B. Vram eo kegme hagiasabol vetettem le az Varos kochyrol az pozto Ernieot, mert hitúan es roz vala [Kv; Szám. 7/XII. 11 Filstich Lörinc sp kezével].

posztófabrica posztógyár; postăvărie, fabrică de postavuri; Tuchfabrik. 1823–1830: Iglauban két klastromok vagynak és a régi jezsuitáknak szép kollégiumjok. Vagynak posztófabrikák is [FogE 174].

posztógérok posztó szalonkabát; redingotă de postav; Tuchgehrock. 1850 k.: Miklos almáriumában 1 szekfűszin uj poszto gérok [Pk 2].

posztógúnya posztóruha; haină de postav; Tuchkleid. 1741: mikor Táborozásnak ideje volt Borsa Máthé Uram fel öltöztette poszto gunyában Marosán Jánost [Faragó K; Told. 44a]. 1744: Ekor parontsoltatati hogi az paraszt ember csizmat posto gunjat köpönjeget ne viselljen [Torockó; MNY IV, 234]. 1752: egy Közép Ajtai Vajda Mihály nevű Jobbagya egy olah Legeny szolgáljával ... Posztó gunyát vévén magára kardoson eczakának idein egy Marton István nevű Közép Ajtai Szabad emberre ra megyen [Nagyajta Hsz; ApLt 3 Donáth György Apor Péterhez]. 1826: Kontza Jakab aki Poszto gunyában volt, de mind nadrágja, mind kosokja rongyos volt [Zalán Hsz; HSzJP Német Sámuel (26) gy. kat. vall.]. 1849: Nyilka Péter vitt el egy csomo poszto gunyát, kaputokat, nadrágokat, lájbikat ugy hogi a Tanu szerént alig birta ki 20 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

posztógyapjú posztónak való (rövid, göndör) gyapjú; lână pentru postavuri; Wolle für Tuch. 1688: Egy Mása Nikápolyi poszto Gyapjutol f — // 50 ... Egy Mása Dobrogsáni poszto Gyapjutol f — // 75 [BfR Vect.].

posztójú posztóból való; de postav; aus Tuch. 1802: Bochoday András ... öltözete völt egy viseltes Szárika, egy viseltes fekete Bárány-börrel prémezett, és zöld posztójú Süveg [DLT nyomt. kl].

posztókalap pălărie de postav; Tuchhut. 1866: két avatek poszto kalap [RLt].

posztókálcan posztóból készült rövid csizmafélé; călțun de postav; Tuchhalbstiefel. 1818: Györgye Duma az Testvére Anutza Duma nevében panaszol Stéfán Csorhára Bizonyos Jovai és szolgálatbeli bére el tartásáért praetendálván 1o Egy három kupás Ustöt, 2o Két Kupát ... 10o Egy Poszto Kaltzont es Kesztyüt [Petrilla H; JF 36 Prot. 9].

posztókalló posztóványoló; piua pentru postav; Tuchwalkmühle. 1679/1681: a Malmokra ... gondgya légyen ... kása törő kölyút, poszto kallot az hol alkalmas lehet csináltasson [Vh; VhU 671].

posztókápa posztóval bevont nyeregkápa; ciochiná imbracatá cu postav; Tuchsattelknopf. 1681: Szilágiból hozott Lovász mesterek Ladaja Nro 1 Ebb(en) ... Üstök nyomtato poszto kápa Nro 2 (:ighen viseltes, molyos, egyik fejer, másik barack viragh szín:)^a [Vh; VhU 554. — ^aFelsől kiemelve].

posztókapca szövetcapca; obială de postav; Tuchfußlappen. 1633: eg' valnak valo taphotatis adot uala az legeni Azzonio(m)nak, es egi szep pozto kapczatis czinalt uala neki [Mv; MvLt 290. 120b]. 1732: Egy pár fejer poszto Salaváris kapcza [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

posztókaput posztó felsőkabát; surtuc de postav; Tuchkaputrock. 1793: Seprő szín mellértes fain poszto kaput [TL]. 1803: visel egy avatég tsuka szín posztó Kaputot [DLt nyomt. kl]. 1815: Mayer Jakab nevű el szökött Pap ... El szökésekor viselt egy mellértes szürke posztó kaput, hasonló gombokkal [DLt 67 ua.]. 1828: Egy setét Kávészínű vatirozott fain poszto kaput [DLt 118/1829 ua.]. 1836: Férfi Kőntösök ... Egy fekete poszto kaput ... Egy más melirtes poszto viseltes kaput [Kv; Pk 3].

posztókaputrok posztó felsőkabát; surtuc de postav; Tuchkaputrock. 1810: Dávid Abrahám ... 'Sido ... visel Csikos zöldes hoszu nadrágot, Mantseszter matériából, hoszu olaj szín poszto Kaputrákot (!) [DLt 582 nyomt. kl].

posztókárpit szövetcárpit; draperie de postav/stofă; Tuchwandbehang. 1597: Kepelies Janos vitte 8 Loan zekeren vrúnk marhaiat melliet Bechibeol hoztak volt ... Zilah feleol ket zekeren hoztak hat-hat Loon, pozto karpit es egieb eggietmast Tordaig f l d 75 [Kv; Szám. 7/XII. 61 Filstich Lőrinc sp kezével].

posztókonogány posztó kabátféle; un fel de veston de postav; Art Tuchmantel. 1847: Marosszéki Vadasdi nemtelen Kádár Márton ... mintegy 21 éves ... viselt ... kurta szokmány poszto konogányát kék posztóba szegve [DLt 118 nyomt. kl].

posztókőntös posztóruha; haină de postav; Tuchkleid. 1570: Angalit Emryk gasner Eozwegie, Ezt vallya ... Mykor Gereb Balas ... megh holt volna ... Az My Marhachkaya volt, egy low zekeren vyttek hoz Bartos hazához ... De Ne(m) oly egieb Marha volt, hanem valamy Also felseo Jmegh Abroz kezkeno lepedeo ... Es vagy ket pozto keonteset latta [Kv; Tjk III/2. 155]. 1744 k.: Udvari praebendas cseledek, kiket az Urok Poszto kőntösben jártatnak: Kocsis, Szakás, Inas etc. [Miklósvárszék; INyR]. 1797: Szilágy Mihály ... ide jött egy szürke szakmányba és harisnyába, poszto kőntesbe [Náznánfa MT; Berz. 3. 3. N]. 1823–1830: Itt^a a fejnépek tiszta fekete s hitvány posztókőntösben járnak [FogE 247. — ^aA németországi Kasselben].

Szk: téli ~. 1805: Tizenkét sor Briliánt Gránát Gyöngy ... Egy viala szín atlacz kőntös ... Két Kartony Kőntös ... Egy Téli poszto kőntös [M.köblös Szd; RLt Majtényi Istvánné Rettégi Sára kel.].

posztókötés posztóval való átkötés; legatūră făcută cu benzi de postav; Umbinden mit Tuchstreifen. 1595: Gilgen Imre W: az mely Marhat Wrúnk ő fge zamara hozot

vala Beczből, indita el feier vara ... Az Aranyos szekernek kerekeiuel, poszto kőntesekkel jobbitottam az terhetis [Kv; Szám. 6/XVIIa. 69 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

posztókurti posztóból készült rövid női kabát; jachetică de postav; Art kurze Fauenjacke aus Tuch. 1874: vagyon egy poszto kurti és egy bárson 11. ft [F.csemáton Hsz; HSzjP].

posztólájbí posztómellény; vestă de postav; Tuchweste. 1747: Egy fláner vagy fejer poszto Lajbel [DobLev. IV/775]. 1768: édgj fekete Poszto Lájbli [Csikfva MT; Pf]. 1801: a Füleki Úr Malmában lévő Molnár Inas ... tőnosan aba Nadrágba poszto lájbli és tzondrába fel volt öltözve [Szucsák K; RKA]. 1811: vad Galamb szín Posztó Lájbli ... viselt [DLt 776 nyomt. kl]. 1848: egy fájín posztó lájbí csinálása l f 40 [Kv; Újf. 1].

posztólopás posztó ellopása; furt de postavuri; Tuchdiebstahl. 1573: Dienes deak vallia hogi Ez ely mwlt Ideoben mykor varrada (!) Ment volt az Bekenne fiat Myhalt fogwa talalta otth, hogi valamy pozto lopasert megh fogtak volt, Es eo teorekedesere zabadította ely Illes deak az Vr kepe [Kv; Tjk III/3. 52].

posztómagyarka posztóból készült magyaros kabátféle; un fel de veston/surtuc unguresc făcut din postav; Art ungarischer Tuchmantel. 1850/1851: Egy fekete poszto fél viseltes magyarka [Kv; EMLt].

posztómarha posztóáru; marfă de postavuri; Tuchware. 1591: Kalmanczehi Miklos deak ... vallia 1588 eztendeoben 10 July, Colosvari Kouacz Leorinczteol Theleki Istuan kereskedeo tarsatol vasaroltam vala pozto marhat, meli teot egi summaban fl. 1104 [Kv; Tjk V/1. 99]. 1660: Mely posztó- és selyemmarhákat ele árán vevén el az vezér, azokban is nagy kárt vallott az város [Kv; KvE 183 LJ].

posztómellény vestă de postav; Tuchweste. 1846: tobák színű posztó mellény [DLt 734 nyomt. kl].

posztó-mellrevaló posztómellény; vestă de postav; Tuchweste. 1805: Tsináltattam a Szolgálonak egy kartany surtzatt l f 40 x egy Poszto mejre ualott uettem 4 f 50 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. 1837: Az udvari szolgáló Markotán Irinának egy poszto mejre valóért börelt bérelt sinorozva adtam 4 Rf 30 xr [Budatelke K; Born. F. lh Bíró Mózes tt keze írása].

posztómente posztóból készült mente; mantie de postav; Tuchjacke. 1678: Anno 1678 die 2da Januari Szegöttem egy Szolga(loeant) Catat Szekely István leanyat. Igirtünk egy eztendöre fizetesre egy Ször praemes palastot egy pozto mentet beletlent pozto elő ruha<v> giolcz inget egy vaszon inget alyastol egy patiolatot [Kv; ACLev.]. 1686: Edgj viseltes poszto mente nestel béllelve [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1700: napszín Poszto mente fekete kőtes alol fellýül arany kőtes rajta Vitez kőtes(en) gombal 11 párral nuszt lábbal berlet [Hr 1/20]. 1734: Egy Mák Szín poszto Mente Roka mállal bérlett [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.]. 1747: a Sz: Mihályfalvi lakosok ... elsőben edgj Tordai ... ember(ne)k egi poszto-mentejit ... alattomb(an) s, hir nélkül el lopták [Torda;

TJKt III. 165]. 1749: Egy Borostyán virág Szin Poszto Mentét igen Szép Gazdag Arany Varással [Koronka MT; Told. 12/2]. 1788: Egy fekete prémeztelen viseltes poszto mente [Mv; Tsb 47]. 1812: Egy Egszín kék Poszto Mente, fekete Bárány bőr Bérlessel és ezüst gombokkal [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 13].

Szk: *nyári* ~. 1810: Egy gránát szín poszto nyári Mente Rf 9 x 6 [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 2].

posztómető posztónyíró; persoană specializată în tunderea postavurilor; Tuchscherer. 1584: Mynden Wasarok Napian az Wasarbiraknak zorgalmatos gongiok legien minden fele Mertekre Eytelre, fontra, singhre, vekara mind Meszarosok, halarossok, kalmárok, poztoemetewk ... es korchiomarossok keőzt [Kv; PolgK 6]. 1597: Chizar Peterne Barbara ... wallia ... amely granatot ennekem ayandekon adot valais aztis vizza kewlte(m) az poztoemetonek, mert hitelbe veotte volt fel [Kv; TJK VI/1. 18]. 1598: Hozzw Janos ... wallia. Vagion immar tizen nyolcz ezendeie hogy illien zokassal eltenek az poztoemetewk hogy mikor walamely sokadalomra mentewnk az helyert nyilat vetettewnk es akinek hol helie iütöt ot kellet arulny [Kv; i.h. 178]. 1685: Minden rendbeli Poszto mető vraimek-(na)k ideghen országokból hozott posztokat szabad légy(en) arulniok, excepti tsak itt Erdélyb(en) csinált, meg hant vetett elegi belegi posztót Colosváratt csinált poszto gianant ... ne arullya(na)k [Kv; TJK XIII/1. 255].

Szn. 1562: Joannes pozthometw [Kv; Szám. 1/VI. 1b]. 1568: Anna poztoemető Istuan deakne [Kv; TJK III/1. 237]. 1569: Martinus Zabo alias pozto Metthew dictus [Kv; i.h. 79]. 1573: pozto Meteo Istwan deak [Kv; TJK III/3. 96]. 1581: Poztho Methoe Marton [Kv; Szám. 3/IV. 1]. 1584: Poztoemetew Mathias deak [Kv; TJK IV/1. 306]. 1585: Poztoemeteo Istwan [Kv; Szám. 3/XIX. 17]. 1589: Poztoemeteo Martonne [Kv; KvLt Inv. 1/2. 50]. 1591: Poztoemetw Janos deakne Kata azzoni [Kv; TJK V/1. 61]. 1593: Somogy Pozto Methoe Georgy deak [Uszt 10/90]. 1600: poztoemeteo Gyárfas [Beszt.; Hurm. XII, 818 Mihály vajda Beszt. városához]. 1606: Joannem L(ite)ratur Poztoemetheo [Kv; PolgK 114].

posztómetsző posztónyíró; persoană specializată în tunderea postavurilor; Tuchscherer. 1714: Posztometztzők-(ne)k valo öreg olló 4 [AH 50].

posztómustra posztóminta; mostră de postav; Tuchmuster. 1664: Edes Komám Uram, im posztó mustrákat küldöttem az fejedelemnek, mivel olyakat nem találtam [TML III, 114 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

posztónadrág posztóból készült nadrág; pantaloni de postav; Tuchhose. 1666: (A százsz jb-oknak) viselni szabad legyen posztó dolmán, nadrágot, süveget csizmát is [EOE XIV, 183–4 egy-i végzés]. 1752: az Motsi Kóltárnak Lórintz János(na)k ... egy pár kék kétzer ványot (!) poszto nadrágot [Mocs K; Ks 83]. 1763: Egy rendbeli szőr materia nyári köntös, szőr kamilot mente dolmány poszto nadrág selyem készülettel [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1788: Lopott ... két pár posztó Nadrágot, a' mellyeknek egyike Sárga Bűdöskő, a' másika Bőr színűek voltanak [Nsz; DLt]. 1803: pázsint zód szín posztó Nadrág [DLt nyomt. kl]. 1808: világos gyöngy-szín jóféle posztó nadrág [DLt 432 ua.]. 1823–1830: az Ötsém pedig az Ház Ajoja mellett ült

egy egyes széken pipázva, az ott valo szokott viselet szerént igen falusi öltözetben, kötött hoszsu fel tekerő nyakravaloval, hátán egy odavalo kurta Suba, igaz poszto Nadrágban, mert ott az Harisnyának hire sintsen, mindenek poszto Nadrágot viselnek, a' legalább valo Emberig [FogEK 461]. 1849: egy dr: uj, fekete poszto nadrag [Dés; DLt].

posztónelson posztóból készült kabátféle; un fel de veston/surtuc de postav; Art Tuchmantel. 1803: egy szederjes fain poszto nelson [Felőr SzD; BetLt 7 Wass Anna kel.].

posztó nyeregtakaró posztóból készült nyeregtakaró; valtrap/cioltar de postav; Tuchsatteldecke. XIX. sz. eleje: Egy Csontos bérlett pistojtokkal, Kantárral poszto nyereg takaroval, verijték posztoval valo jo készületű nyereg [Óraljaboldogva H; KCsl 5].

posztónyírás posztónyírás; tunderea postavurilor; Tuchscheren. 1584: Az Nyreók dolgabannis awagy eo kgmek priuilegiumokat heliebe haggyak, Awagy penigh az pozto Nyresnek arrat megh emendalliak hogy eo Nekikis zenwedheteo legie(n) [Kv; TanJk V/3. 281a].

posztónyíró posztónyíró; persoană specializată în tunderea postavurilor; Tuchscherer. 1710: Poszto Nyirő Zacharias Smelczér [Kv; PolgK 145].

Szn. 1711: Poszto nyirő Pál [Kv; Dica XXVII. 49]. 1713: Feldmayer Posztonyro Pál [Kv; ACJk II. 78]. 1725: Posztonyiro Pál [Kv; Szám. 54/I. 29]. 1735: Posztonyirő Daniel. Poszto Nyirő Páll [Kv; Dica XX. 13b, 67b]. 1737: Posztonyirő Pali [Kv; i.h. XI. 4040]. 1741: Poszto Nyiro Daniel [Kv; i.h. II. 5b]. 1750: Posztonyirő Daniel [Kv; i.h. IIb. 7].

posztónyíró olló posztónyírásra használt olló; foarfece de tuns postavul; Tuchscherer. 1685: Egy poszto nyirő olló [Gyf; UtI].

posztópalást posztóból készült palást; manta/mantie de postav; Tuchmantel. 1589: Egy fekete hernacz palast Ket pozto palast fodor lgler [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 48]. 1679: Kék bagarias, fekete poszto palast nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 59].

posztópantalón posztóból készült bőszárú nadrág; pantaloni largi de postav; Tuchhose. 1848: (Vásárolt) 1 Vad galamb Színű poszto pantalon [Mv; MvLev. 2]. 1849: Egy uj poszto pantallon [Dés; DLt].

posztó pantallónadrág posztóból készült bőszárú nadrág; pantaloni largi de postav; Tuchhose. 1849: Egy fekete poszto pantalo nadrág [Görgény MT; Born. G. XXIVd]. 1850 k.: 1 fekete poszto pantallon nadrág 1 fekete szőr nyári pantallon nadrág [Pk 2].

posztópapucs posztóból készült papucs; papuci de postav; Tuchpantoffel. 1732: egy pár kávé szín poszto papucsra valo Salavári | Más sötét kávé Szin poszto Salaváris papucs [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

posztópénz egy fajta járandóság; un fel de retribuție; Art Gebüth. 1649: Az Vaydanak^a Adtanak Ado szedő Vraimek

az poszto penzeert Nyolcz forintott [Kv; Szám. 26/VI. 437. — ^aErtsd: cigányvajának].

posztó pisztolyok posztóból készült pisztolyok; toc de pistol din postav; Tuchpistolenbehälter. 1759: szállitasson el ... Egy pár Sarga poszto pistoly tokot [Sárd AF; TSb 51].

posztórékli posztóból készült mellény; vestă de postav; Tuchweste. 1798: Öltözete setét Kapornyaszin ujjas bé-gombolo poszto reklije [DLt nyomt. kl]. 1817: Egy zöld Poszto rékli 3 Rfl [Étfva Hsz; HSzJP]. 1821: Hatzl Joseff ... viselt egy barna kurta poszto réklt [DLt nyomt. kl].

posztóruha posztóból készült ruha; haină de postav; Tuchkleid. 1568: Michael wagner ... fass(us) est, Tudom hogy az en Ceh mestersegebef(n) Egy lengelnek Czynala pozto Ruhakat, de az Ruha zwk lon [Kv; Tjk III/1. 200]. 1589: Zabo Barthos ... Ados f. 110 cheoz tudwa(n) ... a' pozto ruha arrat f 22 [Kv; KvLt Vegyes I/21. 76]. 1596: Damokos Leorincz beochiwt pozto ruha arraba(n) f — 35 [Kv; RDL I. 65]. 1598: egy eöchem ... megh hala ... maradt pozto ruhaia, egy fodor ighler veres menteje Jo, ki megh erth volna f. 5 [UszT 13/79]. 1604: mind Ezwt marhaia pozto ruhaiait mindeneket el wunek [i.h. 18/167 Ambrus gergely Korondy pp vall.]. 1606: Az Aniamot az Vristen el vette, akkor sem voltam hon, mert en ez ideó alattis mind zolgalatra laktam, ha valamy feyer nemy ruhaia pozto ruhaya, Auagy penze maradt, ez Alperes Angio(m)nal maratt [i.h. 20/176]. 1645: posztó ruhatis lattam eleget, de nem tudom hany uolt, Nestel es hyozalis uolt bellet benne [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. 1677: Paraszt ember és béres szolga, poszto ruhát, nadrágot, csismát, dupla és forintos süveget, gylcs inget viselni semmikeppen ne mérészellyen | Parasztnak, béresnek, poszto ruhát, nadrágot, csismát, dupla s' forintos süveget, gylcs inget viselni prohibealtatik [AC 235, 266].

posztóruhásan posztóruhába öltözve; imbrăcat în haină de postav; in Tuchkleidung. 1681: Az Más rendbeli szabadok olylak kik az réghi szokás szerint Lovok hátán jó feigiveressen, es poszto ruhaso(n) tartoznak szolgálni, az mikor az Dnus Terrestris öket arra fordithattja [VhU 199].

posztóruházat posztóból készült ruhadarabok; imbrăcă-minte de postav; Tuchkleidung. 1611: Az Pozto Ruházat-ból iütöt Mihok zamara^a [Kv; RDL I. 88. — ^aKöv. a fels.]. 1614: Pozto Ruházat keöuetkezyk [Kv; i.h. 95]. 1627: Pozto Ruházatból, Jutott Sofianak Egi szederjes chomoliet szoknia aestimatu(m) ad f. 16 [Kv; i.h. 134]. 1637/1639: Egi kett singes Eoregh lada, az elej rakott, meliben az arua pozto ruhazatj uadnak aestimal(tuk) f. 3 d 50 [Kv; i.h. 111]. 1775: mindenféle felkelhető Bonumot ... Selyem, Posztó Ruházatokot Drága gyöngyös, köves portékákat ... Leányának hagyta átok alatt [Csomafva Cs; LLt].

posztos alkalmazásban levő; angajat; angestellt. Szk: ~ sóvágó. 1584: Tartozik az pozto sowago az biro pechetire ... eleó jwni Teórwirre de ne(m) eleb hane(m) vezermie zekre [Torda; DLt 212]. 1658: posztos so vagok [KvLt III/420].

posztós I. mn I. posztóval bevont; imbrăcat cu postav; mit Tuch überzogen. 1594: Azon kiueöl valo hazban. Va-

gyon ... Olaz jateknak ualo pozto hozzá aztal No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 32]. 1597: Kerekes Mathyass chinalt ... Az posztoss kocyhoz két locsót^a [Kv; Szám. 7/XIV. 13 Masass Tamás sp kezével. — ^aOlv.: löcsöt]. 1681: Vágot puska Par. 4 (egyik párnak, arannyal varrot veres posztos, kek selyem rojtos fedelő tokja:) [Vh; VhU 538]. 1708: Egi arany fonallal varrot posztós kármány nyeregh [ApLt 5 néhai gr. Apor István ingóságai]. 1743: Egy Zöld Posztós Landáv (!) Cesa hozzá valo egész készületivel [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1753: hasonló szederjes posztós szék [uo.; i.h. 18]. 1763: Két posztos karjos szék [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1772: Posztos és Börös Székek, ugy Fa Székek [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1797: Három avatag zöld posztos szék [Názánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. 1810: Egy Zöld Kanapé, hat Posztos Székekkel [Mv; DLev. 2. XIXa].

2. posztóval bélelt; căptușit cu postav; mit Tuch gefüttert. 1733: Edgj kis Veres posztos Ládátskában vajjon holmi elegj belegj recze kötő eszközök [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1789: Egy jo moddal készült Vasas Kerekű Kotsi, melly(ne)k Böltsője kívül fekete Börös belől hammuszín posztos [Mv; ConscrAp. 18].

3. posztóból való; făcut din postav, de postav; Tuch- 1742: Szegőtem lovásznak Molnár Praekup fiát Gávrrillát Karácsonig fizetek e szer(int) Egi posztos szokmányt [M.köblös SzD; RLt 18].

4. posztót áruló; în care se vinde postavuri; Tuch verkaufend. 1746: az említett Ns Enjedi Gombkötő Czéhnek immediaté az Erdelyi posztós Satoroknak végiben szakaszszának illendő helyet [Torda; TjkT III. 105].

II. **fn** posztókészítő mester; postăvar, țesător de postavuri; Tuchmachermeister. 1730: Posztoss Kadar Marton [Kv; SzCJk I. 32b].

posztósapka posztóból készült sapka; șapcă de postav; Tuchmütze. 1825: egy otska posztó Sapka, sima fekete árnyék tarto bőrral (Schirm leder) [DLt 736 nyomt. kl]. 1833: bőr előárnyékos fekete posztó sapkája [DLt 306 ua.].

posztósísak posztóból készült/posztóval bevont sísak; cască de postav; Tuchhelm. 1811: Egy arany paszamentos szederjes poszto Sísak [Görgény MT; Born. XXXIX. 43].

posztóspencel posztóból készült kabátka; spențer de postav; Art Tuchmantel. 1831: Flora Petru visel kurta fejér-posztó spentzelt [DLt 469 nyomt. kl].

posztóslüveg posztóból készült süveg; acoperămint de cap confecționat din postav, de formă cilindrică, purtat de bărbaj; Tuchhut. 1666: Szegődem megh Mondrai Opra Nika fiat Oprat beresnek igertem neki: Kész penzt fl. 12 ... Egy bellet poszto siveget [Fog.; UF II, 251–2]. 1679: Nest Farkal premezett, mely vesztegette veres fajlandis poszto süvegh nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. 1691: Egy zöld csimazin poszto szüveg, belletlen, must nélkül valo [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa].

posztószegély posztóból készült ruhaszegély; tiv/tivitură de postav; Tuchbesatz. 1864: (A) kék muszuj (fersing) alján öt ujnyi színes posztóval szegve, mely két felől felaggatva van a csipőnél úgy, hogy a posztó szegély hátul egy félkört képez [Nagyepetri K; NrÉrt. XXXIII, 273].

posztószék posztóval bevont szék; scaun îmbrăcat cu postav; mit Tuch überzogener Stuhl. 1685: Ket barsony szek ... Husz poszto szek uj [Gyf; Ut]. 1692: Esztergaban meczett, labokra csinalt posztó szek [Mezőbodon TA; BK Inv. 19]. 1736: Az Úr Házab(an) ... Hat Sing hoszszu kék kétszer ványolt poszto szék [Várhegy MT; CU XIII/1. 102]. 1765: Az Örög Asszony Pinczejébe(n) ... Bőrös Szék egy Poszto Szék égy [Kóród KK; Ks 19/1. 6].

posztószél posztószegély (a posztó durvább tarka fonalból szőtt szegélye); bată de postav, marginea postavului (sută din urzeală mai groasă; Tuchende, Salband/leiste, Webekante | vastagabb/durvább tarka fonalból szőtt posztófajta; un fel de postav mai gros; Art grobes Tuch. 1568: Valen(tinus) Nyro ... fass(us) e(st) ... Ezth hallotta(m) hogy az pozto Hozara ky metelte mynt egy pozto zelt, es vgy atta el Rudolff Petermenek [Kv; Tjk III/1. 200]. 1570: partha zewē Katalin ezt vallja hogy az azzony halala vtan veott ew Janos deaktul Barzon parthat ... hythwan poztozelt [Kv; Tjk III/2. 62]. 1573: Lakatos Albert ... vallia ... Eo meg Nytotta* ... De egebet ne(m) latot ha ne(m) egi darab zeold karasiat, valam y pozto zelt ... penzt sem y Nem latot [Kv; Tjk III/3. 123. — *A ládat]. 1589: Dirib darab Salang pozto zelek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40]. 1599: Dragy Orsolia Vizen. Zilagiban. 10. Vég Poztho zelt ... —/30 [Kv; Szám. 8/XIV. 8 H]. 1605: En ott valek mikor Zeoczj Georgyne kj raka az Zakaczne ladajából valami borsa saphranja kezkenő giolchia, sinora es pozto zele vala [UszT 20/134 Huelena Consors Agil(is) Joan(n)is Pap in Vdúarhely vall.]. 1612: mi Buczultunk ket pozto szoknjat Jankonakis ... pozto szelj [Ksz; BCs]. 1628: Egy falka Poszto szel | Egy kis darab verez karasia ... Valami Poszto szel [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10–1]. 1678: Uzonbol vitte(ne)k el ... poszto szélllyel buritot-ülő szeket nr 4 [BLt 1]. 1679: Poszto szelből kotott, esztergarban meczet ramas kis ülő szék nro 1 [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 20]. 1752: Poszto szilből valo egy asztaltakaro [Pókafva AF; JHb XXV/73]. 1753: Fel menven az házok héjjára ... találatott ... a kakas ülön pósito szélyből csinált asztalra valo [Mezőzáh TA; Told. 18]. 1756: Posztó szélyből össze varrott asztal Takaró 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 20].

posztószoknya posztóból készült szoknya; fustă de postav; Tuchrock. 1602: ket pozto zoknia vagion [UszT 19/53]. 1612: mi Buczultunk ket pozto szoknjat Jankonakis [Ksz; BCs]. 1637/1639: Egy viselt Rasa veres pozto szoknya [Kv; RDL I. 111]. 1651: Egy Chrispani zin Angliaj pozto zoknia [WassLt Vass Judit kel.]. 1668: az ruhazatnak is jól tudgia szamat ... egy Palast haro(m) Poszto szoknya [Szentisimon Cs; CsAlt F. 1. 1/27]. 1679: Brassai, szederjes, viseltes poszto szoknya váll nélkül [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. 1688: Bűdös kő szín poszto szoknya valastol három rend fekete Csipke az allyán [Beszt.; Ks S. 27]. 1735: Egy kláris szín Angliai poszto szoknya [Sv; Hr]. 1736: ha penig egy ruhős alávaló asszonyt vagy leányt akarsz fogadni szolgálónak, ne is említs neki brassai vagy szebeni egyszer ványolt posztó szoknyát vagy mentét, hanem jó féle rásából valót [MetTr 345].

posztószőnyeg posztóból készült terítő; cuvertură de lână/postav; Tuchdecke. 1837: égy asztalra valo posztobol készült poszto szőnyeg [Szentenedek SzD; Ks 88 Osz. 43].

posztószuperlát szövETFüggőny; perdea/polog de stofă/postav; Tuchvorhang. 1732: Két Poszto Zöld Superlát Két viseltes Sárqa supellát [Kv; Ks Kornis Zsigmod lelt. 3].

posztótárisznya posztóból varrott tárisznya; traistă de postav; Tuchornister. 1790: Egy hitvány Poszto Taxisnya Dr 6 [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4].

posztótisztító ecset posztó tisztítására használt ecset; pensulă de curăţat postavuri; Pinsel zum Tuchputzen. 1708: Egy poszto tisztito etset [HSzj ecset al.].

posztótok posztóból készült tok; toc de postav; Tuchbehälter. 1681: Nyargalo Zazlohoz valo veres poszto Tok Nro 1 [Vh; VhU 555].

posztóületű posztó ülésső; (scaun) cu șezutul îmbrăcat cu postav; mit Tuchsitz. 1841: 8 — Fekete festésű székek, melyek között 4 zöld poszto ületű [SL].

posztóvánk posztóból készült nyeregparna; pernă de șa confecționată din postav; Tuchsattelkissen. 1714: Arany fonallal ki varrott Oláh Nyeregh, közönséges Vörös Posztó Vánkossal, s rezes Kengiellal fl. Hung. 5 [AH 52].

posztóványoló ványoló malom; piuă pentru postav; Tuchwalkmühle. 1821: Vagyon a' Kis Küküllőn egy Malom ... a Lisztelő Köveknek a' végiben vagyon egy Dürützkölő, vagy más keppen poszto ványolo [Makfva MT; DLev. Conscr. 124]. 1843: építettem ... lisztelő Malmot is Poszto ványoloval egygyüt [Sóvárád MT; EHA].

posztóvirágos posztóból varrott virágmintás; cu înflorituri de postav; mit Tuchblumen. 1710: egy jó szürke molduvai paripán ültem, farkasbőr a nyakamban, mezitelen hosszú hegyestőr a kezemben, tölcseres karabély a szíjamban akasztva, marhahajto teczin posztóvirágos cafrang a lovamon, hosszú tengerszín posztó nusztos süveg a fejemen [CsH 228].

posztózeke posztóból készült zeke; zeghe de postav; Tuchjoppe. 1848: viselt elszőkésekor fekete posztó zekét [DLT nyomt. kl.]. 1852: Egy zöld poszto zeke [Kv; HG].

posztponál mellőz, figyelmen kívül hagy; a neglija; außer acht lassen. 1758: Demián Mihály ... epiteni is kezdete ... Gorbai Gondviselőnk is észrevéven inhiheáltatta az építéstől ..., de ő azon inhihiót is postponálta nem cessálván [Galgó Sz; JHbK XL/1].

posztszkripta utóirat; postscriptum; Nachschrift. 1619: kétképpen írtam volt: levelmennek derekába csak ambique, postscriptába világosabban. Az mely postscriptába való írsomnak scopusa azmiben akkor volt, most is — légyen áldott az szent Istennek neve — abban vagyon [BTN² 291]. 1695: Urunk(na)k ő Na(gysá)gának is meg írtam ezen dolgot, de eszt az postscriptat meg nem írtam [Fog; BK. Boer Gaspar Bethlen Gergelyhez]. 1705: (A levelet) több egy hónapnál hogy írják, egyszer s másszor is írván hozzájok, a postscripta meghaladván magát a levelet, kinek nagyobb részt velem írtat az úr, maga dictálván egyszer is, másszor is [WIN I, 392]. 1788: Feleségemnek írt Leveli-

nek Poscriptájából Nagyságodnak látom Vri Parantso-
latyát [Hosszúfalú Szt; Ks 94 Vegyes lev.].

posztszkriptum utóirat; postscriptum; Nachschrift.
1665: Debreceni uram mellett mit íratott urunk, maga is
maga kezével postscriptumban mit írt, in paribus Kegyel-
mednek el küldtem [TML III, 447 Teleki Mihály Kende
Gáborhoz]. 1672: Pataki uramnak szóló levelét szakasz-
tottam fel; abban, látom, átkozódik, ezt írván postscriptum-
ban* [TML VI, 219 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. —
*Köv. a részl.].

posztulátum kérelem, kívánság; cerere, doleantia;
Bitte. 1614: Löttünk újólág szembe az vezérrel 5 die Junii,
azmikor az postulatumokat is beadtuk [BTN² 71]. 1634:
Az Z. Zek is azert ebben kegiesseget mutatna, hagi az
megh nevezet Haller Peter vram Leania Causaiat agalhatna.
Meli ő kegne Postulatomanak az Z Zek őreómost annuall
volna, de az z. zéknek ... be vott Consuetudoia ... hagi in
prima Instantia personalis Comparatio legien invertaltatot
... volna [SzJk 42]. 1678: az Nemes Varmegyek(ne)k be
adott Postulatumból colligalom, hogy a nehaj Kendi Janos
jovain kapdoso praetendensek panaszára nézve; azon Pos-
tulatomban nimely punctumokra tekintve, talem en reamis
czelozónának eő Nagok s eő kegl(me)k, de ... nem azoké a'
Praetendensek, hanem inkább enyim volna a Panasz tetelre
valo alkalmazatosság [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez].
1730: Mind ket Esztendőkbeli Ratioimat ... helyes Postula-
tumimmal edgüjtt alázatosan commendalom az Tisz.
Exactoria szokot irlalmassággal és igassággal folytatando
Ventilatiojára meg eshetett fogjatkozásaimról [Kv; Szám.
56/XIX. 29].

potencia 1. erőszakoskodás, hatalmaskodás; silencie, sa-
mavolnicie, abuz; Gewalttätigkeit. 1584: az Alperes meg
eskeggiek hogy ez Nagy B(ene)dek ... rea tamadwa(n) ...
maga otalmaba ... chelekette raita a' sebet ... ha penig meg
Ne(m) eskezik, chak serelmeteol vehesse(n) orzag teor-
wenie zeren igazat es Borbelnak valo fizetesreol, mert
c(on)stal hog Az A Inditotta a' potentiat [Kv; TjK IV/1.
231]. 1592: Nyary Mathyas vramis az felliw meg irtt
pereket, mjnd az my az Contradictio dolgat, mynd penig
Banhaj halalat Es Egyeb potentia dolgat nezne tellesse-
gel le zallita es hatra hagyja [BálLt 89]. 1625: azt mondom
hagi haromzor kergettek diznaimot ky az makrolj ... mint
falu szokot agraualtatny enys vgi keuanom maradasokat az
potentiaert az ket el vezeot diznokat cum estimatione meg
keuanom [UszT 142a]. 1649: potentiaert attrahaltalak in
jus s azert litigalok most en veled, nem egyebert hagi
penigh azt allegalod hagi ugi mentel mint ver, az haza
teorveniet kellett volna observálnod, es ugi kellett volna
p(ro)cedálnod [Kv; TjK VIII/4. 389]. 1716/XVIII. sz. köz.:
Az Potentian értetik olyan tselekedett mikor az barnelly
Paraszt ember másnak akárkinek szánto földén, széna
füvén, v erdején 's házán 's jóságán hatalmaskodik, és
efféle utakon modokon másnak kárt teszen [TLev. 11/1
ogy-i végzés]. 1742: kglnd Nemes Hazánk Potentiákról irt
szoros tilalmazo törvényétől nem félvén ... Elekesen lévő ...
Zálogos Jobbágysait ... Sessioival és Appertinentiaíval
edgüjt ... elfoglalta [Fejér m.; DobLev. 1/201]. 1762: Ser-
bán nevű Jobbágy Kotsissa ... el feletkezvén ... ezen Nemes
Hazánk(na)k a Potentiákról irt szoros Törvényéről ... meg
támotta, halálra verte, taglotta [Ms; Ks 67. 48. 31] a Hes-

datiak ... maradnyanak az Potentiáért Tizenharmadfél for-
rintig valo büntetésen [O.rákos TA; JHb XXXIV/1]. 1820:
határozatott, hogy azon Potentiáért 12 M fokra
büntetessék [F.szálláspataka H; JF 36 Prot. 3]. — L. meg
AC 226; CC 50, 77; RSzF 100, 153; UF II, 91.

Szk: ~nak terhét megvárja. 1588: Az en fiam jobagyat
chyan Janos neweótt ... Az Atthyawal fegyweres kezzel
Reya menwen ... halalos sebbel illette, kopyayawal altal
eőklele, holt eleweneol hatta ... mellyet Az potentian
kyweol: Az my Jobagyonk karaert es Nyomorwssagaert
negywen forintert fel nem veott volna, Ez felet Az poten-
cianakis terhetis Decretum tartassa zerennt megh warywk
[Somlyó Sz; Wlt] * ~ patrálattik. 1677: Ha mely Fiscalis
Tiszt valakik ellen potentiait patrál, azon Tisztiben citáltas-
sék azon laesa parstol, azon Varmegyének Törvény Székire
az hol a' potentia patrálattik [AC 187] * ~t cselekszik.
1648: az varos feölde(n) küöl az orszagh uttia(n) tamad-
va(n) ram, ugi czillekettett raita(m) az potentia [Kv; TjK
VIII/4. 313]. 1677: A' Mely Nemes embernek semmi jo-
szága nincsen, és valamely czégéres vétkeket, ugymint vio-
lentiakat, potentiakat, égetéseket, avagy azokkal fenyege-
téseket, más jámboroknak veszedelmére leselkedéseket,
koborlásokat, és egyéb hasonló insolentiakat patrál és cse-
lekeszik, ad inflantiam laesae partis a Tisztek szabadossan
meg-foghassák, és az első Szék napjára, a' Varmegyének
avagy Széknek proponalván, ha a' dolognak meritumjához
képest annyira valo zálogja lenni comperialattik, vagy
penig elegendő kezet állat, el bocsátassék, és szabados
állapotyában törvényenl prosequaltassék; egyébiránt fogva
tartassék a' törvénynek vége szakadásaig [AC 130]. 1784:
kikis az actusban jelen voltak ... azért fogták ezen potentiait
tselekedni, hogy azon helyet magokénak praetendállják
lenni [Galgó Sz; JHbK LIV/8. 10] * ~t exerceál. 1606:
Mjert az Actor az hul az potentiait exercealt az J. meg nem
neuej az vicinusat [UszT 20/97] * ~t patrál. 1600: A
p(ro)ponit, per p(ro)cu(rato)rem Thomam Antalfi de
Kobadfalwa, kegték előtt illie(n) latatasomis wagyó(n),
hogy az J. felesighe felol nem felelt, es mierz hogy az
felesigheis az potentiait zinten wgy patraltá minth az vra,
most peniglen ne(m) comparealt, es minth zembe, azt
mo(n)dom hogy walami keresetem wgyon raitok, mind
azon wadnak [UszT 15/241]. 1677: Potentiait patrálván a'
birodalombeéli jóságokból a' más pártó(n) lakók, Törvény
és executio azon jóságokból szolgáltatassék etiam cum
brachio Regali [AC 271]. 1740: az lk ... Potentiait patrálta-
nak ellenem, és vérengzést megfosztván hét máriásos kucs-
mántól, pénzemtől, kesztyűmtől [Dés; Jk 341a]. 1778:
feles emberekkel Vasvillakkal kapákkal és kővekkal fel
fegyverkezvén magokat, meg támádták eő Nsga Udvari
Tisztyeit és a szekereket ... eő Nsga Tisztye ... pistallyát
kiévén, Isten es emberek előtt protestalt, hogy ... potentiait
ne patrállyanak [Kéménd H; JHb XXXI. 51. 73] * ~t
patráló. 1677: Potentiait patráló paraszt emberek ellen valo
processus [AC 271]. 1784: azon potentiait patráló Emberek
Tihai Lakosok [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 15] * ~t retorqvéal
hatalmaskodás vádját megcáfolja/visszafordítja. 1781:
Azért méltó praetensióm volt; én penig szolga lévén nem
solicitalhattam törvényt rá, hogy megítéltesék, hanem ez
gazdát illetett és ennyi időtől fogva való erőltetésemre el
kellett volna láttatni; hogy peniglen a potentiait retorquálni
akarja az actor őkegyelme, nincsen útja rá, mivel szabad-
ság-kéretlen cselekedte, hogy bejött az udvarban es ott
hatalmaskodott [Árkos Hsz; RSzF 272] * ~t viz végbe.

1782: nem azért tette a Mlgos Groff Ur elő Nga Kegyelme-
teket Udvarában Tiszteknék hogy effele Potentiakat 's
gyilkosságokat Vigyenek Végen hanem hogy emberséges
Emberek légyenek [F.zsuk K; SLt XLVI. 5. 9] * *major ~
terhét proszekválja* nagyobb hatalmaskodás bírságát kö-
veteli vkin. 1600: Ezert hittam ez al peörest Kereztfurfalwa-
ban Vdwarhely zekben lakoth ez mostani breuis zere(n)th
kegtek eleiben teöwenyre, hogy ez mostani ielen valo
1600 eztendeöben Sarlos Bodogh aszony nap tayban ...
feödeimbe(n) walo eos buzamra^a tulajdon hatalmawal rea
menwe(n), Zinten annit arattatot es hordot el benne, wala-
menit akart. Kiert si iuris az en feödemre walo meneseiert
es buzanak megh arattasaert s elwteliert, a maior poten-
cianak terhet p(ro)sequalom raita [UszT 15/83. — *Ertsd:
öszbúzámra] * *minor ~ pönája* kisebb hatalmaskodás
büntetése. 1764 k.: meg kívánom a Jure, hogy juxta Leges
Patrias Minor Potentianak poenájával Corporaliter poeni-
záltassanak a vér bírságot ... meg fizessék [Balavásár KK;
Ks 18. C. 2].

2. hatalmaskodásért fizetendő bírság; amendä pentru sil-
nicie/samavolnicie; Geldstrafe für Gewalttätigkeiten. 1670/
1740: Potentias Törvény Keresetirül. Végezék asztis hogy
ha valaki valakit potenciára akar keresni az potentia egy
Forint legyen Ebben is a Falunak 25 pénz legyen, a többi a
nyertes félél [Homoródszpál U; WLt].

Szk: *~n/~ terhén (el)marad*. 1592: Deliberatur. Myert-
hogy világos a' bizonságok által ez Makaj Tamasnak
Meltatlan chelekedetj; Azert a' potentia terhe(n) f 20 el
marad, az Borbelnak valo fizetesenis el marad, karwalla-
saert serelmeyert amynt Mēr eskenny, Aztis megh vehesse
raita [Kv; TJK V/1. 256]. 1599: az potentianis el maradt
az testissék nyilwan be hozzák hogy hazara menth es ott
zydalmazta [Kv; TJK VI/1. 309]. 1781: megítéltetett a
hűtösök törvénye előtt, hogy az elszántásért potentian, azaz
forinton maradjon [Árkos Hsz; RSzF 143] * *~n van
(vmiért)*. 1604: az meg newezet feoldemeth hatalmasul be
kertelte es maganak occupalta vgymint 32 karo kertel, si
iuris azt mondom hogy valameny karot fel wteot az megh
newezet feoldemet sigillatm potentian vagyon erette [UszT
18/15]. 1650: megh bizonyította az A(ctri)x, hogy az
Compositiot violalta, s az mi reszeb(en) jutot megh ne(m)
atta; Azert, az Compositiobali poenan patvaron tizen har-
mad fel forinton convinctatott, az exturbatioert(is)
potentian vagion tizen harmad fel forinton, s az mi
reszeb(en) jutot adgia megh [i.h. 7a]. 1651: Az Gatt es Uyz
feldugassert, hogy az A. karara fel dugta, pontentia(n) va-
gio(n) [Amadéfva Cs; Eszt-Mk]. 1690: szértésemet megh
ölte Ergo potentian vagion erette a' szertesem megh ert
volna flor 4 megh kívánom rayta [Kovácsna Hsz; HSzJP]
* *~ra keres*. 1670/1740: ha valaki valakit potenciára akar
keresni az potentia egy Forint legyen [Homoródszpál U;
WLt] * *~ra kereset*. 1736: Deliberatur. Mivel az I. ő
kglme in 1733 dje 18a Julii extradatált Exhibitája nem
emlekezik arról, hogy Potentiára ne keresethnék az A. A. ő
kglme az It, hanem azon Exhibitájával doceál tsak arról,
hogy az akkori Diffamatio Sopialtatott volt, azert ezen
Potentia iránt valo Caussájokb(an) procedálhatnak az Ak
[Dés; Jk 196b] * *~t intentál* hatalmaskodásért járó bírsá-
got szándékozik kívánni. 1604: protestalok hogy nem a
wegre hozom be az hatalmasul foglalast, hogi potentiat
Intentalnek hanem chyak pro rey declaratione, mert az meg
holt embert chyak Emlékezetert hozom be firtos Janost
[UszT 18/13-4]. 1606: Almasfalwa kepeben zolitatthya

Almasy Istwan deyak Vargiasfalwat, myert hogy kereste
raytok 42 dysznokot beochyeuel, kikert ket zaz forintot
Intental es potentiat myuelhogi penig Vargias falwa azzal
teot vala valazt vargiason hogy az derek zekre Izentetet volt
hogy tartozzanak, kiben az A contendalt s azt forgatta hogy
Jzentettem de arrul hogy az mynt Capitan Vram kezbe
kerthe volt teorekedesre, arra tartozzanak, ha alkuszna Jo
hane(m) legyen teorveny benne [i.h. 20/317] * *~t
pretendál vkihez*. 1738: ezen Tktes Nms Tanács Törvényes
Forumán minémü Controversiáb(an) főrgő Almafa iránt ...
litigalódván, az mostani I ... En velem ... hogi én azon
Vicinitásit nem tettem fel ... az I ... ellenem terhes
sentiatiát obtineált, p(rac)endálván hozzám Potentiát
[Dés; Jk 276b] * *major ~n marad* nagyobb hatalmaskodás
bírságán marad. 1781: Azert megkívánom a jure, hogy
ilyen méltóságos udvarban potentiat cselekedtek és enge-
met potentiose bestelenítettek (!), meg is akartak verni, a
potentiáért major potentian maradjanak [Árkos Hsz; RSzF
271] * *major ~t követ* nagyobb hatalmaskodás bírságát
követeli. 1591 k.: az lrtas feöld felől valo keresete(m)re
ollya(n) valazt tett, ozlast keua(n), Arrol azt mondo(m),
nem kellett volna en teölle(m) hatalmasul el foglalni,
hane(m) mas modo(n) kellett volna ozlast kerni, Azert
annakis az el foglalasaerth az maior potentiat keouete(m)
[UszT]. 1604: Protestalunk hogi az mellyeket megh adtak
azoknak be haitasaert cziak Maior potentiat keouetwnk, de
az mellyeket megh ne(m) attak az niolczat azokat beoch-
wueuel keuaniük megh [i.h. II/3. C. 73] * *minor ~n van*
kisebb hatalmaskodás bírságán van. 1650: Megh bi-
zonyította Szasz Balint hogy el szantotta az J az földenek
boroszadjat, Azert minor potentian vagion az J erette [i.h.
8/64. 29b] * *a nagy ~t várja* nagy hatalmaskodás bírságát
várja. 1592: Az en fogsagomert penigh az nagy Potentiat
varo(m) rajtad, Azt mo(n)dom hogy ahoz kellet volna tartan-
nod magadat az mint en az Contradictiora hittalak [UszT].

3. hatalom, cselekvési szabadság; putinjā, putere;
Macht, Freiheit des Handelns. 1593: Az vonas ighazgatok-
nak azert Jlien potentiat Attak ... hogy, Akielk latnak hogy
vagy eo maga vagy felesége gyermeke, hozzáiook Allapa-
tiokhoz zegensegekhez kepest Ne(m) illendoe feo es
draga Ruhazatokat ... vissel vagy visseltet, haatt Ameny
Adoott erdemlene ket Anny Adora ... vethessek [Kv; TanJk
I/1. 206]. 1710: És noha kezinel vala a magyar korona,
melyet Posonból elhozott vala, és mind szép szóval s mind
erövel a magyarországi státusok unszólnák, hogy engedné
magát megkoronáztatni és az austriai háztól végképpen
szakasztaná el a magyar birodalmat: de Bethlen Gábor
tanult, okos ember lévén s tudván az austriai háznak nagy
potentiáját, hogy semmiképpen az ellen sem magát a ki-
rályságban nem conserválhatja, sem az országot annak
akarataj ellen békeességesen nem bírhatja [CsH 69]. — L.
meg CsH 460.

4. nagyhatalom, hatalommal rendelkező ország; mare
putere; Großmacht. 1773: Némelyek azt mondják, hogy az
európai potenciák megirigyleték volna nagy gazdagságo-
kat, melyből hadakozásnak idején az ellenséget segítették
[RettE 312. — "A jezsuitáknak].

potenciális levél meghatalmazás, meghatalmazó irat;
imputernicire, procurā; Bevollmächtigung. 1661: Radak
Lazslo Ura(m) ... edes Anyanakis Ombozi Judith Azony-
nak Potentialis levelet kezünkben adva(n) es edes anyaval
egy testver Eöczeis jelen leven Attyafiai kepekben, Radak

Laszlo Urammal Consensualva(n) adak előrkösön ... az Supra specificalt haz helyet, Batsi Janos Ura(mna)k [Dés; RLt O. 5].

potenciária hatalmaskodó/hatalmaskodást elkövető nő; femeie care săvîrşeşte o silnicie/samavolnicie; machthaberische Frau. 1716/1759: Kapusiné Aszonyomat kéntelenítetet volt az örökségből, mint potentiariat ki tétetni [Sárd AF; DobLev. III/651. 11b].

potenciárius I. fn erőszakoskodó, hatalmaskodó személy; persoană care săvîrşeşte o silnicie/samavolnicie; machthaberische Person. 1591 k.: En pedig mynt olljan potenciariusokot meltan megh fogathattam [UszT]. 1592: Nem tagado(m) azt hogy mikor meg Erteotte(m) hogy az Jncatusok az En diznaymra ... Jobagiokat Rea kwlték volna. Enis Jobagiomba(n) Enis oda nem kwldettem volna hogy ha ot hatalmaskodnak hogy ne pacial<jak> seot az potenciariusokat megis fogyak [i.h.]. 1677: Ha valakik Jozságokat a' Potentiariustol Törvénnel keresvén és perben lévén véle, az alat az In Causam attractus ... azt pusztulni hadná ... az Actor a' Jozsággal edgyütt a' kár tételt-is kereshesse [AC 176]. 1693: kglđ az potenciarius, mert az Ur(am) földin Kglđ vert vagdalt engemet [Gyula K; SLt AQ. 15]. 1725: az ország Törvénye szerint a Potentiarius ... maga holt dijjanak id est negyven forin(tna)k le tetelevel keletik magát meg valtoni [Bábolna K; BK ad nr 1105]. 1735: az Incutus ... in Specie tulajdon maga volt a potenciarius a ki az Csordabol az marhát el fogta s el hajtotta [Torda; TJKt I. 58]. 1764: Az irt potenciariusok el vevék ... Erszintye Nyikitatt a rabságból Bándi Pistát penig hejében ott hagyák [Kövesd MT; BK. Rothat Thodor (46) zs vall.]. 1782: tudom olljan potenciariusok negyen is a marhajok mellealnak, s ugy gazlatyák a tilalmasokat [Szörhase Hsz; HSzjP]. 1821: féltem hogy engemetis a Potentiariusok fübe utnek [Noszoly SzD; EMLt]. — L. még Barabás, SzO 383; ErdO II, 35; RSzF 99.

II. mn erőszakoskodó, hatalmaskodó; care săvîrşeşte o samavolnicie/silnicie; machthaberisch, gewalttätig. 1725: pap Mihály olljan potenciarius ember mindeneken [Velkér K; Ks 7. XV. 12a Moldován Todor (40) vall.]. 1752: holmi potenciarius hajosok ... az eo Exja erdeit éjjel nappal praedálvan az erdő Pásztorok égyet meg fogván s nem akarván magát meg adni az eo Exja erdejében égy kevésse meg karczolta magat égy fejsze éliben [O.csesztve AF; Ks 83 St. Weegh de Kabor lev.]. 1757: Kornis Ferencz Ur eo Nsga ... kéret Törvént ... à Msgos Asszony ... Szent Margitai Potentiarius Jobbágyira Filep Isztratyira es Szasz Onuljra [BSz; Ks 17/LXXXIV. 2]. 1765: ki öntett fel ujjabbanis potentesse valami buzát azon elso potenciarius ember(ne)k buzájára, még azt sem várán hogy le folyjon mind a Garatból az elsőnek gabonája ... ? [Záh TA; Mk V. VII/19 vk]. 1816: Felele ... a Bátya Székely Sigmund ur ... iljen képen: Azan két viz között lévő hely is Contractus mellett velünk köz elő hely lévén valamint az Intető Közönség abból maga hasznára hírnük nélkül az előtt job részit fel törte mivelte használta ugy azan a Nyomon műis a más részit szabadasan fel törhettük és azért potenciariusnak nem vagjunk mert Nemo in suis potentiarius [Várfva TA; Borb. II].

potenciáriuskodás hatalmaskodás; silnicie, samavolnicie; Machthaberei. 1663: Serio Poroncollyuk, admoneallya kegltek meg irt Pekrj Istvant Etsevel együtt affele

potentiariuskodastol super sedeaallyan(a)k [Ebesfva; BálLt 58]. 1689: Felső Venice^a nevű Faluban ... az falusi Lakosok ... Nehai Boer Sigmund Uramtol epitetet Malmokra rea menven; hatalmasul az ő kglmekűl allitatot Molnarokat ki üzték ... azért ő kglme^b illye(n) potentiariuskodasokat nem szenvedhetven, az malmot megh allította [Szád. Szilágyi Mihály fej-i írdeák kezével. — ^aF. ^bBoer Thamas]. 1719: semmiben most nem procedálhatunk az Antos Máténé Aszszonyom ... ellen cselekedett sok rendbeli Potenciariuskodásában [Széplak KK; Ks 25 Horváth Boldizsár lev.]. 1735: Az Actor Udvarbiro Uram, eo keglme, az Incutusnak mások által valo potenciariuskodásokat, verekedéseket de legkéváltképpen az Malom Mester Pavelnek mások által lett meg veretését satis super(ue) comprobalta [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. 1757: Hogy pedig eo Ngá valami Potentiariuskodásban tapasztaltatott volna azt nem tudjuk mivel nemis tapasztaltuk [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. 1763: Az féle Potentiariuskodásakott más alkalmazossággal kik szoktak volt ott cselekedni? [Kök.; Ks 22/XXIa vk]. 1766: Kegyelmed a potenciariuskodástol szünyek tövébb ne potenciariuskodgyék, az Exponens pedig Contradical, és protestal hogy ... azokra a földekre ... se ne menyen se ne külgyn [Kökös Hsz; Kp I. 230].

potenciáriuskodik erőszakoskodik, hatalmaskodik; a săvîrşi o silnicie/samavolnicie; sich machthaberisch benehmen. 1650: Bizonitsa az A hogy eo az szidast visszsa ne(m) adta, az J nem az gabona tizedelni, hane(m) potenciariuskodni szidogatni ment oda Vduarhelyről menteb(en) [UszT 8/64. 25]. 1673: Az Anak ellene(m) valo actiojat érte(m) mit p(rae)tendallion ellene(m), hogi én Bekes nevű hegie(n) potenciariuskodta(m), szolgáját megh vertem volna magha szeőlejeben [Kv; TJK XI/1. 319]. 1690: Gurzo Thamás nevű jobbágya tizenkét pénzt ada Henczes György Uramnak, tiltatá az megh irtt személyeket, hogy ne potenciariuskodgyanak, mert itt az eo Urais possessor [Szótelke SzD; SLt KL. 28 Maraci (!) Peter (36) jb vall.]. 1718: Tartsafalvi Palfi Ferencz Uram ellenzette Tartsafalvi Mihályt, hogy ne potenciariuskodgyék, mig mindenek vége nem szakad [Szentkirály U; Pf]. 1720: Czegei Vass Daniel uram Kglmedet ... Getzi Pap Laszlo vram legitimo modo admonealtattja, super eo hogy ne potenciariuskodgyék [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1740: ott a Nms V(ár)(me)gye Tisztei előtt potenciariuskodott, szidta, besteletette mind a Kornétást, mind a katonát [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1762: Tudom világosan s szemeimmel láttam hogy az Utromban fel tett Háznál Kaffai Janos potenciariuskodik vala, az Iffiu Pétsi Pált tépi hurczolya vala, s Diszno s ördög teremtetének káromolya vala [Geges MT; IB. Joannes Bokor (42) jb vall.]. 1785: egy nihány kalongya nem érdemi hogy potenciariuskodgyék akár kiis érte [Mv; BálLt]. — L. még Barabás, SzO 388.

potenciáriuskodó I. mn erőszakoskodó; care săvîrşeşte o silnicie/samavolnicie; machthaberisch. 1725: Aztis tudom hogi másokalis veszekedet pap mihály, mivel igen potenciariuskodo ember [Velkér K; Ks 7. XV. 12a Muntjan Marian (26) vall.]. 1747: az Incutus mint affele tumultust ok nélkül concitalo vakmerő Potentiariuskodo személyek ... in poena mortui Homagii ... fl hg 66/66 ... convincaltasának [Torda; TJKt III. 166]. 1764: Azon verekedés alkalmazossággal ott meg fogának égy potenciariuskodo verekedő Sámsondi olah legént [Mezőmadaras MT; BK. Kalusár

lle (22) jb vall.]. 1791: ezen Tihai potentiariuskodó személyek ... el-fogattatván a' Gorbai M. Udvarba kísértettek [Aranyosgalgó Sz; JHb I/23].

II. *fn* hatalmaskodó személy; persoană care săvârșește o silnicie/samavolnicie; machthaberische Person. 1782: kiknek hívják azon potentiariuskodokat meg mondani nem tudom [Mocs K; JHbK LIII].

potenciáriusság hatalmaskodás; silnicie, samavolnicie; Machthaberei. 1746: meg kívánom, hogy ... a' neveletlen árvának minthogy ötlet illeti a Ház, engemetis addig mig Tutor-ság alól ki kel visszsa itillessék ... meg kívánom a' potenciáriusságnak onussát [Torda; Tjkt III. 34]. 1757: Tudgyaé a Tanu ... Pagocsán lako Roska Illyésnek és Gligornak Nyilván valo Potentiáriusságokat [T; Ks 8. XXI. 13 vk].

potenciás hatalmaskodásra von.; referitor/privitor la (delictul de) silnicie; auf Machthaberei bezogen. Szk: ~ *per*. 1834: Alpereseim ... ellenn Borozda járatás meg nem engedéséből eredett és kifolyt potentias Peremben az elmúlt 1833k Esztendőben December 8k napjan kivittem ... Maros Kereszturra és Nyárád Tőre az Tekintetes Elégtévo biztosságot [Msz; SLt Vegyes perir.] * ~ *törvény* hatalmaskodást illető törvénykezés/bíráskodás. 1670/1740: Potentias Törvény Keresetiről. Végezők asztis hogy ha valaki valakit potenciára akar keresni az potentia egy Forint legyen [Homoródsztpál U; Wlt] * *minor* ~ *per* kisebb hatalmaskodásért folytatott per. 1827: a mai napon azon minor potentias perre nézve, melyet Néhai Ladnotzi Horváth Sámuel Ur Néhai Testvérem Dobolyi Josef Ur ellen egy Koppándi Hajos Malomert ... folytatott ... Békeltető Birák Urak közbe jöveletekkel ... a' békesség meg esett [Ne; DobLev. V/1124].

potenciózus hatalmaskodó; care săvârșește o silnicie/samavolnicie; machthaberisch. 1822: milyen sok rosz, engedetlen, maliciozus és erőszakos potentiozus ember van itten [KLev].

potens hatalommal/befolyással rendelkező; potent, puternic, influent; mächtig. 1710: a szegény atyám szabadulása iránt az anyám tölem supplicációt küldte neki^a, hogy mivel olyan potens vala a fejedelemasszony előtt, promoveálna supplicációnt [CsH 159. — ^aVajda Lászlónak]. 1765: meg békéltettünk, mind azon által ezen Fassiomért ujrais meg neheztelhet és ki tudgya, mint potens ember ujra meg neheztelvén reám, hitvány hivatalocskámban meg ronthat, példa az Balás falvi Processusban szolgáló Biroságom hivatalyabol ki vettetése [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 316]. 1775: Minthogy ezen repartitio és osztalyos intézés sine Commissariis ment végben, Semmi hiteles iras rolla nem lévén, mind e' napig, az egész Munka Zavarrá vált, és a potensebbek magok tettések Szerént a mások résziben involaitanak [Fejér m.; DobLev. II/464. 1].

potentátor hatalommal rendelkező személy; persoană puternică/influentă, potentat; mächtige Person. 1710 k.: a dániai király és az akkori nagyhírű brandenburgiai elector ... offerálák a magyarországi motusok megcsendesítésére való mediatiojokat; de ... kemény és azokhoz a nagy potentatorokhoz illetlen választ tőnek reájok [BÖn. 705]. 1774: Ezen békekességnek^a a janicsárság nem annuált, hanem nagy dühösséggel mindazokra, akik benne voltak, reárohanván,

ügyszintén a külső potentátorok Konstantinápolyban lévő residenceit kegyetlenül levágták, a császárukat strangulálták [RettE 337. — ^aA töröknek az oroszsal kötött lealázó békéjére von.].

potentátus uralkodó; suveran, șef de stat; Herrscher. 1710: Felsőged az egész kereszténységben elsőbb s méltóságosabb személy, mégis nincsen szegényebb potentátus Európában felségednél, ellenben egy királynak is nincsenek olyan gazdag ministeri, mint felségednek, azt pedig mind a felségedéből lopják, s mikor felséged szolgálatjára kívánatlik, egy pénzt is nem akarnak adni [CsH 359].

Szk: *európai* ~. 1710: És hogy ne vegyék eszekben, mit akar, azzal akará fascínálni az európai potentátusokat, hogy jobb leszen, ha a spanyol koronához tartozandó országokat magok között felosztják [CsH 313] * *keresztyén* ~. 1710: Ezt bölcsen meggondolván Zrínyi Miklós, nem jovallá, hogy a török császártól kérjenek succursust, hanem inkább a keresztyén potentátusok közül valamelyikhez ragaszkodjanak [CsH 72].

potestas előjáróság; conducere; Vorstand. 1664/1750 k.: Ha a külső Potestással is (:melly(ne)k procedálni kell:) nem gondolva a Deserens Pars, az Eccia az olyiat ueste a külső Potestas alá büntetésre mint fide fragust és fide fragat [RGyL 12].

Szk: *koaktíva* ~ pénzbeszedő/adószedő előjáróság. 1657: Pénz fizetéssel az visitatoroknak papokat büntetni meg nem engedtetik, az magistratus jurisdictionjára es az coactiva potestásra tartozván az [UF II, 183 Lórántffy Zsuzsanna ut.].

pótlás, pótolás 1. kipótlás/egészítés; completare, între-gire; Ergänzung. 1688: Vétetet Asszonyunk ő ngá ... Gomb kötő Laczkó és Petér keztek(e) egy nitra s hat lőt ég szín sodratlan sellymet az maicz hevederek pótlására [Fog.; Törzs]. 1708: A N(e)mes Szék itilt volt a Divisiokor Csia Mihályne Aszszonyom ruhazattyanak potlasara húsz zlotokat mivel e' kűsseb levén nem volt a josszagbol vgj ki ruhazva mint a Nennyei [Lisznyó Hsz; Kp I. 95]. 1717: az Kis Sarosi Ns Udvarház, tagasab, es nagyob az Hederfainal, annak pótlására adatek ... Saroson, az Kuti Mihály pusztá haz helye [Kük.; DobLev. I/108]. 1755: mivel arussab lévén az Székely Mihály uramék hazok az ... Veres Gergelyne Szt. Királyi Susánna házánál, tehát Potlást is ada Szt Királyi Susánna Aszszony [Torda; KW]. 1758/1785: Ezen Török rész földnek potlására mint hogy soványabb szakaszatlik a le járok végiben ... föld Cub. I [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 279]. 1783: némely Atyánkfiak ... Városunk határán magok kaszálló Réttyek mellett lévő Gyepű fáikat kívánták magok külenes szükségére és házi tüze potlására fordítani [Torockó; TLev. 10/3]. 1789: nem adaequalván a' Kováts Moses Vram ... két Szántó földet, a' Lovász Mihály Vram ő Kgme nevezett szántó mellett, adott volt ... Kováts Moses Vram azoknak potlásában Flor. Hung. 3 [Bözödújfalú U; EMLt]. 1803: egy ide valo Ispánlakai Jozságotksa meg alkutt árának potolására áruba botsátván a Nagylaki Határ szélbe levő Hulai erdőmet ... jelentette iránta meg venni valo szándékát Tkts Kőkősi Dobai Sigmond Vr [Ispánlaka AF; DobLev. IV/869 Kövesdi Boér Sándor kezével]. 1868: kifizetni rendelek ... a Kolozsvári kath. leány növeldének a tanitonék fizetései potlására .. 1000 frtot [Kv; Végr.].

Szk: szükség ~a. 1741: az Ménes pásztorok ... Huszonöt Lovakat ... az város lovain kívül fogadhatnak Szükségek potolására, a' nagy szükség úgy kívánván [Dés; Jk 553b]. 1800: Az irt Erdő 'a Falu szükségének potlására hagyatott, hogy kinek mikor kívántatik szükséges építésre legyen honnat nyerhessen fát [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 5a Csungán Pétru (60) vall.].

2. elmulasztott munka elvégzése/bepótlása; executarea ulterioară a lucrărilor neefectuate la timp; Nachholen der versäumten Arbeit. 1716: hanem amely jobbágy ura dolgát elmulatta, másszor adogáltassék fenyték által annak potlására [Kraszna; BfN].

3. átv fizetség, jutalom; rásplatá, recompensá; Lohn. 1811: égyet értek bár kéntelen veled: Minden tizes száznak ez a' változása A' valót jegyzőnek semmi a' potlása [ArÉ 186].

4. ~ul kiegészítésként; drept completeare; als Ergänzung. 1770/1771: Mint hogy ezen Táblának a' Somlyai részre jutott része alább valonak ítéltetett még a nyil-vonás előtt úgy determináltatott, hogy annak a' résznek melynek nyilában fogna jutni, potlásul adassék mellette [DobLev. II/428]. 1789: Meg osztotztatván engemet, László, és Joseph testvéreimmel, édes Anyám elő Nga ... juta nyilamba énnékem, az Mihátfalvi Jozság, ahoz potlásul, a hodoltság Balasházán, és Kettős mezőn [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Eva kel.]. 1795: Előbszer ... a Gorboi Udvarház ... mind Gorboi mind más Gorbohoz tartozó Portiok ... és a Csobánkán Gorbohoz Potlásul adatott Portiotska özvegyi tartásul a Mlgs Özvegy Groffnének maradványak [Kv; JHb I/36]. 1815/1842: potlásul adta ... a' nagy réten való kitsíny nyilját [Marosfelfalu MT; EHA]. 1831: mint-hogy Alkoza buke havasának fele elégtelen egy esztenának, tehát még potlásul juta Alkoz havasa mellé a Rományi foglalások a Csikiak Úttyával [Szárhegy Cs; RSzF 185].

Szk: vminek a ~atul a. vminek kiegészítésként. 1785: annak potlásául ada [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. — b. vminek kárpótlásaként/helyettesítésként. 1817: ezt Károm potlásául el vöttem volna [Dés; DLt].

potlásnyil kiegészítésül adott nyilföld; parcellă/fișie (de teren) dată cuiva drept completeare din terenurile agricole împărțite prin tragere la sorți; durch Los zugeteiltes Ersatzgrundstück. Hn. 1792: a Cserna nevezetű Potlás Nyilak között [Vaja MT; EHA].

potlásrétcske kiegészítésül adott rétecske; fișie de finanță dată cuiva drept completeare; kleine Ersatzwiese. Hn. 1841: A' tanorakba lévő kis potlás rétecskéért [Nagyernye MT; MRLt].

pótlék, pótolék 1. kiegészítés; completeare; Ergänzung. 1768: azonn Mótársban lévő Kenderes helység ... Nap nyugot felin felyül keussel a Nyarad Vize kerületi miatt hosszabban esnek egy nyihány nyilak de azok(na)k majd a hasonfele Vizes tonyás hely lévén Eszak felől való részében potolekra reá hattuk [Ákosfva MT; Told. 8].

2. ~ul a. kiegészítésként; drept completeare; als Ergänzung. 1848: A Város Házánál Vizi Puskák Színye Kapujához potolekul adott 17 Szál Dészkát [Dés; KvNJ]. — b. potlás/helyettesítésképpen; drept completeare/întregire; als Ersatz. 1838: A Sztáló Malom falának külső oldalai nagyon meg repedezve lévén ... a trogliik, amellyek pótlékul voltak bé téve ... meg bomladoztak egy pedig éppen eltörve van [Km; KmULev. 2].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: pótlásként adott; care este dat drept completeare; als Ersatz gegeben. 1801: Egy darab potalék ezüst [Kv; Ks].

pótlódik, pótolódik 1. kiegészítődik; a se completa; sich ergänzen. 1770: (A szőlőműveseknek) eledelek minthogy föttet és egyéb ázalékat nekik nem szoktak adni négy Czipoval potolodat eleitől fogva [Backamadaras MT; Ks 38/II. 28]. 1780: a' Nap kelet felől valo Szőlő maradjon Katinak, mint hogy pedig a' kissebb, az Annyánál vagyon 20 Vonás Forint az azal potlogyek [KvRLt XII. 25 öreg Ratkoi Ferenc végr.]. 1809: Az M(a)g(istra)tus meg engedte hogy a Csizmadia bolt felett lévő szalonnákobis potlogyek tiz mására [Szu; UszLt ComGub. 1753 u. — *Ti. az eladott szalonná].

2. módosítódik; a se modifica; sich ändern. 1740: mostan kívánván azonn alkalmat meg jobbítani és potlodni levala mű előttünk ujjanan follio penzt Varga Ferentz Bartok Andrastól fh. 10 ~ tiz Magyar forintokat [Torockó; Bosla].

pótol 1. kiegészít; a completa/întregi; ergänzen. 1715: (Jutott) Susi Asz(szonynak) két óntál potolván négy on paraszt Cseszevel [WassLt]. 1729: potlottuk az Szenat ... két Szkérrel [Peselnek Hsz; ApLt 3 Nic. Barthók (50) jé vall.]. 1758: valami jó gyapotra is volna szükségem, mint-hogy lenem az idén kevés lett, azzal potolnám fontatásomat [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixéna lev.]. 1760: Harom Populosa Sessio vagyon a Bartoké mind jobb mind nagyobb, a más kettőt lehetne potolni egy egy vékás kender földetskével [Feltorja Hsz; LLt]. 1783: a' mit vagtunk volt pedig, nem mind a Balástelki Erdőből vagtuk, hanem a' Bogácsi erdőből is potoltuk [Kissáros KK; JHb XX/8. 10]. 1785: Két három Font kender fonunk minden Esztendőben, mellyből kell bé adnunk száz husz pászma Fonalat, és ha annyi pászma ki nem telik az ki adott kenderből az magunkébol potallyuk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 3b]. 1801: azon nemes Curianak Nap Nyugott felől valo része ... el lévén foglaltatva, és betűltetve ... a még hatra lévő hejánosságot azon nagy Udvar Házbol kellett volna potalni [Szőkefva KK; Kp II. 58]. 1866: A' mult évbe két circulusbol semmi könyör adomány nem küldetett bé. Főjfalva tudatja a' T. H. esperes hogy az Egyházmegye betűltetét fentartando, a magáébol 10 forintal potolta [Gyalu K; RAK 112].

2. elmulasztott munkát bepótol; a executata ulterior o lucrare neefectuata la timp; eine Arbeit nachholen. 1767: Ha valamely bányász el kerülhetetlen ... okoktol viseltetvén nap számokkal maradna el: az ilyenek ... az arra rendelt idő(en) ... potolyanak maradt nap-szamat azon részéb(en) a' bányának, hol a' szomszéd bányák praejudiciuma nélkül eshetik [Torockó; TLev. 7/1].

3. megtold; a adăuga/hinzufügen. 1811: Okos ember előtt a' ki mér hazudni, A' készüljön-el sok hazugságot tudni; Mert ha mérészt egy hazugságot szólni, Hogy helyre hozhassa százzal kell pótolni [ArÉ 31].

4. kiigazít; a rectifică/indrepta; verbessem. 1770: Szegény Filepnek ... az ő halála nagy hátra maradást okoz az Kedves Anyám Asszony kevés Oeconomijának, 's ezt a csorbát magam megjelenésemmel örömost potolnám, de ez uttal éppen lehetetlen hogy egy nyomot is mozdulhassak [Mezőbánd MT; DobLev. II/421].

5. kárt/vesztést megtérít; a acoperi o pagubă/pierdere; Schaden/Verlust ersetzen. 1811: 'S Miként el-szédnek a' nyájnak Juhai, Ha meg-verettetek azok' Pásztorai: Ugy, ezen véletlen kárt vallott emberek, Gondolván, hogy nintsen vigasztaló szerek ... Nintsen 's nem is lehet, ki meg orvosolja Fájdalmokat, 's vallott károkat pótolja: Illy' kétségbe eső gondolatok között A' szomszéd Falukba ki-ki el-költözött [ArÉ 22–3].

6. kiegyenlít; a compensa; ausgleichen. 1697: noha ... ezen résznek három szelysz földre rövidebb az Többinél de jobb; az más részre jutott földek pedig hosszabbak de aláb valok; azok(na)k hosszabsága potollya ezek(ne)k jobságát [Sálfva H; JHbK LI. 6]. 1752: ha egyik esztendő vékonyabban termet, a' másik potolta [Backamadaras MT; Told. 37/44].

◊ Szk: nyomorúságot ~ enyhít nyomorúságán; a atenua mizeria; Not lindern. 1772: a' Maros terin ... amikor Buza terem abbol ad el és potolja nyomorúságát a' Paraszt ember [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb nyil.] * szükséglet ~ szükségletet kielégít; a satisfice nevoile; Bedürfnisse befriedigen. 1773: Nállunk a Tehén s Lo potollya mindennapi szükségünket, mivel feles Tehenek jármoltatnak [M.léta TA; JHb II. 3]. 1807: mivel egy ökrem el karasadván hogy abbéli Szükségemet potalljam ... kértem ő K(egye)lmétől tiz forintot, de nem potalhadtá egészen Szükségemet [Sinfva TA; Borb. II]. 1812: Meg történt ..., hogy a' kotsárdiak Téiben a Marosnak által fagyását hasznokra kívánván fordítani, ollykor ollykor, ha szerit tehetők titkon egy-egy kis fabeli szükségeket potolták ..., de tsak lopásképpen esett [Nagyalak AF; DobLev. IV/943. 38b].

pótolhat 1. kiegészíthet; a putea completa; ergänzen können. 1740: Facultáltatik Substitutus Hadnagy atyánkfia ő kglme, hogj, a' melly Bornyukat, a' quártélyos számára kelletik venni Mészáros, vagj Hentes atyánkfiain(ajk), mint hogj egészz illendő árrát, a' Militia meg nem adja, pótolhassa ő kglme [Dés; Jk 532a]. 1780: az első futatott darab vasat meg mérvén, ha a' figált százhusz fontot nem találja, a' másodikban potolhatta [Torockó; TLev. 5b]. 1782: akár ki légyen itt a' Tiszt, de azt megh kívánja hogy mostani administrandi modussa szerént az Joszag-(na)k, minden féle Naturalék transponaltassanak nekíe, mert honnan potolhatna az 1000 Rf, a midőn ezen Administrandi Modus változik [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. 1792: Minthogy a dolog is réam nézve hirtelen esett; ez uttal e nevezetes napra igen kevéssel potolhatam a konyhát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. kárt/vesztést megtéríthet; a putea acoperi o pagubă/pierdere; Schaden/Verlust ersetzen können. 1806: ha a pásztorok tetemes kárt vallának, oly(an)kor a négyökrű gazda tartozik a bérbe a pásztoroknak egy véka tiszta búzát fizetni, melyből ő is a maga kárát pótolhassa [F.rákos U; RSzF 197].

3. szükséglet ~ szükségletet kielégíthet; a putea satisfice nevoile; Bedürfnisse befriedigen können. 1776: így már a verőkis vacanciában nem maradnak, a' terhes házat tartó Gazdais ki az három ágas vassal nem subsztálhatna szükségig potolhatta [Torockó; TLev. 7/5]. 1807 k.: En voltam^a néhai Székelly Mihály Uramnak tiz forintakkal ... mivel egy ökrem el karasadván hogy abbéli Szükségemet potalljam ... kértem ő Klmétől tiz forintot, de nem potalhadtá egészen Szükségemet hanem mondatta hogy tiz forintot adhat, több nintsen hanem beszéllyünk a Fiammal Mártannal, őis ad-

gyan tiz forintot és aval teheti Szükségét, úgy is hogy a kettőtől tiz tiz Forintat levaltam volt [Sinfva TA; Borb. II. Pető Ferencz (67) szabad személy vall. — "Ti. adós].

pótolthatatik 1. kiegészíthetetik; a putea fi completat; ergänzt werden können. 1778: Minthogy esztendőnként súlyát érezzük kenyeretlenségnek és szénátlanságnak, tetszett az közönséges falunak, hogy az Ligat szakasztassék az Alsó Mezőhöz, hogy azzal azon írt Mezőben héjánosságunk pótolthatatnék [Taploca Cs; RSzF 145].

2. szükséglet kielégíthetetik; a putea fi satisfacete nevoile; (Bedürfnisse) befriedigt werden können. 1746: fel olvastatván az Medgyei T. Pater Piaristák igen meg szorult állapotokról keservesen be nyújtott instantiája tetzet az Catholicus Statusnak concludálni, hogy ... ki ki Istenes alamisnajat adgja, a végre hogj ... szükségek ... potoltathas-
sék [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével].

pótoltatik 1. kiegészíttetik; a fi completat; ergänzt werden. 1677: az eő részére jutott Tallérok eő kglmének adattak, és abból ki n(em) telvén, potolatott cu(m) den. 97. s ugy tölt ki [Kv; RDL I. 155b]. 1680 k.: Endes Miklós uram maga attá testimoniuma szerént ezeket percipialta Péter János uramat illető jókból, mellyekkel kívánja Péter János uram hogy potoltassék vasbeli administratiojának defectussa [CsVh 69]. 1694/1781: (A szántóföld) potolatván azzal a földdel ... az utt mellett alá a Tüvisesigh [Forró AF; DobLev. III/586. 44]. 1758/1785: minthogy pedig ezen három részek a Kőház fundussát és Veteményes Kertyeit mekkoraságra nem adaequallyák, potoltatik a ... most Törökbuzának applicáltott helyből [Szentbenedek AF; DobLev. II/596. 276]. 1787: Tiszt. Professor Sofalvi Josef Uram ... fizetése annyira potoltassék a' mennyi szokott lenni az ordinarius Theologiae Professor fizetése [Kv; SRE 248]. 1802: A' mi az osztály alatt forgo nova sessioikat illeti azok is Quantitasokban közöttünk egyeztesse(ne)k, a' falu mellett jutott Terrenumból potoltassék [M.zsombor K; Somb. II]. 1823: a vas helyett potoltassék ki fizetések 6 xrra [Torockó; TLev. 9/47]. 1844: (A csizma) Talpja igen vékony ... és a' Talpnak tett mál alatt hogy vastagabbnak tessék, ket darab el viselt talpdarabokkal potolatott [Dés; DLt 827].

2. (szükség) kielégíthetetik; a fi satisfacut (nevoile); (Bedürfnisse) befriedigt werden. 1800: oly fel tétel alatt maradt a' Falu kezínél az Erdő hogy ... az örökséget tartó embereknek épületbéli szükségai potoltassanak [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 3b].

potra l. poltúra

potrohos pocakos; burtos, pīntecos; fettbauchig. 1766: Nem is volt katonának termett ember nyavalyás^a, mivel törpe ember lévén, kimondhatatlan vastag, potrohos ember volt [RettE 202. — "Teleki Ádám generális].

potus diákny közös ivászat; bejie/chef in comun; Zeche-rei. 1870 k./1914: Potus: társas ivás; de különösen az ifjuság egyik vagy másik korpusának, testületének vagy saját körükben rendezett alkalmi borozása, áldomásozása [MvÉrt. 232].

potyka 1. ponty; crap; Karpfen. 1582: attam ... etere itara d 13 peczyenye d. 5 potyka d. 8 [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével] | Chukatt attam(m) 1b 14 mell

facit f. — d 56 Potthkatt attam) 1b 8 mell facit f. — d. 24 [Kv; i.h. 3/VIII. 36]. 1589: (Vettem) Potkat Ratani valot d. 8 [Kv; i.h. 4/X. 54]. 1591: Egy pottykat vettem ... d 17 [Kv; i.h. 5/X. 4]. 1595: pottykat vöttem p(er) d 27. 1. Eytel vaiat hozza rattanj ... d 20 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 295 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1596: Egieb fele hálnak zeret nem tehettwk potikaknal es karazoknal [Kv; i.h. 6/XXIX. 127 Bachi Tamás sp kezével]. 1597: Bachy peternetwl hozadtam fot halynak Apro pogykát (!) 6 fontot ... f—/18 [Kv; i.h. 7/XIV. 63 Masass Tamás sp kezével]. 1609: attam ... To halat pottykat, Mezet ket Eitelt [Kv; i.h. 12b/IV. 186]. 1625: attam konjh(ara) ... Hat. potikat [Kv; i.h. 16/XXXV. 26]. 1640: Halas vize io vagio(n) meliben Csuka pottika veres szarnyu kezegh es Csik terem benne [Mondra F; UC 14/48. 72]. 1648: Az falun ahol vagyon egy teolteott halas too, czukat potykát es egyeb fejer halat mongiak hogy terem benne [Szarata F; UF I, 907]. 1723: Most Kolosvaratt edgy edes kis hálót vettem ... ma ki mentem vala velle, sok szep csukát, czompot potykát fogaték [ApLt 1 Apor/Péter feleségéhez Méhesről (TA)]. 1734: küldöttem ... tíz Csukát és 20 potykát szárazon [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.].

2. pontyból készült étel; (míncare preparatā din) crap; Karpfenseipe. 1597: Potykát ratva ... d 16 ... Potykát Eles lere f— d 17 [Kv; Szám. 7/XII. 31 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1625: szamveveo Vrajmnak feozettem 3. potikat csetben [Kv; i.h. 16/XXXV. 212].

Szk: ~ rántani. 1595: Olaiat es pottyka rattanj hozottam Csiszar lakabnetol ... p(er) d 24 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 196 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

potykácska kis ponty; crăpcean, crap mic; Kárpfchen. 1597: kwitem Aiandekot az debre(ce)ny Byraknak ... 1 pogykaczkát ... /08 [Kv; Szám. 7/XIV. 13 Masass Tamás sp kezével].

potykahal ponty; crap; Karpfen. 1591: 3. January Ebed-re keet pottyka halatt ... d 16 fel baranth ... d 12 [Kv; Szám. 5/X. 4]. 1609: Vrunk Eo Felsege be Jeoueteljre ... Vasarlottam az harom napi Gazdalkodasra ... Veottem Zabo Martontol potijka halat Zaz Niolczuan fontot ... f 7 d 20 [Kv; i.h. 12b/IV. 183].

potyol út/ver; a bate; klopfen. 1813: az Exponens Asz-zanyt öis meg fogá s vagy két versen jól a' földhöz veré tapodta, pofozta, ütötte döngölte patyalta [Dés; DLT 162. 3 Dani Mária (40) jb vall.].

pottyogat apránként egy-egy szót elejt, mondogat; a spune puțin cite puțin/incetut cu încetut; wiederholt sagen. 1724: Kérdi Pekri Ur(am) tülem, Etsedi Uram, mit beszélt kglđ(ne)k az a Leány ... En Ur(am) meg is mondom, Mint-hogy kglđ erőlteti ötet, régen pot(t)yogattya nekem ez a Leány ... monda nekem, hogy kglđ ötet erővel meg akarta nyomni [Náznánfa MT; BK]. 1848: Járásomban semmi Lázadás nem lesz hanem bē várják a következő Ország-gyűlés Eredmenyeit melyre mint némelyek pottyagattya több ezeren az országból nem mint rosz akarok, hanem mint alazatosan könyörgök Szándékoznak meg jelenni [Bisztra H; OL Gub. 848 E. 802].

povaszinafa szél/vihar ellen szalmafedélre/kazalra keresztbe rakott fa(ág); povázniť, povasniť; gegen Wind/

Gewitter quer auf Strohdach/Schober gelegte Stange. 1593: Az fiais ige(n) wte egy Povasina faúal, s mo(n)dam nekj hogy ne wsse ha otalmazni hiitta oda [UszT 13/29].

pozdorja 1. kender/len szárának apró, fás hulladéka; puzderie; Schäbe. 1746: ha jól Szél érte azan égyben hanyatott Szaroz agokat mint az Pazdarját Sokszor el hanyhatta s elis hánta [Szentegyed SzD; WassLt Kötöles Illye (62) zs vall.]. 1763: tüzes gyujtot vizes toploval pozdorjában takarván elis indult meg gyujtására^a [Szu; Pf. — ^aTi. a szénának]. 1768: valami pozdorját egy hitván szekrényben hanyini kezdetek s az el lopott Lántz meg zerdült benne [Martonos U; Pf].

Sz: elfújja a szél, mint a léha ~t. 1811: Olyan az Igaz mint azon fák' nevei, Melyeknek nem hulnak el a' levelei A' Gonosztévőknek pedig egész sorját El-fujja a szél, mint a' léha pozdorját [ÁrÉ 127] * malacból lesz a sertés, nem ~ból. 1801: Malatzból léssen a Sertés nem pediglen pozdorjából [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós lt].

2. apró darabocsk; bucățică, sfărîmă; Stückchen. Szk: ~ként szaggat. 1662: (A) lövések az ... erős köfalakat ... megmontanák, az erős gerendákból öszvevonatott ... földdel ... megtöltetett sáncokat, annak erős gerendáit pozdorjánként szakgatná, szerén-szerte hányná, semmivé tenné [SKr 601] * ~ra tör. 1697: tegnap előt igen szep tiszta idő volt itt de oljan nagy szel volt kinek másátt ember elig hallota az palotának volt egy nagy magas kiminye, hogy az várat el ígetik másnap be jöttem ... ezen kiminy reá dült poszderjára törté^a [Szilágycseh; BK. Kúmvés Gergely Bethlen Gergelyhez. — ^aTi. a palota padlását] * ~vá megy apró darabokra török. 1771: Szentpáli László Ur(am) erőssen meg haragudván égybe Szitta rutul Gyenjeszkit, és Nád páltzájával ütni verni kezdet feléje, de emez Vass villát ragadván alkalmazta magát ugj annjira hogi a Nád páltzája ö kglmének mind pozdorjává ment keziben [Girbó AF; JHb György Czitzu (50) zs vall.].

pozdorjás pozdorjával vegyült; amestecat cu puzderii; mit Schäbe gemischt. 1648: Feélben elaborált igen pozdorjas kender fejek ... Jtem ezekhez hasonló pozdorjas kenderfeő [Komána F; UF I, 928]. 1687: Régi Dezma pozdorjas len masa 7/150 Tilott Kender is vagjon font — 50 [A.porumbák F; Ul]. 1770: Ebben az Esztendőben Fonot nem attanak, a mikor pedig törtent, hogy attanakis, egyegy fontnál többet nem attak, és ha Pozdorjás volt, s a fontot nem ütötte mikor be vették, nem kívánták, hogy ki Potoljuk [F.várca Sz; BK].

pozdorjáz pozdorjától tisztít; a curăța de puzderii; von Schäben säubern. 1737: Senki Falu között Derék orszagh uttján Kendert ne tsinaljon, se ne pozdorjazzon [Kálnok Hsz; HSzjP].

pozdorjázik kis darabokra szét-török; a se face (mici sau mii) fărîme; (in kleine Stückchen) zerbrechen. 1590: Latam hogy az kerezet fele leowe vgian pozdoriazik vala az papiros [Szu; UszT Somogy Lwkaczyné Cathalin vall.]. 1597: Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary wallia ... chiak nagi hirtelen leön hogy Sarkeoz János fel kelue(n) az chiakannal kezdé az Vraim keozeót zellel ewteogetny, eleozer Gal Janoshoz ewte, ew az bottal vete ellene de vgi ewte Sarkeozy az chiakannal hogi vgian pozdorjiazik wala az bot nyele [Kv; Tjk VI/1. 29].

pozíció 1. (számadásbeli) tétel; pozítie (intr-un cont contabil); Position (in der Abrechnung). 1768: elejét Másodjával² az erogatoria nézve egybe tévén; léssen a két Positionnak Summája Metretae 3038 [K; DobLev. II/390. 3b. — ²A gabonáéval]. 1784: az Ratiocinansoknak Ratiójában alig lehet egy positiot olyant találni, melyben az Királyi Rendelésekkel illendőségnek határát átol ne hágták volna az Erogatoriol [Torockó; TLev. 2/6. 2a]. 1800: Decembei Holnapnak 16ik positiojában az Calculusban hibáztunk [uo.; i.h. 5]. 1807: Ezen positio ... a Tordaiakat illetvén itt nem legitimáltathatik [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1834: a' 2ik Szám adásban a' hat első positio nem vevődik fel [Somb. II]. 1841: ha valaki Capitalist fizet bé, avagy Interest ad meg azokat külön positiok alá jegyezzék [Kv; ACSzám. 136].

2. állítás; afirmație; Teil der Aussage. 1764: azon Fatens meg eskettétvén nem mindenkben azon nyomon fateal, söt ket Positioban egészen ellene mond fassiojanak [Torda; TJkT V. 206].

3. bizonyítás része; tezä; Beweisposition. 1823–1830: Egy itten tanuló quedinburgi, mintegy 20 esztendő Voigt nevű ifjú produkált előttünk tíz positióból álló igen szép fizikai mechanizmusokat, melyeket az akkori utazó író-somban feljegyezvén, ezen könyvdarabok mellé tettem [FogE 193].

4. álláspont; pozítie, punct de vedere; Standpunkt. 1590: Az tw kgetk positioiath meg Ertwen mind az keth felnek, mind peniglen az byzonysagoknak wallasath, Isten zerenth azokath megh discütiawlan nekwnk teorwenj zerent ugj teczik, hogy minden haborusagnak Bartha Andras adoth okoth [Gyerőmonostor K; KP. Thomas Kabos de Giereo Monostra nyil.].

pozitúra 1. szituáció, helyzet; situație; Situation. 1766: Siskovics generális ahol akarja, ott viszi el a lineát, akinek a jószágai abba esnek minden törvény nélkül szedi-vészi, sem úr, sem nemesember szólni nem mér. Egyszóval soha rosszabb positurában Erdély nem lehetett mint most [RettE 196].

2. testtartás/helyzet; pozítie a corpului; Körperposition. 1803: a' többek között egy nyakos székelly fenyegetett hogj meg lö, s a' puskáját olyan poziturába is tartotta ... a' ki menetele a' lett, hogy ök ott a' hol tettzett ki csóválták [Szászrégen; Born. XVc 1/63 Joannes Frittssek (43) civis vall.]. 1815: külömben pedig ha el nem hagyod szokásod szerént valo korhelységeidet hogy nem Tanulván egyik házbol ki, 's az másikban bé Flangirozol; az kezeden kártya, 's Pipa; az öldben Hopp-rondgyos ordinar kurva ilyen Positúrában Döglősk még meg [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.]. 1823–1830: Azért egy doktortól tanácsot kérdett, hogy micsoda pozitúrában feküdjék, s hogy mozgassa magát a férje alatt, hogy könnyebben fogadhasson méhébe s a gyermeke megéljen [FogE 295].

pozmas deszkával/póznával megerősített/kötött; intărit cu prăjini/pozme; mit Stangen befestigt. 1652: Ugyan eze(n) akolban az erdeo feol vagyon egy uj Major ház sasokba(n) gerezdekbe(n) rott, boronakbol fel rott, szalma-val fedet, pozmas, tapasztatlan, szobajaval, pitvaraval, pin-czejevel csak üszögőbe(n) [Görgény MT; Törzs].

pózna rúd; prăjină, pozmă, poznă; Stange. 1577: az giortian erdeic Jobbagi falwj hatar ... meg az Attiais kert

oth poznat Toth Peterleol es Jobbagifalwatol [Mv; Bállt 79]. 1588: 22 Marty ... Somogy boldisart kwlte byro vram felekre, hogy az varos Zenaiara poznat es egieb fat hozason attam d. 6 [Kv; Szám. 4/1. 25]. 1746: azon Széna buglyákra poznákat vágattatott [Koronka MT; Told. 14/22]. 1796: Barthos Kelemen Pap Uram számára, mint magának tartott Erdejiből Fényes Napon egy Szekér Nyir Fát vittem Asztogra poznyának, de akkor engemet senki sem botránkoztatott az Erdőlesért, szabadosan Erdőltem [Albis Hsz; BLv. Vall. 2]. 1810: én magam hoztam a királyi fiscus számára póznának való fát a sópajták fedelire és a Veres Cseréből istálynak való fát két versben is [Erdő III, 28]. 1826: az Istálot akor Epítették s Perejét onat Hoztuk, Poznát még a Sántzotis onat Réparaltuk [Albis Hsz; BLv.].

póznáz póznával erősít; a întări/consolida cu prăjini/pozme; mit Stangen befestigen. 1789: Az Uvarház (!) és a konyha mellet valo ház jól bé van fedve szalmával poznazva [Branyicska H; JHb XXXV/65].

poszár¹ 1. ponty; crap; Karpfen. 1592: Veőttem 2. Soldort f 0 d 32 Egi cörehg ... posart f 0 d 32 [Kv; Szám. 5/XIV. 133 Eppel Péter sp kezével]. 1640: Az varhoz vagion it edgy cörehg halas To meliben Csuka posar hartsa keszegh sütő hal es Czompo vagio(n) [Grid F; UC 14/48. 31]. 1672: mindenkor ki utett derekason az Kőköllő ... halatis eleget fogtam benne, posart, s egieb halakat [Adám KK; JHbK XXI/16]. 1680: Szarataj Halas To ... vagion benne derekassabb(an) posar es egieb az oltb(an) termeni szokot fejer halak [Aporumbák F; Ált Inv. 37]. 1716: Szorgalmatos gongja legje(n) az Tokra is ... Csukát Posárt szaporítani igjekezzék [Szászkerd K; LLt]. 1725: Szerzettem egy harcsát egy Posárt [Ne; Ks 95 Brülljai György lev.]. 1747: Egi posárért Turotzi Uramnak flo. 1 d. 8 [Kvh; HSzjP]. 1751: Mi azert ... el mentünk ... meg nézván és visgálván hogy az Tit. Aszszony bocsátatott az nevezett Toban Posárt in Summa 47 [Bodok Hsz; Ks 22. XXIb]. 1778: Az Apáczai Halászok beálván Urak számára halászni ... Die 10 Martii fogtak 4 posárt [Apáca Br; BrÁlt J.B V. 130]. 1783: Csukák, Posárok böven vadnak benne^a [Mocs K; JHbK XXXI/12. — ^aA halastóban]. 1797: Vagyon egy nagy Halas To ... terem ezenn Tóba Tsuka, Posár, Kárász, Tzompo Keszege, Csik [Cege SzD; WassLt Conscr. 558].

2. a ponty húsa mint eddel; (mîncare preparată din) crap; Karpfenfleisch. Szk: sós ~. 1591: 21 die Janyary, Indültt el B. vram es kyraly B. vram, feyer varah Az vy Ezttendeo Ayandeka(w)al vettem feel Búrywt ... 2 Sos Posartt ... d. 40^a [Kv; Szám. 5/1. 7. — ^aFolyt. a fels.]. 1614: jutottunk Nikápolyba ... Az zsidók is hoztak vala ajándékon két igen nagy sós poszart, kinek az nagyubbikát Balaszi uramnak adtam [BTN² 67]. 1625: Sos Czukat es posart hordottak az Vasarbirak mynt hogy pentek napjs volt az gaddalkodas keozben [Kv; Szám. 16/XXXV. 63] * száraz ~. 1716: Ngod parancsolattya szerént ... száraz posárt 64 ... küldöttem [Csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

poszár² gazból rakott tűz; foc din crengi/frunze uscate; Unkrautfeuer. 1794: Posarokat nem tudam kik gyujtattak [Kiskristolc SzD; JHb] | Hogy Avar gyujtasok voltanak azt tudam de kik gyujtottak légyen nem tudam; hanem hallottam hogy az Szvorás nevezetű helyen Posárt az Ilyes Vaszilja Luj Simeon Vonutz nevű fia gyujtotta meg mely

sókaig, és nagy darab helyen égett | Illyes Szimeon ... az maga Irotványába tsinált volt az idén posárt, mely el terjedvén az Erdőbe, a falu kéntelenitetett ki menni, hogy el oltsa, különben még nagyobb káris következett volna [Nagykristolc SzD; JHb].

poszárégetés avarégetés; arderea frunzelor uscate; Gras-brand. 1794: elég kár van mind az le vagdalt fába, mind pedig a posárégetésbe [Nagykristolc SzD; JHb].

poszárhal ponty; crap; Karpfen. 1662: (I. Rákóczi György) Vécs várába beméne, Fülpes nevű faluba készítették volt ebédet, az nap is jó hajnal előttül fogva mind vadászván, mely ebédjén nagy keményen ett és jól lakott vala, főképpen hogy igen szép posár halat, csak színtűte akkor fogatván ki a tóból ... megfőztettek vala [SKr 290].

poszárkocsonya pontykocsonya; piftie de crap; Karpfensülze. 1710 k.: A szegény Haller Pált egyszer péntek nap egy tányér túró mellől hívta az inasom a poszárkocsonyára; harmadnapig jól ellállott tiszta fazékban a társzerkben és éjjel a vízzel meg öntözött földben [BÖN. 732].

pozsga '?' Szn. 1598: Fabianus Posga [Kv; TJK VI/1. 192].

pozsgog bizserég; a furnica; prickeln. 1658: az Uyaimatis ug meg haborította volt az hidegh mégh fel teóttek az szanban hagi le estem hagi ugi posognak aligh foghatok vellek [Nagybánya; DLT 441].

pozsonyi 1. Pozsonyban levő; din Bratislava; sich in Preßburg befindend. 1653: Bethlen Gábornak — a mint ide fel írá — a koronát hogy a koronatarató urak a posoni várból Kassára aláhózták, kevés napok után küldé Bethlen Gábor Ecsed várába, és ott állott [ETA I, 139 NSz].

2. Pozsonyban gyártott; fabricat la Bratislava; in Preßburg hergestellt. Szk: ~ hordó. 1590: Elseoben veottem 4/8 Buzat ... Ezeknek fellette kolt egy Possony hordoual Telle volt egy feredos Kadal. zab telle volt [Kv; Szám. 4/XXI. 41 Kis István sz kezével] * ~ mérő Pozsonyban gyártott mérőedény. 1849: egy egész, egy fél, és egy negyed pósoni mérő, cserfából, vasazottak, és egy kised apró mérték [KLev.] * ~ rézgomb. 1759: szállitasson el ... Egy hoszszuko tarka Skatulyát teli Posonyi uj és o réz Gombokkal [Sárd AF; TSb 51] * ~ selyemváll. 1780: Adtam ... Öt gyoits rokoját ... Két posoni Szelyem Vállot ... Három Selyem elő-ruhát [Hsz; BLev. Barthos Sára kel.] * ~ süveg. 1585: Vrünk ö Nagsa Jowe be ... B. Vram es Tanach Vegezesebol Attam Aiandokot mint kouetkezik ... Az ket Safarnak Atta(m) egy hiüely pragay kest ... d. 56. Es egy egy posony Süueget ... d. 28 [Kv; Szám. 3/XVIII. 30b Gellien Imre sz kezével]. 1599: Kanta Mihaly Hozott Bechy Marhatt ... Egy Hordo Posonj Süueget 800 tt 4 // — | Beichel Anndrasnak Hoztak Bechj Marhatt ... 2 Hordo Posony Süueget 4000 tt 20 // — [Kv; i.h. 8/XIV. 20, 30 Hj]. 1627: Posonj süueg Tutott nro 164 [Kv; RDL I. 134]. 1628: Het Posoni Swüogh Ket viselt Posoni Swuegh [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10]. 1688: Száz posonyi vagy Dupla süuegtől f — //02 1/2 [MvRKLev. Vect. 25] | Száz köz süüvegtől f 1//50 Száz Posonyi süuegtől f 1//50 [BfR Vect.]. 1736: Az ifjak ... nyárban ... fekete süuegeket visel-

tenek ... Az süuegnek ... alsó részín ... hasadék volt, az melyen kieresztvén az sinórt ... azon sinór végín kettős volt az a sinór ... mikor nyargaltak, hogy az forgó az posoni süueget le ne vonja az fejekből, azt az sinórt az torkok alá tették | (A halottat) ha harcson esett el, veres posonyi süuegben temették el [MetTr 348, 401] * ~ váll. 1749: egy Zöld Sellyem Kanavázt habos Matéria Posoni Val ... mellyen vagyon három sor Poszománt, fejeér Réz Kapcsokkal [Koronka MT; Told. 12/2]. 1763: egy igen Drága Aronyos Poszomontos Posoni Vál [i.h. 76]. 1768: Posoni váll szor materia fekete 2 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

3. Pozsonyban zajló/történő; care se face la Bratislava; sich in Preßburg abspielend. 1790: A' Grof ... maga is fog é máj Postával adgratuláláni Ngdnak ... Magának az ifju Gróffnak is adgratuláltam volna, de míg ezen levelem Pestre jutna, addig ő Nga Pestről el megyen á Posoni Coronatoria [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.].

pöffedez pöffeszkedik; a se îngimfa/infumura; sich aufblähen. Sz. 1835: nem lévén procuratori Kenyere, mind a reflectensnek, a ki a nádból pöffedez [KCsl 1].

pöffedt dagadt, felfújt; umflat, balonat; aufgebläht. 1815: Az olyan Juh ... hasa pöffett [DLT 168 nyomt. kl].

pöffögös pöffeszkedő; îngimfat, infumurat; aufblähend. 1853: találjon külömbiséget Haszonbérő Tisztarto v. Jobbágy között ... Tisztartoja nem vagyok, hogy pöffögös rendeleteit acceptáljam [Nagylak AF; DobLev. V/1359 Bartók Ferenc Dobolyi Bálinthoz].

pöfök dagadt, pufók; bucălat, bucălai, dolofan; fettig, pausbäckig. 1847: Nyisztor Vaszilika ... barnás pöfök ke-rek ábrázata [DLT 1165 nyomt. kl].

Vö. a pufók címszóval.

pök, köp 1. a scuipa; spucken. 1584: Nyerges Péter vallia ... fazakas Boldisarnak Az Nyelwe oda be egy Jnyre ige(n) sebes volt ... valamikor hazam eleöl el me(n)t el Ne(m) mulatta hane(m) haromzor mindenkor peokeoth [Kv; TJK IV/1. 215]. 1710 k.: Bánffy Dienes ... mondja: mit hazudozol, vén, ilyen amolyan oláh fia, mint egy vizsla, s nagyot pökik a kopasz feje tetejére" [BÖN. 692. — "Naláci Istvánnak]. 1823–1830: Ez nemigen tudott folytában beszéleni, s a tanítás közben sokat pökött [FogE 139].

Szk: arcul ~. 1599: Szigyarto Daniel Szent egyház útjaz ... vallya ... az Koszak artzol póke az Nyirő Legent [Kv; TJK VI/1. 387]. 1631: monda Nagi ferencz Lengiel Miklosne Aszoniomnak, hagi meniel utalatos oczma(n) ondok aszonjalat ördeögbe a nagj fogaddal kapalni az szeőleöm-ben aztis lata(m) hagi arczul akara pökni, de nem talala hanem masua esek az nyala [Mv; MvLt 290. 260a] * szemébe ~. 1742: kárhozott léleknek pronuncialt, szemem-ben is pökven [Kézdimartonfva Hsz; HSzJP].

2. is le/megköpdös; a scuipa pe ceva (de mai multe ori); jn (mehrmals) anspucken. 1570: Kathalin Adam Janos zolgaloya, Azt vallya hogy ew az kwtra Megien volt Latta hogy az Zwrrch (!) Takachne, Az Zabo Janos ablakan be keonyekleot volt, vgy zydia volt ely Mehetek Bestie Zegien (!) kwrwak Besterchere zep Tyztessgelek vagon otth, es azonba peoky volt eeket oda be [Kv; TJK III/2. 94]. 1653: Bástát pedig maraszták, hogy nagy úrrá teszik ... egy arany pohárba ezer aranyat tévén, kínálták velle, de azt is csak

pökte és azt mondotta: „En nem leszek hamis hitű ... az én uramhoz a római császárhoz” [ETA I, 59 NSz]. 1710: Hogy az erdélyi zekés, contrás hadakat meglátták, pökték, csúfolták [CsH 355].

Szk: ~i a markát. 1761: Rotyis Aleksza Markát köpvén próbára egy darabót meg kaszált [Illyésfva Sz; Bfr 45/9 Katona György (38) zs vall.].

3. vért/veres genyvedtséget ~ vért/veres genyvet köp; a scuipe singe/puroi cu singe; Blut/Eiter spucken. 1584: Ember Antal vallia ... hogy fazakas Boldisar felesége Nyelwet latta hogy meg feketewlt volt es Azt(is) hogy vert peókeót [Kv; Tjk IV/1. 215]. 1603: Kwchis Janosne Katalin Azzony ... vallia ... hogy vert peokeoth Neb Janosne [Kv; Tjk VI/1. 693]. 1696: az Feleségem nagy hirtelenséggel az Pleuritisben igen nehezen meg betegetek ... ma tiszta veres genyetségetis pökött [Gernyeszeg MT; BK. Kemény János Bethlen Gergelyhez és Elekhez]. 1721: Bukur ... edgy vad kecske erős hejjekről valo ki hozásában meg romlott, és mind vért pök njaváljás [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból.]. 1729: Egész fekvése alatt láttam Dragumért, hogj vért pököt a szájából [Sövényfva KK; Tsb 51]. 1739: erőssen meg ütötték volt, vértis pökött [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. 1745: miolta Kadar Jrimia meg vert azolta vért pökök [Fonác SzD; Ks 32. XXXIII]. 1797: tsak nem mind Vért pöktem [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N 21]. 1843: láttam azt is hogy vért pököt [Farnas K; KLev.].

4. ~ reá lenéz/semmibe vesz vkit; a nu lua în seamă/a desconsidera pe cineva; geringschätzen. XVIII. sz. v.: Engem Ngod méltotassék imi: Tks N. Solymosi Kontz J(ózsef) urnak mert Guyito azt mondja; majd a' káptalanok reám pöknek azt gondolván: Inassa vagyok Ngodnak [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.].

5. szikl Szk: ~ a szabályjába. 1633: Szöcz Pal cziak azt mondotta pokom az Szabliadba [Mv; MvLt 290. 135a/2].

pökdös a scuipe mereu/in mod repetat; wiederholt anspucken. 1584: Nyreö Marton vallia ... Lattam hog peokdeoste Az Nyerges peter hazat es zitkozodot | Nyerges Peter felesége vallia azt Amit Az vra, hogy peokdeosteó [Kv; Tjk IV/1. 215, 218]. 1585: Torday Was Georgy ... vallia ... eozwe kapanak ... az Azzony peokdeosteis ereosse(n) vichorgatwa(n) fogait [Kv; i.h. 537]. 1726: egyeb hirt nem irhatok hanem Boer Istvanné Asszsz(onyo)m, csak vizet iszik, Turi Györgyként pögdös, az menteje szárnyát elől nem igen veti hátra [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1786: az irt Mészáros ... káromolván pökdöste [Torda; KW]. 1803: hallottam Komjáztégínétől mondani ... Fodor Sigmondnének: te Sárga béka te Zöld béka pökdösvén nem mégyek hozzád buza kémi [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1823–1830: Wielándnál Kirchen-Geschichtét, ez igen nagy affektussal tanít, habar, pökdös, és veri a katedráját [FogE 190. — *Ti. hallgatott].

Szk: arcul ~. 1691: diffamalt salvum sit fosztos nyil(van) valo kurvanak, arczulis pögdösöt [Kovácsna Hsz; HSzjP] * szemébe ~. 1662: Hogy a német segítséggel aki biztatna, annak szemekbe kellene pökdösni és bátorsággal meghazudtolni, mert onnan is Rákóczinak segítség nem adatnék [SKR 506] * szemköz ~. 1786: (A mészáros) Szemközti pökdöste [Torda; KW].

pökdöső 1. köpdöső; care scuipe mereu/des; wiederholt spuckend. 1826: Veres Márton ... sokat pökdöső [DLT 966 nyomt. kl].

2. ~ láda köpöláda; scuiptoare; Spuckkasten. 1811: minden két ágy közöt kel egy pökdöső Ládának lenni [Dés; DLT 173].

pökedelem 1. átv hitvány személy; scîrnăvie, om de nimic, persoană abjectă; Taugenichts. 1669: Pökedelem, nem követ leszek, nem nekem annyira, mint a kinek követje leszek, gyalázat [TML IV, 459 Petriyevith Horváth Kozma Teleki Mihályhoz].

2. átv mocskos, fertő; scîrnăvie, murdărie; Auswurf, Schmutz. 1771: A Város Conclusi ellen a Ganejt szemetét az Uczára szokták ki hordani Stikler Antal, a Mlgos Grof Haller Péter Ur ö Nga Botos sidója, és az Korcsomárosa ... a hol a Templomból ki szoktak járn merő pökedelem [Dés; DLT 321. 47 Anna Szabo (44) és G. Tokai (44) ns vall.].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: semmirevaló; netrebnic; nichtsnutzig. 1710 k: ki volt Szász János, és kik voltunk mű, Isten és felebarátunkhoz jég, gondviseletlen, pökedelem gubernium, excepto Apor [BÖN. 962].

pökő köpő; care scuipe mereu/des; spuckend. Szn: 1614: Peökeő Peter ppix [Szentgyörgy Cs; UszLt VI/56. 417].

pökőedény köpöcsésze; scuiptoare; Spuckschale. 1789: Lábalá vallo és Pökő edény 1/24 [WLT Cserei Heléna jk 30a]. 1802: Egy pökő edény [Mv; TGsz 51].

pököláda köpöláda; scuiptoare; Spuckkasten. 1816: Két pökő láda ... 2 Rf 3 xr [Born. IV. 41]. 1821: Van egy tsinos pökő láda [Veresegyháza AF; Told. 19]. 1835: Egy 4 lábú feketén festett pökő Láda [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1842: Pökő láda, kerekded lakirozott [Dés; Újf. 6 Újfalvi György hagy.]. 1853: Egy veres tiszafa pököláda ... Egy pökő láda — tiszafa [Mv; Tsb 4].

pökölládáska köpöládáska; scuiptoare mică; Spuckkästchen. 1849: Vagyon ezen szobába két fekete színre festett három labon álló pökő ládátakák [Somkerék SzD; Ks 73/55].

pőna, péna büntetés; pedeapsă; Strafe | pénzbírság; amendă; Geldstrafe. 1583: egj Jaro hatarába el foglala ... az decretum tartasa zerint ualo poenaiat warom az kárath meg kewanom kit azolta wallottam miatta [Polyán Hsz; Bállt 80]. 1590: el mentek ... Almakereki határo(m)ra ... Jobbagymnak paztorokat ... megh fogtak keőteőzue hattak, es előlle az megh Jrt Jobbagymnak keőszel 100 Juhokoth vgi minth Ereős toluajok el hoztak toluajul, melj factumert azt mondgiük Si Juris hogj Ammi affele toluajoknak poénaja azt keouettywk raithok [UszT]. 1625: absolutiot keuanunk ... az megh Jrt penaktol [i.h. 142b]. 1639: az negj szaz forint Penat az orszag articulussa es N(agys)agodal, ualo Conclusom Edictum ellen ualo Czielekedetiert ... exequalni Parancziolt uolt [BLT 3]. 1646: Az szeki Azzont kit az fia megh vert az Eccl(es)iat oraltak hogi limitalnak czielekedetinek poenajat az magistratusok [SzJK 64]. 1660: megh kevanom si juris az teőrventeől, hogy az ellenem declaralt poena retorqealtassek [Kv; Tjk X/3. 284]. 1663: Ha valakit Falu Gyüleseben vagj Birot, vagj Esküttiit meg hamisgatna vagj pedig valami bestelen szot szollana avagi tama-dast tenne három forint legjen az poenaja [Szentmihály U;

[Törzs]. 1674/XVIII. sz.: Erdő Vesztegetésnek mely Gornik hire nélkül szokott az Juhászok által vegben vitetni, penaja f. 24 [Bosorod H; Born. Vegyes O. 3/3]. 1676/1681: ha ki ez parancsolatom ellen cselekednék ... tisztit megh nem böcsülne, sőt azok elle(n) vagi szoval, vagi fegyverrel támadna, az ollyatennak poenaja az, hogi megh hallyo(n) érette [Vh; VhU 661]. 1677: Nemes ember maga háza szükségére ... a' maga határán lévő sőt szabadoson élheti; ugy mindazonáltal, hogy ... senkinek abban el-adni nem szabados, a' fellyeb meg-irt poena alatt [AC 89]. 1716: Pap Szávil ... ha ... el szöknék ... az fen meg irt poenát negyven 40 Forintokat ... meg véhésse* [Zápróc SzD; WH. — *A kezeseken]. 1770: ha valameljik fel magok vagj posteriatasok egjik az masikot haborgatna, ezen alkalomban, tehát az meg irt poenát Exequalhassa exequaltathassa [Usz; Pf]. 1780: egy Gazdais semmi egyéb discretiot igimi, annyival inkább titkon avagy nyilván adni ne mérészellyen, akár béres, köve el adásában, akár gazda, ezek ellen veteni comperiáltatik, irremissibilitér poena flor. 12 büntetetik [Torockó; TLev. 7b]. 1870 k./1914: Poena, poenalitás: minden, vagy a rector professortól, vagy a sedriától kiszabott büntetés; mégis leginkább a pénzbüntetésekre értettük [MvÉrt. 31–2]. — L. még AC 102, 125, 133, 192, 195–7, 253, 260; CC 40, 70, 80, 85; MGtSz VI, 227; RSzF 113, 183; SKr 272, 486; SzékFt 30; SzO VII, 324; UF I, 785; WIN I, 143.

Szk: A. ~ alatt/vminek a ~ja alatt. 1671: Mivel Máramaros Vármegyebeli Atyáncfiainak kellett, volt ennek előtte való időben, Lengyel szomszédságokkal szükségesképpen poena alatt való bizonyos pacificatiot tennie, mely pacificatio ellen Magyar Ország, edgyszersmind Máramaros Vármegyében jóságot Bíró Ember csak nem régen Szomszéd Lengyel Ur Jacobus Potuczki Emberén, Szolgain rüt insolentiaikat cselekedett [CC 44]. 1681: Az Vársi Korcsomallas ... Uy Szerint Karaco(n) napjato fogva Sz: Mihaly napig az Dnus Terrestis szamara Continualtatik; es senkinek akkor ... nem szabados bort arulni, hordaja fenekének kivagatasa poenaja alatt [VhU 49] * ~ra ítéltek. 1766: Megzálogoltatván a bíró hiteseivel együtt, pén-nára íteltetett. Az hely nélkül is elmaradjon; mely hely vagyon Fekete hegy pataka árnyéka nevű helyben; mely pén-nát is deponálá, az helyet is remittálá az falunak [M.hermány U; RSzF 134] * ~t felelhet vkihez. 1671: (Ha az arestaltatott személy méltatlan szenvedne a' meg-fogató miatt ... az ilyen Casusban poenakat felelhessen hozzá az arestaltatott személy [CC 78] * ~t imponál. 1646: Hogi az Czeh mestereknek parantsolattjara az Tablát Manko Matyas el nem hordozta poenat imponal fl 1 [Kv; MészCLev.] * ~t infligál. 1667: Az eo kegmé akarattja ellen valo czelekedetyertis, hogy az J ellen poenat infligállyon az Teörvenj aztis megh kívánja ő kegmé [Cege SzD; WassLt] * ~t intentál vki ellen büntetést szándékozik kívánni vki ellen. 1735: Semmi potentiát nem paltaltam ... mégis az A ő kglme poenat intentál ellenem, meg kívánom hogy az A impetitiója alol absolvaltassam [Torda; TJKT I. 87]. 1736: Hadnagy Ur(am) ő kglme ... a kurvasáért külön poenát intentálni kíván, a Diffamatioért meg különöst [Dés; Jk 185a] * ~t kíván. 1628 u.: ha az Z. szék itelne poenatis kiünnnek: de ha ne(m) iteltetikis de jure megh kiüano(m) hogy Coruallion ez synistra informatioia uta(n) valo mandatum [SzJk 33] * ~t követ. 1658/1800: ha mi el igazito dolog kívántatnek, s magokban meg nem egyezhetnek, exceptio nélkül láttassak el az Vármegyén, de poenát s

marartságot ne kövessen edgyik a másik ellen [Gyf; BLt] * a törvény ~n hagy vkit. 1607: (Ha a disznót) megh cölte volnais az I. Nem kellett volna kert Mege vonni es dugni, hane(m) mindenek lattara Vczara kelleót volna kj vonni kit ha czelekedéót volna az Jncta az terüenj semmi poena(n) az dizno Megh eolessert minthogj karteconi volt, Ne(m) hatta volna [Mv; MvLt 290. 12] * vmilyen ~ban incurráll. 1677: hasonló poenaban incurrállyanak azok-is, a' kik tudva afféle ártalmas leveleket, vagy követségeket hordoznának [AC 88]. 1696: Bűvös Bavos szemellyekről irt Articulusok(na)k poenajaban incurrállyon [Dés; Jk]. 1727: ha ... elabalni talalna, a' meg irt poenaban a' kezesek incurálnak [Kendilóna SzD; TKI]. 1740/1778: (A jb-ot) egyik Atyafi is többel ne aggraválly, mert ha mellyik atyafinak keménysége miat a Jobbágy el pusztulna, tehát azon atyafi a fen meg irt poenában incurrállyon, toties quoties [Pókafva AF; JHb XXXV/57] * vmilyen ~n (el)marad. 1601: Tetczik azert az theorwennek ... semmi penan nemys marad az A el minthogy gyanuwal feelt hozzája [Kv; TJK VI/1. 506]. 1640: mely pusztá haz hely vagion ... ez uta(n) semmi keozit hozza soha nem tartia ... Ha penig ... kaddosna tehát az Decretumba(n) denotalt pena(n) maradgion erette [Tótör; Ks 42. C. 26. — *Később Tótör SzD] * vmilyen ~n konvinkáltatik. 1671: Végeztük azért, hogy az Országat ki-küldendő Commissariusok ellen ha illy formán cselekszik, és vagy fegyverkeznek, vagy fenyegetőznek, azon poenán convinctatassak mint a' ki finalis sententianak legitima executioját impediálly [CC 76]. 1677: A' Várakban-is Darabantságban a' Jobbágyok az Országnak arrol valo constitutioi szerint fogadtassanak-bé, és ha mely Dominus terrestris földéről a' feleségét bé-vinné a' Darabant, tartozzanak előbbi fészkére a' Tisztek vissza adni; mely ellen ha a' Tisztek impingálnának, két száz forint poenán convinctatassanak [AC 104–5] * vmilyen ~n vagyon. 1684: Az céh házánál esett dolgokban ily rendet s módot tarthatni; akármelyik felyeb <meg>irt dolgokban megeseő fél, ha akkor ... magát megésmeri, hogy vétett az cé<h ellen>, megbékélhetik kevéssel is, de ha el<hagyja>, más napra vagy még továbbra az felye<bb meg>irt poenán vagyon érette [Dés; DFaz. 12] * vmilyen ~t keres rajta. 1711: Meg kivanom ... mint hogy engemet szegény gyá-moltalan árvt keres eo kgle, és poenat ... fl 33// keres rajta(m) ártatlan. Azon harmincz három forint alol absolvalogya(m) [Dés; Jk 365a] * vmilyen ~t követ rajta. 1590: miért hogj Ezekett semi wettkemert meg czielekette ez alperes az decretumba meg Jrott penatt követem rajta Erette, werem hwllasaert es cziontom töredelmeert hwzon Eott forintig zolok hozzá Erette, földre esesemnek is penaiatt warom az törwenjtől [UszT]. * vmilyen ~val muldítál. 1677: A' Személy szerint valo hadi fel-ülésnek idejében ... ha ugyan czégéres fogyatkozást tapasztalnak maga meg-vonásában, ugyan azon hadi expeditio alatt ... a fogyatkozásnak mivoltához képest illendő poenával mulcattalyák [AC 92–3] * vminek a ~ját várja. 1590: Ez mellett verem hwllasitt, es testem fajdalmitt, kitt 25 fl: fel nem wöttem volna, földre esesemnekis penaiatt warom az törwenjtől [UszT]. 1592: Az A pedig jelenti hogy teörüeny keözbe meg verte vagdalta eoét az J mely factumnak poenaiat varia es az orzagh vtan valo vtnak megh allasat [i.h.].

B. artikulás ~. 1662: minden kedvez es szemely valogatás nélkül az Articularis poenát nem kesedelmeztettyük miis el keovetnetni hüseghteken [UszLt IX. 75/47 fej.]. 1670: az captiva ... concordalvan az karossalis, mel-

tán eze(n) nyilván való gonosz czelekedetiért Art(icul)aris poenán convinctalhatnék [Kv; TanJk II/1. 758]. 1671: mivel Boytos mihály Ur(am) a Cehnek teoruene ellen ulyan derekas mwvekre jelit fel ne(m) wteotte az articularis poenanis convinctaltott eo Kege [Kv; ÖCJk]. 1741: Úgy az idegen marhákatis, aki bé-hajtyta, az Articularis poenat desumálhattya [Dés; Jk 552a] * *dekretális* ~. 1677: Arultásban találatandok ellen Decretalis poena [AC 252] * *homágiumnak* ~ja. 1671: némely Birák ... abutalván, az ollyan bírságokat csak magoknak tartják, még az homágiumnak poenáját-is melly tsak a perest illetné [CC 80]. 1677: és hogy ha még-is contumaciter nem engedne a' Birák impositiojának-is, ugyan ot in facie Sedis eo facto homágiumnak poenáján maradgton [AC 209] * *kalumnális* ~. 1671: végesztük azt-is Nágod kegyelmességéből, hogy a' Székely Natio közzül a' ki Novumát el-vesztette, ne incurrallyon calumnalis poenában hanem köztök levő usus szerént remedealhassa dolgát [CC 42] * *korporális* ~ testi büntetés. 1736: Dési Nagi István kováts, Ördög Adta 's Teremtettével káromkodott volt, 's akkor Corporalis poenával nem lualtott volt; hanem Eklesiai Conciliatioval [Dés; Jk 215b]. 1740: Considerálván ... a Tktes Nms Tanács az Instans(n)ak régtől fogva való betegeskedését ... noha ez már másodszori paráznsága az Instansnak ... azért most ... olly atyai Gratiáját mutatya az Instanshoz a' Tktes Nms Tanács hogj Corporalis poenával ne büntetessék [Dés; Jk 528b] * *mordályságnak* ~ja. 1598: Sarkeozj Janos megh eskeodgyek azon, hogy nem az eo kezeteol, es kesiteol eset az gyakas ha megh eskeozik hat Sarkeoz az mordalysagbol megh menekedik, es igy zall az kessel valo gyakas az hegedeos Janchira ... igy az mordalisagnak penaja az hegedeoson lezen [Kv; TjK V/1. 163] * *multális* ~. 1698: botrankoztato czelekedeteiert ha az igazság irlgalmassaggal meg ne(m) egyelittetett volna masok példájára a' piaczn meg verettetett es a' Varasrol ki üzetett volna; de ... multctalis poenauat fl. 12. büntettetik meg | ha a' N. T. gratiajaban nem vett volna es az igassagott irlgalmassaggal meg nem egyelittette es a' Multctalis poenat fel nem vette volna [Dés; Jk] * *nótabeli* ~. 1704: Ma felhozván a szegény rab urat, a deliberatumot elolasák, tudniillik a notabeli poenának minden mitigatio nélkül való poenáját [WIN I, 184–5. — Bethlen Miklóst] * *notának* ~ja alatt. 1662: Melly leveleknek mása a váradi káptalanoknak is megküldetvén, hogy azon dolgot a hajdúvárosokon mindenütt éjjel-nappal publicálni, kiterjeszteni igyekeznék, nekik notának poenája alatt az országtól megparancsolott volt [SKr 405] * *oltalomságnak* ~ja. 1589 k.: Az miképen penig en raitam hazra menesenek terhet es oltalomságnak penaiath keüeteod Azt mondom hogy azok (!) az hatalmaskodasokath nem czielekoöttem, hanem valamit czielekoöttem en Jo mogjaual czielekoöttem [Szu; UszT] * *tolvajkiáltás* ~ja. 1765: az In(ctu)sok külen külen vér bírság és tolvajkiáltás Poenáján ... convinctalassanak [Torda; TjKT V. 276] * *törvényes* ~. 1751: meg kívánom azért, hogy mint afele verengező testemnek fájdalom, és dolgom az miá veszedelmzése refusiojab(an) el marasztas- sek, az után törvényes poenájával büntetődgyék [Vályebrád H; Ks 62/22] * *vérbírság* ~ja. 1761: az I. Inczénét verben képülte ... meg kívánom hogy az I vér bírságnak poenájában incurrallyon [Torda; TjKT V. 69–70]. 1766: Mikepen, hol, s mikor verettetett legjen meg az I által Tordán lako Libertinus Nagy al(ia)s Berbéts István eökegjelme, s mely nagy mértékben ontattott ki az I. által vére az exhi-

bealt Citatoriabol bővebben ki tettzik ... azt kívánom, hogy vér bírság poenáján convinctalassék [uo.; i.h. 303] * *vinculumbeli* ~. 1718/1781: eö Nagyságok, 's eö Kegyelmek nekünk külön külön kezeket nyujták authoralván arra: hogy a' mi kezeink által, egyenes itéletünk szerint, gyakorlando Divisio sub poena aureorum cursorum 500. celebral-tassék mely vinculumbeli poenat idővel ha történnék az bontogato félen, az meg álló felek vigore praesentium szabadoson exeqltathassanak [H; JHb LXXI/3. 483].

pönális büntetőügyi; penal; Strafsache betreffend. 1671: A' Medgyesi 1662. Esztendőbeli Potentiarol irt brevis Articulus tollallyuk ... Ennek utána történendő dolgok, prosequatassanak az Approbata Constitutionban irott processus szerént, de ha ki poenalis azon Medgyesi Articulus szerént, ut supra a' major Potentia semmiképpen meg-ne íteltessék [CC 50].

pönalítás, penálítás büntetés; pedeapsa; Strafe | pénz-bírság; amendä; Geldstrafe. 1762: A bírót illető mulctákat a tisztek osztották, soha a szegény vármegye assessorának egy pénz se ment soha belőle, úgyhogy egy falusi bírónak eskütteivel jobban volt dolgok, mint a vármegye assessorinak, mert ritka törvényt tésznek, hogy magoknak egy forintig való poenálítást ne ítéljenek [Rette 141]. 1765: sub Poena Flor(e)norum 500 azonn Karolyit el kísért Legényeket el fogjuk, mellyet ha végben nem viszünk rajtunk a meg irt Poenalitast desumállyák [Gerend TA; KS] | mint-hogy még eddig semmi ellene nem docealtott hogy jozon korában affélékre vetemedet volna, tehát ezen állapattya most egyczer consideratioban vétetik, és az elébb ellene irt Sententia mitigaltatik úgy hogy az akkor exp(rac)salt Poenalitasok remittaltatván, in Poena Emendae Lingvae convinctaltnak ismerje magát lenni [Torda; TjKT V. 265–6]. 1790: a' Bére iránt ... a' Pásztor maga Authoritássából senkitis illetlen Szovaival meg ne bántson, és meg ne sértsen ... egy forint poenálítás alatt [Karácsonfva MT; Told. 76] | Én Procurátor Orbók György Uramra biztam Désen alattomban azonn Causát ... és magais úgy itél, hogy a' Poenálításba az utolsó Contractus belé húzna, az első Semmiképpen nem [Szásznyíres SzD; Ks I Lengyel János lev.]. 1804: Felettebb való nagy meg Terhelhetésünket Nagyságodnak; és a' Méltóságos Familiának alázatosan jelenttyük ez aránt: Hogy a' Torotzkai Birák ... Város Titulussa alatt nekünk kik a' Komporit, és a' Falom oldal nevű Helyeken Bányaszkodunk 7 i.e. Hét Bányának edgyen-edgyen 12. i.e. Tizen Két M. Forint Penálitást Pronunciált, a Bányán való Ejtzakai Hálásért [Torockó; TLev. 7/11]. 1808: az Exponens Aszszony kegyelmednek ä Zalog Summát, és jobbitás árát oly moddol offerállya, hogy valamennyi Summáról tud Kgimed doceálni, kész az Exponens Aszszony Kegyelmednek mingyárt le fizetni, tsak tessék Kegyelmednek azon Jozzágnak felét ... meg eresztieni, külömben az Exponens Aszszony költsége faradságarol, ugy az usus Fructusrol es penalitasrol protestál [Szurdok TA; DobLev. IV/856]. — L. meg MvÉrt. 31; RSzF 272.

pönáltatik büntetettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. 1634: Georgius Albisínak ki mostan Feierdi Pastor Sok gianossarok^a alat forogua(n) magatt abbol cum tertio sed ad quindenam Senior Ura(m) eleöt purgallia ha hol penigh nem hat ab off(ici)o poenaltassek es felesegeis hasonló keppen az sok vratol el futasert ... es lakjanak bekevel

[SzJk 44. — *Értsd: gyanúságok]. 1687: A Viz szilvasiak rendellyenek egy bizonyos napot, a' melyben Tiszt: Esperest Uramat harmad magával hijják ki, ő kglme mennyen végére, mi okon abstrahálták magokat a' visitatio előli; ő kglme tisztállyan abba(n) az Ecclesiában ha comparealnak bené quidem, ha nem, poenaltassanak [i.h. 217]. 1697: En Diosi Janos obligalom az sz Partialis(na)k magamat hogy ... minden alkalmatlan cselekedetimmal meg nem szomorítom, mellyet ha cselekednem ... Canon szerint poenaltat(nam) [i.h. 303].

pónáz büntet; a pedepsi; bestrafen. 1739: parancsoljuk kegyelmeteknek, publicátassa ujalag ezen edictumot^a. A kik e prioribus nem observálnak, notálja, a községet pedig ad observendam compellálja, a contra venienseket poenázza [SzO VII, 399 gub. — *A böjt szigorú megtartásáról]. 1740: (A) Dési Pater Praesidens Dónát N. N. ő Atyasága, és a Tisztelendő Catholicusok Megyéje, Hadnagi atyánkfától azt kívánnák, hogy ... a' Catholicusokat ne poenázza a' Secularis Magistratus; hanem engedje a' Megje Jurisdictionja alá [Dés; Jk 528b]. — L. még MvÉrt. 17.

pónáztat megbüntettet; a face să fie pedepsit; bestrafen lassen. 1751: ha valamellyikünket pedig határában deprehendálly, mingyárt el fogattya, és keményen poenaztattya [Koronka MT; Told. 79].

Szk: *corporaliter* ~. 1740: Deliberáltatik ... Ha ... az Inek facultassa nem lenne ezen poenának depositiojára, az A. ő kglmének szabadságáb(an) állyon, Corporaliter, maga A. ő kglmén poenáztatni 's pácáztatni az lt [Dés; Jk 329a]. 1747: az Incta ... edgy Czigány legénnyel el szókott ... hites Férje nem akarván fejire állani, kévánnya corporaliter poenáztatni és maga mellé venni, tsets szopo leankaja(na)k intertentioja kedviért [Torda; TJkT III. 137].

pónáztatás büntettetés; pedepsire; Strafe | bírságotatás; amendare; Geldstrafe. 1735: paráznságban leledzett Fia poenáztatása [Dés; Jk]. 1740: (A) Dési Pater Praesidens Dónát N. N. ő Atyasága, és a Tisztelendő Catholicusok Megyéje, Hadnagi atyánkfától azt kívánnák, hogy minden Malefactorok(na)k, kik Catholicusok poenáztatásokat, adja által a' Tktes Nms Desi Tanács; és a' Catholicusokat ne poenázza a' Secularis Magistratus; hanem engedje a' Megje Jurisdictionja alá [Dés; Jk 528b].

pónáztathat büntettethet; a putea pedepsi; bestrafen lassen können | bírságotatathat; a putea amenda; mit Geldstrafe bestrafen lassen können. 1780/1804: Ha pedig tisztán nem tartanak a' gazdák^a az olyan Occupansokat a megtisztításra Compellálhassák és poenázthatassak is [Torockó; TLév. 6–7. — *A futóbányákat].

pónáztatik, pónáztatik büntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden | bírságotatik; a fi amendat; mit Geldstrafe bestraft werden. 1727: Az ki az Falu gyűlésin az asztalt üti denar 20 poenastatik. Ha valaki az Birot hűtősoket vagy zálaglokat mikor Falu dolgában járnak illetlen szoval illetne fl. 1 poenastatik [Szotyor Hsz; SzékFt 35]. 1735: a Falusiak közzül ... senkiis ... semminémű bor Eget bor ser vagy méser es palínka kortsomát, tartani ne mereszellyen, akár mi szín és practextus alatt, titkon vagy nyilván, Czégér alatt vagy Czégér nélküli, és ha kik effélébe(n) deprehendáltanak, a Nemes Vármegye Tisztei által az

Articulus szerint paenaztatván refrénáztassák, akár melly Composessorn(a)k Instantiájára [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 14–5]. 1736: az mostani Incta Márton kovátsné Szendrei Judith, roszt maga-viselésiért ... még eddig nem Convincáltatott és nem poenáztatott Juridice ... mostann Nös paráznsága az Inctának világosonn Constál ... noha halál lött volna fejénn; de ... most élete meg-hagjati ... de hogj közönséges Hellyen, a Pelengér(en) ... meg-isapattas-sék ... végeztetett [Dés; Jk 219b]. 1761: In figura Judicy maga az Incta sem tagadgya hogy a katoná mellé fekűt, hanem egyeb Consequentiakat tagad, de ugyantsak katonakkal való Conversatio s a melléje fekűvés oly gyanosa tette hogy ... rabok által 15 palcza ütessel poenaztatván hogy ezen Varosbol eo facto mingyart migralyon Deliberal-tatott [Torda; TJkT V. 41].

Szk: *corporaliter* ~. 1736: Dési Nagj István ... újabban ... Comperiáltatott Jó Istenét, hasonló káromlásokkal megbántani ... első(en) Corporaliter poenázttassék, in publico Loco, a Piatzonn, mások példájára Tiz Páltzakkal száz ütessel [Dés; Jk 215–6].

pönizáltatik büntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. 1764 k.: meg kívánom a Jure, hogy juxta Leges Patrias Minor Potentianak poenájával Corporaliter poenizáltassanak a vér bírságot ... meg fizessék [Balavásár KK; Ks 18. 2].

pörő pöröly; baros; Schmiedehammer. 1775: Ezen Vás Hámor ... oly roszt vasat ád melynek hasznát nehezen lehet venni mivel roszt Szemlekes töredező, az Pörő alatt Szellyel menő és morsalodo erőtlen vas [Lövéte U; Mk]. 1797: Vétetett 1/4 atzél vas Rft 1 xr 52 1/2 egy 15 fontos pörő ... xr 12 [Déva; Ks 96]. 1825: Minthogy a Városnak Kő hányo Szerszamai igen rosszszak, de egy roszt pörőn vagy verőn kívül tsak egy Gyöker vagoja vagyona a Kuthaz meg kívantato Kemény Kő sziklának meg hasítására ki hanyasára kelteik meg a mi a Varosnak jövendőre is meg marad [Dés; DLt 424].

pöröly nagykalapács; baros; Schmiedehammer. 1594: Az Mallom zywkségere es egyeb zywkségere veottem egy pörölt Az oh zerben p(ro) f. — d 31 [Kv; Szám. 6/II. 3]. 1673: Közepső czejtház pitvarában ... Pöröljöknek valo vasak ... nro 36 [Fog; UF II, 540]. 1685 e.: Pöröly Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5]. 1694: Az Kovacs mi helyben valo öreg vas ullő kettő; Szarvas Üllő egy, Fogo egy. Pöröllyis egy [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1736: az 1 ... késő estvének idejénn, ejttzakára kelve, az Edes Anna háza ajtajára pöröllyel ment, vervénn az ajtót [Dés; Jk 206a]. 1757: A melly Vénákban az Arany indivisibiliter vagyon ... Lovakan kósárokbak le horgyuk a' Stompakhoz, s ott Pöröllyekkel alma és dionyvi kvantitasokra meg rontjuk 'ap ránként 'a Stompra bé töltjük, s hogy aproba törődgyék vizet botsátván 'a Stomp Ládájában liszté törjük [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. 1812: Egy kisebb roszt pörölly xr 50 [Mv; MvLev. Szabadi József kov. hagy. 11].

Vö. a nagy pöröly címszóval.

Szk: *köröntő* ~. 1652: Bányászknak valo kü ronto pöröly vagyon ... N. 3 [Görgény MT; Törzs] * *kupás* ~. 1665: Kupas pöröly no. 2 [Fog; UF II, 314] * *malomhoz való* ~. 1648: Malomhoz valo peoreoly nro. 1 [Kerc F; UF I, 850] * *nyeles* ~. 1665: Eörög nyeles pörölj nro. 1 [Fog; UF II, 314]. 1667: Eörég nyeles pöröly ... nro. 1 [uo.; i.h. 340]

* *nyeletlen* ~. 1681: Nyeletlen nagi pöröly Nro 1 [Vh; VhU 555] * *öreg* ~. 1635: adtam mw szert nekj ... egy willött, Egy Eoregh pörölt ... egy Ljukasztott, kétt szegh fejezött [Uzon Hsz; BLt]. 1681: Öregh pöröly forrasztasához való villas vas Nro 1 [Vh; VhU 584]. 1691: Ugian azon kamara mellett fellyel egy kűs fa ház, mellyben szokták nyárban tartani az uas eszkeözökeöt az kouácok, úgy mint ... két ödregh peöreöly, egy kűs peöreöly [CsVh 114]. 1736: egigj öreg Pörölyt, és egigj foglaló öreg fogót [Dés; Jk] * *vasverő* ~. 1681: Ploszka Bánya ... Verő mester keze alat levő jök ... Vas Verő Pöröly gerendelyére való vas abroncz [Vh; VhU 578–9]. 1761: Vas verő Pöröly 1 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16].

pörsögös pörsenéses, pattanásos; spuzit, plin de spuzeal/coşuri; pickelig. 1826: Brankovits György, mintegy 28 Esztendő ... barna, pörsögös himlő helyes és sovány ábrázatu [DLt 928 nyomt. kl].

pöszlék limlom, kacat; zdrenče, boarfe; Kleinkram. 1618: Megien Vizza Fejeruara Vizmandj Mihaj Czanadj Antal, es Kepjro Baljnt Deak az peoszleketjs vizik ... Veotem az pözlekeözött kétt ödreög Zaakot kibén el vittek [Kv; Szám. 14/XVIII. 59]. 1636: Az mikor az esges esek, enis ot ualek latam azt hogy Pop Simone Leanyostol ot sirankoz egietmasa pözleke kornyul | Aztis latam masod nap az esges uta(n) hogy az Pap Simon pozleke, ugy darakallia párnaja es egieb tip tapja, az uduara(n) uala egy rakasba(n) [Mv; MvLt 291. 63a].

Vö. a *pészlek és poszlék* címszóval.

pracsók I. paracsók

prádé '?' XIX. sz. m. f.: Azér ettem korelábét Hogy a lábam járjan prádé? [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — *Táncsűj].

prádlisűtő I. mn hússűtő; pentru fript carne; Fleisch braten. Szk: ~ *rostély*. 1819: egy Konyha ... ebben tanálatnak ... egy rosz pradli sűtő rostély ... fenyőfa Konyha Cseber [Baca SzD; TSb 6].

II. fn hússűtő serpenyő; tigeie pentru fript carne; Pfanne zum Fleischbraten. 1820: Egy rosz prádli sűtő [Mv; Told. 19]. 1836: Egy roszsz prádli Sűtő [Kv; Pk 3].

prágai a Prága tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Prága; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Prag. I. Prágából való; din Praga, praghez; aus Prag | Prágában gyártott; fabricat la Praga; in Prag hergestellt. Szk: ~ *gyűri*. 1627: Egy kek Dupletos pragay giwrw aestimalt: tt. f. 5 d. — Ket Kék keouw pragai Giwrw aestimalt: tt. f. 8 [Kv; RDL I. 132] * ~ *kávé*. 1812: I 1/2 Font Prágai Kávé [Mv; Told. 22] * ~ *kés*. 1585: 14 Ja: Indulunk el feierwarol. Az Gazdanak Adata B. vram gazdalkodasaert f. — d. 50. Az Gazda Azzonymnak egy hüwely pragay kest f. — d. 28 [Kv; Szám. 3/XVIII. 18a Gellien Imre sp kezével]. 1598: Varga Antalne Orsolia azzoni ... wallia ... ket motring czernatis veottem teolle esmet egi pragai kest | Kalmar Jstwa(n) ... wallia ... egikor keonicleoklet vala azon fogoli azzony eleombe chiak hamar el weze eleolcem egi pragai kesef(m) [Kv; TJK V/1. 153]. 1599: Mosar Mihalinak Hoztak. Pragay kesek p(ro) f 82 tt 2/46 [Kv; Szám. 8/XIV. 30 H] * ~ *porcelánedény*. 1850:

Egész rendbeli fain prágai porcelán edény, tálok, tányérok ... 26 vft 15 xr [Algyógy H; Born. F. li] * ~ *sületes tál*. 1824: Két Sületes hoszszuko Prágai fain Tál [Fugad AF; HG].

2. Prágából származó; originar din Praga; aus Prag stammend. Szn. 1639: Prágai János [Mv; MvLt 291. 188 átírásbán].

prágány játék-fajta; un fel de joc de copii; Art Spiel. 1736: Mikor ... essős idő volt, akkor az convictoroknak más játékok volt, mikor nem tanoltanak, ugmint ostábla, lud, prágány s az többi [MetTr 430].

práje támasz; şprait; Spreize. 1825: a malomra vizet botsáto Zápor tartón el kezdve ... ujra építeni tartozzanak ... a Gerendejek helje mián el vágatatt Sasfák heljében, tsinos tsapanos prájtoznakis bé tételeivel s mind vízi, mind Bél kerekek(ne)k tsinos heljire hozásával [F.zsuk K; SLt XLI].

prájter I. perajter

praktika I. mesterkedés, fondorlat; maşinaţie, uneltire; Machenschaft, Manipulation. 1605: Amy az haromsagos Attiafiaknak indulatiokat illetht: Tettezet hogy biro Vram minden haladeknelkwl az Jdes Vraimbam zamoson gywtessen be, es affeleket hywattason akik hwttel valo koetelessegek ellen c(on)tra receptam religionem Ciuitatis wygekezenek molialnj, Intezek megh fenitekkal hogy affele pratticatol megh zwnyyenek hogy se titkon se nytlan ne pratticalyanak mert az Varos semmy vton nem zenüedy [Kv; TanJk I/1. 529]. 1612: kegielmeteknel nytlan lehet Bettlen Gabornak mostan minemeő practikay uoltanak [Nsz; JHBK XLII/11 Wesselényi Pál lev.]. 1619: 13 die Novembris érkezék az Kemény Boldizsár és Mikó György uram levelek az Szkender pasa és Gáspár vajda practicájok felől, kit tudom, Felséged őkegyelmektől bővebben megért [BTN² 371]. 1628 u.: hirem s akaratom ellen ot iart á hol kedve tartotta; Melibol ki tetzik minden ellenem valo hiteötlen cielekedete es praktikaja [SzJk 32]. 1710: A had azonban csak szöktön szökött haza, elunván a sok haszontalan tekergést és megirtözván Teleki Mihály practicájától, mint vágatta volna le a szegény erdélyieket, magokat is féltvén, ha úgy járnának [CsH 195]. 1793: Serbán Mojsza tentaltis, hogy az Hajdukat Ajándékkal meg vesztegetvén el szökhessék azon Tömlöztöböl ... de ezen practicájával ki nem szabadulhatván Néhai Földes Ura ... Cautio mellett ki botsátatta [Somlyócehi Sz; TKHf 13/34 Csulik Ignáh (85) jb vall.].

Szk: ~ba *elegyíti magát*. 1614: Itt azért minden embernek tanulni kell, hogy ország és fejedelem ellen való praktikába magát ne elegyítse [BTN² 45] * ~hoz *fog*. 1710: Kapi György practicához foga, s alattomban elálatá Balasát, hogy a német császár a fejedelemnek irt felőle, hogy kézben adassa, s a fejedelem meg akarja már fogatni [CsH 103] * ~hoz *nyúl*. 1710: Már csak az vala héja, hogy a fejedelem confirmálja Bánffy Dénes ellen való sententiáját a státusoknak, de tartván attól, hogy a fejedelemasszony az urát elveri róla, újabb practicához nyúla Teleki a mellette valókkal [CsH 121] * ~ja *körmén éretik*. 1662: (Zölyomi Dávidot) Kővárba küldvén és oda való kapitányságra régi meghitt, jó ember szolgálját, Róthy Orbánt állatván, illendő asztal és praebenda rendeltetett vala tartására, kiváltképpen míg szabadulására igyekező néhány rendbeli praktikái

körmén nem érettenek [SKr 152–3] * *~(j)nak nyaka szakad*. 1657: eleiben menének Bornemisza Jánosnak, és hadát dissipálák s visszaverék. Ekképpen noha elméne az fejedelemszöny Szamosújvárra, de az practicának nyaka szakada | marada az várban az fizetett hiteles ottvaló gyalogság Balling mellett, s így szakada itt nyaka practicájoknak [KemOn. 125, 145] * *~t indít*. 1630: Maga is jól tudja nagyságod ... kicsoda, ki az én kegyelmes aszszonyom ellen ezféle practicákat indít és visel [BTN² 429] * *~val él*. 1710: Thököly Imre ... practicával élvén és a havasokon való ösvényeket titkon megjárátván, a havasalföldi vajdát ... hadaival, és a törökökben is otthagván, s megparancsolván, hogy míg ő visszajő ... addig szüntelen ellenkezzenek a németekkel ... úgy ereszkedtenek be szép csendesen a tágas völgyekre [CsH 224] * *~val tart vkit*. 1619: lrd meg, tovább practicával ne tartsanak^a [BTN² 212. — ^aA török vezér szavai] * *alattomban való* ~. 1661: Kemény János ... látván Barsai Ákosnak sok alattomban való praktikáit, kiindítá Barsait ... a mezőségen Kozmás^a nevű faluban a késérő katonák meglövöldözik és meghal [Mv; EM XVIII, 455. — ^aHelyesen: Kozmatelke K]. 1704: Rákóczi uramnak könnyebben meggraciázhatna őfelsége, aki világosan és nyilván cselekszik mindent őfelsége ellen, mint Bethlen Miklós uramnak, aki titkon és alattomban való practicával akarta a hazát őfelsége kezéből evertálni [WIN I, 132] * *álnok* ~. 1668: valóban is akamám, ha csak mi része is álnok practicájoknak vissza fizettethetnék [TML IV, 364 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] * *babonás* ~. 1796: a^a mostani Cselekedetét myhent észre vettük mind a^a Papot mind a^a Mestert hibásoknak lenni, babonás Practicájokból a Sz. Ur Istennek hijába való fel vételével, ő Kegyelmeiket kívánnyuk resignálni [Krasznarécse Sz; KCs K. 1265] * *csalárd* ~. 1677: kényszerít az én ellenkezőim mesterséges sok csalárd praktikája, az kik husvétől fogva az ország gyűléséig valamennyi hazugságot feltálalhatnak, mindennel vádlának az fiscus előtt [TML VII, 341 Bethlen János Teleki Mihályhoz] * *gonosz* ~. 1757: az kik jól tudgyák dolgait s abbéli gonosz practikáit Egri János uramnak el halhatnak [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.] * *illegális* ~. 1760: Elég bánatb(an) vagyok illy reménytelen hová tovább nagyobb(an) sértegető vexáim miatt, tudván a Korda Vr(am) sok színű illegális practicáit jobb(an) is valamint eddig, úgy ezután is ellent kel állani [Igenpataka AF; TL gr. Teleki László aláírásával] * *istentelen* ~. 1710: Azért ő is hasonlóval akarván fizetni, a budai vezérhez menvén, Teleki Mihálynak minden, eleitől fogván való istentelen practicáit aperiálja [CsH 163] * *lator* ~. 1614: Ugyanebben az esztendőben szokik bé nyelveteműt János deák Ötves Györggyel együtt az Portára. Azkiknek onnat való lator praktikájokba én is csak úgy belételegyedtem vala [BTN² 44] * *német* ~. 1619: ónékik^a felette nagy vigyázások volt arra nominanter, félvén az német practicától, hogy az magyarországi s német tracta közé soha oda ne elegyedjék Lippa s Jenő [BTN² 203. — ^aA törököknek]. 1655: Ennek a rút támadásnak^a én semmi bizonyos nagy fundamentumát nem hallom egyebet, hanem mondják köz hírrel, hogy német practica lett volna [ETA I, 159 NSz. — ^aConstantin Șerban havasulvi vajda részéről] * *pápista* ~. 1675: Mi édes Bátyám Uram, az ki legszebben szól, annak nem kell hinni, az az pápista praktika [TML VII, 128 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. búbajoskodás, búbajoság; vrájtorie, farmerce; Zauberei. 1745: az^a bizony nem más, mint Szabó Ferenczné Vizi

Borbára volt, neki van olyan praktikája, és oktattak a jámborok, hogy ahhoz az házhoz ne vétek, mert megbánom [Körispatak U; Ethn. XXIV, 161. — ^aA boszorkány].

Szk: *ördögi* ~. 1694: Deliberatu(m). Mivel Gergely Ersebe<ne>k sok rendbeli varaslasí kuruslasí ördögi Practikai mellyek szerint Uranak veszedelmére sőt halálára is igyekezett, és infidelis desertioja más fel Esztendővel ez előtt sufficientib(us) testib(us) comprobatatot, Azért az artatlan félt az ördög(ne)k ily(en) gyilkos és hitetlen tagjaival ne(m) tartatik, hane(m) absolualtatik [SzJk 279]. 1712: Ki volna Boszorkány: ördögi Praktikával elő, vagy kuruslassal fenyegetőző? [MúzBethlen vk]. 1765: El felejtkezvén az I. maga emberi tartozásáról ... nem hogy Isteni félelemmel élt volna, hanem ördögi practicákat tartott, ördögi segítséget advocalt volna s ezáltal büjes bajos boszorkányi varaslasíkat vitt véghez ... azt kívánom hogy elsőbenis mai napon ... asztatással próbáltossik boszorkánysága, s consequenter ... hogy még égettségék a lure meg kívánom [Torda; TJkT V. 284–5].

3. búbajoskodáshoz való kellék; obiecte/lucruri fosolite la vrájtorie/farmerce; Zubehör für Zauberei. 1693: az Ágy aloll ... asott ki edj három lábu széket, edj tsuprot, mellyb(en) volt holt szé(n), és egieb aprolek Praktika mellyet nemis tudhattanak mitsoda [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38].

praktikából megvalósítható dolog; lucru realizabil; realisierbare Sache. 1738: Mint hogi ezen mostani Téli quartély, ugi annak terhviselése ... a Tktes Nms V(á)r-me)gyét és nem nyomorult Városunkat illeti ... hogy ezen quartély terhet ... magára vállalhassa nyomorult Városunk abb(an) tellyességgel practicabilét nem látunk [Dés; Jk 505–6].

praktikál 1. tesz, cselekszik, véghezvisz; a practica/face/fectua; tun, machen. 1657: az lengvelség igen meg is unta vala az királyát, ahhoz képest már azt practicálja vala minden úton-módon, miképpen lengyel királyt exturbálhassa, nem várhatván halálát [KemOn. 85]. 1710 k.: Kicsoda az ezer közül is egy, aki másban megismerje azokat a minéműségeket, amelyek azt becsülete méltóvá teszik öelőtte ... és úgy resolválja magát annak becsülésére, és osztán igazán és állhatatosan praktikálja azt mindvégig [BÖN. 414]. 1764: Rettentse meg az Úristen azt is, aki utána fog következni, hogy esziben jutván a Bukkow hirtelen esett halála ... midőn emberek nyomorúságára célzó dolgokat akar practicálni, gondolja meg e világnak hirtelen elmúló dicsőségét [RettE 166]. 1817: az Gyomör görts agya Isten hogy ne járjan, s igyekezzél okot nem adni réá, s ha ugyan elő venne, abból fundamentaliter igyekezzél ki gyogyittatni magadat, se azt ne practicald, hogy a mikor Eczaka rád jön magadba kinológál, hanem fél kötvén a legént orvost hivatni, s segilletni rajtat [Kv; Ks 100 Kornis Imre fiához, Lajoshoz].

2. mesterkedik, csele szö; a unelti/complota; manipulier. 1605: Intczek megh ... hogy se titkon se nyilwan ne practicalyanak mert az Varos ... nem zenüedy [Kv; TanJK I/1. 529. — A teljesebb szöveg *praktika* 1. al.]. 1614: Mely török császár hadától akkor Báthori Zsigmond úgy megszeppent volt, hogy aznapságtól fogva mindjárt praktikálni kezdte, hogy ő az német Rodolfus császárnak adja Erdélyt, csak adja neki Opoliát [BTN² 45]. 1656: az D. Actor maga Ecclesiajanak romlasara alatomba(n) practikalt es wgyekezett [Kv; CartTr II. 1073]. 1657: ez Lupultól^a nem kevés

tartásunk vala, mert tudtuk azt, hogy practicál az némettel ellenünk [KemÖn. 262. — "Vasile Lupu moldvai vajdától]. 1671: En T. Esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Sz. Lélek ... soha sem titkon sem nyilván az ő Nagysága Fejedelemsége Méltósága és élete ellen nem practikálok, nem cselekedem [CC 12]. 1676: Esküdöt meg^a háromszor előttem; Isten ő kegyelmét úgy segítse, ura s hazája ellen soha sem practikált [TML VII, 211 Matsákis Boldizsár Teleki Mihályhoz. — "Kornis Zsigmond]. 1710: Valaki hát olvasd ez írást jöendőben, Kitanolhadd, miképen practicál Erdélyben Az öreg Teleki Mihály s mint keverte búzban A jó hazafiai s ejtette veszélyben [CsH 47].

Szk: *tisztelességében* ~ vki tisztelessége ellen mesterkedik. 1582: Anna Leany Leorincz Kovachne Zolgaloia^a, Egor Igiartha Georgnel lakom vala a' meg holt felesége Jdeyen es elteben, Egor kizetelni kezdte engem ez Igiarto Georg, Akar vala tiztessegeben pratticalny Es en Nagion Zolek, es be menek az Zobaban ahol az Azzony fekszik vala [KV; TJK IV/1. 72. — "Vallja].

3. alakít; a forma/modifica; formen. 1667: Igazán édes Sógor uram, az változó állapotok practicálják az emberek indulatjokat [TML IV, 215 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

praktikálás mesterkedés; mașinație, uneltire; Machenschaft, Manipulation. 1670: Micsoda ajándékot küldött Kegyelmednek az szebeni királybíró, látom; az mit nekem is adott, majd közelit ahoz ... Nekem máig is elég bajoskodásom van miatta, mert gonoszakarói máig sem szűnnek meg az ellene való practikálástól [TML V, 7–8 Nalácsi István Teleki Mihályhoz].

praktikáló I. mn fondorlatos, mesterkedő; care unelteste; manipulierend. 1677: kapának hamis tanút ellenem, a ki a segélyével esküdöt meg, hogy a fejevári gyűlés alatt Sz(ent) Imre táján talált engemet az mű kegyelmes urunk bosszuságára practikáló munkában [TML VII, 341 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1710: Az erdélyi főcommissáriusság sok ideig vacárlván, arra való személynék választásában a deputatión meghasonlík, egy része gróf Bethlen Lászlót, más része Bíró Sámuel, practicus és hazája romlására szüntelen practicáló s projectizáló személyt, candidálják [CsH 465].

II. fn mesterkedő/cseleszővő személy; uneltitor; manipulierende Person. 1657: sokszor ijesztgettek és akartak volna el is futtatni, de lelkemesméreti ártatlanságom mellett biztatott, s meg nem rémültem; és noha ezek után is voltak ellenem practicálok, de ... nem árthattak [KemÖn. 170–1].

praktikálódás mesterkedés; mașinație, uneltire; Machenschaft, Manipulation. 1662: Azután Marosvásárhelytől Rákóczi fejedelem^a már Barsait ellenségének tartván, hogy ... amit minden alattomban való árulkodása, practikálódása által vadászott, im most, az haza nagy kárával, Lugas, Karánsebes odaadásával megnyerte volna ... állatja vala | hol egy, hol más dolgok miatt való szakadozások, practicálódások közben a török nemzet az ő okos, ravasz természetű szerint ... szokta elfoglalni csak könnyű munkával s nem sok vérrel a nagy derék erősségeket [SKr 460, 622. — "II. Rákóczi György].

praktikálódik mesterkedik; a unelti, a pune ceva la cale; manipulierend. 1670: Mivel ... NadUdvarj Janos Ur(am) es

eo kgle Felesege Torma Martha Aszszonj ... egikünket, gy mint Radak Andrast ... az nagy tudatlansagbol parasztsagbol ki veottek eo kgek ... Ezert ... keottyük arra magunkat hogy ... az eo kkgkel leveo joszagunk felől, soha semmi ut, mod es szin alatt senkivel nem practicalodunk | Ezert az eo kgek velwnk teott Jstenes jo cselekedetiert keottyük arra magunkat hogy sem eo kgek, sem ket agon leveo maradekjok ellen, az eo kknkel leveo joszagunk felől, soha semmi ut mod es szin alatt senkivel nem practicalodunk [Born. V. 30]. 1710: midőn látnák, hogy a fejedelem^a levis, együgyű ember, s könnyen tisztséget, jószágot nyerhetnének tőle ... de Apafi István szüntelen mellette lévén, őmiatta nem boldogulhatnak, practicálódhatnak vala, miképpen ejtethnék el lábáról [CsH 100. — "Apafi Mihály].

praktikált alkalmazott; aplicat; verwendet. 1718: (Pestisjárvány idején) Borbély ... által légién Curálása az olyanok(nak), relatio-is a betegek felől minden nap arra rendelendő bősületes Emberek(nek) távul, ne közel és szemben, más Keresztény helyeken practicált Szokás Szerint [KvLt I/225 gub.].

praktikáltat folytattat; a dispune practicare/exercitare a ceva; treiben lassen. 1740: A' Korcsomárlást ezen M. részről nem practicáltatták [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 20] | Magurán^a nem practicáltatta a' M. Vraság a' korcsomároltatást, mint afféle szegény helyjen [i.h. Inv. 33. — "TA].

praktikáltatik gyakoroltatik, végbemegy; a fi exercitat/practicat; ausgetübt werden. 1701: (A militiának való) Hús adás eddigis a Szegény Haza(na)k kiváltképpen való nagy kárával, a Szegénység(nek) pedig nyomorúságával practicaltatott [UszLt IX. 77/31 gub.]. 1718: Pestis alkalmatosságával ... a meg holtak temetésére rendelő (!) Emberek olyan Szobában fákllyakkal vagi egjéb Tűz csinálással be menven tiztitsak ki az hazat és meszellyek meg is, az meg léven ugj Számlaltathatik annak utanna, az Haz es az Ember is, Tiszta köntöst vévén magára nem Infectusok közé, igj practicáltatván ez másut-is [KvLt I/225 gub.]. 1740: Ezen Juh dézmálás ... eleitől fogva igj practicaltatott más Mlgs Possessor Vrak részéről is [Runk TA; KCs 89 Inv. 59].

praktikáltatott gyakorolt; care a fost practicat/exercitat; geübt. 1710: a császár ... Posenban extraordináriára citáltatá a magyarországi református és evangélicus praedikátorokat, és a törvénytételre pápista bírák ülének le ... addig az ideig sehol nem hallatott s nem practicáltatott szörnyű s irtóztató sententiát mondának a praedikátorok ellen [CsH 95].

praktikáns gyakoronok; practicant; Praktikant. 1817: Légyen egy Archivarius ki egyszersmind Protocollista is ... egy iro Deák, e' mellett lehessenek Practicansokis [Szu; UszLt VIII. 68]. 1823–1830: Öexcellenciája^a levelében ezen való örömet jelentette ki, hogy a marosvásárhelyi kolégiumba is találhatnak bányászásra való deákok, de azonban azt írta, hogy a protestáns ifjaknak nagyon eminenseknek kell lenni, ha promotiot akarnak, azonban ... kell annyi költségüknek lenni, hogy 10 esztendőig, míg praktikánsok lesznek, magukat tarthassák [FogE 107. — "Gróf Teleki Sámuel kancellár].

praktikás fondorlatos; perfid; ránkésüchtig. 1679: Az urunk ő nagysága kívánsága szerént az békesség conclusu-mára plena authoritas adattatik vala most általam, de az német az ő szokása szerént practicas levelet írván az vezérnek, úgy bontogatja az dolgokat [TML VIII, 530 Sárosi János Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ *mesterkedés*. 1664: Én, Uram, már hallgatással, de meg nem tudom írni Kegyelmednek, minemű szomorúsággal nézem dolgainkat, látván s tapasztalván, hogy az Antichristusnak praktikás mesterkedése ezennel hatalmat vévén az szegény haza igazgatóin: opprimáltunk általok [TML III, 169–70 Szalárdi János ua-hoz].

praktikus I. mn 1. gyakorlatias; practic; praktisch. 1657: Csáki István ... igen elmés, practicus és tekintetes, de félelmes szívű ember vala [KemOn. 114]. 1710: Vala egy Absolon Dániel ... eszes, okos, practicus ember, de bár kevesebb scientiája lett volna, csak lett volna jó conscientiája [CsH 203]. 1711: a vajda ... régi tanult, practicus ember lévén, el nem szakada aperte a töröktől [CsH 468].

2. fondorlatos; perfid; ránkésüchtig. 1662: Az álnok practicus nemzetség sáncán kívül egy jó hajítási földön ... sötét éjszakákon nagy sok apró vermeket ... ásván, s virradva ... rájuk kezdven nyargalni ... meglövéldöztetnek vala [SKr 327]. 1704: Azt is beszéli Nicodim uram, hogy a fővezért megfosztották és mást töltenek helyette, akit igen hamis practicus embernek mondanak [WIN I, 277]. 1710: Barcsai Mihály, a mezei hadak keze alatt lévén, egyszersmind udvari főkapitány, különben is practicus kétszín ember, annyira betette vala magát mind az fejedelemlé, mind a fejedelemszónynál, hogy éjszaka is minden audienca nélkül akkor ment be a fejedelemlé, amikor akart [CsH 176].

II. *fn* gyakorló/praktizáló orvos; medic practician; Praktikantarzt. 1816: Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudományok Doctora és fel-ésküött Béti practicus, Szem orvos, ajánlja szenvedő felebaráttyainak ... kész segedelmét [DLT 103 nyomt.].

praktizál I. gyakorol/(gyakran) tesz vmit; a practica/fac/effectua ceva; üben, etwas oft tun. 1674: játékos seriumot, Uram, én bizony soha nem tanultam, sem nem practizáltam [TML VI, 616 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1740: Hogi a talp bőrt meg-feszittyük, az, a régi eleinktől is úgy practizáltattott, amint hogi más helyeken is practizálják [Dés; Jk 233b]. 1741: Néhai Kedves Feleségem Vesselényi Susánna decessusán ... édes Gyermekeimre Jure immediate Successionis Szállott ... Lakatos Mihály, András, és János nevű Jobbágyit reiterált árva Gyermekeimnek a Nemes Hazának, az illyen Színű Causákban, observálni s practizálni szokott régi jó ussua és Törvénye Szerént reptáltattam volna [Kr; TKI gr. Teleki Ádám prot.]. 1745: itilietett: ... hogy afféle általok többször is practizálni szokott gonoszágok refractantassák ... mindeniknek ötven ötven pálcza ... adjudicaltatott [H; Ks 62/10]. 1749: (Az alperes) el feletkezven Ferjehez való kötelességirólis, magát nősz paráznesság(na)k véték(en) elegitette, és diversis locis et temporibus ... azon gonoszágát practizálta [Torda; TJKT III. 256]. 1806: itten Udvarhelyt minden gazdák(na)k tellyes szabadságokban állott az Vidéki szalonnákát az piazton fel szedni ... és idegen helyre ki-is vinni, s eztet practizálta is minden a' kinek tettzett [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

Szk: *bűbájosságot* ~. 1822: Bernárd Benedek ... Bűbájosságot practizál rajtam [Kv; RLt ismeretlen rk pap panasza].

2. alkalmaz vmit; a aplica ceva; verwenden. 1734: Az Könyörögtetés(en) penig kivanyuk aszt a methodust practizálni melyet practizaltanak, Nehai Idvezült boldog emlékeztű Reformatus Fejedelmek idejék(en) az akkori Idvezült Lelki tanitok [Dés; Jk 555b]. 1785: (Az erdők oltalmazásában a) jo rendett és Törvént mi is a szer(en)t practizaltunk oltalmazván azokat a közönséges Társaság jóvát nem tekintő tilalmat ronto személyektől [Torockó; TLev. 4/11. I].

3. intéz/végez vmit; a efectua/face; veranstalten. 1765: (A commissarius) úgy is practizálta dolgát, hogy mikor a Militaris Esztendő kezdetin az új Birora az új quantumát, az emeritus Birora pedig az Restantiaért ki szállott edgyik Birora egy Executort a másira mást szállított ... de ... mind a két Biron meg vette Diurnumát [Kisened AF; Eszt–Mk Vall. 284]. 1770: a mi helljsegünk beli Jobbagyok es Sellerek Szolgaltatlyok egy forma volt ... a Szolgaltott Pedig úgy practizálták, hogy Keden onnan hazul ha Sz. Csehbén be mentenek azon héten Pénteken hazais bostottták [Babuca Sz; IB].

praktizálás alkalmazás; aplicare; Verwendung. 1809: Documentizált fontos Ratiokkal meg-mutattam hogy az efféle rendelésekre nem-is volt szüksége Udvarhelynek a' Szalonnákra nézve, sőt inkább káros volna annak practizálása [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

praktizálhat folytathat, gyakorolhat; a putea practica; ausüben/treiben können. 1745: az J ... gyakor helyeken Magistratus által tömlőczöztetett, meg veretettett, penitentiztatott, orra is judicialiter ezen gonoszágáért^a amputaltattott; de ... hogy ezen gonoszágát továbbra ne practizalhassa, a nyelve is meg tsonkázattott [Torda; TJKT II. 66–7. — ^aCsalásért, hitegetésért].

praktizált alkalmazott; (care a fost) aplicat; verwendet. 1721: annyira vakmerőkké lettek a parasztság, hogy majd tsak semminek velik a Tisztek parantsolatlyát, az regen practizalt Articularis büntetésektől ingyen sem tartanak [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev.]. 1726: Quartas Szőlősi Gabor vram ő klme ... Quartasi és Malom Biroi hivatallyát dicséretesen és az Ecclesianak consolatiojara veghez vitte ... bucsuzni kívant; de az Ecclesianak eddig practizalt modgyara nézve a T. Consistorium kívánta ő klmet a mas esztendőre is meg marasztani [Kv; SRE 151]. 1735: Erdély országi Tiszteletes Reformatus Püspök Urunk Nemes Városunkb(an) Generalis Visitationa az eddig practizalt usus szerint gazdalkodas irant töttünk dispositiont^a [Dés; Jk 457b. — ^aKöv. a termékek fels.]. 1746: Ez országban pedig minden Sokadalmas Czéhetlen helyeken, az eddig practizalt Czéhek(ne)k Szokása Szerint a' pozstot áruło Sátorok(na)k végiben mingyárt szakasszának ezen Gombkötőknek miveknek alkalmas áruulásnak való helyet [Torda; TJKT III. 104 egy-i végzés]. 1794: Ezen fenn jól circumscribált Bóltnak eddig practizált, és az gyakort fenn tisztelt Uradalom által meg határozott Esztendeji Taxáját, Censussát az mostani Exarendatrix Aszszony Boznyák Kata eő Kelme tartozék Accurate be fizetttni [Déva; Ks 73. III. 27].

praktizáltat folytattat; a dispune practicare/exercitare a ceva; treiben lassen. 1740: Runkon és Nagy Okloson^a a'

Mlgs Vraság még eddig nem practizáltatta a' Korcsmárlást ez ideig, minthogy igen szegény, és sovány Havasos heljség mindenik [Ks 89 Inv. 59. — *TA].

praktizáltathatik lefolytathatathik; a putea fi dezbatut; getrieben werden können. 1746: Mind mikor certifica-tott az A. 8 kglme executiora, mind mikor ki jött executiora Diaeta volt, Diēta alatt pediglen affēle processus Haza Tör-vénye szerint nem practizaltathatik, sőt ellene vagyon, azért méltán repellaltam [Torda; TJKT III. 98].

praktizáltatik 1. gyakoroltatik; a fi practicat; getrieben werden. 1710: az is inhiheátaték, az ország in natura hűst ne tartozzék adni a milítiának, mint eddig, melyből sok kára következett mindenkor a hazának ... De azólta pénzül fizetik a milítiának ... s abból igen nagy könnyebbsége van a szegénységnek, bár ezelőtt egynehány esztendővel practizáltatott volna [CsH 438]. 1713: Felette nagy abusos szokott practizáltatni némely possessoroktól és sós helyeknek lakossitól a tilalmas és fattyú-só aknáknak kinyitásban, colálásában és az onnan eladott sóval való kereskedésben [SzO VIII, 194 gub-i rend. Usz-hez]. 1740: Constal vilago-son ... az lk(ne)k sok enormítások, abusosok, úgy mint ... Vásári talp bórörnek kifeszítések, melly az előtt nem practizáltatott [Dés; Jk]. 1762: Az lrtások(na)k és Mal-mok(na)k kevés beneficiuma (!) ingrediallyon az 550. vftok-ból álló annualis Censusunak Summájában, valamint en-kekelőtteis practizaltatott [Bukuresd H; Ks 75. VIII].

2. alkalmaztatik; a fi aplicat; verwendet werden. 1746: az Articulus ... verbo tenus innualla, hogy a Sovágok a Törvény dolgában a Város Hadnagyától dependeallyanak, in usu is ab initio ugy practizaltatott [Torda; TJKT III. 38].

3. meghatározatathik; a fi stabilit; definiert werden. 1735: Decima ... tartoznak ... Mehből, Jubol, Baranybol a tizedi-kei ki adni; ha penig a Méh a tizet nem üti, redimáltatik, denar. 2 egj kósr, a Juhok, és Bárányak, még eddig nem practizaltatott, hogj miképpen redimáltassanak [Mezősztja-kab TA; JhB X/9. 22–3].

praktizáltatott gyakoroltatott; care a fost practicat; getrieben worden sein. 1710 k.: Anno 1702 ... tavasszal lön a fiscalis jószágokról való productio a gubernium, a tábla és a cameralis commissio előtt ... Ezért a productióért en-gem kárhoztattak ... de méltatlan, mert én javallottam ugyan az uramnól ezt, de ... Törvényes, articularis, és min-den fejedelemtől practizáltatott dolog [BÖn. 905–6]. 1729: A' Feleki erdőre a' Kolosvári T. Magistratustol az addig practizaltatott usus ellen Kolosvárról rendeltetennek pásztor-ok, kikis a' Felekiek(ne)k marhajokat kezdeték bé hajtani [Kv; SRE 158]. 1756: meghagyatik ... az mester asztalra való költség is, csak hogy az articulus szerint ezért tartozik a céh esztendeig el várakozni, az ezen várakozásért eddig abusive practizáltatott interesezésre való erőltetés ... abro-gáltatván [Dés; DFaz. 16].

prámás szegélyezett; tivit, cu tiv; gebördelt. 1716 e.: Vagyon ... Egy prámás fejr kendő, más egy rostos végű kendő [Fintaháza MT; MMatr. 67].

prápor templomi zászló; prapor, steag bisericesc; Kir-chenfahne. 1804: az Exponensnek Egre kiálltolag Istenét, Templomát, Práporát, Urvatsoráját ... mind össze káromol-ta igen rut kitételekkel | Popa Vonnak Istenit, Szentait,

Prápolját könyörgéses könyvét mellyből imádkozni szokot össze baszta [KLev.].

pravila (egyházi) törvény; pravilá; kirchliches Gesetz/Gebot. 1680: Noha jól lehet az mi vallásunknak pravilája szerint kívántatott volna sok dolgokat megvizsgálni amaz kitétetetnek dolgai felől ... elhagyván egyéb vizsgálasokat, és consensusban vevén közönségesen az mi szentséges metropolitánkkal együtt, im szenteltetett vladikaságra [TMAO VI, 97 a havasalföldi vajda a fej-hez Bukarestből].

praxis 1. gyakorlat; practică; Praxis. 1742: Falu Toja ... midő az Tot biro Faluk az halat egy más között fel oszszák, azután a Madarasi Lakosok és Po(ss)e(ss)orok az eléb meg irt Praxis szerint szokta(na)k a' magok halbeli részekből osztozni [Mezőmadaras MT; Ks 4. VII. 1]. 1744: jöve mi előnkbe ... Bartok Andras ... és kére bennünket, hogy azon vásárt Városunk(na)k praxissa szerént confirmálnok [To-rockó; Bosla]. 1752: Még eddig Soha Praxisban nem volt, hogy a Biro magára, mindenekre Commissiot extrahallyan [Kv; Szám. 69/XXVII. 13]. 1774: Az Udvari kortszakban egyedül csak az udvari Ital költé ell, vagy pediglen más idegen Jtalis, ha igen mitsoda féle ital mennyi, kié mennyi időtől fogva, mellyék Udvari Tiszt Hivatallyában kezdődöt ezen Praxis [K; KS vk]. 1777: Keze alatt lévő jobbagyokat zselléreket s más taxásokat is az eddig volt praxis s a kirá-lyi kiadott ordonatiok szerént szolgáltatassa [BfN gr. Bánfi György ut. gyalui gondvnek].

Szk: ~ba vétetődik. 1662: Melly igazgatás mihelyen praxisba, gyakorlásba vitetődék, méltó lehet emlékezetre, hogy a tisztátalan személyek azonnal oszlani kezdetek [SKr 421] * eddig való ~. 1695: A Kolosvári Dezma Csürben esendő minden szalma penig Quartas és Malom-biro Uraimé legyen ... A kötő szalma iránt eddég való praxis meg tartathatik jo rendben [Kv; SRE 35] * régi ~. 1738: egj mért földre egj egj Lótól Den 12 :/: 12. Egj Em-berre, egj mert földről Den. 6 :/: régi közöttünk való praxis szerint [Dés; Jk 507a]. 1778: régi Praxissa-is volt az Ecclá-nak az Ispálynak minden két esztendőknben való bútszásá [Kv; SRE 235] * szokott ~. 1708: N Csepreghi S. Quartas Ur(am) 8 kglme mellé ... a' Dézmai vigjázásra, es az T. Ekklesia hasznát néző dolgokra jó reménség alatt választatott N Kurtány Joseph Ur(am) 8 kglme ... szokott praxissa szerent a' T. Ekklesiának immunis léssen minden ez idei dézmájától [Kv; SRE 109].

2. vall törvény; lege; Gesetz, Gebot. 1662: az hét éjsza-kai könyörgések után a szentírásbéli praxisok, gyakorlások szerint olvastassanak [SKr 277]. 1710 k.: Az üdő nem valami nagy test, sem nem lélek, hanem az Istennek terem-tett állati körül való gondviselésének a nap és hold terem-tések által magától az Istentől az embereknek adatott mér-téke ... Maga az Isten adja ezt így elő ... és a maga szent és bölcs praxisával, gyakorlásával így authorálta [BÖn. 451].

3. szokás; obicei, datină; Gebrauch. 1700: a' mi régi eleink(ne)k is praxisa e' dolog iránt e' volt [Kv; SRE 65]. 1749: En meg parantsoltam volt az Biram(na)k hogy azon idegen Berbétséket, a mennyi rész engemet illet dézmállya meg amint másuttis az praxis [Zsibó Sz; Wlt Wesselényi István Wesselényi Ferenchez]. 1769: comparcalván elő-tünk Provid(us) Bartok András 8 kglme ... exponálá mikép-pen acquirált légyen holmi Bányabéli Rész, és kívánla, hogy azon Klme Vásárát Városunk Praxissa szerint meg imok 's confirmálnok [Torockó; Bosla].

4. ~ban levő érvényes; care este în vigoare; gültig. 1770 k.: Koronkai János nevezetű Atyankfia ... illegális cselekedetⁿ az Verős-Kovátság meg botránközván nagy Zugassal fel Zendüle es praxisban levő Constitutionk(na)k meg bomolhatatlan vigora aszt kíváná hogy irt Koronkai Janos a' Constititioba expressált mód szerént meg büntessük [Torockó; TLev. 9/14. — ^aA konstitúcióellenes vasfűtatáson].

5. gyógyítási eljárás; procedeu de vindecare/tratare; Heilverfahren. XVIII. sz. eleje: Az mely lovat á folylo keh háborgat ... kigyó fő gyükérel valo praxissal kell elejt venni [JHb 17/10 lőtartási ut.].

preadmonēaltatik előre figyelmeztetetik; a fi avertizat prealabil; im voraus aufmerksamkeit gemacht werden. 1805: preadmonēaltatik, és bizonyossá tétetődik Nagyságod hogy mentől előbb ki váltatodnak^k [Mv; Ks 92. — ^aA zálogos jószágok].

preadmonīció előre való figyelmeztetés; avertizare prealabil; Aufmerksammachen im voraus. 1790: Az Gerendianus Contractusban a' nyoltzad napi preadmonitio mint a' Contractusnak edjik essentialis Conditioja fel lévén téve ... az 8tzad napi preadmonitio fuerat Conditio Sine qua non [Radnót KK; DobLev. III/678. 1b Csato Mihály aláírásával].

preambulum 1. bevezetés; preambul, introducere; Einführung. 1618: Mondám még az dolognak preambulumba, hogy az én uram az hatalmas császárhoz hív, s nekem is azt hadta s én is úgy akarom magamat viselni [BTN² 141].

2. beköszöntő beszéd; cuvîntare inaugurală; Widmungsrede. 1679: Nyavalyás unitarius püspököt előttünk preambulumjának kezdetin az gutta megüté fél felől Buzdon [TML VII, 557 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

3. előzmény; preliminarii; Vorhergehende(s). 1618: Mindezekről és több preambulumokból, Kegyelmes uram, ilyen conceptusom vagyon, kit hogy Nagyságodnak ilyen szabadoson írok, az Istenért Nagyságod kegyelmesen megbocsássa [BTN² 109–10].

preattingált előbb említett; care a fost pomenit mai înainte; vor kurzer Zeit erwähnt. 1756: Libertinus Régeni Kis György Uram ... mind eddig sem refundálhatván a' praeattingált három forintakat; már most Titt Váshellyi Kata Aszszonynak adá zalogban a' Nagy Enyedi Határon a' Vég Hersán hazul felül pedig a ... Reformata Ecclesia pusztás szőlő földjeinek vicinitassiban levő ugyan pusztá szőlő földet [Ne; DobLev. I/271. 1a]. 1770 k.: Koronkai János nevezetű Atyankfia ... ismet ujra tiltattatt, hogy több ne mérészszyellen futtatni, a' praeattingált nyoltzad fel vás Csinalás verőre de bátorságoson el mérte mondani hogy ez utannis futat a mind hogy futattattis [Torockó; TLev. 9/14]. 1775/1802: ezen helyhez ... a praeattingált Deszu Nadosuluj nevezetű Erdőbeli resz Erdőtske situatvan ... a Bércznek del felől való oldalában világosan meg tetszik hogy az említett ... kis resz Erdőtskére intendálják a Nagy Kristolczy Meltsóságos Possessor Urak a Nagy Bükkes Erdő nevezetet applicálni [BSz; JHb LXVII/3. 96].

prebenda 1. (egyezség szerinti) természetbeni járandóság/illetmény; retributie în natură (primită pe baza înfelegerii); Naturalbezüge (auf grund von Vereinbarung).

1618: Eléggé böcsülnek, szeretnek az vezérek, úgy ismerem, de senki semmit nem ad, az prebendát is rosszul adják [BTN² 172]. 1634: Magához tartozó auagy tisztiben lévő, avagy tisztly alatt, minden rendbely szolgának praebendasoknak tőlünk elrendeltetett praebendayok megh adassék [UF I, 328 I. Rákóczi György gazd. ut. gyf-i gondv-hez]. 1650: Az Szemet birak zamara, Attam ... prebendat Hust Lib. 2 ... V. Czipot Nro 4 [Kv; Szám. 26/VI. 417]. 1666: az Limitatio szerent mindenüt az elesnek igaz arrat megh adom ... magam praebendammal megh elegszem [Ut]. 1669: Kapikia Böer Sigmond ... igjekeznek ugj az ot valo praebendávalis élni, hogj mind az mi Méltóságunkat megh ne sérce, Asztalet beczzülettel tarcza [Törzs. fej.]. 1683: administralt Luczai Sándor ... Praebendára való árpakását ... Praebendára való köleskását [Porumbák F; AUt 317]. 1710 k.: engem fejevári kapitánynak tettek, a fejedelemsasszony szép prebendát rendele [BÖn. 735]. 1718: Szegedi Ur(am), noha az Udvarban mindenkor tiszteséges ebédgye vacsorája vala ... és a más kettőnek Praebendája minden nap ki járt ... bővön költöt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1746: Asztalos al(ia)s Juhos János, alkudt meg á Város Házánál lévő asztalos munkájáért ... holnap szám szerint p(rae)bendára két, két véka búza egy személyre [Torda; Tjkt III. 59]. 1753: Fogattam meg Bácsnak ... Kimpán Vasziliát ... kinekis lészen fizetése fl. Hu. öt, két véka buza vetés, 4 ejtel Török buza vetés, mind(en) hólnapra két véka gabonája praebendájára [Ks 18. CII Szőkefalvi Kosa Sigmond gondv. kezével]. 1845: Az örög Sütő János ... esedezett volt Nagyságodnak praebendáért [Görgény MT; Born. F. Vilf Csiki Sámuel lev.]. — L. még AUt 306, 321, 374, 407, 515, 536, 574; UF I, 336, II, 223.

Vö. a premonda címszóval.

Szk: ~ kérni. 1756: egy Prebendást ... Molduán Vonya az irt Lutheranus Pap eo Kglméhez praebenda kérni csufságba küldötte (!) volna, magától panasznolni a' Titt Praedicator eo Kglmétől hallottam [Galac BN; WLt Kertész Gergely (27) jb vall.] * ~ kiosztó. 1694: Az Pincze Ajto keozepin egy Praebenda ki osztó Ablak annakis Ajtoskaja Vas Sarkos pantos [Kővár Szt; JHb Inv.] * duplás ~. 1735: (A pecérnek) duplas praebendája járt [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.] * ételre való ~. 1695: én ... Tekei Tivadar ... gjámoltalasságomba(n) az bujdosásra es kborlásra adta(m) volt magamat, és a midőn az sok jársb(an) éhség(en) szinte(n) el epedtem volna ... az T. Ur Bánfi Mihály Ur(am) és Felesége T. vas Agnes Asszony eo kglmek házokhoz be fogadtanak hozzám illendő ételre való praebendát rendeltének [Marossztkirály AF; WassLt] * heti ~. 1675: Eoröltette(m) megh a' szegenjek számára, heti praebendanak ki szolgaltatására ... husz eoregh köből buzát [Kv; Szám. 35/I. 13] * konvencionális ~. 1749: mint hogj zab Tavalj kevés Termett még az magam Lovamra járandó Conventionalis praebendat vagj abrakot Se vettem ki [Kövesd NK; APlt I Sükösd István lev.] * közönséges ~. 1686: hoztanak Balásfalvárul: Közönséges, praebendára való szalonákat, nro. 41 [Balászfva AF; AUt 553].

2. ellátás, ellátmány; premindă, rație de alimente; Versorgung. Szk: ebek ~ja. 1657: az ebek prebendájára vöttem mellém egy Horvát Szabó János nevű legényt ... de az említett két agaraknak mindenkor magam adtam ennnyik [KemÖn. 40–1] * úri ~. 1710 k.: A fejedelemsasszony igen tisztességes úri prebendát rendelt eleitől végig rabságomnak [BÖn. 684].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: illetményben adott, illetmény-; care este dat ca premindá/retribuție în natură; als Bezüge gegeben, Bezüge. Szk: ~ *abrák*. 1681: Vajda Hunyad vára ... Praebenda abrak mirishez valo apro fa kupa Nro 2 [Vh; VhU 502, 514] * ~ *árpakása*. 1684: Praebenda árpakását, cub. 1 [Porumbák F; AUt 323] * ~ *bor*. 1650: (A) prebenda bor melle Vitettek ... Gyertjat Nro 4 [Kv; Szám. 26/Vl. 417]. 1687: administralt praebendabor seprűbül [Fog.; AUt 519] * ~ *búza*. 1724: Ket köből prebenda buzat ki attam Sz: Leleken s egy köből ebed vekat [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apór Péter feleségéhez]. 1796: Fogadtam meg Szilágy Csehi Józsefgomba kertésznek ... Szász Jánost, kinek is Esztendei Fizetést ígertem e szerint lo Kesz pénzt harminc ~ 30 Vonás Forintokat ángariánként ... 3o Minden Holnapra két véka praebenda buzát, és Tésztának valo tiszta buzát egy köblöt [Kraszna Sz; IB. E. Zoványi kezével] * ~ *cipő*. 1657: Erogalvan a' Kulcsar által Prebenda Czipo sütesre Lisztet, Cub. N(o) 85 Percipáltam eo altalla, minden keobőlből köz Czipot, N(o) 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 6]. 1674: Az masikban^a praebenda cziponak valot lisztet cub. 3 [A.porumbák F; UF II, 602. — ^aSzuszekban]. 1725: Ezen főző Aszszony mellett ugjan Csak szolgáltolt kellett tartanunk, a ki Szapult, és p(rae)benda Czipot süttöt s mosogatott, Kinek fizetése ... Flor. 8 Den. 63 1/2 [K; TKI] * ~ *csizma*. 1681: Saru, ket bokor ... Praebenda Csizma, egy bokor [Vh; VhU 846] * ~ *gyertya*. 1722: Asztali gjertya három ... Praebenda gjertya kettő [Katona K; UtI]. 1820: Udvar szükségére praebenda Gyertyák(na)k 42 lb. Fadgyu [Déva; Ks 105. 150] * ~ *köleskása*. 1684: administralt fogarasi udvarbíró ... Praebenda köleskását cub. sax 2 [Fog.; AUt 309]. 1686: administralt Luczai Sándor ... Praebenda köleskását, cub. 2 [Porumbák F; AUt 535] * ~ *liszt*. 1723: p(rae)benda Liszt is erogalodat az ő kglmek Cseledgjek számokra [K; TKI]. 1819: egy Élés Kamra, melyben tanaltatik három szuszék, melyek közzül edgyikben vagyon 20 véka prebenda liszt [Bacsa SzD; TSb 6] * ~ *ló*. 1756: praebenda Lovak után való Szekér kettő [Ks 92. 1. 32 Dévai kúria leír.] * ~ *mész*. 1687: Ebesfalvárul praebenda mézet kilencz vedret, vas 3 [Ebesfva; AUt 568] * ~ *sertés*. 1834: Az 15 véka Tejcs Törökbuzát Az Prebenda Sertesek meg hizlalására ki adt(am) [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt szám.] * ~ *szalonna*. 1684: administralt fogarasi udvarbíránk Praebenda szalonnát tizenötöt [Fog.; AUt 306]. 1685: Praebenda szalonna 14. cont. libr. 500 [Balázsfva AF; AUt 297]. 1687: Item eljövételünkkor administralt ... Praebenda szalonnát nro. 8 [Ebesfva; AUt 575] * ~ *szita* prebenda lisztnek való szita. 1780: A Sütő házban ... Prebenda szita hitván 2 [Bethlen SzD; BK] * ~ *vereshagyma*. 1684: administralt Fábián uram ... Praebenda vereshagymát, cub. s. 1 [Balázsfva AF; AUt 373]. 1685: Kománai udvarbíránk administralt ... Praebenda vereshagymát, cub. 1 [Komána F; AUt 329].

prebendaosztás illetményosztás; distribuira premindei; Bezügerverteilung. 1681: Also Pincze gerendas, padlasos. Ajtaja ... ezen nagi ajton levő, praebenda osztáshoz valo kis ajtoksokais vas Sark(os) heveder(es) [Vh; VhU 528].

prebendaosztó I. mn 1. illetményosztó; pentru distribuira premindei; Bezüger verteilend. Szk: ~ *ablakocska*. 1648: Az aytonak közepin vagion kis praebenda osztó ablakoccka [Porumbák F; UF I, 889].

2. ~ *gazda* (lakodalomban) ellátást kiosztó gazda; persoană însărcinată cu distribuira bucatelor (la nuntă); (in Hochzeiten) Versorgung verteilende Person. 1736: (A lakodalomban) az alábbvaló cselédeket ... számban vették ... azoknak is külön praebenda-osztó gazdjuk volt [MetTr 385].

II. *fn* ellátást kiosztó személy; persoană însărcinată cu distribuira bucatelor; Versorgung verteilende Person. 1736: (A cselédek) mikor az prebendáért mentenek, az gazdák^a azoknak czédulát adtanak, vitték a prebenda-osztóhoz, és ott mindent annyit adtanak, az mennyi az czédolában volt [MetTr 405–6. — ^aA temetési ellátás intézői].

prebenda-pótlás illetmény-kiegészítés; completare a premindei; Bezügerganzung. 1688: Dési Kovács János erogált pénzt praebenda pótlásra fl. 21, 64 [Fog.; AUt 532].

prebendás I. mn 1. illetményes, illetménnyel szegődött; care (pe bază de învoială/tocmeală) primește premindă; mit Bezüge, Bezüge becommend. Szk: ~ *cseléd*. 1716: Maga prebendájára ugj a prebendás cselédek számára is sert főzesse(n) és tarcson [Erked K; LLt Lázár Ferenc ut.]. 1735: A Falu portiója, mindenkor a Composessor Urak Tisztei előtt vétetessék fel, az ország constitútiója szerént, főre Marhára és Vetésre ... ide nem értve ... a Composessor Urak gondviselőit, Birait ... a Conventios es praebendas Cselédekettis [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 15]. 1753: nem kel vala engemet pirangatni leveliben, mert nem vagyok praebendas tseledgye kigyelmednek [Lőrincfva MT; SLt Suki László Gálfalvi Ádámhoz] * ~ *szolga*. 1736: (A lakodalomban) az vendégeknek bizonyos szolgálai mentenek az prebenda-osztó gazdához, és annak számban adták, hogy az ő uroknak az szállásán hány prebendás szolgálai vadnak s hány lova [MetTr 385] * *udvari* ~ *cseléd*. 1744 k.: Udvari praebendas tseledke kiket az Urok Posztó köntösben jártatnak: Kocsis, Szakács Inas etc. [Miklósvárszék; InyR] * *udvari* ~ *pakulár*. 1744 k.: Az udvari praebendas Pakulárok: Fekete Janos Cserei Janos uram oszkoztarja. Olah Janos G. Kálnoki Damokos Arvai Oszkoztarja ... Mir-cse Mihály Az ur Daniel Ferencz oszkoztarja [uo.; i.h.].

2. illetménnyel járó; (slujbă) cu premindă; mit Bezügen verbunden. Szk: ~ *szolgálat*. 1733: küljgék s hajcsák ki telekeiken lako ... szellerit Jobbágyit ... Excepto az kik praebendas szolgálatb(an) nincsenek [Dés; Jk].

II. *fn* illetményes cseléd; argat care (pe bază de învoială) primește premindă; Bezügeknecht. 1634: tisztiiben léuó ... minden rendbely szolgáknak praebendasoknak tőlünk elrendeltetett praebendayok megh adassek [UF I, 328 1. Rákóczi György gazd ut.]. 1644: egy negligens borral meg erik egy holnapig touabis az preudasok [LLt Gyulafi László feleségéhez, Balási Erzsébethez]. 1672: Ebbe kell tudni a praebendásokra kiadatott tizenhárom ejtel bor árát [AUt 57]. 1674: 1 Septembr(is) adtam praebendasok Dolmánya alá Tizen öt sziget ~ ul. 15 [Utl]. 1688: Praebendasoknak: ez mosta(n) itt lévő vendégeknek az tizenkét napok alatt megjen ki tyuk nro: 84 [Radnót KK; Utl]. 1777/1780: vagyon ... Allodialis Szántó Földetske, mely a Praebendásoknak szokott ki osztatni [Alparét SzD; JHbK LI/3. 96]. 1797: A' Curiához tartozo Majorosok Praebendasok^a [Cege SzD; WassLt Conser. 681. — ^aKöv. 18 személy fels.]. 1840: Buzza Termés 1839ről 1840re isak annyi ment mennyivel aratásig a' cselédek usorások Praebendások meg érték [Szentbenedek (AF) körny.; MMatr. 123].

prebendázás illetményosztás; distribuirea premîndeî; Bezügeverteilung. 1662: Vallis uramnak iratok mindjárt Kemény Simon urammal az felső várbeli praebendázás felől s Kegyelmedet mindjárt tudósítom [TML I, 346 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

prebendáztatás illetményosztás; distribuirea premîndeî; Bezügeverteilung. 1722: Már ... kaszádogalnánk, kgd dispositióját várom az kaszások(na)k praebendáztatásáról [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

prebitor diákny cipóosztó; distributor de piine; Brotverteiler. 1870 k./1914: Prebitor: a collegium által alapítványból, patronusok, gondnokok gabona deputátumából ... házilag sütetett ... egy fontnyi cipók sütésének s 1–2–4 darabonként kiosztásának felügyelője, elszámolója; becsületes néven „cipóosztó” [MvÉrt. 33].

precedál megelőz; a preceda; vorausgehen. 1704: az inctus asserálá azon articulust, hogy nem is lehetett volna megfogni secundum articulum praecitatum, de ha még árulatasban benne találtatott volna is, mégis praecedálni kellett volna az evocationának a megfogást [WIN I, 158].

precedencia elsőbbség; prioritate; Priorität. 1746: A' Tekintetes Pünkösti György uram hajdon leányi Susánna és Sára Aszszony és Nemzetes Kispál Györgyné Aszszonyom között orialodott controversiának fundamentuma lévén a' gradus és praecedentia: nem tudja maga Spartajanak (igyl) a' Szent Quindena a' Nobilitaris gradust és praecedentia dirimalni [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. 1748: az Haromszéki Ekklesiakban minden haboruság eleitől fogván többire az Praecedentiaik üzéséből szokott orialodni [Hsz; i.h.].

precedencia-kívánás elsőbbség-kérés; pretentie de întâietate; Prioritätsanspruch. 1736: Akkor nem vala ez a mostani fertelmes praecedentia-kívánás, azért is az kit megkénálit az gazda hogy mosdjék az meg másokat kezdett kénálitni, hogy mosdjék, uram kegyelmeitek! [MetTr 324. — *Az étkezés előtti kézmosásra von.].

precedens megelőző; precedent; vorausgehend. 1599: Amy az Makon valo dolgat nezy ez Huzar Illionak affeleol vgy vall minth az proximę praecedens testis [Kv; TJK VI/1. 279]. 1648: Dem(i)tru Barbat ... Ez is eoregh vilagtalan Boer avagy szabados mint az praecedens [Porumbák F; UF I, 860]. 1681: Mint hofi ez mostani Urbarium csinálása, meg ujitasa, quo ad antiquitatem a' praecedens Urbariumokkal conferralatott es sok dolgokra nézve accomodálattott is, azért ha ki valamely dolgot ... circa praeterita tovább akarna investigálni, tekintse meg az elöti valo Urbariumokat | Noha ezen hunyadi Taxasok között vannak olyanokis, kik Taxajok mellett szolgálni tartozna(na)k, mind azon(n) által azok felöl a' hites Birok, se most, se a praecedens Urbariumba(n) semmi rela(t)iot nem töttek [Vh; VhU 3, 70]. 1741: Vagyon két darab Erdőis most kézdvn épülgétni, mivel az P(rae)cedens Tisztartok, kivált Balog Janos Vr(am) maga hazához ... erőssén el hordotta volt [Mocs K; JHBK XLIX/25].

preceptor I. tanító; invātor; preceptor; Lehrer. 1662: Az iskola^a már azelőtt jó idővel classisokra rendeltetett

vala, az deáki szép tudományi minden mesterségek külön-külön való hűségese preceptorok, tanítómesterek által nagy hűséggel, szorgalmatossággal tanítatnak vala [SKr 422. — *A váradi]. 1704: Azt is ma hallám, hogy a generál hírével és az urakéval küldenél el Teleki asszonyom a fia preceptorat az urához [WIN I, 236]. 1734: az Barsai János Ur(am) Tutora Teleki Joseph Ur(am) légjen, és az Joszagot az Ur administraltassa, de magát Barsai János Ur(a)mot N. Mlgos Groff Teleki Pál Ur(am) vigje el és tarcsa s Kolsvárt tanitassa velem Praeceptorával s két inassaival együtt [Kv; TKI Andreas Huszti (34) vall.]. 1823–1830: A conjuncticába preceptor volt Telegdi Mihály, egy öreg legény és, amint hallottam, tudatlan deák [FogE 79]. 1852: Tegnep temeték el a' gyermekek preceptorát Kis Andrást [Kv; Pk 6]. 1870 k./1914: Praeceptor: publicus, a köztanító (juratus), ki az osztályokban tanított: és privatus, a ki a tanvezető által év elején hozzá kiosztott tanulókat ... a következő tanórákra kiszabott leckékre, feladatokra (pensum) előkészítette [MvÉrt. 32–3].

Szk: *deák* ~ latin tanító. 1758: szegeny nagyanyám ... 1728-tól fogva 1731-ig a collegiumban tartott ... Mely kevés idő alatt volt egy Köröspataki Mihály nevű deák praepetorum, kemény ember, de igen jó tanító [RettE 61] * *grammatikabeli* ~. 1823–1830: Volt közöttünk egy Magyar János nevű grammaticabeli praepetorum, tréfás ember [FogE 127] * *klasszisbeli* ~. 1823–1830: volt egy más jövedelmem Nundinale vagy Sokadalmi ajándék név alatt, mely szerént minden tanuló a classisbeli praepetornak adott legalább három krt egy-egy Sokadalmi [i.h. 120–1] * *logikabeli* ~. 1823–1830: ő mind csak parancsolta^a, hogy írjunk orációt. Utoljára declaráltam magamat, hogy mint logicabeli praepetorum nem vagyok parancsolatja alatt [i.h. 294. — *Zilahi Sámuel prof.] * *magyar* ~. 1823–1830: Ezután beindulok az asszonyhoz^a, s az ajtóba megállva, hallom, hogy a leányok Ágnes ... azt beszéli, hogy a magyar praepetorum azt mondotta, hogy ő nem eszik abból a locsadekból [i.h. 112–3. — *Szentpáli Eleknéhez] * *privátus* ~. 1710: Lészfalvi Bálint (kit Isten boldogítsen) vala privátus praepetorum [CsH 139–40]. 1823–1830: Ezen esztendőek lefolyta alatt kamarabeli, vagy amint más-ként nevezik privatus praepetorum volt Szigeti Mihály uram [FogE 80] * *szász* ~ német tanító. 1823–1830: Mikor az urak bent laktak Marosvásárhelyt, az udvarból küldötték egy Dósáné nevű öreg gazdasszony, mert apró volt, lágy is volt, a gyermek szüntelen hordotta, s mi is a szász praepetorummal sokat ettünk meg [i.h. 116].

2. vn v. vn + kn előtt az I. alatti jel-ben; înainte de numele sau numele + prenumele cuiva în sensul dat la 1; vor Familiennamen oder Familien- und Vornamen mit der Bedeutung von 1. 1724: P(rae)ceptor Huszti András ... fizetéselt ... lévalta Flor. 30 [K; TKI]. 1755: Praeceptor Bodoki Ur(amna)k az utobbi vásárlás(na)k árát visza fordított(am) [TL. Teleki Ádám költségnaplója 44b].

preceptori tanítói; de invātor/preceptor; Lehrer. 1779: a' Mostani praepetorum Kontz felettébb alatonitatta 's gyalázta maga praepetorum sorsát s állapottját [Kv; SLI XXXIX Lázár István lev.]. 1823–1830: Az anyámnak volt ... egy testvére, Verestői Sámuel ... Az apjától, anyjától kicsiden maradván el, a szüleim nevelték, előbb a kollégiumban taníttatták, amint praepetorum quietantia listából kitetszik, négy esztendeig [FogE 71–2].

preceptórium parancslévlé, perfelvétető parancsolat; dispoziție de constituire a procesului; Befehl für den Prozeßbeginn. 1671: az praecceptorium elle(n) valo contentiok ne(m) ez also Colosvari forumot illetik, hane(m) az felső Vármege széket concernallják [Kv; TJK XI/1. 132]. 1723: akarvan engemet Gyamaltalan árvát csak hurtzalni praecptoriummal apelálták, hogy az perfojás közben az Malom magára el pusztuljan [MbK 163]. 1822: ha Praecptoriumat nem Nyerhettünk [JHbB M. 48].

praecptoroskodik tanítóskodik; a funciona/lucra ca învățător; als Lehrer tätig sein. XIX. sz. eleje: En ide eleb subscrisbat Nemes személly ötödfél Esztendeig az Mlgs F. M. suki suki János Ur Udvaráb(an) praecptoroskodván tisztességesen és betsülettel mindeneket meg fizetett az mi illetet melyről énis Quietalom [SLt XXXVIII]. 1823–1830: Szegedi Sámuel gróf Bethlen Lajosné fiai mellett sok esztendőig praecptoroskodván, amit a kollégiumban tanult volt is, elfelejtette [FogE 287].

praecptorság tanítóskodás; funcția de învățător; Lehrerschaft. 1710 k.: Ezt ... én a szegény fiam Bethlen Mihállyal próbáltam talán Töke-Vásárhelyi uram praecptorsága alatt [BÖn. 543–4]. 1823–1830: monda az úr, hogy a praecptorság nem olyan, mint a béresség, hogy az ember esztendő-betöltésre szorítottassék | (Gr. Bethlen Pál) fősvénységének már több jelet tapasztaltam. Nevezetesen nekem a praecptorságért szeptemberig 100 Rhf. fizetés volt ígérve. Mégis mikor elindultunk, azt sem adta ki egészen [FogE 114, 153. — *Szentpáli Elek].

Szk: ~ot visel. 1800: Doktor Horvath ... Prétzeptorságot viselt az ő Excellentiája Mlgs Udvarában [Márkod MT; IB. Gombási István lev.] * udvari ~. 1823–1830: Másnap el is jött a mester Vályi Pál maga négy lovával, szekérével és elébb vele megkurtítottán eddigelé copfba viselt hajamat, mert elől a fejem tetején már még udvari praecptorságotól fogva el volt vágva [FogE 274].

précesz (reggeli) házi istentisztelet; slujbă religioasă oficială la școală; Gottesdienst in der Schule. 1870 k./1914: Preces, precor: házi isteni tisztelet, mely régebben mindennapos volt, összekötve a theologusok próba beszédeivel [MvÉrt. 33].

precinál előénekel; a cînta înainte; vorsingen. 1657: az oláhul való eneklest a Karansebesi és Lugasi ecclesiáknak enek szerint peragálja, maga cantorkodván vagy praecinálván [Fog.; UF II, 186].

precipitál 1. siettet; a precipita/grăbi; beschleunigen. 1679: Tudja Kegyelmed s ő kegyelmek tudhatják, minémű nagy indulattal fáradoztunk s fáradunk most is, mint az nemzet lelki-testi szabadságát jó karban álléthassuk és egész securitással bocsáthassuk vissza ő kegyelmeket édes hazájokban s mégis némelyek nyughatatlanságokkal praecipitálják vagy akarják veszedelmestetni az jól kezdett dolgokat [TML VIII, 464 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1761: Júniusban írtam vala, hogy holt meg a szegény Endes Miklós. De ezen diacta alatt holt meg s az a híre, hogy doctor Balika curálván, praecipitálta az curával [RetE 127].

2. ~ja magát elsieti magát; a acționa (prea) în grabă; a se precipita/pripi; sich beeilen. 1667: Az fejedelem az odaki valókat biztathatja-e? Igenis, az én követtségemet, az mivel

jártam, rendesen értékre adván; de meg kell írni, ne hirtelenkedjenek, magokat ne praecipitálják rendetlen levél-tiokkal [TML IV, 169 Baló László Teleki Mihályhoz].

precipitálódik elsietődik; a se precipita, a fi grăbit; beschleunigt werden. 1677: az Kegyelmed discretiojára bizzuk ezután is ott a dolgokat; igyekezze úgy kormányozni, míg már az portáról ez ultimaria válaszuk megjö, ez az így ne praecipitálódne s ne esné megorvosolhatatlan veszedelemben [TML VII, 434 a fej. Teleki Mihályhoz].

precipitáltat siettet; a precipita/grăbi; beschleunigen lassen. 1672: megmondottam az úrnak, hogy az néhány hajdút nem kellene idő előtt praecipitáltatni és elveszteni, mert az ő kegyelmek mostani intentiojok egészen csak az magok veszedelmeket siettető alkalmatosságot szerzi [TML VI, 99 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

precipuius bizalmi személy; persoană/om de încredere; Vertrauensperson. 1704: azután visszahívatván a követeket, adá tanácsul ... hogy csak praecipuiusoknak mondják meg, ne mindennek [WIN I, 136].

precitált fennebb idézett; (care a fost) citat mai înainte; oben zitiert. 1716/XVIII. sz. köz.: az Approbata-beli Articulus Parti. 4 Tit. 1. Arti. 78 ... így qualificáltak ... az mi a Verekedést, és egyéb ahoz hasonlokot illeti az ilyen színű dolgok nem az Dn(ys) Terrestris Forumán az p(rae)citált, és eddig úgy értette Articulus szerint igazítottassanak, hanem az Var(me)gye Tisztei procedallja(na)k ellene [TLv. 11/1 egy-i végzés]. 1776: hogy ... a' p(rae)citált Törvénynek és a' közönséges igazságnak elég tétetődygék; Tessék az említett ... Magyar Bogátai határnak periferiájában lévő Commune Terrenumokat ... fel osztani [BSz; BetL 7].

precízió pontosság; precizie; Präzision, Genauigkeit. 1819: Annyit galagoly össze ez az okos Rhetor minden Rend és precisio nélkül [KLev.].

preckelő locsoló; stropitoare; Gießkanne. 1837: Egy presckelő, és egy Szén szito [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

préda 1. hadizsákmány; pradă de război; Kriegsbeute. 1562: a budai bassa azon nyáron eljőve Szakmár alá és megszállá Szakmárt, és a benne lévő sok préda mind elége [ETA I, 18 BS]. 1583: Erthe voltunk hogy az mit a prédában nálok találak is egybe kerestesswk [BáthoryErdLev. 115]. 1614: kellett kedvén, hogy fejedelemséget és praedát keressen, s azért ment Havaselföldére [BTN² 73]. 1653: a tatárságnak nagyobb része haza ment vala a prédával | Midőn azért a hajduk a prédával nagy békével elmentek volna, tehát elé jöve a szegény anyám gyermekivel együtt [ETA I, 42 73 NSz]. 1657: az magyar hadak is meg-unatkozván, s nem annyira megfáradván, mint megtöltkezvén prédával, igen kezdetek vala zúgolódni és békélenkedni [KemÖn. 45]. 1662: Bőjthi István ... Pankotánál nagy jó szerencsére találta vala ... és nagy sok prédával, főlovakkal, néhány török zászlókkal jött vala vissza [SKr 432]. 1703: Az ittvaló németek ... jöttek a Kővár körül gyűjtött prédával haza mintegy 1 órákor [Kv; Kvé 279 SzF]. 1710: (A törökök) minden sátorokat, lovokat, praedajokat odahagyván, sergenkint szaladnak vala | A német

penig nagy nyereséggel és sok praedával megrakodván, visszamene [CsH 172, 189].

Szk: *~ra kel* (hadi)zsákmánnyá válik. 1662: Házánál valamit föld alá való pincében nem talált volt rejtteni, mind ő, s mind más akárki, mindenek prédára költ vala [SKr 227. — *Görgey Jób]. 1752: ami Vas réz onn és egyéb dragabb eszközöket futva bé vihetett Szebenbe be vit, a' mi kün maradot prédára költ [Beszt.; Told. 37/44].

2. zsákmányolás; prädare, pradā; Beute. 1678: nehéz az ördög fiait rávenni, mert rettenetesül rá szoktatták az praedára őket [TML VIII, 55 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

Szk: *~ra kibocsát*. 1678: az hadakat úgy elszélesztette s kibocsátotta praedára Vesselényi Pál, az vidék teli vélek [i.h. 54 ua. ua-hoz] * *~t tesz*. 1710: a bányavárosokra ütven, mind aranyból, ezüsből felette nagy praedát tesznek [CsH 155] * *~ki ~jára jut*. 1710: Sokan veszének ott a' háromszékiek közülök, minden marhájok, egynehány száz szekerek, rajtok levő egyetmással együtt a németek és rákok praedájára juta [CsH 395. — *Ojtoznál].

3. pusztítás; pustiire, distrugere; Vernichtung. 1784: más nap nagyobrais harapozván felénk ujjabban ismét mindgyárást tudositást küldöttünk a Mígs V Ispány Urhoz instálván segedelmet is a' fel támadatt 's predára rohant olásag ellen [Torockó; Tlev. 4/12]. 1835: A moderatus Lignationis Usus meg engedtetik úgy hogy az Erdő rendibe ne vágatassék hanem csak imit amot ritkítva az Hajto jelen lebe oly vigyázattal ritkítva vágatassék, hogy az által az Erdőbe preda és semmi kár ne essék [Sofya BN; Somb. II]. 1842: a töltés ... nem egyéb, mint ... halado korunk czégerzetesetere mindenfelől ösze hánt, 's a' víz praedájára kitétt Tömeg [Kv; KmULev. 2 László János mérnök nyil.].

Szk: *~ra hagy*. 1655: Ezert citaltattam az szent szek eleiben az meg nevezet Kalmándi Annát, Nem regen hon nem letemben titkon, hirem nélkül hazamtul el ment, hazamot, jóvaczkaimot praedára hagyván [SzJk 74]. 1657: semmiképpen azt nem cselekedhetem, hogy mind Nagyságod, s mind én elmenvén, nem igaz pásztoroknak ítéltesünk, és predára hadjuk fejtellenül az kereszténységet és edes hazánk fiait [Kemlr. 314] * *~ra hány*. 1710: minden javokat, egyetmásokat a gyalogság a commendánsnak és officéreknek predára hányá [Béldi Pál] Havasalföldiben mene által, feleségit, fiait idehagyván nagy nyomorúságra, akiket megfogának és mindenit praedára hányván, bodolai várát többől kihányák [CsH 58, 137] * *~ra hányatik*. 1710: minden jóvak, egyetmások praedára hányatván, feleségek, gyermekek ... csaknem mezítelenül kicsapatának [CsH 97] * *~t hány* (el)pusztít. 1661: Jelentven előttünk Radak Laszlo Ura(m) minemű sok karokat ... sok izben vallottak volna ... legh utolszor ... az Magyar orszagi hajduk miat, kik hatalmasul hazara menven mindenekben predát hányva(n) Paripait el vittek volna [Dés; RLt O. 5] * *~t hányat-hat* pusztíthat. 1662: ha az olly megatalkodó papi vagy világi középénd lesz en ... az ollyanokat, valamint akarják, úgy büntethessék és minden javaiba jószágaiba praedát és zsákmányt hányathassanak [SKr 280] * *~t tesz* elpusztít. 1662: Valamijűkhöz férhetett, valami jószágukat megkap-hatta, mindenben prédát tett [SKr 101]. 1818: A Zabjaink-nak az Egérek Hasonfelől lő rágták Nagy Prédát tettek benné [Galac BN; WLt Kovács Mihály gondv. lev.].

4. könnyen bárki kezére jutható/elprédálható dolog/vagyontárgy; pradā uşoară; leichte Beute. 1614: akárkinek vagy házána vagy házán kívül találták marháját, az csak

préda volt [BTN² 57. — *1609-ben Báthori Gábor embe-rei]. 1784: Fejérvárt ... majd mindenem praeda ... sőt minden szempillantásban várom, hogy magamot is ki vezesse-nek házamból [HalmágyiNlr. 652 gr. Toroczka Susanna a főispánhoz]. 1785: Nagylaki Házamból el szökvén Első Feleségemtől való Léányom Dobolyi Susanna, Házamat fel verték ... minden koltsaim, Tseledeim kezek alatt, bitang-jába, és záratlan predájára mindeneknek [Nagylak AF; DobLev. III/600. 2].

Szk: *~ára kel*. 1675: (Az árvának) többire minden juoacska praedara költenek az sok kezen valo megfordula-sanak miatta [RLt I] * *közönséges ~vá lesz*. 1792: az Hora lármának alkalmatosságával valamint egyebek, úgy az tilalmas erdőis közönséges praedává nem lett [Lapus-nyak H; Ks 79. XXXVI. 3].

5. a tűz ~ja a tűz martaléka; prada focului; Beute des Feuers. 1811: Ezen Templomba is hagyott pusztá falat A' Tűz, 's ezt mivelte három óra alatt; Hogy e' völt még egyszer a' tűznek predája, Mutattya egy ajtó-félnek szenes fája [ÁrÉ 170]. 1840: Ungvari György Ur kérdezőskedet — nintsen é Gyanum Feleségemre ... mondam — hogy házam népét Gyujtogatonak nem tudom — édjünk se ki volna — az a' bolond — ki a' maga Joszaját tűz predájává tégye [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

6. prédaság, prédálás, pocsekölés; risipä; Verschwen-dung. 1752: ha tetzik ő Excell(entia)jának az én szolgálato-m, saltem in cö: bibelögyem az Ratiokal, meg mutatom ha élék azakból hogy mitsada praeda völt az szolgálattak, Tiszteinek [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

7. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributiv-em Gebrauch: zsákmányként szerzett; care a fost înșușit/obținut prin pradă; als Beute bekommen. 1704: Ma eleget árulának a németek a préda egyet másból, akit a szegénységtől prédáltak [WIN I, 236].

◊ Án. 1676: Praeda (vizsla) [EM XLIX, 536].

prédál 1. fosztogat, rabol; a práda/jefui; plündern. 1657: árpasendülés-tájatt egy lengyel marsal Lubomirsky egy-néhány ezere-magával Munkácsnál béüte, és sok népet le vága, egete és prédála egész Szakmárg a németekkel [ETA I, 162 NSz]. 1662: Doceallia az Detentus Cзыsser Mihaly hogi eo Czerjek Pal Vr(amna)k se hazat nem Invadalt sem Jovait nem praedalt [Szgy; HSzJP]. 1703: a kuruczság ... a Maroson tul valo földön, egész Görgénytől fogva le Fejérvárig s továbbis, csak széltiben nyárgalodzik, p(rae)dál, s marhát hajt [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez Nsz-ból]. 1704: Fogarasföldén sok kurucok jártanak és sokat prédáltak [WIN I, 71]. 1710: mint hogi az Rátz Kattonak ellen igen sok az panasza ... Kgl(t)ek publicállya mindenüt, hogy akár Németh, akár Rátz Kattonak Passus nélkül jámi s valamely helyre be menni s ott bé szállani, s alkalmatlan-kodni, praedálni, vagi fosztogatni deprehendátatik, mind-járt arrestáltassék és az közzebe valo Com(m)endanshoz vitessék [KvLt I/198 a gub. Nsz-ból]. 1711: (Az udvarház) teli sok gaz katonákkal; rútul praedáltak [SzZs 289]. 1742: Tudgyaé ... hogi ... Kifor llianak ... marhát, javait ... praedáltak, hordották ... hová és ki keze alá vitték ... ? [KSz; TL 42 vk]. 1756: egész Télen itt lakot, et ivut prédáltak az Urat [Esztény SzD; Told. 29].

2. (el)pusztít, tönkretesz; a distrugere/devasta; zunichte machen, vernichten, zerstören. 1756: Aztis tudom bizonyo-son hogy Balog Uram ökrei, Tehenei, Sertéssei az Me(ltő-ság)os Uraság Csűrit dultak, prédáltak, s pusztították

[Nagysomkút SzD; TKI Pap Gábor (28) jb vall.]. 1762: ki Disznai, Malaczai, Pujkai, Ludgyai Praedálnak ... teszneké kárt a határban végig czabalvan az Mezőt? [Peselnek Hsz; HSzJp vk.] | Rápolti Joseff Uram ottan lakik, az ökegyelme Ludgyai, Disznai, Pujkai, Bonyai szüntelen a Határban czágoznak, Praedálnak [uo.; i.h. Laurentius Opra (24) jb vall.]. 1767: Eö Nga ... tsak maga hasznáért tiltotta el azon ökör tilalmast ... maga heverő kantzáival ellenb(en) éteti, es praedálja azon ökör tilalmast [Burjánosbuda K; JHBK LVI/5. 14]. 1771: talám nints Istened hogy a Czárinát a Teheneddel ugy predalod [Bukuresd H; Ks 114. 61. 142]. 1783 k.: nem szünnék a' ... Parasztaknak meg tölt Gazdái az egész Határon lévő erdöket praedálni [Torockó; TLev. 4]. 1807: gyümöls termő fáit rongálták, hajigálták, ágait azoknak rontották, tsemétit pusztították, gyümölsét predálták [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV. 13]. 1814: Tudja é ... hogy a ... Kis aszszony Körtvélyfáji^a ... árendába más által biratott Jozságát valaki csipte, harapta, és foglalgatta volna? Vetéseit és Kaszállóit kártékony modra marháival étette és predálta volna? [LLT vk. — ^aMT].

Szk: szabad kényére ~. 1822: Itt ... kiki szabad kényére praedálja a' határt [M.zsombor K; Somb. II].

prédálás 1. rablás, fosztogatás; prädare, jefuire; Plünderung. 1653: mikor a császár sátoraihoz közelgettek volna a sok rendetlen nép, oda is akarnak rohanni, de a benne lévő 40 ezer jancsár öket ... úgy lötte a mint akarta ... a tatárság és a 40 ezer kopjás ... sebessen indultak, és a prédáláson a rendetlen sokaságot csak tapodtatta és verte, le is vágta a kit győzött [ETA I, 49–50 NSz]. 1668: ebben az el múlt veszedelmes üdöben ugy mint 1659 esztendőben Bethlen János Uram szálla be ... novayban ... szekelyekkel, de nem tudom hány zászloval ... aztis tudom bizonyoson hogy elég praedálást cselekedtenek [Novaj K; BFr 57/1 Paulus Sos (38) prov. vall.]. 1701: Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimentjéből hat Compagnia kgl Vrnk eö Flg ellen rebellálván ... Faluknak felverésével és nagj predálással s sok gonoszszággal Török országra és más helyekre el széllettenek, és tartunk attól, hogj ide Erdélybenis bé hatnak [UszLt IX. 77/30 gub.]. 1704: a múlt szerdán Torockzai István uram 53 zászlókkal beszállott volt Enyedre, ahun is a kurucok sok predálást cselekedtenek [WIN I, 65]. 1710: nagy erővel ... Galga szultán bejő Kolosvárhoz ... Onnan kiszéledvén az országra ... szörnyű praedálást, marhahajtást, fosztogatást cselekedtenek [CsH 234–5]. 1784: (A lázadás) midőn ... in hoc A(nno) 1784. Diebus 10 et 11 9bris a Bedelei és Gyertyányosi határakra bé hatolt volna ... az ottan lévő Uraság jóságaiában pusztításokat és prédálásokat kezdetek tenni [Torockó; TLev. 4/12].

Szk: ~nak esik. 1662: Azon következő éjszaka a jancsárok a prédálásnak esvén, valahol mi helyek, rekeszek, boltok, pincék volnának, mind felverték [SKr 619].

2. pusztítás, tönkretétel; distrugere, devastare; Vernichtung, Zerstörung. 1781: némely gazdaemberek a magok nyilvánvaló károokra ... üdö előtt és éretlen le szokták szedni töröküzőjüket. Amely miá sok praedálás esik az egész határban [Arkos Hsz; RSzF 156]. 1803: az Nagyságod Tisztye Semmit nem gondolván azzal melly keményen tilalmazták minden Hazai Törvények a mások javainak el ragadozását, s kivált is nevezetesebben ... a Tilalmas erdök-(ne)k praedálását [Ádámos KK; JHB XIX/64]. 1804: Drentye Mitru ... háborította meg Bozintán Kosztánt ... Maléját ejtszakának idején hatalmasul le szedette és el is

hordatta ... ez valóságos predálás volt; mert az Ökrök belé tsapták, az uton fel s alá hullatták [Berekszó Sz; BFr III. 12/7]. 1807: szoktanaké másoknak is gyümölsös, vete-ményes Kerteikben gabonáinak kártékonykodni pusztítóso-kat prédálásokat üzni [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV. 13 vk].

prédáló 1. mn 1. rabló, fosztogató; prädalnic, jefuitor; plündernd. 1662: Pápai János, ott való egyik káptalan ... azon könyves levéltartó-házakban elrejezett vala. De a fűtész, prédáló nép megsajditván a segését ... a sok munkával, költséggel szerezetett sok szép könyveket s leveleket is ... azon könyvtartóháznak közepire rakásra hordván, úgy gyűjték és égeték meg [SKr 439]. 1710: Csikban Botskor János gyűjte serget, ki azelőtt nagy praedáló kuruc vala [CsH 404]. 1747: Meg kívánom azért a' Jure, hogj mint illye(n) szokásos és mások élet(ne)k veszedelmével mások jóságát predáló gonosz tolvaj ... fel akasztassék és meg hallyon [Torda; TJkT III. 168]. 1785: Hogy az Praedalo Tolvajoknak Piskintzreis Léendő el jöve-telek híresedett, az Aszszony eö Nga Sudgyája nagyobb Securitásnak okáért ... eö Ngnak hat Méh Kosarait az én ve-jemhez ... vitte, vitette | azon praedalo Tolvaj ... eö nga Cur-iájárais el jöven ... aztatis fel praedálták [Piskinc H; GyK].

2. pusztító, kárt okozó; care distrugere, care aduce/provoacă pagubă; vernichtend, schadend. 1801: a' Kis Csa-torna nevezetű heljen predáló marhakot ... kik, hányn, mikor vették-el hatalmason? [Koronka MT; Told. 10 vk]. 1820: MVásárhellyi Szabad Királyi Város Határában az Ugy nevezett Sásváriban erő hatalommal Határbéli Tilal-mat kívánván meg rontani, és rontatni, 21 darab praedáló Marháik ... a MVásárhellyi Nms publicum Majorjában bé hajtattattak [Mv; EHA]. 1836: tilalmas buza, zab, Kaszálo helyekről oroztatik és károsodik el a' prédáló marha [F.rá-kos U; Falujk 132].

3. tékozló, pazarló; risipitor; verschwendend. 1825: Szi-lágyi Károly Urat esmerem ... Eszem iszom ember és pré-dáló [Bala MT; Told. 21].

4. ~ idő fosztogatásoktól terhes idő; perioada/vremea jefuirlor; Zeit der Plünderungen. 1666: Noha az D. Anak hűtös embere es darabantya volt ... az akkori p(rae)dalo üdödhöz kepest nem oltalmazhatta az Ura jouait hanem ... öis niult holmi johoz [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

II. fn pusztító/fosztogató ember; prädator, jefuitor; Plün-derer. 1602: Minthogy elég példainkra vadnak az keor-nyellewnk valo varosbely Attyankfiainak rajtok esset ... nyavalyak ... Tetczet ezekre valo kepest amegh illyen izonyw keppen az had nepey es praedalok keornyellewnk forognak hogy az varosnak mindenesteol fele reze vigiaz-zon eyel es nappal huzon negy egez oraigh [Kv; TanJk I/1. 400]. 1711: Valahun pedig afféle kőborlók, prédálók vagy fosztogatók és csak lézengők vagy csavargók hallatnak is passus nélkül ... megfogják [SzO VII, 174 gub.]. 1789: a Falus Biro ... az erdőt predálókra ugj vigyázzon hogy ha mégis p(rae)varicatorok találtnak ő fog rólla számoldni [Kénos U; UszLt XIII. 97]. 1803: mikor a Tolvajok Geren-di Rosu Péternek és Tyéj Szimán Nyikujnak házaikra bé ütötenek azokat fel vertek, fel praedálták és a Szegény Gazdák meg Sütögették jelen voltnaké ezen Sze-mélyekis ottan, vagy a praedaloknak akarmi Segedelem-mel voltnaké? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk].

prédálódik elpusztul, tönkre megy; a se distrugere/prä-pädi; zunichte werden, zugrunde gehen. 1662: azoknak jó-

szági semmi kárt nem valla, hanem csak az miénk prédálódék [TML I, 351 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1676: Lelkem Uram, nekem mindenem Betlenben van; hadd ne praedálódjék, és vigye véghez, hadd vehessem ki onnat, mert bizony félek, vagy lopó, vagy tűz miá kárt vallok s kuldussá leszek [TML VII, 226 Vesselényi Pál ua-hoz].

prédált 1. lopott; luat prin furt; geplündert, gestohlen. 1602: Vicze Georgy kis kapusy biro ... vallia Amely tehenet ez felperesteol kerestenek az Nadassy olahok ... az Vasarhelyek az keoreosfeoy rethen taltak (!) vala igen vajwt (!) marha vala, ott minallunkis hyrre teottek es mind ott az keorniekben ky kialtattak, nem p(rae)dalt marha volt azoknal [Kv; TJK VI/1. 625]. 1677: Ha ... a' Hajdu Kapitányok, Hadnagyok nem praestálnak sőt az olyan latroknak fautori, párt tartói talátnának lenni, annál inkább a' praedált marhát el-rejtenék, vagy osztoznának véle ... az olyan Hajdu Kapitányokat, Hadnagyokat, és Eskütteket ... a' Váradí Kapitány halállal büntesse [AC 133].

2. zsákmányolt; luat/insuít prin pradă; als Beute bekommen. 1662: a várbéliek* is jó nyereséggel, sok lovakkal, prédált marhával, elevenen vitt tatár rabokkal jártak vala [SKr 447. — *Szentjób várából]. 1672: az magyarországi atyafiak közül ez mostani zürzavarnak füstí alatt sokan felez praedált lábas marhákat hajtottanak bé Máramarosban [TML VI, 402 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. kiirtott; táiat, doborít; ausgerottet. 1847: Határunkba egy Év alatt prédált fák ára könnyen fel-mehet 300. Rftokba [Torockó; TLev. 10/9].

prédáltat 1. fosztogatgat; a ordona să fie pradat/jefuit; plündern lassen. 1657: Seben városát ... felverette, kóboroltatta, prédáltatta és elfoglalta* [KemÖn. 28. — *Báthori Gábor]. 1710: A kurucok Wesselényi Pált választák generálisoknak, az is nyavalyás ott tekerge egy darabig közöttök, pusztította, prédáltatta [CsH 155].

2. pusztított, tönkretétet; a face/dispune să fie distrus; zerstören/vernichten lassen. 1751: Vándorék ... csak nem mindenféle marhájokat ... az közönséges igasság ellen imitt amott mások bosszujára kárára szókták jártatni, szánt szándékkal tilalmas kaszálo füvetek mindenféle gabonákat, szőlő hegjeiket p(rae)dáltatnak étetnek [Balázstelke KK; IB. Michael Rempfer (60) jé vall.] | Vándorék ... Minde- nekkel ok nélkül is ellenkeznek verekednek vérengznek akárkit meg támadnak le tagolnak Marhájokkal mindenféle tilalmast ... p(rae)daltatnak [Kissáros KK; IB. Francisus Sz. Királyi (60) vall.]. 1761: hatalmasul szókták a' Stársaiak praedáltatni Marhájokkal hátárunkat [O.herepe AF; BK Herepei lev.]. 1767: hajtasd Sos Patakra a falu Csordáját, mert meg akarja étetni, s p(rae)daltatni Sos Patakon lévő Groff Haller Urtoit irtatott helyit [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 13]. 1769: Valaki a Szabad helyek mellett lévő Széna füvetek bé gazolya farkalokkal bé vontatya, vagy Marhajaval praedaltatya ... a Biro ... három forintokig meg büntesse, a kárt meg fizetesse | Valaki Más ember Gabonáját, Sarjuját és Szenáját orozva praedaltatya vagy gazoltatya az is 12 forintokon maradgyon [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1804: előnkbe szökdösének Firtos Várolyai Jancsi Miklos Uram fiai, Egre kiálto káromlással Szidalmazni, káromolni, tolvajozni kezdenék hogy miért praedaltotunk [Pálfa U; Pf Dömötör György (19) szabad székely vall.]. 1826: Boros Josef ur lovaival a tilság után praedáltatott [Szentgerice MT; CsS].

prédáltatás irtatás; defrisare; Ausrottung. 1803: ezennel solemniter inhihéáltatták Ngodat tudva lévő erdőbéli Nyiljok akármí részben lehető irreptiojától, annak vágatásától prédáltatásától [Adámos KK; JHb XIX/64].

prédáltatik raboltatik, fosztogatatik; a fi pradat/jefuit; geplündert werden. 1675: méltotassék ő nagysága parancsolni, hogy az szegény nemesség ne prédáltassék [TML VII, 85 Farkas László Teleki Mihályhoz].

prédáltató pusztítató, gazoltató; persoana care ordonă distrugere; vernichten lassende Person. 1806: Ha valaki a' Gabonában, vagy Kaszálo Helljen ... marháival prédáltat ... aozn kívül hogy a' tett kárt tartozik meg-fizetni, szénvedgyen maga a' prédáltató jo 25 ütést, és azon felyül fizessen 3 Mforintot az Eskütségnek [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115].

préda-marha lopott marha; vită furată; gestohlenes Vieh. 1602: Myerthogy eo kgmek varossul felette izonyw Abusust latnak az Praeda marhaknak megh veteleben, ky mind Jstennek paranchyolattya ellen, s mind penigh az embery tarsasagnak ellene vagion: Tetczet azért eo kgmeknek hogy ... semmi nemeo rendbely ember semmy praetextus alat ... barmot ne merezellyen venny, hanem chyak thwlaidon az Mezarosok es hentelerek veheskek megh az vagjn valo barmot [Kv; TanJk I/1. 406]. 1705: egy hordó bort adott, kiért ő is hat ökröt adván tavaly, afféle prédamarhát ... most már ... kéri, hogy adja meg [WIN I, 443].

prédanyereség zsákmány; pradă; Beute. 1662: Az tatárságnak amely része Kolosvár alól a Szilágyság felé fogott vala, Almás várát futott néppel rakva lenni hogy jól tudná, és ott nagy gazdag préda-nyereséghez juthatni állítaná, az álnok, ravasz és csalárd nemzetség minden mesterségét arra fordítá, hogy azon várbán szorult sok népet kezére mint kerithetné [SKr 442]. — L. még SKr 237, 577.

prédaszerető zsákmánykedvelő; care are pasiunea de a pradă; beutesüchtig. 1675: Ne késsünk, Uram, ha meg akarjuk cselekedni. Bizony sok pénzt lelünk Bányán ... Oda préda szerető tiszt nem kellene [TML VIII, 107–8 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

predecesszor előd; predecessor, inaintaş; Vorfahr. 1602: valamiben, es valamikor kewantatik az zolgalat semmiben eo kgmek ne vonogassak magokat, hanem io zywel zeretettel zolgalianak, keouetuen eo kgmek az my io predecessorinoknak dicheretre melto niomdekotok [Kv; TanJk I/1. 411]. 1640: az Alperesek ... az Vyab Itilet mellett azt proponalak, hogi az A predecessoranak akkori Jurementuma ... annihi- laltatott volna [Mv; DLev. 5]. 1656: Lazar Istuan Uramnak Praecessora Zeteloki Nagy Imrehel hasitot volt hatart Gyrgio feleol, nem az Ufyaluiakkal [Zetelaka U; LLt Fasc. 165]. 1699: Markuly Vonyának ... az Apja s mégh jobb Apja is, Praecessorim(na)k jobbagyi voltak, Modovai emberek [Palatka K; SLt Al. 17 Palotkai István P. Horváth Miklós- hoz]. 1709: Mint hogy Kaszoni Janos Uramnak a Praecesso- ra Kaszon szekből Erdelyben ki szarmazvan östől maratt eo kglmere nezendő ioszaga abalienalodott volt apprehendalván nehaj Mlgős Grof Apor Istva(n) uram eo Nsga [Impérfa Cs; BCs]. 1739: az A. az Controversiaban forgo széna fűben) hogy vagy maganak vagy Praecessorinak divisiojok lőtt volna nem comprobalhattya [Torda; TJKt I. 164]. 1760: Mó-

sa László Uram tsak ugy Lépett bé ide Arpástora mint idegen ... se magának Se Praedecessorinak itten Arpáston Östől maradt Portiojokat nem tudjuk 's nemis hallattuk [Arpástó SzD; BK] | ezen meg nevezett kaszalo retcsket mellyen állunk Vlasz Ilianak Praedecessora ab alienalta es adtta Zálogban Also Fülei Vojmin Nyikula Praedecessora(na)k [O.rákos TA; JhBK LIV/33. 3]. 1766: (A telek) az pársoktól, s' Praedecessoraktól minden méta nélkült birattathatott, s biratottis [Torda; TJkT V. 340]. — L. még AC 185, 273; BTN² 215; KemOn 69, 194; RSzF 138; WIN I, 546, 566.

Szk: boldog emlékeztető ~ 1666/XVIII. sz. köz.: ennek előtte két boldog emlékeztető Praedecessorink Városokban lévő két Isputálybeli Szegények számára és segítségére annuatim két ezer kö Sót rendelték volt [Born. IV. 1 fej.]. 1730: Mindezekért pedig Mihálc Ferencz Uram is igiré Mikó Judith Asz(szonyna)k életig való atyafiságos Szereitit és Szolgálátját, és hogy Annuatim Miko Judit Aszszony hólta Után, lelkinék üdvességiért, ha kívántatnék egy boldog emlékeztető Praedecessoriért az Négy Kántoron Négy Misét Szolgáltatt [Somlyó Cs; Borb. II].

predeklarált előbb említett; care a fost pomenit/amintit mai înainte; vor kurzem erwähnt. 1647: azt kiuno(m) hogi minek eleőt az predeklaralt peonak rajta exequaltatnanak, annak eleőté pelengereztessek megh [SzJk 65]. 1719: az meg nevezett szántó földek az praedeklarált Baroti Tamas Ur(am) Posteritássira jüre avitico deveniálta(na)k [Ne; DobLev. I/97]. 1736: mind hárman ... fateallyák hogy a praedeklaralt Gyermecko tulajdon Márton Birtalan igaz marhája [Kv; Tjk XV/12. 40]. 1756: Ezen praedeklaralt örökségek ... jutottak az említett Mlgs Urffi részire [H; JhB XXXV/36]. 1794: Tessék azért ... azon praedeklaralt Mikola Rész nevezeti Viselő erdőnek a Váradi rész erdőt meg külömböztető régi metájának reambalatiojára Compareálni [Ádamos KK; JhB XIX/43].

predenominált előbb megnevezett; (care a fost) denumit mai înainte; vor kurzem genannt. 1710: praedenominált Csontos György Ur(am) Felesége(ne)k ... Kovács Katha Aszszony(na)k Jegyb(e) adott egy maga építette kis Szőlőt, Egy Zöld selyem övet és egy ezüst kalánt [Küküllővár KK; DobLev. I/67].

predeszkribált előbb leírt; (care a fost) descris mai înainte; vor kurzem/oben beschrieben. 1768: a' p(rae)deszkribált Buza földek jure Gonosiana* öglimeket directe concernálnák, és ... ilyen Cambiumon kivüli rehabilitálták volna [DobLev. II/392. 1a. — *Értsd: a Gonos családot illető].

prediális majorsági, allodiális; predial, alodial; Meierei-. **Szk:** ~ hely. 1776: Másokat hogy involaltak volna ezen Praedialis helyben nem tudunk [Szalonna SzD; JhBK XLII/6]. 1799: elégedendőknek gondolja a' Fel-peres fél a' Sütmei Lakosokat két felé hányni, és a' Praedialis Hellyetis két-felé méretni, millyetén reprotestatíóját mint a' Méltóságos Felperes Groffnének Mandatariussa a reflexio-ba inseraltatni, és ezen Executio-rendében observaltatni kívánom [Magyaroság TA; JhBK LX/6. 29]. 1807 k.: Az Eskettető Attya Fiu Testvéreivel a Léán Testvereinek az Also Sinfalvi praedialis helyekben lévő Torokbuza Nyilakból reszt nem adat [Sinfalva TA; Borb. II]. 1844: Doboi Joseff Compositioja Csiki Emmanuellel a M. Csáni prediális helyek iránt [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] * ~

legelő. 1850: Uradalomhoz tartozó Kajántói Tiburczi praedialis legelőnek Lipocz nevű része [Kajántó K; EHA].

predialista majorsági telken lakó alattvaló; predialist; auf Meiereigrund lebender Untertan. 1850: A' Kolozs Mönostori alapítványi Uradalomhoz tartozó Kajántó Helységében, és az ugy nevezett Csonkási Praediumban lévő majorság belső telkek Lakói ... A' Csonkási Praedialisták [Kajántó K; KmULev. 3].

prédikáció 1. (ünnepi) szentbeszéd; predică, predicatie; Predigt | igehirdetés; predică, predicare; Predigt. 1570: Maredék peterne Anna, ezt vallia hogy eo Nala zolgart ez Borbara New lean ... egy kort keretzett volt Teole az predicatora es sokaig keset oda, Masnap Megh Montak nekj hogi nem volt az praedication, hane(m) Brassay Janoszhoz Ment volt [Kv; Tjk III/2. 89]. 1585: Zilassy Mihaly vallia Ezen hetfeon p(rae)dicatora Valank [Kv; Tjk IV/1. 436]. 1600: eo kgme ... biro vram holnap praedication vthan hiwassa be az Jdes vraitat, es bezelgessenek azokrol az dolgokrol [Kv; TanJk I/1. 366]. 1631: mikor az ember az praedicatora megien vala, mindenik az uczan volt [Mv; MvLt 290. 25]. 1650: A bójtszegők büntetése flo. 3 ... A kik szt. miséket tunyaságból mulatnak, büntetések fl. 3 ... A ki prédikatióról kimegyen, helyes okát nem adván, büntetése ... egy font viasz [SzO VI, 194 Cszs, Gysz és Ksz hat.]. 1693: Constálván Réti Samuel feleségének Németi András Ur(am) ellen mondotta mocskos szavai, hogy praedicationját hamisolta, rongyos Papnak mondotta ... azért a' törvény szerint ... allyon kádra, s reclamállyon [SzJk 274]. 1794/1795: a' Papok(na)k könyörgesei es Predikatioi igen sületlenek sok helyeken [M.bikal K; RAK 14].

Szk: ~ tesz. 1620: 25 Augusti. Bethlen Gábor öfelségét, az erdélyi fejedelmet tevék Magyarországnak királyának, mely hirt hozának meg Kolosvárra 1 Septembris, és az nap szép prédikációt tőnek [Kv; KvE 151 SB]. 1625: megh hirdete az pap mint hogy az vasarnap Nagj Jeles nap reggel nem indul hanem praedikációt tezen [Uszt 79]. 1710: Ez a nagylelkű pap, elszörmüllődvén a Teleki Mihály istentelenségén ... olyan praediciótól tőn, valaki vagy akkor halotta, vagy most olvassa, álmélkodhatik rajta [CSH 190] * délesti ~. 1648: Ez jelen valo 1648 az el mult vasarnap delesti praedication alat valami pajkos legeniekkal magat illetlenül uiselve(n) Biro Ur(am) azo(n) legeniekkal edgíwt meghis kalitkazzatta volt* [Kv; Tjk VIII/4. 267. — *Szalontai Katalint]. 1705: Ugyan ma szintén délesti praedication alatt jöve ide a fejedelemasszony [WIN I, 436] * estvéli ~. 1573: Nyreó Janos Azt vallia hogy zent Antal Nap előtt vasarnap estwely praedication vtan, Eo al volt az Nyreok Mywhellie Eleot [Kv; Tjk III/3. 77]. 1633: Az el mult harmadik Vasarnap indulek, es menek en az eostueli praedicatora [Mv; MvLt 290. 138a] * nagypénteki ~. 1823–1830: Ez a szerencsétlen öcsém 1798-ban, húsvét nagyhetében, midőn nagypénteki prédikációt tanulnám a cinterem kertében, megjelenik előttem [FogE 278] * reggeli ~. 1652: Vagyon az Nadas viszen egy malomis ... Ennek az vama szombattul, vetsemyre harangtul fogva vasarnap mig' az reggelj p(re)dikatio meg' lenne addig' annak az felső keőnek az vama az Pap(na)k jar [Türe K; GyU 97]. 1704: ma reggeli prédikáción kezdett rosszul lenni Bethlen Ferenc uram, és kimene a prédikációról [WIN I, 73] * vasárnapi ~. 1658: Ezek' ugy testálnak a' papjok felől hogy néha néha el latogat a' korcsomara. Vasarnapi praedikatiotis mulatot el egyszer [UF II, 191. — *A kucsulátai esküdték].

2. temetési prédikáció; predică ținută la o înmormintare; Predigt beim Begräbnis. 1704: midőn már a főbb ceremónia után a prédikációhoz fogtanak volna, a commendans csak megizeni, hogy a templomba nem engedi, hogy temessék^a [WIN I, 240. — ^aToroczka János kisfiát]. 1734: Halott felett való egy praedikatiót az eddig való usus szerint lészen 3.: 3 májús [Dés; Jk 556 a]. 1736: Mikor valamely ur, házán kívül, kivált valami városon megholt ... koporsóban tették, akkor éneknél s predicationál egyéb nem volt, ritkán bucsuztatás [MetTr 400–1].

Szk: halotti ~. 1697: Eskütől Halotti Praedicationiut Flor. I [Sarmaság Sz; SzVJk 181]. 1722 k.: Proventus Pastoris ... Halotti praedicationiut s Copulationiut a ki mint alkhatik. Ha nem praedikall hanem csak a testet kisíri fel kenyér, edgy pecsenye, edgy kupa Bor [Vajdasztván MT; GörgJk 140].

prédikációbeli szentbeszédbeli; din predică/predicație; in der Predigt | igehirdetésbeli; din predică/predicare; in der Predigt. 1771: Tudakoztam azoktól az kik laktanak mellette, de azt mondták, hogy soha imádságát nem hallották^a ... elment ugyan a templomba, de csak a praedicationi oratio elegantiájának hallgatásáért [RettE 255. — ^aSzilágyi Sámuelnek].

prédikáció-hallgatás igehirdetés-hallgatás; ascultarea predicii; Predigtzuhören. 1710 k.: Religio nem azt teszi, amit magyarul vallásnak mondunk, mert a vallás, prédikáció-hallgatás, templomba való járás, isteni tisztelet, imádság, és minden jó cselekedet, virtus, Isten és felebarátodhoz való szeretet, igazság, olyan a religiónak, mint a levél, virág, gyümölcs a fának [BÖn. 428–9].

prédikációs prédikációval eltemetett; (in)mormintare) la care preotul a ținut o predică; mit Predigt begraben. 1817: Temetett Horvát Thérézia Özvegy Mike Ferentzné ... forró nyavalyában. Praedikációs [Burjánosbuda K; RAK 90].

Szk: ~ halotti. 1868: temetési Díj. prédikációs halottal 42 xr [Gyalu K; RAK 144].

prédikáció-tétel prédikálás; predicare; Predigen. 1662: Az fejedelem^a testével ... megindulni semmit nem késének, hanem hovahamarébb koporsóba záratván, a városbéli egyik prédikátor által egy illendő prédikációtétel után ... az nap az testtel Székelyhídra mentek vala [SKr 558. — ^aBáthori Gábor].

prédikál 1. egyházi beszédet mond; a predică, a rosti o predică; predigen. 1589: Az my az Jesuitakrol marat p(rae)dicator dolgat nezy, ky itt p(rae)dikallana, eo kegmt kerywk zeretettel ... hogy itt ne p(rae)dikallyon, hanem innet az hataro<|> el mennyen [Kv; TanJk I/1. 98–9]. 1592: Plebanost valasztuan ... eo kegmt hiuatallia zerent prédikallion, ha io akarattia lezen hozza [Kv; i.h. 195]. 1605: Tetzet eo kgk azys hogy az Tanachbely Vraim zor-galmatoson vigyazzanak ez az recepta religion kyweol semmynemeo idegen praedicatorokat ne engedgyenek az varoson praedicalany, hanem chyak affele renden valok praedicalyanak akik az varos eleyben leontenek volt keo-nieorgeny [Kv; i.h. I/1. 493]. 1612/1723: Minden harmad Vasárnapon reggel a' Pap Bodonba menyen praedikallani [HbEk]. 1625: Jure regni ne(m) szabad volt ott praedica-

lani es nekedis ne(m) kellett uolna admitalnod ... mert ne(m) secularis ember dolga affele Ecles(ias)tica dolgokban auatni magát [UszT 78]. 1722 k.: A temetésért, ha prédikál, a' bér ado ember tartozik den. 24 [Berekeresztúr MT; GörgJk 151] | Mikor az Varban praedical a Minister, edgy ejtel bor es ket Czipo [Görgénysztimre MT; i.h. 105]. 1741: Zágoni Ferentzemet Isten magához szollitvan ... Predikallotta(na)k felette Tisz Radnotfaji Sigmond Ur(am) és Mártonfalvi János Uram [ArJk 44]. 1760: (A deákok) tartozzanak mind a' belső, mind penig ha ugy kívántatik a' külső Templomban is prédikállani [Kv; SRE 194–5].

2. vkit/vmit/vmilyen vallásos tant hirdet/tanít; a predică, a propovădui o credință religioasă; eine religiöse Theorie predigen/verbreiten/verkündigen. 1562: Ez tájban^a Konstanczinápolyban egy Ibraim nevű fő török papot, ki a Krisztust praedicalni kezdette volt és Mahumetet hamisolja vala, ezt megkövezék a törökök, azután a testét megegetvén, a szélllel elfűtáta a porát [ETA I, 14 BS. — ^a1540-ben]. 1662: Az hamisság, az istentelenség tézen — azt prédikálja nekünk Ésaías — az Isten és bűnösök között szakadást [SKr 696].

Szk: újságot ~ új tanokat hirdet. 1572: Byro vram Neced Magawal az fejedelemhez Mennyen, keoneregien Az vyonan leot p(rae)dicatorert ... Nem oly ember kyhez valamely kethseg lehetne hogi orzagnak Bantasara lenne ... keoneregienek hogi eo N. Neh haboritana Megh az varast az Thanitok dolgaban, Mert Naloknelkwl Nem lehetnek es Nem vysagot p(rae)dicalnak [Kv; TanJk V/3. 62b].

3. vmi bizonyít vmit/bizonyyságot tesz vmi mellett; a dovedi/demostra ceva; etwas beweisen. 1662: Báthori Kristóf szép csendes igazgatása alatt ... mely virágzó boldog állapotban volt Erdély országa ... megmutatják csak a Szászszágon a szegénység által falunkint épített sűrű cserepes és sok kőházak, mellyek a népnek akkori boldog állapotját eléggé prédikálják [SKr 80].

4. hosszasan beszél/bizonygat vmit; a demonstra/recomanda cu insistență; lange reden/beteuern. 1669: mindeneket ő nagysága előtt elkövettem; eleget mondtam praedicallottam; mely miatt annyira fokadozott ő nagysága, még mioltától fogva ő nagyságát szolgálom, azt nem halottam [TML IV, 544 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1812: En magam is a' Tkes úrnak azt p(rae)dikállottam hogy az ne tétetessék edgyik negyedik Caput Bonorumnak, mert az meg-romlik a' kinek a' fog esni [Dés; BetLt Bajó László Osdolai Vass Antalhoz]. 1843: Az erdőgondnok úr praedicalt az embereknek egyet, megmutatván, mennyi fára van szükségük, és mily multhatatlan legyen az erdőmagvetés [VKp 78].

prédikálás 1. prédikáció; predică, predicație; Predigt | igehirdetés; predică, predicare; Predigt. 1570: Az peter pap dolga feleol lgh vegezet ew kegek hogy Theobe Az Temp-lumbelj zolgalatra Beh nem akaryak venny, hane(m) eo kegek Byro vramat Azon keryk Mind plebanos vramal egyetembe, hogy ew kegek legien gongyok Rea hogy kerestessenek Thwdos Embert Ez Mostani predicator Mel-le, kynek Thwdomanya legien az predicallasra [Kv; TanJk V/3. 3b]. 1605: Megh ertettek eo kgmek az Commissarius Vrak eo Nagk valaz tetelet az ket rendbely szasz es magyar praedicatoroknak zabados praedicalasok feleol [Kv; i.h. I/1. 439]. 1636: Azon kezdé el az praedikallast Istvan Uram, az mikeppen Christus Urünk az Templomot megh tiztita ugy enis elseoben megh tizito(m) [Mv; MvLt 291].

67a]. 1662: Medgyesi Pál ... gróf Bethlen István s utolban méltóságos Rákóczi Zsigmond utolsó tisztségei megadásakorai prédikálásiban ... meg is próféta vala* [SKr 307. — *Az ország romlását]. 1683 k.: Halott Felett való praedikállástól Flor. Nro I [Sámsón Sz; SzVJk 165]. 1722 k.: Proventus Pastoris ... Halott temetésért, ha valamely Gazda embernek halottja esik attul tartozzek fizetni Dnr. 24 a praedicallast [Körtvélyfája MT; GörgJk 121].

Szk: ~től megtilt az igehirdetéstől eltilt. 1579: myert hogy az feyedelem paranchiolattia Altal meg tiltotta az plebanost az p(rae)dicalastul teczet eo kegmeknek egez varasul, hogy botrankoztatás semmy ne essék az keosseg keozt hogy mind a ket fel p(rae)dicator az p(rae)dicalastul meg zwynyek addigh a' migh az orzagul es az feyedelem-twl valazza leze(n) eo kegmeknek [Kv; TanJk V/3. 189] * délelti ~. 1674: Bé hivatván Urunk eő Nsaga fogta kezemet, Dellyesti Praedicállásomat el végezvén ex Esa. 26. 20 [PatN 11] * halotti ~. 1722 k.: Proventus Pastoris ... Estveli harangozástól egy egy kenyér ... keresztelestől egy tyúk egy kenyér, halotti praedikállástól az mint meg alkhatik az Praedikátorral [Radnótfája MT; GörgJk 113].

2. (Isten ígéjének) hirdetése; propovăduire(a) cuvîntului lui Dumnezeu; Verkündigung (von Gottes Lehre). 1761: Adjad, Uramisten, kinek-kinek a te szent lelkednek világóslító erejét ... de kiváltképpen azok, az kik magok felől nagyokat állítanak és a te anyaszentegyházadat elnyomni igyekeznek, hogy légyen annak e földön is békessége, és zengjen mindenütt a te szent ígédnek praedicalása [RettE 119].

prédikálhat 1. prédikációt mondhat; a putea predica; predigen können | ígét hirdethet; a putea predica; predigen können. 1571: mynden Themplumba ket predicator lewen ... egyik Zent peterbenis predicalhat | Hog' e' szasz plebanos ne(m) p(rae)dicalhatot, megh intettek hog p(ro) se mast tarchon [Kv; TanJk V/3. 34a]. 1604: Tetczet ... hogy azon Vraim az praedicatorok állapattya feleolis eo Nagoknak Zollyanak, es kewannyak megh keonyeorges által hogy valamely bizonyos helyen zokot regy rendtartassunk Zere(n)t p(rae)dicalhatna(na)k es halgathatnak az Jsten Igeyet [Kv; i.h. I/1. 492].

2. vmi hirdethet/bizonyíthat vmit; a putea dovedi/demonstra ceva; beweisen, verkünden können. 1662: sok szép beneficiumit, jótéteményit, adakozásit elég sok helyeken való ecclesiák, oskolák prédikálhatják [SKr 286].

prédikáló 1. prédikációt mondó; care predică; predigend. 1811: Te pedig Gazdádhoz hív oh szelidetske Házam' eszterháján hangtásáló Fetske ... Kis Remete! imé meg-nyitom ablakom ... te vagy szivemre prédikáló Papom, Kitől most dorgálást 's kemény fenyegetést, Majdég vigasztalást hallok [ArE 108–9].

2. ~ katedra szószék; amvon; Rednerpult, Kanzel. 1749/1770 k.: Anno praeterito 1748 Bvárallyai Refor Ekla maga költségével a' Templomnak közönséges székeit erigálta de novo ... a' Predikáló Cathedrat Lévai Jánosné Vég Anna Aszszony ex fundamento folyó órával meg-ékesítvén tsináltatta [Bálványosváralja SzD; SzConscr. 210].

prédikálószék szószék; amvon; Rednerpult, Kanzel. 1579: Az Keonyek felől penigh, kik Az ket Natio p(rae)dicalo zekyheoz zerezettek, Azrol igy vegeztek eo kegmek hogy Az ... Inue(n)tatorok azokat is Inue(n)tariu(m) zarent

ha vagio(n) elő kerek, ha penigh ninchien, Az keonyweket zam zarent, elo kereswe(n) Laistrom zarent Aggyak kezebe plebanos vramnak [Kv; TanJk V/3. 196b]. 1595: hogi az kis templumba az ket Embernek aúagi firfiaknak való zeket az keolab melleol az predicalo zek melle tetetük az pulpiti vegibe, Az kik oda emeltek attunk f —/14 [Kv; Szám. 6/XIII. 35]. 1604: Ezeken kjweol mindenik Temp-lomban leweo praedicallo zeken egy egy feyer zeoniegh eggik vy [Kv; RDL I. 77]. 1643: egy félig viseltes gránát Szőnyög a praedikáló szekken [Erdősztyörgy MT; MMatr. 142]. 1728: Egi festekes melly a Predikallo szekken ál [Ilyefva Hsz; SVJk]. 1789: a Papis a predikáló székből is hirdesse ki az Atyák(na)k hogy fiokot Jskolába jártassák [Kénos U; UszLt XIII. 79]. 1802: a' királyi ide küldetett Patenst két egy más után következő Vasarnapokon a' predikallo székből fel olvassák [M.bikal K; RAK 34]. 1849: Ifjabb Ujvári János ... a predikáló szék feletti korona fa virágjait ő csinálta [Damos K; RAK 125].

Szk: ~ láb. 1646: Convenialtam az Kepfarago Illies Vramval az predicalo szeknek cifralasara, Egyik Egyk tablának megh kezitthesere mind alabastrom kövel együt f 7 d 0 ... fizetet az praedicalo szek labon való ket napi munkamtól f 1 [Kv; ACLv. 66a] * ~ takaró. 1862: Predikáló szék takaró fl. 2 [Bács K; RKAk 233] * köből rakott ~. 1681: Kápolna, vagi régihi Tempom ... Köből rakot praedicallo szék Nr 1 [Vh; VhU 525]. 1803: deszkából készített küsdöd festett koronátska ... Ezen korona alatt vagyon három gráditsu, köből rakott Predikáló szék [Betlensztniklós KK; ÜnVJk 30] * külső ~. 1609: Hogy az kwleoo praedicallo zek felett való filegoriat megh plecheosztetuk veottu(n)k szegat Lapos feywt lakatos Georgtol ... d 6 [Kv; Szám. 12b/IV. 124].

prédikáltat prédikációt mondat; a pune pe cineva să țină o predică; predigen lassen. 1581: Biro vra(m) hywassa be Az plebanost es Inchey megh hogy ... vosarnap Az Zent petery plebanost fel ne hozza az kosseg kőzzwl hane(m) mind estwe Reggel ot p(rae)dicaltassak [Kv; TanJk V/3. 248a]. 1625: Fabian tamás ... Koro(n)drá ... papesta papot uit be es ot predicaltata [UszT 179b]. 1687 k.: Házi gazda, gazda aszszony ha meg hal, semmit sem fizetnek a praedikállástól de ha tseledgyek hal meg s praedikáltatnak alkudgyanak a Praedikátorral [Nagyernye MT; MMatr. 277].

prédikáltatás igehirdetetés; predicare; Predigenlassen. 1662: Mely égésnek sebességét nézni, ó melly rettenetes vala! De főképpen a Péntekhelyi utcai magas házakét s a város közönséges egyházait, hol naponként az Istennek tiszteletti s az evangéliumunk prédikáltatása bőséges mértékben kiszolgáltatni szokott vala! [SKr 588–9. — *Váradon].

predikamentum vélemény; pärere; Ansicht, Meinung. 1664: Bezzeg az mint látom, Urunk is más praedicamentumban vagyon most, kéreti is Kigyelmedet felette igen, ne mulasson, szombaton legyen itt [TML III, 118 Szentpáli János Teleki Mihályhoz]. 1671: Ennekem is Kucsuk ezen dologról írt bővebben is ... Úgy látom, ő jó praedicamentumban van az mi dolgainkról [TML V, 573 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1672: Petróczyi uram az estve érkezett ... Itt alig hiszem egy praedicamentumban találja az embereket [TML VI, 113 ua. ua-hoz].

prédikáns hitszónok; predicator; Prediger, Prädikant. 1653: a három tudákos emberek*, egyakarattal fel kezdék állatni azt az anyaszentgyháztól régen condemnáltatott tévelygést, ugymint a sabeliana, fotiniana és ariana haeresist avagy értelmet, mely ellen a calvinianus papok s praedicansok eleget hánykodának ugyan mind disputálással, mind pedig írással, de ugyan semmit nem obstatlhatának [ETA I, 27 NSz. — *Dávid Ferenc, Blandrata és Franken].

prédikátor (protestáns) lelkész; preot (protestant); (protestantischer) Pfarrer. 1568: Stephan(us) Hunyadi iuratus fass(us) e(st), tudo(m) azt hogy mikor az zabó balint zöleyebe myel vala ez lean, es a myet el vegezte volna, hat akkor zabo balint egy palastot woth el tole, az leantul ... q azt monda gyanakodik hogy or marha mind nap estig reytegette, es q ezt monda hogy a biro kezehez agya, a vagy a p(rae)dicatoral meg hirdety [Kv; Tjk III/1. 200]. 1571: eo kegelme plebanos vram Melle Elegh egy predicator az zas vram Rendyre, Az magyar vram Rezere azonkeppen ketto [Kv; TanJk V/3. 46b]. 1578: My Balas pap Sepsy zent gergy predicator ... es zabo gergely ... az alatt megh irt dolgokban my fogott birak lewen ... tönk my előttwnk illien kötest es vegezest [Uzon Hsz; Kp I]. 1622: Praedicator Jóuedelme. Mindenhol Quarta az regi rendtartas szerez [Buza SzD; SzJk] | Az Praedicatornak kett közből vetest adnak ... Faul el tartiak elegsegesen [Melegföldvár SzD; SzJk 4]. 1652: mivel annak előtte köztötek Praedikator ne(m) lakott, igen szükön hallottak az l(ste)n ijeget, kívának es kérék hogy közikb(e) Pastort adnank [Borzás Sz; SzVJk 47]. 1681: Az Malom p(ro)ventusabol az itt valo praedicator(na)k Sabbathale jár, terminussa ez: Szombaton veczemeykor kezdődik, s vasarnap ugyan az üdő tajban vegeződik [Hátszeg H; VhU 149]. 1694: Valaki a Praedicator Atyafiak közzül akar füstös akar porral valo dohanyozasa felől convinctaltatik, nem penzel es egyeb multaval hane(m) tisztítöl valo meg fosztatással ... büntetetik [SzJk 277]. 1722: Ha mikor Praedikator marasztásának ideje jö, nem tsak az választott emberek*, hanem az egész Megye egybe gyűlvén maraszszon Papot vagy botásáson el a' Patronusok Consensusával [HbEk. — *Ti. a presbiterek].

Vo. a fipredikátor címszóval.

Hn. 1670 e./1687 k.: A Praedikator erdeje mellett (sz) [Panit MT; MMatr. 344]. 1794: egy darabb erdős hely amely Praedicator Erdejenek nevezetik [Szásznyires SzD; EHA].

Szk: első ~. 1652: Az első praedicator az eő Collegajnak el bocziatasaba(n), es azok helyeben masoknak hivatal adasaba(n) consullalliek es értelmet vegyenek [Kv; KvRLt X. A. 1] * *fejedelem* ~a. 1593: iffwi istwan ki debreczenbol wasarhelyre megien lakni, kj az fejedelem predicatoraval egj ... wizj wasarhelig 6 lowon kanta mihaly f 6 [Kv; Szám. 5/XXI. 99] * *fungens* ~. 1790: Szabo Mihally a mostani fungens Predikator [Györgyfa K; RAK 36] * *kálvinista* ~. 1630: Az Cáluinista praedicatoroknak fizettem ... f 450 [Kv; Szám. 18b/IV. 91]. 1653: Ezeket* én hallottam akkor főemberektől és egy Joannes Rettegi calvinista praedicatorától a magam asztalomnál [ETA I, 40 NSz. — *A Báthori Zsigmond neveltetésére von. részleteket]. 1710: Sententiáztak meg egy katonát a sényői kálvénista praedikátorért ... Sententiázták torturára, azután karóra [SzZs 277] * *keresztény* ~. 1595: 27 Nouembris Biro vram es az

Egez Tanachi adatot két Rabnak, Modrich Jstuannak, ke-reztie(n) praedikatornak, Es Eözteön Barnabasnak segítse-gwl valtságokra f 2 d 50 [Kv; Szám. 6/XVI. 52] * *lutheránus* ~. 1710 k.: A rüsi lutheránus prédikátort, orgazdának fogván, 800 forintig megsaccoltatta* [BÖn. 948. — *Szász János]. 1742: a Sejki Magyar Lutheranus praedicatornak ött kupa pálinkáért erogalodott Cub 1 Metr. 1 [Szászkered K; LLt] * *magyar* ~ református lelkész. 1599: megh ertettek eo kgmek Kosa Janos az itt valo magyar praedicator keonieorgesebeol, az eo kgme regy iambor zolgalattjatis zemek elejben vewen, az egy ezteendeoben sallariumiat megh iobbittyak keez penzel eotwen forintal [Kv; TanJk I/1. 345]. 1671: lévén Privilegiumok a' Házokiaknak hogy a' Postálkodás ő rollok tollaltassék, de ugy hogy Magyar Praedikátort, Scholát, és Templomot tartozzanak tartani [CC 29]. 1681: Az Malom Proventusabol az itt lako Magyar p(rae)dicator(na)k Sabbathale jár [Hátszeg; VhU 604] | Conventioja Hunyadi Magyar Praedicator(na)k ... Fajlondis poszto öt singh ... Karasia poszto, kilencz sing [Vh; VhU 640] * *oláh* ~ görögkeleti lelkész. 1657: A' schola visitatori legyenek primario a Fagarasi ministerek és a Consistoriumbéli deákos értelmes, jó oláhul tudó, két, három jnspectorok, két két mentől tudosabb bojérokkel és olah prédikátorokkal együtt [Fog; UF II, 187]. 1725: Popa Vonya ... velkeri* olah Praedicator [Ks 7. XV. 12b. — *TA] * *ortodoxus evangélikus* ~ református lelkész. 1662: Ugyanezen áprilisi gyűlés alatt* Kemény Jánosnak krimi fogságából küldött levelei érkeztek vala, melyeket tiszteletes Séllyei István orthodoxus evangélikus prédikátor ... az ország lakosainak hozta vala [SKr 408. — *1658-ban] * *református* ~. 1726: Dálnoki Kovács Joseff Nemes Fejér vármegyei Bodolai és Nyiéni R(e)formatus Praedicator [BLt I]. 1746: Eltető Ferentz Ur(am) ... az ide valo R(e)fformátus Praedikátort is a Templomból hogy ki jött a Czin teremb(en) még verte [Szentegey SzD; WassLt]. 1797: vétisi* Réfor(matus) Predikátor Intze István Uram [DE 2. — *MT] * *római hiten való* ~. 1579: Ertyk eo kegme az vrunk eo Naga paranchiolattyat Az Romay hwten valo p(rae)dicator felöl [Kv; TanJk V/3. 192b] * *szász* ~. 1587: az Szaz predicatornak egi vttal adattata vram szendeljt ket zazat [Kv; Szám. 3/XXX. 20]. 1601: Janos vramnak az zaz p(rae)dicatornak az eo sallariumiara fizettem f 25 [Kv; i.h. 9/XV. 38]. 1697: Tiszteletes Divinyi Pál Refor. Szász Praedicator Urnak ... hűséges és szorgalmas szolgálattat meg tekintvén az Ecclesia, nem leszen ő klme felöl feledékeny [Kv; SRE 55]. 1735/1826: az ide valo Hoszszuaszoit* Szász Praedicator intimatiojából mentenek ki azon Erdőre a Szász Ecclesia Tagjai, a magok Ecclesiajok jussaknak defensioja végett [SzentkZs Lodormányi dözma 75. — *KK] * *udvari* ~. 1657: mivel általam azt is kívánták vala, hogy követek mennének az tractára, küldé az fejedelem ... az udvari prédikátort Csulai Györgyöt [KemÖn. 181]. 1692: Mű Szent Györgyi Thamas mostan Udvari Predicator, es Karacsonfalvi Janos mind ketten Fejervarmegyeben Kuttyfalva(n) lako Lelki Tanított [JHb X/7]. 1694: Megbetegedvén amaz nagy Isten ajándékával biro udvari praedicatorunk, T. Nagyári Josef uram ... meghala [IIAMN 333]. 1710 k.: Az én mesterem, Kereszt-úri Pál, mint fejedelem udvari prédikátora Radnóton ... a veteményes-gyümölcsös kertben a filagóriában szállott mindenkor [BÖn. 524] * *unitárius* ~. 1732: Karácson után, Kádár Péter adván el a' Léányát, az Lakadalmasok bé mentek Unitarius Praedicator uramhoz, s ott vendégszék-

tenek az égett boron [Hévíz NK; JHBT]. 1743: Vitályus Istvan ... Nagy Apja édes egy Testvér lett volna Néhai Vitályus György Unitarius Praedicatorral | at valo Unitarius Praedicator [Kál MT; Berz. 12. 92/206]. 1766: Uzoni Kispál László Uram Kglmedet Fejer Vármegyében Felső Rákoson fungáló Unitarius Praedikátort Kőkösi György Pap Uramot, miáltunk modo legitimo admoneáltattya [Kp I. 228].

prédikátor-ember lelkész; preot; Pfarrer. 1662: (A palatinus) az ártatlan, jámbor, istenes prédikátor-embert magához vitetvén, hogy inkább el ne veszenék ... az jámbor prédikátornak úgy lett vala szabadulása [SKr 568].

prédikátori lelkészi, lelkész-; preotesc, de preot; Pfarrer-. 1662: Gellei István ... ékes beszédű becsületes prédikátori ember volt [SKr 134].

Szk: ~ *hivatal*. 1671: Praedikatori hivatalunkra kötelező juramentumok(na)k formajais erre mutat, hogy I(ste)n szerint valo jo dolgokba(n) engedelmesek leszünk [SzJk 118]. 1677: a' kik valóságos igassággal Praedikátori s' Mesteri hivatalokban, avagy a' Deáki tudománynak tanulásában forgolodnak, azoknak meg-akadékoztatások, háborítatások ... ne legyen [AC 12]. 1700: Tiszt. Sos Ferencz Uram(na)k ő kl(ne)k praedicatori hivatalra adassek tisztességes vocatio [Kv; SRE 64] * ~ *jövedelem*. 1667: Az Götziek az Praedicatori jövedelem felet veszeked(ne)k, nem akarják ki szolgáltatni, sőt kitsinyíteni akarják melyről al Ispan uraimkal kel beszélgetni [SzJk 169] * ~ *rend*. 1662: Az prédikátori rendek előtt pedig szóbeszédben nagy obtestációkkal állattatik vala az is, hogy a vilnai kereszténységen tött üldözésbéli nagy bosszújának megtromfolására menne [SKr 349]. 1671: Vadnak oly Emberek is kik az Praedikátori rendeknek szokot jövedelmeket, dézmajokat ki-adni nem akarják [CC 2] | Mivel pedig úgy tudgyuk a Canonokba(n) vagy(n) emlekezet arról is igen szükséges(ne)k lattjukk hogy tartozzanak a p(re)dikatori rendek minden Ecclesiákba(n) az ifjakat s öregeket is a' kik nem tudnak az Cathecismusra tanítani [SzJk 116-7] * ~ *tiszt* lelkészi tiszttség. 1720: Tiszt. Tudos Batzoni Mathe Vram(na)k ő klmenek a Praedikatori tisztnek s hivatal(na)k ezen Colosvari Rf Ecclesiabann leendő exornálására ... tisztességesenn hivatal adatik [Kv; SRE 135].

prédikátorné a prédikátor felesége; preoteasă, soție de preot; Frau des Pfarrers. 1586: Theleký Leórinčz vallia Tudom hogy Istua(n) p(rae)dicatorne panazolokodik vala hogy heaba leot ide huniárol az Borokert [Kv; TJK IV/1. 501]. 1657: Janki Andrasne ugyan mostani Betleni predikatorne [SzJk 83]. 1678: Bakonyai Mihály Papne Czako Judit Aszszony ... ki most Sepsi szeki Szotyori Predikatorne [BLt]. 1692: A Második rend szék^a Bán Miklósné, azon tul a' Praedikátornéjé [Galambod MT; MMatr. 421. — ^aA templomban].

Szk: *özvegy* ~. 1767: az betsületes Özvegy Praedikátornék [Kv; Ks 11. XLVI. 45] * *szász* ~. 1598: 18 Augusty hogy az pwspeokne, es az zaz p(rae)dicatorne gyermekeit el temetek, fizettünk az harangozasert f — d 96 [Kv; Szám. 7/XVI. 41].

prédikátoros könyv prédikációs könyv; cazanie, carte religioasă care cuprinde predici; Predigtbuch. 1849: Egy oláh biblia 5 f ... Egy praedicatoros oláh könyv xr. 30 [Mv; MvLev. Trombitás Parthenius gk pap hagy. 8].

prédikátor-rend lelkészi rend; preotime, tagma preotească; Pfarrerschaft. 1605: az praedicator rendek ... mind hewet hydeget velwnk egyywt twrtének zenvettenek [Kv; TanJk I/1. 525].

prédikátorság 1. lelkészi tiszttség; preotie, funcție de preot; Pfarreramt. 1594: Az warodi Mestertt ... wizi Daróss Janos ... Tordara ... predikátorságot atag (!) feierdaráot Nekye [Kv; Szám. 6/VIII. 188 Casp. Semel sp kezével]. 1601: Janos Vramat az Lectort, Mikor Predicatorsagra hitak volna, az Plebanos haznal helt adanak nekj, kezitettem 2 hazat nekj [Kv; i.h. 9/XV. 10 Jeremias Nekel sp kezével]. 1646: Stephanüs Kekesi Eösi praedikatorsagabal Legenben collocattot az Ecclesiatur, melyet magais acceptalt [SzJk 64]. 1675: Indulta(m) ki 10.orakor Kolosvarbol paripan Radnoti Praedikatorsagra ... költöztem az Parochialis hazban [PatN 12a]. 1696: Tiszteletes Tudos Szathmári Pap János Uram(na)k ... adván hivalt Tiszt Ecclesiank Praedicatorsagra I(ste)nn klmeből ő kezdette ez mai napi reggeli orán szolgáltatjt az Ecclesiaban [Kv; SRE 47]. 1710: A Reformata Tiszteletes szász Ecclesiáb(an) Praedicatorsagra hivattott Melit Simon Uram ő kglme [Kv; SRE 117]. 1763: Erkezzvén B. Hunyadirol a' Gyalui Ref. Nemes Ecclesiában, magamat devovealván azon Ecclesianak Predikátorságára (:meg elégedvén az engedetlen ludébéli B. Hunyadiakkal:) elsőben ezen Ecclesiát meg látogattam, Textusom levén Rom. 15: 30–33. Bé köszöntöttem a' Sz. Pál Szavaival Rom: 1: 9–11 [Gyalu k; Rak 5].

Szk: *udvari* ~. 1674/1750 k.: Hogy a jó rend observatassek, es holmi inconvenientiak ki ne következzenek belőle a Collegiumokbul es Scholakbol Udvari Praedicatorsagra s mas Ecclesiakbeli Ministériumra Deakok(na)k ki adattatni meg nem engedtetik az Szent Generalistul [RGyLt A. 12].

2. vki lelkészségének ideje; timpul cît este în funcție un preot; Zeit des Pfarreramtes. 1703 u.: A. 1703. Somlyó várossának fel praedáltatása után, ezekkel épült az Ecclesi)a Zoványi György Predikátorság(an) [Somlyó Sz; SzVJK 64]. 1732: Tiszteletes Csizser Samuel Ur(am) Martonosi Praedicatorsagab(an) conféralt ezen Martonosi Ecclesia számára ket darab szanto földet [Martonos Hsz; SVJK]. 1746/1799: Anno 1746. die 23 julii mult ki e világbol idvezült Kapronczai György uram ... m.-vásárhelyi predikátorságának 26. esztendejében [Mv; EM XVIII. 449].

3. lelkészi rend; tagma preotească, preotime; Pfarrerschaft. 1678: Az magyar praedicatorság állapotjáról írott apologiát említettem vala azelőtt is Kegyelmednek, hogy találánánk módot benne, bárcsak ötven hatvan exemplárt küldhetnénk fel oda fel az Imperiumba [TML VIII, 110 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

4. lelkészi képzés; carieră/pregătire de preot; Pfarrer-ausbildung. 1710 k.: Ami szegény deákok academiákba mentek vagy promoveáltattak, mind csak teológiára, predikátorságra készítették magokat, jus, medicina, philosophia s kivált mathesis ... újság s csuda volt a magyar academicusoknál [BÖN. 542].

prédikátor-tartás lelkésztartás; ținerea/angajarea unui preot; Pfarreranstellung. 1673: A' G(ene)ralis delibera(tio)ja szerint Kakasd és Medgyesfalva között illye(n) contractust csináltunk ... bé vévén mind a két falu béliek(ne)k kezeket, hogy az edgyütt valo Praedikator tartásb(an) meg maradnak ... a' Parochiat edgyütt építik [Medgyesfva MT;

MMatr. 73]. 1683 k.: tőtenek ilyen Fogadást az Praedika-tor tartásb(an) [Sülemed Sz; SzVjk 111].

predikátum (nemesi) előnév; predicat, titlu nobiliar; adiger Vorname. 1770: Szilvási Ádám velem egyforma idejű volt ... Torda vármegyében Csűrűlén, Szilváson, Runkon birnak valami jószágot Cseszeliczki-Szilvási nevezet alatt, mely per alatt vagyon s félnek lemondani a Cseszelit praedictumról, de valósággal szilvási vagy légeni Szilvásiak [RettE 236–7]. 1783: A mi nézi a Tisz. Bartos Kelemen recongnicionálissát, ennek törvényes hitele nem lehet ... azért hogy semmi dátuma nintsen úgy ... magának predicátuma ki lett légyen, és hova való [Hsz; BLev.]. 1800: meg vagyon tiltva, hogy senkiis praedictumával ne érhessen ha az ötöt Törvény vagy különös privilegium szerént nem illeti [Msz; DLev. 4. XL].

prédium 1. birtok; prediu, mošie; Besitztum | telek; proprietate, telechi; Grundstück. 1677: Hajduság magok territoriumokon kívül, jószágot, praediumokat bírván, azon iurisdictional kel birniok, mint más Nemes Patronusok [AC 258]. 1731: Szunjog szegi praediumon lévő Szomosi Malom [Szunyogszeg SzD]. 1745: ezen Praedium* ... felis van osztva és barázdolva [M.bece AF; Told. 18. — *Praedium Solymos; később: Kis-, majd M.solymos AF]. 1771: az Aranyt* praedium Erdejiből vágatt fákat ... igen jól láttam [Nándra H; Ks 93. 19. 6. — *H]. 1807: a Plenipotenciában ki fejezendő hatalmamnál fogva meg mutatom, hogy a Mlgs Báro Uris Kedves Testvérvél edgyütt nem sokára usuban fognak jönni a Praedium hasznában [Kv; Incz. XII. 3b br. Josinczki József lev.].

Szk: *puszta* ~. 1648: Letka penigh mind az ott valo puzta praediummal egywt marada ... Kamuthi Miklosne Aszoniom ... kezeben [O.fenes K; JHbK XLIX/32]. 1717: az ország uttyán fellyül ... a mely tövissel oldal vajon, azon puzta praediumhoz való [H; JHb XXXI/39].

2. pusztá; pustá, cimpie întinsă; Heide. 1633/1672: minden ... Székekben lévő jóságimat, faluimat, portioimat, praedionimat ... hagyom és vallom ... feleségemnek [LLt Fasc. 159]. 1650: Torda varmegyeben ... Kekkuk Praedium [Kébkuk TA]. 1681: Levén a Koronkai határ szélben Vaczman nevű Praedium, mivel controversaltatik annak a falu helynek környeke ahöz tartoziké, vagy a Koronkai határhoz? [Koronka MT]. 1757: Ezen somlyai határ contiguitásában vagyon egy Hoszszuaszo Praedium, melynek ismét szomszédságában egy Szilva nevezetű jó darab terrenum [Hoszsúaszó Sz]. 1758: azon föld a Kornetelki praediumban vagyon, az hova mindenkor szabad volt az Erdőallyi Bírának kár látni, bétsülni, s executiora menni [Erdőallya KK; Ks 66. 44. 17f]. 1781: Egy Hoszszuér nevezetű Praedium, mely mind kaszálonak, mind Marha Legelesre igen jó hely [Szék SzD]. 1807: a Csokási Kata jusszon ki pereltetett portio ál egy nagy Praediumbol [Kv; Incz. XII. 3b].

Szk: *rétes* ~. 1750: a' Kis Ernye nevezetű Rétes Praedium valami Motsáros Tő-hellyel egyetemben [Koronka MT].

3. pusztá telek/hely; teren viran; verlassener Ort. 1772: Hány Praedium, az az pusztá falu hely vagyon Processusában, azt minek hívják, mellyik faluhoz tartozik? [JF 36 hiv.] | Az egész Circulusb(an) adjacalia Faluk Hataraihoz, Praediumak sohult sem tanáltatnak [Algyógy H; i.h. Ferentzi Ádám szb jel.] | Az egész Hosdati Circulusához

adjungalo Faluk(na)k Határoihoz Sohult Praediumak nem találtatnak nem is voltak [A.nádost H; i.h. Jos. Juhász jud. nob. jel.].

4. major; maieršte; Meierei. 1830: Én alábbis irt idősb Grof B. Bethlen Josef ... jelentem a' Tekéntetes Conscriptor Uraknak hogy az Urak amint bizonyoson érdemre esett ... a' Nagy Iklandi Határon a' Gidrástói tulajdon Praediumomban ... mind a' Fekvő, mint a' Felkelhető Jokra nézve valami Conscriptiot, és Sequestratit akarnak véghez vinni | Ezen fennebb specificált, és Conscribált Vagyonokat, a' tisztelt Rendelés következésiben, nem tsak conscribáltuk, hanem égyzersmind az irt Commetanésusok Személyes jelenlétekb Sequestráltuk-is és ... a' Praediumban lako Gondviselőjének meg hagytuk, meg mondtuk, hogy további Rendeléség azokhoz nyulni ne mérészeljen [Nagyikland TA; Tlt Köz. ir. 1748].

◊ Hn. 1757: also fordulob(an) Tövis Hidi Pusztá praediumb(an) [Kál MT]. 1780: a Praediumb(an) (sz) [Ara-nyosrákos TA]. 1786: Petlendi Praediumban az Hoszszuban (sz) [Petlend TA]. 1807: A Fel Járai Praediumban [A.jára TA]. 1816: az Ehedi határon a' Kakutsi praediumban [Ehed MT]. 1829: az Also Sinyfalvi praediumban (sz) [Sinfva TA]. 1843: A praediumban a Mesztákenben (sz) [Alamor AF]. 1891: Pregyium [Mákófyva K; KHn 237].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

prédiumbeli birtokbeli; din prediu/mošie; vom Besitztum. 1795: adosságaim tésznek in Summa 4211 Magyar Forintokat; ezen Summának le szállításában ... adtam által 3563 Mforintokban ... Bihar Vármegyei Kohányban, Lükiben, és az Akori Praediumbeli rész Portiomat [Torda; JHb XL/9]. 1797: Sz Királyi Praediumbeli Colonussaik vallanak egyenlőleg a kérdésre [T; JHb Hesdái cs.]. 1830: az én tulajdon Praediumomhoz rajtam kívül senkinek semmi Jussa, vagy Szava nintsen s nem is lehet; következtetésképpen ... akárminémű Rendelés mellett a' Praediumbeli Fekvő Jokra nézve sem Conscriptiot, sem sequestratit meg nem engedhetek [Nagyikland TA; Tlt Köz. ir. 1748]. 1857: a Hídalmasi Járásban eső Hídalmasi, Ugurtzi, Fel Egregyi, Szénpéterfalvi, Posai, Ördögkúti és Vaskapui Praediumbeli minden névvel nevezendő birtokrészem [Dés; HG].

prédiumocska kisebb birtok; proprietate/mošie mai mică; kleines Grundstück. 1755: Nemes B Szolnok V(ár-)me)gyéb(en) Csűrűfalva nevű Praediumocskát kit az Oláhok Sűrény nevezettel neveznek Tudjaé ... a Tanu hogy azon Praediumocskát is akkor apprehendálta a Mgos Csáki Familia midőn Szurdokot? [BSz; JHbK XXX/5 vk]. 1808: az Ördengsbéli praediumatská [Msz; Berz. 17].

Szk: *pusztá* ~. 1656: (A) Szentgeorgi, s kereszturi pusztá praediumoczkakat, attá volt ... Feleségemnek ... Kosztessen valami portioczkakat ... adva(n) neki [Ádamos KK; Báltl 93].

predomináció hatalom; putere; Macht. 1762: Régen jóvendőlök, hogy kiforgat a szász bennünket a praedominatióból, ihon megessék! [RettE 145].

predominál felülkerekedik; a predomina, a se ridica deasupra altora; die Oberhand gewinnen. 1663: Csudával hallom, az fejedelem ő nagysága törökökért küldött volna.

Valaki tanácsa, de sem az hazának, sem ő nagyságuknak nem igaz hívei. Igazán kilátszik minden dolguk azoknak az uraimnak, csak erővel akarnának praedominálni [TML II, 588 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

préeál élen/elől jár (vmiben); a da/fi exempli; Vorbild geben. 1739: parancsoljuk kegyelmeiteknek, publicáltassa ujjolag ezen edictumot^a A kik e prioribus nem observálnak, notálja, a községet pedig ad observandum compellálja, a contraveniensket poenázza, magok^b pedig praealjanak masoknak exemplo bono [SzO VII, 399 gub. — ^aA böjt szigorú megtartásáról. ^bTi. a tiszték].

preemptor elővételi/vásárlási joggal rendelkező személy; persoană cu drept de preemțiune; Person mit Vorkaufsrecht. 1733: T. Boldisár János ... Varos terhét supportáló Személy, az Hataronis bizonyos Szoleje s Szántó földi lévén per hoc praemptor lévén az Controversiás Jóságban az A ... nem turbálhattya [Torda; TJKT I. 17].

preexistencia korábbi meglétel; preexistentă, existentă anterioră; Vorexistenz. 1796: (A privilegiumnak) se törvényes volta, se praexistentiája, se usu roboratioja meg nem bizonyított [Mv; TLev. 5/16 Transm. 95 tábl.].

prefáció előjáró beszéd; prefață, cuvint înainte; Vorwort, Einleitung. 1710 k.: Hogy pedig mégis minden ember inkább elhitesse, hogy én hírt, nevet ezzel magamnak nem keresek ... azért arról és minden világi hijáavalóságról ... letészek együgyűen. Mely légyen az én életem leírásának praefatiója, előjáró beszéde helyén | Te, tudom, maholnap a scholából kivágysz, azért azt hagyom ... adják kezébe ezt a praefatiót [BOn. 407, 483].

prefektúra 1. (fejedelmi) jószágigazgatóság; direcție administrativă a bunurilor (domnești); (fürstliche) Gutsverwaltung. 1577: Az Dewa vara prefecturayát es annak yewedelme administralasat Wrunck ew Nagsaga meg nyugodwan Regtelw fogwa meg tapaztalt hywsegebe^a ... rea bizta [Ks Báthori Kristóf aláírásával. — ^aApafi Istvánnak]. 1662: Rákóczi György fejedelemnek szép virtusi ... Szénási Péternek az erdélyi praefektúrara való állatása [SKr 292 Tartalomjelző fejezetcimből]. 1684: A die 18 Octobr(is) 1680 usq(ue) ad ult(ima) Februarii A(nn)o 1684 az Praefecturán forgani szokott holmi apolék Proventus [Utl].

2. katonai parancsnokság; comandament militar; Militärkommando. 1785: Az méltóságos királyi gubernium és az méltóságos Armorum Praefecturának egyenlő consensussokból publicáltatott vala, hogy valakik eleven erdőből irtásokkal szénafűhelyet akarnának felfogni, szabad léssen [Taploca Cs; RSzF 137].

3. törvényszék; tribunal; Gerichtshof. 1823–1830: Templomai nyolc a lutheránusoké, egy a katolikusoké, egy a reformátusoké az ektori törvénytévő háznál vagy praefecturánál^a [FogE 194. — ^aLipcsében].

prefektúra-ház jószágigazgatói épület; sediul direcției administrative a bunurilor; Gebäude der Gutsverwaltung. 1676: Innen térvén az praefectura hazhoz ezen haznak udvará körös környül sasokban foglalt hol deszkas hol bornabul allo palankal vagyan be keritve sendelyes fedel alatt [Fog; UF II, 737].

prefektus 1. jószágigazgató; administrator de moșie, prefectus; Gutsverwalter. 1634: mikor mellyk fele búza-nak, egieb gabonának, asztagnak es akarminekis elcözplésének vége lészen, mindeniknek proventusat in granis meny lött legyen belölle, irva adgiakbe Praefectusunknak [UF I, 332]. 1666: az mi Kgl's Aszszonyunk eő Nga allitvan engemet Praefectus Nemzetes Udvarhelyi György Ur(am) eő kglme által az eő Ngok Konyhajara valo Eles hajtosagára; Eszküszöm azért az l(ste)nre ... hogy ez Tisztben ... eő Ngokk igaz hű es jambor szolgajok leszek [Utl]. 1676/1681: ha mi difficultasok intervenial(na)k, azokban ha el nem igazudhatik^a, érsen Vduarbiro vramtol ... ha penigh à dologh az eő kglme autoritassát superálna, talallya megh Praefectus Vramat [Vh; VhU 660. — ^aA számtartó]. 1721: erről ... Praefectus Uram Testimoniuma kívántatik vagy más hiteles embere a' ki az kalangyakot fel olvasta, es az Dezmálásan jelen volt [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1774: Praefectus Ur(am) mint egy négy öt Esztendővel ennek előtte hozott volt 'a Szilágyságból két berke bárányt [Szentdemeter U; LLt Vall. 116]. 1776: az Flintaknak Sarkányát fel huzták, s egyenesen tzeolták ... ő Nsga Préfectussát és Tisztartóját azt mondván ... hogy ugy menynek közel az Sántzhoz hogy ők mindgyart agyon lövik a ki oda mégyen [Marossztygyörgy MT; Mkg 36. 5/4]. 1782: az említett Praefectus a Tisztartott Varga Gergelyt, s másokatis azzal vádol, hogy az uraság dolgában nem járnak el igazán, hanem korhelkednek [Thor. XX/4]. 1782/1799: Leg előbb a' Torotzkai Mészárosoknak adta vala Arendába Praefectus Uram a' Mészárszéket, és a' hus mindgyárt meg drágodott [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 356]. 1797: Praefectussa Nsgtoknak ... midőn ... egy kevés fát hoztunk volna, az Udvari Gornyyok által arestalt [Roskány H; Ks 75. VIIIb. 139]. 1843: Ilie Bugyné, hetenként 2 napus lévén, el engedtetett a Ttes Praefectus Ur által [Hosszuászó KK; Born. F. IIh Szemerjai Károly számad.].

Hn. 1658 k.: Az Vam haznal Praefectus Rethi [Gyf; EHA].

Szk: ~ok háza. 1681: Praefectusok háza. Pitvara ... Függő fa Talpon álló ... Szobaja; Keő börtos, az allya meljnek nemely része bomladoszott [Vh; VhU 544] * *jószágbeli* ~. 1681: Szokasban tartatot eddigh, s ezutan is ugi lészen az Bányász mesterek között; hogi minden Bányatol aratasi megh allaskor, egi egi masa vasat adgianak az Josszagb bel Praefectus számára; ősszeli megh állaskoris hasonlokeppe(n) [VhU 68].

2. kincstári/fejedelmi jószágigazgató; director administrativ al bunurilor fiscale/domnești; fiskalischer/fürstlicher Gutsverwalter. 1662: Jenőbe Bornemisza Pál helyébe ... Szénási Pétert állatta vala, ki egynehány esztendeig boldogul is viselé azon tisztit, de azonban erdélyi praefectusa, sárdi Deli Farkas, ki minden fiscális jószágainak gondviselője lévén ... el találván halni, a helyébe Szénási Pétert hozatta vala [SKr 299–300]. 1663: Az mi azért a Kegyelmed jószágát illeti, mind praefectus uralmal s mind uralmal ó kgyelmével arról beszéllettünk [TML II, 593 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1671: végeztetett hogy ante omnes extraneos számokra adassék Ső, vehessenek-is és kereskedhessenek véle minden hazafiai Fiscus kára nélkül, Praefectusoktól és Inspectoroktól inkább lévén respectus az haza fiaira, mint sem más idegenekre [CC 56]. 1675: egy mása s tizenhetedfél oka contrabont kéneseő lévén praefectus uralnak [AUT 160 zalatnai jöv.]. 1677: Az Uj Keresztyéneknek ... mesterségek szerint valo minden

miveknek exercealása meg-engedtetik ... ugy mindazáltal, hogy miveket: posztjokat a' Haza fiaitól el-tagadván, más idegeneknek el ne adgyák; mellyet ha cselekednének ... két két száz forintot exequallyon rajtok a' Praefectus, Fiscus számára két részét, harmadát a' panaszo félnek | Praefectusoknak autoritassok ugy circumscribaltassék, hogy a' Nemessi szabadság, s Ország törvényei általok meg ne bántassanak [AC 138–9, 266]. 1695: Én Diósi János, az erdélyi Fiscalis jóságok(na)k Inspector a es Praefectussa [RLt 1].

Szk: *fejedelem* ~a. 1660: az Kegyelmed elekesi jóságát az fejedelem praefectussa, úgymint fiscus számára foglalta, azomban mind maga csekelaki házához szolgáltatja [TML I, 564 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * *fiskális* ~. 1677: ha ki kereskedésre és el-adásra készít Saletumot, ante omnes alios emptores tartozzék meg-kinálni a' Fiscalis Praefectusokat ... s' ha annak igaz árrán Fiscus számára való meg-vételére szükségem nem leszen, a' kinek akarja szabadossan el-adhassa [AC 134] * *ország* ~a kincstári/fejedelemi jóságigazgató. 1667/1799: Vizaknai Péter Deák az ország prefektusa s a fejedelem fősfára meghalának. A prefectust eltemeték itt a m-vásárhelyi templomban ... a khorus felől [Mv; EM XVIII, 457].

3. közügyigazgató; director fiscal; fiskalischer Oberstaatsverwalter. 1675: mi kglissen tekintvén nemzetes Borebeki Alvinczi Peter praefectusunknak, fiscalis arendatorunknak, es Táblai assessorunknak ... igaz hűséggel való hasznos szolgálattát ... Fagaras földén Szevesztrény nevű falunkban Iako Jónak Sándor nevű jobbágyunknak két fiait ... megh nevezett Alvinczi Péter hívünknek, es ő kglme feleségének Szőlősi Ersebet asszonyinak, s két ágon lévő maradekjoknak ... adtuk [UF II, 652 Bornemisza Anna m.pria]. 1676: En Alvinczi Péter kegyls Urunk ő Nga Praefectussa ... néhai első Feleségemtől, Jstenben boldogult ki mult Szőlősi Ersebettől való leánkam(na)k, Ersőknak, naturalis Tutora [Borberek AF; Incz. IV. 23a]. 1679: Én Csik Sz<ent> Simoni Endes Miklós adom tudására mindeknek az kiknek ilik ... hogy in hoc anno praesenti 1679 die 5 Junii állítván az én kegyelmes uram és kegyelmes asszonyom eő nagyságok kegyelmességekből praefectus nemzetes Alvinczi Péter uram által az csiki eő nagyságok vas hámorának és oda való harminczadoknak gondviselésire és proventusoknak administraziojára, én is azon két rendbéli hivatalt szabad jó akaratom szerint vállaltam magamra* [CsVh 66. — *Köv. az eskü szövege]. 1691: Az mő kegyelmes urunk eő nagysága és méltóságos tanács urak eő nagyságok s eő kegyelmek, egyszers-mind praefectus uram tekintetes nemzetes Fabián János uram eő kegyelme paranczolatlyokból az csiki uas hátori gondviseletnek tisztire introducálván tekinteti, nemzetes Sándor János uramot, mő általunk inuentaltattanak az eő nagyságok csiki uas hámorán leueő, és ahoz Tartozando bonumok [i.h. 113].

Szk: ~ *széke*. 1677: Jóság, eörökség és halálban járó causakon kívül az hámosoknak minden egymás között való törvényes controversiojok az hátori tiszt előtt szokot agítalodni; e falukban való ítélet tétel pedig ha kinek nem teczenék, appellalhatty praefectus uram székire [i.h. 57].

4. kincstári számvevők előjárója; inspector șef la trezorerie; Vorgesetzter(r) der Kammerbeamten. 1710 k.: Anno 1700. rendelének ... exactorokat, két rendbélit; egyiket arra, hogy ... a fiscalítások három esztendeig való árendálását, ahhoz tartozó minden számadóktól vegyünk

számot ... Az elsőnek főinspectorának vagy praefectusának rendeltetett volt az egész societásból Jósika Gábor Uram [BÖn. 884].

5. (királyi) kamarai tanácsos; consilier de curte; Hofrat. 1662: Ugyanezekben a napokban a fejedelemhez császárul való követségben Törös János posonyi kamara praefectusa is érkezett vala [SKr 253].

6. a kv-i osztóbírák testületének előjárója; șeful juzilor divizori (din Cluj); Vorgesetzter(r) der Körperschaft der Verteilungsrichter in Klausenburg. 1619: Mw Nylas Gaspar es Junck Andras hwttos ozto Bjrak leue(n) colosuath mentwnk az praefectus Filstich Leörincz Vram Commissioja zerent az Kwlseő Farkas vczaban Iako Zabo Mihalj hazához [Kv; RDL I. 107 Andreas Junck kezével]. 1622: My hwttső Diuisorok ... hiuatatunk ... varosunknak io zokassa es teörueie zerent ... Diuisiot celebrálnank, Zabo Andras vramnakis praefectus leue(n) commissioja accedaluán [Kv; i.h. 119]. 1623: My Nylas Gaspar, es Gergh volma(n), Huteos diuisorok ... mentunk Az Bechulletes Tanacz es prefectusunk szeoros matias Vra(m) Commissioiabol, Somlaj Fazakas mihaline hazához kiraly vchaban [Kv; i.h. 121]. 1664: Eodem anno die 12 Januarii választattam az becűletes szász natiótól az divizoroknak praefectusává divizorságra [Kv; Kve 188 LJ].

7. konviktusi diákelöljáró; conducătorul elevilor la internat; Schülerleiter im Konvikt. 1736: Mikor az étekel elérkeztenek, az emptor az praefectus előtt tálokra kezdette osztani, mert őt-hat asztalra kellett az fazék étket osztani ... Az első asztalnál volt első az praefectus, második volt az kántor, harmadik volt az sacristianus, negyedik az emptor, azután az iskolák szerént, az mint hogy az asztalok is az iskolák szerént voltanak, az elsőbeknek többecsét adtanak [MetTr 428].

prefektusi jóságigazgatói; care aparține administratorului de moșie; dem Gutsverwalter gehörend. 1849: a Praefectusi Szobába Egy Forhang tarto rud | a Praefectusi Szobába ... Vagyon benn egy fejár festéki — két felé nyillo ajtos — az also részén egy fiokos köntös tarto Almárium [Somkerék SzD; Ks 73/55].

prefektusné jóságigazgatóné; soția administratorului de moșie; Frau de Gutsverwalter. 1667: Az mely kétszáz forintot felkért volt Kegyelmed asszonyunktól, az is oda van, Nalaczi uramnál-e, vagy megholt praefectusné? [TML IV, 40–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] | Dátos felett soha ez előbbeni praefectusnéval nem alkudtam, mert ahoz semmi szólója sem volt [i.h. 157 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz]. 1774: Praefectusné Aszszonyom meg haraguván, hogy olly kevés let, haragijában ittis hadta az Udvarban [Mocs K; KS Conscr. 75].

prefektusság 1. jóságigazgatóság, jóságigazgatói tisztség; funcția de administrator de moșie; Gutsverwalter-funktion. 1672: Az hunyadi praefectusságból ki kopám, Hedri uram parancsol oda is [TML VI, 49 Nalaczi István Teleki Mihályhoz]. 1673: Kúvár is egész feledékenységgben van, látom ... Praefectus uram is ennyi ideig való praefectusságában még csak meg sem tekinté egyszer is [TML VI, 530 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1749: ő kglme meg jövendőlte hogi Peterffi Uram Praefectussaga nélkül el nem lehet az Méltóságos Aulicus Cancellarius ur eő excelenciaja [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

2. vki jószágigazgatóságának ideje; timp/perioadă în care cineva își exercită funcția de administrator de moșie; Zeit von Gutsverwalterschaft. 1640: Vagyon edgi io giuolcsös kert mellet szegeni megh holt Feiedelem^a commissiobiul Debreczei Uram praefectussagaban ugian mostani Udvarbiro Marton deak Uram tisztii alat keritet es ultetett csemetekkel es oltovanniakal [Bráza F; UF I, 764. — ^aBethlen Gábor]. 1739: Praefectusságában Závoczki György Vramis ennek a rétnek a végiben maga számára szénát tsináltatott [Dés; DLt 28. V]. 1774: Meltóságos Báro eő Nga meg Titt. Balla Miháj Uram Praefectusságában ... három Székér Szénát Termő kaszállot adott [Mocs K; KS Conscr. 73]. 1778: Etzken Moses ... ideki volt Praefectusságában is sokáig szolgalt ... Dalnoki Miklos Péter Vram ő Kegyelmet [Kisbudak BN; BLev.].

3. vki egyházi előjárósága idején; timp/perioadă în care cineva își exercită funcția de prefector; in der Zeit des kirchlichen Vorgesetztenamtes. 1738: egy alkalmazatossággal Pater Sigmond Atyasága Praefectusságában hűtlés lön ezen földért és akkoris Szász nyiresi határnak adták ki | minek utánna meg holt Nagy György egy is más is szántotta azon Nagy György földé felét és csipdestek, annak utánna Páter Sigmond Atyasága Praefectusságában ki járák ezen földet ki csóváltuk soha senki nem háborgatot [Szász-nyires SzD; Ks 27. XVI].

preferál előnyben részesít; a prefera; bevorzugen. 1665: Istenért kérem, ne szánja fáradságát most udvarhoz menni, Isten asszonyomat meggyógyítja s Kegyelmedet is úgy áldja meg, ha a publicumot privatumnál praeferalja [TML III, 502 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

preferáltatik előnyben részesíttetik; a fi preferat; bevorzugt werden. 1787: némelyek azt vitatják vala, hogy a' Fő Quartasi Hivatalt tsak a' Senatorok viselhesék bizonyos okokra nézve ... mások pedig azt kívánnyák vala, hogy azok is a' kik nem Senatorok ugyan hanem egyéb tekintetekre nézve érdemesek, részesülhessenek abban ... végre abban állottanak meg, hogy noha ugyan azok is, a' kik nem Senatorok egészen ki nem rekesztethetnek, mind az által a' mikor a' Senatorok közül találtnak a' kik épen olyan érdemesek, és a' kikre nézve valami egyéb akadály nem tálltatik, illendő hogy ezek praeferáltassanak [Kv; SRE 251].

preferens elsőségű; de preferență/prioritate; von Priorität. 1815: Ha a' Jozsághoz részes atyafiak között tanáltatnának olyanok, a' kik vagy a' helytől valo távol létel miatt, vagy más akár mi okból a' magok részeket nem akarnák kezekhez venni ... az olyan atyafiak résziben, legyen nekem mindenek felett praeferens jusson a' meg vételre [Béld AF; DobLev. V/979. 2a].

praeficiál I. kinevez, vminek az élére állít; a numi/pune (într-o funcție); ernennen. 1657: az fejedelem ... az derekasb hadaknak generálisul Ibrányi Mihályt praeficiálta vala [KemÖn. 176]. 1662: Nem kevés kárral esett vala, mint a dolog kimenetele megmutatá, hogy ... az hadakon nem praeficiálta, generálisul elejekbe nem rendelte vala^a [SKr 169–70. — ^aA fej. Kornis Zsigmondot]. 1677: A' Székelysége Kaptányokat a' Fejedelmek szoktak praeficiálni, magok conditiojokban specificalt mód szerint [AC 148]. 1678: Kévánjuk ... azt is, hogy a míg Kgd betegsége miatt

nem érkezik, Kgd helyett való egy arra elégséges embert praeficiálnának elejekben, mely iránt is tetszett mi nekünk Tököllyi uramat denominálnunk [TML VIII, 267 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1710: az is megeshetnék, hogy a fejedelem holta után a pogány nemzet ... vagy egy basát praeficiálna az ország eleiben, vagy oly nyughatatlan elméjű keresztény embert, aki pénzzel vásárolván meg a fejedelemséget, az egész országot exhauriálna [CsH 157–8].

2. (helyettesként) kiküld/megbíz; a trimite/desemna pe cineva (ca reprezentant al cuiva); (als Vertreter) schicken/betruen. 1678: egynehány becsületes főrendeknek az tetszések, bárcsak egy-két napra menjek közikben, egyet az főrendek közül praeficiáljak képemben, mindjárt vissza jövök [TML VIII, 54 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1736: Gubernátor gróf Bánfi György, hét drága szerszámokkal felöltöztetett vezetékek paripákat vitetvén maga előtt, fényes kísérő sereggel, az erdélyi akkori generalis commendans, gróf Rabutin eleiben ment, minthogy az akkori Leopoldus császár az lakadalomra^a invitatus lévén, maga képiben gróf Rabutint praeficiálta [MetTr 393–4. — ^aGr. Székely Ádám és gr. Bánfi Ágnes lakodalmára].

3. kirendel; a trimite undeva (cu o anumită sarcină); schicken (mit einem bestimmten Zweck). 1679/1681: Szanto, es kaszalo földekb(en), sőt ez joszagnak minden hatarib(an) semmitis el foglalni ne engedgyen; azoknak őrzésekre hites kerülöket s Gornyikokat praeficiállyon es tarczon [Vh; VhU 670].

4. (napot) kitűz; a fixa/stabili (ziua); (den Tag) bestimmen. 1710: A commendans napot praeficiál, mikor menjen oda Teleki, azalatt a több officérek megértik a dolgot, a commendanst árestállják [CsH 155].

praeficiáltatik kineveztetik, vminek az élére állíttatik; a fi numit/desemnat; ernannt werden. 1657: Megértvén azért, hogy az ellenségnek tábora Lippa mellett volna, reájok indulánk Jenőről ... Előnkben Kornis Zsigmond praeficiáltaték [KemÖn. 179]. 1706: Ezalatt a Dunán túl és innen való hadaknak praeficiáltatván Forgách Simon, Pozsonyt vitatja [Kv; KvE 247 VBGy].

praeficiáltatott kineveztetett, vmilyen tisztségbe állított; care a fost numit/desemnat; ernannt. 1710: Bethlen Farkas ... a fejedelem causáját kezdi agálni és Béldi Pált árulattással vádolni, aki a portától Erdélyországa eleiben praeficiáltatott legitimus fejedelem ellen fegyvert fogott volna [CsH 144].

prefigál előre meghatároz, (időpontot/helyet) kitűz; a prestabili, a fixa/stabili cu anticipație (data/locul); vorbestimmen. 1588: Eo kgmek varosul Intenek minde(n) zamadokat tisztwiszeleoket hogy amely Napot p(rae)figálnak az valasztot zamweweo vram zamadasoknak kezen legienek [Kv; TanJk I/1. 90]. 1596: Megh ertettek ew kgmek varosul ... az be gywitesnek okayt, elseo tudyi illik az zewretnek el keozelgetese kireol ew kgmek warosul wgy wegeztenek hogy ... egy bizonyos napot p(rae)figállianak az zedesnek [Kv; i.h. 281]. 1602: mi fizető napot is praefigaltunk vala [UiszT 14/49–50]. 1607: eő Napot Nekj N(em) praefigalt mikor Vigie el [Mv; MvLt 290. 12b]. 1632: Biro vram az varos szokasa szent Niozczad napot praefigalt uolt teórweny napnak [Ö-Torda; Kp III. 65]. 1645: az jeoweo kozelb szek napiat p(rae)figállia az teorueny hogy teob testisitiz az mellyekre fog eleo állassa

[Kv; TJK VIII/4. 38]. 1648: ha az praefigalt napra el nem igazittának ... akkor tsak Sz. Geörgy napigh dilatallya es praefigallyo(n) kglmed, Napott [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. 1761: ujjobb(an) folyando Causaban Hellyet, napot Holnapot kívántam volna praefigalni, de már tessék az Tit. Exponens Vr pracpote(ns) Intentionjának competens terminussat designalni [TKI gr. Teleki Ádám nyil.].

Szk: terminust ~. 1632: Vram submittaluan magamat annak hagi ualamikor kd hova erkezik es terminus praefigal értelmes emberek iteletire kez uagiok az kuztunk ualo difficultassoknak el igazitassat tamasztani [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.]. 1693: Igitte azért Gubernator Vrnk favorát, az alatt bizonyos terminus praefigal ő Naga, hová mind kegyld s mind Bethlen Samuel Vr(am) comparealhassa(na)k [Fejér m.; Ks 67. 46. 21] * törvénynapot ~. 1609: Mind az ket fel Zembe liuin eleotteonk teoruinj Napot praefigaltunk nekik [Dés; DLT 317]. 1755: Fiam Togyer ... Szép Szóval az ökreket kerte, de ő ... a Földre le verte tagolta ... azután ... Gorniyk Jank Nyikolának a dolgot deploralta a kiis más nap a Falunkban jöven Törvény napot praefigált [Újbárest H; Ks 62/3 Matyey Ivon senior vall.].

praefigalando kitűzendő; care urmează să fie stabilit; zum Vorbestimmen. 1673: lenne ... annak az Contro Versianak eligazitása es p(ro)cessussa az Nagyságtok s kegyelmeitektől praefigalando illendő Terminuso(n) [WassLt Haller Pál lev.]. 1677: Hogyha ... Urak vagy Nemes emberek udvarokban, és hátok meget lévő gonosztvő emberek meg-tudatnak, azon helybéli Tisztek kéressék kézhez ... ha kézben adgyák, bené quidem; de ha nem adgyák, admonealtassanak, hogy sistallyák azon kézben kért latrot, a Tisztektől praefigalando Terminusra [AC 126].

praefigálás kitűzés; fixare, stabilire; Bestimmen. 1640: semmj valazo(m) kgteol előttem allo keresztsegeről kjcsin leankamnak nem jöue kjhez kepest tuthattam volna magamat teob jo akaro Uraimnakis hivataljakhöz, s mjnd penig az keresztteleo napjanak praefigalasahoz alkalmaztatno(m) [Barcsa H; CartTr V. 359 Barcsay Zsigmond Bornemisza Pálhoz].

praefigált előre meghatározott, kijelölt; stabilit, fixat/stabilit dinainte; vorbestimmt. 1606: Neg'edzer ualliak aztis hagi prae figalt napot hagiott uolna az Alperes a' teorekedesnek Vduarhelt az Kosa Geörgi hazához egí Vasarnapra [UszT 20/11]. 1631: az praefigalt napra, ő kgmek az summat ez el kerulhetete(n) akadalyok miat ne(m) deponalhattam [Radnót KK; Ks O. 37]. 1640: (A házat) ugy birhassa ő kegielme mint saiatíát az praefigalt két Eszten-dők el foliása alat [Kv; RDL I. 122]. 1671: szükséges kglmednek a praefigalt napon es helyen fogyatkozásnelkül Compariálni [WassLt fej.]. 1676: Mú azért ... el mentünk a Dnus exponenstől praefigalt helyre, es az melly vallokt ő kegyelme előnkben állatot<~> ... vallasokot ... le is irtuk [Szu; Borb. I]. 1738: Ha pedig a p(rac)figált terminusokra nem Contentáltatának az A. tehát a p(rac)scribált Summát csak Hadnagi atyánkfia ő kglme assistentiajával is az I-n desummáltathassa s desumálhassa [Dés; Jk 269b].

praefigáltat kijelöltet, meghatároztat; a dispune să fie prestabilit; bestimmen lassen. 1606: azt sonalia az nou(m)

hagi az tizt az Assessorokkal egiut egí bizonyos napot praefigalion, ugi celebraltassek uiobbj teoruinj, meljet te nem chielekettel hagi bizonyos napot praefigaltattal uolna benne [UszT 20/326]. 1613: hosza mi nekwnk az Vitezleo Beldi Kelemen az foelseged para(n)cholattjatt ... hagi el menűen azra az helre meljet mj nekunk az Exponens p(rac)figaltatt, es valakiket my elonkben hiuanak ... vallasokatt be uennők [Csz; BLt 3 Petrus Gal nob. de Z. Georgy Joannes Boczkor nob. de eadem keze írása].

praefigáltatik előre meghatároztatik, kijelöltetik; a fi pre-stabilit; vorbestimmt werden. 1671: az üdö tova az dolgot ne(m) boczattya, az holnapi nap praefigáltatik, akkor comparealúa(n) törvények [Kv; TJK XI/1. 43]. 1677: Mint-hogy ennekelötte indefinité végezetett volt a' Fiscale bonumoknak recuperaltatása, holot sem nevek meg nem irattattak, mellyek legyenek a' Fiscale bonumok, sem penig idő nem praefigaltatot mitől fogva valok, és minémű modalitással recuperaltatának: Tetszet azért hogy azok in perpetuum rei memoriam ugyan specificaltassanak, és Articulusban irattassanak [AC 43]. XVIII. sz.: Az halottas házhoz, ha tábla jár és oda nem megyen az órára az mely praefigaltatot, elmarad érette táblajáráson sz. dénár 33 [Dés; DFaz. 32].

praefigáltatott előre meghatároztatott, kijelölt; prestabilit, fixat/stabilit dinainte; vorbestimmt. 1615: az praefatus exponenstől praefigaltatot helyre es napra el mentünk; es az mely bizonyosagokat mi előnkben hittak azokat mő erős hűttel megh esküttük, meg is kerdoztük [BLt 3 Joannes Lazar de Z. Tamas Franciscus Gal de Czik Z. Geörgy ns kezé-vel]. 1650: el mentunk az ex ponenstől praefigaltatot helyre ... es az mely Bizonyosagokat az ex ponens Mű Előnkben ... alata azokat eros hitel mégí esküttök az előnkben adatot Vtrum szerez(t) megis eximáltük [Szu; UszT 38a]. 1664: poronczol Nagczagod ... hagi el menne(n)k az ... nekünk praefigaltatot helyre es valakiket ... ellonkbe hi, az vagi huiat, azokat erős hűttel ... megh eskessük és hűtok szerint valo valasokot, be vegiuk es ... megh iriuk [Kászonimpérva Cs; BCs].

prefixus előre meghatározott/kijelölt; stabilit, fixat/stabilit dinainte; vorbestimmt. 1661: édes sógar uram, csak az praefixus nap legyen meg, eligazithatunk mindenetek atyafiúképen [Mv; SzO VI, 231]. 1668: ha magok ő kglmek megh találnának halni posteritassok is ő kglmek(ne)k paratis pecunys tartozzanak az két száz negyven forintokról contentatiót tenni és megh fizetni Kőuér János Ur(amna)k, uagi ő kglme posteritassának az praefixus napra [Altörja Hsz; Borb. I].

pregnans nyomós, hathatós; pregnant; gewichtig. 1729: Atyafiuságos bizodalommal kellett ismét az Mlgs Guberniumot az Sz: Benedeki malom dolga vegett farasztanom ... nekem azon dologban pronunciat Deliberatumban pregnans difficultasim occurálnak [Ks 25. IV. 17 M Kornis Zsigmond aláírásával]. 1735: azt meg kívánom a jure ezen pregnans ratioimra nevez hogy ezen Causa cum tota sua serie corruallyon [Torda; TJKt I. 73].

preimaginál előre elképzel; a-și imagina/închipui dinainte; sich im voraus vorstellen. 1705: Nyelve is pedig igen kezde botlani, amely judiciumok miatt guttatűtést praecináltat magának^a [WIN I, 526. — *Koncz József].

preinszerált előbb/fennebb beiktatott/szerkesztett; insert mai írást; vor kurzem/oben eingetragen/verfaßt. 1769: a praeinszerált Instructio szorol szora előttem el olvasván meg magyarázám [Kük.; JHb LXVII/9]. 1780: el mentem ... Folyfalvára ... Mlgs Tolnai János Ur özvegye Mlgs Tordai Klára asszany Jobbagy Udvari Birája ... Gru Vaszily Lako házához, kitis Személy Szerént tanálván s az utzára ki Szollitván és véle a Falu közönséges Földén meg álván a Praeinszerált instructio Szorol Szora fel olvastam [Msz; BetLt 6]. 1797: az már praecinszerált Instructiót szóról szóra nem tsak fell olvastam, hanem Oláh Nyelven elegedendő képpen meg is magyaráztam [H; Ks 115 Vegyes ir.].

prejudiciál árt, kárt okoz; a prejudicia, a cauza un prejudiciu; schaden. 1676: úgy engedtem volt Ur(am) meg bé vetésit emberséges emberek jelen léteben hogy az semmit ne p(rae)judiciállyon az én praetensiomnak [Tövis AF; Bállt 1]. 1705: Kéreti azért az úr ökegyelmeket igyekezzenek dolgaikat úgy moderálni, hogy ezután sem önagságának maga méltóságának és atyafiságának ne praecjudiciálljanak [WIN I, 490]. 1741/1758: Jonás Pálnak ... Stompat építeni és csináltotni meg engedtünk (!) ... úgy mind azon által, hogy a felső ... szomszédok Stompjainak ne praecjudiceallyon [Abrudbánya; Szer.].

prejudicium kár, sérelem; prejudiciu; Schaden. 1603: ha kiknek az Varos Ados, es Adossagokert soth Akarnak venny az Aknakrol, tehát az Camara Jspanok Adgyanak Adossagokert soth ... mindazatal az Aknaknak praecjudiciumara az Aknan valo kumpulakodast hasonlokeppen ez Varoson valo el Adasatis megh nem engedik senkinek [Kv; TanJk I/1. 438]. 1665/1754: Az legény pedig magának estvéli hét ora után gazdája akarattya ellen nem dolgozhatik; ha a' gazdája meg engedi három fertályos ládát tsnálhat, de nagyobb az Czéhnek praecjudiciumára nem tsnálhat [Kv; ACart. 15]. 1673/1681: A Supplicans ... paraszti szolgálattal szolgáló Jobbagyul adatatot, edigis hogy az előbbi Tisztek s Udvarbirak praecjudiciomomra es karomra szolgálat nélkül hadtak, kötelességek ellen cselekedtek [VhU 462 Thökölyi Imre vál.]. 1717: Gyulai István Atyánkfia kaza ... constatalván; ammonéaltatik Báro Jósika Imreh Atyánkfia hogy hajóját azon helyről amoveallya, es az említett Gróff Ur Atyánkfia p(rae)juditiumara ott ne jár-tossa [H; JHb XXXI/14]. 1767: Nsgd praecjudiciumára, és valóságos Kárára akarja azon ujj Malmát építeni [Ádamos KK; JHb XX/24]. 1802: ezen Jozságok el-idegenítéséből származott praecjudiciumat az Exponens tovább nem szenvedhetvén ... Tessék ... a' meg-említett Komjátzégi tellyes portot az Exponensnek mint Vérnek ... ki bótáltani [Torda; JHb XIII/9].

Szk: ~ot okoz. 1796: a Nagyságod ujjannan építettett Adámasi malma eddig elé is igen sok praecjudiciumat okozott [Ádamos KK; JHb XIX/56] * ~ot szenved. 1770: elő Nga Malma ... a miótától fogvást építettett ... elő Exja Malma az magass gátnak vízbéli fel tojása mián nagy praecjudiciumat szenvedni Láttatik [Kük.; JHb LXVII/17].

prejudicium-láda '9' 1665/1754: Az legény pedig magának estvéli hét ora után gazdája akarattya ellen nem dolgozhatik; ha a' gazdája meg engedi három prejudicium ládát csinálhat [Kv; ACart. 15].

prejudikál árt, kárt okoz; a prejudicia, a cauza/aduce un prejudiciu; schaden. 1652: A külső Magistratusnak es politianak is ez admonitionkba(n) s irasunkba(n) semmit ne(m) akarunk derogálni sem praecjudicalni [Kv; KvRLt X. A. 1]. 1677: A' Sidoknak ez Országban valo szabados kereskedések, és az egy Fejérvárat lakhatások-is sellérül meg-engedet: csak hogy a' Városok privilegiuminak, sem pedig egyéb rendeknek ne praecjudicálljanak [AC 243]. 1770: az Exponens Ur ezen Malma pedig azon Bereczki Sándor Ur(am) Malma(na)k a' Víznek fel dugásával nem praecjudicál semmit is [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. 1796: a Nsá-god Adámasi Udvari Tisztje ... azon Malamnak Gátja eleiben ... egy állo hidat szándékozik építtetni, a mellyel éppen egyenesen praecjudicállni akar az Exponens Ur Asszszony ö Nagysága nagy Munkával és nagy költséggel készítettett ... Adámasi Hidjának [Ádamos KK; JHb XIX/56]. — L. még AC 126, 139; CC 74.

prejudikálhat árthat, kárt okozhat; a putea prejudicia; schaden können. 1683: senki az ellen ... ne praecjudicalhas-szon, s ne is obviálhasson, ide értvén az oláh deákok is, kik is földesuroknak illendő honorariumot adni tartozzanak [EOE XVIII, 94 a sv-i egy törvényei és irományai]. 1765: Harai Fejer Samuel Vram, mint a Fiscalis Cziganok(na)k Inspector, ab offo insinuallya ... hogy ... Peter Czigany el-len valo prosecutioban nős paráznsága iránt, sub offo defungalt, ötet raboskodtatta, meg palczasztotta véle Ecclatis követtetett, mely szerent ... ezen ö delictuma nem reassumaltathatik, és neki azért poenalitas nem irrogaltathatik, consequenter Tit Inspector előkegjelmenekis ebben senki nem p(rae)judicalhat [Torda; TJkT V. 278].

prejudikáló kárt okozó; care aduce/provoacă pagubă/ prejudiciu; schadend. 1825: Fori Commissarius Aty(á)nk-fia meg-szollitotta mind Rediger Károly, mind pedig Szoszollo Domján György Urakat ... künn-heverő Czövekek, rakás Köveiknek Jozságokba léjendő bé takarittatása iránt, mind azonáltal — a' midőn ... ezen meg-szollitásnak semmi kívánt Resultatuma nem lett ... Interimalis Fő Hadnagy ... elégedendő számú rabokat parantsolt ki a' Köveknak, s Fákna, senkinek nem praecjudicáló helyre helyheztetése tekintetéből [Torda; TLt Köz. ir. 252].

prejunktúra előfogat, forspont; cai de schimb; Vor-spann. 1740: Kitzing Vram ... azt írja hogy az Tisztek számára ... elegedendő vecturát, praecjuncturát adjunk de nem figálja bizonyos számát, az Militia pedig két annyét kíván, és vészen is az Ordinariumnál [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

prekaució 1. elővigyázatosság, vmit elhárító cselekedet; precautie, prudență; Präkaution. 1746: itten az marha nem döglök, szoros vigyázásunk által eddigis Isten bennünköt meg őrzöt. Kezdet vala Csato Szegben döglöni de a szükség-es praecautiokat végbe vitetvén, már ottan is cessált [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével]. 1785: az hasonló úrburariusokra mint mű, circa usum Sylvarum, különös keglmes Reflexio, és praecautio tétetett [Toroc-kó; TLv. 9/22].

Szk: törvényes ~. 1760: Minden Törvényes p(rae)cau-tiok Contractus(a) tétetődje(ne)k fel, minden világossón irattassék fel hogy Sem(m)i homály benne ne légyen [Igen-pataka AF; TL. gr. Teleki Ádám lev.]. 1795: mivel az

Nsgtok nevezett Malma az elébbeni sok rendbéli jelentett károsítottásokra ... s Törvényes p(rae)cautiokrais a Nsgtok Malma ... edgy Singelis alább nem szállított ... minden elébbeni károsítottások meg ujítottnak, meg pedig duplasonn [Ádamos KK; JHb XIX/48].

2. előzetes megállapodás, elődvas; măsură de prevedere, înțelegere/invoială prealabilă; Vorvereinbarung. 1775: jól-lehet, hogy az pénz megadásban késett Baka Tamás egy keveset, azért nem akarja leválni irt Bálint Antal. De az praecautiókot megvizsgálván az eskütség, tehát ítéltetett, hogy tartozik Bálint Antal a pénzt leválni és Baka Tamásnak a szénafüvet remittálni [Taploca Cs; RSzF 247].

prekaveál óvakodik vmitől; a se păzi/feri de ceva; sich vor etw. schützen. 1618: ezek^a igen praecaveálják, hogy Európába semmi fegyvert, kardot ne indítsanak [BTN² 109. — ^aA törökök]. 1761: Nem constalván az A cökegyelmének az I ellen allegat actioja ... az I. simpliciter eleresztetik, úgy mindazál(ta)l hogy afféle dolgokat tselekedni p(rae)caveallyon [Torda; TJKT V. 52].

prekaveálhat megelőzhet; a putea fi prevenit; vorangehen können. 1735: arra kell vigyázni hogy az laxálás után szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k mellyet remélem hogy az ott künn maradt Syrupos forma laxativummal, borköves levesekkel, és mindennapi szekeren valo kísétéssel praecavealhatni [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nszböl].

prekaveáltat vigyáztat, óvakodásra készítet; a determina să se ferească de ceva; zur Vorsicht mahnen lassen. 1724: az Kútfőnek egyike, melly Vizzel tartya ezen Haltartot Istvan Déak Uramék birodalmáb(an) marad az magok Kertekben — évitáilyák eő Kglmek mind magok mind pedig Cseledgyekkel praecavealtassák hogy valami Halnak artalmára Szolgáló materiát, bolondító fűzet, vagy Maszlagot ne bocsássanak belé [Hévíz NK; JHbT].

prekaveáltatik óvatik vmitől; a se feri de ceva; vor etw. gewarnt werden. 1681: Megh eshetik ez is, hoga valamely Tiszt az Földes Úr Kárára az Korcsonas helyeken nemely üdöb(en) a magha borait árultathattya, vagi valamely jó akarojanak borával valo ki czapoltatásával kedveskedik ... minden üdöben es helyen praecavealtassék ez illye(n), mert valaki illyent mér tentalni, Kemény animadversio ala vétetvén penes judicium decidaltatik [Erdőhátság H; VhU 198].

prekludál elzár/tilt vkit vmitől; a exclude pe cineva de la ceva; jm etw. verbieten. 1671: Városbéliék hogy sokadalomnak idején vas és egyéb vételtől-is a' külső rendeket ne praecudállyák [CCMut.]. 1785: száz hetven öt M. Forintokat és ... Nyoltzvan hat pénzeket ... Ki fizetett oly declaratio mellet hogy ő ... Senkit a' Monasteriához valo Jussából p(rae)cludalni nem Kiván azt még Kivánnya hogy ... Ki ki ha részesülni Kiván benne Most fizesse Ki annyi részét a' menyib(en) vagyon Jussa a' Monasteriához [Nagynyulas TA; TKI Kis Solymosi Simon Peter szb kezével].

prekludálhat meggátolhat/tilthat; a putea interzice ceva; verbieten können. 1784: Az Per folyásoknak ki Menetelek is lévén, az iránt úgy regulaztatik az Torotzkai Forum,

hogy ... Az Appellatiot ... semmi casusban a Succumbens félnek ne praeccludalhasa [Torockó; TLev. 2/6. 4–6].

prekludáltathatik kizárattathatik; a putea fi exclus; ausgeschlossen werden können. 1712: Az joszagos Nemes embereknek az terehviseléshez képest proportionate Az egy Hazi Nemes szemelljek penig az kik(ne)k pusztá örökségek vagyon az Varosban, de azon örökségen Semmi Város terhe viselő emberek nincsen, magok sem laknak itt, azok is egeszzen nem praeccludaltathatnak, hanem az osztoztato Birák eő kglmek proportionate, azoknak is adgjanak [Torda; JHb XV/6]. 1713: ha valamely Atyafi magát Injuriata félnek tanálná Semmiképpen annak Törvényes uttya ne praeccludaltathassék, hanem maga jussát in foro Competenti kereshesse [Várfa TA; JHb XXXV/19].

prekludáltatik 1. (út) elzáratik; a fi închis/barat (un drum); (Weg) versperrt werden. 1705: miolta már az az út praeccludaltatott, hogy azóta csak egy is már igyekezett volna azon, hogy innen elkéredzék valahová, senkit nem tudnak [WIN I, 486. — ^aHavasalföld felé]. 1747: azon helyre ... selléeket, vagy Jobbágtyokat ne telepítsen, hanem csúrt csűrös kertet tartson ... úgy hogy sem a describalt Szekér út, sem az víz partján levő ösvény ne p(rae)cludaltassék [Torda; TJKT II. 61].

2. (vki) elzáratik/tiltatik vmitől; a fi exclus de la ceva; versperrt/verboten werden (von etw.). 1737: (Az alperes) mikor ... el bortsátatik szomszédságomban tova valo lakástol praeccludaltassék, hit szerent Cautiot adván hogy ártalomra sem maga sem mas által nem igyekezik | Nemes praeccludaltatnak a Tordai Possessorok az Negligens Szőlös Gazdák ellen lehető helyes praetensioktol, ugymint Gypük restauratioja; szőlök miveltetése iránt [Torda; TJKT I. 134, 148]. 1796: Minthogy pedig Parasztnak Földes Ura ellen, és Földes Ura Joszágában, akár mi szín és praetextus alattis Just feszegetni, és kémi nem szabad, és nem illik, azért meg kívánnya az All-Peres, hogy az irt Paraszti Communitas ... az efféle képzelt Jussának, és szabadságának feszegetésétől penitus praeccludaltassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43–4 tábl.].

3. akadályoztatik; a fi împiedecat; gehindert werden. 1766/1802: (A) meg irt Faluk között valo Contraversiat dirimalni, s a dolognak mivoltát a Táblának reportalni tartásák kötelelességekné, non obstante ha egyik valamelyik az Commissariusok közül az ki meneteltől praeccludaltatnékis [BSz; JHb LXVII/III. 1].

prekor diákny házi istentisztelet; slujbă religioasă oficială la școală; Gottesdienst in der Schule. 1870 k./1914: Preces, precor: házi isteni tisztelet, mely régebben minden napos volt, összekötve a theologusok próba beszédeivel [MvÉrt. 33].

prekursor 1. előzmény; lucrul care precedă ceva; Vorhergehende(s). 1619: Nagyságodnak bizony feletle szükséges volna az szekereknek béküldését ne késleltetné, és ne vámi az adóhoz, hanem lenne az szekér extraordinarie mintegy precursorsa az adónak, vagy az mellett való ajándékoknak [BTN² 185].

2. hírmök; mesager, sol; Kurier. 1619: Ma die 10 Februarii jutott ide az perzsa követnek precursorsa, azki szállást is készít [i.h. 227].

prelatus római katolikus főpap; prelat; römisch-katholischer hoher Geistlicher, Prälat. 1648: Enyedi Mihály Ura(m) ... azt mondotta, hogy minde(n) esztendeőb(en) fel tettek, és fel szettek az adot, az Praelatusok és Exactorok houa teőttek ne(m) tudgya [Kv; TJK VIII/4. 306–7]. 1662: Hogy a szegény jobbágy is sem a fiscus királyi jószágokban, és akármely prelatusok, papi méltóságbeliek, egyházi és világi földesurak jószágiban ... a hazának közönséges javáért, csendességéért sem öfelségétől, sem senkitől vallásokban meg nem háboríttatnak^a [SKr 271. — ^aA linzi béke cikkelyeiből].

prelaudált előbb (tisztellel) említett; (care a fost) pomenit/amintit (cu stimă) mai înainte; oben (mit Ehre) erwähnt. 1777: az prelaudált Groff Úr eő Naga ... a' levált pénzt akár melly legyitimus Executor által is desum-máltatthassa akár holottis [Szentbenedek SzD; Ks]. 1780: Méltóságos Groff őzvegy Gubernátorné^a Dániel Soffia eő Excellentiája az praelaudalt Aszszony eő Excellentiája [H; Ks 113 Vegyes ir. — ^aGr. Haller Jánosné].

prelegál előad, előadást tart; a prelege, a fine o prelegere; vortragen, Vortrag halten. 1870 k./1914: Praelectio: előadás, cursus olvasás ... Az öregebb tanárok egy darabig (2–3 nap, némelyik 2–3 hétig) praelegáltak, azután jött a kikérdezés [MvÉrt. 33].

prelegátor felolvasó; lector, persoană care citește cuiva cu voce tare; Vorlesende(r). 1705: A bécsi püspök, a Har-rach uram fia helyébe, az új császár^a régi praelegatora-félét hozták, aki a jesuitáknak nemigen jó barátja volt, azok is amoveálták volt [WIN I, 467. — ^aI. József].

prelekció felolvasás, előadás; prelegere, prelectiune; Vorlesung. 1870 k./1914: Praelectio: előadás, cursus olvasás, magyarázás, tanítás [MvÉrt. 33].

prelibált előbb említett; pomenit mai înainte; oben erwähnt. 1751: Ha Pálfi Ferenczné Nagj Juditt Aszszony sine semine deficiálna is, tehát a praelibált Jóság rajta lévő épületekel edjűtt ne a Putnoki Istvánné Aszszonyom Vérci-re, hanem Titt Pálfi Ferencz Vramra, devolváldójék [Mező-bánd MT; MbK VIII. 12]. 1785: az praelibált Donationak ideje előtt^a Thorotzko varassa már regen Populálva ... volt [Torockó; TLev. 6/1. 19b. — ^aAzaz 1500 előtt].

prelimináris előzetes; preliminar; vorherig. 1825: Kö-teles léssen Geometra András Antal Ur mentől hamaréb a M Dersei határon lévő ... Erdőket ... felmérni, és igazsá-gosan az ezen Erdők osztályára nézve már meg állított antiqua Sessiók száma szerint fel osztani, és azon Birtoko-sok(na)k akik az antiqua Sessiók Száma iránt költ praeli-minaris égyezésbe ki vannak nevezve a magok Rátájokat az Erdőkből külön, külön ki szakasztani, és kiis metáztatni [M.derzse SzD; BetLt 3].

prelúdium előjáték; preludiu; Vorspiel. 1710 k.: Ha his-tóriát írniék, itt sok irás lenne; de csak egyet említek, nékem és a haza veszedelmének nagy praeludiumát, és a mi igaz-gatónknak crassa ignorantiajának bizonyosságát [BÖn. 757].

preluka tisztás; prelucă; Lichtung. 1843: az erdőszeti hivatal a bucsumi határon ... a Bugyéstyi nevű prelukába ... erdőszeti magokat akart ültetetni [VKp 283].

prém (szörme)perem/szegély; tiv/tivitură (de blană); (Pelz)Rand. 1589: Egy dupla Atlacz zoknia, ket p(re)m az Allia(n) vy [Kv; KvLt Vegyes I/2. 48]. 1651: megy szin viragos Barsony kis suba prem nélkül ... Mas szöld Bar-sonyKis Suba, eőt rend Arany Prem raita [Szamosfva K; JHbK XVIII/27] | Egy Szederjes Barsoni zoknia Eőt rend regi gazdag prem az allian [WassLt Vass Judit kel.]. 1668: Egy teczzsin viragos Atlacz szoknia, melynek az allyan vago(n) regi forman czinyalt hat rend prem elegyes [Mk Kapi György inv. 1]. 1673: Eörög Redai Ferencze aszszonjom edgjet masi Registroma ... Egi veres barsonj kis suba, őtt rend premmel veres bojtos barsonjal bellet. Egi uiseltes zöld barsonj kis suba nestel bellet, hat rend keskenj prém rajta [Fejér m.; IB]. 1683: Attam ket uttal Budan lako Pal Istvannak f 4 melyre vagon egy beletlen Rassa aszzyember mente veres sinű ket praemel [Kv; ACJk 50b]. 1714: Sötetes haj szin, Barsony Szoknja 5. rendbeli aran s ezüst Csipkivel, s hasonlo Primmel f. Hung. 120 [AH 3]. 1736: az kocsis és felejtár ... köntösök az kitől mint kitől olyant viseltenek, hanem az süvegek préme rendszerént rókafark volt [MerTr 367]. 1750: Kar-masin Szin kurta Mente, egy rend paszamántal ... Ezüstel készült kötés az kertületin Szkofium Gombokkal. Béliése Jáuor, préme Nyuszt [WassLt Wass Dánielné portékái]. 1759: a' Bárányokat meg nyuzatván kit prémmek, kit bér-lésnek, a' maga hasznára fordított [Marosludas TA; TKI Koma Ojni (55) jb vall.]. 1781: Egy vad galamb szin Men-te, feiér Sellyem Béliésével együtt el bontva, prém nélkül [Mv; Told. 9a]. 1790: Egy Zöld Habos Matéria Bunda, Roka torok a' prémje, Bárány bőr béliése [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 4]. 1796: 4 prémnek valo nyest lévén azt a Ládából ki vettem és a Szellőre az hol aer járja ki akasztottam [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1802: Egy zöld viragos metztet Bársony, aszszony ember mente prém és készület nélkül, hozzá valo zöld selyem fél bársony béliessel [Ne; DobLev. IV/858. 3b]. 1823–1830: Mente hasonlólag volt készítve, mint a dolmány, csak hogy annál kevéssel hosszabb volt, legalább a prémjével, a prém pedig különb-különb drága bőrökből nevezetesebben nyuztított állott, ezt a mentét sohasem öltötték fel, hanem láncsal vagy drága kemény kötővel nyakokba vetve hordozták [FogE 64]. 1842: Egi kalpaga valo prém [Dés; Újf. 3. Újfalvi György hagy.]. — L. még FogE 202; SKr 333.

Vö. a perem, valamint az arany-, bársony-, csipke-, ezüst-, nyest-, nyuszt-, róka, selyem-, szkofium-prém címszóval.

Szk: csipkés ~. 1714: Aszszonyi Ember ... Viragos fe-kete bársony Palastya őtt rendbeli ezüstess, csipkés Primmel, narants szin fél Selyem Béliések f. Hung. 84 [AH 2] * dombos ~. 1670: Egy zöld bárson kis Suba, szeles, dombos prem rajta [Mny XXXVIII, 57] * elegyes ~. 1705: Edgy deszkara Tekert bogárháru elegyes Prem, mas hasanlo keskenyeb edgyüve Teltakve [WassLt Vas Dánielné lelt.]. * fekete ~. 1802: (A tavajok egyike) törpe testű, piros barna köptzes kerék kövér ábrázatu, ennek és a töb-binek könyökig érő ujas bőr ködmennyek fekete prémmel [Remete TA; TLt Közig. ir. 1029] * gombos ~. 1674: Va-gyon egy kik vont arany szaknya, hat rend gombos prém az allyán [Beszt.; WassLt 72/6] * gyöngyös ~. 1585: Gyeongyfuzeo Mathias ... vallia ... eo chinal vala egy gyeongicós premeth Zemere Sebastian biztatasara [Kv; TJK IV/1. 456] * muszka ~. 1801: ünnep napokon visel zöld, aranyos sinorral ékesített mentét muszka prémmel [DLt

nyomt. kl] * *perzsiáner* ~. 1860: Egy Búda bekés Persiáner prém fl. I [Kv; Újf. I] * *rókatorkos* ~. 1823–1830: Viselt rókatorkos prémmel, bőrről bérlett hosszú tógát és három egyenlő szegre felakasztott kalapot [FogE 75. — Kovácsnai Sándor mv-i ref. kollégiumi prof.] * *sárga* ~. 1758: Egy kék Kamérlót Sárga prémmel meg hánt superlát [Nsz; TSb 21] * *szótt* ~. 1788: 5 sing fekete szótt prém [Mv; TSb 47] * *tarka* ~. 1759: szállíttasson el ... Tizen-negy Sing Czernából szótt tarka prémet [Sárd AF; TSb 51] * *velencei* ~. 1653: adot őh kigyelme 3 sing perperat 15 sin veres velencei praemet [Kv; ACJK 58a].

prémecske szegélyecske; tiv mic, tiviturá/tivealá micá; Rändchen. 1714: Minium szín Brokad szoknya ... előkötő tenyérnyi széles, Vallon aranjos s ezüst kisebb primetskék f. Hung. 104 [AH 3].

Szk: *arany-ezüst* ~. 1714: Férfi gyermeknek való Vörös Bárszony Mente köröskorül keskeny aranj ezüst primetskével [AH 24].

prémelt (szőrmével) szegélyezett; tivit/garnisit (cu blană); (mit Pelz) besetzt. 1806: visel ... egy zöld Roka bőrrrel prémelt Magyar Mentét [DLT 514 nyomt. kl].

prememorált előbb említett; pomenit mai înainte; oben erwähnt. 1733: hallottam ... az szolgámtól hogy a Tüz azon p(rae)memorált szenáig el harapodzott vólt de a szenánál meg oltották [Árapatak Hsz; BLT 7 Joannes Bibó (29) jb vall.]. 1751: praememorált Dobolyi István Vr eő kglmé-(ne)k mint Vér Attyafiának ... azon házb(an) száz forintig való Aviticum jusa vagjon [Ne; DobLev. I/245. 1a].

prememorált előbb említett; mentionat/pomenit mai înainte; oben erwähnt. 1720/1730: Ntzes Dalnoki Daniel Atyánkfia eő kglme 1714, es 1715 Esztendőkbeli Hadnagyságarul való Ratiott esztendeje el telése uta(n) be adván arra exmittált, és deputált Atyánk fiai eő kglmek által Ventillaltatvá(n), ammi difficultassi eő kglmenek ki adattattak mind azokra p(rae)montionált Dalnoki Daniel ... replicalva(n); minden difficultassi ... Tolláltattanak s el igazodtanak [Dés; Jk 395a]. 1747: Ezenn Praementionált Eszakos helynek vagig(on) égi Kopár meleg oldala [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 3]. 1756: más alkalmazatossággal is járos volt é ezen személy a' praementionált Bóltba ...? [Kv; Mk IX Vall. 28]. 1762: ezen utrub(an) Specificalt, és praementionált Udvarb(an) belé szálván az Exponens Urfi cir. hat hétig birta mint magáét [Branyicska H; JHb XXXV/51. 13]. 1765/1766: Figalak a' praementionált Parsok a' nevezett Nagylaki, és Csekelaki ... bonumoknak ... árrát Flor Hungaricalium Hat ezer Forintban [Koppánd TA; DobLev. II/372. 3a].

premenda l. premonda

prémes (szőrme)szegélyes; cu tiviturá/garniturá (de blană); (pelz)besetzt. XVI. sz. v./XVIII. sz.: az szekernének az szára prémes legyen [Dés; DFazLev.]. 1752: Az Janko mentéje igen igen is rokás legyen és prémes mint a liberia menték [WassLt Vesselényi István feleségéhez].

Vö. az arany-, bárszony-, csipke-, ezüstprémes címszóval.

Szk: ~ *felsőmente*. 1850: Egy darab prémes magyar felső mente, bőven sinorral, sejem belléssel [Algyógy H; Born. F. li Török Antal urad. biztos kezével] * ~ *kamuka*

szoknya. 1693: Edgj Narancz szín szélyes egj rend prémes kamuka szoknya flor. 15 [Ne; DobLev. I/37] * ~ *suba*. 1608/1610: Toldalagi Frusjnnanak ... Egj kjs Fekete Gyöngjos premes Subajat ... Orsyk (!) Hagia [M.gyerőmonostor K; JHbK XLVII/49] * ~ *süveg*. 1662: Hát mire valók voltak a sok aranyas új zászlók s kopják ? ... prémes süvegek, egész táborozásának idején királyi neve ? [SKr 463–4] * ~ *ujjas*. 1838: Egy ujji Hoszsú bunda, egy köpönyeg, egy prémes ujjas, négy karton ujjas [Szentimre MT; BalLev.] * *bogarhátú* ~. 1705: edgy het rendő bogarhatu Premes fekete bársony nyári Palást [WassLt Vas Dániel lelt.] * *fekete* ~. 1674: Egy veres Skarlat szoknya, fekete prémes az válla [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] * *zöld* ~. 1674: Egy Szederjes gránat szoknya, zöld prémes az válla [i.h.].

préméz (szőrmével) szegélyez; a tivi/garnisi (cu blană); (mit Pelz) besetzen. 1652: Harmadik szoknia ... Az vallais ... széles csipke prémmel prémezue [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. 1687: Egy kis Zöldbárszony Tatar kesztyűt, keskeny arany gallandal, s' nestel prémezue [Déva; Szer.]. 1692: Egy narancz szín kamuka mellyre való ezüst csipkével és nusztall prémezue [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1736: 2. lan ... fogadtam meg öregbik szolgálom(na)k Szóts Ersokot, kinek is fizetése léssen e' szerint: 1. Zöld mente a' Landis posztból tiszteségesen rokával prémezue^a [ArJk 33. — ^aFels-ből kiemelve] | az nemes Asszonyokon kívül nem volt három falusi asszonyok mentéje, azoknak is brassai posztból, bársny bőrrrel bérleve s prémezue [MetTr 345]. 1739: egy zöld anglia bérlett mente roko torokkal prémezue [Torda; TJkT I. 165]. 1759: Egy szederjes sima bárszony Asszonyi mentét, széles ezüst csipkével, meg varva, és szép uj nestekkel prémezue s meg bélélve [Nsz; TSb 7]. 1768: Az Szolgálomnak Csináltattam egy mentet Francia posztból és rokával praemezeve [Szárhegy Cs; LLT Fasc. 116] | Fekete bárszony Mente, arany Slíngerekkel, Nusztal prémezue [Császári SzD; WassLt Wass Ágnes köntösei]. 1820: Egy Lengyel bunda Paplenből kék rokával prémezue [Félr SzD; BeLt 5 Fráter Theresia kel.]. 1839: Egy kávé szín Zeke, bársnyonnyal prémezue [KLev.].

Szk: *köntös* ~ni. 1625: Vrunck eo felge paranchyolattyara keottettünk keonteos premezni való ezüst fonal premet, mellyet az eo felge Zabojanak Baranyaj Janosnak adua(n) kezében ... fizettünk az munkajától f. 12 [Kv; Szám. 16/XXVII. 1].

prémézés szegélyezés; tiviturá, garniturá; Besetzen. 1725: Ezen rövid Mente perémzésére erogalodat két roka torok ... Flor 3 Den 36 [K; TKI]. 1774: A Szótsók menték bérleseihez, prémzéséhez Szükséges bőrkötő eő kegyelmétől vásároljának, és magok bérlevén meg a bérletető gazdától Szokot jutalmokot elvegyék [Déva; Ks 78. 20/8. 1/4]. 1809: A Groff Huszárijának mentéje prémzésé fekete bársny bőrrrel 15 Rf [Kv; TKHf]. 1842: Az Natságos Urnak egy bunda prémzésé hámbgrí Roka bőrrrel 50 Rf [Kv; Újf. I]. 1860: Egy Buda bekés prémzésé Szurke Persiáner bőrrrel 25 fl [Kv; i.h.].

prémezetlen szegélyezetlen; fără tiviturá/garniturá; unbesetzt. 1732: Egy alamodi tettzin Süveg prémezetlen arannyos Sinorral kapcsolakkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. 1788: Egy fekete prémezetlen viselt poszto mente [Mv; TSb 47].

prémézett 1. (szörmével) szegélyezett; tivit/garnisit (cu blană); (pelz)besetzt. 1627: Egy Gattia feier zellel premezet Uya, es gallera [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8]. 1645: Egy Kek Lazur Czapragh körül Galannal premezet [LLt Fasc. 125]. 1668: Egy kek Barsony kis mente eleie nust hattal s többj nestel bellet szelyes Arany Czipkevel premezet, es gjemantos Arany gombok rajta [Mk Kapi György inv. 2]. 1679: Nest Farkas premezett, moly vesztegette veres fajlandis poszto süvegh nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. 1681: Teczen Viragos Barsony Szkofium Gombokkal és Sinural Nestel bélet és Aranj csipkével premezet Aszonjnak valo mente [Beszt.; LLt]. 1713: Egy allyá(an) szűt karmasin szin aranyos materia Szoknya, elő ruhastol arany galanddal premezet kék bagaziaval bellet [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1733: Edgj fekete szőr materia Nestel premezett, elegj belegj berelless berlett ujjos melyre valo [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1748: Az Nehaj Aszszonynak ... Roka torokkal premezett és Róka Mállal bélétt földig érő mentéje [Vargyas U; CsS]. 1772: Citrom szin, roka nyakkal premezt és barány bőrrrel bélétt bunda H. Flor. 15 [Szökefva KK; Kp III. 187]. 1780: lo Adtam egy Anglia arany poszomántos roko torokkal premezett mentet [Hsz; Blev. Barthos Sára kel.]. 1787: Egy görénnyel premezet flánellel bellett ... Aszszony Emberek valo melyre valo [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 4]. 1820: Egy Fekete medvével premezett egészen roka másas matéria Bunda [Felőr Szd; Hodor lev.].

Szk: ~ medvebőr. 1768: Premezet Medve bőr 1 [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

Sz. 1747: az az Diszno bőrrrel premezett, hunczfut Sutő Ferencz el jövetelem után ismét Tolvajásra attá magat [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

2. (fémme) szegett/peremezt; bordurat (cu metal); (metall)besetzt. 1748: Vassal premezet áso [Szinyérváralja Szt; Ks 25. VII].

premissa 1. (irat) megelőző/bevezető része; partea introductivă (a unui act); einleitender/vorhergehender Teil (der Kunde). 1780: tsak a Sessioakat Specificálják benne^a, de hogy azok antiqua Sessióké vagj Novák Nem teszik fel ... az irt Inventarium régi lévén, a' praemissaja el tévelyedet [BSz; JHbK LIV/25. 14. — ^aAz inventariumban]. 1801: En azér Engedelmes Lévén az Exponensek ő Kegyelmeik kérésék(ne)k és a praemissaban meg irt Esztendő Holnap napján^a ... Vadasdra leg elsőben el mentem az Németi Mihály ő kegyelme Házához [Msz; BalLev. — ^aJún. 8-án].

2. előzmény; premisă; Vorhergehende(s). 1672: Tagadhatatlan, ezek az mai praemissákkal Kegyelmedet akarják tágálni és által értheti, mire czélozzanak, az kik fuói [TML VI, 358 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: Mind-ezek az udvarban s egész Erdélyben tudva lévén, ítélje meg kegyelmeik^a bölcsen és lelkesen, nem az ilyen praemissákból fog-e ítletet tenni mind az udvar, mind az haza, mind a posteritas, ez én^b mostani casusomról is [WIN I, 177. — ^aA guberniumi urak. ^bA szöveg Bethlen Miklós kérényre]. 1705: kijtűvén a házból, Acton uram ezeket a praemissákat újobban is előttem recenseálá egészben [i.h. 596].

3. bevezetés; introducere; Einleitung. 1710 k.: Ekkor tiltotta meg a császár kemény stílusú levél által a gubernátort, hogy titulusa praemissájában ne éljen „nos”-sal [BÖN. 919].

premittál 1. előreküld; a trimate înainte (pe cineva); vorzuschicken. 1676: Éppen kilenc órákor most indulok Lónáról Tsáki uramhoz is ... Oda senkit nem praemittalék, meglepem [TML VII, 211 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

2. (maga előtt) előre enged vkit; a lăsa (pe cineva) să meargă înainte; vorlassen. 1695: Tiszt Petelei Husz István Uram ... el őregetet es erejében meg fogyatkozot ember ... illendő fizetése ... ő kgl(ne)k holtig meg jar ... A mostan hozando be(tsü)(ete)s Praedicatoris ő klmét praemittállya és meg becsüllye [Kv; SRE 29]. 1747: a' kérdőben forgó Kis Pál ház a' Keserű és Pünkösti familiával együtt járt fél a' Communióra, sőt én Kis Pál György Ur(a)mat mindenkor mint idős embert praemittáltam, utánnam osztán a' Pünkösti György Uram fiai Gábor és Mozes jöttek fél [Uzon Hsz; Kp I. 160a Keserű Ferencz (30) ns vall.].

3. előrebecsát vmit; a spune ceva de la început/din capul locului; vorangehend bemerken. 1670: Egy szóval, Uram, generaliter kell assumálni az egész magyar dolgot s úgy is kell annak megorvoslásáról expediatlni, praemittálván azt, eddig is ő nagysága ő felségét requirálta, de semmi tekintet nem volt reá [TML V, 388 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1746: Csik széke a mint praemittáltam dögös marhának, és dögös bórnek jöni nem szabad [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.]. 1768: a Sessiot, a mint praemittálok, az irt Ecclesiának cedálták ő Nacságok [Haró H; JHb XXXIII/39]. 1776: A mint praemittálám Vlasza Ignáth ... az ő Nsága Tilalmos Erdejiből a fát le vágatta [Mihálcfa AF; MvRKLev.].

4. előre bejelent; a anunța ceva de la început; im voraus melden. 1679/1681: Generalis Circalás előtt mindenkor maga^a praemittállya a Cirkalast hogy a vármegye Tisztei által az arant is a Jozságh ne injuriatattassék [Vh; VhU 674. — ^aAz ub].

premittálándó előre küldendő; care va fi trimis înainte; vorzuschickend. 1719: kellett a Tisztekre és azok(na)k Conscientiosa dexteritására bizni, kikis a praemittálándó qvártelyok Designatorival minkelettő a Militia bé szállana, ki rendellyék mostani állapothoz illendő qvártélyát [Ks 83 gub.].

premittált előbb említett; pomenit/amintit mai înainte; oben erwähnt. 1680: Az praemittalt házok és Sütő ház között vagyon Asszu fa egy kazalban [A.porumbák F; Ált Inv. 6]. 1751: Az immediate praemittalt és describalt Tablan fellyül lévő verőfényes óldalnak also vége [Koronka MT; EHA]. 1756 k.: (A) Malmat Roskányi Popa Pável tartya; azért a' mennyi üdőtől fogva magának appraehendálta, annyi üdőtől fogva a praemittalt Restantiákat tölle kell kérni [Déva; Ks 94. 24. 3]. 1762: az praemittalt Fatensek concorditer magok Fassiojokban relegalnak nagyobbára arra, hogy ezen híreket Miklos Susanna Aszsz(on)y(o)m felől hallatták volna egy Dobainé nevű Aszsz(on)y(tól) [Torda; Tjkt v. 94]. 1765: Ezen praemittált Utrumokra specifice valamely bizonyos jó Fatenst denominálni nem tudok [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 37]. 1769: Ezek a Bizonyágok laknak Nemes Udvarhely székben Bögözben ... minnyáján modo l(e)g(it)i(mo) Citaltattak, Adjuraltatt(ak), examinált(attak), és a p(rac)mittalt mod szerint Fatealtattak [Bögöz U; IB].

premittáltat 1. előre kibocsátat/adat; a face/dispune să fie emis dinainte; im voraus ergehen lassen. 1795: Malmok

renováltatása alkalmatosságával minemű oknelkült A<d-mo>nitiot praemittaltattot vala, s azonn Admonitiora a ... Groff Ur ... Testvérével edgyütt Readmonitiojokban ... miképpen feleltének meg ... azonn readmonitioból meg tettzik [Ádamos KK; JHb XIX/48]. 1798: ha a Jozságot vagy maga a pignorans Aszszony ő Nga, vagy pedig Maradeki ki akarnák váltani, tehát kötelesek légyenek fél Esztendei előre valo Hir-tételt praemittaltatni, hogy a vetéseket a szerént lehessen alkalmaztatni [Kv; JHb VI/19].

2. előrebocsáttat; a face să fie menționat/specificat de la început; vorangehend bemerken lassen. 1665: Ha azért azt^a Nagyságod subscribáltatja, maga méltóságos titulussát is praemittaltassa [TML III, 377 Teleki Mihály a fej-hez. — ^aA császárnak küldendő iratot].

premittáltatik 1. előre kibocsáttatik/adatik; a fi emis di-nainte; im voraus erlassen werden. 1795: még két rend-benis praemittáltatott Kegyelmed ellen az el tiltás éppen azon helyről még pedig egy rendben az egész Ádamosi Titt. Possessorattussal közöslég, és egy értelemből [Ádamos KK; JHb XX/18].

2. előre elküldetik; a fi trimis mai înainte; im voraus geschickt werden. 1667: Panajot, ha lehet, excludáltassék, ha nem lehet ... neki is concredáltassék, praemittáltatván az fő vezér tihájának írott török levél [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

3. előrebocsáttatik; a fi spus/anunțat de la bun început; vorangehend bemerkt werden. 1677: Most-is azért illendő-nek tiltetet, hogy minden egyéb világi dolgoknak igazga-tási előtt azon Isteni tiszteletéről valo végezések praemittált-tassanak [AC 1].

prémium 1. jutalom; premium, recompensă; Belohnung. 1704: Felmegyén maga^a, és az őfelsége lábaihoz letévén fejt, akár életre s akár halálra kész, hogy őfelsége megtílt-je, ha vétkes-e vagy sem. De hiszi Istent, hogy bizony nem büntetést, hanem premiumot és consolatiót várna és vár is őfelségétől ezért [WIN I, 117. — ^aBethlen Miklós]. — L. még i. h. 143, 487.

2. iskolai/tanulmányi jutalom/elismerés; premium (acordat elevilor); Lohn für die Schüler. 1805: Dél előtt examentet tartottunk ... ditseretet kaptam mindenektől, Nagy Papától pedig egy 3 Rforintos Phaedrurst praemiumba [Dés; KMN 47]. 1870 k./1914: Praemium: minden a jó tanulásért, zene, ének, rajz s más műtárgyakban való kitűnőségért adott s rendszeren vizsgákon, dimission, kiosztott jutalom [MvÉrt. 33].

premonda, premonda 1. (szerződés szerinti) természet-beni járandóság/illetmény; retributie în natură (dată pe bază de învoială/tocmeală), premindă; Naturalbezüge (aufgrund von Vereinbarung). A. 1653/1681: Teleki három Alcsoknak, Györgynek, Miklosnak, Andrasnak Supplicatiojokra valo válaszok. Az mint eddigh meg adtak praemondajokat, es Immonitaltak eőket dözma adastul, ez utanis abban meg tartassanak [VhU 479 Zólyomi Miklós váll.]. 1654: Kouacz Peterrel es Dálnakjaul minualodott az pramu(n)da [Egeres K; Ks 70/51 Szám.]. 1779: Fogattam Dobos Ferentz nevezetű szabad Embert Esztendeig Béres-nek s egyszer s mind vdvar Bironak ... fizetést ígírtém Esztendeig 12 ... Mft, egy napi Török buza vetést, praemundált egész Esztendőre 36 vékát [Mezősámsond MT; BetLt 7]. 1792: Az Erdő hajtonak adtam Praemondát 8^a [Szentmar-

gita SzD; Ks 67. 49. 41. — ^aVéka búzát]. 1803: Az Ispány-nak ... Praemondaja 40. Metr Buza [Kv; AgmLt A. 117]. 1830 k.: az Contractusban meg ígirt Gabanankatt minden napra egy egy köpécze buzát, három Esztendőtől fogva az Tisztek ki nem adták, es praemunda nélkül dolgoztunk [Kerestelke Sz; BfR].

B. 1716: az Ngd tudositását alázatosson el várom, ha azon két Pipey Deszma bort, mély még meg vagyon, vagy masokot, mélyékét külgyék alá most Praemendára [Szent-demeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1721: egy hordo Bort töltelékre és praemendara erogál [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1752: adott két kalongyát az ... Miko Ferentz né aszszony(nyo)m birájának premendájára [Buzd AF; Ks 22. XXIIa]. 1789: Praemendának valo rosos buza 50. véka [Branyicska H; JHb XXXV/65]. 1796: Bálint István Számadása ... Magam Prémendában 24 véka^a [Szásznyíres SzD; Ks 33. IV. 8. — ^aBúza]. 1810: Bali Jankoné ha még halálokor is az Udvaromb(an) lesznek azon kitsi házat kertestől nékie meg hadják mig él és holnaponként két véka premendát adjanak és Esztendőnként fél véka török buza vetést [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuelin végr.].

Vö. a prebenda címszóval.

Szk: heti-. 1678: Az heti praemondám felől is mind eddig semmi válaszom nincsen, acceptálják-e? nem-e? [TML VIII, 176 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból] * udvari ~. 1661: Tudosíts, Haller Jánosné asszonyom tart-e atyafiának? ... Én elhiszem, az asszony-nak csak terhére vagytok; ha szállást nem adtak, be sem kellett volna mennetek ... mindazonáltal csak most adjon^a módot benne, hogy megszabadíthassalak az udvari praemendától, hidd el, édes Feleségem, többször nem szemtelenkedtetek [TML II, 108 Teleki Mihály Veér Judithoz. — ^aTollban maradt: Isten].

2. ellátás; premindă, ratie (săptăminală) de alimente; Versorgung. A. 1764: Szarka Uramnak ... az embere ... két hétig is el ulti; a Groff Uram eő Naga praemandáján [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

B. 1654: praemondatt attam(m) ... Haro(m) Agar kutjonak lib. nro. 9 [Egeres K; Ks 70/51 Szám.]. 1661: Kúvárbán leszen-e szállásod? minemű? ott is kicsodás állapottal leszek? praemondát mit, mennyit adnak? [TML II, 109 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1679: az nemes ország parancsolt volt nekem, hogy lennek itt Vasarhelyt, hogy a török vitezeknek Praemondát osszak [Mv; MvLt A Jud.].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch; illetményben kapott, illetmény-; (care a fost) primit ca/drept retributie în natură; als Naturalbezüge erhalten. Szk: ~ bor. 1730: nem lattom egyzeris hogy Tisztartó Bako Josef Uram ... reszegeskedet volna sőt többire premonda borais meg zavaradat, az pinczeben sem tudom hogy ivut volna valakivel [Abosfva KK; Ks 8 XXIX. 24]. 1731: az premonda bor meg az innep előtt el fogyott volt [uo.; Ks 99 Györki Janos lev.]. * ~ kancza. 1756: Praemonda csikos kancza I [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeir.]. * ~ ló. 1756: Praemonda ló 6 [uo.; i. h.].

premondás, premendás 1. mn illetményre jogosult; care este îndreptățit să primească premindă/retributie în natură; zu Naturalbezügen berechtigt. Szk: ~ cseléd. 1739: Conventios Cseledek ... Premondás Cseledek A Majorne ura Es Egy Beres [Mezősztyakab TA; JHb X/9. 12].

II. *fn* illetményre jogosult dolgos; lucrátor îndreptăţit să primească premindă/retribuţie în natură; zu Naturalbezügen berechtigter Arbeiter. 1654: Igen vadborsos list volt az praemendasok sem ehetek megh, s ... az Corpa kezdze elegitette(m) disznok számára [Almás K; Ks 70/51 Szám.]. 1767: Krajnik Uram ... az Fűrész és Papiros malmokban lévő premondások számára Nyoltz köből kukurizát ... Roskányban vitetett [László H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: *kontinuu* ~. 1654: az Continuu praemendasok-(na)k oztottam ez szerint az praemendat ... Az Tyuk Majornak Felesegestől libr. nro 8 ... Az Tyuk Majornak lib. nro 4 [Egeres K; Ks 70/51 Szám.] * *vékás* ~. 1735: Vekas Praemondasok seriesse ... Ménes Pásztor ... Met. 2 Oszkótár 2 Onya Román Pakulár 2 [Királyhalm NK; Ks 23. XXIIb].

premondás-ház, premendás-ház illetményosztó ház; casă în care se distribuie premindă; Naturalbezügen verteilendes Haus. 1692: 5. Haz ... most premendas haznak mondatik ... vagyon ebben egy fenyő deszkabul csinalt új asztalocska labostul | premendas haz ... egy ablak rajta; bevonó deszka tablaja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

premonéal előre figyelmeztet/int; a avertiza dinainte; jn im voraus aufmerksan machen/warnen. 1657: engem is praemoneáltak vala, hogy alkalmaztatnám magamat | Az electiónak napja előtt praemoneálának engemet is, hogy az volna négezve az tanácsban, hogy megkénálnák mégis elsőben Bethlen Istvánt az fejedelemséggel, noha ő ugyan fel nem venné [Kemő. 119, 133]. 1722: Méltóságos Generalis Commendans eő Excellentiája holnap estvére ide érkezvén itt nem fog kézni, hanem utyát Continuallya, azért akartuk ... Kglmeteket p(rae)moneálni ... Vectura, és egyéb szükséges kívántató mediumok(na)k Suppeditioja iránt jo dispositioval légyen [Ks 18/XCIII a gub. Kv-ról]. 1784: Tettzett vala Nagyságtoknak ... két exmissus Cancellista Regiusok által arról az Exponens Haller Haereseket praemonalni, hogy a' mely praetendalt tizen öt ezer Forintokat ... Gróff Haller János ur ő Excellentiája kezességire adott volt Bornemisza János Ur azon Summát a' Cavens Gróff Maradéki meg fizetnének (így!) [JHb LXVI/38].

premonéalat előre figyelmeztettet/intet; a face/dispune să fie avertizat dinainte; jn im voraus aufmerksan machen/warnen lassen. 1648: az Inctanak szolgálóiat ... kezessegh alatt az Actrix, illegitimé megh foghatua(n) be vitette, es ot ben tartua(n) az Actrix praemonealtatta hogy ne tartassa hane(m) visellie(n) gondot, mert magat ki hozattia, de az Incta nemoba(n) hatta, nem atta it okat foghatasa(na)k [Kv; TJK VIII/4. 315]. 1765: az mű falusi Biráinkot nem praemoneáltatta ... Regius Perceptor uram ... arról hogy a rendes üdöre legyünk készen a pénz, mert különben Executiot küld reánk [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall.] | Münkét sem egyszer sem mászor nem praemoneáltatott eő kegyelme az kérdésben fel tett mod szerint [Marossztimre H; i.h. 207].

premonéaltatik 1. előre figyelmeztettetik/intetik; a fi avertizat dinainte; im voraus aufmerksan gemacht/gewarnt werden. 1642: mind az keet rendbelj Dividans ver ez Deliberationknak annualanak, seott praemonealtattanak is, mindenik fel, ha mi nem teczenek Difficultasokra volna, apelialiak (!) akar az Nyolcz Diuisor vraink eleiben, akar

az B. Tanacz eleiben, el bocziatatik [Kv; RDL I. 128]. 1727: (A) restantia pénz(ne)k fel szedésére Deputált Commissarius Uraimék eo kglmek praemonealtatta(na)k, mint-hogy az üdö es az alkalmatosság(na)k merituma, továbbra való haladekot nem szenved, ad quindenam azan restantia pénzt fel szedgyék es adminisztrállyák [Déva; JHb XLII]. 1737: Az Instans ... tudós vólt a földn(e)k másra szállásáb(an); sőt p(rae)moneáltatott is, hogy ne szántsa; azért ... első szántásatis fizesse meg Batka Ersébeth ő kglme [Dés; Jk 258a]. 1738: a Szóts Czéh vagy az Principalis Inctus ... praemonealtatnak, hogy aféle enormis büntetéseket evitallyanak [Torda; TJK I. 172]. 1749: Mostan Bécsben lévő Deputationak Diurnumáról ment az Nemes Széknek az Gubernium, és Commissariatus Dispositioja, és hogy aztat incassalni ügykezze, már praemonealtatott [ApL 2 gub.].

2. megidéztek; a fi citat/chemat (în fața unui organ judiciar); (vor Gericht) zitiert werden. 1735: mivel ezen Khérsztye (!) Zaharia ... mostan detentioja alatt vasban vagy on ... eő nga kastélyában eő Nga(na)k Dominalé Forú-mára akár mikor praemonealtattvan mingyárt Sisstálllyák Törvény vége szakadtáig akár mi formán valahuvá találna ell menni, tartozzan(a)k eőtetten ezen kezesek reducálni [Szentbenedek SzD; Ks 23. III. 29].

premoníció előzetes emlékeztetés/figyelmeztetés; avertisment, premoníție; vorausgehende Warnung. 1676: Ő nagyságoktól az magára vigyázásban való praemonitióban az jó affectio meg van [TML VII, 251 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1789: ha az árkosi juhnyáj tilalmas helyen találtatott, egy magyar forint volt a váltása; amint most is egy praemonitió végett az hűtösség egy magyar forintot ... elvett és contentus véle [Árkos Hsz; RSzF 183].

prémonsztratenzisz premontrei szerzetes; cālugar din ordinul premonstratensilor; Mönch des Prämonstratenserordens. 1823–1830: Ezen városn^a alol látszik a praemonstratensiseknek igen derék klastromjok vagy inkább kastélyok | Ide nem messze látszik Guttenberg ... nevű 12 tornyú kerített város, melyben a praemonstratensiseknek esmét igen nagy kastélyok vagy on [FogE 174–5. — ^aA morvaországi Znaim].

prémiszvő I. *mn* szegélyszövéshez való; de/pentru țesut tivuri; zum Randweben. Szk: ~ *láda*. 1744: Prém szvő láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ *osztóvártáska*. 1793: egy prém szvő rosz osztavatatska [TL Conscr.].

II. *fn* szegélykészítő mester; țesător de tivuri; Randmachermeister. 1751: A Prémiszvő(ne)k Katát^a [Gyalu K; RAK 57. — ^aTi. keresztele].

Szn. 1690: Prémiszvő Daniel [Kv; Dica VI. 20]. 1711: Prem Szvő Mihály [Kv; Dica XXVII. 12]. 1714: Prem Szvő Pál [Kv; Dica XXVII. 24]. 1720: Prémiszvő Daniel [Kv; Dica V. 22]. 1741: Prémiszvő Pál [Kv; Dica II. 28b]. 1750: Prém szvő János [Kv; Dica IIb. 34]. 1763: Joannes Prémiszvő Junior [Kv; Dica XIV. 48]. 1785: Prémiszvő László [Gyalu K; RAK 9]. 1786: Prémiszvő vagy Zabolai Péter [uo.; RAK 79].

Vö. a *perémiszvő* címszóval.

prémiszvőné szegélyszvő asszony; țesătoare de tivuri; randwebende Frau. 1725: Prem szvőné [Kv; Szám. 54/I. 8].

prémű vmilyen szegéllyel ellátott; cu un anumit fel de tivitură/garnitură; mit einer art Rand versehen. Szk: *ele-gyes* ~. 1673: Egy fátlyol kötő nyomtatat, szederjes bársonj szoknya tizenkét rend elegies prémű [Marossztkirály AF; IB] * *fekete* ~. 1847: viselt fekete prémű fejer gidóbör-sapkát [DLt 1241 nyomt. kl] * *hamuszín* ~. 1748: olyan matéria, hamu szín premű szoknyát tsináltatott, hogy akár ki felvehetné [Torda; Borb.] * *veres* ~. 1742: Egi zöld veres prémű rása elő ruha [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor fam. lelt.].

prenger l. pellengér

prerominált előbb megnevezett; numit mai înainte; oben genannt. 1673: Farkas Thamas is keőteleze maghat hittel az p(rac)nominált kezesek(ne)k arra, hogy el ne(m) szeőkik kezességekb(en) eőket benne ne(m) hadgia [Kv; TJK XI/1. 307]. 1712: kellett az praenominált Inctat ... Certificaltatnom ... Gerend Lonán levő kertesz Hazamnak az Incta eő Nga által valo levagattatásából [Torda; JHb LIV]. 1746: A Praenominált kut elle(né)ben fel menő él és ... ő Nga Vdvar Háza között levő helyly ... also része kö-vér felső része sovány, ennek soványságát potoltak a he-gyen egy jó darab földel [Mezőbodon MT; JHb XI/28. 5].

prerotáció előjegyzés; insemnare, prenotare; Vorzeich-nung. 1803: az Betsületes Czéhnek meg égyezett akaraty-tya lévén hogy Makkai Dánielt Prénótatióra vegye Prénótalyuk [Kv; FésCJk 68. — A teljesebb szöveg *prerotál* al.].

prerotál előjegyez, előjegyzésbe vesz; a prenota/inse-mna; registrieren vormerken. 1803: Mivel hogy az Betsületes Czéhnek meg égyezett akaratytya lévén hogy Makkai Dánielt Prénótatióra vegye Prénótalyuk olyan moddal hogy semmi ldegen helyről jövő Mester Legeny eleibe ne vétetessék [Kv; FésCJk 68].

prerotált előbb feljegyzett/említett; care este dinainte notat, prenotat; oben registriert/erwähnt. 1639: ha ... Rosa Mihaly Barczai Sigmund Uram eo Naga földerül el menne, avagy el budosnek, tehat ... Barczai Sigo(n)d Uram eo Naga vagy maradeki ... ezen levelünk erejével ... egy Vice Jspant es egy szolga birot az prae notalt kezesekre ki vihes-senek, es ... az megh irt negyven, negyven forintot exe-qualtathassak [Arany H; BK]. 1669: my azert engedelmek-lönk es Nagd parancsalatyanak elmenenk az ... praenotalt falukb(an) elsőb(en) Lunkára [Utl]. 1736: perben is volt érette B. E. szüleimmel a' felyeb praenotált G. Petki David Uram Apja [Kv; JHbK LVII. 28]. 1746: deponalván ... a p(rac)notalt 25 forint summát eo kglmek is tartaza(na)k azan Specificalt impignoralt ket hold szánto földet remittálni [Ne; DobLev. I/219].

prerotáltat előjegyeztet; a dispune să fie notat/inscris dinainte; vorzeichnen lassen. 1839: a remek esztendő töl-thetésre magokat praenotáltatni kérő mester Legények kérelem Leveleit meg vizsgálva [Kv; ACSzám. 127. — A teljesebb szöveg *prerotáltatik* al.].

prerotáltatás előjegyeztetés; notare/inscriere dinainte; Vorzeichnen. 1835: fel vétetik asztalos Legény Nagy Ist-ván(a)k remek esztendő töltsére lejendő praenotáltatása és boccsátása iránti ... kerelme [Kv; ACSzám. 106].

prerotáltatik előjegyeztetik; a fi notat/inscris dinainte; vorgezeichnet werden. 1835: egy Kállai Lajos nevű, és utánna a kerelmes^a praenotáltattak [Kv; ACSzám. 106. — ^aNagy István]. 1839: a remek esztendő tölthetésre magokat praenotáltatni kérő mester Legények kérelem Leveleit meg vizsgálva ... oly meg jegyzéssel praenotáltattak pedig, hogy noha ugyan 836ban Dec. 10kén praenotáltattak volt^b ... oly modon, hogy a midőn egyik a remekét bémutatja, a másik akkor kezdje a remek esztendeit [Kv; i.h. 127. — ^bKöv. őt név].

prerotáns előjegyzésbe vett; care este dinainte notat; Vorgemerkte(r). 1846: Mivel a Kérelmes a Czéh iránti Ké-rését a szelid uton Követelte ugy a Czéh is meg tekintve terhes Környülményeit ezennel a remek evnek rendes el fizetésével Praerotánsok közzé fel vétetni határozta [Kv; ACProt. 19].

prerumeráció előfizetés; abonare, prerumeratie; (Zeit-ungs) bestellung. 1789: Ujságra Prerumeratio 3/90^a [Wlt Cserei Heléna jk 27b. — ^aBécsi felj.].

prerumerál 1. leszámol/fizet; a plăti/achita; bezahlen. 1753: Szotjori Samuel vram ... praenumeralais Balás Lajos vramnak mi előttünk ötven vonás forintokott [Szentbene-dek AF; DobLev. I/263. 1a]. 1790: Egy kertbeli mulatt-ságra ... előre praenumeráltunk melly egész nyáron nyoltz-szor leszsz ... 7 Rfl 30 xr [ETF 182. 30–I Gyarmathi Sá-muel felj.].

2. elősorol; a enumera; herzhählen. 1754: Kápás Jánosné Harko Mária Aszszany, hosszszosen declárálván, és p(rac)numerálván mi előttünk lamentabilis sorsát s álla-pattyát, kivált édes Attyának és édes Annyának réája de-vniált harminc három farintakból álló adosságát ... remén-kedék Titt. Kovács Péter Uramnak ... seggitené ki azan adosságának meg fizetésére tetetetlen állapattyáb(an) [Sö-vényfa KK; MbK VIII. 16].

3. (hirlapra/könyvre) előfizet; a se prerumára/abona; (Zeitung/Buch) bestellen. 1852: hir lapra én nem preru-méráltam [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1879: édes hazám ugyan igen-igen okosan cselekedett, mikor 900-ad magával praenumeralt a költeményeidre [PLev. 68 Petelei István Jakab Ödönhöz].

prerumeráltattat előfizetett; a face un abonament prin cineva; bestellen lassen. 1852: hir lapra én nem preru-méráltam ... de Uzoni azt mongya tik általa prerumeráltattatak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

prerumeráns előfizető; abonant, prerumerant; Bestseller. 1796: Jénába ... a Litteratur Zeitung írójával is beszéltem, és jó rendin kitanultam, hogy mitsoda lábön állanak. Van vagy 300 dolgozó tagok ... Praenumeransok 3000 van, és a háboru alatt még szaporodott [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel felj.].

preokkupál 1. átv is (előbb) elfoglal; a ocupa (dinainte); (vorher) besetzen, okkupieren. 1661: Értvén Kegyelmed írásából, hogy az német generál Majtinhoz száll ma, noha nekem is ordinantiám az volt, hogy holnap oda szálljak ... mindazáltal minthogy már az generál ő nagysága praecooc-pálta helyünköt ... oda nem szállunk [TML II, 169 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Ami pedig legveszedel-

mesebb, in aetate lubricissima vesztegetődik abban a két classisban el az ifjúság elméje, a filozófia helyét praeoccupálja a füles Szófia és a theológiát az atheológia [BÖn. 556]. 1711: a császári méltóságot ... Josefus holta után Eugénius herceg ... Carolus nevel praeoccupálta vala [CsH 460].

2. megelőz; a preveni/preintimpina; vorangehen. 1710 k.: Írék egy levelet Beldinek ... Summája ez vala: Az én tanácsomból ... bizony veszteg ült volna, de ha már falu képiben s fejében kardot vont, siessen ki a hadakkal, és emezeknek készületeket praeoccupálja [BÖn. 709].

preokkupáltatik 1. megelőztetik; a fi prevenit; überflügelt werden. 1710: Beldi Pál is látván, hogy nem tréfa a dolog, amely hadakat Csikban s Udvarhelyszékre hazabocsátott vala, hogy mihelyt parancsol, újban felüljenek, sietve utánok küldvén, hívátja vala magok mellé. De azok már praeoccupáltatván a fejedelem embereitől, otthon maradának [CsH 136].

2. előre leköteleztetik/kötetik; a fi îndatorat dinainte; im voraus verpflichtet werden. 1672: postán Budára elküldöttünk Ali békhez ... concludálni akarunk is vele, hogy ne menjen egyenesen Váradra, ne praeoccupáltassék az ellenkező féltől [TML VI, 12 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1710: Különben is pénzben telhetetlen ember lévén, és kereskedni akarván az erdélyi fejedelemséggel, s már nagy ajándékokkal praeoccupáltatván az erdélyi követektől, nem akará igazság szerint az Apafi és Beldi között való controversiát decidáltatni [CsH 145].

3. átv előre megnyeretik; a fi captivat/atras dinainte; im voraus gewonnen werden. 1710: akár mint remonstrálnak is ... hogy Teleki Mihály s mások ... nem jóvát, hanem veszedelmit kívánják mind a fejedelemnek, s mind a hazának, azért amoveálna maga mellől: de már annyira praeoccupáltotta a fejedelem elméje azoktól, hogy soha azt a fejedelemmel ellene semmi rátióval el nem hitethetik [CsH 133].

preokkupátor elfoglaló; persoană care ocupă (un teren); Inbesitznehmer. 1810: adatyák ... tudtakra kegyelmeknek az Exponensek Cum protestatione hogy többé ezen erőszakosságot ne tselekegyek és az Etzken Jussón lévő kún és ben való appertinentiához hozzá ne nyuljanak és ne is probaljanak mert az Exponensek bele nem botsátyak az őszi el magoláshoz is just ne tartsanak mint erőszakos praecupatorok [Albis Hsz; BLev.].

preokkupátus elfoglalt, vmi mellett elkötelezett; angajat/antrenat în ceva, cu idei preconcepute, pârtnitor; vorurteilsvoll, verpflichtet. 1710 k.: A vén papok és mesterek, s azok között Keresztúri Pál is ... episcopalis és a filozófiában aristotelicus volt, úgy ez a Basirius is; de ez mint Anglus, archidiaconus Northumbriae felette zelosus és szel volt, mellyel az immár praeoccupatus fejedelem, urak és a vén Csalai György püspök és a prédikátorok előtt kedves, de a ... tudósabb emberek ... előtt unalmas volt [BÖn. 547].

preparáció előkészület; pregătire, preparare; Vorbereitung. 1665: igyekezze úgy az dolgokat s ahoz való praeparatiokat disponálni, hogy Bánfi Sigmond uram az hadakkal oda érkezvén, foghatnáknak mentest hozzá [TML III, 371 Teleki Mihály Boldvai Mártonhoz]. 1679/1681: Szüretnek ideje(n) ahoz való praeparatiók arant fogiatkozás nélkül készen legye(n) hordaja, s le adgia bővön [Vh; VhU 670].

preparál 1. előkészít; a pregăti/prepara; vorbereiten. 1657: Váltig ajánlja vala magát az fejedelem egynek is, másnak is; praeparálta mind maga, mind emberei által elméjeket az haza fiainak [KemOn. 174].

2. ~ja magát felkészül; a se pregăti; sich vorbereiten. 1663: Mikó Miklóst is az fejedelem ide küldé közönségesen hozzánk, izenvén ő nagysága tőle nekik s mind minékünk, hogy praeparáljuk jól magunkat éléssel s egyébbel, mert ha az üdö megmelegedik, bizony reánk jű az török s akkor ne kapjunk két felé [TML II, 430 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. 1745: az I. pars úgy p(rae)parallya magát, hogy akkoris az actiomban Specificalt Jóságot cum appertinentiis Subdivisiora kívánom [Torda; JTkT II. 75].

preparált előkészített; pregătít, preparat; vorbereitet. 1558 k.: Borax ... Rp. 2 p(arte)s tartarh, ky feier es 1 p(ar)s soth közönségest, ky praeparalth es soluald meg ezh az oltatlan meznék vizeben es haromzor co(n)giellald meg [Nsz; MKsz 1896. 284].

preparáltat készített; a dispune să fie făcut; machen lassen. 1757: A' mely hét Stompjai ... vadnak Gróff Uramnak azokatis mind a' hetet eő Nga praeparaltatta uj materialekból [Danulest H; BK ad nro 144].

preparatorium előkészület; pregătire; Vorbereitung. 1739: méltóztassék ... az Generális Computusra valo comparationkat oly competens terminusra figalni hogy szüntelen valo bajoskodásunk között aزان Computusra kívántato praeparatoriumakat perfficialhassuk [Szentgyörgy H; Ks 39 Zeyk István lev.].

preparátum vegyület; preparat chimic; chemische Verbindung. 1823–1830: A professzornak régimódi, nagy lobogós tászlija volt, s amint az edényekbe a praeparatumok után benyúlt, a tászlija mind meglucskosodott [FogE 237].

prepediál akadályoz; a împiedica; verhinden. 1717: Josika Imre Uram eő Nagysága kéré a Condisivor Uraimekat, hogy eő kglmek ... a Materno Aviticum Jóságoknak osztózását ne praepediallyák, hanem a mint az osztózást inchoalták és rész szerint consummaltak is az oda fel való Jóságokban, ezt is egyenlőleg per sortem Divisionis ki ki amplectallya és végye magához [Bencenc H; JHb LXXI/3. 479].

preponáltat vminek elébe helyezett; a face/dispune să fie pus/aşezat înainte; vor etw. setzen lassen. 1669: az instructióban az religio dolgát inseráltattam, az Rákóczy házat illető dolgoknak praeponáltatván [TML IV, 461 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

preponáltatik elébe helyeztetik; a fi pus/aşezat înainte; von jn gesetzt werden. 1710 k.: ha engem kínáltak volna is táblafűséggel ... fel nem vettem volna. Azonban az egész ország tudta azt, ki vagyok én ... s azok is kicsodák, akik praeponáltattak [BÖn. 719].

prépost a káptalan előjárója; prepozit; Propst | rendfőnök; prior; Ordensvorsteher. 1710: Azt is a császár a maga neve s pecsétí alatt expedíaltatván, kiküldi mindenfelé Európában ... avégre, hogy a Rákóczival való magyarság csak község volna s nem ország, hanem akik a császárral

vanak magyarok, a magyar törvény s rend szerint azok az igaz státusok, amint nevekről a tisztségekről leírják őket, úgymint: két érseket, huszonhárom püspököt ... praepostokat [CsH 391. — *Fels-ből kiemelve]. 1776: mostan nem hiszem, hogy hatalmáb(an) légyen a M. Praepost, és G(e)ne)ralis Vicarius Urnak, hogy in tertio gradu lévő Attyafiak között Dispensálhasson [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.] | B. Révai ő Nga ... Kérte a M. Praepost urat; Annikó Kis Aszszony ő Ngát M. B. Henter Antal Urfival meg ne esketné [Kóród KK; GyL. Chris. Kovács conj. St. Miklos (55) vall.].

prepozitúra prépostság; functia de prepozit; Propstei. 1772: A szegény Bajtay^a addig hánytavetette az eszt, mások is addig fúrtak-faragtak ellene, hogy őfelsége megparancsolta volt, hogy menjen ki Erdélyből pozsonyi praepositurája mellé [RettE 289. — *Br. Bajtay Antal József erdélyi püspök].

prepozitus prépost; prepozit; Propst. 1774: (Kemény Lászlónak) lett három ... fia. A nagyobbik most esztergomi praepositus [RettE 338].

prerencenzéalt előbb elősorolt; enumerat mai inainte; oben aufgezählt. 1736: A Praerencenzéalt Perceptumok(na)k Erogiói [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72. 53]. 1752: Valamaddig a praerencenzéalt épületeket egészen el nem készítek, maradgony az említett Vidua Aszszony a' Bodoki egész Curiában [Bodok Hsz; Ks 22. XXIIb]. 1758/1785: Ezen prerencenzéalt Zalogos Allodiaturák hogy ha ki váltanak az Zalogok osztassék két egyenlő részre [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 290].

preripiál elvisz/hord; a duce/transporta; wegbringen. 1738: Sok kárát tapasztalván a Nms Város abb(an), hogy mind az Örmény Városbéliék^a 's mind egyéb külföldiek, mind búzát, mind Zabot egy szóval minden féle Leguminát p(rae)ripiáln(a)k Nms Városunk Lakositol ... Concludáltatt azért firmiter, hogj ... senki ... semmi ételre valót ... meg-venni 12 – Tizenkét óra előtt ne mérészeljen(e)k [Dés; Jk 490. — *A szamosújváriak].

prerogátiva 1. előjog, kiváltság; privilegiu, prerogativá; Privileg. 1580: Am my az Magyar irast illety Az hydo(n) Miert hogy az zaz Nemzet vel^a hogy valamy p(rae)rogatiuat kewanna maganak Az magari Nemzet kin megh haborodot Az Zaz Nemzet Nem akarwa(n) valamy dissensiora leowendeore is okot adny Az vnio elle(n) vegeztek co kegmek hogy zazulis vgya(n) Aazon igekel forogyak megh az varos keolchyege(n) [Kv; TanJk V/3. 228a. — *Olv.: fél]. 1581: Az fellylvl megh Newezet zemelyek Mestersegeknek el weztesse(n) el marattanak ... Ezteideigh Matul fogwa az chehnek minde(n) zabadsagatul Rendtartassatul Mezarlas-satul es in summa valamy p(rae)rogatiwaya vagio(n) az chehnek tellyessegele wróssek legie(n)ek az temetestwl megh walwa [Kv; i.h. 242b]. 1629: ennek utánna is az varga mesterek az Cizmaziakat, mint szintén magokat minde(n) egyenlő szabadsággal, immunitással, praerogativával, és mindenbül hasonló rendtartással, és illendő beöczüllettel éltessek [KvLt Céhir. I fej.] | Deliberatum Erti az Teorueny az Atol be adot leuelnek continentiaiat ... nem lattia az teoruenyj hogy egyik felnekis nagyobb p(rae)rogativaja volna az leuel dolgabol [Kv; Tjk VII/3. 150]. 1677:

A' Fiscalis Jozságokban in genere mindenüt ez Országban, signanter pedig Fejérvárat, és körülötte lako Nemességek mind személyekben valo immunitasok, mind pedig exemptiojok ... meg-visgáltatván, Bethlen Gábor Fejedelem idejében, valakiknek praerogativájok akkor helyben hagyattatának, ez utánis Nemesi szabadságokban meg-tartassanak, (a' korszomáláson kívül) | A' Fiscus jozsági között lako Nemessék-is praerogativajokban, és immunitasokban indifferenter minden helyeken meg-tartassanak [AC 46, 78].

Szk: ármálisi ~. 1755: itt Mező Bádon^a több Armalisi praerogativával élt embert nem tudunk [MbK VIII. 17. — *MT] * nemes ~. 1632/1720: ezt az ... ház helyett én az több paraszt ház helyek között eximáltam és libertináltam ... minden nemű nemes p(rae)rogativát adván néki az égi Korszomálás kívül [Cege SzD; WassLt]. 1704: tudja meg minden, hogy egyéb végre semmi sincs, amit aziránt feltött ebben a generál, hanem az őfelsége szolgálatját, hogy Erdély az őfelsége birodalma alatt tartassék meg. Annakfelette, hogy az haza szabadsága, törvénye és a nemes praerogativa megtartassék [WIN I, 122]. 1809: Deak Imret ... az Udvarhelyen levő Kortsoma Házában kortsomárosomnak Conventiónalván, mint Conventios tseledemet tartom kortsomában ... Nemes praerogativámnak meg Sertesével ... Polgarnak választottak és akarják tenni [UszLt ComGub. 1715 gr. Korda Anna kezével] * nemesi ~. 1662/1681: Tiszteimnek serio paranczolom ... Volt Mihályt megh Nemesitet Puskasomat, ezen tülem adatot Nemessy Praerogativákban, Immunitasokban meg tarczak [Vh; VhU 333 Zolyomi Miklós ad. lev.]. 1681: Keri Balas ... magat kezessenek alitvan, ighire es köte ... magat arra hogyha ez fellyeb be irt conditiokat be nem tellyesittenek ... magatis Keri Balást nem obstatlan Nemesi praerogativaia ... akkor az mikor azzal az kivel eo kge akaria, meg fogathassa, mind magat személyeben, s mind pedig iovaiban arestaltathassa [IB. Thurcozi András fogott közbíró Désfalván (KK) lakó kezével]. 1736: az A ... nem gondolván, az en Nemesi p(rae)rogativámmal, engemet nem Jobbágyom által; hanem magam Nms Házamtól hivat meg, meg-kivánom ... az Anak kereseti állól absolváltassam [Dés; Jk 194a]. 1817: A városban benn lako Immunis Nemessék, a' magok nemessi Praerogativajokban semmiképpen meg nem sértetődnek, sőt azzal ezutanis mind eddig, élnek [Szu; UszLt VIII. 68]. 1841: mint hogy... nemesi praerogativám tetemes sérelmével hibáson vonattattam adó fizetés alá ... méltotassanak nevemet az adó Tabellából kitöröltetni [Zilah; Borb. II Nagy Ferencz kérv.] * régi megrögzött ~. 1604: Esnek sok kwlomb kwlomb fele panazolkodasok az szaz Vraimtol, hogy regy megh regzet praerogatiuaiok ellen lowokat es barmokat postalkodásra el vetnék [Kv; TanJk I/1. 483].

2. elsőbbségi jog; drept de prioritate; Prioritätsrecht. 1671: Minden sokadalmokban az haza fiainak leg első praerogativaja légyen az adásban és vévésben [CC 83]. 1746: Pünkösti György Vram hajadon leányi, és Néhai Nemzetes Kispál György vram Relictaja ő kglmek között a' templombéli Communio alkalmatosságával néha oda engedvén Pünkösti Susánna Aszszonyomnak a' fellylvl állást; de most jo időtől fogva maga régi nemessi praerogativáját meg akarván tartani Pünkösti Susánna és Sára Aszszony, nem admittálták az elsősegre, hanem magok édes Annyok mellett megálván ugy communicaltanak [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

prerogatívás kiváltságos; privilegiat; privilegiert. 1664/1681: megh tekéntvén Kloká alias Miklos Deaknak ... jambor szolgálatyát ... örökös Nemességgel megh ajándékozom ... úgy mind az által, hogy az praerogativas Nobilitariussagh magam es Successorim ellen Semmit ne használhasson [Vh; VhU 267–8 Zólyomi Dávid ad. lev.].

prerupció törvényszegés; cālcarea legii; Gesetzbruch. 1710 k.: a jószágot ... hogy osztán felosztók ... rosszabbul kezdé folyni a beneficium ... Bizony ki is tölt volna ezekből jól, de a szegény gubernátor bontogatta sok praeruptióival [BÖn. 892].

presbiter protestáns egyházvezetőség világi tagja; presbiter (la protestanti); Presbyter, Kirchenälteste(r). 1831: Presbyter Kador István [M.bikal K; RAK 146]. 1871: 1871. Februarius 14-n kebli tanácsi gyűlés tartatott Benedek Pál helybeli pap elnökle alatt Tagjai: a gondnok, egyházfik és presbiterek [uo.; RAK 287].

presbiteres a presbitériumi egyházszerkezet alapján álló; prezbiterian; presbyterianisch. 1669: Soti uram is, az újhelyi praedicator, mit írjon, in specii Kegyelmednek odaküldöttem. Kegyelmed mutassa meg asszonyunknak. Az, úgy látom bejűne, ha hely adatnék neki. Ezelőtt ő nagysága akarja vala hivatni. Püspök uram azt mondta volt ugyan ő nagyságának, nem presbiteres, de az presbiteres, azért ő nagysága behivathatja [TML IV, 592 Teleki Mihály Lalácsi Istvánhoz].

presbiteri a presbiterekre vonatkozó; prezbiteral; sich auf die Presbyter beziehend. 1837: a' Megye Birák a' Tiszt. Paptól, Pátronusoktól, és Presbyteriumból Candidáltassanak ... Illyen modon töltsék bé az akár mi okon közbe jött Hitesi (:Presbyteri:) üresség is [Nyárádsztbenedek MT; HbEk].

presbiteriális presbiteri; prezbiteral; Presbyter-. Szk: ~ *alapszabály*. 1861: küld (!) a' T. Esperes ur minden Egyházak számára a' Köz Sz. Zsinaton egyet értőleg megállított Praesbiterialis alap szabály ... egy vagy több példányát [Gyalu K; RAK 63] * ~ *gyűlés*. 1872: Apr. 7n presbiterialis gyűlés tartatott Benedek Pál helybeli pap rendes elnökle alatt [M.bikal K; RAK 292]. 1873: Presbiterialis gyűlés jegyző könyve [Búrjánosóbuda K; RAK 18] * ~ *rendszer*. 1863: Ha valahol még fel nem lenne állítva a' Presbiteriális rendszer felállítását [Gyalu K; RAK 84] | A presbiterialis rendszer életbe léptetendő hol még meg nem történt [M.bikal K; RAK 143 esp. kl].

presbiteriánus a presbitérium által vezetett egyházszerkezet alapján álló; prezbiterian; presbyterianisch. 1710 k.: Erdélyben ... a fejedelem s urak episcopalisok, ellenben a fejedelemasszony Lorántfi Zsuzsánna, a pataki schola, a prédikátorok színe Magyarországbán, presbyterianusok voltak | Ez a jóra való igyekezete Apáczainak először gonosz, de azután nagy javára lett, mert minthogy az oda fel emlitett secták szerént theologus presbyterianus, philosophus carthesianus volt, a fejedelem előtt úgy elvándolták, hogy halhatott akkor olyan szó ... megérdemlené ez az Apáczai, hogy a fejevári torony tetejéből vetnék le [BÖn. 547, 551].

presbitérium 1. protestáns egyházközségi tanács; presbiteriu (la protestanti); Presbyterium. 1833 k.: Mellyekre

nézve esedezem a n(eme)s Presbiteriumnak, hogy a fen érdeket T. Esperesi rendelés nyomán méltoztat a mű ügyünköt jo Lelki ismértesen és Törvényesen fel venni [Usz; Borb. II. — "A férjével való nézeteltérés ügyét]. 1837: ezután a' Megye Birák a' Tiszt. Paptól, Pátronusoktól, és Presbyteriumtól Candiáltassanak [Nyárádsztbenedek MT; HbEk]. 1874: A presbiteriumnak harmad részbe történt választása megújítása törvény szerint kitűztetvén ... Megválasztatott Tussai Ferencz, feleskettetik [Búrjánosóbuda K; RAK 19]. 1876: Elnök az eklesiai gyűlés elé terjeszti a presbiterium ... a templom kimeszelésére s új iskola építésére vonatkozó határozatait [M.bikal K; RAK 326].

Szk: *egyházi* ~. 1871: Újj egyházi presbyterium választott 3 évre ... innepélyesen feleskettettek [Búrjánosóbuda K; RAK 113].

2. presbiteriális/a presbitérium (túlzott) hatalmát támogató áramlat; prezbiterianism; presbiteriale/die Macht des Presbyteriums unterstützende Strömung. 1659: Azert az ki praesbiteriumat akar követnj az hol vezik ot hirdesse Nekünk nem kelj [Mv; MRLt]. 1662: Hogy az praesbiterium, ecclésiiai egyházi fenytékrül való tudomány az szentírás tanítása és református keresztyén doctorok igaz értelmek szerint mindenütt taníttassék a nép között a szent gyűlekezetben | Szatmárt ... Nagyi Benedek és Kovásznai Péter az ecclésiiai fenyték avagy presbitérium és bizonyos némelly ritusokban leendő reformációra, megjobbításra való igyekezetekért a fejedelem akaratjából megfogattak | Jobb lett volna papok által s mind magának presbitérium tudományát ottan hirdettetni, kinek bőrit már eladták volt, még magát nem látták [SKr 277, 342, 464].

prespecificált előbb megjelölt; specificat/indicat mai înainte; oben erwähnt. 1666: midőn azon nap ujjobban azon eo kegyeme hazához edgyt mentünk volna, a' meg emlitet ládat Varadi Szócz Janos Uram ... minden kenszerites es untatas kívül ki hozatván fel nyittatá, es a' praespecificalt Ecclesianak hagyot penzt fel kerestetven Istvandi Balint Uram kezében ada [Kv; KvRLt VII. 6–7 Tolnai István ref. préd. kezével]. 1710: obligálá magát ~ Horváth Györgi Ur(am) az praespecificált kezesek(ne)k ugi hogi magok károk el távoztatásáért, az magok hasznokra valami job formáb(an) valo Contractust Csinálhatnak olyant Csinálhassanak [Csíkszereda; Borb. I]. 1745: látom ... az praespecificalt napon, Csimponjer Dávidot maga Udvarán fel tekert puskával jámi [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1784: Mely praespecificalt ... Rendelések az Torotzkoi Communitásnak, és Biráknak elejebbe adattatnak oly véggel, hogy mind azoknak meg tartására kemény, és el kerülhetlen, Büntetés alatt kötelesek légyenek [Torockó; TLev. 2/6. 5a].

prestáció 1. (természetbeni) szolgáltatás; prestație (care constă în predarea unor produse); Naturalleistung. 1780: Minthogy azért nem a mi henyességünk vagy nem akarásunk, hanem az emlitett Szén tsinálástól való el tiltatásunk miat nem futathattuk s mivelhettük ki quottánkat; de a praestatiokat tartozásunk szerint erőnk felet is meg tettük; esedeztünk alázatosan Mgtok(na)k; méltoztassék Mgtok illy nagy meg rontatásunkat Kegyes Atyai szívére venni s abból avagy tsak ennyiben is bennünket fel segíteni, hogy ... futathassuk s mivelhessük ki mű is az időn [Torockó; TLev. 9/18. — "Az elmaradt vasat]. 1785: miből álló az Jobbágságnak, és Selléreknek Földös Urak Számá-

ra valo praestatioja, Szolgálattya és kötelessége, a' mely mostonság szokásban vagyon? [K; i.h. 6/1. Transm. 2b] | Az Sellérek Taxát fizetnek, ki Tiz, ki öt, ki négy, ki három forintakat egyezések szerént; afelett gyűjtenek Esztendőnként edgyik edgyik hat Nap, ugy egyéb praestatiokatis valamint az Jobbágyak, ugy téznek meg felénnyiben [Torockó; i.h. Transm. 4a]. 1786: az Vasbol valo praestatiót Dézmát Esztendőnként ki adgyák, és mind ez mai napig azoknak meg adását egy sem denegalta [uo.; i.h. 4/13. 38]. 1797: Azon két Nemes Ember aki az pusztá telket ki fogadta; az Szöllőt igen jól műveli a praestatiokotis rendes idejében meg adják [Vízszilvás SzD; CU IX/2. 158]. 1809: azon Haza és Atyafiúi szeretetből s szánakázásból tett Segedelmekből idővel terhes Adozás következt, melynek sullya alatt mű Hajdani Praedecessoraink ös tös Gyökeres Székely Successori nyögünk, nem tsak, sött egyéb és tsak Parasztokat illető onusakra Praestatiokra szorítottunk [Asz; Borb. II]. 1810: Minden Szolgáló Ember a Meltoságos Udvar számára tartozik adni egy egy Csirkét és 10, 10 Tojást, a' Dominalis Bíró és hajtagato ezen Praestatioktól exemptusok lévén [Doboka; Ks 76 Conscri. 194].

Szk: *aproság* ~. 1752: minden Jobbágyi és sellér Gazda ember ád Esztendőnként az Uraság számára 5 ./. öt tyukot aprostoll (melly Karátson tyukjának mondatik:) Ugy Karátson fáját is ... s egjéb aproság p(rae)statiokot [Somkút SzD; JHbB 247] * *dominális* ~. 1796: a' Vásárlott Sessiók az Investiturnaknak letétele nélkül ugyan el nem vétethetnek, mind azon által az Investiturnak akár a' Joszágon magán, akár tsak az épületben fekdűgyenek, de a' ki ilyen Sessiókon lakik, a' Dominalis praestatiokat, mindenkor tartozik a' Földes Urnak meg tenni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 88 tábl.].

2. (munka/robot)szolgáltatás, szolgálat; prestatie (care consta in efectuarea unei cantități de muncă); Dienstleistung. 1746: az Vener. Catholica Ecclia piaci Temploma körül lévő börtökben lakó Sellérek^a ... a fertály közzé á kzgs postálkodásnak praestatioja végett állított Lovaknak intertentiójára s requisitumoknak reparatiojára kivántató költségben másokkal edgyütt contribuiálni nem akarnak [Torda; TJKT III. 20–1. — *Köv. a nevek fels.]. 1770: ujjontába ... minden Falu szeribe valo dologba praestatiokba belé akarnak huznia [Kide K; Bíró János lev.]. 1840: A' Szent Mihályfalvi Szöllőhez ... tartoznak ... két szekér tövissel vinni. — egyéb praestatiokra nem szoríthatván [Torockó; Bosla].

3. beadás; predare; Abgabe. 1762: a' Rimonda Lovakban adandó Spontaneum Subsidiu iránt, tette ugyan nagyobb része a' Fő Tisztek(ne)k maga kötelességét ... De ellenben némelyek ... késedelmet mutattak ... ezen Rimondalis Lovak praestatiojanak dologat akkorrá finaliter termináltatni akarja [Nsz; Ks 18. XCIII].

4. szállítás; transport; Lieferung. 1722: Ige(n) akarom hogy mik ne(m) subinterrigaltunk á Sendelj és Deszka praestatiojában [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

5. teljesítés; efectuarea/prestarea unor munci (gratuite); Erfüllung. 1796: a mostani vigealo Flgs Rendeleséskis az Erdők conservatiojarol kemenyek, hogy igr még továbbrais a mi szegény népünk ebben a szokott Mestersege folytatasában meg maradhasson, és mind a Felséges Királyi Contributionak fizetesire ... mind a Nagysagtok servitiu-manak praestatioira ... alkalmas maradhasson [Torockó; TLev. 10/6].

prestál 1. (vállalt kötelezettséget/szerződésbeli feltételeket) teljesít; a' indeplini (diferite obligatii/angajamente); (Verpflichtungen/Vertragsbedingungen) erfüllen. 1593: Margith, Keomies Esaiasne vallia ... Nagi Benedek ... haz berrel volt nekem ados, mikor megh eskwt volna nekem hogi megh elegit, addeg el ne(m) megien, azt eo ne(m) p(rae)stalta, hanem el zeokeot mostis oda vagion [Kv; TJK V/1. 403]. 1603: En az megh holt Aztalos Georgynek fia Aztalos Miklos ... hazamat adtam Radnoti Istua(n) deak vra(m)nak kez penzen niolczuan forinto(n) ... Magam feleol penigh felelek: hogi soha eo kelmet az haz dologbol ... megh ne(m) haborito(m), melliet hogi ha ne(m) praestálnék, auagi praestálni ne(m) akarnék, tehát az fellíval megh nevezet hazamnakk bezven maradgiak [Kv; RDL I. 74]. 1650: Az Sz. Annai és Benefalvi Uraimék protestálnak mi előttünk Visitatorok előtt ... hogy á mely esztendőnkint valo hét napi mu(n)kát az Udvarfalvi eccliahoz jo akarattyokbol igrtenek, valamedig az Udvarfalvi Praedikator ö Kglmek közzé szolgál, addig praestallják [MMatr. 429]. 1657: Ha pedig Vas Janos Uram a conditiokot nem praestalna, vagy az ö kegelme posteritassa, Szabad legyen elmenni az ö kegelme földéről es neve alol ... Mező Györgynek [Cege SzD; WassLt.]. 1703: Noha sok izben ment kk(ne)k parancsolattya az Sezenhez kivántató dölösök(na)k fogyatkozás nélkül való el küldeserül mind azáltal minden parancsolatunk(na)k posthábeálásával nem p(rae)stálta [UszLt IX. 77/65 gub.]. 1752: Gall Ferentz ha hol találattik, vagy p(e)d(ig) haza vetődik, az specificalt Summat cum interesse tartozik meg fizetni, mellyet ha praestálni nem akarna incaptivaltathassek [Málnás Hsz; SVjk.]. 1759: én ugyan eo kglmihez nem is mentem volna, de ö kglme majd mint egi erővel vün oda, fogadván és igrívén mindenekre magát, de annak utána nem prestálta ö kglme, tsak a vagion kellene [Albis Hsz; DobLev. I/292. 4b Bartók Mihályné panasza].

Szk: *adózást* ~. 1647: Pöpa Sztan ugyan ezen falu papja, jobbágybol allo ember, eddegh mas paraszt ember hazaban lakot, az ki az rustika servitiat es adozast praestalta [A.venice F; UF I, 840] * *hivatalát* ~ja. 1841: Háromforintos temetésnek felét, egy forintotnak harmadát; melyeket a nemes céh ö kglmeknek^a megkiván adni becsülettel. Csakhogy ökglmek is magok hivataljakat becsülettel prestálják [Dés; Dfaz. 38. — *Ti. a fazekas legények sirásós társasága tagjainak] * *kötelességet* ~. 1668: Ö nagyságokhoz tartozó kötelességemet is teljes életemben hiven és igazán praestálnom kész vagyok és leszek mindenkor és mindenek előtt [TML IV, 269 Bethlen Domokos Teleki Mihályhoz] * *obszkekviumot* ~ szolgáltatást teljesít. 1654: En, Uduarhely szeki Fülei Daniel Maczkos Janos fia ... szabad ioakarato(m) szerint kötelezém magamot ... hogi ... mindenekb(en) eo N(agysá)gokhoz egész obs(e)quimot praestalog [Fog; KemLev. 1430 Daud János kezével]. 1677: Hogy a' Fényes Portától soha semmi időben el nem szakad^a, sem az Országot el-szakasztani nem igyekezik, hanem, mindenekben kedvét keresi, és ahoz illendő obsequiumát praestállja [AC 25. — *I. Rákóczi György].

2. (jobbágyi) szolgáltatás/szolgáltatást teljesít; a' indeplini diferite prestatii (in folosul stăpinului feudal); Leibeigendienst leisten. 1674/1681: találának meg engemet Szasz város szekb(en) Kuczer nevű Faluba(n) lako^a ... Hunyadi váramhoz tartozo Mlace nevű havas felől; hogi ... eők birhassak ... Igervén arrais magokat hogi: anuuiatim minden Esztenakrol az igaz havasi adot es dézmát ... egyéb eddegh

praestálni szokott aprolek egyet masokkal együtt en³ számomra meg adgiak [Vh; VhU 58. — ³Köv. nyolc név. ³Gr. Thököly Imre]. 1679/1681: Sajtot pedig à Majorsagh Juhok utannis csinálnak ... azoktól valo gyűjtement is igaz(n) praestállják [Vh; VhU 673]. 1681: Valamire az Officialis per bona(m) Induriam kénseriti illendő kepen, tartoznak praestálni, úgy mint: Makk, vad alma, körtvély, kökény, Gomba [Vh; VhU 82]. 1699: Valakik a' Deesi N. Malomhoz rendeltetett ket ket szeket agat vagy tövisset, ad octavum ne(m) p(raes)tállják hogy azokat a' negligenseket Hadnagy Ura(m) 48/48 penzig megzalogoltassa ... decemaltuk [Dés; Jk 286a]. 1732: Ezen ... Kalothaszegi Jobbágik ... Nyárban két hetet kaszával, kettőt sarlóval, három hetet Cseppel Maglaskor Idára p(rae)stálni tartoznak [Told. 11/67. — "Nagyidára (K). 1756: praestálnak ... Fűrész tőkét Nro 5 [Fazacsél H; Ks 101]. 1800 k.: bé gyűlvén a Verős Kovátsi Corpus ... azt a határozást tette ... hogy minden három napos Gazda, a ki a Mlgs Vraságnak 30 Vasat praestál a Kohoban fujjni, egyszer 3mat a más renden négyet ... ne hogy a kohoban az ezközöket meg erőltesse [Torockó; TLev. 9/3]. 1810: Szent Márton Ludját, Karácson Tyukját, Tojássát és Zabját, Nyári Csirkéket ... szoktanak é a' Szolgáltó Emberek az Uraság számára praestálni? [Dob.; Ks 76 Conscr. 13]. 1851: Markis Maftyéj ... két ökörel minden Hétben Robottába két, két napokat, bétületesen akkor, a mikor és az hová hajtani fog, praestálni fog [Semesnye SzD; BetLt 2]. — L. még UF I, 722; VKp 136.

Szk: *decimát* ~. 1786: az Vasból valo praestatiokat a' régi Contractus szerént a' Thoroczkaik Lakosak meg adták ... hanem az ... Királyi Decisionak ... Publicatiojakor az is ki adatattván hogy az Vasból Decimat praestalljanak ... az lakosaktól hallattam, hogy ha a Meltgs Possessor Urak Erdőt adnának mint régen adtának aztis praestálnák [Torockó; TLev. 4/13. 9] * *gyalogszeres munkát* ~. 1735: mi az Mlgs Groff Vr Széki Teleki Samuel Vram eő Ncsga Jobbágik sem egiszer sem mászszor semmiféle gyalog szeres munkát nem praestaltunk [Nagysármás K; TKI] * *hetetszakai uraság szolgálatát* ~ja. 1769/1778: az Hetedszakai Vraság Szolgálatyát miis ugya(n) praestálván ... két hét mulva onnét haza bótstóttanak [Kársztelek Sz; BfN DDD/4] * *jobbágik szolgálatot* ~. 1769: Szabo János ... míg meg házasonék egész Jobbágik Szolgálatot praestálni tartozzék [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1780: (Ha valaki) eddigis Bányát kezdett volna, vagy ezután kezdeni akarna, Jobbágik szolgálatot praestálljon, és a Bányát ugy colálhassa [Torockó; TLev. 2a] [committalt ő Felsege arrolis, hogy a mely Jobbágik ... a Jobbágik szolgálatot nem akarják praestálni, a Tiszt Urak palczazással és tömléczesszelis adigalyak [Bözödújfalú U; Pf]. 1782: egesz Életünkben Földes Urainknak Jobbágik Szolgálatunkat, kik Rabotával, kik Taxafizetésekkel engedelmesen praestaltuk, s praestaltjuk [Torockó; Thor. XX/4] * *kalákát/kalákázást* ~. 1675: Süveges Gergely ... azon örökségnek harmadatul, melynek birodalmában vagyon annuatim adgyon Taxat ket ket forintot ... praestaltván, a szokot mod szerint valo klakazastis [VhU 457 Thökölyi Imre vál.]. 1746: Minden Gazda ember fél napi Kalákát mindenik Praedicatornak külön, külön praestálni tartozik [Csatán SzD; DLt Liber inventionis]. 1806: praestál a Toért egy napi klákát [Barátfva K; LLt] * *robotát* ~. 1794: (Az ub) Allatomban titkon Mosiákat usual, melyek a' Tts Uradalomnak hírével nintsenek és másoknak által adgya, a' kik rolla

semmi robottát és Taxát nem praestálnak [Bulzest H; Ks 75. VIIIb. 150] * *szolgálatot* ~. 1632: Adaiokat szolgálatiokatt, Dezma adasokatt ... az szerent prestaliak, mint az teób apro faluk, fogaras feölden [Mondra F; UC 14/38. 42]. 1655: Ezeken kül ... minden szolgálatot földes uroknak praestálnak [Marossztygyörgy MT; LLt Csáky-per 297. L. 1]. 1681: Valajk Vankul Vljak Jovanes Vljak Peter Vljak Miklos ... mindenik gazda K. K V.^a de mint hogi egi örökben laknak, csak egi személy(en) praestállják a' szolgálatot [A.nádasd H; VhU 91. — ³Olv.: külön kenyéren vannak]. 1774: Szállítottanaké azon Joszagokhoz tartozádo Jobbágik közül idegen helyekre, ha igen mi okból, és hová? most mitsoda Szolgálatat és kinek p(rae)stálnak? [K; Ks vk] * *teherviselést* ~. 1677: Jobbágik Zászlók alá menvén; feleségek othon földes Uroknak valo szolgálatot, s' egyéb tereh viselést prestálljanak [AC 260] * *vhány napi dolgot* ~. 1739: Mivel hogi az Regius Fiscus hatalma alatt vagunk jól lehet hogi exarendaltat a város, de mind azan által minden fundustól esztendőnként tartazunk Taxát adni Hf. 4 háram és négy napi dolgot praestálnunk kell [Hátszeg; Ks 83]. 1828: a' kender áztatásért minden Colonus a' maga Földös Urának Esztendőnként praestál egy napi dolgot [Szentegyed SzD; WassLt] * *(vhány napi) dolgot* ~. 1732: minden két véka búza után egy egy napi dolgot praestálnak [Dellőpáti SzD; Ks 25. B. 12]. 1795: volt Krajnik Kis Lukáts uram Krajniksága ideje alatt miis mind gyalog, mind Marhakkal valo dolgosoikat p(rae)stáltunk kaláka titulus alatt [Roskány H; Ks 79. XXVI. 8. 1/2].

3. megad, lerő; a achita/pláti; entrichten. 1593: az polgar vaimrais ... terhet vetettek, nem remeluen ingenis, hogi ammit az egez orzagban valo Nemes zemeliek, seot vrunk eo magais, beneuole p(rae)stal, eo kegmek valamit difficultallianak [Kv; TanJk I/I. 222–3]. 1677: A' Zetelakiak, és két oláhfalviak ... a' Fiscusnak-is a' mivel tartoznak praestállják, sub poena florenorum 200 [AC 242]. 1715: Assessor uraimék(na)k jarando Karácson fáját esztendőtt által p(rae)stálni [Dés; DLt 501]. 1730: Az Hatva(n) Nemet forintokat eő kglme három izben praestallja [Dés; Jk 398]. 1761: Hogy Nemes Botsoni (!) Samuel Ur(am) eő Kime Eő Felsege Számára Katona pénzt a' mostani néhez Circumstantiak (!) nézve offeralt légyen egy Rhenenst, es praestalta is arrol vigore p(rae)sentium quietaltatik altalam [Somlyó Sz; Borb. II]. 1768: vagyon Dezmérre ki adva 120 véka Buza ... ennek interessét aratással p(rae)saltják az uraság kenyere ... mellet tevé az usorások a' magok nap számokat [Szamosfva K; Ks 74/56 Conscr. 34]. 1779: Anyai adosság ... Gerendi Lászlóné Sarádi Susánna Aszszonytól levált fizetetlen adosság ... háromszaz mfor melynek egy néhány esztendőttől fogva az Aszszony Interest nem praestálta [Nagylak AF; DobLev. III/1b–2a]. 1822: minden Esztendőben tartozni fog Arendátor Berkovits Mender ... egy font fain Puska Port adni, es azt a' közelebb jövő Sz: Mihály napján el kezdve mindenkor azonn a' Terminusann Praestálni köteles lészen [M.köblös SzD; RLt].

Szk: *adminisztrációt* ~. 1640: szabadságok volt az udvar biraknak ... erdő eorzőköt ki kuldeni es valamenni eokreket szekereket az erdőkön havasonon találtak ... be viven Fogarásban mind addig arestumban tartattak valamigh a fellül specialt administratiot nem praestaltanak [Holbak F; UF I, 722] * *adót* ~. 1677: Manumissusok adót praestálni tartozzanak [AC 263] * *taksát* ~. 1679/1681: Az kik pedig ... a Taxat praestálni nem akarják, az

olnyanok(na)k annyi erő marhajokat ... hajtassa be [Vh; VhU 674]. 1756: Alányi Thoagyer még eddig csak egy forint taxát praestálván, azon kell lenni, hogy taxája a több Sessiokhoz proportionáltassék [Déva; Ks 94. 24. 3]. 1786: A Taxások miként praestáltak az Taxát azt nem annyira tudam; hanem az Uraság Tisztartoi vagy Taxa szedői és Darabantok kik fel szokták hajtani tudgyák [Torockó; TLev. 4/13. 7–8] * *urburát* ~ bányabért megad. 1785: Eleink ... az Impopulatiokor emanalt Privilegium ereje mellett, mind azoknak^a Dominiumába voltak, és azokat mint Privilegiatus Metallurgusok Beneficiumból bírták, p(rae)stálván az Urburát az Bányászkodásból [uo.; i.h. 6/1. Transm. 20a. — *Belső és külső ingatlanoknak] * *uzsorát* ~ kamatot megad. 1784: En usorát arréam (!) esendő adósságomért nem praestáltom különösen [Mundra AF; Mk IV/35. 70–1].

4. ad, juttat; a da; geben. 1763: F llasván ... jelenenek meg előttünk ... Borlyásán lako Szemellyek ... Ez előtt 10. Esztendőkkél az Melgos Groff Generalis Ur akk<o>ri Tisztivel alkut volt meg hogy az eő Naga egész Falujahaz F llasvazah tartozó határnak, egy darab reszin Marhajakat leigeltethessek, mellyert ígirték Hogy ... 50ven Jo kaszásakat praestálnak [BSz; TKI]. 1774: Ezen Mester Emberek ... a Szolgálatyáért nem fizettek, vagy nem dolgoztanaké valamit a Tiszteknek, vagy azért hogy egyik más eleibe lépessék nem ajándékosztáke a tiszteket, ha igen kit mivel, és mennyivel ajándékoszták, s Szolgálatyáért mit praestálnak ? [K; KS vk].

5. betart/megáll vmit; a respecta ceva, a nu se abate de la ceva; einhalten. 1619: Ha innet meglészen az confederatió ... az követ erre ajánlja magát, hogy ha lengyel király ezt nem kezdené prestálni, még őszig ... mindenkor előtte az hatalmas császár hadainak bosszúállása | Gáspár vajda ... igen megunt ember az Portán, mert igen sok az ígret, semmit nem prestál [BTN² 264, 323] | Erre is obligalak magokat hogy ha az eo köteseket ne(m) prestálnak meg ne(m) allanak, es az eo kegilme ioszagarol el akarnak menni, tehát Beldj Keleme(n) Vram ... akarmj neiel nuezet helien, megí foghassa, megí fogathassa [Uzon Hsz; BLt 3]. 1666: ha pedig az contractus nem praestálna akar mellyk félis, az megh nem álló fel Decretalis Calumnian maradgyon [Altörja Hsz; Borb. II]. 1710: Valahol az erdélyi embert kaphatják, kifosztják mindeniből ... és noha mind avval biztatta Rákóczi, mikor innen kimentenek, hogy Magyarországnak jó quartélyt rendeltet számokra ... semmit sem praestála [CsH 403].

Szk: *hűségét* ~ja. 1649 k.: eo kglme az mi kglmes vrunk kglmesseget, megh beccziüllí, es hűseget praestállia [Ks O. 46].

6. elvégez; a efectua/executa; machen. 1717: Az Kolosvári Commendánsnak ide küldött Specificatiojából értyük, mennyi követ, meszet, fővenyet, fát és deszkát kívánnyon az ott Valo romlott kőfalak(na)k Restauratiojara. Consideratioban Vénén a Városnak mostani romlott állapottját ... intéztünk 56 // szekér fővenny(ne)k, 6 // öl kőnek, 60 // Száll állásnak való fák(na)k a vecturáját hogy praestállia [KvLt I/218 a gub. Nsz-ből].

7. végrehajt; a indeplini; durchführen. 1677: Ha Hajdu Városokon olyan alá járo Csavargók szállást tartanak, azon helyeknek Kapitányja, Hadnagya, esküttivel edgyüt ... meg-fogják és Váradra vigyék. Ha penig a' Hajdu Kapitányok, Hadnagyok nem praestálnak, sőt az olyan latroknak ... párt tartói találatnának lenni ... az olyan Hajdu

Kapitányokat, Hadnagyokat ... a' Várad Kapitány halállal büntesse [AC 133].

8. letesz; a depunc/presta; ablegen. Szk: *hitit* ~ja esküt letesz. 1623: Mikoro(n) Tiztunk szerent kerdettk volna, hogy mi okert hittak volna, hazokhoz, Jelente az Relicta Orsolia Aszonj kepeben Veg leorincz Vra(m), hogi Somliay fazakas Mihaly meg holt volna es maradot ket fia ... Annak utanna mikor hutit praestalta volna, hiuatalunkba(n) lgi procedaltunk az mint rendel kouetkezik [Kv; RDL I. 121] * *homagiumot* ~ hűségesküt letesz. 1657: értven azert s halva(n) az Tatarnak ez haza ellen valo fenjegetőzését, kevanna eő kegle, hogy ... homagiumunkat praestálnok [Gyf; Törzs]. 1659: Ha azért Kegyelmetek oly contumax embereket talál, kik ennek előtte ez hazának annak veszedelmével magokat opponálták és még most is két felé sántikálnak, ha az olyak akarnák is homagiumokat praestálni, Kegyelmetek fel ne vegye [EOE XII, 232–3 fej.]. 1677: Fejedelmek hűségére homagiumokat praestálni tartoznak minden rendek, sub poena amissionis omnium bonorum [AC 256]. 1710: Apafi Mihály ... erdélyi fejedelemnek denomináltatik és ... országyűlésiben Kissellyre jöven, ott homagiumát praestálja az országnak, az ország is a fejedelemnek [CsH 50–1] * *juramentumot* ~ esküt letesz. 1610: Aznak vthana Bwrkó Catha Azzont Ereős hwttel megh eskwtettwk hogy mindenemő Jokat az ozlasra ello hoz, ad es neűez. Az Jüramentumat Catha Azzonj praestálúa(n) foktük (!) az Adosagokhoz [Kv; RDL I. 6]. 1629: Bornemiza Tamas az ellen co(n)tendualan hogi nem illetoen net semi rez miuel nem igaz agybol uolt uolna, palastos Vram megh inte hogy az maga gyalazattyara ne nezne egy nehanj penzre az melynek nem cedaluan ugjan megjs zidogata miuel Juramentumott nem akara p(rae)stálni | Az Ak is penigh semmi oly bizonyos factumat rea nem bizonyítottak hanc(m) az testisek az mit be hoznak chyak suspiciok, Azért tertiose expurgallya magat az Incta hogy eo nem boszorkanj es az boszorkanj búhajossaghoz semmit nem tud nem ert. Iuramentumot conjuratoriaval tartozik p(rae)stálni ad octavum diem [Kv; TJK VII/3. 98, 207].

9. tanúsít; a manifesta; bezeigen. Szk: *engedelmességet* ~. 1677: Minden Fiscalis Várakban és Erősségeken, a' Fejedelmek Praesidiumi a' szükségnek idején tempestivē, elégséges számuakon bé-vitetessenek, és a' közönséges Hazza 's Fejedelmek szolgálatyára minden engedelmességet hűségesen praestállanak [AC 57–8] * *obedienciát* ~ engedelmességet tanúsít. 1629: hagyom ... hogy én gyermekeim ... az várossal minden egyiséget megtartsanak, obedienciát praestállanak [BTN² 421].

prestálandó 1. teljesítendő; care trebuie asumat; erfüllen. 1782: találván azon Posta Rét Nevezetű kaszálloinkban Tizanhat számból álló Also Suki ökröket, azokat bé hajtattuk, kiknek ki Váltására a' kárnak meg betsülte-tése, és a' kárnak meg fizetéséért praestalandó kezesség s hajo pénz meg fizetése mellett erőltettük ... azon Also Suki Lakosokat [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 56. Nyemnyis Mark (20) zs vall.].

2. megadandó/fizetendő; plätibil, care urmează să fie plătít; zu bezahlend. 1729: Ez a' Feketelak Arendás helyly, az Vr eő Ngä részről p(rae)staland Arenda másfél magyar forint [Feketelak SzD; JHbK V/2]. 1739: az I. Zöldi Gaspar Vram (:Besenyey István Vr(am) elábalása után:) az Actrix(na)k egy bornyus tehenét, az elábalat Debitor által prestálandó interesért el hajatván, azon bornyus tehenet

meg betsültette, betsű szerint distráhalta, ekképen az Actrix viuat meg karosította [Torda; JTkT I. 176].

prestálás 1. teljesítés; *indeplinire; Erfüllung. 1668/1681:* Nagy Mihály jövevény emberemet ... magát, feleségét, és Posteritassit egieb szolgálatra, adozásra, postalkodásra erőltetni ne mereszélyék, vagy annak nem praestassaert személyekb(en) vagy javokb(an) megh karosítani ne attentalljak [Vh; VhU 223]. *1674:* Jdösbik Rakoczi György Fejedelem ... parancsolt az Fogarasi tiszteknek ... hogy az minemű rend tartás volt az praedecessor Fejedelem idejében mind akkor, s mind annak utánais azont kövesék az tisztek, több dolgoknak is praestálásában [UF II, 590].

2. (jobbágyi) szolgáltatás/szolgálat teljesítése; *prestare a obligatiilor (iobăgești); Dienstleistung der Leibeigenen. 1677:* Gratuitus labornak praestálásból a' Székelység immunissá tétet [AC 240]. *1702:* a' Kgltek Székire repartiatott Pénz és Buza Quantum dolgát, minden Rendekre ugj repartiállya, az mint az közönséges igasság kívánnya, hogj ... minden ember ... concurrállyon az Contributioknak praestálására [UszLt IX. 77/45 gub.]. *1736:* (A tisztartó) Szimion Mizgát is meg verette keményen a szolgálat(na)k ne(m) p(rae)stálásáért [Récsé F; JHbT]. *1737:* A Tktes Nms V(á)r(me)gjérő repartiatatván Nms Dés Várassára Magazinalis Széna Cur nro 20 melly 20. szekér szénának praestálásában, a mostani szük széna idejénn, tettzett illyen modalitást observálni [Dés; Jk 473]. *1738:* Kglđ ... azt az ... nyomorult Beretzk Várossát el akarja pusztítani, a' midőn az Ojtozi Passuson excubalo Militianak kívántató Servitz, Gyertya, Szalma, Ső, Tálak s Fazakok heti szeke-rek praestalsát ... s Macellum folytatását a nyakába vette [ApLt I a gub. Apor Péterhez] | ha szintén Accordára met-hetnénk is, a Tktes Nms V(á)r(me)gjével, ezen quártélly terehviselése iránt, mint hogj feles summára exrescálna azon quártélly p(rae)stálása ... a Tktes Nms V(á)r(me)gje, nekünk azt, hogj refundálhatná, módja abban alig; vagj nemis lehetne [Dés; Jk 506 a]. *1785:* engedelmesség, Szofogadás parantsaltatati, a Banyászkadásban, az Urburának, Dézmának és Taxának ... praestálásában [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 21b].

3. megadás/fizetés; *plată, achitare; Entrichtung. 1730:* eő kglme most Nemes Városunk hites Notariussa(na)k kezét be adá, mind ez alkalom szerint valo Arenda penz(ne)k ... praestálására [Dés; Jk 398b]. *1813:* A' Felperes Cautio praestálására nem Szorittathatik [Dés; DLT 162].

4. betartás; *respectare; Einhalten. 1657/1667:* ez levél tenorának meg állására, praestálására és effectuálására magukat és successorokat kötelezék [Gyalakuta MT; Ks NN. 25].

prestálhat 1. teljesíthet; *a putea indeplini; erfüllen können. 1676:* ő nagyságát is alázasosan requiráltuk levelünk által, hogj arrúi való kegyelmes assecuratoriáját méltoztas-sék ő nagysága kezünkben küldeni, hadd praestálhassuk mi is fogadásunkat [TML VII, 220 Sárosi János és Inczédi Zsigmond Teleki Mihályhoz]. *1710:* Püspöki László Uram ... Nagj lakon lévő minden belső külső örökségeit, haszon vevő helyeit ... adá és conferálá ... Biro Samuel Uramnak ... Evictiotis vállalván magára minden legitimus Impetito-rok ellen ugj hogj ha eo kglme Püspöki Uram az Evictiot nem praestálhatná, tartozzék az alább irando summát cum legitimo Interesse eo kglme restituálni [Nsz; DobLev. I/68].

2. (jobbágyi) szolgáltatást/szolgálatot teljesíthet; *a putea presta obligatiile (iobăgești); Leibeigendiensten leisten können. 1632:* mind(en) ado fizető jobbágy tartozik per an-nu(m) mikor az ideje eő eő feő kapasztual, es ha azt nem prestálhatta, mind(en) kaposzta fejert egj egj penzt ... adni tartozzék [Persány F; UC 14/38. 8]. *1690:* Szegény edes Hazánk mostani Szoros állapottyahoz kepest több hadakat kelletven eo Felsegenek itt benn tartani mint sem kivanta-tik rend Szerént azoknak penig sustentatiojokra több Bu-zais kivantatvan mint sem mi Contributionknak Szokot rendi szerent p(rae)stálhatnok [Borb. I egy-i végzés]. *1739:* az itten fekvő gyalog Militia egész téli equilis Portioit ... a V(á)r(me)gyétől kívánnya ... és a szegénység egészen mindenétől evaenallodott, hogj akár mit szenvedgyén sém praestálhattya [H; Ks 99]. *1772:* Két anyi hasznais lessz e' szer(int) Exd(na)k tsak azon Sessiob(a) lehető beszállása által, mint a' a' (!) Sellér most praestal 's ezutánis praes-talhatna [Gernyeszeg MT; TL]. *1786:* Az Thoroczkai La-kosok ... ha valamit annak idejében nem praestálhattanak (:nevezetesen az Taxa penzt és Dezma Vass befizetésében:) annak az eő Szegenységeek az oka nem pediglen vak me-rőségek [Torockó; TLev. 4/13. 59].

3. megadhat/fizethet; *a putea plăti/achita; entrichten/be-zahlen können. 1786:* ha az Taxasok az Taxát az kézi Mun-kások s mások valami terhes okok mián, vagy az Sze-génység mián nem praestálhattak s praestálhattya mikor annak ideje, tehát lovát el veszik, magokat arestomban Szent Györgyre ki viszik az Udvari Tisztek [uo.; i.h. 4/13. 13].

4. letehet; *a putea depune/presta; ablegen können. 1676:* Melly Juramentumat urgealva(n) az Tutrix, hol Arkosi Vr(am) jelen nem léte miatt, hol az Causansok(na)k bőv volta, s hol penig az üdönek szorossága miatt ne(m) praes-talhatta [Kv; RDL I. 155a].

prestáló 1. mn 1. szolgáltatást teljesítő; *care prestează servicii; dienstleistend. 1777/1785:* Igire mindenik Atyafi ... Husz mforintakat, és 10. véka Buzát, melyetis ... ha vala melyik háládatlanul praeterálni találina ... az Deputatumat nem prestalo Atyafinak annyit érő Marháját ... tulajdon maga Szántó és kaszalo Földét ... elvetettesse [Vajdaszt-íván MT; MbK X. 48].

2. fizető; *plătitor, care plătește; bezahlend. 1710 k.:* Igye-keztem én most Bécsben kitanulni, azok a böles és irtóztató milliókat praestáló országok: Csehország, Morva, Ausztiria mit követnek az ilyen dologban [BÖn. 928–9].

II. fn szolgáltatást teljesítő személy; *persoană care prestează servicii; dienstleistende Person. 1731:* a prestálok mind Consoláltassanak mind penig ennek utánais oda ki-vántato munkára adanimáltassanak [Dés; Jk 416b].

prestált megadott/fizetett; care a fost plătit/achitat; entrichtet/bezahlt. 1823: Majus 13-tol fogva az adossak által prestált Usorák fél jegyzése [M.derzse SzD; Hodor lev.].

prestáltat 1. szolgáltatást teljesített; *a dispune prestarea unor servicii; Dienst leisten lassen. 1701:* Abrancsoknak valo veszőket is ... juxta accordam a sáfárokkal p(rae)stál-tasson [H; Ut]. *1731:* Csatannal jo provisio alatt Ispán Atyankfia ... 100 szekér Tövissét nyarsnak, és oldal rudnak adhibeálásával jo meg rakva praestáltasson [Dés; Jk 116b].

2. megadat/fizettet; a dispune plata/achitarea a ceva; entrichten/bezahlen lassen. 1677: A' Fugitivus ... Jobbágyok a' midőre reducalatathatnak, adojokat a' kik érettek fizették, azoknak refundalni tartozzanak, ha más emberek Jobbágyi; ha pedig azon Nemes emberé, ki vagy maga, vagy Jobbágyi által praestaltatta, maga szabadságában ál meg-enge-dése, vagy pedig exigálása [AC 105–6].

Szk: *adminisztrációt* ~. 1637: Vadnak oly feőldekis, Re-tek es Eőreőkegek a' mint az Eskőttek referalliak, mellicet penze(n) szerezu(en) a' Boyerok, semmi Dezmat Nem adnak rolok: Azert szükség a' Tiszteknek az ollia(n) Dezma es Ado fizető Eőreőkegeket esze(k)e venni s azok-rol illendő Adminisztratiokat velek praestaltatni [A.vist F; UC 14/42. 150] * *kauciót* ~. 1816: A' bé küldött két Ra-bok, mint el szőkö szándékjokról nagyon gyanusok, négy napi Arestomban tartattatások után késértessenek vissza Sz Biro őkgyméhez a' végre hogy el nem szőkések iránt ő velek elegetendő Cautiot praestaltatván ... őket a' Migs Udvar hírével botsássa szabadon [T; TLt 1215].

3. visszaadat; a dispune retrocedarea a ceva; zurückge-ben lassen. 1639: Daruas Getrgjot magát s feleséget el bocziassak el uet iouait mindeneke meg adgiak, mely Nagod kegms Parancziolattia ... de miuel ... eo kegielme usq(ue) ad diem Presentem ... nem Prestaltatta ... elmen-tunk ... azon Kozmasi uduarhazahoz es ... Beldi Janos urat-mot ad moncaltuk certificantuk es euocaltuk [BLt 3].

praestáltatás elvégeztetés; efectuare, executare; Durch-führung. 1731: Hadnagi Ntzes Dálnoki Dániel ura(m) solemniter Protestál hogy eő kglme maga köteleességet mind az dolognak Gát epítése körül valo praestaltasab(an) el nem mulatta, mind sokszori Congregatiot gujttetvén, holottis proponalta az Gatnak meg epitteteset [Dés; Jk 415].

praestáltathat teljesíthet; a putea face să fie efec-tuat/ndeplinit; erfüllen lassen können. 1732: Ntzes Viski György Atyánkfiának eő kglmenek Haza iránt valo sokszori Quartelyul valo tartásunkért adtunk volt levelet holmi dol-goztatás véget melyet minden részben maigis nem praes-taltathattunk [Dés; Jk 430a].

praestáltathatik teljesíthet; a putea fi efectuat; er-füllt werden können. 1741: Az Inquarterizáló Tisztek szá-mára kívántató tűzi fa vecturája is azon szekerekkel p(rae)staltathatik [H; Ks 101].

praestáltatik 1. (szolgáltatás/szolgálat) teljesíttetik; a fi prestat (diferite servicii); erfüllt werden. 1679/1681: Hu-nyadi s hatzoki Taxasok pinz fizetéseken fellül klákávalis tartoznak; arrais légye(n) jó gondviseles, hogi ... mind a Taxa s mind a Kláka kiknek kik(ne)k tartozasa praestaltas-sék [Vh; VhU 674]. 1752: két három házak erigaltattak, és azokról külön külön servicz, és quantum praestaltatik [Dés; DLt]. 1784: Rendeltetik azért ezen szükségtelen költségnek is el távoztatására, hogy valamint más Hellyeken ... az efélék a Lakosok által sora praestaltassanak [Torockó; TLv. 2/6. 3a].

2. adatik; a fi dat; gegeben werden. 1711: resolváltott, hogy egy-egy köből zabért három véka rozs, árpa, avagy alakor ne is felette nyomva és félíg elűtve praestaltassek [SzO VII, 177]. 1741: Az Dévai Várban kívántató fá(na)k meg hordatatása is nyáron általl accom(m)odaltathatnék, és

avall az oda p(rae)staltatni szokott 1500. németh forint meg marasztatnék más szükségekre [H; Ks 101].

praestáltatott szolgáltatásként adott; dat ca prestație în natură; als Leistung gegeben. 1759: Mivel ... a' le küldett Specificatio szerént compariatitak Kegyelmed 1. Lovall restálni, per praesentes serio admonéaltatik, hogy azon meg igit, de mind eddig nem praestaltatott Lovat minden to-vább valo késedelem nélkül az elébbi Dispositio szerént administralni [LLt a gub. Nsz-ből].

prestanciorabb jelesebb, szavahihetőbb; mai însemnat/credibil; glaubwürdiger, ausgezeichnet. 1675/1760 k.: nékiek az Első Hersában, a' melly szöllejek vagyon, annak exemtioját jol lehet három bizonyosságokkal comprobállyák; de a' Collegiumnakis két bizonyosága lévén ellenben azok-nál praestántiorabbak ... kik Dézmát adó(na)k mondják [Ne; DobLev. II/316. 11b].

praestátum teljesítmény; realizare; Leistung. 1738: Né-künk ... arról hogi acceptáltatni fognak minden hejes Ad-ministratumink 's szolgálat tételink, arról sub authentia adjon Assecuratiot a Tktes Nms V(ár)(me)gje Hogi ha pedig quantumunkat superálnak praestatumink, az super erogatum refundatassék [Dés; Jk 507b].

prestilla (nagyobb fajta) zsindely; prăstilă, șindrilă (mai mare); große Schindel. 1681: Major ház. Ez Talp fakra ep-pettegett ... Az hazak(na)k pristillával valo sindelyezese, ighen el sorvadot | Tégla Egető kemencze ... Két felől valo oldala sövényes, meg vagyon tapasztva. Pristillával valo fe-deleis jó [Vh; VhU 566, 574]. 1702: Ezen Csűrös kertnek ... rostélyos kapuja vagyon, az kis ajtaja fellül p(rae)stil-lával fedett [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 11]. 1755: a Kert mellett vagyon egy bikfából parasztonon épített, prestillával fedett kemény nélkül való konyha [Ludesd H; BK sub nro 1020 Naláczai conscr.]. 1795: Kilentz darab Épületeket adnak fel, hogy Kránikságomban építettem volna ... van egynehány Hátzég vidéki fenyő Deszka Létz hatvannál nints az egész Épületeken több fűrészen vágott, hanem fejszével faragottak, e mellett nem is Zsendelycek hanem Prestijlával fedettek, a Prestijlát pediglen Bánátusi Pojénj nevezetű falubéliek által készittem [Dobra H; Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVII–12 Kíss Lu-káts Volt Krájinik nyil.] | Minden örögség után kötölözte-tünk egy hétre egy egy négy ökor Szekernek ... adásával, melyet ... véghez is viszünk örömost de efelet Roskánybol Dévára Mésznek hordásával, Zsendelynek és Prastyilának az Havasrol valo le szálitásával ... nyomottatunk [Dobra vid. H; Ks]. 1797: Benczenec^a ... Préstíla tanálatot 3600 [Ks 33 Szásznyires III. — *H]. 1818: Vaszilije Balogonye panaszsza felvetetik Dan Balog ellen az haz padlása és egy kotyettze keresetéb(en) mely kotyettznek a Praestyilláját az alperesnel találta [Petrilla H; JF 36 Prot. 18]. 1823: A Nagy kert felől a' Kastély kő lábainak bé fedésére 1000 Praestyila [Déva; Ks 106. 158].

prestillacsínáló prestillakészítő; meseriaș care face prăstile; Schindelmacher. 1809: Prestilla Csínalok(na)k 26 f [Déva; Ks 99]. 1811: Elegy Buza a praestyilla tsínalok-n(a)k 1 V(éka) ... Az Sendely tsínalok(na)k 1 K(öböl) [uo.; Ks 100].

prestillafedél prestillatető; acoperiș de prăstilă; Schindeldach. 1694: ezen Pitvar mellett jobb kéz fel<del> egi haz, oldal kamorástol: mellj(ne)k negj felől valo falai oldal kamorastul, ugj padlása is egészlen, ruinalodta(na)k, oda vannak; részéről valo p(rac)stila fedele is, igen meg szakadozott, szalmával is tatarozott [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

prestillás prestillával borított; invelit cu prăstilă; mit Schindeln bedeckt. 1681: Malom ház, Oldala boronaból rott; pristillas fedele valob(an) rongyos [Brettye H; VhU 590] | Úy Bányá, Ezt rége(n) Aszszony Bányaja(na)k nevezték a' Cserna vizen vago(n): mind a' Koh, s mind a' vas kő olvasztó kemenczék egi fedél alatt vannak, mostan pristillas fedele jo [Vh; VhU 580]. 1685: Verő mester színje fából való, prostillás (!), nem igen jo [Vh; Hévk. XX, 156].

prestillá-szeg prestillához való szeg; cui pentru prăstilă/șindrilă; Schindelnagel. 1621: Praestyla szeg ... öt száz ötven [Déva; Ks 105. 135]. 1797: 6500 praestilla szegért ... Rft. 7 xr 22 [uo.; Ks 96]. 1805: 30000 Prestila Szegért ... 50 Rf [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. 1808: Prestilla Szeg Hfl 37 xr 20 [Gálfa KK; Ks 99]. 1821: a' régi kert fedél ki igaztására ... 1000 Praestyla Szeg | 'A Vámi Kortsoma Szinnek b fedésére 200 Lézt Szeg 4000 Praestyla Szeg [Déva; Ks 105. 136].

prestillaszindely-fedél prestillafedél; acoperiș de prăstilă/șindrilă; Schindeldach. 1694: vagjon a' Konjha ház ... ennek p(rac)stila sindelj fedele rez szerent meg ujjtattott, de nagjób részént, szakadozott és igen ros, ujjtattni kéván [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. | njilik az Udvarház(na)k Udvarára, egj pusztá nagj kapu, njilo kapuja nélkül: mellj(ne)k tsak köteses kapu bálványi vannak, és sorvadoz(na)k, semmire valo p(rac)stila sindelj fedele alatt [Kisenyed AF; BfR ua.].

prestruál kidolgoz; a elabora; ausarbeiten. 1740: A mint Hellységünknek régi Elei az műnek dolgáb(an) ilyen rendet praestualta(na)k volt, hogy senki is hanem ha hűt le tétellel mivelhessen, aztat miis manutenealni kívánván, az olljan Renitenseket igazságóson meg büntetni akartuk [Torockó; TLev. 9/1].

preszagiál előre jelez, megjósol; a prevesti; voraus-sagen, wahrsagen. 1671: Hogy Kegyelmed áprilist járt*, bā-nom, noha az éjjeli álmom is azt praesagiálá [TML V, 566 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — "A levél kelte júl. 8]. 1710: a török s német között tizennyolc esztendeig való véres hadakozást praesagiálá* | Szörnyű, rendkívül való árvizek lőnek szerteszélyel az országban, kétségkívül praesagiálták a sok idegen hadaknak Erdélyre való jövetelit [CsH 156, 222. — "Egy üstökös megjelenése].

preszagiáltat előre jeleztet; a prevesti; voraussagen lassen. 1710: már közelget vala az erdélyi fátum, melyet Isten sok jelekkel praesagiáltatta [CsH 160].

preszágium előjel; semn prevestitor, prevestire; Vorzeichen. 1659: Az sok jó praesagium talán engemet is ide ki vonszon efféle állapotra, mivel mindenütt csak az sok jó lakodalmakra érkezem s másutt is itt körül afféléket értek [TML I, 429 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

preszcindál eltekint/eláll vmitől; a renunța la ceva; Abstand nehmen (von etw.). 1778: A régi ős Nobilitaris Curia ... azon egy quartalitással kívüli, mellyet Néhai Trauzner István Jussán váltatt ki, és a mellynek fel osztásától, pro hic et nunc a Parsok facto proprio praescindáltak, a két Léány között mennyen két egyenlő részekre [Szentbenedek AF; DobLev. III/5131. 2b]. 1779: a két Lorol, mint hogy edgyiket még életiben attá volt édes Attya Ura a Fia(na)k, és már elis kárasadott, a másikat pedig nem csak a Sombori Joszáért, hanem a Vidua Joszáértis kellett Remundában adni, hogy absolute praescindályon a Vidua meg itiltett [Kisesküllő K; RLt Sombori cs. oszt. lev.]. 1782: azon Gyepűnek fel osztása virgas veszekedés nélkül meg nem eshetik, s illjen Nagj Innpet hetiben a keresztnj Embernek illik afféle virgást szerző dolgoktól praescindálni [Siménfva U; Pf].

Szk: ~ a perlekedéstől eláll a pereskedéstől. 1759/1766: azon Causa ... kétséges kimenetelét ... Consideratioban vé-vén ... p(rac)scindalanak a' Perlekedéstől, és így meg másolhatatlan edgyezesre lépének [Mv; DobLev. II/372. 1b].

preszcindáltathatik elháríthatatik; a putea fi prevenit/inlăturat; abgewendet werden können. 1704: az Arany s Ezust Banyak, honnanis az előtt szokott a Nemes Ország tárhaza bővölködni, meg fogyatkozván ... hogy azért jo eleve a Nemes Ország szolgálattában a pénznek fogyatko-zása miatt eshető rovidségek s egyéb akadályok praescindaltathassanak, akarunk egy Millio Réz pénzt verettetni [Uzsl IX. 77/78 gub.].

preszcindáltatik elháríthatik; a fi prevenit/inlăturat; abgewendet werden. 1718: Pestis alkalmatosságával ... a midőn ezek* vásárolnak is valamit, annak is legyen olly rendi hogj tétessék le nekiék^b a kívántató bizonyos helyre a honnan is midőn azt óda vivő el távozik ... légien a le tettnek el vétele ... hogj ez uttal is Com(m)unicatióra valo út praescindaltassék [KvLt I/225 gub. — "A pestisessékek való érintkezésre kijelölt emberek. ^bA pestisessékek]. 1742: Perlekedés ... arra valo költség, abból származható irigység és gyűlölség praescindaltassék, mind Isten s mind világ előtt Remonstraltassék [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése].

preszervál megőriz/véd; a apăra/prezerva; aufbewahren, beschützen. 1711: nehái szegény mostoha Atya(m) Dosa Mihály ur(am) adossagáért, egy s más adosi contentumot akar(na)k venni ... féltem attol hogy az én haereditariu(m) bonumim is ne involválodgya(na)k affele adosságba(n); haza jöttem hogy kevés bonumaimat azon periclitatiotul praeservallya(m) [Dés; Jk 357–8].

preszkribál I. előír, (el)rendel; a prescrie/ordona/stabili; vorschreiben. 1603: vegeztek ... hogy az keoweteket be bo-chassak, es megh halgassak, meliben mindazalt hogy wa-lami inconuenientia ne talaltassek, ew kegmek illen modot es rendet pręscribaltanak annak peragalasaban [Kv; TanJk I/1. 444]. 1657: Szerzé azért egyben az fiscalis várakat s jószágokat, mert azokat Báthori Zsigmond és Gábor annyé-ra dilapidálták volt, hogy, ha élt volna Báthori Gábor ... fejedelmi módon el nem élhetett volna; mely fiscale bonu-moknak recuperatiójában az ország bizonyos módokat praescribált volt is [KemÖn. 32–3]. 1677: Noha az Oláh nemzet propter bonum publicum admittaltott ez hazában,

mindazáltal nem vévén eszében állapottjának alaton voltát, némely Nemes atyáncfiakat impediálták, hogy az ő innepeken ne légyen szabad munkálkodni. Végeztetett azért azok ellen, hogy a Magyar Nationak ne praescriballyanak [AC 15–6]. 1740: Az J Militia accomodatioja irant örömost valami dispositiot vennék mihez tarsuk magunkat és mit praescriballyunk a szegénység(ne)k is [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1784: az Uraság ... azon Házat foglallya Fogadonak, a mellyik tetzik; abból a Jobbágy Földes Ura(na)k semmit nem praescribál [Torockó; TLev. 4/9. 18–9]. 1785: mitsoda modussal kellyen az attestatiot adni méltotzassék Excellentiakot, delinealni és praescribálni [Feldoboly Hsz; DobLev. 1/270. 1b Bartok Áron foly.].

Szk: kondíciót ~. 1671: Ez hazának eleitől fogván valo szokása volt az Libera Electio, melyre nézve, az Választando Fejedelmeknek, az üdönek folyása szerint az Regnicolok Conditioikat is szoktak praescribálni [CC 5]. 1679: Azelőtt kétszeri hitlevelét contemnálta Vesseléni uram, azután megcsipték vala; az maga hadai instantiájára gratiát erős hit alatt küldött, még sem kell, csak csufolódik, egy fálka conditioikat praescribál, illetlen kívánságokat kíván [TML VIII, 533 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

2. elvűl; a se prescrie/stinge, a înceta prin prescriptie; veralten. 1572: Megherttettem en az kegđ lewelet az Leken-czey határ foglalás feleol ... Egyet wegeztunk beleole hogy foglalásra kel Hynnya farkas wramoth ... Metalistes kel wele Jarnunk Ne mondhasa azt hogy prescribalt, mert Jn Metalibus non admittitur prescriptio [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistakj Gr. Daum beszt-i bírőhoz]. 1766: Az Privatusok között valo Vsus, vagy Abusus nem transit in Legem, mivel a Privatusak usussa tsak 32. Esztendővel p(rae)scribál, de ottis csak olyanokban, a' mellyekben a' Praescriptio bé férhet [Torda; TJKt V. 320].

3. (gyógykezelést/orvosságot) felír; a prescrie/indica (medicamentele/tratamentul necesar unui bolnav); Behandlung/Medikament verschreiben. 1705: az úr kisebbik fia, Bánffy Gyurkó, a melanc(h)oliában annyira elmerült, hogy egész napestig csak gestál, beszél a fálnak és a földnek ... Valami gyenge orvosságot praescribált ugyan Koleséri uram neki [WIN I, 533]. 1739: szegény feleségem abortust pátiált ... az doctornak is izentünk, hogy praescribalyon^a [Ks 99 Kornis Antal lev. — ^aTi. orvosságot]. 1786: instállok alázatosan Nsgtok(na)k, méltotzassanak Nsgtok Doctor Zágoni Vrral közölni az én állapotomat talám praescribálna s készitene otton valami hasznos orvosságot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1823–1830: egy Imreh Zsigmond nevű pap ... betegségemnek még első napján látogatásomra jövé, mondja, hogy a nyavalya reumatizmus, amilyenben amaz igen híres professzor Fogarasi Pap József megholt, és azt az okát tudták halálának, hogy izasztóval orvosolták a doktorok, azért ha nekem is izasztót praescribálnak, el ne fogadjam ... Ugy is izasztót praescribált a doktor [FogE 130–1].

Szk: diétát ~. 1710 k.: az emberek a diaetával vagy semmit sem gondolnak, vagy az ellen is ... vétének; mely nem is csuda, és embernek oly szoros diaetát praescribálni is és azt követni igyekezni is bolondság [BÖN. 510].

preszkribálendő előírandó, elrendelendő; care trebuie prescrist/stabilit; vorzuschreibend. 1677: Fejedelmek a' Libera Electio szerint választatván, azoknak praescribalando conditioik, az időnek alkalmatosságától hordoztatnak [AC 255].

preszkribálható előírhat, elrendelhet; a putea prescrie; vorschreiben können. 1657: halált kívánnék Istentől, de nem praescribálhatok öfelségének [Kemlr. 326]. 1662: Mi ... senkinek nem praescribálhatunk, csak könyörgés dolgunk [TML II, 302 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1732: a mi részünkre ... igen is admittálom a conscriptiot, de hogy az Aszony ő Naék belé árcsák abba magokat, absolute azon conscriptiot nem admittalok ... az Aszony ő Ngok ennekem ebbe absolute semmi modust nem praescribalhatnak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz].

preszkribált 1. előírt, elrendelt; care a fost prescrist/stabilit; vorgeschrieben, verfügt. 1677: Hogy Gubernator Uram tisztiben a' praescribált mod és Conditioik szerint alkalmatossabban procedalhasson ... végeztetett, hogy a' Gubernator Juramentumát deponálván, az Ország-is ő kegyelméhez illendő kötelességének effectuálására ... megeskünni kész lészen [AC 37]. 1738: Ha pedig a p(rae)figalt terminusokra nem Contentáltatnék az A. tehát a p(rae)scribált Summát csak Hadnagy atyánkfia ő kglme assistentiájával és az I-n desummáltathassa [Dés; Jk 269b]. 1760: Azok ... kikről szentség törésnek, vagj más terhes gonoszásnak Circumstántiai volnának ... ugj más Malifactorok is kiknek még Törvények nem volt, judicialtassanak, és ezeknek az eő Felségétől praescribált mod szerint a Guberniumnak kése-delem nélkül in specifico submittáltassék [DLt 151 a gub. Nsz-ből].

2. előbb említett; (care a fost) pomenit mai înainte; vor kurzem erwähnt. 1699: Szalontai Lakatos Ferencz feleségstül in Sedria Nra juramentumat deponala; hogy a' p(rae)scribalt Szathmari György ladajában nem nyúlt egyebkor ha ne(m) mikor a' szolgaja mentejet ki vette [Dés; Jk 281b]. 1700: A' praescribalt B. szoszollok pro A(nn)o 1700 hivatalyokba(n) confirmáltattanak [Dés; Jk 302a].

preszkribáltat előírta; a dispune să fie prescrist; vorschreiben lassen. 1796: Kaszát ... qua plenipotentiariussát az Hugomnak nem acceptálom semmiként ... jussom lévén Kasza ellen ki kötni, magamnak ebbe véle nem praescribáltatok [Mezőbodon MT; IB gr. Toldalagi László nyil.].

preszkribáltatik előíratik; a fi prescrist; vorgeschrieben werden. 1772: mások ... azokkal edgiütt egyenlőleg vallanak, még most pedig olyan kérdésekre, mellyekben fasioik praescribáltattak elejekben [Kük.; JHb LXVII/234].

preszkripció 1. előírás, rendelet; prescriptie, dispoziție; Vorschrift. 1763: Sokszor defraudálni kívánt hol Fassiok prescriptiójával, hol a' Transmissiókkal [Nsz; Told. 33/22]. 1766: (A Praescriptiot) az usus is nem enerválhattya nem lévén nagyobb ereje az ususnak, mint a' Praescriptionak [Torda; TJKt V. 309]. 1826: azért hogy ez az árka annak a víznek^a minden emberi emlékezetet felyül mulo időktől fogva állott, praescriptiokkal is roboraltatott [Msz; GyL. — ^aTi. a Csulokáj völgye patakának].

2. elvűlés; prescriptie, stingere a unui drept; Veralten. 1572: Metalistes kel wele Jarnunk Ne mondhasa azt hogy praescribalt, mert In Metalibus non admittitur prescriptio [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistakj Gr. Daum beszt-i bírőhoz]. 1766: a' Privatusak usussa tsak 32. Esztendővel p(rae)scribál, de ottis csak olyanokban, a' mellyekben a' Praescriptio bé férhet [Torda; TJKt V. 320]. 1769: Minden

Gabona vagy Fű terméskor már néhány Esztendőktől fogva villongoban volt, és edgyik rész is a másnak^a békességes Esztendiei Praescriptiot nem engedett [MNy XXXVIII, 386. — ^aM. kályán (K) és a tőszomszédos Korpád lakosai].

3. (gyógykezelés/orvosság) felírás; prescriptie, indicatie (de tratament) dată de medic; Verschreiben von Medikamenten/Behandlung. 1705: (A fekete retekéből és petrezselyemgyökérből főzött levét) Köleséritől, a doctortól való féltében nem mérik beadni az úrnak, mert igen tilalmazza, hogy az ő praescriptióján kívül más medicinával ne éltesék, mert bizony oda hagyja [WIN I, 528]. 1776: Bizom az én I(ste)nben hogy ha ezen praescriptiot ugj observálhatom ezutánis mint a télen observálám, az köszvenjem távozni, az Agjam miattam nyugodni fog [Négerfva SzD; BfN]. 1795: A Feje ... igen erőssen el lévén gebbedve, a' Doctor Praescriptiója szerint való Füveknek Levével naponként sok izben maga szemei előtt mosatta, fűsültette [Mv; Told. 47]. 1825: Pénteken két hete mult miolta az Ifju élni kezdett az curával a Tks Urnak Praescriptioja szerint [Fiátfva U; Pf].

preszkripció orvosi előírásokat tartalmazó; cu prescriptii medicale; ärztliche Vorschriften enthaltend. 1789: Motosks Pergament Táblában ... Egy kis Praescriptiois rongyos Könyv [Mv; ConscrAp. 89].

preszkriptum 1. rendelkezés, előírás; prescriptie, dispoziție; Vorschrift. 1677: Oláh Vladikák állatásában, s' azoknak tiszteket illető Praescriptumok [AC 264]. 1812: a Felperes Ur az alpereseket azonn hatalmasság tselekedetébe, maga földjén leg otton megis fogotta ... s ... detentiobais tétette. Melly Hatalmas tselekedetektől az alpereseknek a Törvény praescriptuma szerint kívánván a Fellperes Ur az Igazságot ki szolgáltatni ... az Harmad Napi Törvény Székére ... az alpereseket Certificaltotta [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

2. orvosi előírás; prescriptie medicală; ärztliche Vorschrift. 1657: már akkor is az fulladozás kezdette vala háborgatni az fejedelmet, azután az hydropisis is érkezék; melyből való curálásra mind maga ordinarius medicusi, s mind külsők conflualtanak ugyan, de semmit használhatnak, mert az Istennek titkos rendelésén kívül is igen alkalmatlanul élt azoknak praescriptumi ellen [KemÖn. 93].

preszkriptus előbb említett; persoană pomenită mai înainte; vor kurzem erwähnte Person. 1677/1681: I(ste)n kegyelméből leendő Posteritassimat, es kedves Successorimatis kérem; hogy az illye(n) Collatiomban Andras Deak Vramat szentül megh tarczak, es penz nélkül az conferalt földeket elő kglmétül es praescriptusimul el foglalni ne hadgyak [Vh; VhU 263]. 1788: Trauzner Judith Aszszonyis es praescriptussi Trauzner Ersébeth Aszszonyinak es praescriptussinak, a Nova Curiabol competalo részt, vagy magából a Nova Curiabol ki adni tartozzék es tartozának [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 4a].

preszkura áldozati kenyér; prescură; Opferbrot. 1708: Ami jövedelmek lesz(e)n az templomból azt egymás között oszák fel. melljre monda Pap János ur(am) nékem ne(m) sok szükségem az ő p(rae)szkuraiokra [Velkér K; Ks 101]. 1722: Tudom; hogy Praeszkurát Csináltunk; az Templomb(an) ott penyészedett őszve, ugj hoztuk Viszá [Kecsed SzD; TL. Kurtán Jonuczné Palagya (40) prov. vall.] |

Tudom aztis Nyilván, és bizonyossan, hogy az Praeskuránk; az Templomban Sokáig ott állot; Szlusbat ... Pap Péter ur(am) ne(m) tött I(ste)nni szolgálatott réá, hanem ugj hoztuk ki az Templomból Penyiszessen [uo.; TL. Makra Szavul (50) prov. vall.].

presztál 1. prestál

presztuch szűrőkendő; șervet/pînză pentru strecurat lichide; Filtriertuch. 1823: Konyhára való Prestuch (szűrő keszkenők) [LLt Csáky-per 601. L. 1].

preszumál 1. mer, merészel; a îndrăzni/cuteza; wagen. 1739: Sókészóri tapasztalt affectioja s ezen Szegény Vármegyéhez contestált Patrociniuma Excelladnak inducál hogy ez földhöz ragadott es minden tehetségéből exhauriáltatott Szegénységnek Státussa iránt Excellentiadat iteratő molestálni p(rae)sumálom [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. 1746: Bulzest nomine Pagi ... Méltgoss Possessor vr ő Excellentiájának a Rusz Familia Conscriptálván őt hat emberrel es mint hogy az Falu nevezeti alatt p(rae)sumálták hamis Instantiát iratni serio confrontáltatván comperiáltatott hamisságok [H; Ks 62/10]. 1747: (Az alperes) emberséges emberek előtt az Actort gyalázatos, nehez es hiréb(en) nevéb(en) meg ölt szokkal s, terminusokkal illetni p(rae)sumalta [Torda; TJkT III. 189]. 1764: A Commissariusok pedig hogy praesumálták eszeret eltni árul magok feleljenek meg [Középlak K; BfR]. 1770 k.: Ezen Constitutio^a felettébb hasznos(na)k lenni mindnyájon ágnoscalljuk ... Talaltatott mind azon által a' Verős-Kovatsok közzül egy Koronkai Janos nevezetű Atyankfia. kiis nevezet Constitutionkat invigorálni praesumalta [Torockó; TLev. 9/14. — ^aA verős kovácsokét].

2. feltételez; a presupune; vermuten. 1758: nem lehet azt p(rae)sumalni hogy az alat az kevés idő alat Gabanájak szaparatad volna ... maga az Actor consummala [Asz; Borb. I].

Szk: sokat ~ magának nagyra tartja magát. 1710: gróf Csáky László vadászatot szeretvén, sokat is praesumálván magának ... hogy bosszúságot tegyen Bánffy Dénesnek, feles puskásokkal es ebekkel éppen a boncidai erdőre mene vadászni, akit Bánffy Dénes nagy tilalomban tart vala [CsH 111].

3. fenntart magának; își rezervă ceva; für sich reservieren. 1752: A mi holtunk után pedig ezen Háromszáz ~ 300 Magyar Forintnak Interessiről valo Dispositio hagyattatik a Kolosvári ... Ecclesiasticus es Civilis Curatorok Dispositiojára, a mi Maradékink ezekben semmi Dispositiot magoknak ne praesumállyanak [Kv; KvRLt VII. 22].

preszumálhat feltételezhet; a putea presupune; vermuten können. 1762: az fel adot panasz szerint p(rae)sumalhatni, hogy már ez előtt Meszaros eőkegyelmek az bőreknk szépit ki válogatván, különösen el adták [Torda; TJkT V. 126]. 1775/1802: a Bezdéddel szamszéd Hoszszumező es Zalka nevezetű faluknakis lévén a ... Doszul Máre nevezetű nagy Erdőben bizonyos rész Erdejek, ea racione, et paritate praesummalhatni hogy Bezdednek vagyon bizonyos rész Erdeje a Doszul máre nevezetű nagy bükkes Erdőben [BSz; JHb LXVII/3. 112].

preszumálthatatik feltételezethetik; a putea fi presupus; vermutet werden können. 1761: In figura Judicy maga

az Incta sem tagadgya hogy a katona mellé fekűt, hanem egyeb Consequentiakat tagad, de ugyantsak katonakkal való Conversatio s a melléje fekűvés oly gyanosa tette hogy a töb roszt is praesumaltathatik [Torda; TJKT V. 41]. 1775/1802: nem praesumaltathatik irántak hogy az 50 Esztendő Tanu a 80. Esztendő Tanuval egy aránt s egyenlőképpen fateálhasson kivált super proprietate Loci contraversi amint observáltatott hogy fateáltak [BSz; JHb LXVII/3. 125].

preszumáltatik feltételeztetik; a fi presupus; vermutet werden. 1710 k.: A jó hírnév, akár igaz, akár hamis, de minthogy praesumáltatik, feltétetik az emberektől, hogy jó kútúból, jó gyökérből, úgymint a híres, neves embernek virtusiból, jószágos cselekedeteiből, jó qualitasiból, minéműségiből véssen eredetet, azért az nemcsak a becület és tisztességnak ... hanem e világi életnek táplálására és győnyörködtetésére szükséges és alkalmas valóságos dolgoknak is elérésében az embert igen segíti sokszor [BÖn. 441–2]. 1784: (A) fiú az egyben kelések epochajától számlaltatva a rendes idő előtt a vilagra elő jöttnek lenni praesumáltatván tehát ẽ miatt Hatzegán Angyelnak és Feleségének voltis bajaskodások [Fejér m.; BK ad nr. 465].

preszupponál feltételez; a presupune; vermuten. 1678: Az embereknek mi legyen fel tött czéljok, conjectualiter által láthatja ugyan az ember, az mint ez előtt is írtam Kgldek, de mit praesubponáltak, ők tudják [TML VIII, 32 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1704: meg sem lehetett volna fogni ante convictione, és mint a parasztembert juri statuálni, mert az evocatio mindenkor presupponálja a nemesi szabadságot [WIN I, 156]. 1762: nem lehet praesupponálni hogj az Inquisitor Regiusok contra fidem szánszándékoson Exponensek kárára expiralt, vagj inkább nem is volt Compulsorium mellett Inquiraltanak volna [Torda; TJKT V. 136].

pretenció l. pretenzió

pretendál I. (meg)kíván(követel); a pretinde; fordern. 1586: Legh elseoben Biro vram eo kgme lathwan az Wdeo nek Alkolmatassagat az Zam weweo Vrainknak valasztasara, adta eo kgmek eleybe, Jo itilette visgalasra, Meltonak itilwen ... hogy Negyen lennenek Az Zam weweo Vraim, Kyreol zolwan eo kgmek varosul es megh latwa(n) az Vniotis, myerthogy lattatik p(rae)thendalni Az Vnio hogy minde(n) affele keozseonseg Igazgatasra Niolcz ... megh hiheteo zemeliek valasztassanak [Kv; TanJk I/1. 37]. 1700: Vas Daniel Uram pretendál az mint mostani Compütusbul ki Tetczik 117 magjar farintakath [Mv; WassLt]. 1718: a' Tisztek ... Naturalis Discretiot p(rae)tendálnak noha mikor be szállottak akkor is a' mint lehetet illendő kepen Discretizáltak őköt [Szentkirály Cs; Ks 95 Bors Mihály lev.]. 1739: praetendáltom hogj a káromat fizessék meg a Csőmőnyiek [Büzamező SzD; Ks 36. V. 11]. 1746: mint hogy ... földeim nincsenek, töllem földet ne praetendálnak [Vajdasztván MT; GörgJk 141] | az A. pedig p(rae)tendál tizennégy forintokat [Torda; TJKT III. 14]. 1767: egyszer ... klákát is praetendált tölünk a Gorboi Tiszt, de ugyan tsak kérésünkre, mivel mis az eő Nga Jobbagyi vagyunk Jobb része a falunak el engedték aztis [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 17]. 1781: a magyarok ... praetendálják, hogy homagiumát a magyar törvény szerint letegye s magát megkoronáztassa [RettE 416. — "II. József].

2. (magának) igényel; a(-si) revendica; für sich beanspruchen. 1770: Segéljen ẽdes Vr engemet szaporájában ha mod van benne mert így még az falunkat is talám Lendvai Vram praetendálni fogja [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. 1796: a' Torotzkai Paraszt Communitas ... Torotzkohoz Semmi Várségit Jussát, és successioját bizonyítani soha meg nem tudja, s talám praetendálni nemis méri [Mv; TLev. 5/16 Transm. 45].

Szk: bojárságát/bojárságot ~(-ja). 1637: Popa Salamon Popa Komsa, Popa Many Bojersagot praetendálnak, sed nil producunt [Dragus F; UC 14/42. 86]. 1640: Dragus nevű havast birnak harman papok ... melihez Boersagokat praetendálnak de nem producaltanak s nemis producalnak most [uo.; UF I, 791] | Mind ketten papok it a faluban Boersagokatis praetendalliak de edgieb productioiok ninczen hanem Thomori Pal neve alat vias peczet es subscriptio nélkül exhibealtatot level [F.ucsfa F; i.h. 810] * *doszt* ~ → *tűzhelypénzt* ~ * *harmadosságot* ~ örökségbeli harmadrészséget igényel. 1674: Mivel az Vr Cornis Gaspar Vr(am) eo kgme szegeny megh holt feleséginek minde(n) nemű louaib(an) tertialtast harmadosságot praetendalt ... azokat eoszue kötue, mindeneket ... engedek oda az paraferomot [Szentdemeter U; Ks 90] * *igazságot* ~-ja jogát igényeli. 1592: Chiomortanj Thamas foglalta uolna el keth yobbagiatt ... Az dologh azert így leuen hadgiuk hog' ked foghlallia ki, mindiartt kezebol es adgia meg Vörös Istuannak, ha mi igazsagat ez dologba preterdallia keresse az utan teoruenyell [BáLlt 1 fej.]. 1604: Azert mykor en tegedet Certificaltalak az meg veteleol akkor kellett volna engem teoruenj zerint ki tartanod beleolle ha valami igazsagodat praetendaltad benne [UszT 18/29]. 1607: Zentgiorgj Kiralj mihalis ele ieoue es ... annak az heljnek Contradicala: Ezeknek pedig az Contradictoro<k>nak mi igazsagok leuen az iozaghoz az mely ellen Contradicalanak mi nem tudjuk az Contradictorok keressek suis modis ha mi igazsagokat praetendalliak hozza [Csz; BLt 3]. 1629: Az Actoris azon Zeoleohoz mi igazsagat p(rae)tendallia megh ertette [Kv; TJK VII/3. 175] * *jussát/jusst* ~(-ja). 1599: Chyanady Ferencznye Danchyak Ersebet ... valja: En semmy my hozzank valo verseget Tasnady Casparnak nem thwdom ... azt sem thwdom mi chyoda iussat Praetendallia benne [Kv; TJK VI/1. 361]. 1609: ennek utanna semi iussat ne p(rae)tendallia hozza^a Bochykor Pal [Sszgy; BLt. — "Ti. a földhöz]. 1677: Ha penig valamely joszágnak állapottában a' Dotalisták valamik más oly just praetendálnának, s' nem penig csak Dotalitio jure birnak, az olyanokban jól meg-értvén és vizsgálván a' dolgot, ha comperialtatik, a' Haeresek legitima citatione mediante inchoállják a' joszágnak keresetét [AC 101]. 1844: Ratz Kövi Istvannek relatoriaja arról a mint Borberek István Gyermekai Just praetendálván a N. laki Henke reszhez meg kínálta őköt a Jozsaggal minek előtte el atta volna Püspöki Péternek [Ne/Nagyfal AF; DobLev. V/1248] * *magának/magáénak* ~(-ja). 1739: ezen Seriest az Reformata Religio maganak praetendalvan, bennunkot magok közü Candidaltatni nem akarnak [Étfva Hsz; ApLt 4 Benkő Ferenc Apor Péterhez]. 1751: Jozságit Törvényesen Cancellista Deákok által ki jártatván, akkor azokról a' ... Földekről egy szóval sem emlékezett, magáénak nem praetendálta, maga Földei közé sem jártatta [Koronka MT; Told. 14/46]. 1760: az osdolai fűresznek pedig mint hogy magam építettem felit magam(na)k p(rae)tendalom [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1768: az Oláh Rákosiak ... nem régiben kezdettek azon

helybe involálni, és magukénak praetendalni [O.léta TA; JHb XXXVI/17] * *semmi közét nem* -ja. 1629: Veres Balin Vram ez utan ahoz az megh neuezet eorókseghhez semmi keozit nem pretendalna [Meggyesfva MT; DLev. I. II. 33] * *szabadságot* ~. 1681: Buda Janos kertje mellett levő darab földön Markocsan Miklos haro(m) hazaczkat építetven jobbgiot szállitot rea; mely helyhez ... oly Szabadságot praetendal, hogi arra semmi fele embernek nem szabad hatalmasul menni az jus penigh csak eő magat illeti [VhU 33-4] * *tercialitát* ~ → *harmadosságot* ~ * *tűzhelypénzt* ~. 1767: Tudgyae a Tanu ... Néhai Tompa Mihály életben, hogy édes Anyja Cseh Ilona vagy Leányai Dost, vagis tűzhely pénzt praetendáltak volna ...? [Kisborsnyó Hsz; HSzjP vk] * *vecsinséget* ~. 1677: Az meli Nagy Fundushaz Bojer Sigmond Ur(am) Vecsinseget Praetendalt, Ugj mint Ra<d> Suteika, Rad Kurczul, Salamon Dureczkul, es Sztan Roska Fundusakhoz, ezen Nagj Fundustis Remitala Sarosi Janas Ur(am)nak minden edig azakhaz birt földeket [F; Szád.] * *vérségét* -ja. 1709: Léven egy Malombéli réz kertivel együtt Zállagban ... p(er) flo // 20 meljhez praetendálván Vérséget Mihály Mathe U(ram) ... Váltotta még én töllem eő kegielme paratis pecunys cum florenis 120 [Impérfva Cs; BCs]. 1788: a' Controversiában forgo Földet ... Patkó György és Sigmond ... helytelenül foglalták magoknak, ámbár vérségeket praetendálják-is [Mv; MMatr. 100 tábl.].

3. igényt tart/támaszt vkihez/vmihez; a ridica pretenții asupra cineva/ceva; auf jn/etw. Anspruch erheben. 1671: Az mi pediglen az Szeőleők allapattyat illeti, ha valaki defectat foghna fel; minek eleőtte hozza foghna az epítsehez beőchywltesse megh az pusza helyyet; Azert hogy, ha mas azon helyhez praetendalna, azon beőchyw szeret excontentalhassa az mire beőchywlléettek volt pusza allapattyaban [Dés; Borb. I egy-i bizottság jel.]. 1695: minden buza és leguminai szakasztás az Ecclesia boltiában jőjön be ... Quartas Uram ... sakasztashoz ucsuhoz semmikeppen ne praetendallyon, mivel az, az. Ecelesiajé [Kv; SRE 34-5]. 1700: Senki Farkas Máté Uramat nem ellenzette, es nem mondotta hogy miért fírad az oláhok mellett az Oláhokhoz^a is nem tudom hogj praetendált volna eddig elé Senki is [Mindszent Cs; Bállt 85. — *Ti. jobbgyokhoz]. 1706: Vagyon ezen Udvarházhoz ... majorság szanto föld pro Cub. 176. melynekis feléhez praetendál Thorda Ferencz ne Apór Borbára Aszszony [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1710: Hunyadi Mátyás holta után ... Maximiliánus Friderik császár jussán praetendálna a magyar királysághoz és nagy haddal jött vala be Magyarországbán pusztítani [CsH 63]. 1741: Jakab Istók praetendált a' bányaóhoz [Torockó; Bosla. Almási István (48) jb vall.]. 1751: Az Ur Berenczei Ur(am) az okan kaszáltotta le, hogy magais praetendál azon nyilföldhez [Mezősályi TA; Ks 8. XXV. 10]. 1755: azt Nem hallottuk hogj p(rae)tendált volna azon helylyhez [Oprakercesora F; TKhf 31/11]. 1766: En eleitől fogva Falu közönséges Földinek értem ezen kitsiny helyyet senki nem p(rae)tendált hozzá [Szentgyed SzD; WassLt Szóts Makaria (66) zs vall.]. Ezen Jozságnak ... tsak fele légyen enyim, s többhez nemis praetendálok [Torda; TJkt V. 314].

4. vkin keres/követel vmit; a revendica/preinde ceva de la cineva; etw. von jm fordern. 1702: Az Oláhalviakon praetendálván az Nemes Szék harmad idei 780 // forint restantiat ... azon restantiajok relaxáltat [Uslt IX. 77/43 gub.]. 1703: Kglá a szolgálja meg döglött lovát is praeten-

dállyá raytam [Ó-Torda; ApLt 5 Mikes Mihály Apór Péterhez]. 1718/1781: Eddiglen fizetett debitumokat ... eő Nagysága az atyafiakon nem praetendállyá [Nagyrapolt H; JHb LXXI/3. 485]. 1747: ezen A pedig mit praetendallyon rajtom nem tudom [H; Ks 62/10]. 1774: jelentettem a Tisztartónak, hogy vitesse el onnat azon Dezmá Buzát ... ne hogj jövendőben rajtam praetendállyák [Mocs K; KS Conscr. Rusz luon (30) jb vall.]. 1782: Az több portékákról, akik kezinel nincsenek ... melyeket actor pretendál az inctuson, nem tartozik számat adni róla, íltitett [Jenőfva Cs; RSzF 233]. 1795: ha mi károk, hatra maradások következnek, mindeneket rajtatok fogna keresni s p(re)tendálni [Ádamos KK; JHb XIX/46]. 1797: ha aztat, mint az Exponensekkel meg osztatlan Jozságot el vesztenék, magok ebeli Károsodásokat Nagyságtokon fogják praetendálni [Kv; Incz. XI. 27a]. 1827: Teletetés végett Tordai Bihari Pétertől egy üdő bornyut vévén ... most közelebről ... meg döglött, mellynek árrát ő rajta praetendállyá [TLt Közig. ir. 1258]. — L. még RSzF 167, 218.

Szk: *adósságot* ~ *rajta*. 1780: A Cserei Uram Attyárol ... majd Semmi pénznek nem maradt, Sőt még adósságot praetendálnak rajtok [Kv; BK. Sig. Kun (20) lib. vall.]. * *kárát* -ja *rajta/vkin*. 1782: Amely böcsületés gazda kárát praetendállyá az határpásztorokon, üdőnek idein Szent Márton-napig admoniálja a határbíró kárának^a [Oroszfalu Hsz; RSzF 152. — *Megfizetésére]. 1826 k.: a Küküllő meg áradása alkalmatosságával ennek a Patakknak uj árka magába vejédi a Küküllő vizit ... Kelementele határára vissza ütne, és ottón kárt tejénd, nem lenne é nekünk szenvedés, midőn ők magok károkat rajtunk praetendálnak a sántz ki nem ásása színe miatt? [Gyalakuta MT; GyL].

5. állít; a sustine/afirma; behaupten. 1613: Procur(ator) Detenti Steph: Hattvani protestatúr super eo; Az keserves fel ... az mit kevannak az kett Birak Uraimtol hogy az ki hozatot fogoly H. Istuan az Tanacz hazhoz hozatot holt testet attingalna, pretendalvan ezt az procurator ebben, hogy ez volna az varosnak úsússa es szokása^a [Kv; PLPr 1612-15. 97. — *Tetemrehívsós jell-ü bizonyítás]. 1614: Nagy Marton Veres drabant volt Domokos Istuan s Lazar Janos rea útóttek ejel, megh foghua(n) Jobbagja teottek, azt praetendalvan hogj eos Jobbagjok [Galambod MT; BethU 36]. 1652: Ez ideig semmifele adozással cökeöt nem bantottak melyrwl Ur<u>ktulis leuleket lenni p(rae)tendalljak [Türe K; GyU 97]. 1753: azért küldetet viszszá, hogj a mit praetendálna, Documentumokkal comprobállyá [Gidőfva Hsz; Törzs. L. Balog (28) pp vall.]. 1772: Ha én ... fiu az Atyai Jozságok között akár melyiket praetendalom tsak fiu ágot illetőnek ... az Arbiter Birák Urak itéletire bótstodni iteltessék [Ádamos KK; Ks 92]. 1777: A Ködmönösiek a Nevezett kútnál praetendálták a Határ szélt ... de a Konkojfalviak nem állottak reá [Konkolyfa SzD; JHbK LVIII/28]. 1850: meg gyúlt a' bajom azt preten-dállyák valami haszontalan atyafiak, hogy az ... Dobolyi Klára Jussa nem Trauzner rész lenne [Nagyalak AF; DobLev. V/1296 Dobolyi Bálint lev.].

6. vádként felhoz/állít; a aduce ca acuzatie (impotriva cuiva); als Anklage gegen jn erheben. 1667: Monostorj Istua(n) vra(m) ... Nagy Szótcz Mihaly Vra(m)nak Szöle-jéből az Szep Szőlő teőuet Veszszjeuel eggyütt potentiose kjuagta, kiről bizonyysagys uallast teőnek eleőttünk, az teőb karait penigh mellyett eő kiglime pretendala hogj szep homlitasit kj szaggatta es el hanta uolna, ollyá(n) uilagoson nem lathattuk [Kv; RDL I. 148]. 1673: Az Anak ellene(m)

valo actiojart érte(m) mit p(rae)tendallion ellenem, hogi én Bekes nevű hegie(n) potentiariuskodta(m), szolgálját megh verte(m) volna [Kv; TJK XI/1. 319]. 1675: Mit p(rae)tendallion a Dnus A. értem, hogy tudni illik imitt amott diffamalta(m) volna [Kv; TJK XII/1. 49]. 1699: praetendallya az I. hogya' ... 2. ökört kárt tett elő nek a' buzajaba(n), ugya(n) azért mentem oda, hogy megnezeltesse(m) Dezmás Uramekkel, ha vané kára vagy nincs, nem potentiose mentem a mint praetendallya hanem Dezmás Uramekkel legitime modo mentem [Dés; Jk 295a]. 1734: Praetendallya az Acator hogy az Inclus ... malitiosē hozatta volna el a labodásból három buglya szénáját [Branyicska H; JHb XXXV/51. 25]. 1747: Nemes Nyikoláj Véresítést és bestelenítést praetendal, de ... ex fassionib(us) nem Constál mikippen eset, ha volt is" [Dés; DLt Liber Inventionis. — "Ti. véresítés"] A szöts Czeh ... azt p(rae)tendallya, hogy el akarta volna tagadni azon 4 avagi 10 bórókot [Torda; TJKT III. 170].

Szk: *potenciát* ~. 1738: ezen Tktes Nms Tanács Törvényes Forumán minémű Controversiáb(an) főrgő Almafai iránt ... litigálódván ... az I ... ellenem terhes sententiát obtineált, p(rae)tendálván hozzám Potentiát [Dés; Jk 276–7].

7. indokol; a motiva; begründen. 1679: Balassi uram is halálban sietne Divinyben, ezt sem bocsáthatjuk Kegyelmed engedelme nélkül, praetendálja udvarbírája Füleken való elsőköszével [TML VIII, 382 Thökölly Imre Teleki Mihályhoz Debrecenből].

8. érvként felhoz; a aduce ca argument; als Argument vorbringen. 1669: Megh erette(m) Mihal wramtlw az Peter Neths dolgat Mywel hogy Appellalny Akarna es mychoda okokat weeth az dologban, de az mynd semmy, Merth Egy az hogy a hol w az w fogsagat pretendalya, az w fogsagha Nylwan wagyon w felseghe kepenel chyaky uramnalys es az w fogsaganak Nylwan walo okka wagyon, azerth az semmyth Nem fogh [BesztLt 77 Lucas Pistakj de Bongarth" a beszt-i bíróság és esküdt polgáraihoz. — "BN].

9. hivatkozik vmire; a se referi la ceva; sich auf etwas berufen. 1775/1802: A Nehai Mlgs Grof Csaky Imre Vr in Anno 1743 perágált Conscriptiojára praetendálván, hogy azon Conscriptioiban ... mak termő nagy Erdő inferlatott [BSz; JHb LXVII/3. 91. 2].

10. (vmi) illet vmit; a privi ceva, a se referi la ceva; sich auf etwas beziehen. 1642: Az my penigh azt pretendallia ... aurf ne(m) akarna azt az Caussat prosequalni ... ky is vonatta^a in facie Sedis Jud(icia)rie leot az ki vonatas es Annihilalas [Dicsősztmárton; Ks 39. XVI. 3. — "A protokollumból].

11. (vminek) ~ja magát vminek tartja magát; își pretinde că este ...; sich für etwas halten. 1643: En arról elő kgiert assecuralo(m) hogy ha mas ver rajntuk kiul találkoznak, az ki Dobokai Farkas prosapiaiból ualonak p(rae)tendallua(n) magát az ioszagert elő kgiert uagy posteritassit haborgatnak, mind azok ellen megh oltalmazuk [Kv; Törzs]. 1783: Fattyu Thodor ... ez előtt mintegy három esztendőkel magát fattyuba kapott gyermeknek praetendálván, Jobbágyi köteleessége ellen rugodozni kezdett [Kovácsi K; Eszt-Mk].

pretendálhat 1. követelhet, megkívánhat; a putea pretinde/cere (insistent) ceva; fordern können. 1662: az németek nagy restantiát praetendálhattak, feles húst hordottak el rovásra, restantiára tudván [TML II, 402 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1748: Az Ak(na)k költségek ... refundáltassék, az öregek pedig a' költségeket ... nem

p(rae)tendalhattyák [Torda; TJKT III. 224]. 1758: Az édes Annyáról maradat Gunyait mint hogy ... az régiség ell fogyatta ... hogy azok helyet másokat adgyunk nem p(rae)tendalhattya [Asz; Borb. I]. 1780: A Méltóságos Groff A. Vr ... az intravillanumnak adaequáltatását Nem praetendálhatta [BSz; JHbK LIV/25. 7]. 1796: nem praetendalhattya Mlgs B Orzi Anna Aszszony ... azon Summák fele része meg fordítottát [Kv; Ks 74/56. 55]. 1808: Én nem tudom mitsoda Leveleket Pretendálhat Földvári Mihály Uram talám az egy Tantsrol [M.gorbó K; Told. 6].

Szk: *juramentumot* ~. 1796: mint hogy maga parasztyának Törvényesen efféle Privilegium fel kereshez, jussa sintsen, azért, paraszt, maga Földes Urától, effélékben Juramentumot sem praetendálhat [Mv; TLev. 5/16 Transm. 54 tábl.] * *rektifikációt* ~. 1758/1785: az ... Atyafiak azt a Just továbbra rezerválták magoknak hogy ha az mezőn lejendő valóságos el osztáskor valamellyik fél valamben magát meg tsalatkozottnak lenni tapasztalja, Rectificatiot praetendálhaszon, és tétethessenis [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 301].

2. (magának) igényelhet; a(-si) putea revendica; für sich beanspruchen können. 1751: Pálfi Ferencz Vram ... ezen költségitt és jussát is ... Putnoki Istvánné Aszszonyomtól, ne p(rae)tendálhassa, ne venticálhassa magának [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12]. 1758: mindenféle Marhák ... felit nem praetendalhattya [Asz; Borb. I]. 1761: Már utollyára a fiu ág oppugnállya hogy a relicta p(rae)cise maga(na)k ezen lako hazat nem p(rae)tendalhattya ... két fiu lévén kikis még maig indivisusok [Oroszfalu Hsz; BLév.]. 1795: esztet csak levelezés által, el nem lehet igazítani a mi el költt asztat Ötsém Uramtól nem praetendálhatam [Szentbenedek SzD; Ks gr. Kornis Zsigmond lev.].

Szk: *jussát/jusst* ~(ja). 1606: Valakjnek minemy teóruint tettek fel nem bomol, hanc(m) ha valami iussat p(rae)tendalhattya az malomhoz referallia [UszT 20/267]. 1741: (A) Reformatusok(na)k kegielmesen Conferáltott Joszagocskából; hogi Catholicus atyánkfiak acuale Just praetendálhaszanak nem láthattyuk útyát [Dés; Jk 547a]. 1744: a Falu a Nagy Enyedi határon Vagyon, a Faluhoz Semmi jussokot nem p(rae)tendállyák, s nem p(rae)tendálhattyák [Inc. X. 11b] * *közét* ~ja. 1670: nem tudom micsoda igazsággal praetendálhatják is csak mi közeket is szegény Rédey uram atyjafiai az szegény asszony után maradt ... jókhoz is [TML V, 348 Thökölly István Teleki Mihályhoz] * *részt* ~ részörökséget igényelhet. 1792: a léanjt az Atjai és örökös njilas jóságok ezen Dulo Familiát nem illetik azért azokból részt nem praetendálhatnak [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1804: György András ... ha életben volna méltábban mint az Instánsok részt praetendálhatna Felesége után, a Moses Joszágból [Szenterzsébet U; Borb. II Sakás László (47) armalista vall.] * *vérségét* ~ja. 1621: Miuelhogy penigh ez megh declaráltot es el adot feoldheöz es kerthez Jussat es versegett p(rae)tendálhatta volna, de megh gondolua(n) az elő mostani fogiatkozo<t> allapattiat ... matol foguan abbol minde(n) Jussat es keozit beleölle ki veuēn, oda es Transferala ... a' megh irt Colosi varga Janosnak es maradekinak [Kv; RDL I. 115].

3. igényt tarthat/támaszthat vmihez; a putea pretinde ceva; etw. beanspruchen können. 1766: Nemis gondolhatom egyéb okát, mellyre nézve p(rae)tendálhatna Nagy Andrasne Aszszonyom ezen földhez [Ikland MT; SLt XLV. 6 Joannes György (58) ns vall.].

4. vkin kereset/követelhet vmit; a putea reclama ceva de la cineva; etw. von jm fordern können. 1730: a Déési Rosahegy alatt lévő Malmunk(na)k ... romlása találna lenni ... Malom Birak s Tizedesek eö kglmeken Praetendalhassa minden kárát a Ne(m)es város jövedelmivel együtt [Dés; Jk 391a]. 1747: En csak meg hiszem hogi lehetett néki azon Ngod Lova el lopásáb(an) része és jollehet világos és elégedendő bizonyosságokkal nem indigitáltatik mert a dolog titkos; de Salva conscientia annak az Lonak árrát rajta praetendálhatni [Szilágyfőkeresztúr; Ks 96 Dobai Sándor lev.]. 1787: (A bérlő) az épületekbenis ha mi kárt tenne maga meg fizeti, és in eo casu rajta mint kezesen a Bonor(um) Tutor praetendállya, és praetendalhassa, desummallya, es dsummallhassa [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy.].

5. állíthat; a putea susține/afirma; behaupten können. 1745: Eltétő Ferentz Ur(am) ... Semmi Atyafisagot nem praetendalhat az Eltétő Familiahoz [Zilah; WassLt].

6. (vminek) ~ja magát valaminek tarthatja magát; a putea pretinde că este ...; sich für etw. halten können. 1796: a' Praetendensek, mint parasz Jobbagyok ... azon praetendált szabad emberek maradékinak magokat lenni nem praetendalhatták [Mv; TLev. 5/16 Transm. 46].

pretendálható vmihez igényt tartható; care poate să ridice pretenții asupra ceva; Anspruch erheben könnend. 1703: admonealtáta Nemzetes Farkas Péter Ur(am) ... Alvinczi Pap Imre Uramat, és eö kglme által a több ... Sztanisához praetendalható Atyafiakot, az kik lehetnek, hogi supersedeallya(na)k és ne erőszakoskodjanak [Sztanisa H; JHb XXXVII/3].

pretendáló 1. vmit magának igénylő, vmire igényt tartó; care își pretinde ceva, care ridică pretenții asupra ceva; etw für sich beanspruchend. 1752/1803: a vicinált Réthez örökséget praetendáló vér szerént való atyafiak meg edgyezett akarattal condescendálnak arra, hogy ha ... Salánki Cábór Uram ö klme 80 – Nyolctvan Vonás forintokat ö ki-gyelmek(ne)k le téssen, tehát a' vicinált ... Rétet ö ki-gyelmének ... által adják [Dés; Ks 79. 29. 370]. 1771: ha ... Végezheti azon házhoz harmad részt praetendalo atyafival Vásárhelyi Sámuelné Patai Ersebet Aszszonnyal ... az dologot, tehát tartozzanak azon két száz m.for(intot) ... lefizetni [Ne; DobLev. IV/431. 1b]. 1786: Oly roszt volt ezen Malom midőn az Exponens Vr birodalmában ment hogy az Ahaz p(rac)tendáló Atyafiak tűznek a' fát fel akarták osztani egy más közt [Apahida K; RLt O. 2]. 1790: azon lrtoványokat ... praetendalo Czoptelki Emberek ... a' mely nap le-kaszálták azon éjtszaka Fűvül ... azonnal felgyújtván, el-vitték [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres IV. 15].

Szk: *nemességet* ~. 1747: N(eme)s Kraszna Var(me)-g(y)ében mostan Somlyon lako es nemességet abusive p(rac)tendalo Szilágyi; de igazán Lakatosék Jobbágyságáról való Inquis(itoria) Relat(oria) [Budatelke K; TKI].

2. *kárát* (vkin) ~ kárát (vkin) kereső/követelő; care pre-tinde despăgubiri de la cineva; Schaden fordern. 1746: Ha az víz ut bomlik, vagy valamelyik félnek a más ellen gyanuja lezend, hogy nem az fel tétt határok sz(e)r(é)nt dolgozza maga bányáját, a gyanus, vagy kárát praetendáló fél, a más félnek bányájában annak gazdai(na)k hirevel, az bánya torkán kettőt maga közül szabadosan bé küldhessen [Torockó; Bosla]. 1751: mais sokan vadnak az ö Marhá-

jokra becsültezt sok rendbeli és régi károkat ö rajtok méltán praetendalo szeméjke [Balázstelke KK; IB. Michael Rempel (60) jb vall.].

pretendált 1. követelt; care a fost pretins/cerut; gefordert. 1653/1655: Aztis Tudom hogy nem Csepreghi Uram adosságaért kellett Componálni Ozdi Uram(m)al, hanem az Rázmány István p(rac)tendált kár tetelèert [Kv; CartTr II. 884 Casp. Veres Marti minister eccl. orth. vall.]. 1784: Tettzett ... két exmissus Castellista Regiusok által arról az Exponens Haller Haereeket praemonealni, hogy a' mely praetendált tizen öt ezer Forintokat ... Gróff Haller János ur ö Excellentiája kezességre adott volt Bornemisza János Ur, azon Summát a' Cavens Gróff Maradéki meg fizetnének (!) [JHb LXVI/38]. 1831: A Vintzellereknek praetendált szena és törökbuza karasodásaikat úgy Vas Pistánakis a Guja mellett két héti szolgálattya bérít miért nem fizettem ki mar ezelőtt meg vallottam [Dés; Dlt 332, 23].

2. (vki részére) igényelt; pretins, revendicat (pentru cineva); für jn beansprucht. 1749 k.: a Nms Vár(me)gye a Certificatoria Relatoriab(an) praetendált portionoknak readjudicálásánál tovább nem mehetett [H; JHb XXXIV. 24]. 1762: az fel olvasottat Inquisitoriakból nem jó világosságra azon p(rac)tendált partékának az mostoni A keziben való jövelete [Torda; TJKT V. 85]. 1784: Barabás Mihály ... azt fogadá a hűtösök előtt, hogy kész a praetendált jussokat kibocsátani [Árkos Hsz; RSzF 237] | hogy valaki fizetés ígértével, engemet vagy mást hitegetett volna, hogy az Exequaltato Ur részére p(rac)tendált helyet tettzése szerént ki mutatnok, észre nem vettem [Gorbó SzD; JHbK LIX/4].

3. vmihez igényt tartott; care a ridicat pretenții asupra ceva; etw. beansprucht. 1775/1802: a Bezdédi Meltoságos Possessor Urak a Nyikita Pojánájához praetendált proprietassaknak, és Pacificum Possessoriumaknak adaequata comprobatiojaban deficiálni láttatnak [BSz; JHb LXVI/3. 131].

4. vkin keresett/követelt; care a fost pretins de la cineva; von jm gefordert. 1806: az Gáspár Ferenczen praetendált 30 Rénes forintok megíltettek, hogy megfizesse [Szárhegy Cs; RSzF 301].

5. vminek/vmilyennek mondott/állított; care a fost pretins că este ...; für etw. gehalten. 1792: A ki arendált Malomra hogy az eladatt szőlő p(rac)tendált árra investálódott volna a sohunnan ki nem jö [Ne; DobLev. IV/701]. 1797: az Urak és ... eö Nsga között valamely meg hibásítottnak p(rac)tendált borozdát igyekeziké kijártotni, és azon ki jártotás által meg jobbittani [Kük.; JHb XIX/57]. 1816: az Szavatynosnak praetendált fogadós Darabont Márton elő állittatván [Dés; Dlt 856] | az Also Sinfalvi Határhaz tartazonak lenni praetendált Törökbuzaival vetetni szokott Helyhez való jussakat Törvény utyán kívánták experéálni [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével]. 1826: A' Szeredai János Ur által végbe vitettnék praetendált Oculatio ... itt nem producatatik [Ms; Gyl].

6. állítólagos; pretins; vermutet. 1772: Bogáti Pált megölték, ki is erdélyi fi volt és praetendált Macskási posteritás [RettE 282]. 1796: azon praetendált Privilegiumból, sem a Vásár Vámhoz való Jussokat, sem az Austricusoktól való Condescensiojokat, mint parasztok meg mutatni nem tudják | a' Torotzkai Lakosok ... soha semmi némű praetendált privilegiumoknak usussában nem voltanak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 51, 61 tábl.]. 1797/1799: mint hogy azon praetendált Privilegialis Levelet ... a' Tanuk közül senki

sem látta ... most a' Biró előtt, azon Keresett Privilegialis Levélnek Kezénél, és a' Familia Archivumában való lételeét ... tagadja^a [Torockó; i.h. Transm. 413. — ^aAz alperes]. 1821: a kérelmes ... praetendált ártatlanságát a ki rendelő Investigatoria Commissio előtt igyekezzék be bizonyítani [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827-hez gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

7. említett; care a fost pomenit/amintit; erwähnt. 1756: Balata Mihály reponit: Minthogy az én helyem s örökségem után tartozó hely mellett tisztította a praetendált helyet ... mint magam Mosiamhoz tartozó helyről hat veka csős török buzáját méltán ell vehettem, meg kívánom absolutioimat [Bukured H; Ks 62/4]. 1770/1771: a' p(rae)tendált földön tett meliorációjának haszna Mohai János Uramnak eddig meg fordulhatott [Fejér m.; DobLev. II/428. 5b]. 1771: Egyebet ... nem tudak hanem halatam az Feleségemtől Nasztaszjattul illy formán beszélni hogy ... haza felé hajtván egy tőkehez surlodék az ökör, az tőke meg mozdulván az praetendált csábeli ökre Medve István eő kigyelmenek le esék és a tőke az Labára [Mezőmadaras MT; BK].

pretendálttathatik 1. vki részére igényeltethetik; a putea fi revendicat pentru cineva; für jn beansprucht werden können. 1740: itten lak(na)k a' faluban ... Ezek Károlyvári Házások ... de Semmit nem szolgál(na)k ... praetendálttathatnak ezen vraság részére való sellérek(ne)k, mint hogy ... a' maga Jobbágyi(na)k telekjek(ne)k hátán levő falu földere épített hurubák(an) lak(na)k [Algyógy H; Ks 89 lur. 83].

2. állíttathatik; a putea fi susținut/afirmat; behauptet werden können. 1740: az Calumnia az Incta ellen praetendálttathatik nem is adjudicáltatik,^a a szántó föld peng az mostani A kezénél hagyatván, keresse továbbra az Incta suo modo [Torda; TJKt I. 187. — ^aTi. a kereset].

pretendálttatik 1. megkívántatik/követeltetik; a fi pretins/cerut; gefordert werden. 1677: Malmoknak erigálása, gátak, töltések, s' egyéb hasonló dolgok felől a' Decretumban elégséges irás vagon ... a' hol peng oly dolog praetendáltatik, melyben közönséges kár és akadály ... forogván ... az ilyen akadályokat nemző új Malmoknak erigálásának oculalására a' Vármegyék és Székek ... Commissariuosokat bocsássanak-ki [AC 113]. 1741: praetendálttatik azis, hogy minden Expeditiókra, aequali nro adhibeáltassan(a)k a' Catholicusok a Reformatusokkal [Dés; Jk 548a]. 1781: A' Kis Almási Erdők(ne)k a Stompokhoz és az ezekhez Szolgállo emberek(ne)k elkerülhetetlen haszon vételekre esztendőnként való ússusa ... praetendaltatik in F Rh. 40 [Kisalmás H; JHb XXXII/22]. 1782: Minthogy a fűbéli kár is prétendáltatik, illő, hogy a határpásztoroknak fűből is legyen valami részecske falu közönséges helyéből [Oroszfalu Hsz; RSzF 151].

2. (vki részére) igényeltetik; a fi revendicat (pentru cineva); für jn beansprucht werden. 1729: azotatul fogva soha senkitől nem praetendálttatott az kérdésben forgo határ [Hoszsútélke AF; Kath.]. 1816: (A) Töröküzavall vetetni szokott Helyhez való jussakat Törvény uttyán kívánták experálni ... s a mint ... Kegjelmek által praetendaltatik amazzal egy jussu és természetű helyhez való jussakatis Tessék Törvény uttyán experálni [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével].

3. vkin kerestetik/követeltetik; a fi pretins de la cineva; von jn gefordert werden. 1801: Argya Eva ... az Ötsivel

Sandor Jantsival a Tiszt. Groffné Aszszony eő Nga Erdejét meg gyujtották és rajtok annak betsü árra praetendálttatott [Erdősztyörgy MT; WH. Nagy Péter (36) szabad székelly vall.].

4. állíttatik; a fi susținut/afirmat; behauptet werden. 1721: a menyecske, aki a mint praetendaltatik atol a Legenytól impregnaltatott, annak a Legenynek, vagy Felesége volt, vagy ... kurvaja [Ne; Ks 95]. 1764: a' mely eczaka az Vtrizált sertések el lopattattaknak lenni p(rae)tendaltatnak, azon eczaka, az llok a Városban ben sem voltanak, tehát ők el sem lophatták | a mely fatens p(rae)tendaltatik oculatusnak lenni ... látni való, hogy beszédin nem lehet fundálni [Torda; TJKt V. 203]. 1767: Midőn az Bukur János verése p(rae)tendáltotik En magomis az Mezőben Léven az ökrökkel ... Lattom Bukur János egy fűczfába megbotolván el esett s a kucsujája ki esett a fejéből ... de hogy valaki ütette volna én senkit nem Lattom [Betlenszt-miklós KK; BK. Gombucz István (36) jb vall.]. 1807: A singfalvi Határon a Patak mellett a mely praetendáltatik hogy oszlora való volna, abbol Leany soha nem osztozott [Aranyosrákos TA; Borb. II].

5. vki ellen vádként felhozatik; a fi adus ca acuzație împotriva cuiva; als Anklage gegen jn erhoben werden. 1828: Várallyai Györgye Magár árestáltatott és Kalodába küldett azért hogy az praetendálttatott ellene mintha egy pár Paputsot akart volna lopni [H; JF 36 Prot. 1].

6. érvként felhozatik; a fi adus ca argument; als Argument vorgebracht werden. 1677: a' Brassaiak ... a' mely Törcs Vári Jóságot concambiummal mostan magoknak meg-erössítettének, azok in perpetuum övék legyenek, és a' mely Articulusok és Privilegiumok, ezzel ellenkezők ennek előtte emanaltattanak, avagy praetendaltattanak mindennek seponaltatván, ... csak a' fellyeb meg-irt collatio ... szerint birattassanak mind Törcs Vára és ahoz tartozó Jóságok [AC 168].

7. feltételeztetik; a fi presupus; vermutet werden. Sz. 1737: töllem elvitett pamaahajamból egy(gi) rud szappanomat, magok keresztényi kötelességek ellen el-tartották ... meg-kívánom, hogy az én kárim adjudicáltassan(a)k; mivel magok szája vallásais azt tarttya, hogy nállam megkeresték; mert ama közmondás szerint, az hol a kantár meg-találtatik a ló is ott p(rae)tendáltatik [Dés; Jk 260a].

pretendens 1. *mn* igénylő, követelő; care pretinde/revendică ceva; fordernd, beanspruchend. 1735: Ammi ... a Testamentum(na)k el romlását illeti a Divisio alkalmatosságával kellett volna Contradicalni p(rae)tendens Tiszt. Baczoni mihály Vram(na)k [Dés; Jk 153a]. 1785: 'A p(rae)tendens Gerendi Sigmond Uram ... a miket remittált a Patzalai Jussón ... cedálta, hogy 'a Fiscus impetitioja alatt Férjem nyerje viszzá, és birja, Viszzá is nyerte és birja 'a Contractussa szerént [Nagylak AF; DobLev. III/607. 4]. 1839: Várja el a' Kérelmes a' Felperes által teendő előlépéseket: mire ezennel a' má napon Szék által a praetendens Számado Kérelm Levelére indorsált Válaszszában fel-is szolítottatott, — hogy ezennel szolyon a' dologhoz [Dob.; Somb. II].

Szk: ~ *aktor*. 1677: Ha valamely igaz véreknek josszágokrol való levelei ... el idegenedtenek volna ... meg értvén kiknél volnának, repetáltassa leveleit a' Praetendens, mellyeket ha nem restituálna az, a' kinél volnának, evocaltassa akar Octavalis Terminusra, akar pedig a' leveleket megtarto embernek competens forumjára ... és ot juridicé

a' Törvénynek szokot rendi szerint prosequálván, ha comprobaltatik mind a' leveleknek nála létele, fel-kértesse meg nem adása, és hogy legitímé azoknak tartása nem ötet, hanem a' praetendens Actort inkább illetné, és ecképpen ... a' fel-kértesésnek és meg nem adásnak idejétől fogva, abból következet minden kárát az Actornak refundalni tartozzék [AC 199] * ~ *asszony*. 1792: a Nehai Magyorosi Beniamin Ur neve alatt lévő Literaléket kéri a praetendens Asszony | a praetendens Asszony ... emarítva levén a Jozsag jóvedelméhez kepest igen illendőleg, tehát ma semmi részsze a Mobiliakba nintsen ... a praetensio el enyészik [Ne; DobLev. IV/701]. 1808: A praetendens Asszonyok fennebb irt Feleleteket helybe hagyatni kívánnyák, de ha történnék casu quo, hogy az Appellatio meg engedetténnék, a' praetendens Asszonyokis a' Novum után tett költségtől fárattságrol, és usus frustusrol lett terheltetéseket appellállyak a Törvényes Derék székre [Asz; Borb. II] * ~ *atyafi*. 1682: Ez admonitio(n)kal szolgabiro által admonealtasunkalis az p(rae)tendens Atiafiak semmit nem gondolvan, Uiobb(an) elebbeni feleletek szerint asseralak hogy az dologhosz semmit nem szolnak, és magokat semmib(en) nem elegitik [Kv; RDL I. 161]. 1808: A Közép lábban lévő egy hold Földnek ... felit is ide engedték a' két Atya fiak Székely Márton Uramnak, magais ezért le mondván a' Sz. Mihályfalvi Földekhez lehet praetensiojáról ... sőt általás adván a' Sz. Mihályfalvi Földekről szollo Contractust a' praetendens Atyafiaknak [Asz; Borb. II] * ~ *fél*. 1722: a Gubernium parancsolattjából Sequestráltatott vala a Keresztesi Familia Lineáján ... Runk vagj Remete nevű Falu, és egiszersmind Kglmd inspectioja alá is bizattatott volt, olj véggel, hogj a' mikor a' praetendens felek(ne)k readjudicáltak, Kglmd ... raciocinálni köteles léljen [JHb XIII/33 a gub. Nsz-ből] * ~ *felperes*. 1807: Meg kívánnyak azért a Praetendens Felperesek hogj a fenn elé számlált külső és belső Jngo és Jngatlan Jokból valo Competens részek ... ki szakasztassanak | A praetendens Felperes inhaerealvan mindenekben fennebbi iratásaihoz ezennel itiletre bocsattya et protestatur [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1829: Mivel a' Praetendens Felperesek által citalt Decretalis és Approbatalis Törvények, az Alperes Özvegyre mint Testamentaria özvegyre nem alkalmaztathatok, meg kívánnyá azt, hogj a' keresetek alol fel oldoztassék költsége fárosdaga meg terítésével, mert ez a' Törvény és igazság [Ne; DobLev. V/1155. 9b] * ~ *felperes asszony*. 1807: a Praetendens Felperes Asszonyok tartják magokat az előbbeni Divisiohoz és a leg kisbebenis azt meg bontani nem akarják [Aranyosrákos TA; Borb. II] * ~ *fiú*. 1807: A mely Jozsag mondatik hogj vásároltatott — volna Székely Ferenctől, annak az Inhaerens Summájából sem participalodhatik a Léány ... Mert az hagyatott tsupán tsak a praetendens Fiunak [uo.; i.h.] * ~ *leány*. 1808: a Praetendens Léányoknak vagy Asszonyoknak nem tettvéⁿ, minthogy Novummal nem éltenek volt, Novum(ot) insinualtanak és azt meg is nyerték [Asz; Borb. II] — *Ti. az ítélet] * ~ *leányág*. 1761: sub Nrő 45. indigitáltatik egy Divisionale vagyis compo(sit)io ... hogj a leányok az oroszfalvi és osdolai jószágok(an) és Jobbágyokban miként osztózódta(n)k tehát omni Jure nem excludaltathatik ma az p(rae)tendens leány ág [Oroszfalu Hsz; BLev.] * ~ *leányrész*. 1808: az ... elő hozott Szőlő meg leven hagyatva a Fiunak az praetendens Leány rész Novumot ne(m) insinualvan iránta az Fiunak novizalasa alkalmatosságavalis azokrol a praetendens Léány részrőlis leg kisbe emlékeztetis nem

lehetven és semmit se(m) is mutatot arról hogj valojaban azokis illetnének Leánt [Harasztos TA; Borb. II].

II. *fn* (vmit) igénylő/követelő személy; pretendent; fordernde Person. 1677: ha kiknek jobbágyból álló személyek ... lappanganának Scholákban, vagy egyéb Egyházi rendek környöl ... affélék ellen ilyen processus tartassék: hogj a' Praetendens inquiraltasson az olyan szin alatt lappango Jobbágya vagy szolgája felől, s' azon collateralis attestatioakat producallya az Esperest eleiben [AC 12]. 1724: az mostani p(rae)tendensnek semmi jussa nincs az meg nevezett házhoz [Ne; DobLev. I/106. 6b] | az kik az Székely András ur(am) helyét, vagj is házát el foglaltak volt, azokat az sok felől valo Pretendensnek, ottan ottan infestaltak az Sok adossáért, azon népek ki ijedtek belőlle és oda hatták az hazát [Vessződ NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev]. 1762: A Deliberatumban argumentumul az is feltétetik hogj mikor a Nms Magistratustol exmittalt személyek bé kéredczettek volna a mostani A. lako hazánál az el veszet portékáknak meg keresésére azokat szitta, ijesztette, s nem mérték az p(rae)tendensek bé menni [Torda; TJKT V. 85]. 1786: azon hellj ez előtt Marha legelő fás bokros es Csutakos hellj volt, hanem most nem régiben irtották ki a' Praetendensek Művelünk Markodiakkal és Kereszturiakkal egyetemben [Msz; BetLt 6]. 1807: a Praetendensek-is amit magok miveltek hasznát el-vették [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — L. még AC 191; CC 67, 69; RSZF 296.

pretenzió, pretenció I. igény, követelés; pretenjie, revendicare; Anspruch, Forderung. 1647: ha praetensiod volt hozza(m), citaltattal volna [Kv; TJK VIII/4. 32]. 1668: Mivel Recsei Boér Sigmund Ur(am) Dészanya(n) lako Raduly Vladhoz valo jussát Praetensiojat világossá(n) és eléghegsesse(n) dócéallja Teczczik az eo Nga Szekinek mint saját Jobbágyát reducalhassa s birja pacifice [Fog; Szád.]. 1677: a' Tővisi templomhoz valo praetensiojoknak, ha mi lehetett volna-is (noha eddig-is usussában nem voltanak, a' Constitutiok pedig effélékre mutatnak) a' Catholicusok-is renuncialtanak [AC 4]. 1705: beszélük, hogj az angliai király ... interponálta volna magát közöttük és mindkettőt intené ... hogj a császár is hajoljon, és a magyarok is hagyjanak el praetentiojukban [WIN I, 541]. 1727/1751: mű is ... azon Controversiaban lévő Havasokat magokkal a' Peresekkel ... edgiut meg jártuk, mindenik részről a' magok praetensiojok szerént valo Határokat investigaltuk, az egész helyeket ... revidcaltuk, és oculáltuk [CartTr II. XXX. 2 határmegállapító ítéletlev.]. 1764: a mennyit eddig azon el romlott marhának bőriből s husából ki vehetett, a' kezinel vagyon az Instans(na)k, az betstű szerént hatra lévő p(rae)tensioja(na)k pedig felit Pap Márton hogj meg fizesse ítiltetett [Torda; TJKT V. 225]. 1765: Csudálkozással értem a' Ngod leveliből hogj nem vette s nem latta volna Ngod az annak előtte küldött leveletem, mellyben volt Copiázva, az en praetensiomnak mivelta [Csobottva Cs; Ks Bartalis János lev.]. — L. még AC 202; CC 42; CsH 466; KemOn. 128, 133; RettE 366; RSZF 159, 234, 240, 254, 271, 288.

Szk: ~ba jön. 1808: Továbbá praetensioban jővén a' praetendens Léányok részkekről ... egy darabotska földlen fekvő Summa két részinek Deliberatum szerént valo meg fordítása, onszoltatott a praetendens fiu, hogj producallya a Contractust annak acquisitiojáról [Asz; Borb. II] * ~*ban forgó*. 1746: meg esküttem ... hogj az p(rae)tensioban forgo Rét az Sügiecsesz kátrájok után valo [Runk TA;

SzentkGy Krencse Szinyion (68) j b vall.]. 1749: Tyélo Lázár ... Feleli, hogy a praetensioiban forgó két ökröt Onika Juon Zesztrében attá, és nem tartani néhai Tyélo Mihály Feleségének [Sztregonya H; Ks LXII/9] * *~járól/-ról lemond.* 1771: jo volna, tsak a praetensioikrol mondjanak le a' Somlyaianusok s tarsak magokat a' Plánumhoz [Fejér m.; DobLev. II/428]. 1808: a Praetendensek le mondottak ezen 10. Forint praetensiojokrol [Asz; Borb. II] * *~ját (fenn)tartja vmihez.* 1669: semmiképpen megh nem engedem, hogy praetensiojokat portiomhoz tarcsiák eo kglmek [Kv; Ks 65. 43. 10]. 1671: Ha kik penig még azon jóság-hoz praetensiojokat tartanak ... uttyok engedtetett Törvény szerént valo keresésekre [CC 71]. 1678: praetensiojat elő kigyelme fen tartja ahoz az portiohoz [Mezőmadaras MT; Bállt I] * *~ját keresi vhol.* 1738: A melly becsülletes Atyánkfiai sertéssei, a Porondon le vágattattak, azok(na)k árokat fizesse meg az, aki levágta; ha pedig annak fájj, keresse a maga praetensioját ott az hol illik [Dés; Jk 501a] * *~ját kiveszi vmiből.* 1664/1667: Kendi János vramis, az ... pernek le hagyásával edgyütt mindenekből jussát, igazságát és praetensioját ki vévé [Szentgerince MT; Ks NN. 25] * *~ját lehagyja/teszi.* 1697: kglnd(e)k mint Urunk-(na)k igen alazatosson remenkedünk, hogy tova ann(a)k az szaz forint(na)k meg adasaval bennünket ne terhellyen, es az irant valo praetensiojat tegye le, mert bizony elegele-nek vagyunk be fizetesere [Zilah; BK]. 1700/1716: Sinka György Ur(am) ... nekünk kezét adván le hagyá praetensio-ját [Kibéd MT; MMatr. 192]. 1706: minden praeten-siojokat mü előttünk le hagyák [Kilyén Hsz; LLt] * *~t erigál.* 1722: lássa az Actrix Aszony, a' Thót Jérémiás Vram jussán, kihez, és minémü p(rae)tensiojt erigál, ahoz nem szollok [Ne; DobLev. I/102] * *~t erigálhat.* 1751: Pálfi Ferencz Vram ... ezen költségitt és jussát is ... ne p(rae)tendalhasssa, ne venticálhasssa magának ... praeten-siojt Puthnoki Istvánné Aszszonyom ellen, ne erigálhasson, ne movealhasson [Mezőbánd MT; MBK VIII. 12] * *~t formál.* 1749: Vagyon ... egy darab controversias hely ... az oklosiak formálta(na)k praetensiojt hozzája [H; JHb XXXII/30]. 1764: (A földet) az ő Ngok Emberei birták mind eddig, tudtomra Senki hozzá p(rae)tensiojt nem formált [Ha-rasztios TA, JHb XVI/4]. 1792: A szántó földek között fél hold zálogos lévén melljetis Josef önként magának elvett Sub hac Conditione hogi ha ki váltják is azert praetensiojt nem formál a más két Léánj Testvéreihez hanem azon fekvő Zalog Summával Contentus lészen [Aranyosrákos TA; Borb. II] * *~t moveálhat → ~t erigálhat * abszolválódik/abszolválattik vki ~ja alól/vmely ~tól.* 1700: per hoc tettzet a' törvény(ne)k hogy az l. az Anak praetensioja alol abszolvaltassek [Dés; Jk 303b]. 1785: Ami penig illeti az 2 gyúrtékenőt és l hordót, amelyet keres Pap Istvánné, minthogy világosan nem tudá megmutatni, hogy Pap Ist-vánnál volnának ... simpliciter abszolválódik Pap István ezen praetensiojától [Árkos Hsz; RSzF 238] * *büzabeli ~.* 1740/1778: Ezen buzabeli p(rae)tensioját az Viduanak ... Fejérvári Istvány Uram ő kegelme fizesse meg [Pókafva AF; JHb XXV/57] * *egyenes ~.* 1742: Ezen igaz Jussom s egyenes Praetensiom Kedves Bájám Vraimek elejebk(en) való illy Atyafiságos Terjeszésekre pedig indított engemet egyedül tsak kedves Bájám Uramékhoz való Atjafiságos igaz szeretetem(ne)k s ahoz illő kötelességem(ne)k Valósá-gos meg gondolása [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése] * *gabonabeli ~.* 1818: Ami pedig a gabonabéli pretensiojt illeti, ezt elegendőképpen megfontolván, erről is ezen

ítletit tette a becsülletes falusi szék [Jenőfva Cs; RSzF 244] * *helytelen ~.* 1826: azis valóságatlan állítás; hogy az Itélő Mester Ur által esett osztózástátskor fenn maradt volna valami fizetni valo — mert akkoris hejtelen Prae-tensioinak tanálattván, annakis maradt [Ne; DobLev. V/1114. 7a] * *igaz ~.* 1666: Gróf Tökölyi István ... talál-tatja meg Nagyságodat az hunyadi jószág dolgábúl, kihez gyermekinek nagy igazságok van ... mindazokat azért Hedri uram bővön áperálja Nagyságodnak és igaz praeten-sioját is megmutatja [TML III, 553 Teleki Mihály a fej-hez]. 1782: ő Nagysága ... admonealtattya Nagyságtokat, hogy Tekintvén Törvényes, és Fejedelmi adományra moz-dulhatatlan fundamentumon épült, igaz praetensioját, ne kivannyák hurczolni, és fárosztani [Kv; JHb XXXV/64] * *igazságon fundáltatott ~.* 1742: á branjitskai Jóságot Pacificē birtam volna, s Via facti, propria Saltem Aucto-ritate exturbaltattam belőle akkor el vett és elfoglalt Gabo-nám, mindenféle Bonumaim, mellyek de Jure Engemet concernaltak, Ennekem restituáltassanak ... a' Nemes Haza Törvényén s az Igasságon fundáltatott Praetensioimat Ked-ves Bájám Uraimek jó lelki esmérettel pensitálván, Istenes és kegyes Consideratioban vévén illy nagy káromban Consolallyanak [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése] * *kikoholt ~.* 1825: eszerént nem hogy valakit Kiss Pall Ferentz Ur Regiusnak tett volna sőt ellenzette, én magam is láttván illy hejtelen és magok között kikoholt praetensiojokat az Bodo Uraknak aszt mondam — nem mernék iljen do-logba Regius lenni [F.vólál Hsz; Kp V. 346] * *kölcsönös ~.* 1844: Doboi Sigmondnak Doboi Klárával költsönös pretensioik felett tett edgyezmények [Ne/Nagyak AF; DobLev. V/1245] * *megnyert ~.* 1792: midőn utollyára a' maga meg nyert praetensioját finalis Executioban ügye-kezte vétettetni az irt Nemes Communitas Repulsioval meg akadályoztatta [Várfa TA; Barla lev.] * *mélto ~.* 1677: ha penig más egyéb méltó praetensioi comperialtatnak a' Pos-sessornak, ugy appellatioban is el-bocsátassék [AC 103]. 1710: Nemes Thamás Vr(am) neheztelli hogi Kgd paran-csolattya szerint az birsagit interdicalt(m); az buzája aratis mig nem verificálja méltó praetensioját; én arrol bizonyi nem tehetek [Illyefva Hsz; ApL 2 Ghidoffalvi Gabor Apor Péterhez] * *mesénél alábbvaló ~.* 1771: Hogy a' Válye Sztini, és Trauzner dombja nevezett helyek, valaha Forrai határhoz valok voltanak volna, a még mesénéis alább valo p(rae)tensio [Fejér m.; DobLev. II/428. 10a] * *patikabeli ~.* 1784: leven nekemis Patikabeli praetensiom ... Sokszor urgealtam, de csak Esztendőről Esztendőre karoson elma-radott es acorescalt [Kv; SLt XXIX Mauks Tobias patiká-rius kezével] * *törvénytelen ~.* 1826 k.: ez előtt tizen két esztendővel Nehai Szeredai János V. Király Biro Urunk személyesenn, hivatalosonn ebbe a tárgyba ocuálván, a Kelemtelkieknek ezen törvénytelen praetensiojoknak, ítélet képpen helyt nem adott [Gyalakuta MT; GyL] * *vérségen való ~.* 1737: a Venditorhoz praetendáltatik a Vérség. Nem lévén Vérség az Házhoz és senkinek Vérsé-génn való praetensioja, szabad volt a Venditor mint acqui-situmát, meg-kináltatván a szomszédokat annak a kinek akarta, eladni [Dés; Jk 236a].

2. *jobbagsági ~ jobbagsági* (törvényes) kereset; recla-mație/pretenție (legală) iobăgească; (rechtmäßige) Leibeigenenklage. 1745: Nemes Kővárvidéki Kis Berszoi Kifor Ilia és Kifor János ... Jobbagsági p(rae)tensio alatt lévén, repetaltattanak azoktól a' kik(ne)k hatok mellett voltak [Kővár (Szt) vid.; TL 42].

3. állítás; afirmare; Behauptung. 1699: mind a' ket rendbeli szidalomnak praentensiojara az Anak azt felele(m) hogy lehet az hogy en vagy edgyütt vagy masut ottis azokon az helyeken es abban az időben ... szitkozotta(m): mert ... hol egytül hol mastol ... busittatom; de hogy en az Att specificce ki neveztem volna es directe nominanter eő kmet szidal-mazta(m) volna azt tagado(m) [Dés; Jk 296b].

Szk: ~ban levő állítólagos. 1762: utollyára azt vallyá, hogy ő sem látta soha a' p(rac)ensioban lévő született gyermeket [Torda; TJKT V. 97].

pretenzióska kisebb követelés; pretenție neinseamnă; kleinere Forderung. 1733: nem sok adósságocskám lévén hátra ... tehát azokat fizesse meg az Vr Battyám vram ... ugy osztán én-is minden praentensiockákrul, a mellyek talan lehettek volna le mondok [TKI Teleki Sámuel lev.].

pretenziós igény/követelés alatt levő; asupra căreia s-au ridicat pretenții; sich unter Anspruch/Forderung befindend. 1812: a praentensios Bereknec az innetső végiben Más prívátus possessorok(na)k is van egy kis Berketskéjek [Vajdaszeg AF; DobLev. IV/943. 8a].

pretenzum követelés; pretenție; Forderung. 1817: Kivántam az iránt tudosit(tat)ni, hogy ha az atyafiak praentensioi ... publicatlatott é ... erről engem méltoztatik tudositni, hogy kinek kinek mi légyen az Praentezuma, és által estenek é egy más között Prokuratorokul, az praentenzokra léjendő feleleteken [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1001].

pretenzus I. mn igénylő/követelő; care pretinde/cere/re-vendică ceva; fordernd, beanspruchend. 1807: a Praetensus ... megis kívánja, hogy Praentensioja alol a Praetensus Fiu fel oldoztatván, minden Kereset alol absolvaltassék, költsége és fáradsaga meg térítésével | A Rákosi Határon levő Török buza föld nem controvertáltatik ... tsak hogy a Munkája a praentensus Fiuinak fordittassék meg [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1807/1808: ki tettzván ... a' Nehai Székely Boldisár Gyermekei között ineált Divisionalisbol ... hogy ezen Földek Leány ágon forgok, tartozik a Praetensus Fiu oszlora botsátani [Asz; i.h.].

II. **fn** követelést/igényt előterjesztő személy; pretendent; fordernde Person. 1807: a Praetensus kész meg bizonyittani hogy tulajdon Szerzeménye [Aranyosrákos TA; i.h.].

pretereál I. mellőz, figyelmen kívül hagy; a omite/neglijă, a trece cu vederea; übergehen. 1732: Ezeknél több adósságokis vadnak ... de minthogy azok minékünk valossággal tudunkra nem estenek, azokat praetereálnunk kellett [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1739: a panasznak ném kellett volna immediatē ő Felsegehez menni leg elsőb(en)is hanem rendés uttyát kellett volna követni az Vice Tisztekhez ... a Mlgős Regium Guberniumot ném lehetet volna praetereálni [H; Ks 99]. 1765: Regius Perceptor uram ellen fassiómot jó szivel praetereálnám [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 316]. 1787: arra pedig különösön vigyázzanak^a, hogy az Dominalis Cancellariát ne praetereállyák, hanem mindenkor azt előbb meg talállyák [Torockó; TLev. 3/2. 2a. — ^aA nótáriusok].

2. elmulaszt; a uita/pretera; versäumen. 1777/1785: Igire mindenik Atyafi ... Husz mforintakat, és 10. véka Buzat ... melyet ha valamelyik háládatlanul praetereálni talállyna ...

az Deputatumat nem prestalo Atyafinak annyit érő Marháját ... elvetettesse ... nehogy az Edes Jo Anya ... rövidseget szenvedgyen [Vajdasztván MT; MbK X. 48].

3. elhallgat; a trece sub tăcere; verschweigen. 1718: Minthogy Sokszor ebben a Fogarasi Dominiumban occuralt molestiák véget kgd(e)t busittottam mellyek miattis ... kgd nehezlet mint hogy orvosoltatását majd mondani nincs hol assequalni; arra nézve praetereálok sokakat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1721: Kolosvarrá Fejir(ne)k, köz(ne)k, es majorság(na)k ad(mini)stralt 137 véka buzárul, nem p(ro)ducálván, mint hogi p(rac)terealta akkori arrával cum D. 50 computando liquidaltatik Flor. hung. 68 Denar. 50 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1].

pretereálhat mellőzhet; a putea omite/neglijă; übergehen können. 1710: A magyar nemzet ... miképpen, jött ki Scytiából ... minemű nevezetes dolgokat viseltenek éppen Mátyás király halálaig: megírta deák nyelven Antonius Bonfinius ... noha mint pápista ember, sok fabulákkal elegyíti írását ... de azokat az igaz református ember, amint-hogy el nem hiszi, úgy könnyen praetereálhatja [CsH 48].

pretereáltatik elmulasztatik, a fi uitat/preterat; versäumt werden. 1760: Az egetbor főző házat eddig kellett volna meg tapasztatni, és Corigaltatni, de minthogy preterealtatott, földet kell hozatni és az hol Lukak vadnak, bé kell tsinaltatni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

pretermittál elmulaszt; a uita/pretera; versäumen. 1602: Ha mely Attiánk fiain az Zantas dolgaból es be vetetes dolgaból Jniuria esset volna ... ha nemellyek theorwennekeol nem hadnak praetermittálni, tehát liceat egygik az masikat theorwenniel keresny [Kv; TanJk I/1. 422]. 1677: ha kiknek jobbágybol álló személyek ... lappanganának Scholákban, vagy egyeb Egyházi rendek környül, és csak palástul tartanak a' jobbágyágnak ... a' Praetendens inquiraltasson az olyan szín alatt lappango Jobbágya vagy szolgálja felől ... a' Praetendens-is ... szabadonson meg-foghassa; az Esperest pedig ha studio praetermittállya a' kézbens adatást ... értékre adván a' Püspököknek sevére animad-vertállyanak ellenek [AC 12–3]. 1703: ha ez Commissiok-(na)k is postergatiojaval az ő Felsege szolgálatyab(an) akadályt szerezven keslettetik, vagy praetermittállyak be küldeset, az Militaris Executiot tulajdon maga hazaira Vice Tisztek(ne)k külgjük [ÚszLt IX. 77/63 gub.]. 1761: azon Kis Berkes helyett, melly vagon ... a' Körtvéfáji V. Szent Ivány felé fordulo Határban ... V. Sz. Iványi, és Körtvéfáji feles Lakosoknak jelen létekb(en) és Hítek után Reambuláltatni metáját ... V. Sz. Ivány felől ki kerestettni, és ennek szélét, hosszát meg mérettettni nem praetermittállya légyen [Körtvélyfája MT; EHA]. — L. még AC 189.

pretexál ürügyként felhoz; a pretexta, a invoca un pretext; als Vorwand vorbringen. 1748: Város szolgabírája által admonealtatta az Emptor ő Kglme a Venditort ő Kglmét, hogy a vett Jószaót reambulaltassa, introducálván Statuallya, de az Venditor ő Kglme, hol egy, hol más ra-(ti)okat pretextálván magának, nem tseleküdte [Torda; TJKT III. 234].

pretexált vélt; presumptiv, ipotetic; vermutet. 1780: a citált articulus maga valóságos erejében meghagyatik, annyivalis inkább mivel azon Articulus Generalis, annak

modificatiojára semmi praetextalt okok nem admittaltatnak [Torockósztyörgy TA; TLév. 9/16].

pretextuál ürügyként felhoz; a pretexta, a invoca un pretext; als Vorwand vorbringen. 1761: Arra nézve a feljebb megírt vármegye-székin akart azt praetextuálván, hogy oly contractusunk vagyon egymással, hogy aki mit zálogba vetett, a divisióra ... megszabadítsa [RettE 129].

pretextuális ürügyként felhozott; care a fost invocat drept pretext; als Vorwand vorgebracht. 1677: Dilációkrol valo parancsolatok, és Prorogatorium Mandatumok a' Causansoknak iniuriájokra, és igazságoknak periclitatiojára ne adattassanak, excipialván azokat, a' kik Fejedelmek vagy Ország szolgálatyában foglalatosok; sőt ha kik afféle subterfugiumokat keresnének magoknak, a' Törvény tévők, az hol a' causának agitaltatni kellene, jo lelkek ismértei szerint itilýék-meg, hogy ha a' Decretumban specificalt, vagy azon kívül méltó, s' nem csak praetextualis okok forganak a' dologban, álhatnaké-meg, avagy nem? [AC 188].

pretextus ürügy; pretext; Vorwand. 1602: semminemő rendbely ember semmy praetextus alat ... barmot ne mercyellen venny, hanem chyak thwaidon az Mezarosok es hentelerek vehessek meg az vagny valo barmot [Kv; TanJk I/1. 406]. 1631: miuel az en Magyar faluimban valo ioszaghimban, sok eztendeőkteől fogua az Vnitaria Religio vygealt es az szeghenségnéki lelke esmereti azon nyugott meg ... illien conditionai hagyom az felliül iedzet ioszaghimot, hagi ... az szegenséghet ... ne haborgassak, se semmi praetextus alat mas vallásra ne kenzeritsek [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 7]. 1653: Ozdi Ur(am) el vevén az aranyokat, nem adot Razmány Istvannak garas penzeket, hanem el tartotta, ilyen p(rae)textussal, hogy Rázmány István sok kárt tött elő kglnek [Kv; CartTr II Caps. Veres Marti past. eccl. orth. vall.]. 1677: Ha valamely Prokátor kötelessége ellen el nem járna hiven a' fel-vet causájában principalissának, avagy adversariussával valamely praetextus alat colludalna ... a' Fiscalis Director procedallyon az olyan ellen, és büntetődgyék mint, hitit, kötelességet megszegő ember [AC 209]. 1699: az melly kaszálló penig, és egyéb mezei örökség ezen fundus után kezem alatt vagyom, azt senkinek elnem idegenitem, sem penig semmi praetextus alat másoknak elidegeniteni nem engedem [SzJk 321]. 1759: Néhai Nemzetes Solymsi János es Desi Urai-mék maradékjok ős házat ki örökösitette meg, ki közbe járasa által, minemű praetextusokkal, es elmes talalmányokkal [Mv; Told. 23].

Szk: atyafiságos színnel festett ~ alatt. 1752/1785: jölehet az Exponensnek annak idejében ki ki maga részének excisioját atyafiságosan sollicitálták, de Kegyelmed hol égy hol más mindenkor mindazáltal atyafiságos színnel festett praetextus alatt azt mind eddig halogat, nem egyéb véggel, hanem hogy a Jozságot usurpálhassa [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 265] * **helytelen ~ alatt.** 1681: Bugyul Janos nevű nemes ember Dragics Peter nevű jobbágítot foglalt el egy szőlőt hatalmasul; valamely helytelen praetextus alatt [M. brettey H; VhU 118] * **igazságos színeknek ~a alatt.** 1677: Ha kik penig, egyéb igazságos színeknek praetextusa alatt extrahált Salvus Conductusokkal abutalván, Ország Statutumi és interdictumi ellen valo dolgokban elegyítették volna magokat ... affélékről decernáltatott poenán convicáltassanak [AC 88] * **nemesség ~a alatt.**

1642: Az Hunyad vármegyebéli atyánkfiai is jelentik kegyelmes urunk, hogy laknának vármegyékben oly muntyán emberek, kik feleségek után nemes funduson lakván, nemességnek praetextusa alatt minden gonosztságot, lopást, gyilkosságot, tolvajlást megcselekesznek [EOE X, 328] * **semmi(féle/nemű) kolor/szin és ~ alatt.** 1657: senkivel elő nagok méltóságok ellen sem titkon sem nyilván semmi szín es praetextus alatt nem traficalunk [Törzs]. 1671: senki repositomát nem bántathyák ... semminemű color és praetextus alatt senkit meg ne karosítsanak Városi Atyánkfiai, ha szintén mandatummal kárnék és sollicitálnák is [CC 67–8]. 1736: engedtetik ... egy haz helylyetse életéig eā conditione hogy semmi nemű szín és praetextus alatt az epuletet nem abalienallya [Torda; TJkT I. 16]. 1757: a' nevezett Bonumokat ... se egyszer, se másszor semmiféle szín és praetextus alatt ki ne válthassák [DE 2] * **szentséget mutató ~.** 1753: ha még ehez hasonló adná elő magát, lehetne könnyen meg mutatni, mitsodás igaz Lélek fekszik a szentséget mutató praetextus alatt [Szentsimon Cs; Ks 22. XXI b] * **színes ~.** 1741: Néhai Kedves Feleségem Vesselényi Süssána ... Lakatos Mihály, András, és János nevű Jobágyit ... repetáltattam volna, a' mentionált repetitusok ... Protestatiojokban engemet nem csak Vádolnak mintha én valami keresett Színes praetextussal akarnám nékiek Nemességeket turbálni, s Armalissokat annihálalni [TKI gr. Teleki Ádám prot. Kr megyéhez].

pretitulál elnevez; a numi/denumi; benennen. 1759: az At praetitulálták volna: hir hordozónak, temondának [Kvh; HSzjP].

pretitulált előbb megnevezett; (care a fost) denumit mai înainte; vor kurzem erwähnt. 1676/1681: Dan Milotin nevű es örökös östül marat jobbagyunknak ... hűséges szolgálatyát ... megkértvén, ez idegh valo Jobbagyi es paraszti allapattyabul eximalvan immunitalom, hazatis ... Haczogi Varosomban az praetitulált Varmegyeben ... minden-nemű adozas szedes Vedés alol eximalom [Vh; VhU 367]. 1737: Mind ezen Punctumokat ha az meg irt M: Aszszony es M: Gyermekei, meg nem állanak, vagy állani nem akarnak, in isto Casu ... az p(rae)titulált M: Vr, maga Jozsagat kezéhez vehesse [Kv; JHbK XLV/23]. 1746: Tudom azt hogy meg ujjittatott a praetitulált malom [Dombó KK; JHb XIX/7]. 1764: Hitek után tett Feleleteket ... meg irtuk es a p(rae)titulált Exponens(e)k subscriptionk es szokott petsét(n)k alatt ki adtuk [Bögöz U; IB. Hogyai Bedő Sámuel ns keze írása].

Szk: fenn ~. 1738: (A) Rétet ... fenn praetitulált ur elő nga ... meg nem engedte kaszálni [Nagyoklos TA; JHb III/53]. 1745: az mely Fatenseket fen pretitulált Tks Nmes Fő Biro Vr(am) Pecsétyével oda Convocáltatnak ... fassiojokot ... meg írnók [BSz; Ks].

pretoriális a városhoz/városi tanácshoz tartozó; care aparține oraşului/consiliului oraşenesc; dem Stadtrat gehörend | megyei; judeţean; dem Komitat gehörend. **Szk: ~ ház városháza, megyeháza.** 1792: A Praetoriális Házak es Conservatoriumok applacidálása [Zilah; Borb. II hiv.]. 1823: Esmét a' Praetoriális Háznál az Archiváriusi Háznak padlására 400 Létz Szeg [Déva; Ks 106. 155]. 1831: Műis azért kötölösségünk szerént ... meg jelentünk ... O Thorda Nemes Várossa Praetoriális Házánál [Torda; TVLt Közig. ir.]. 1834: Kolósvár Sz. K. Várossa úgy nevezett Fejér-Ló

Vendég-fogadójának, 's az abban-lévő Redoutte nagy Tánztolo-Teremnek ... haszonbér' ideje ... kitelven ... a' kiknek szándékjak lenne ... haszonbérbe kivenni ... kötelesek ... a' Város' mostani Praetorialis házánál megjelenni [Kv; 4401 sz. városi nyomt.] O Hn. 1799: A Város Praetoriális Házánál [Mv; MvHn] * ~ kert városi/megyei kert. 1823: Uradalmi kertész Ujbár Ádám ... kéri Arendába ... a' Praetorialis kertet — a' káposztás és Dinnyés kerteket, önkénté igérvén egy egész Esztendőre 500. Rforintokat valutába [Déva; Ks 91. C. 12] * ~ út városi/megyei út. 1835: az ugy nevezett praetorialis utra én a Kertsedi Egyházi Fegyver Leveles Nemeseket ki nem hajthatam [AszLt 856].

pretoriánus testőr; soldat din garda personală/pretoriana, pretorian; Leibwächter. 1760: Hoc anno 1760 jött öfelségének az országhoz olyan kegyelmes parancsolatja, hogy az erdélyi és magyarországi mánás és equestris statusból sine discrimine religionis választassanak 120 ifjak, kik Bécsben öfelsége körül gavaléri statusban lévén, praetorianusok, vagy praetoriana turma legyen [RettE 109].

pretorium városháza; primárie; Stadtratschhaus | megyeháza; casa prefectului; Komitatshaus. 1736: (A béres) mint kivilágosodott Gyilkos szoros őrizet alatt kísértessen a' Tordai Praetoriumhoz [DLT 505 kv-i nyomt. kl]. 1764: Alkuttuk (!) meg Havasálj földi Ribnyiki Iuom Cserszele Téglá vetővel hogy Ns Doboka V(á)r(megye) Széken Eptendő Praeturiunanak szükségére vessen a' következendő Nyáran Három száz Ezer Téglát [Dob.; Borb. I Stephanus Fogarasi vármegyei hites notarius keze írása]. 1823: 'A Praetoriumnál lévő egyben romlott kupanak (!) igazittására 60 Létz szeg [Déva; Ks 106. 154].

prevaleál felülkerekedik; a izbíndi/ínvinge/birui; jn unterkriegen. 1619: az törökök nem egyébre vágyódnak és igyekeznek, hanem teljességgel Rómára és Hispániára ... Ha csak az jövő nyarat várják is, meglátják, hogy prevaleálnak [BTN² 358]. 1657: (Bethlen Gábor betegségéről) hosszas ... discursusokat tőnek az maga doctori: kiváltképpen egy Schultetus német doctor ... más Riberius zsidó doctor; de ugyan csak praevaleált imeznek tanácsa^a [KemÖn. 94. — ^aKöv. a részl.]. 1663: Istennek hála még eddig nem praevaleáltak volt rajtunk az idegenek [TML II, 470 Teleki Mihály a fej-hez]. 1690: azon szerencsétlen harczon^a az ellenség praevaleált és az szegény úr Teleki^b uram elesett [IIAMN 326. — ^aA zernesti útközetben, 1690 augusztusában. ^bTeleki Mihály]. 1710 k.: De az Isten nem segíté, praevaleálának a jezsuiták, oda lőn a város, schola [BÖn. 894]. — L. még KemÖn. 57, 124.

prevaleálhat felülkerekedhetik; a putea izbíndi/ínvinge/birui; jn unterkriegen können. 1648: Viragh Geörgy ... szidalmazot feniegettezoet es ugyan ram tamadva(n) megh eolt volna ha prevalealhatot volna [Kv; Tjk VIII/4. 312].

prevarikáció I. kártétel; pagubă, stricăciune; Schaden. 1784: A Torotzkai Birák ... az Erdőkön valo Praevaricatio-kért is tsak egy Forintig büntetthessenek [Torockó; TLev. 2/6. 4b]. 1806: azt tudgyaé a Tanú hogy azon Motsár Nevezetű erdőnek Oroszfalvi és Bölkenyi Hajtássai valakivel azon erdőben tett praevaricatioért titkon alattomb(an) meg békéltenek volna? [T; Born. G. XIII. 14 vk].

Szk: búzabeli ~. 1834: Az 1832ik Esztendei termés Listában Kéttzeres buza kalangyát 280 1/2 teszen be ... a' vételek között 291 kalangya kéttzerest tsépetelt el, 's e' szerint 11 kalangya kéttzeres buza beli praevaricatioja tettzik ki [Somb. II] * **erdőbeli** ~. 1794: Kérdés tamada arrolis hogy azokkal a Kartevökkal kik ... a Varosunk határában Fejér patak és Nyugovo mege nevezetű helyeken tetemes karokat tettek az Erdőbeli praevaricatiojakkal és Investigatio által már ki kerestettek mit kellessék tselekedni vellek [Torockó; TLev. 9/26] * **religió ellen való** ~. 1746: Vass János nevű idegen jövevény ... incaptivaltatván ... találtatnak nálla feles L(ite)rale Instrumentumok, mellyek tellyesek Religio ellen valo p(rae)varicatioval, szentség töréssel büvöléssel bájolással [Torda; TjkT III. 110].

2. kihágás; contravenție; Übertretung. 1764: hogy pedig az efféle diszno hus és szalonna adást az Mészáros Czéh nem tiltatta, praevaricatio(na)k nem tartotta, vilagosan constal abból, hogy sokan sok szalonnákat, hájot, orját s egyéb aprolekokatis attá(na)k Tordai és más helyre valo Lakosok [Torda; TjkT V. 221]. 1805: a praevarikatiok ... az eddig volt Birák negligentiájok miat ugy el harapoztak hogy senki a Törvent szamba se veszi [Torockó; TLev. 9/37]. 1834: a' Tiszt ... hogy praevaricatioit annál tovább 's nagyobb részben folytathassa a' Szám adását egész Februarius 28ik napjáig be nem adta [Somb. II].

Szk: lopásbeli ~. 1816: Azon Instáljuk alázatosan Ngodot hogy ... A Szarvasabb Lopásbeli praevaricatiok ki keresésére Inquisitiot parantsolni méltoztasson [Torockó; TLev. 9/46].

prevarikál I. kárt tesz; a pricinui/produce stricăciuni/daune; schaden. 1770: általom tiltatá hogi azan földnek colálásától cessallyon s ne prevaricallyon se ott se más földekb(en) [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. 1771: Itt a Kérgesi Lakosakis sokat praevaricalnak az Erdőben [Kismuncsél H; JHb 93. XIX. 6]. 1794: ezen ... Aszszony eő Nagyságak Erdeiben tavaly vagy az idén miképpen praevaricaltak [BSz; JHb vk]. 1808: Serbenátz Pétrének mig ezen So Aknai Malomban Monáraszkodott semmi ... Talvajságát nem tudom ... Ugy hasonlokeppent a több Malmakban valo Malnákadása alkalmatosságával praevaricált é vagy Nem azt se tudom [Sóakna MT; Born. G. IX. 3 Oltyán Lup (56) vall.]. 1823: Külömben is sajnálva értettem, hogy Eötsém Uram az erdőkben is praevaricalt, mely nem nemes tselekedet [M.palatka K; RLt O. I Zudor Sámuel Veress Sámuelhez].

2. kihágást követ el; a comite o infracțiune; etw. übertreten. 1801: kik, mikor, hányon, mitsoda conditioju Személyek praevaricaltak, 's hatalmaskattak nevezzeki és valya-meg a Tanu idvezülendő hitére minden környül-állásai-val? [Msz; Told. 10 vk]. 1829: nem betsületes ember az a' ki a Czéh Törvényeit nem tartja meg, azok ellen praevarical [Kv; MészCLev.]. 1840: Tekintetes Tanács én Soha miolta honnomban lakom nem preválíaltam (!) [Dés; DLT 921].

prevarikálás kártevés; pricinuire de daune/stricăciuni; Schaden. 1822 k.: az erdeimben valo járást, praevaricálást, pusztitást keményen meg tiltottam [KLev.].

prevarikáló I. mn kártevő; care provoacă pagube/daune/stricăciuni; schadend. 1798: latván aztis hogi Kis Pali el szaladott a Bivajost közletről vettem es az Bivalakot be

fogotván velle, szekereitől edjűtt kisírtam s hoztam őket a Szőlőhegy végeig ... ugi gondolkodvan hogj az udvari Tisztett ottan kapam, és a már el fogott praevericalo Bihalt szekereitől Bivalastol által adam [Ádamos KK; JHb XIX/58].

II. *fn* kihágást elkövető személy; infractor; übertretende Person. 1762: az szörös borskor árulással praevericalok ellen manutenealtatnak az Instansok, s az szörös borskor ellen ezen Városban Országos sokadalom Napjan küvül a' nak modo in posterum árulása penitus interdicaltatik [Torda; TJkt V. 81].

prevarikáns kártevő; persoană care aduce pagube; Schaden verursachende Person. 1817: Kozma Gergely ... tetemes károk tétele aránt a tilalmas erdeinkben ... megbüntettetett 3 Rforintokkal oly feltétellel, hogji ha többször legkisebb résziben is csak egy ágnak levágásában is meg tapasztaltatik, tehát azon esetben minden szekér fájért, azaz 16-ért fizet a constitutio szerént 3 forintot, Melyre leköte magát a fenn írt privaricáns (!) [Szárhegy Cs; RSzF 117].

prevarikátor 1. kártevő; persoană care aduce pagube; Schaden verursachende Person. 1783: minden praevericator ... a mi kárt a Communitas erdejében térszen rá látatván aztis hogj meg fizesse modo legitimo Compellaltassek [Torockó; TLev. 10/3]. 1789: a Falus Biro ... az erdőt predálókra ugi vigyázzon hogj ha mégis p(rac)varicatorok találtatnak ő fog rólta számadolni [Kénos U; UszLt XIII. 97]. 1793: azon erdőtskét ... Szoros őrizet alatt ... tartottuk ... mikor lopás esett benne, a körül valo Falukat masokkal edjűtt az Exp(one)ns uris be nyargalták, s ha mikor a' praeverikátort meg kaphatták perlettékis, s hurtzolodtak érette [Kakasd MT; DLev. XIIIb/b. 16]. 1798: mar el lévén fogottotva azon praevericator ... ki Segedelve által hol mitsoda nevezetes helyen szabadítottatott meg hogj az udvarba be ne vitetthessék ? [Kük.; JHb XIX/58. 6 vk]. — L. még RSzF 188, 176.

Szék: *erdőbéli* ~. 1811: az Arendás ... a Midőn a Malomhoz meg kívántato Fákért, az Erdőre megyen tartozzék az Udvarnak, vagy Hajtásoknak hirt tenni, mert különben ha hir Nélkül menni meg találtatik, mint Erdőbéli praevericator ugi fog meg büntettetni [Görgényoroszfalu MT; Born. G. IX. 5].

2. kihágást elkövető személy; infractor; übertretende Person. 1800: bizattassék ezen dolog(na)k ki-hirdettetése, rá politica linea, a' Dulo-Commissariusokra ... a' kik ne tsak a G(ubernialis) Commissiot publicálják; hanem minden esztendőben midőn investigálnak kétszer, investigálják a' Praevericatorokat-is, akár a' Halgatok, akár a' Papok legyenek! [Márkod MT; IB. Gombási István lev. — *Tetemesi rendelet ellenőrzése ügyében írt lev.].

preveniál 1. megelőző; a preveni/preintimpina; vorangehen. 1596: Hogi az Scolaban a' Cloacanak nagi gonoz zagat hogi az kamarak kezibe ne zeledeznek preüenialny akartak volna, az chatorna es a' fal keozet valo keozit dezakawal es sendelel be weretettük, vettünk ahoz eoreg zaruzezet f — d 4 [Kv; Szám. 7/II. 21]. 1618: szembe levék Görcsi Mehmet pasával, és én akarám ötet követni, hogj eddig nem voltam nála, de azt ő preveniálá panasszal, hogj mi dolog, hogj a követ elmeneteli után egyszer sem voltam nála? [BTN² 128]. 1669: Kapikia Böer Sigmond Instructioia. Innen megh indulva(n) Iste(n) segítségiből eő kglme

az Vaidát eő kgmt szonkal keoszöncze beczületesse(n) ... be érkezvé(n) az Portara ... jo akarokot szerezzé(n), es czi-nállion, mindeneket ideje(n) megh gátollion, auagi p(rae)-veniallion [Törzs]. 1704: Ma jött levél Brassóból, akiben írták, hogj a kurucok megfelesedvén rá akartanak volna menni a Graven úrral lévő hadakra, de a mieink praeveniálván, egy hajnalban rájuk ütötenek [WIN I, 80]. 1710: Teleki Mihály ... azt mondja ... ha maga életit, gyermekeinek, feleséginek megmaradását szereti², praeveniálja a magára következő veszedelmet [CsH 115. — *Béldi Pál].

2. megakadályoz/gátol; a împiedica; verhindern. 1600: Vagion felette sok panazolkodas az Mezarosok feleol ... azert biro vram az Jdes vrainban tanachbely vrain melle hywassza (!) be egy reovid nap, es Akkoron zorgalmatoson inuestigaluan az protocolomot vegezzenek vgy feleolleok mikeppen kellessek preüenialniok az eo vakmereosegbeol valo kemensegeket [Kv; TanJk I/1. 362]. 1620: Ez okért kell, ha lehet, preveniálni, hogj Startzert² el ne bocsássák semmiképpen [BTN² 398. — *Flandria követe Konstantinápolyban]. 1777: Katalina Petru Mlgos Baro Josika Daniel vr eő Nga dsugyjája ezen helybe akarván irtani ... Popa Juon is ... praevenialta Katalina Petrut, és nem engedte ezen helyen irtani [Dupapiátra H; GyK].

3. előre értesít/figyelmeztet; a preveni/avertiza; im voraus warnen. 1670: Az Dolhai és Kun jószág felől én praeveniáltam urunkot ő nagyságát [TML V, 56 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1705: Az ítülömaster Simonfi uram és mások is, akiknek feleségek odaki vagyon, kéredzeni akarnak, hogj cselédekre provideálhassanak, mely is mi formán lehessen, holott odaki a kurucok kezekbe mennek, ha innen kimennek, amazok is pedig el nem bocsátják magoktól, hogj amazokat praeveniálják [WIN I, 581].

preveniálhat 1. megelőzhet; a putea preveni/preintimpina; zuvorkommen können. 1599: Myerthogy az zeoksegh naponkent aratton arad ... hogj ... annak prauevenialhassanak eo kgmt vetettenek Adott egy vonasra fl. 2 [Kv; TanJk I/1. 343]. 1601: Myerthogy az naponkent valo Zeoksegek naponkent newekednek ... hogj prauevenialhassak eo kgmt varosul vetettenek adot egy vonasra fl 2 [Kv; i.h. 385]. 1679/1681: Ő kglme^a ... ha kikben ... magok viselese irant mi fogiatkozast tapasztal ... arról engemis kötelessege szerint informállyon, hogj prauevenialhassam gonosz munkajokat tempestive [Vh; VhU 667. — *Geor. Baranovszki supr. cast.]

2. elháríthat, megakadályozhat; a putea evita/înălătura/împiedica; verhindern können. 1704: az cancellariust ... Bethlen Miklós uramat ... megfogván a németek, vitték a commendans házához ... és ott szoros őrizet alatt őrzik ... azt értettem, hogj ... csinált volna valamely nagy munkát, melyet ... Bécsbe is azért küldött volna, hogj ezt prauevenialhatná [WIN I, 110].

preveniálhatás elháríthatás; posibilitate de prevenire/înălăturare; Möglichkeit des Verhinderns. 1741: 'A kik(ne)k pedig, felettébb alkalmatlan és félelmes Commoditással leszen kémények és kürtőjök, az ollyakat, a' közönséges immineálható veszedelmek p(rae)venialhatása végett, ezen becsülletes atyánkfiái, levonatni 's elrontatni facultáltatnak [Dés; Jk 550a].

previál megelőző; a preveni/preintimpina; zuvorkommen. 1705: Nagy örömmel értették^a az őfelsége armadiájának

országba való szerencsés és győzedelmes beérkezését ... Nem akarták pedig, hogy praevie ezen köszöntő levelekkel ne praevialnák őket, jelentvén azt is, hogy mi is itt készek vagyunk az őfelsége szolgálatját kötelességünk szerint promoteálni [WIN I, 611. — ^aA főrendek].

previcinál megkörmýékez; a Inconjura; umgarnen. 1772/1802: amint mentünk a Cometaneusakkal edgyütt az Erdőn, a Bezdédi Lakosak közül hol kettő, hol három elmentvén előre az Erdőben a Jegyes fáknál meg vonták magokat, s a velünk lévő Cometaneusak meg látván őket, hol, és melyik fánál vonták meg magokat, úgy mentenek és úgy vittének minket a jegyes fákhaz observáltatván, hogy mikint igyekeznek a jegyes faknak ki mutatasában a Cometaneusakat manuducálni, és facilitálni, meg hagyatott nékiek hogy soholtis az Erdőben a Cometaneusakat ne p(rae)vicináljak, s az jegyes fákat nékiek ne mutogassák [BSz; JHb LXVII/3. 140].

previcinált körülhatárolt; delimitat de jur ímprejur; rund herum begrenzt. 1768: a' p(rae)vicinált Buza Földek Dobollyi Uramék kezekben maradnak [Ne; DobLev. II/393. 1b]. 1786: az 1716béli ki szakasztás szerént ... az 56 vékányi szántó földet ezen praevicinált Lábból, most a' gabona fel kelvén tartozzam ki szakasztani; és a' mi meg marad a' ki szakasztásból, azon fekügyék a' Zállóg Summa [NagyIak AF; i.h. III/619. 1a]. 1791: A' melly praevicinált és extensiójára nézve meg-ismért Curialis helylen vagynak ezen alább declaralando épületek [Búzamező SzD; Ks 74/56 Consr. 5].

prevideál előre lát; a prevedea; voraussehen. 1657: Ez ilyetén dolgot praevideálta volt szegény öreg fejedelem, mert látván nehezedsét, felette szorgalmatos volt felőlem való tudakozásban, akarván derekas dispositiókat tenni [KemÖn. 303]. 1710 k.: Én látván ezt a szörnyű észvesztést, praevideálám: avagy a hazában leszen rút vérengzés ... avagy ... Beldi ... a portára megyen, és úgy is fegyvert hoz az országra [BÖn. 708–9]. 1718: midőn látom és praevidealom ő H(e)r(cegsz)g(éne)k ... nagy kárát ... kötelessége(m) és szoros Reversalisom(na)k tenora aszt tartya hogj Ur(am) kg(dne)k mint Principalisomnak ... insinualjam [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

previzió előrelátás; previziune; Voraussicht. 1795: Adamosnak a Kis Küküllő vizen tull levő darab határára a Mlgs főbb rendű s más birtokos Urasagok(na)k nevezetesebb Szöllő hegyeinek colaltatasokra nézve ... el kerülhetlen szükségek levén a Kis küküllő vizen erigalando allando labos hidra ... mind fel épittésében mind Conservatiojában olyan praevizio s provizio tartassék hogy a szükséges ke-születek(ne)k s orvoslasok(na)k elmulasok miat, jövendő beli romlasok s károk ne következzenek [Ádamos KK; JHb XIX/46].

prezencia jelenlét; prezenz; Anwesenheit. 1684: Az penznék fel vetelere, Nagi Aszonyomis ... erőten s beteges leven ... ő kegmt Budaj Vr(ama)t biralta. Kegdet azert keritük adgia ... kezehez az megh irt ... penzt ... ha miben kevantaní fogna az mi praesentiank ... ő kgmt authoraltuk [Diód AF; Incz. V. 27]. 1688: Requiráltatván ... Haller János Uramtól ő Ngatul ... Franck Susanna Asszony ő kime házanál lévő Szallason le tötht ladabeli és azokon kívül is

lévő bonumok(na)k is az mi praesentiankban valo megh látogatassa és Registraltattatassa véget. Mi is azért ... megh látogatván es Rēgistromaltatván, Uyobba(n) ő Ngok az mi jelen lételünkben az ladakat be pecsételtették [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1712: egi Var(me)gje vagj Szék vice Kiraly biraja eskütye presentyajával maga vagj arra rendeltetett embere Szolgája, megh dulhassa dulathassa ezen írásunk ereivel [Mezőuraly TA; BLt]. 1741: azon Marhakot az én p(rae)sentianban bōtsültette el a Curator a ... Kis Nyulasi Hütös Birakal [Nagyercse MT; Told. 36]. 1775: Marosán Urszul ... az Erdőpasztorral ... ki menvén a deutrált szöllő Hegyre, és minden Pászma szöllőből, két három gerezd szöllőt vettünk Deszmálás képpen ... a szöllős gazdáknak Praesentiajában lévén a Deszmálás ... és akkor senki annak nem reluctált [Topasztkirály K; JHbK LVII/21. 4]. 1808: az a Testamentum törvényes a mellj leg alább két három személljek praesentiajokban esik meg [Harasztos TA; Borb. II].

prezentál 1. átad; a preda; übergeben. 1609: Erkezek az Lengiel keouet 16 magaul Feyeruarrol ... es praesental vrunk leuelet Biro v(ram)nak helyben parancziola hogi tiztessegesen gazdalkodtasso(n) Biro vra(m) nekiek [Kv; Szám. 12b/IV. 358]. 1648: Az mi az level(ne)k allapottiat illeti, mi deaktalanok leue(n) nem tuttuk az leuel(ne)k co(n)tinentiajat, cziak szinte(n) praesentaltuk ő kglmek(ne)k [Kv; TJK VIII/4. 268]. 1682: Debreczeni András Ur(am) ... p(rae)sentala Incedi Mihaly Ur(am)n(a)k egy quietantiaiat [Kv; RDL I. 161]. 1736: Mikor praesentalta az vőfély az menyasszonynak az ajándékot, hármat tánczolt, azután megint az több násznépihez ment [MeTTr 381]. 1743: Állitatott Pisztrangan halásznak Bolog Mihaj, aki tartozik annuatim be adni 600. mellyeket tartozik meg szarasztni ... és azután szárazon ... az Udvarb(a) p(rae)sentalni [Grohot H; Ks 62/6].

2. (iratot hivatalos helyen) bemutat/nyújt; a prezenta/inmina (un act oficial); (officielle Urkunde) vorzeigen/einreichen. 1596 k.: Az megh holt leörinch deaknak Attiafiay Az vitezleő Zekel Moses Vram, Az keseruesekkel egyetemben ez Jeóuendő zek napian az Benedékfy Janos es Kasa Istua(n) Gratiaioknak pariaiat ez zeken prasentalliak p(ro)testalnak [Uszt]. 1597: Az mi reszbe(n) volt vetelkedesbe kőztek az feőleőeknek mi volta praesentalak az Demeter Deak Testamentu(m) tetelereől valo leüelet [i.h. 12/129]. 1599: ez felicool megh lrt Tanwkna ereossegere presentálja az megh holt Kis Kadar Janosnak Testamentum leweletis kibool manifeste c(on)stal hogy ver zere(n)t valo Attiafia volt [Kv; TJK VI/1. 285]. 1614: Nouum Judjciūmot extrahaltam, Kit in facie sedis Judjciariae presentaltam [Kv; RDL I. 8]. 1756: Ez előtt egy néhány napokkal alázatos memorialisom mellett praesentaltam vala Excelentiatok(na)k, s Natságtoknak Sepsí Király Biro Antos István Uram petsétes attestatioját [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1a Bartók Áron foly.]. — L. még AC 201.

3. bemutat vkit; a prezenta/recomanda pe cineva; jn vorstellen. 1674: Mentc(m) ... Udvarhoz Radnotra ő kiglmevel^a, ugya(n) ő kiglme p(rae)sentaltis Urunk, Aszszonyunk(na)k^b [PatN II. — ^aTeleki Mihálllyal. ^bA fej-nek és feleségének]. 1700: lrtam nemelj nap nyávaljás Lakatos Ferencz Ur(am) mellett Kgldek, Sogor Uram ő kglme Almasi Istva(n) ur(am) fogta praesentalni valaki informatiojára [Dés; RLt]. 1710 k.: Én evvel a deákkal ... menék a generálishoz és beszélék véle a dologról, a deákot is praesentalám [BÖn. 970].

4. Ünneppélyesen odavezet vkit; a conduce în mod solemn pe cineva (la cineva); festlich hinführen. 1736: az menyaszsonyt az völgyény hálólházába bevitték, s az völgyénynek az vőfély presentálta feláldván őket szép áldásokkal [MetTr 388].

5. *~ja magát* jelentkezik/megjelenik vhol/vkinél; a se prezenta undeva/la cineva; sich irgendwo/bei jm melden. 1664: Ma már ... itt^a kell mulatnom, de Isten velem lévén, holnap Medgyesre és onnét csütörtökön Kegyelmetek szolgálatjára magamat praesentálom [TML III, 54 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz. — ^aNagybányán]. 1670: Mivel azért szükségképpen Kegyelmednek is az méltóságos fejedelemez ő nagyságához kell jőni, ott Kegyelmednek magam illendő becsülettel praesentálom, mivel az levél csak credencialis levél [TML V, 117 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

praesentálás átadás; predare; Übergabe. 1598: (Bíró uram) kwlte az harminczadosokhoz az harminczadról zolo priuilegiumnak presentalasara Geörg deakot az lowass legint [Kv; Szám. 7/XVIII. 118 Masass Tamás sp kezével]. 1739: Ezen dolog^a pedig elaborallják Hadnagy atyáknkfával, Assessor Ntzes Dobolyi Márton és Notarius Böszörményi András Atyáknkfiai ő kglmek ... azon Instantiának p(rae)sentálására denomináltatnak^b [Dés; Jk 50. 9a. — ^aAz instanciát. ^bKöv. a nevek fels.].

praesentálhat 1. átadhat; a putea preda; übergeben können. 1695: Ha ngod Com(m)ittált udvarbiro vr(amna)k, küldje kezembe ngod a' Commissiot, had magam(m) p(rae)sentalhassa(m) eő kglmenek, mert különbe(n) könyne(n) el felejtí a' dologot [Gyf; KaL].

2. (iratot) bemutatthat/nyújthat; a putea prezenta/înmina (un act oficial); (Urkunde) vorzeigen/einreichen können. 1615: Az A. kewannia hallani az Nouúum continentiaty. Az J. nem p(rae)sentalhattia [UszT 20/66].

3. *~ja magát* vkinél jelentkezik/megjelenhetik; a se putea prezenta la cineva; sich bei jm melden können. 1677: kívánom vala mostani udvarhoz való jövésemet, úgy hogy Kegyelmeddel készíthessem be és kegyelmes uramnak s velem sok jót tevő kegyelmes asszonyomnak gratiájával továbbá való dolgaimnak jobban való folytatására Kegyelmed jó tanácsának, jó tetszésének elkövetésével praesentálhassam magam(ma)t [TML VII, 358–9 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

Szk: *írása által ~ja magát*. 1670: Én ugyan beteg vagyok, mikor Kegyelmednek írásom által magamat nem praesentálhatom [TML V, 322 Kászonyi Márton ua-hoz].

praesentáló átadó; care predă/prezintă (ceva); übergebend. 1635: Ez leüelünk p(rae)sentalo két mőldűet Calugjerek kuldutának es vetenek mind apostol tizen het szamu Barnokot ... Haggiuk ... sőt parancziolliukis hüseghtek(ne)k ... bekeüel bocziaissa [BeszLt 103 I. Rákóczi György a besz-i főbíróhoz]. 1640: ez leuel praesentalo Szakmari Marton Igj paraszolkodot uolna [Kv; RDL I. 117b]. 1687: Bánffy György Vram ő Ngā két Soljmot p(rae)sentalo szolgainak d. 90 [Ul]. 1723: meszünnen disponalni bajos ... Annak okáért közel lévén kegyelmelekhez a' le vágatót es vecturazni valo fa, ezen Commissionkat praesentalo Czeigházbéli embernek allitson kgltek Curr. nro 15 [Ks 18. XCIII a gub. Nsz-ből].

praesentáltat átadat; a face să fie predat/prezentat; übergeben lassen. 1679: Szegény Boldovai uram árvái supp-

licatiójokat Tofeus uram által Ngtoknak alázatosan praesentáltattam [TML VIII, 454 Teleki Mihály a fej-hez]. 1735: Mlgos Groff Ur Széki Teleki Adám Ur(am) eő Nga szokott Sallariumunkat meg advan p(rae)sentaltata minékünk Felséges Romai Császár kegyelmes Urunk Koronás Királyunk és örökös Fejedelmünk eő Felsége ... Compulsorium Mandatumat [BSz; TKI]. 1771: Tit. Tot Váradgyai időssbb Kornis Gábor Ur missilis Levelét praesentáltatá Tit. Dévai György Ur Hápontonai Udvari Birája, Brassován Vaszilia által [Fejér m.; DobLev. II/428. 20].

praesentáltatik bemutatattik; a fi prezentat; vorgestellt werden. 1662: Minémű lövészszámk praesentáltatnak a generálnak a közönséges szolgálatra [SKr 255 Tartalomjelző fejezetcíméből]. 1690: melyekről^a Inquisitio lesze(n) és annak idejében a G(ene)rálnak ő kgel(ne)k p(rae)sentaltatni fog [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut. — ^aA törvénytelségekről].

praesentíroz tisztel; a prezenta arma/onor; präsentieren. 1823–1830: ketten elmentünk, s magunkra megjártuk a várost^a, kerítéseit, erősségeit, az őrző katonák még praesentíroztak is nekünk puskájokkal [FogE 178. — ^aTheresienstadt].

praeserváció védekezés; apărare, prezervatie; Vorsorge. 1718: Pestis alkalmatosságával ... Szükség praeservatoria nézve gondot viselni, az imit amőt Bóltocskákban, és kunnyokban (!) ... Lakó Emberekre, kiket is vagj tisztaságra kenszeríteni, vagj onnan ki Szállítani Szükséges [KvLt I/235 gub.].

praeservál megvéd/őv; a apăra; hüten, beschützen. 1710: a Pestis miatt ... kívánván szegény Hazánk, még eddig azon Isten ltéletből meg maradt helyeit ... továbbra is Isten után praeserválnj ... parantsollyuk ... suhultis sokadalmok ne celebráltassanak [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből].

praeservatívául óvás/védekezésképpen; ca/drept prezerativ, ca măsură preventivă; vorbeugend. 1823–1830: Gróf Saint Martin himlőben <halt meg>, mert még a vaccinatio vagy tehénhimlővel való oltás nem tudódott, csak az úgynevezett természetes, vagyis hólyagos himlőt oltották praeservatívául az hólyagos himlő ellen [FogE 242–3].

prézes 1. elnök, előjáró; președinte, prezident, prezeș; Präsident, Vorgesetzte(r). 1662: Az vicekapitány, Balogh Máté mellé minden dolgok igazgatására ezek rendeltettek vala ... Szalárdi János káptalan és a város igazgatói között principális avagy praeses [SKr 583]. 1710: Haller István ... hosszas betegsége után múlt ki e világból Szebenben, akit noha minden ember jámbor emberek tartott, míg a gubernátor éle, de mielt a Gubernium praesesének tévők ... ami fogyatkozások titkoson voltak annakelotte benne, a méltóság kimutattatá vele [CsH 440]. 1782: Alázatosan reménykedünk a Tekintetes Praeses Ur és a' Tekintetes Táblának méltóztassék ezen defectusunkot kegyes szemekkel megtekinteni ... és ... vjj Deputatus személyeket Exmittalni [Albis Hsz; BLev.]. 1797: Mivel ... minden udvari Törvényekben, vagy maga a' Földes Ur, vagy requisitussa, Assessor, vagy személyesse, vagy pedig Tiszt, a Praeses: így ... a' hol a Tiszt a' Praeses, akkor a Derék Székre; mikor pedig maga a' Földes Ur requisitussa, vagy

személyesse, akkor a' Vice Székre a' Causatis appellalni szükségess [Mv; MbK XII. 113]. 1800 k.: a Verős Kováts Corpus ... a Nagysagos Praeses Vr bõlts előre láto intezesere fogja hadni, hogy minden három napos Gazda ... a Kohoban fujjon [Torockó; TLev. 9/30]. 1817: Légyenek a' nemessi Rend és Civisek közül egyenlõ Számmal huszon négy választott öregek, azoknak egy Praesesse vagy orátora [Szu; UszLt VIII. 68]. 1827: Mi Málnási Bartok Ádám ... Also Fejér Vármegye Marosi kerülete Orphanalis Székének Praesesse, és K. Sebesi Károly ... mái napra celebrando publicalt Licitatoria meg jelent Licitator Commissariusok: Adjuk tudtokra mindeneknek a' kiknek illik ... hogy ... a Licitatio ... végbe ment [Ne; DobLev. V/1128a. 1a]. — L. még FogE 61, 92, 146, 238; RettE 248, 355

2. diák-tanító; ajutor de învățator (din rîndul elevilor); Lehrerhelfer (aus der Schar der Schüler). 1823–1830: Voltanak úgynevezett praesések is, kiket az absolutus és jobban tanult deákokból tettek ... Szoktak volt pedig praeséseket tenni zsidó, görög, deák nyelvekben, geometriában, metafizikában, teológiában ... A teológiában Galatzi János volt a praeses [FogE 138–9].

prézesi segéd-tanítói; ca ajutor de învățator; als Lehrerhelfer. 1823–1830: nekem a görög classisba kellett men-nem, melybe praesesi név alatt Galatzi János tanította a görög nyelvet [FogE 88].

prézesség elnökség; președintie; Präsidenschaft. 1710: A fejedelem^a holta után, mivel a fia, noha választott fejedelem, de igen ifjú vala, Státus Consiliumot erigálának Teleki Mihály praesessége alatt [CsH 221–2. — *Apafi Mihály]. 1748: Néhai Tiszt. Superintendens Deáki József Uram(nak) ez Életből lett kiköltözése után Vacantiában maradván Ecclesiánkban az Ecclesiasticus Curatoratus és a Venerab. Consistoriumban lévő Praesesség: azon Curatoratura és Praesességre denomináltak Tiszt. Esperest Szatmári 'Sigmond Uram [Kv; SRE 181]. 1772: Ezen nagy hírű-nevű gróf^a ... lett Erdélyben az urak között legutódabb úr. Azután ... tabulac regiae praesességre emeltetett [RettE 286. — *Lázár János]. — L. még BÖN. 930.

prezideál I. elnököl; a prezida; präsidieren. 1662: Melly gyűlés napjára maga is császár személye szerint bemenvén és mindvégig praesideálván, a clérusnak a haza veszedelmével nem gondoló szokott ellenkedése miatt ... császár olyan erős assecutoráriája mellett is ... nehezen vitetnek végbe az igazítandó s a hazát csendességre hozandó dolgok [SKr 278–9]. 1704: Ma reggel gyüle fel az ország a consultatióra és a Bethlen Miklós uram kívánságának discussiójára, holott az Gubernium is kijöven a gubernátoron kívül, minthogy az úr rosszul volt s ki nem jöhetett, hanem Apor uram praesideála [WIN I, 128]. 1710 k.: A gubernátor beteges lévén, gyűlének consistoriumba Nalácsi István házához, én praesideáltam [BÖN. 890]. 1752: Tudgyaé ... a Tanu ... hogi ... az Actor Urffi Praesének ültetvén ... kik intimatiojára fordult meg osztán hogy az említett urffi ne Praesidiállyon ? [Dob.; MvRKLev. vk]. 1784 k.: Atyámfi Causajok(an) soha nem p(rae)sidealant [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1832: a' D(omina)le Forumon, a' D(omi)nus Terrestris praesidiál, a' Zob Privilegiuma^a szerint pedig, az officialis jelen van de nem praesidiál [Borb. II. — *Zob Mihálytól a tekeieknek 1486-ban adott kiváltságlevél]. — L. még FogE 273.

2. élen jár; a fi în frunte; vorangehen. 1846: (A tanító) nem az ivás, és Felsőség elleni lábboltatások dolgába praesideáljon [KLev.].

Vö. a prezidiál címszóval.

prezidens 1. elnök; președinte; prezident; Präsident. 1592: (A) lewelet ... Jelen lewen preșidens vra(m) Jteleo mester vra(m) teob feo Ember ... latta(m) [UszT]. 1594: 13. Marty Gherghel Deaknak az p(rae)sidensnek, Biro vram Akarattiabol vittem Enni aiandekoth^a [Kv; Szám. 6/VI. 12. — *Köv. a fels.]. 1657: Minekelötte pedig az hadak egybengyülésének ideje lött volna, engemet az fejedelemszony Fogarasban expediála, mivel az Atyámnak is ki kell vala menni Kolosvárhoz, tanácsúr, praesidens, főispán is lévén [KemÖn. 126]. 1662: Barcsai Ákos uram emlékeztetik jobban reá, ökegyelme lévén akkor praesidens az országgyűlésében [SKr 471]. 1669: mikor Balogh Laszlo Uramot Vasárhelyi Gyűlésen meg Szolította az Fiscus én mondam Praesidens Uram(na)k hogy az Orszagh szolgálattýáb(an) vagon az kapuk connumerálásáb(an) [Gyf; SLt 30. 1. 9 St. Déczei de Thorda (35) ns vall.]. 1677: valaki ... Causakat agalni akar, a' Táblai Itilõ Mesterek, és Praesidens elõt ... a' causanak decisiojáig ... igaz sinceritással valo procurálására hittel legyenek kötelesek [AC 208–9]. 1680: al(aza)tos supplication által, némelly nyughatatlan Szabadságot vadászó s keresõ elméjű Székely Jobbagyim felõl talaltam volt megh Nagod(a)t ... Könyörgök ... méltoztassék Nagod Praesidens Ur(amna)k ... parancsolni, vetetõdgyék igazittásban vélek valo bajoskodáso(m) [LLt özv. Lázár Istvánné Keresztúr Kristina foly.]. 1704: Ezzel az urak lemenvén, a statosok a praesidenssel együtt újobban discursura vevén a dolgot végre voxolának [WIN I, 142]. 1710 k.: Szegény Bethlen Elek után tevők nagy munkával praesidensnek Keresztési Sámuel és bé is esketők [BÖN. 893]. — L. még KemÖn. 124; MetTr 416; SKr 406; WIN I, 202.

Szk: ország ~e. 1771: Csudálkozott az egész világ akkor, miért házasodott oly alacsony helyre egy ország praesidensének fia, kinek édesatyja, Wesselényi István úr ... nagyúr volt [RettE 258] * statuum ~ a karok elnöke. 1761: Ugyanezen janariusban holt meg statuum praesidens gr. Lázár János úr õexcellentiája Imre nevű fia [i.h. 116].

2. (szerzetesi) rendfőnök; stareț, egumen; Mönchordensvorsteher. 1776: ki jöve P. Tompos, a MVásárhelyi Tiszteletlő Pater Franciscanusok Praesidense, és bé hívá a' Segestyébe M. Groffné Aszszonyom õ Ngát [Kóród KK; Gyl. G. Vizi (30) rk kántor vall.].

Szk: páter ~. 1737: a Tiszteletlő Dési Catholica Residentia Tiszteletlő Pater Praesidense õ Atyasága, a suspendált 60//forintok ki nem adattatásán(a)k Inhibitioja alóli absolváltatik [Dés; Jk 261a].

prezidensi elnöki; de președinte; präsidial. 1731 k.: Nehai Keresztési Samuel Ur(am) ... derekas Tisteségekre, Ugi mint Consiliáriatüsságra, az után Praesidensi officiumra, s Characterre promovéaltatott [JHb XLII].

prezidensség elnökség, elnöki tisztség; președintie, prezidență; Präsidenschaft, Präsidentenamt. 1657: Az atyám, látván az változó állapotokat, Kolosvárat az praesidensséget és tanácsuraságot resignálta, nem akarván egyik részre is köteles lenni [KemÖn. 128]. 1667: Engemet

Urunk praesidensségre parancsolja Medgyesre menjek [TML IV, 20 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1742: Pongrácz vr ... az Praesidensséget nem nyerhette meg [ApLt 4 Zalányi Apor János Apor Péteréhez].

prezidiál 1. szállást tart; a-și avea sălaşul într-un anumit loc; Unterkunft haben. 1679: Az is hazugság, hogy Kőkegyesdi urammal nem volt szabad beszélni az atyafiaknak. Nem volt az Radnóton való sok suttogás elég némelyeknek, hanem ötödnapig tractáltak bizonyos helyen bizonyos személyek által; jöttek-mentek hozzá Kolozsvárról némelyike az uraimnak, ott praesidiálván akkor [TML VIII, 543 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

2. megszáll; a ocupa (un oraș); belagern | prezídiummal/helyőrséggel megerősít; a întări cu prezidiu/garnizoană; mit Garnison verstärken. 1690: Maga az Lotharingiai Herczeghis Szebent ... p(rae)sidealta [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. 1710: a török porta, látván, Erdély már elszakadt tőle és a némethez hajlott, s a német császár hadai praesideálták is a várokat ... azon tanácskozik, hogy visszafoglalja Erdélyt | a francia generál tovább nem tartatja, accorda által feladja ... a város a császár és angliai hadakkal praesideálják [CsH 220, 422]. 1710 k.: Úgy rendelők Bethlen Sámuel, kit szeptemberben hadastól magával elvív Kövárhoz. A kuruc elfutott, a várat ő megelécszte, praesideálta, a vidékét égettette, népét vágatta méltatlan [BÖN. 940].

Ide tartozó adalékaink hangalakjában a *prezideál* ige hatása mutatkozik.

prezidiált 1. vhol megszállt/szállást tartott; care a sălaşuit într-un anumit loc; Unterkunft gehabt. 1654: Mi azért el menék ... Doboka Vármegey(én) Göczre ... Meghálván az Moczar Istua(n) háza előtt ... hogy ott az mi Kélmcs Urunk Eo Naga Diuisionale Mandatumanak Continenenciaja szerént az praesidiált Atyaffiak között való osztatáshoz kezdenék [Dob.; WassLt].

2. prezídiummal/helyőrséggel megerősített; care a fost întărit cu prezidiu/garnizoană; mit Garnison verstärkt. 1690: Maga a Lotharingiai Herczeghis Szebent az mikor p(rae)sidealta, azt mondogta, hogy Segesvár Medgyest és több akkor nem praesideált varasokat ... nem terheli sem praesidiiummal sem quartellyal [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. 1704: azok itt nem voltak az ország tagjai közül, hanem prezidiált helyeken voltak [WIN I, 149]. 1710 k.: Hogy ... mibennünk megnyughassék: minden úr, fő és nemes embert rendeljünk el véle együtt, ki melyik praesideált helyre vigye bé ... minden javait, feleségét, gyermekét | Amott falu, város, asztag égett, imitt a székel rebellált, Désznek a színe az ő felsége hűségében praesidiált helyekben volt [BÖN. 940, 965].

prezidiárius 1. helyőrségi katonai; soldat din garnizoană; Garnisonssoldat. 1657: Közél jűve, az víz két partján lévén kérdé nevemet; kinek megmondván magamat, annál inkább köszönte bocsúlettel, én is hasonlóképpen; és megtudakozván, kik légyenek az várban s mi állapottal praesidiáriusok [KemOn. 195]. 1664: kérem Kegyelmedet, az Istenért munkálkodjék az praesidiáriusok reduktiojában, hogy valami rendkívül való villongások ne következzenek [TML III, 43 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1671: Mikola Sigmond Atyánkfianak ... Pusztá Szent Miklos nevű örökös Falu helye határán, néha az lovakat hatalmasul ... az Colosvárat quartélyozó Katonák

fűvelték ... a Colosvárat lévő Praesidiáriusok ... ujjobban-is hatalmasul reá hajtották volt méneseket [CC 92]. 1676/1681: Mint hoga penig az hol a félelem ninczen, ot bocsúlet es tisztesség is nincz, azért a keves alatta valo p(rae)sidiáriusokat félelembeis tarcza^a [Vh; VhU 664. — ^aA castellanus]. 1678: Szamasujvári Praesidiáriusok számára vett poszto arra potlására f 46 [Utl]. 1694: vagyon kilencz aprolekos Praesidiáriusok számára csinaltatot fonatos es fakbol valo hazacska [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1700 k.: A^a Praesidiárius és vitézlők is csak vgj fizet(ne)k^a mint egyéb Lakosok [Somlyó Sz; SzVJK 67. — ^aTi. a papnak]. 1710 k.: A székelységet disponáltak magok mellé, és időt nyertek a kolosvári s több praesidiáriusok ... mezei katonák öszvehozására [BÖN. 708].

Szk: lovas ~. 1662: maga is a kapitány a lovas praesidiáriusokkal ... Kállósejmenj nevű faluban, ahová akkori hálásra jött és szállott volna a fejedelem, eleibe kijöttek vala [SKr 209] * magyar ~. 1679/1681: Az mikor penigh, vagi nyárba(n) mezei dologra, vagi Téli(en) egyeb dologra, Pallerokat kíván az Udvarbiro, avagi valahova küldeni kell, akar Nemet, akar Magiar Praesidiáriusokb(an) es szabadosokb(an), meg lassa hoga, adgyon^a [Vh; VhU 666. — ^aA porkoláb] * német ~ → magyar ~.

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; mit attributivem Gebrauch: helyőrségi; din garnizoană; Garnisons-. Szk: ~ darabont. 1675: Az praesidiarius darabantok(na)k kik az pelengér alatt megh verték^a adtu(n)k f — d 12 [Kv; Szám. 34/LVI. 10. — ^aMondré Pált, az elíteltet] * ~ katoná. 1687: My Nemes Közép Szolnak Varmegyében Szécsben lako Szécsi Gyeörgy ... és ... Menyőben lako Fodor János ... Somlyón lakozó Balog Mihály ... és Szekeres Mihály Praesidiar(ius) Katona, és Halmághi János és Ngok hó pénzes Iró Déákja; Mindnyaján hűtős és Nemes személyek ... küldé minket Kélmcs Urunk eő Nga mostani Somlyai fő Capitánnya ... Olosz Ferencz Vr(am) eő kglme, némű némű Inquisitio peragálására ... Czehb(e) [GramTr VIII. 45] * ~ tizedes. 1687: Szűcs Mihály Praesidiar(ius) Tizedes Anno(rum) 45 [Szilágycseh; i.h.].

prezidiáriusszámban helyőrségi-katonaszám; ca soldat de garnizoană; als Garnisonssoldat. 1662: Praesidiáriusszámba Jenőbe nem ült, mert az ellenség elérkezvén ... hirtelen elment előtte [SKr 468].

prezídium 1. helyőrség; garnizoană (intărită), prezidiu; Garnison. 1597: die 27 Aprilis, az presidiumra Rendelt adoban melliet az Orzag Reank wetet fizetunk f 500 [Kv; Szám. 7/VI. 2]. 1599: Mind ez el mult ezendeobely, s mind penigh ez iden valo ezendeoben valo praesidiiumra kjt reank vettetek volt orzagul, fizetennek az mustra mes-ternek Gereoffj Janosnak fl 600 [Kv; i.h. 8/XV. 9]. 1653: mikor megértette volna^a, hogy Sigmond^b Brassóbol kijött ... ő is által kele a Maroson és Kolosvár felé méne, és hadat hagyván Kolosvárbán, méne Szamos-Újvárhoz, és ott is praesidiiumot hagyta [ETA I, 62 NSz. — ^aBásta. ^bBáthori Zsigmond]. 1663: Anno 1663 esztendőben választattam az egész várostól az kolosvári főbírósnágnak tisztire. Megtil-heti akárki: Erdélyben fejedelem lévén — az török parancsolatától függvén az fejedelem és az ország —, az városban pediglen az római császár őfelsége praesidiiuma lévén, minemű vigyázással és félelemmel kellett hivatalomat viselnem [Kv; KvE 186 LJ]. 1677: Varadra signanter ... de sőt több Végheyeire-is az Orzágnak, és a' ben lévő Várak-

ra, azokban lévő Praesidiumokra, hogy a' Fejedelmek szorgalmatos gondot viselvén, ha mikor azoknak építések continuáltak, hogy oly emberekre-is biztassák a' költés, a' kik nem másra, hanem csak arra convertálják, végzetett [AC 246]. 1704: Ugyan ma küldött ki valami németeket a generál, kik valahová praesidiumnak fogtanak menni, Medgyesre vagy Segesvárra [WIN I, 268–9]. 1758: Ezen Zečzi Máté volt a szamosújvári praesidiumhoz akkori időben fegyverekkel szolgáló, háromszáz számból álló drabontságnak főhadnagya ... Bethlen Gábor fejedelem idejében [RettE 54–5]. — L. még AC 105, 129; CC 45, 81; CsH 93, 161, 194; ETA I, 162; KemÖn. 140, 148, 220; SKr 201, 244, 667, 675; SzO VI, 256; TML II, 263, 318, III, 345, 373, V, 54, 80, 507, VIII, 486, 559; WIN I, 224, 258, 273.

Szk: ~mal megrak. 1710: Rabutin ... Dévát, Kolosvárat ... Görgényt, Brassót, Besztercét praesidiummal megrakja, a több hadakat Szebenben mind beszállítatja [CsH 334] * ~mal muniál. 1664: Zuzzát^a is hirdetik ... hamar időn lejőni, hogy az ide alább való várakat újbab praesidiummal muniálja [TML III, 56 Teleki Mihály a fej-hez. — *Souches császári vezért] * derék ~. 1665: ezen a hídon az ágyúkat ki nem vihetni és mint vigyék ki? hun csináljanak hidat? arra sok ember kell, sok ács, kovács kell, Debreczenből ha kitelik minde, de azokat ide hozni, erőltetni derék praesidiomnak való [TML III, 357 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1676: Mi Uram ezt az várat derék praesidiummal nem tanáituk, lévén benne német No 15, jószágbeli hités oláh drabant No 20. Magyar drabant sohol egy is nincsen [TML VII, 219 Sárosi János és Inczédi Zsigmond Teleki Mihályhoz] * erdélyi ~. 1657: úgy végezétek, hogy az fejedelem commissariusi az vélek lévő erdélyi praesidiummal bémenjenek Munkácsban [KemÖn. 147] * gyalog ~. 1662: Kolosvárra pedig a generál egy commendát alatt való officéreket másfélezer lovag és gyalog praesidiummal ... helyhezettvén ... mindenik helyen megtöbbsítettvén, magok a deréktáborokkal Zsibó felé kijödögéltek vala [SKr 663] * idegen/idegen nemzetből álló ~. 1660: Váradot ne felejtse Kegyelmetek emberrel s egyébbel muniálni, mert bizony elvész most, ha csak úgy hagyják. Kővárban sincs, úgy értem, semmi idegen praesidium [TML I, 527–8 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: idegen nemzetnek, tisztet, főképpen Várakban ne adgyon, idegen nemzetből álló praesidiumot, se Várakban, se maga mellett ne tartson, körülötte lévő belső udvara népén kívül [AC 23] * közönséges ~. 1666/1701: az közönséges Praesidiumnak elő ggek rendellyenek olly szálást, hogy az ki bontakozás károkkal ne légye(n) [Kv; KvLt I/188] * kuruc ~. 1705: A mi generálisunk pedig azzal ment el, hogy ... még addig neki sok dolga lesz akit végben kell vinni addig, míg az armada béérkezik. Ez pedig a lehet, hogy Hunyadon és Déván kuruc praesidiumok vannak, és ... azokra megyen [WIN I, 609–10]. 1710: (Érsek-újvárt) feladák ... a kuruc praesidiumot elbocsátják, a városban német praesidium szálla be [CsH 449] * lovag ~ → gyalog ~ * lovas ~. 1675: Hír lévén Kameniczen, kiment az lovas praesidium, de az más rész had útban állván az Neszteren Moldova felé, nem mert az török az Neszteren által jöni [TML VII, 37 Béli Pál Teleki Mihályhoz] * magyar ~ 1663: Azon várakban lévő magyar tiszték és magyar praesidium flügénének ő nagyságától és ... fejedelemnek tartozó homagiumokat engednék letenni, hogy annál bizonyosabb lehetne ő nagysága azon erőssé-

geknek kezében való vételében [TML II, 484 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez] * német ~. 1664: Már négy holnapja, hogy az német praesidiomnak nem fizetek. Valóban kéri hópénzeket [TML III, 134 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhidról]. 1710: Az erdélyi commendó pedig Pekri Lőrincze marada. Rabutin a harc után Kolosvárra bemene, és a várost megsaccoltatván s a kőfalakat egynehány ölnire lerontatván, az ott való német praesidiummal együtt Szebenben visszamene békivel [CsH 343] * orszá ~a. 1667: Ha ... be nem bocsátaná az ország praesidiummal, szorítsák be az várban, az vármegyét is ültessék fel s obsideálják [TML IV, 103 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * várbeli ~. 1669: Az én Istenem szent fiáért mentsem meg engem az olyan szolgálattól, az hol kilencz forint kegyelmességet nem érdemel egy várbeli praesidium [TML IV, 578 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1710: Szigetvára tovább nem állhatván az obsidiót, mikor a nagy éhség miatt annyira jutott volna a várbeli praesidium, hogy a lovokot vernék agyon s azokat ennék, kutyákkal, macskákkal együtt, és a török császár meg nem segíthetné, feladják a várat a római császár hadának [CsH 214–5].

2. ~ul helyőrségként; ca trupă detaşament de pază; als Garnison. 1657: Nagy Imrehet néhány száz lovas fizetett haddal praesidiumul minden gyalog nélkül otthagytott [KemÖn. 272]. 1666/1701: Ugy igyekezi az Nemes Ország az Colosvári állapotot moderálni, hogy ... Praesidiarius nevetis bár ne visellyenek, annál inkább attul ne félljenek, hogy valamely más vég hely(en) Praesidiumul Collocaltassanak, mert olyan nem léssen [KvLt I/188 egy-i végzés].

3. katonaság; oaste, trupe; Militár. 1657: El akarván azért onnan is indulni, az fejedelem is comunicála vélem, és kére, lennék már akár csak az kész dolognak promotora ... kívánám azért azt, hogy valami praesidiumot bocsátana és commissariusokat kísírsnek színe alatt vélünk [KemÖn. 141]. 1677: A' Kapitány ... a' Nemes ember jóságira praesidiumot ne küldgyön, és meg ne fogassa [AC 226].

4. elnöklet; praesidium, prezidiu; Vorsitz, Präsidium. 1765: Die 24 Martii Mlgs L. Baro és Fő-Curator Wessellényi Ferentz Vr ő Excellentiája a' kolosvári Venerabile Consistoriumnak Tagjait, maga házához hivatván Consistoriumot ültetett, ő Excellentiája maga Praesidiuma alatt [DobLev. IV/214]. 1781: A főispán Teleki Ádám úr betegsége miá nem esheték meg a marchalis szék József császár hűségére homagiumunk depositója végett usque ad 11-um Octobris; akkor is br. Bánfi György úr praesidiuma alatt Bonchidán [RettE 415–6]. 1789: Die 19a April. plenum Consistorium tartatván Mlgs Insp. Curator B. Bánfi György Ur ő Nsga Praesidiuma alatt ... a' Tiszt Clerus, a' Domestic Curator Urak és más Consistorialis Személyek jelen letékben [Kv; SRE 257]. 1840: Februárius 13ik Napja Delutáni idején, valamint én — úgy feleségem is a' Tanács Házhöz fel-hivatvatván, az holott a' Tkts Hadnagy Ur praesidiuma — alatt Feles Urak valának, a' kérdezettétőllem, hogy 12a Fébr tett Gyujtatásról nem tudok én valamit [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

prezídiumbeli I. mn helyőrségbeli; de garnizoană/prezidiu; Garnisons-. 1783: méltóztassanak ... az itten való Praesidiumbeli Commendans Vitéz Kapitány urat requirálni, hogy elfogattassék ezen Excessivus ember és gonoszsgaiért el véjendő büntetése véget az I. Regimenthez küldetessék [Mv; MbK XI. 68].

II. fn helyőrségi katoná; soldat din garnizoană; Garnisonssoldat. 1657: megértvén ... azt is, hogy nappal az praesidiumbeliek vigyáznak az városban is, de éjjel az várban takarodnak, és csak az városbéliek ... őrzik az várost [KemÖn. 195].

prezídiumfizetés a helyőrség javadalmazása; plata garnizoanei; Garnisonslohn. 1662: Ezalatt Barcsai Ákos komornik-deákja, Dobolyi István a főkapitányhoz bejövén a praesídiumfizetésre kétezer arany szép pénzsummát hozott és adott vala [SKr 507].

prezídiumos helyőrséggel ellátott; cu garnizoană/prezidiu; mit Garnison. 1664: az praesídiumos helyek felől szükséges volt volna ő felségét requirálni [TML III, 19 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

prezídiumpénz helyőrség zsoldja; solda garnizoanei; Garnisonsold. 1597: Geroffy Janoss wram zolgaiait widte az presidium pinszel Istűan deakot wegy istűan harom loűan szekerin Tordara ... —/75 [Kv; Szám. 7/XIV. 83 Masass Thamas sp kezével].

prezídium-pénzes helyőrség zsoldját szállító; care avea la el solda garnizoanei; Garnisonsold liefermd. 1597: Az presidium pinszes Istűan deakot widte Beel Andras ... f 1/50 [Kv; Szám. 7/XIV. 83 Masass Thamas sp kezével].

prezídiumú (vmilyen számú) helyőrséggel ellátott; cu (un anumit număr de) garnizoane/prezidii; mit Garnison (von bestimmter Zahl). 1704: Badensis háromezer praesidiumú erős helyet megszállott, és azokat beszorítván minden órán expugnálja [WIN I, 247].

presumpció 1. feltevés, feltételezés; presumptie, presupnere; Vermutung | gyanúsítás, gyanú; bānuială, suspiciune; Verdacht. 1597: Myerthogy az Actor bizonsagy ... walamy nylyan valot ... az captiűűshoz nem bizonytot ... holot in contrarium az captiűűs bizonsagibol akiknel lakot, es conűersalkodot vellek, constal hogy semmi p(rae)sűmtio eceleottis hozza nem volt [Kv; Tjk VI/1. 5a]. 1599: Tetzcyk azert az teorwennek az Praesumptiokhoz kepest kiket az tanűk az eleobbely lopogatasy feleol inferalnak hogy az fogoly leaninak harmad magawal Jambor Tiztessegbely zemelyekkel menteny kel magat [Kv; i.h. 329]. 1600: Palastos Jstwan es Jeney Jstwan az eo igaz lelkek esmeretekre valljak, hogy eok az hywatalokban es tiztekben hywen az varosnak valasztasa zerent minden effele dolgokban zorgalmatoson el eoegykeztek Jarny Kis Caspartis penigh Nem az Bek Peter vadlasara hanem keoleomb keoleomb praesumptiokra es hallomasokra az mi tizteonk zerenth ideztetteok ele minth zinthent egyebeket, valakikhez praesumptiok voltak [Kv; i.h. 480]. 1648: Magyar Andras, Szeplaki Horuath Sigmond V(ram) hazanal valo gondűiseleű, illien actiot moueal Magyar Leűrincz new fogolj ellen, hogy illien praesumptio(m) va(gyo)n az megh irt i. ellen^a [Kv; Tjk VIII/4. 276. — "Köv. a részl.].

Szk: —ra megfogtat. 1648: Daroczi Ferencz preasumptiora megh foghtatuan az Actrix Aszont az Incta(na)k szolgálaiat mivel Aszszoniat el hatta volt mellet az Incta(n) negligalvan (így!) Daroczi Ferencz nemoba(n) hatta abbeli praesumptioiat [Kv; i.h. 315] * bizonyos ~.

1593: Mierthogi az bizonsagokbol az teorueni semmi bizonios dolgot nem tapazhat (!) megh, hagi az kouach legininek Jstuan kouachneual valami nylyan valo vetke parznasaga leot volna, vagi valami bizonios p(rae)sűmptiok altal abban az uetekben deprehendaltatot volna, ez okon torturara az teorueni nem bohattia [Kv; Tjk V/1. 380]. 1594: Mierthogi az tanuk vallasokbol semmi oli bizonios praesumptiok ... nem elicialhatni, kibeol az Alperesekhez valóba az gianosagh mehetne, Azert ezekre a sorokra az tormentumra az teorueni nem bohattia [Kv; i.h. 454]. 1599: Myert hogy az tanuknak vallasibol bizonios praesumptiok eliccalnak, hogy effele aprolek lopogatasy nem chyak egyczer, sem ketczer, hanem egy nehany vttal volta(n) egy nehany helyeken ... az Actornak keresetire es karwallasara per torturamis megh kerdezgethetik annak helyen [Kv; Tjk VI/1. 335] * méltatlan ~. 1669: Minthogy azert méltatlan praesumptiok miatt szenvedem az sententiázást, hiszem, Istenem megszán engem [TML IV. 603–4 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz] * nagy ~. 1670: az Incta(na)k nyilva(n) valo boszorkánysága felől ne(m) docealnak, mind az által, mint hogy reportalnak oly vilagos Circumstantiakat ... mellyek ne(m) kiczin p(rae)sűmptiok importallnak az Inct(ana)k boszorkánysága, és bűjös bájoskodása felől ... az nagy p(rae)sűmptio alol tertio se eliberallya magát intra octava(m) [Kv; TanJk II/1. 724–5].

2. vélekedés; pāre, opinie; Meinung, Ansicht. 1664: ellenem való rankorábűl irt levele Kegyelmednek, nem irhatom, nehezen nem esett volna, melyekre való választételemet halasztottam ... Űgy hitettem el magammal, azon Kegyelmed írási csak maga praesumptiójábűl lettenek, mivel nekem azokban némelyikében sem hírem, sem tanácsom [TML III, 128 Teleki Mihály Veér Gyűrgyhűz].

pribék 1. fn 1. hitszegű, árulű; trādator; Verrāter. 1612: (Geczy Andrās) ne(m) tekintűe(n) sem Istent, sem az nekűnk valo kűtelessűget, sem penig az keresztűysűsűnek romlasat, mint affele Pribek, hűttűtlen Ember sok hamis practicaj altal mind magűnk, s mind Orzagűnk dolgai, hátra hagyuan magat proműeulta az portan, szep vegh hazainkat Tűrűknek igűre es haddal indűlt reank [PLPr 73 fej.]. 1662: Ēn Kűzűp Szűlnak Vārmegűyében Monoba(n) Lakozű Janűs Deāk ... az keresztűysűsűghűnek termeszt szerűnt való ellensűgűvel az Poganyokkal egyget értettem minden romlásaba(n) ennek az földűnek, rablásokba(n), egetűsekben ... tārsk volta(m), az Pogányok(na)k Ąrmássá lűttem ... Mely Istentelen es keresztűjűn termeszt ellen való lator Ąrmassűgűmėrt ... meg fogattatva(n) ... erős foghsűgűba(n) tartattam ... halálra mint affele Pribek megh sententiázattat(m), exequaltatnijs akartak ... folyamodtat(m) az Nehai Tekűntes es Ngos Barcsai Sigmondűe Aszszonyomhoz; hogy ... vāltana megh az haláltűl [Monű Sz; BK]. 1663: egy embersűges ember sincs Erdűlyben, ki az keresztűyűnek jovāt nem kívánja elmenűvűn az kűtelenitű tűrűk fűgyűver nyakokrol, bizony szabadoson szűlnak; van egynehány pribek, de megverű Istent őket nem sokāra [TML II, 597 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. martalűc, űtonālűlű; bandit; Bandit, Rāuber. 1671: Hogy a' Pribeket es Ąrmásokat s' egyűb czűgűges vűttekben ělű Latrokat-is ez után a' Faluknak lakosi ne lappangtassāk dugassāk, annāl inkābb mellettek fel-tāmadni ne mērűszellyenek, hanem inkābb ... azon helyűyeknek Tizsűtűnek ěrtűsűkre adgyāk [CC 52]. 1672: Az vistai molnāromat kűt tűrűk, vagy pribek az ějűl elvitte az malombűl [TML

VI, 242 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1736: Mentünk szent Péter és szent Pál napján az bácsi templomhoz is ... az fejedelem németjeiben fegyveresen felesen kísértének, mert félelmes vala mind az váradi töröktől, mind az pribékektől [MetTr 434–5].

II. *mn* 1. hitvány, gazember; ticálos, nemernic; niederträchtig. 1619: ezt mondá Mehmet pasa, hogy: Csudálom én az én atyámfiat, hogy azféle pribék bestye kurvafiának hiszi el szavát [BTN² 180]. 1660: Az pribék papnak az gratiát megígérhete [TML I, 494 II. Rákóczi György Teleki Mihályhoz]. 1663: Tudode 1662 esztendőben Koraczo(n) után ket hettel mikor Nagy Janos V(ra)mat az pribék armasok ell vittek, ha az szovárosi Gergely pap akkor ott lőtt volna es szajabol hallottade hogy velle kerkedez volna hogy őis ott volt es ha az armasokkal tarsalkodotte [Szék SzD; RLt I].

2. semmirekellő; netrebnic; nichtswürdig. 1676: Az melly Pribek varro inast fogattunk volt varrani Kato szamara annak attunk volt ... flo. 4 [Beszt.; Törzs].

3. szitk alávaló; josnic, infam; nichtswürdig. Szk: ~ anyja. 1780: jo szerentséje Baszom a pribék Annját, hogj a Csejébe nem kaptuk [Etéd U; Pf].

◊ *Szn.* 1578: Bribek (!) Janos [Kv; TanJk V/3. 169a]. 1590: Pribek Gergelj [Szu; UszT]. 1597: Pribek ferentz [Kv; Szám. 7/XII. 123]. 1614: Pribek Jstua(n)ne pix [A.csermáton Hsz; BethU 297] | Pribek Peter pp [A.boldogasszonyfa U; i.h. 171] | Pribek Andras pix. Pribek Istúan pix [Telekfa U; i.h. 115]. 1625: Pribek Jstwan [Kv; Szám. 16/XXXIV. 16]. 1640: Pribek Simon [Szevesztrény F; UF I, 753]. 1677/1681: Pribek Mihaly [Vh; VhU 473]. 1687: Pribék Farkas [Bádok K; Bhn 23]. XIX. sz. *eleje*: Maria Pribék [A.csermáton Hsz; HSzjP].

◊ *Hn.* 1699: Az Pribek Lokja mellet (sz) [Petek U; EHA].

pribékez pribéknek nevez/szid; a spune cuiva/despre cineva că este ticălos/nemernic, a face pe cineva nemernic/ticălos; als Schurke nennen. 1688: Colosváratt külső Magiar uczáb(an) Iako Miklosi Daniel ... magamat és feleségemet sok emberek hallottára szidalmazott pribékezett, diffamált, kurvázott, sok illetlen szókkal illetett [Kv; TJk XIII/I. 341].

pribékség hitszegés; ticăloşie, mîrşăvie; Treubruch, Treulosigkeit. 1670: Az debreczeniek nagy latorságokat Nalácsi uramnak írt levelemből Kegyelmed megérti, mely nagy pribékséget cselekedett az az kutya bírójok [TML V, 608 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

prics 1. egyszerű deszkafekhely; prici, pat de scînduri; aus Holzbrettern zusammengefügte Liegestätte. 1808: vétet-tetett a Várda Ház Prittsaire 15 szál ordináré deszka [Kvh; HSzjP]. 1827: (A) Katona Albert Mártonra tántorodott — ezért Albert Márton ötlet kétszer pofon vágta, és a' pritsre le ültette [Egerbegy TA; TLt Köz. ir. 1110]. 1840: Marton Ilonka Bátori Györgyné ... részegen haza jöven, — rab Kováts Gyurit a' túszej melletti pritsről le lökte | Bátori Györgyné ... merőbe tagadja — hogy részeg nem volt, — 's tagadja azt is — hogy Kováts Gyurit a' kementze előtt levő pritsről nem lökte le [Dés; DLt 36/1841]. 1844: A' rabok szobaiba csak prits van [Dés; DLt 1285]. 1848: a Nms Város Tömlötze számára egy Pritsnek az el készítéséért ... egy pengő forintot fizetett legyen | Öt heverő divánt

(Prittsét deszka párnástul) hat véset kemén fa Lábokra enyvezett plattokra egy ölös hosszúságut [Dés; DLt]. 1850: Egy prics, egy pokroc [LLt].

2. egy fajta nyereg; un fel de şa; Art Sattel. 1843: Egy pritsre négy uj struplit tettem 2 Rf. Egy pár talpalot attam 24 xr ... Egy nyeregke két uj struplit tettem 1 Rf [Kv; Újf. Nemessányi András szíjgyártó kezével]. 1846: egy pritsre egy ujj strajelit (!) tettem a másikat meg bereltem másfél arasznyira, egy farmatring tartot tettem ... két hámot re(peraltam) [Kv; Újf. 1].

Frecksay 303 a nyeregfajták között említi egy lapnyereg nevűt, melynek német nevéként a *Pritsche* szót adja meg.

Szk: *anglus* ~. 1814: egy Anglus Pritsért és ahoz valo Nyereg Szerszámmért fizettem 66 Rf 65 xr [Dob.; BetLt I] * *magyar* ~. 1842: egy magyar és egy német Prits, minden hozzá valo szerszámaival [Csekela AF; KCsl 3] * *német* ~ → *magyar* ~.

pricses nyereg egy fajta nyereg; un fel de şa; Art Sattel. 1820: Egy pritsés nyereg kengyellel, és le kötőjivel [Mv; MvLev.].

pricsnyereg egy fajta nyereg; un fel de şa; Art Sattel. 1835: Egy prits nyereg tarka nyereg alá valóval [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1849: Egy prits nyereg kengyel szíjju, és vas 50 Rf [Görgény MT; Born. G. XXIVd]. 1850: Egy prits nyereg szerszámot [Dés; DLt 776]. 1859: Egy prits nyereg három Darab és szegezés 20 xr [Kv; Újf. 1].

Szk: ~ *kantár*. 1849: Egy ujj prics nyereg kantár [Dés; DLt]. 1850: egy derék prits nyereg-kantár, s egész lovagló készlet 35 vft [Algyógy H; Born. F. II].

prietyen barát; prieten; Freund. 1755: az embert nem mindenkor bocsátotta bé a Házba, olyankor mindenkor az eő Prietyennyei voltanak nálla [K; Told. 3a Franciscus Egyed vall.].

prikulics lidérc; pricolici, vîrcolac; Alp, Mahr. 1838–1845: prikulics: „Prikulics” (román „prekulicsu”) boszorkány, lidérc, miről hiszi a nép, hogy mint Proteus minden állatalakot képes magára fölvenni [MNYTK 107]. XIX. sz. *f.:* A benülő asszony nyujcon fél a körtöbe nyásba szurva egy csonka séprűt, különben a pirkoricz (!) a szép gyermekét egy nagyfejű, nagyhasu, rövidlábú kolyókvel cseréli fel [Hosszúfalu Br; Nyr IV, 557].

Szn. 1857: Moldován Mária Prikulitsné [Bh; RAK 155].

prima elseje; întâi; erster Tag des Monats. 1835: minden Hónap kezdete körül töllem szorgalmason kérdi: Mikor lesz prima [Zsibó Sz; WLt].

Szk: ~ *áprilist megjárja*. 1674: Az szegény Inczédi valóban megjárta az prima Aprilist, mert most halva fekszik [TML VI, 566 Székely László Teleki Mihályhoz] * (a) ~ *áprilist (meg)járta(ja)*. 1665: Mi velünk Uram, az az tökéletlen pasa valóban megjárta az prima áprilist [TML III, 469 Ébeni István ua-hoz]. 1678: Ktek talán tsak tréfára akarja venni a dolgot, s prima áprilist akar velünk jártatni [EOE XVI, 259].

primarietás elsőség; prioritate, întâietate; Priorität. 1711: Ha hogy azért akarki ... magának primarietast vendicalna maga nagyzásával más(na)k ... kárát munkálodni ... csak

akarná is ... pénzének le tételével amovealtassa [Dés; DLT 489].

primárius I. mn 1. ~ diák első diák, a diák-esküdtészék tagja; membru al juriului format din elevi; erster Schüler, Mitglied des Schülergerichtes. 1758: Legelső praepceptorom volt Éltető András, igen nagy, jóforma, erős ember, primarius deák, azután zilahi nótáriusságában hala meg [RettE 61]. 1789: Hogy nehai b. e. Tektes Magyarosi Beniamin Ur ... Tiszts Tudos Imreh Ferentz Uramtól, akkor Nagy Enyedi Primarius Deáktól, nékem Kamarás társamtól Lévalt légyen költsön 60 idest hatvan Forintokat, és Zálagul valami jóféle gyöngyöt hypotékált, ezt igen jól tudom [Sárd AF; DobLev. III/666].

2. ~ *koakvizitor* első/fő közszerzeményes/szerzőtárs; coachizitor principal; erster/Hauptmitverfasser. 1792: Ha mit doceál a praetendens Asszony hogy primarius Coaquisitor lett volna Nehai édes Attya Ura, és Mogyorosi Iusra investiatott a Coaquisito, igen is az Investitura(na)k fele részszét jo szível léválljuk [Ne; DobLev. IV/701].

II. fn szobafőnök a kollégiumban; responsabil de cameră într-un colegiu; Stubenaufseher im Kollegium. 1870 k./1914: Primárius: minden szobában egy, a lakók közül legidősebb (tanulási fokozatra) vagy éppen esküdt (juratus) volt a szobafőnök ... Felügyelt a szobában a napi rendre, tisztaságra | Az ajtótól jobbra eső ablakfelőli szögletben volt a primárius ágya, asztala; balfelől a secundarius ágya, asztala [MvÉrt. 33–4, 15].

primás hercegprimás; primat, primaș; Fürstprimas. 1823–1830: Az elektor vagy papi választó fejedelem volt akkor Maximilián, II. József császárnak testvére, kinek is coadjutor, báró Dalberg itten Erfurtban lakott, akit Bonaparte azután <a> Francia Birodalom primásává tett volt [FogE 245].

primásság (herceg) primási tisztség; funcția de primat/primaș; Funktion als Fürstprimas. 1782: (Károlyi Antal) Olaszországba küldetett volna hét esztendei exiliumba, a fiát pedig primásságra vagy micsoda nagy papuraságra emelte öfelsége [RettE 418].

primiciás első mise; prima liturghie a unui preot catolic proaspăt hirotonisit; erste Messe des neuen Priesters. 1823: Az új Pap Floriánnak Primitiássa tartásakor 1 kupa Aszszu Szőlő Bőr [Déva; Ks 106. 131].

primipila lőfő rendű székely asszony; femeie din rândul primipililor, soția unui primipilus; Szeklerfrau vom Primipilustand. 1606: Breda (!) relicta Stephani Abronfalui Primipila* [Uszt 20/111. — *Valja]. 1698: En al Csik szeki Szent Simoni Nehay Lacz Balas primipilus Relictaja Georgj Ersebet primipila testemben mint illien nyomoru gutta ütött Ember beteges de Istennek hala eszemen es jo elmemen leuen ... tesztek testamentaria dispositiot [Csatószege Cs; CsAlt F. 27. 144]. 1728: Bartos Andrásné Márton Agnes primipila Annorum cir. 28* [Altörja Hsz; HSzjP. — *Valja].

primipiláris lőfői; de primipilus; vom/aus dem Primipilustand. Szk: ~ státus. 1765: Constat al Instansnak Primipiláris Statussa azért ha elegendő Darabontok talaltatnak Siménfalván a Biroság és Polgárság viselesre, a Biroság és Polgárság viselestől absolvaltatik [Usz; Sf].

primipiláris levél lőfői kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii de primipilus; Brief/Urkunde über Privilegien des Primipilus. 1803: advan nehai nagy Moyses János Szabo Mihálynénak egy kitsid ben valot, meljet mostanis Szabo András uram bir egy kitsid kün valoval együt ... azon kised <ben> valo pedig Tordai vsz volt a Tordai familia Primipiláris leveléből mais meg lehet látni [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Tordai Samuel (77) vall.]. 1807: A Primipillaris Levelivelis magán nem segethet legkissebbenis a Panaszlott, mert a tsak Copia [Aranyosrákos TA; i.h.].

primipilátus lőfőség, lőfői kiváltság; situația privilegiată a unui primipilus; privilegiierter Stand des Primipilus, Primipilat. 1612: Mi hiuunk az uitezleo Uzoni Beldj Kelemen ada ertesünkre jelentuen hagi egi Csiki Szentgeorgy Jmreh Peter neuu iobbagia mi teollunk, nem tudank miczioda szin alat, Primipilatust extrahalt uolna [BLt 3 Báthori Gábor fej.].

primipilus lőfő, lőfő rendű személy; primipilus; Primipilus. 1593: Chizer Balas Palfalwj primipilus [Uszt 10/90]. 1595: Valentin(us) Hannagi de Malomfalua primipylus [i.h. 10/40]. 1614: Primipilus nincz egynele teob. Imreh Dauuid; azis budoso [Bodos Hsz; BethU 210]. 1641: Mű Mihaczi Demeter Illieffalui mostan Sepsi Szeknek Vice kiraly biraja, es ... Ereszteueny Istuan ... primipilus ... keozul eligalt birak [Kp I. 53]. 1656: Mű Szabo Thamas Nob. es Balint Janos primipil(us) kik az ide alab megh irt dologban fogot birakok vagiunk [Bikfva Hsz; BLt]. 1667: Janos Deak alias Gall primipilus mosta(n) Illyefalui Schola mester [Hsz; BLt 3]. 1671: Székely Atyáncfiai-is jelentik, hogy ... az hol elégséges Darabantok voltak, azok viselték a Falus Biroságot, a hol pedig azok nem voltak az Primipilusok-is viselték [CC 36]. 1710/1792: Albisban ... jövenek mi előnkben illyen betsülletes Szemelyek, Testvér Atyafiak, ugymint Tiszteletes Etzken Samuel Pap Uram mostan Hunyodvármegyében Kéméndi Praedicator ... és ... Etzken György Uram mint Vér Atyafiu, Primipilus [Albis Hsz; BLt. Transs. 29]. 1773: Csik várdőthfalvi Petres Mattyas primipilus actualis cántor [Szentkirály Cs; EHA]. 1784: Csikjenőfalvi primipilus Vizi Péter törvényben hitta csikjenőfalvi Biro Albertet ez okon* [Jenőfva Cs; RSzF 259. — *Köv. a részl.]. 1809: En Királyi fő Kormányozo, a Királyi Guberniummal egyet értőleg ... minden Armalistákat, Egyházi Nemes Embereket, Primipilusokat, és Pixidariusokat, arról bizonyossá tészem, hogy mihelyst ok a közelebből tartando Gyirás Székeknek alkalmatosságával lustraltatnak ... azonnal az adoza Tabellákbol jövendőre nézve lejendő kitörölletések aránt a Rendelések meg fognak tétetni [Kv; Somb. II]. — L. még CsVh 78, 82; RSzF 101, 107, 109, 123, 138, 143, 213, 228.

primipilusi lőfői; de primipilus, din rândul primipililor; aus/vom Primipilus-Stand. Szk: ~ rend. 1794: Ez előtt valo napokban alázatos Instantiánkot nyujtottuk vala Nagyság-tok(na)k eleibe az közöttünk lévő Armalistáknak velünk nem szolgálása iránt; a melyre kegyes választást vettük Nagyság-tok(na)k ... H Almási Lakosok ugy mint Primipilusi és Colonus Rendek [Szu; Borb. II] * ~ személy. 1728: Műk ... Szent Ersebeten Lakok Majzos János nagyobb es Hajdo János mind ketten primipillusi nemes szemeljek ... Mikor volnank ... az Szakacs György nemes Szemelj hazanal, jöven mű előnkben ... Szakacs György es Bodo Pal Dara-

bont szemelj Szent Ersebetiek, ada mű előttünk Bodo Pal ... Egy Darab szanto földet Zalogara [Usz; i.h.].

primipilus-rend lőfő-rend; rñdul primipililor; Primi-pilus-Stand. 1844: a ... bizonyítványbeli „Lovag” egyéb aránt elég tisztá Magyarságu ki fejezés alatt nem más mint „primipillus” rend értetik [UszLt XI. 85/I. 8].

primipilusság lőfőség; situația privilegiată a unui primipilus; Primipilat, privilegiert Stand des Primipilus. 1741: Tamás János Fiai Tamás András Tamás Mihály Tamas István Primipilussagok iránt az Darabontok Contradicaln(a)k [Lövéte U; UszLt XII. 86].

primipilus-személy lőfő-személy; persoană din rñdul primipililor; Primipilus. 1794: Mű ... Szent Ersebeti ide a láb subscribált primipillus Szemelyek Adjuk a mi igaz hitünk Szerént való testimonialis Levelünket Arol hogy ... hírt tévenk hogy Ó kegyelmek meg jelenjenek a közelebb következőzendő pénteken A Nemes Kereszt Ur fi Szekben Kereszturat hogy valami Déli barátomat (!) meg halgoss-onok [Usz; Borb. II].

primogenitura elsőszülött; întâiul născut; Erstgeborene(r). XVIII. sz. eleje: Neha az Attyak Szepe Leanyokat Joszágra Gazdaságra nézve megh vecsemedezet Familiaba adgyák, és á Primogeniturája kolontoson esik, de az után per Curiositatem resuscitállyá á Familiát [JHb 17/10 lőtar-tási ut.].

princ herceg; print; Prinz. 1736: A békesség minden biz-onnyal meg van a Francia és a mi Urunk között Isten(n)ek hálá és Princ Conde jó Bécsbe, a ki ott fog szün-telen residealni a Francia részről [ApL 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből].

Án. 1811: Printz* [ArE 134. — *Ménlő].

principális I. mn 1. fő, elsőrendű; principal; Haupt-1793/1794: a Commissio a' jelen lévő Compossessorokkal ... meg indulván a' fennebb specifice le irt három prin-cipalis Nyilakot ... a' három részen lévő Compossessorok-(na)k birodalmában bortsította a' Nyilak szerent [M.bagó AF; DobLev. IV/139. 22]. 1794: mitől esik jól nem tudha-tom, hogy úgy reá estenek mindenek, és kívánnýák el pusztítani, a Felesége is ennek principalis oka [Déva; Ks] | Az egisz verekedésnek Principális oka Veres György volt [uo.; Ks 79. XXVI. 10]. 1811: ezen ... Helységben egész határ Osztály Celebráltatván ... a Felső Határon lévő Fordulo a Geometra Ur által öt principalis Lineakra fel is osztatván, minőünk is ... négy Antiqua után jutott hat Szántó Táb-lánk [M.köblös SzD; RLt].

Szk: ~ aktor elsőrendű felperes. 1770: 16–17-ma et sub-sequentibus diebus voltam a tótfalusi erdők osztására. Szil-vási János ... kiváltván azt a részt, melyet eddig gr. Kornis Zsigmond úr bírt, volt a principalis actor [RettE 241] * ~ inctus elsőrendű alperes. 1738: a Szóts Czéh vagy az Prin-cipalis Inctus ... praemonialtnak, hogy aféle enormis bün-tetéseket evitallyanak [Torda; TJKt I. 172].

2. elsőleges, eredeti; originar, inițial; original, primär. 1669: küldené Kegyelmed bizonyos emberét ... Késmárkra, hogy az ott való híres doctor csinálna olyan alkalmas esz-közt ... hogy akár ételben, akár italban tétetődne, munká-lódnék akármelyikben egyaránt, csakhogy vagy felettébb

való keserűségével vagy édességével az ételnek vagy ital-nak maga principalis ízét ne rontaná el [TML IV, 489 Szé-kely László Teleki Mihályhoz].

II. fn 1. feljebbvaló, felettes; șef, principal; Vorge-setzte(r). 1585: Paxij Caspar vallia, Dabo leorincz es Ta-mas az Jstenert kert engemet hogy az eo Atthiokfiat ky eresztessen az principalissal kezessege(n) [Kv; TJK IV/1. 442]. 1600: Bizonittchyak megh azt hogy mind vttjokban, s mind penigh az Varoson az megh holt legeny es teob tarsay Attanak okot az haborusagra, eok magok mentse-gekbe oltalmaztak magokat In c(on)trarium az megh holt embernek principalisys bizonittchyanak mindeneket [Kv; TJK VI/1. 454]. 1614: az ő Principalissj it in facie sedis Judiciariae Ország törüenyre szerent Jurallyanak azon, hogy azokat az Leüleket az en Uram Boldisar Deak atta nekik [Kv; RDL I. 8]. 1720: Méltóságos Ur Branitzkai Jasika (!) Imreh Uram eo Nagysaga ... Szokot jussamat meg adván mint Szolga bironak, Nemes Thorda varmegje Méltóságos Fő Ispánja mint principalisom kenszerite eo Nga hogj menjek el ... Oláh Rákosra [T; JHb XIII/65]. 1761: Az Utrizalt napon en Conscribaltom Melgos B. Principalis Urammal a mit ott kaptom [Branyicska H; JHb XXXV/45. 8]. 1782: a Praefectus ... ha láttya a keze alatt való Tisztek-(ne)k korhelsegeket s insinceritassokatt tartozik azt min-denkor Principalissának meg jelenteni [Thor. XX/4]. 1784: kellettén ... egy olyan Diariumot tartani, a' melyben min-den némű Traktírsághoz való Errogatíjokot, és Perceptio-jikot ... fel jegyezni tartoznak: Ezen könyvet ... Mgos Prin-cipalisoknak ... producályák [Told. 16/87]. 1804: a sze-gény Birois ugj meg szokta nehaj Principálissától az italt ... hogj szinte el ázik a világról [Ádamos KK; Pk 5]. 1808: Más nap reggel ... a Vetőbben mentem Principalis uram számára mint kötelesse [Déva; Ks 119b]. 1828: Principali-som Groff Rhedei Adam Uram ... Pánczelcsehenn edj Pap Tyimofia Nevű Colonussa igen jó farago szolgáját a Fa-lusiak el fogták Thironak aki már negyven esztendő Em-ber vagyon [Doboka; BetLt I Kis István Vajna Istvánhoz].

2. (városi) előjáró; principal (al orosului); (städtischer) Vorgesetzte(r). 1605: akar kihez is, úgy mint tellyes Excutorok menyenek ki ha á fel, ky az Jokba(n) vago(n) relúctal, és ellenkezik, tehát az Oszto Byrak az Princy-palissal együt adgyak hirre, ő kgmeknek Tanaczu! [Kv; TanJk I/1. 499]. 1734: Nemes Décs Varossá(na)k Csatány nevű Falujabol hami lábos Marhák ... el vesztenek ... a Nemes Város Principalissaj eő kglmek a Karosoknak hittel ammiere mernek mondani karokrol Csatánnal fiztessék meg [Dés; Jk 448b]. 1738: Procurator Nstes Simon István ő kglme ... Város dolgáb(an) mikoron jó, akkor is a Prin-cipalissai tartoznak Succurálni [Dés; Jk 449].

3. megbízó/meghatalmazó személy; persoană care împu-ternicește pe cineva pentru a face ceva; jn mit etw. betrauende Person. 1673/1681: Az Supplicans Iro deakja bar iol megh gondolna, az Supplicationban mitt irjon, es mint exponállya az dolgot, bar most eleb olvassa vala megh principalissanak igassagát, s külömben talalta Volna az dolgot lenni, az mint exponalta [VhU 463 Thököly Imre vál.]. 1677: Ha valamely prokátor kötelessége ellen el nem járna hiven a' fel-vet causajában principalissának ... a' Fis-calis Director procedallyon az olyan ellen [AC 209]. 1710: A belgák resideense az ő principalissinak levelivel együt a császárhoz felmegyen és nagy bátran a levelet megadván, azt mondja a császárnak: „Szentséges római Imperátor, az én hatalmas principalisaim, a belgiumi ordók, felette igen

*gyertyatartó. 1746: Két princz metall gyertyatartó [Vargyas U; DanielAd. 256 br. Daniel István ingóságjegyzéke]. 1793: Ket printzmetall gyertya tarto [Kv; TL Consr.] * ~ kanál. 1746: Egy csonka princz metal kanal [Vargyas U; DanielAd. 257 br. Daniel István ingóságjegyzéke] * ~ pikkely ~ gomb.*

prinszora csapda; prinsoare, capcană pentru animale; Falle. 1755: mikor azon örökséget nagy erdőből irtani kezdettem, két le tsonkált fa felett valami prinszorát nem tapasztaltam, azt se tudom Csertézálás volté, vagy egyéb uton esett azon két fa le csonkázása [Balsa H; GyK. Thor-dasán Davidutz (60) zs vall.].

prior perjel, rendfőnök; prior; Ordensvorsteher. Szk: *páter ~. 1726: Az Tövisi Pater Priortul hoztunk levelet hogj ne háborgasson, de az volt az felelet Hadnagi Uramtol nékem nem paranczol az Pater [Ne; Ks 90].*

prioritás elsőbbség; prioritate; Priorität. 1599: Nob: Lucas Trauzner ... fatetur. Mikor az Danchyak Lórincznek es Geletit Istwannak Statualtuk Az Daroczy Peter fak (!) hazat Magyar uczaba(n) Akkor eode(m) tempore Mind a ket fel oth volt, senkinek semmy prioritat Az massik elót ne(m) Attribualtunk [Kv; TJK VI/1. 354a]. 1669: mint viselte legyen magát Töppellinus és miképpen attribuálta magának a prioritást [TML IV, 470 Fleischer András Teleki Mihályhoz]. 1843: Én Haszonbérbe Kiadó tartozom a' stipulált esztendő lefolyása alatt a' Haszonbérlet nevezett portiom csendes használatába meg tartani ... ha a Haszonbérlet Évek le foljta után, azt megint Haszonbérbe adó szándékom leendő, akkor is prioritással lesz mostani Haszonbérletnek mások felett [Nagyak AF; DobLev. V/1248].

priskabór vmilyen prém; un fel de blană; Art Pelz. 1581: Három muszkva suba vagon, egyik fehér priska bőrrel bérlett, másik veres mohar, harmadik csemelet azokat hagyom a húgaimnak [SzO IV, 76 Székely András végr.].

privál 1. vagyonától megfoszt; a depeseda de avere; ent-eigen, jm das Vermögen nehmen. 1586: Kwn gaspart az Jozagtól az terwjn es mijs priualnok [BK. Báthori István fej. rend.]. 1639: Tudgiake hogi Bogati Andrasne Azzoniomtól mikor el foglaltotta volt az megh holt kglis Urunk az kaptalanok által az Bogathi Jozagot es ahoz Tartozokat, az vtan kellett eő kglmenek ketelenségh alat contrahálni miuel mindeneteol priualtak uolt es semmieucl ne(m) uolt szabad [T; WassLt vk]. 1735/1760: Concludátott végeztetre a falusi kösséget sem kívánván a Poss(ess)orok eő Ngok és kglmek, mod nélkült meg szomorítani, és minden beneficiumától priválni ... Hogy ... lévén a Falunak két közönséges jo darab kaszálo Rétye ... az az falu közönséges szükségére ... mostis meg hagyattassanak [Elekes AF; DobLev. I/164. 8]. 1782: A' Jobbágyot és Sellért felettébb valo szolgálattal ne terhelje, nevezetesen minden héten két két napnál többet, akár gyalog szerben, akár marhájával légyen töllök ne praetendálljon, s ököit az eddig birt vagyonotskájoktól ne privállyá [Ne; i.h. III/569. 2b. — *Az árendátor].

2. vmilyen tisztségtől megfoszt, felment; a destitui, a elibera/scoate dintr-o funcție; jm seines Amtes entheben. 1661: elebbi Feiedelem Bartsai Akos Vr(am) nemw nemw

idegen indulattal uiseltetue(n), fiunkat Kemeny Simont azo(n) fő Kapitansaghnak Tiztiteöl priualua(n), imponalta uolt annak subealását Tekentetes Nemzetes Bethlen Janos Uram(na)k [UszLt IX. 75/35 Kemény János fej. rend.]. 1677: A' Mely Oláh pap ... más valláson valokat copulalna, vagy tudva, két feleségű embert ... Az Oláh Papsók ... Papságától-is privállyá, ha ugy fogják érdemleni [AC 15]. 1704: Sárosi uram példája ... kiről specialis mandatum volt öfelségének hogy arestálják, tisztitól priválják és ellene törvényesen procedáljanak [WIN I, 131].

priválhat megfoszthat; a putea priva de ceva; um etw. verkürzen können. 1752: Ngodnak elég hatalma vajgon az Hajdukon, szolgálattok bérítöl is priválhattya s ököit valtoztathattya [Futásfva Hsz; ApLt 3 Dombi János Apor Péterhez].

priváltatás megfosztatás; destituere, eliberare din funcție; Ausschließen (vom Amt). 1661: elebbi Feiedelem Bartsai Akos Vr(am) ... fiunkat Kemeny Simont azo(n) fő Kapitansaghnak Tiztiteöl priualua(n), imponalta uolt annak subealását Tekentetes Nemzetes Bethlen Janos Uram(na)k ... Noha ... fiunknak abbéli Tiztiteöl beöcstelenwl leött priualtatasa [UszLt IX. 75 Kemény János fej. rend.].

priváltatik 1. (vagyonától) megfosztatik; a fi depeseda (de avere); (des Vermögens) beraubt werden. 1607: ha Az Jsten Czeffej Margit Azzont kegielmes gonduseleseből, Hazas tarsul eő kemenek nem rendelte volna Az sok kar vallasok es fogiatkozasok miatt, Jozaganak nagj rezeteol priualtatnj kellett volna [Ks NN 30]. 1630: Suki Benedeknek alázatos keőnyeörgésére megh engettwt, hogy iduezült fejedelem, predecessorunktöl, és Vruunktul ... Colossi Ső aknánkrul Vitá duran(te), annuatim neki Conferalt száz forint ereő számu keő sókat, melyektöl eddigh tizen négy esztendőök forgasa alatt priualtatott, successiuis temporibus az Dési aknankrul fogiatkozas nélkül exigalhassa [SLt A. 45]. 1677: A' Jesuitai szerzet ... minden nével nevezendő jognak birodalmitol-is privaltatott | Lovak tartása, azokon valo járás, a' parasztságnak meg-engedtetik, hogy mások által azoktól nem priváltatnak, sem pedig érette meg nem büntettetnek [AC 8, 235]. 1726: Ha ezen Testamen-(tomb)an meg nem nyugodnának az en Edes Gyermekek. valamelik izgagát keresne: tehat az oljan gyermekem, minden acquisitumtól privaltassék [ApLt 3 Apor Péter végr.]. 1741: a Szegénység maga minden napi sustentatiojara valo mediumaktolis privaltattván ehvel halásra jutatt [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1747 k: (Aki bányát kezd) magát adgya Jobbágy(na)k; ha pedig annak magát adni nem akarná, Bányájától priváltassék [Torockó; TLev. 2/1]. 1748: Maga sem tagadgj (!) az Incta Paráznságát ... hohér ál(ta)l vesszővel meg tsapatassék és a' Városlol ki tsapatassék, de gunyájtól hohér ál(ta)l ne privaltassék [Torda; TJKT III. 210]. 1777: ennekeltötte birtak a Ködmónsiek a Konkojfalvi Határnak a Vale Kodminusuluj felöl valo részin egy néhány darab Földeket, de azoktól priváltattak mivel a Konkojfalviak ki verték öket belölle [Körtvélyes SzD; JHbK LVIII. 28].

2. (tisztségétől) megfosztatik/felmentetik; a fi destituit/ eliberat din funcție; seines Amtes enthoben werden. 1592: Lazlo Matthias, Janos kiraliok Es Somliay Bathory Istwan vaida lewelej, hogy az eo Birodalmokban walahol vamok vadnak, Senki Coloswariakon vamat ne vehessen, Se Ares-

privatista magánszemély; persoana privată/particulară; Privatperson. 1736 u.: engemet is azért a publicum bonumot egyenesen concernáló projectumért el akarnak vala vesztetni a sok privatisták, ha a felséges Udvar decretaliter ne inhiheálja őket [MetTrCs 468].

privatizál magánzóként él; a privatiza, a trăi ca persoană privată; privatisieren. 1823–1830: Enyeden absolvált az úrfi^a ... Lett volt a királyi táblán supernumerarius adnessor, de lemondott róla, és ma privatizál | gróf Bethlen Imre lett volt itthon kir. tábla asszesszora, azután Küküllő vármegyei, végre Alsó-Fejér vármegyei igen activus főispán, hanem ... lemondván hivataláról, most privatizál [FogE 115, 243–4. — ^aIfj. Szentpáli Elek].

privatizmus egyéni haszon; beneficiu individual; eigener Profit. 1736: a be veendő és bé-vétetett borok pedig jók és itatra alkalmatosok légyenek, alávaló bort semmi privatizmusért; vagy respectusert bé ne végyenek Borbírák atyáncfiai ő kglmek [Dés; Jk 460a].

privátlevél magánlevél; scrisoare particulară; Privatbrief. 1809: A küldött más privát leveleket el utositottam [Kisbuny Szt; EMLt Katona lev.]. 1819/1831: Csegezi Eleknek Csipkés Albrethez irt privát Levele az Hunyadi Rosália vesztegetése iránt de 27a Aug. 1805 [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1828: kevés privát Leveleket kaptunk [BetLt 4 Hodor Károly lev.]. 1879: Küldtem a Vas. Ujs.-nak is valamit, s Nagy Miklós privát levélben köszönte meg [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhez].

privátandíj magántandíj; taxă școlară privată/individuală; Privatschulgeld. 1870 k./1914: Promissio: régebb időben a kialakított tanítói sallarum, később a tanulók szülői által a privátandíjon felül s leginkább az osztály- és szaktanítóknak adott pénzbeli jutalom [MvÉrt. 36].

privátantitvány magántitvány; elev particular; Privatschüler. 1870 k./1914: (A) végzett theologus, ki ... nem kapott valamelyik collegiumnál jurátusságot (osztálytanító) s így vagy ott, hol a theológiát végezte, vagy ott, az honnan theológiára jött: kitarás alá jutott ... fött ételt, privátantitványt, legációt kapott s így az évet kihúzta [MvÉrt. 5].

privátum 1. magántűgy; chestiune personală/particulară; Privatsache. 1618: Vagyon, Kegyelmes uram, valami mostanra való privatumunk, kiről Nagyságodnak írom nem késő [BTN² 119]. 1696: Edes Urfi az én ifiui Gyönyörűséges élettem nem irigyelhető, nem leven semmi kellemetesege benne, mind magam Privatumom iránt ... mind Pedig Hazámnak nagy inségett — s — Utolsó Pusztulásátul Valo Rettegését s félelmét, Gyakran szemléluen [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz]. 1704: a generál lelküldé az uraknak Pekri uramnak egy levelet ... kiből több privatumok között írja, hogy úgy hallja, hogy Haller István uram el akar válni a feleségétől [WIN I, 186].

2. önérdék; interes personal; Privatinteresse. 1663: Kegyelmesen tökéletesen el is hidgye Nagyságod, nem magam privatumom, sem egyéb respectus valami tartoztat itt, hanem Nagyságtok és hazám hasznát nézem itt való lakásomban [TML II, 591 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1671: Nemely Oláh Eszperestek és papok privata iniuriabol, vagy magok privatumoktól viseltetvén, magok

halgatojok közzül némellyekre neheztelvén, egész falukat tiltottanak-el a' Templomtól | némellyek ... olyl immunitast s' Privilegiumot extraháltak, hogy közönséges tereh viseléstől immunisok legyenek, végeztük azért ... hogy az illyen ... magok hasznát, Privatumat követő embereknek privilegiumok cassaltassék invalidaltassék [CC 4, 41]. 1710: a publicum bönymot feljebb kellene becstólni a privátumnál s atyafiságnál [CsH 427]. 1784: az illyen rend béli Emberek magok privatumokban fáradozván az közönséges Tereh viseléstől nem excusaltatthatnak [Torockó; TLev. 2/6. 3a].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: egyéni, személyes; privat, particular, individual; eigen, persönlich. 1783: több alázatos panaszimis vad(na)k ezen Helység Biráira, mert ha a privatum szenvedéseimet el halgatomis a publicumakotis mint magokban bizakodo vakmerő paraszt szofogadatlanok miá tökéletesen a Felsőes Királyi rendeletek szerént egyedül Torotzkon nem effectualhatom [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezé-vel]. 1808: egy darabotska időtől fogva oly privatum Just kívánt formálni [Mezőpanit MT; Berz. 5. 43. S. 113].

privátus 1. mn 1. magán; privat, particular; privat. Szk: ~ atyafi magánember. 1660: Es ha kiktől s mivel ... vagy az hatalmas nemzetek, vagy ország, annak méltóságos fejedelme, akár pedig más privatus atyafiak ellen vádoltatom, azbéli ártatlanságát igyemnek Isten előtt kegyelmetek eleiben terjesztvén, jó ítéletek alá engedelmesen bocsátom [Kemlr. 337]. 1677: Ha mely jóságokban a' Fiscus ennek utánna valami latitalo és subicealt just venne eszében, azt nem per quindenalem productionem, vagy egyéb extraordinarius processuson keresse, hanem eo Juridico processu, valamint egymás között a' privatus Atyáncfiai szoktanak perleni, inchoállja Causáját [AC 46]. 1703: Szükségesképpen kellet nekünk Guberniumul Privatus Atyáncfiaiolt Szaz ezer Rhenes forintot költsön anticipative fel vennünk az eo Felsege Militiaja Szükségere [UszLt IX. 77/1 gub.]. * ~ birtokos. 1812: (A) Berek(ne)k Nap kelet felől valo részében sok más privatus Birtokosoknak is van egy egy kis Berketskéjek [Nagyalk AF; DobLev. IV/943. 21a Hatzegán Juon (40) jb vall.]. * ~ ember magánember. 1605: egy nehany chywreokban az priuatus emberek cheplesit zakazak megh, es vitesse(ne)k buzat oda s erre a gazdalkodasra veresenek buzat [Kv; TanJk I/1. 527. — ^aTi. a fejedelem jövetelire]. 1677: vadászni oly helyeken a' hol kártól félhető ... tilalmas légyen, ugy hogy sem Tisztek, sem más privatus ember, másnak kárára és injuriájára, fel ne szabaditsa, sub poena 12. florenorum [AC 238]. 1723: Privatus emberek(ne)k Szántó Földeiben, Kaszáló Réttjeiben, Házaiban, Ház Hellyeiben és akár minémü Commoditássiban mitsoda Kárt szerez ennek a Malomnak Gáttya miat az ár viz ... és ezen Malomnak erectioja előtt volté az a Kár Tétel ár viz idején hasonló mértékben, vagy nagyobbban vagy kisebbben [Kük.; MbK 150 vk]. 1726: Eztet pedig az Borjukertet adák ő kegyelmék falu képeben ... husz esztendeig ki ne válthassa Taploczafalva ő kegyelmétől, husz esztendő mulva a falu maga saját pénzével, ugymint falu számára nem privatus ember pénzével, sem privatus ember számára válthassa ki [Taploca Cs; SándorO 274]. * ~ kalibás. 1761: A specificált Havasokon kivül vagynak még következő Havasok, a mellyeket privatus kallyibások pro annuali Taxa, fizetven egy Havasert in paratis Hf I és két sajtokat birnak [Törösvár F; BrAlt Conscr. Dom. Törösvár 113. — Binder Pál kijegyzése] * ~

lakos. 1786: nem hallottam se az Communitástól közönségesen, se privatus lakosaktól hogy az Meltosagos Uraságakat fenyegették volna. azzal hogy Boros Hordojaknak feneket ki vágjak [Torockó; TLev. 4/13. 22]. *1835:* a pusztájába maradt Also Sinfalvát mind idegen nemzetbeliek, mind privatus Más Hellységbeli Lakosak is akarván magok(na)k el foglalni, mint tulajdonak(na)k elfoglalását az Exponens Birtokosok Elei magok meg akadályoztatták [Asz; Borb. II] * ~ *nemesember. 1677:* Az ilyen Causaba^a pedig a' paraszt embert privatus Nemes ember-is megfoghassa, és a' Tiszteknek kezekben adgya [AC 137. — ^aHamispénz verése esetén]. *1704:* Midőn pedig mind urak és főrendek, követek, a székek és vármegyék zálogjai és privatus nemesemberek is, akik itt találtattanak, mind subscribálták és pecsételték volna,^a legutol az három natio három pecsétit is alája ütötték [WIN I, 180. — ^aA gubernium körlevelét, mely eltéli a kuruc felkelést és II. Rákóczi Ferenc fejedelemsé választását] * ~ *parasztember. 1782:* Tudgyae a' Tanu ... hogy ... Also 'Suki Lakosok az ... Nemes Suki Határban némely privatus paraszt Embeceknek az Alsó Suki Határral Conterminálendo s Contributio alatt lévő Földekben Kaszáloikban Marhájok által igen feles kárat okoztanak volna ? [K; SLT XLII. 5. 5 vk] * ~ *posszessor. 1760:* (A román eklézsiákban) a papoknak illendő fundust s ahhoz tartozó appertinentiákat kiszakasztani, ahol közönséges föld találtatik abból, az hol nem privatus possessorokból is excindálni kellett [RettE 106]. *1812:* a praetensios Bereknek az innetős végiben Más privatus possessorok(na)k is van egy kis Berketskéjé [Vajdaszeg AF; DobLev. IV/943. 8a Juornitz Nikulaj (60) vall.]. *1821:* ha netalántam a közönséges osztatlan helyek aránt per támadna is, azt a commonitásnak kellett oltalmazni, és az ilyenekért privatus possessor úr soha is törvénybe nem szólítatik [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 142] * ~ *preceptor* magántanár/tanító. *1710:* Lészfalvi Bálint (kit Isten boldogított) vala privatus praceptorom [CsH 139–40]. *1823–1830:* Ezen esztendő alatt kamarabeli, vagy amint másként nevezik privatus praceptorom volt Szigeti Mihály uram [FogE 80] * ~ *személyi* magánember. *1756 k.:* Nságtok sem kívánhattja azt, hogy a Constitutionnak ereje ellen valamely privatus személyek akar Kovatsok akar más féle mester emberek ... az Verős Kovatsok munkájában incorporalhassak magokat [Torockó; TLev. 9/9. 1]. *1784:* lévén az falunak ... egy darab erdeje ... Bíró Mihály és Nagy András s más privatus személyek jószága vinitásában, amelyet ... az nemes falu leaszalt [Jenőfva Cs; RSzF 136–7] * ~ *úr. 1649/XVIII. sz.:* sok időtől fogván nagy villongás és veszekedés volt mind azolta az miolta Kövartól el szakadtott volt, és pro tempore Privatus Urak és Fő Emberek bírták eszt az Hagymás Lápos^a nevű falut [Ks 65/43. 8. — ^aSzt].

2. egyénileg birtokolt; de proprietate privatá/particulará; persónlich/privat im Besitz habend. Szk: ~ *fundus. 1787:* Tktes Sztzmári Sigmund Vramnak ... és Tktes Szathmári György Vramnak az Ekla privatus Fundussáról valo Ratioja ... reudealatlán lévén, mostan imponátott, hogy mind a' két részről 14. Napok alatt a' magok Ratioikat elkészitven ad ventilanda adják be [Pataki Mihály Uram ... az eklésiának és Collégiumnak mind Privatus mind Communis Pecuniarius Fundussinak, mind pedig a' külső Jozsákok administratiojában actualiter introducaltassék [Kv; SRE 245, 252] * ~ *hely. 1790:* Azon hely a melyen a Malom meg kötetett privatus helye ? [BSz; Ks 92 vk].

3. egyéni; individual, personal; privat, persónlich. *1672:* Isten megáldja Kegyelmeteket, csak az szegénységet opprimálni és privatus ranchorokat exerceálni ne engedne Kegyelmed [TML VI, 310 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1704:* Mindezekből meglátszott, hogy Actonnak valami privatus rankora volt és vagyon a Toroczkaikra, és nem hogy segiténé dolgokat a generál előtt, de sőt inkább vágja bé az utat előttök [WIN I, 302].

4. (tisztségétől) megfosztott; destituit; seines Amtes ent-hoben. *1677:* ha a' Gubernator-is ő Nagysága ellen valamit igyekeznék, vagy személye, vagy méltósága, vagy Fejedelemsége ellen, favort tsinálna affelől, vagy ő Nagysága 's ez Ország szolgálva, vagy egyebekkel, Tanács és Ország hire nélkül, fegyvert hozna maga mellé, vagy Gtyülésben, vagy azon kívül; eo facto, tisztitól privatus légyen, és senki Gubernatornak ne agnoscálja [AC 36].

II. *fn* magánember. persoañ privatá/particulará; Privat-person. *1733:* alazatosan kérem Ngodot méltotassék ugy moderálni ezen dolgot, hogy az egész Communitas egi Privatus miat ne kényszerítették pacialni [Ilyefva Hsz; ApLt 4 Bialis Ferenc Apor Péterhez]. *1741:* kezdettünk idegen ő borokat árulítani; mely más privatusnak absoluté meg-nem engettetett [Dés; Jk 550]. *1754:* tudom és emlékezem hogy azon Major ház nevű közönséges falu helyén személyes emberek afféle foglalásokat indítottanak is volt, de ... azon helyb(en) se egy, se más privatus(na)k értemre soha Possessioja nem adatott [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1761:* Tudgyae a' Tanu ... hogy ... Dnalis Biraja ... Feles marháival ... a' Falu közönséges Czarinait, sőt privatusok gabonáit és füvelő s Szena fű helyeit is szeltyibe teccése szerént mindenkor etetné ... ? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk]. *1812:* (A) Berek Nap keleti résziben sok privatusoknak vagyon Berkek [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 16b]. *1835:* a privatusok(na)k birtokakban lévő Hellyeken kívül ami osztatlan földek voltak azokból a Felső Sinfalviak edgyütt részesedhessenek az Also Sinfalvi Birtokasakkal [Asz; Borb. II].

privilegiál kiváltságban részesít; a privilegia, a favoriza pe cineva; jn privilegieren. *1664/1681:* eximáltam, nobilitáltam, privilegialtam, es inscribáltam azon sokszor Specificalt hazat egynehanyzor megh nevezet Varadi Lakatos Thamasnak Feleségének Mihucza Ersebet Aszonynak ... ily Conditioval^a [Vh; VhU 293 Zolyomi Miklós ad. lev. — ^aKöv. a részl.]. *1672:* Az kozákság mind vissza hajlott az republicához, kiket is mind privilégiáltak [TML VI, 236 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

privilegiális I. *mn* 1. kiváltságos; privilegiat; privilegiert. Szk: ~ *állapot. 1843:* A templom előtt mondotta Varga Katalin ... hogy ... ha jó móddal eljárunk dolgunkban, megnyerhetjük, hogy régi privilegiális állapotunkba visszatétsünk [VKP 105] * ~ *donáció. 1671:* az mely fundusokba(n) penitus defectus vagyon, az félyly említett Orszagh Articulusa, es az my keglis Urunk eő Ngha priuilegialis Donatioja vilagoson contineal arról Azokba(n) Controversia nem lehet [Borb. I ogy-i bizottság jel.] * ~ *juss. 1796:* tegyük fel hogy a' Torotzkai Lakosok, most ezen Processus mellett, semmi Just nem fessegetnek, hanem tsak Privilegialis Just kérnek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 61 tábl.] * ~ *szabadság. 1796:* a' Torotzkai Közönség e Citált Törvényeik értelme szerént hajdoni Privilegialis Szabadságában, viszsza tetettetni, 's abban az All

Peres és Mlgs Familia által in perpetuum meg tartatni, 's nem háborgatni Itéltessék | azon privilegialis szabadság nem tsak az Austriacusoknak, hanem az masunnt is oda telepedő Vas miveseknek adattatott [Mv; i.h. Transm. 61, 84 tábl.]. 1798/1799: (A privilegiális levél) Copiáját a' Fatensek látták ... a' melly az Ő Privilegialis Szabadságokról szól [Torockó; i.h. Transm. 424] * ~ *úzus*. 1798/1799: (A torockóiak) a' magok Privilegialis Szabadságokhoz Just tartottanak, sőt ... Annó 1782, ezen Privilegialis Ususokról, még pedig a' Mlgs Thorotzkai Familia Gravamenyekre Investigatio-is tétetett [uo.; i.h. Transm. 423].

2. ~ *idő* szabadalmi idő; *time in care of a patent* se bucură de privilegii; *Patentzeit*. 1818: a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeeljét, vagy tökéletes leírását és rajzolását annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé a melly azután ezen kérdések^a el döjtésére szolgáljon, a mellyek ezen Találmányok Ujságáról, vagy annak ezen Nagy fejedelemségbe vagy a Partiumba valaki által a kegyelmesen engedett tiz Esztendei privilegialis idő alatt ne talám próbálendő követeléséről fenn foroghatnának [Kv; DLt 456. — ^aTi. a szabadalmak].

II. *fn* kiváltságlevél; *act/scrisoare cu privilegii*, document prin care se acordă anumite privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. 1785: ezen Helységnek az régi időben Ditsősegesen urakadt Első Lajos királytól adatott Privilegialis vagy Contractussa kértessék elő [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 16a]. 1793: a' 26ik^a a' fassiorok azt mondja, hogy Privilegialisból olvasta, még Pétermekis Miklosnak is az Attyokot [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt). — ^aTanú]. 1796: a' Fell Peresek ezuttal nem szabadságot keresnek, hanem a' Copiaban elő adott Privilegialisnak ki adását [maga az All Peres Báro Ur is, önként meg esméri azt, hogy a' mostani Fell Peresek ... a' Privilegialist nyert szeméjeknek, egyenes maradéki | (Az erdők szabad élése) nem az Uraság engedelmeiből, hanem az említett Privilegialisból vette eredetét [Mv; TLev. 5/16 Transm. 39, 70].

privilegiális levél kiváltságlevél; *act/scrisoare cu privilegii*, document prin care se acordă anumite privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. 1668: Városi uraimék producálák Catharina Fejedelem Aszszony privilegialis levelét ... melyben minden némű postálkodástól in perpetuum eximáltatnak [Fog.; UF II, 442]. 1702: Méltóságos Gubernátorunk Banfi Gjörgy Ő Nagysága különösen tsak maga egy alkalmatossággal Privilegialis Levelünket kívánta látni 's meg is mutattuk [Torockó; TLev. 4/3. 2a]. 1718/1720: ezen Controversiaban forgo Jozságot, az en p(rae)decessorim jur(e) perpetuo apprehendáltak volt, enis ugy birom mellyetis in instant(e) Privilegialis levelemmel Comprobálni kész vagjok [Szentegyed SzD; WassLt]. 1724: Deliberatum. Az Eddigh p(ro)ducault Privilegialis Levelekből, nem constál, hogy az Idegen Országokban Szkompiával kénstetett Bőrök az országba, leg közlőbb ez Városba ne hozattassanak [Kv; TJK XV/4 Itélet a tímár céh és Joh. Fogarasi kereskedő perében]. 1726: elő hozván az sokadalomról költ Privilegialis Levelét, és annak színe alatt csak el hozák a bort^a [Mezőbánd MT; Berz. XV/19. 4. — ^aTi. a kiváltságlevél ellenére tilalmasan árult bort]. 1788: Privilegialis Leveleink mennek bé ne hogy el tévellyedjenek [M.délő TA; DobLev. III/638. 1b]. 1796: a' Praetendensek, a' fel kért Privilegialis Levélhez valo Törvényes Competentiajokot, soha meg nem mutatták | Hogy

magok között Birot, és egész Magistratust s' Magistratualis Jurisdictiont eleitől fogva tartottak eredetét veszi a' fennebb citált Privilegialis Levélről | valósága ... a Levátanak csak abból áll, hogy az All Peres Báro Ur, a' fenn forgo Privilegialis Levélnek vissza adására szorítottassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 29, 32, 76 tábl.]. 1847: Az uradalmi tiszt urakról Varga Katalin azt mondotta, hogy az embereket igazságtalanul több szolgálatra erőltetik, mint amennyit a privilegialis levél tart [VKp 289].

privilegiált 1. kiváltságos, kiváltságokkal rendelkező; privilegiat; privilegiert, mit Privilegien. Szk: ~ *állapot*. 1798/1799: a' Fel-Peresek^a ezen privilegiált állapotok keresésében régtől fogva nyughatatlanoknak Földes Uraik ellen [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 423. — ^aA torockóiak] * ~ *céh*. 1780: Szolgáltatotté méltó okot az Exponens Strausz Domokos ő kegyelmének hogy mind az Exponenst, mind pedig az említett Nemes és privilegiált Czéhet oly illetlen szokkal gyalázza ... ? [Ne; DobLev. III/540. 3b vk] | az ide valo Serfőző Strausz Domokos Trettner Jozseffet meg nem bétstülven tsak ugy hivta Te, mellyért Tretner Jozseff meg haraguván monda bétstüljen meg, mert én Ser főző Meister vagyok és a Cassai Serfőző Privilegiált Czehből valo [Ne; i.h. Jos. Hirs (31) vall.]. * ~ *hely*. 1677: az ingatlan jók penig, tellyességgel Földes Uroké, excipialtatván ez iránt a' privilegiált helyek, és usu corroboratát consvetudo [AC 104] * ~ *juss*. 1796: a' praetendensek magok privilegiált Jussokba ... viszzá tétesseken [Mv; TLev. 5/16 Transm. 81 tábl.]. * ~ *nemes*. 1792 k.: mind(en) Székellyek Privilegiált Nemesek, és eredeti Nemes Szabadsággal birnak [UszLt X. 80] * ~ *nemes tag*. 1832: nem-is lehetnek Hazafiak ezen Nemes Városban, tsak Kereskedés kedvéért be szállott Jövevények ... az illyenek ki rekesztették a valóságos Hazafit a Város Privilegiált Nemes Tagját [Dés; DLt 693] * ~ *város*. 1677: A' Cirkálás indifferenter minden akadékoztatás nélkül admittaltassék mind Fiscus, Urak, Nemesség és Százságnak Vármegyéken livő jözsaigaiban, sőt az egy Fogarasi, Liber Baronatusság, és a' privilegiált Városok, mellyek mind Articulariter confirmaltanak [AC 119–20]. 1832: Teke^a még az Zob Anuentionalis Levele^b előtt Privilegiált város volt [Borb. II. — ^aK. ^bZob Mihály 1486-ban kelt kiváltságlevelé] * ~ *vasmives*. 1796: a' Torotzko Sz. Györgyi Lakosok ... még ingyen sem álmaznak arról, hogy magokat az Austriabol bé hozott, és praetensive Privilegiált Was mivesek maradékinak praetendálják [Mv; TLev. 5/16 Transm. 47].

2. ~ *erdő* (vmihez) szabaddá tett erdő; *pădure supusă unui privilegiu*; privilegiert Wald. 1785: ide az Metallurgiához privilegiált Erdőknek egy részt az Püspöki Dominiumban lévő Remeteiek el foglalták [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 13a].

privilegiátus I. *mn* kiváltságos; privilegiat, care se bucură de privilegii; privilegiert. Szk: ~ *ház*. 1710: Midőn volnank Csik Szekben Szereda varossában, az Márton Thamás Mester Privilegiatus hazanal jövenek mű előnkben ab una ... Kaszoni Janos Uram elő kglme ... parte ab altera ... Nemzetes Balás Joseph Deak Ur(am) [Csikszereda; BCs] * ~ *hely*. 1688: (A) Zenebonalkodo Czigányáságnak állapotja meg határozodgjeik, es l(ste)n csendessegett adva(n) s mas dicisretes privilegiat(us) helylek(ne)k is alkalmatossagatt ez iránt követven, az lakásra edgy bizonyos helyly designaltassék méltó kívánság [Dés; DLt 449] * ~

metallurgus kiváltságos bányász. 1785: Eleink ... az Impo-
pulatiokor emanalt Privilegium ereje mellett, mind azok-
nak^a Dominiumába voltak, és azokat mint Privilegiatus
Metallurgusak Beneficiumból bírták [Torockó; TLev. 6/1
*Transm. 20a. — "Belső és külső ingatlanoknak] * ~ pus-*
kás. 1751: Háló Tör, és egyéb akárminémű Instrumentu-
mokkal Vadat ejteni, fogni szabad nem leszen, ki vévén
itten annyiban a' Fiscale, és más Dnus Terrestris Dominiu-
mához tartozó Privilegiatus Puskásokat annyiban, hogy
azok Puskát szabadon tarthassanak, de ... a' Vadazottól
mindazonáltal tiltva legyenek [TLev. 11/1 egy-i végzés].

II. fn kiváltságos személy; privilegiat; privilegierte
Person. 1778: Mű előttünk, alább subscribált személyek
előtt csiktaplocai Gecző István primipilus néhai feleségétől,
Lajos Judit asszonytól való árváinak ... naturalis tutorok
lévén, azoknak jószágoknak métálissa aránt lévén contro-
versája Csikszereda városi Bartos János privilegiátus öke-
gyelmével [Taploca Cs; RSzF 143].

privilegium 1. kiváltság, előjog; privilegiu; Privileg.
1561: Ezeket eők semmy vthon nem yllethyk, sem vegben
nem vzyk, hanem halgatnak az Nagod atta priuilegium
mellet [Kv; ÖCLev.]. 1578: Az mely priuilegiumat Biro
vrám fel hozot, eo kegmek egez varusul meg Ertettek ...
bechywlik az eo Naga adományat es mindenbe hellie(n)
hagyak es ereiben tartyak [Kv; TanJk V/3. 164a]. 1589:
Az keomies Wraym Supplicáltak az eo priuilegiumok meg
adassa feleol [Kv; i.h. 1/1. 96]. 1592: ez jelen valo Indexet,
az leweleknek megh mutatasa chinalta(m) Hogy ennek
Vtanna, ha valamj oly zabadtalansaggal ez Waros bantatik,
Legiene az ellen Priuilegiuma vagy ne legien, az Indexnek
az által olwasasabol ki thesek es ha talaltatik, tugiaanek
Egienesen arra a lewltre mennj [Kv; DiósyInd. 11] | az ket
nemzet^a, az bodog emlekezetw fejedelmek priuilegiumaua
vnioál, vagion ezoue zerkeztettue, meli vnio ellen egik
natio az masiknak Iniuriara ne(m) p(ro)cedalhat [Kv;
TanJk 1/1. 195. — "A magyar és a szász]. 1596: Az mynth
eó kegme priuilegiuot bezell, Azt en ne(m) tudo(m) eó
kegmeknek michoda priuilegiumok uagio(n) [UszT 11/78].
1635: az Czeheknek mind az Communitalstol, mind penig
az régi Zent Kiralyoktol es bodog emlekezetü fejedelmek-
teol privilegiumok vagyon, mellyeknek megh tartasara es
otalmazasara az Birak es Tanaczi esztendeonkent ereos
hittel keoteleztetnek [Kv; KvLt Céhír. I. 15]. 1650: nekünk
toub modunk nincs benne, hogy eó kegmeket privilegiu-
mokkal valo elesbe(n) Impedialhassuk [Fiátfva U; UszT
8/64. 75b]. 1677: Az Uj Keresztyéneknek, kik az Ország-
ban bé-jötenek ... Privilegiumok-is confirmáltatt | a' Vá-
rosoknak Kapui, Bástyái, Czepházai, egyaránt őriztessenek
... és oltalmaztassanak, azoknak egyébiránt valo szabadsá-
goknak s' Privilegiumoknak meg-sértődése nélkül [AC
138-9, 160]. 1678: az nemzetnek legnagyobb s szeme fé-
nyéhez hasonlő privilegia az libera electio [TML VIII,
140 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz]. 1695: Ez idők
alat penigh ha kik titkon varos Privilegioma ellen idegen
Bort hoznanak varosunkb(an) ... Bor Birak ... erősen
megh büntetessen [Dés; Jk]. 1785: Cítályuk az közöttünk
vígcealt, s reánkis devenialt Privilegium maradványit;
mellyektől még eddig erőszakosan meg nem fosztattunk,
ugy mint: Petséttel való Elésünket, Hétí Vásárnak jövedel-
mét, Ecclesia és Parochia tartást, Pap és Tanito Mesterek
Szabad vállasztását ... Belső és külső Jóságoknak,
kohok(na)k Verök(ne)k versegi Jussal valo bírását, Szaba-

dos el adását, és vevését [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18-
9]. 1832: Teke^a Közönsége Instantiájában Kéretik privilé-
giumaiknak meg tartatása, Magistratusok egész erejébe
álthatása, a' Város Civilis és nem Colonialis Jurisdiction-
jának meg erősítése [Borb. II. — "K]. — L. még AC 25,
28, 32, 146, 157, 170, 234, 248, 261, 273; BTN² 98; CC
28, 51; CsH 83; CsVh 98; ETA I, 95, 100; KvE 255, 272;
SKr 125, 549; SzO VII, 337; WIN I, 146, 258, 608.

Szk: ~ában megtart. 1587: az mj io akaratkunkbol és Na-
godhoz valo io indulatunkbol akarünk Nagodhoz foljamod-
nj hog mjnket ha Nagod az mi regi szokot priuilegiumunk-
ban es immunitassunkban meg tart ... Nagod oltalma ala
hajtjuk fejunket, az portusnak crosseget meg tartuan Nagod
velünk egietemben [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi
*Lászlóval az örmezői portusról] * ~a mellől eláll. 1579:*
Az Mezarosok ... Nem akarnak lewelek es priuilegiumok
mellől elis allany [Kv; TanJk V/3. 186a]. 1780: (A céhb-
liek) mondották, hogy mitsoda okokra nézve nem állanak
el privilegiumok és Jussok mellől [Ne; Borb. II Kováts
*Josef rektor prof. lev.] * ~ával él. XVII. sz. eleje: Pan*
*Janos ilt ezzel ez my priuilegiumu(n)kal [Dés; DLT 362] **
~mal megajándékoz. 1785: András király ... Thorotzko
Várassatis, az több körül lévő Falukkal edgyütt ... Privile-
giummal meg ajándékozta [Torockó; TLev. 6/1 Transm.
*16b] * a ~ tartása szerint. XVII. sz. eleje: az nalla liweo*
orokat, gylkosokat az varos priuilegiuma tartasa zerint az
deesy Byro teorvenye ala eleo hozza kezbe(n) adgya [Dés;
DLT 362]. 1650: Az varosiak aszt eligaltak, hogy az vice
szezen felelnek megh az nyom dolgabol, de egyebből az
Privilegium tartasa szerint az derek szezen felelnek megh
akar kinek keresetire is [UszT 8/64. 75c]. 1792 k.: ezen
helységek a' privilegiumok(na)k tartása szeren(t) ... a'
katonáskodás(na)k terhe alol ... mentségeket keresték volna
*[UszLt X. 80] * a ~ violációjának pónáján van kiváltság*
megsértésének a büntetésén van. 1645: Banyai Janosnak
nem volt olyan teorvenye hogy az lt Captialtathassa,
hane(m) Exequutiora kellet volna mennj es ha semmie nem
leot volna ugy nyulhatot volna személyihez a' varos priui-
legiuma szerent, de hogy az ellen p(ro)cedalt megh foghta-
tasab(an) az Jnek az priuilegiumanak violatiojanak poena-
*jan volna erette [Kv; TJk VIII/4. 7] * erős ~. 1808: sajno-*
son érezzük, hogy ámbár Czéhunk erőss Privilegiumon
fundáltatik, mégis annak nagy romlására Kontár Mester
Emberek támadnak, kik Legényeinket sokkal nagyobb
*Bérre töllünk el tsalogattyák [Kv; ACLev.] * közönséges ~*
általános előjog. 1671: Hoztak illyen alkalmatlanságot is-
bé némellyek, hogy közönséges Privilegiumokan kívül olly
immunitat s' Privilegiumot extraháltak, hogy közönséges
tereh viseléstől immunisok legyenek, végeztek azért, hogy
az illyen ... magok hasznát, Privatumat követő embereknek
*Privilegiumok cassaltassék invalidaltassék [CC 41] **
különös ~. 1800: a' Flgs Rendelések szerént meg vagyon
tiltva, hogy senkiis praedicatumaval ne élhessen, ha az ötöt
Törvény vagy különös privilegium szerént nem illeti [Msz;
DLev. 4]. 1815: Vass Jos(ef) Instantiája melyb(en) a felse-
ges udvartol különös Privilegiumot kért [Kv; ACSzám. 35]
** nemes ~. 1581: Amy Reghi Attiaink ... drága es Nemes*
priuilegiumokat zabadsagokat wgiekeztenek Az Reghi Bo-
dog Emlkezetheo lambor Zent kiralioktol ez hazanak
*Nierny es zerzeny [Kv; TanJk V/3. 267a] * nemesi ~.*
1764: Azt is hallám ... az örmény tanácsban, hogy procu-
rátor Simon János uram megholt. Ki is ha megholt, nagy
dolog ha az új törvény is meg nem hal, melynek nagyobbá-

ra ő vala fabricátora. Jól is járnánk, mivel úgy hallottam, hogy sokakban ellenkezik nemesi privilegiumokkal [RettE 177] * *örökös* ~. 1588: megh engettek városul hogy Matol foghwa(n)t az hust pwnkeostigh egy fontiaual Aggiak ... Mindazon által ... Nem vgy engedik eo kgmek Varosul a' Meszarosoknak, Minth egy eőreőkeős priuilegiumot, hanem ... az Wdeonek változása larasa zerent Moderalliak az engedelmet [Kv; TanJk 1/1. 88] * *régi* ~. 1662: Az egész szász nációnak, sőt az egész országnak metropolisát^a akarván fejedelmi székes helynek rendelni^b, s az igaz haereseket onnan kirekeszteni, annak a becsületes nációnak régi privilegiumának nagy megbántódásával s maga fejedelmi kötelességének is sérelmével [SKr 89–90. — ^aNsz-t. ^bBáthori Gábor]. 1677: Fogaras Vára s' tartománya állapottya régi privilegiumában marad | Udvarhely Városának régi Privilegiuma menyiben confirmáltatik [AC 257, 273]. 1843: Magoktól ezen helységek lakosaitól hallottuk, hogy ők régiebb privilegiumoknál fogva fizettek évenként 300 pizéta aranyot a szolgálat megváltására [VKp 132] * *sehonnából vett* ~. 1793: többet akar vala a' Szászország parantsolni, a' maga faluja határából ... mint a' maga földős Ura, talám ezt a' nagy Sohonnából vett privilegiumat, akarják fel állítani másokkal edjűtt az Ötsém uram Embeireiért [Somkerék SzD; Berz. 10. 77] * *sokadalomtartás* ~. 1810: a' mint hallottuk régen ezen Falunak meg volt a' Sokadalom tartás Privilegiuma, de mitsoda uton módon maradt el tölle nem tudjuk [Doboka; Ks 76 Conscri. 101] * *székely* ~. 1809: (Adjuk be) eredeti Privilegiumunkat, mind pedig Nemesi Praerogativánkat, Törvényekkel ... Diplomakkal erősgetve oly ... reménységgel, hogy hajdani Székely privilegiumunkban és Nemesi Praerogativánkba viszsza tétetünk [Asz; Borb. II] * *szép* ~. 1631: Ennek az Varosnak penigh szep privilegiumma leven, arról hogy az mely hejkekről ide Colosvara részt nem attanak, innet oda részt ne adgyanak [Kv; ACJk 44b]. 1670: Hiszem szép privilegium az az ő kegyelmeké, hogy az erdélyi fejedelem az ő kegyelmek privilegiuma ellen gratiát nem adhatna [TML V, 273 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. 1681: Ezek, nevek után fel tött szolgálattokon kívül több szolgálattal nem tartoznak. Lévének ezeknek is mint az madarasiaknak arról szép privilegiumok, hadi menccséggel élnek szolgálattokért [CsVh 101] * *törvénytelen* ~. 1796: a' Fell Peres Allegatiójának rendiben, mindenütt azt igyekezi megmutatni, hogy a Torotzkoiak a' kereset alatt lévő törvénytelen Privilegiumnak usussában voltak [Mv; Tlev. 5/16 Transm. 97 tábl.].

2. kiváltságlevél; privilegium, act/scrisoare cu privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. 1559: Ezt akarok the ke tudasara adnonk, hog kultronk kegelmed hazahoz Mostan Balas Gerebtol Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomonk Benne vagon es okleuelonk [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re]. 1570: Ertyk eo K. az Serfeozew Marthon dolga feleol az w felsege paranczolatyat, Mely Byro vramnak es az Tanacznak szoly ... ha vagion valamy priuilegiom Arrol, keresesse megh biro vram ... vigek ala eo felsege Eleyben [Kv; TanJk V/3. 7b]. 1592: Hartian vagion egy priuilegium a' Procator vallasol, kit az varos megh veteth [Kv; DiósyInd. 39] | Az priuilegiumoknak megh irasara es be takarasara hozatta(m) egy koncz pappirossat f.0 d 8 [Kv; Szám. 5/XIV. 123 Eppel Péter sp kezével]. 1596: Deliber(atum) Myert az J volth az eőrekegbe, es Vrűnknek(is) ugy supplicalt hogy vēr hozzá ... miert ki techik az missilisek-

beól mellyet hozott, migh az priuilegiumot be adgjak es teőruenjek lezen, addig az J birhattia [UszT 11/79]. 1614/1616: Keuanom azt hogy producalyanak oly priuilegiumot hogy annuatim annyi só jart az mint őkk mongyak [Kv; RDL I. 100]. 1650: Producaluannis eo kgmek megh ez előtt egi nihany időbel priuilegiumoknak pariaiat ... mely az mint lato(m), publicaltatottis kgték Zekin Contradictio nélkül [Fiátfva U; UszT 8/64. 75a]. 1677: ha kiknek Donatioiban, Privilegiumiban az a' clausula, Salvo jure Fiscii, inseraltatott volna-is, praesentalvan leveleket ... tolaltassék, és a' szokott Stilushoz ujab levél adattassék ... számokra [AC 20]. 1714: Enyedi János, alázatos Instántiaja mellett, remonstrállyá Néhai boldog emlékezteti Mátyás Király Privilegiumat, és annak az Felséges Nehai Leopoldus Császártól lett Confirmatioját [KvLt 1/212 a gub. Nsz-ből]. 1757: Kadár Czhe Inventarioma ... 1757 Van egy nagy Láda zarjaval kolcsaval van abban egy kis lada zarjaval lakatokal es privilegiumokkal együtt [Kv; KCJk 124a]. 1847: hallottam némely bucsumiaktól, hogy Varga Kata az úrbéri szolgálatra nézve azt mondotta Bucsumba, hogy tartásak magokat a privilegiumjokba kitett szolgálathoz, s azokat teljesítsék, de a mostani szolgálatot ne tegyék meg [VKp 217–8]. — L. még AC 157, 162; CC 41; EM XVIII, 54; ETA I, 95, 96; RettE 55; TML V, 585; VKp 229, 283, 289.

Szk: *dedák* ~ latin nyelvű kiváltságlevél. 1704: edgy Monostori Captalanbul költ Deak Priuilegium mostan Beecsben vann a' Felseges Udvarban confirmalasnak okáért [Kv; ACJk 57] * *eredeti* ~. 1809: Kolosvártat Szabad Királyi Városban tartott Nemes Ország Gyűlésére ... ebbéli sérelmünket alázatos könyörgő Levelünkben, eredeti Privilegiumunkat, mind pedig Nemesi Praerogativánkat, Törvényekkel, és Felséges Királyi Kegyelmes Válaszakkal Diplomakkal erősgetve oly bizadalommal, és reménységgel, hogy hajdani Székely privilegiumunkban és Nemesi Praerogativánkban viszsza tétetünk [Asz; Borb. II] * *függőpecsétes* ~. 1635: Adtanak mi kezűnkben ő kglmek^a ... készpénzt ... fl. 257 d. 85. Item ... egy pecsétnyomó, függő pecsétes privilegiummal együtt [Mv; EM XVIII. 402. — ^aA szabó cseh tagjai]. 1717: Az Be Cehnek 2, Zárú Zöld ladaja is meg vagio(n). Ebben az B Cehnek egy Rakotzi György Fejedelemtől adatott veres kordoványb(a) kötött függő pecsétes Déák Privilegium(m) [Kv; ACJk 49b] * *harminczadról szóló* ~. 1598: (Bíró uram) kwlte az harminczadosokhoz az harminczadról zolo priuilegiumnak presentalasa Georg deakot az lowass legint [Kv; Szám. 7/XVIII. 118 Masass Thamas sp kezével] * *protektionále* ~ védő/oltalmazó kiváltságlevél. 1832: Több Fejedelmek Protectionále Privilegiumokat adtanak Tekének^a melyekben Civiseknek írják 's Jussaikot megerősítik [Borb. II. — ^aK] * *renovált* ~ megújított kiváltságlevél. 1796: azon Privilegium hogy a' Tatárok által el égettetett, és el pusztított légyen, az ezen most producalt Restauratióból, és Renovált Privilegiumból világosan ki tetzik [Mv; Tlev. 5/16 Transm. 78 tábl.].

3. ~ul kiváltságlevélként; drept/ca privilegium; als Freibrief. 1633 u.: a mi eleink és atyáink a több privilegiumos városbeli czéhoktól tanuságot és értelmet vévén, javasolták, hogy bizonyos czéhot tartsanak és ... kezdetek ezen czechok valami bizonyos regulát tartani, melyet annakutána megerősíteni kívántak .. 1633. bőjtmás havában városunk főbírája idősbik Szabó Péter uram bíróságában adatván privilegiumul és regulául megtartásra [Mv; EM XVIII, 449–50].

4. szabadalom; patentá, licență, brevet; Patent. 1818: Ha ... Trümmel Joseph <Má>tyás ezen Privilegiumot^a annak Datumatol ... December 12től kezdve egy Eszth<en>dő és egy nap alatt tellyesedésbe nem venné hogy azzal az engedett tiz Esztendők alatt egy Esztendeig nem élne, aztot nem használná, azon Privilegium hasonló képpen erőtelen legyen [DLt 456 a gub. Kv-ról. — ^aÉrtsd: az engedélyezett szabadalmat].

privilegiumi kiváltságlevélben biztosított; care este asigurat/prevăzut într-o scrisoare cu privilegii; im Privilegienbrief garantiert. Szk: ~ *szabadság*. 1681: Ezek^a egymás után való öt falubeliék is mindenekben hasonló szolgálattal, privilegiumi szabadsággal, és törvének ki szolgáltatásának módgyával élnek [CsVh 102. — ^aAz előzőleg felsorolt négy személy].

privilegium-írás a privilegium leírása; redactarea documentului prin care se acordă anumite privilegii; Niederschreiben einer Privilegienurkunde. 1609: (A) penzbeol az priuilegium Jrasanak ueottek hartiat, Sinort, es pecziet uiazzat per f 2 d 2 Az Deaknak az priuilegium Jrastol f 7 d 80 [Kv; Szám. 12b/IV. 205].

privilegium-keresés kiváltságlevél felkutatása/kiadásának igénylése; revendicarea/căutarea actului în care sînt menționate privilegiile acordate; Suche nach/Anspruch auf Abfassung einer Privilegienurkunde. 1796: a' praetendens Torotzkai Lakosok, ha szinte evidenter meg bizonyították volna azt, hogy ők az Austriából bé hozott Was miveseknek valami reliquiái volnánakis ... Privilegium kereséshez jussok nintsen [Mv; TLv. 5/16 Transm. 56–7 tábl.].

privilegiumlevél kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii, document prin care se acordă anumite privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. 1567: (A) iambor három zemelieket mellem veuen az 1567. eztendőben wiz kereszt napian oda wyzaknara mentünk es mind az felől megz mondot ket fel my elenkeb Jüttenek, es mindenik fel az w igassagokat ele proponaltak es varos priuilegiom leuelet es az wegezes zerent ualo leuelet is exhibealtak [Vizaknak AF; TT 1881. 190]. 1589: Mw Somlyay Bathory Sigmond Erdelynek vaydaya es Zekelyeknek Espanya etc. Aggyuk emlekezetwl, ez Jelen valo Lewelnek tartassa zarent Jelentwe(n) mindeneknek kiknek illik, hogy az tizteletes Palcz Pal, Zebeny Wytez Menyhart Coloswary, Mezaros Balint Megyessy^a ... Mezaros Mestörök lewe(n) Az eo magok es az töb Mezarosok ... Mw elonkbe Jcowe(n) Alazatosson Jelentek, hogy az tizteletez (!) Zochy Mestöröknek ... kywal keppe(n) valo engedelmek es priuilegium leweleok volna az Regy kiralyoktul adatwa(n), arról hogy az Barany beort lnnat az orzagbol kj ne wynnek [Kv; MészClev. — ^aKöv. még négy név fels.]. 1646: Az bechjwlletes Vensegh fen leuen biszonios okokert, tudni illik, hogy az Orszagh giwlesere egy biszonios emberwnket kwlndenwk ala ... Feyeruarrol ... levelet kwldeöttenek volt, hogy az Priuilegium leuelet kwlndenwk ala publicaltatnj [Kv; SzClev.].

privilegium-olvasás kiváltságlevél nyilvános felolvasása; citirea publică a documentului prin care se acordă anumite privilegii; Vorlesen einer Privilegienurkunde. 1718: az Privilegium olvasás penig halasztodott az leg közelebb

esendő Kántoros bé gyűlésére az B: Cehnek [Kv; ACJk 108].

privilegiumos I. mn 1. kiváltságos, kiváltságokkal/előjogokkal felruházott; privilegiat; privilegiert. 1627: Kapolnas és Szent Egyhazas Olaffalviakis Privilegiomosok [UszLt IV. 50/154]. 1690: Vizaknan a nemes es Privilegiumos Gereb haznal [Kath.].

Szk: ~ céh. 1633 u.: a mi eleink és atyáink a több privilegiumos városbeli czéhoktól tanuságot és értelmet véné, javasolták, hogy bizonyos czéhot tartsanak és hogy nagyobb előmenetelt vehessenek, kezdetek ezen czehok valami bizonyos regulát tartani [Mv; EM XVIII. 449–50] * ~ *drabant*. 1596: Demeter Peter Vrunck eo felsege drabantia vala ... Demeter Peter priuilegiumos drabant vala, hazarúl az adoiss aszal zalott uala le [Fancsal U; UszT 11/77] * ~ *hely*. 1614: Zent egyhazas olah falú és Kapolnas olah falú^a. Priuilegiumos helik, mellet exhibealanak [BethU 111. — ^aU]. 1658: ha ... Moldovány Sephán (!) ... el találna bujdosni tehát az kezesek ... tartozzanak mjnden neüel neuezhető Zabád és Zabadtalan privilegiumos helyekről ... haza hozni [Méhes K; WassLt]. 1792 k.: a' ... Privilegiumos helyek és Városok ... a' katonáskodás kötelessége alol fel Szabadullynak [UszLt X. 80] * ~ *nemes lakóház*. 1817: a' mostani városi fő Biro Darotzi Josef privilegiumos nemes Lako Házánál [Szu; UszLt VIII. 68] * ~ *nobilis*. 1693: Alperes ... udvarhely Szeki Szentegyhazas olafalui Ferencz István privilegiumos nob(ili)s [Szentegyházsoláhfalu U; Törzs] * ~ *summaadó személy*. 1656: Koczys Peter Priuilegiumos Summaado személy Anno(rum) 50 [Zetelaka U; LLt Fasc. 165]. 1662: Mú Vduarhely szekben Zetelakan lako Miklos Janos, Marton Balas, es Szabo Marton Priuilegiumos summa ado szemeliek [Berz. 12. 92/16] * ~ *város*. 1649: Colosuár priuilegiumos város es ninczen mod benne hogi priuilegium(u)nk elle(n) valakit valakinek szinte fő ollia(n) simplex vadgiara exequaltathassa(na)k [Kv; Tjk VIII/4. 428]. 1677: az Ország-nak legitimus Fejedelmi akarmely Keritet, Privilegiumos, és Kolcsos Városokban ... mind magok személyek szerint, Udvarok népe ... szabadossan bé-bocsáttassanak, lakhassanak [AC 160].

2. ~ *levél* kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii, document prin care se acordă anumite privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. 1670: Kgd parancsolattya szerint Ura(m) az mjl privilegiumos leveleimet szorgalmatosan fel hanyva(n), talalta(m); maga(m) parialtam in veris paribus el kültem Sz: pali Jgnat Vra(m)tol [Beszt.; BLt 9 Nic. Gavay Béli Pálhoz].

II. *fn* kiváltságos/előjogokkal felruházott személy; privilegiat, persoană care se bucură de privilegii; privilegierte Person. 1662: egy peter Istua(n) néuú ember ... hol mi gonosz czielekedetiért Czitaltatot uolna a Zeteloki^a Priuilegiomosok Biraia eleiben [Berz. 12. 92/16. — ^aU].

privilegizált kiváltságos; privilegiat; privilegiert. 1806: midőn ezen Nemes Doboka Vármegye Partialis Székére Privilegizált Széék Városában össze Gyülekezve volnánk ... lépém Tit. Pávai Vajna István Urral ily meg másolhatatlan edgyezésre [Szék SzD; BetLt 3 K. Orbók László keze írása].

prizma hasáb; prismă; Scheit. 1714: Harom szegeletre ki pallirozott Prysma [AH 36].

próba 1. próbálkozás, kísérlet; próbá, incercare; Versuch. 1657: mely próba^a hatalmas vakmerő szerencsén forog vala, mert ha az jég leszakad vala, valamennyi népem az város felől rekedett volna, az mind odaveszett volna [KemÖn. 196. — ^aÁtkelés a vékony jéggel borított vizen.]. 1780/1804: a' vaskó és egyéb Metallum keresésbe tejendő proba, sine discrimine minden helyeken meg engedtetik, a futó Bányákba lévő haszon ki keresése is szabad lészen [Torockó; TLev. 6–7]. 1823–1830: Több próbáim között egyik nap ... besuhanok az kapun, és a leányt ... csak egy szolgálóval tanálván ... kérdem az anyját hol lenni [FogE 290].

Szk: *~t tesz*. 1756 k.: A napon kün lévő egész kö Bányában ha ki valami venára talál, és abból probát tévén semmi hasznót nem esmér, és oda hadgya, és Esztendő, s három napok(na)k el folyása ... alatt pusztán, s ő általa dolgoztatlan áll, ez idő mulással el vesztí jussát [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1768: ismertük a' Nagy Kantzát a' Konya Füleirol és fortellyárol, mely a volt hogy ha meg kutyálta magát nem élé hanem hátra tojta a' Szekeret, mostis hogy ele hoztak probát tévén rajta azon Kutya fortellj benne volt [Páké Hsz; SzentkGy los. Szörtsei keze írása]. 1786: Rajta voltam a' Halásztatónis, mig a' viz kitsin volt, annak tisztasága miatt nem lehetett se a' nagy se a' köz Halóval fogni, noha elég probát tettünk [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1807: egy Garnanin nevű aeri hajos szép probát tett 5a Augusti Parisba az hajójával [Dés; KMN 262] * *megállja a' ~t*. 1653: Az elmúlt 1616-k esztendőben küldtek vala töllem 12 mása rezet Brassóba, hogy egy taraczkot öntessenek belőlle. A melyet elsőbben a mint csinálta vala, nem állá meg a probát, hanem elszakada [ETA I, 123 NSz].

2. *~ra* próbaképpen, kipróbálás céljából; de próbá/incercare; als Versuch. 1571: Byro es az Tanachy vram weottek voldt (!) ket keobel búzat veriasnetul probara hogy mynt agyak az Syteok az kenyeret [Kv; Szám. I/XIII. 431]. 1639: Maiorsagh zabia vagyon kalangiaiban gell. 456. Probara egy kalangiat el cziepeltetuen ket vekanal valamuel tobbet crezteth [Kisvajdafa V; UF I, 675]. 1698: Demeter István Görög, akarván edj adossának itt Szebenben fizetni arannyokkal, midön próbára az tűzben vetette nek volna benne, nem jött ki tisztán [Nsz; KaLt Apor István ir. Simonffi Mihály lev.]. 1710 k.: oláhu ezer vagy kétezer vocabulát leíratott^a ... megtanulám, tudom, egyszer próbára, hogy egy nap hatszáz, sőt többet is mondhatnék, szót megtanultam [BÖn. 541. — *Keresztúry Pál]. 1785: Ezen edjiek Asztagbol ... próbára két kalongya mi előttünk el tsépeltetvén, és ki Szorativán lett az két kalongya Zabból öt Véka és fél Véka [Miklósfva U; Ks 73/55]. 1804: A Kantzáimat próbára küldöm kedves Sogor vr a kaplárál ... beszéllén ... küldök nekie egy Rf ha meg nem akarja hagatni [Szökefva KK; Ks Kosa Zsigmond lev.]. 1826: A' Teli malatzokból próbára 25töt meg marasztattam ... a ki adattattak vagy el döglöttek, vagy nagyon elszigorottak [Mv; Told. 7].

3. nemesfém minőségének ellenőrzése; marcure, marcă aplicată pe un obiect de metal prețios; Repunze. 1561: Ha ualammelly mester valaminemw ezwtet meg oluazt ... ha az proban igazat tart az ew ielet az ki meg frisseli Rea wsse ha penig az probat meg nem allya se ielet ne wsse rea se meg ne feieritche [Kv; ÖCART.]. 1672: Gyulai Samuél Ur(am) megh esvén a' probab(an), megh bwnttetett ket lott ezwtel [Kv; ÖCJk].

Szk: *feléri a' ~t*. 1586: Seres Marton vallia Igy zola pesty Ianos ... eo maga Vram, megh vallia hogy az ezwtet Nem lo volt es a' probat fel Ne(m) Erne ... Ne(m) ery fel az ezwt a' p(ro)bat [Kv; Tjk IV/1. 614].

4. arany/ezüstmintá; eşantion/probă/monstră de aur/argint; Gold/Silbermuster. 1558 k.: Mikor az közönseges aranyat be tezik az kellaban awagy az tegelben, Minek elotte Megnem p(ro)baltak volna az tquel, hogy az aranyath ky Immar egy Massaba az az egy allath (igy!), hogi Jol fel keueriek az fenekerol es wgy agion p(ro)bat, kith meg p(ro)balianak [Nsz; MKsz 1896. 300]. 1570: az Ew engedlenzegeyert vgy hatta az ceh hogi sem probat Ne vegyenek Teole Seh az Tablat Ne Jartassak hozzaya [Kv; Tjk III/2]. 1576: Mykor Immar az p(ro)bat esmeg betewök az kemencheben esmeg Jartatok 18 orayg es kiueuök, Meg latuan az gradussat [Nsz; MKsz 1896. 368].

5. bizonyítás; dovedire, confirmare; Beweisführung | bizonyították; dovadă, próbă; Beweis. 1619: Ez az közelb való hír az hispániai motus felől. Ennek ilyen lehet az probája, hogy itt most az Fejér-tengerre semmi több apparátusok ezeknek nincsen [BTN² 272]. 1766: a Hütlök ellen semmi probaja nintsen, mellyel Juramentumokat s fide dignitasokat a Fatenseknek infringalhatnák [Torda; TjkT V. 300]. 1772: az Oculata Revisiokot oly erőseknek tartotta, hogi semmi egjeb probat azok ellen nem használhatni itille [Kük.; JHb LXVII/229]. 1775 u.: Ezek Judicium alá botsáttatván, az egész Baromlak^a az Incta Pars keze alatt tanálatot Loga Familia az Actornak le irt probájára az Inctusoktol el itéltettek [DobLev. II/461. 2b. — ^aO.dellőn (AF) egy rétség neve]. 1794: Minek utánna a' Divisionale Forum trutinum alá vette volna a' Feleknek minden proba nélkül pro, et Contra tett Allegatiojakat, s azokhoz ragasztatt praetensiojakat ... a' Törvényben Sohult nyoma nem láttatik [Asz; Borb.]. 1796: 10 hiteles Tanuknak nyilvánosságos bizonyíttásai ellen állíttya az All Peres Ur, minden Contraria proba nélkül, mintha a' keresetben fenn forgo Privilegialis Levél kezénél nem volna [Mv; TLev. 5/16 Transm. 33–4]. 1809: ez helytelen es minden proba nélkül való állíttas [UzslT ComGub. 1753u].

Szk: *~ját adja vminek*. 1842: az említett Kereskedőné ... általa azt izente hogy nem született arra hogy hozzá^a le mennyen s engedtelenségének probáját adva le se ment [Dés; DLt 1452a. 8. — ^aA város hadnagyához hiv. hívásra] * *bővebb ~ra* részletesebb bizonyítás céljából. 1772: mind ezekből ... az nem következik, hogi az I. Groffné Malma Gáttja bővebb próbára el vágattassék, mivel e' nélküli mind az Oculata Revisiok, mind pedig minden Documentumaim keresetemet annyira próbállyák, hogi semmi kétség fen nem maradhat [Kük.; JHb LXVII. 263] * *bővebb ~ra* utasít. 1807/1808: A Praetensus Fiu in Favorabilibus köszöni^a; in onerosis pedig Novumot insinuál, melyre valo nézett, minthogy a Deliberatumis bővebb probara utosittya, meg kívánnya, hogy a' Novum meg engedtessek [Asz; Borb. II. — ^aAz ítéletet] * *ellenkező ~*. 1780: (Az alperes) Possessoriumanak Circumstantiait ellenkező probák eventálják [BSz; JHbK LIV/25. 19] * *világos ~*. 1798/1799: Hibázott a' Mlgos Királyi Tábla, hogy az Al-Peres ... Úrnak, a' Fel-Peres Rész világos Probái ellen, Purgatorium, és Revelatorium Juramentumot itélt [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 419].

6. boszorkányság bizonyítására szolgáló eljárás; próbă la care era supusă persoana bănuită de vrăjitorie; Verfahren/Probe zwecks Beweisführung der Hexerei. 1765:

incantatioit, büves bajos boszorkányságit maga sem tagadhat ... kész vagyok ellene boszorkányságot próbálni, azt kívánom hogy elsőbenis mai napon az ilyenek ellen lett praxis szerént a probának nagjobb valóságára asztatással probaltossik boszorkánysága [Torda; TJKT V. 285].

7. csata, viadal; luptă, bătălie; Schlacht | katonai megmérettetés; încercarea puterilor (în luptă); (Schlacht als) militärische Probe. 1662: Heriza Vornik ... nagy erős, természetes és már sok próbákon, csatákon forgott | a pogányság ... szemek láttára békével elméne, és így a nagy jó alkalmatosság a sok jó vitézlő nép mellől elmúlván, a fejedelm derék táborára vissza, csak minden próba nélkül, bánnattal, zúgolódással tértek vala [SKr 337, 444]. 1710: Petneházinak sem esék szerencsére a vitézség. Mert a németek csudálván nagy próbáit és azért Irigykedvén rája ... ebéd felett mérget adnatnak be neki [CsH 195]. 1814: első próbája volt Nápoleonnak 16dik lunii ... az Anglus H. Wellington Vezérsége, és Burkus H. Blükker Vezérsége alatt lévő Sereg ellen, első(en) mind a kettőt meg tsípte volt, de 18a totaliter meg veretett töllök [Dés; KMN 276].

Szk: *~t tehet.* 1657: megsejgittetvén ... az ellenkezők, megfordíták az miénket és az utánok küldött kopjás seregekben arccal ütközvén, azok is semmi próbát nem tehetének, hanem ők is megfordulván, igen lecsapkodának benek [KemÖn. 249]. 1710 k.: Mind váram, ha valami derék próbát tehetek velek, de nekünk olyan jó vagy rossz, de nagy szerencsénk lön ebben a hadakozásban, hogy ellenséget nemhogy láttunk volna szemünkkel, de hírt is alig hallottuk [BÖn. 730] * *~t tesz.* 1657: Innét azért Duklással együtt, ő kétezerrel, én is annyával indulék, hogy valami derekas próbát tennék az ellenség táborát megútvén, de heában fáradánk [KemÖn. 281] * *vitézi ~.* 1662: (Amíg) ezen derék hadaknak megegyezése nem lenne ... addig kelene vagy egy jeles vitézi próbát velek megtenni [SKr 409]. 1710: Meglátván a regimentek az elector vitézi próbáját, egyszersmind ostromnak rohannak és a várost megvévén, egy lábíg levégiák mind a jancsárokat, mind a város népit [CsH 212].

8. árny próbatétel; próbă, încercare; Probe. 1662: Az apostol értelmes mondása: örüljetek az örülőkkel, sirjatok a sírokkal, terhes és fontos. Ez is az élő, érzékeny tagoknak amaz titkos testben igaz próbájok [SKr 699]. 1710 k.: Az aláh papok római atyafiakkal való uniójok alkalmatosságából való bajoskodásim és veszedelmzéseimet kell még imnom, mint nekem a sántántól szerzett nagy próbát [BÖn. 872–3]. 1847: Én, ti testvéretek, noha rabné vagyok, de nem szerencsétlen, inkább boldog vagyok, egy dicső próbának bajnoknéja vagyok [VKp 159 Varga Katalin kezével].

Szk: *hűségnek ~ja.* 1669: Isten ne adja, de ha az hűségnek próbája eljű, bizony, bizony megmutatom, hogy legalább több jót kívántam nekik, mind az kiknek egynehány száz ház jobbágyokat adtanak [TML IV, 599 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz. — "A fej-nek és feleségének].

9. megpróbáltatás; necaz, încercare; Versuchung. 1710: Akárki megfíltethi, mely nagy anxietésban s próbában valólanak azok az igyefogyott és minden emberi segítségtől megfosztatott nyavalyás praedikátorok [CsH 96]. 1710 k.: De jaj! sok rendbéli próbák vannak rajtunk e világon [BÖn. 715]. 1760: Bizony magam is sajnálom, hogy B. Kordáné Leányom iránt annyi próbákon mégyek által [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával]. 1772: az Perek indításában ... s folytatásában nem tsak sok költség

gel kell élni ... idegen heljen ülni s szemeskedni sőt nagy próbákat, gyűlölségeket, haragot és üldözést szenvedni [Nagylak AF; DobLev. II/436. 1b]. 1847: Mivel már mind a férjem, mind pedig az atyámfiak háborgattak, hogy a szüleiimtől maradt jussocskámát eljátszottam, én pedig látván, hogy mindenfelől próbába vagyok, azonba válást is indítottam [VKp 153 Varga Katalin sk].

10. tapasztalat; experiență; Erfahrung. 1662: Mellyekben mind hogy csak azt vizsgálták, megmutatá azután az experientia s próba, mert elsőben egész táborokkal onnan felől napkeletről kerülvén, a jancsárok mind az részről szállítottak s azon felső két bástyák ostromoltattak, rontattak [SKr 570].

11. kipróbált tisztesség; cinste probată; ausprobierte Ehrlichkeit. 1655: Csepregi Uram ... tekincse öszülendő szakálát és reghi próbáját, alazza megh magat, nagyob büntetését Jstennek ne vonnya magára [Kv; CartTr Thomas Ozdi vall.].

12. bűbajos/boszorkányos jel; semn/probă de vrăjitorie; Hexenzeichen. 1759: bemenék ... hát Faluvégi Mihályné^a az tűz előtt ül, sóval, kenyérrel, egy holt szénnel ott babonáskodott ... Kérdem: „mit csinál kged szomszédasszony”, mondá „én azt próbálom, ha az sokadalomban jó szerencsém leszen-e, vagy sem, ha jó szerencsét mutat, elmenyek ... mivel még eddigelé ez az én próbám meg nem csalt engemet” [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87 Gergely Boldizsárné Osvát Anna (32) pix vall. — "Boszorkánysággal gyanúsított asszony].

13. ruhapróba; próbă, încercare a unui obiect de îmbrăcăminte; Kleideranprobe. 1823–1830: Állott pedig a köntös egy nadrágból, egy dolmányból és egy mentéből ... Megkészlővén, felviszi a grófhöz próbára, a gróf felveszi, hát a köntös jól van tanálva ... és ekkor úgy elhíresedik az apám, hogy akkor szabójává vált [FogE 61].

14. próbául/kipróbálásként szolgáló; de próbă, ca încercare; als Muster dienend. 1845: 12 Darab Szarvas Marhák mint próbák bé vagáttatások után ... a Szarvas Marha husnak fonttya helybe hagyott [Dés; DLT 446].

15. nyomdai mintapéldány; próbă de tipar; Muster-exemplar in der Druckerei. 1636: Oh menyí bajom volt az kotáknak igazgattatásokkal, kevés próbát hoztak az mellyben egy néhány hiba nem lőtt volna, s még mászor kellett metszetnem [ÖGr Aj.].

16. mesterjegy; marcă de fabricație; Meisterzeichen. 1802: egy nádmézes Iskotullya szebeni Proba volt rajta [DLT nyomt. kl].

17. próba-remek, mesterremek; obiect confecționat la trecerea probei de maistru/meșter (pe vremea breslelor); probe/Meisterstück. 1635/1650: Elseoben az probat megh latogatvan Cehünknek rendtatasa szerent, Annak vtanna eo kglmek teob szükseges dolgokatis szemek eleiben veuen, az Beczülletes Cehnek hogy nagy Kára es gialazattia ne keouetkezze [Kv; ÖCJk]. 1648/1650: Vegeztek Cehwl eo kglk, hogy valaki az Cehben be akar allani, proba szedekor legyen, es az probanak latogatasa legyen eleb, hogy osztán az proba fel kel, ket keoz Mester altal következ be es annak vtanna vetessek be ha erdemes leszen [Kv; i.h.]. 1750: Proba Szedés alkalmatosságával egész gyűlese lévén Becsülletes Nemes Czehünknek, mellj alkalmatossággalis az Probákat szorossan meg vizsgálván és hejesen találtattanak [Kv; i.h.].

18. próbaidő; stagiū; Probezeit. 1589/XVII. sz. eleje: Ez Jnas ... Annál penigh az Mesterneļ az houa ment, vagi inkább az houa az Ceh Mesterek adgiak, az igaz osztasnak igaz rendi szerent, tizen öteod napigh valo proba engettesék [Kv; KőmCART. 4].

19. ~ két hetek két heti próbaidő; stagiū de două săptămîni; zwei Wochen lange Probezeit. 1819: a proba két hetek el töltésével a Legény menyen vissza Mesteréhez mind Leveles Legénye [Kv; MészCLEV.].

20. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: próbaként (a termék minőségének megállapítására) leartott és összerakott; secerat și clădit în clăi de probă (pentru a stabili calitatea recoltei); als Muster (für die Feststellung der Erntequalität gemäht und zusammengestellt. Szk: ~ asztag. 1792: Az also Tsurhez rakatott egy asztagatska melly ál 95 K. Az 6 Kalangya Proba asztag eltsépettetett lett belőle 1 1/2 veka [Kályán K; JF 36 LevK 23 Brits Gabrilla lev.] * ~ kalangya. 1702: még irtam u(ram) k(gdne)k ... az proba kalongia is menjt eresztet ... az zabokot igen el vesztegette az bolha [Mikvászár²; ApLt 5 Szabó Ferenc Apor Péterhez. — "Nyilván Mirkvászár NK]. 1717: A középiből valo proba kalongjából lött egy veka es egy kupa [Büzásbocsárd AF; IB]. 1768: az utrizált Dnalis Biro ... a Dornialis Zabbol a kit proba kalanganok hagyotok volt marasztott meg Négy vékat [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1799: 1798 béli Termésből rakatott Proba kalangyákból Asztagotska [F.zsuk K; SLT Vegyes perir.] * ~ őszbúza. 1792: Proba ősz Buza 6 Kalangy(a) [Kályán K; JF 36 LevK 38] * ~ tavaszbúza. 1792: Proba Tavasz Buza 3 Kalangy(a) [uo.; i.h.] * ~ zab. 1792: Proba Zab 4 Kalangy(a) [uo.; i.h.].

próbaegzámen próbavizsga; examen de probă; Probeprüfung. 1805: Délután 5 orakkor le jött a Rector és Kis Papa, Mama, Pali bátsi és Néniek előtt proba examentet csinaltunk [Dés; KMN 47].

próba főzés kísérleti pálinkafőzés; distilare de probă; Versuchschnapsbrennerei. 1840: A Pálinka főzéshez meg kívántato élesztőttsi a mi a proba főzéskor fog meg határozodni, magam tartozom Sz Régenből meg hozni vagy hozattatni [Kv; Born. G. XXIV b].

próbahét (inasi) próbaidő; săptămînă de stagiū/probă (pentru ucenic); Probezeit (für Lehrlinge). 1672: A' Mészáros Mesterseg(ne)k tanulására állo Inas, a' mely Mester Emberhez akar allani 2. hetig proba hetet lakhatik az Uránál [Dés; Jk]. 1819: Ha a Mester Ember a proba hétnél tovább az Inast Szegődetlen tartaná 2. Rftal büntettségk [Kv; MészCLEV.].

próbakő 1. nemesfém finomságának megállapítására szolgáló fekete, palás kő; piatră de încercare; Probestein. 1677: egy aranyhoz valo proba kő | Daninak jutott egy proba kő fellyeb meg irt aranyhoz valo tőjeivel együtt [Kv; RDL I. 155b]. 1732: egy arany és ezüst proba kő két Romain Gyűrű [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 21].

Szk: szeges ~. 1637/1639: Egi Ezüst proba teo, egi szeges proba keouel együtt aztis az gyermek(ne)k hattuk [Kv; RDL I. 111].

2. árú próbátétel, vminek a próbája; piatră de încercare, probă; Probe. 1670: a Kegyelmed jó akarátjára még ezután leszen derekasabb szükségem, proba köve is leszen a Ke-

gyelmed s köztem való confidentiának, kötelességnek [TML V, 84 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1671: Csikot annál inkább meg nem vesztegették, kinek próbaköve leszen az, ha kijűnek-e most az ő nagysága parancsolatjára, nem-e? [TML V, 554 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1811: Ugy látom, rám nézve ez igen ösztövr Matéria²; 's félek, hogy majd ama kövér Praemiumot nem én, hanem Schatz^b használja, Ha a' Próba követ ő jobban kiálja [ÁrÉ 75. — "Értekezést írni a sajtról. ^bSchatz Mihály, lutheránus pap Árok-alján].

próbál 1. kísérletet tesz vmire, megkísérel vmit; a încerca să facă ceva; etw. versuchen. 1618: mihelyt ... módjok leszen benne, bizony nagyut próbálnak^a Jenőért | Azhol az vezérnek bé kellett menni az derékhadal Perzsiába, azt az reváni pasát 12 ezred magával ott az ország széliben hadta volt a kazul pasa, hogy vigyázzon, és ha miben módja leszen, próbáljon is [BTN² 109, 125. — ^aA törökök]. 1655: Laposi Istvan jelenti, hogy felesége Nagy Ilona az előttis egy nehanyszor hagyta volna el ... tüle elvalast kiván. Del(iberatum) Eccl(esiae) Megis hozza haza maga melle, mert könnyen fel talaltathatik ... Szakadgyon el az Annyatul Laposi Istvan ... Igysy proballya, s tala(m) allando leszen [SzJk 76]. 1676: En úgy hiszem, Uram, az micsoadás felfuakodott embernek Strasoldot hallom, abban nem hagyja, próbált vagy próbál újonnan [TML VII, 251 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1721: Az Mlgos Ur parancsolatja szerint probaltom halasztatni két Csukanal töbet nem fogathatam egy kis meritő haloval [Szentpál K; TKI Mihály deák Teleki Pálhoz]. 1759: a' Papoltzi Bács Lovát potentionse vették légyen el a' Pákéiak ... injungáltatik az I Páké falunak, hogy e féle erőszakos foglalásokat többször ne próbáyanak [Hsz; SzentGy törvényszéki deliberátumból]. 1764: A Csezát must fejéb(en) is probaltam eleget hogj cladhassam de senki sem kenal semivel erette [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Betze Lajos tt lev.]. 1803: (Az) Erdőnek színére ... ki mentem ... a ki jártatást próbáltam de ... Báro Josika Miklos Ur ... Adamasi Tisztye ... meg álltta [Adámos KK; JHb XIX/65]. 1850: a' bészart ajtot ... ki nyittani próbálta [Dés; DLT 1221].

Szk: harcot ~. 1657: En is mellesleg véle azon völgyen ellenkezedgelve megyek vala, de harcot próbálni nem vala bátorságos | noha szemben való harcot nem mer vala császár hada vélek próbálni, de zsákmányosát igen vesztegeti vala táborának [KemÖn. 244, 276] * útközetet ~. 1657: Megegyezénk azért Rákóczi Zsigmonddal meg Bornemisza Pállal, Bakos Gáborral is; de Lévánál költözvén által az német ármáda, nem merénk derekas útközetet próbálni [KemÖn. 202].

Sz. 1811: a' ki nem próbál, se nem nyér, se nem vesz [ÁrÉ 12].

2. kipróbál vmit; a încerca ceva; etw. ausprobieren. 1618: Az Tóth Mihály uram hozta kénésőt; Kegyelmes uram, eléggé próbáltuk az mérésre [BTN² 167]. 1648: Proballya Uram masis aszt az tisztet, talam annak jobb Szerentseje leszen az tiszt viseleshez, hogy sem nekem [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. 1697: Halottam attol Aszszonytot (igy!) az ki eő kegyelmetől kérdezte mellyk jobb, az Papée vagy az Deáké, arra aszt mon-dotta Péter Deakne, hogj bizony job az Deak monya, mert ő mind az kettőt probalta [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.]. 1773: az eféle atyafiságos házasságot sokan próbálták, de semmi köszönet nem volt benne [RettÉ

314]. 1788: Én egy új dolgot próbáltam: a lentse és borsó helyét újra fel szántattam s bé vettem látván hogy sok el hullott a kaszállásakor [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1789: Probálták ezen Faluk a Pityokának vetésítés, de a helynek hideg és sovány természete miatt vagy egészen el veszett, vagy ... egy magyaronyinál nem igen nőhetett nagyobb [Kobátfva U; UszLt XIII. 97]. 1826: nem próbáltam azon vizet, hogy a' szerint erőssíthesem annak hathatosságát [Zilah; Ks 94 Vegyes lev.].

Szk: ~ja a világot. 1840: oljan kevés kedvem vagyon mindezekhez, Látván a fiaim gondolkodásokat is, hogy jó szívet mindent félben hagjak, bár mindenemet által adhatnám nekik, s csendesen meg huzván magam nyugodhatnék, próbálják ők is a világot s csipje meg a Lug a nyakokat [JHb Jósika János lev. Bécsből] * szolgálatot ~ 1811: Hívséges volt öreg Szász Koltserás Gérgi A' szolgálatot mind künn, mind benn próbálta [ArÉ 99]. 1823–1830: ez az érzés megtartóztatott^a, hogy most előbb próbálok való-ságos szolgálatot [FogE 91–2. — ^aAttól, hogy állását fel-mondja.

3. próbára tesz vkit; a pune la încercare pe cineva; jn auf die Probe stellen. 1573: Kadas Mathias Azt vallia hogi tawaly Ezteendeobe vyz keretbe mykor gergel deak Zebebe Ment volna zokadalomra, valaky zowabol Indultatot volt arra hogi vyzza leoién ... Mond ... hogi valamy Idegen Ember lar az en hazamhoz hon Nem letembe ky Neke(m) tyztessegemre Ninchen, Azert leot (!) vyzza, hogi ki akaro-m ketsegemet venny feleole ... En Nem Mondom hogi azt Mywellied Mert Nem lo hogi valaky zowa vtan hazad Nepet p(ro)balod [Kv; Tjk III/3. 155]. 1603: Mikor en Sandor Jstuannal bezelget<ek> vala az Biczak Georg' kapuianal, el erkezek Gergelj Menihart es monda Sandor Jstuannak mit probalz te Sandor Jstuan bennvnet [UszT 17/51 Gergely Andras Kornis Janos vram Jobbagga vall.]. 1633: Kouacz Janos ... az felesegetem sokszor probalta es paraznasaghra kenalta ... azzalis igerte magat hogi megh ruhazza [Mv; MvLt 290. 131b]. 1669: Sokszor nagyobb dolgokban is próbált engem az én Istenem [TML IV, 406 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1760: B. Korda Vr(am) maga Praefectussa által a M. Teleki Fiu Ag Attyafiak(na)k insinualtatta, hogy a pénzt fel veszi, mind ketten részemről lévén Admoneáltatva, ki tettzik, hogy mindketten próbálni kívántak [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Adám aláírásával]. 1806: a' Groffne kétszin aszszony és tsak próbállya Ngodat hogi expicállya gondolattya [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

4. megpróbálkozik vmivel; a încerca ceva; versuchen. 1811: „A' Kutyának sem jó a' leg első köjke”. Ez egy fontos paraszt példa-beszédetske ... Azokról mondják ezt, kik elsőben állnak — Ki Mesterségekkel, 's elsőben próbálnak, Mint a' Varga inas első csizmájával; 'S A' Fazakas inas első csuporjával [ArÉ 48].

Szk: szerencsét ~. 1653: Székely Mózes magában vakmerő bátor vitéz ember vala, és gyűjti vala az hadát, hogy esmét próbáljon szerencsét [ETA I, 67 NSz].

5. átél vmit; a trăi (un eveniment); etw. überleben. 1772: Gr. Székely László úr megholt ... szörnyű gyomorragás után, melyet azelőtt is próbált volt, de most észre nem vette nyavalyáját [RettE 268]. 1787: Látván a Néném Aszony sok milliom Ezereknél többet érő betűinek erejét, olyan örem és gond tsapra meg hogi a mivel még tsak nem is képzelhet más tsak a ki probalya [Kackó SzD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához].

6. gyakorol; a face exerciții, a exersa; üben. 1805: a táblán Fractiōn próbáltunk [Dés; KMN 82].

7. bizonyít; a proba/dovedi; beweisen. 1734: az Inctus ... az szőlőhegyen Pásztorágáb(an) lopot Sertés hust és egie-beket Sütött, és ugj ilódott, jól lehet in defensam sui az I: akarja probálni hogi Enyeden lévő lopást beszellett volna, de aszt meg nem bizonyította [Dés; Jk II. 133b]. 1735: Nem illik hoszu argumentummal a közöttünk valo divisiót probálni [Torda; TJKt I. 80]. 1772: mind az Oculata Revisiok, mind pedig minden Documentumaim keresetemet annyira próbálják, hogi semmi kétség fen nem maradhat [Kük.; JHb LXVII. 263]. 1774/1778: Bámulhat minden a ki érti 's láttya, a Novizánsnak illy meg mérsékelhetetlen tergiversatioin, hiszem ha mind ezek dato per in concessum igazak volnának is a' mint a Novizáns próbálni igyekezi ... nem Suffragálnak [Msz; DLev.]. 1782: Ezen pretensiót Írt Almási Antal nem próbálja elegendő bizonyosságokkal, hogy az édesannyának, Botár Erzsébetnek tutora lett volna Botár András [Taploca Cs; RSzF 234]. 1789: minthogy a p(rac)-tendens Aszszony ā sok summa pénzti tsak emlegeti, de nem próbállya, azert a' p(rac)-tensio semmit se ponderál [Ne; DobLev. III/658. 2b].

Szk: boszorkányságot ~ vki ellen. 1765: incantatioit, búves bajos boszorkányságit maga sem tagadhat, mellyet ha tagadna ... sok színű boszorkányságit comprobalni kész lések ... kész vagyok ellene boszorkányságot probalni [Torda; TJKt V. 285].

8. bűbajoskodással megtud/lát vmit; a încerca să afle ceva prin vrăjitorie; mit Hexerei erfahren/sehen. 1739: Faluvégi Mihályné^a az tűz előtt ül, sóval, kenyérral, egy holt szénnel ott babonáskodott ... Kérdem: „mit csinál kged szomszédaszszony” mondá „én azt próbálom, ha az sokadalomban jó szerencsém léssen-e ... még eddigél ez az én próbám meg nem csalt engemet” [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87. — ^aBoszorkánysággal gyanúsított asszony].

9. megvizsgál; a examina; untersuchen. 1662: Róma téged megláttalak, Életedben próbáltalak, Hiányosnak találalak [SKr 436]. 1681: ha valaki valamely bonum mennyiséget akarja probálni; mindenik helyet az Inventarium Corpusa szerint percurrallyon; ha nem akar hinni az Extrac-tusnak [Vh; VhU 608].

10. (lóval) vhogyan bánik; a trata într-un anumit fel (calul); mit dem Pferd umgehen. 1811: Ritka Ló az, melynek a' verés használjon; Jobb hogy ember véle szép mód-dal próbáljon [ArÉ 150].

próbálandó megkísérlendő; care urmează să fie încercat/probat; zu versuchend. 1818: a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modelljét, vagy tőkéletes leírását és rajzolását ... adgya bé, a melyi azután ezen kérdések^a el döntésére szolgáljon, a mellyek ezen Találmánynak Ujságáról ... valaki által a kegyelmesen engedett tiz Esztendei privilegialis idő alatt ne talám próbálandó követéséről fenn foroghatnának [Kv; DLt 456. — ^aTi. a szabadalmak].

próbálás 1. (nemesfém) minőségi próbája; probă la metale, verificarea calității (la metale prețioase); Repunze. 1561: senki semminemw miet tizennege' lottosnal alab ualo ewztbol ne merezellyen mielni. Mert ualaky az probalas-ban vg talaltatik hogy kwlomben mielne. Az elso wetkeiert ket lot ewztel bwntettesek megy [Kv; ÓArt.].

2. kb. véghezvitel; effectuare; Vollbringung. 1840: itt helybe ugy nevezetni szokott Sz: Miklosnapj országos vá-

sár alkalmával a Nemes Város négy taligás ökrei árverés próbálása mellett el adhattak 116 egy száz tizenhat ezüst Rfkon [Torda; TVLt Közig. ir. 1558].

próba-levél bizonyító irat; act probator; Beweisschrift. 1798: Elekesen az Alperes Massae Curatornak kezében vagyon egy olyan ... Sessio, mely egyenessen engemet illet, azért az Alperest arról való Proba Leveleim közlése mellett megis kinaltottam a' minor summával ... de nem remitalvan, most a' Szék színe előtt újra offeralom [Ne; DobLev. IV/805. 1a].

próbálgat 1. többszöri kísérletet tesz vmire, meg-megkísérel vmit; a încerca să facă ceva de mai multe ori; mehrmals versuchen. 1638: Notelen koromban igen hozzam attá uala magat ez Varga Miklosne de miuel hogi igen beteges voltam az Arena uolt raitam, es próbálgattam magais mon-dotta hogi nosza cziak, megh lehet a' felol, de nem tehettem semmit neki [Mv; MvLt 291. 143a]. 1710: a mellette való ministereket is minden úton-módon, sok ajándékokkal s ígíretekkal próbálgat vala hűségekben megtántorítani [CsH 94]. 1719/1724: Szilágyi Sophia ... mongia énnékem ... inkább meg alkuszom Banhazine Aszszonjommál ... én meg beszélgetém Bánhazine Aszszonjonnak az dolgakat, es ... mongia nékem hej Sigmond Gjörgj ur(am), Vaj ki mester Aszszonj az, csak próbálgat [Torda; JHb XIV/6. 61]. 1747: az J ... Etszaká(na)k idején más Complex Tarsaival edgütt a' Városan széllyel járván s, lappangván verekedett, vérengezett, tolvajkodott, házokat probalgattott hogi azokat fel verhesse [uo.; TJkT III. 134]. 1763: (A vádlott) ... Hites Ferjének ... ételt intoxicalo szerszámokból készítet, probalgotván annak meg ételével urát [uo.; i.h. V. 177]. 1767: láttam a' ki asott szőlő tők(ne)k helyeit, 's azt is hogy a' nagyob tő szőlőket próbálgattak, de hogy azokat ki nem áshatták mind az iffiaab szőlő tőket ásták inkább ki [Ne; DobLev. II/377. 4b Jos. Andormányi de N Enyed (56) ns vall.].

2. többször kipróbál vmit; a încerca ceva de mai multe ori; etw. mehrmals ausprobieren. 1662: a goromba pattantyúsok ... aminémü port csináltak, azt próbálgatják ... az egész azon caji házbéli ... porok ... gránátok neki gyúladván ... egész a földig ... összeverontotta vala [SKr 602]. 1705: ma valami öreg ágyúkat, kiknek a gyújtólúka igen kiégett volt és becsinálták, azokat próbálgatták az bástyákon [WIN I, 378].

3. ismételtlen próbára tesz vkit; a supune pe cineva la o probă/încercare de mai multe ori; jn wiederholt auf die Probe stellen. 1722: hozzám küldette Váradit ugy próbálgatott 200. forintot és 6 ökröt igirt ... csak halgassam el Armalissa(na)k Publicationját ... soha eng(em) senki ne(m) Corruppalhatot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1767: én el mosolyodván egyebet néki nem szollék, hanem próbálgatni akarván ötett ... mondék néki: Hát ha Te adtad el valakinek? [Ne; DobLev. II/377. 4a — "Ti. a lopott szőlőtöveket].

4. puhatolózással megkönyképez vkit; a încerca cu prudență să intre în grațiile cuiva; jn mit vorsichtigen Fragen umgarnen. 1705: az urát is próbálgatta a generál, ha valamelyik magyarnak nem jött-e embere onnan kívül [WIN I, 446]. 1710: titkon a fejedelmet is próbálgatni kezdi [CsH 104].

Szk: *elméjét* ~ja puhatolózik. 1669: sokszor nekem nem híven ő nagysága, mások által is próbálgatta elméjeket

[TML IV, 604 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz]. 1670: egyszer-másszor nem árt elméjét próbálgatni ... mihez bíznak és ha tudják-e fundamentaliter az magyarországi dolgokat? [TML V, 126 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

5. biztatgat; a îndemna în mod repetat; jn mehrmals ermutigen. 1823–1830: elmentem vagy két tipográfushoz, s próbálgattam őket, hogy hogy tanítanának meg az mesterségre [FogE 201].

6. paráznságra csábítgat; a încerca în mod repetat să aibă raporturi sexuale cu cineva; jn zu Unkeuschheit verführen. 1633: Hallotta(m) az Szabo Jacob szolgálójától hogi cötett az vra p(ro)balgatta es melletteis fekűt [Mv; MvLt 290. 127a]. 1724: Ersők beszélte nékem, h(ogy) az Iffjú Asz(ony) panaszkodott, h(ogy) Pekri az Ura, mint rontya és próbálgattya [M.királyfa KK; BK. Szász Péterné (50) jb vall.]. 1744: Ennek előtte két esztendővel Szakács Filepet szolgáltam ... akárhova mentünk dologra örökre csibdeset probalgattván hogy valamire uehessen [Gyeke K; Ks].

próbálgatás 1. kísérletezgetés, többszöri próbálkozás; încercări repetate; mehrmaliger Versuch. 1823–1830: (Csolnakosi Mária) Szerette az előttem volt enyedi deákbold lett praeceptort, Bartók Ábel, minekutána próbálgatásai után vette észre, hogy velem semmire sem mehet, azután nem sok becsületelem volt előtte [FogE 111].

2. *elméjének* ~a fejtörés, gondolkodás; bătăie de cap, cugetare; Denken. 1667: Az miért pedig Horvát Ferencz uram félküldetett volt, több sok elméjének próbálgatása után válasza az volt Rottel uram által* [TML IV, 213 Naláczai István Teleki Mihályhoz — "Köv. a részl.].

próbálgattat többször kipróbáltat; a ordona să fie încercat de mai multe ori; mehrmals ausprobieren lassen. 1705: A generál tegnap estig afféle új mozsárokat próbálgattatott, bombákat, karcásokat és kézigránátokat hánýatott, úgy próbálta őket, mint járnak [WIN I, 569].

próbálhat 1. kísérletet tehet vmire, megpróbálhat vmit; a putea încerca ceva; versuchen können. 1657: ha derék erő jű, az néhány lovas kicsin helyen lopva járván éjszakai időben messze meghallja, el is kaphat benne az ellenségben s idején hírt adhat; ha kevés jű, az derekast nem próbálhat [KemÖn. 259]. 1662: Jenőbe ha ... elegendő számmal maradnak vala ... azt is elvárhatják, próbálhatják vala, a fejelelem is assecuratóriája mellett mire mehetne s mit próbálhatna [SKr 435]. 1670: Ha mire kívántatnék, ezek közül nem sok lenne, a kivel mit is próbálhatna ember [TML V, 328 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

Szk: *ostromot* ~. 1662: az árok szélébe kasok közé állat-tak vala két-két öreg faltörő ályúkat ... azmellyekből való rettenetes lövésekkel ... ostromot próbálhatnának [SKr 595].

2. átéltet vmit; a putea trăi un eveniment; etw. überleben können. 1679: Mely nehéz legyen embernek cselédjének ilyen szenvedése, Kegyelmed Uram még nem próbálhatta [TML VIII. 494 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

próbáló bizonyító; probator, care poate servi drept dovadă; beweisend. Szk: ~ *erő*. 1829: (A) Felperesi állatának bé bizonyíttására bé adott Leveleket, és az Alperes által fel adott mentő okokat ... meg vizsgálván a' T. Vice Szek ugy találja: Hogy ha szintén a Felperes ... bé adott

Levele mint Bizonyító Irás a' Birtok bé bizonyítására tökéletes próbáló erővel nem bírnia, de midőn az Alperes is felelete rendében nem tagadja, hogy a' kérdés alá hozott föld, az el foglalás előtt a' Felperes birtokába ne lett volna — az E. alatti Levélből pedig világos hogy azon Földet a' Felperestől az Alperes foglalta el [Mv; DobLev. V/1152]. 1834: az érdeklét Esetek a' Törvénybe megálhatonak, és próbáló erővel bíronak határoztatik [Asz; Borb. I].

próbált tapasztalt; cu experientă, experimentat; Erfahrene(r). 1662: a zászlók és sűrű kopják lobogói a szélűl eléfelé nagyon kezdettek vala fúvatatni, melyből ... sokan, akik üdösbek és próbáltabbak valának ... jót jövedőlnék vala | az expertus, próbált, hasznos, hadi okos ember mind a város népe oltalmazásába s Isten után meg is tartásába nagy haszonnal ilyen dicsíretes jó módot talált vala [SKr 206, 448]. 1764: Félelmesen venném azt^a gyenge vállaimra, ha excellentiátok és az uraknak próbált személyeiben biztos elviselésére köszalakat nem szemlélnék támasztékul mellettem [RettE 174. — ^aA gubernátori tisztséget; Hadik generális szavai].

próbáltat 1. megkíséreltet vmit; a dispune/ordona să încerce ceva; etw. versuchen lassen. 1662: Nem esék nagy kár nélkül az ostrom egyik félnek is, a sáncbélieknek annyival inkább, hogy generálok is az álgylövés miatt elvesztett volna, már azért több ostromot a kapitányok, a népnek kedvezni akarván, nem próbáltatának [SKr 330]. 1710: Probáltatá is eléggé Székely László méreggel a dolgot, de nem férhetének hozzája ... hogy megétesse Béli Pált [CsH 147]. 1843: Benkőné a Balásfálvi Canonoknál ... oly jól talállya magát, hogy onnan nagy ígéretek mellett se lehetne kikapni ... a' mult esztendőbe is próbáltam de nem jö ... azért tehát ok nélkül nem is próbáltatom [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartók Sigmond öccséhez, Bálint-hoz].

2. kipróbáltat; a pune să încerce ceva; ausprobieren lassen. 1648: kovat, taplot probatato, hogj fel wgiekezet hazat giujtani [HSzj *tapló* al.].

3. próbára tétel vkit; a supune pe cineva la o încercare/probă; jn auf die Probe stellen lassen. 1669: Úgy látom, az én Istenem régi ellene cselekedett sok vétkeimért ezzel is próbáltani akar [TML IV, 603 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

4. vki elméjét ~ja kipuhatoltatja vki szándékát; a tatona intenția cuiva; die Absicht spüren lassen. 1667: mostan elménket az egyik Tököllyi kisasszonyra fordítottuk volna, ha Istennek is úgy tetszenék, melyben hogy ember most valamit indíthasson hertelen, illendőnek nem látom lenni külvömben, hanem hogy valamely meghitt emberem által próbáltassam gróf uramnak elméjét, mit szollana hozzá? [TML IV, 2 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

próbáltatás próbára tétel; supunerea cuiva la o încercare; Erprobung. 1834: Mind ezekből én azt huzom ki — hogy mivel a Tiszt a' Nagyságod előttis talám tudva lévő sötét próbáltatásomra tett alatsónságai utánis, velem meszterkedéseit sem el rettentés, sem egyéb alatsón uton nem vihete — egy izélja szerénti Regius ki eszközéséért, a feleségevel való titkos öszve jövetelünk^a, alatsón huntzfut gyanuja által akar alám vermet ásni [Bögöz U; IB. — ^aCélzás a tiszt ama gyanúsítására, hogy feleségének a pappal viszonya van].

próbáltatik 1. megkíséreltetik; a fi încercat; versucht werden. 1791: a' mostani meg hasadott nagy Harang öntessék é ujra, vagy pedig azon nagy Harangnak félben maradt darabja ... fordíttassék a' mostan készitendő nagy Harang öntetésére, a' melynek öntetése ... két izben szerentsétlen ki menetellel próbáltotat vala [Kv; SRE 274–5]. 1847: (Varga Katalin) Tulajdon irományában és szelid valományában is megösméri, hogy mielőtt az ügy folytatását magára vállalta volna, már előre értesítve volt, hogy a nyugtalankodó lakosok katonai hatalomokkal is terhelteték s engedelmességre bíratatni próbáltattak [VKp 293].

2. bizonyíttatik; a fi dovedit/probat; bewiesen werden. 1764: Mely quietantiat hogj nem Sz Királyi Imbre írt légien elégge constal etc. a minthogj nemis tud az Novizans irást, ugj azis soha nem probaltatot hogj mast valakit facultalt volna | a mi a botskor bőrt illeti, a nem probaltatot soha, hogj azon lopott sertések bőriből valo volt volna [Torda; TJKT V. 195, 204]. 1765: azt kívánom hogy elsőbenis mai napon az illyenek ellen lett praxis szerént a probanak nagj valóságára asztatással probáltossik boszorkánysága, s consequenter ... hogj meg égettessek a lure meg kívánom [uo.; i.h. 285]. 1769/1802: Szemléatomást valo dolog az hogy akár mely Erdőn ösveny mellett keresztes fák elegendők láttatnak, de azok hogy határt distingvalo jegyek volnának, ki asseveralthatty; hanem ha elegendőképpen annak lenni próbáltatik [BSz; Jhb LXVII/3. 55]. 1792: Hogy vagy itt vagy amot Nehai Testverünk a Nehai Ferje Jozságába mint Totalista valami deterioratott tett volna a nem probaltatot [Ne; DobLev. IV/701]. 1798/1799: az Al Peres Báró Úr, a' Processus folyamatjában nem ezt erőssíti, hogy ezen Recognitiója^a extrajudicialis lett volna, hanem tsak azt állítja, hogy az illusive lett volna ... mely kvalificatio ... nem próbáltatik [Torockó, TLev. 5/16 Transm. 424. — ^aTi. annak elismerése, hogy a perben forgó kiváltságlevél birtokában van].

próbamarha húspróba céljából levágott marha; vită de tăiere sacrificat de probă; zwecks Fleischprobe geschlachtetes Vieh. 1789: Szeredába proba Marhát vágattam és a' hus 5 Drával ütötte ki az árrát [Csikszereda; UszLX XIII. 97]. 1819: proba marhát vásárollyanak, s a próbára valo Marhák haza érkezésével a Magistratus által ki rendelő biztosság előtt vágattassanak bé, s a próbára le vágott Marháknak husa ... Melegen ne fontoltassék meg [Kv; MészCLEv.]. 1823: a Déési említett Országos vásárbán^a a Tekentetes Magistratus a' jo rend, és szokás ellen proba Marhát vétetni nemtsak el mulatta, sőt arra Commisariusokat sem nevezett a kik bár a' Marha árrának meg indulását meg vizgálták volna [Dés; DLt. — ^aTi. a Szent István napiban].

Szk: ~ vásárlás. 1825: Proba Marha vásárlásra adtam Biro Farkas Urnak [Dés; DLt 498].

próbaménló nem nemes fajú, kísérletképpen alkalmazott ménló; armăsar încercător; Hengst für Experiment. 1761: Negy Ménlo ... Negyedik Negj esztendő pej szörű Proba Ménlo [Spring AF; Jhb XXIII/31. 34–5]. 1811: Proba Ménlovat is jót szokott tartani ... A' paraszt Kantzákot azzal hágattyameg, 'S ezért soktól halja: Az Isten áldja-meg! [ArÉ 152].

próbaremek mesterremek; obiect confecționat la trecerea probei de maistru/meșter (pe vremea breslelor);

Meisterstück (für die Meisterprüfung hergestellter Gegenstand). 1836: a' Czéh által meg határozottat, hogy az inasok midőn fel szabadulnak és legénnyé lesznek, készítsenek proba remekül a láto mester jelenlétében egy két kupás korsort, egy két kupás fazekat, egy két kupás tálat; egy kupás lábost, égetetlen [ZFaz].

próbas 1. (számn-i jelzővel az arany/ezüst finomságát jelző) próbajeggyel ellátott; (despre obiecte din metale pretioase) marcat, căruia i s-a imprimat semnul oficial de garanție a calității; mit Repunze versehen. 1754: Ezüst Portéka ... Egy Csigas Lo szerszém, 13 probas Lot 41 [Nsz; Told. 19/15]. 1786: ezüst portéka ... Buzdogány 12 probás | Egy Török kés 11 probás [Nsz; Ks 74/56]. 1793: Egy 13 probás ezüst Nádmézes Iskottulya 18 Lóth és 3 Kőnting [Mv; Told. 4]. 1798/1821: Forgás pártá öv Lántzával ... az ezüstye 11 probás | Egy Régi modi Filegrán munka pártá öv joféle gyöngyökkel rakott, rajta lévő Lántzával együtt 12 probás | egy öz láb forma nyelre tsinált Kalán 12 probás [Kv; Pk 5]. 1814: Egy 13 probás Láur 32 1/4 Lott [Kv; Born. IV. 41]. 1816: Egy lávor mely 13. probás 32 1/4 Lothok. Egy Nagyobb Lávor 13 probás 42 Lothok [Kv; Born. IV. 41] | (A pipa) 13. probás ezüsttel bé foglalva ... bétsi munka [DLt 816 nyomt. kl 1582].

Vö. a hárompróbas címszóval.

2. többszörösen finomított (pálinka); (rachiu) rafinat de mai multe ori; mehrfach gebrannt (Schnaps). 1840: Minden jo Gabona vékájátol tartozom jo izü egészséges tizen kilentz Probás Pálinkát négy kupát bé adni [Kv; Born. G. XXIVb].

próba-szedés ötvösmunkák beadása/szedése (az ezüst minőségének havonta kötelező vizsgálata céljából); adunarea/stringerea obiectelor de orfevrărie (cu scopul de a verifica calitatea metalului); Abgeben/Sammeln der Goldschmiedewerke wegen monatlicher Repunze. 1639/1650: Volt Cehünk veottek be az Huszar Peter Mesterremeket, miuel proba szedes ne(m) lehetet [Kv; ÖCJk]. 1648/1650: Vegeztek Cehwl eo gklg, hogy valaki az Cehben be akar allani, proba szedekor legyen, es az probanak latogatasa legyen eleb, hogy osztán az proba fel kel, ket keoz Mester altal következ be es annak vtanna vetessek be ha erdemes leszen, hasonlo rend es mod tartassek az Mesterremek be mutatasaban(n)is [Kv; i.h.]. 1665: T. Ceh Mester Ur(am)ek eo Kgek proba szedesnek alkalmatossaghaval gyúytven egyb(en) az B. Céhet, Gyulai Samuel Ur(am) mutatta be az remekjet [Kv; i.h.]. 1729: a rend es artikulus azt tartya hogi proba Szedes idejen es szombat napon kellett volna lennie czeh gyúlesinek [Kv; i.h.]. 1750: Proba Szedés alkalmatosságával egész gyúlese lévén Becsületes Nemes Czehünknek, mellj alkalmatossággal is az Probákat szoros-san meg vizsgálván és hejesen találtattanak [Kv; i.h.].

próbatétel 1. próbálkozás; încercare; Versuch. 1847: Varga Katalin, kinek elfogatása iránti próbatételek eddigelő sikertelenek valának, alispán Pogány György úrnak ide fogatott jelentése szerint, disunitus püspöki helyettes Saguna András úr közbejöttével, el van fogva, s jelenleg a nagyenyedi börtönbe tartatik [VKp 150–1].

2. (ezüst) próbajegy; marcă/marcaj (pe metale pretioase); (silbernes) Probezeichen. 1816: Egy uj Frantzia proba tétel nélkül valo 'Sebbeli Ora a' mutato táblájának mezeje kék,

a' melyre egy Bronzirozott ezüst Borostyán koszoru, egy ezüst Koronával volt téve ... a' belső Kapszula ezüst [DLt 456 nyomt. kl].

3. (vágómarha) húspróbának való kiválogatása; selectarea vitelor de tăiere pentru a fi sacrificate de probă; Auswahl des Viehs zur Fleischprobe. 1791: Wáros Gazdája Ferenczi Moysesnek a' proba Marha vásárlása iránt ezen pársolat adattatott ... hogy a' Mészáros Czéh kérések (!) a' marha hus proba tétele iránt az Felsőbb rendelkezéssel meg egyező lévén, maga mellé vévén ahoz értő 's hiteles embereket vásárolyon őt, hat pár Marhakat [Kv; TanJk IV/8. 72]. 1818: (A Magistratus) Hatarozásánál fogva ki rendeltünk a' Besztertzei országos Sokadalomban a' proba tételre szükséges vágó marhák(na)k meg vásárlására és azok(na)k kiválogatásokra [Dés; DLt az 1823. évi adatok közt].

próbatú arany/ezüst minőségének próbálásakor használt tú; ac de probă (folosit la verificarea metalelor pretioase); bei der Probe der Qualität des Goldes/Silbers benutzte Nadel. 1637/1639: Egi Ezüst proba teo, egi szeges proba keouel egjütt aztis az gjerme(ne)k hattuk [Kv; RDL I. 111].

próbavíz gyógyvízminta; mostră de apă medicinală/minerală; Heilwassermuster. 1755: Klmes Uraim eo Excelljok mind ketten frissen vadnak s már a Szál Dobosi feredőre nem mennek, mivel meg hozatván a proba vizet s Probátis tévén a Doctorok, veszedelmesnek, s igen erőnek tartják az Ur eo Excellaja természetéhez [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.].

procedál 1. (hivatalos ügyben/perben) eljár; a proceda; offiziell verfahren. 1578: Meg ertettek ... eo kegme(n) my nemő gyalazat esetet legie(n) eo kegmen Byro vramon ... azt eo kgme Biro vram wltesse(n) birot, es az rajta leot gyalazatrol agalljon ellene az varos procatori altal melto bwntetessel procedallianak ellene [Kv; TanJk V/3. 173b]. 1585: Atta Biro vram, eo kgmek elieib az Jdegen legenieknek be lrasat a' varos keonyweb, Akik ez varosban meg hazasottanak telepettene volna, mi(n)th kellene abba(n) procedalny [Kv; i.h. I/1. 14]. 1605: Commendatoriat imperialianak eo Nagatol es az Vraktol, ky mellet batorsagos-saban tudgyanak az my Attiankfiay eo fel(se)ge eleot az varos dolgaiban procedalni [Kv; i.h. 519]. 1607: az Articulusok continentiaya ellen procedalt, mind otkún, mind it az zeken, mert az Articulus azt continella, hogy az bizonsaggal az nap legyen Jelen, mind az ket fel [Torda; TJKt I. 20]. 1625: miért az A: nem Via Juris procedalt dolgaban az J. az A. Actioiatol Absoluattatik [Uoszt 67]. 1645: Kamuthi Miklosen es Joszagan ne hatalmaskodgyek, hanem ha my Jussokat praetendallyak az Joszaghöz ... procedallyanak Jur(is) ordine ellene; mert egyaltalyaban az hatalmaskodast senkinek meg ne(m) engedhettyük birodalmunkban [JHBK XXI/8 fej.]. 1671: Azmely Religion lévőknék Templomok kezekből a' más Religion lévőktől hatalmas ki-foglaltattak magok autoritássokból az ilyen hatalmaskodók ellen Procedallyanak, az illyenekről irt Articulusok szerint [CC 1]. 1764: az Ujszekeli Falusi Biro Agilis Varga alias Muszka Janos tertio se cum Iuratis előnkbe jöven paltzajanak fel emelésével maga és az Ujj Szekeli Incolak kepekben és nevek alatt repellala s tovább procedalnunk azon köz helylyen nem engedék [Ujszekely U; WassLt]. 1816: Nemes Fülep Mihály Uram

elottis a fenn irt Instructioit meg olvasván procedálék annak tartása szerint [Várfva TA; Borb. II]. — L. még AC 5, 42, 113, 198, 252; CC 61, 66, 69, 77; RSzF 118.

Szk: az exmisszió szerint ~. 1686: Szilagyí János ... moveallia Causáját Felesege Dobos Borka ellen, es az exmissio szerint p(ro)cedal [SzJk 215] * hivatalosan ~. 1843: Egerbegyi Jubilatás Káplár Nemes Tolvaj Ferentz ada kezünkbe ... egy utasítást hogy azzal hivatalosan procedálnánk, s adnok a' következésről Relationkat [T; Tolvaly lev.]. * (az) instrukció szerint ~. 1579: az procatorok panazlassat ... halasztottak é leowe gywlesre. Ez vdeo alat az procatorok Az előbbi instructio zerent lgiarto Georgy es felesége elle(n) procedallianak [Kv; TanJk V/3. 186b]. 1697: En Thoroczaj Szabo Mihály nemes Kolosvár Városá(na)k mostani édgik hűtös Szolga Birája ... el mentem ... ns Gombkötő Lőrincz Ur(am)hoz ... az én előmb(en) adott Instructio zerent mindenek(en) Procedaltam [Kv; KvLt I/186]. 1775: kére münket Nemes Kereszturfi Székben Martonos(an)* Loko Sofalvi Kata Aszszony hogi el mennék ... Mortonosb(a) az Máthé György Ur házához hogy Citalnok ő keglmet ad 8tavam az Tiszteletes Espe-rest Ur(am) ő keglme attá petsétinek erejével az ő keglme közlőb következendő Törvényes szekire Mű azért el men-vén procedaltunk az előnk(b)e adattotot, Instructio zerent [Borb. II. — *Hsz] * jobb móddal ~. 1677: hogy job móddal tudhassanak abban procedálniok mindenek a' kiknek incumbál, mind a' Szászszágon és mind a' Vármegyéken lévő Dézma ado helyeken ... az Arendatorok igen igazságos Regestrumot csináltassanak [AC 51] * obligációja szerint ~. 1679: meg hányva(n) eő kglme à kezes leveleket, valamely jobbgi à kezességh után el szókott, annak kezessei ellen obligatiojok szerint procedallio(n) [Vh; VhU 678] * az obligatória szerint ~. 1747: mihent ... a Dieta el bomlik én az obligatória szerént procedalok [O.csesztve AF; Ks 83 Péterfi Sándor lev.] * tiszte (és hivatala) szer-int ~. 1611: Tiztwnk es huiataljünk zerent procedalu(n) ... Catha Azzont erreös hwttel megh eskwttetwk hogi mindenemeő yokat az osztaszara elleő hoz, neűez, es ad [Kv; RDL I. 88]. 1623: mindeneknek elotte az Relictat es mind azokat kjket az dologh Illet meg Esküttettuk Hogi mindenemw Jokat, Igaza(n) minde(n) Reitegetesnelkul eleő ad az mi az diuisióra valo, es Annakutanna dolgunkba(n), ad az mi az diuisióra valo, es Annakutanna dolgunkba(n), Tiztunk zerent lgi procedaltunk [Kv; i.h. 122] * törvé-nyesen/törvény szerint ~. 1655: kegyelmeteknek kegyel-mesen és igen serio parancsoljuk, megértvén az exponens-nek* e dologban való igazságát, törvénytelenül ne engedje az kézdívasárhelyieknek háborgatni ... hanem procedallja-nak suis modis törvény szerént ellene [SzO VI, 199 a fej. a hsz-i tisztekhez. — *Barabás Péternek]. 1716: Az idegen marháék bé hajtásáb(an) uig vigjazzza(n) hogi rea(m) Girás pert ne hozzon hane(m) ország törvénye szerént ad 3tiu(m) certifiáltassan es törvény szerent procedalljon ellene [Szászkerked K; LLt Lázár Ferenc ut.]. 1730: Esküszöm az elő Istenre ... hogy ... káromkodásomert s Paráznessággal valo Vádoltatasomért az Törvények be álván Ne(m)es Décs Várossa erdemes Fő Hadnagyja ... Törvényesen procedál-ván ellenem első allok az Törvényre ... el nem szókóm [Dés; Jk 408a]. 1737: Nagysagod írja hogy erős katona a törvény s procedalljak törvényesen [Szentiván Hsz; ApLt 4 Henter János Apot Péterhez] * törvénnel ~. 1579: Kakas Mihály dolga felől ... Eo kegmek wegeztek ezt, hogy semmy bekes-segre es concordiara eo kegmek ne mennyenek hane(m) teorwennel procedallianak ellene [Kv; TanJk V/3. 192b].

2. végez, dönt; a decide/hotári; entscheiden. 1578: Az Mezarossok dolgarol eo kegmek voxot kerdwe(n) ... egez warossul wegeztek hogi amint az előt a waros El wegezte é dolgot ... a zerent akaryak mostis hogi az hus arulasba procedellianak | az felpóres dologba is ... biro vram procedallio(n), hogi post terciam citatione(m) ha nem c(om)pa-real es contumaciter absentallya magát theagh pronun-ciallion eo keg' es exequaltassa az teorwent [Kv; TanJk V/3. 162a, 173b]. 1579: Byro vram ertekeztek az vram által kik oda Enyede Mennek, Az zassagis ha procedalt é Az Limitatio dologba vagy penigh mint es hogi proce-daltak [Kv; i.h. 194a]. 1618: ha itt való tolmács felől nem procedál Nagyságod, itt az kapitihája szégyent vall miatta és nagyságod igen nagy fogyatkozást [BTN² 123]. 1690: Gyergyai Annok ... Férje ellen Fejér Pét(er) ellen divortiu-mot kíván mint parázsnatol. Deliberatum. A sz. Szék nyilván láttya Fejér Péternek latorságát, de mivel Tisztek keze alatt vagon, nem procedál addigh a sz: Szék migh a' Tisztek a' külső forumon el nem igazittják [SzJk 245]. 1768: Az osztózásunk egészen meg akadat abban, hogy Jozzágaink természetere kérdésben forog, azért is mihelt az Mgs Királyi Tábla őszve gyűl mingyárt procedálnuk (!) kell [Marossztygyörgy MT; Ks 61 Kornis István lev.].

3. tesz, cselekszik; a actiona/proceda; tun. 1577: Eo kegmek keryk Byro vramat ezenis hogi ellent ne tarchion benne hogi eo kegmek a mynemo tyztet byztak az ket hwteos vasar byrora abba Mehessenek elo. feo keppe(n) az kenyer swteok dologabol hogi ha disciplinanak okaert valamelykteol kenyeret czipoyat el veyz wyhessek mingiarast az Espotalyba es az foglyoknak hogi e keppen meg Retten-wen az io Rendtartasba p(ro)cedallianak az kenyer swteo-kiis dologokba [Kv; TanJk V/3. 144b]. 1663: Az mi az Madarászszal való dologot illeti, van esze Kegyelmednek procedálni az szerint [TML II, 640 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. XVIII. sz. eleje: A ki pedig magha Menesiből valo Mén lovakra tehet Sztet, leg job vadon mindenok à Ménés közt tartani juxta numerum Equar(um), ha két három Ménlő léssis meg alkusznak tavaszal mint valami Torvény tudok fel oszák à Menest, és nem violenter hanem volenter procedálván, nem igen marad Meddó kösztök [JHb 17/10 lótartási ut.].

4. folytatódik; a se continua; sich fortsetzen. 1693: ha edgyik vagy másik ő klmek között valami oly dolog miat jelen nem lehetneis, a' számvétel mind az által proce-dálljon [Kv; SRE 10].

5. halad; a inainta, a merge inainte; fortschreiten. 1703: már ez után hideg és havas alkalmatlan üdököt várhatunk s a munka nem procedál [UszLt IX. 77/73 gub. — *A nagy-szebeni erőd építése].

6. végbemege; a se intimpla/petrece; geschehen. 1663: pro informatione akarám Kegyelmednek leírom, mint lön dologom Medgyesen, mely ordine így procedált [TML II. 605 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1664/1750 k: A Contumax redealni nem akaró Pársnak, ki minden igaz ok nélkül el hadgya Férjet vagy Feleséget, mi legyen az Eccle-sia előtt valo Processus(na)k modalitassa, ekkeppen deter-mináltatik* ... Ezek így procedálván az Innocens Pars a Contumaxult absolvaltatni kívánván, meritó liberaltathatik, et ad alia vota transmittaltathatik [RGyLt A. 12. — *Köv. a részl.].

7. bekövetkezik; a se produce/intimpla; eintreffen. 1811: Tizen-égy hónapot a' kantza csitkónak, De egész esztendő számlálj a' Ménlónak, Ennyit ül a' csitkó az anyja méhibe

... Ez^a ugyan tsak nem olyan Régula, mely mindenkor procedálna [ArÉ 144. — *Innen kezdve a szöveg lapalji jegyzetben].

8. *ts végrehajt, végbevisz; a executu; durchführen. 1668:* midőn ... procedálni akartak volna, azon legitima Executiót ... Kamuti Susanna Aszsz(ony), nagy sokaságot fegyveres kézzel fel gjujtván, obviálta volt [Kv; JHbK XLIII/36].

procedálás (hivatalos ügyben/perben való) eljárás; procedura; (offiziell) Verfahren. 1676: Hogy Sidó Jánosnak eddig kézben nem kerithetéseért és instructiönk szerént eddiglen tovább való nem procedálásunkért s vigyázatlansággal is vádoltván mi kegyelmes urunk Nagyságodnak, mint látjuk: mindezeket igen szomorúan értjük [SzO VI, 356]. 1700: mind a' Novu(m) Judicium mind pedig a' Tripartitum Decretu(m) Continentiaja ... azt contineallja hogy a' Novu(m) Judiciumnak emanatioja után a' leg közeleb való szeke(n) elő vetetődgyek; en azért most kesze(n) leve(n) mint J. Procur(ator) által az Anak ne(m) procedálásról protestalok [Dés; Jk 313a]. 1807: Melly Instructioval való procedálás, intés, tiltás és felelés hogy mindenekben e szerint volt azrol adom ezen Relatoriám igaz hitem szerint ... Nagy Sándor mp Szolga Biro [Ne; DobLev. IV/909. 1b]. 1827: Jelentem alázatosan a' Tkts Törvényes Derék Széknek hogy procedálás végett ... Also Feher V(árme)gie Tkts Tisztségének ... 1148 számok alatt tisztelt Rendelésébe accludálva ... Instructio küldetett a' kezemhez [Fejér m.; i.h. V/1126].

procedálhat (hivatalos/peres ügyben) eljárhat; a putea proceda; (offiziell) verfahren können. 1592: Megh értettwk ... az sinatnak hozzank való lzenetit ... eo kegmek nekwnk megh bochassanak, hagi zinte keduek zerent való valazt nem tehetwnk, oka nem egiebb hanemhogi az ket nemzet ... vnioüal, vagion eozue zerkezettue, meli vnio ellen eggik natio az masiknak Iniuiriara ne(m) p(ro)cedalhat [Kv; TanJk I/1. 195]. 1612: Ertyük az ő Fge Attestatoria paranczolatlyat, kiüel az exponens simpl(icit)e attestaltatni keua(n) előttünk, de miuel hogy semmi törüenyből kj mo(nd)o)t és adatot Utrumot nem prodúcal, azért városunk prjüilegiuma, es meg rögzöt törüeny e(n)le(n) azban mj ne(m) procedalhatunk [Kv; PLPr I/3. 1612–15]. 1682: meltoztassék olly modalitást fel találai hogy nyilván való igazságomb(an) procedalhassak [Ks 21. XVII. 10 Kornis Gáspár a rendekhez]. 1726: M: Aszszonj Lázár Maria Aszszonj eo Nga Kovacs Janos nevű Udvari Jobbagy Biraja ... Ispán Uram(nak) eleibe állá, es az executiót ... Repulsioval obviála, kire nezeve Ispán Vramis tovább nem procedalhata [Born. VII. 6]. 1736: ezen Potentia iránt való Causajokb(an) procedálhatnak az Ak [Dés; Jk 196b]. 1766: Hogy kolosvari Szolga biro által procedaltatott, minek utánna az l. eökegelme oda ment volna lakni, itten minden jóságát eladván, az igen helyyesen esett, mert Tordai Szolga birok ottan nintsen hatalma hogy procedalhassan, ergo abban az A. nem vétett [Torda; TjKT V. 349]. — L. még AC 37, 121, 176; CC 58, 374.

Szk: igaz törvény szerint ~. 1635: ha ez utannis hazasagbeli kötelességem e(n)le(n), tisztaltan etre paraznasagra adnám magamat ... ellenem mint ollian vetekben elő ember e(n)le(n) ... procedalhassanak igaz teörueny szerint [Gerend TA; KCs IV/129] * instrukciója szerint ~. 1664: Ke-gyelmed azért útját continuálhatja igyenesen mindenekben s instructioja szerént procedálhat is [TML III, 149 a fej.

Teleki Mihályhoz] * jobb móddal/módjával ~. 1641: Vitezező Peczj Janos Colos Monostorj eggik kaptalan hiúünek boczatuan bizosios vallatassok veget hússeghtek districtusaban; kiben hogy job modgyaval procedalhasson Kglmésen paranczollyuk hússeghteknek Compulsorium Mandatumunk mellet paranczollya varasokban comparealni az districtusok belj Faluk lakosit [BesztLt 140 fej.]. 1696: Arannjas ezüst Marhak(na)k s jofele Monetaknak Divisioja következik. Hogy az ezüst marhak(na)k Divisiojában job moddal procedalhassunk ahoz értő becsületes Eötves Mester emberekkel elsőben meg becsültetvén; kinek kinek valorat, ide aláb specificaltattuk [Mv; MbK 80. 5] * szabadosan ~. 1677: Vármegyék tisztei, jurisdictiojok szaberjéseig, minden hivatallyokat illető dolgokban szabadosan procedalhassanak [AC 272] * törvénnyel ~. 1647: Actrix replicat, En cedalok az juramentumodnak mint hogy szegeniseghem miat nem procedalhatok touab ellenel teoruenel [Kv; TjK VIII/4. 225] * a város rendtartása szerint ~. 1621: foroghvan eö kglmek előtt az Beczj Aros Emberek fel Circalasa felelő való dologh ... az eö felge választetele e(n)le(n) magokat Nem opponalhattak ... procedalhat Kamüthj Balas V. az mj varosunknak rendtartassa szerint [Kv; TanJk II/1. 330].

procedáló (hivatalos ügyben) eljáró; care aplică o anumită procedură; (offiziell) verfahren. 1677: Hogy ha valamely Executiokba procedalo Nemes ember megölettenék, ha szintén a' gyilkos a' megöletet embernek feleségével, gyermekivel ... meg-békéllenék-is, de a' Tisztek tartozzanak evocaltatni, és ... meg-is büntetni [AC 117–8]. 1830: tapasztaltatván ... az exequutorok dolgába, főképpen midőn azok adosságok felvételére intéztetnek, mind a' csupa szabad tettzések szerént procedalo exequutorok, mind pedig a' dolgok érdemét vagy igen fel, vagy igen alá betsüllő betsüsők által külömb féle, és a' perlekedő Feleknek kárt okozó rendetlenségek csuszattak bé, erre nézve Méltóztatott ő Felsége ... Decretuma által ... prantsolni^a [Borb. II. gub. — *Köv. a részl.].

procedált (hivatalos ügyben) eljár; care a aplicat o anumită procedură; (offiziell) verfahren. 1802: Certificatoria Instructio készittéséért Dr. 50. Az azzal procedált két Assessornak Hung I Dr. 20 [T; BLt 12 Végilai Horváth Gáspár szb kezével].

procedáltat (hivatalos/peres ügyben) eljár; a dispune aplicarea procedurii; (offiziell) verfahren lassen. 1672: tudósiton Ke-gyelmetek az az dolog mint és honnét indítatott; azzal urunk mit akar és mi formában akar procedáltatni ő nagysága? [TML VI, 97–8 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1778: Kolos különös Iurisdiction alatt van, ott Szolga Biroval procedaltatni nem lehet [Kv; SLt XL Agoston Márton Suki Jánoshoz]. 1782: Tyitul ... majd egy helyyenn majd más helyylen lakagatott, végre az Mlgs Udvar admonealtatván őket a' vissza menetelre s kezesseket elő állításra ... a Mlgs Udvar a Kezessek ellen procedáltatott [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1810: Horváth Agoston Ur ... nagy ujjitásokat akar tenni, a' Vajda rész atyafiak(na)k tetemes kárákra, mert a' Falun alol lévő Tott osztáni akarja, 's a' mind hallattam procedáltatott is [Kissármás K; RLt O. 3 Farkas Antal Veres Sámuelhez]. 1813: tessék az Urnak most vagy leg feljebb 15 napok alatt az osztály iránt magát ki-nyilatkoztatni ... mivel ellenkező esetben az Exponens

Ur praevie declarallya magát, hogy ... az osztály dolgába(n) ltelő-Mesterrel fog procedaltatni [Ne; DobLev. V/951]. — L. még CsVh 109.

procedáltatás (hivatalos/peres ügyben való) eljárás; aplicarea procedurii; Verfahren. 1800: Groff Kornis István Vrról maradatt harmadik adosságis ki ütötte magát ... es hogy annyiszor ne fárasunk ne költsünk ezértis külön procedáltatással jonak látnám ... hogy ezen visz(sza) a küldött három Instructioban ad Marginem ezen Praetensiotis annectalná [Széplak KK; Ks Simon Elek lev.]. 1843: Bartok Ádámnak Nagy Josefné ellen valo procedáltatása [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

procedáltathat vmilyen ügyben eljárásthat; a putea dispune aplicarea procedurii; verfahren lassen können. 1669: kegmteknek parancsoljuk kegmessen, requiraltatván Kornis Uramtól azon deliberatiot petsétünk alat adgia ki eő kegminek, had procedáltathassan dolgaban mellette [Ks NN. 17 fej.].

procedáltatik eljárás folytatattik; a fi aplicat procedura; verfahren werden. 1662: noha nemesi szabadságra nagyon appellálna, hogy az ellen meg sem foghatták volna, és hogy bocsáttatnék szabadon, s úgy procedáltatnék ellene, s így akkor megfelelné, de a fejedelem tartván a Zólyomi dolgában, még a gyűlés előtt elküldte az úri főrendekhez azokat, kiket gondolt, hogy ... nem fogják javallani megfogását Zólyominak [SKr 152].

procedáltató eljárást megindítottó/kérő; care cere pune-rea în curs a procedurii; um Verfahren bittend. 1817: A repetalt ember Uram ő Nsga heljére hirtünk nélkül transmigrálván semmi Jussunkat sem tartjuk hozzá; méltotzasson a procedáltató Tekintetes Földős és Exp(o)n(en)s Ur a' Járásbeli Szolgabíró által maga heljére reducatlatni [Dob.; Somb. II].

procedens I. mn (hivatalos/peres ügyet) lefolytató; care pune în curs o procedură; Verfahren durchführend. 1765: Testimoniumat adván procedens Szolga Biro eőkegyelme, azon Testimonium inferaltossek, és az Transmissio expedíaltossek [Torda: TJKT V. 286]. 1840: minthogy a dolgot elenyésztetni ígérte, egy kupa bortis vettem, melyből ... magamis, Darvas Uris valamint a Procedens Regius urak is itunk [Dés; DLT 166].

II. *fn* tudományos téziseket előadó személy; persoană care prezintă tezele unei lucrări științifice; Vortragender wissenschaftlicher Thesen. 1823–1830: egy arra rendelt napon disputáció van az univerzitás auditoriumában. A defendens maga választja az opponenseket, azok az oppozíciót megírják, melyet közölnek a procedenssel, az arra a feleletet megírja ... s mindnyájan a papirosról elolvassák [FogE 240].

procedúra eljárás; procedură; Verfahren. 1784: Instalunk alazatoson a' Mlgs Fő Király Bíró Ur(na)k, és a Tkts Táblának méltotzassa(na)k Leveleinket meg nézni 's azokból meg látván Artatlan vexaltatasunkot az ok nélkül valo Impetio (!) alól absolválni, Annyivalis inkább, hogy Törvénytelen, és Calumniosa a' Querulansok(na)k procedurajok, mert elsobben Malmunk(na)k gatatskáját potentiose el vagták, tollalták s annak utánna kívánnák a' differentiát

Sopiáltottni [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)]. 1792: Mely Procedura a' fenn irt mod szerént men-ven véghez, arról adom Énis ezen tulajdon subscription-mal, és usualis petsétemmel meg erősített readmonitoria Relatoriamat [H; JHb XXXII/25]. 1796: a Nagyságod ujjannan epítettett Adámási malma eddig elé is igen sok praediciumakat okozott, a mint az, az iránt valo sok panaszból, és az ellen Törvényesen is meg tett procedurákból bőven meg tetzik [Ádamos KK; JHb XIX/56]. 1815: Azokat a' költségeket ... a' melyek a per rendében esketésekre, procedurákra, 's több affélékre szoktanak tétetődni ... akár mennyire hágnának, azokat a' Jozság ki váltasa előtt magamnak meg fordíttatni, nem is kívánom [Béld AF; DobLev. V/979. 1b]. 1824: A' meg irt Instrukcionak vételivel ... februarius 27dik napján érdeklött Tit. Novák Márton Urat, sem személyessét meg nem találhatván — Kortsomárosnéja Özv. Dezső Jánosné Simon Veronika Aszszony által Titt. Novák Márton ur ellen ... a' procedurát meg tettem [Dés; DLT 206].

Szk: *hamis* ~. 1847: A tekintetes főbíró Boér Ferenc úr és tekintetes alispány Fosztó Menyhárt urak lehozudtolása, hamis procedurája publicatiója Varga Katalin által [VKp 202] * *törvényes* ~. 1848: ezennel őszintén és higgadtn nyilvánítottam — hogy az jövő héten törvényes procedulát (!) maga ellen tétetni el nem mulatándom [Csapó KK; DobLev. V/1275 Wízy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

procent százalék; procent, saltime; Prozent. 1848: a Legalis 6 p(rocen)tét is az ezer forintnak nem lehet ki venni [Görgény MT; Born. F. Vilc].

processzió egyházi körmenet; procesiune; Prozession. 1596: Nuncius pontificis: Mely Wrúnknak az penz mellet, Papatol, hozzá az processioiban hordozot fel szentelt Sűueget es pallost: Biro W. meg hagyja, hogy ... gazdalkogya(m) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 20 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1731: 13 7bris hozattam az Processiora jövő T. Pátere(k)k Tehén hust d. 34 [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.]. 1736: gróf Apor István bévén és fundálván az minorita barátokat Vásarhely mellé az Kantában ... jöttem vala bé Kolosvárról Háromszékre, én vivém bé legelsőben az processiót szent Háromság vasárnapján [MetTr 442]. 1807: a Kolosvár felé menő ország uttyában ... két tizfra fa kereszt volt fel ásva, az hová szoktanak a Falusi oláhok processioival ki menni [Apahida K; RLt O. 20].

Szk: *~t jár*. 1653: a templom közepén vagyon a szent koporsó^a ... a hol isteni szolgálatot naponként tesznek és processiot járnak [ETA I, 120 NSz. — "Konstantinápolyban"]. 1736: Nem vala más semmi egyéb processiót járnunk az városban ben szabad, hanem husvét előtt való szombaton estve nyolcz óraker resurrectiókor az Vágner házáig | Gyertyaszentelő-Boldogasszony napján is jártunk egy kis processiót, de csak ben az templom kis udvarán [MetTr 433–4]. 1805: Dél előtt 9 utánig Processiot jártunk [Dés; KMN 80].

processziójárás egyházi körmenet; procesiune; Prozession. 1823–1830: Az elragadott zászlót azután felszentelték a pápisták, s processziójáráskor használják [FogE 123–4].

processzuális 1. járási; de plásá; Bezirks-. Szk: *~ dúlő* járási/székelly széki szolgabíró. 1786: az 1774dik Eszterdöre Biroi hivatalra valosztatvan most Armalista akkor

pidarius Todor Gabor a nemes Falu Notarius nem letele miatt meg szorítottatott Tekentes Kis Horsanyi Hársányi Ferentz akkori Processualis Ns Aranyos szeki Felső járásbeli Duloja által, hogy Stantane Notariust állítsion [EMLt Barla lev.]. 1798: Váralfi^a Pálffy János Processualis Dulo m. pr. [Borb. — ^aTA]. 1809: Az Tekintetes Urfinak Nemes Kereszturi Processus érdemes Processualis Dulojanak az Urfinak alázatos tisztelettel [UszLt ComGub. 1638] * ~ *szolgabíró*. 1782: Processualis szolga Biro Vram, és adjunctus Regius Társa Tktes Palatkai László Vr(am) jelen léteben s általlak meg betsültetvén a' kárr ... a' mellyet a' Marhákkal le etettek ... Tizen két Szekér Szénára Valo [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 31 Vakár Andrej (28) zs vall.]. 1801: ki rendeltetnek Fő Biro Báro Josintzi Sádor, V. Ispány Kabos Ferentz ... atyánkfiai, Processualis Szolga Biro Szarvadi János ő kigyelmével egyetemben [Kv; JHb LXVII/4. 11]. 1813: ezenn Csiki fundusnak ki jártotására Certificaltotvan az Exponens Urnak Édes attya ... Regius Tkts Sebesi Adam Ur, ugy Processualis Szolga Biro Tkts Gerendi Samuel Ur Regiusságok alatt 9 Számbol álló akkori öregek jelen léteben az Csiki fundust ki jártotván az mind a' Jártato Levél tisztán bizonyította [Nagyak AF; DobLev. V/957]. 1821: a Tekintetes Exponens Ur ... a' processualis Szolga Biro Ur jelen léteben a Falusi Öregebb Embereket a Hely színire ki vitette, és ki jártotatta ... és azon le kaszált fű az Exponens Urnak iteltetett és járatatott [Apahida K; RLt O. 2 Tyikos Vaszilika (70) vall.] * ~ *tiszt*. 1790/1795: porontsolatik Fő Biro Atyánkfianak, hogy maga mellé vévén egy Processualis Tisztet, vagy Jurassort mennyen el késedelem nélkül Torotzkora, és mindenek előtt ezen előre bótátott rendelését a' Királyi Güberniumnak adgya tudtára a' Feleknek [TLv. 5/16 Transm. 409].

2. peres, perbeli; procesual, care ține de proces; mit Verfahren anhängig. 1671: Midőn as (!) Tisztek az Vármegeken akár mulctalis, akár criminalis dolgokban mellyek processualisok akarnak procedalni, Nemes embereket sőt ha mikor kaphatnak Vármege székiteit-is adhibeallyák az ollyan törvény-tételben [CC 61].

Szk: ~ *kauza* peres ügy. 1681: Ezek, nevek után fel tölt szolgálatyokon kívül több szolgálattal nem tartoznak. Léven ezeknek is mint az madarasiaknak arrul szép privilégiumok, hadi menccseggel élnek szolgálatyokért. Az processualis mindenféle causakban pedig ... mindenekben az madarasiakkal megedgyeznek [CsVh 101] * ~ *levél*. 1764: az A ő klmének meghivo processualis Levelei sem törvényesek [Torda; TJkT V. 231].

processzus 1. menés, menetel; mers; Gang. 1674: Innen ki jöven és bal kez fele processusunkat continualvan az fen megh irt gabonas ház előtt talatunk egy ajtot fa sarkokon pantokon forgot tolyo gerezdes fa zarjaval együtt [A.porumbák F; UF II, 607].

2. járás, kerüllet; plásá; Bezirk. 1637: Boyerok. Serban Ispan. Eggik processusnak Ispannya [Luca F; UC 14/42. 129]. 1690: Nemes Torda varmegye(ne)k Felső processu-sabeli adajanak perceptora Vétisi Kovats jstvan mpia [Vécs MT; SLt AU. 58]. 1715: ezen Processusban Suhultis az Nemességh maga Facultassát fel nem adta [UszLt III. 44]. 1722: Végben menvén ezen két Processus(na)k Conscribalása, Szolga Biro Vraimékkal Computust inevalván, a mi bor, hus el költ ... parancsollyan Ngsd iránta honnan fizettessem meg [Pókafva AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1739:

egy Compania transponaltathatnek valameljik szasz Szekre melj ide es(né)k, ne Pusztulna el vech keppen Ezen Processus [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. 1753: (A katonák) egészen el pusztitják a Gyalaj Processust [Hidalmás K; Ks 91]. 1767: Az Marha Dögi Processusomban Sztantsesd, és Kis Muntsel nevezetű Falukban vagion, mely l(ste)nne légien a ditsőség gjengéb szerű mértékben vagion a két Faluban [Laposnyák H; Borb. II Kádár Péter kezével]. 1772: Hány Praedium, az az pusztá falu hely vagion Processusában, azt minek hívják, mellyik faluhoz tartozik? [Fejervíz H; JF 36 hiv.]. 1789: Ezen egész Etédi Processusban ... Nintsenek éhel halásra jutott szegények [Csehérfva (U) és körny.; UszLt XIII. 97]. — L. még RettE 231–2; WIN I, 377.

3. per; proces, judecată; Prozeß. 1569: Vid deak dolga Zok ferencl, Az wy Jtylet, az ados leuelnek massat keuania, massat ne(m) attak. Vyd deak kez hwtiuel fel veny hogy meg atta, az hwtnek penig helie nynchien, mert az elso p(ro)cesusba, nem forgata az hwtot [Kv; TJk III/1. 255]. 1671: az mely processus ... in Anno 1641 inchoalodva(n) az divisorok előtt ... azon edgyser inchoalt processusát el hadta [Kv; TJk XI/1. 42]. 1677: Ha kik árultatásnak vétkeben találtatnak ... in notam perpetuae infidelitatis incurrallyanak, melynek se processusában, se Executiojában semminémű remediumok ne admitáltassanak [AC 40]. 1724: l(ste)n adván érnem az jövő heten magam is bé igyekezem az oda bé valo Processusra Partialisra [Vessződ NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.]. 1737: meg kivanom olvastatni a Nms Tanács Deliberatumat is a szerent kívánom a mostani Anak Processusát annihilatlatni [Torda; TJkT I. 139]. 1740: Mltgs Gróff Kornis Sigmond Úrfi ő Ngával való Rét dolgáb(an) eddig lótt Processusunk recolálására, Literalékn(a)k számban 's jó rendben vételére denomináltatn(a)k' [Dés; Jk 527b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1786: Juditha Trauzner reponit: Az Aszszonyn(a)k és fiának fenn álló Processussa vagyon a' Titt. Tábla előtt, és abban bővebb feleletet tettek [Nagyak AF; DobLev. III/607. 6]. 1806: A Panaszoltatott Két Fél Communitas minden Fundamentum és helyles ok nélkül expiciál ezen processus ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1809: Székünkben tsak egy Processus sem fojt, egygy Dominale Forum sem tartatott [Bardóc U; i.h.] — L. még AC 46, 100; CC 58.

Szk: ~ *ba indul*. 1592: feierwari losa ... mierzthogi p(ro)cessusba Indult az ket fel Creditor keozt, es az varos p(ro)cator, ez jeoueo giwlesigh Biro vram tarcha ahöz magat [Kv; TanJk I/1. 184] * ~ *ba kerekedik*. 1762: post Deliberatum mingyárt Processusban kerekedet az A. az Ivel [Torda; TJkT V. 66] * ~ *ban levő jószág*. 1677: Processusban lévő Jószág a' Székelységen semmiképpen ne sequestratassék [AC 154] * ~ *ban van (vkivel)*. 1622: ket Jobagiert czefej Benedek Vra(m) Zalanczi Istuane azonjomat Thurj Margit azzont perlenys kezte uolt, es processusban uolt feléöllek [Mihályfva AF; JHb LXVI/11. 1670: En diffamáltattam azon dologh felől Baczi Istva(n) Ura(m) által őt száz Taller laponak, mellyért Processusbanis voltam, vagyokis velle [Kv; TanJk II/1. 777] * ~ *t annihilál* pert megszüntet. 1654: az mely pert, es processus Szilagyi Janos vr(am) ... az Szent Egyedi es Pulyoni portioknak el foglalasaert inditot volt ... Vas Lazlo es Vas Janos Vramek ellen ... abbeli it leucó pert es processust, es abban forgo potentiat deponala es annihilala [WassLt] * ~ *t deponál* → ~ *t annihilál* * ~ *t indit*. 1710: Bethlen Gergely, Bethlen

Farkas és Elek neheztelének Béli Pálra a betleni jószágért, mely iránt processzust is indítottak vala Béli Pál ellen, de semmi igaz jussok nem lévén hozzája, beléslének [CsH 123]. 1798: A' Thordai Határon az ujj osztálybeli azon földeket melyek kezem alatt találtattak, és Ngod Processust indított vala, a' Törvény színen azokból Ngod Competentiáját ki Igittem [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.] * ~t *movedl* pert indít. 1750: Groff Kornis Sigmund Ur nem haraghatik es haszontalan moveal Processust Ngod ellen ha movealis mert a jobb, jobb Levelek Ngnal meg Van- nak [Szökefva KK; Ks 94]. 1765/1766: a' meg nevezett Aszszony Processust moveálván, a' praetitulalt Urak ellen, minekutána hoszszason litigálotnanak volna, Törvény közben Conveniatlanak volt [Kv; DobLev. III/574] * *brevis* ~ rövid per. 1677: Mivel azért leg bővebben a' Brevis processusok szoktak agitaltani; Elsőben-is azok melyek legyennek, az 1619. Esztendőbéli Articulus ecképpen decla- rallya | Ez fellyül meg-irt brevis processusun inchoalando causakban pedig, három helyes Exceptioknál töb ne ad- mittaltassék [AC 177, 183] * *hosszú* ~. 1600: értwen az eo Kegyelmek kiwansagokat ez feleől, hogy az hozzu pro- cessusok^a az eo teorvinyek foliasában megh reöwidittesse- nek, meg engettük Orszagul, hogy teöruinie az Zazados hadnagy eleött kezdessek ell, onnat Capitan eleiben, es ha kinek ott nem teczik fejedelem zemiele eleyben transmittal- tassék [SzO IV, 141. — *Az asz-i székeleyké] * *legitimus* ~ törvényes per. 1736: én ellenem az i: ő kglme minden legitimus Processus nélkül két rendbéli Levátát iratott, kívánván engem aggravaláltatni [Dés; Jk 188b] * *longus* ~ hosszú per. 1733: mindenik(nek) külön processussa va- gyon ugy hogy az örök árr(nak) longus processussa vagyon [Torda; TJKt I. 19]. — L. meg *rövid* ~ al. * *pénteki* ~. 1740: ezen Tkts Ns Penteki szek autoritasa penig tsak 12 for(intra) extendalodik az Itélet tételre, azert a' modernus A Causája(nak) incompetens foruma ezen Penteki Processus [Torda; TJKt I. 184] * *rövid* ~. 1654: minden paraszt örök- ség, parasztok között valo potentiák, veszekedések és egyeb hasonló dolgok az udvarbírák előt finaliter el igazittassa- nak hogy mind az által ottis peremtorie csak az első bé felelésben, mingyárt decidalitásék az causa, és olly reovid processusra ne szorittasék az szegény peres ember [UF II, 91 Lorántffy Zsuzsanna ut.]. 1677: ha valamely oly publicus malefactor in flagranti comperiáltatik, a' Kapitány meg-fogathassa ... ha Nemes ember vagy Nemes ember szolgálja lészen a' malefactor ... adgya a' Vicé Ispán kezé- ben, és az Ispán longus processusra az előbbi szokás szerint affélet ne bocsásson, hanem az aláb meg-irt rövid processussal törvényt láttasson reája [AC 224] * *statárius* ~. 1809: Bárdocz Széki Vice Király Biro Tserci Samuelnek azon kérésit, hogy szántszándékos Gyilkosságért és Tolvaj- ságért el fogattatott Kurta István ... Státárius processus utyán Sentenziázattassék meg, utasittatások végett ide fel küldötték [UzLt ComGub. 1558] * *táblai* ~. 1677: a' Vármegyéken és Székeken-is a' processus, a' Táblai pro- cessusokhoz accomodaltassék, ott-is ha kívánnák a' Cau- sansok egyszer, ad literas, vagy ad humana testimonia ki- bocsáttassanak, második Széki, és akkor Törvény pronun- cialtassék [AC 180] * *törvénynek* ~a per. 1597: arról az orzaghis veghezett, kireol articulussis vagion, hogi effele Jozaghokat kykhez verek vadnak, es ecképpen abalienaltat- tanak teoleok teoruennek processussa nelkeolis ky foglaltas- sa elő felge [KvLt Diversa 21/73 Jósika István kancellár lev. Tholdi István lippai helyettes várkapitányhoz]. 1599:

Ezben penig semj processussa az teöruinne ne haznal- hasson hanem mjdewt az kezesekek hozza nyulhasson Vayda lanos vram [Tancs K; Ks]. 1677: Illegitimum Man- datumockal senki a' Törvénynek processussát ne remo- rallya [AC 176] * *urbáriális* ~. 1847: 1844-ben az a ke- gyelmes rendelés jött, hogy a községek szolgáltatáteleikre nézve a régibb szokásnál hagyassanak az urbarialis proces- sus kifolytáig [VKp 169] * *zálogos* ~. 1799: a Zálogos Processus szerént a Zálog summát most is offerálván, annak el veszésztésére, és Zálogos sessionnak minden tere nélkül valo revindicatiojára, mind azt el követem valamit a Törvény és igasság rendi hoz magával [Ne; DobLev. IV/819 Szántó Sádor nyil.]. 1807: mind a Forum, mind az also Szék által in merito cessalt Zállagos Processus ezen Törvényes Királyi Tábla által meg állittatik [Mv; i.h. IV/908. 1b].

4. (törvényes/peres) eljárás; procedurá (legál/penalá); Rechtsverfahren, Prozedur. 1569/1571: biro es polgar vram- mal cozwe teotteonk teorwent az feo kezes meg akarwan eskenni az Itélet zerint az al peres procatora felseged tab- layara apellala. Annak okaert ... az két fel kezoet valo pert minde(n) processussawal Egyetembe fel(se)ged Tablayara el bochyattwk [Dés/Székelvadásrhely; SLt XY. 24]. 1607: az kezesekeo(n) Minde(n) terueni p(ro)cessussa nelkwl az f 50 megh Vehesse [Mv; MvLt 290. 7a]. 1675: Az mi peniglen Actiojanak más reszit concernállya, hogy eo neki exmissioja adattassék, tudta ā p(ro)cessust mikor novumot exhibitaltatott maga actioja szerént, akkor utrumot vévén inquiraltathatott volna [Kv; TJKt XII/1. 104]. 1671: 1662. Esztendőbéli Potentiarol irt brevis Articulus tollallyuk ... Ennek utána történendő dolgok, presequaltassanak az Approbata Constitutionban irott processus szerént [CC 50]. 1677: ha jobbágyból álló személyek csak here modon élne- nek s lappanganának Scholákban, vagy egyéb Egyházi ren- dek környül ... affélek ellen illyen processus tartassék | ob- serváltatván a' Novum cum gratiaval Táblán és Székeken valo szokott Processus és Uzus, a' mikor és melyik Ter- minuson akarja perennale jussát keresni szabad légyen [AC 12, 45]. 1737: Ezen Processus nem jo, Protestalok meritu- mot nem tangalok nemis akarok tangalni [Torda; TJKt I. 13]. 1770: Még ez előtt küldöttem vala egy Ditső Szt Már- toni Inquisitoriat ... szölgabiro Kósa Sigmund Vrammal procedaltasson és végje Processussa [Köröd KK; Ks Adal- bertus Biro provisor lev.]. 1801: Melly Processus, és Certificatio, Mű előttünk, és általunk Mindenekben az fellyebb meg irt mod szerént Menvén végben, irtuk meg Miis futuro pro testimonio ... tulajdon subscriptionkkal, és Usualis Petsétünkkelis roborálván [K; JHb LXVII/4. 6]. 1830: kötelesek a Felperesek, az azon recognitioba érdekelt Levelekettis a processus rendében beadni [Somb. II].

Szk: *perbeli* ~. 1655: Csepregi Uram ... jelenté ... hogy difficultassa volna az Transmissio iratásban, mint ha nem conformis volna, az Originalis Contractus határa irt perbeli processussal [Kv; CartTr II. 897 Thomas Ozdi vall.] * *törvénybeli* ~. 1588: Megh ertettek varosul az Nyreo Kal- man kewansagat, Supplic(ati)ojait Melyben vetkes voltat ta- gadgia, es az Birakat mind theorwenyetelekek egie(te)mbe taxallia vadollia, es tellies meltatlansagnak Magyarazza ... a Biraknak minden theorwenybely Zolgalatasokat Ereo- zagnak hatalomnak zamlallia. De megh ertekezwen elő kmekek varosul mind a' theorwenybely processusnak forga- sarol, s mind az Nyreo Calman ellen valo sok bizonsa- gokrol, Megh tapasztaltak az megh holt iambor Birak ellen,

meltatlannak lenni az Nyreó Kalman Suplic(ati)oiat [Kv; TanJk I/1. 90]. 1672: az törvénybeli p(ro)cessus mellett valo expensa a' mi volt és lótt azt tartozzék az Incta refundalnj az Ax(na)k [Kv; TJK XI/1. 219. 1677: Történhetik az-is gyakorta, hogy valamely szegény Nemes embernek oly nagy embertől esik, vagy személyében, vagy javaiban bántódása, ki ellen Törvénybeli processust indítani nem mér [AC 175–6]. 1710: a káptalanok ... Más levelet is hozának in originali, melyben törvénybeli processus vala ugyan gróf Apor Sándor ellen egy nemesember megveretéseért [CsH 78] * *törvényes* ~. 1757: az Oculatorok jóvöllásiból s az magunkéból azon törvényes Processust le hadtuk es ex Communi Consensu Kezünk bé adásával s aldalmas (!) itallal azon négy Oculatorak előtt meg bekellettünk bizonyos Condióciók alatt [Torockó; Bosla]. 1766: (A) törvényes Processusnak bizontalan ki meneteletől tartván eő Naga ... lepenek ... egymás között ilyen meg másolhatatlan Litis intermedio Celebralt edgyezésre [Mv; JHb XIII/55]. 1769: ha az kamarai Tisztek és Nemesek valami Törvéntelen tselekedetekben magokat elegyittenek a Cont. Tablak előtt pereltessenek Azért ... kik(ne)k afféle panaszok vagy Törvénykezések következnek a Cont. Tablára jöjjenek s itten panaszolnyanak és Törvényes Processusokat folytassák [UzslT XIII. 97]. 1776: Dobolyi Joseff uram ... Tkts Sarádi Susánna ... ellen bizonyos Törvényes Processust institualt volt [Ne; DobLev. II/481. 1a]. 1780/1804: ha valaki Törvényes processust akar más ellen indítani, az előtt nyoltzad nappal ad 8vam vagy irott vagy Verbalis Instructioval hivassa meg [Torockó; TLev. 41] * *törvény(nek)* ~a szerint a törvénynek megfelelő eljárás szerint. 1594: az mely rez iozagot mostan kezozteotok ket fele otnak azzalis az eo hugait keozbe erenzeni meg kinalta volt az teoruinnek processusa szerint [Szászkerked K; LLt]. 1621: Miel hogy ... Kar Jstuan vram bizjonios okokert az szek zinin Teorueni processusa zerent ket Jobbagyanak kuleon kuleon diok zerent valo hatalmon maraztotta volt ... condonala azt ... zabo miklosnak Kar Jstuan Vram [Szökefva KK; RDL I. 113 Tuissi Janos vall.] * *törvény szerint való* ~. 1613: Mely mostanj maga Jghiretit az megh neűezet modzerint ha nem pręstalnah 80 forint lenne az keőtele melljet legh elseobe(n) le teten vgj kezdhesse(n) teőruinj zerint ualo p(ro)cessushoz [Kv; RDL I. 92]. 1677: A' Hájdu Városokra ment, avagy menendő Erdélyi biradalomból való Jobbagyokat közikben bé ne fogadgyák tudva; de ha olyan dolog történnék, afféle Jobbagyoknak fel-kérése, ki-adása, avagy törvény szerint való processusa légyen az 1648 Esztendőbeli Articulus szerint [AC 172].

5. perfolyam; proces (penal); Prozeß, Rechtshandel. 1729: Kérem bizodalommal az Mlgs Guberniumot, maga Deliberatumanak elucidatioját ... ki adni ne sajnállya, ne hogj valami modon, az én eddig való processusom az ilyen formale Deliberatum által, meg ne (így!) erőtelennitessék [Ks 25. IV. 17 M Kornis Zsigmond aláírásával].

6. ~ban levő folyamatban levő; in curs de desfășurare; im Verlauf befindlich. 1747: Molduvány Kratsun ... azt mongya, én ha meg békellemis, ugyan tsak az Ur(am) ő Ntsága hire nélkül nem Cselekedhetem, és ő Ntságáért még sem is békelhetem ... De Molduvány Kratsunért Gróff Wass Adám Ur ő Ntságával Processusban(an) lévő Causaja iránt kívánt volna Eltető Ferencz ur(am) még békelni [Szentegedy Szd; WassLt].

7. ~ban van hatályban van; a fi în vigoare; gültig sein. 1677: in Anno 1608 ... az eddig rabságban avagy kötélben

tartatot igasságnak, szabados uttyát nyitottak volt^a, mely noha kevés ideig volt-is ugyan processusban, de ... az Országának Statusi ... kénszerítettettek ... azon elébbeni karban állatni [AC 210. — *Azáltal, hogy az 1594 után tiltott törvényes kereset megindítását lehetővé tették].

8. (ügy) lefolyása; evolutie, desfășurare; Verlauf. 1618: Nem vulgaris famát írok Nagyságodnak, hanem azmint az actáimból Nagyságod meglátja, teljességgel azon processussal írom meg, valamint volt tractánk felőle [BTN² 137].

9. előrehaladás/menetele; avansare, progresare; Fortschritt. 1672: A mi pedig az Kegyelmeden esett szerencsétlenséget illeti, én a Kegyelmed részéről nem tartom annyira szerencsétlenségnek, mint azt, hogy netalam az magyarországi dolognak jó processusa meg ne gátlódjék [TML VI, 321 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

10. (követendő) eljárás/előírás; procedeu (demn de urmat); befolgenswürdiges Verfahren. 1719: magok az osztozo Atyafiak ... kezeket bé adván ... obligálák magokat ennek meg állására, műis Arbiterek irtunk ilyen processust, hogy ... hamellyik fél ... meg nem tartaná ... a' meg álló felek ... az meg irtt poenát ... exeqvaltathassák [Süketfva MT; DobLev. I/95a].

processzusbeli 1. vmely járásbeli/kerületi; dintr-o anumită plasă; aus einem bestimmten Bezirke. 1683: Berethalmi^a processusbeli vice Dézmás Felszegi Tamas mpr ... Fő dezmas v(ramna)k cub. 12 [Törzs. — *NK]. 1684: Nagy sink^a széki Processusbeli vice Dezmas Luczaj János Uram [Utl. — *NK]. 1695: Rekognoskalom Praesentium Testimonio, Hogy az Szasz kezdő Processusbeli Dezmassagnak honorariumat praestaltam kesk penzül T. N. Diosi Ianos Praefectus Uram eő kegyeme keziben ugymint ... f. 63// Der: 60 [Szűv; RLt. — *NK].

2. perre/per folytatására vonatkozó; care ține de proces/procedură; sich auf den Prozeß/Verlauf des Prozesses beziehend. 1826: A Ngod és a Bétsi Tanátssossai által ki tett processus beli hibáimot, tsak ugy tehették volna ki, ha mindenik Pert egészszen megvizsgálták, és az egész folyamatyokkal esmeretesek lettek volna [Mv; Told. 7].

prodál 1. elárul; a trăda/divulga; verraten. 1677: Ha valamely Prokátor kötelessége ellen el nem járna hiven a' fel-vet causájában principalissának avagy adversariussával ... colludalna, igazságát prodálna idő előt; a' Fiscalis Director procedallyon az olyan ellen, és büntetődgyék mint, hitit, kötelességét meg-szegő ember [AC 209].

2. leleplez; a demasca; enthüllen. 1692: Seres Katának sok rendbéli maga nyelve vallasa paráznazkodásáról constaltván előttünk, és e' mellett egyebirántis parázna életre való hajlandosági, másokat ingerlési feslett életét (!) prodálv(n), mint Ura relatoriájából ki tetczik ... Azert vinculalyuk, Ferjét penigh ad alia vota transmittályuk [Szjk 261].

3. feljelent; a denunța; anzeigen. 1737: az A. diversis Vicibus et temporibus ezenn dési Nms Senatusnak tagjait, a Néhai Mlts Fő-Ispán Torma Miklos Ur előtt prodálta 's azzal vádolta, hogj a Dési Tanás béliék; avagy a Nagjgia közüll, kettő, három miatt el-kell pusztulni Dés Várossának [Dés; Jk 247b].

4. ~ja magát elárulja/leleplezi magát; a se demasca; sich verraten. 1657: Tudom ugyan jól, mit kívánjon uramhoz való kötelességem, és ha mit általmára valót tudtam volna, s akkor eltittkoltam volna, hamis és áruló szolgálta löttem vol-

na; ha csak most mondanám pedig, magamot prodálnám [KemÖn. 163]. 1674: Az beküldött követésekben pedig s annak minden processusában magokat jobban is prodáltak [TML VI, 577 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

prodálás elárulás; destainuire; Verrat. 1677: valamint a' Birák az igazán való itélet tételre, ugy a' Procuratorok-is Principalisoktól rájuk bízotat Causaknak nem prodálására, másocskal nem colludálásra, és a' causanak decisiojáig, tehetsége szerint, igaz sinceritással való procurálására hittel legyenek kötelesek [AC 208].

prodálhat elárulhat; a putea trada (pe cineva); verraten können. 1704: A követek valának Haller György és Lázár György uramék, melyet midőn referáltak volna, az úr semmiképpen nem inclinála, hogy tanácsot adhasson, mint-hogy a statusok sok emberekből állván, találkozhathék olyan, aki öngagságát prodálhatná [WIN I, 136].

prodáltatik elárultatik; a fi trädät/divulgat; verraten werden. 1657: Nékem pedig itt is oly galyibám esék, hogy reám bizattaték azon főkövetnek szállására való provisio ... s egykorban hát egy úrfiat ... expedialván hozzá, ugyan meglesvén az én ott nem lételemnék alkalmatosságát, az gyalog hadnagy ... bé nem bocsátotta ... én is megizeném, tartsa dolgát, nincsen ott semmi járója; ekképpen igen prodáltatám előttök | (Révai Ferenc Attyja) Bethlen Gábor idejében ... mutatá oly hűségét az császárhoz, hogy Dreiling nevű szolgáját az fejedelemnek ... mind levelestől császárhoz vitte vala, és idő előtt prodáltattak vala az feltett szándékok [KemÖn. 111, 233].

proditor áruló; trädator; Verräter. 1710 k.: Rabutin .. Bethlen Sámuelnek is tizenöt öreg asztagát Héviznél elégetteté, az én szentpáli házamat, csűrömet is etc. Akkor si-ratá el a gubernátor az asztagait és Rabutin csinála engem profétának vagy proditornak a deák frás szerént [BÖn. 942]. 1776: Szörnyű ... vádat tett ellenem ez az én Zsigmond nem fiam, hanem proditorom és persequitorom, Bécsben ... azt adván fel, hogy én a pápista vallást mocskoltam [RettE 363].

prodrerni kemencéhez való vas-alkatrész; piesă de fontă la sobă de gătit; Eisenbestandteil für Feuerherd. 1852: Egy nagy Plattenes Kementzehez ... Két Prodrerni 14" széles 10 és 9" magos, 2" hoszu | Egy otska prodrernit egy kűs kementzehez attam 7 Rf 30 xr [Kv; Slt Vegyes perir. Gég Ádám lakatosm. kezével].

prodromusz hírmondó; prodrom; Bote. 1662: az idős, koros és tanácsos emberek s az ország tanács is ... annyi elszedegettettek vala a halál által, hogy kevés számmal maradnának, mely is, több szomorú jelek között, nem utolsó prodromusa, előjáró hopmestere vala a következendő romlásoknak [SKr 321].

producens 1. *mn* nemességet bizonyító; care dovedeste titlul/rangul de nobil; Adel beweisend. 1793: a' Zabolai Kozma és Keresztes Familiák fiu magban deficiáltak, hanem a' Producens Hadnagy Familia lévén még fen, Genealogiájok meg-bizonyítására bé adnak ... egy 1703ik Esztendőbe Januarius 15ik Napján költ Contractualis levelet | ki jó azis ezen kérdésre* hogy Zabolán több Hadnagy Familia

szabadsággal vagy Nemesi praerogativával elő a' Producens Familián kívül nem volt eleitől fogva, 's most sints [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (MT). — *Értsd: vk-re].

II. *fn* 1. nemességet bizonyító személy; persoană care dovedeste că posedă titlul de nobil; Adel beweisende Person. 1770: tessék a Producens eo kegyelmé(ne)k maga nemessi immunis statussat ... Armalissal vagy Donatioval legitimálni ... ha pedig magát ... a Producens absentalná, még kívánom ... hogy Contributio alá irattassék [UszLt IV. 49]. 1793: A' Producensek ... bé adják ... Boldog Emlékezetű első Apafi Mihály Erdélyi Fejedelemnek Gyula Fejérvárat az 1676ik Esztendőben Junius 27ik Napján Zabolai ... Hadnagy Péternek és Miklosnak; maga a' Fejedelem ... alá-írásával és' függő petséttel meg-erősített ... Armalis Levelet | Hadnagy Jánosnak lettek légyen két fiai, első Néhai Hadnagy Tamás ... fiai Tamás és Josef Producensek [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt)]. 1818: Az pedig hogy a most exhibeált levelekben a Producensek Boéroknek mondatnak — tsak abból esik, hogy Fogaras földén in genere az oláh nemes emberek Boeroknak neveztetnek [Puscaru, Fragn. 775].

2. az iratok bemutatója; persoană care prezintă acte; Vorträger der Urkunden. 1710 k.: A sessio így lőn: asztalfőn legelőbb kőzről Seau, bal kőzről mellette a gubernátor ... kétfelelő rendre az asztalnál a tanácsurak, az asztal végén ... Simonfi protonotarius ... A producensek az egymás mellett ülő Simonfi és Ecklernek producáltak ... az exhibitákat feladták Seaunak, a gubernátornak, és minden látni akaró tanácsnak vagy táblafiának [BÖn. 907].

produkál 1. (iratot bizonyításként) be/felmutat; a produce/arăta (acte doveditoare); Urkunden als Beweis vorlegen. 1577: Jwttthank az dengelleg porchjonak, az djwissioiara tholdalagi ferencz arrol Sem lewillet nem p(ro)ducalla, Sem az Jozagot megh erezenj, wagi oztani az wegezes lewel thartassa zerenth Megh oztany nem akara [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1586: Dobray Petoőr ... arra igiré magatt hogi Tyzenötöd Napra ... minden lewelett producal es Dobray ferencznek ... restitua [Lesnek H; IB VI. 225/16]. 1599: az fogoly Alperesek az Zek Zynin immar producaliak vetkekreol valo fayedelem kelmet es gratiaiat [Kv; TJK VI/1. 372] | ha Constäl erwl valamj documentu(m), kteq p(ro)ducallya, mely docume(n)tomot latuan, liceat szolgamnăq Contendalnă ellene [Szinye SzD; Ks]. 1604: peoczietek alat ualo leveleket attak az aruaknak attjiknak, melyet tempore porducalok in facie sedis [UszT 18/41]. 1606: ha pedig annalis teob adossagat Mongia, producallia ados levelit s ha myuel adossa tezen Meg kel latny kyre haranlik meg fwzetese [Radnót KK; Slt TU. 1]. 1663: Vitézli Enyedi Szabo Márton hívünkire Attyarul Enyedi Szabo Mihályról maradt Enyeden lévő házát még az boldog emlekezetű üdösbik Rakoczi György kegyelmes Fejedelem nobilitálván minden féle Ado vévéstül, és tereh viselestül eximalta, és Szabadossa tötte volt. Ennakutánna iffiabbik ... Rakoczi György Fejedelem is ... azon hazrúl valo Exemptionalis levelet confirmalta volt, melyeket mostan producálván előnkben in specie, miis ... azon immunitásban házát meg hattuk, és confirmáltuk ez lewelnél által [Borb. I fej.]. 1677: Végeztetet volt, hogy Törcs Várárol, és ahoz valo Jozzágról Privilegiumokat producálnak két holnap alat a' Brassaiak [AC 162]. 1701: a ki még Buza Zab Magazinumb(a) lett administratiojáról valo Német

quietantiáját nem producalta, minel hamarab ... hozza Fejérvára [UszLt IX. 77/22 gub.]. 1724: Producalla Tar János Ur(am) Néhai Bátyok Tar András Testamentumat [Asz; Borb. I]. 1774: ot producaltam határ járt Levelett [Ilencfva MT; DLev. I. IB. 3]. 1785: Producalljuk ... de A(nno) 1464ben költ Metalis Reambulatot [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 17a]. — L. még AC 12, 86; CC 69; RSzF 98, 249, 252.

2. (bemutatott iratokkal/tanúkkal) bizonyít; a dovedi (cu actele prezentate/ro martori); (mit vorgelegten Urkunden/Zeugen) beweisen. 1590: J protestatur hogy teob bizonsagokatis hit volt de nem jeottek el ... Ne legie(n) keseo producalni [UszT]. 1625: ha p(ro)ducalno(m) kel genealogia-mat kez uagiok [i.h. 24a]. 1666: tartozzek annak idejében producalni ... Giarfas Leorincz Teleki joszagarol valo sinkelesi(t) [Lécfva Hsz; HSzJP]. 1682: Uiobban az p(rac)tendens atiafiakat szolgabiro által admonealtatok, ne vakmerősködienek hanem az dologhoz szollianak hozza ... mert az utan ha mit p(ro)ducalnanakis ereie nem leszen [Kv; RDL I. 161]. 1702: Drombar és Alsó Preszaka az Fejervari Dominiumhoz tartozo Fiscalis Jozság ... engettett kglmessen ő Felségétől az Guberniumnak ... Azért kglmetek az emlitet két Falukrol producallyon ... Groff Thesaurarius Atyánkfia előtt [Inc. VIII. 9a gub.]. 1738: Zöldi István atyánkfia a Bika Rét mellett való malé földet, minémű Jusson birja ... arról ő kglme admoneáltassék, hogi p(ro)ducallyon in facie loci [Dés; Jk 497b]. 1764: hogi pedig az Ingerens Jussatol el ne essék, maga igaz véséget demonstralvan Törvényesen az A(ctri)x ellen producalni szabadsaga leszen [Torda; TJKT V. 187]. 1778: Birnak és manuteneal(na)k Kégyelmetek ... Kezdi Albisban ... három darab ben valo Jozságokat ... tessék Kegyelmetek(ne)k Legitimo modo Producalni, menyiben, és mitsoda fundamentum possideallyák [BLev.]. 1798: A' Fell peres Aszszony reflectal ... a' tisztelt Groffne producaljon, és mutassa, hogi melyiktől, mennyit és mennyi pénzig vett zálogban [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 1b].

3. (nemességet/kiváltságot) bizonyít; a dovedi (nobilitate/privilegiile obtinute); (Adel/Privilegien) beweisen. 1637: Boyerok. Ztoyka Bulye: Boyersagot bir, producalt [Ohába F; UC 14/42 72]. 1652: Istvan Gaspar ... Ennek immunitassa vagyon Eoregbik Fejedelem Assz(onyun)ktul de most nem p(ro)ducaltak [Jegenye K; GyU 104]. 1677: A' Váradí Fiscalis jozságokban lako Nemesség semel pro semper, mentől hamarab valo alkalmatossággal, tartozzan producalni Exemptiojokrol, a' Fejedelem méltóságos személye mellet lévő böcsületes Tanács Uri és egyéb rendek előtt, kiknek dolgok igazításban vétessék, és az 1650. Esztendőbeli Articulusnak tartása szerint, a' kiknek productiojok, és helyben hagyattások elucescal, azok ez után-is meg-tartassanak, a' kik penig nem producaltak ... producalván discusioban vétessék levelek [AC 143]. 1770: az approbatabeli articulus azt tartja, hogi akik akkor^a producáltak a fiscalitásban bíró nemesek közül, többször ne producáltassanak [RettE 238. — *1658-ban].

Szk: *bojérságáról* ~. 1647: Popa Jwon Boyer ... Bojersagrol semmit sem producal [F.ucsá F; UF I, 831]. 1664: Boerok. Szalma Janos Boer Tamas De edgyikis boersagokrol előnkbe nem producaltak [Szaráta F; UF II, 295] * *nemesi szabadságát* ~ja. 1755: Nemzetes Ifjabb Kelemen János Ura(m) ő kglme maga Nemessi szabadságot producalván a Melto(sá)gos Táblán acceptaltatot és Confir-máltatott [Székes MT; MMatr. 284].

4. igazol, igazolást felmutat; a prezenta o adeverintă; bestätigen, Bestätigung zeigen. 1701: Minden Posztocsiná-lo az ki a Betsületes és Nemes Céhbén akar állani ... az maga Nemzetsége és tanuló Levelét tartozzék hozni, és bé mutatni, az kiből ki tessék ... ha Jobbágy avagy nem Jobbágy, és edgyszer, s, mind Natioyárolis producallyon ha Magyaré, Szászé avagy micsoda Nemzetség [Kv; PosztCart. 4]. 1733: az Migos Groff Urfi földéről ... Csurs-cser György el nem szokik bujdosik hanem mind addig az ő Nga földén lakik Valamig szabadsagarul fog producalni [BSz; Ks 27. XV].

5. *cenzurát/exament* ~ vizsgát tart; a ține un examen; Prüfung abhalten. 1749: A nemes mester esztendőnként exament produkáljon és a gyermekeket szorgalmasan tanítsa [Hsz; Csetri, Körösi Csoma 32]. 1797: Az iskolamester ... minden esztendőben közönséges exament produkáljon [Hsz; i.h. 43 esp. rend.]. 1823–1830: 1793-ban kimegyünk kánikulai vakációra, az úr megparancsolja, hogi a gyermekeket úgy készítem, hogi augusztus végén ... cenzurát kell produkálni [FogE 111].

6. kísérletet végez; a face experimente; experimentieren. 1806: a phosphorussal producaltunk | a phosphorussal produkáltunk és játszottunk [Dés; KMN 196, 340]. 1823–1830: Ennek^a egyéb jövedelme nem volt, hanem szombaton estvénként a fizikai instrumentumokkal produkálván magára, arra nemcsak deákok, hanem városiak is mentenek fel, osztán fizetennek neki ... Mikor ő nem mehetett fel, a felesége produkált [FogE 238. — *Lichtemberg göttingai professzornak].

7. tesz, cselekszik; a face/produce; tun. 1825: Ne csalárdkodjanak hanem a' mit En parantsolok küldjék el 's a' mi az enyim. Ezt tsak ketszer se producalja mert meg nem engedem [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

8. bemutat; a prezenta; vorstellen. 1823–1830: Egy ... 20 esztendőös Voigt nevű ifjú produkált előttünk tíz positióból álló igen szép fizikai mechanizmusokat [FogE 193].

9. előad; a prezenta; vortragen. 1777: A régi zsoldárokat más cikornyás strófákra vette^a, azokat a széki generális synoduson producalván, urgálta, hogi acceptáltassanak az ecclesiákban s aszerént énekeljék [RettE 381. — *Kolumbán János]. 1778: Míg Kolozsvárt voltam valami comediában voltam ... bizony sok szép dolgokat producált a comediás^a [i.h. 385. — *A bábszínházban].

10. *dív* termel, létrehoz; a crea/produce; schöpfen, herstellen. 1879: Rólam így szólak: „Be vészett legény. Mennyi mocskot fog ez produkálni, amíg él!” [PLev. 53 Petelei István Jakab Ödönhöz].

11. (tanút/kezeset) előállít; a pune/prezenta (un martor/garant); (Zeugen/Bürgen) vorstellen. 1634: Jarai Istvanne Aszszonion menedekre foga az Ghelencziej Biro-ra hogi az eo kegyelme szolgálja az Birotol kertte volt az harangott hogi az marhara kösse Esztennap eo kegyelme az menedeket producalja az harangot is [Gelence Hsz; HSzJP]. 1639: mint hogi az szouatossagh az J(o)n allot megh es mas szouatost is akar producalni, pro eo mint hogi az J kezessegh alat vagion, tartozik el menni az Akkal, es az szouatost ele allatni [Mv; MvLt 291. 205b]. 1762: producaltom két rendbeli Inquisiroriamb(an) oly oculatus fatenseket ... olyat kettőt, a' kik mind akkor ott volta(na)k [Torda; TJKT V. 107].

12. ~ja magát szerepel, előad vmit; a se produce, a da un spectacol; auftreten. 1846: midőn a' kérdés nap délutannyán az uttán egy comedias producalta magát ki állatam énis azt nezni [Dés; DLT 530/1847. 5–6].

produkálendő 1. be/felmutatandó; care urmează să fie prezentat; vorzustellend. 1760: A mi ... az Also Czernatoni, oroszfalvi, és osdolai Jóságok dolga iránt valo p(rae)ten-siojokot illeti az Ak(na)k ... az p(ro)ducando literale instrumentumokból fog ki jöni mi képpen illesse(ne)k fiat és leányt egyaránt [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1764: Minthogy a producalando Nehai Viski Peter Ur(am) két Missilis Levelei in ipsis originalibus nem producalattak volt, mostan acceptatlatnak s fel is olvastathatnak [Torda; TJKt V. 194].

2. kihirdetendő; care urmează să fie pronunțat; bekenntzumachend. 1786: az Tit. N. Also Fejér-Vármegyei Cont. Tábla ... producalando Deliberatuma szerint ... Nehai Püspöki Péter acquirálta volt az ide valo Henke rész Portiot [Nagyik AF; DobLev. III/607. 6].

produkálás 1. be/felmutatás; prezentare; Vorstellung. 1637: az levelemnek producalasara üdöt kivanok [Kovács-Hsz; HSzjP].

2. (tanú) előállítás; prezentare/aducere (de martori); (Zeugen) Vorstellung. 1585: mikor Mihai Adiudicatawal feleltete az palffalwi teteo(n) azkor az palffalwi loffeiek az falubeli jobbágikkal eggewt ghazdalkottak, foezettak, sewtettek az bizonsaghoknak, es farattak, futottak idestova bizonsaghoknak producalasaba [Kisfalud U; UszT].

produkálhat 1. (írásos bizonyítékot) be/felmutathat; a putea prezenta (documente in scris); (Urkunden) vorlegen können. 1580: Ez volt az Consuetudo Inueteratu (!) azok keozt kyk valamý Testame(n)tum vagy egiebt contractust nem p(ro)ducálhatnak hane(m) simpliciter chyak Az waras teorwenyere hattak magokat [Kv; TanJk V/3. 227b]. 1614/1616: Keuanom azt hogy producalyanak oly priuilegiomot hogy annuatim annyi só jart az mint ökk mongyak: Kit ha producalhatnanakis ... de ugy sem tartoznam sem(m)uel nekik [Kv; RDL I. 100]. 1623: Az mely faluban menyne löfo drabantot, Eözüegyert aruat Eoreokseget occupálnak annak szamat neuket szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba chenaliak hogy azmikor eo Felsege eo kegemek-teol eleo keuannya, tizta purgatum Regestumba p(ro)ducálhassak [Csikszereá; Törzs]. 1647: Tartozik az D(omi)-n(us) Actor az levelet p(ro)ducálni ... ha ne(m) p(ro)ducálhattja juralljon hogi studio el nem vesztette, tevesztette, szaggatta [Kv; TJK VIII/4. 169]. 1668: Musnai Máro(n) Deák ura(m) ... admonitionkra az originál levelett azo(n) földről ne(m) producálá; hane(m) olly(a)n válászt tón: én jobb igasságot ne(m) producalhatok a' megh nevezet föld-ről az exhibeált párnál egiebet [Körödsztrmárton KK; Ks 13. XVII. 6]. 1681: Excipialtatnak ezen Contributio alol az Szabadosok, puszkasok, Portatorok, Az Acso, keo vagok Birakis hasonlo exemptiot praetendalnanak, mind azo(n) által ... arról most ... semmi rendelést, annuatit, Colla-ti)ot nem producalhattak [VhU 64]. 1771: a' kaszálo ... a' Trauzner nevű dombig, vagvis tsupig, két egyenlő részekre osztolyék, s mind két Félnak adattassék által maga Compe-tentiája, ezen közben ha miről a' Lugosianusok ezutánis producalhatnának valami Contractust, vagy Compositioná-list ... ne légyen késő a' magájéhoz hozzá nyúlni, contro-versia nélkül [Fejér m.; DobLev. II/428. 9a]. — L. még RSzF 161, 254.

2. (iratokkal) bizonyíthat; a putea dovedi (cu acte); (mit Urkunden) beweisen können. 1724: Deliberatum ... ha világosabbat nem p(ro)ducálhatnak az Ak eo kgl(me)k, nem

arcealhatták az oly Szkompiával, készült Bőroknak bé hoz-zattatását, és árultatását [Kv; TJK XV/4. ítélet a tímár céh és Joh. Fogarasi kereskedő perében]. 1778: Léven controver-siájok sósmocsári szénafü iránt csiktaplocai Lajos István-nak Lajos Miklóssal, primipilusokkal, mely aránt valo contin-tentiáját elébeszélvén mű előttünk a két felek ... bennün-kezt kézbeadásával arbitrálnak, minthogy literale instrumen-tumokkal nem produkálhattak [Taploca Cs; RSzF 254].

3. (nemességet/kiváltságot) bizonyíthat; a putea dovedi (titlul de nobil/privilegiile); (Adel/Privilegien) beweisen können. 1770: sokan producáltanak 1658-ban, annak előtte 1631-ben s hogy inkább megfosztathassék jószágától a sze-gény, fiscalításban bíró nemesember. Felvitték 1588-ra, hogy annál nehezebben producálhasson [RettE 238]. 1782: elég bajom is volt Veress Mártonnal, mert mindunta járt réám, hogy azon Kákovai Jobbágynokat adnok által mig producalhat [Torda; KW Vall. 16].

produkált be/felmutatott (irat); (act) prezentat; vor-gelegt (Urkunde). 1681: ezen hunyadi Taxasok közöt van-nak olyanokis, kik Taxajok mellett szolgálni tartoznanak ... az producalt supplicatoriaa töt válaszköböl az mennyire lehetett excerpaltatván, kinek kinek neve utan is iratot^a [VhU 70. — ^aTi. hogy mennyi szolgálattal tartozik]. 1724: az Controversiaban valo buza mellyet kalongyául kellett volna el osztani eo kglmek(ne)k ... melyből potlasra cedat Tar Sigmond Ur(am)(na)k az producalt leveleink contin-tentiája szerent gelinae nro 12 [Asz; Borb. I]. 1745: Mind az Actor által producalt Relatoriabol, mind pediglen az Inctus tulajdon Szavaiból világossan constal, hogy ... Kalács pénzt vett volna hat Forintot [H; Ks 62/10]. 1764: Hogy az igazság világosságra jöhessen, a producalt Inquisitoria olvastassek fel [Torda; TJKt V. 185]. 1801: Minthogy Geometra öri F. István ökegyelmét az előttem producalt Conventio mellett ... fogadták meg ... a Geometra munkája jutalmát ki fizetni ne terheltessenek, adig is, mig az egész határ fell mérettetvén fel osztatik [M. nagyszombor K; Somb. I]. 1808: a Novizatak által sub D producalt Esketés-bőlis ugy jöven ki, hogy azok Fiat Leányt egyaránt illetők légyenek^a, tehát ezen Divisionálisnál fogva az előbbeni Deliberatum szerent mostis osztály alá ítéltetnek [Asz; Borb. II. — ^aTi. a peres földel].

produkáltat 1. (igazoló iratot) be/felmutattat vkivel; a dispune să se prezinte (actele doveditoare); (Urkunde) vorlegen lassen. 1653: így lött az végezés, és így ment véghez, mellyet jo lelki ismeretem szerint irok, sőt még Ozdi Uramis jo lelki ismeret szerent más képpen nem referál-hattya. Melyről producaltassa kgltek Ozdi Urammal mind az Contractusrol s mind az evictioral valo reverálist [Kv; CartTr II. 872 Casp. Veres Marti past. eccl. orth. vall.]. 1673: Az adossagoknak meg fizetése utan az Testamen-tumról értekezven es producaltatvan, müdön meg olvastuk volna, az bene meg írt jo es keresztényi ratiokra neze helyesnek itilven lenni abban specificalt legatumokat az Relictanak eppen meg hagyank es ki szolgáltatank [Kv; RDL I. 154]. 1697: az Betlen Laszlo ur(am) Tiszti az Lu-kácsfalvi határon három darab Szántó földet bir ... Teleki Mihaly uram ... ara tanita migh tavalj hogy producaltassak rulla en az szolgabironak ... el küldöttem ... de ez mái nap-ig sem hozák ez föld bírásárol valo igassagokatt hanem erőszakoson szántják vetik [Szilágyecsh; BK. Kúmvés Gergely Bethlen Gergelyhez].

2. (irattal) bizonyított; a dispune dovedirea a ceva (cu acte); (mit Urkunden) bewiesen lassen. 1775: küldök még más Relatoriatis, mellyel producaltattom volt B Szkeresztiné Aszszony és Mikes Sára Kis Aszszony eo Ngok ellen [Kissáros K; JHb XIX/19].

3. osztályt ~ osztóztatást vitet végbe; a dispune efectuearea partajului; Teilung ausführen lassen. 1791: ha tiltatni akarnak Erdőt számokra, tessék elsőbben az Approbata szerént Vármegye Tisztsége által juxta Sessiones osztájt producaltatni, és celebraltatni; nem hatalmason foglalni [Nagyrápoly H; JHb XXXI/30].

produkáltatik 1. (bizonyító irat) be/felmutattatik; a fi prezentat (actele doveditoare); (Urkunde) vorgelegt werden. 1671: végeztük hogy afféle^a Donatiok-is producaltassanak a' fellyebb specificalt alkalmatossággal^b [CC 88. — ^aTi. nem fiskális jószágok. ^bErre nézve 1. a *produkció* 2. alatt idézett részt]. 1673/1681: Albesy Zolyomi Miklos Ur(am) Batyam, Leleszi Vojk Mihalynek, es maradekinak Zöld puskasságrul, avagy Lovas Szabadosságrul ki adott levele előlben producaltatvan ... tölemis helyben hagyattatik, approbaltatik, es confirmaltatik [VhU 401]. 1674/1750 k.: a collegiumokbul ... Ecclesiakbeli Ministériumra Deakok(na)k ki adattatni meg nem engedtetik az Szent Generallistul, haném ha avagy annak a körvény(ne)k Senioratül, avagy Superintendensünktül, Consensusul valo testimonium producaltatik a Professorok(na)k [RGyLt A. 12]. 1759: Ez idén producaltott ... a Meltgs Királyi Táblán Rákoczi György^a Fejedelem Collationalisa ... az akkori Possessor Oláh Boldisár nevére [Retteg SzD; JHbK XL/8. — ^aAz I. Rákóczi György]. 1760/1794: Férjem Groff Bethlen Miklós Urnak tött ... Kötésemet és Fassiomat ... revocalom ... tellyességgel erőtelenné tészem, és declarálom, ugy hogy ... akárki által-is valamely törvény-szék előtt ... producaltatnék, tellyességgel erőtelenné és haszontalannak tartassék [Km; JHb XLVII. 275]. 1796: napfényénél világosabb, hogy akkor ezen Privilegialis Levél nem producaltott [Mv; TLv. 5/16 Transm. 78 tábl.]. 1802: Az E Sz Györgyi Visita(ti)oba producaltaték előttünk az E Sz Györgyi Mlgs Possessorok(na)k, és Szabad Székelyek(ne)k a' közönséges helyek Osztájáról költ levelek [MMatr. 146].

2. bizonyítottatik; a fi dovedit; bewiesen werden. 1761: Mivel pedig Attyok hólta után hajadononn maradt leanyok successive parafernizaltatta(na)k, tehát a mik a közös josszag hasznából p(ro)curáltattak azok p(ro)ducaltassa(na)k [Hsz; BLev.]. 1765: Cziganyok Inspector T. Fejér Samuel vram ... eokeyelm(ne)k Ország Törvénye szerént szabadság nem engedtetett az illetén malefactorok(na)k megbüntetésére, ergo Rézmives Peter ellen maga Törvényt sem lattathatta el, mert nem producaltatik az az activitassa, mely szerént cum lure Gladii gaudealna [Torda; TJkT V. 279].

3. (nemesség/kiváltság) bizonyítottatik; a fi dovedit (rangul de nobil/privilegiile); (Adel/Privilegien) bewiesen werden. 1770: A Királyi Tábla megszűnt volt a productiótól, mivel őfelségehez felküldött volt avégre, hogy állításék az 1658 estendő pro epocha, mivel az approbatabeli articulus azt tartja, hogy akik akkor producaltak a fiscalitásban bíró nemesek közül, többször ne producaltassanak [RetTE 238].

4. elővezettetik; a fi adus în fața cuiva; vor jn geführt werden. 1746: hogy a Kérdésben forgó Tinó Hadnagy Vr(am) eleiben producaltassék, és Notariussunk előtt réa eskügyének itiltetett [Torda; TJkT III. 88].

produkció 1. (írásos bizonyíték) be/felmutatása; prezentare (a dovezilor); Vorlegen (der Urkunde). 1659: Kerlés és Kentelke felől való leveleinknek productióját kívánják vala; mostan az lecsendesedék, halasztván az másik gyűlésre [TML I, 374 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1709: Az Rationak ventilálására Szükséges Lévén több requisitumok között az Instructionak s Urbariumnak productioja, azokban lévén fel téve ... az Dominus Provisor hivatallyá viselésének determinatioja, meg kívánna az Exactoratus hogy azokat Reversuma szerint producallya ö Kglme [Fog.; Ut].

2. bizonyítás; dovedire; Beweis. 1619: Kornis Vram ... azon instalt, hagi valami nagib dologrul valo productio ne erteszek rayta [Ks 38. I. 33 Végiai Horvath Gáspár lev.]. 1671: Ab Anno 1657: a' melly Fiscalis jószágok a' Fiscustol, másoknak conferralattak, azokról producallyák az Possessorok Donatiojokat, alkalmatos időben akkorra, mikor a' Nagyságod Kegyelmes tetczése accedal, a' Tanács Urak Fő Tisztek és Tábla fiai convocaltatván egy bizonyos helyre, és ott revidealtassanak, mellyek maradhatnak-meg, és mellyek nem, addig penig productiona senki ne kényszeritessék, és meg ne kárositassék [CC 88]. 1683: A mi a productionak dolgat illeti My ... most hamarsággal nem producaltattunk (!) mivel Donatiok kezunk udgyeben ninczen ebben az bolygo üdöb(en) [Diód AF; Incz. V/19]. 1727: a Mlgos Josika Familia részéről Baro Josika István és Josika Daniel Ur attyankfiai ... a Productio előtt egy héttel jelen légyenek Szebenben a levelek hányására [Déva; JHb XLII]. 1767: Az egész erdélyi fiscalitást bíró possessor urak evocáltattak gubernium eleibe productionra [RetTE 208].

3. (nemesség/kiváltság) bizonyítása; dovedire (a rangului de nobil/privilegiilor); Beweisen (von Adel/Privilegien). 1637: Boyerok. Serban Popa. Komsa Bika. Radul Bika. Algye Bika. Komsa Bika Jun. Productionioi az Boyerokul irt Consignatioba(n) vagion be irua [Nagyvajdava F; UC 14/42. 128]. 1677: A' Fiscalis Jószágokban in genere mindenüt ez Országban, signanter penig Fejérvárat, és körülötte lako Nemességnek mind személyekben valo immunitasok, mind penig exemptiojok ... meg-visgáltatván, Bethlen Gábor Fejedelem idejében, valakiknek praerogativájok akkor helyben hagyattattanak, ez után-is Nemesi szabadságokban meg-tartassanak ... A' kik penig 1631. Esztendő után telepedtenek vagy eximáltattanak, azok-is Néhai idősb Rakoczi György Fejedelem idejében eléggé megvisgáltatván ... a' productiona ne kényszeritessenek [AC 46]. 1769: Már a productio keményen folynak minden héten Szeredán Szombaton [TSb 13 gr. Teleki Sámuel lev.]. 1772: Butyka Péter is ... az elmúlt héten a vármegye tábláján productionra járt [RetTE 267]. 1782: Veress Samuel ... a' Productio dolgában nem hogj fáradazott volna, de nemis tudta, mire valo legjen | Veress Samuel ... a' Productiojok dolgában ha akart volna is ifjuj éretlensége miatt nem tudott volna jámi [Torda; KW]. 1794: Azon Nemes Armálisták ... kik(ne)k Armalistai állapottyok kétségben hozatik ... akiket méltónak ítélt a' tisztség az új Articulus szerént a' Mlgs Kir Tábla eleiben relegálja productionra [Szu; Borb. II]. 1844: Bartok Aron produktiojáról költ itélete az Also F Megyei Continua Tablanak [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

Szk: nemességről való ~ 1777: A nemességről való productiót is újra elkezdik, amint mondják, melytől a mágnások sem fognak megmenekedni [RetTE 379].

4. bizonyíték; dovadă, document; Beweis. 1640: Popa Juvan ... Popa Barbat ... Mind ketten papok it a faluban Boersagokatis praetendalliak de edgieb productiojok ninczen, hanem Thomori Pal neve alat vias peczet es subscriptio nélkül exhibealtatot level ... meli semmire kello [F.ucsá F; UfI, 810].

5. tevékenység; activitate, preocupatie; Aktivität. 1823–1830: (Gyarmathi Sámuel) hazajövéen, lett Hunyad vármegyei fizikus, s Déván lakván, minden ottan volt produkciójá abból állott, hogy a templom héjáról a galambganéjt lehányatta [FogE 141–2].

6. kísérletezés; experiment; Experimentieren. 1823–1830: Ennek^a egyéb jövedelme nem volt, hanem szombaton estvéként a fizikai instrumentumokkal produkálván magára, arra nemcsak deákok, hanem városiak is mentenek fel, osztán fizetnek neki ... Mikor ő nem mehetett fel, a felesége produkált ... azután az asszony eltiltatott a produktiótól [FogE 238. — ^aLichtemberg göttingai professzornak].

produkcionális I. mn nemességet bizonyító/bizonyítató; care dovedeste rangul/titlul de nobil al unei persoane; Adel beweisend. Szk: ~ per. 1793: Marus Vásárhelyen a' Mlgs Királyi Táblán a' rendes előli ülés alatt fel vétetett Productionalis Pereh Producensek(ne)k Háromszéken Zabolán Iako ... Zabolai Hadnagy Tamásnak ... Samuelnek ... Neveken és képeken szoszoljojk Szent Gerlitzei Boros Josef [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt)]. 1843: Hodor János ... Dobokáról az általvett utasítás szerint Kolosvárra a Szoszoljo Urhoz bé menvén az a Productionalis pérét nem válalta [Kézdiszlélek Hsz; BetLt 4 Kötzei Antal lev.] * ~ processzus. 1805: Homorod Almási Szondi Mihály exhibealya ... ezen Nemes Udvarhelyszek(ne)k volt Continua Tablajan ... az Almási Contribuens Comitatusnak Impetitiojara költ Productionalis Processusut, melyben Iudicialiter armalistanak tanálatott [Szu; Borb. II].

II. /n nemességet/kiváltságot bizonyító okirat; act/document care dovedeste titlul de nobil/privilegiile; Adel/Privilegien beweisende Urkunde. 1589: 21 february ... kellett Zuchy Istua(n) vramnak teoruenyre, Ala Feyuervarra Menye ... Letelekre kyre koltot eo keglme Part veott az Dispositionalisert productionalisert fizettet f. 5 d. 75 [Kv; Szám. 4/VI. 17 Stenzely András sr kezével]. 1640: Retsey Boyer Zabadosok Boer Georgi ... Boer Jstvan ... Boer Thamasne ... Veczinniek edgieb ninczen az notalt 15 haz jobbagiokon kívül mellicet az aszszeni csak maga edgiedül bir ... productioiok allapatia az productionalisban vagion megh irva [Récsé F; UF I, 764].

produkeiós nemességet bizonyító/bizonyíttató; care dovedeste rangul/titlul de nobil al unei persoane; Adel beweisend. Szk: ~ kauza. 1770: Köpeczi Urammal beszeletem az petseli Causa irant aszt mondgya hogy karacson előt Ele nem vehetik az productios Causak mijan [Somlyó Sz; Borb. II Szathmári János lev.].

produktív kb. eredményre serkentő; productiv, care dă randament/naștere la ceva; zu Leistung aneifernd. 1879: egy sor költeményt sem tudok írni, mert fájdalom nem éles, nem produktív, hanem zsisbasztó és — butító [Plev. 47 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

produktum I. termék; produs, product; Produkt. 1786: Valamint az egész országban minden féle productum bizo-

nyos Mérték szerint, és Vajda Hunyadon-is a' Vas és Atzél bétsi font és Mása számra distráhaltatik; ugy mi nállunk-is Torotzkon a' Vas és atzél font és Mása számra árultassék bizonyos büntetés alatt [Torockó; TLev. 9/24]. 1791: Olvastatik a' Felséges Fő Igazgató Tanátsnak ... Rendelése ... hogy Ő Felsége meg-engette, hogy a' Belgiumi Republicában lévo Productumok iránt a' Harmintzadbeli szabadság a' mint volt 1788ban Viszon (!) megengettetett [Kv; TanJk IV/8. 54]. 1823–1830: Vagyon itt^a saxoniai productumokból egy kis kemence [FogE 185. — ^aA drezdai múzeum-ban].

Szk: szépirodalmi ~. 1881: Vajon te, Ödön, maradandó életre számított verskötetekben a szépirodalmi produktumok szent hajlékában, a Fővárosi Lapokban nem látsz-e gyengébb szerzeményt a Széchy^a versénél? [Plev. 86 Petelei István Jakab Ödönhoz. — ^aSzéchy Károly] * **természeti ~.** 1810: (Kolozsvárt és Szamosújvárt) a' Természeti Productumoknak árrak az Országban közönségesenn meg szabott Természetiek árrak mekkoraságától nem sokat differál [Doboka; Ks 76 Conscri. 196].

2. bizonyító irat(ok)levél; act doveditor, document; beweisende Urkunde. 1688: Boerok. Berbát Comsa, az mint a' Kaptalanok előtt valo p(ro)ductumbol Constál, p(ro)duculta volt Urunk eo Nga protectionalissát, melyet az Fogarasi Tisztekre dirigált volt eo Nga [A.porumbák F; ALt Urb. 5]. 1699: az J. Elei 40. Esztendőül fogva pacifice birtak^a, hogy valami Productumra kibocsassa, semmikeppe(n) ne(m) cselekszi [Dés; Jk 289a. — ^aA peres földet]. 1745: Casu vero quo az A. ellen való p(rae)tensionem penes ingestionem nem adjudicaltathatnek, hanem competens Processusra relegaltatnék, kívánom az I. pars productumit benn marasztalni, és kezemhez assignaltatni [Torda; TJkT II. 64]. 1753: Deliberatum. Assumalván es ventilalván satis super(ue) ruminalván mint két parsok productumit az Nemes Szék ugy az Instanstol Lazar Gergelytől producalt Communis Inquisitoria Relatoriát; Constal világosan hogi ... facultassa szerént valo adaja accrescalhatott volna Circiter 12 forintokra [Usz; Sf]. 1759: Mely Productumokból ki jő ... hogy a most fogságban levő Suplicans es fen attingalt Testvérei Orbai Horoga Lupujnak Fiai [BSz; GyL hiv.]. 1781: Deliberátum. Az actornak productuma ellen nem tudván világost mutatni, az inctus tartozik leválni az zálagot s a földet remittálni [Taploca Cs; RSzF 249]. — L. még RettE 402; RSzF 286.

produktus bizonyított, kimutatott; dovedit cu documente/acte; (mit Urkunde) bewiesen. Szk: ~ *fegyveres nemes*. 1835: mi eredeti Törsökös Székellyek és valóságos productus fegyveres Nemesek vagyunk, kik is a Hazai Törvények szerént ado fizetéssel nem tartoznánk [AszLt 1134 Kövendi Kis Sámuel és Kováts István beadványa].

profanáció megszenteltelenítés; profanare, profanatione; Profanierung. 1677: Idnep napoknak solennis celebrálási confirmáltatnak, azokon valo minden dolgok, prophaniatok prohibeáltatnak [AC 260].

profanál megszenteltelenít; a profana; profanieren. 1693: Az Oláhok sok helyeken prophanallyak az Ur napját ... sok fajtalanóságok(na)k el követésével [SzJk 274]. 1772: a fejedelem megdicsérte, hogy nem profanálta a sacramentumokat [RettE 274].

profanálás megszenteltségtelenítés; profanare; Profanierung. 1847 k.: vérengző Virág László ... több betsületes embereket minden igaz ok nélkül megvert ... Isten Krisztus, és Szentek borzasztó káromlásai között, az köz csendesség, és Innepnapi tisztelet profanálásával s meg háborításával rézfokossával halálra vert, mely miatt most ágyba fekvő beteg vagyok [Dés; DLt 5508/1847].

profánus I. mn 1. világi, profán; profan, lumesc; profan, irdisch. 1693 e.: Simon István ... egy ládát kultsostol, hogy az Ecclesia javait, pohárt, tányért, abroszt, kendőt benne tartsak az egyházfiak, azt pedig semmi profanus ususra ne fordítsák [Somosd MT; MMatr. 85].

2. hitetlen; necredincios; ungläubig. 1710 k.: Az ember nevető állat. Ezért kárhoztják vagy nevetik az emberek a medicusokat, hogy addig vizsgálják az ember testét, természetét, hogy sok létszen közülök atheussá, profánussá [BÖN. 469].

II. fn hitetlen ember; om necredincios, ateu; ungläubiger Mensch. 1710 k.: Híjába s hamisan vetették némely bolond atheusok s profánusok azt is elé, hogy Mózes és más hasonlók ... másokon való uralkodást, és az együgyű embereknek hozzájuk való engedelmisségeket akarták szerzeni, és úgy költötték az Istent, a lelket, mennyországot, poklot [BÖN. 428].

profécia jóslat; profetie, prevestire; Prophezeiung. 1662: 4. jegy a profécianak megszűnése [SKr 712]. 1664: Mert bizony, Uram, nem távozhatik el az én elmém az ő felsége egyszer derekason publicált sentenciájától és prophétiajától [TML III, 171–2 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

Szk: be/kitelik vki -ja. 1663: Félő, a magyarországi ördögök profetiája nem telik be, mivel én soha szabadulását nem várom [TML II, 645 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — *Haller Gábornak]. 1668: Igazán Uram, az én prophetiám telék ki [TML IV, 255 ua. ua-hoz]. 1705: Az asszony ... Azt is izente, hogy azt is szégyenli, hogy a profetiája be nem telt, mert azt profétálta volt, hogy két hétre elérkezik a segítség, és bé nem tölt [WIN I, 515] * (be)telik rajta vki -ja. 1673: Bezzeg, lelkem Uram, rajtok telék nyavalyásokon az én sokszori prophetiám, kibem bár hazudtam volna [TML VI, 427 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: Be is telék a pap proféciaja Teleki Mihályon, mert azután négy esztendővel elvesze a törcsvári harcon | Így fizete meg Isten neki is az erdélyi urakon való sok practiciájért ... Így telék be rajta Magyar István profetiája [CsH 191, 228. — *Teleki Mihályon].

proféciai profétai; profetic; prophetisch. 1657: mint valami proféciai lélekkel egy deák orator megjűvendölő Zólyominak az Jonathas és Dávid barátságoknak példáját [KemÖn. 156]. 1658: Noha a' Szent Dávid király és proféta az Úristennek oly kiváltképpen való kedves embere vala, hogy maga tanúbizonyságot tenne mindennek előtt ... és fel is ruházta vala mind királyi méltóságához szükséges jóságos cselekedetekkel, s mind profétiai lélekkel: mindazáltal sem az emberi gyarlóságtól és indulatoktól üressé, sem pedig lelki s testi próbák és nyomorúságok szenvedésiben résztelenné nem tőtte s hadta vala [Kemlr. 327]. 1662: Irta ... ezeket Jeremiás ... a proféciai könyvnek utolsó részében, az ötödik részben [SKr 687. — *Jeruzsálem és a zsidó nép pusztulását].

profektus előrehaladás; progres, avansare; Fortschritt. 1710 k.: Mikor osztán a stylusokban sokáig exerceált, és látta^a annyira profectusunkat, és a prosodia regulain is csakhamar általment, vitt ... Ira maga egy distichont, és mondja, írjunk verset [BÖN. 536–7. — *Keresztúri Pál].

proferál hoz; a da/produce; geben. 1760: egy kalangya proferál harmad fél vékát [Báld K; BLt].

proferálhat hozhat, teremhet; a putea da/produce; geben können. 1742: Kaszálo vagyon a Kintsi Széna fü közepiben ... mindenik részre való proferálhat 10. 10 Szekér Szénára valott [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

proferáltat nyilvánosságra hozat; a dispune/face să fie adus la cunoştinţe; veröffentlichen lassen. 1599: Myert-hogy az foglioknak az eo vetkekreol gratiaioi c(on)perialtatik az bizonisagok vallasabol, kijt az A in lucem kewan proferaltatny, es c(on)tendalni akar ellene, Tetczyk azert az theowennek hogy az Actomak kewansagara az Alperes foglioknak ele kel Adniok gratiaioiokat, es annak vthanna ha my Zawa lezen az A(ctomak) ellenne lassa [Kv; Tjk VI/1. 371].

professzió 1. tanári előadás; prelegere, curs; Vortrag des Lehrers. 1710 k.: Az öcsém Bethlen Pál is ott^a volt, privatus praeceptor volt, de én attól nem tanultam, sem hallgattam ... hanem a professiókra jártam [BÖN. 546. — *Gyft]. 1823–1830: Minden doktoroknak, licentiatuoknak, magisztereknek és baccalareusoknak, ha nem professorok is, szabad legyen tanítani, sőt a professoroknak rendes professziójokon kívül szabad privatim tanítani^a [FogE 234. — *A göttingai egyetemen].

2. vallás; religie; Religion. 1683: ezen oláh Rödi Volachica Professionak Papja Pap Iankully [RLt]. 1710: A szegény jámbor csiki Szabó András is itt vesze, a baróti páter is professziója ellen vagdalkozni kívánván, ott vágák le, s Brassoban hozák be a köntösit [CsH 340].

3. foglalatosság; preoccupare; Beschäftigung. 1854: A komoly tanítvány egész professiot csinált most tanitoja rebencességeit újabb meg újabb jelenetekben neveltségessé tenni s az által lelki betegségből kigyógyítani [ÚjFE 67].

professzor 1. (egyetemi) tanár; profesor (universitar); Professor (Lehrer an der Universität). 1634: Pater Generalis Vr(na)k eo Atyasaganak, maganak hagiok egy eoregh Araniat ... az Romay Domus professorauel egygywt, hagiok egy darab finum Aranyat [Wassl 73/1 Cegei Vass János végr.]. 1657: (Bethlen Gábor) Testamentumot is tön halála előtt többel fél esztendőnél, legálván ... az fejevári collegiumhoz az enyedi jószágot ... tokaji hegyen az Hétszölköt és többeket is, kikből ... az professorok, mesterek, alumnusok tartatnának, deákok taníttatnának [KemÖn. 95]. 1662: Bethlen Gábor igazgatásának kezdeti ... professorok hozatása, collégium erigálása, ahhoz való beneficiuma, bibliothécája ... nevezet szerint Fejevárat való építetése [SKr 93 Tartalomjelző fejezetcíméből]. 1677: Collegiumban tudós Professorok hozattassanak: hasznossan tanito jo Mesterek tartassanak | Collegiumnak igazgatására, ahoz valo bonumoknak administralására hasznos Inspectorok állattassanak [AC 253]. 1691: Deákul óralt^a Zabánus, magyarul óralt Kolozsvári uram az enyedi professor [IIAMN 328. — *I. Apafi Mihály temetésén]. 1793: a Papoknak es Professoroknak a külső közös Jóságokból

rétől fogva járnai szokott egy 's más apróság jövedelmecskéjek [Kv; SRE 292]. 1845: Tudalmat (mathesist) ... tanító Professor [Aranyosgerend TA; DE 2].

Szk: kollégiumbéli ~. 1677: Collegiumbéli Professorok, s' Inspectorok assecratioja, ahoz manutenealt jóságokban való meg-tartatások felől, s' azoknak fiscalitását mint értsék, declaratio [AC 253] * **második ~.** 1690: a' közelebb el mult Fejervári Gyűlés alkalmatosságával, második Professort sollicitalo Level ment volt a' Deakok neve alatt boldog emlékeztű Tiszteletes Püspök Ur(am)hoz [Kv; KvRLt X. A. 5]. 1710: mint hogj az Urak^a és az Ifjúság^b elmeje T. Zihí Andras Uramon nyugodot meg, hogj második Professornak, ugy mint Philosophia és Nyelvek tanítására ide hozattassék, és minekünk is közönségesen ugy tetzik, adgyunk hivatalt ő kegyelmenek [Kv; SRE 113-4. — ^aTi. a főkurátorok. ^bA ref. kollégium tanulóifjúsága] * **német ~.** 1823-1830: Ezen udvarba volt a kisasszony mellett egy Bara Dávid háromszéki születésű nemesember ... aki Bécsbe felmenvén német tanulni, Udvarhelyre német professzornak tették volt [FogE 117] * **ordinárius ~.** 1823-1830: Marburgban ordinárius professzorok vannak huszonheten, akik mind németül tanítanak, s ezeken kívül még a sok extraordináriusok | Minden ordinarius professzorok együtt formálják az Academicus Senatust [i.h. 222, 232] * **rendes ~.** 1823-1830: Ezen univerzitásban^a a theologica facultasnak hat rendes professzora, két tanítója, a juridica facultasnak hat rendes professzora és két tanítója, a medica facultasnak tizenkét professzora s 3 tanítója, a philosophica facultasnak pedig tizenkét rendes professzora és egy tanítója vagyon [i.h. 176-7. — ^aA prágai egyetemen] * **skólabeli ~.** 1590: Die 30 January, Az Q(ua)rtá dolgot mindenkeppen eleyteol fogwa zorgalmatosan es hywen el ighazytwan, az sok adosságokat, mellyeket keolteot az Waros az ideghen orzagokban tanitotath Alumnusokra, es a' Scholabely professorokra, kik most sokan tartatnak, mind megh fizettwen ennye penzt talltanak, keszen f. 487/9 [Kv; Szám. 4/XXIII. 1].

2. vn v. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; inainte sau după nume sau nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familiennamen oder Familien- + Vornamen mit der Bedeutung von 1. 1693: Tecczik a' Tiszt. Ecclesianak Tiszt. Sarpataki N. Mihaly Esperest es Csepregi T. Mihaly Professor Uramekat Gubernator Urunkhoz ... az Tiszt. Eccla credentionalisával expedialni [Kv; SRE 15]. 1787: a' Typographia administratiojára kívántato Individuumnak ki keresése Tiszt. Professor Pataki Samuel Uramonra biztattott [Kv; SRE 253]. 1792: Borbéli fizetését Professor Méhes Györgynek ... ki ... potolja [Kv; SRE 286]. 1794: Tiszt. Professor Bodoki Josef Uram jelenté hogj a' Deákok a' temetésekre egy egy garasért ... nem örömet kívánnának menni [Kv; SRE 295]. 1796: Tiszteletes Örög Nemes, és Profesor Benkő Uramék [Vajdasztván MT; DE 4]. 1823-1830: professzor Dósa Gergelynek vettem egy levelét | Igen nevezetes fizikai s kémia-^ara tartozó instrumentumai voltak Lichtenberg professzornak [FogE 215, 237].

professzorális tanári; profesoral; Professoren-. Szk: ~ **ház.** 1801: N. Enyeden lévő Nemes Reformatum Collegium Udvarbiroi Házánál, Mellynek szomszédja edgyik felől ... a Nemes Reformatum Collegium Professoralis Háza és Telke mellyben mostan Professor Tiszteletes Benke Mihály lakik, más felől pedig az Nemes Város Kis Papi

Háza és Telke, mellyben most Tiszteletes Pápai István Ur lakik [Ne; DobLev. IV/847].

professzorátus tanári testület; profesorime; Lehrkörper. 1780: A' Varosi nép most is idegen a' Collegiumtól: ha mi professorok kezdetünk volna ebb(en) valamit urgealni: minket szidnának, átkoznának átkozzák porunkat, és emlékeztünket, ugy a' Collegiumot ... Hogy azert halgassunk az Eklésia gyűléséb(en), jobbnak tartottuk mind a' Collegiumra, mind a' professoratra, mind a' dologra nézve [Ne; Borb. II Kováts Josef rektor prof. lev.].

professzori tanári; de profesor; Professoren-. Szk: ~ **hivatal.** 1710 k.: Bizony jól is járá^a, mert a fejedelem 1000 tallér fizetést, professzori hivatalt rendele néki [BÖn. 546. — ^aBasirius Izsák] * ~ **név.** 1710 k.: Apáczai nyitá meg Erdélyben a tudós embereknek mind a valóságos tudományoknak, mind a becsületnek ajtaját, megmutatá magán, hogy a magyar is megérdemli a doktor és professzori nevet és elviselheti [BÖn. 551].

professzorné a tanár felesége; sojé de profesor; Frau des Professors. 1823-1830: Magas, száraz, barna ember volt^a, mint most a leánya, Dósa Gergelyné, a professzorné [FogE 139. — ^aBasa István].

professzorság tanári állás; profesorat, post/functione de profesor; Professur. 1721: A T. Collegiumból B. ifjúság küldvén T. Udvarhelyi Mihály ur(am) után Professorságnak hivatalára ... most refundála két aranyakat^a [Kv; SRE 143. — ^aA ref. egyháztanács]. 1767: Huszti György uram kolozsvári elsőbben antiquitatis, azután theologiai professornak halálát Szatmári uram nem várhatván, kitérű a professorságból [RettE 210]. 1823-1830: Csemátoni V. Sámuel ... udvarhelyi professzorságból hoztattott Marosvásárhelyre az híres Fogarasi József helyébe | Első éjjel hálunk Szoboszlóban a professzorságból ide pappá tétetett Csomósnál [FogE 140, 166].

próféta 1. Isten küldöttje az ó- és újszövetségben; profet, proroc; Prophet. 1571: a prófétáknak és evangélistáknak tanítások és írások szerént az egyedül való Atya-Istenről és annak az ő fiáról igaz vallásban vala^a [ETA I, 34 BS. — ^aJános Zsigmond]. 1636: Fen az levegő hig égben termő tüzes és vizes állatok, meteoromok-is, az benne repeső madarakkal egygyűt azont tselekszik, mint az vizzel spongya módjára meg rakodott, és meg terhelődött felyhők, és egyebek, mellyeket az Propheta az Istennek ditséretire imgyen nógat, Ditsérjed az Jehovát te tűz, jég ... hős pára [ÖGr Aj. 6]. 1658: a' Szent Dávid király és próféta az Uristennek ... kíváltképpen való kedves embere vala [Kemlr. 327]. 1662: Hogy Jeremiás próféta írta légyen e siralmokat, abban már semmi kétség nincsen | A próféták közöl mellyiket nem kergették a ti atyáitok? Megölték azokat, akik hirdették amaz igaznak eljövételit, kinek ti most árulói és gyilkosai voltatok [SKr 686, 709]. 1710: Vala a fejedelemnek^a udvari papja Magyar József, nagy tudományú, s buzgó lelkű ember, aki könnyen Ilyés próféta mellé beállhatott volna [CsH 190. — ^aApafi Mihálynak]. 1710 k.: csudálatosan megparancsolád mind a keresztyén, mind a pogány királyoknak: Hogy a te követet, prófétádat ne bántsák, hanem adjanak szállást azoknak prédikálása által az Evangéliumnak [Blm. 1040-1].

Szk: *Isten 4. ja. 1811: Vólt a' magosságos Isten' Prófétája, 'S A' Kristusnak utát készítő Postája* [ArÉ 177. — "Keresztelő Szent János] * *királyi ~. 1636: Az egek beszélnek az Istennek dicsőségét, és az ő kezeinek munkáját hirdeti az meg erősítettet, és mindenkor egy nyomban járó, tsillagos ég ... mint az Királyi Propheta ékessen éneklí* [Ögr Aj. 5–6] * *szent ~. 1811: És Te Dávid! a' te koronás fejeddel, Oh Te Király és szent Próféta szenvedd-el, Hogy én itt' bé hozzam Te Szent 'Soltáridat* [ArÉ 126–7].

2. Mohamed proféta; profetul Mahomed; der Prophet Mohammed. 1662: Esküszöm a mennynek, földnek teremő Istenének, örökkévalóságára, a mi Mahomet profétának nagyságára ... hogy semmi gonosz tégedet ... sem javaidat nem követi, sem találja [SKr 427]. 1710: a török császár a muffii, ki a török religiónak feje ... hogy inkább a nagy Istennek és Mahomet profétájoknak a török nemzet ellen felgerjedett nagy haragját megcsendesíthetné, hallatlan és példa nélkül való poenitentiát rendele az egek Impériumban [CsH 199].

3. kb. profétai képességű hitszónok; predicator religios cu aptitudini vizionare; religiöser Prediger mit prophetischen Fähigkeiten. 1710 k.: Keservesen szemlélem s gondolom, édes Istenem, ezen hatalmasság tömlőcében mint járának nemrégen amaz nagy talentumokkal bíró confessor, proféta, Otrokócsi, amaz nagy törvényeket igazgató politikus, Szirmai, és amaz Bukari tömlőcből vallások elhagyásával szabaduló tíz prédikátor atyámfia? [Blm 1014].

4. látnok, jövendőmondó; proroc, vizionar; Wahrsager. 1664: Én prophéta nem vagyok, de ámbár tartson számot reá minden ember ... úgy tetszik, az mi szegény hazánknak igen vékony reménysége lehet az közönséges pacificatio-ban való befoglaltatásához és által nyomorúságiból való kiszabadulhatásához [TML III, 172 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1670: látom, Husztot is könnyen hagyjuk. Adja Isten, legyen hazug propheta ez iránt [TML V, 331 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1710 k.: Rabutin az asztagokat a Szamosok és Sajó mellett, mikor már az ország majd mind l,uruc vala, felegetteté ... Akkor siratá el a gubernátor az asztagait és Rabutin csinála engem profétának vagy proditornak a deák írás szerint [BÖn. 942]. 1725: edgy ide való Praedicator ... sirásra indította az községet ... azt hozván elé keservesen, hogy nem edgyébert lesködik, ez az fekete Szakállu fekete barát, hanem hogy azt várja, hogy az Farkas utczai Templomot el foglallják ... Adná az Isten, hogy igaz Propheta lehessen [Kv; ApL 2 gr. Haller János anyósához]. 1806: ezért vagyok miért B. Hentemének és más olyan bűdös valagu jukas Profétáknak ellenem motskolodni [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.]. 1823–1830: Dósa ... sok jövendöléseket tett, mint proféta, de egy sem teljese-dett be [FogE 117].

Szk: ~ *gyanánt hallgat vkit. 1675: Megvallom Kegyel-mednek, hogy csaknem proféta gyanánt hallgattam* ... melyről szemben ... többet beszélék, mert elég gondolkodásra s munkára is adtak okot beszédi [TML VII, 36 Haller János Teleki Mihályhoz. — "Bethlen Jánost] * *hamis ~. 1710: Egy hamis proféta támadott vala Erdélyben, Udvarhelyen a pápista papok factiójából* [CsH 213].

prófétasszony *femeie prezicătoare; Wahrsagerin. 1636: az Maria Propheta asszony ... az ő meg szabadulásokért, az ő előttök két felé állott veres tenger fenekén való által szaladásokért, és az ő utánok indult ellenségeknek abba való veszésekért, az Istent ének szóval ditsérvén,*

egygyik kezében dob vólt, és ... azt jól meg buffantotta [Ögr Aj. 8]. 1662: (Az) elveszett törvénykönyv is az Istennek házában a porban feltaláltatván, a proféta asszony által Istennek az felől való akarját szorgalmasan megtudakozván, azt aszerént felállatta [SKr 632].

prófétai kb. ifjú proféta; proroc tñnr; junger Prophet. 1823–1830: magát ... az Úr papjának mondotta lenni^a, a rend szerint való papokat levítáknak, a deákokat profétaiaknak hívta [FogE 117. — "Egy Dósa nevű nemesember].

prófétai profétára valló; profetic, de profet; prophetenartig. 1823–1830: Felső köntöse^a volt egy ujjá nélkül való hosszú kozsok, melynek belülről két zsebei lévén, a jobb felől valóban hordozta a Bibliát ... bal felől valami horgas szípó töket, melyet gomernek nevezett és bort hordozott benne. Ahol kért s meg nem töltötték, zsidósan vagy profétai módon megátkozta [FogE 116–7. — "Egy Dósa nevű nemesembernek].

prófétál jövendő; a profeti/profetiza/proroci; prophezeien. 1662: Ésaiás profétát, amint sokan hiszik, ez király^a fűrészeltette tetétül fogva talpig ketté ... mivel akkortájban profétált [SKr 707. — "Manasse]. 1705: A fejedelemsz-szony ... azt profétálta volt, hogy két hétre elérkezik a segítség, és bé nem tölt [WIN I, 515]. 1741: Vagyon nyoma a Szent-Írásban hogy mind az meg élemedettebb, mind pedig az ifjabb Proféták néha magok meg erőltetések nélküli jót és jollis profétáltak [TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz Francofurti ad Oderamból].

prófétálás jövendölés; profetie, prorocire; Prophezeiung. 1662: Kornis Zsigmond halála, temetése, Rákóczi György fejedelem temetése, monumentuma, tanácsurak elhalála, új tanácsurak, Medgyesi Pál profétálása [SKr 304 Tartalomjelző fejezetcímbe]. 1798: tsudálkozam most, hogy az mostani Proféták engemet profétálásra kényszerít-tek, a' ki ahhoz nem tudok [Komjátszeg TA; Pk 7].

prófétálhat jövendölhet; a putea profetiza/proroci; prophezeien können. 1741: énis noha a Proféták seregében számláltattam, de bizony magam állapotom felől semmit, a rosznál nem profétálhatok, mivel felettébb szűkös állapotál vagyok [TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz Francofurti ad Oderamból].

prófétáló Istent dicsérő; care aduce laude lui Dumnezeu; Gott lobend. 1710 k.: Nem evangélikus ember szájába való pedig ama bibliaolvasást tiltó vallásnak a szava: nem gyermek, nem leány vagy asszony-ember kezébe való a biblia, mert mást mond Mózes sok helyeken ... Filep apostolnak (evangelistának) négy profétáló leányát olvassuk, melyen nem jövendőmondót, hanem Istent tudósan dicsérőt kell érteni [BÖn. 556].

prófétáltat jövendöltet; a pune pe cineva să facă profetii; prophezeien lassen. 1662: Kinek személyéről^a Isten még az Izrael népe megszakadozásakor profétáltatott vala: hogy ő lenne az a király, ki elrontaná a Jeroboám ama bethelbéli oltárát [SKr 631–2. — "Jósiás király]. 1710 k.: az Isten hírek és eszek nélkül profétáltat az emberekkel [BÖn. 958].

profiánt I. proviánt

proficeál, proficiál 1. előrejut/megy; a înainte/avansa; Fortschritte machen. 1694: Indultam ki ez városból^a, 8-dik jó szelünk volt ... 12-dik keveset haladtunk; 13-dik semmit sem proficiáltunk [Kv; KVE 228 VBgy. — ^aHamburgból].

2. előrehalad, megy vmire; a progresa, a face progrese; vorangehen. 1619: Szűlfikaris az tolmácsolásban majd infelix, hanemha lassan-lassan tanul. Úgy ismerem azért, hogy naponként proficiál [BTN² 327]. 1653: Ebben az esztendőben úgy proficiáltam az építésben, hogy 87 öl falt az bástyával együtt jól felvittem [ETA I, 148 NSz]. 1710 k.: A stylust először maga vagy Jászberényi corrigálta, mikor osztán annyira proficiáltunk, úgy is próbált, hogy ... vizsgálta ... corrigáljuk [BÖn. 536]. 1729: Irja Szent Királji ... kevés emberekkel kel dolgoztatniak, jól proficiáltak így [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)].

3. *is* (munkát) végbevisz; a îndeplini, a duce la bun sfîrşit; zu Ende bringen. 1718: Az idő jól Segítvén a Munkát^a jól proficeálták, már az Also strásakon dolgozunk [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — ^aTi. hídépítést].

4. gyarapodik, haszonra tesz szert; a profita, a trage un folos; zunehmen. 1718: jól proficiáltunk l(ste)n(ne)k hálá a korcsomárlásban [KJ ua.].

proficeálhat, proficiálhat előrehaladhat, mehet vmire; a putea progresa; vorangehen können. 1669: Az magyarországi dolgokról is Kegyelmed ű nagyságát mentül hamarabb tudósítsa, mivel elig várná urunk, hogy érthetne valamit, hogy mennyire proficeálhatott az dologban Kegyelmed velek [TML IV, 481 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1710: túl is az Impériumban a császárnak nagy baja érkezék, mely miatt a török ellen úgy nem proficiálhata, mint annak előtte [Csh 216].

profigál 1. *jog* kitűz; a fixa, a stabili un termen; festsetzen. 1583: haggiruk hogi ez dolognak megh latasara, mindgiarast <z> lewel latua(n) profigalliatok egy bizonyos rouid naphoz, kire egybe giuluen, mennietek el es iariatok megh mind az három falunak hatarath [WassLt fej.]. 1765: de Continua Tábla pro tertia Juny ... comparitionkat profigalta vala, s akkorra münk Compareáltunk is volt [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 323].

2. (időpontot) megjelöl; a stabili/fixa (o zi); festlegen. 1659: Az te elkezdett dologd felől írhatom, hogy én küldtem Christoph deákné asszonyomat két ízromban is Kaszáné asszonyomhoz, mintegy magától kérde, s neki azt mondotta, hogy napot profigáltatok volt neki, úgy mint vasárnapot s vártak benneteket [TML I, 325 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

profitálódik megvalósul; a se realiza/îndeplini; verwirklichen. 1717: dolgozunk mind szőlő munkára, s mind aratásra elég vagyon ígyérve de igén kevés profitálódik az ígyéretben [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.].

profiteál 1. kinyilvánít, mutat; a arăta/manifesta; zeigen. 1729: egy Katona ... a favall ugj meg verte főbe, hogy a száján és fülin bővön ki jött a vér ... más fél hetig feküdt ... és olly erőtelenségű profiteállya, meljőből allandó meggyögyülását nem remélheti [Sövényfa KK; TSb 51].

2. *hite után* ~ esküvel vall/állít; a declara/afirma sub jurămînt; schwören. 1756: Opra Nyikula Contra familiam

Tyeulest exponalya ... Léven a Tyiu Familianak ... egy kertb(en) holmi répa vétemények; mentek oda, vagy nem? tetteke kárt vagy nem azt nem tudom ... az egyik jó sertésemet ... meg ütötték ... két Kalákasim Dnalis Biro előtt hitek után profiteáltak sertésemnek miattok való ell veszéit [Bukuresd H; Ks 62/4].

3. *-ja magát* vminek tartja/vallja magát; a se considera (drept ...); sich für etw. halten. 1588: Reghy Attiainktol ily bizonyos okért Adattatott volt Az keomywesek Ceh lewele, hogy eők Reghentem elegendendo es Tudos keomiwes Mesztereknek profiteallak magokat lenny [Kv; TanJk I/1. 60].

profiteáló valló, kinyilvánító; care declară că ...; offenbarend. 1737: azonn magát Debretzeni Istvánnak profitealo Legénynek más neve után inquirállyon [Dés; Jk 251a].

profiteált vallott, kinyilvánított; care a fost declarat; offenbart. 1670: Dioszegi Istua(n) ... régi előttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdi publicu(m) Scandalumjával nevelte [SzJk 110].

profitíroz hasznot húz; a profita; profitieren. 1774: Majorságot itten az Meltoşagos Exponens Uraság Számára nem tartottak, a mely Majorságot pedig Gyümölsért kaptak ... azal semit sem profitíroztak, mert aszt magok a Tisztek ették meg, úgy a Tojástis [Mocs K; KS Conscr. 60]. 1781 k.: tehetné ha igazságtalan akarna lenni hogy a Bátyának gondatlanságából profitírozzon [Told. 27]. 1829: Ferencz az iden nem sokot profitírozott az igaz, de ezt ... talám az én ... esmeretlenségemnekis lehet tulajdonítani, de remélem hogy Sz Márton napkor ha élünk ... többet fogunk profitírozni [Mv; SLT 17 Barcsay János lev.].

profitíroztat hasznot húzattat; a face să scoată profit din ceva; profitieren lassen. 1823: A' vett borokból még semmit se profitírozattam [Szakatura SzD; Újf. 6 Újfalvi Sándor Kelemen Beniaminhoz].

profigál legyőz; a birui/îvinge; besiegen. 1705: a minapi harc után ... a magyaroknak hallatlan győzedelmek lőtt volna, úgyhogy a császár armadáját egészen profigálták | írják, hogy Székesfehérvárnál a kurucoknak Károlyi urammal levő corpusát profigálták volna [WIN I, 379–80, 410]. 1710: Thökölynek pedig az erdélyiek jóvallják vala, hogy ... menjen Lándorfejevár felé, ott ... bádensis herceg táborát szorítsák sáncban és profigálván, azután szerencsén installáltathatja magát az erdélyi fejedelemségben [Csh 230].

profigálhat legyőzhet; a putea birui/îvinge; besiegen können. 1710: Hajszer maga tanácsát elegendendőknek ítélvén, ott Törösvárnál vigyáztat vala, hogy ha Thököly beindul, a szoros helyeken eleiben állván, könnyen profigálhatná [Csh 224].

profigáltatás legyőztetés; biruire, îvingere; Sieg. 1662: Kemény János fejedelemnek táborostul készületlenül való találata ... Táborának profigáltatása ... megíratik [SKR 666 Tartalomjelző fejezetcíméből].

prófont 1. katonai élelmiszerellátmány; provizie de alimente pentru armată; Lebensmittelsversorgung beim Militär. 1604: Amy az Sattcz adonak restantiaiat illethy ... tett-

czet eo kgmeknek hogy biro vram az Jdes Vraimban minth egy húzógy valot gywtessen be es tractaliak eo kgmek az dolgot s legyenek azon hogy menteol iobban complanaltattak eo Nagokal ez Summat hogy az profontnak Summaya in suspenso ne maradjon [Kv; TanJK I/1. 471]. 1662: Minekutána azért Szerencsénél az ármáda megnyugdatott, prófonttal jól megújítottat s továbbra jól elkészítettet volna ... az ármádát Kassa alá fordította vala [SKr 227]. 1663: Az németeknek elég profontjok van, ők kéresemre kölcsön adnak, csak lehessen honnét mást adnom érte [TML II, 471 Teleki Mihály a fej-hez]. 1664: már is számtalan sok jó bor, sok búza, árpa, liszt és egyéb profont vagyon [TML III, 289 Stepán Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1668: Az Profontra le vagatot marhák(na)k husát a nemet perceptorok ... meg vetettek | Az szalloim kik töllem immar el mentenek mind addig szenamot etettek a mig profontot nem osztottak nékik [Kv; UtI]. 1738: Ugy tapasztalljuk ... nyomorult Beretz Károlyt el akarja pusztítani, a' midőn az Ojtozi Passuson excubáló Militiának kívántató Servitz, Gyertya, Szalma, Só ... heti Szekerek praestálását, Profontyok vecturáját s Macellum folytatását a' nyakába vetette [ApLt I a gub. Apor Péterhez]. 1763: minden héten kenyér vagy Profont alá két-két szekeret ... kényszerítettek [Sepsitziván Hsz; HSzJP].

2. katonai/komiszkenyér; profont; Kommißbrot. 1691: Vagyon az Tömlöcz tartoval edgyut Darabont nro 10 Kiknek profontot suttettünk [Kóvár Szt; UtI]. 1705: Az elmúlt éjszaka Verestoronyhoz a németeknek vivén vagy tíz szeker élést, profontot és szalonnát, akit is mintegy ötszáz német kísértének [WIN I, 415]. 1737: Erogatio Triticii ... Az Meltosagos urfi elő nganak ketzeri vadaszatyara Eroglodot Fejeres köz cziponak praefontnak (!) es Lisztül kit el vitetet in toto mett. 112 [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.].

prófontház katonai élelmezési raktár; depozit de alimente; Lebensmittellager beim Militär. 1662: írja Kegyelmed, hogy az itt való ő felsége profont házából az itt való magyar vitézeknek ... sustentatiojuk ki nem telnék ... és suadeálja, hogy az várhoz való falukra parancsolnék ide szállítandó élés felől [TML I, 369 Teleki Mihály Cob generálisához]. 1697: A mi Győzedel(me)s Romai Császár Koronas Kiraly Kgls Urunk elő Fel(sé)ge az következendő Nyári Hadi operatioinak el mulhatatlan szükségere nevezé kelletven ujjabban az Országban levő elő Fel(sé)ge Profunt Hazait Ellessel meg töltenünk | Az ő Felsege ez Hazaban levő Profont hazainak meg töltésere kelletet az országra fel vetnünk Buzat Cub. 40/M [UszLt IX. 76. 26, 31 gub.]. 1830: a miért a profontházhoz hajtottam kapát fogott [Mészöpor K; KLev.].

prófontkenyér katonai/komiszkenyér; profont, Kommißbrot. 1688: a' Császár eo Felseghe sütiöt itt Maioromba(n) a' Vitezek számára sütte(n) profont Kenyeret magok gondviseletlenséghe miatt tüzet tamasztva(n), a' kerte(m) el egett [Kv; UtI]. 1694: Vagyon egy Ket köblösnyi öreg Dagaszo Tekenő ... Egy szakasztó Pad, Profont kenyérhez való Serpenjő vas fontyával edgyüt [Kóvár Szt; JHb Inv.].

prófontmester katonai élelmezési biztos; persoană însărcinată cu aprovizionarea cu alimente a armatei; Lebensmittellager beim Militär. 1688: az borokatis csak Valogattyak csak huzak halaztyak az Profont Mesterek

[Kv; UtI] | Volt rettenetes bajom az németekkel, mivel az m(agazini) commissariusok az borok felé sem jöttek ... az prófont-mesterek, furierok, köznémetek kóstolták, itták szörnyen [SzZs 515]. 1705: ma kimentenek vala zsákmányra, és odaki lármájok volt, mert a bokrokból egy profontmestert és több németet is lövöldöztenek meg és vagdaltanak is a kurucok [WIN I, 534].

prófontoficér élelmezési tiszt; ofițer cu aprovizionarea; Offizier für Lebensmittellagerung. 1721: ha az administ-rans helyiségek, a' Profont Officerektől rend kívül vexaltatnának, vagy Szekerek tartoztattnék, a' Bellicus Commissariusus instanti requiraltassek [Ks 18. XCIII gub.].

prófontolás élelmezés, élelemmel való ellátás; aprovizionare cu alimente; Lebensmittellagerung. 1657: (Bethlen Gáborról) hallottam mondatni ... csak volna más, ki procurálna az hadak fizetését s derék hadaknak egyben-szerzését, s újítását, profontolását | mi ... Privigyéhez szállván az pusztá mezőben, ők Bajnócnál sáncban, az vár és város is lőn erősségökre és profontolásokra is [KemOn. 100, 236]. 1662: ha ... Nagyságod tovább is ez helyre kegyelmesen providéálni akar, cselekedje hamar ... mert ha az ő felsége részéről kezdik itt az profontolást, egészen is oda valónak agnoscálják [TML I, 361 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1663: Írtunk most a németek profontolása felől újjabban, immár megvállik, mi válasz leszen [TML II, 433 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

prófontoz élelmez; a aproviziona cu alimente; mit Lebensmitteln versorgen. 1657: az ellenség ... az asztagokat ... csépelvén, abból profontozzak vala az táborn [KemOn. 220]. 1663: mi Cob uraimat megtaláltuk volt ezen dologról s megírtuk vala, hogy mi bizony az ott való németeket úgy mint ezelőtt nem profontozzuk [TML II, 415 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

prófontozás élelmezés; aprovizionare cu alimente; Lebensmittellagerung. 1671: Az kövári profontozást, hogy Kegyelmed kezdte, azt jól cselekszi [TML V, 440 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

prófontsütés katonakenyér-sütés; fabricare/preparare de profonturi; Kommißbrotbacken. 1717: Toroczka János Cárly Vari Fortificatio Inspector Commissárius Atyánkfia informatiojából látván, hogy Cárly Vártat a Tüzi fa szűk volta miatt, a fel jövő Regimentek számára való profont Sütésben nagy foglatkozás lenne. Rendeltünk annakokáért 100 Rh. forintot hogy a Vidék könnyebbítésével azon szükségre fát szerezenek [Ks 83 gub.].

profosz (katonai) börtönfelügyelő; temnicer; Gefängniswärter. 1704: ma estefelé kísérének három muskotéljosok a profuszhoz egy lovas tisztet | ma küldte Bethlen Sámuel uramhoz Acton uram egy furier siccet, kitől izené, hogy a profusznl lévő egy beteg rab ... Késmárki nevű, papot kíván | a balázsfalvi udvarbíró Kucsukkal együtt béhozván, a minap erősen megpálcázták őket a profusznl, s úgy vallatták [WIN I, 208, 305, 311]. 1705: Egy Balázsfi nevű nemesember jöven Havasalföldéből vissza ... megfogták, és most a profusznl vagyon | Azmely hat németek jötteken volt Brassóból, akik szöktének a kurucoktól, itt megfogták ma őket és a profuszhoz vitték, hogy ne beszél-

hessenek az emberekkel [i.h. 433, 439]. 1726: Szebenben Profosz fogságába(n) volt lopásáért [Dés; Jk].

profoszház börtönfelügyelői ház; casa temnicerului; Gefängniswärterhaus. 1704: Ugyan ma hozának hét kuruc rabokat ide az ebben az utcában lévő profuszházhoz [WIN I, 289].

profugiál elszökik; a fugi; fliehen. 1729: Profugiáltak adajakkal kik haza sem jöttek 16 szemeljek a Faluból, a Kapitány Vr(am) keménysége miatt, meg jedvén a veréstől [Sövényfa KK; TSb 51]. 1731/1770: A Buzai Jozzag többire a Gorbai és Almás Vidéki Jozzagokból telepítettet, és népesített meg, azért valakik eleitől fogva a Buzaiban ... Inventáltak, s laktak, és medio tempore ... az Almási és Gorboi Jozzagokba költöztek profugiáltak ... azok most ... restitultassanak [Buza SzD; EHA]. 1761: Dombi István, és Dombi Gergely az Néhai Generalis Vr eo Natsága maga mellé az vdvarban bé vévén, onnan profugiáltak [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 193]. 1781: ezen Springi Nehai Josika Josef Generalis Vr ő Nga Jozzagából feles számú Jobbágyok profugiáltak [Spring AF; i.h. 582].

profúgus 1. menekült; fugar; Flüchtling. 1691: Az úr ő kegyelme vetette nyakamban az profugusok az mi vármegyének az alsó-járásban lévő jovai registrálás [SzZs 722. — "A főispán?]. 1705: Bethlen Elek ezüsti iránt azt izente a generál ... csak ugyan elveszi mint olyan profugus jószágát [WIN I, 568–9]. 1710: Nem tesszik a fejedelemeinek a tanácsurak jó tanácsa, mivel már praecoccupáltak vala Teleki Mihálytól és a magyar profugusoktól | Begyűlven az ország ... a profugusok memoriatát adnak be az országnak, hosszas declaratióval akarván elhitetni a státussal, hogy az ő causájokat az ország kezire vegye és manuteneálja [CsH 107–8].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: menekült; fugar; geflohen. 1710: Midőn ... a magyarországi profúgus főemberek bejónének Erdélyben ... alattomban Teleki Mihállyal kezdenek tractálni [CsH 104]. 1777: midőn ... profugus Haderán Alexa Házához mentünk volna ... tétettünk ... két párnahajban ... Három Bör mellyre való rövid Bundát ... Két Tésáját Jármokkal, és vas sikkokkal együtt [A.detrehem TA; DobLev. III/503. 1–3].

Ha. 1758/1763: Profugusak [MkG].

profúzió kiadás; cheltuială; Ausgabe. 1771: Mlgs Kálnoki Thérésia Aszszony obligálá és ajánlá magát, hogy ... az említett Forrai határ Divisioja continuatiojának annual, s Commissáriusoknak intertentiojokra, s egyéb ehez kívántat szűkségekre, valamint a Somlyai részen lévő Possessor Urak expendálnak, és költségbeli profusiot téznek, magát illető részéről contentumot tenni kész lészen, magát semmi-ből ki nem vonván [Fejér m.; DobLev. II/428. 18a].

progenerálódik továbbadódik; a se transmite; weitergegeben werden. 1712: Szomorú szível szemlélem gonosz végét, Gonosz akaraink(nak) cörömére, prostitualtatik Atyafiságtalanságunk, Ország nyelvére; Ebből származott gyűlölség, versengés ad successorosis progenerálódik [JHb Jósika István Jósika Imréhez].

progenitor előd, felmenő rokon; predecesori, strămoși; Vorfahre. 1583: Zep Andras, Nireo Simon, Grusz Peter ...

valliak hogy Noha eők Regy Emberek de soha eők Azt nem tuggiak sem ertettek hogy valamikor Szabo Simon es Az Gabriel deak vram Attia vag penitory vagy penigh ezeknek fiay Maradeky, meg osztosztanak volna [Kv; TJK IV/1. 123].

prognosztikál jósol, előre jelez; pronostica, prognostica; propheteien. 1662: A következő 1657-béli veszedelmes állapotokról 1598-ban prognostikált volt akkori debreceni scholamester korában, közönséges kalendariumában nyomtatván, néhai Újfalvi Imre [SKr 349]. 1705: Irják novelében, hogy Angliának egy részében számtalan sok holló támadván, másfelől megannyi sok varjú, öszvementenek és igen megvittanak egymással ... annak utána egy mozsár-ágyúforma látszatván alá felé a szájával, aki is kislúvén ... az egész Anglia megrémült. Amelyekről is semmi jó dolgot nem prognosticalnak [WIN I, 382].

program műsor; program; Programm. 1887: A megtartott felolvasó estélyek gazdag programja, annyi jelesünknek közreműködése oly határtalan erkölcsi sikert eredményezett, ami egyetünk fényét, zászlóját még szebbé, ragyogóbbá tette [PLv. 133 az EMKE kv-i választmányja Petelei Istvánhoz]. 1896: A program^a egy évre ez: szeptember 2-ik vasárnapon székely felolvasás lesz [i.h. 184 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aA Kemény Zsigmond Társaságé].

programma tervezet; programă, proiect; Plan, Projekt. 1823–1830: A prorektor ilyenkor^a és az három sátoros ünnepeken programmát ír a maga fakultása szerént való materiájáról, melyet kinyomtatnak [FogE 239. — ^aA göttingai egyetemen a király születésnapján].

progređiál 1. előrehalad; a progresa; vorangehen. 1666: érem Ur(am) hogj az Brassai Urameknak való válasz adast akarna Kgd érteni ... tsak azt írata ő Naga, hogj Fel Pöresnek törvent nem tehet, hanem várja előb Kgd informatiojat felölle; ez az dologh semmit sem progredialt az olta, tsak abban vagyon [Fog; BLt 9 Inczedi Peter lev.]. 1677: fő Inspectorok állattassanak, kik ... vigyázzanak a Collegiumnak derekasb állapottyára, kiváltképpen arra, mi-toda rendel és haszonnal progredialnak a tanításban [AC 17–8].

2. iparkodik; a se strădui; versuchen. 1672: Abban^a való orvoslást nem is látok, hogy lehessen emberektől, mert az kik ... ő felségével azokat cselekedteték eddig is, tovább is azon igyekezetek mellől el nem állanak, hanem az míg Isten elő bocsátja, progredialnak [TML VI, 86 Teleki Mihály Kapi Gáborhoz. — ^aAz evangélikus státus helyzetében].

3. (perben) eljár; a proceda/acționa (într-un proces); Verfahren. 1764: (Az) Apr. Const. ... generaliter in omni casu le írják, miképpen kellessék a károsnak az illen színű Ca(us)ab(an) progredialni [Torda; TJKt V. 203].

4. előbbre jut; a avansa/înainta; vorangehen. 1772: Bogáti igen nagy hasznót akarván magának hajtani, nem tudta meggondolni, hogy abban úgy progredialt volna szerencsésen, ha senkit meg nem bosszantott volna [RettE 283].

progređialhat vmiben előrehaladhat; a putea progresa în ceva; vorangehen können. 1677: Ha ... az illen törvénnyel prosequatlatot Jobbágy ... transfugialna Földes Ura

keze és birodalma alol; akarhol találtassék-is ... a' Hajdu Városbéli Tisztek azok ellen emanaltatot sententiát látván, tartozzanak ki-adni ... Kiben hogy a' Nemesség job moddal progrediálhasson, tartozzanak a' Hajdu Városokbéli Tisztek a' Transmissiot, és a' Sententiát ki-adni Székekről, valakik a' Nemesség közzül ki akarják váltani [AC 173-4]. 1764: az irt atyafiak ... kéntelenitettnek vérségeken kívül akárkihez is folyamodni, hogy ezen portiotksa régi örökös el idegenítés alol valo ki szabadtításában jobban progrediálhassanak [Mv; DobLev. II/357. 1a].

progresszus 1. előnyomulás, katonai siker; inaintare, succes militar; Militarerfolg. 1664: Isten minemű progressusokat adjon naponként az ő felsége hadainak, nem kétlelem [TML III, 122 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. 1710: Ebben az esztendőben a keresztény armádának szerencsésen progressusa lön, mert a török császár táborát három ízben is megveri, és Visegrádot, Vácot, Pest városát ostromokkal megveszik | A császár fő hadi generálisát, Eugéniumt küldi a testvérbátyja segítségire, aki nagy sietséggel Turin alá érkezik ... azután Belgium Hispánicumra fordítja minden erejét, ahol is minemű progressusa volt a császár és anglus fegyverinek, ezután meghalljuk [CsH 183, 398].

2. előrehaladás; progres, propäzire; Fortschritt. 1618: Azmi nézi, Kegyelmes uram, az Kamuti uramnak frott levélnek paráját, abban ilyen progressusom volt [BTN² 113]. 1678: Vékony alkalmatossággal kelletik az hadakozásra magamat adnom, az bizony dolog, ha Kegyelmetek is nemzetének szolgálni kívánván segítenék az dolgot, jobb és hamarabb való progressusát remélhetné akárki [TML VIII, 142 Teleki Mihály Haller Jánoshoz] | Kgdet kglmesen intjük, ez után is minden occurentiákról s dolgoknak progressusáról gyakorlatossággal tudósítsion [TML VIII, 201 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1765: Mely dolog^a nagy akadályt okoz az unio progressusának, mert ... kezdenék az uniótól resiliálni és még unitus papok is a schismaticusoktól pástot enni [HalmágyiNlr. 167. — "Ti. néhány gör. kat. pap elfogatása].

3. kimenetel; evolujie, deznodämint; Ausgang, Lösung. 1657: azzal biztattak minket, hogy lengyel segítség is jüni fog, és az német armáda mellett könnyű had is leszén, s úgy lehet az dolognak jó progressusa [KemÖn. 211].

4. (katonai rangban való) előrelépés; avansare (in grad); Aufstieg (im Rang). 1769-1770: Rhédei János úr lehányván az gyászt, elméjét is újra katonaságra adván visszame-ne a regimenthez, s derekas progressusa lett, mert ezen Gyulai regimentiben főstrázsesterséget ért volt [RettE 216-7].

5. tanulmányi előmenetel; progrese la invătătură; Fortschritt beim Lernen. 1662: Keresztury Pál ... educálása alatt ... hogy illendő szép metódussal, jó renndel taníttatnának nagy szép progressusok, épületek vala [SKr 145].

prohibeál 1. megakadályoz; a împiedica; verhindern. 1604: Azt az fellel megh irt molnoth az J. hatalmasul el foglalta teölle(m) ... mikor Vamiath molno(m)nak szolga(m) oztani akarta Volna, prohibealta és eo wette kezehez [UsztI 18/91]. 1607: Az J. kjualkeppen az Actor ellen contendal azo(n) hogj az mikor a coreoksegeót Megh veótte, latta az A. hogy epiteótte es vetementh veótet s nem prohibealta akkor s immar keseo [i.h. 10b]. 1668: iteratis vicibus prohibealta az A. hogy az Incusok rea ne mennye-nek, hanc(m) à Nemes Vármegyét requirallya s Tiszteket

viszen ki annak à Controversianak igazitasara [K; Ks 65. 43. 10]. 1693: Micsoda jussal prohiballyák eo kglmek a' mi Ecclesiasticusinkat, hogy ha valamellyik(ne)k halála történik, azoknak árvái, vagy más successori között atyafiságos igazítást ne tehessenek [Kv; SRE 9].

2. eltilt vkit vmitől; a interzice/opri/prohibi; verbieten. 1665: ki mentem Fogaras földén Also Veniczere, es az falus birot az boerok hadnagyaval convocatlan ... az praefectus uram eo Klme előmben adot szobeli instructioja szerent ... prohibeálám, az Felső Veniczei mak termő erdő-ről, minden fele faknak hordasarul [UF II, 304 Csepeseni Janos Fogarasi hités szolga biro keze írása]. 1756: Néhai Csizmár György ... ezen Tő szomszéd kaszállonkat Propria autoritate meg kaszállotta ... melyet észre vévén az Atyám más esztendőb(en) meg kaszállásától Prohibealta [Pecsét-szeg SzD; SzentkGy Kirse Nyikora (58) jb vall.].

3. visszatart vmit; a reține ceva; zurückhalten. 1661: Az mi Vr(am) az Tottőri joszagh, es Tothőri familiarol valo levelek allapattyát illeti ... az Tottőrről Valokat prohibeala Gavay Vr(am) [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkő lev.]. 1675: Végben menvén az causa az sententiát intra quindenam szokták prohibeálni, egyébiránt post quindenam szoktak ki adni [Fog.; UF II, 664].

prohibeálhat visszatarthat; a putea reține ceva; zurückhalten können. 1675: Valamely végben ment perről valo sententiát intra quindenam akár mikoris prohibealhatni ... az sententiát penig az notariusnal denar. 12 prohibealhatni. Az sententiát tizenötöd nap mulva szoktak ki adni [Fog.; UF II, 663].

prohibeáltat 1. megtiltat; a dispune să fie interzis/opri/prohibit; verbieten lassen. 1586: Vrunck eo Nga ... Int hogj Ne elegiedgywnk eoze az deogeós helyreöl leoweo ember-ekkel ... Biro vram Mind ma egy Nehany helien, s mind egieb kwlseo helieke(n) kialtatassal, es egyeb zeren valo Certificallassalis megh hirdettesse prohibealtassa, hogy Senky ide Ne kezwllylön se Venny se Adny [Kv; TanJk I/1. 33]. 1660: Hiszem Ur(am), lam prohibealtatta, hogj jovait ki ne adgiak [Ks 41. H Petki István lev.].

2. visszatartat; a dispune să fie reținut ceva; zurückhalten lassen. 1712: Az Actrix ... olyan ember által prohibealtatta volna az sententiát kinek ezen Thorda vármegyében residentiaja nincsen [Torda; JHb LIV].

prohibeáltatás akadályoztatás; împiedicare; Verhinderung. 1712: az Jncta eo Nga Prohibeáltatásanak adgya helyes es illendő okat [Torda; JHb LIV].

prohibeáltatik 1. megtiltatik; a fi interzis; verboten werden. 1677: Idnep napoknak solennis celebrálási conformál-tatnak, azokon valo minden dolgok, prophanatiok prohibeáltatnak | Parasztnak, béresnek poszto ruhát, nadrágot, csizmát, dupla s' forintos süveget, gyolts inget viselni prohibeáltatik | Vaszak az Országbol valo ki-vitele, qua modalitate prohibeáltatik [AC 260, 266, 273].

2. eltiltatik, tilalmaztatik; a fi opri/interzis; verboten werden. 1732: Mint hogj az Nehaj Varadj Sigmondne Csonka Borbára Aszony(na)k bizonyos adossági ptealnak ... melyre nézve ha ... A successor Vér Atyafiak arub(a) bocsátának ... Csonka Borbára ... Asszonymnak ... im-mo-bile bonumit, Tehát ... legitime p(ro)hibealtassa(na)k a meg-venni akarok [Dés; Jk 428a].

prohibens tilalmazó fél; persoană care aplică/susține interdicția; verbietende Person. 1673: mind azok a' dolgok mellyeket az prohibens prohibitiójá(na)k ratioi(na)k assig-nal, úgy verseghe, vicinitassagok, conditionalis contractus-sa, ennek előtte ... in forri forgottanak [Kv; TJK XI/1. 288].

prohibíció tilalom, (el)tiltás; interdicție, prohibiție; Verbot. 1657: Hogy pedig mi az török prohibitióját és attól való tartásunkat praetendáljuk vala, azt csak fogásunknak alitják vala [KemÖn. 278]. 1671: Az mint elsőbenis fel té-szik az masunnan ide telepedett bocsületes rendek alazatos Instantiajokb(an), hogy némely Déésre telepedendő bocsületes emberek midőn tudakoznának Uralta(n) Fundu-sokat es haz helyekett, unadalmas volna tudakozzasokis nemelylek pénzen vévén fundusokatt, Contradictióval (!), Prohibitioval, s egyeb sinistra praetensiokkal obviálnának [Dés; Jk 13b]. 1715: midőn volnek ... az Balásházi határ-ban az Almás Vízén levő felső Malomnál ... azon Nemes Felső Processus(na)k Erdemes Vice Ispánnya ... Groff Ke-resztszegi Csáki István Uram ő Naga részire ... el akarván foglalni, de ... Czegei Vas Daniel Ur(am) ő kglme jobbagy Birája ... földes Ura ... kepiben ... az Executiot félig három izben ki vont Szablával, és meg annyiszor tőt prohibicioval ... ob viálta [WassL]. 1831 u.: Sombori Sigmond által a prohibitio ellen el idegenített Jk viszsza szerzésére indított perben költ végső ... sententia mellett ... az Executiot el probaltattam [K; Somb. II].

Szk: ~val élhet. 1677: In longis Causarum processibus, minden peres, két prohibitióval élhessen [AC 184] * per-szonális ~ személyes eltiltás. 1734: a' mi illeti az A eo kgl(me)től allegalt 20 Titt. az ide impertinens, mivel az ... szollot régente az orszáq Tablaja előtt valo Personalis Pro-hibitiorol az holott harmad napon mingyárt a' Prohibitio mellett personaliter, és nem per Procurator(em) tartoztanak Comparealni [Aranyosrákos TA; Borb. II].

prohibita pertilalom; interdicția de a intenta/purta pro-cese juridice; Prozeßverbot. 1574: Mi Zalanci Lazlo espan és Zekoli mihaly Vice espan, Jstuanhazi Janos és Galteoi Marto(n) zolga birak fejervarmegebe(n) aggiúk Emleko-zetre hagi mikor mi boett közep octauaia(n) Eniedo(n) Zokott Teoruin(n)ek Napai(n) és helyēn Teob Eskutt As-sessor vrainkal Teoruinēk zolgaltatasara, Eggiutt Le Vitu(n)k volna, Jelőntē mi Neko(n)k az Nehay Kemei Janosne sarmasagi procuratora által bertalan orba(n) hagi mi Eo neki ez el mult Eztendokben vitezleo Gerendi mihali ellen, Teoruint pronúnciatu(n)k volna, mēl teorui(n)t, gerendi mihali p(ro)hibitaual mindedig vęztęsegbęn allatott volna [Fejér m.; KemLev.]. 1677: a' prohibita nem excludállya a' Novumot de a' Novum mellett oly készen kel lenni minden apparatussal, bizonyságival, hogy arrol a' Szekről csak az egy appellatio marad fenn, egyéb semmi sem | minden remediumok, prohibíták, par vételek, pro-curatoria revocatiok, kicikell azon Székrol a' causanak discussioja ki-menne, abscondaltatnak [AC 181–2]. 1761: minden remediumok prohibítak Par vételek etc. abscondal-tatnak [Kv; PolgK 53].

prohibítáltatik megtiltatik; a fi interzis; verboten werden. 1723: Az Avar égetés ... absolute interdaltatik, úgy hagi a' hol afféle tűz támad, és az falu idején megh nem óltya, vagi az olyan gyútotagótt ki nem adgja, f. 40 büntetessék, az Szalma tűz is, ki vált szoros helyeken,

melly vulgő bobotá(na)k mondatik sub poena f 12 pro-hibitaltatik [K; Told. 2].

prohibítáztatott betiltott, forgalomból kivont; care este scos/retras din circulație; außer Umlauf gesetzt. 1755: Le tétetett, és prohibítáztatott Dutkát három sustáost, Oláh Zlotát két izben adott meg mérvén az Erdélyi igaz fontal és lottal őtt ~ 5 egész fontot [Petek U; TGsz 51].

prohod gyászszertartás; prohod; Trauerzeremonie. 1768: Adás Péter ... nekem adott volt midőn a' Papságra fel szenteltettem magamot költsön 15 // forintokat 12 // forintért egy szerindárt szolgáltatam, 3. forinttal adossá ma-radtam volt ... de halálakor hagyta hogy az Evangeliumat olvassam, mélyért negy forintot defálcalt, és aztis hagyván hogy Provodotis (!) szolgállyak ritusunk szerént, mellynek árta 10 // Márvás, mely szerént semmivel magamat adosnak nem tartom [Vályebrád H; Ks 81. 57/17 Popa Gyorgy gör. kel. pap vall.].

prohodál eltemet; a prohodi/inmorminta; beerdigen. 1722: Tudom ... bizonyossan, Hogj Pap Peter Esperest ur(am) ... az Templom ajtaját Zárva Tartotta, Communica-ta nélkülis tudok egy néhányat hogj meg holt ... meg egy ... emberis halalos agj(ban) feküvén ... Pap Peter uram ... el ne(m) mént, hogy nem fizethetett, hane(m) az szegeny ember meg holt, utána se(m) p(ro)hodálta [Kecsed SzD; TL. Prov. Fodor György (50) vall.] | Hallottam, hogj Communica-tura nélkül holt meg egy leány ... Pap Peter vr(am) ... Temetésére Sem mént, s nemis p(ro)hodálta [uo.; TL].

prohodálás temetés; prohodire, inmormintare; Beerdi-gung. 1722: Egy leánykám meghalván; a p(ro)hodálására hitta(m) az Berlai (!) Papot [Kecsed SzD; TL. Podár Juvon (42) prov. vall.].

prohodálatlan temetési szertartás nélkül; fără prohod/slujbă religioasă la inmormintare; ohne Trauerzeremonie. 1722: Husvettol fogva l(ste)ni szolgáltatnēkül vagyünk; egy Gyermekeket p(ro)hodálatlan Temettem el oda ne(m) hi-hattam [Kecsed SzD; TL. Hrubán Gavrilă (38) prov. vall. — ^aA papot].

projektál 1. tervez; a proiecta/plănuir; planen. 1765: mind efféléket^a proiectálnak még akiknek hazánk törvényit oltalmazni kéne is, hogy nemesi szabadságunk s törvé-nyünk füstbe menjen [RettE 185. — ^aA jobbágyterhek könnyítését].

2. felvázol; a schița; skizzieren. 1736: ha ... gondolja Ngtok azon Contractusb(a) inseralt punctumokot, a mint a Contractus(na)k inelasakor csak Projectalta inkább mint verificalta, ugj most is nem verificalhattja [Ns; JHb XXXV/30].

projektált tervezett; proiectat, plănuir; geplaut. 1768: azon Török buza földek, kivált a' mostani időben, és olly kiváltképpen való jó helyen, sokkal becsesebbek, és nehe-zebben acquirálhatók, mint az Buza földek, tehát ez okokra nézve, a' régen proiectált Cambiumot halogatták | ezen Jóság és Sessionak ... által adásával, a' regen Proiectalt, és el intézett Cambium consumáltathatnék [Ne; DobLev. II/392. 1]. 1791: A' mi ... a proiectált tserét illeti, abban valo meg egyezését is károsnak találja [Kv; SRE 272].

1825: A Fedél mostani Szarvazatjának a projectalt Szeles-ségéhez a boltnak mérve (?) le szállítására, az így származó kis fedél meg létezésére, a koszorú és folyó gerendáknak, ajtó és ablak feleknek, a' magok helyekre leendő vissza állításokra 3 áts napszám 4 Rf [Dés; Dlt 3]. 1826: Ha a' Tekintetes Tisztség a' pataknak projectalt árka kiásatását méltóztatik parancsolni ... a' meg kívántató mélységre, a' mely közép mértékkel egy ölnél törpebb nem lehet, kiássák [Msz; GyL].

projektátor tervező; proiectant; Projektant. 1765: publikálák a gubernium commissióját a ső iránt, hogy tudniillik ezután minden mázsá sőt ötven krajcárral fizessen minden renden lévő ember. Valami számár projectátor adinvenialta, de alig hiszem nyereség legyen benne | semmiféle emberben nem gyönyörködik a királyné inkább, mint a projectátorokban [RettE 185].

projektizál 1. tervez; a proiecta; planen. 1704: odafel sem tilalmazák, hogy egyik provinciából való a másiktól valóval az őfelségek jóvára ne projectizáljon ilyen hasznos dolgokról [WIN I, 163]. 1710 k.: Ekkor projektizálta volt, nem tudom kicsoda, az Odera és March (magyarul Morva) vize conjunctióját ... hogy a Dunáról az Oderára által vizen szállíthassanak terhet [BÖN. 921].

2. ügyködik; a activa plin de rîvnă; sich regen/betätigen. 1710: De nem sokáig tarta fogadásá, mert addig projectizála az udvarban, nagy ministerek lévén patrónusi, olyan decretumot obtineála, hogy a malmot adják vissza Bethlen Miklósnak, s a malmosok pedig extra dominium keressék törvénnyel jussokot | Szász János ... szokott mesterségével ... addig projectizála, addig írogata az udvarban, a háromszáz kaput is defalcaltatá, és csak ezer kapu^b marada rajtok, mint a vármegyéken [CsH 300, 319. — ^aBethlen Miklósnak. ^bÉrtsd: adófizető egység].

projektizálás tervezés; proiectare; Planen. 1732: Az Projectizálásra Papirossat Den 24 [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.].

projektizáló tervezgető; care face proiecte/planuri; planend. 1711: Az erdélyi főcommissáriusság sok ideig vacálván, arra való személynek választásában a deputáció meg hasonlik, egy része gróf Bethlen Lászlót, más része Bíró Sámuel, practicus és hazája romlására szüntelen practicaló s projectizáló személyt, candidálják [CsH 465].

projektor tervező; proiectant; Projektant. 1704: mint-hogy én a projectumot is hibásnak, így a projectort is lel-kem sérelme nélkül vétkesnek mondhatom [WIN I, 184].

projektum 1. tervezet; proiect; Projekt. 1692: Az ide küldöt Projectumra való vekony Censuram [Szökefva KK; Törzs. Sarosj János keze írás]. 1704: Acton uram ... monda, hogy őexcellentiája nem értette ... az statusok opinióját az Bethlen Miklos uram projectuma iránt, azért indignálódott [WIN I, 145]. 1708: Az Projectumokat ... el köldetem Klmed kezéhez in originalib(us) [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. 1736 u.: engemet is azért a publicum bonumot egyenesen concernalo projectumomért el akarnak vala veszteni a sok privatisták [MetTrCs 468]. 1770: Különbön elég rossz az, hogy az Enzenberg projectuma szerint, hogy a sőt a Szamoson vihessék Magyarországra, a malmok gátjait

elvagdaltatták [RettE 241]. 1792: Hazánk boldogittása, és Törvényes Szabadsága ellen valo akárnék Projectumok-b(an) hogy meg égyezzenek ezennel el tiltatnak [EMLt]. 1794: A' Venerabile Consistoriumtól ki rendelt exactoria Commissiotól a' Dézmálásnak jobb moddal lehető véghez vitetetésére tzelezo Proiectum adattatván bé, ez felolvas-tatott és helyben hagyatván Subscribaltatott [Kv; SRE 317]. 1814: Tkts Kis László, és Posoni Aronn Urak ki nevezetnek edgyikünk Koronka Laszlo által intézett patak Arka iránt tett projectumnak helyes vagy Helytelen voltának s állapattyának meg vizsgálására s delineatiojanak ki nyomozására [Asz; Borb. II].

2. utód; urmaş; Nachfolger. XVIII. sz. eleje: Az hazasuló legénynek is nem árt bar csak ha térdig való experientia-ra mehet is. Nagy kar volna Szepe természetű Familiába kajsos állapotot collocálni a kitűl ipszilonyos labú Projectumok Származának [JHb 17/10 lőartási ut.].

prókátor, prokurátor 1. szószóló; procator, sustinător al cuiva; Fürsprecher | ügyvéd; avocat; Advokat, Anwalt. A. 1560: De miért hogy az my prokatorunk Rea nem vi-gyazot volt az dologra az ew felsege tablaya hogy jelen nem voltunk nekwnk terhes teourent tewt volt [Kv; SLT ST. 6]. 1569/1571: Ez ellen Erdely lenartne azzonim prokator által ezt felele^a [Dés/Székelysvárhely; SLT XY. 24. — ^aKöv. a nyil.]. 1570: Kalmar Janos, hithy zerent vallya ... Bochatta az eo procatorat Kolb Myklossal az haznak Beochwlessire | Kolb Myklos, hithy zerent vallya, hogy Bornemyzza Byrosagaban eo volt procatora Syweges Ger-gelynek [Kv; TJK II/2. 150]. 1585: Atta Biro vram Az varos eleibe minemeo Nehez perey volnanak az varosnak, feókeppen az hatarok feleól Es procuratorok kellene-nek azoknak gondvisselessere ... Az it valo procatorok feleollis Biro vra(m) tanachauál egie(te)mbe vegezzenek [Kv; TanJk I/1. 5]. 1590: Kabos Pall feleleti procator által, Ferencz Benedek által Jobbagia kepeben, Jango Gaspar kepeben [Gyerőmonostor K; KP]. 1599: Kerezturj Crestoph vram felperes liujn, p(ro)curatora More Janos által feleletet in scriptis ada be [Szinye SzD; Ks]. 1606: Actor fanchialba lako Weres Marthon prokathora Chikj Simon [UszT 20/79]. 1656: Szeken lako Batzi Mihaly prokatara által Sigmond Mihaly által jelent^a [SzJk 79. — ^aKöv. az ügy előadása]. 1671: Az Fejedelem ... senki periben magát ne elegyitse, se írása sem Prokatoroknak avagy más rendbéli-eknek valo parancsolatok által | Ennek utánna Vármegyék-ken és Székelységen, a' törvényes Székek celebratassanak, a Fő Tiszteknek egymással való correspondentiajokból rend-szerént, hogy mindenikre el-érkezessenek a' Proca-torok-is, az Causansok perinek oltalmazására [CC 21, 59–60]. 1672: az Njolz Arannyát Peter Deakon megh nyueruen abbol adgio(n) kgd az Prokatornak egiet [CsÁlt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihaly nyitrai pléb. lev. haza Csiksztygyörgyre]. 1733: költöttem procatorra tisztságban 30. pénzeket [Kéz-dimartonfva Hsz; HSzjP]. 1798: a' mely régi osztályok, és egyezések Ngod Prokátoránál vagynak, a' ki írásra velem valo közlés iránt méltóztatssék Ngod parantsolni [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.]. — L. még BÖN. 881; RettE 58; VKp 159; WIN I, 123, 127, 153.

B. 1570: Hwl penigh az procurator zowa Myath valamý Tereh keowethkeznek az peresre, Eo k. Nem az peresen hanc(m) az procuratoron vegye megh [Kv; TanJk V/3. 8b]. 1584: Mikor ezenkeppen az teorveni pronunciatatot vol-na, mind az ket feel p(ro)curatora meg elegendet volna uelle

es nem apellalta volna [Mv; BálLt 80]. 1592: Sigmond derek lewele, illien dolgokrol, hogy az publicus Notarius, procurator Ne lehessen [Kv; DiósyInd. 33]. 1598: Itt terhet keduet az A procuratora ahogj meltatlan tettek volna az I kezebe [UszT II/2. D. 67]. 1667: köte Arrais magat, Mihalcz Mihaly vr(am) Eö kgme hogy Elteigh procuratora leszen, Akar ki Ellenjs, minden dolgayban, Farkas Istuan vram(na)k [Ikafva Hsz; Borb. I]. 1677: A' Mely Jobbagyok ... Földes Uroknak földökröl, és nevek alol elmentenek ... a' praetendens Vármegyéken Szolga-Biro által kérésse-fel a' jobbagyot ... és hogy ha a' Possessor meg nem adgya, kinek földén lakot a' meg-kérésnek idejéig ... citaltassék a' Vármegyé Székire ... és ott mind két fél magok, vagy Procuratorok által compareállanak, minden bizonyosagokkal edgyüt [AC 191]. 1678: Az propositioba(n) Gyarmathi F(erenc) Ur(am) procuratora által fel tévé felesége elle(n) temeredek gyanojat, söt nyilván valo parasztságát [SzJk 134]. 1699: Differtur^a ad futuram Sedria(m) ex gratia Sedriae Nrae minthogy Procuratoraba(n) megfogyatkozott [Dés; Jk 287a. — ^aTi. a causa]. 1735: jelen leven az A Procurator Horvath Peter ur serieset nem urgealt az lk ellen [Torda; TjKt I. 61]. 1768: En Havadi Máthé Isák ... tanulmam M Vásárhellyi Nemes Reformatum Collegyumban ... A 1748 lettem procurator, ugjan abban az Esztendőben adjúráltattam Nemes Marus szék Assessorának [Havadt MT; Kp III. 149]. 1797: publicaltassék Imo Hogy ezután a' Causansok ügye a' Partialisba fel nem vetetődik hanem a Procuratura leszen, leszen ket Prokurator a' kik is olly summason nem taxállyak a Causansokat [M.bikal K; RAK 23]. 1809: ha mingyart igaz volna az, hogy az én Procuratorom az ellenkező peresimnek egy perben ellenem documumokat vett kezéhez, vagyis hitte ellen tselekedett, de ezen maga ellen ki koholt gondolatlan iratásának hitelt adni nem lehet [Szu; UszLt ComGub. 1655höz]. 1818: Pedjünk hát a helyet ... hogy ... Atyafiságos edgyezésben éljünk, gazdagítsuk a Procuratorokat [Szentbenedek AF; DobLev. V/1013]. 1848: azt álítván az öreg Tiszteletes Ürmösi Josséff Ur, hogy a Procurator Fia minden Leveleit ki vitte Kolosvárra [Tarcasfva. U; Pf Pálfi Lajos lev.]. — L még AC 178, 265; FogE 85, 89, 90, 117, 139, 149, 214; RetE 178, 229, 367; RSzF 161, 226, 299; WIN I, 127, 145, 156, 158.

Szk: ~ának konstituál. 1607: Zok Petert es Fekete Janost Constituálak p(ro)catoroknak [Mv; MvLt 290. 14a]. 1663: Torda varmegieben lako kalugier olah Janos constituallia az B: Birak előt Procuratoranak Bori Mihalit [Kv; TjK X/4. 90]. 1683: Banyai Borka constituallia ... Szasz Thamas ellen Somkereki Szabo Mihalt Prokatoranak [Sajószendrás SzD; SzJk 191]. 1699: Nagy Banyai Szűcs Mihaly Almasj Istvan U(rama)t constituallia Procuratoranak [Dés; Jk 291a]. 1746: Lőcsei Samuél vr(am) Finta János V(rama)t constituallia Procurator(na)k Szigeti István Vr(am) ellen való ca(usai)ab(an) [Torda; TjKt III. 65] * ~ának vall. 1573: Igh Zolt Zeoch Pal Zeoch peternenek ... Nem varhatom mygh az Byrak Be gywlnék az kerdeore ... Zeoch peternes azt Monta hogi eo sem varhatia Mert Ninc keolcege, hane(m) vegre kerte Eotet ez vallot hogy gongiat viselne az kerden, mykor Igerte volna Magat Rea az byro eleybe Mentenek es Eotet vallotta p(ro)cutoratoranak az azzony [Kv; TjK III/3. 182]. 1641: Ombozon lakot Bone Andras vallia Procuratoranak Sos Marthont [SzJk 54]. 1660: Bachy Katha asz(ony) ugy mint Tutrix Iffiabik Baczy Istvan kis Fiaczkajanak Petinek Sos Martont vallia

Procuratoranak Buday Mihaly ellen [Kv; TjK X/3. 309] * ~át meghívhatja. 1571: tették nekwnk hogy wdvar byro wram Petúram, Meg hyhatthya p(ro)cutorat, ha tyztan wtolso dologba volna és eddegh kegyeg chak walamy exceptiokkal proponaltak p(ro)cedaltak [Dés; BesztLt 3491 Gabriel Kabos Belsőszolnok megyei „comes” jel.] * ~át meghívja. 1593: Meg hittam az előth walo prokathoromath Damokos Peteoth mindenesteöl fogua, mas prokatort wallottam, zent Kiralj gieörgyöth [Szu; UszT 9/46]. 1600: Ethedi Gagy Isthwan megh hitta prokatorath Zenth Kiraly Gyeörgyet ... Vi prokatorth walloth Sofalui Leörinczi Peterth [i.h. 16/239]. 1605: Rugonfalwi Tegzes Janos sofiazonj meg hitta procatort Kereszturfalwi georfi Janost, wlojag wallotta procatora Zöuedi (!) Janost Kereszturfalwit [i.h. 19/75] * ~át revokálja. 1612/1723: Törvényyel hivtuk volt a' Bodoniakat kglmtek eleiben; De mivel hogy Prokatorunk miá fogyatkozás esett volt dolgunkban, az okáert ... revocaltuk Prokatorunkat [HbEk] * ~rá konstituál. 1604: Kando Tamas az A. p(ro)cutororra constituallia ez Causaba Ilkey Zaz Gergelt [UszT 20/225] * ~rá vall. 1604: Gaspar Andras kinosy wallotta p(ro)catorra, Z martonj Boldi benedeköt [i.h. 18/152]. 1607: Benedek mihaljne Ersebet azonj, Lengielfalwi és Zetelaki Janos gergeljne martazonj walottak p(ro)catorra, swkej Kouaczy Andrast, benedek mihaltis az wrat, es az kik Ertek zolnak | Zent Abranj gazdak, matias peter, demeter Ferencz, Iörincz balas wallak p(ro)catorra bolgar görgiet Zent Abranit [i.h. 20/251, 20/254] * ~t fogad. 1573: Modlin (!) tymar Bartosne Azt vallia hogi tégnap az Magar vchan leo volt fely Az Herbert Gergine al volt az haz Eleot hogi Eotet latya Be zollitia es Mond az Annioknak lo Azzoniom En Azt kewanna(m) hogi Bekesegel lennenk es az zegeny vram Marhaiat oztanwk meg, Mond az Anniok Enis azt kewanom hogi Bekessegel legywnk ... Nem en Akaratombol fogattak az p(ro)catoritis, Mert en Nem hatta(m) senkinek hogi perellien | Herceg Antal Azt vallia hitnelkw hogi ... kywldet volt eoneky Nyreo Matthias ... egi lewelet, es kerte hogi az zerent mynt meg lrtá gongiat viselne es p(ro)cator fogadna hozza [Kv; TjK III/3. 284, 287] * ~t hív. 1591: valami dolgok eo nekiek nagj menjhartnak es Casparnak volth my velünk mindenekből p(ro)catorth hittak [UszT] * ~t hívhat. 1571: Az teorweny vgy talala hogy mogyanel kwl nem hyhat p(ro)catorth mertt az zek el haladoth [BálLt 79] * ~t konstituál. 1655: nehez beteges niavaljas allapotja miat ... nemzetes Borsos Anna Aszsszoni ... kenszerittetek ... Maros szek(ne)k ket hüteso Vice kiraly biray előt procuratorokat Constituálni az Nagod meltosagos szemelje elejben, es Tablajara [Mezőkölpény MT; TSb 21]. 1671: Darabant Istv(an) Procatort constitutional ... felesége Boros Margit ellen [SzJk 114]. 1818: Ha a' kedves sogor Ur procurátort constituálni ide bé nem jöhet ... ki potolhatya az(z)al, hogy két assessor előtt declárlván azt, hogy a' Constitu(ti)ora személy(ly)esen meg nem jelenhetik, hanem kívánná ez vagy amaz procuratort constituálni [Kv; RLt O. I Gyárfás József lev.] * ~t rendel. 1677: Az hol pedig a' Birák a' peresnek egygyűségére és fogyatkozására nézve Prokátort rendelének a' perlö ember mellé, tartozzanak ugyan fel-venni, és sinceré agálni [AC 208] * ~t szegődik. 1830: A két Esketést be vivén a Fellperes Ur Enyedre ... Procuratort szegődött, és ekkor praenumeralt 5 Rfot, jövő, menő, helybéli költség 3 napokat vévén fell 6. Rft edgyütt Rft 11 [Ne; DobLev. V/1155. 1b] * ~t vall. 1570: Az egez Mezaros Czehnek kepebe(n) ky

procuratorokat wallunk Tomam L(ite)raturum de Bwdeskw Gregor(m) L(ite)raturum de Zen Egyed Blasium Chyaka(n) Lucam Pystaky Matia(m) Aczel de Wasarhely Barhely Janost Vince deakot Koppany Leorinczet Zakany Jmrehet Janos deakot [Kv; TJK III/2. 136a]. 1579: hogy penig Az vrste(n) eo felsege az eo Rettenetes es Izonio ostarat Reank ne bochyassa egygywt affele emberekkel Ne Bwntese(n) Egez warassul procatrokat vallanak ... kik Igiarto Georgiet elő zollichyak teorwenre [Kv; TanJk V/3. 184a]. 1591: Thudom mert ott valem az notarius hazaba(n) mikor prokatorat vallanak a felseo bodogazzonj fali lo feiek [UszT]. 1655: Borsos Anna Aszszony ... ielente mi nekünk ... hogy az Nagod Meltosagos Tablajara ugian az Nagod Erdelj Iteleo Mestere, vagy Kaptalan(n)ia elcot procuratorat kellet volna vallani, de ... Egessegtelensége megh nem engedte [TSb 21] * ~ul vall. 1600: Zeöch Isthwan Ethedi, Zabab Zekely, es Mihalyffi Martha, valnak p(ro)katorul Koronkai Imrehe, Antalffy Thamast, Berze Mihalt ... egyebekethis walakik erettek es mellettek zolnak [UszT 15/202] * asszessor ~. 1797: Mellyeket^a kegyelmed e szerint mindennek tudtara-adni tartsa kötelességének, olly végett hogy minden Uraság, és Assessor Procuratorok ehez tartásuk magokat [Mv; MbK XII. 113. — ^aAz előíráskorad] * fiskális ~. 1704: a másik fiscalis procurator odamadván ... nincs oly, kire ily nehéz causáját bízhatná [WIN I, 123]. 1782/1792: magam jelen voltam mikor az Instantia irattatott, én formaltam Conceptusban, a' többeknek opinioját, hogy bé adatott az előtti majd egy héttel ... melyet be vittének Tordára Fiscalis Procurátor Hegedüs Uramhoz [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 338]. 1793: A' Királyi Fiscus, Fiscalis Procuratura Somodi Molnár András által, magát ezen Perben avatván ezen ellenvetésekét teszi [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt)] * fogadatlán ~. 1677: az kérdetlen tanács adónak s fogadatlán prokatornak egy szokott a fizetése lenni [TML VII, 438 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1682: Causa B Vallyaiensis ... J replicat. Fogadatlán Procatrorral agal ellenem ne(m) tartozom megis felelni [Szk 167–8] * fogadott ~. 1586: Pechy Istua(n) ... azt vallia hogy fogadot procatora volt eo neky Igyarto Georgy, es zinte legh zwksegese Ideie kora(n) hatta el, es el Allot melleolle | Nyrelt Janos iuratus Senator Vallia, 1584 eztendeoben ... egy Nehany bozorkaniokat egethenek megh, kiket Igyarto Georgy Varos fogadot procatora lewen fogtatot megh [Kv; TJK IV/1. 585, 586]. 1827: még nintsen Fogadatt Procurátorunk [Bögöz U; IB. Káli Nagy Boldisár gondviselő Bágya Sigmund inspektorhoz] * idegen ~. 1581: az varos el vegetzte azt hogy idegen procatort be ne erezzenek sok okokert [Kv; TanJk V/3. 238b]. 1585: Vegeszek Varosul ... hogy Nem illendeo volna mostan az Jdegen p(ro)curatorokat be hozny, Amegh az teorwenyreol irot Articulusok valaminemee ereot, es labot, vsust, nem vehetnenek [Kv; i.h. I/1. 9]. 1590: Az p(ro)curatorokath penigh ebben^a vgy ozza eo kmgk hogy egyk fell se kenzeritessék Jdegen procatroth az Varas vegezese ellen be hoznj [Kv; i.h. 131. — ^aTi. perben] * irott ~. 1591: Minekeleotte p(ro)ponalnak az Actorok azt akarom megh tudnj az kegték szekin ha vagione mindeniknek az en peresimnek irot prokatorok [UszT] * köteles ~. 1665/1675: azok keoze kik contradic-tiob(an) volnának enis ugya(n) akkor ezen dologrol contradic-alta(m), Kamuthi Miklosne Aszszonyomnak köteles procuratora léuen [JHbK XXIV/4 Mart. Sárpataki (51) vall.] * külső ~. 1722: Külső Prókátort Törvényes dol-

gok(na)k el igazítására az Ecclesiákban senki bé ne vigyen, hanem magok közül légyen kinek kinek Prókátora s Szoszöllőja [HbEk Konz. hat.] * legitimus ~. 1634: Kakoni Ersebet Azzoni ... exiliomba(n) leven, es az z. zek eleott Legitimus Procuratorokatis nem Comparealhatua(n) ... az z. zek ... varia az l(ncta)nak personalis Comparicioiat [Szk 43]. 1644: Barla Mihaly Proponaltattia legitimus Procuratoral, hogy nem tudatik mi okbol az ő felesége tölle el ment Nagi Ersebet es az ő igaz religiojat el hagiva(n) Papista vallasra tert [i.h. 61] * páter ~ a megyei zsina-tonkon a papság képviselője. 1789: Pater Procurator Felix Pretendál bor árrát Rf 10 xr 12 [Mv; ConscrAp. 94] * szegődött ~. 1608: En kegtéknek az Vrnk eő Nga tablajara Egez eztendeore való keoteles es zegeodeott prokatoral voltam [Kv; Told. 4] * város ~a. 1573: vegeszek volt azt hogy Biro vra(m) az varos p(ro)curatorat pistaky Lwkachiot hywatna Ide es Az mynemw perek az varost Nezik azokrwl zolna vele [Kv; TanJk V/3. 88a]. 1578: Az varos procatrorawal eo kmgk zerzeoggienek megh az eo gondwisselesséről es zolgalattiarol [Kv; i.h. 164a]. 1585: Az Capitanok walaki feleöl paraznasagot, orsagot es effele Zarwas Wetket megh ertnek ... Azokat a' zemellicket tartozzanak hwteok alatt az Ortaly Mondoknak, wagy a' Waros Procatroranak be mondany [Kv; PolgK 18]. 1591: Kadar Janosnak Az varos Prokattoranak Eztendeig való fizettesere Attam f 20 [Kv; Szám. 5/1. 105]. 1595: Az Waros procuratoranak, Horwat Imrenek ... attam költségre, az varos külsőb külsőb Apro pereynek folyasara 2 Tallert tt f 2 d 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 122 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1825: A Város Procuratorának juxta Quetantia(m) 5 Rf [Szk; Borb. I].

Sz. 1710 k.: Az akasztott ember prókátóri a varjak [BÖN. 371].

2. vn v. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; inainte sau după nume sau nume + pronume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familiennamen oder Familien- + Vornamen mit der Bedeutung von 1. A. 1588: Kalmar Janosnak Procatornak f. 3 [Kv; Szám. 4/III. 8]. 1606: Procatror Peter Daniel [UszT 20/178]. 1795: Szabolai Procatornak 27/30 [Wlt Cserei Heléna jk 77a]. 1799: Prokator Gecse Beniamin Bányam Szüleimről marodat Javatskáimat magához vette [Déva; Ks 75. VIIIb. 130]. 1823–1830: a külső házban ... ebédeltének gróf Bethlen Elek feleségétől, a két Borosnyai papok, doktor Mátyus Máté, prókátor Borosnyai György [FogE 303].

B. 1764: Procurator Medve uramat is odahívták volt [RettE 171]. 1764/1771: Procurátor Doboly Josef Vram ... a Királyi Táblán azon Causánkat győzedelmesen ki folytatta [Nagylak AF; DobLev. II/349]. 1775: El is ment novemberben ... Orbók György procurátorral [RettE 345]. 1782: Procurátor Papai István Uram javasolta azon dolgot [Torda; KW Vall. 11]. 1786: Procurator Gál Sigmund eo Kglmeis az instáns Birájával ... a szálló alýában meg allapodtak [Berekeresztúr MT; BetLt 6]. 1823–1830: egy Veres Mózes nevű praefectus ... Dániel Mihály procurátor ... erőltettek, hogy álljak reá a kondícióra [FogE 143].

3. gondviselő, meghatalmazott; mandatar, procurator; Verwalter. Szk: konvenció ~ szegődöttetett gondviselő/meghatalmazott. 1818: Sz. Udvarhelyi Tit. Hajdu János Ur ... eő Excellentiájának^a míg a Vár Földi és ahoz tartozó több Jóságokott ... birta Conventus Procuratora lévén hogy azon biradalom Mlgos Grof Kornys János Ur eő Nagyságára Szállot azzal meg Szűvnén az Exponens Urnak a Vár

Földihez való Procuratori Szolgálatnya egy esztendei Conventioja vagy még több időreis ben maradtott [Újszékely U; Borb. II. — *Ti. gr. Gyulai Albertnek].

4. közbenjáró, közvetítő; mijlocitor, intermediar; Bote. 1573: Katalin azony Keomyves gergelne ... valya ... balog Janosne mongia volt Keomyves gergelyenek hogy mond meg borbely Janosnak hogy En az hazbol Eönekie harmadot nem adok, felel erre Keomyves gergelne Azt mongia hogy En Senkinek prokatora nem lezek hane(m) ha mi dolgod vagion vele Te magad mond meg nekie [Kv; TJK III/3. 159]. 1675: Kegyelmed se légyen bár jobb procatorom, mint én valék nem régen Kegyelmed mellett [TML VII, 32 Teleki Mihály Beldi Pálhoz].

prókátor-fogadás ügyvédi megbízás; angajarea unui avocat/procator; Anwaltsauftrag. 1625: ezek az megh irt attiafiáj zembe nem uoltak az leuel irasakor de Demeter Tamas menedekseget fogada mi eleottunk azok ellen, az mi az battia resze uolna abbol alkgjek (!) Beldi vram ucle ugj mint Demeter Benedekkel az egj battian kuul egjebek ellenis menedekseget fogada mindenek ellen, Beldj Vramis arra igire magat hogj ha kj haborgattja Demeter Tamast minden segetseggel lezen fizeteseuel es prokator fogadassal [BLt 3].

prókátor-hívás káros ügyvédi felelet visszavonása a peres fél által; retractarea răspunsului prejudicios/păgubitor dat de avocat de către clientul său; Rücknahme den schadenden Anwaltsantwort durch den Klienten. 1571: Ebben kerdeoth kezdenek wenny, az fel peresek, az alperes azt monda hogy nem vehetnek kerdeoth, mert prokator hywast jelentettek, es prokatorokath megh nem hywak | Az teorwény vgy talala hogy mogya nelkwl nem hyhat p(ro)katorth, mertt az zek el haladoth, es az mas zek napigh ew el maradoth nynch helye terehnel kwl valo prokator hywasnak [BálLt 79]. 1585: Mikor Palfalwat Mihal deak iktatni akara es iktata, oda menek, Mondek Mihal deaknak, Palfalwawal Kechetffalwa teorvenbe wolt, procator-hiwasal hiwtt minket Palfalwa [UszT Kisfaludi Kecheti Caspar ffew ember vall.]. 1595: P(ro)kator hiuast izenttettem az en peresemnek Simon Marto(n)nak Zentkiralynak [i.h. 10/55]. 1600: Sententia Sedis. Mierthogy az prokator hiwast az teörweny helie(n) hatta wolt, mééghis itelte hogy zollio(n) mellette, mierthogy Jmreh Janos p(ro)katora az itelt teörweny elle(n) azon dolgot forgattia [i.h. 15/203]. 1620: Actor ... Szentgyörgi Molnar Jstuan ... p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre, intentualuan azt hogy ööt artatlanul le vagdalta volna ... Az J. sem maga sem p(ro)cur(atora) nem Compareala, miert hogy p(ro)kator hiuastis izenttetet uolt az Inak [Zsögöd Cs; BLt 3].

prókátor-hivatal káros ügyvédi felelet visszavonása a peres fél által; retractarea răspunsului prejudicios/păgubitor dat de avocat de către clientul său; Rücknahme der schadenden Anwaltsantwort durch den Klienten. 1591: Vgj uagio(n) hogj bizsonsagra bochatot volth enge(m) asz teörüeny hogj bizonichuk te az kiteől p(ro)catör hiuatalit izentel, mj nekönk Igi mo(n)dotta megh hogj valami dolgok eó nekiek nagj menjharnak es Casparnak volth my velünk mindenekbol p(ro)katorth hittak aszerth comp(ro)balliák hogj igj uagio(n) [UszT]. 1592: az prokator hiuatal melletth wilagosban Job modo(n) akarok zolnj ... P(ro)testalok hogy ha az ketek terwenye azt mwattatna hogy en

Neke(m) teobet kellene zolno(m) az p(ro)catör hivatal mellet ne legyen kesseo teobeth zolno(m) [i.h.]. 1593: meg Erteöttem az en peresemnek ellenen walo ok adasath, minémw walazt tezen az prokator hiuatal melletth | Az teörüeny Jgy talala hogy az prokator hiuatalnak ninchien helye [i.h. 9/47, 9/48]. 1670/1740: Végezék asztis hogy ha valaki perit absentálná, peressivel Szembe nem mehetne három rémidiummal álithassa fel perit úgy mint üdö vétséggel, ujjabb felelettel és Prokator hivatalall [Homoród-sztpál U; WLt].

prókatoria-levél ügyvédi megbírólevél; procură avocația/de avocat; Auftragsbrief des Anwalts. 1749: Menven Szolnok (!) var Megyebe(n) Almasi Andrassal az Procatoral ... fogattam ... Deesigh ket louat, fizettem f 2. Vgion akkor attam az Procatoria leuelert, Palfi Istua(n) Uram(na)k f l [Kv; Szám. 26/VI. 484].

prókátorkodhatik ügyvédként működhetik; a putea practica avocatura; sich als Anwalt betätigen können. 1632: Kenosi Ferencz Uram Uduarhely szeknek notariussa ott nem prokátorkodhatik, mert ott megh nem engettetik [Mv; Berz. LXIV/40].

prókátorkodik, prokurátorkodik 1. ügyvédként működik; a practica avocatura, a procatori; sich als Anwalt betätigen. A. 1571: Thowaba eo kegnek Ezis Bozzwsagnak Theccyk hogy Az varossy procuratorok ldegen ember Mellet eo kegelmek ellen p(ro)catörkodnak [Kv; TanJk V/3. 30a]. 1586: Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrbeget ... lgiarto Gieorgi ... hitire tiztessegere fogatta az en szegen megh holt vramnak vrbeogör Gergelinek hogj soha semminemw dolgaban ellene Nem prokátorkodik [Kv; TJK IV/1. 617]. 1594: Imreh Deaknak az p(ro)catörnak, hogj Zabo Andras melleth p(ro)catörkodoth lonan^a Biro vram es az Egehz Thanacz Akarattialbol attam f l. [Kv; Szám. 6/VI. 15. — *Értsd: Lónán (K)]. 1614: Molnar Mihalj Ennek prokátorkodott [Gálfa MT; BethU 80. — *Ozdi György]. 1683: edgyik(ne)k is eo kgelmek közzül Prokátorkodni szabad ne legyen [Dés; Jk]. 1696: az Lakatosok dolgab(an) mikor kgdel edgyüt Prokátorkodtam protestaltam vala en szoval [Dés; Jk].

B. 1570: Borbely Janos hithy zerent vallya, hogy Mykor Zakan Imre Kanna Iarto Janos perybe procuratorcodyk volt kyal eleot Dienes deak ellen, es zokat zol uolt zakan, Megh zolitotak az zeken hogy kewesbet zolnak (!) [Kv; TJK III/2. 181].

2. szót emel vki/vmi mellett; a-și ridica glasul în favoarea cuiva/a ceva; für jn/etw. ein gutes Wort einlegen. 1636: De ugyan be ügyehiti, es edessiti, az embereket a szép musica zengés a' templomba(n), még-is az orgonák melletth ekképpen prokátorkodnak [ÖGr Aj.]. 1666: ha az ördög Soljom Mártont oda nem hozta volna, vgy bánta (!) volna velle, hogy soha nem prokátorkodott volna [Buda K; Ks 65. 43. 10]. 1691: (A státióbéli fő commissarius) külgje ... az szegény Panaszló Embert az Nemet Tiszthez es satisfactiot kérjen. Ha nagj az dologh maga eo Kglis el menyenje(n), az szegény Embere(n)k Istenért, es egész hazaja jóváért Prokátorkodgjk [Kv; Törzs. Instr.].

prókátor-levél ügyvédi megbírólevél; procură avocația/de avocat; Auftragsbrief des Anwalts. 1569: Zabo ferenc es Anos Azzony az menemw leweleket ele ada Almadý

Andras uramnak Az hywatalt Relatoryaiaul egyete(m)ben es az p(ro)kator lewelet es az Inhibitiot Relatoryaiaul egyetemben [Néma SzD; JHbK XXXVIII/6]. 1571: Jeowenek my eleonkbe egy feleol Salamo(n) Peter, Salamo(n) Istwa(n) es Poos Imreh newewel prokathor Level által Mas feleol penigh Kalnoky Balinth Lazar Janos chychay p(ro)kator [Körispatak U; Bállt 79]. 1596: Egy feleol ... Versendi Sara azzony ... es mas feleol az vitezleo feyerdi ferencz deak feleseghe Dengheleghi Barbara azzony kepebe procatorel leuel mellet Jeowenek mi cleonkbe Mihalyfalwan* ... Az meg holt Zabo Gergel ... az mi Jozagot es eoreokseget birt Vezzeodeon es Iwanfolwan, es azon kwówlis ... mindennebeol az meg Neúezett Versendi Sara azzony kezett ki veue [EMLt. — NK].

prókátorné, prokurátorné ügyvédné; sojé de avocat; Frau des Anwalts. A. 1718: az Procatornénak fizetem Ngos Ur(am) tiz forintig, meg kíván 14 farintot Ngodtol [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.] 1721: az Procatorne sokat jár ide [Nsz; Ks 96 ua.]. 1806: Meg holt Simon Procatorné [Dés; KMN 314].

B. 1823–1830: Görög Györgyné fehervári születésű volt, a férje senator s város főbírája is volt; a maradékjai Nagy Pálné és Imreh Dávidné procuratornék, Bedő Jozsefné procuratorné volt, és Görög Györggyel testvér [FogE 78].

prókátoros kb. bőbeszédű; vorbáret; sfátos; gesprächig. 1662: Váradnak vármegyestől veszendő állapotját sajditván, úgy jött vala be Kolosvárra, s hogy dali, tekintetes, termes procátoros ember volna, elő is kezdte vala magát venni* [SKr 663–4. — *Dobozi Veres Mihály]. 1718: az Ur Josika Sigmund Ura(m) ... szidni kezdé s azt mongya hogy te igen prokatoros vagy de az fejedet szellel vere(m) evel az nad palczaval [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.].

prókátorpénz a birtok gondviselőjének javadalmazására fizetett jobbágyszolgáltatásnem; un fel de dare (prestatie în bani) pentru vechil/vătaf; Art Leibeigenprästation für den Lohn des Besitzverwalters. 1625/1839: Drabant, Procator, Virrazto pénz per Annum den. 90 [Klicz SzD; CsákyO. 28/50] | Drabant, Procator, és Virrazto pénz fl. 3 [Ködmönös SzD; i.h.] | Drabant, Virraztó, procator pénzt adnak fl. 1/40 [Tótszállás SzD; i.h.]. 1785: Procator pénztis ez előtt egy néhány Esztendőkkal Jobbágyokul egy egy Személy fizetünk Esztendőnként négy Esztendő alatt egy egy Márjast [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 6a].

prókátorság, prokurátorság szószólói/ügyvédi teendőik ellátása; procatorie, avocatură; Prokuratur. A. 1585: Zolgalattyara fizette(m) Jgyarto Györgynek Eztendöre prokatorsagaert melyet az Tanachy Jgert neki f. 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 80]. 1586: Sywegh Bertane (!) Vallia hogy semmith Nem thüd, hogy Igyarto Georgy eo Neky kedvezet volna seót mindenkor Ighen ellene volt a' procatorsagban [Kv; TJK IV/1. 588]. 1613: azon kívűl p(ro)catorsagbanis ada jure perennali Kover Istva(n) Ur(am) Rethi Ur(am)na 3 hold földet hogy mind Tablan s minddenút curallia causait [Altörja Hsz; Borb. I Czinpá Istvan Deak (50) ns vall.]. 1621/1747: (A szucsági részt) Suttsáki Péter adá Gergely Déak(na)k, de nem tudom azt, ha Prokátorságaért adtaé, avagy örökösön adta [Szucság K; JHbK XXV/3]. 1632: Hallottam azt az szott Rethi Istva(n) Deak vramtol hogy

mo(n)dotta, hogy az Pado(n) valo feöldet prokatorsagaba(n) adta volna eo keglmenek Keöuer Istua(n) vram [Karatna Hsz; Borb. I. Thomas Marth(on) (50) prov. vall.]. 1657: Nem csudálható benne* az sordities, mert születése hozta, lévén egy kassai erszénycsináló embernek gyermeke, csak az deákság és prokátorság után promoveáltatott volt [KemÖn. 255. — *Ti. Kassai Istvánban]. 1667: aszt az ház örökséget Gáspár Mihály adta volt Kénosj Ferencz(ne)k ... prokátorságába(n) [Balavásár KK; Ks 19/III. 5]. — L. még RettE 178.

B. 1585: Elseobe eo kgmek lathwan az teorwennek megh indulasat vegeztek, hogy Mennel hamareb lehet, es lobba(n) Biro vram tanachauul egye(te)mbe vegezzen Lukach Vrammal az procuratorsagh feleol [Kv; TanJk I/1. 11]. 1586: Az procuratorsagra Igyarto Georgieot keriek ez esztendeobennis mert lattiak zorgalmatosb voltat inkab a' theobinel, olj Instructiowal penigh, hogy semmit biro vram hire nelkw Ne chelekegygyek az procürator, se fogtasson, se Agalhasson [Kv; i.h. 28]. 1593: Kadar Janosnak fizetem eztendeig walo Procuratorsagaert f 20 [Kv; Szám. 5/XXI. 65]. 1613: Aztis tudom Rethi Ur(am)na k procuratorsagaba(n) haro(m) hold földet ada Köver Istvan jure perennali [Altörja Hsz; Borb. I]. 1733: (Megfogadtuk) Balványos Varallyai Simon Istvan Atyankfiat eo kgmet ... egi egesz esztendeig Procuratorságara igirtünk eo kgmenek 30 magyar forintokat, 30 véka buzát és 20 veder bort [Dés; Jk 441a].

Szk: ~ba/~tól szuszpendáltatik. 1809: Az Panasztoltatott Procurator Vrrol amaz ideibe meg fogom bizonyítani aztis, hogy az Fellgs Fejedelmünk ellen hitetlenül miket Cselekedett a Ns Hazánk(na)k alattomban miként volt lázasztója egy Szoval Notát Sopialván az ügy, meg kívánom azért addigis mig arrol a rendelés meg érkezne Procursorsagba suspendáltassék felette terhes lévén a vád | méltán kértem hogy az Instáns Vr az illyen módon folytato Procuratorságtol Suspendáltassék [Szu; UszLt ComGub. 1655höz] * ~gal keresi kenyerét. 1662: (Dobozi Veres Mihály) azt az életet ... nagyon megszokta volna, procurátorsággal kenyerét keresné [SKr 663] * ~ot folytat. 1799: Prokator Gecse Beniamin Bátyám ... engemetis Enyedről Devára maga mellé hozat, az holat én az Gazdaszszanyaságat, a Bátyám a Prokatorsagat folytattuk feles Esztendőkkig [Déva; Ks 75. VIIIb. 130] * ~ot visel. 1771: Bányai András ... noha kevés literatúrája volt, de procuratorságot viselt, melyből ... tisztességesen élt [RettE 257] * ~ra adja magát. 1683: advan nemelleyek eo kgmek között magokat Prokatorsagra [Dés; Jk]. 1770: Azután ismet procuratorsagra adta magát, melyből becsületi és emolumentuma lett szemlélatmást [RettE 229. — *Némai Márton] * ~ra kér vkit. 1587: Praxit (!) Wadosz palne, üallia, Mikor Procatorsagra kerem Igyarto Georgyeot, zolgalt vgia(n) fizetesenmelkwis semmy ket zint Nem esmertem benne [Kv; TJK IV/1. 593] * belékap a ~ba. 1771: Bányai András ... addig perlekedett, míg a prokátorságba belékapott [RettE 257] * felveszi a ~ot. 1584: Eotweos Orban vallia ... Baki pal ... monda eszt hogy lennek procatora Mert Noha Ne(m) mehetne vegere de sokat lopot volna rayta Balasy Gergelj, De hogi en eszembe veóm hogy chak kathona dologh es mindent el zoll, Ne(m) veóm fel a' p(ro)katorsagot [Kv; TJK IV/1. 197] * lehagyja a ~ot. 1782/1799: (Az instanciát) meg mutattuk ... Pápai Urnak, mint Procuratomak, de ékegyelme nem vállalta, azt mondván, le akarja hagyni a' Procuratorságot [Torockó; TLev. 4/16 Transm. 358] * fiskális ~

1770: (Medve Mihály) nagyobb uraságra vágyott. Most fiscalis procuratorságot adtak nékie [RettE 223]. 1823–1830: Körmendi Gábor prokurátorságot folytatott, mikor én nála laktam, akkor a fiscalis procuratorságból a Josephanium Systhema szerint syndicus volt a neue hivataljának [FogE 89].

prókátor-vallás, prokurátor-vallás ügyvédvallás, ügyvédi megbízás adása/bejegyeztetése; inregistrarea mandatului dat unui avocat; Eintragung des Anwaltsauftrages. A. 1581: Az procatorok felől éó kegmek vezettek hogy az procator vallas legien megh, az ortály mondoktwtl [Kv; TanJk V/3. 237a]. 1592: Hartian vagion egy priuilegium a' Procator vallasrol [Kv; Diosylnd. 39]. 1625: Notarius Vramnak procator vallasert es teoruenj irasert f — d. 4 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 21].

B. 1575: Varosnak Teorwen zerent valo dolgaiban Meg Engetek eo. k. p(ro)curator vallas, Kalmar Ferencz es Hess Andros (!) valliak eo k. kepeben [Kv; TanJk V/3. 109b].

prókátorvalló ügyvédi megbízást adó; persoană care dă mandat/imputernicire unui avocat; Anwaltsauftrag gebende Person. 1570: Erthyk aztis hogy eo K. Byro vra(m) az prokator wallokthwl penzt vezen, Eo keget keryk, Az fele wysagnelkwl legien wres, Mert megis az Tablan Sem Mywelyk ezt az Iteleo Mesterek [Kv; TanJk V/3. 6a].

proklamáció 1. nyilvános törvénybe idézés, per kikiáltása; chemare în judecată print-o proclamație; öffentliche Zitation vor Gericht. 1642: Hallottam Notarius Vramtol aztis hogy Apaffy Georgyne Aszsonio(m) proklamaltatta volt Gereoffi Janos Vramat az Het szaz forint Adossagert az mostani el mult szek eleöt valo szeken; Leuatatis Iratot volt, de veue(n) eszebe az eo kegmek prokatora hogy Cital-tional kwl leöt az proclamatio, ki vonatta az Leuatat [Kis-sáros KK; Ks 39. XVI. 3]. 1704: az urak ... voxolának, és a több vox az volt, hogy minthogy semmi haszna nincs az instantiának a generál előtt ... Azért csak legyen meg a proclamatio, s azután lássa, mit allegál az úr iránta [WIN I, 121].

2. (gyűlésbe hívó) kiáltvány; proclamație; Proklamation. 1849 u.: Midőn ... Berzenczei székely nagy gyűlést hirdett, mind nekem, mind többi társaimnak vélekedése az volt, hogy ... Bethlen János igyekezzék reá venni, hogy vegye vissza proclamatioját [EM XLIX, 648 Zeyk Károly kezével].

proklamál törvénybe idéz, keresetet/pert kikiált; a chema/cita în judecată print-o declaratie; vor Gericht zitieren. 1684: Proklamálták Tököllyi gróftól ő nagyságát, minden Erdélyben lévő jószágát az fiscusnak ítélték | Proklamálták Barcsai^a uramat, nótán marasztotta az director, mivel reversálissa ellen Tököllyi gróffal correspondeált [SzZs 262. — ^aMihály]. 1690: Nemzetes Imecs Thamas Uram sen. mint A. proklamalta Mihaly Benedeket Paratosit mint It, egy Epuletemet fogadta volt fel hogy megh supozza hivatam s nem cselekküte [Gelence Hsz; HSzjP] | Heja Mihályné Dorottya mint A. proklamalta Kovacz Peternét Relictat Katat mint Inctat, diffamalt ... hofi én töttém volna az fianak olljant, hofi á mia let volna nyavalajaja [Kovácsna Hsz; i.h.]. 1704: Ugyan ma proklamálták az ország előtt Sebesi Jóbot, a királybíró, hogy sponte sua a kurucok közé ment volt, kiért is fejéhez és jószágához felelének [WIN I,

106]. 1710 k.: Lón gyűlés Fejérvárott, Nagyszegit proklamálták egyszer, és én semmikép végbe nem vihettem, hogy tovább is prosequálják [BÖn. 881]. 1781: Árkoson lakó nobilis Györke József ... mint actor proclamálya ... Daniel Györgyné Horváth Borbára asszony jobbágylegényit, Bukur Illyést mint inctust [Árkos Hsz; RSzF 270].

proklamálhat törvénybe idézhet; a putea chema/cita în judecată (print-o proclamație); vor Gericht zitieren können. 1590: Azt mondom hogy ighenis p(ro)clamalhattalak, az Sententiatis ritē et legitimē resuscitaltathata(m) [Méhés TA; WassLt].

proklamált beidézett; citat/chemat (în judecată); zitiert. 1737: Illyen okon kelletik a proklamalt detentust in jus attrahalnol, hogy ... magam szallasomon merā et absolutā potentia mediante meg támadott kegyetlenul meg vért kezében lévő nagy bottjával [Torda; TJkT I. 134].

proklamáltat 1. törvénybe idéztet; a dispune să fie citat/chemat în judecată; vor Gericht zitieren lassen. 1591: Benedekfi Tamas Vra(m) Es Benedekfi Janos uram zallittiak az Nehay Chakan Janosról aruaira, Chakan Janosra es Chakan Geörgjre az Causa foliasat es proklamaltatni keuanniak mind Chakan Balas vra(m)mal egetemben [UszT]. 1605: P(ro)clamaltata az J: wadaz Lazlo cziekefalwj, Kws Istuant cziekefalwit wgj mint fel perest 29 die nouembris [i.h. 20/297]. 1620: Actor ab una Szentgyörgyi Molnar Istuan Beldi Kelemen Vram Jobbagya, p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre inten-tualan azt hogy ötöt artatlanul le vagdaltat volna mellynek faldalmáért ad f. 25 kerese [Zsögöd Cs; BLt 3]. 1651: Amadeffalui Uitezleó Cserey Mihaly Uram ut Actor p(ro)clamaltata az It Ueres Thamast, mint It Toluaynak diffamaltat uolt [Rákos Cs; Eszt-Mk]. 1669: Masodik Szék el jöve(n), ésmet az Actor az Inctust proklamaltassa [Dés; Jk]. 1687: Temérdek Istvánné Anna mint A(ctrix) proklamaltata Gaspar Lukacznat Annat, mint Inctat diffamalt Boszorkanyosnak, az ünjeje tejit Salvum sit en gurusoltam (!) el [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1691: Baló Lászlone Ilona mint A. proklamaltata Baló Imrenet Margitot mint Inctat ... diffamalt salvum sit boszorkanyosnak, az Urat en öltem volna meg [Páké Hsz; i.h.]. 1737: Illyen okon kellett énnekem az A. Aszszonyt ... proklamaltatnom, hogy engemet ... az A. Asz(sz)ony, énnékem nagy káromra és költségemre, éppen tsak hirtzolni kíván [Dés; Jk 238a].

2. pert (tárgyalásra) kitézet; a dispune să fie stabilit/fixat data procesului; (Prozeß) festsetzen lassen. 1610: Instal Marothj Vram es proklamaltatnj keua(n)nia ez Causat [UszT 26].

3. kihirdettet; a dispune proclamarea unei hotărâri; veröf-fentlichem lassen. 1636/1777: midőn ... Székét ültünk volna, és minden Jobbágynak dolgokat Személyekről el végeztük volna; Mi magunk ... solemniter proklamaltattuk hogy a' kinek Urával dolga volna, és szabadulni akama, állana elé, és ágálna dolgát [Msz; DobLev. III/505. 2a].

proklamáltathatik (kereset/per) kikiáltathatik; a putea fi anunțat print-o proclamație (acțiunea/procesul); (Klage/Prozeß) proklamiert werden können. 1762: elmentünk Magyarosra s opiniót a collegiatum judicium felállításáról, melynek sedesit figáltuk Szék városára s ad normam tabulae regiae periodusonként folyván, főbírák, viceispánok,

regius perceptorokon kívül légyenek nyolc assessorok ... Item egy ianitor is legyen, aki által mint egy szolgabíróval, a causák proklamáltathassanak [RetE 142].

proklamáltatik (kereset/per) kikiáltatik; a fi anuntat print-o proclamatie (acțiunea/procesul); (Klage/Prozeß) proklamiert werden. 1704: Ma reggel felgyűlvén az urak, az rab urat² is felhozták, és mikoron a törvény eleibe állott volna és proklamáltott volna, hátra lévén még egy exceptiója, melyre facultátot volt, választá magának amaz articulus: nobilis non nisi legitime citatus etc. [WIN I, 158. — ^aBethlen Miklóst].

proklivitás hajlam; predispozíție, receptivitate; Neigung. 1718: az ne(m) tudá meg mondani melljik Gyermeke holt volna meg ő kg(ne)k, de én mingiárt Supponalta(m) hogy az nagyobb Léánya lehetett, nagj proclivitassat az Himlözésre tudván [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

prokrasztnáció halogatás; amīnare, tārāgānare; Aufschubung. 1671: Maros-Vásárhelyi Atyánkfiak közzé per abusum bé-jött szokások szerént, sokaknak törvényes úttokat s' dolgokat, hoszzú procrastinatiokkal, és egyéb imez amaz akadályokkal meg-gátolják [CC 42].

prokrasztnál halogat; a amīna/tārāgāna; aufschieben. 1619: Csak írásomba is az hasam fáj, hogy látom, hogy más ember országot, nemcsak várat ígír, mi penig csak azt is difficultáljuk, avagy pedig procrastináljuk, hogy egykor csak belől más ember [BTN² 375]. 1657: Pécsi Simon ... azzal vádoltatott, hogy studio procrastinálta volna, és nem érkezett volna az harcra [KemOn. 15]. 1671: Az Cápaltának requiraltatván mandatummal, az leveleknek fel-keresését és ki-írását sub poena Articuli ne procrastinálják [CC 75].

prokrasztnáltatik halogattatik; a fi amīnat/tārāgānat; aufgeschoben werden. 1740: ezen Causát és Adosság dól-gát, Mltgs Gróff Fő Ispán Urunk ő Ngais meg-értvén, és nekünk Gratiose parancsolván ő Nga, hogy tovább ne procrastináltassék ezen dolog, hanem, in rem adjudicatum vétetessék [Dés; JK 349b].

prokreáció 1. termény; produs (agricol); Ernte. 1791: Titt. Perceptor Pataki Mihály Ur ... az idej procreatio Listáját is adja bé [Kv; SRE 278]. 1804: Néhai Rutkai Ur a Néhai Aszszonynak Veje ... azon procreatioból élt, mely maradtott Apossáról Anyossara [Marossztimre AF; DobLev. IV/875. 3a Oltyán Toma (60) jb vall.] | Mit érnének ezen rétek procreatioj, specific meg nem ítéhetem [uo.; i.h. 3b Kurta Vaszília (71) jb vall.]. 1815: Dézmája Esztendőnként ... Közép termő Esztendőt véve minden procreatiójából 10 tizből egyet [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 439].

2. terméshozam; recoltă; Ernte. 1775/1781: Az Alakornak, Árpának procreatioja 's árra a Zabhoz hasonló szokott lenni [Algyógy H; JHb LXXI/3. 443].

3. kitermelés; extracție; Produktion. 1787: A Torotzkai Verős Kovatsi Communitas ... szoross vizsgálásra vévén maga el nyomorodott sorsa(na)k okait, úgy nem különben a több Varosi és körül lako Falusiának kik a vas procreatioja körül valo munkajokból ... elemeket kereső és mind a Kiralyi Contributiót, 's egyéb adózásokat tsak ebből potoltak (így!), el szegényedéseket ... gondolkozott mind maga,

mind a több Contribuensek fel segettetésekre egy közönséges Vas valto házat fel allitani [Torockó; TLev. 9/25]. 1790/1799: a' Vas Dézmát ... ha szer felett valonak találja úgy mérsékelje a' Törvényhez, allitsa meg, hogy ki ki csak a' valóságos procreatioból adgyon, és azon fellül ne erőltessék a' mint abusive volt ennek előtte [uo.; i.h. 409].

prokreál terem; a produce; (Frucht) tragen. 1761: Oroszhegynek ... Fordulo határai oly soványok hogj ha gjakor izben nem Trágyáztatnának, a gabonát meg nem terménék, de így alkalmasint procreálnak [Oroszhegy H; JHbK LXVIII/1. 194]. 1776: a Bujturi egy köből buza vetes tiz kalangyát se procreal a Devai föld pedig egy köből vetesre husz kalangyatis meg terem [Bujtor H; Szer.].

prokreálhat 1. kitermelhet; a putea extrage; ausbeuten können. 1809: A' Sovágoknak száma mind eddig ... csak 40 főből állott, mivel közönségesen esztendőnként 20, 30, de 40 voluntárok is az aknába bé szoktak volt járni, és ezért nem volt Szükség a' sovágok számának szaporítására, de az idén már két leg munkásabb holnapok el telvén, mégis magokat volunterek tsak négyen jelentették, és ily formán lehetetlenség hogy a' szokott quantumot a' téli holnapokban procreálhassuk [Parajd U; UszLi ComGub. 1743].

2. szerezhet; a putea procura; schaffen können. 1681: Vizi Malom ... Mint hogj eze(n) malom mellett, mindgiart a malom ház felső végenel ighen szept halas töczka lehetne; melyben a vizet csatoman vehetnék; kár hogj eddegis megj nem epetették; ebb(en) mindenkor friss halat tarthatna(na)k, melyből a Tiszt pinztis procrealhatna [Brettye H; VhU 593-4].

prokreálódik termelődik, terem; a se produce/face; (Frucht) tragen. 1735: egy véka el vetett Buzáról nem procrealodik több, más fél, vagy leg fellyeb két Kalongja [Mezősztyakab TA; JHb X/8. 24-5].

prokuráció 1. gondviselés, gondozás; îngrijire; Wartung, Pflege. 1634: Valamely hazunkhoz penigh vagy mayorkodó helyeinkhez, mayorsagh szőlőkis vadnak, azokatis úgy procurallja minden Wduarbiro az ky alatt my leszen, az mint legh iobban kéuantatik procuratioya [UF I, 330 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1726: Tiszt Bacsoni Mathe Vram ... maga kezére vévén ... a Kolosvari Farkas Uttzai Reform Templomnak restauratiojanak procuratiojat. Mint hogj lsten segítsegebül tökellatesegre is vitte s vitette [Kv; SRE 152]. 1737: animállya és disponállya a' kősséget ... termésének szorgalmatos procuratiojára [ApLi 4 gr. Haller János aláírásával]. 1749: eddig el fojt dolgait az l ... malitiosē fojtatta, s, ezen lovak(na)k is custodiatat és p(ro)curatiojat magara vállalta [Torda; TjKT III. 263]. 1786: Az Város Erdejének ... szorgalmatos procuratiojakrol aszt bizonyosan tudam mondani, hogy ha magak nem őrizték volna ... mai napan nem volna erdejek olly állapotban, mint vagyon [Torockó; TLev. 4/13. 10].

2. karbantartás; întreținere, îngrijire; Instandhaltung. 1756: Minthogy pedig ezen kertésznek fizetése, és az instrumentumok procuratioji sokat absorbealnak, a' kertnek proventusa nem exponaltatik [Déva; Ks 101]. 1772: Ádamosi Malma eő Excellentiájának ... más külömb provisioval, s procuratioval curaltatott [Sövényfa KK; JHb LXVIII/2. 358] | nem a Királyfalvai Határra építettett Malma okozná az eő Exllja Malma két utolso kerekeinek Lassuságát,

hanem az eö Exllja Malmának regisége, meg rokkánása, és gyenge procuratioja [Kök.; i.h. 387].

3. előállítás; procurare, obținere; Herstellung. 1770: minthogy ennek előtte is azon Hajokra Szkábakat magam vasat administralálttavan procuráltattam, most is Szkábák procuratioját ... parantsolom [Déva; Ks 78. 20/8]. 1786: A' Ferriculurához főbbképpen kívántatván a' szén, mi annak procuratiojára készítésire harmadik, negyedik határra ... kellett mennünk [Torockó; TLev. 9/24].

4. ápolás; îngrijire; Pflege. 1747: Egy alkalmatossággal meg betegedvén Josziv ... p(ro)cura(ti)ojára mig betegeskedet az Német Molnárné látogatta és p(ro)curalta [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

5. ügy/per ellátása/képviselése; acordarea asistenței juridice într-un proces; Rechtsvertretung in einem Prozeß. 1660: vadnak az hazaban Procuratorok, megh eddegh azert haza idegen Procurator (!) nem admittal Fiscus dolgan kívül, az haza terhetis az itt valo Procuratorok viselik hittelis nem leven keoteles az itt valo Causa procuratiojara [Kv; TJK X/3. 272]. 1754: Groff Kornis Antal Atyánkfiának azon Causának procuratioját Concredáltuk ... hogj az magánál lévő Levelekkel procedállyon [Nsz; Born. I. 21]. 1770: a volt politicája, hogy ... akárki requirálta valami causájában, soha sem mondotta, hogy nem vállalhatja ... úgy annyira, hogy nem bírt a causáknak procuratiojával, hanem sok periculumban forgott amiatt [RettE 223].

prokurál 1. gondoz, gondját viseli; a îngrijii, a avea grijă de ceva; pflegen, warten. 1693: Hogy az Arvak dolga s tartasa in suspensio ne maradjon ... & Dna Relicta ... igyekezzek jovokotis procuralni [Ne; DobLev. I/38. 2]. 1700: Intetik ... az Özvegy Gyerőffi Borbára, hogy a kezénél lévő Joszágát, és fel kélhető Jovait az Arváknak ugy procurállja és administrallja, hogy el szenvedhetetlen kárt az Arvak(na)k ne tégyen [Gyf; Ks 90 gub.]. 1700/1716: az makfalvi benn valo örökségeket és anna<k min>den appertinentiait ... hagyák, vallák, és adák ... az sz. l(ste)n dítösségére az makfalvi mater Ecclesiá(na)k, ugy hogy (kit l(ste)n távoztasson:) ha csak három Ref. ember maradna is az Ecclesiában, azok procurallyák ezen Legatiot s administrallyák l(ste)n dítösségére az hova illik [Kibéd MT; MMatr. 192]. 1701: eö Kegme Curator lévén, boldog emlékeztető Fejedelem, Idősbik Apafi Mihály ... Kegmes Collatiojaval valo Donatio ... eö Kegme kezénél volt es tempestivē ne(m) p(ro)curalta, a hol illet volna [Born. XXXIX. 6]. 1711: az Dotalistanak az Ország Törvénye Szerént, mint hogy az Ura neve viselésiig a jországban kell maradni, így Mihálcz Miklósné Aszszonyom is, abban maradni, és ő kglme mellett neveletlen Arvak lévén, mint Naturalis Tutrix, azokat mind Személyekb(en), és részek szerént való jókban procurállja [Altörja Hsz; Borb. I]. 1722: légyen egy bizonyos, értelmes, és a' Megyében elsőbbs residentiaju ember, a' ki a megye pénztét procurálja és számot adjon róla [HbEk Konz. hat.]. 1748: Buzás Ersok ... az Néhai férjéről Böndi Mártonról maradt mobiliákat ... el nem tikozolya illendőképpen procuralya [Bh; Told. 25]. 1751: három köből ősz buzatt jól meg mivel Földben jo alkalmas időben el szántson Vessen, és azt meg<stak>aritassa, be hordassa és procurálja [Mezőbánd MT; MbK VII. 12].

2. karbantart; a întreține/îngrijii; in Stand halten. 1706: vagon edgy fűrés Malom az mellyet ha rendesen procurálnak szép hasznót vehet(ne)k belőlle [Hsz; Törzs. Rákó-

czy inv.]. 1711/1792: az kutnak az fele legyen Etzken András Uramé együtt procurallyák [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 28]. 1737: a melly Vámos Hid vagion és a mellyet Nms Varásunk propriis Sumtibus procurál és manuteneal, mostis épp állapottyában vagion [Dés; Jk 473a]. 1770: egy György nevű Malom Mester ... a malmat procuralta addig jolis forgott, annak utánna kezdett a sok Molnárok változtatása mián rosszszobbul forogni [Sövényfva KK; JHb LXVII/115] | az Alpareti határon ... egy jokora hidat tsináltunk, és asztatt procurallyuk [Bujdos SzD; JHbK XL/8]. 1817: A veteményes Kertnek ... az Uttza felől valo kertelése 41 öl, némelly helyeken Repara(t)iot kíván a sövényes, egyéb aránt jól procurálva még jo darab ideig megtart [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. 5].

3. megmunkál/művel; a cultiva/lucra; bearbeiten, kultivieren. 1634: Valamely hazunkhoz ... mayorsagh szőlőkis vadnak, azokatis ... procurallya minden Wduarbiro [UF I. 330 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1698: Az Komjatszégi Portiotis ő kglmek procurallyak [Ne; DobLev. I/38. 4]. 1726: lévén nyolcz öl vetéskert azon belső fundushoz, azt is tartozzék procuralni Sándor István uram mindaddig, mig ő kegyelme manutenealja azon belső fundust [Szentmihály Cs; SándorO 273]. 1766: holmi káposztás kerteskéket procurálnak az uton alol többire minden emberek [Szentegyed SzD; WassLt Barbos Prekup (54) sz vall.].

Szk: felében ~. 1700/1716: Az gyümölcsöket is ha magok birhatták szabadságokban lész(e)n, de ha másokkal akarják birtatni, az megye lévén közelebb, mint neki legált örökséghez, felében procurallya [Kibéd MT; MMatr. 192].

4. (be/meg)szerez; a procura; schaffén. 1670: Kegyelmed élése felől némely nap mind az vármegyének, mind penig Ujhelyi uramnak irattunk vala, hogy Kegyelmednek fogatkozása ne légyen, elhittük, eddig procurállják is [TML V, 55 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1757: bajoson és nehezen és nagy Bajjal, s kölcséggel lehet ... Pénzt is fát Procuralni [Budatelte K; LLt Fasc. 129]. 1784: Azon ... Executionak alkalmatosságával enis jelen voltam ... Földes Uram küldöt, hogy a' Déakok(na)k a' mi kívántotnék, azt procurálnám [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 48]. 1789: ugy lattya, hogy eö nagysága inkább meg épithette, s conserválhatta volna az malmot, mint ezen mostani egyedül valo szegény árendátor; mint hogy ennek semmi Erdő mind a malom építésére, mind pedig a Gát kötésére nem engedtetett, hanem mind azokat pénze által kellett procurálni [Abosfva KK; GyL. Toth Ferencz (45) árendátor vall.]. 1822: A' Malmakhoz meg kívántato Fagyat, es Vasat Ugy egyéb aprolékos költségeket is Maga az arendator fog supportalni és procurálni [M.köblös SzD; RLt].

5. intéz; a aranja; erledigen. 1753: Fogattam meg Bácsnak ... Groff Kornis Ferencz Ur eö Nga Sz. Margitai Jóság(a) ... Kimpán Vasziát hogj ... az eö Nga Johaira gondott visel ... njár(na)k idején azok(na)k gűjteményit, Turóvul, vagj sajtol az mint kívánom procurálja, rendes competentiajt administralja [Ks 18. CII Szőkefalvi Kosa Sigmund gondv. keze írása].

6. (állatot) gondoz; a îngrijii (animale); sich um die Tiere kümmern. 1744 k.: a Menyem ... hozot volt házomhoz edgy kis borjucskát, de már harom Esztendőktől fogva, én leg inkább bajoskodtom véle, mint teleléssel azt procurálván s mind pediglen az Portiot meg adván erette [Kersec H; Ks LXII/13].

7. ápol, gondoz; a îngrijii; pflegen. 1700: ha az vénség ugy meg erőtelenitené, hogy maga táplálására alkalmatlan

lenne, az meg irt sz. Eccla, mint az édes Atya szokta jo gyermeket procuralni, ugy procurallya, taplállya, és ... holtáig jo gondgyát visellye^a [Kibéd MT; MMatr. 191. — *Lökös Pálnak és feleségének]. 1734: Tudom bizonyosan hogy sokszori betegeskedések alkalmatosságával, olly fideliter és olly Sumpmose procuraltak az Urfiakat, de kivált Barcsai János Uramat, hogi ha az Urak(na)k edes Gyermekek lettenek volna is többet nem lehetett volna cselekedni [Kv; TKI Steph. Enyedi (41) ns vall.]. 1737: (A bábák) tartoznak, azonn betegeket, kikhez hivattna(a)k gyermekekkel egjgüjt jog procurálni [Dés; Jk 474a]. 1747: egy alkalmatossággal meg betegedvén Josziv ... mig betegeskedet az Német Molnárné látogatta és p(ro)curalta [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

8. ellát/intéz/rendez; a rezolva/aranja; erledigen, schaffen. 1678: Ugy hallom, az én ittvaló mulatásomat is igen terkeri ő kglmek udvarnál ... bizony jobb volna, ha ők is itt ülnének, s folytatnák mások indulatok nélkül az dolgokat és procurálnák, ne annyira a magok dolgát, mint az hazát [TML VIII, 49 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1683 u.: ha edgy nap léssen hordása á Praedikator és Mester bérenek ... tartozék Feleis á Mester buzaja el rakását procuralni [Fele MT; MMatr. 405]. 1702: porontsollyak ... hogi a meg irt mindenféle Contributiokat kegyeltei idején procurallya, fel szedgie [UszLt IX. 77/55 gub.]. 1738: Ezen dolgokat^a ... Procurállják 's Promoveállják a Tkts Nms V(a)r(me)gje előtt Hadnagy Nztes Lócsej Jóseff Assessor Dobolyi Márton, Pap Ferenc, és Notarius Atyáinkfiai ő kglmek [Dés; Jk 1507b. — *Ti. a kvártélybeli szolgáltatásokra von. meg egyezést]. 1748: (A lótolvajok) Captiváltatta(na)k. Az edgyiknek Felesége az elfolyt egész nyáron itt az Városon commorallván, semmi reptumot valami szavatoyosság iránt nem p(ro)curaltak az lk. illy hosszszas raboskodások(na)k ideje alattis [Torda; TJKt III. 219]. 1777: Nyikula Györgynek Jank Petru meg paranzitván azután a' Gyermekeknek el vestését is procurálván ... Petru tagadgya [H; Ks 111 Vegyes ir.].

9. (hivatalos ügyet/pert) ellát/képvisel; a actiona (intra-cauzá/intra-un proces); (Rechtsangelegenheit/Prozeß) vertreten. 1650/1667: immár magha ... el kezdetté Kéndi János vrammal az pert, ki költségében tölt csak eddighis ő kegy-mének ... Kendi János vramis ígéré arra magát, hogy szive-se(n) procurállya maga költségén pereit ... Csákány Györgynek [Kelementelke MT; Ks NN. 25]. 1677: a' Birák ... limitállják-el micsoda fizetést érdemellyen ... a' Prokátor, és akkor ... a' Prokátor ... tartozék azon fizetésért igazságossan procuralni [AC 209]. 1700: Mú ... Kornis Sigmond, es Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi István Urammal; hogi ő kglme Erdélyben mindenüt lévő keves Joszágunk iránt orialt, és orialando törvényes dolgokban Procuratorságával succural, ugy p(ro)curállya a mi absentiánkban mint legitimus Procuratorunk igazán és hűségesen mint magunk [Gyke K; Ks 90].

10. ügyvédként/szószlóként tevékenykedik; a actiona ca advocat; sich als Anwalt/Fürsprecher betätigen. 1570: Az procuratorok feleol eo k. varoswl azon keryk biro vramat hogy Neh engedye Idegen Ember Mellet eket procuralni, hanem chyak az lthwalo ember Mellet [Kv; TanJk V/3. 8b]. 1586: Melchior Nemet ... fassus est ... Jgarto Georgy ... Azert Sem En maga(m) elle(n) Sem feleségem elle(n) hwtyt meg ne(m) alla hane(m) Ellenwnk procuralt es agalt vga(n) Jtt Coloswarat az Tanach haznal [Kv; TJK IV/1. 615]. 1700: a' N.orszag Articulariter meg szoritotta hogy

egy Causans ket Procuratornal többet maga melle nem attrahalhat; a' mi szekünkön pedig a' ki procuralna nin-cse(n) töb kettőnél ... Minthogy pedig Almasi ur(am) resolvalta magát hogy Nika Peter ur(am) mellett ne(m) procuralt: ergo ... Újvari Miklos Ura(m) eő kglme procurallyon [Dés; Jk 217a].

prokurálás 1. gondozás, gondviselés; îngrijire; Pflege, Wartung. 1736: Lévén egy Nagy Gyalmos Tő ... azonn Tonak Gátyát ... a' Mlgs Pársok közönségesen tartoznak Conserválni, és procurálni s ujitani a' Zugot ... negyed résziben az Ur Bánffi Sigmond Uris igéri Contribuálását procurálására [Záh TA; Mk V. VII/10].

2. karbantartás; întreținere; Instandhaltung. 1738: Ha az éppitendő Hid a mi incuriánk miatt romladozik, vagi ollyas particularis romlása Jég miá, vagi viz miá esik meg eppitetni magunkat obligálljuk 's úg annak procurálására [Dés; Jk 503a]. 1752: kérék ... Hogy a' mostani Uj Csáni határon épített két kövü Malom(na)k felső kövét adgya által nékiek mindenkori szabados örlés végett, ígervén magokat azon tő gátyának fele procurálására, melyre Szt Iváni Sigmond Vr(am) is accedálván által adá [Born. X. 16]. 1768: az Malomnak erigálása és a' Rétnék két Arokra valo vétetése előtt az also Rét ... igen Seppedékes Nadas hely volt, azután az Arkok tettek rajta igazitást, viszont á Keresztül menő Gátlás és á Vendég Fogadon alol az Árok-nak nem procurálása, a' Felső Retett ... el Nádosította és vesztegette [Cege SzD; WassLt].

3. beszerzés; procurare; Anschaffung. 1684: Én Endes Miklós ezen túl csak az eör és uám gonduiselésére s ahoz tartozó szükséges alkalmatosságok procuralasara rendeltet-ten, ezek iránt keötelezem magamot [Szentmihály Cs; CsVh 88].

4. (állat) gondozása; îngrijire (de animale); Kümmern (um die Tiere). 1740: e mostani terhes időb(en), az Militián(a)k terhes Forspontozásit ... nem lehet Supportálni ... Azon Lovak(na)k procurálására pediglen, facultáltatik Hadnagy atyánkfia ő kglme ... egigi arra alkalmas embert fel venni [Dés; Jk 532b].

5. (el)intézés; aranjare, rezolvare; Erledigung. 1681: a' Connumera(tio) és Inventálás alkalmatosságával, a' sok féle egiben jöhető dolgok ebben a' formába(n) nem Comportaltattak ... most ... a' Connumerator cselekkette azért, hogi a' Dnus Terrestisnek unadalmat el tavoztathassa; és ezzelis könnyebb s sereneybb munkaja lehessen, mind ezeknek procurálásab(an) [ALT Urb. 2]. 1695: A Mésznek Vistából valo haza szállításának procurálását, jo szível fel vállalá Ujfalusi Samuel Vr(am) [Kv; SRE]. 1722: hogy ... az Kolosváriak valamit tangálnának kivált Excellad iránt, nem vélem; de hogi azon Városnak holmi punktumokból allo dolgai lévén az Cancellarian, az egész Gyűlés alatt az oda valo Biro edgyszer sem jöve hozzám nem becsület telerlt, hanem maga kötelessége szerént az Varas dolgainak procurálásáért, nem volt sem emberség, sem kötelességnek végben vitele [Buza SzD; Ks 8 Bornemisza János lev.]. 1731: A Fő Strasamester ur(am) eő Nga szállása körül kívántato Munka Procuralasara Commissariusok(na)k Hadnagy Atyánkfia eő kglme Assistentiajara az dolgozok mellé ... rendeltetenen^a [Dés; Jk 420b. — *Köv. a nevek fels.]. 1737: abaliénáltott Reteink, hogi Nms Városunk(na)k re-habáltathassanak, annak a dolognak Procurálására, mind Procurátorok előtt, mind egjebütt az hol illik munkálkodására ... deputáltattak^a [Dés; Jk 471a. — *Köv. hét név].

6. (per) ellátása/képviselte; acordare de asistență juridică (într-un proces); Rechtsvertretung (in einem Prozeß). 1643: Kouasznan Iako Thamasi Mihaly Deak es felesége Balogh Sara alazatos könyörgések által adgyak ertesünkre jelentuen hogy uolna eö nekik ugyan Kouaszna(n) Iako Balogh Mihalyal ualami eöredökegh dolgabol az Orbaj Szeken teorueny szerent ualo agitalando causaiok melynek procuralasara fizeteskeli Procuratorokot nem talalnanak [Gyf; BLt 9 fej.] 1649: myis keg(eme)sen tekintuen Veres Istuannak hwseges szolgálatyára, melyet ekkedigh mind fiscusunk causáinak procurálásában, es egyeb eo reaia bizatott dolgokbannis igaz hüseggel uiselt ... assecuralljuk, es certifi allyuk arról, hogy az fen specifi cált Malombéli Jussokert es igazságokért Ezer Magyar forintot deponalunk menteöl hamareb kész pénzül [JHb III/4 fej.] 1677: a' Procuratorok-is Principalisoktól rájok bizatott Causáknak ... a' causának decisiójáig, tehetsége szerint, igaz sinceritással valo procurálására hittel legyenek kötelesek [AC 209].

7. ügyvédi/szószóelői tevékenység; activitate avocătescă; Anwaltsbeschäftigung. 1577: keryk byro vramat Tanachywal, hogy megis lobban Munkalkoggyek eo kegmek ezen, ha e' ket czykell meg alhat: vagy nem, egyk az appellatio dolga ... az Masik az ldegenert valo p(ro)curalas az varosbelj ember ellen [Kv; TanJk V/3. 147a]. 1592: Traussner Lukacz vramnak az procuralasert Attanak f. 100 [Kv; Szám. 5/XI. 7].

prokurálhat 1. gondolhat, gondot viselhet vmire; a putea îngrijii ceva; pflegen/warten können. 1781: Csetri Samuel Vram, Hadi Szolgálatyára adván magát ö Felsőnek a' Nemes Kálnokianum Huszár Regementben, kevés Hereditássát Militariss Statussa miatt eddig sem procurálhatta [Mezőbánd MT; MbK XI. 61].

2. megművelhet; a putea cultiva/lucra; bearbeiten können. 1740: ö kegyelmenek arra tehetsége nincsen, hogy az jóságot kertben tegye es procurálhassa kaszálhas-sa, es gyümölcsötis meg tarthassa [Albis Hsz; BLev.].

3. elintézhethet; a putea rezolva; erledigen können. 1776: Laczk Sándor a' Kanczáját végye kezéhez, és ha meg gyavithatya, maradgyon Kanczájával, s Igna Ursz akkor ne tar-tozzék Semmivel, eö altalla fizetni itilített fele rész árért procurálhatván gyavittását [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

4. ~ja magát elláthatja/gondozhatja magát; a se putea îngrijii; sich versorgen können. 1732: Hugi Grabanicsné Asz-szonjom Rádics Borbara Aszszonjt meg fogtatta, és én kezem alá küldötte ... égj házbán vélem tartottam, és abban is hálottam az holot magát ugj procurálhatta mint tetczet [Kv; MvRKLev.].

procuráltat 1. karbantartat; a dispune să fie întreținut; in Stand halten lassen. 1789: Ha eö nsga, ugj, mint illik a Malmot curálni, procuráltatta volna, a Gátyát előre ujit-gatták, erősítették volna, az árviz annyira meg nem ron-totta volna [Désfva KK; GyL. Lórintz János (49) ns vall.].

2. üzemeltet, működtet; a face să funcționeze; in Gang halten lassen. 1755: azon Malomot Nsgod erőszakkal és potentiose minden substantiajával együtt occupálta, vio-lenter el foglalta, maga számára procuráltatya, usualya [H; JHb XXXV/74].

3. vmivel ellátat; a dispune să fie prevăzută; versorgen lassen. 1761: Ezen gabonás ... alkalmas jo Epületis volna, ha alatta lévő megrothadozott Tzűvekljei heljett ujjakott

tennének, es fedéllel mindenkor jo procuráltatná [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 17].

4. elkészített, előállított; a dispune să fie făcut; herstellen lassen. 1770: minthogy ennek előtte is azon Hajokra Szká-bakat magam vasat administráltattvan procuráltattam, most is Szkábák procuratioját ... parantsolom [Déva; Ks 78. 20/8].

5. véghezvitet; a dispune să fie efectuat; zu Ende bringen lassen. 1738: Ezeket^a pedig olly szakadatlan árulják ö kigijelmek, hogy a Nms Város abban fogjatkozást ne szen-vedjen; secus a Nms Város az idegenekkel procuráltattya, mind a szalonnának s mind az Hájjn(a)k fontal lejendő árutatását [Dés; Jk 491. — ^aA szalonnát].

procuráltathat működtethet; a putea face să funcționeze; in Gang halten können. 1690: meg engettük, hogj ... uj malmot építtethessen és ... az említett Petelyei^a határon, egj darab, viz hatta haszontalan földnek által ásásával és azon Marus szakadekja martjainak szükséges helyeken való meg erősítettetésével kívántato módon procuráltathassa [BálLt 52. — ^aPetele MT].

procuráltatik 1. karbantartatik; a fi întreținut; in Stand gehalten werden. 1754: vagyon egy darab Magyaros erdő a' Falun felyül a Bádoki Törvényfa alatt ... amely magyaros erdőből a Parochia körül valo kert procuráltatik [Doboka; DHn 12]. 1757: Ha jobban Procuráltatnék Gátya^a, és ... az üdö is faveálna többet is lehetne remélni [Budatelke K; Lt Fasc. 129. — ^aA malomnak]. 1768: Igaz é az is, hogy azonn Malom árka jo nem procuráltatik, nem tisztittatik ...? [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a vk].

2. vmivel ellátatik; a fi prevăzută cu ceva; versorgt werden. 1759: Alparéth nevű faluban 's ennek határán az ország uttyáb(an) ... olyan ros és veszedelmes forrásos és Seppedekes helyek vagynak gyakor helyeken hogyha hidakkal és töltésekkel nem procuráltatnáknak éppen az út impracticabilis volna [Alparét SzD; JHbK XL/8].

3. kb. irányítottatik; a fi îndrumat/dirijat; geführt werden. 1761: minthogy paraszt Vdvari Birák által procuráltattok ezen eö Ngok udvarai, azok után járo Szánto és kaszalo földeket ... öszve zavarták cserélték [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

4. gondoztatik, (élelemmel) ellátatik; a fi îngrijit/aprovi-zionat (cu alimente); gepflegt, (mit Lebensmitteln) versorgt werden. 1734: Hol procuráltattanak a Tutela alatt lévő Úr-fiak, kún Falun é vagy penig városan Collegiumban és ott ... hányad magokkal voltak az intertentio(ab) ...? [Kv; TKI vk] | Tudom hogj itt benn az Collegiumban procu-ráltattanak az említett Úrfiak ... igen tisztességes interten-tiojak volt [Kv; TKI Jos. Déáki (54) pastor eccl. ref. rel. vall.].

5. kb. teljesítettik; a fi realizat/înfăptuit; realisiert wer-den. 1761: Mivel pedig Attyok hólta után hajadononn ma-radt leanyok successive parafermizáltatta(na)k, tehát á mik á közös jóság használból p(ro)cúráltattak azok p(ro)ducál-tassa(na)k, ugj hasonló képpen ha á fiak á közös jóságból magokot ruházták fegyverezték [Hsz; BLev.].

prokurátor l. prókátor

prokurátori 1. ügyvédi; de avocat; Anwalts-. Szk: ~ hi-vatal ügyvédi tevékenység. 1753: Keresztessi István Uram(na)k ... Procuratori hivatallyá utan flor. Hung. 12 Dr.

34 | Adodott élő Harmadik Testimonialis is, á melyben Recognoscallya Bánffy György Ur(am), hogy eö kmetülis vett fel Rátoni Samuel Ur(am) ... 6. Vonas forintokat ... ezen penzt egyenessen vitték ketten Titt. Kolumb(an) János Uram(na)k, ugyan Procuratori hivatallya végett [Kraszna Sz; Borb. II]. 1809: Dersi Procurator ... mikor így publice denuntialtatik hogy notát érdemlő cselekedetekben, Hazánk állapattjának Lázzasztásába magát elegyítette volna el nem halgatathatván procuratori Hivatalatol fel függesztetik [Szu; UszLt ComGub. 1655höz] * ~ *spárta* 'ua'. 1737: Nms Városunk Nagi Rétiből ... abalienáltott Réteink(ne)k Törvényes úton(n) való rehabeálhatására, tettzett a T. N. Tanátsn(a)k ... hogi Nztes Hunyadi Ferentz és Balványos Várallyai Simon István Urainkat requirállyuk ... és Ö kglmek ezenn Procuratori Spartat amplectálták volna [Dés; Jk 475a] * ~ *szolgálat*. 1737: Procuratori szolgálattjával nekünk succurálna ő kegelme [Dés; Jk 475]. 1758: ő Nsgok Mlgs Gyermekeinek elő fordulható Törvényes dolgaiban ... hívséges Procuratori szolgálatot tészek [Mv; Ks 8. XXII Dálnoki Medve Mihály keze írásá].

2. gondviselői, meghatalmazotti; de procurator/mandatar; Verwalter-. 1818: Sz. Udvarhelyi Tit. Hajdu János Ur ... eö Excellentiájának^a míg a Vár Földit és ahoz tartozó több Jóságokott ... birta Conventus Procuratora lévén hogy azon biradalom Mlgs Grof Kornys János Ur eö Nagyságára Szállot azzal meg Szünvén az Exponens Urnak a Vár Földihez valo Procuratori Szolgálatja, egy esztendei Conventioja vagy még több időreis ben maradott [Újszékely U; Borb. II. — *Ti gr. Gyulai Albertnek].

3. ~ *ember* ügyvéd; avocat; Anwalt. 1763: Borberek István ... ezen perinek folytatására tehetetlen lévén edjezének meg egy mással, hogi az mely pusztá Jozságot ketten birnak ... inscribálnák ollj érdemes procatori embernek, a ki által ... causáit foljathatnák [Ne; DobLev. II/344] | Meghala a szegény Újhelyi András Némában, ki is jó literaturájú, jó procuratori ember vala [RettE 156].

prokurátória ügyvédi megbízatás; imputernicire/mandat/procurat de avocat; Anwaltsauftrag. 1667: Szabó Gergely ... Kegyelmednek bizony igaz szolgája s örömet Kegyelmed dolgaiban is fáradozott volna, ha az procuratoria mellett szólhatott volna [TML IV, 184 Vér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1677: Procuratoriák ad rescriptum mindenűnen ki-adassanak [AC 265]. 1830: A Procuratoriát bé vivén Enyedre ápertázás és Levatázás végett 2 nap Rft 4 [Ne; DobLev. V/1165. 1b].

prokurátor-meghívás káros ügyvédi felelet visszavonása a peres fél által; retractarea răspunsului prejudicios/păgubitor dat de avocat de către clientul său; Rücknahme der schadenden Anwaltsantwort durch den Klienten. 1571: az Procurator meg hiwasnak nynchen helye, Mert in prima instancia kellet volna tenny My kor az Nouú(m) (!) Be atta, de mostan ne(m) lehet mert tarde [Dés; BeszLt 23 Lucas L(ite)ratus Pestakhy nyil.].

prokurátorocska jelentéktelen kis ügyvédecske; avocačel; unwichtiges Anwaltchen. 1773: Gr. Bánffy Dénes tudna az igaz*, de az is nagyon fractus; mely szerént tudom afféle notáriusocskákkal, procurátorocskákkal fogják kipótolni a fogatkozást, az afféle pedig maga ellen nem ír [RettE 304. — *Ti. felelni a II. József kérdőívében szereplő pontokra].

prokurátoroskodik ügyvédként tevékenykedik; a practica avocatura; sich als Anwalt betätigen. XVIII. sz. m. f.: Ország Protestatiója, hogy Bihar vármegyéből proscibalt Pathai Máthét, Erdélyb(en) Procuratoroskodni^a [WassLt 1630-ban kelt oklevél hátán XVIII. sz. második feléből való regesztá. — *Ti. engedik].

proletár nincstelen, leszegényedett; care a sărăcit, nevoias; arm, besitzlos. 1855: Mások erősíték, hogy az értelmiség proletár részének ki nem elégített nagyravágása okozta volna a forradalmat^a [Újfe 331. — *Az 1848-as forradalmat].

prolixitás teljes terjedelem; prolixitate; ganzer Umfang. 1619: Szkender pasa ... valóban mérges haraggal is beszéle, kinek akármí summáját, vagy prolixitását írjam Nagyságodnak, de csak az ígíretet forgatja, és valóban adomány kell neki [BTN² 193].

prológus előjáték; prolog; Prolog, Vorspiel. 1710 k.: Az én veszedelmes tragoediámnak alkalmatossága, prológusa és rész szerént oka a Telekiek ezüsti, melyről ... sokat itt írnom nem kell [BÖN. 978].

prolongál 1. meghosszabbít; a prelungi; verlängern. 1763: Kolosvarott Iako Civist Kis Istvánt és Feleségét Pap Evat, kiket a felyeb el múlt Esztendőben Sz. Mihály Napig külön vetet(i)ünk volt, minthogy akkor nem Comparealtanak, most ezen külön vettetéseket prorongaltuk ezen Esztendőben lejendő Gergely Pápa Napig [Kv; SRE 208].

2. elhalaszt; a amina; verschoben. 1612: Berekzaji dolgot ad multa tempora akaryak prolongalni [Kv; PLPr 21 fej.]. 1657: annyéra munkálótának az fejedelem pártjai, hogy mégis az electiót prolongálták [KemÖn. 296–7]. 1704: ha vagy egy találkoznék, aki ... afféle kigondolt frivolákkal akarná és kívánná azt^a prolongálni, az ilyen bene sibi attendat ne corruat [WIN I, 165. — *Bethlen Miklós ügyét]. 1763: méltóztassék addig valo időt engedni míg a Levelekhez nyulhatok, mivel addig nem tudhatom mit kellessék oda engednem és mit magam részére retineálnom, hogy pedig prolongalni kívánnám azt éppen ne vélje Mlgs Bátyám Uram [Kapjon SzD; Ks 96 Haller János lev.]. 3. (gyűlést) elnyújt; a prelungi, a face să dureze mai mult (o ședință); eine Versammlung in die Länge ziehen. 1671: Gyűlések alatt mikor a' Fejedelmek elsőben ki-küldik az Propositiot, más új Propositiot annak utánna ne annectatassanak, melyek a' Gyűlést prolongálnák [CC 24–5].

prolongálhat elhalaszthat; a putea amina; verschoben können. 1588: Az factum eset ... Az perechényi Reten ... melyet si juris eset, Azt mondanok, hogy Semmynemő Juris Remediummal nem prolongalhatta myvel hogy Az eö Naga zazloia alat eset [Somlyó Sz; WLi].

prolongálódik meghosszabbodik; a fi prelungit; verlängert werden. 1704: Ma hallottuk, hogy Magyarországbán az armistitium prolongódott volna usque ad ultimum Decembris, és azalatt a békesség tractája continuálódnék [WIN I, 285].

prolongáltatik 1. halasztódik; a fi aminat; verschoben werden. 1682: az Dna Actrix aszony eö kge embereieys (!) .. keszen volnanak documentumokkal, s — keszekis

instante exhibealni, hogy azért az dologh ... tovább megis ne p(ro)longaltassek Tisztünk szerint ketelenítettünk az dologhoz niulni s abban p(ro)cedalni [Kv; RDL I. 161].

2. elnyújtatik; a fi prelunget; verlängert werden. 1657: Ez tracta azért addig prolongáltaték, hogy azalatt az danust római császár felindítá az svecus ellen háta megé, és Morvából visszavonatá Dániára [KemÖn. 193].

promemoriális emlékeztető; notá; Erinnerungsaufzeichnung. 1828: Gr. Vass Miklos Ur Procuratora Nagy István által pro Memorialissa mellett reacludállyá sub D ... azon Conscriptiot [Cege SzD; WassLt].

promisszió tanítói járandóság; retributia/remuneratia invätorului; Lehrerbezüge. 1823–1830: a fiamért minden Sokadalomra adtam ... Rhf. 3. Minthogy pedig az exameneken declamator is volt, nyárba 20, télbe 15 Rhf promissziót [FogE 121]. 1870 k./1914: Promissio: régebb időben a kialakított tanítói sallarum, később a tanulók szülői által a privátandijon felül s leginkább az osztály- és szaktanítóknak adott pénzbeli jutalom [MvÉrt. 36].

promisszió-adás tanítói járandóság megadása; achitarea retributiei pentru invätor; Übergabe der Lehrerbezüge. 1823–1830: volt egy más jövedelmem Nundiale vagy Sokadalmi ajándék név alatt, mely szerént minden tanuló a classisbeli praeceptoroknak adott legalább három krt egy-egy Sokadalmon ... Már most a kétszeri promissio-adás is megvagyon de a Nundiale is megmaradt [FogE 120–1].

promisszum ígéret; promisiune; Versprechen. 1619: Felséged az nova confederatióra készített követ urakat az promissummal együtt expediálná, hogy tavaszig még itt benn lennének; az promissumját valóban megvárják [BTN² 370].

promittál 1. előterjeszt; a prezenta/inainta; unterbreiten. 1593: Ötödör, mondgia hogi engedetlen voltam az Capitani vram tötte törvinnek, en nem zegtem meg az Capitani Vram Torujniet, ha abbol exponallya az hul p(ro)mittalta hog' mas Eskottoket zerzettonk volna [UszT]. 1736: Ugy essett értésünkre hogy a Tktes Nms V(ár)me)giének egy hét alatt Generalis Girás Széki fog Celebrálatni, hovais szegény nyomorult Városunk igyes bajos dolgainak a quartélytartás és Servitz iránt való Instantiat promittállyanak Hadnagy Ntzes Lötsej Jóseff és Zilahi István kedves Atyámfiai ö kglmek [Dés; Jk 462b].

2. ígér; a promite; versprechen. 1599: Pegreczy Balinth citalatwan megh eskoott, es vallastat Irwa promitalta be Adny [Kv; TJK VI/1. 303]. 1639: Végezte ezt az Ecc(esi)a az Schola Mesterek feleől hogi ... tartozzanak ... az obedientiara ... kezeti be adni: mind Seniornak es Pastornak, ha peniglen erre obedientiaiat nem promittallia ne recipiatassek [SzJk 46]. 1668: Korod nevű Faluja lévén az Varosnak ... kémők, s admonealnokis eo kgeket, hogy remittálnak eo kglk azon Zalogos Falut a városnak ... a megh ighért conditio szerént remittalni azt promittalak eo kgek [Kv; KvLt I/181].

3. ~ja magát vmire ígéri/kötelezi magát; a-si lua obligatia/angajamentul de a face ceva; sich zu einer Sache verpflichten. 1631/1716: Pokai György Protestál, hogy citáltatta volt Esperest Vr(am) eleiben a mai napon K. Sz. Miklosi Pokai Pétert és Pokai Miklost ez okon: hogy a mint a

megye dolgából ... arra promittálták volt magokat, hogy Pokai Györgyvel egy terhet viselnek, de azok a Sz. Coronától adott privilegium szerint consentialának véle, de fizetésb(en) nem [Káposztásszmtiklós MT; MMatr. 58]. 1645: az d. A Diosi Mihaly arrol p(ro)mittallya magát, hogy mostis el veszen annyi degradalt garast boráért a mint akkor mikor atta az Inek [Kv; TJK VIII/4. 31]. 1651: az J. arrol p(ro)mittalta volt Eó magatt, hogy vgy le szállítja az gátot es Uiszet hogy az A. molnanak karara nem leszzen [Amadéfa Cs; Eszt-Mk]. 1682: Szabo Istvan Ur(am) ... kevana ... hogy ne lattassanak az Atiafiak igassagokb(an) ily megh szorittatni, hanem had go(n)dolkodgianak mit kellessek czielekedniek, azonb(an) penigh eő kge számadasra magat semmikeppen nem p(ro)mittala [Kv; RDL I. 161].

promóció 1. társadalmi helyzetben/rangban való előrehaladás; promoție, urcare pe trepte mai înalte; Aufstieg im gesellschaftlichen Stand | előléptetés; promoție, înaintare în grad; Beförderung. 1619: most volna ideje, mind az önágsága Bethlen familiájának promotióját követni, s mind penig az ország közönséges békességét megtartani s őrizni [BTN² 275]. 1657: Irék azért mindjárt neki ilyenképpen: P. P. Édes kedves atyámfia és komám ! ... Emlékezzél meg arról, midőn sokszor békételenkednél véled nem szolgáltatás és promotiódnak nem létele felől [KemÖn. 200]. 1710: gróf Csáky László ... neheztelvén azt, hogy őneki nemigen adatik promóciója, noha Bánffy Dénesnél magát ... érdemesebb személynek tartaná, hogy bosszúságot tegyen Bánffy Dénesnek, feles puskásokkal és ebekkel éppen a boncidai erdőre mene vadászni [CsH 111]. 1762: Gr. Bánffy Dénes ... Kővár vidéki kapitány lesz. Ugyan nagy promóció ! [RettE 143]. 1772: sok szép virtusokkal bíró derék ember volt, nekem is igen jó uram, de soha promotio után nem járt [i.h. 269–70. — "Székely László]. 1788: Az Ötse(m) Andris írja levelib(en) hogy udvari hivatalra akarja magát adni; de én azt javasolnám, hogy még egy vagy két esztendeig tanulgatna ... idővel várhatna promotióját [DLév. I. II. 23]. 1823–1830: gróf Teleki Sámuel ... azt írta, hogy a protestáns ifjaknak nagyon emineneknek kell lenni, ha promótiót akarnak [FogE 107. — "Bécsből]. — L. még BÖn. 950; CsH 123, 158, 362, 426; RettE 247, 377; SKr 481.

Szk: ~t ér. 1758: szegény Ördög István bátyám addig incselkedék utánam, míg ott maradék három esztendeig ... ha lsten éltette volna, bizonyosan tudom, hogy eddig promótiót ért volna s nekem is szolgált volna [RettE 64]. 1775: Mosa László ... Sokszor candidáltott gubernialis secretariusságra, ítélőmesterségre, s ha pápistává lett volna nagy promótiokat ért volna [i.h. 359] * ~t érhet. 1775: hallám, hogy br. Kemény Miklós úr is megholt hirtelen ... Derék, értelmes és generosus úriember vala, de promótiót nem érhet [i.h. 349] * ~t szerez magának. 1710: (Jósika Imre) felmele Bécsben, s ott promótiót szerze magának | (Károlyi Sándor) igen ravasz és practicus ember lévén, hogy magának promótiót és jövedőbeli securitást szerezzen, alattomban tractálni kezdte a német generálokkal s kivált Pálffy Jánossal [CsH 322, 455] * derekas ~. 1657: az fejedelemnek ... és az magyar nemzetnek nagy jóakarója vala, mint kinek atya az magyar nemzetbeli István királytól vött is volt derekasabb promótiót [KemÖn. 82. — "Stanislaus Lubemierszki] * e világi ~. 1772: (Ifj. Bethlen Ádám) fia volt amaz örök emlékezetre méltó Bethlen Ádám úrnak ...

testvére pedig Gábornak és Miklósnak, kik mind az ketten pápistává lettek volt e világi promotiór [RettE 266].

2. (fejedelemségre való) emeltetés; *ridicare* (la domnie); *Erhebung* (zum Fürstentum). 1630: inkab io commendationk által syncere promouealni igiekezzwk az Rakoczi Georgj Ur(am) eő keglme Feiedelemségere ualo promotioiat [Törzs. I. Bethlen István nyil.].

3. előmozdítás; *promovare*, *sustinere*; *Begünstigung*. 1619: Az Felségd nagy hűsége és hatalmas császárhoz való engedelmissége felől szavokból ... az az summa, de sok gradussal feljülhaladja az Felségdhez való jóakarát ez mostani dolgunknak promotiójában [BTN² 361]. 1657: hogyha miben kívánja az fejedelem, kész lészen ő is cooperálni dolgának promotiójában mind lengyelországi nagy ember jóakarói által, s mind egyéb utakon [KemÖn. 297–8]. 1677: az mi dispositionk rendes és helyes lévén, tartják magokat akaratumkhoz, vigyázván nemcsak magok dolgának promotiójára, hanem az mi securitásunkra is [TML VII, 412 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1700: Mint hogy a' közönséges Jora mind születettünk mind annak promotiojára kötelessek vagyunk az hidis olyan közönséges jo lévén melynek periclitatiojat szívünk fajdalmával lattyük, Végeztük azért ... hogy minden marhas ember hozasson egy egy szál jo fát [Dés; Jk 303]. 1717: Én az miolta itt vagjok mindenekben igiekeztem) az Biroval edgjütt az Méltóságos Vr dolgai(na)k promotiojában [Búzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.]. 1731: Bellicus Secretarius Rüsch vram ... ex catharo et disenteria e' Vilagbol ki mult, adgyon Isten helyébe a' ki az Catholica Religio promotioját Zelallya [Kv; Ks 99 Blási Máté lev.]. 1738: Bő-lőni László ... Excellentiád kglmes Patrociniumát implo-rallya, e szegény Vár(me)gyének igyes bajos dolgainak pro Bono Publico Lejendő promotiójára [Kr; Ks 99].

4. előmenetel; *promovare*, *avansare*; *Vorankommen*. 1695: Meg emlekezzék ... arról Quartas Ur(am) hogy a' minemű jok kezében deveniálnak, azok az Ecclesia promotioyara tartoznak [Kv; SRE 33]. 1696: eo Felsege Szol-galattya es az kereszténysegh fegyverének promotioja ugy kevanny az közeleb el mult Marus Vasar helyi, Gyüles alkalmatossaggal (!) kellett az eő Felsege Erdélyi magazi-numi Szükségére M. Ezer kőből Buzát fel vetnünk [MbK 85 sub.].

5. vmilyen fokozatra emeltetés; *promotie*, *ridicare* la o demnitate mai mare; *Beförderung* in einen Rang. 1823–1830: Adott az öreg báróné, Kemény Miklósné egy formális szimplás aranyat, és e volt, amit academica promotióba kaphattam, senki csak egy fillért sem adott [FogE 161].

promócióska szerény előmenetel/elöléptetés; *inaintare* în grad; *kleine Beförderung*. 1758: azon gondolkoztam, hogy s mint lehetnék katonává valami kevés promotiócskával [RettE 66].

promontórium szőlőhegy; *podgorie*; Weinberg. 1710: az Nagy falvi Promontoriumon az Szoár hegyen [Nagyfalu Sz; EHA]. 1749: a meg irt Promontoriumb(an) ... sohult homlítás nem observaltatott [Marossztkirály AF; Told. 3]. 1750: a' Tsonkás és Óh-hegy nevezetű Promontoriumokban két darab Szőlője [Koronka MT; EHA]. 1759: az Déési határnak Felső Nagy Mezei nevezetű Promontoriumán [Dés; EHA]. 1794: a Koszta n. Promontoriumbéli szőlője [Karácsonfva AF; EHA]. 1829: ugy nevezett Nagy hegy Promontoriumban [Mv; MvHn].

Hn. 1727: Somlyai Promontorium [Somlyó Sz; EHA]. 1740: A Kolczbéli Promontorium (sző) [Hosszútelke AF; EHA].

promotor támogató; *promotor*; *Unterstützer*. 1657: trac-tájok ezekről lőn ... 2. Hogy az fejedelemsasszony is, Catharina, lenne promotora Rákóczinak | az fejedelem is ... kéré, lennék már akár csak az kész dolognak promotora | Ez Gyulai Ferencnek nagy promotora, fautora voltam [KemÖn. 128, 141, 222]. 1662: (Pákai Benedek) az elmúlt gyűlésben az ő promotorinak tetszésök és akaratumkhoz úgy szabta magát ... hogy néha ... tisztének egyenes útból ki-tántorodott [SKr 115]. 1669: Bizony az Isten megáldja ő nagyságát is, csak legyen mint eddig, úgy ezután olyan szíves promotora az mi vallásunknak [TML IV, 597 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. 1675: hidgyje el Kegyelmed, a mi kegyelmes urunk ő nagysága a közjónak igaz javát kívánó promotora [TML VII, 12 ua. Szepesi Pálhoz.].

promótus védenc; *protejat*; *Schützling*. 1662: efféle elő-mozdított személyeknek minden szempillantásokban kü-lömb-külömb színeket kell venniök ... valamit akar a pro-mótör, akarni kell a promótusnak is; valami tetszik a pro-mótörnek, tetszeni kell a promótusnak is [SKr 115].

promoveál, promovál 1. előmozdít, támogat (vmít); a *promova/sustine* (ceva); befördern. 1619: Nem lehet az concordia köztök⁴, ha mind egyéb dolgokat complanálnak is: qui erit superior, mindjárt azt akarja, hogy promoveálja az ő religióját [BTN² 223. — ⁴Spanyolország és Franciaor-szág, Anglia, Belgium, Velence közi]. 1670: az két várme-gyének az mi dolga van, mind én promoveálom urunk ő nagysága előtt [TML V, 58 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. 1677: En T. és T. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság egy igaz Isten, hogy a' négy recepta Religioznak ez Hazában valo meg-tartására igyekezem tellyes tehetségemmel, és soha annak oppressiojával a' magam Religioját promoveálni nem akarom [AC 65]. 1678: Legyenek már valaha egyértel-műek, egy szívűek, az közjót — megegyezett szívvel, lé-lekkel, erővel igyekezzék promoveálni [TML VIII, 217 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1689: talam eő kglmekis kitsin igassagok(na)k színe alat akarjak promoválni meltatlan praetensiojokat [Szőkefva KK; Szád. Sárosi János lev.]. 1714: Ezen supplicans falu^a Tusnáddal határos lévén, ugy látom az onusban is ugyanazonnal egyiránt participál, azért kgd v. tiszt uram ennek dolgát Tusnáddal egyiránt promo-veálja [SzO VII, 200. — ^aKozmás Cs]. 1738: Kibédi Már-tonné ő kglme Dolgát a Nms Várossal, Pap Ferencz Atyánkfia ő kglme a T. N. V(ä)r(me)gje Girás székin Ba-czáb(an) promoveálja [Dés; Jk 503b]. 1742: (A) Vár-(me)gye Deputatussai ezen Instantiab(an) inseralt quaere-lákott Szebenben az Feo posta Mester vr(am) előtt dete-gallyak az holottis ha effectumat nem elaboralhattják in Locis debitis promoveálni tartás kötelességek(ne)k [K; Somb. I].

2. vkit társadalmi előrehaladásában segít; a *proteja/spri-jini* pe cineva; jm beim Rangaufstieg helfen | vmilyen tisztségbe helyez/elöléptet; a *promova* pe cineva într-o funcție; jn in ein Amt befördern. 1619: Offerálá magát erősen, hogy ... ő ott az végbe magát mind az szomszéd-sághoz s mind az szegénységhez jól viselte, s ezután is annál jobban igyekeznék viselni, ha Nagyságod commendatiójára

ismét azon szolnoki békségre promoveálnák [BTN² 253]. 1657: egy Morgondai Gáspár nevű öreg legény szolgáját rendelte ugyan az atyám mellém, ki ... azután is sok esztendeig szolgálván, fogarasi főporkolábságra promoveáltam | Valának pedig több idegen fiak is, kiket szegény fejedelem megtelepített vala az országban, és promoveált vala [KemÖn. 38, 108]. 1662: Zólyomi Dávidnak pedig ... feleségül ugyan Bethlen István nagyobb leányát, Bethlen Katát adván, az háromszéki sepsi, kézdi, orbai főkapitányságra, és az egész székelységnek főgenerálisságára promoveálta [SKr 128]. 1710: (Teleki Mihály) Székely Lászlót maga mellé vevén, a fejedelem udvarában comendálá, és postamesterségre, azután tanácsuraságra is promoveálá | hogy a maga házat jobban stabilizálja, a maga váradi szamoncáit kezdé a fejedelemszöny promoveálni, mint Inczédi Pált, Mihályt, Pétert s többeket, akiket is nagy jövedelmes tisztekkel és szép jószágokkal megajándékoza [CsH 114, 158]. 1737: proponálá ő Nga^a, hogy ... Tiszt. Tsepregi Ferentz Uramat ... promoveálják ad Professionem Theologicam [Kv; SRE 167. — ^aBr. Bánfi Farkas egyházközségi főgondnok]. 1764: Horvát Eleket Kemény László úr Bécsben csak úgy fogta fel ... s mint valami Cammer Diener úgy volt mellette egy darabig, azután exactoriae praeses korában cancellistának promoveálá [RettE 170].

3. *~ja magát* kb. saját előrehaladásán munkálkodik; a fi preoccupat de propria inaintare; sich mit dem eigenen Aufstieg beschäftigen. 1612: (Geczy Andrást) expedialtúk vala az hatalmas Török Császár portaiara ... kj ne(m) tekintue(n) sem Jstent, sem az nekünk valo kötelességet ... Országunk dolgait, hátra hagyuan magát promovealta az portan, szep vegh hazainkat Töröknek ígerte, és haddal indúlt reank [PLPr 73 fej.].

4. (tanulót) felsőbb osztályba léptet; a promova (un elev); (einen Schüler) in eine höhere Klasse aufsteigen lassen. 1758: Irta ... Köröspataki uram ... hogy vigyenek be, mert engemet syntaxisra, bátyámat poesisra, ha jelen nem voltunk is, promoveált, mert ugyanis a censurán által-estünk volt már [RettE 62].

5. előterjeszt; a prezenta/inainta; unterbreiten. 1705: válasszanak magok közül két követeket a generálhoz, akik által magok instantiájokat promoveálják^a [WIN I, 420. — ^aA kurucgyanús kérelmezők]. 1736: ha Mtsgs Generalis Kohári Ur(am) ő Excellentiája el-jő ... Ha mi eppítetté necessarió fog kívántatni szállani kell hogy várakozzék a Girás Székig; mivel ott Instantiát p(ro)moveálunk [Dés; Jk 463]. 1749: eő Nga ... az Mlgo Exactoratus által, az Mlgo Regium Gubernium eleib(e) promoveallja, hogj micsoda Dulatások vadnak [Illyefva Hsz; ApLt I Bialis Ferenc kezével]. 1782: Régi usus volt köztünk, hogj a Helységünk Birája Urat nem szolgált, sem Taxát, sem Dézmát ... nem adott ... minekutánna az ujj Rendelés bé jött ... kaláka adásra kényszerítettünk vala, melyet a' Tekintetes Tábla eleib(e) promoveálván, oly Resolutiot vettünk, hogj Kalákát adni nem tartozunk [Thor. XX/5]. 1782/1799: (Peres ügyünket) mint Jobbágyok appellatióban sem a' Montanisticum officium eleiben, sem a' Tekintetes Táblára promoveálni nem szoktuk, hanem a' Méltóságos Földes Uraink eleibe [Torockó; TLv. 5/16 Transm. 36].

6. elindít; a porni (la drum); abfertigen. 1697: Commissionkat vevén, éjjel nappal az Szekereket p(ro)moválják Szász városhoz [UszLt IX. 76/32 jub.].

7. eljuttat vhová; a trimite undeva; schicken. 1722: En accludaltam ő H(e)r(c)e(j)ségéne)k szollo levelemet, kérem

alázatoso(n) Ur(am) kegdet promovealni ő H(e)r(c)egségé)ge keziben ne terhelte(ssék) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

promoveálás 1. előmozdítás, támogatás; promovare, susținere; Unterstützung, Begünstigung. 1620: ki-ki azon léssen, mint békélhessék meg Ferdinandussal, és így félbe szakad minden jó igyekezetek az religió promoveálásában mind cseheknek s mind magyaroknak [BTN² 398]. 1677: En T. és T eszküszöm az élő lstenre ... hogy a' négy recepta Religioknak ez Hazában valo meg-tartására igyekezem tellyes tehetségemmel ... és hazámnak közönséges és csendes békességének meg-maradását, szabadságának promovealását egyenlő értelemmel és tehetségemmel igyekezem általmazni [AC 65-6].

2. segítés; sprijinire, susținere; Hilfe. 1631: Hagiom esztis penigh lstennek rettenetes atka alat hogi mind feleslegem ualameddigh az en ioszagomot éppen biria, s mind penigh annak utanna az Atiafiak ... annuatim tartozzanak ... szaz szaz magyar forintot az Colosuari Vnitaria religion valo deakoknak promovealasara ... administralni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 6-7 Sükösd György végr.]. 1695: Mint hogy Divini Pál Atyánkfiának promoveálásában már jo idotül fogya szorgalmaskodik, az Eccla. tecczik a' Tiszt. E(cc)l(ana)k mostani Német Országban valo menetelire conferalni 50 ~ ötven h(ungarical)is aranyakat [Kv; SRE 30].

3. előléptetés; promovare, inaintare; Beförderung. 1676: Csak megvallom, afféle tisztre való promoveálását senkinek, de kiváltképpen vallásom ellenségének bizony nem kívánom [TML VII, 288 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz].

promoveálhat előmozdíthat; a putea susține; befördern können. 1663: nagy bizodalommal kérem Kegyelmeteket és Kegyelmed által Cob uramat is, hogy az magam privatumát is jobban promoveálhassam, Irjon Kegyelmed is ... commendatoriát az fejedelemnek ő nagyságának [TML II, 658 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1678: Már most azon fáradoznék, édes Komám uram, a magyarok dolgát miképen promoveálhatnám [TML VIII, 378 Nálácsi István Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1700: annyira el fogyatkoztunk sok rend beli portiozásunk mia, hogy semmi Marhánk egyeb egy egy rozsz lovunknál ninczen, megis marhasok(na)k irtanak az registromb(a) fel azzalis pedig egyeb dolgunkat nem promovialhattuk hanem csak tuzi fánkot hordhatnok rajta [UszLt XIII. 94]. 1710: Mikor ... látná Teleki Mihály, hogy a magyar dolgokat nem promoveálhatja úgy, amint ő akarná, s amire a fejedelmet rávenné is, Bánffy s Béli kirontják a keziből: elvégezé, hogy mind a kettőt leejtse lábokról [CsH 109]. 1781: Antal Márton ... ennek előtte circiter 8, 9 esztendőkkel is practendálta maga jussát ... de szegénysége mián nem promoválhatta [Taploca Cs; RSzF 231].

promoveálódik 1. előmozdíthat; a fi susținut; befördert werden. 1705: Ettől azt írta Orosz Pál a generálnak, hogy értette, hogy itt a császár szolgálattja igen promoveálódik a cigányok szolgálattjokkal [WIN I, 572]. 1710: Rabin pedig tartván attól, hogy az ő competentiaja miatt generál Starenberggel, mind Erdélyt a kurucok újjobban elfoglalták, mind Magyarországon Rákóczi Ferenc dolgai promoveálótanak ... a császárnak compromittálá magát, hogy újjobban Erdélyt visszafoglalja, és a kurucokat onnan kihajtja [CsH 392].

2. társadalmi rangban előrehalad; a urca pe trepte mai înalte; im gesellschaftlichen Rang aufsteigen | előléptetődik; a fi înaintat; begünstigt werden. 1657: az főgenerál Gécz testében is húsos, természetiben is késedelmes nehéz ember vala, és nemzetére csak paraszt nemzet, szegénylegénységből promoveálódott [KemÖn. 214–5]. 1710: Ebben a bécsi útban promoveálódik Apor Lázár ... Teleki a fejedelemtől a csíki főkapitányságot neki szerzé | Az erdélyi commendáns meghalván ... sok competitora vala a császár udvarában az erdélyi commendánsságnak, végre ... gróf Steinville candidáltatik ... mind a császár udvarában nevelkedett s onnan promoveálódott [CsH 171, 445]. 1793: a Groffinnak új Praefectussa van ... Vizsai Pista, a ki az olá Püspök hintójáról ... az arany rojtakat le vágta volt s a kalapján Máslit tsinált belőle, osztán a néhai meg holt Groff Ur meg nadoszta érette, láttya ked millyen hamar promoveálódik az ember ? [Drassó AF; GyL gr. Lázár János lev.].

3. haladást mutat fel; a progresa/avansa; Fortschritt zeigen. 1823–1830: A leckemondás classisbeli bizonyságok előtt ment vége ... ki mint promoveálódott a rhetoriában, úgy maradt minden, classisokban a subscriptióig [FogE 123].

4. felsőbb osztályba léptetődik; a fi promovat; in eine höhere Klasse gelassen werden. 1758: Akkor grammatista voltam s szintén készülök examenre és ... másnap syntaxisra promoveálódtam volna [RettE 62]. 1823–1830: a syntacticából ... a német classisba promoveálódtam | A kollégiumnak akkori rendtartása szerint a pünköszt utáni examenkor már a poeticából promoveálódtam volt | eltelvén karácsonyig az idő, midőn a cenzurák megestének volna, én is ezen classisból promoveálódtam [FogE 80, 87, 88].

promoveáltatás előléptettetés; înaintare (într-o funcție/demnitate); Begünstigung. 1657: Gyulai Ferencnek nagy promotora, fautora voltam ... magammal hordozván, commendálván, tanítván, azután dévai, azután jenei kapitányságban való promoveáltatásban sokat segitettem [KemÖn. 222].

promoveáltatik 1. előmozdítottatik; a fi sprijini/sustinut; befördert werden. 1815: Jobb halkal és Csenedesen igazítani, és ha másodszori Requisitioja utánis a' Dolog sietőleg nem promoveáltatik, akkor osztán Uraságnak méltobb igassága lehet a' Felsőbbség előtt panaszolni [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz].

2. előléptettetik; a fi înaintat/avansat; begünstigt werden | kinevezetik; a fi numit; ernannt werden. 1657: Ez utaim után fő bejáróságra promoveáltattam sok úrfiak között | (Ibrányi Mihály) váradi vicekapitányságra promoveáltatott vala, de ott is szegyet valla az szalontai harckor [KemÖn. 85, 257]. 1662: (Pákai Benedek) Pázmány Pétertől mint promoveáltatott, a vak is megítélheti [SKr 115]. 1671/1681: Felette szükséges léven tudni, ki mikor, myert promováltatik, avagi e Contra degradáltatik közzülők, elég hitván szokás volt eddigis az azzal való kereskedés [Vh; VhU 677]. 1731 k.: Nehai Keresztési Samuel Ur(am) ... derekas Tisczégekre, Ugi mint Consiliáriatússágra, az után Praesidensi officiumra ... promoveáltatott [JHb XLII]. 1749: promoveáltatván Tek. Ujhelyi Samuel Uram ... a' Senatori Hivatalra és Characterre ... le kelletvén tenni ... a Harangozato Gazdaságot, választaték helyebe ... Nemz.

Boros György Uram [Kv; SRE 182]. 1765: Tóth váradgyai Kornis Gábor Uram ... tavally Fő Biroságra promoveáltaték [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 47]. 1766: kevés ideig viselt obersterséget azon regementben, de csakhamar generális-ságra promoveáltatott^a [RettE 202. — ^aTeleki Ádám].

3. **fejedelemségre** ~ fejedelemségre emeltetik; a fi ridicat la domnie; zum Fürstentum erhoben werden. 1710: Béli Pálnak nem tetszik a tanács, azt vetvén okul, hogy a fejedelem Isten csodálatos gondviselésiből promoveáltatván a fejedelemségre, kinek is hittel kötelesek, perjuriom nélkül nem lehetne ellene insurgálni [CsH 135].

4. előterjesztetik; a fi prezentat/înaintat; unterbreitet werden. 1782/1799: Az Instantiát, a' melly promoveáltatott a Táblára én Ekárd György, 's Vernes András, Csupor Mihály és Bartok András vittük bé [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 372].

5. (el)küldetik, útnak indítatik; a fi trimis; abgefertigt werden. 1752: Az eleinn parantsalt vala az M. Ur hogy ordinariumas italu bort az M. Ur számára küldenék alá én egyet meg góstolva (!) Signalok ... ha az M. Ur ugyan tsak kíványa, promováltassék [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

promptus 1. készséges; prompt, expeditiv; bereitwillig. 1671: Gyurkó most nem irhatott az öcscsének, mert nem oly promptus, mint Jankó [TML V, 471 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1759: Ugyancsak hogy felindult Bécsbe^a ... magával vitte volt Köblös Pétert, ki is igen hatalmas, promptus ember volt [RettE 94. — ^aBánfi Dienes].

2. ~ a **mondhatásban** jó előadókészségű/beszédű; un bun/mare orator; mit Vortragstalent. 1772: Ma, vagyis 10-ma Maii, temettetik a szegény esperestünk, Beregszászi Mózes uram, Désen. Ez szép tudományú és igen igen promptus a mondhatásban [RettE 275].

promulgáció 1. kihirdetés; strigare de căsătorie; Hochzeitsaufgebot. 1826: Eskettettek ... Szabo János, a Rátz Mária hajadonnal háromszori promulgatio után [Gyalu K; Rak 15].

2. híresztelés; zvon; Gerücht. 1619: emlékezem Kegyelmes uram, hogy ez előtt való írásomban írtam volt Nagyságodnak, hogy nem tudom, ha ugyan vagy csak követeknek ijesztésére lőtt vala valami perzsiai hadra való promulgatio igen régen, szinte az Halill pasa uram megjövetelikor [BTN² 240–1].

promulgál 1. kihirdet, közlétesz; a publica, a da publicitătii; veröffentlichen, bekanntmachen. 1604: Bizonnial ertem hogy 12 Jan: p(rae)sentis Meggiesre kell gwlnj de ott Basta Vra(m) nem lezen azt mongiak hane(m) chiak az Commissarius Vr nem tudom mellik, es az ő felsege leuelet p(ro)mulgallia [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarmasagy Zsigmond Pettky Jánoshoz]. 1619: (Katercsi Ogli) ugyancsak titkolatlan promulgálta az Felsőged megindulását [BTN² 328]. 1704: (Száva Mihálynak) olyan instructiót adtanak odaki ... hogy a szászoknak közönségesen promulgálja, hogy csak ők is keljenek fel a német ellen övélek együtt, Isten boldogítván, hasonló szabadságok lészen a magyarokkal | azt bizonyosan hozták, hogy Magyarországon in Septembri kezdődvn az armistitium, in Novembri terminálódik, kit háromszor promulgáltak [WIN I, 108, 272].

2. **ország(oz)gyűlést** ~ országgyűlést meghirdet/összehív; a convoca adunarea națională; Landtag einberufen.

1657: Ez követek megjűveteli után jó idővel, egykorban, midőn már az gubernátor mind az fejedelemség dolgában, s mind az magyarországi váraknak Csáki kezéhez ejtésében való practicájokat érezné, akarván megelőzni, országos gyűlést promulgálja [KemÖn. 122]. 1704: a tracta után ha jó armistitium lesz, országgyűlést promulgáljanak, kire maga is öfelsége bejűjön [WIN I, 183].

3. tudtul ad, közöl; a anunța, a face cunoscut; bekannt-machen. 1704: vannak olyanok a statusok között, akik már promulgáltak votumokat Bethlen Miklósné asszonyomnak, és régen supplicál is már felőle [WIN I, 188].

promulgálás 1. kihirdetés, közzététel; publicare; Bekanntmachung. 1676: Én már péntekre convocáltattam az egész székét annak az commissionának promulgálására, mely felett is elhiszem nem kevés zajgás leszen [TML VII, 287 Nemes János Teleki Mihályhoz].

2. meghirdetés, összehívás; convocare; Einberufung. 1677: Fejér Vármegyében a Törvényes Székek-is, Vármegye Gyűlési peniglen annál inkább celebraltassanak, ha szintén a' Fő Ispánok magok személyekben Ország és Fejedelmek dolgai miat el-vonattatván, vagy egyéb kiváltképpen való okoktól impediáltatván, jelen nem lehetnének-is; Vice Ispán, Fő Birák, Notarius, és Vármegye Assessorinak jelen léteken, de a' Fő Ispánok promulgálásokból [AC 140].

Szk: had ~a. 1677: A' Mely Szolgáknak, hadakozásnak, vagy az had meg-hirdetésének ideje alatt telnék-el esztendejek, Urokat akarattyok ellen el ne hagyassák, mind az had le-szállásáig ... az had promulgálása előtt el-ment szolgának állapottya ide nem értetvén [AC 196].

promulgáltat 1. kihirdettet; a ordona să facă cunoscut, a dispune să fie dat publicității; veröffentlichten lassen. 1654: Mely ezbéli rendelésünkhöz hogy Fogarasi, és ide tartozó udvarházainknál levő udvarbíráink, és egyéb minden tisztviselőink magokat alkalmassázzák, annak ideiben promulgáltassák ... serio parancsoljuk [UF II, 92 Lórántffy Zsuzsanna ut.].

2. meghirdettet, összehívát; a ordona/dispune să fie convocat; einberufen lassen. 1662: Ezen esztendőben ... bizonyos békeség tractáltatott a fejedelem és Lupul s Máté vajdák között, mellynek október elején vége lévén ... a fejedelem a beszercei terminusra, melyet ad 22. diem Octobris promulgáltatott volna indult és ment vala [SKr 194].

Szk: *generális gyűlést ~ országgyűlést összehívát.* 1628: Országunknak Regi szokassatt keőuetue(n) ... melletwink alio Tanachinknak teczessekbeolis, kellettett Országul hew-segtekneg ... kilenczedik napiara, ez keőuetkezendeő Szentt Georgy hauanak Feieryary varassunkban Generalis gewlest Promulgaltatnunk [UzslT VIII. 69 fej.]. 1630: a dato praesentiu(m) hat hetigh legien Inducia, illien condicio alatt, hogy ez alatt mi egész orszaghnak Generalis giwlest promulgaltatua(n), akkor mindene(ne)k hiteket es hozzank ualo keőetessegeket fel szabadittiuk [Törzs. Egykorú, hitelesítetlen más. I. Bethlen István nyil.]. 1684: az mostani fen forgó állapotok is úgy kívánván mind illyén szoros takarodo üdőbenis szűgségesnek itiltük hogy az nemes országnak Généralis Gyűlést (p)romulgaltatnank [UzslT IX. 76/19 fej.] * *generális országgyűlést ~.* 1684: végeztük ... Fogarasi városunkb(an) Kgltek(ne)k G(ene)ralis Ország Gyűléset promulgaltatni, holott Dieták alatt agítaltatni szokot Causakis elő vetetőd(ne)k [UzslT IX.

75/16 fej.]. 1687: tetczet Kglmetek(ne)k ... ide Fogarasban, Generalis Ország Gyűléset promulgaltatnunk holott az Dietak alatt folyini szokott törvények is agítaltatnak [Thor. XIV/9 fej.] * *gyűlést ~ országgyűlést összehívát.* 1657: Végre Topa nevű falunál hitre egymással szemben löttének, és sok tracta után végezték azt, de igen titkoson hogy már, hogy Rákóczi legyen veszteg Váradban, Bethlen István pedig az országnak gyűlést promulgaltasson Segesvárra, és ott az fejedelemséget resignálja [KemÖn. 127–8]. 1660: Ittem ugyanazon esztendőben gyűlés<1> promulgaltatván Segesvárra Barcsai fejedelem, oda expediáltattam [Kv; KvE 184 LJ].

promulgáltatik 1. kihirdettetik; a fi publicat/anunțat/adus la cunoștință; bekanntgemacht werden. 1672: Ha ne híjják Kegyelmedet, lenne ott künn és lenne parancsolat Kegyelmedhez urunktól, maradna künn vigyázni, az mely is promulgáltatnék udvarnál, hogy urunk parancsolatjából nem ment be [TML VI, 350 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz]. 1677: E' Mostani Gyűlés alatt nem lehetvén újabb igazításban vétele, a' Limitatiók állapottyanak, diferraltatot más alkalmasb időre, addiglan pedig hagyattattak helyben ez előtti Limitatiók ... melyrol Fejedelem parancsolati menvén-ki, mindenütt promulgáltassanak [AC 229].

2. összehívatik; a fi convocat; einberufen werden. 1662: Ezen 1641. esztendőben ad 9. diem Junii Kolosvárra papok zsinatjok promulgáltatván, az fejedelem és fejedelemsasszony is mindvégig jelenlőnek [SKr 197].

promulgáltatott összehívott; (care a fost) convocat; einberufen. 1662: Melly pacificáció alatt való végzések aztán 1622. esztendőben Sopronban ad diem 3. Aprilis promulgáltatott ország közönséges gyűlésében mint effectuálódtak volt, azon articulusokból megláthatni [SKr 119]. 1667: in hoc A(nn)o 1667 die 28 Men(sis) Januar(ii) Maros Vasarhelyre promulgaltatot Országh gywleseben jéouenek előnken ... Uramék [Mv; Ut].

promuniálja magát megővja/védi magát; a se feri/apără de ceva; sich schützen. 1735: illő hogy Excellentiátok az estvéli aerben künn járván illendő köntessel a megfázodástol promuniallya magát [Ks Borosnyai N. Marton lev. Nsz-ből].

pronunciáció 1. kinyilvánítás; exprimare, manifestare; Bekanntmachung. 1677: En Rakoci Sigmond Erdélynek választott Fejedelme ... Esküszöm az élő Istenre ... hogy az én meg-mondott birodalmomban lévőket ... Religiojokban, Fejedelemségre való libera electiojokban, Suffragiumok és voxoknak pronunciatiojokban ... meg-tartok [AC 18–9].

2. kihirdetés; anunțare, publicare; Veröffentlichung. 1731: a pronuntiatot halasztani ketelenitennek [Dés; Jk].

pronunciál 1. ítéletet/döntést hoz; a decide/hotări/stabili; Urteil fällen. 1578: az felpóres dolgaba is ... biro vram procedallio(n), hogy post terciam citatione(m) ha nem c(om)pareal es contumaciter absentallya magát theghag pronunciallion eo keg' es exequaltassa az teorwent [Kv; TanJk V/3. 173b]. 1591: Es el viue töllem az Jegzest, az melliet az Consistorium pronunciat volt Chatalin Azzony liberatioia felől, azt monda hog pypópok vramhoz vízi; De vitteie vag' nem en azt nem tudom [Kv; KvLt I/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyedie(n)sis minister

Colosuariensis keze írása]. 1664/1750 k.: Az Eccla ... ha nem talál elégséges okot az el válásra, pronunciallyon hogy readeallyon a Deserens Pars [Kv; RGYLt A. 12]. 1714/ XVIII. sz. v.: munkót fenn Specificalt Szemelyeket kéz bé adassal Arbitralanak, és meg Birálának ő kglmek, hogy ha mi olyan dolog intervenialna a miben ő kglmek meg nem edgyezhetnének arról Deliberativé pronunczialjunk [Albis Hsz; BLev.]. 1723: A Kolosi és Kalotha szegi sz. Fraternitas, nagy fájdalommal panaszkodik, hogy a' Kolosvári Ref(o)r(m)atium Ministeriu(m) maga authoritasabul contra Canonem 89. holmi Matrimonialis Causakhoz hozzá nyúl, és azokba(n) decisivé pronuncial [Kv; KvRLt]. 1752: mű Tribunale Forumot Constitualó Birák azt Pronunciálók: hogy ha méri valaki Hüte után magáénak mondani azon ökrököt defendálhattya [Vice SzD; MvRKLev.]. 1758: kerem ... Mltgos Fő Ispány Urat ezeket a Punctumokat fel venni méltóztassék ad trutinum és maga szokott igasságával ebben pronuncialni [Szentbenedek MT; Ks 18. XC. I gr. Toldalaghi János lev.]. — L. még WIN I, 142, 182.

Szk: *halált* ~ halálbüntetést hoz. 1704: ma hallottuk, hogy nagyobb része a statusoknak, noha egészben véték nélkül valónak sem mondhatják a Bethlen Miklós dolgát, de érette halálra sem condemnálhatják, mely is, úgy hiszem Istent, a törvény halált neki nem pronuncialt [WIN I, 124] * *vmennyi penaltást* ~ vmennyi pénzbüntetést ítél. 1804: a' Torotzkoi Birák ... Város Titulussa alatt nekünk kik a' Komporit, és a' Falom oldal nevű Hellyeken Bányaszko-dunk 7 i. e. Hét Bányának edgyen-edgyen 12 i.e. Tizen Két M.Forint Penaltást Pronuncialt, a' Bányán valo Ejtzakai Hálásért [Torockó; TLev. 7/11].

2. (törvényes ítéletet) kihirdet; a pronunja (sentinja); Urteil verkünden. 1704: Jósika uram dolgában is az volt, hogy megvolt ugyan az iudiciumnak opiniója, de nem volt szabad pronuncialni [WIN I, 117]. 1727: Az egyenes Lelki isméret és az Törvényekis egyenessége kinek kinek azt mutattya hogy az melly dologrol edgyer maturo Consilio Iudicium (?) lett, azon Törvényt nem lehet el rontani, azon Birok az ki azt pronuncialta sőt manutenealni tartozik (igy!) [Ne; DobLev. I/129]. 1810: hogy az el károsodott kantzta árrát ... tellyesen fizették légyen meg ... előbb hozott ítéletem szerint pronuntzialom [F.rákos U; Falujk 55 Szepesi Sándor szb nyil.].

Szk: *deliberátumot* ~. 1791: Mi vagyunk azon meg veretett emberek a' kiket tavaly húsvét után Popa Jakob Román ... minden igaz ok nélkül Fejszével le agyalt, fej-jinket bé törte, kik is szolga Biro Zilahi Uram előtt meg perelvén, az egész Deliberatumat ed klme még maig sem Pronuncialta [Sebeshely AF; JHb] * (*finalis*) *scentenciát* ~. 1570: Az Thanach meg Erthenen hogi Torozkay ely halgatta az appellatiot, p(er) non venit Sententiat p(ro)nuncialt Rea [Kv; TJK III/2. 145]. 1603: Minek eleotte finalis sententiat p(ro)nuncialnak, tehát tettczyk hogy elseoben meg kenoztassék hogy euidentusban meg tettzek minden chelekedethy [Kv; TJK VII/1. 657]. 1628: azt kiuanom(m) az z. zékto, quod iuxta vetera(m) et approbata(m) ritu consuetudine(m) Eccl(es)iae ... ellene Finalis Sententiat pronunciallion [SzJK 29] * *törvényt* ~. 1573: Zeoch Georgy azt Mongia Biro vram Eleot hogi hon Nem leot volna Byzonsaga Azert esmet ky fog, hatta Biro vra(m) ez Jeowe kedre, ha Nem Byzonit es Towab valo halaztas nélkül co K. Ele vezyk az pert es tervent p(ro)nuncialnak [Kv; TJK III/3. 200a]. 1593: Mikor ezen leanzora teorwent p(ro)nuncialnak vala Attünk az biraknak f — d 12 | Teoruent

pronuncialtak az Birok Vraim Attam az Jrstol d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 168–9, 172/1]. 1610: Az peresek be hozuan az bizonyisagoknak uallasit ... illen teoruentt pronunczjalunk [UszT 40d]. 1612: Hagiük es Serio parancziolliükis Kgteknek ha hol ... Buzas Janost ... Cum süis Complicibus ... feltalalhattyak mindgyarast megf fogyatok, es ... mint gonoz teueokre, teoruent pronuncialliatok [Kv; PLPr 47 fej.].

3. (a törvény) vminek/vmilyennek ítélt/nyilvánít; a declara despre cineva că este ...; (das Gesetz) jn zu etw. erklären. Szk: *hamisnak* ~. 1680: hogy penigh mi az el hozot, es azon becziilletes diuisorok által edgyser teörveny szerént adjudicaltatott jokat viszsza itellyük, s az iránt azon B: Divisorokat kik az akkori jele(n) leveő alkotmatosságh szerént itelte(ne)k hamissak(na)k p(ro)nunciallyuk, modgyát ne(m) láttuk, akkor volt ideje arra s vigyázot volna, s ha ne(m) volt Jussa azokhoz Bernhard Deak vr(am)nak, ne patialta volna el hozni az jokat [Kv; RDL I. 158] * *hietellennek* ~. 1650: Az Anyadis sem hytit, sem ez en meg holt jambor vr(ama)t meg h nem betsülte hanem hytötlenül el hadta, el szeokót mellölle, annak utanna az Törveny hytetlennek p(ro)nuncialta [UszT 8/64. 78b] * *nyilvánvaló paráznának* ~. 1700: a' Sz: Szék lát és talál ... elégséges okokat arra, hogy Szodorai Clárát nyilván(n) valo paraznának pronunciallya [SzJK 329] * *rebellisnek* ~. 1704: Ma condemnálá az ország a szentpáli nemességet a magok levelére meg és rebelliseknek pronuncialt | Ma reggel pronuncialták Száva Mihály uramat ... rebellisnek [WIN I, 103, 108] * *tisztátalan személynek* ~. 1707: két holnappal annak előtte ... volt már tereb(e) esése, a' melyekre nézve parázna tisztátala(n) személynek méltá(n) pronunciallyuk [SzJK 352].

4. vkit vminek/vmilyennek nevez/szidalmaz; a zice/spune cuiva/despre cineva că este ...; jn irgendwie nennen/schimpfen. 1760: Kersecki Nagy András Felesége Tyrirána Exponalya hogy Mada Janostol Zalagositván edgy darabatska heljet ... mellyben Mada János igyekezik füz faknak körüllette plántálásával turbalni: ayal meg nem elegendvén meg Szőlőjét meg lopojanakis pronuncialta [Kersec H; Ks LXII/13].

Szk: *boszorkánynak* ~. 1729: Pro J: Procurator ... hogy az J ... vagy egjjiött vagi másutt az At Boszorkánynak pronuncialta volna tagadgya [Dés; Jk 52]. 1746: Praetendallya Kováts Martonné Kerekes An(n)a Aszony Szekely Marton ur(am) ellen, hogy égy veka török buza adosság iránt öszve veszvén kurvának boszorkánnak, az patak mellett köpenyegben hordozottnak szidta pronuncialta [Torda; TJKT III. 67] * *fososnak* ~. 1746: az J. a' Kglme engemet minden igaz ok nélkül l(st)e(n) Haza Törvénye ellen motskolt Kárpásznak, fososnak, S.v. kurvának pronuncialt [uo.; i.h. 72. — *Várad Mihályné Sáska Sára. *Rácz Jánosné Fogarasi Annát] * *hamisan esküvőnek* ~. 1737: Miert kellett énnékem az Jket Juris Ordine p(ro)sequálnom Citatoria Relatoriából világosonn Constál, hogy engemet ... minemű Diffamatiókkal illetenek, és mellettem való Conjurator-társamat, Hamis-hitűek(ne)k, Hamissann esküvők(ne)k pronuncialtanak [Dés; Jk 253a] * *hamisnak* ~. 1729: az At Lelkével szidta, és hamisnak pronuncialta [Dés; Jk] * *jobbágyinak* ~. 1736: Világosonn Constál az Anak ő kglmének Literale Documentumiból az, hogi az I. Jobbágyinak pronuncialván az At, sokak előtt azzal betstenitette [Dés; Jk 214a] * *kárhozott léleknek* ~. 1742: kárhozott léleknek pronuncialt, szememben is pök-vén [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP] * *köpenyegben hordo-*

zottnak ~ → *boszorkánynak* ~ * *kurvának* ~. 1733: Mária Malom Mestérné ... Brendus Mária hajadon léánt kurvának pronunciatla s kiáltotta [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. 1735: Citatoria Relatoriamból satis superq(ue) eluceskal, hogj az Incta ... Isten és a Nemes Haza s Városnak szoros Törvénye ellen, rut mocskos szokkal a Felesegetet ... illetve nem Csak hanem Kurvának is pronunciatla lenni [Dés; Jk 158b]. 1747: az emlékezetben forgo kotlós Tyuk Lengyel Jánosné volt, melyet midőn el szedett volna pislenestől edgyütt, az A. eo kglme potentiose meg támadott, a' Pislenem(ne)k fejeket el szaggatva, Juonnénak az orczájához verte, külömben, meg pofozta haját szaggatta, kurvának pronunciatla [Torda; Tjkt III. 137]. 1761: azt tudam, hogy Molnár Jánosnéhoz roz végre járt Ferentz Lörintz, mert ... magától hallattam hogy ő paráznalkodott Molnár Jánosnéval, és előttem száma kívül kurvának pronunciatla Molnár Jánosné [Szászsziván KK; BK. Michael Demeter (37) jv vall.] * *lustának* ~ → *tortyosnak* ~ * *pusztitónak* ~. 1753: Pedurán Jion ... Krajnik Uram ellen magát ... oponálta, pusztitonak pronunciatlván [F.lapugy H; Ks 62/11] * *tortyosnak* ~. 1746: az edgyik Incta Sáska Sára az Actrix Aszszont terhesen diffamalta expressis verbis boszorkánysággal élőnek s nem tiszta személynek, lustának, tortyosnak pronunciatla [Torda; Tjkt III. 99].

5. kinevez vminek; a numi într-o anumită funcție; jn zu etw. emennen. 1660: Engemet pronuntialván az város porkolóbnak — királybíró lévén ... ismég Váradra expedialának [Kv; KvE 184 LJ].

6. *királynak* ~ királynak elismer; a recunoaște (pe cineva) ca rege; als König anerkennen. 1710: a magyarországi palatinus is, Esterházy Pál a több, császár mellett való magyarokkal egybengyulván ... a császárt ... legitimus királyoknak pronunciatláják s agnoscatláják [CsH 390–1].

7. közöl, tudtára ad; a comunica/anunța; vermitteilen. 1823–1830: Delután azután minket is a tékába behívtak, és a görög s deák literatúrából valami három vagy négy óra alatt censeáltak, utoljára kiküldöttek, deliberáltak, behívtak, pronunciatlák, mindent bevettek, s a logica classisbeli gradusban meghagytak [FogE 96].

8. elmond; a spune/relata; erzählen. 1618: mondám magának az pasának, hogy én az levelet kezemből ki nem adom másnak, hanem én magam akarom pronunciatlani és írja úgy törökül Szölfikár [BTN² 114].

Szk: *magyarul* ~. 1618: Mindjárt ugyanott azon pasa házánál hozzája ülven Szölfikárral, én magyarul pronunciatlam és ő törökül fordította [i.h.].

pronunciálás (törvény) kihirdetése; publicare, anunțare; Verkündigung (des Gesetzes). 1618: Be hiuatuan pedig mind az ket fel peres ... ki pronunciatlajok az teoruint, (me)li teoruini pronunciatlasan mind az ket fel megh allanak [Vajdasztiván MT; RDL I. 12]. 1625: Teoruini pronunciatlasert birak Vrajmnak f — d 12 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 21].

pronunciálhat 1. ítéletet hozhat; a putea decide/hotărî; Urteil fällen können. 1697: Az A' ő kime Citatoria Relatoriájában felteszi hogy egy Medgyessy Borka nevű Aszszony Ember szolgálóival paráznalkodott volna az J. annak Annussat, diesset, locussat hogy hol törtent a' dolog ... nem declarallja, hogy az J is annak idejében jó modgyaval mentegethetne magát es hogy a' törvenytévőkis rendezben es helyesebben pronunciatlhatnának [Dés; Jk 252a]. 1733: minthogy azért omittalta az örök árt ambiguitas le-

ven benne mitsoda árrával kinaltat nem pronunciatlhat a biro batran, szükségesképpen azért ezen Causanak assaltatni kell [Torda; Tjkt I. 19]. 1764: az mostani i. ékegjelme maga p(rae)tensiojat ... Documentumokkal semmiképpen meg nem mutathatta, melyek szerént a Biro egesz batorsággal salva Consciencia pronunciatlhatna [uo.; i.h. V. 197].

2. (ítéletet) (ki)hirdethet; a putea pronunța (sentința); Urteil verkündigen können. 1825: el határozva Határozásunkat (így !), a parsoknak nem pronunciatlhattuk, Dobolyi 'Sigmond Ur részéről Senki is jelen nem lévén [Ne; DobLev. V/1127. 2a].

Szk: *szentenciát* ~. 1704: A director contendála, hogy az nem lehet, mert a decretum olyanokról szól az articulusban, amely causában a bíró, ha úgy megakadna, hogy sententiát semmiképpen nem pronunciatlhatna, hanem (csak) ha idegen országból jünének testisek [WIN I, 160] * *törvényt* ~. 1752: Volte mind az Actorca (!), mind az Incta Parsnak Inquisitoria Relatoriája a' melyekből Torvent Pronunciatlhattanak volna; de az Birák csak magok ductusokból itiltek Communis Inqvistiot ? [Dob.; MvRKLev. vk].

3. vminek nevezhet; a putea spune despre cineva că este ...; als etw. nennen können. 1724: (Naláczí Lászlót) Sem Potentiar(ius), vagj annál is inkább vérengző embernek nem pronunciatlhatom [Mihályfva NK; BK sub nro 984 Lad. Tordaj (35) ns vall.].

pronunciált 1. kimondott/hirdetett; pronunțat; verkündigt. 1607: Megh emendaltat eo kegmek az Tanacz Vraim az Biro Vram Polgar Vraimmal egjetemben p(ro)nunciatl terueniet [Mv; MvLt 290. 7a — "Köv. az indoklás]. 1617: Az Biro vram Polgar vraimmal egyete(m)be(n) pronunciatl Teoruinit eo kegmek ... reuidealak [Mv; i.h. 21a]. 1729: Atyafiságos bizodalommal kellett ismét az Mlgs Guberniumot az Sz: Benedeki malmom dolga végett farasztanom, azt magam látom, hogy az Mlgs Gubernium azon dologban munkás faradozast tett, mind az által mivel nekem azon dologban pronunciatl Deliberatumban pregnans difficultasim occurralnak, azoknak explanatioját et dilucidatioját bizodalommal recomandálom az Mlgs Guberniumnak [Ks 25. IV. 17. M Kornis Zsigmond aláírásával]. 1752: A fellyeb leirt és p(ro)nunciatl Deliberatumunk jollehet in instanti appellaltatott ugyan Nms Komornyik László Vr(am) eo kime részéről ... de ugyan tsak eo kime consideralvan azt: hogy a Törvénynek ki menetele kétséges légyen, leggottan appellatiojat remittalta [M.kecel Sz; Borb. II]. 1760: Az Falusi Rénd Tartásról, és Törvenkedésről. Ezen Faluban ... a' Törvénykedésben illy mód observaltatott hogy tudni illik, elsőbb(en) inchoálotat a' Falus birák előtt, az holott pronunciatl Deliberátum ha nem tettézt más faluban appellaltatott, és onnét az Udvárban [Hesdát TA; BLt]. 1771: minémü terhes actiót adott vala bé éellenem ... apósom ökegyelme ut actor ... az hermányi falus hites bíró és több becsületes hitesek és törvénytevők eleibe, az akkori protocullumból ellenem pronunciatl terhes deliberátummal együtt világosan kitetszik [M.hermány U; RSzF 268].

2. ~ *nemesség* kihirdetett nemesség; rangul/titlul de nobil publicat; verkündigter Adel. 1762/1792: Az Méltóságos Groff Erdélyi Gubernátor Urhoz ... alázatos Instantiája ... Albisi Barthos Andrásnak Fiaival Joseffel, Istvánnal, és Mihállyal ... hogy a' Királyi Táblan pronunciatl Nemességek irán (!) Deliberatumok kiadassék, és a' V. Tisztekné, committáltassék, hogy őket manuteneályak a' Nemességben [BLev. Transs. 22].

pronunciáltat kimondat/hirdettet; a dispune să fie pronunțat; bekanntmachen lassen. 1738: Az A. ügy látom, engemet Contra Leges Patriae in Jus attrahált, absq(ue) ulla legitima Citazione, és ellenem Levatát iratott, és terhes Sententiát kíván ellenem p(ro)nunciáltatni [Dés; Jk 280b].

pronunciáltatás megállapítás; stabilire; Bestimmung. 1765: Borberekí Drusiána Aszszóny ... bizonyos nagy Summaig convincáltatott ... mely(ne)k pronunціáltatása vtán kéntelenítettven complana(ti)ora menni az adversariussal complanált in fh. 1100 [Ne; DobLev. II/361. 1a].

pronunciáltatik 1. kimondatik/hirdetetik; a fi pronunțat; ausgesagt/verkündigt werden. 1591: Erről mikoron többetis szolot volna Berekzazi Mathe, ada valami Jegzest kezemben, melinek tenora ez vala hog' eó közöttte es feleseghe között diuortiois p(ro)nunціáltatott pyspók vram szekin [KvLt I/60 Mathias Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyedie(n)sis minister Colosuariensis keze írásá]. 1669/1726 k.: mindenik félnek finalis deliberatioja pronunціáltassek [Dés; Jk 3b]. 1671: Nekem olyan deliberatumom ne(m) p(ro)nunціáltatott mellyel el rekesztetem volna az exceptiotol, azert meltan excipialhatok, penes novu(m) [Kv; Tjk XVI. 148]. 1733: Novum mellett meg kívánom a iure hogy az én ellenem ez előtt emanalt Deliberatuma a Nms Tanács(na)k reformáltassék, énnékem új itelet p(ro)nunціáltatvan [Torda; TJKt I. 3]. 1739: Mint-hogj pedig a' vérengzéseiis satis superqu(e) Constál az I-nek, hogj a' vérbírságot fizesse meg deliberative p(ro)nunціáltatik [Dés; Jk]. 1750: Mlgs Vr Malomvizi Kendefi Miklos Ur Juha ellopásáért illyen Deliberatum pronunціáltatott [H; WH Prot. dom. 6b]. 1761: ó kegyelmek hírnök nélkül s nálunk nélkül akarnak osztózodni ... hárman ... a mely ellenkeznek a Tktes Nms Szék Oroszfalvi determinatiojával, holot a Deliberatum edgyűt pronunціáltatott a Causa edgyűt folyt mint Atyafiai között [Hsz; BLev.]. 1770: tartozik az A Comprobalni intra 8tavum, hogyha tul menté az I a maga határán avagy nem, Az I. sem rekesztetik el pretensioja szerint az Exmissiotol, és akkor ahöz illendő Deliberatum fog pronunціáltatni [Torockó; Bosla]. — L. még FogE 84; RSzF 207, 255.

Szk: szentencia ~. 1675: Mondré Pál ... akkor meg szollitván sententiajais pronunціáltatott [Kv; Szám. 34/LVI. 10]. 1765: Documentumb(an) meg fogyatkozván, pronunціáltatott vala ellenem igen terhes Sententia [Torda; TJKt V. 264] * **törvény** ~. 1584: Mikor ezenkeppen az teorweni pronunціáltatott volna, mind az ket feel p(ro)curatora meg elegendet volna uelle es nem appellalta volna [Mv; Bállt 80]. 1604: Ertiuk hogy az J. lofejek hitelni akamanak, de tiltiuk az hitteől Királybiro Vram pechettuel, es Ratiotál adgyiuk, merth az halhatatlan dologh minemy teorucny p(ro)nunціáltatott volth, hogy leuelre fogott s az leület azt mo(n)dottak hogy elveztettek [UszT 17/12]. 1677: a' Vármegyéken és Székeken-is a' processus, a' Táblai processusokhoz accomodaltassék, ott-is ha kívánnák a' Causansok egyszer, ad literas, vagy ad humana testimonia kibocsáttassanak, második Székig, és akkor Törvény pronunціáltassék [AC 180].

2. vminek ítéltetik/nyilvánítatik; a fi declarat drept ...; als etw. verkündigt werden. 1762: az kik ... hűtösök voltak ... az miket el p(rae)daltanak uagi mint hűtös emberek léuen ... keuano(m) à Jure fidefragusok(na)k p(ro)nunціáltassanak [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

Szk: nyilvánvaló kurvának ~. 1739: Fogarasi Mária ... Rettegenis nyilván való kurvának pronunціáltatott [Dés; Jk 299] * **nyilvánvaló paráznának** ~. 1694: ugy tetczett a' sz: Szeknek hogy ... nyilván való paráznak pronunціáltassek, ligab(an) vettessék^a [SzJk 282–3. — ^aPaládi Kata] * **rebellisnek** ~. 1710: Ő magában sokat tanácskozván, nem tudá magát determinálni, mert a vitézlő rendek tanácsát sem jóvallja vala, gondolván, hogy az egész székelység a fejedelem és ország hűségiben lévén, azok ellen a fizetett haddal magát meg nem oltalmazhatja, és ha fegyvert fog az ország ellen s succumbál, ugyan valóban rebellisnek pronunціáltatik és condemnáltatik [CsH 118–9].

3. vminek nevezetik; a fi numit într-un anumit fel; irgendwie genannt werden. 1764: az mely erdő ... Keresztes nevű erdőnek pronunціáltatott ... mind ez mái napig ... bekessegesen birtak [Csombord AF; JHb XXVIII/64].

4. kiejtetik; a fi pronunțat; ausgesprochen werden. 1751: (Toma és Timofi) két Proprium Név, egjmástol annyira meg különböztető, hogy nállunk a' Kalugereknél Toma ugj Pronunціáltatik, mint Szoma oláhu Toma, deáku Tomas vagj Tomus (!) [Nsz; TL 42 Johannes Marcus (50) vall.].

pronunціáltatott kimondatott/hirdetett; care a fost pronunțat; verkündigt. 1745: Constal az Ns Vár(me)gye ... in Possessione A. Jára indicalt s celebratott sedriajan pronunціáltatott ... Deliberatumából, hogy az J. Incze Klára sok rendbéli emberek meg tsalásáért, pénz találsnak szine alatt, denunciatott (!) [Torda; TJKt II. 87]. 1765: mind két feleknek allegatioji as examen revocatatvan, világosan ki jönnek a Novizás Anak mind szinte az első Documentumok szerént pronunціáltatott Deliberatumban, ki irt tselekedetei, melyekért a lett Sententianak alteraltatása éppen törvéntelenséget okozna [uo.; i.h. V. 265].

pronusz vmire hajlamos; care are înclinație/dispoziție spre ceva; zu etw. neigend. 1722: ez a Grobinus Paraszt ember az gonoszságra pronus, amit az adversariusok közül valaki cleiben ád, könnyen imprimalodik, affélére docilis [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

propagálódik tovább él; a se propaga/transmite; weitergegeben werden. 1723: minthogj a magzatokban propagalodik az Isten Háza, mint a külső veszendő jobban a mik (!) marad hadjak édes magzatoknak [Kv; KvRLt VII. 19].

propendiál előrehajlik/függ; a se înclina formind o ieșitură/proeminență; hängen, sich nach vorne beugen. 1727/1751: ha az Actornak semmi külső Documentumok nem volnais, vagynak mindazáltal olyan belső bizonyággi mellyek ... elegendők volnának, ugy mint Primo Ipsa Loci Controversi situatio az Mihály Havassának maga természeti állása, mert az Primo ipso naturali Situ suo propendiál, hajol, és füg mediáté quidem Kápolnás oláhfalura^a [CartTr II/XXX. 5 határmegállapító ítéletlev. — ^aU].

propenzió hajlandóság; propensiune, înclinație către cineva/ceva; Geneigtheit. 1678: egy levelet kellene Kegyelmednek íratni urunk neve alatt az lengyel királynak jó formában meg kellene köszönni a király jó affectióját s propenzióját, hogy az magyarok segítségére országában hadat engedett fogadni [TML VIII, 167 Teleki Mihály Nálači Istvánhoz]. 1760: Keczei Sándornak sokrendbéli

atyafiságát s hozzá való propensióját gyakran tapasztaltam [RetE 101].

proponál 1. előad/elmond; a spune/relata; vortragen. 1589: Lattiak varosul az sok per patwart ... a' successio dolgaban ... zollottak így varosul, hogy ez leowendeo gywlesygh gondolkoggyanak rolla, Akkor penigh Biro vram eo kgme p(ro)ponallia eo kgmek eleyle [Kv; TanJk I/1. 115]. 1615: Minek előtte azért mi az Diuisiőhoz kezdettünk Verner Georgy Uramot erős hűttel megh esküttettük, hogy minden nemw iokot az Oszlasra eleo hoz, ad es neuez ... tudakoztunk az Adossagok felől kikkel masok(na)k tartozot ekkeppen proponala mi előttünk [Kv; RDL I. 96b]. 1653: Mivel hogy Fejérvári Istvan be akarván kövedzeni az Czehban, hivatvan azert; megh akarván erteni akarattyát proponalá, hogy őis az tarsasagban akar kövedzeni, de az rend tartas szerint dilátálak ő kgmek [Kv; MészCLEv.]. 1657: midőn császárnál audientian lévén az egyéb dolgokat proponáltam volna ... császártól magam kértem audienttiát néki [KemÖn. 117]. 1677: ha mikor, és miben valakik az Ecclesiának épületire nézendő ... tetszéseket communicalni akarják ... a' közönséges Egyházi gyülekezetben tarozzanak proponálni, és ... opiniojakat a' közönséges gyülekezetnek censuraja alá submittalni [AC 2]. 1733: mi el menek az ő kegyelme szavajit Proponalok [Albis Hsz; BLev.]. 1748: az Mlgs Báro Urtol az vásár iránt mű előnk(b)e adott punctumokat és Conditioikat eo kgminek proponalok [Mezőmadaras MT; IB].

Szk: *bőségesen/bő szóval* ~. 1619: Istennek szent áldásból az Felseged írásához elég üdöm lévén, articulatum őnagyságának bőségesen proponáltam | Ezek után bő szóval proponálám azt is, mondám, hogy: Az lovaknak, szabólyának, botnak, kaftánnak elküldését Nagyságod az lyának, Mehmet pasa uram izenetre s írására hadta vala [BTN² 322, 325] * *szóval* ~. 1664: ne nehezeltje az mi kegyelmes urunk ő nagysága előtt ez dolgot szóval is proponálni [TML III, 143 Zólyomi Miklós Teleki Mihályhoz]. 1745: Baro Haller György ur proponalá szóval, hogy ... arra Személyek által az ... edes Attyokrol maradt Almási, és Gorbai Jóságokot midőn fel-osztották, nagy mértékben megtsalódott volna [Kv; JhBK XXVI/4].

2. (törvény előtt ügyet) előterjeszt; a prezenta (o cauză în fața instanței); vor Gericht vorlegen. 1571: tettzek nekwnk hogy wdwar byro wram ... Megh hyhatthya p(ro)curatorat, ha tyztan wtolsó dologba volna is eddegh kegyeg chak walamy exceptiokkal proponaltak p(ro)cedaltak [Dés; BesztL 3491 Gabriel Kabos Belsőszolnok megyei „comes” jel.]. 1592: Az mint ... az elseoöörý propositionban proponaltam mostis azon fellýw meg Jrt terheket keüanom meg az teörüentől felőlled mert en ezekben artatlan vagyok [Uszt]. 1593: Meg Erteöttem az Actrix minth proponal en hozzam en Jm ... Jlljen walazt tezek^a [Szu; i.h. 9/45. — ^aKöv. a részl.]. 1634: Barczaj Sigmund uram, felesége ellen ugi mint Kakoni Ersebet ellen, Propositioniat az z. zek előtt proponalvan es abban niluan valo paraznanak, órdón-gósnek, varaslonak, elete utan mereggel valo olalkodonak, jelenven lenni, kivanía az zent zektől hogi biszonios Utromokkal exmittaltassek, hogi az propositioiabon allegaltatot dolgokat villagosson docealhassa [SzJk 43]. 1640: az Al peresek az Uyab Itiletet Producaltak volna, az Vyab Itilet mellett azt proponalok, hogi az A praedecessorának akkori Juramentuma ... annihilatott volna [Mv; DLev. 5]. 1644: Az A Bojer Ztanczull Causaiat ez keppen Proponala [Fog;

Berz. 17. XII/36]. 1648: Kapusi Szabo Andras citaltatua(n) obligatoriaia melle Velczer Martont, es actiot movealua(n) ellenne proponallia hogy az fl 87 firintról éppen nem contentalta [Kv; TJK VIII/4. 265]. 1669: mely dolgot ugyan az Törvény szeken proponalais Nagy Mihaly Ura(m), mivel Veres Matene Aszszonyom ilyen szokkal diffamalla Nagy Mihaly Uramat [RLt I]. 1734: Litigalodvan az I. az Actor ő kglmével ennek előtteis ezen Repulsiojaért assignalt ratioit ezen sedrian proponalta [Torda; TJKt I. 39]. 1751: Albisi özvegy Bartok Gáborné ő kgle Instantiaja által proponállya, hogj ... ő klmek^a ... a' Dálnoki Réten Sajgó nevű ... egy Darab széna fűvét erőszakos képpen el vették [Altörja Hsz; BLev. — ^aElőtte a nevek fels.].

3. jelent; a raporta; melden. 1583: mikoron Biro vram zembe leót volna az papanak es eo felsegenek keowetewel, az keowetis vgian ezent p(ro)ponalta, hogy eo felsegenek el vezgetet tanacha ez Seminariumnak^a meg lethé [Kv; TanJk V/3. 271b. — ^aTi. a jezsuitákénak]. 1602: Megh ertettek eo kgmek egész varosul biro vramtol be gyeotesnek okat proponalvan eo kgme az plebania haznak plebanos nekewl valo vacalasat [Kv; i.h. I/1. 404]. 1693: Bethlen Samuel Vr(am) az Petki Árvák iránt Kgldele valo Controversiáját az Nemes V(á)r(me)gyének proponálván, az Nemes v(á)r(megye előis vette vala, de ... magát Gubernátor vrunk interponalván, Bethlen Samuel vr(am) halasztotta ő közelebb esendő Nemes V(á)r(me)gye törvényes Gyűlésére [Fejér m.; Ks 67. 46. 21]. 1738: Nemes Városunk Malma gáttýán(ajk) immincaló ruináját, magok kötelességek szerint proponálván Malombírák atyánkfiái ő kgmek ... Concludáltuk ... hogj minden ökrös és lovas atyánkfiái ... vecturázzanak azon gát éppítésére egy egy szekér veszszöt 's egy egy szekér tövisset [Dés; Jk 308b].

Szk: *publice* ~. 1705: az úr publice proponalá, hogy ... a mi jó és örök emlékezetre méltó kegyelmes urunk megholt légyen 5 Maii, kinek ... helyébe succedált mostani kegyelmes urunk, József király és császár [WIN I, 450].

4. javasol; a propune; vorschlagen. 1583: myerthogy zantalan fogiatkozasokat lathnak varosul ... Azert vegeztek ... hogy Nem chak azokrol Akiket Biro Vra(m) p(ro)ponal, hane(m) egieb fogiatkozasokrol is vegezhessenek [Kv; TanJk V/3. 275b]. 1603: Az czepetlen búza be hozassa felől ő kk uarossul voxot kerdüen az mikeppen Biro Wram proponalta volt [Kv; i.h. I/1. 448]. 1639: Proponalak hogj miuel Gyulaj Ferencz Deak, es Lakatos Peterne Annnyokkal Barta Mihalneual atyafiu gyermek uolt ... az edes Annnyokrol Giulaj Bartha Mihalnerolis az meli jok az vnokaiara Geczire voltanak volna, azokat elseoben Excidalnok, es eo kigyelmanek kezebe adnok [Kv; RDL I. 116]. 1731: Hadnagj Nztes Dálnoki Dániel ura(m) ... proponalta az Gatnak meg epitteteset, melyel ha az Nemes Város nem gondol ... eo kgme oka ne légýen^a [Dés; Jk 415. — ^aTi. a bekövetkező kárnak]. 1738: A Tktes Nms V(á)r(me)gje, az Hidhoz Conferaladó 200. Rh forintok ki adattatásának bizonyos Conditioikat proponálván, Nms Városunk(na)k, Nms Városunkis Compromittállya magát ez alább specificaladó Conditioikra [Dés; Jk 503a]. 1793: proponalá T. Esperest Intze Mihály Uram, hogy ... a' melly Gravamenjei volnának az Eklesának azok adassanak bé a Mlgős Fő Consistorium eleibe [Kv; SRE 290].

5. imát mond; a spune rugăciuni; beten, ein Gebet sprechen. 1677: October 11. Az Melt. Erdelyi Fejedelem Apafi Mihaly kgimes Ur(un)k leánkajat Annor(um) 4. szolította ki l(ste)n ... Hora 9. lótt koporsoba(n) tétetése, maga(m) p(ro)ponalva(n) ez alkalmatossagal [PatN 13b].

proponálandó előterjesztendő; care urmează să fie înaintat/prezentat; vorzulegen. 1698: adattak eő Fe(lse)-getőł előnk(b)e) Kgyłtek(ne)k országhul proponálando bizonyos dolgok [UslLt IX. 76/38 gub.].

proponálás imamondás; rugăciune, rugă; Beten. Szk: *halotti* ~. 1675: Radnothi Papságombeli jövedelem(ne)k ... seriesse ... Keresztelesért egy öreg kenyérrel es egy tyukkal ... halotti proponalasért flo. I [PatN 44a].

proponálhat 1. előadhat, elmondhat; a putea prezenta/relata; vortragen können. 1677: A' Fiscale bonumok ... a' Fejedelmek által a' Privatus Possessoroktól ... recuperatassanak ... úgy hogy kínáltassák-meg summájokkal ... és ha valakik ... nem akarnák levalni ... igasságokat a' Fejedelmek s' Tanács előtt proponálhassák [AC 44].

2. jelenthet; a putea raporta; melden können. 1664: Kegyelmed azért, tetszett az tanács uraknak, csak continuálja útját és instructiója szerint proponálhatja ott kinn, hogy már az kételenség és erőszak cselekedeti ő nagyságával, ha el kell menni [TML III, 145 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1690: Henter Mihály hívünk által is ennek az szegény hazának sok féle terheltetését proponálhattuk az Meltosagos G(e)n(e)ralnak ő kglmenek [Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut.].

proponált 1. javasolt; propus; vorgeschlagen. 1710 k.: Acton mindjárt méné Bécsbe, a tőlem ő felségének proponált Penetralia és commissio és személyem ellen [BÖn. 925].

2. előirányzott; prevázut; vorgesehen. 1717: Méltóságos Com(m)endans G(ene)ralis Excellentiája parancsolattjából proponált Summából igirtünk 350 000 Rh f. melyekben Computáltatik à Militia alimentatiójára négy téli holnapokra való buza, Zab, és Széna [KvLt I/220 gub.].

proponáltat 1. előadat, vki tudomására hozat; a face să fie prezentat; vermitteln lassen. 1671: Ez mostani Gyűlésünkben proponáltatván Nágd, hogy a' Váradgyai és Fogarasi hidak el-pusztultanak, melyeknek meg-éppítések felől prospicialnánk úgy, hogy éppíthetnének-meg, mellyet consideratioban vévén concludatunk úgy felölle, hogy mivel magunk-is, szegénységinkel edgyütt el-pusztultunk és el-romlottunk, a' kik eddig építették ... ez után-is azok építsek [CC 35]. 1677: Udvarhely Várának állapotját ő Naga^a az Országnak proponaltatván, a' mit egy akaratból a' magok javára és meg-maradására valot, a' közönséges igasságnak modgya szerént, abbol az Ország végez, azt követi [AC 26. — ^aI. Rákóczi György]. 1704: Kimegyünk hozzájuk^a tractára, a papok is kijűnek velünk, proponáltatják velem a dolgot, de semmi haszna kérésűnknek nem lévén, visszamegyünk [Kv; KvE 243 VBgy. — ^aA kurucokhoz].

2. (törvény előtt ügyet) előterjesztet; a face să fie prezentat (o cauză în fața instanței); vor Gericht vorlegen lassen. 1644: Barla Mihály Proponaltattia legitimus Procuratora által, Beleőni Nagi Janos által, hōgi nem tudatik mi okbol az ő felesege tőlle el ment ... tőlle absolutiot kiua(n) [SzJk 61]. 1674: Nimett György proponaltat felesége Salamo(n) Borbara ellen ... Mert ... Gyermekek el egette [i.h. 138]. 1776: kegyelmed ellen akár Compareállyon ... s akár ne ... Actioját az Exponens bővebbenis ... proponáltatni, és mindeneket a' mit a' Törvény s igasság, és ... emánált Felsőges

Királyi és Gubernalis ordinatiok magokkal fognak hozni ... kegyelmed ellen el követni s követeteni el nem mulattya [Ne; DobLev. II/484. 2a].

3. javasoltat; a face să fie propus; vorschlagen lassen. 1668: En alkalmasabbat Kegyelmednél elmémrel fel nem talállok. Pelei Ferenczet bár beküldené Hedri Benedekkel együtt Kegyelmed, proponáltatnám, ki tudja, vak a szerencse [TML IV, 396 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1671: Hogy az Országnak Libera Electioját, semmi úton nem impediállyá tellyes életében,^a hanem azt az Országnak meg-szerzeni igyekezik, és senkire az Fejedelemséget nem trasferállyá, nem-is tractál arról senkivel-is, sem az Országnak soha nem proponáltattya [CC 14. — ^aKemény János fej.]. 1709: Az ország között proponáltatta urunk, hogy az sok gonoszság zabolázására az státusok valami rövid törvént csináljanak [SzZs 269].

proponáltatik 1. előadatik/terjesztetik, tudtul adatik; a fi prezentat/relatat; vorgelegt/unterbreitet werden. 1657: mihelyt az portán az dolog proponáltaték, mindjárt tractában s alkuvásban elegendének az fejedellemmel [KemÖn. 193]. 1662: Az palatinus Kassához tartozó felföldi 17 vármegyéknek gyűlést tétetvén, a segítség felől való kívánság Boldvai Márton által proponáltatott vala [SKr 626–7]. 1710: Bánffy Dénes már rab lévén, a fejedelem országgyűlést hirdete Fejérvárra, és a státusok előtt proponáltatik Bánffy Dénes dolga [CsH 120]. 1761: Szeniási Josephné Aszony(na)k Circumsp(ectus) Dési István ő Klme ellen bizonyos arany munka béli kára proponaltatvan ... léptenek ilyen compositiora [Kv; PolgK 43]. 1771: proponáltatott Nztis Farkas Jánosné Aszszonyom ingyen offerált Ajándéka a' külső Templomba való egy orgona iránt [Kv; SRE 229]. 1826: Proponáltatott az, hogy erdeinkbe nyáron által lakni szokott farkasok és medvék csak egy nyáron is többet mint 10–12 darab marháinknál elpusztítanak [Árkos Hsz; RSZF 221].

2. javasoltatik; a fi propus; vorgeschlagen werden. 1677: Vegeztetett volt ... hogy soha a' mint eleink ... úgy magunk és posteritásink-is immaturus gyermek Fejedelmeket ne válaszszanak, sőt ha proponáltatnék-is, ahōz hozza ne szollyanak [AC 29]. 1760: Werestői György Uram ő Kegyelme ... a' maga Parochialis Házához hivatván, a' Kolosvári ... Reformatum Consistoriumot ... proponáltatott ő Kegyelme által. Hogy mindeneknek előtte az Ecclesiái Fő Curatort kellenék denominálni [Kv; SRE 191]. 1794: proponaltatának ... Tek. Senator Rathnotfái 'Sigmond Uram, és Notarius Etsedi Jősef Uram ő kigylmek, kik közzől egyik választatnék Fő quártsan(a)k [Kv; SRE 230].

proponáltatott javasolt; care a fost propus de ...; vorgeschlagen. 1657: az fejedelmek offerálták vala, hogy lenne generalis exercituum christianorum contra Turcam, melyre igen inclinatus is vala ... ha ... több, olyan hatalmas dologhoz szükséges, az fejedelemtől proponáltatott mediúmok suppedítaltatnak vala [KemÖn. 84–5].

proporció 1. arány, arányosság; proportie; Proportion. 1580: ekedigh sok keppe(n) esset ez ado zedesbe fogiatkozás, hogy egyenleo proportiot es aequalitast az bezedesbe nem tartottak [Kv; TanJk V/3. 205b]. 1662: Ettől az ceigházbástyától ismét észak felé ismét egy nagy erős temérdek kőfalt vitetvén elő, az Aranyos-bástya ellenében való illendő proportióval való bástyát is épen felrakatta

vala^a [SKr 299. — ^aI. Rákóczi György]. 1721: a' közönséges Contributiok, éjenes, és kinek kinek tehetsége szerint valo proportioival, vetesse(ne)k fel | A Repartitiokbannis olly proportiot keres, mellyel a Hellysegeknek, nem csak tehetsége, hanem eddég Viselt Terheis aequilibráltassék [Ks 18. XCIII gub.]. 1771: Ha a' Possessorok, és Lakosok a' pascuumra hagyatott helyeket akarnak változtatni ... azon pascuumra hagyatott helyek cultura alá vétetődven, abbanis mind a' Somlyai, és Lugosi részek között a' proportio observáltassék, kinek kinek a' magáé ki adattassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 29a]. 1817: A' Nemesei és Civilis részről benn lako Birtokosokból választasának ugyan a' benn lako Birtokosok által tizenkét Magistratualis Senatorok, úgy hogy Hat nemes, hat Civis Sze-mélyekből állyon, ittis a' Religionis Proportio observáltatván [Szu; UsszLt VIII. 68]. 1822: Az edgyezes szerént az első pontban kitett 60-vasat minden ember akadály nélkül ki vehesse ... a' két napus és egy napus a' szerént a' proportio szerént [Gyéressztkirály TA/Torockó; TLev. 9/28].

Szk: igaz ~ szerint. 1744: a' Mlgs Reg Gubernium ... committalt volt Háromszék(ne)k, hogy a' Szegénység ereje felett ne terheltessek, hanem igaz proportio szerént imponáltassék nekik az adozas [Hsz; INyR] * igazságos ~val. 1714: az Szomszéd Országokból ide költözött s eddig itt Commoralo Sellerek eszre vévén, hogy eddig here módon masok Szárnya alatt Continualt létek es elődések, igazságos proportioival Circumscribaltott, es rendes Szolgálat p(rae)scribáltott, nem akarják Szokott természeteket változtatni [WassLt a gub. Nsz-ből].

2. (vmiből) arányos rész; parte proportionālā (din ceva); proportioneller Teil von etw. 1726: Vadnak templom selléri is olyanok, kik az magok proportiojokat is bírják, a templom jószágát is, mégis csak felire contribuálnak [Somlyó Cs; SzO VII, 320]. 1742: A mezőn lett Aporiana proportio nem correspondeál a Falub(an) a Possessor Uraktól observáltato mostani proportioival, mivel a mezei proportio szerént a Faluban is tizennyolczadosnak kellene lenni ezen Mi resznek [Aranykút K; Ks 4. VII. 1]. 1793/1794: Benedek Ferentze Mogyorosi Susánna p(rae)tendálja, hogy mivel a régi osztályba, a Convidens Attyafiaival egyenlő capacitasu Nyil adatott Bagoban, és Aszszony népén, most pedig a' Köz földék fel osztásával Bagoban a convidens Attyafiainak Nyilja nevedik, tehát ezen nevedésből p(ro)portioja meg ítéltessék | a Commissio ... a fennebb specifice le irt három principalis Nyilakot ... a' három részen lévő Compossessorok(na)k birodalmában botsátotta a' Nyilak szerént. Ezen principalis Nyilaknak ... ajobb részekre leendő fel osztások aránt ... a Bágyoni részen álló Compossessorok ... úgy jelentik ki magukat, hogy magok között Attyafiságoson kívánják a' proportiot ki tsinálni, és el osztani a' Commissionak további elegyedése nélkül [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 8b, 22]. 1801: fel vészszük Ori F. István ő kegyelmét, mint ahöz értő Geometrat; az kinek-is kötelessége léssen ... különösen arra vigyázni, hogy se a mi inspectorunk(na)k parantsolatját, se pedig a Tekintetes Generalis-szek(ne)k ... hozott ítéletét, úgy a mérsben se a proportio ki tsinálásában a sokszor említett Deliberatumok értelmén tul tellyességgel ne lépjk [M.zsombor K; Somb. II].

Szk: ~ba vesz vki részébe belevesz/számít. 1822: a' Tks Bartok Adám Ur szőlőjében egy olyan nevezetes nagy

Alma Fa vagyon, hogy pártját nem igen lehet tanálni; tehát az proportioban vették ... tehát ők^a azon Alma Fával a' két szőlőt adaequalva lenni gondolják [Szentbenedek AF; DobLev. V/1256. — ^aTi. a becsűsök].

proporciójú (vmilyen) arányú; de o anumită proporție; von irgendeiner Proportion. 1729: Vagyon egy szép proportioju rako fabol épült házocska mellette lévő oldal kamaráscájával edgyütt [Buza SzD; JHbK V/2]. 1775: Azt is meg kell vala gondolni, hogy incestus, mert Wesselényi Farkas úrnak a nagyanyja, Boros Borbára egytestvér volt a Bánffy György úr nagyanyjával, Boros Katával. Más az, hogy felesége is szebb Wesselényi Farkasnéval, mivel kised ugyan természetben, de szép proportiójú és ábrázatú, Wesselényiné pedig hosszú, vékony, halovány, sovány, szőke asszony [RettE 358]. 1787: Sajnárr András ... kövér szép Ember ... Ábrázatjának minden állása szép közép proportioju, világos kék szemű [KLev.].

proporcionál arányosít; a proporționa, a stabili anumite proporții (în raport cu ceva); proportionieren. 1731: seminemű proventussa az Malom(na)k egjebre ne fordittassék, amig ezen determinationk szerint kinek, kinek per seriem Proportionalva(n) Contentumot nem Tesznek [Dés; Jk 416–7]. 1739 k.: midőn a' négy Curiat három Nyilba tsinálták Nyil volt a' három Atyafiakra nézve, Nyil volt 's még pedig accuratē elaboralva épületire nézve midőn a' két Curiat Oltszemin, az egy Bodokit p(ro)porcionalnak; ha épületire nézve nem volt aequalis, miert hogy tempore Divisionis nem Contradicaltak [Hsz; Ks 22. XXIIb]. 1781: a' mennyi vas és atzél kívántatik esztendőre a' Verő részihez képest proportionalva(n) annyit a' verőbe ki szakasztván ... bé adni köteleztetvén ... és abból ... a' tized ki ne vétessék [Torockó; TLev. 9/20]. 1793: a birtok alatt lévő Köz földék, az már defigált antiqua Sessiokhöz képest p(ro)portionalva fel osztassanak [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 8a]. 1827: (A) meg edgyezett Felek magok között az Irtásokat e szerént proportionálták azután hogy mostan is azon meg állottanak, hogy az antiqua Sessioik Száma ugy és azon Számmal vétetődjk fel, mint amint az általunk elsőbbi Itt létünkkor figáltattott vala [Erdősztygyörgy MT/Mv; TSb 51].

proporcionálás arányosítás; proporționa; Proportionieren. 1768: Az hat Gyermekek között, hat Caput Bonorumnak ki szakasztasa, melly szerint légven a Nyilak(na)k proportionálása [Mv; Ks 19/I. 6-hoz].

proporcionális arányos; proporțional; proportional. 1710 k.: Kivánék a fejedelemmel való szembenléltelt gráciája megköszönésére supplicatio által, de a rettenetes nagy méltatlanságnak proportionalis szegénylése, és megháborodása miatt azt a választ írá: Más házunknál jó szívvel látjuk ő kegyelmét [BÖN. 690–1]. 1805: (A) Patzalai osztózo Successorok 1791dik Esztendőben Aprilis 20kán véghez vitetett meg intés szerént meg kinaltatván az Alpereseket ... azon(n) Forrói Tóó-Hellynek proportionalis Zállog Summájával ... a Jobbágyságon lévő Alperesek ellen véghez vitetett Törvényben hívások mellett indított ... Perekben ... kívánták a' kereset alá hozott zállognak ... egy nyoltzad részén kívül lévő több részét ... meg ítéltetni [Ne; DobLev. IV/887. 1a]. 1821: Borberek Josef ur ... két rét beli proportionalis részét ... által adá Tekintetes Dobolyi

'Sigmond Urnak [Nagylak AF; i.h. V/1045]. 1830: erdő pásztor Orga Onuly fájdmát, és szenvedését a s(ze)rint, a' mennyibe, az Executor Tiszt Urak által legitimáltatni fog, meg fizessék, hogy ennek proportionalis magokra háromlo részét Complánállyák [Szentbenedek AF; i.h. V/1162. 2a].

proporcionált 1. arányosított; proportionat; proportioniert. 1798: A' Felső nyíl ... hossza 520. 8l proportionalt szélessége 178 1/6 [Ilyefva Hsz; BLt 2].

2. arányos; proportionat; proportional. Szk: ~ orrú. 1832: Ádám Lórintz ... proportionált orrú [DLt 28 nyomt. kl].

proporcionáltatik 1. arányosítatik; a fi proportionat; proportioniert werden. 1723: a penzek(ne)k Currens árba belső valorokhoz proportionaltassék, és ne defendaltassanak se a' vévők, se az adok [Ks 18. XCIII gub.]. 1756: Alányi Thoagyer még eddig csak egy forint taxát praestálván, azon kell lenni, hogy taxája a több Sessiokhoz proportionáltassék [Déva; Ks 94. 24. 3]. 1781: a' vasnak árba ... a' vajda Hunyadi vas árához képest proportionaltatvan az udó és Emporium állapathoz szabattassék [Torockó; TLev. 9/20].

2. arányosan elosztatik; a fi împărțit proportionat; proportional aufgeteilt werden. 1726: Az actu Meg kívántatott költségeknek exolutiojára ... Vettett ... flor hung 600 Melyből Minden Lineara proportionaltatik flor hg 200 [Kv; JHb XLII/123]. 1793/1794: Mely három rendbéli Nyílak, minek utánna az lehetőségig é szerez proportionaltattanak, és a' Compossessorok által helyben is hagyattat(a)k volna Nyíl vonás szerént jut* [M.bagó AF; DobLev. V/739. 21a. — *Köv. a három nyíl örökseinek fels.].

proporcionáltatott arányosítottatott; proportionat; proportioniert. 1804: nem lehet hogy az Erdőktől egészen el fogattassunk, annyival is inkább Nem lehet hogy azon Tselekedetünkért ... büntetessünk, meg pediglen nem a' Tselekedethez proportionáltatott Büntetéssel, hanem tsak-nem ily' el viselhetetlenül [Torockó; TLev. 7/11].

propozíció 1. előadás/terjesztés; prezentare, relatere, expunere; Vortrag. 1582: Megh ertettek eo kegmek az Be Iratas dolgat biro vra(m) p(ro)positioiabol ... vegeztek eo kegmek varossal ... hogy Ennek vtanna az varos konywebe senkit be Ne Irjanak az varos hyre nelkwl [Kv; TanJk V/3. 250b]. 1594: Eo kegmek varosul megh ertettek Biro vramnak propositioiat az Keozep Kapubeli Toroni eppületi feleol | Ertik varosul eo kegmek Biro vramnak p(ro)positioiat, Minemew Nagy es sok fele keoltseg talalta volna ... ez zegheny varost [Kv; i.h. V/1. 232, 238]. 1618: Mikor mind elvégeztem volna propositioimat, és kedvesen s csendesen meghallgatta volna, első objektuma is ez lón erre [BTN² 113]. 1620: Megh ertek eo kglmek varosul, hagiót Biro vram propositiojabol, az kwlcomb kwlcomb fele sok zwksegeket, postalkodasokat, es Zekerzeseket [Kv; TanJk II/1. 296]. 1678: Mikor minden propositioimat elvégeztem volna, ekképen felele, jól jüttél, jól beszélz, de nem régen egy tökéletlen hazug ember jütt be* [TML VIII, 136 Besse nyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból. — *Ti. Paskó Kristóf]. 1730: (A) propositioinnak meritumat, az mint hogi bizom az Tisz. Exactoria kégies assumtiojára, ugi consolaltatásomat is alázatosan várom, a Tisz Exacto-

riától jo Uraitmol [Kv; Szám. 56/XIX. 27] | Nemes Városunk Hidgjainak szer felett valo Viznek áradása miatt lőtt el romlasi és el vitelei, úgy annak renovaltatásának Tehetetlenségünk iránt valo propositiojara, és az Mgos Regium Guberniumnak alázatos Instantiank által lehető Consolatiok remenlése végett Expedialtuk Kolosvárra Nztcs Irsai Istva(n) Atyánkfiát eo kglmet [Dés; Jk 401].

2 perbeli előterjesztés; prezentarea cauzei într-un proces; Vorlegen im Prozeß. 1592: Az mit az Euicor Allegallia p(ro)positioiaba(n) hogi eo Menty Theoreok Gergelt, de akarna hogy szembe lennenek azok kikkell Componalt tudni illik Gegeo Balintal es Veres Janossal | Az mint peng az elseozeördy propositioimban proponaltam mostis azon fellywl meg Jrt terheket keuanom meg az teoruentól felölled mert en ezekben artatlan vagyok [Uszt]. 1606: vicinüssit* p(ro)testatio mellett mys ugián azokat neüeszkw mellyeket az Actorok neüeztek p(ro)positioiokban [i.h. 18/12. — *Ti. a földnek]. 1617: mostannis csak azt mondom, mint propositioimbanis megh mondtam, hogi az lk engemet ... diffamaltanak [Kv; RDL I. 11]. 1625: (A felperes) p(ro)positioiaban azt asserallia hogi feöldere mente(m) | docealok hogi igj uagion az mint p(ro)positioimba(n) meg irta(m) [Uszt 80a, 103a]. 1629: mind az ket felnek propositiojabul illien deliberatiot tünk [M.gyerőmonostor K; Told. 1a. 1]. 1646: mi erre azt mongjuk mint az első p(ro)positioiban megh monduk, hogi az becülletes Tanaczj megh hatta hogi mindeneket megh adgiak [Kv; Tjk VIII/4. 113]. 1677: in prima Sede párt vévén az In Causam attractus az Actornak propositiojában, de proxima subsequenti Sede, a' pár vétel mellet semmi exceptioik de condescensio-ne ne lehessenek [AC 205]. 1683: Ertem Kgd ellenem valo sullysos propositioiat es Actioiat, a' mellyekb(en) semmi vetkem nincsen ... azert mind azokat mindenekben simpliciter tagadok [Dés; Jk]. 1689: Látvá(n) az Aszszony-nak propositio szerint igasságát, Urá(na)k két uttal valo mellöle család el menését ... divortialtatik [Szjk 235]. 1702: Mint hogy vilagoson Constal Horváth sigmond Vram Propositioja szerint hol eset az patratum ... propositioian meg áll [Dés; Jk 332a].

Szk: irt ~ írásban benyújtott előterjesztés. 1616: ezen Incatta az fel peressek be adott irtt propositioira ugyan irasban felelően allegalya azt, hogy az mikor az Colossi So Aknat meg arendalta Bathorj feiedelmen üdőieben, az miczoda igassaggal önekj inscribaltá volt, akkeppen birtta volt [Kv; RDL I. 100] * szóval való ~. 1597: Sententia Sedis. Miül hogy zoúal valo p(ro)positioiaban az Actor az rah tamadasert vt allasnak terhen zollott, es zablia vonas-erth halal akaraso(n)nis ... Az bizonsagok pedig megh vallyak az vt allast, es zablja vonast, Az vt allasert 24 ghira(n), Az zablia vonaserth halal akarasnak terhe(n) vagio(n) az J [Uszt 12/19].

3. indítvány, javaslat; proponere; Vorschlag. 1659: Igen méltónak ítéljük, az Nagyságod propositioja szerént, hogy az portuson való kereskedés és jövedelem, az porta contentatiojára fordittassék egészen [EOE XII, 224 egy-i art.]. 1671: Gyűlések alatt mikor a' Fejedelmek elsőben ki-küldik az Propositiot, más új Propositioik annak utánna ne annectaltassanak, mellyek a' Gyűlést prolongálnak [CC 24–5]. 1705: Ma ... felgyűjték a statusokat propositioira [WIN I, 490]. 1740: Bornemisza soguram ... két napot ... el várt, gondolván hogy az harmadik napon fordul ele az Inspectorságrol valo propositio [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1747: Az ... más két Atyafi ... ezen Propo(siti)ot ... minde-

nekben helyben hagván ... kinek kinek rata Portioja excindaltassék [Torda; TJKT III. 113]. 1764: Hozzá adatván az főcéhmaster és öregek propositiójokra ez is, hogy megigazíttassék, hogy tudni illik eddig az inasok szegődségéből esni szokott jövedelmecskének felosztása az nemes céhben közönségessé tétetett vola (!), mely ennek utána abrogáltassék [Dés; DFaz. 23].

Szk: ~t tesz. 1704: Ma reggel várjuk vala a generál kemény izenetit, aminthogy Acton uram fel is jöven és az Gubernium is kijöven Acton urammal, ilyen propositiót tön [WIN I, 165]. 1710 k.: Gróf Seau bizony sokat intette, sőt a státusok közé bé is jött és erős propositiót, protestatiót tett, hogy a dohányért és a verébfejekért vont pénzt adják vissza a szegénységnek, mert az felmegyen 80.000 forinttra, de bizony semmit sem használt [BÖn. 902].

propositum 1. előterjesztés; relatare, afirmație, propoziție; Vorlage. 1806: Gyergyószárhegyi nobilis Pál Ferenc gyalog katona ökegyelme, ugyan szárhegyi providus Illýs József, ut actores, törvényben idézven valami szénabéli károk aránt ... mely ... Erdő Szád nevezetű helységben a magok tulajdon helyekről ... vészett volt el, amint az actorok magok propositumaiból ki tetszik [Szárhegy Cs; RSZF 263].

2. indítvány; proponere, moțiune; Vorschlag. 1718: Amely propositumokat elhallgatván, tiszteletes Kolozsvári Pál uram a mű communításunknak vagy eklézsiánk képében ... submissive mondja nagy alázatosan ... ha ugyan oda kelletik cedálnunk⁸ [Kv; Kve 298 Szf. — ⁸Az iskolát a katolikusoknak]. 1733: Mlgos Fő Ispán ... Torma Miklos urunk proposituma az Hogj az T. Ne(me)s Universitat praeviae requisitalta volt ... hogj Ferenczi Istvá(n) Atyánkfiát Assessorságra Candidallya [Dés; Jk 433b]. 1738: cselekedné azt a Tktes Nms Tanács és Universitas, hogy mind két részről valo sellérek egyenlő képpen éltetné(e)k. Melly Propositumot helyesnek ítélvén a T. N. Tanács és Universitas, resolvált hogj ... a Tiszt. Ref. Eccle s Parochialis Háza(k)hoz tartozó ... emberis, a Contributio alóli immunitátassék [Dés; Jk 495b].

3. szándék, terv; intentie, plan; Absicht, Plan. 1674: Paládi pedig Konstanczinápolyban ment bizonyos vásárlás praetextusa alatt, de más az propositum [TML VI, 587 Baló László Teleki Mihályhoz].

proprietarius 1. tulajdonos; proprietar; Besitzer. 1759: injungálatik az I Páké Falunak, hogy e féle erőszakos foglalásokat többször ne próbálynak kit ha cselekednének töstént manuteneállya localis V. Királybiro Atyánkfija a' proprietariusokat és ... animadvertalyon is, az erőszakosok ellen [Hsz; Szentkgy]. 1760: (A) kegyelmes királyi parantsolatnak hogj kegyelmelek eleget tégién és annak tartása szerint a' szókótt katonák fautorit, a' Lopokat ha a' proprietariusokat és károsokat indemnizállyák; ugj az mutilatoria, vagj páltzazásra íteltetett személyeket a' rendelt időben Octobernek első napján szabadon botsassa [DLt 321 gub.]. 1761: a mit ezen Bonumokból a Vidua életib(en) a p(ro)rietariusok meg váltaná(na)k azonn pénz(en) szabados dispo(siti)ója leszen a Vidua(na)k oda fordítani az hova akarja [Hsz; BLev.]. 1766: Nagtságod azért ha az Inscriptionalis Summát levállyá, és a nevezett Szőlőt a Fiscusnak mint Proprietariusnak remittállyá bene quid(em) alioquin Nagtságodat ... Certificáltatya az Exponens ad Quindenam Nemes Erdélyi Orszagi Méltóságos Regium

Guberniumának közelebb Celebrálando Mlgs Generalis Confluxussára [Dob.; WassLt]. 1771: (A) házat ... annak proprietariusi, Nms NÉnyedi Vásárhelyi Mihály és Felesége ... abalienáltak volt leg elsőben is Mlgs L. B. Bánffy Ferentz Ur eő Nágának [Ne; DobLev. II/431. 1a]. 1793: A zálogos Possessorokat ... a fen irt zálog summával meg kínáltattuk hogy bocsátának ki nekünk mint Proprietariusoknak [T; i.h. IV/730. 1a]. 1797: Mezőbándon ... egy ben valo Curialis helyet és két Sellér Jozságotak ... Vásárlották volt meg Zálog Jussan ... M Járai Rosnyai János Uról ... ezeknek ... Proprietariusok volt ... Rosnyai Joseff Ur [Mezőbánd MT; MbK 108].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: tulajdonos; proprietar; Besitzer. 1764: azon Causa, már hosszas folyása után most éppen abban lévő, hogy a' proprietarius praetendensek részről az ingessio(bé) irattassanak [Mv; DobLev. II/357. 1a]. 1820: Ami reparatiók a' kert Ház 's égy szoval a Telek körül kelletik (így!), azt a' proprietarius ur meg téteti [Kv; Somb. II].

proprietás 1. tulajdon; proprietate; Besitztum. 1627: Az Háznak penegh proprietassa Gyrcot illeti az Constitutionak tartása szerent [Kv; RDL I. 133]. 1738: az I ... földemet máigis manuteneállya 's nem remittállyá, melly zálogos föld(ne)k is proprietáttya, hogj engemet illessen, arról in instanti doceálni kész vagjok [Dés; Jk 289b]. 1742/1760: Szilvási Boldisár ... mondgya vala, hogy Proprietássáru(n)al nallom Documentum extál [M.palatka K; WassLt Sig. Palatkai (48) ns vall.]. 1749: a' Jozság proprietáttya ... divisionis via ment az Urfi kezében s birodalma alá, de effélet nem docealt [Királyhalma NK; ApLt I br. Henter Dávid aláírásával]. 1761: Eleinktől reánk Szállott ... rend tartásunk, és szokásunk az volt, az is vagyon mostanis, hogj minden, Leányát ki házassito, Vagyis férjhez adó ember tartozik ... Leányával ... leg alább egy darab szőlött adni ... melly Szőlőnekis proprietassa in perpetuum azon házhoz tartozik az hová mégjen az olyan Leány Férjhez [Gergelyfája AF; JhBK LXVIII/1. 715]. 1796: a' Torotzkoi Lakosok az elő számlált beneficiumoknak proprietassát magoknak, az exhibealt Felsőeg Udvari Végzésnek tartása, 's a Törvénynek nyilvánóságos értelme ellen temerarie vendicalják [Mv; TLev. 5/16 Transm. 89 tábl.]. 1844: M: Boros Batsardi Tott Jakabb Márton prioretassáról szollo inquisitoria relatoria [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

2. tulajdonjog; drept de proprietate; Besitzrecht. 1604: Az Tutorsagnak allapattia, miért az Gherendj Palne Aszonj eőcze aniaüal egi az Aszonniál, kiire nem nez az Galfy Mihalj iozaganak p(ro)rietatassa, hanem az Benedekfy Janos uram feleségewel egi Attiawal kire az proprietas bonor(um) nezett, Benedekfy Janos Vramot illeti [Uzst 20/127]. 1635: More Lazlo Ur engemetis ala hit vala Keörpeniesbe, mikor az Marcestjekkel perel vala az Keörpeniesi hataron valo buza Eörleő Molna feleől; nem egyeb okbol hanc(m) hogy az minemw Leweleket producal mindenik fél az megh nevezett Malomhoz valo p(ro)rietatassa feleől, azokat ... eleőteők megh Magyaraznok [Aburdány; Törzs]. 1638: Az haznak proprietassat itillek az fiamnak palkonak de így hogi etelemigh birhassam [Kv; RDL I. 113]. 1677: Az Ország Háza, Fiscalis Várai, és Jozsági, noha a' Fejedelmeknek kezekben engedettek, de proprietassokat azoknak az Országnek meg-tartsák [AC 39]. 1738: Minthogy a Controversiaban lévő buza földnek proprietatassa vilagoson constál hogy Szechhalminé Asz(o-

nyo)mé légyen, Németh András Vr(am) pedig ugarlás és keverés béli culturáját per errore vicinitatis magája helyet adhibeálta [Torda; TJK I. 152]. 1760: Edoceálja Exponens ő kgylme ... igaz jussát és proprietassat [Kv; PolgK 135]. 1761: (A) Jozságnak proprietassa consequenter münket ... azon Jozságra leváltam volt flor. hung 40 [Siménfva U; Sf Lázár Gergelly nyil.]. 1775/1802: A mi pedig ... a Bezdedi Mlgs Possessor Urak ... három Irotványokhoz praetendalt proprietassakat, és Possessoriumakat illeti ... azok iránt való Relatiojakkol úgy jó ki, hogy az ... Irotványok Bezdedhez tartazo Irotványok légyenek [BSz; JHb LXVII/3. 114].

Szk: ~t tart vmiben tulajdonjogot gyakorol vmiben. 1716/1793: Az Ecclesia Jozsági körül az Víz Parton akik Füzet fel vertek és vernek proprietást benne ne tartsanak [A. csermáton Hsz; SzékFt 28].

3. javak; bunuri; Güter. 1640: Vagion egi ház ... az hwtebs Capitanokis ielen leue(n) Aestimaltunk f. 125.ra. melj hazat minde(n) proprietassaua edgiwt attunk fellíwl megh neuzet Vigh Lazlonak [Kv; RDL I. 123].

proprietasság 1. tulajdon; proprietate; Besitztum. 1592: Azzert mynt hogy Ennekeo(m) Annak az Erdeonek proprietassaghoz Es vsusahoz keozeo(m) volt Jmmar az Eleottis es motis visagio(n) [UstZ]. 1613 k.: Tudván és értvén azt annak az haznak proprietassaga per devolutionem honnet és miczoda fundamentombol derivaltatot volna Zok Peter kezehez [Kv; PolgK 138 ifj. Heltai Gáspár not. kezével]. 1614: Amj nejj penigh az haaszaknak p(ro)prietassagát ... tehát az vtolzorj feleségeitől való kwsseőbbik gyermeknek Banchikanak tiltwk [Kv; RDL I. 96a Andreas Junck kezével]. 1635: ha Szegedi Gergelyne Bontziday Katha Aszony deficalna az Hasznak proprietassagát nem engedik idegen keszre hogy teőlleők abalienaltassék [Kv; i.h. 23]. 1648: (A) Testimoniumokból nylua(n) ki teczik hogy az peres fel hold szeőlleőnek proprietassaga az Nehay Nierges Istua(n) fiaie mind penigh azis hogy Nyerges Gergely nem tulajdonsagha uta(n) birta hanem cziak engedelemből [Kv; TJK VIII/4. 295]. 1658: (A) haznak proprietassaga az aruat ferkeőtt iletty ... Wagion mas hazis Hid Vczaba(n) ... mely haz(na)k proprietassaga az D(omi)na Relictat Kannagiarto Ferencz azsonjomatt Szekely Sophiaszont iletty [Kv; KJ].

2. tulajdonjog; drept de proprietate; Besitzrecht. 1637: Az Haznak Proprietassaga penigh Petert Concernallya, de ugy hogj az Edes anyyanak tellyes Eleiteigh ... szabados lakasa lehessen [Kv; RDL I. 24]. 1643: az haznak vérségek utan való p(ro)prietassagokról, az Geots Pál Uram Maradéki nem tőttek egyeb mentioit, hanem p(ro)pionáltak hogj Diuisor Uram az Diuisioban ne cessallyanak, hanem pergallianak [Kv; SLt FG. 7]. 1663: Az mi az ki váltast nezi ngos vr(am) azt en jól tudom az p(ro)prietassagh nagtoke, nem enjm en czak penzemig birom [Petek U; Ks 101 Pribék Ferenc lev.]. 1683: Aszt az haz helyet ... biztam Vitező Lukacz Ferencz Vra(m) gondviselese ala ... ilyen Conditioval hogy ő kge az proprietassagát az en magamszamomra megh tartva(n) ... oltalmazza mindenek-től [Sófva BN/Sv; Ks 14. XXXIII. 3]. 1689: Dosa Thamás ... azon házat egészen azon infans Eccla számára restituallya, restituallya(n) a szőlőköts azok(na)k a kiket concernal, proprietassaga fenn maradván azon szőlők irántis azon Eccla(na)k Dézmbéli jussa [MMatr. 441 P. Alvinczi protonotarius kezével].

proprium 1. tulajdon; birtok; proprietate; posesiune; Eigentum. 1598: azt az zalagos riz iozagot engede cum plena autoritate Teke Ferencz vrunknak es az eo kegne hazas tarsanak meg váltani mint propriumokat eorekbe [Törzs]. 1633: Kopaz falu nevű hely ... Gavay Uramnak propriumja volt [BSz; Ks 41. D. 28]. 1671: az verus és legitimus Possessor meg-bántodás nélkül birhassa maga propriumát [CC 92]. 1726: Az ecclesia földin lakó jobbágyok és sellérek de capitibus solum adózni tartozzanak, hogyha egyéb propriumok a faluban nem találtnék [SzO VII. 324 Csz, Gysz és Ksz végzése]. 1737: Minthogj pedig azon Határunk része^a bizonyos Atyáncfiain(a)k propriumok(na)k tartatik, admo-neáltassanak, hogj azonn dologra leendő Expensát depónállyák [Dés; Jk 485-6. — "Amelyet a kozárváriak elfog-laltak]. 1769: Az első Sessiot bírja Nemes Nagy János uram, melyért Szomos ujjvár Németiben adott a' maga propriumabol más Teleket Mlgs Daniel Todorás Urnak [Szépkényerúsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 14].

2. saját/tulajdon költség; cheltuială proprie; eigene Ausgabe. 1664: mivel az B: Cehnek jeovedelmé nem lévén, az maga propriumából kellet az szeoleot műveltetni [Kv; SzC-Lev.].

3. sajátosság; particularitate; Eigenart. 1596: Vöttwk az kegđ leuelét, ertiwk irasat; az vy hírek felől ... az Erdelnek vgian propriuma volt mindenkor hogy affele híreket oly na-gion es bizonniál hordoztanak, azért nem chiuda ha mostes azt chielekezik [Törzs. Báthori Zsigmond fej. Keresztúry Kristófhöz].

prorektor prorektor; Prorektor. 1823-1830: Minden ordinarus professorok együtt formálják az Academicus Senatust. Mikor az egész senatus nem érkezik, akkor a prorektorból és négy decanusból való deputatio igazítja | Akik éjjel vagy nappal zenebonát csinálnak, azokat a város tanácsa vagy a kommandéns árestáltathatja, hogy nagyobb szerencsétlenség ne történjék, vagy el ne szökjenek, de büntetés végett a prorektornak adják által minden illetlen bánás nélkül [FogE 232].

prorogáta perszűnet; prorogatie, prorogare; Prozeßpaus-e/ruhe. 1677: Dilatioikról való parancsolatok, és Prorogatorium Mandatumok a' Causansoknak injuriajokra, és igazságoknak periclitatiojára ne adattassanak, excipialván azokat, a' kik Fejedelmek vagy Ország szolgálatyában foglaltatosok ... Özvegyeknek való prorogata pedig a' Decretum és végezések szerint helyben maradgion | Törvényekben való dilatioik ha adatnának-is, a' Törvény ventillálya admittalandók legyeneké, nemé: Prorogatak az Özvegyek-neg meg-adassanak [AC 188, 271].

Szk: vidvális ~ özvegyi/gyászévi perszűnet. 1825: Foszto Rákhel Aszony Néhai Kökösi Dobolyi István Ur Özvegye ... Dobolyi Sigmond Urat ... inteti ily okon ... az Exponens Aszony ... Férje, az Urnak pedig Testvér Ötse el halálözvén, tsak hamar Viduális Prorogatyának meg tapo-dásával Horvát János Ur ... Özvegyi Udvarából ... erőszak-kal ... ki rekesztette ... továbbra Prorogátájának bé telése után ... olyan admonitiot tétetvén, a melynek pontjai nem kevésbé sebhették meg az Exponens Aszonynek Özvegyi szivét ... nyilván azt láttya ... hogy Özvegyiségét terhelni ... szándékoznak [Ne; DobLev. V/1088. 1].

prorogatoria halasztó, elnapoló; prorogativ; verschie-bend. Szk: ~ szentencia. 1677: Ha ... az In causam attrac-

tus semmit nem contendál, nem excipiál-is, hanem simpliter csak Evictorra fog; arról néki Prorogatoria Sententiát ad a' Szék [AC 182].

prorumpál 1. átv kitör/fakad; a izbucni/prorupe; ausbrechen. 1761: Solide Constat ... az Inctusnak terhes karomkodása teremtetése még pedig oly okból hogy el akarván Valamj patkokot bizonyos utazó emberektől az ilyen dolgok(an) Szokásos volta szerént lopni, hogy észre vévén impedáltak ez okon prorumpalt azon karomkodásra [Torda; TJKt V. 39–40].

2. átterjed; a se extinde; übergreifen. 1740: ha abban a reszben ennek a Vár(me)gye(ne)k belé esik az infekcio, az egész Vár(me)gyére prorumpál [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

prospektál 1. nézelődik; a se uita in jur; umschaue(n). 1662: egy cajtbert is, a váradi bíróra szóló parancsolattal, hogy valahány álgúy alá való kerekeket szerezne, a kihájától életével parancsoltatik vala, s az is annak színével, míg a kerekek meglenének, mind ott benn^a prospektált és tekergett vala [SKr 570. — ^aA váradi várban].

2. ts néz, figyel; a scruta, a privi pátrunzător/cu atenție; aufmerksam schau(n). 1662: Ali passa a többi vezérekkel ... a vár előtt való színből ... prospectálja, nézi és várja vala a kevés népek költözését [SKr 623].

prospektus látvány; priveliște, prospect; Sicht. 1705: Most ... mind csak a két tornácnak a competițiója forog fenn. A miénknek szebb a prospectusa, a fejedelemasszonyának pedig szebb az apparatusa [WIN I, 430]. 1811: Rettenő Prospectust e' Falu mutatott, Semmi Ember, semmi állat nem láttatott [ÁrÉ 23].

Szk: ~t ad. 1783: mingyárt ország uttyán kívül volt edgy Piatzotskát mutató pusztá hely, mely ... az Fogadonakis prospectust és diszt adott [Bergénye MT; LLt 58/13].

prospektusú vmilyen látványt nyújtó; de o anumită priveliște; irgendeine Sicht gebend. Szk: *eminens* ~. 1736: mely Telek fekszik, szép eminens prospectusu, magos, rolla minden felé messze lálo (!) egyenes, nem Gód-rós, Vápa hepás helyen [Várhegy MT; CU XIII/1. 87] * *szép* ~. 1662: észak felé szép prospektusú nézelésű kies és jó egú házak volnának [SKr 218]. 1716: Vagyan ezen fen specificált Grid nevű falunak dél felől való oldalában egy Szep prospectusu Domban épített Nobilitaris Curia [Grid F; BfN 92/4] * *világos* ~. 1732: Magyar Somboron a pusztá Nms Curia vagyon, az also falu végén, az Almás Vize felett való Dombon, szép kies, s világos prospectussu helyen [M.zsombor K/Szászsztjakab SzD; TSb 51].

prosperál 1. vmiből vmit/vmennyt nyer; a obține/realiza; etw. von etw. gewinnen. 1761: egy veka Buza után lehet 2 kalangyat prosperálni, kalangyája pedig meg creszt 2 vékát és 1/2 némelykor harmot [Marosillye H; JHb LXX/2. 114–5]. 1765: ültettem volt kapával magnak kender a' Török buzák közli, de annak oda lett a' szála, hanem két vékányi kender magot nem igen jót prosperáltam belőlle [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1774: Halászkok voltak eximálva a Jozságbá kivált az Oláh Csesztvei Jozságbán, fogtaké Tok-Halakot, és ketsegéket, abból mit prosperáltak ? Téglát vetettek a Jozságbán; Szá-

zát, Ezerit hogy ... adták el, s mennyit prosperáltak ? [KS gub-i vk].

Szk: *pénzt* ~. 1774: volt ... itten Tavaj két Fejős Tehény melyeknek Gyujteményeket az Udvarb(an) költötték el pénst nem prosperáltak [Mocs K; KS Conscr. 55 Varro János (26) udv. kulcsár és Soos Ferentz (30) jöb vall.].

2. anyagiakban gyarapodik; a se îmbogăți; Bereicherung erfahren. 1745: a' mit Házassága után ő Kglme prosperalt, azokat meg tartani ő Kgltól nem kívánom [Torda; TJKt II. 13].

prosperálhat 1. vmiből vmit/vmennyt nyerhet; a putea obține/realiza; etw. von etw. gewinnen können. 1756: Mind ezek pedig közép szerű Proventusról szólnak, de az idő folyásával ... többet is prosperálhatni | Laszoi vendég fogadoban distrahhalható borból Palinkából, Zabból, szénából egész esztendőben prosperálhatni Rf 150 [Déva; Ks 94. 24. 3, 101]. 1757: szokot Uraságnak leg alább bé jóni Rf 200 Sőt ha Tiszt Vraim a Vám szedőkre, s Dnalis Birákra accurate vigyázhatnak könnyen többet is prosperálhatni [uo.; Ks 101] | Vallyon igaz uton modon prosperálhatott magának annyit, hogy annyi pénzt congerállyon, és annyi Jozságot szerezzen mint a mivel ma bir [Fráta K; i.h.]. 1763: hogj nem prosperálhattam a Jozságból, nem tsuda, mivel semmit nem distrálhálhattam [Köröd KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. 1774: Ha voltak Puskások a' Jozságbán Rako-Börből (!) Farkas-Börből s egyeb aféle vad Börökből mit prosperálhattak, hány kalapot Csináltattak nyul Börökből ? [KS gub-i vk].

Szk: *nyereséget* ~. 1756: Roskány ... Az Urbarialis borból nyereséget prosperálhatni Rf 15 xf 20 [Déva; Ks 94. 24. 3].

2. nyereséget hozhat; a putea aduce beneficii; Profit bringen können. 1753: feles esztendő voltanak, és az alatt azon Jozság sokat prosperálhatott volna az árváknak, mivel a Tutor ur jó gazda volt és az Oeconomiát mind untalan folytatta, nem hajtván reá a háborúságra [Balsa H; JHb LXXI/3. 212–3].

prosperálódhatik előteremtődhetik; a putea fi realizat/obținut; beschafft werden können. 1717: csak Salaristák fizetéséreis proventus nem prosperálódhatott [Sárd AF; Utl].

prostituál 1. nyilvánosan megaláz/szégyenít; a umili/injosi in public; in der Öffentlichkeit beschämen. 1681: Kotsis Kata ... tehetetlenséggel vadollya ferjet, es hogy ... szabadsagotis adot neki hogy szeretőt tartso(n) ... Deliberatu(m). Mivel Bencze György prostituala feleségét hogy tartso(n) szeretőt magának magais fateallyia hogy eő tehet-segtelen ne(m) aszonyi allat melle valo ... Absolvatnak egymastol ugy mindazonaltal hogy az ferfi ligaba(n) maradgyo(n) [SzJk 154]. 1683: Hogy Nagy Istua(n) feleséget Fazakas Katat mind prostituala s mind penig az napsagtol fogua el hagyta legyen az ellene valo Relatoria [i.h. 194]. 1704: Behíván és megmondván a conclusumot, azon megszorodék és mondá: Hej szegény vén fejem, hatvankét esztendő öregembert így kell prostituálni [WIN I, 121. — ^aBethlen Miklós]. 1728: a val Prostituala hogy szalonát lopott volna ... s Tolvajozta, hamislelküzte [Dés; Jk]. 1736 u.: gróf Apór István ... felmenvén a Gubernium-ba, ott publice azt mondotta: Nagyságod, Gubernátor uram, Bethlen Gergely, Bethlen Elek uram, mindenkor azzal

prostituált engemet, micsoda alávaló familiából való vagyok [MetTrCs 446–7]. 1762: Morosan alias Malinka Vonya ... Méltóságos Gróff Kornis Ferencz Ur ő Ngát azért hogy rabságot szenvedett ... illetlen szókkal Suhantis nem prostituállya [Kóród KK; Ks 16. LXXX. 7].

Szk: *vki becstületét -ja*. 1816: (Gál Sigmond) az Instructiot ... végig meg olvasá melyre írásban ada ilyen feleletet: Látom hogj az Exponensek Szoszolloya ezen Instructio-bannis ... nem átolja prostitualni Betsülletemet; meljbe még eddig piszok nem esett [Asz; Borb. II].

2. -ja magát magát szégyeníti meg; a se injsi/dezonora; sich beschämen. 1710 k.: mondám: hogy bizony magának használt leg többet véle, hogy el nem küldte^a, mert magokat prostituáltak volna véle csak, és az országnak tettek volna kárt [BÖn. 918. — "A tanács, a Bethlen Miklós ellen a császárhoz lrt levelet].

3. vminek szidalmaz/gyaláz; a spune cuiva/despre cineva că este ...; beschimpfen. Szk: *boszorkányosnak* ~. 1729: difamalt az l(ncta) és Boszorkányosnak prostituált [Dés; Jk] * *nyilvánvaló kurvának* ~. 1728: Citatoriambul világosan Constál, hogj az J: Citatoriamb(an) declaralt ... személyt nyilván valo kurvának prostituálta [Dés; Jk 40a].

prostituáltak nyilvánosan megszégyenítették; a fi umilit/injosit in public; in der Öffentlichkeit beschämt werden. 1712: Szomoru szivel szemlélem gonosz végét, Gonosz akaroink(na)k eörómére, prostituáltak Atyafiságtalanságunk, Ország nyelvére [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1722: job maradgyan ott az extractus, mint sem az Diaetan prostituáltassam [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1748: irtom voltis ő Flgének egy al(áz)atos Instantiát ... Minthogy ő Flge szolgálatjára nem valami magam privatumimra költöttem, illy hűségemért hogy ne ruináltassom és prostituáltassom, az Urnak Director Uramnak is recomandálom [TKI gr. Teleki Ádám lev.].

prostituáció megszégyenítés; umilire, dezonorare; Beschämung. 1712: Ha penig kgmd prostitutióját kívánnya, a joért, Czékely személyem(c)k, Azt akarja, hogi a kenyeretis számbol ki vegyék, ártatlanul, kgmedért, En oka ne légieik, se Isten, se ember előtt, valami a Nagy szükség kényszerit, kételen lészek, arra lépnem [JHb Jósika István Jósika Imréhez] | Ugy reménlettem hogi idegeny Országban valo hoszas szenyvedéssim, költszégemmel, kárimmal, ne vásárlottam volna magamnak, továbbra valo prostitutiót, és gyűlölséget, hanem Atyafiságos jutalmat [JHb XLVIII Jósika István kezével]. 1732: kérem az M: Urat hogy ... jovajon egy jo dolgat, ő Ngok(na)k hogy mihez leg job legyen tartani magokat ő Ngok(na)k és tudam aszt meg fogadják ő Ngok a mit fog jovalnj az M: Ur, és így mind gyűlölség, harag távol lesz tőlünk, és közüllünk, mert csak eszt szégyellem egyedül a nagy prostitutiokat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1737: Nem külömb(en) perjuariájra ebből is elucsal az Anak hogj ... a Communitás képéb(en) azt mondotta hogj Zilahi István Uramat nem azért Candidállya az Universitás, hogj Hadnagjnak Confirmáltassék, mivel az Universitásnak soha nem kellett; nem is kell; mélyért a Mltgs Fő-Ispan Ur ... Zilahi Istvan Uramnak nagj prostitutiójára a Nms Communitásnak rescribált is [Dés; Jk 248].

proszápia nemzetség; neam, semintje; Geschlecht, Stamm. 1643: En arrol eő kgiet assecuralo(m) hogj ha mas

ver raitunk kiul találkoznek, az ki Dobokai Farkas prosapiabol ualonak p(rac)tendalua(n) magat az ioszagert eő kgiet ... haborgatnak, mind azok ellen megh oltalmazuk [Kv; Törzs]. 1774: gr. Hadik András, aki ugyan alávaló prosapiából való, de maga virtusai által sokra, nevezetesen generálisságra és ezelőtt erdélyi gubernii praesességre jött volt bé [Rette 323].

proszcindál szidalmaz; a injura/ocări/sudui; beschimpfen. 1784: Az Árkosfalva hűtössei törvényt ülven a törvényháznál, providus Daragits Jánost a falu kezesse megszólíttatta vala az usus szerént a maga hibájáért; melyről midőn menteni kellett volna magát, nagy lármával és indulatból in facie judicii agyarkodni kezdte, és rútul proscindálá és mortificálá Tegző Benedeket [Árkos Hsz; RSzf 97].

proszekúció 1. folyamatba tétel; punere sub urmărire penală; Ingangsetzung. 1731: Az Dadai Joseph Gyilkoskodása miatt valo Prosecutiojert Procaror Dioszegi Daniel, Nemai Marton és Simon István Vraimék(na)k Hadnagj Atyánkfia eo kglme adjon hung. fl. 20 [Dés; Jk 218a]. 1737: A^a dicit Az officium authoritassa laesiojanak prosecutioja legitime Competal ennékem, azert az actoratussagis engemet illet [Torda; TJKt I. 241. — "A felperes].

2. eljárás; procedură; Verfahren. 1658: De az én tetszésem az az aránt, hogy lsten békességet adván, az fuscusnak prosecutiojának várnám végét az articulus szerént [TML I, 143 Thuri Mihály Teleki Mihályhoz]. 1677: (A salétromot) Ha ki penig ez Országból ki-vinné, vagy akarmi practextussal-is ki-iktatná, in poena florenorum 200. convinctalsék ... Táblára vagy Székes helyre citaltatván a' Fiscalis Directorok prosecutiojára [AC 134–5]. 1765: Harai Fejer Samuel Vram, mint a Fiscalis Cziganyok(na)k Inspector, ab offio insinuallya ... hogy ... Peter Czigány ellen valo prosecutioban nős paráznsága iránt, sub offio defungall, ötet raboskodtatta, meg palczasztotta, véle Ecclatis követetett [Torda; TJKt V. 278].

Szk: *fiskális* ~. 1809: az edgyik panaszoltott Főző Aszszony ellen a Ns Szek Fiscalis Prosecutiót határozván ... utánna Inquiráltasson [UszLt ComGub. 1655-höz] * *legális* ~. 1746: a Contractus ... az Expeditor Végh István ellen Hadnagjunkt ő Kglttl institualando legalis prosecutio végett benn hagyatik [Torda; TJKt III. 24] * *magisztratuális* ~. 1763: az I. ... minthogj még eddig Mag(ist)ra(tua)lis prosecutio alat nem volt, lopogatásiért nem prosequatott [uo.; i.h. V. 176].

3. perbe vonás; improcuare, dare in judecată; Einbeziehung in einen Prozeß. 1704: a szegény rab úr ... respiriumot kére ... maga jelentvén, hogy az utolsó ratio kérdésben questio is nincsen, minthogy a dietát már legitimáltak egyszer. Az elsőhöz is nem sokat bízhatik ... mert mandatum jött őfelségétől prosecutiojára iránt [WIN I, 156–7. — "Bethlen Miklós].

Szk: *méltatlan* ~. 1740: az hunnan ... az Anak méltatlan pro Secutioja [Dés; Jk].

4. peres úton/perrel követelés; pornirea procesului pentru satisfacerea unei pretenții; Fordern mittels Prozeß. 1777: Inkább inclinálván pedig az Exponens Uram a 600. forintok(na)k fel vételire mint sem a Jozságnak prosecutiojára, Tessék Kigyelmetek(ne)k azon 600. m. forintokat az Exponens Uram(na)k ... ad 15tum diem meg fizetni [Dés; Borb. I].

5. (per)folytatás; *purare de proces*; Prozeßführung. 1647: Nyerges Istua(n) ennek előtte az peres szöleő dolga-ból *juridice* prosequálta Kolosi Annat plenipotentiarius-sa volt Kolosi Gyeorgy az Aszszony decedalu(n) az gyer-mek(ne)k Tutelaja szallot Kolosi Gyeörgyre, ez szerent ezen ca(us)a(na)k prosecutiojais hasonlo keppen [Kv; TJK VIII/4. 167]. 1748: Az Inhibitioval Suspendaltott ezen causanak prosecutioja, melly Inhibitiojért az I. certificalt-tott is, azért tartozik Inhibitiojanak ratioját assignalni, ante omnia [Torda; TJKT III. 229].

proszekvált 1. üldöz; a persecuta; verfolgen. 1590: Myerthogy Biro vram parancholattiaban Jart Sardi Janos, ez fogoly penigh p(ro)sequálta Sardit, es kerte Sardi hogy haborigyon velle Jarhasson el Biro vra(m) parancholattiaban [Kv; TJK V/1. 11]. 1591: Mikor ezen keozbe az Eottues legint ki zalaztottak volna, az Aiton, az megh holt legini nem elegendven elebbeli verekedeseuel, fegiueres kez-zel vanna jndult es p(ro)sequálta [Kv; TJK V/1. 175]. 1657: Engem azért Patakánál hagyta az fejedelem^a hátra, azonban Isten confundálá az ellenségnek tanácsát, hogy ne prosequálná az fejedelmet, hanem Szerencs alól Kassára menne [KemÖn. 215. — ^aI. Rákóczi György]. 1660: Váradot muniáljátok, mert oly hír is foly, az pogányság visszatérne urunkat prosequálni [TML I, 523 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1672: Az hírek ide így folynak ... az német az Tiszán általment volna ... itt azt beszélük, a ma-gyarokra fordult volna és prosequálni akarná őket [TML VI, 412 Teleki Mihály a fej-hez].

2. (be)perel, perbe fog/hív; a acționa/da în judecată, a improcusua; anklagen. 1606: mjert penig azon dologert en-gemet^a Commissarius eleibe hitall most penig az vice Zekre Zolittottal sj Juris azt mondom Calumnjan vagy Erethe mert azon egy dologot ket biro előtt ket vton nem zabad prosequálni [Uoszt 20/162. — ^aTi. az alperest]. 1641: ereos compositioik ellen ... Pap Janosne Aszo-nio(m) egy darab Eoreokseget ... az eleobbi compositio utan dissipalu(n), Via Iuris azért az dissipatioert Pap Janos-ne Aszoniotom prosequalan Kispal Balint Vram ... Em-berseges embereknek Intercessioikra abbali juris proces-sust ... ez maj napra differaltak volt Vzonba [Uzon Hsz; Kp I. 53]. 1671: Gyilkosságot, és Depositumokat concernaló casusokon kívül egyéb casusokban ha ki pert akar indítani ő kegyelmek^a ellen, az also forumon ... prosequállya Peres-sét [CC 50. — ^aA szászok]. 1679/1681: sokan hatták ide kezes leveleket, de a kezeseket eddég senki nem prosequálta [Vh; VhU 678]. 1719: Veniczei Sandor Relictajat Ura szamadasaert prosequalni kell A Kolosvari Forumán [Ud]. 1728: imponaltatik Hadnagy Atyankfiának eő kg(ne)k hogi ... azokat az Embereket^a in jus adrahálván prosequállya [Dés; Jk 379–80. — ^aA tiszti szállások tolvaj-jait]. 1758: ha az Actor ur(ám) eő kgylme penes repulsio-nem kívánt engemet prosequálni: tehát nem kell vala az Curatorok Forumán külömb(en) ellenem p(ro)cedalni es az után a' seculare Forumrá transponalni [Torda; TJKT III. 277]. 1763: a paráznságért halálos aquisitiót én ellenem hűtes férjem nem instituált, prosequálni sem kíván [uo; i.h. V. 179].

Szk: *ab offa* ~. 1764: Kelletett az It *ab Offa* prosequal-nom, hogy ... szöleő hegből, oltványokat ki ásván, titkon ... el vitte [uo; i.h. 208] * *jure* ~. 1739: azon Személyt, aki Rettegen meg kurvázta ... ha el nem szökött volna a Nms V(ár)(me)gyéből *Jure* prosequálta volna [Dés; Jk].

1741: Nagodal ... Törvényben szallanak magok bestelenité-sét diffamatioját mint Ak meg keresik es erette Nagodat *jure* prosequállyak [Somlyó Sz; TKI] * *juridice* ~. 1741: obtrectatoria Instantiákat 's Leveleket attanak ... bizonyos Nagy Helyekre bé, a Tktes Nms Tanács ellen ... azért hogy azon mocskok alatt ne láttassék heverni a' Tktes Nms Tanács ... injungáltatik Hadnagy atyánkfiának, hogi ezen megirt Detrecator személyeket, a' Tktes Nemes Vármegye székin *Juridice* prosequállya [Dés; Jk 1553] * *lite* ~. 1648: Josika Gabor Vram ... Magyar Letka, es Hesdat neuw falu-kért ... mellyek Thorda Varmegyeben Vadnak, lite prosequalan, es az ... Beszterczey terminuson megh szollit-tatúan, mind ket fel exmittaltott volt az eo Naga Tablaia-tol jeouendeo Terminusigh ad producenda júra ipsor(um) [O.fenes K; JHbK XLIX/32] * *törvény* ~. 1597: Teczik az theorwennek hogi ... az varosrol ki ewzettesek^a ... Az kire penigh vallast tezen arra az Directoroknak gongia le-we(n) citaltassak es prosequalliak theorwenney erette [Kv; TJK V/1. 134. — ^aA paráznsággal és gyermekgyilkossággal vádolt asszony]. 1651: teorueniel prosequalu(n) az felliel megh irt falubelj embereket, az megh irt heljnek megh latasara, es annak teorueny szerent ualo el igazitta-sara [Csicsó Cs; Bállt 41]. 1677: A' Mely Oláhok, az előtti ros szokások szerint, tolvaj modon ragadnak-el fele-seketek magoknak ... halállal büntetessenek ... Ha mely Nemes ember afféle dolgokban patrocínálna az Oláh Pa-poknak, a' Tisztek törvényel prosequállyak [AC 234]. 1737: Illyen okon prosequalom törvényel az It hogy ő sokszori már meg rögzött vérengző szokása szerent ... egy ... szegény idegen napszamos legényt meg támadván, kezé-ben levő vas villával rutul meg verte, sebhette ... az hajánál fogva hurczolta [Torda; TJKT I. 135].

3. vádat emel/eljárást indít/foganatosít vki ellen; a inten-ta un proces (împotriva cuiva), a da pe cineva în judecată; gegen jn Prozeß einleiten/in Gang setzen. 1672: admonitus volt tempestive az Inctanak Vra arrol, hogi törvénytelen dolgok hallatván Feleséghe felől p(ro)sequallia, de nem czelekedte, hane(m) succumbalt s patialta [Kv; TJK XI/1. 190]. 1677: Ha penig kötelességek ellen vétkeznek^a, a Fis-calis Director prosequállya a Fő Komomyik Székin | Ha ... az ecképpen Urát el-hagyot szolga Nemes ember volna, magát hivassa a' szolgáság mellé, és ha szabad akarattya szerint nem redeál, a' Vármegye Zászlója alat a' fellyeb meg-irt mód szerint prosequállya [AC 53, 196. — ^aA har-mincadosok]. 1711: Racz Péter Bécsbe akar menni admonialtattam el ne mennyen, mert mind a potentiaert, mind a Vér árulásért prosequálni fogjuk [Marossztkirály AF; JHb XXIX. 18]. 1712: Szarvas vétkei az Pasztornak Kelepec (I) Pálnak, ugy mint Isten elle(n) valo karo(m)ko-dasi, szitkozodasi, szólnél titkon valo haza vitele ... resze-geskedese a szék színén eléggé meg vilagosodot az miert igen nagy büntetesre méltó volna ... de most masok(na)k példájara, maga viseletlensegejért reszegeskedesejért és szöle lopasajert ... meg veretik Isten ellen valo szitkaiert directorok prosequalljak [Kv; TJK XV/1. 91]. 1734: az J nyilván tudta hallotta hogy Nagy Bányai Ifjú Cszmadia Orás András mindenütt azzal diffamalta hogi Complexe volt a Deési Mészárszekek(ne)k fel veretteseb(en) ... megis ... nem prosequálta, hanem velle ott^a s ivutt tarsalkodott [Dés; Jk II. 134b. — ^aÉrtsd: ott, azaz evett]. 1816: Zsiát^a és a' Báro Kemény Károly Ur eő nsaga kuptá-ját a' Benignum Examennel edgyütt külgye bé a' Ttes Ur^b Tordára; 's írja meg, hogy a' Kir. Guberniumnak az ilyen

Szökevények iránt jött Rendelése szerint bánnyanak Velek és prosequalyak őket a' szerént [Gyéréssztkirály TA; TLt 1215 Mezei János lev. — ^aA szolgálot. ^bTi. Pénteki László szbj].

Szk: *törvénnel* ~. 1580: Az Bornemisza haza felol veztek eo kegmek hogy egy Inhibitiot vegienek es az haznak minde(n) epwletyrol es elcseseteol fel tilchyak. Es Annak vtanna az dolgot teorwennel prosequalyak [Kv; TanJk V/3. 210a]. 1692: az időkh alatt az Ura ha rea jü és itt akarja törvényel prosequalni [Dés; Jk] * *törvényre* ~. 1737: Illyen okon prosequalom törvényre az Inctakat, hogy ok ... égy idegen Pataki Boricza nevű terehben esett parázna Leányt tudva tartvan magca házánál (igy!) ... mind addig lappangtatta míg a szülésnek ideje el jöven azon meg nevezett gonosz léányzó félre menvén ... szült és gyermekit meg ölte [Torda; TJKt I. 133] * *törvény szerint* ~. 1677: A' kik ... Fejedelmek Salvus Conductusának impetralásával, és annak virtusával tartoznak jární, és a' Salvus Conductus denegaltatván nékik, még-is elmennének, az olyanokat a' Director törvény szerint prosequalya [AC 88]. 1710: a fejedelem rá is hajla", de tartván attól Teleki s a több vadolók, ha simpliciter elbocsátják őket, ha különben bosszút nem állanak is rajtok, de törvény szerint prosequalják [CsH 131. — "Béldi Pál szabadon bocsátására].

4. (eljárás) folytat; a purta (o procedurá); (Verfahren) führen. 1677: Ezeket azért a' specificalt Casusokat, in arbitrio Causantium légyen, ha a' Táblán vagy a' Széken akarják prosequalni [AC 178]. 1699: Kolosvari Pap Laszlo Szigyarto Mihallyal valo adossagbeli dolgát s praetensioját a' Nemes Var(me)gyen kezdven ott prosequalya ha hol penig Szekünkre remittaltatott itt revidiealtatik [Dés; Jk 297b]. 1726 k.: A causansok in praedijumum fori ecclesiastici, ha inchoalt causajokat ... külső forumon prosequalni kezdenék, az ilyen két úton járok ellen juxta jure patriae procedaltatni [Somlyó Cs; SzO VII, 323 Cszs, Gysz és Ksz végezése]. 1817 k.: A Procurator elvette a' Testimoniumat, és levitte a' Groffné szállására, 's egy darab idő mulva fel hozta, aztat allegalva hogy Nagyságod fizessen indebitat, mivel hogy a' Recursust nem prosequalta [Héderfája KK; IB].

Szk: *törvényes úton* ~. 1816: Hogy a Ttkts Tisztség Resolutioja az Exponenseket utasittja a Törvény rendes uttyára, azért nem kellene alattamas kárasításokkal akadajaztatni a hasznat venni akarokat hanem Törvényes utan prosequalni [Kövend TA; Borb. II Gál Sigmond ns nyil.].

5. peres úton/perrel (büntetést/kártérítést) követel; a pretinde (pedeapsá/despágubire) într-un proces penal; mittels Prozeß fordern (Strafe/Entschädigung). 1600: az en hazmra valo menesekert es Jnuadalasaert, s ott walo hatalmaskodasokert a maior potentianak terhit p(ro)sequalom raitok | si iuris az en feoldemre walo menseiert es buzanak megh aratassaert s el witeliert, a maior potentianak terhet p(ro)sequalom raita [UsszT 15/31, 15/79, 15/88]. 1701: D(ominus) Daniel Vas de Czege Protestat(ur) Super eo. Mivel hogi ... Groff Apor István ur(am) ő Nga, eze(n) ben meg irt Malom dolgáb(an) Dilatiot obtineált mostan, ha mikor Törvény szerént decidálodik ezen dolog, és ... ő Nga Malma el hányattatik, ne légjen késő és Secum azutanis, addig interveniált kárát a meg irt malom miat, prosequalni és meg keresni [Dob.; WassLt].

Szk: *longusz processussal* ~ hosszú perrel követel. 1733: igenis nem akarom hogi igaz Jussomat longus

Processussal prosequalyam s nemis illik [Torda; TJKt I. 19] * *törvénnel* ~. 1598: Bachy Thamas vram ... amely kertet harsongartban Paul Magnustol teorwennel prosequalt es adepiscalt, azon kertet egez varoswl, az varoszenas kerthy mellet valo alo vizet ollian hatarawal attak, hogy az minth az viznek allasa es horgassaga vagion igenes seowent ... fonatathasson [Kv; TanJk I/1. 325]. 1642: Varadj Jstuanne az melj adossagot keres ... az Beczulleles Tanacz eleott is forgott, es teorueniel is prosequalta, ennek vtanna is eo kgme Varadine Azzoniom teorueniel prosequalia [Kv; RDL I. 128].

6. árny is követ; a urmări; verfolgen. 1659/1681: az Jövényekhez valo jo czelekedetek(ne)k gyakorlasaban, Bol-daghe emlékezetű Meltosagos Eleink(ne)k diczeretes példajokat igyekezven követne(m): ... méltó s helyes Collatiojokat, annuntiajokat minden böcsülettel es ahoz illendő Tisztesseggel prosequalnom s megh tartanom [Vh; VhU 314 Zolyomi Miklós ad. lev.]. 1724: Takats Pál ... Szász Jánost már Szállására menő uttyában p(ro)sequalvan, es élis érvén a' Lotsadékbá le nyomta [Kv; TJK XV/4. 105]. 1801: Ki az aki ... Sándor Jantsit üldözi, és prosequalya hogy el fogattassa, és mi okon? [Erdősztyörgy MT; WH].

proszekválhat 1. üldözhet; a putea persecuta; verfolgen können. 1670: ha akar mi utonnis eo kglmet defraudálni ügyekezne(m), és az eo kglme adossagát az megh mondot mod szerént megh ne(m) adnám, vagy az előt el szökne(m), és magam oltalmára, vagy seregben, vagy Fejedelmek, Urak udvariban és hatok méghe magamat el vonna(m), tehát mint hamis hütűt eo kglme minden helyeke(n) ... szabadon prosequalhasson [Kv; TanJk II/1. 762]. 1736: mindenkor a Magistratusnak facultassa vagion, hogi minden Gonosztévöket, ratione sui Officii p(ro)sequalhasson [Dés; Jk 218a].

2. perbe foghat, beperelhet; a putea da (pe cineva) în judecată; anklagen können. 1665: Esküszóm ... Hogy ... eiletem fogytaigh eo klmét ... Jobagys Szolgálatomal szolgáalom, mint eo klmnek^a eörökös Jobbagya, melyet ha nem cselekedne(m) ... megh fogass(on) hamis hitemert prosequalhasso(n) büntethessen ezen levelem erejevel [Récsé F; Szád. — "Bojer Sigmondnak]. 1695: En Tekei Tivadar ... ha ez magam fejem kötését valamely részbe(en) fel bontanam ... mind szabad és szabadságtalan helyéken ... megh fogattathassa(m), és akkoronnis mint illyen Tolvajt és hamis hütűt prosequalhassanak eo kgl(me)k [Marosssztkirály AF; WassLt Sz: Györgyi Mihally schola mester kezével]. 1736: a Magistratusnak mindenkor köteleességéb(en) áll, hogy az olyan Erköltstelen Fiakat és Leányokat, kik az Annyokat meg-nem betsülilik, ratione Officii sui prosequalhattya [Dés; Jk 185a].

3. vádat emelhet, eljárást indíthat/foganatosíthat; a putea intenta un proces; gegen jn Prozeß in Gang setzen können. 1730: De mivel Huszti Mihály Ur(am) már hosszasas üddől fogvást, nehéz betegségbén sindik, a' mely nyavalyáját hogy ne mondassék ez általis öregbíteni, nem prosequalhattya [Kv; TJK XV/7. 92]. 1737: Continuátjáb(an) az A. ... tolvajsággal vádollya az J-ket; a mely privata personát nem illet, s nemis p(ro)sequalhattya [Dés; Jk 259b].

Szk: *törvénnel* ~. 1765: a Dnus Terrestrisnek Tiszttyeijis kezek alatt lévő embereket Törvénnel prosequalhatnak és condemnaltathatnakis hivatalyokra nézve [Torda; TJKt V. 280] * *törvény szerint* ~. 1710: A rab urak ... azon supp-

licálának a fejedelmnek ... hogy kiszabadulván, azokat, kik őket hamisan elvádolták, törvény szerint hadd prosequalhassák [CsH 131].

4. (eljárást) folytathat; a putea purta (o procedură); (Verfahren) führen können. 1672: az alat az Anakis súlyos betegséghe érkezet, ki miat dolgát nem prosequalhatta [Kv; TJK VIII/11. 205]. 1677: Mikor Terminusok celebratlnak, a' mely Causak in rationem Fiscii agitaltattak, azokban-is ha ki causáját ujitani akarja, az olyanoknak adassék egy Novum cum gratia, és suis modis prosequalhassa causáját [AC 186].

5. kereshet; a putea căuta; suchen können. 1613: Eo felge' minden Feiedelmeknek ... emanaltott leveleket in vigore stalni enedie és hadgia, hogy minden rend igassagat beleolle prosequalhassa [KJ. — *Báthori Gábor].

6. útját prosekválhassa útját folytathassa/követhesse; a putea continua drumul; seinen Weg verfolgen können. 1628: Hites feleségem ... kest fogva(n) hozzam ugi veöttem kj kezéből, mellyet ha hertelen eszemben nem vöttem volna eletemet fogiatna volna el; Melj hitetlen czielekedetit akkor sem szenvedtem el, hanem protestaltam az akkori Eörsem deogh Kerezturj predicator vramnak; hogi ha többször illien vagi ehez hasonló kisseb dolgokatt czielekednek prosequalhassam utamat [Szjk 32].

prosekváltat 1. perbe fogat/hívat; a face/dispune să fie dat în judecată; gegen jn Prozeß in Gang setzen lassen. Szk: jure ~. 1739: aki Rettegen meg-kurvázta az egjgik lt Ersébetet, ha el nem szökött volna a Nms V(ár)(me)géből, Jure prosequaltatta volna ... de ... elábal [Dés; Jk 300b] * törvénnel ~. 1657: Felesége elállá mellőle, hozzám confugiálván, mint magistratushoz, az urát törvénnel prosequaltattam, inquiráltatván is latorságiból [KemÖn. 131].

2. vádat emeltet, eljárást indított; a dispune intentarea unui proces; anklagen lassen. 1715: Györgj Deak Erso, és Boér Kata incaptivaltatva(n) paraznasagért, az Directorok ki hozatva(n) prosequaltattyák [Kv; TJK XV/1. 139].

prosekváltatás 1. perbe fogatás; dare în judecată; Anklage. 1671: A' Szekelységen a' Latrok prosequaltatásában bé-vött ususok ugymint, károsoktól, vagy egyéb aránt megbántodott felektől való kezes kérés, és több törvényes utakat s' modokat meg-gátlo akadályok-is a modo deinceps tollaltassanak [CC 40].

2. eljárás indíttatása; intentarea unui proces; Ingangsetzen eines Verfahrens. 1832: A' Tekei^a Magistratus Kovás Jánost Feleségével folyt válás pere következésében ki világosodott Nős paráznaságért Főbeli Keresetben megítélte ... 1828ban az Ítélet Cassáltatott azon okból hogy a' Tekei M(a)(istra)tusnak nem volna hatalma criminalis keresetekben Ítélni, és Kovás Jánosnak Kolos V(ár)mege Törvény Széke előtt lejendő prosequaltatása porontsoltatott d. 8 Aug. 1828 [Borb. II. — *K]. 1841/1847: Megyei Al Ispány Pataki Daniel idei Aug 19ról tett hivatalos át írásában Darvas Jánosnak hamis levél készítéséért fiscaliter való prosequaltatását kéri [Dés; DLt 530d].

prosekváltatik 1. perbe fogatik, bepereltetik; a fi dat în judecată; angeklagt werden. 1735: Komornyik László Vram ... Nms Kraszna V(ár)mege leg közleb Somlyon celebralt Generalis törvényszékin ... p(ro)sequáltatván juridice Convinctatott [Szécs Sz; Borb. II]. 1763: az I. ... minthogj még eddig Mag(ist)ra(tua)lis prosecutio alatt nem

volt, lopogatásiért nem prosequaltattott [Torda; TJKT V. 176].

2. eljárás indíttatik/foganatosíttatik, vád emeltetik vki ellen; a fi intentat un proces împotriva cuiva; Verfahren in Gang gesetzt werden. 1677: A' Számado Szolgák ha a' kezességnek meritumát fel-érhető jóságú és residentiaju emberek nem lévén, másoknak nevek és kötelességek alatt, azon fellyeb meg-írt módok szerént prosequaltassanak [AC 196]. 1765: egy Benedeki Ember ki egy köldusnak valami pénzit el orozolta vólt, és a koldus lova döglésének oka vólt, adott vala kezembe egy arannyat, hogy ne prosequaltassék tovább [Gyf; Eszt-Mk Vall. 338]. 1807: ezen Testamentumnak leg kisebb ereje sem lévén meg kívánnya, hogy az cassaltassék cassaltatván pedig azis meg kívánnya, hogy azon Testamentum irok ob infidelitatem Fiscaliter prosequaltassanak [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1809: nyilván és déli napp fényén világosabb az panaszoltak(na)k cselekedettyek ... Törvénytelenések meg kívánom hogy Instantiam Szerént költségem fáradságom s fájdalmam meg fizetése mellett prosequaltassanak [Szu; SzLt ComGub. 1655höz].

Szk: törvényesen ~. 1752: En fatens a Deutralt Várczán Paskujnak Semmiféle nyilván valo Malitiáját ... nem tudom nem Lattam soha is. Hallottam ugjan másoktul az előtt hogj vólt Szó hozzája; de én nem tudom ugj volté vagi nem ... miolta Csehben a Dominalis sedrian Törvényesen prosequaltatott valamely vétkéért ez oltá [Bikáca Sz; BfR Szász Gábor (56) jb vall.]. 1809: méltán kértém hogy az Instáns Vr az illyen modon folytato Procuratorságtól Suspendáltassék és ... Törvényesen Fiscaliter Prosequaltassék és agraváltassék [Szu; SzLt ComGub. 1655höz] * törvénnel ~. 1677: A' Mely Nemes emberek semmi jóságá nincsen, és valamely czégéres vétkeket ... patrol és cselekezik ... a' Tisztek szabadossan meg-foghassák ... ha a' dolognak meritumjához képest annyira valo zálogja lenni comperialtatik, vagy penig elegendendő kezest állat, el-bocsáttassék, és szabados állapottyában törvénnel prosequaltassék | A' mely Szolgák pedig Zászlók alatt találtanak, ha elégséges residentiajuvak, hasonloképpen magok személyekben prosequaltassanak Törvénnel [AC 130, 195-6].

3. per lefolytatatik; a fi judecat/dezbátut procesul; (Prozeß) durchgeführt werden. 1677: Az erkölccstelen fiaikat kik Attyokat, s' Annyokat nem böcsüllik ... a Tisztek ... meg-büntessék ... ha Attyát, Annyát, szidalmazza ... poenitentiazassék ... Attyoknak s' Annyoknak meg-veréséért, edgyik kezek vágáttassék-el; meg-sebhetéseért, vagy öléséért ... a' Decretumban írot azon poenan convinctaltassanak. E' két első Casusban két Széken decdáltassék a' Causa, az utolsó Casus penig Diactan prosequaltassék [AC 132].

4. végrehajtatik; a fi executat ca datoric/restanțier; vollstreckt/exekutiert werden. 1787: Végeztetett ... hogy mind azok az Adosok között a' kiknél felesébb Restantiak vagynak requiráltassanak a' Domest. Consistorium neve alatt hogy ha a' restantiakat haladék nélkül bé nem fizetik, törvényes uton fognak prosequaltatni [Kv; SRE 254].

5. követetik; a fi urmărit; verfolgt werden. 1657: ha az fejedelem el nem áll előlők^a, csalhatatlanul ruínaltatik, s az győzelem hazánkig prosequaltatik, és nagy persequitójiával az religiónak pótoltatik [KemÖn. 211. — *Ti. az ellenség hada elől].

prosekváltatott perrel/peres úton követeltetett; care a fost pretins într-un proces penal; mittels Prozeß gefordert.

Szk: törvénnel ~. 1677: Ha ... ilyen törvénnel prosequatut Jobbágy, a' törvénnel való prosequutio, és apprehensio után ... transfugialna Földes Ura keze és birodalma alól; akárhol találathassék-is annak utánna a' hajdu Városokon ... a' Hajdu Városbéli Tisztek ... tartozzanak ki-adni az olyan Jobbágyokat [AC 173-4].

prosenior alesperes; protopop adjunct; Vizedekan. 1823-1830: Ez a Kónya Ferenc ... lett előbb héderfái pap és Tractualis notarius, azután jött ide Gálfalvára papnak, itt lett prosenior, azután esperes és generalis director [FogE 214].

proscribál 1. száműz és vagyonától megfoszt; a proscris/surghiuni; verbannen und des Vermögens berauben. 1704: Ugyan ma hallottam, hogy az mi proscriptiónk után, melyben Rákóczi uramat^a proscrisbáltuk, más ellenkező patenst bocsátott <ki> Rákóczi uram [WIN I, 273. — ^aII. Rákóczi Ferencet]. 1710: A több rab papokat, kiket gályákra nem küldöttek vala, proscrisbálák az országból | A császár ... Rákóczit s Bercsénit in perpetuum proscrisbálván a magyar birodalomból, azoknak jószágait el is ígéré másoknak [CsH 99, 410].

2. ~ a királyságból száműz a királyságból, megfoszt a tróntól; a detrona, a inlatura de la tron; verbannen aus dem Königreich in des Thrones entsetzen. 1710: a gyűlésben proponálták Rákóczi^a, hogy végképpen szakadjanak el az austriai háztól, és örök átok alatt proscrisbálák a császárt a magyarországi királyságból, s interregnumot állítanak fel [CsH 386. — ^aII. Rákóczi Ferenc 1707. jún. 6-án Onódon].

3. eltöröl; a anula/desființa; auflösen, annullieren. 1705: Acton uram beszéltette ... hogy Mikes uram irt volna neki levelet, melyben írja, hogy őket ne nevezze rebelliseknek, mert nem azok a magyarok, conjuncta causa lévén az ő dolgok a magyarországi magyarok dolgával. Melyre úgy replicált Acton uram, hogy nem olyan az ő dolgok, mint az magyarországiaknak, mert azok más királyt magoknak még nem választottanak, de ezek mindjárt fejedelmet választottanak magoknak ... és minden igazgatásnak rendit, amely a császár idejében volt, generalatust és mindent proscrisbáltanak [WIN I, 501].

4. forgalomból kivon; a scoate din circulație; aus dem Verkehr nehmen. 1710: a fejedelem maga képire ... tizenkétpénzes sustákokot kezdven veretni ... némely gonosz emberek azon formára hamis ligájú pénzt kezdenek oly nagy bőségben veretni, hogy a jó a rossz pénzzel egyben-elegyedvén, egyéb remédiámat nem találhaták, hanem egészen proscrisbálák a fejedelem képire vert mindenféle pénzt [CsH 201].

proscribált kitiltott, száműzött; proscris; verbannt. XVIII. sz. m. f.: Ország Protestatiója, hogy Bihar vármegyéből proscrisbált Pathai Máthét, Erdélyben(en) Procuratoroskodni^a [WassL 1630-ban kelt oklevél hátán XVIII. sz. második feléből való regeszta. — ^aTi. engedik].

proscribáltatik 1. száműzetik és vagyonától megfosztatik; a fi proscris/surghiunit; verbannt und des Vermögens beraubt werden. 1665: Annakutána kérdé ő nagysága: Az republica, ha az király meghalna vagy proscrisbáltatnék, elméje, a négy közül egyiket, elsőben az brandenburgi electort, ha nem azt, az svetiai király fiát, ha azt sem, az bavariai herceget, ha azt sem, az római császárt^a [TML III,

486-7 Nalaczi István Teleki Mihályhoz. — ^aTi. emlegetik lehetséges lengyel királyként]. 1710: nagy tisztekre promoveáltatnak^a, ha pedig nem, az országból proscrisbáltatnak és a sicíliai tengerre gályavonni küldtettenek [CsH 96. — ^aA protestáns prédikátorok, ha áttérnek a katolikus vallásra]. 1736: ámbár vétettek volna az jesuviták, ámbár méltán proscrisbáltattak volna, mégis micsoda igazsággal lehetett elvenni az Báthori István jószágát, az mely örököse volt, és tulajdon csak iskolára s az ifjak tanítására adta [MeTr 424]. 1739: Néhai Kibédi Márton özvegje Fogarasi Mária Asz(szo)ny ... minthogy nem csak Nemes Városunk; sőt az egész Nms V(ár)(me)gje Csudájára s álmélkodására, és ansát (!) adott a Gonoszra Leányinakis; magais gyanús tanácsokat, szánkázásokat, és Férfiakkal való Conversatiót exerceált s.t.i. íteltetett hogi ... Nemes Dész Várossáról és határáról proscrisbáltatik [Dész; Jk 302a]. 1753: Ha a Rákóczi revolutio után ekkor Mikes Pál proscrisbaltatotte vagi a Fiu Mikes Kelemen a Rakotzihoz valo adhaesioert [Hsz; Szentk. vk].

2. kiűzetik/csapatik; a fi alungat/izgonit; vertrieben werden. 1703: tetzett az eo Felsege szekinek, hogy az Incutus ... mivel vilagoson Constál, hogy ... hamis koldulo Levéllel élt és koldult ... az hohérrel meg veretessék ... az varosból proscrisbaltassek [Dész; Jk 342b].

3. (katonaságtól) elbocsátatik; a fi îndepărtat (din armată); (aus der Armee) entlassen werden. 1791: a katonaságtól Huntzfut Levéllel proscrisbaltatott volna [Dész; DL].

proscribáltatja magát száműzeteti és vagyonától megfosztatja magát; a face să fie proscris/surghiunit; sich verbannen und des Vermögens berauben lassen. 1672: Követem az én kegyelmes uramat, de ha porta ellen, hazám végezése ellen való dolgot parancsol, hazámnak megegyezése kívül bizony én nem fogadom, ha lehet; ám én Erdélyvel többször nem proscrisbaltatom magamat [TML VI, 16 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

proscribáltatott száműzetett; proscris, surghiunit; verbannt. 1662: ha a fejedelemnek elméje a tisztességkivánás miatt meg nem vakítottatott volna, fejedelemi méltóságát, hazájokbul proscrisbáltatott, számkivetésre tudatott olyan pártutó arianusokra bízni nem kellett volna [SKR 361].

proscripció száműzetés és vagyonától való megfosztatás; proscriptie, surghiun; Verbannung. 1671: ha pedig a Tanácsok között Országunk törvénye, szabadsága, Decretumi ellen valamelyik ... veszedelmes és ártalmas tanácsra indítaná ő Nagát, comperta rei veritate kedvezés nélkül affele tanácsadot proscriptioval és Notoriussággal büntetessenek meg [CC 9]. 1704: Ma reggel felgyűlvén az ország, a Rákóczi uram proscriptióját ... az arra rendeltetett emberek hármán három felé concipialák | a Rákóczi uram proscriptióját a generál háza előtt és a kispiacon elolvastván publikálák és kidobolák [WIN I, 168, 190]. 1710: egynehány vármegyék ... supplicatiót adának be Rákóczinak nagy protestatióval, hogy őket semmiképpen a jesuiták proscriptiójának nem annuálhatnak [CsH 386].

proskriptus száműzött; proscris, surghiunit; Verbannet(r). 1600: A kalugerek pedig az országból minden helyekről teljességgel proscriptusok legyenek [EOE IV, 556 ogy-i hat.]. 1677: Ország törvénye szerint convinctatott

és arestaltatot foglyoknak, vagy Proscriptusoknak fel-
szabadulásokban a' Keresztény Országokon; és Fejedel-
meken kívül valo Nemzeteket ha kik solicialnak ...
hasonlo poenaban incurrályanak melyben a' convictusok
voltanak [AC 82] | némely kedves atyámfia ... vacantiába
levő tisztembe belépett ... noha élő embernek és nem
proscriptusnak sőt ez hazában jelen levőnek tiszte mikép-
pen lehet vacantiába, új philosophiából kell kistülni [TML
341 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

prosperáció termékenység; productivitate, prosperi-
tate; Ertrag. 1772: az Bánfalvi Málé és Borso prosperatioja
mellett sokat fáradoztanak dolgosok után jártanak és
Pallérkodtanak míg fel vehették és bé takaríthatták, azért
leg alább fáradságokra magok(na)k meg tarthatyák [Sáros-
magyarberkesz Szt; LLt].

prospiciál 1. gondoskodik vmiről; a avea grijă/a se pro-
cupa de ceva; sich um etw. kümmern. 1621: az minden-
napi zwksegh felette sok volna, meljhez kepest kewantat-
nek hogy eő kglmek Az ado fel wetesreől prospiciálnak
[Kv; TanJk II/1. 316–7]. 1671: Ez mostani Gyűlésünkben
proponaltatván Nagd, hogy a' Váradgyai és Fogarasi hidak
el-pusztultanak, melyeknek meg-épitések felől prospici-
álnának ugy, hogy épitethetnének-meg [CC 35]. 1677:
Ha kik a' más pártón lakók közzül, az Erdélyi Ditióban
Joszágot birnak, és abbol Potentiat patrlnak, a' Vármegeye
Tiszteit előt tartozzanak Törvényt állani, és azon Tisztek
Törvényt és Executiot-is azon Joszágbol ... szolgáltatni;
kinek a' convicta pars ha ... resistalni akarna, a' Fejedel-
mek ... az Executionak véghez vitelében, de brachio Regali
prospiciálnak [AC 176]. 1710: Végezetre prospiciálna-
nak arrolis az Tisztek, és az szegénység között fel vis-
gályák az 7temberi vagy 8beri ... erogatiokatt [KvLt I/198
a gub. Nsz-ből]. 1719: hogy ezen nagy huzásnak, vonásnak
a m. gubernium eleit vegye és az eddig valonak is refusio-
járul atyai gondviselése szerént prospiciálnon, instálunk
alázatosan [Csz; SzO VII, 263]. 1722: Méltóságos
Generalis Commandans eő Excellentiája holnap estvére ide
érkezvén ... illendő Kglmetek(ne)k is prospiciálni, és a'
mennnyib(en) az üdönék rövid volta engedi menél tisztessé-
gebb(en) lehet excipiálni [Ks 18. XCIII a gub. Kv-ról].

2. gondot visel vmire; a avea grijă de ceva; für etw.
sorgen. 1591 k.: Az zegin megh romlot atiankfay el fotta-
nak akar my kichin Contributiot(is) Nagy Zaccolltatassal es
fogsagal exigálnak Job Ritzit az vr Kendi Sandor Tarthya
Hitel feybe valo buzawal ... eo Naga kegielmesen prospici-
allion megh maradasunkra [Dés; DLt 233]. 1594 k.:
Keonicorgwnk Nagysagodnak ezennis ... hogy Nagod
ezekbeolis prospiciálna oly kegyelmesen az Nagod zegeny
Nyomorult varosanak megh maradasara [Dés; DLt 247].

3. vigyáz; a păzi/veghea; aufpassen. 1765: Deserdin Jó-
zsef ... beír a guberniumba, hogy prospiciálnon a méltósá-
gos királyi gubernium, mert a gyulatelki határon 25 számból
áll tolvajok lappanganak [RetE 187].

4. felügyel; a supraveghea, a urmări cu atenție; wachen.
1670: mint ... Feleségemnek és tüle való minden Gyermek-
kimnek ... Plenipotentiarius ... vigyazo szemmel, és fel
nyílt fülekkel akarvan in tempore prospiciálni, javokra,
joszágokra ... contradicalok^a [JHbB I/5. — ^aKudu (SzD)
elfoglalása ellen]. 1710: Ebből tanuljon minden apa, s úgy
prospiciálnon gyermekire, kivált amlg éretlenek, hogy a
pápista conversatiótól eltiltsa jó idejin [CsH 140–1]. 1721:

az ide bé jövő Regimentekreis szükséges prospiciálni, hogy
tsak magokra ne masirozzanak; légyen Commissariusok, a'
ki a' Szegénységre vigyázhasson [Ks 18. XCIII a gub. Nsz-
ből]. 1727: Az Inquisitor Cancellista Deákok mellé ... ren-
deltetik Commissarius(na)k Benczenzi RácZ András
Uram, ki is ... prospiciál, hogy az exhibealt utrumak Sze-
rint ... producallya(na)k, Végezvén egész Cursusakat [Dé-
va; JHb XLII]. 1750 k.: Bányász cigányok ... ledőlft fákból
dolgozhatnak ugyan, de úgy, hogy krajnik uram ex incum-
benti sibi officio prospiciálnván ... csak árnyéka is a praeva-
ricationának ehhez ne ragadjon [Déva; ErdO II, 118–9].

protegál 1. védelmez, oltalmaz; a proteja/ocroti;
schützen. 1631: Affidallíuk es assecdrallíuk megh neűezett
Kemeni Janost Eő Hwségét, kgelmissen arrol; Hogi megh
maradwán kötelességéigh azon Hwseghen; mind Eéletének
Bóczwletinek Oltalmazásában, kegielmissen mys prote-
galni akariúk totis Viribus nostris [KCs IV/17 Branden-
burgi Katalin oltalomlevele Kemény Jánosnak]. 1655:
Magatol hallottam Kalmar Balintol mondotta enneke(m)
hogy eő Lazar Istuan U(ram) Jobbagia, S Magamis láttam
Nehay Lazar Istuan V ideicbe(n) hogy ha mi buszu érte
ottan mindgiarast oda futott panasznani s ugys protegalta
eő kge me mint lobbagiat az migh el ne(m) Szeőkek [LLt
Ambrus Ferencz Szent Miklosi (35) ns vall.]. 1677: Rátoti
Gyulai László Ur(am) ő kglme ... ki ment az Magyar hadak
közze ... assecurallíuk, hogy ... ha Szerencsétlenül járná-
nak is, és akar mikor uiszsa kelletnek is jóni Birodal-
munkba(n), mindenkoron kgl(me)sségünk alá fogadgyuk,
azért semminemű Joszágib(an), Javaiban megh nem káro-
sittattjuk ... sőt efféle Ellen kgsen protegállíuk [Törzs.
fej.]. 1705: az eletet, s az elet körül az kerteket mind Fe-
rencz vram protegalta [Pálfa U; Pf]. 1717: ez osztazotlon
joszágot is Conserválni és protegalni ugy a többibenis Con-
tribualni magam segedelmével kész lészek [Nagyrápolt H;
JHb XLVII/18]. 1765: (Az) írotvány ... kiműgyen az alsó
utig fecske farkulag a holott őt jó lépés szélességű lehetet
az Erdő ... melyet nem felette régen irtattanak ki az Erdő-
ből, mert egy Sirunkutzázt magunkis értünk ... mely szege-
letet az Lunkutza mellett maga Fejérvári Kristina Asszony
protegált [Hosszútelke AF; JHb XXVII/5]. 1806: Groff
Haller Gábor urral beszéltem ... ígérte és mondotta, hogy
Ngodat Házát vlem edgyettértőleg protegálni suténirozni
kész [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

Szk: igazságában ~. 1702: obligálá magát ... Poroszka
Thodor ... örökkös jobbagyságra ... Nmzs Mihálcz Miklós
Uram ígérő jo akarattját hogy igasságab(an) igyekezi ő kgl-
me protegálni, és jóakarattal lenni szükseghiben [Altörja
Hsz; Borb. I. Nicolaus Márton ludi-magister gymnasy Al
Torjensis keze írás].

2. támogat, pártfogol; a sprijini/proteja; unterstützen.
1593 k.: az mi kippen az Nad bodog emlekezethw elei ke-
gyelmesen protegal [Dés; DLt 241]. 1677: minden továb
valo processus nélkül, őt szaz forint poenát exequallyanak
a' latornak pártját fogo embernek tulajdon javaiból ... De
ha a' poena után-is ugyan maga körül tartaná vagy protegal-
ná a' latrot ... ezen meg-irt mód szerint valo poenaval
büntetődgyék [AC 126]. 1690: Az Szász Natiobol álló
hiveink irant tett ő kglme Resolutiojat becsüllettel es Ked-
vesen veszszük ... Mi is az Erdelyi Unio es Törvények
szerint őket protegalni es terheket könnyebbiteni igyekez-
zük [Ebesfva KK; Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut.]. 1713:
méltóztassék Ngod ... igaz szolgáját protegalni, s, patroci-

nalni [Gyf; Ks 95 Kászoni János lev.]. 1724: üdösb Dosa Andras Uram ... mostoha Annját Nemes Göcsi Kata Aszszont mindenekben protegálta, segítette [Szováta MT; DLév. XVIIIb]. 1745: az I. ... midőn kérttem volna kézben édes Léánját Ersőkot, Székely János desértáját ... Kglđ kézben nem adta, hanem pártját fogván és felőlle felevén, a gonoszt a gonoszszággal edjűtt manutenealta, és protegálta [Torda; TJKT II. 31]. 1782: A' Jobbágyot és Sellért felettébb való szolgálattal ne terhelje^a ... őket az eddig birt vagyonotskájkotól ne privállyá, sőt a menyiben lehet őket protegálni s gondjokot viselni ügyekezze [Ne; DobLev. III/569. 2b. — ^aAz árendátor]. 1796: Esedezünk azért Exád(a)k alázatosan, méltóztasson Exád a' M Fő Consistorium előtt Ügyünket oly kegyelmesen protegálni, hogy ... valami büntetés ne kövessen [Krasznáréce Sz; KemLev. 1265].

protegálhat 1. védhet, védelmezhet; a putea proteja/ocroti; schützen können. 1710: (Teleki Mihály) alattomban a magyarországiakat kezdi hitegetni, hogy Thökölyi Imre mellől állának el, s ragaszkodnának a fejedelem protectiójához, ki egy országnak fejedelme lévén, s annyi fegyver kezében, a portán is nagy respectusban, jobban s hasznosabban protegálhatná őket, mint Thököly [CsH 162]. 1752: azon Marhának Gazdája protegálhassa maga Causáját [Vice SzD; MvRKLév.].

2. támogathat; a putea sprijini/proteja; unterstützen können. 1740: Johannes Perle ... Armen Szamosújvárensis, Nemes Várasunkba lakásra bérjőni^a ... Hogj ... a' Militia tereh viselése alól quartely szupportálástól, és közönséges szolgálatoctól immunitáthatassék ... az Impracticabile; mellyet, még Nms Várasunkba bé bíró Méltóságos Urak sem efectuálhattan(a)k, nem hogy más rend béli embereket protegálhatnánk, minthogy Nms Várasunk felette sok terhek alá vettettetett [Dés; Jk 533–4. — ^aTollban maradhathat: akarván].

protegens 1. oltalmazó, gyámoltó; protector; Beschützer. 1839: Tektes Doboi Klára Aszszony N. Tektes M. Bartok Adám Ur Özvegye ... Szindi Szolgáló emberének protegens [Ne; DobLev. V/1226. 1].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: oltalmazó; protector; beschützend. 1830: A Protectusnak szenvedett fájdalmit, és az ezutánis tejendő költségeket ... kéri alázatosan a Protegens Fell peres Ur legitimáltatni [Ne; i.h. V/1165. 1b].

protekcio 1. védelem, oltalom; protectie, ocrotire; Schutz. 1631: Szűcz Peter penigh, az meli mostan adta magát Jobbágyul ... ha futamodast tenne ... az ű kegyelme protectioia alol tehat, Czeffey Laszlo Urunk cötet mindenüt megh foghassa ... az maga keötise szerint [Tötör SzD; Ks 42. F]. 1661: Csalhatatlan jele, hogy én megnyugodott elmével legyek az ő felsége kegyelmességében ... midőn ... feleségemet, javaimat, gyermekemet, váraimat, egyszóval fejedelemséget és minden szerencsénem devoveáltam az ő felsége protectiójában [TML II, 153 Kemény János Teleki Mihályhoz]. 1662: Nekem vagyon ott^a vagy három falum, ha latrok nem lesznek, Kegyelmed protectioja alá bízom őket [i.h. 254 Ebeni István ua-hoz. — ^aLapos és Kővár vidékén]. 1679/1681: Ngos Kglmes Ur(am) szerzettem egy hitvan hazaczkat ... méltóztassék Ngd ez arant való Uri vele születet kegyelmességét hozzam megh mutatni, s

annuatim négy forint Taxara relaxálnia, hogy így enis Ngd kglmes Protectioja alatt had maradhassak megh [Vh; VhU 450]. 1742: jövének mi előnkben ... négy Molduvay Czizmadia Czigányok ... tőnek ilyen Contractust, hogy adák magokat jobbágyul ... Mihálcz Miklos Uramnak, és ő kglme Posteritassinak ... ő kglme is ha ő kglménék kedvit keresik igasságokb(an) igére protectioját, és jó akarattját [Altörja Hsz; Borb. I Márton Miklós deák keze írása].

Szk: ~ja alá vesz. 1649/1681: Albesti Zolyomi David Ur(am) ő kglme szerelmes hazas tarsi, Iktari Bethlen Kata Aszony, Adom emlékezetül mindeneknek ... hogy ... Urvölgyi Kővágó Matyas ... Varosomban meg akarvan telepedni ... protection ala Vöven minden ... paraszti szolgálattal ... exigalom [Vh; VhU 268–9]. 1671: gyanóra-is megfogattassanak ő kegyelmek között-is^a a' latrok, és ... meg-is bñtettessenek ... Efféle latrokat penig senki protectioja alá ne vegye, se penig ... jobbágyává ne tegye [CC 40. — ^aTi. a székelységen]. 1707: Mivel Gyerőffy György Ur(am) megh hagyott Eözvedgye Tekintetes Kemény Kata Aszony Kolosvary Házat Kegyelmes és Specialis Protectionk alá vettük: Annak okaert ... Lovas Hadj Tiszteink(ne)k s directiojok alatt lévő Hadaink(na)k ... parancsollyuk hogy a' megh irt Aszony Hazára erőszakosson reá menni Seott halatmassagokat exercealni ... semmiképpen ne mérészhelyek [Ks 11. XLVI. 17 Rákóczi Ferenc rend.]. * ~jába ajánl. 1777: Mely hozzánk mutatandó kegyességét Ngodnak bizodalmason várván, es Ngodot Groffi szép Házával a' mennyei Urnak protectiójában ajánlván, vagyunk a' Mlgs Groff Camerarius Urnak alázatos Szolái Jobbágyi a' Thorotzkoi Mészárosok [Torockó; TLev. 13/2] * ~jába vesz. 1678: ennyi sok gonosz akaróim közt maradó édes anyám, szerelmes feleségem, gyermekim és szegény atyámfiait méltóztassék fejedelmi kegyelmességgel való protectiójában venni [TML VIII, 103 Teleki Mihály a fej-hez] * fejedelmi ~ja alá vesz. 1617: Boer Janostis ... kivali-keppen Boyer Peter ellen ez mi kglmes fejedelmi protectionk ala veűen: Hadgiuk es parancziolliukis ... Saiat Joűainak Dominu(m)jaba(n) megh haborgatni ... Ne engedgie [Fog.; Szád. fej.].

2. oltalom/menlevél; salyconduct; Schutzbrief. 1704: ma menvén ki egyszer zsákmányra mind németek, magyarok és szászok, a lovas németekben és rácokban elszakadván, két falut felvertének és felpredálták, mégpedig akik itt közel a mi pártunkon voltak és a generál protectioja is nálók volt [WIN I, 209]. 1705: Már ma jötennek bé egynéhány felől emberek gratia kérm a generálhoz és hogy protectiót adjon nekik [i.h. 604]. 1708: a' mult héten Tentáltak a' Commenda(n)st mind Puskások s Bethleni halaszok, de ne(m) akart Protectiót nékiek adni | a' Bethleni halaszok ... oda mente(ne)k bé Szebenb(e) hogj magok(na)k Protectiót extrahallya(na)k [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. 1710 k.: (Rabutin) előnkbe rakatá a Hadnagy János protectióját, armálisát, keservesi supplicatioját etc.; azt végzők^a [BÓN. 946. — ^aKöv. a rész.].

Szk: generális ~. 1693: az urakkal végeztük, hogy felküldjünk Radnoth iránt és minden jószágaimra generalis protectiót hozassak az római császártól [IIAMN 332].

3. kedvezés; protectie, favoare; Begünstigung. 1880: Nem tudják megfogni, micsoda emberfeletti protekcio folytán közöltetett — micsoda mesés összeggel kellett lekenyerezem Beöthy Zsolt urat, hogy kinyomtatassa^a [PLév. 78 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aSebestyén Eszti című elbeszélés].

protektionális oltalomlevél; salvconduct; Schutzbrief. 1659: Kaszáné nénemasszonynak is mondja meg Kegyelmed, hogy csak ő kegyelme írja meg, micsoda falukra szól az protectionalis, én megíratom [TML I, 441 Veér Sigmond Teleki Mihályhoz]. 1680: Boerones. Berbat Komsa az mint az Kaptalanok előtt valo productiojokból elucescal producaltá volt Kgls Urunk ő naga az Fogarasi Tisztekre dirigalt protectionalissat, mellyb(en) parancsolja ő Naga hogy szabadsagab(an) megtartassek, Barcsai Mihály akkori Porumbaki Donatarius ellen [A.porumbák F; Ált Urb. 48].

protektionális levél oltalomlevél; salvconduct; Schutzbrief. 1641: mondanak az papok, hogy Eők azzal az p(ro)tectionalis leuelel^a ne(m) Akarnak elni [Nyűtód Hsz; BfR Gr. Kelemen (36) rector sch. vall. — ^aTi. fej-i].

protektor 1. védelmező, oltalmazó; protector, oprotitor; Beschützer. 1607: Keönieöreög ... eő keme ... Az Erdelj Feiedelemnek, hogy eő naga ... Az eő keme gierneksege-teől foguant valo sok saniaru zolgalattait meg tekintuen ... legien gond viselőie es p(ro)rectora Az eő keme zerelmes Attiafianak czeffej margit Azzonnak [Ks NN. 30]. 1612: mivelhogy mi fejedelmi tiztwnk es hivatalunk szerent kiult keppen az Arúak(na)k es Eozuegieknek, minde(n) meltatlan haborgatok ellen kegielmes otalmi es protectorj akarunk lenni ... Hadgiuk ... hogy ... ez exponensnek minde(n) el bechwilteott marhaját es penzet ... kezebe(n) adgya es bocziassa [Kv; PLPr 69]. 1670: Isten sok jókkal áldja Kegyelmedet, hogy távollétemben is rólam, jóakaró szolgálóim nem volt féledékeny, hanem gonosz akaróim ellen protectorom volt [TML V, 390 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

2. támogató, előmozdító; sprijinitor; Unterstützer. 1710: a néhai magyar palatinus^a ennek a mótusnak feje és protectora vala [CsH 108. — ^aWesselényi Ferenc]. 1710 k.: (Szász János) A Szentpáli Ferenc Körtvélyesi által való meglövésének vagy authora, vagy ... protectora volt [BÖn. 948].

protektus oltalmazott/gyámoltott személy; protejat; beschützte Person. 1830: A Protectusnak szenvedett fájdalmát, és az ezutani tejendő költségeket ... kéri alázatosan a Protegens Fell peres Ur legitimaltatni [Ne; DobLev. V/1165. 1b].

proteláció halasztás; aminare; Aufschiebung. 1812: Méltoztatik által lat(ni) a Tekintetes Iudicium, hogy ez tsupa meritalis, és merőbe helytelen kifogás is kövötközés-keppen tsak ezen keresett protelatiojara kereszteltetett actoratus Exceptionok [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

protelál halaszt; a aminá; aufschieben. 1765: E felett lévőnek is ottan Ngod Mlgs Praesidiuma alatt holmi Causajim assummálva és assumálndok is, azok(na)k lehető elő mozditásában Ngod Gratosium Patrociniumát exorálom; mivel én nem is mehetek tudom All-Peresim protelálni igyekeznek [Torda; Borb. II Also Lajos lev.].

protendálódik kinyúlik; a se intinde; sich aus/erstrecken. 1742: Ezen Házból ... az Udvar fele egy kis Stukaturás és padimentomos Erkötske protendálódik [Gyeke

K; Ks 4. VII. 1]. 1748: Groff Kornis Antal Ur Ő Nga Oláh Kotsárdi Nemes Curája a' falu végén az Oldalban ... Nap Keletről napnyugotat protendalódik [Ks 8. XXVI. 5].

protentál megkísérel; a încerca; versuchen. 1695: Gelért Mihály Uramat Szekely Cata Csiki Laszlone a szek színén meg kövesse feleséget pediglen ottho(n) emberséges emberek előtt, es soha többbe se(m) magát se(m) feleséget ne mocskollya. mellyet ha protentalna Csiki Laszlone abban a poenaba incurrallo(n) a mellyet mostan el került sőt Ecla fundusannis lakni ne(m) engedtetik [SzJk 293].

protestáció 1. (jövőbeli eljárást/igényt illető) jogfenn-tartó nyilatkozat; rezervä de drept; (sich auf zukünftiges Verfahren/zukünftigen Anspruch beziehender) Rechtsvorbehalt. 1579: Mely protestatiorel eo kgmek vegienek Arrol valo lewelet ky kit ennek vtanna ozo(n) etesse(n) eo keg-mek leowendeore is [Kv; TanJk V/3. 200b]. 1599: Noha az mi az eő kegme akkori Actioia az mi volt es az en obiectumom contra proposita le zallot, de az protestationak vgian stalnj kel, si luris, Es azzal az protestatioual meltan ilhetek most in Iudicio [Dés; Eszt-Mk]. 1600: Az teörweny vgi talalta, hogy az Zentelekiek es Bogardfaluia p(ro)testatiouak zerent, minthogy az peöres helbe igasagok es byrodalmok wago(n), ne(m) tartoznak magokra megh felelni [UstZ 15/118]. 1606: (A föld) vicinüssit p(ro)testatio mellett mys ugyan azokat neüeszwk mellyeket az Actorok neüeztek p(ro)positiouiokban [i.h. 18/12]. 1613: Az fellyül valo protestatio iratassat az Actornak azzal az Cläusulaul, keüanya meg iratni, az mellyel mondotta [Kv; PLPr I/3. 1612–15]. 1666: Mely protestatiorel Adom ez testimoniálisomat pro futura cautella fide mea mediante [O.budak BN; Ks 41. C. 7]. 1677: Protestatiok mellyek az Ország Articulus ellen lésznek invigorosák [AC 266]. 1735: solemmniter p(ro)testalok s kívánom hogy p(ro)testatiom Protocolaltassék és authentic ki adassék [Torda; TJkT I. 88].

Szk: ~t bead. 1779: Hallottam ... hogy ... Magyar Gyerő Monostori Liber Báro Kemény Gergely Ur eő Nga a maga tulajdon Gyermekiei ellen protestatiot adott volna bé, de Captalanbané, vagy valamelyik Itélő Mester Ur előtt, azt eő Ngá meg nem nevezte [Szászssombor SzD; KS. Gabr. Karutsi (58) past. ref. vall.]. 1834: az alább következő ... Protestatiouakat adtabé [Fintaháza MT; MRLt] * ~t fenn-tart. 1650: Mindsent naptayat minden Igaz es Jo oknélkült Artalmas kipen Diffamalt Azzal hagi Az eő Diznyat megh űtök Ertem mit p(ro)ponallianak az Actorok, hagi aszt mondtam volna hagi az en disznomat megh űttek, es megh űttek volna, Arrol protestatiot tartok fen [UstZ 41] * ~t instituál. 1770/1771: Tit. Dévai György Vr(am) Házas Társa, Nikolási Thérasia Asszonyon Háportoni Udvari Birája ... által instituála egy protestatiot [Fejér m.; DobLev. II/425. 16b] * ~t instituáltat. 1771: Mlgs Dániel Theresia Asszonyon Forrai Udvari Birája ... által protestatiot instituáltata [uo.; i.h. II/428. 20b] * ~t inszinuál. 1771: Mohai János Uram insinual maga részéről olyan protestatiot, hogy a' Forrai Lakosokkal in pendente lévően a' Krisájba oldalában egy darab fel fogott, és a' Falusiak által devástált hely iránt valami processussa, a' melly hely, ezen Divisio alkalmatosságával már fel osztatott, hogy ezen mostani Divisio, azon pendens processussának semmiben ne praedjudicállyon [uo.; i.h. 29a] * ~val él. 1613: Az masodik el menetelbennis protestatioual elt mi okon ment el^a [Dés; KJ. — ^aUra házától a válófélben lévő asszony] * ~val élhet.

1599: azzal a protestatiounal meltan ilhetek most in Judicio [Dés; Eszt-Mk * *írásban tett* ~. 1830: Mlgs Grof Idősb B. Bethlen Joseff Ur eő Ngā bé ád egy írásban tett Protestatiot [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 174] * *írásbeli* ~. 1817: a Felperes és Ingerene aszszonyéknak Plenipotentiariussak által meg tétetett írásbeli protestatiok ut mutatása szerént a szurduki és n. Oklosi portioi Conscriptioja az osztállynak láttatván, e végre fel vétetnek a ... *nevezetű Commetaneusok [Torda; DobLev. IV/913. — *Köv. a nevek fels.].

2. tiltakozás, óvás; protest; Protest. 1587: talattanak volna olyak az Záz Vraim keozzwl ... kik az tanach eleybe Mentenek volna es ot p(ro)testaltanak volna, kiket megherdwen eő kgmek varosul, hogy mireől protestaltanak volna, Illien keppen referalak az eo be Menéseknek okat, es protestatiokat [Kv; TanJk I/1. 51]. 1718: Kapitány ur(am) adhibealta ā Segittseget, mihelt az én sok Protestatioim penetralták elmét [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1770: tavaly az Commissio itt valo meg fordulaskor a' protestatio ... a Commissarius Urak előtt meg volt [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. 1786: protestation hogy ezen Executionak végben viteléről iratando Levelek Serlessébe inferáltassék meg kívánom [Nagylak AF; DobLev. III/607. 12].

Szk: ~ra fakad. 1774: a hitet letett Reambulatorokis kentelenítettnek protestatióra fokadni [Ilencfva MT; DLev. I. IB. 3] * ~i bead. 1704: feljött pedig a rab úr^a valami protestatiót ada be [WIN I, 147. — *Bethlen Miklós] * ~i erigél. 1730: a Hidegvizi Lakosok ... új Malmot erigeltanak ... melynek epittesének Contradicalunk ... Protestatiot erigaltunk es annak epittését Legitime Inhibealtuk [Fejér m.; JHb XXIII/46]. 1746: Láttatik ugyan az A. fatenseink ellen excipialni és protestatiot erigalni de helyes ratioját nem assignallya [Torda; TJkT III. 31] * ~i tesz. 1574: Kalmar Ianos vallas tetele ... mykor ez protestacyot tewe ez Brassoy Ember ... Beke gergely ott velem vala [Kv; TJk III/3. 392b]. 1579: eo kegmek wegeztek, hogy ... ket vraink által Az tablat talattassa megh eo kegme Biro vram es erről Az Nemes vraitat keozónseskeppe(n) megh keowetwe(n) tegie(n)nek tudomány teltet es protest(ati)ot erről hogy Effele dolgat Az Nemessegnek ... semmykeppe(n) el nem twrhetyk [Kv; TanJk V/3. 200b]. 1583: Kozaruarij annazon ... feöldwaratt, mely vagyon Doboka warmegeben ... Mynden kenzerettes kywel, Jllen vallasth es protestatyott teón [SLt V. 13 Imreh deak Papay, a gyf-i káptalan hites not-ának keze írása]. 1677: Estenek néha ilyen casusok-is, hogy némellyek az Országának publica Constitutioi és Articulusi ellen protestatiot tettenek, testimonialist-is kivén rola [AC 188] * ~val kontradikál. 1710: De amazok általértvén, hogy családtság, mert különben is a királyné öreg vala, s természet szerint lehetetlen vala, hogy szüljön, nagy protestációval contradicalának, hogy semmiképpen nem agnoscálják király fiának, mert nem az ő praesentiajokban született [CsH 218] * *verbális* ~ szóbeli tiltakozás. 1827: (A földet) Nemes Rátkkövi Ur ... pretendállya ... Nánási részre ki jární — Melyre az ellenkező fél ... Szó Szollosja ... teve ilyen verbalis protestatiot^a [Mezőbánd MT; DobLev. V/1118. 1b. — *Köv. a részl.].

3. (el)tiltás; interdictie; Verbot. 1807: ezen ... helyet mi előttünk magok birtokokban foglalák, és onnan bennünköt mind az Falunak egész Hitességét 's általunk az egész falut Solemnis protestatio mellett el tiltának [LLt B. 28]. 1832: Miből honnan tudja a' Tanu, hogy Felső Sinfalva a meg Nevezett Hellynek mivelés alá lett felfogását Protestatio

vagy Törvényés Inhibitio mellett ellenzette volna 's ki áltál [Asz; Borb. II vk].

Szk: ~t exhibeál. 1651: Szeőreós Andras vra(m) ... Dioszegy Kis Anna kepebe(n) minemo protestatiot, es haza(m) eppittese elle(n) ualo contradictiot exhibealt kisseb uér kepeben ... Melyre nezue haza(m) elle(n) ualo p(ro)testatiot es contradictiot annihilitatni kevano(m) [Kv; PolgK 142 Czepregy Mihály nyil.] * ~t tesz. 1821: megkérdezettvén mű, a ditrai és szárhegyi commonitások bírái, hűtősei és öreg előljárói az aránt: hogy szárhegyi méltóságos gróf Lázár József úr Borszékba házat és egyéb épületeket szándékozván építeni, a két birtokos commonitások bírái és esküttei az aránt tettenek-e protestatiót, és ha igen, micsoda törvényes igazságból [Ditró/Szárhegy Cs; RSZF 140].

4. kinyilvánítás, kinyilatkoztatás; declaratie, protest; Manifestation. 1784: (A felkelők) mihelyt Városunkra rohantak és a' pusztitást el kezdettek ... a' közönséges Város neve alatt a' Protestatiot a' köz nép közt meg tétettük, hogy senki ... sem egy sem más szín es praetextus alatt hozzájuk magát ne elegyitse [Torockó; TLev. 2/14. 2b].

5. eltöltő/ellentmondó levél; act de protest, protestatie; Protest. 1635: ha Szegedi Gergelyne Bontziday Katha Aszony deficiálna az Hasznak proprietassagat nem engedik idegen keszre hogy teölleők abalienáltassék ... az Attyafiak egy protestatiot kevanak azt az Attyafiak hogy exhibitat irassunk rea mellyet meghis Jrattunk [Kv; RDL I. 23]. 1802: a' többször tisztelt Alperes Méltóságos vrnak a' Kapunál jelen volt Praefectussa az Executiut admittál, Azomban a' következendő Protestatiót adá által az Executor Vice Ispány vrnak [T; BLt 12 Véglaí Horváth Gáspár szb kezével].

protestáció-levél jogfenntartó levél; act scris prin care se exprimă rezerva de drept; Rechtsvorbehaltsbrief. 1583: Mely dolognak byzonsagara es emlekezetye attw my ez Jelen valo vallas es protestatyto leweletth ... Kozarvary Annazonnak hyttwnk zerynth Sayath az my zokoth pechettwnk allath [SLt V. 13 Imreh deak Papay gyf-i káptalan hites not-ának keze írása].

protestáció-tétel jogfenntartó bejelentés; comunicarea rezervei de drept; Rechtsvorbehaltsäußerung. 1779: Tudgyaé a Tanu ... hogy ... Ezen Protestatio tételre ... kik indították fel Néhai Kemény Gergely Ur eő Ngát ... és kik voltanak munkások, hogy édes Gyermekeit eő Nagyságával meg tagadtassák, és a Kemény Jozságból exhaeredaltassák? [Dob.; KS vk].

protestál 1. (jövőbeli eljárást/igényt illetően) jogfenntartó nyilatkozatot tesz; a prezenta o declaratie cu privire la rezervarea dreptului de a face/întreprinde ceva; Recht vorbehalten. 1578: az in Ca(usam) a(tra)cta ... azt felele hogy eő kwlcon masut es mas dologrul akar Comuniálalni ... Ezt haluan az Actrix mynekwnk Myndgyarast ezen dologrwl protestala, hogy eo kez volna egygytt Comunizalni, ha az in Cau(sam) (atra)cta akarnya, de ha nem akarya eő neky nyncz mitt tenny, eő az hagyot Napot el nem Mulathattya [KemLev.]. 1588: protestalonk ad vltiora zabad legyen zolnonk [Somlyó Sz; WLt]. 1590: meg keuanniük hogy meg mongiad hogy ... mith hoztunk magunknak feiadelmwntetl vagy egyebwnnetth, mikor elnapot el my nekwnk walazt tez es docealz minketh Annak vtanna protestalunk hogy ne legien my nekwnk keseő okath Adnunk minde-

nekreől te ellenned [Szu; UszT]. 1592: Protestalok hogy az mit ezekben az en feleletim zerent bizonythatok byzonittok [i.h.]. 1600: P(ro)testal az J hogy wadnak teőb hiwoth bizonyysaghies, ha azis eleegh ne(m) volna teőrwenth ker maganak [i.h. 15/2]. 1629: Ez mellet protestálának eő kegemek mi Eleottwnk, hogy Azt az megh neuezet Summa penzt ne(m) az vegre veszik fel hogy abbol az megh neuezet házbol kezeket ki vennek Hanem Jeouendeoben teőruiniel akariak megh keresnj [Kv; RDL I. 132]. 1632: Protestala ezennis Elekesy Lazlo vram, hogj ... igassagatis az teőrueny eleot kez uolna megh mutogatni [Ó-Torda; Kp III. 65]. 1637: Mosa Gergeli ... protestal azon hogi eő az teőrueni talalasa szertent el varta Demőkeot Jurementomat de ponallia (!), de miuel nem compareal ... ez uta(n) gondgia leszen rea, es az suspiciotis rajta tartia [Mv; MvLt 291. 106b]. 1673: In foro Orban Catka felől hallatva(n) oly dologh, hogy tudnylik Vra bűjos bajos boszorkan(na)k kialtotta volna azert az Directorok p(ro)testal(na)k arrol, hogy suo tempore gongioi lesze(n) rolla [Kv; Tjk XI/1. 305]. 1695: Mezei Ur(am) penigh maga és Felesege képeben protesta, hogy ha Kalnai Ur(am) ő kglmét s feleségét megh nem hamissithatja, talion maradgyon viá juris mind a két személy ellen [SzJk 291]. 1781: azon Divisionalis párjára az Exponens Aszszonyinak igen nagy szüksége vagyon, tehát tessék az Urnak ... intra 8vum ... az originalis Divisionalisnak valóságos párja vetelire az originálist ki adni ... különben az Exponens Aszszony költsége, Fáradságáról ... protestál [Ne; DobLev. III/555].

2. tiltakozik, óvást emel; a protesta, a ridica protest; protestieren. 1568: Mykor az harmadyk zanto feoldre vytek volna beneonket hogy zemewnikel megh lassuk Jtt Jmre deak proteotte Azt monda Ennekem semmy keozcom Nynchyen hozza meghys keres erethe [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28]. 1570: Pal mester vram protesta, hogy semmy helt nem ad a byzonsagoknak [Gyalakuta MT; BálLt 1]. 1573: Gereofy Balas p(ro)testal, mert az chigan lanos felesége az zek zynen azt Mongia hogi Eomaga az gereofy zolgaia Erezette az vra kezebe az zabliat [Kv; Tjk III/3. 418]. 1645: En Czereny Ersebeth ... Kamuthj Miklos Uram megh maradtot Eozuegye ... contradicalok es protestalok azon hogy Mezeosziulast en tüllem az Fiscus elfogalta [JHbK XII. 26. — *K]. 1693: Dobaj Janos Uram Protestal, Azon marhakban semmit el ne adgyanak, ő kglme hire — s — akarattya nélkül [Ne; DobLev. I/38. 3]. 1699: en a' magam földelime(n) karaimat szemlelvén az A. ellené(n) kegyetlenül furialt, hamis hitűnek szidalmazott ... kiről protestalok [Dés; Jk 294b–5a]. 1744: Gecse Istvánt a Száraz Ajtait mondották az Emberek, hogy eo volt által Három Szék Gyűlésibe s Jól viselte magát, mert p(ro)testalt, hogy által ne Jöjjenek á Connumeratiora, mert elő nem állanak, s bé Sem bocsatták á Connumeratiorokot [Barót Hsz; INyR 48 Gál András (50) ns vall.]. 1749: gát vágni nem mentünk sőt protestáltunk hogy mi hatalmaszkodni nem menyünk [Kissajó BN; BLT 6 Dumbravan Silip (28) jb vall.]. 1767: Midőn ... az említett kerek erdőbe bé indultunk volna viszontag ... Patakj János nevű Udvar Birája protestálván Solemniter, az erdőben bé nem akara eresztelni [Vajdasztiván MT; JHb IX/49]. 1774: V. Ispány Ur, Szolga Biro Urammal édgýűt executiora B. Toroczka Istvánné Asz(szony) ő Nga ellen ki jöven a' Limitatio megrottásáért ... mely executio alkalmatosságával maga is Popa Ilia eleget p(ro)testála, repellála, de csak héjában [A. Jára TA; BLT 12]. 1792: a Földre le hajla egy Veszszöts-

két ... a kapu mellé a kertben fel szurá, mondván, én ezt ide szuram és protestálak hogy az Urak be ne jöjjenek [Mezőbánd MT; MbK XII. 25]. — L. még AC 188; CsVh 84; RSzF 110, 165, 183, 185; VKp 108.

Szk: *hallható szóval* ~. 1844: Pál István eő kegyelme elé állván, halható szóval protestalt, és kezében lévő páltzáját fel emelvén repellalt [Százazpatak Hsz; Berz. 17] * *hatatosan* ~. 1847: Varga Katalin ... hathatosan protestált, hogy az érintett helyet mint az emberek marháinak legelőhelyét bé ne ültessék famagokkal [VKp 271] * *Isten s ember előtt* ~. 1710 k.: Baron Tige Isten s ember előtt protestált ellene, nem is akarta és ugyan sokat el is mulasztott kegyetlen orderiben, de a rác egészen a Rabutin geniusához alkalmaztatott nemzetség [BÖn. 966] * *Isten s a világ előtt* ~. 1672: En Isten s az világ előtt protestálók, oka ne legyenek, ha elvesznek [TML VI, 320 Baló László Teleki Mihályhoz] * *mind Isten, mind emberek előtt* ~. 1745: Csimplonjer David meg allot, és puskáját fel tekerve pofájához fogván, Protestált mind Isten, mind emberek előtt, hogy réa ne mennyenek [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.] * *mind Isten, mind a világ előtt* ~. 1672: Ha Isten éltet, meg is bizonyítom, hogy nem haszontalan helyre adták ő nagyságok s ő kegyelmek; különben én mind Isten s mind ez világ előtt protestálók, oka ne legyenek, mert én bizony kereret keresek, heában időmet nem töltöm [TML VI, 183 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból. — *A pénzt].

3. bizonyítást/tanúságot tesz, kinyilatkoztat; a declaratio (in mod public), a protesta; offenbaren, manifestieren. 1589: wzette Be ... Az En fiatfalwy Jobagimnak zaz harmincz Eot diznayt ... az zabad Nyomasból, holot Annak Eleotte az Eo magok Nyomaioknak ... zabad Nyomasok es Eleseok volt, kikreol Jambor Nemeos Embereoknek p(ro)testalta(m) [UszT]. 1590: az varos Jlyen keppe(n) protestala az Conuentek előtt hogy Eő kmek kezek kezbe adni, mutassa meg ... melly az Jobbagy [Kv; KvLt I/59]. 1604: az törwinnek az tetzek hogi ha az Zek Estire Ele Jöttek volna p(ro)testaltak volna hogi ön magok auagi bizonyisagok hadban wadnak, hat az törwin meg Engette volna az haladekot [UszT 20/320]. 1610: protestalt az A. arról hogj nem hatar allapattiat keresi eő most [i.h. 360]. 1640: az Kerezurj hataro(n) ... az Gavaj Ura(m) emberj az megh holt embernek virit mutatak, es protestaltanak hogi az az vir az kit latanak Kouaczi Miklos vire [Sajókeresztúr SzD; BfR]. 1647: Az Uy Thordai Cismazia Mesterek protestal(na)k azon hogy eo nekik va(gyo)n priuilegiumok, melliet exhibealnakis ugya(n) az Colosuari Cismasiak jele(n) letekb(en), eőkis jonak mondanak, és approbalnak lenni [Kv; Tjk VIII/4. 237]. 1651: Diosi Miklos ... előmb(e) iöue Nagj viresen es Erosen protesta hogy Beczki Sigmond az Eo pusztá Haza heljere iöt es ott vagdalta megh vöstül [M.köblös SzD; RLt I Racz Peter (28) ns vall.]. 1670: Nlis Stephanus Perpeti ... fateallja hogy néki ... valami éltet, káposztás hust valami porral megh hintvén adtak enni feleséghe, és Annya ... kihez kepest solemniter p(ro)testal azon, nem egyéb nyavalya, hanc(m) azon étetés miatt kellett megh halni [Kv; TanJk II/1. 768]. 1698: engemet hogy meg mondom hogj ok, nem más őrlött ott vermes Buzát, már halálra fenyegetnek ... én p(ro)testálék, sok emberséges emberek előtt, hallják mint fenyegetnek [Vizsylvás SzD; Ks]. 1762: Tisztart Farkas Máté Vr p(ro)testalt hogj az berket az vrak Számára reservalya [Udvarfa MT; Ks 67. 48. 31].

Szk: *bő beszéddel* ~. 1638: Mivel az felvi megh irt Sumanak megh adasara senki Egez Estegh Nem Compariala ... Josika Farkas vram Kamuthy Miklos Vram kepeben Beo bezedel protestala Mi Eleottvnyk hogi azt az fen megh irt Arani sumat kez Leott volna fel veni [K; JHbK XII. 24] * *Isten előtt* ~. 1677: En az tanacsadasnál egyebet nem cselekedhetem, de Isten előtt protestálok én, sokszor megmondottam, ne hagyják ő nagyságok had nélkül magokat [TML VII, 438 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

protestálás 1. tiltakozás; protest, protestare; Protest. 1568: Michael eptwes ... fassus e(st) ... az Ceh közikbe alla es meg bekeltet oket ... mikor az birsagot ky mondak, vg monda qtes orban hogy mas biraia vagion neky hallotta(m) a protestalast otues orbantul, de ne(m) tud(o)m) bizonial miert [Kv; Tjk III/1. 179]. 1662: egy levelet nagy postán küldvén az havason által, azokat rettenetes obstatiókkal, kényszerítetésekkkel, protestálásokkal tanácsolja s fenyegeti vala is, hogy levelet a török táborra, se Barsai Ákosnak, se senkinek szólót az ő meglátása nélkül ne vinnének [SKR 559–60]. 1796: nem hajtottak Protestálására hanem üzték [Mocs K; Eszt-Mk].

2. ~ *módra* tiltakozásképpen; in semn de protest; als Protest. 1759: a' közelebb mult Holnapba ... ezen Utrizált Hellynek itenn előttünk lévő Borozdája mellé ... Providus Hatházi Czilika hozta volt a' Mérő Rudat, hogy ezen földet is felmérje ... Hatházi Czilika ezen szándékának ellene állott ... Providus Marusán Gávra illy teledkedeteivel, és szavaival: ezen Hellyre az hol állunk, el érkezvén ... Marosán Gávra, a' Kapájának nyelét fel emelte, és a' vását a' Czombjára tévé 's ugy tartá p(ro)testálás modra [Árpástó SzD; BK. St. Albert (45) jé, Jos. Horváth de Szász Czegő (19) ns és Gabr. Vajda de Arpástó (14) ns vall.].

protestálódás tiltakozás; protest; Protest. 1662: Adná bár az Úristen, ne kezdenének megemlékezni akkori protestálódással való írásokról, szomorú jövődölésekről! [SKR 619].

protestálódik bizonykodik; a se jura; beteuern. 1664: az áruokat megfogdosók; törvén is lett reájok; de azért nem ölettük meg, hogy Cob uram íra egy levelet, az kiben fenyegetőzik, esküszik, protestálódik Isten előtt, hogy ha megöletjük azt a német borbélyt, kik ez várat meg akarták adni, minket ölni, az Isten ütet úgy segítse, hogy Székely-híd környül minden falut, várost eligetett [TML III, 134 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz] | En eleget protestálódám előtök, hogy ha az késedelem miatt az országnak valami kára és veszedelme következik, ok lesznek okai mindennek [i.h. 288 Stepan Ferenc ua-hoz].

protestáltat 1. jogfenntartó nyilatkozatot tétel/jelentet be; a pune pe cineva să prezinte o declarație cu privire la rezervarea dreptului de a face/întreprinde ceva; Recht vorbehalten lassen. 1657: Fogarassi feő udvarbiro N. Berivoi Nemzetes Boér Jstván uram tiszti szerint protestaltot a' Fogarasi ficalis procurator Jlyes Deak uram által ... mivel az eo Nga felseő szeki egészen nem consentialt az immediate praemittalt deliberatummal [Fog.; UF II, 190]. 1741: Teleki Ádám Vr ő Nga ... Teleki Samuel Vramot ... admo-néaltatya ... Ngod ha tettik folytatni azon p(rac)tensojot ... ő Ngok arra rendelendő emberei készek lesznek Ngod-na)k meg felelni s exhibéálni, hogy semmi Atyafiság-

talansággal ... ő Nga ne völdoltassék melyről serio p(ro)testaltatis ő Nga [TKI Ladislaus Fábán és Georgius Lisznyai tab. scribae ac jur. notarii kezével]. 1793: protestaltat ... fenn hagyvan maganak azt hogy ha a dolog ugy hozná magával ezen dolgot a' Szék-színén bővebben is declaralhassa [K; Somb. I]. 1794: altalla(m) solemniter p(ro)testaltottnak minden Gabonajokban eshető károkról, Ősi földjöknek Csonkittásokról es ez okok miánn következhető költségekről [Ádamos KK; JHb XIX/41]. 1798: protestaltatnak ... a magak részek(ne)k haszan vételiről [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1801: Tessék azért kegyelmeteknek egyen egyen a közelebb Szereda sz: Annán tartando V. széken meg jelenni s az Exponenseket Törvényesen Evin-cálni, melyet ha kegyelmeket el fogadnak jo Lészen külömben az Exponensek protestáltattnak a Contractusban irt vinculum meg vétetésétől költségekről és fáradságokról [Msz; BalLev.]. 1802: mivel ... az Exponensek ... a Sárdi Familiát illető magoknál lehető Leveleket ... készek ki adni, s ez okon tessék az Urnak most vagy 8czad Napok alatt az Exponensekhez be jönni és a Leveleket ... kezéhez venni ... meljet ha teledkeszik az ur jo, külömből pedig protestáltatnak az Exponensek, hogy az Ur ellenek költséget ne okozzon [Ne; DobLev. IV/838. 1b].

2. tiltakoztat; a face pe cineva să protesteze față de o măsură; protestieren lassen. 1807: űs Apai földek jutottak a több osztotat atyafiaiának; mely szerént azokbolis a Leanyok nem participálohatnak ... sőt míg a praetendenseket sokak nem illeték volna melyekből reszesedtek eddig elé melyről pro hic et nunc protestaltat a Fiu [Aranyosrákos TA; Borb. II].

protestáns 1. mn 1. tiltakozó, ellentmondó; protestatar, care protestează; protestierend. 1671: Az p(ro)testans személy ez hazába(n) residentiatlan lévén ... mint hogy maleficiumb(an) találatott ... bé vitetet, az szokas szerint [Kv; Tjk XI/1. 143]. 1737: a meg-irt teletek ... Désen lakó Nms Fazekas Koppán Ferencz Ur(am) quó jure, a Protestans Contradictornak Máramarosb(an) való lakása alatt elfoglalta [Dés; Jk 233a]. 1743: eset értésére, az Protestans Asz(szony)nak eo Nsg(nak), hogi ... mind az Mltgs Mikola Familiarol, mind ... Mltgs Kamuthi Jusrol, deveniált Joszá-gok, mind állok, mind ingok felesen distraháltak, ki égi, ki más uton [JHb XLVII/24 Km-i konv. fog.]. 1793/1794: a' Commissio e gremio botsátott ki investigatorokot, a' köző földek(ne)k meg tudakolására ... ezen Terminust minnyajuknak hirre adatta hogy az osztály végeződjék, és most is annyi idő el telése után a' Protestans Urak minden nélkül tsak pusztá beszéddel láttatn(a)k akadályt tsinálni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 16a].

2. protestáns felekezeti; protestant; protestantisch. 1653: Mely ujitást Belgumban és Angliában indítottak meg ez előtt majd hatvan esztendő tájatt, mihelyt az angliai Jakab király, az annya halála után, a régi római igaz vallásból ki térítette az országot. És így az elébbeni calvinistákon a puritanus név marada, az újakon pedig a protestans név vagyon [ETA I, 27 NSz]. 1710 k.: Titkos követségeket is jártatott véle^a Velencébe és a német protestáns potentatorkhoz [BÖn. 489. ... *Bethlen Gábor Váradi Miklóssal]. 1767: Lengyelországban a muszka rútul gazol, a templomokat, melyek régen a protestáns és görög valláson valóké voltak, szedi s adja azoknak vissza, két nagy püspököt interciált, kiket Szibériába küldött [RettE 212–3]. 1823–1830: a protestáns ifjaknak nagyon eminenseknek kell lenni, ha promotiót akarnak [FogE 107].

Szk: ~ teológiai intézet. 1834: A Bétsi Protestans Theologiai intézet gyarapítása [Vaja MT; HbEk].

II. fn 1. tiltakozó fél; protestatar; Protestierende(r). 1693: A Defunctusnak Testamentuma azt tartja, hogy holta után adassanak ell az Marhak ... Az Protestans^a is kezhez nem akarja venni keze ala testalt Arvakot [Ne; DobLev. I/38. 3. — *Dobaj János]. 1743: mind az Mltgs Mikola Familiarol, mind ... Mltgs Kamuthi Jusrol, devniált Joszagok ... felesen distraháltak, ki egy, ki más uton ... mellyis az Protestans(na)k eő Nsg(na)k Legalis successioját igen meg bántotta [JHb XLVII/24 Km-i konv. fog.]. 1763: in An(n)o 1759 Cambealtanak volt az Protestansok Tiszt. Tordai Székely Mihály Uramtol ... egy ház örökséget [Torda; TJKT V. 148].

2. protestáns vallású ember; protestant, adept al protestantismul; Protestant. 1710 k.: Keserves dolog ... a protestánsok két vagy három scholai agyarkodó subtilitásért mit követnek egymáson | Nem is látom más atyját a protestánsok egyességének, syncretismusának, hanem azt, hogy a keresztyén vallás szeretetnek vállalása [BÖn. 432, 480–1]. 1762: (Bogáti Pál) ment volt Bécsbe ... úgy informálta a királynét, hogy neki exactori mind protestánsok voltak s ex odio religionis szántszándékkal liquidáltak annyival [RettE 132].

protokolláció jegyzőkönyvbe bevezetett döntés/határozat; hotárfre trecută în proces-verbal; Urteil im Protokoll. 1729: Aki ... bort, mehsert szalad sert az meg irt idő alatt arulna Tehát az eddig arról lött Prothocolatiok szerint pae-nasztassanak az olyan személyek, akik Comperialtatnak akarmi féle italt árulni | A Deesi és Csatani Erdőkre, az régi és ujjabb Prothocolatiok szerint Déésrűl légjen hat Erdő kerűl, Csatanbulis hat [Dés; Jk 386–7]. 1738: Concludátott ... hogj mivel Csatanak tulsó forduló Határa már felosztatott, hogj az innekső forduló Határais ... azon Határ felosztásáról való Prothocolatio szerint ... osztattassék fel [Dés; Jk 497a]. 1756: ezen 1756 Die 7ma January emánált prothocolationak azon punctuma mellyb(en) vagyon hogj Szilágy György a catholica részen officiumot p(rae)ten-dállyon cassaltatik [Kv; KCJk 37a]. 1770 k.: mind a három Specificált darab Remekjeit Jo Diénes eő-Kglmének meg vizsgálván talált a' Czéh illy hibákat ... 3tio nem a Czéh Mester házánál csinálta a Czéh determinatioja s prothocolatioja Szerint [Kv; ÖCJk]. 1775: Harangoztato Gazda Darko Marton Ur(am) ő kigyelme, a' Prothocolatioba(n) Consti-tuált terminusnál, ugymint két Esztendőknél tovább visel-vén Hivatalát, tudnillik négy Esztendőig, már most Can-didaltának a' Harangoztato Gazdaságra harman^a [Kv; SRE 231. — *Köv. a nevek fels.]. 1816: A' Falu' dereka iránt, egy Napnyugotra magossen emelkedett szép fekvésű Halomnak a' Falun kívül való oldalában vagyon az a' Fun-dus mellyen a' Templom fekszik mely a' régi Prothocolatio szerént kápolnának nevezetik [Iszló MT; EHA].

protokollációbeli jegyzőkönyvi határozatbeli; din hotá-rírea trecută în proces-verbal; aus dem Urteil im Protokoll. 1734: Mészáros mester Embereink ... igen igen rossz boc-skorokatis draga arron adtanak, de sok rendben bocskorok sem talaltatanak nállok Azért azon akkori Prothocola-tionkbeli szabadsagokat tollallyuk [Dés; Jk 448a].

protokollál 1. jegyzőkönyvbe vesz; a trece în proces-verbal, a protocola/protocoli; ins Protokoll aufnehmen.

1745: Ezt^a a Ns Tanács előtt kell protocolálni [Torda; TJKT II. 89. — *Ti. a tiltakozást]. 1752: Város determina-tioja protocolálván Van, hogj pénz ne adgyanak kezére [Ks 69. XXVII. 10]. 1771: ezen Divisionak mulását, és más terminusra valo transferálását sollicitállya ... mellyet protocoláltatni kívánván, miis a' szerént protocoláltuk [Fejér m.; DobLev. II/428. 20]. 1800: Az Ifjakat közönsé-ges hivatalokra miképpen kellessék készitni arol az felse-ges K. rendelest Protocolalni kel [M.bikal K; RAK 33]. 1818: Fel kell tenni ... A Matriculanak paginajat hogj hányadik lapon van protocolalva [Méra K; RAK 21].

2. iktat; inregistra/protocoli; eintragen. 1716/1793: A Falu Constitutiojáról irott régi articulussait melyeket akkor praedecessorink írásban hagyának és protocoláltak a Falu könyveiben mindenekben helyben hagyunk és appro-bálunk [A.csernaton Hsz; SzékFt 30]. 1789: (A protocol-lumban) protocolaris Numerust sohult sem vittek a' Nor-malis ordinatiokat ugyan protocolálták, s egy tso móban conserváltákis, de Hónaponként s esztendőnként valo sza-kaszokra nem segregáltak [Kobátfva U; UszLt XIII. 97]. 1823–1830: a székely peresek mindennap sokan jelentek meg, ezeknek dolgaikat, azokra tett határozást, még csak pecsétadást is protokollálni kellett [FogE 91].

protokollált jegyzőkönyvbe vett; trecut în proces-ver-bal/protocol; ins Protokoll aufgenommen. 1731: Inobedien-tiajokert ... mind az mostani fa vágásokért, mind penig prothocolationk utá(n) ez előtt valo fa vágásokért is ... Prothocolalt poenával büntetessenek meg [Dés; Jk 412a]. 1738: Ezen Dolog mostannis fojtattassék tegnap Proto-collált Atyánkfiái ő-kglmek által [Dés; Jk 495a]. 1792: Mindezen most leirt vasmunkáknak és azon prothocolált munkáknak, melyeket in anno 1778 21 July meghatározott vala a communitás, kiszabott ároknak vételére azon ková-csok, akik akármimemű szin alatt mesterségeket folytatni akarják, köteleztetnek [Árkos Hsz; RSzF 292].

protokolláltat 1. jegyzőkönyvbe vétet; a dispune să fie trecut în proces-verbal/protocol; ins Protokoll aufnehmen lassen. 1723: kérvén Atyafisagosa Kgl(c)t hogj ezen accludalt Memorialisomat az N. Varmegye előtt el olvas-tatni ne térheltessek, és az Dilationak Considerabilis okat protocoláltatni [O.fenes K; JHb Mikola László Jósika Imréhez]. 1763: mind ket felek, hogj az pénz Popa luon(na)k meg fizetodet légjen kévántak Prothocolaltatni [Torda; TJKT V. 174].

2. iktattat; a dispune să fie inregistrat; eintragen lassen. 1739: (Az eladás) ellen solemniter contradicálok ... melly Protestatoria contradiciomat az T: Ns Tanács előtt el olvas-tatni p(ro)thocoláltatni ... ki adatni kívánok [uo.; i.h. I. 158]. 1748: mindeneket Inhibeallok, az Tts Ne(me)s Ta-nats előtt ezen Protestatoria Inhibitiommal, mellyet proto-collaltatni, és énnékem autentice ki adatni alázatosan kévá-nok [uo.; i.h. III. 220].

protokolláltak 1. jegyzőkönyvbe vétetik; a fi trecut în proces-verbal/protocol; ins Protokoll aufgenommen wer-den. 1730: A mint az előtti Prothocolaltatott ugy mostan-is Concludaltuk hogj az kiiknek az Ne(m)es Város föld-ből ház hely adattatott azon Atyánkfiái akik aestimáltak volt s ki határozta újabbán exmiltaltanak azon atyánk fiai azon helyek(ne)k oculálására [Dés; Jk 397b]. 1732: Nehai Nztes Korodj László Atyánkfia Sollicitalta volt az

Tktes Nemes Tanacsot Executorok exmissioja irant Musnyai Joseph és több más adoss Atyankfiakra akkor Prothocolaltatott voltis hogj kik exmittaltatnak kedves Atyankfiak között [Dés; Jk 427b]. 1749: Doctor Pataki Samuel Uram incorporáltatott vala Consistoriumunk(na)k Tagjai közzé ... mostan kíváná a' Vener. Consistorium, hogy azon Determinatio protocollaltatnék [Kv; SRE 182]. 1765: Mind ezek a' conditiok ... protocollaltassanak, pro majori certitudine ex solemnitate [Kv; SRE 218a]. 1821: az Alpere(s) ... a Falu protocollumába külön nrus alatt mint Ménes pásztor protocolláltatott [F.rákos U; Falujk 115 Bíró Mihály not. kezével].

2. iktattatik; a fi inregistrat; eingetragen werden. 1735: solemniter p(ro)testalok s kívánom hogy p(ro)testatiom Protocollaltassék és authenticice ki adassék [Torda; TJKT I. 88]. 1782: mivel pedig Mlgs Földes Uraink azt kívánták, s a mint láttyuk meg is nyerték, hogy a mi Instantiánk a magok felelettyekkel edgyütt protocolláltassék, miis alázaoson Installtyuk ezért is a Tkts Nemes Táblat hogy ezen mi mostani Instántiánkot is jövendőbeli mentségünkre nézve méltóztassék protocolláltatni [Torockó; TLev.].

protokolláltatott jegyzőkönyvbe vett; care a fost trecut în proces-verbal/protocol; in Protokoll aufgenommen. 1770: nemes Udvarhely széknék oly protocolláltatott törvénye volt, hogy 60 nap fekszik egy novumban [M.hermány U; RSZF 209].

protokolláris szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ numerus iktatószám; numarul de inregistrare; Eintragungsnummer. 1789: (A protocollumban) protocollaris Numerust sohult sem vittek a' Normalis ordinatiookt ugyan protocollálták ... de Hónaponként s esztendőnként valo szakaszokra nem segregálták [Kobátfva U; UszLt XIII. 97].

protokolli jegyzőkönyvi; de proces-verbal/protocol; aus dem Protokoll. 1832: más Nemes Emberek menyit fizetnek*, erre aculadlni fogom a Bontzidárol mostan érkező félben lévő Prothocolli Extractust [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil. — "A katonáskodás megváltására].

protokollista iktató/iktatást végző tisztviselő; protocolist; eintragende(r) Beamte(r). 1817: Légyen egy Archivarius ki egyszersmind Protocollista is ... egy iro Deák, c' mellet lehesenek Practicansokis [Szu; UszLt VIII. 68]. 1831: Dadai Sándor mp Nemes Belső Szolnok Varmegye hűtes assessora és Nemes Décs Várossa Protocollistaja [Dés; DLt 332. 18]. 1868: hivatalokra nézve az exemptiora érdemesek ... A Polgári rendből A' Biro 6 Senator 1 Notarius ... Protocollista [Szu; UszLt 8/68].

Szk: *Itélőmesteri-*. 1823–1830: Itélő Mesteri protokollista [FogEK 33].

protokollistaság iktatói tisztség; funcția de protocolist; Funktion des eintragenden Beamten. 1782: Ujijtom alázaoson kérésemet Naga előtt az etsém iránt a prothocolistaság iránt a Szolgálatra magát el szánta [Patafva U; Ks 94 Vegyes lev.].

protokollizálás jegyzőkönyvbe vétetés; trecere în proces-verbal/protocol; Aufnahme ins Protokoll. 1795: A' Visitatio alkalmatosságával c' következő Synodusi

Rendelesek(ne)k Protocolizalasa parantsoltatik [M.bikal K; Rak 8].

protokollum jegyzőkönyv; proces-verbal, protocol; Protokoll. 1574: Kiúanúan penig az meg irt azzony procatora, hogi mi az mi Elobbi deliberacionkatt, sente(n)cia Leuelben Nekyę ky Iratnok ... az protocollumbol ... ky Irattuk [Fejér m.; KCs]. 1595: Eo kegimek zolottanak az ejelj torbezlok, kialtozok feleol, miert hogi ennek eleotte derek vegezések voltanak effele chintalansag es deoseolesek, zitkozodasok feleol, eo kegme Biro vram mind az ket protocolumot kerestesse megh es p(ro)cedallion eo kegme az zerent [Kv; TanJk I/1. 268]. 1602: A Juhok feleol valo vegezéseket, kiket taualy ezendeobennis helyen hattanak volt varosul, mostannis ereositik eo kgmek biro Vram kerestesse fel az prothocolomban, es az Zerenth chelekedgyenek eo kgmek [Kv; i.h. 410]. 1635: in anno 1594. Marty 17 die azminth azkori protocolumbul ky teczyk, el rendelte volt az Nemes varmegie, hogy az mikhazi hidaknak megh czinalasaban, es megh vytasaban, az kozaruariak szegittseggel lennenek [BSz; SLt V. 18]. 1746: Attyafisagos poroncsolattya sz(er)i(n)t Mlgős Battyám Ur(amna)k fel kerestetem azon Boer Gabor ur(ral) folylyt Causajat Korda Sigmoid Ur(amna)k az Prothocolumbol, mellyet Notarius Uram ki is irt [Nsz; ApLt 1 gr. Mikes István lev.]. 1793/1794: Protestatiomot az Incltya Divisionaria Commissionak Protocollumban ... inseraltatni ... kérem Nenyedi Szántó Sándor mp [M.bagó AF; DobLev. IV/13a]. 1821: Panaszok Törvényes el látásáról vitt Protocolum az 1821ik Esztendőben [H; JF 36 Prot.].

Szk: ~ba betr. 1592 k.: be lrtak az protocolumba(n) [UszT]. 1814: (A deliberatumot) a' kis Czéh mestertől elé kértém hogy a' Protocolumba bé irjam [Dés; DLt 56. 5] * ~ba vétetik. 1856: Ujibol Tisztelettel kívántam folyamodni a' Méltóságos Cs: Kir: Fő Biztos urhoz hogy igazságos ügyem vétessék orvosoltatásba vagyis Protocolumba [Kopánd AF; DobLev. V/1403] * ~ot vizs. 1789: meg magyaráztatott, és forma is adattatott mi képpen vígyék a Protocolumokot, az aktákat hogy segregállyák, hogy conservállyák [Csehédfva U; UszLt XIII. 97] * céh ~a. 1758: Szilágyi György eo kigyelme Hajdu Joseff eo kigyelmétől a vénségbeli helyt meg vásárolván prothocolaltatott a betsóletes Kádár Czéh Prothocolumb(an) [Kv; KCJk 37b]. 1848: (Míg) Horváth János ... Polgárnak felnem Esküdt ... és az B: N: Czéh előtt az Polgári Levelét fel nem mutatya, mind adig ... Czéh Gyűlésekben meg-nem jelenhet, sem az Czéh Protocolumjában B: Neve bé-nem irattatik [Kv; ACProt. 28] * eklézsia ~a. 1633/1687 k.: Nagy Péter ... adott egy hold földet a Templomhoz ... mellyet hagyott mindgyárt az Eccia Protocolumában bé imi [Berekeresztúr MT; MMatr. 229]. 1746: Jövének bé hozzám Varsólczrol az Ecclesia képéb(en) Dác Izván és Dác Péter uramék, adván elő a Ecclesia meg edgiezéséből lett akarattyát a Prédikátornak tartozó Tüzi Fa iránt ... mellyet kívánának ... hogj az Ecclesia Protocolumába(n) imék bé [Varsolc Sz; SzVJk 72]. 1772: a pap beadta az ecclesia protocolumát [RettE 265] * falu ~a. 1785: Azon orotás hely improtocoláltatnék az falu protocollumban, hogy tudva légyen jövendőben is, hogy falu engedelmeből fogták fel [Tapolca Cs; RSZF 137]. 1821: az Alpere(s) ... a Falu protocollumába külön nrus alatt mint Ménes pásztor protocolláltatott [F.rákos U; Falujk 115 Bíró Mihály not. kezével] * határ-osztály ~a. 1808: (A föld) az itten közlött Határ Osztály

Protocolluma 220 lapján 35 szám alatt szomszédolva találhatók [Fejér m.; DobLev. IV/916] * *ispánság* ~a. 1843: Hogy a régiebb időkben mennyi taxát fizettek és mennyi szolgálatot tettek, azt nem tudjuk, hanem ez megtetszik az ispánság régi protocollumaiból [VKp 134] * *marchális* ~ megyei közgyűlés jegyzőkönyve. 1809: Instalunk alázatosan Méltóságos Groff Fő Király Biro Ur Nattságadnak, és Tekéntetes Márchális Széknek Méltóztassanak fel adat ügyünket, s állapotunkat a Marchális Protocollumban infelaltatni [Asz; Borb. II] * *szék* ~a. 1763: Falu Törvények még a Nms Szék Prothocollumában is bé van írva ab erectione autem ... a Limitrofeus katonákkal observaltatni nem tudgyuk [Uzon Hsz; HSzjp]. 1779: a Nemes Szék Archivuma ... az holis vagyon ... 12 Almarium az kikben maga rendiben az Nemes szék Protocollumai helyezettettek [Szu; UszLx XII. 87] * *traktus* ~a egyházmegye jegyzőkönyve. 1823–1830: annyit látok a traktus protokollumából, hogy mintegy 1780 s azon innen Mátyás András rendkívül való részesegkedéséért vagy kétszer is ítélet szerint büntettetik [FogE 150] * *város* ~a. 1604: Mikoron az Templumban temettének az Egyházfiaknak attol fizettenek f 10/— ... De ez Templumban valo temetes bizonyos okokból az Varos által tollaltatot aminth az Varos Prothocolomabol meghaltteczik [Kv; RDL I. 77]. 1618: Eo Kegmik az varos Protocollumabol az Tanacz Deliberatioat fel kerestetue(n) relegaltatta [Mv; MvLt 290. 17b]. 1672: Valamelly Kovacz Mester legeny ... ha az Varos közze be nem esküszik, es a' Varos könyveb(en), es Prothocollumab(an) neuet be nem irattya, a' beczülletes Czehben be nem vetődik [Kv; KovCLev.]. 1737: Nms Városunk Protocollumib(an) fel-találtatik ... hogj Hentes Atyánkfiái, a melly Hentességi Characterekb(en) ma vaginak ... in Statu quó ... meg-ma-radnak [Dés; Jk 255a] * *vásári* ~. 1837: akkor kezdettem a' Makfalvi Vásári protocollumot irogatni ... 's azután mindenkor ezt irogattam [Csokfva MT; TSb 15].

protokollumi szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ szám iktatószám; numărul de înregistrare; Eintragsnummer. 1847: Visszatérvén Bécsből, a protocollumi számot magammal hozván, igen örvendettek, és azt mondták, hogy az öfelsége szent színe előtt való járásomat mindjárt megérették [VKp 154 Varga Katalin sk].

protokollum-könyv jegyzőkönyv; proces-verbal; Protokoll. 1591: S monda Berekszai Mathe nekem, Jo Mathias vram en azerth iöttem mostan Kédhöz hog azt izene pypók vram neked, hog lasd meg az protocolón könyben hog' ha az eghazi szék adotte libertast az ferhöz valo menesre Chatalinnak, ki az elöt en feleségem volt az vag' nem [Kv; KvLt I/60].

protomedikus főorvos; medic șef, protomedic; Oberarzt. 1817: Minthogy pedig azon Rosnok, Gajdovány vagy is bolondito buza ... az idei tavaszi gabona között ... felesen temett ... már is sokan kaptanak betegséget, annak okáért bé adatván a' K Guberniumba azon bolondito búzárol irott munkája Galler nevű híres és tudos Protomedicusnak [Dés; DLT 1014].

protonotárius 1. Itélőmester; președinte al Curții princiare; Vorsitzender der Fürstentafel. 1642: mikor Ficiz Istvánál levő Jozsagot Nagy Mereghion ... meg osztottak volna az vajvodalisok ... az utan azon osztozásrol hitek alatt

valo peczetes Relatoriatis kezek irasza alatt Includalva adtak, mellyet ... Felszégés Bathori Istvan, akkori Fejedelmünknek Intituláltak, es Nehaj Nemzetes Dapszai Istvan keze es irasza (akkor egyk Országunk Prothonotariussa:) által apertaltatot [Nagymeregő K; JHBK XVIII/20]. 1710 k.: A sessio így lön: asztalfőn legelőbb jobb kézről Seau, bal kézről mellette a gubernátor; fordulóban, Seau alól jobb kézről én, cancellarius ... az asztal végén ... Simonfi protonotarius [BÖn. 907].

2. a pápai kollégium magas rangú tisztviselője; protonotar apostolic, prelat de la curtea papală; hoher Beamter am Papsthof. 1807: Fridrich Vilhelm Frantz ... Catholicus Pap ... Arany Sarkantus Vitéz, és a' Romai Szent Szék Protonotariussa [DLT 66/808 gub-i nyomt. kl].

protopap, protopop, protopopa (gkel. és gkat.) esperes; protopop; Dekan, Senior (bei den Griechisch-Orthodoxen und Katholischen). A. 1568: kegyelmed kwlgie ide az protopapot ys [Hurm. XV/I, 628 Georg pap az olahok pwspeoke Beszterce városához]. 1657: Adgyuk tuttára mindeneknek valakiknek illik ez levelünknek rendiben ... ezen meg irt Fagaras földi minden rendbeli tiszteinknek, boeroknak, proto-papoknak és ola papoknak ... hogy ... bizonyos visitatorokat rendeltünk, kik közikben ki járjanak | Adgyuk tudokra mindeneknek valakiknek illik ... Kemény János Vramnak, Fagarasi fő kapitányunknak ... és ezen meg irt Fagaras földi minden rendbeli tiszteinknek, bojeroknak, protopapoknak és papoknak ... Hogy mi ... leg több és elsőbb gondunknak, az Jsten tiszteletinek őltalmazását és terjesztését ... tartjuk [UF II, 182, 185 Lórántffy Zsuzsanna ut.]. 1675: az papok penigh egy más között alkalmatlankodván, az protopapok ... szoktanak eleitől fogva rajok vigyázni, es őket törvényessen megh büntétni [Fog.; i.h. 667].

B. 1696: Protopop Vaszilie Grik juve hozam illyen panasza [Gyf; Hurm. XV/I, 1461 Teofil román püspök Beszt-hez]. 1811: A' Protho-Pop el-jött, 's tartott szent Beszedet' [ArE 5. — "Egy új román templom alapkö-letelekor].

C. 1759/1845: Pünkösöd csónka hetében ... Balásfalván gyűlést tartván az Oláh Esperestek, a' Türi Proto Popa Fegyvereseket küldé Karácsonfalvára [Hermányi, EDem. 760]. 1791: Olvastatik a' Felszégés Fő-igazgato Tanátsnak ... Rendelése, melyben parantsoltatik hogy a' Regius Perceptorok a magok Kerületeken kívül lévő Protopapaktól a' Sydoxialis (!) Taxarol készült Laistromot el-kérni, szorgalmatosan bé-szedni (igy!), és a' Királyi Cassába administralni el-ne mulassák [Kv; TanJk IV/8. 23].

protrahál elhalaszt; a amina; verschieben. 1657: az mint hátrább is említtem, sokáig protrahálták az factorok az electiónak idejét [KemOn. 307].

proveniál (jövedelem) bejön; a proveni; einkommen. 1681: az öt Banyabol ... provenial vas Cent. 1531 et libr. 25 Item Lapos vas nro. 125 [VhU 62]. 1714: az egész jószagb(an) sohanon Csak egy dezma Kosar méh sem provenialt [Balázsfva AF; Ut]. 1731: Casei ... Az Esztenabol Provenialt nro 52 [Szentbenedek SzD; Ks 70/54 Szám.]. 1735/1826: azon Erdőnek ... edgj darabját Kiirtásra, és Cultivatoria a' Lodományiaknak engedvén, abból proveniálni szokott Dézma de facto-is ezen Hoszszuaszoj^a Lutherana Ecclesia számára exigáltatik [SzentkZs Lodormá-

nyi dézma 57. — *KK]. 1736: Vám Deszkát a' Gát annuatim Importal negy száz ötvenet Létzt Tsőtör fát kadarozni valot feles számot Amint hogy Tavally proveniált vám Deszka nro 425. Létz 100 Tsőtörfa nro 50 [A.idecs MT; CU XIII/1. 54]. 1752: Iricza Tavasz buza maradt volt G: 45 el csipelvén szeme proveniált met 49 [Eszmény SzD; Told. 25]. 1761: az egész Makbéli Provent mind egészen az vraság számára Cedalt, s provenealt [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 17].

proveniálandó bejövendő; care urmează să fie obținut/realizat; einkommen. 1681: Ezen malombol proveniálando minden féle proventus az Ur számára administraltatik [Plop H; VhU 607]. 1733: az Malombeli proventus az holnapnak utolsó napján, vagi az holnapnak első napján merjek ki Malombirák Atyankfiai elő kglmek es minden holnapban proveniálando Proventusrol Extractust Csinállyan(nak) [Dés; Jk 433b]. 1735/1826: minden féle abból proveniálandó Dézma az Hoszsuzaszi^a Lutherána Ecclesia számára cedállyon [SzentkZs Lodormányi dézma 59. — *KK].

proveniálhat (jövedelem) bejöheth; a se putea obține/realiza; einkommen können. 1708: a' mi proveniálhat a Birakhoz gyűjtik míg bé szállíthatták [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1731: Simon Istvan Tavalyi Csatani Ispán Atyánkfia, amely Nemes Város buzáját ki osztott volt ... intra 8vum fel szedgie, s adgia által mostani Csatáni Ispán Atyánkfiának ... melyet ha nem Cselekszik s a Város vetellen talál maradni elő kglmen p(rac)tendaltatik s megis Vetetik rajta anyi kára az N. Városnak Valami abból proveniálhatna [Dés; Jk 422a]. 1733: jöjjön Világosságra naponként mi proventusa proveniálhat a Ne(m)es Városnak [Dés; Jk 433b].

proveniálható 1. bejöheth; care se poate obține/realiza; zuffällig einkommen. 1671: Vegeztük azt-is a' melly útakról, hidakról a' Rikában, Barczaságon, és egyébút-is mindenütt ez hazában, valaholott vámot szoktanak exigálni a' Possessorok, azokra illendő gondviselés légyen, egyéb aránt ha tovább-is panasz léssen az útnak, hidaknak rossz voltáról, a' mint eddig, vám adással senki ne tartozzék, sőt amittállyak abból proveniálható proventusokat [CC 34].

2. eshető; care se poate produce; zuffällig entstehend. 1736: az Pojani ... Possessorok az ő kglmek kezek alatt levő szőlőket pusztulásra jutni, az város dezmájának diminutiojára s kárára ne engedgyék, sőt omni modo az possessorok at a culturara cogalják, különb(en) az miveletlenség miá az dezmab(an) proveniálható defectust az N város exigaltattya [Torda; TjKT I. 115].

proveniálhatott bejöhethett; care s-a putut realiza; zuffällig einkommen. 1734: az Szőlő proventusának harmada és az Szántó földekről proveniálhatott dezma ... az Anak adjudicaltatnak [Torda; TjKT I. 32].

proveniál 1. bejöv; care provine; einkommen. 1676/1681: az havasokrol proveniálo Proventus, ugi az ot Törvény szerint valo birságokatis, egyéb onnan jaro Jövedelmekkel egygüt, az azokhoz lato fő Gornyiktól kerje be^a [Vh; VhU 658. — *Az ub].

2. származó; care este de proveniență, care provine; stammend. 1677: a' colalo Mester emberek, hittel legyenek kötelesek arra, hogy igazán valo tizedét a Bányákból pro-

veniálo Metallumoknak a' Fiscus Tárházában beszolgáltatják [AC 47].

provent jövedelem; beneficiu, venit, provent; Einkommen. 1760: Nagy Márton Uram Czéh mester ő kigyelme ... maga helyeb(en) es kepeb(en) ... allította ... Szilágyi György Urammát, a' kiis ő kigyelme helyett sátsifaciáján, illy Conditione hogy ami provent bé jő a' Czéh mestereknek felit praetendája [Kv; KCJk 123b]. 1761: ha ... Baro Josika Antal Urfi Testvér Huga ... Libera Baronissa Josika Mária Kis Aszszony a Fiu Jozság Proventjiből rész találna kívánni ... Baro Josika Antal Urfi és Legitimus Successori ezis különösön tartozza(nak) meg fizetni [Branyicska H; JHb XLV]. 1771: Fejér V(ár)(me)gyei Jozság Tisztye Cseh Mihály Ur(am) a' mint reportérozta ... költött a Temetésre Jozság proventyéből e' szerént^a [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall. — *Köv. a részl.].

Szk: makkbéli ~. 1761: ezen Makbéli Provent ... két egyenlő részre oszol [Barest H; JHb LXX/3. 252] | az egész Makbéli Provent mind egészen az vraság számára Cedalt, s proveniált [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 17] * szaporodási ~. 1840: Keselynek két ökör bornyá ... falus birák által meg betsültetett 225. Rfra ebből szaporodási proventbe egy harmad Rf 75 [Nagykapus K; KszRLt].

proventus 1. jövedelem, bevétel; venit, beneficiu, provent; Einkommen. 1585: Legh elseoben az eo Zam Adu Regestumaban^a Prouentuson kezgien mindent ele Zamlálnj ... Iria megh Meny Buzaia leot az feoldbeli Wetemenybeol, Meny leot az Molnokból ... az Meray dezmabol ... ezeket egy Summaba exprimalia ... Ez legien prouentussa Irasának elseo Capitulum [Kv; KvLt Vegyes III/49. — *A Szent Erzsébet ispótlályban]. 1593: Minden prouentusok ez eztendeoben teot f 395/60 Minden expensaioknak (is) f 225/33 Ebbel ky tudvan az eo honorariumot f 26. Marad Nallok Varos penze f 144/27 [Kv; Szám. 5/XX. 133]. 1597: Az id ben walo haznak prouentusarol nem ad zamot meg kel tudnj az okath [Kv; i.h. 7/X. 3]. 1641: az Jozzagoczkának gonduiseleset biztak uolna Karansebesen lako Josika Farkasra, ugi hogj prouentussat annuatim minden esztendőben kezönkben szolgaltassa es administrallia [JHb XXXVIII/40 fej.]. 1667: Tudodé az Komanai reven jaro haionak allapatia mi formaban volt: ki számára járt proventusa, kik tartottak rivezeket ez előt valo üdökben ... ? [Fejér m.; Ks 67. 46. 24a vk]. 1677: mellyek legyennek a' Fiscale bonumok ... specificaltassanak, és Articulusban irattassanak. A' Fiscale bonumok azért ezek: Huszt, Kóvár, Szamos Ujvár, Várad, Gyalu ... Vámok, Harminczadok, So Aknák, mindenféle Bányáknak legitimus Proventusa [AC 43]. 1679/1681: Minden nével nevezhetendő Proventusokat valamellyek ab antiquo voltak és vannak a hunyadi Jozzagban, elő kglme az Urbarium szerint igazan exigáltassanak ... Percipialván mind azokat a Szamtarto ratiocinalhaso(n) ... mindenekről [Vh; VhU 673]. 1695: Mint hogy az Ecclesiának derekasabb proventusa, áll a' kolosvári határon termet buzának Gabonának és borkak dezmájából, azokra azért igen szorgalmatos gondgya legyen^a, annak idejében mikor a' dezmálások vadnak [Kv; SRE 33. — *Ti. a gondviselőnek]. 1718: Tudom azt bizonyoson, hogy ... Miko Judit Asz(ony)nak az melly Jozsági voltan(a)k és vadnak minden proventusait az Sz Mihályj nemes Curiaiban takarítottak [Szentmihály Cs; Borb. II Fel Csik Széki

Sz. Mihályj Buzás András major (64) pp vall.]. 1817: minden obvenialando Proventus egy aránt illeti mind a' Civis mind a' nemessi rendet [Szu; UszLt VIII. 68]. — L. még AC 16, 52; BGU 122; DFaz. 30; TML II, 496, III, 611, IV, 109; UF II, 91; WIN I, 464

Szk: *büzabeli* ~. 1676: Az kerei jóságá h buzabelj proventussából jutot az Leány(na)k Saranak fl: 10/35 [Gyf; JHb XXXI/4] * *céh* ~a. 1748: az öregek ... a' Mester emberek(ne)k is a' perre valo expensajokat meg nem fordították mind, sőt a' mit fordította(na)k is, nem a' Mester asztal Taxájából hanem a' Czéh Proventussából fordították [Torda; TJKT III. 222] * *dézmabeli* ~. 1587: Itltek varosul hogy mosta(n) pwspeok Vramnak Nem lattiak semmy olj zwksegeth, es dezmbely prouentusanak Boranak buzaianak oltsosagat, hanc(m) mindeniknek Merketles Arra vagyon [Kv; TanJk I/1. 50]. 1777/1780: A Dézmabeli Proventus az Esztendőnek bővsége vagy szükségéhez képest, holl nevededik, holl száll [Somkút SzD; JHbK LI/3. 204] * *eklézsiai* ~. 1671: senki az Ecclesiái Proventus, maga ussúrára ne Convertállyá, hanem minden rendek az Országának erről irt Constitutioj szerint minden szokott jövedelmeket tartozzanak meg-adni [CC 2]. 1677: Ecclesiái proventusok, Parochialis régi örökségek, minéművek maradnak helyben, s' minéművek admittaltatnak [AC 266] * *fiskális* ~. 1677: ha kinél inscriptioiban volna valami jóság, vagy Fiscalis Proventus ... afféle Bona Fiscalia vagy Proventus Fiscalis ... szabadon a' Fiscus által minden időben ki-váltathassék [AC 43-4] * *fiscus* ~a. 1701: Hogy a Fiscus proventusából járandó fizetés Ecclesiáktól abrogalodot, ennek oka eő kegme, ugy hisszük, mert eő Kegme Curator lévén, boldog emlékezetű Fejedelem, Idősbik Apafi Mihály Kegmes Urnak eő Naga, Kegmes Collatiojával valo Donatio ugy tudgyuk eő Kegme kezénél volt, es tempestiv né(m) p(ro)curálta, a hol illet volna [Bor. XXXIX. 6] * *hidas várn* ~a. 1682: Hidas vam proventusa f 37 [Vh; VhU 689] * *malom* ~a. 1679: Ezen malom proventusaba(n) az molnár negyed részes; egyéb bír, neki nem adatik [Udzisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 142]. 1681: Ezen Malom Proventusaban az Molnár negyed részes [Vh; VhU 577]. 1731: a Malom Proventusának tertialitassa a Molnáre, a malom porral szokott venni a Molnár gyertyát és fadgyat [Kászonjakab-fva Cs; BCs]. 1741: a' Malom proventusából ... az Ecclesiái személlyek excontentáltassanak [Dés; Jk 548b] * *malombeli* ~. 1681: (A molnár) aszt meri mondani ez Tiszt széméb(en), hagi ... soha eő az malom beli proventusért, es à heti kenjerert rendeltetett buzaert ott nem lakik [Hátszeg; VhU 603]. 1695: A miket ... a' Malombeli proventusokból kezéből ki ád a' Malom-Biro, a' dolognak mivoltához képest, vagy testimonialissa vagy penig quietantiaja legyen számadásra [Kv; SRE 42] * *ország* ~a. 1677: Fejedelem Aszszonyuk ő Felsége az Országának Gubernatioj kezében vevén, egy Thesauriust ... válaszszon, kinek az Ország proventusai kezében szolgáltatván az Ország szükségére valo erogatiokban ... deliberallyon [AC 24] * *parochialis* ~. 1677: Ecclesiái Parochialis proventusokat kik el-tartanak, processus, poena [AC 255] * *pénzbeli* ~. 1605: Zamot adúan az Egyházfiak ... az el mult 1604 Esztendőről, az nallok Jnúe(n)tariom szerent valo penzről, és az Templomnak minden penzbeli prouentussarol, Marad kezeknel Jöuendő zamadásra kez penz in paratis Zaz nyoltzu(n) nyoltz forint és Negyüenhat penz, f. 188 d. 46 [Kv; RDL I. 77]. 1684: A Die 1 Apr(ilis) kezdődven à korcsmál-

lás, Pénzbeli proventus jelen nincsen [Gyf; Utl]. 1756: nagy vas Láda ... holott az Uraság pénzbéli Proventusa conserváltatik [Déva; Ks 92. I. 32] * *sokadalmi* ~. 1764: a sokadalmi proventusot osztották magamis jelen lévén [Mak-fva MT; DLev. 5] * *sónak* ~a. 1670: Az huszti dolgokról mit írjon Katona Mihály uram s mind penig az sónak proventusa felől az inspector, én urunknak megmutattam [TML V, 125 Székely László Teleki Mihályhoz] * *sörbéli* ~. 1725: Szakál Ferencz, Sz. Peteri István és Szabo Janos Serbirák Ur(a)imék a' Serbéli proventusból administraltak kezemben két száz husz M: forintokat [Kv; Szám. 54/II. 13] * *szénafű* ~a. 1734: az mostan találhato Marhak ugymint Szarvas marhák és Lovak az viduanak marhairol szaporodtak, mindazáltal Constalván vilagoson az feles fatensek importantiajokból hogy azon marhák egész együttletében az relictaval N. Fekete Mihály Vr(am)nak az Actrixot jure avitico illető széna fűnek proventusából intertentaltattak [Torda; TJKT I. 34] * *uraság* ~. 1756: ha valami akadály, à ki hajtandó bé jövő marhák Számát nem gátolya könyven Uraság Proventusatt augealya [Déva; Ks 94. 24. 3] * *vámbeli* ~. 1681: az eő nagyságok uas, fű-részdeszka és uámbeli proventusokat is szaporítani minden igyenes utakon, módokon io lalkem ismereti szerént igirkezem [CsVh 87] * *vámnak* ~a. 1571: Kyzdy zekbe a Bereczky vamnak Prouentusatt hyt zerent a Rawok meg erchehek (!), es az wrnak ew Nagysaganak Regestrom zerent be hozzak [SzO III, 336] * *város* ~a. 1567: valamikor Jöue Jaro az fölagnyal zal, az Waros proventusából kölcsen az zalora az mint az züksegh mutatiais annyra [Vizakna AF; TT 1881. 191].

2. járandóság; retributio, remuneratio; Bezüge. 1571: Noha Inteztek volt eo k. Ennekeleote valo gywleseken Nemmy c(on)diciokat plebanos vramnak Az p(ro)ventus feleol, De ... eo k. plebanos vram Megh Nem Nyughatyk azokban [Kv; TanJk V/3. 48a]. 1573: Meg Ertettek eo k. varosswl plebanos vramnak Daudid ferencznek, Irassa által valo kewansagat, az plebanossagnak p(ro)ventusa feleol [Kv; i.h. 73b]. 1651/1682: Az Füzesi Schola Mester Pauai Janoss adgia ertesünkre ... hagi az szük időben ... az kösségis az el mult esztendőbeli szokot Proventusatt be nem szolgáltathatta nekie [SzJk 180]. 1652: Az p(rae)specificat(us) böcsülletes Nemes személlyek penigh es köz renden levő Borzasi böcsülletes emberek igerenek esztendőne(n)t az Praedikatornak ilyen Proventus [Borzás Sz; SzVJk 47]. 1683: az Lakosok meg kevesedtenek és az minister proventusais igen meg ösztövéredett [Szilágycseh; i.h. 124]. 1683 k.: Proventusa az Pastornak es az Schola-Mesternek ilyen: Minden Lovas Katona ho penz osztaskor ád az Pastornak ... d 12 [uo.; i.h. 128]. 1722 k.: Proventus Pastoris ... Az paraszt emberek vetéséből quarta mindenből [Radnótfája MT; GörgJk 113]. 1805: mennyi proventus ingrediál emberek számakra [Ozd AF; MúzRadák].

proventusocska jövedelmecske; venit mic; kleines Einkommen. 1741: a Malomból is a' mi proventusocska jö, azt, az egész Város közönséges hasznára egjenlő képpen sine respectu Religiois fordítottak [Dés; Jk 547b]. 1742: Pénzes kenyerral 's eledellel kelletvén magunkat Szolgainkot, és házunk nepeit tartanunk, ami proventusotska ingrediál, tsak arra sem elég [Torockó; TLev. 9/2. 2a]. 1756: Mivel a' Torotzkoi vas csinálás mások előtt szokatlan munka, ahöz képest proventusotskáinkról nétalám lehet oly velekedés is; hogy a' Vas csinálás mellett egyéb vas porté-

ka kesztesből is volna valami proventusunk, holott mi csak szintén vasat veretünk száljában, és azon tul abból egy szeget sem tudunk csinálni [uo.; Tlev.].

Szk: vásári ~. 1782/1799: (Városunk) Szombati Vásári proventusotskáit eleitől fogva ... helységünk bírái Szedték be, 's a' Városnak ottan következett szükségire köl-tötték [uo.; i.h. 5/16 Transm. 348].

proventus-pénz pénzbeli jövedelem/bevétel; venit in bani; Geldeinkommen. 1667: Atam töröczvari Poroventus penzt saraszi (!) keziben Ebesfaluan fl. 100 [Utl]. 1679: Brassoban valo vásárlását oda valo proventus penzen ez szerezet administralt^a [UF II, 392. — *Köv. a részl.].

Szk: gostinai ~. 1687: administralt fogarasi udvarbíránk ezeidei gostinai proventuspénzt, fl. 100 [Fog.; AUt 523].

proverbium 1. közmondás; proverb; Sprichwort. 1653: Itt az egy proverbiumként vehetd eszedbe: „hogy míg a szerencse fénylik, sok barátod vagyon, de ha a szerencse elfordul, egyedül maradsz”^a [ETA I, 115 NSz. — *1613-beli eseménnyel kapcsolatos feljegyzés]. 1678: Bizonynal írom, fűsvénységök^a maholnap proverbiumban megyen mindenek előtt [TML VIII, 150 Teleki Mihály Absolon Dánielhez. — *A lengyeleké]. 1705: a generál mindjárt általértette, hogy német proverbium [WIN I, 543]. 1818: a volt a szegény Keménytelki égyik templáriusunk proverbiuma az Isten nyugosa meg [Kv; GyL. Székely István lev.].

2. közmondásszerű példa; exemplu proverbial; sprichwortartiges Beispiel. 1674: Hiszen már ugyan proverbiuma vagyunk más keresztény nemzeteknek, magunk tapasztaljuk bizony [TML VI, 560 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

provertáltatik megtérítettetik; a fi pláit cuiva echivalen-tul unei pagube suferite; ersetzt werden. 1720: Panaszol-kodván sok helyeken, hogj a' meg holtakért valo Pomá-naért ... az oláh Papság ... a' meg holtak(na)k marháját magok(na)k vendicállyá ... Hogy azért ... több abusosokra es potentiakra szabadságot ne adgion, a' Possessorok(na)k is következő kára p(ro)vertaltassék, pro hoc Officio magok Jobbágjokért alkudgjanak meg és fizessenek az Oláh Pap-pok(na)k quod justum est, magok a' Possessorok [INyR Kornis Zsigmond kormányzó aláírásával].

proviant 1. (katonai) élelem/ellátmány; proviant, ali-mente necesare pentru aprovizionarea armatei; Nahrungs-versorgung (in der Armee) 1704: Az segítségnek az híre igen közönségessé kezdé lenni, hogy maholnap elérkeznék ide Erdélybe, kinek proviantjáról már disponálni is kez-dettek [WIN I, 211]. 1806: Az Tekentetes Magistratus ... az Katanak Számakra Kolosvárol profiantnak valo ki hozatalara ezen modot tanalta fel, hogy ezen meg kivantato profiant rendre, ugy mind egy rendben ezen K: So Tisztség, más rendben a Varos hozassa ki [Torda; TVLt Közig. ir. 583].

2. katonai élelmezési biztos/tiszt; proviant-maistr; Ver-sorgungsoffizier. 1760: A Várban a Profiant Urnál égy Szent Annai Jobbágyomnak Tehene Borjüstöl [Marosszty-györgy MT; Ks 92].

proviant-hely (katonai) élelmezési hely; loc de aprovizi-onare cu alimente (a armatei); Versorgungsplatz. 1704: Dunaveczet is, aki nagy proviant helye volt az bavarusnak, megvötték^a, és a sok élést aprachendálták [WIN I, 183. — *Az osztrákok].

proviant-mester élelmezési biztos; proviant-maistr; Versorgungsmester. 1688: Mivel én az eo Nsagők paran-csollattjabol az Buza Lisztnek erogatiojaban Commissarius voltam, akkor lattam hogj mind a három Régimentből valo Proviant Mesterek, de kivalkeppen a Montekukuli Regi-mentjebol valo sok tékozlást cselekedte(ne)k a Lisztben a' Sakokat hasogattak es a szaszokon erővel Sak Liszteteket vontak, es loptanak | Mi gjakrobban a marhak mellet forgo-lodvan Meszarosok lattam hogj a Vago marhat a Proviant Mesterek alattomban ajandek adassal vettek be [Kv; Utl]. 1737: pap istvanni eg profiant mesternek attunk kenyeret de. 45 | Profiant mester Bereczki Uramnit voltit attunk ke-nyeret pecsenyet de. 15 [Kvh; Bogáts 8, 13]. 1739: Pro-viant Mester Uramn(a)k ígértünk Discretioe e szerint^a [Dés; Jk 524b. — *Köv. a fels.]. 1740: Proviánt Mester Uram ó kglme ... valamely szolgáljától, bizonyos számú pénz lopattatott volna el [Dés; Jk 530]. 1749: Károlyvári Pro-viánt Mester Vr az Estve későn érkezék ki ide Gabonák látogatására, kívánván a' mi Gabona itt vagyon meg venni [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.].

proviant-officér élelmezési tiszt; ofiter cu aproviziona-re; Versorgungsoffizier. 1779: A Méltóságos Ur Parancsollattja szerént a' Profiant officerrel conferaltam a' buza irant [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. 1823–1830: egy Proviánt Officirmek Gyermekeit tanitván, az adott neki Selyem Kaputot, lájbilit, Nadrágot, melyekben öltöztvén, el kevélyedett, engemet contemnált [FogEK 167].

proviantol élelmez, élelemmel ellát; a aproviziona cu proviant, a provianta; mit Lebensmitteln versorgen. 1657: Noha azért másodnapján az hír mindjárt érkezék az ellen-ségnek hátraszállása felől; mindazáltal az megfáradott s éhezett Manszföld hadát meg kelle valahány napokig nyugodtni s proviantolni, és azután indulánk [KemÖn. 74]. 1710 k.: minden úr, fő és nemes embert rendeljünk el véle együtt, ki melyik praesideált helyre vigye bé mindjárt min-den javait, feleségét, gyermekét, proviántolja legalább egy esztendőre [BÖn. 940].

proviant-tiszt élelmezési tiszt; ofiter cu aprovizionarea; Versorgungsoffizier. 1789: Udvarhelynek 4 Mása Széna-rol valo Transennalis (!) Quietantiaját ki fizetés végett a' Proviánt Tisztnek bé adtam | Végső Computust inaltunk a' Proviant Tiszt ural az holnap Administraliorol | Con-ductor Commissarius Rantz Josef Urnak a' Nemesség szenájá árrát a' Proviant Tiszt Ur ki fizetvén az arrol valo Documentumokat Coramizaltam és fizettetett e' szerint [Csikszereda; USzLt XIII. 97].

provideál 1. (előre) gondoskodik (vkiről/vmiről); a avea grijă (de cineva/ceva); für in/etw. sorgen. 1599: Myert hogj ertik ... az Vrunck eo fel(se)ge ide valo Jeowetelit, ki-reol zeoksegh idejen prouidealnunk ... keryk eo kgmek bno vramat ... hogj eo kgme Vrwncat eo felseget vtjaban talat-tassa megh keonicieorgesse által [Kv; TanJk I/1. 344]. 1649: Swteo Istua(n) Farago Andrasne Aszonyom Jobbagya ki hozatua(n) magát, panaszkeppen jelentue(n) hogj cőteő minde(n) igaz oknelkwl megh foghatva(n) K vrunknak Szilagy Ja(n)os new szolgálja, es mind eddighis egy holnap alat ki nem hozatta; sem penigh nem p(ro)videalt feleőlle [Kv; Tjk VIII/4. 371]. 1661: Ha édes sógor uram én arról gondolkodni tudtam volna, hogy csak afféle hitvány dib-

dáb dög-marhán is annyira kapjon kegyelmed, én is más-
képpen tudtam volna providiálni [Mv; SzO VI, 230 Petki
István Gávai Péterhez]. 1680: luon luj Vlad Murár ...
nötelen semmi öröksége nincs providiálni kell rolla el ne
idigenedgjek [A.porumbák F; ALt Urb. 46]. 1682: Had-
nagy vram az Korcsmara valo Borok(na)k szalitasiarul az
Csatani^a Ispan al(ta)l provideállyon [Dés; Jk 18a. — ^aCsa-
tány, a városnak tőszomszédos jő-faluja]. 1727: Az Inqui-
sitor Cancellista Deákok mellé ... rendeltetik Commissa-
rius(na)k Benczenzi Rácz András Uram ... mindenütt azan
Deakokkal fog jarni ... illendő subsistentiajokrol provi-
deállyan [Déva; JHb XLII]. 1746: Admonealtatta volt az A.
ő kglme ... az Jt azért, hogy a feleség el tsapván ... mig
Papok előtt decidalodik dolgok intertentiojáról provi-
deállyon [Torda; TJKt III. 94]. 1817: A' ... Hivatalokban
lévőknek jövőendői illendő fizetésekről a Város annak
idejében provideállyon [Szu; UszLt VIII. 68].

2. gondot visel/felügyel vmire; a se îngrijii/preocupa de
ceva; sich um etw. kümmern. 1600: az zamtalan sok futott-
sagnak es kuldusoknak nagy zeornyeosegek, es ochyman
deogletes voltokat latuan, kinek Akarnanak eo kgmek
diligenter providealni, hogy keozeonseges nyavalya es
romlas ne keowetkeznek beleolle, megh hattak eo kgmek
az Egyház fiaknak, es Ispotalymester vrameknak instructiot
Adwa(n) eo kgmeknek minth inuestigalyak megh az
kuldusokat [Kv; TanJk I/1. 362]. 1601: nem akariak ...
hogy valamellik Safar miest biro vramnak fogyatkozasa le-
gyen, eo kgmek azért tanachiul az ebbly mood zerenth
providealíanak [Kv; i.h. 388]. 1671: (A híreket) Sibo es
Zilay körül valo hodoltsaghíak, tartozzanak be hozni ... Az
hírek be vetele igen szükséges; Az my teceseökn szerent
provideállyanak az feő Ispanok erre [Borb. I egy-i bizottság
jel.]. 1677: Székelység az Oláh Országi utakban lévő
erősegecékre jól provideállyon [AC 268].

3. intézkedik; a lua măsurii, a dispune; anordnen. 1623:
Az mázsáknak megkisebbitése is nem kicsin kárunkra va-
gyon ... ő felsége kegyelmesen provideáljon, az elébbi mód
szerént az mázsákban valo fontok, az mennyi azelőtt volt,
tartassanak meg [Hsz; SzO VI, 74 követut.]. 1670: bizo-
nyos okokra nezve, Sárosi György hívünket kegjelmek
között az Fő királyi Biroságnak tisztiben nem patialhattjuk
továb akarunk ezirantiz kegjelmekről providealni
[WassLt a fej. Msz-hez]. 1671: Hogy Nagyságod a' haza
szolgálatyára bizonyos számu jo Puskásokrol provideal,
ebbéli cselekedet-it is Nagyságodnak ... alázatosan meg-
szólghályjuk [CC 85–6]. 1677: Igen szükséges dolog a'
békességek idején providealni a' hadi állapotokrol [AC
97]. 1724: Faragó Ferenczné, Imecs Mojsessel litigalodván
Néhai Imecs Mátyásnak jóságának és Arvainak Curátelá-
jok iránt ... provideállyon kgmeket edgy olyan Curatorrol
... a' ki ... az Árvakat Isteni félelemben, jo erkölcsben edu-
cállyá [AplLt I gub.].

4. döntést hoz; a decide/hotări; Urteil fällen. 1672: Az
Anak Fodor Janosnak dolga p(ro)curatoriban valo megh fo-
giatkozasa miatt, hogj ... ne periclitlodgyék differaltatik,
miglen fogadot procu(rato)ra haza jöevend ... akkor az szék
providel dolgáról [Kv; TJK XI/1. 176].

5. tesz vmit; a face ceva; etw. tun. 1663: Talám valami
olyai provideált Nagyságod, kiben való következhető kárát
távoztatni igyekezi ő kegyelmének [TML II, 435 Teleki
Mihály Lónyai Annához].

6. beszerez, szert tesz vmire; a procura, a face rost de
ceva; versorgen. 1782: küljge bé az Ur az 20, Forintokat ...

máshunnét sem providealtam, eszerént, egy pénz nélkült
voltam [SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz].

provideálandó kb. vmivel ellátandó; care trebuie pre-
dat/furnizat/livrat; mit etw. zu versorgend. 1681: A
hetenkent providealando vasatis eők^a tartoznak a vár(ban)
bé szállítani [VhU 200. — ^aA jő-ok].

provideálás gondoskodás; (purtare de) grijă, preocupa-
re/interes pentru cineva; Kűmmern. 1662: már húsz napja,
Nagyságtoknak csak egy szóval való tudósítást sem
vöttem, melyből általértem én is, ha nem egészen, rész
szerint az dolgot, őszve vetvén az mostani nemcsak nem
provideálást, de még csak nem tudósítást is az előtt is sok
szép Nagyságod iratta kegyelmes leveleivel [TML II, 358
Teleki Mihály Lónyai Annához].

provideálhat 1. gondoskodhatik (vmiről); a se putea în-
grijii (de ceva); für etw. sorgen können. 1670: hiszem az
várrúl provideálhatunk, bár csak az kívánt német praesi-
dium érkezék is [TML V, 47 Teleki Mihály Nalácz Ist-
vánhoz]. 1671: nem is távul lévő lakások, hetenként
sustentatiojokrol is mind magoknak, lovoknak kevés aka-
dályokkal provideálhatnak [TML V, 434 a fej. Teleki Mi-
hályhoz]. 1674: Ura(m) Kegd paranjczolljon föllelle mit
czelekegiem ... mert maid el erkezik az dolog ideje akor
inkab nem mehetek biston igen meghromlom mert ha nem
providialhatok mindentől el szakádok [Bethlen SzD; BLt 7
Fileki Mihály Béli Pálhoz]. 1720: egyéb irántis az mint
providialhatunk tehetségünk szerent el-nem mulattjuk [Ks
96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]. 1731: Ngod Levélet
szállása iránt vöttük al(ázato)ssan ... deputáltunk Közép
utczáb(an) két házat, édgjik az hol szállásozott ez előbb M.
B. Haller János Ur(am) ... nem kétlyük Ngd is mostani ke-
vés patientiajat addig, mig jobbal p(ro)videalhatunk nem
fogja szegény helyységünk(ne)k szorultságára nézve diffi-
cultalni [Kv; ApLt I A városi tanács Apor Péterhez]. 1770:
(Az árenda megszüntét) meg jelenteni el nem mulattya,
hogy tempestive Révészről az Udvar provideálhasson [Dé-
va; Ks 78. 20/8].

2. gondot viselhet vkire/vmire; a putea avea grijă de
cineva/ceva; sich um jn/etw. kümmern können. 1681:
Mostani adoioik felől valo alkalmok^a ... mind addig vigora-
ban állyon valamig l(ste)n annyera nyuitvan a gyermek-
(ne)k^b eletet ember kort erhet, es maga dolgaira provideal-
hat [IB. Thuroczy András fogott közbíró Désfalván (KK)
lakó kezével. — ^aA betlenősieknak. ^bBethlen Istvánnak].
1705: Az főlömester Simonfi uram és mások is, akiknek
feleségek odaki vagyon, kéredzeni akarnak, hogy cseledek-
re provideálhassanak [WIN I, 581].

3. beszerezhet; a putea procura; versorgen können. 1629/
1676: ugy tudom hogj ha mit én provideálhatta(m), ne(m)
az másból hanc(m) az magaméból [Somkerék SzD/Sv;
WassLt St. Erdély lev.]. 1771: Bor némely helyeken bő-
vön termett, a Szilágyban pedig vékony szűret volt. Magam
is igen keveset provideálhattam, mivel drágán tartják, két
máriásra s feljebb is vedrit [RettE 261].

provideáló felügyelő; supraveghetor; aufpassend. 1702:
az specificált Munkásokat ... rendellyék ugj el, hogj ... az
építés körül és munkásokra providealo Fő Commissariu-
soktol is illendőnek itiltetvén acceptáltathassanak [UszLt
IX. 77/47 gub.].

provideáltat gondoskodtat; a dispune ca cineva să aibă grija de ceva; sich um etw. kümmern lassen. 1644: Kérem azért Nagyságodat, ezeknek^a quartirok felől idején provideáltasson [TT 1904. 213 Csáky István Eszterházy Miklós nádorhoz. — ^aAz I. Rákóczi György ellen gyűjtött hadaknak]. 1663: Referálják az számtartóval együtt, hogy három hétre való élés volt volna akkor, de mivel még is kell egy kevés késedelmeknek itt lenni, azonban provideáltatunk többnek is szállítása felől [TML II, 496 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1703: Meg láttya kglmetek, az Investigátoroknak adott Instructiot, annak azért rendesen való végben vitelére kglmetek ... igazán és szívesen assisztállyon ... Magoknak, Szolgajoknak s lovoknak tisztességes tartatásáról ... provideáltasson [Uzslt IX. 77/61 gub.]. 1815: (A város főhadnagya) ide Tordára rendeltetett két Lovas ordinánsok(na)k, mind szállásokról, mind pedig számakra szükség-s, s quietantzia mellett naponként kiszolgáltató két két kenyér, és Lo portióikról provideáltasson [TVLrt nten].

provideáltathatik gondoskodtathatik; a putea dispune ca cineva să aibă grija de ceva; sich um etw. kümmern können. 1731: Hogy idő meg nyeresével az eo Felsője Militájá Téli szükségéről illendőképpen provideáltathassék, pro 7ma futura Septembrius edyben gyűlni, és a Fő Tiszteket s helybészek Deputatusit is convocalni szükségnek ítültük [ApLt I a gub. Apor Péterhez].

providencia gondviselés; providență; Sorge. 1633: 11 Augusti. Űte az mennykő be az Templomon való nagyobbik toronyba Torda utca felől, az hun meg is gyűlt vala, de Istennek nagy providentiájából hamar megölték [Kv; KvE 165 SB]. 1657: Istennek kiváltképpen való providentiájából nem mehet elő dolgában^a [KemÖn. 154. — ^aSzékelly Mózes a fejedelemség megszerzésében]. 1663: Isten jó volta és kegyelmes providentiája tartotta csak meg Székelyhidot is [TML II, 600 Teleki Mihály a fej-hez].

Szk: *isteni* ~. 1773: az Isteni providentia valamint eddig, úgy ezentúl el nem hágy, tökéletesen hiszem [Nsz; Borb. II Motok András lev.].

providusz I. mn nemtelen, nem nemes; care nu face parte din nobilime; nichtadlig. 1790: Árkosi Veres Pál providusz szegény árva szolgálégény ... exponálja az hitések előtt, hogy ... híven és igazán szolgálta árkosi gyalog katoná Solymosi Mihály őkegyelmét [Árkos Hsz; RSzF 166].

Szk: ~ *jobbág*. 1759: Gyertyánosban Iako Providus Jobbágok ... adanak Egy Darab Erdőt az Exp(onen)snek [Torockó/Gyertyános TA; Bosla] * ~ *ember*. 1764: Midőn volnának Nemes Fejérvármegye alsó járásáb(an) Karkoban ... Jövének mi előnkben ... Czelán Iako Providus emberek, akik is a Gabonának szüksége miatt, vőnek feles buzat, várás fejiben Interesse ... Teleki Adam Ur eő Nga Udvarabol [TKI] * ~ *személy*. 1740: Mi ... Torotzkó Várossában lakó Providus személljek^a ... adgyuk tudtokra mindeneknek a' kiknek illik [Torockó; Bosla. — ^aKöv. a fels.].

II. *fn* vn + kn előtt v. után; inainte sau după nume + prenume; vor oder nach Familien- und Vornamen: nemtelen/nem nemes személy; persoaă care nu face parte din nobilime; nichtadlige Person. 1600: providus Michael Thyborczy ... fassus est [Kv; TJK VI/1. 404a]. 1756: Én Pap Gáspár hallottam hogy Provid(us) Vlád Muntján Cimborált volt Tit. N. Bátsi Istvánnal [Bácsi H; BK. Csap. Pap (60) ns vall.]. 1759: az Ex(pon)ens Ur ő Nga Árpástói Bírāja

Providus Balás István [Árpástó SzD; BK]. 1761: Nemes Küküllő Vármegyében, Szász Szent Iványon Iako ... Providus Ifiabb Ferentz Lőrincz [Szászsztiván KK; BK vk]. 1774: requirálván munkót ... Providus Szabó János ... hogy el mennének Kászón ujfaluban azon jószágra ... hogy azon Józsgót fel mernők [Kászónújfalu Cs; BCs]. 1777: Esperestünk ... parantsolta az Falusiak(na)k, hogy ... Providus Moldován Szavulyt ki hánnyák [Mezőpagocsa MT; BK. Bujág Vasilly (60) jb vall.]. 1783: Árkosi Veres András ... Göntz Mihály gyalog katonák, Szóts János providus ... provocálák árkosi Todor Istvánt ... a hűtösök eleiben törvényre [Árkos Hsz; RSzF 160]. 1784: Betában Commoralo Providus Jakab Pálné Széjes Ilona Tit. Maroti(!) Miháj Ur Jobbágja [Béta U; IB]. 1796: Providus Pap Gavrilla ... ennek vagyon jotska Háza [Mezővelkér TA; WassLt]. 1815: (A telek) vitzinusa ... délről Fazakas Ferenc providus [Szarhegy Cs; RSzF 110]. — L. még i.h. 202.

provincia 1. tartomány; provincie, regiune, ținut; Provinz. 1620: most az egész kereszténységben lévő fejedelmek, kik nem pápisták, melléje állottak az cseheknek és magyaroknak Ferdinandus ellen, úgymint angliai, dániai királyok, brandenburgi, württembergai s több hercegek, az egész flandriai provinciák [BTN² 399]. 1705: őfelsége ezt a szegény hazát úgy szerette ... hogy később volt őfelsége több provinciáit militia nélkül hagyni és ... az armadát egyenesen ide dirigálni, hogy legelőbben is az erőszakosktól megmentse ezt a provinciát és magának conserválhassa [WIN I, 605]. 1710: Méltóztassék Felsőged kegyelmes meglekinteni, hogy mi magyarok az impériumbeli és más provinciák törvényeihez kötelesek nem vagyunk [CsH 87]. 1740: Mind eő Hertzegségéhez, mind pedig Mlgos guberniumhoz ... alázatos Instántiánk által ... a szomszéd Provinciákból ezen V(á)jr(meg)yeében az gabonának bé hozathatása véget recurráltunk vala [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1763: Hosszas discursus volt osztán, ha vajjon mindenütt által vegyék-e a plájok őrizetit a provincia nyakába [HalmágyiNlr. 83]. 1779: A Teleki Imre úr részére való inquisitorában a volt, hogy egy Knöbel (fog-hagyma) nevű ... obrister, aki nem tudom melyik provinciában lutheránus papnak fia ... legyeskedett az asszony körül [RettE 403. — ^aTeleki Imréné Nemes Szuszsanna].

Szk: *hereditária* ~ örökös tartomány. 1663: keresztényi indulatja ... azt nem engedi, hogy Erdélyt ... kegyelmes iglreti ellen maga haereditaria provinciának és legközelebb Magyarországnak mindjárt következhető veszedelmével ... opprimálni hagyja [TML II, 488–9 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1710: Ferdinándus ugyan odaköthette per defectum seminis a maga haereditária provinciát a sógorának, Ludovicusnak^a, mert szabad volt vele mint magáéval, de Lajosnak a szabad választáson kívül nem lévén semmi jussa Magyarországhoz, a másét nem adhatta [CsH 65. — ^aII. Lajos magyar királynak].

2. rendtartomány; provincie (de mănăstiri); Ordensprovinz. 1634: A Bosznay Prouinciában leueo Franciscanus Baratok Conuentyenekis, hagiok ő dutkat, fl. 100 Orent pro me [WassLt Cegei Vass János végr.].

provinciabeli tartománybeli; din provincie; aus der Provinz. Szk: *hereditária* ~ örökös tartománybeli. 1663: Hova lettek, édes Paterem, amaz sok imperiumbeli és hereditaria provinciabeli, brandenburgi ... egyéb fejedelmek és ő felsége sok erős, kész hadai, hogy azt az kereszténység

nagy bástyáját meg nem segíték? [TML II, 623 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

provinciális I. mn 1. tartományi (erdélyi); provincial, de provincie; Provinz-. Szk: ~ *főkommiszárius* tartományi főbiztos. 1733: Az mostani Szebeni Mgos Excelsum Regium Gubernium Gyűlésere Varosunk igjes, bajos dolgai fojtatása vegett expediálvá(n) Notarius Dobolyi Márton Atyánkfiat eo kglmét; s eo kglmére biztuk hogy Mgos Groff Kornis István Erdelyi Provincialis Fő Commissarius Urunknak eo Nganak igirjen egy pár malom követ [Dés; Jk 441a]. 1740: Melgos Provincialis Fő Commissarius U(runknak) eo Excellenciaja(na)k, és Nagod(na)kis holmi vel nem obsequialhattunk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.] * ~ *főkommiszáriusság* tartományi főbiztosság. 1777: Hasonlóképpen Nemes János urat is consiliariusságból és provincialis főcommissariusságból kimustrálá 2000 forint pensióval a guberniumból [RettE 379. — *Brukenthal gubernátor] * ~ *kancellárius* tartományi kancellár. 1710 k.: én csak provincialis cancellarius vagyok, ő³ pedig aulicus cancellarius [BÖn. 912. — *Kálnoki Sámuel]. 1760: Br. Henter Dávid úr gubernialis consiliarius és provincialis cancellarius urat őfelsége felhivatván Bécsbe, exuáltatott minden tisztségeitől [RettE 114]. 1763: Generális Bukkownak fel kellett menni az udvarhoz, úgyszintén Brukenthalnak a provincialis cancellariusnak is, hogy adjanak számat az itt végbevitt sok elegy-belegy haszontalan dolgokról [i.h. 151]. 1784: Méltóságos Gubernialis Consiliarius, és Provincialis Cancellarius Killyeni Székely Dávid Ur [Kilyén Hsz; LLt Fasc. B/33] * ~ *kassza*. 1769: Akik ... el fognak ... Jobbagyot vagy más hazabéli katonaság kívül valo személyt az olyantól az Provincialis Cassából vészi az egy arannyat [UszLt XIII. 97] * ~ *kommiszárius* tartományi biztos. 1704: Ugyan ma délest, prédikáció után, engem felküldött vala az úr a generálhoz látogatattván és izenven, hogy már holnap Török Zsigmond uramat elküldenék provincialis commissariusnak [WIN I, 294–5] * ~ *major kancellária*. 1724: Cziko László mpr. és Czekeliás Andras Felséges Vrunk Erdelyi Pro(vincia)lis Major Cancellariájának hűtös iro Deaki [Ks 32. XXXII] * ~ *tiszt* tartományi tisztségviselő. 1763: a Citalt Törvények és Diplomák beneficiuma mellett se Militaris, Se Provincialis Tisztek idegen advenákball valok nem voltak, nemis lehetnek mais, hanem a magunk Nemzetünkéből [Hsz; UszLt 16].

2. jobbagy rendű; din iobágime; aus der Leibeigenschaft. 1817: A tulsó lapon írt havasok a folyó 1817-ik esztendőben április 27-kén licitáltattak vala, anélkül, hogy a provinciális részről is licitátor commissarius lett volna kinevezve [Szárhegy Cs; RSzF 130]. 1834: vannak a műfavezetők sok idegény jövevények, kik ... a közönséges falunkba terheit sem a millitáris részről³, sem pedig a provinciális részre segedelemmel nincsenek [Jenőfva Cs; i.h. 155–6. — *Nem viselik].

Szk: ~ *biró* jobbagy/paraszt falusbíró. 1810: Ezen delibérátom helyesnek és igazságosnak találattván, a provinciális biró adományla Gábor Pált, hogy ha harmad nap alatt eleget nem téssen, executio küldetik rá [Szárhegy Cs; i.h. 100]. 1814: az provinciális Biro pedig tartozik az provinciális részen zálogott vetni [A.csernáton Hsz; HSzjP]. 1815: (Tanúsítjuk) hogy a provintsialis (!) biró feladása szerént az említett Magdás János elő nem állott [Szárhegy Cs; RSzF 96].

II. fn 1. szerzetesrend tartományi felügyelője; superiorul mánastirilor unei provincii; Ordensprovinzaufseher. 1584: eo kgmek varosul ... vegeztek hogy az kiraly^a Akarattia thowab valo faradsagh kiweol elő Mennyen, es ith az Claustro(m) mellet aminem eo helyt kewa(n) a¹ provinciális az kiraly Akarattiabol, az meg legie(n) engedve [Kv; TanJk V/3. 278b. — *Báthori István]. 1586: Kwldeót Biro Vram az provinciálisnak Aiandekot ket eoreg cziwkat /70. Eoreg szep keortvelieket almakat zeoleoket ket tallal ki teót /35. [Kv; Szám. 3/XXIV. 8].

2. jobbagy, jobbagy rendű személy; iobag; Leibeigene(r). 1816: az kárért³ lett kezes Magdás János, a gróf úr^b tiszttartója, és az mai napon ... az provintsialis (!) Illyés Ferenc utána menven, hogy előálljon a biró székire, és tett ilyen feleletet: én a királybiró parancsolatja nélkül egyszer sem megyek a biró székire [Szárhegy Cs; RSzF 96. — *Az ellopott fákért. ^bLázár Lajos].

provinciálista I. mn jobbagy rendű; din iobágime; aus der Leibeigenschaft. Szk: ~ *biró* jobbagy/paraszt falusbíró. 1788: Az árkosi provinciálista részen levő provinciálista hűtösök requirálván az ezen esztendőbeli bírójoknak, Lemhényi Tamásnak földes urát, nobilis Kontz Gábor urat avégre, hogy a mostani ordinációk szerént a falusi provinciálista bírak a földes uraknak tartozó rabotttyokat (!) a mostani felséges parancsolatoknak sokasága miatt teljesíthetetlen, amely szolgálatját a falusi provinciálisták tartoznak a dominus terrestrisnek rebonificálni [Árkos Hsz; RSzF 95] * ~ *hites* → ~ *biró* * ~ *polgár*. 1784: az biró, Lajos Miklós, és az egész eskütség előtt, sőt a provinciálista polgár Incze Mátyás negyedmagával ... mind a két fél közönséges falunak kezeire engedék^a [Taploca Cs; RSzF 161. — *A káposztásföldet].

II. fn jobbagy rendű személy; persoană care face parte din iobágime; Person aus der Leibeigenschaft. 1788: (A szolgálatot) a falusi provinciálisták tartoznak a dominus terrestrisnek rebonifikálni [Árkos Hsz; RSzF 95]. 1800: Molnár Istvánné György Mária 46. esztendő Kézdí Várárhellyi Provinciálista ... így vall | Renér János kalapos Legény Provinciálista ... így vall [Kvh; HSzjP]. 1802: Orbán Mihályné Provinciálista^a [Sepsiszkirály Hsz; i.h. — *Valja]. 1804: Litigálnak egymás között gyergyóremetei László József gyalog katona ut actor és szárhegyi Tenkely Ádám gyalog katona és P ... Miklós provinciálista ellen ut inctusok ellen [Szárhegy Cs; RSzF 129] | Ezen folyó 1804-k esztendőben, decembernek 12-k napján a kisbaconi communitás tagjai meddűcsorda-pásztoroknak a következő 1805-k esztendőre megfogadák rendes áldomás ital és kézbeadás mellett provinciálisták Oláh, alias Kitsi Györgyöt és ugyan provinciálisták Máté Lászlót [Kisbacon Hsz; i.h. 194]. 1823: a Bretyelini katonák és provintziálisták között a¹ Sequestrált erdők felett támadott differentia investigáltván, azon Investigatio tartása szerint ... inkább a provinciálisták, mint a katonák találattának hibásoknak [Déva; Ks 91. C. 12].

provízió 1. ellátás; provízie; Versorgung. 1614/1616: vadnak az aknas helyeken oly Condtioik az melyekben neműnemű adományban nem kell missilis^a, mert az többj között az Akna Biraknakis Decanyoknak és az Szeker Dacanoznakis (!) jar bizonyos sovok prouisiok [Kv; RDL I. 100. — *Ti. a fej-től]. 1671: Ez Országban idegen követeket hordozó és késérő Commissariusok hogy azon

követeket Várakban és Árosokban béne szállítsanak (ugy mindazonáltal, hogy az követekre illendő provisio legyen.) végeztük [CC 86]. 1677: az olyan dilapidatrix Dotalistáknak annuatim annak mivolta szerint való provisiot rendellyenek, minden szükséges accidentiakból, és oeconomiakból | Assesorok a' Táblán hány számmal, és micsoda provisioval tartassanak [AC 101, 252]. 1704: Ugyan ezen alkalmatossággal írtam Szilágyinak a lovak teletetése iránt, ahhoz kívántató provisioval együtt [WIN I, 246]. 1710: ugy resolvtak az Urak, hogy tavaszig patientlyak magukat akkorra Provisioval lésznek a Professor irant [Kv; SRE 113]. 1711: hadának intertentiojára ... semmi provisioja nem volt [CsH 468] | Tudode, láttade, hallottade, hogy in Annis 1703, 1704 lett volna ... Vesselenyi István ur(na)k eő Ngának Gjergjoban valami menesse, vagi egjeb Lábos marhája, melyeket az előtt valo Esztendőbe adott volt Lázár Ferencz Ur(am) gondviselésé s provisioja alá [Gysz; Wlt vk]. 1734: Tudom azt is hógi az Urfiak szállását a Kolcsár és a Gazda Aszszony procuralták; s Uri modon tisztességesen volt az provisio [Kv; TKI Mich. Borbely de Csatár (20) lib. vall.].

Szk: *borbelyi* ~. 1828: Midőn Czéh gyűlése hirdettetik, már előre az borbelyi provisio meg tétetvén, a magokat elő adando dolgok el igazittása nem mindenkor, az igazság és Articulusok szerént határozatik el [Dés; DLt 581] * *gabonabeli* ~. 1767: Az is kijött prancsolatban, hogy minden úri és nemesi rend oly gabonabeli provisioval legyen, hogy ha az jobbágyi megszorultnak succurrálhassanak [RettE 213] * *puskaporbelyi* ~. 1809: Ha továbbá az illeten puska por árulónak az el adás végett puska por belyi provisiora szüksége volna azt-is tsak az illető Tisztisegtől vagy Tiszti előli járatol nyert ... szabadság levél mellett kaphattya meg az illető fortificatoriumbéli Hivataltol [UszLt ComGub. 1697 gub.].

2. gondoskodás; ingjire, purre de grijā; Sorge. 1603: Meg erettek ó Kk ezis Biro W(ram) szoabol, az minden-napi szükségét, ó kk illye(n) prouisioual voltak felöle, hogy ... szorgalmatosson zedgyek mind az Satz adot, mind peng az el vetet adot [Kv; TanJk V. 450]. 1614/1616: Hogy eleitől az Colossj praedicatoroknak salariumokban az Feiedelmek prouisioual esztendőket (!) rendeltet nyoltz nyoltz száz Só, fel soával egyetemben meg Jart, és meg adatot, mind az előbj Feiedelmek, Kamora Jspanok és arendatorok által [Kv; RDL I. 100]. 1657: Ez dolog azért nékem mind gyalázatos, mind féelmes vala, hol az vitéző rend engem apjok gyanánt tartanak vala, és tölem s általam várnak vala valami felölök való jó provisiot [KemOn. 287]. 1681: Mint hogi azok a' külömb külömb féle jok ... melyek Hunyadon az Aszszony házában megh irattattak; nem Ratoria, sem Udvar biro provisioja alá valok, azért Extractusbanis nem inseraltattak [Vh; VhU 608]. 1689 k.: In A 1687 et 1688 Devai Várban provisio alatt lévő eő Ngok jovakban lött kár e szerint* [Törzs. — *Köv. a részl.]. 1710 k.: En a fejedelem palotáján és osztán Maros-Vásár-helyt a gyűlésen ... szabadon jártam, ételem, italom, ágyam Bethlen Farkas provisioja által, és az ő szállásán volt [BÖN. 560–1]. 1772: Adámosi Malma eő Excellentiájának ... más külömb provisioval, s procuratioval curaltatott [Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 358].

3. intézkedés; mäsürä, prevedere, hotärire; Anordnung. 1663: Elhiszem, édes Apám uram, az én kegyelmes uram ő nagysága az küvári fogyatkozásnak mediumiról fog consul-talódni, melyről ő nagyságának büvön írtam, és bizony az

arrul való igen titkos provisio könnyen meglehetne, én nevem alatt szállíthatnának ide búzáat, kit én innét bevitet-nék [TML II, 476–7 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez].

Szk: ~ *tétetik*. 1741: azon Szekerekkel az Istrigji hidra, és az egjébűtt kivantato utak reparatiojára provisio tétet-nék [H; Ks 101] * ~ *tesz*. 1662: kérem Nagyságodat, tegyen oly dispositiot és provisiot felölünk, szolgál felöl, hogy mi is szolgálhassuk meg, mások is lássák meg Nagy-ságodnak reánk való kegyelmes gondviselését [TML I, 362 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1740: elegendendo provi-siot töttem volt mind vecturákról, mind pedig egyébb necessariumokról [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

4. felügyelet; supraveghere; Aufsicht. 1718: illj erős időben a Malomra éjjeli nappali jozan Provisio kel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

provizionális ház élelmiszerraktár; depozit de alimente; Provianthaus. 1763: a Provisionalis Házba ... a két falai mellet a földbe bé vert czúvekekre pad helyet két fenyő deszka vagon be szegezve [Hortobágyfva Szb; Bm. XXIXa/19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 12–3].

provizor 1. tisztartó, udvarbíró; provizor, administrator de moşie; Verwalter. 1664: Az falu ez esztendőben sum-mára volt rendelve, tudni illik ad fl. 270, melynek felét ugy mint az Szent Gyórhgy (!) napi summat Fogharasban adtak megh, mar az D. provizor az Sz. Mihaly napi sum-mat fl. 135 vegye megh rajtok, az adoval ez esztendőben ne bancsa [Szkorei F; UF II, 297]. 1688: luon Szilka ... Gyak-rabb(an) az Dnus Provisor mellet szolgál [F.porumbák F; Ált Urb. 1]. 1731: Durko István lakik a Malom mellett, mely helyet a malomhoz tartozo földből excindált a Provisor [Kászónjakabfva Cs; BCs]. 1750: denominált-ván mi subscribáltuk a Seqvestrált Mikoianum Bonum avagy Jozság Inventatiojára, és uj Provisor (:Tit.:) Bajnai György Vra(m) bé allítására ... az udvarházhoz tartozando accidentiak(na)k Inventálására, és áltál adására, melyis következik ez szerént [Szamosfva K; JHbK VIII/4. 5]. 1774: ezen Jozságban vadnaké olylas Proventusok, melye-ket ... maga az Praefectus Kezéhez vet, és az Tisztartok Szamodásiban nem ingrediáltak ... ugy az Praefectus Provisorok Hirek nélkül az Jozsagokban valamit percipiál-té, hogy a Tisztartok Ratioiban nem ingrediált [K; KS vk].

2. helyettes gyógyszerész, gyógyszerészség; farmacist stagiar; Apothekerhelfer. 1823–1830: a debreceni patika-riustól, Ördögtől, kivel még marosvásárhelyi provisor korában vetettem volt esmeretséget, vettem kölcsön 14 Rhf-ot [FogE 267].

provizorális tisztartói; de provizor; Verwalter-. Szk: ~ ház. 1763: a Provisionalis Házba ... paraszt kályhából való egy nyomoru kemenczetske benne, három paraszt Foga-sotskák, és egy kised Táltartotska fenyő deszkából valok a falakra vadnak fel szégezve [Hortobágyfva Szb; Bm. XXIXa/19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 12–3].

provizorátus tisztartóság, tisztartói hivatal; provizorat; Verwaltungsamt. 1715: Az Várbeli Commenda(n)sok kivalt Finer (?) Commendans miatt ... sok szenyvedésben volt az ő Her(czegse)ge Provisoratussa [Fog.; UtI]. 1750 k.: Nem szabad peng ... superioroknak hire nélkül ... csak egy

sál fát is valakinek adni; azért krajnik uramnak kötelességében jár hetenkint az erdőpásztoroktól és puskásoktól számot kérni, kik ha praevericatióban tanálatnak, Tartozik a provizorátusnak ... denunciació | A districtusban négy puskás resolvátor volt az inspectorátustól ... ezeket változtatni vagy többeket constituálni krajnik uramnak a provisorátus híre nélkül nem szabad | Observálta a provisorátus azt is, hogy fűrészmaster némely faluktól az urbaiális tőkékért pénzt vett, és aztot interdicálta [Déva; Erdő II, 118]. 1784: A Provizoratus ... helyesen cselekedet, hogy az ilyen helytelen versengésbe belé nem elegyedett [Mv; Ks 74. VII. 28 hiv.]. 1792: vállalkán kezességet Báboni Bodis Mártonért ... hogy valamikor a' Mltsgs Vdvar Provisorátussa parantsolni Méltosztatik Törvényre Sistoljuk [Nagyalmás K; Somb. I].

Szk: *fiskális* ~ kincstári tisztartóság. 1842: Tekintetes Alispán Úr! ... a bucsumi, abrudfalvi és körpenyesi falusi közönségeknek ... könyörgő leveleket — melyet ... őfelsége szentséges színe eleiben Varga Katalin név alatt eljuttattak ... előrebocsátván azt, hogy a fennforgó tárgyban — mely ... közelebből az abrudfalvi királyi ispánság, az erdőségi hivatal és a fiscalis provisoratus előtt legismeretesebb ... tisztelettel idefoglaljuk [VKp 64].

provizori helyettes gyógyszerész; de farmacist stagiar; Apothekerhelfer-. 1789: Doctor Kováts Ur Levelére meg érkezvén Bestertzéről Eger Daniel Provizori jó reménség alatt vett fel Rf. 10 [Mv; ConscrAp. 94].

provizorság tisztartóság; funcția de provizor; Verwaltersamt. 1708: Itam vala Kd(ne)k ur(am) György Deak felelőll hogy a' Provizorság(ban) allitanám, de az sem akarja már fel valalni [Fog.; KJ Fogarasi János lev.].

provokáció 1. kihívás; provocare, provocatie; Provozie-rung. 1678: Izenete azt is Kgd, az gyűléssel nem kellett volna sietni. Bizony jó volt volna, de ő nga nem akarta, sem az belső emberek, noha az provocatiókat ugyan el-hagyjuk, mely immár mint leszen, nem tudom ezután [TML VIII, 254 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. támadás; atac; Angriff. 1846: Darvas János ... mikor ... fel emelte kezébe lévő bottyát, 's úgy vágott artzul, hogy ortzám ketté repedt — tagadhatatlan, az ily provocatoria bottyát kezéből kivéve ... néhány ütletet adtam [Dés; DLT 530c].

provokál 1. ingerel; a provoca/incita/aſſta; reizen. 1599: Vadalma Jakab ... vallya ... ez ket azzony alat egymással eozze haborottanak vala, Taligas Jstwanne az Rongy hordone hazahoz menwen ott nem tudom minth esetet bezelgetések az Rongy hordonewal, de onnet ... mene az Farkas Jstwanne haza elejben, ott az Ablak eleott erossen kezdwen zidalmaznj kurwazni Farkas Jstwannet es prowolcaini [Kv; TJK VI/1. 296]. 1659/XVII. sz.: Az hát az oka, nem mi, ezeknek az veszedelmes állapotoknak, azki keresztyn szomszédink ellen való felfegyverkezésével az hatalmas török nemzetet provocalta [EOE XII, 217]. 1672: az A(ctor)is ... illetle(n) magha viselesevel, garazdalkodásával p(ro)vocalta az It [Kv; TJK XI/1. 194]. 1745: az J ... az élő és Mindenható I(ste)nt, ki ez egész roppant világnak teremője, mindnyájunknak így az Jnek is gondviselője tartója és táplálója, irtóztató Teremtőtőzéssel káromolt, Szentséges nevit Szidalmazta, és boszszu állásra maga és

az egész nép ellen provocalta [Torda; TJKt III. 99]. 1746: Ezen napokban érkezvén pusztás házamhoz, értettem, hogy kedves Eocsém Ur(am) Kantai Malmomban belé ment ... melyből magának majd semmi haszna, nekem pedig nagy kissebségem következett ... reménlem azért, meg elégszik Kgd eddig valo kissebségemmel, továbbá engemet nem fog provocalni [ApLt I Apor Lázár Apor Péterhez]. 1760: Luka meg verte Kotsis Pétert ... annak utanna énis az ötsémmel Demeterrel meg ütegettük Barabás Pávelt mivel igen sokat szidott káromlott s provocált [Kóród KK; Ks 17. XXXI Keczn Todor (42) vall.]. 1761: Ekkoris maga provocalt rut szemtelen szokkal, nagy szitkozódásokkal hogy meg tanitona az uttján ha ki mennék [Torda; TJKt V. 70].

Szk: *egyik a másikat -ja*. 1843: melyik volt a kettő közül a verekedést kezdő fél? melyik provocalta egygyik a másikat? [Dés; DLT 17 vk] * *haragra* ~. 1762: minék utanna ... az I. Incze Istvánné ... maga illetlen szavaival provocalta volna haragra, Feleségestől és Leányostól meg támadták az földre le vervén ot öklezték, tépték és vérbekeverték [Torda; TJKt V. 72] * *haragra* ~. 1657: követek is jüvének az ellenségtől, provocálván harcra bennünket [KemÖn. 206] * *verekedésre* ~. 1765: az Ingerens a kamara Háznál a Kortsomán, mind(en) méltó ok nélkült az Incusokban belé veszett, szitta, ékegelmeket, és az verekedésre provocalta [Torda; TJKt V. 276].

2. törvénybe idéz; a chema/cita in judecată; in vor Gericht rufen. 1728: T Bodoki Gabor Zalányi Papsaga(ban) vesztet el maga hazatol egy kendőtt mellyert provocalni akarvan az Eccl(esi)a ... meg igirte Megie biro ur(am) vegje fel [Zalán Hsz; SVJK]. 1765: Hogy p(e)d(ig) a Causab(an) Tiszt: Görgényi Senior Atyánkfia a refractarius Mestert ámbár a Tiszt. Sz. Simoni Atyánkfia unszolására provocalta és mint engedetlent törvényesen gravalta: ez ugyon de vigore legii (!) jól esett [GörgJk 201–2]. 1766: Provocalvan Farkas Mihály ökegelmét Divortialt Felesége Fejér Ilona Aszsz(only) mint hogy ellene iratott actajat nem comprobalta, vagy comprobalni nem akarta, maga aquisitiojat mulbon hagyvan, mostan ... Farkas Mihály ékegylme A(ctor)anak Impetitioja alol simpliciter absolvaltik [Torda; TJKt V. 335]. 1775: az akkori Megye birot tertio se provocalvan a' Dálnoki generalis Szent Visitatoria [Lécfa Hsz; HSzJP Franciscus Keresztes (49) ns vall.]. 1786: Provocalá Nagy István providus Koltze Istvánt és Gellei Pált, gyalog katonákat az hütösök eleiben azért, hogy egy erdőlofejszéje az ökegylmek gondviselatlensége miatt elkárosodott [Árkos Hsz; RSzF 288].

Szk: *hitesek törvényére* ~. 1784: Árkosi gyalog katona Göntz Jakab provocalá a hütösök törvényire huszár Barabás Mihályt ily okon^a [Árkos Hsz; RSzF 237. — "Köv. az ügy részl.] * *szedriába* ~ esküdtsek elé idéz. 1823–1830: Mi új praeceptorokul iparkodtunk, igyekeztünk ... az emeritus praeceptorok ... irigylvén jó magaviselötünk ... sedriába provocaltak [FogE 127] * *törvényre* ~. 1782: Sepsiszéki árkosi Agoston György ... provocalván a hütösök eleiben Nagi Sámuelné Bekes Ilonát törvényre ilyen okon, hogy Nagi Sámuelné asszonyom a kisebbik fiával, Samuval egy sertésit úgy megverte, hogy a verés miá megdöglött [Árkos Hsz; RSzF 277]. 1783: Árkosi Veres András, Barabás András káplár, Göntz Mihály gyalog katonák, Szóts János providus ... provocalák árkosi Todor Istvánt ... a hütösök eleiben törvényre; ilyen okon, hogy ökegylmeknek bizonyos számú spárga tubájkok ... elveszett, melyet az incus lopott el [uo.; i.h. 160].

3. törvény elé visz; a aduce în fața instanței; etw. vor Gericht bringen. 1744: Mindenféle Causajokat, a' mely oriolódik a' Puskások között, assummáltassa, es három forintig decidalathassa, az három forinton félyül való dolgokat pedig az Dominalis udvari Tiszt Uraimék elő Kegyelmeke elejében provocalni, appellalni és assumaltatni obligatus Lészen [Déva; Ks 78. IX. 1].

4. (törvény előtt) hivatkozik vkire; a invoca mărturia cuiva (în fața instanței); (vor dem Gericht) sich auf jn beziehen. 1808 k.: Az Alperes provocal a 4k Tanura ... a' mely Tanu nem hozott egyéb Íteletet Áts Janosnérol s Arkosinérol az Alperesről, hanem tsak ezt: látják kentek mely hamar bal vélekedessel vagyunk az ember felől [Dés; DLT 250/1808]. 1841: mind az ők együtti vallamások confrontatiojából, mind az al őri tsordásnak, akire provocal, hogy látta a casussát a tsikomnak, szemtől szembe, amazok(na)k le hazuttolásából, nem egyéb fortélyoknál jön nyilvánosságra [Dés; DLT 1541].

5. biztat, ösztönöz; a îndemna/stimula; aneifern. 1677: Ország törvénye szerint convinctatokat és arestatokat foglyoknak ... fel-szabadulásokban a' Keresztyén Országokon; és Fejedelmeken kívül valo Nemzeteket ha kik solicialnak ... ha incitalnak, s' oltalmokra provocalnak, és miattok közönséges fel-háborodás, félelem, vagy Fejedelmek periclitatioja következnek; hasonló poenaban incurrallyanak [AC 82].

6. okoz, előidéz; a cauza/pricinui; verursachen. Szk: heccet ~. 1888: Velel igazán bársonyos kézzel bántunk, de a heccet te provokáltad úgy, hogy nem lehetett kitérni [PLev. 137 Petelei István Jakab Ödönhöz].

7. kihív; a provoca; hervorrufen. 1823–1830: aki reggel hol ült, nem tudta, hogy este hol tanálja helyét, s annál fogva e nagy vetékedésre szolgaltatott alkalmatosságot, csak aki rossz volt s leghátul ült, az volt bátorságban, mert azt senki sem provocalta [FogE 123. — "Tanulmányi versengésre, amelynek az eredménye meghatározta az ülőhelybeli sorrendet].

8. -ja magát? ingerli magát; a se întărta; sich reizen. 1761: lévén a Köntösökben ... nagy modificatio, vagyis mint egy oly változás, a melyre nézve ... második, s harmadik Csikkelyeiben Conditioninak ... Báro Josika Imre ur magát provocallya, úgy nem lehetvén elő adni az Köntösökhöz tartozó ... Nadrágotis [Nsz; JHb XLV].

provokálás ingerlés; provocare, incitare; Anreiz. 1600: Mondro Jakabne Cathalin azzonny ... vallja Az zydalmott hallotta, es prouocalasat Zylagy Istvannak, az rugdosas feleolis vgy vall minth az elseo vallo [Kv; TJK VI/1. 423].

provokálhat ingerelhet; a putea provoca/incita; reizen können. 1662: Magok is provocalhatták az katonák az ellenséget magokra, mert azelőtt való vasárnapi virradólag éjszaka Garbonácra ütven, ott rettenetes hallatlan dolgokat míveltek [TML II, 279 Csehi János Teleki Mihályhoz].

provokáltat 1. megidézett; a cere să fie citat/chemat în judecată; vor Gericht rufen lassen. Szk: *falu törvényére* ~. 1786: Arkosi Bihari Sigmond huszár őkegyelme provocaltatván ugyan arkosi Bedőházi Mihály gyalog katona léányát, Bedőházi Sárát ily okon a falutörvényére, hogy egy süldet úgy megütötte, hogy annak miatta meg is döglött [Arkos Hsz; RSzF 278].

2. felszólítat, kihívat; a provoca/chema; aufrufen lassen. 1823–1830: declaráltam magamat, hogy mint logicabeli praeceptor nem vagyok parancsolatja alatt, melyért megharagudott", provocaltatott, egész nap is hol egy, hol más ok nélkül való okokért támadott meg [FogE 294. — "Zilai Sámuel prof.].

provokáltatik felszólítatik; a fi provocat/chemat; aufgefördert werden. 1678: Játja Isten az én szívemnek állását, ki eleiben mind én s mind mások a számadásra provocaltatunk [TML VIII, 228 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

provokátus 1. *mn* perbe hívott/idézett, alperes; invinuit, acuzat; vor Gericht gerufen, angeklagt. 1804: Széki Istvan Urto hallotam beszélleni hogy az Instans Gál Péterme ő kglmét plenipotentariussanak vallotta, hogy a provocatus Moses fiaktól ha az Jozsagot ki keresi felit ő kglmenek adgya [Szenterzsébet U; Borb. II Udösb Szakács Josef (68) armalis vall.].

II. *fn* alperes, perbe hívott/idézett személy; acuzat, invinuit, pírít; Angeklagte(r). 1804: Bizonyítsák meg a provocatusok Szenterzsébeti Moses György és Daniel ő kglmek az Instans Szentersebeti Moyses Mária Gál Péterné, és Lázár Julis ellen, ellenek mozdított Divisionalis perekben ... Hogy ... ha az Instansok a' Moyses Jozságból részt kapnának, Kádár Pál ő kglmeis részt kívánhatna [Usz; Borb. II]. Mástól hallottam hogy Széki István Uram az egyik Instansnak hogy részt ki keresse a Provocatusoktól abba plenipotentiat vállalt, a minthogy keresi is [Szenterzsébet U; i.h. Agilis Török János üdösbik (73) vall.]. 1805: Kenyeres János be adgya a Flges Kir. Guberniumnak ... kegyelmes rendeletét, melyben a Kenyeres Familia armalis statusban hagyatni s tartani ... parantsolya. Ugyan ezek szerezten ezen Nemes Szek(ne)k Generalis Széke 1795be 28a Aprilis a provocatusokat aképpen manutenealtatni az Almási közönségnek szorossan meg hadta és meg parantsolta [Szu; i.h.].

provulgáltat kihirdettet, köztudomásra hozat; a dispune să fie dat publicității; mitteilen lassen. 1670: Feleltetheti Nagyságod az eperjesi traktának haszontalanságát ... ő fel-sege azokat az maga plenipotentariussa végezése szerent sem nem confirmálta, sem úgy, az mint kívántatott volna, nem provulgáltatta [TML V, 132–3 Teleki Mihály a fejhez].

Vö. a *promulgáltat* címszóval.

próza prózai írásmű; prozä; Prosa. 1894: A verseid s a prózáid nem lelkesítettek fel [PLev. 170 Petelei István Jakab Ödönhöz].

prózai prózában írt; prozaic, scris în proză; in Prosa geschrieben. 1896: Azzal búsitom hát Bátyámat: vegyen valami szépliteratúra dolgozatot ki a fiókjából, s küldjön nekünk akkorra. Leginkább azon örvendenék, ha egy olyan kedves prózai, elbeszélés-, visszaemlékezésféle dolgot adna, amilyeneket küldött régebben a Kolozsvárba^a nekem [PLev. 189 Petelei István Réthy Lajoshoz. — "Kolozsvárt megjelenő lap, melyet Petelei 1887–1890-ig szerkesztett].

prózaíró prozator; Schriftsteller. 1880: én nem is értem, hogyan lehet prózaíró utánózni? Vagy azt írom, amit ő írt.

s ekkor loptam; vagy újat frok, s ekkor az enyém [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

prozódia (időmértékes) verselés; prozodie; Prosodie. 1710 k.: Mikor osztán a stylusokban sokáig exerceált, és látta annyira való profectusunkat ... a prosodia reguláin is csakhamar általment, vitt [BÖn. 536].

prozsmítál prezsmítál, fecseg; a trāncāni/pālāvrāgi; schwätzen. 1799: ezen panaszt meg halván a' Tisztarto így szolla Ne prosmítaljon ked, menyen hamar, mert mindjárt Nékem is ád [Názánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

prucflek díszes rész (paplanon); ornament/element decorativ (pe o plapumă); verzierter Teil (der Woldecke). 1714: Agjra valo Nyari Paplany Dolmanj, és seljem Prucz flek, Tengeri egér béléssel fl. Hung. 8 ... Tenger szín Se-lyem Materiabul való Pruczflek tengeri egér Bélessel fl. Hung. 5 [AH 9].

prudencia okosság, értelem; înțelepciune, chibzuință; Vernunft, Klugheit. 1619: Ez dolognak az baksisát bizony nem én vöttem volt fel, hogy ez nagy labor énréam szálljon, de nincs mit tennem, azmíg magam bírom addig s azmeddig vékony prudentiámmal felérem, csak addig el kell viselnem ezt a nagy terhet is [BTN² 220]. 1665: Az kapnyikbányai gondviselő meghalván, kedvesen vennők Kegyelmedtől, ha N.-Bányáról egyet kicsaltna, ki aranyat is tudna választani ... bizzuk azért ezt, mint egyebet is, Kegyelmed prudentiájára [TML III, 538 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1752: (A tisztartónak) se prudentiája, se activitassa nincs arra való, hanem az nagy szélességgel bogaroz minden fele [Mocs K; Ks 83]. 1758: De a szegény idvezült feleségem, kinek elméje s prudentiája sok férfiaknál előbbvaló volt, szándékomat végbevinnem nem engedte [RettE 69].

Szk: ~val él. 1619: Mikor ezeket til-túl hallgattam volna ... más prudentiával nem tudtam élni, hanem magamban ezt találtam fel, ki jó-é vagy nem, én nem tudom [BTN² 268] * portai ~. 1619: nékem úgy tetszik ... hogy az szent Istennek szent segítsége vélem lévén, azt az traktatust talám úgy viselhetem, hogy valami conclusiónak ha kell lenni, de az Nagyságod adóval békővő követére relegálom, ha lehet. Ha az is olyan nem talál lenni, mint ipse, bizony még az másakra is elmarad, csak viselje magát portai prudentiában, annyit rakjon az zsebbe, kit elhordozhasson [i.h. 186].

prudens okos; înțelept, chibzuit; klug, weise. 1773: Ez a császár! pedig szörnyű prudens ember, úgyhogy talán a szolgabíró hivatalát is tudja miből álljon [RettE 300. — *II. József].

pruszlik női mellény; pieptáras femeiesc; Weste für Frauen. 1823–1830: nem volt mit tennem, hanem fizettem egy 'Sidonénak ital árát 2. Rf 4. xr. — egy el vesztett Pruszlik (:fejér Nép lájbl): Matérjájáért 30. xr [FogEK 463].

prusszai 1. poroszországi; prusac, prusian; aus Preußen. Szk: ~ király. 1711: a dánussal ... és a prussiai királlyal újabb conföderatiót teszen a svéciai corona ellen [CsH 471]. 1759: Ezt is láttam írásban a minap Szebenben,

hogy írták a prussiai királyról | a prussiai király tizennyolcezer embert küldvén Csehországba generál Finck commandója alatt, mind elvesztette [RettE 83, 97] * ~ királyné. 1705: Acton uram által izené az úrnak a generál, hogy a prussiai királyné, mely a Brandenburgusé volt, meghalván, magának a svéd király hűgát desponsálta volna, a svéd király viszontag az prussiai király leányát jegyzette volna el magának [WIN I, 382].

2. Poroszországban gyártott; prusac, din Prusia; in Preußen hergestellt. 1596: Egy veres skarlat kúrtha dolmany zeold prusszay (!) Bagaziawal bellet - - f 11 [Kv; RDL I. 65].

prusszus, prussz 1. mn 1. porosz; prusac, prusian; preußisch. Szk: ~ háború. 1772: Ölvesi István fia János bé lévén az udvarba véve, a' Mlgs G. Ur eő Nga az el mult Prussus Háboruba fell vitte magát és oda fel el szökött eő Ngól [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 79]. 1789: A' hét esztendőss Prussus háboruban el-vive egy Muszka katona Dantzka tájékán egy gyermek pakulárnak nyájából egy örüt [Andrád, An. I, 140]. 1823–1830: egy Losovitz nevű városkán általmentünk ... Innen elindulván találtunk Welhota nevű falura, ahol a hétesztendőss prusszus háború alkalmatosságával igen nagy útközet volt [FogE 179] * ~ király. 1766: Ez az úr jól tanult s jó deák is volt, az édesatyja akadémiákra is felküldötte volt, a francia, prussus királyoknál is forgott [RettE 200. — *Gr. ifj. Teleki Ádám]. 1823–1830: Az akkor uralkodott Landgrafnak^a, IX. Wilhelmnek fia 1796-ban feleségül vette az akkori prussus királynak, Wilhelmnek leányát [FogE 248. — *A németországi Hessen tartomány uralkodójának] * ~ posta. 1823–1830: Duderstadt a mainzi elektorsághoz tartozik ... Volt benne akkor császári és prussus posta [i.h. 209].

2. poroszországi gyártmányú; prusăcesc, de fabricație prusiană; preußischer Produktion. Szk: ~ mundér karabély. 1754: Egy Prussus mundér Karabély [Nsz; Told. 19] * ~ mundur pistoly. 1754: Egy pár Prussus mundur Pistolly [Nsz; i.h.] * ~ szörprém. 1754: Egy Prussus ször premmel premezett Cimerman Süveg [Nsz; i.h.].

3. porosz fajta; specie din Prusia; preußische Rasse. Szk: ~ ló. 1778: én fogadok véllek, a miben akarnak, hogy az ök apro székelly Lovaik által, s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, és le döjtik, le verik őket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

4. ~ csuka Poroszországból való csuka; știucă din Prusia; preußische Kutte. 1582: Kadas Ménhartt wizen vrunknak heringett prúz Chükatt Neg' louon Tordara fizettem f. 1 [Kv; Szám. 3/VIII. 9]. 1586: Sibrik Giorgi kwld Vrunknak prwsz Cziwkakat, es heringeket tonnabban albert Janos viszi hat louon Tordaiatta(m) az .6. lora f. 1/50 [Kv; i.h. 3/XXIV. 47].

II. fn 1. a porosz nép; prusaci, prusieni; das preußische Volk. 1761: Azt is beszélék, hogy a prusszus minden bizonnyal confederált a törökkel | A rézpénz aligha bejöhet, mivel bizonyosan beszélék, hogy a prussus és török kész ezüstpénzben beváltották s magok országokban feljebb jártatják [RettE 122, 127]. 1763: Ebben az esztendőben lön meg a békesség a prussussal [i.h. 156]. 1823–1830: Az ezüstpénze is olyan hitvány a prussusnak, hogy kevés időre megveresedik, mint az ezelőtti esztendőknben voltak a mi császárunk 7 és 12 krajcárosai | Eisleben és Hettstädt rézbányáival együtt a saxoniai Churfürsté voltak akkor, az utolszor említett Dampf-Maschine pedig a prussusé [FogE

191, 208]. 1846: A Prussussal vagy Burkussal volt háborus időben belli subsidiumot vett és adott [Ilyefva Hsz; HSzjP].

2. porosz hadsereg; armata prusacá; preußische Armee. 1759: Ezekből ezek jöttek ki annak utána: 1-mo, hogy a muszka segítség most nem régiben elérkezett, de a prussus észrevénén, eleibe ment [RetE 82]. 1764: Lengyelországba a prussus bement, a muszka benn van, a török közelit, a földnépe takarodik mindenfelé amerre lehet [i.h. 161]. 1778: Szörnyű erősnek mondják a lovas népit a prussnak [i.h. 390] | A második szerencsétlenség abból esett, hogy Gyulai Sámuel ... Sámuel napját celebrálta nagy vendégséggel, a prussus reájuk ütvén, készületlen találta őket [i.h. 391]. 1806: A Prussus egészen semmivé tétetvén a Frantziával az elmúlt hónapban fegyver nyugvást tsináltak [Dés; KMN 212].

3. porosz katona; soldat prusac; preußischer Soldat. 1741: Az Vrat Groff Kalnaki Antal Vramot az Prussusok el fogak [Nsz; ApLt 4 Székely Elek Apor Péterhez]. 1779: Nem is tudom miféle hadakozás volt, mert jobb része a mi armádánknak prussust nem látott [RetE 398].

prűcskös tücskös; loc cu greieri; Ort mit Grillen. Hn. 1758: A Prűtskösbe (sz) [Ketesd K; EHA].

prűcsök tücsök; greier; Grille. 1625: A' Fülibe^a Ptrűtsök butt [Galac BN; CU 7/13. 147. — "Ti. Tyivoran Lyikának]. 1831: a' férje Jantsó Péter ötet álamból fel dőfölte ezt mondván: kelj fel te cigány kurva, nem tudok nyugodni a' ptrűtsököktől — kergesd el — melyre ő fel kelvén gyertyával kereste a' ptrűtsöket a' gerendába [Kvh; HSzjP].

Hn. 1740: A Ptrűcsök szerben (sz) [Sztána K; EHA]. 1753: A Pthrűtsék Szerben (sz) [uo.; EHA]. 1754: a' Ptrűtsök Szerbenn (sz) [uo.; KHn 307]. 1813: A' Prűtsök szeri Föld (sz) [uo.; KHn 307]. 1840: Prűcsök szer (k) [uo.; KHn 307]. 1891: Prűcsökszer [uo.; KHn 308].

prűszköl tüszköl; a stránuta; niesen. 1819: Kretsun Josziv prűszszenteni, és tsuklani kezdé ... testvérei ... szánra tették ... ismét prűszköl ... othon is vagy ketszer prűszkölve, tsukolván egy két ora mulva megholt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1847: náthások vagyunk ... egymástol kaptuk el, mert elébb Trézsi kapta el, utánna Biri, Roza, s végül most magam^a méltotzatok prűszkölni, szortyogni, és kiregni, igen változatos szép hangokan [Kv; Pk 7. — "Pákei Lajos].

prűsszent tösszent; a stránuta; niesen. 1819: Kretsun Josziv prűszszenteni, és tsuklani kezdé ... testvérei ... szánra tették ... othon is vagy ketszer prűszkölvén, tsukolván egy két ora mulva megholt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

prűsszentő hely illemhely; toaletă, closet; Toilette. 1743: Ezen Leányok házáb(an) edg Ptrűsszöntő hely czifra ajtóval, vas sarkokkal és Pántokkal belől penig vass horoggal valo [Pocstelke KK; BfN].

prűsszög (a ló) prűszköl; (despre cai) a foräi/sforäi; (Pferd) schnauben. 1582: Sophia Gergel kowachne ... vallia, Egkor zaiabol hallam ennek az Érsebet Azzonnak hog' ... vg leowe eg fekete lowon oda Balas kowach ... még az lo igen prűzeok (!) vala, illen modon viwek el onnet A' penzt [Kv; TJK IV/1. 48].

pszalmusz zsoltár; psalm; Psalter. 1636: kegyes éneklő, erről akarlak meg inteni, hogy az levél száalnak számlátatások az Psalmusokon meg szakadt | az a, bötü az Graduál eleitől fogva a Psalmusokig való részt, az b, penig az Psalmusoktól fogva mind az végéig valót, jegyzi [ÖGr Aj. 1a]. 1658: némely egyigyűvek elővévén valamely egyébiránt szép imádságokkal teljes könyvecskét és folytában olvasván, reggelre vagy délre rendelt könyörgéseket estve, estvélt reggel mondják ... Így ez psalmusokkal való élésben is, ha az rendesség meg nem tartatik, történhetik az, hogy némely nagy boldogságban élő ember nyomorúságairól való méltatlan panaszaival búsítsa Istent ... midőn inkább buzgó hálaadásokkal tartoznék [Kemplr. 329].

pszalterium zsoltároskönyv; psaltire; Psalter. 1597: az psalterium az templu(m) hely az zaz renden mind el zakadot volt [Kv; Szám. 7/III. 30]. 1598: Az magyar templumba valo Psalteriúmnak zwksegera pergamenomert attunk ... f 4 [Kv; i.h. 7/XVI. 41]. 1600: Az Psalteriumhoz veottwnk harom p(er)gamentumot fl 1 d 50 [Kv; i.h. 9/IX. 27]. 1667: Ket psalteriumott kostat f. 3 [Utl]. 1734: Egy ezüstös szegeletű ezüst kapcsos Psalterium [Kv; Pk 6 néhai Pákei Jánosné Almási Judit javainak memorialisa].

Szk: magyar ~. 1599: Az Magiar Psalteriúmnak china lassara vettünk pergamenomat ... fl. 1. d. 70 [Kv; Szám. 8/XVI. 27].

publicista közíró; publicist; Publizist. 1856: Kemény Zsigmond mint publicista s mint politikus író egyszerre lépett föl 840 körül [Pfe II, 63].

publikáció 1. kihirdetés, közzététel; publicare, aducere la cunoştinţă; Mitteilung. 1744: Mlgs Oláh Püspök Ur(am) eo Nsga sollicituskodik az unialt Olah Papokrol emanualt Diplomanak confirmatiójab(an) és publicatiojab(an) de hogy minden reszeib(en) ezen Diplomanak felcitalodhassek nem igen remelhettyük [ApLt 4 Árkosi Benkő Ráphaél és Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből]. 1765: A Szólgá Birák ő Kgyelmek ... nem értvén ... az Jobbágyok Szólgálatnya iránt kiadott Királyi Determinatiot, olly formán vitték véghez az publicatiót, hogy a Parasztiság az ő földes Ura ellen fel támodni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Kóród KK; Ks 18. CI. 7]. 1786: hogy azon Felsőges Kirallyi Decisionak Nomine Communitatis valaki elle ne szollatt volna én nem hallotta(m). Minek utána ezen Szentséges Decisió Publicaltatása meg eset, Fő Szolgabíró Ur előtt elő hozodván az haznak szükségeis, hasonloképpen publicaltatott, hogy szabadasan az Videkből hoszhasanak bővséggel az piatzra Sertés hust, és marhátis vághasanak hogy elegendendő hus legyen [Torockó; TLév. 4/13. 59–60]. 1789: A Circularisok publicatiója a kí adott forma szerént nem ment [Lokod U; UszLt XIII. 97]. 1851: mind asztot feszengetik Deák Gergélyék hogy ha a' Puplicatio (!) után költ a' Contractus — nem adnak egy xt is [Héjasfva NK; Pf Nagy Károly lev.].

2. kihalás következtében magvaszakadt birtok kihirdetése; publicarea unei moşii/posesiuni fără moştenitor; Bekanntmachung eines Besitztums ohne rechtmäßigen Erben. 1632: Igyre Rethy Istvan Deak vr(am) hatod fel szaz forintot az attiafiak kepekben, mynekünk az Feyer varmegjebelj réz Joszaghart illjen okon hogi az mint egi rezze megf fen volt az publicationak azertis megf szolitassuk az Directorral [Zágon Hsz; Borb. I Balthasar Janko de Szagon

nak, hogy ne adjon nemességet nékiek, noha tudom, hogy azt még ország előtt kellene publicálni [TML I, 509 Bor-nemisza Susanna Teleki Mihályhoz]. 1734: (A varga céh tagjai) a nyers marha bőrkötet, se lakosok(na)k, se idege-neknek Venni nem engedik, sőt a Vévóktól elis vették, ho-lott Privilegiumokat Vané, nincsené nem publicálták előttünk, se tudunkra nem praetendáltak eddig se nem éltenek véle [Dés; Jk 449a].

3. köztudomásra hoz, kikiált; a anunța în public, a aduce la cunoștința tuturor; mitteilen, ausrufen. 1586: minket az Eotweos Mester vram be zolitanak, Es igit zolanak, Ez Iffiw vgmond ez Imreh megh bwnheodeot Arrol Aminemeó vetke volt ... Minket penig ereossen megh Intenek bwnetes Alat, hogy myert a' bwntetest zenwedte soha zemere Ne vetneok soet ez tilalmot hagiak hogy a' teobbinknekis publicálnok [Kv; TJK IV/1. 543]. 1595: Hogy penigh enek vttannais az io rendtartasnak esze Ne vezhessen, Biro vram, Minden Ceheket hiwattasson, publicálja eo kgme, hogy minden Ceh Ceh lewele rendtartasa veztese alat vgy vegie(n) be az keozteok valo Iffiusagban, kik megh hazasottak vagy elseoben Az varos keozibe meg eskeggiek es magat be írassa [Kv; TanJk I/1. 251. — *A város Polgár-könyvébe]. 1602: az Templomban ... az valasztot plebanos vramat Pal vramat az Axtalhoz allatwan esmet biro Vram Tanach es varos keoben keozteote megh Alda, es zerenchelytete, publiculan az valasztatis az papy rend, és az egez varos nepe eleott [Kv; i.h. 404]. 1740: midőn az Militia nyári Quartélyb(a) Szállat, az nyári Quartélhoz competalo Regulamentalis dispositioikat mindenfelé ki adtam az Commissariusok(na)k, az Commissariusok is publicálták az Szegénység(ne)k, de az Militia aval keveset gondolván, tsak meg vészi a magát [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1756 k.: Olcso lévén az Marha fellyebb egy poltránál ne méretessék az husnak fontya, 's még ma a' Familia parantsolatyából hogi az Birák publicállyák, és mán tul observáltassak committáltatik [Torockósztyörgy TA; TLev. 9/9. 2a]. 1772: A mikor Tizedes voltam a Nemes Város sokszori conclusumát a szemetet és Ganajt ne hordanák az Uczára Hadnagy Ur parantsolatyából elégszer publicaltam, de mégis a mint látom a Marha Ganajt Borbély Merki Gábor Uram még most is a maga kapuja eleiben az Uczára hordattya és az Uczát majd el szorittya véle [Dés; DLt 321. 68a Jos. Vetsei (27) ns vall.]. 1791: Commissio is botsattassék ki belső és külső Fertály Kapi-tanyaira hogy Fertályokban publicállyák, hogy senki-is a' maga Nyilyán kívül más Nyillyába szabadosan az Ökreit ne ereszsze mert ha más Nyillyában tanáltatik legottan bé-hajtatik [Kv; TanJk IV/8. 54]. 1826: Mely edgyezésünköt oly véggel kívánunk sepsizentgyörgyi bíró Király József uammal közölni, hogy ezen edgyezésünköt a szentgyörgyi teljes communitásnak tudtára adni, publicálni és szóról szóra felolvasni ne terheltesen [Árkos Hsz; RSzF 118].

4. meghirdet, hirdetés tesz közzé; a publica/anunța, a aduce la cunoștință; anzeigen. 1761: A Dohányt el hozták minden felé Publicalom edig csak 6, Papusa költ el, benne toábrai a Ngod Parantsolatyát aláztatossen el várom [Bu-tyásza Szt; TL. Pap György gr. Teleki Ádámhoz]. 1780: találván Vacantiába maradtott Veróket, melyeknek heveré-sében a' Mlgs Familiának, az Országnakis közönségesen nagy kára forog, tehát az ilyen vacans Veróket a' Birák publicállyák [Torockó; TLev. 6–7]. 1808: A M országi nagy oskolakat Publicalni kell, es Collectazni [M.bikal K; RAK 40].

5. (illetéktelenül) nyilvánosságra hoz, híresztel; a face cunoscut, a da publicității; veröffentlichen. 1657: En nem élem, hogy az mostani hírekre nézve urunk be jöjőn, ezt azonban ne publicálja Kegyelmed [TML I, 57 Kövér Gá-bor Teleki Mihályhoz]. 1823: Ma szerentsés ember voltam, mert Csernátoni Samueltől egy fertály pálinkát kaptam Mind Nánása azért hogy amit láttam senkinek ne publi-cályam [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827 Csarvási Josef (73) ns idézi Bajkó János ns lovászmester szavait].

publikálandó kihirdetésre/közzétételre kerülő; care urme-ază să fie publicat; bekenntmachung. 1787: ha ... az publi-cált, és publicálando parantsolatok nem improtocoláltattanak a Falú Notariussa által, annyivalis inkább ezek Honaponként a Falu előtt nem revocáltattanak, indispensabiliter a Notariu-sok fognak megbüntettetni [Torockó; TLev. 3/1].

publikálás kihirdetés, közzététel; publicare, aducere la cunoștință; Kundgebung. 1609: Bonczidai Gergely és Kerekes Pal vramek hogi Desre menenek az Harminczad publicalasara adtam az louaknak 4 veka zabot [Kv; Szám. 12b/IV. 298]. 1662: Kassára azért ad diem 28. Januarii mind vármegyék-, városok- és várbeli tisztviselők össze-hívatatván, császár is az ország nevével Kassa városának az hét vármegyékkel, azokban levő városokkal a diploma tartása szerint a fejedelem birodalma s keze alá való en-gedetése s azoknak birattatásoknak módjainak publicálása ... nagy solennitással végbement vala [SKr 286].

publikálatlan ki nem hirdetett, közzé nem tett; ne-publicat; unveröffentlicht. 1738: Kgmeteknekis per Prae-sentes seriő committállyuk, hogi ez annectált Patenst a' fen irt declarátioval indilate solemniter mindenik nyelven publicáltassa minden helyeken, mely publicatoria olly Commissariusokat denominállyon, kik voltaképpen el jár-janak az dologban, előbbeni Patensünkben parantsolt mód szerint, és tsak egy Clausulát vagy szot se hadginak magya-rúztatlan, s publicálatlan, hogi minden rend ertse meg s tudhassa magát ahoz tartani, és bolondságból ne vétkezzék [Borb. II a gub. Nsz-ből].

publikált 1. kihirdetett, közzétett; care a fost publicat; bekenntgemacht. 1787: ha ... az publicált, és publicálando parantsolatok nem improtocoláltattanak a Falú Notariussa által, annyivalis inkább ezek Honaponként a Falu előtt nem revocáltattanak, indispensabiliter a Notariussok fognak megbüntettetni [Torockó; TLev. 3/1].

2. ~ kauza kihalás/magvaszakadást kihirdetett ügy; caz de răminere fără moștenitor dat publicității; über Aus-sterben/Erbenlosigkeit bekenntgemachte Angelegenheit. 1677: A' Publicatiok a' Decretum tartasa szerint legyenek ... A' publicalt causaknak elő-vétetését a' Directorok, Itilő Masterek, Praesidensek, ne halogassák ... és a' szeginy Causansokat ne költessék [AC 188–9].

3. meghirdetett; care a fost anunțat; angekündigt. 1827: Mi ... mái napra celebrando publicalt Licitatoria meg Je-lent Licitor Commissariusok: Adjuk tudtokra mindenek-nek [Ne; DobLev. V/1128. 1a. — *Köv. a hirdetés szövé.].

4. nyilvánosságra hozott/kimondott; care a fost dat pu-blicității; veröffentlichen. 1664: Mert bizony, Uram, nem tá-vozhatik el az én elmém az ő felsége egyszer derekason publicált sententiájától és prophétiajától [TML III, 171–2 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

publikáltat 1. kihirdetett; a dispune să fie publicat/dat publicităţii; kundgeben lassen. 1595: Amj nezy Az Coloswarat lakosoknak Drabantsagra ez városból ky Meneset, halasztottak eo kgmek erreol valo veghezéseket ez Jeoweo gywlesre, Mindazaltal az ideo alat vgian publicaltassa Biro vram az cleobbi veghezis zerent hogy senky el ne menie(n) ez városról [Kv; TanJk I/1. 249]. 1666: némely helyeken a tisztek legitime nem publicáltatván a szegénység közt, hogy csizmát s festett posztóból álló köntösöket ne viseljenek mégis szegénységinket nem kevés exactiókkal terhelték [EOE XIV, 183 egy-i végzés]. 1718: ha Com(m)endans Ur(am) a Székben vagy Kapitanj Uramék előtt Publicaltatná, hogy lenne tudtára mindennek [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1737: hogy nyilvánosságban constalyon és ne talántán némelyeknél feledékenységre mennyen, Commissionalliter ac positivé injungallyuk Kglmdn(e)k in gremio sui Circuli Sedis Solemnitér publicaltassa kglm(e)d, hogy az Ország Gyűlése Continuatijára Szent Marton napra ... ide a Fő Tisztek a Deputatusok, Királyi Tabla Fiai, Itélő Mester, minden Regalisták, és Taxás Varosok Expresssui conflualni tartásak szoross köztölöség(ek)(ne)k, és el ne mulassák [ApLt I a gub. Apor Péterhez]. 1757: Udvar Biró Vram publicáltatta volt, hogy a' kinek adós jöjjen elé, és mi Birákul Betsű szerint javaiból az Creditorokat fizessük ki [Gálfa KK; Ks 66. 45. 17c]. 1765: Nagsagtak ... Commissioját az strasálás iránt publicaltatta [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1792: azon fenn Declaralt Királyi parantsolatot ... maga Circulusába mindeneknek publicaltassa, és hogy kiki következheto kárát el tavosztathassa értésére adgya [JHb LXVI/30 gub.]. 1856: Simonfi Daniel⁸ az Contractusokot nem mutatom meg — s az földeket sem adom ki míg az Cs: K: Hivatal nem fogja publicáltatni hogy ki kell adni [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — ⁸Ertsd: ezt feleli a zálogos földek visszaadására nézve].

2. kihalást/magvaszakadást kihirdetett; a dispune să fie publicată rămânerea fără moştenitor; Aussterben/Erbenlosigkeit bekanngeben lassen. 1667: Az publicatiot nem bánom, ha publicáltatja ő nagysága, csak hogy kérem Kegyelmedet, legyen azon, ő kegyelme kezében ne bocsássa ő nagysága, míg mi is geneologiánkat fel nem keressük. Hiszem ha nem deducálhatjuk az geneológiát, ő nagysága kegyelmességében leszen, kinek conferálja [TML IV, 18 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. 1671: Ugi adatik erte-sünkre Dész és Sibo közot valo Szinnje nevű Faluhoz Radak Laszlo defectussan mas verek nem talalkozanak minekokaert poroncsolljuk kglsen azon Radak Laszlo defectussan Publicaltatni az orszagnak arrol valo constitutioja szerint el ne mulassa hova hamaréb hűséged Commissionkot veven [BLt 9 a fej. Szentiváni Sámuel fisc. dir.-hoz]. 1677: ha mely Urnak vagy Nemes embernek magva szakadásán, an-mely Jozsága redeal ad Fiscum Regium; mely deficiat jo-zságnak apprehensiojában és collatiojában e' mód obser-valtassék, hogy a' Fiscus per Directorem az Ország Törvé-nye szerint, a' Jozságot legitimé publicaltassa: és a' Con-radictorokat evocaltatván, procedaltasson ellenek ... ha a' Törvény a' Fiscusnak itili, per manus conferalhatty a' kinek akarja [AC 203]. 1786: midőn 'a Mlgs Regius Fis-cus per defectum) Biroianum 'a Biro Jozságot publicáltat-ta, tsak 'a N. Lakit publicáltatta és ... Az Ingerensekis egyébbe nem ingerálhattanak hanem tsak 'a Nagy laki Biro rész Jozságnak [Ne; DobLev. III/607. 36].

3. nemességet/nemeslevelet/privilégiumot kihirdetett; a dispune să fie publicată în nobilarea/scrisoarea de înobilare/

acordare de privilegiu; Adel/Adelsurkunde/Privileg mitte-len lassen. 1614: Mint hagi Enieden es teob mezezo varo-sokban, ennek eleotte ualo wdeőkben sokan Nobilitaltak es eximaltattak, melj nem cziak affele varosoknak hanem az egez orzagnakis karos. Vegerztwk azert hagi ennek utanna senki affele varosokon ne eximaltassék, seot á kik uolna-nakis affelek kik leueleket az Colosuari Articulus után publicaltattak uolna, ennek utanna á fele leuelek Inuali-daltassanak [Ks 87 egy-i végzés]. 1641: az mostani el mult feiervarj Generalis gülesen (:nekie kegiel(me)sen conferalt Armalis Leuelünket:) publicaltatni akarua(n) ... hüseghtek contradicalt volna az Publicationak [Thor. XV/6. fej-i rend. a Toroczkaikhoz]. 1646: Az bechjwilletes Vensegh fen leuen biszonios okokert, tudni illik, hogy az Orszagh giwlesere egy biszonios emberwnket kwldenwk ala ... Fe-yeruarrol ... levelet kwldedótenek volt, hogy az Priuilegium leuelet kwldenwk ala publicaltatnj [Kv; SzCLev.]. 1677: Valaki Armalist extrahál, ne csak Ország Gyűlésén, (mely szabadságában ál) hanem ha az országbéli ember, a' mely Vármegyebéli vagy Székbeli volna, ott-is publicaltassa Ar-malissát; ha penig nem ez Országi ember, mint hogy ha tiszteességébli személy, kell-is valami bizonyos rendinek lenni: annakokáért valamely helybe(n), vagy valakinek háta meget lakik, annak Székes helyén publicaltassa; ha penig Zászlók alat, vagy csak nötelenségben, és semmi bizonyos helyben nem lakos ember volna, bár Ország Gyűlésén publicaltatta légyen-is, de annak idejében, mihelt bizonyos helyet verhet magának, azon helynek Székes helyén akkor publicáltassa, az Ország Gyűlésén löt publication kívül-is ... egyébaránt erőten lészen Armalissa [AC 78–9]. 1710: Bánffy Dénes ... naponként nagyobb-nagyobb splendorral kezdé a maga udvarát nevelni ... kivált minekutánna a ba-ronátusi titulust publicáltatá [CsH 112]. XVIII. sz. v.: Ngto-kot soha effectivé á Gubernium nem publicaltatta, hanem tsak akarta, azért a Republicatio nem szükséges [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.].

4. köztudomásra hozat, kikiáltat; a dispune să fie dat publicităţii/să fie strigat/vestit cu glas tare; ausrufen lassen. 1597: Az zankazas, allorczaba walo Jaras ... tilalmas legien, mely wegezéseket ew kegme ... publicaltassa es kialtassa megh [Kv; TanJk I/1. 306]. 1602: Az zeoleo my-weseknek fizetesek es etel Adasok feleol aminth ez el mult gyewlesben wegezenek volt mostannis azon wegezest ere-yeben hadgyak biro vram vyologh publicaltassa [Kv; i.h. 409]. 1620: mind az Zeölő karokat, mind penigh az Sin-delieket sokkal reüidgiebben czinalliak, hogj nem mint ennek eleotte ... Hogj azert ezis tollaltassek, es az regi Jo vsus introducaltasek, eo kglmek varosul wegezték, hogy Bi-ro vram publicaltassa, hogj ... hozzabban czinalliak, mind az karokat, mind penigh az Sindelieket [Kv; i.h. II/1. 295].

Szk: kiáltás által ~. 1621: Melj dolgokat Biro Vram eo kglme kialtas által publicaltasso(n) [Kv; i.h. II/1. 328].

5. (ki)nyilvánított; a dispune să fie declarat; für etw. erklären lassen. 1807: tessék 8d Napok alatt az M. Bagoi Szálos erdőnek ... osztályára megjelenni, különben ha ki nem jön is az Exponens Ur adhibitus Regiusok által fel osztja és distingváltotya a magát az Urétol, a' mit pedig az M.Bagoi Erdeiből mint osztatlanbol vágatott az Urffi azt megbetsülteti és azon törvényesen meg is perli, az erdőnek pedig el adásától inhibéáltotya az Urat ugy esvén értésére az Exponensnek hogy aruba bótátotta, hogy ha pedig el adta volna az Exponens részit abba ugyan Munkálodni fog hogy le ne vágodjek, de ha el talált késni és az egészsz

szálos erdőt el pazéllotta tudja meg és legyen hírével hogy vesztegetőnek fogja publicaltotni [Ne; DobLev. IV/909. 1b].

publikáltatás 1. kihirdetetés, közzététel; publicare; Bekanntmachung. 1786: Azon Regia Decisio Publicaltatásá alkalmatosságával ... kik mit és ki felelt légyen nem tudom [Torockó; TLev. 4/13. 29].

2. nemeslevél kihirdetése; publicarea scrisorii de inno-bilare; Veröffentlichung des Adelsurkunde. 1677: Armalis-ták mint procedallyanak Armalisok publicaltatásában [AC 252].

publikáltatik 1. kihirdetetik, közzététel; a fi publicat; bekanntgemacht werden. 1586: Az Capitanokat Biro vram minde(n) feleol be hiuattassa, es az tizedesek Altal minden haznal ez egez varosban publicaltassek Az vamnak zabada-saga, hogy tudatlansagh miat vamat Ne Aggyon senky [Kv; TanJk I/1. 24]. 1717: Köküllőváratt a hid végénél ... egyéb boros helyeken a faluk végén erigaltass(an)ak Dézmás szí-nek és publicaltassék, minden Dézma ado Ember, mustya-(na)k el vesztese alatt oda vigye mustyát minde(n) napon, az mennyit az nap szűr hordoba, a Dezmásokhoz, és azt meg istápolván, azon napi szedésből adgya ki az Dézmát igazán, hasonlót követvén más, és 3mad napon is mind addig, mig szüretté(ne)k vége lesz [Sárd AF; Utl]. 1759: (A király parancsolatja) falunként, és a macsukások által házaként publicáltatnék a Szőlőbirák Circulussiban 's Circularisok által [Hermányi, EDem. 119–20]. 1766: In anno 1764 Bécsben a pénzverőházban elvették a rézkraj-cárnak való materiát, hanem ahelyett még a réztől meg nem tisztított arany cruda materiát érték krajcároknak, melyet most vévén észre, mindenütt publikáltatott, hogy vi-gyék be a kamarára s egy-egy német forinttal beváltják [RettE 206]. 1783: A' midőn circularisok publicaltatnak akkoris a Sz. Biro eleiben meg nem jelennek', azt praeten-dalván hogy ha a circularisok nállok maradnak fel olvassák magok közt [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével. — 'A torockóiak'. 1797: publicaltassek Imo Hogy ezután a' Causansok úgye a' Partialisba fel nem vetődik hanem a Procuratora leszen, leszen ket Prokurator a' kik is olly summason nem taxallyak a Causansokat. 2do Hogy a' Causansok magokat egy nappal a Partialis előtt jelentsék [M.bikal K; RAK 23]. 1808/1809: Már most nem emleke-zem régitske lévén a' dolog, a' kérdett rendelés publicálta-tott volté vagy nem [UszLt ComGub. 1753u].

2. nemesség/bojárság kihirdetetik; a fi publicat conferi-rea/acordarea titlului de noblete/boier; Adel/Bojarenfrei-brief veröffentlicht werden. 1650: producaluannis eő kgmek megh es előtt egy nihany időuel priuilegiumoknak pariaiat ... mely az mint lato(m) publicaltatottis kgtek Zekin Contradictio nélküi [Fiátfa U; UszT 8/64. 75a]. 1664: A. 1617, in civitatee Albae Juliae, az level nem publicáltatott ugyan, de az őrhg Fejedelem Aszszoni eő Nga idejeben is helyben hagyatott in A. 1657. 7 Febr., az olta boéri szabadsággal eltek, s lovak hatan is szolgáltak Ra-dully Pulczs popa kiuüll, ketten [F.szombatfva F; UF II, 279]. 1744: Czifra Szabo János Nehai Mlgs Lonyai Anna Aszszony Jobbagya volt, de a mint értemtem ugyan az Asz-zszonytol Manumittaltatott, es az Manumissioja publicat-tott is, de Contradict é valaki avagi nem, nem tudom [Szécs Sz; TKI Joannes Farkas (62) vall.]. 1748: manu-missiojok Vagion néhai Mlgs Lonyai Anna Aszszonytól;

az Armalisok pedig ... Leopoldus Császártól; publicáltatott is ezen n(eme)s Kraszna Vár(me)gie székin azon armalis de hova való szolgáló jobbágjok vóltanak én azt nem tu-dom [Somlyó Sz; TKI Franc. Tidorik (67) jurassor vall.]. 1822: Esedezem Nagyságodnak alázatosan, és a Tekéttetes Rendeknek nemességemről bé adott ok Leveleimhez képest mint nemes személy publicáltassam, arról nékem hiteles Testimonium adattasson, és 'a katona quartélyostól Zila-hon menté tétessen, 'a Városi Hajduság fiamról le vétessen, magam pedig a' Servitorok Sorába tétettem [Zilah; Borb. II Décsy György lev.].

3. köztudomásra hozatik, kikiáltatik; a fi publicat/dat publicitătii; ausgerufen werden. 1782: Mi voltától fogva ... publikáltatott az pipázás láttam pipázni sokakat az utcák-ban [Szörce Hsz; HSzJP Josephus Szörtsi (47) ns vall.]. 1818: a' Kovats hordás a' Vármegyében publikáltassék [Dés; Dlt 319].

Szk: *dobszóval* ~. 1794: (A) Házának ... Arendában le-jendő ki adattások ma és holnap dob szoval publicáltatván a' Licitáció a' közelebb jövő Hétfőn dél után mennyen vég-hez [Kv; SRE 309].

4. házasulandók kihirdetnek; a fi strigat numele per-soanelor care urmează să se căsătorească; Eheschließende aufgeboten werden. 1843: Miszti Danielt ... Budai Borbára Hajadonnal, minekutánna háromszor de Catedra publicat-tattak volna, és egyben kelhetésekre nézve semmi akadály magát nem adta elő ... egybe eskettem [Bádok K; RAK 60].

5. vminek nyilvánítottik; a fi declarat ...; zu etw. erklärt werden. 1780: nem akarván a' kohokban, és Verőkben va-laki a' rendelt fizetésért el-menni, az illyen, a' kohokba és Verőkbe ... ne hivattassék, hanem a' Birák(na)k deferáltas-sék, és a' Mlgs Familia erejével, mint ennek végzéseit Meg rontó, azon munka tételektől el-tiltassék, ha osztán ugyan csak a' Mlgs Familiától Instantiája által fel szabadítottatás Meg nyerné, a' Biráknak p(rae)sentálván, a' 12. forintot te-gye le, és szabados munkásnak az után publicaltassék [To-rockó; TLev. 9a].

publikáltatott kihirdetett; care a fost publicat/dat publicitătii; veröffentlicht. 1695: Romai Császár Kglmes Urunk ő Felsége Decretumihoz conformáltatott, és ez jelen valo esztendőb(en) Juniusban Fejérvár Várossában celeb-ráltatott Ország Gyűlésében publicáltatott, á Nemes Ország Statussinak Regestruma [Borb. I hiv.].

publikán 1. papagáj; papagal; Papagei | pelikán; peli-can; Pelikan. 1595: 20 July Janos Deak vitt Vrunk zamara Virginat, Publikant es valami Eöreg ladat 3 louan zeke-re(n), fizette(m) neky f — d 35 [Kv; Szám. 6/XVI. 136].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: publikánszínű, sárgászöld; galben-verzui; gelb-grün. 1629: Egi pupican lancz modo(n) czynalt gemant gjrv [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1743: Pupican Sellyemmel, czeruzával írás után fejezessel varrott Agira valo két Parna hajjaival [Marossztkirály AF; Told. 19].

publikánmadár 1. papagáj; papagal; Papagei | pelikán; pelikan; Pelikan. 1592: 7 die Aprilis ... wyda Mihaly vyzen vrunk Zamara egy pūliikán Madarot 2 Loūon zekeren Tordara f — d 50 [Kv; Szám. 5/XIV. 306 Eppel Péter sp kezével].

2. pelikán-ábrázolás; (pictură care reprezintă un) peli-can; Pelikandarstellung. 1752: Győrfi alias Simon Marton

... Templomot megvakoltatta meg meszeltette, es maga kölcségével a Praedikáló szek felett szep supellatott csinaltatott egy Publicán madár hét fiaival együt léven a superlaton [B6 MT; MMatr. 265].

publikánszín sárgászöld; galben-verzui; gelbgrün. 1657: Vagion mas egy Papp(n), kinek az keörületj publican szín atlacz, az középe penigh Aranas tarka materia [Mihályfa NK; JHb XXII/42]. 1674: Vöttem ismet Katonak Publican szín perpatat 1 singet es fel fertalyt flo 1 de: 12 [Törzs]. 1683: vettünk ... 2 sing Publicán szín köz perpatat singit 70. pen(z) Teszen f 1/40 [Utl]. 1688: Egy publican szín gomb száras Nyári mente veres kaffányal berlett [Beszt.; Ks S Misc. 27]. 1699: Ket keszkenyő egyik ... Az másikon puplikany szín sellyemből s arany fonalbol kötöt szegeletek vadnak [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1717: puplikany szín Ferfi(nek) valo mente arany varas rajta [TSb 26]. 1723: Vagyon ... két sing egy fertály — s — egy perzentés publicán szín elegyes pántlika [Koronka MT; Told. 29/2]. 1739: Egy publikán (!) szín kamuka szoknya ezüst kötes Galandol Vállal edjütt [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. 1743: egy pub likany szín ... tafota supellát [Vessződ NK; Somb.]. 1751: Egy Publikán szín Barsony Szóknya [BFN]. 1768: Egy publikán szín ágy Superlát ezüst csipkés [Nsz; TGsz 51]. 1776: egy publikán szín Sellyem paplanok [Hr]. 1811: egy Ujjas kurta Karako Publican szín ... egy fekete barsony Karako Veres barsony [Mv; LLt].

publikánszínű sárgászöld; galben-verzui; gelbgrün. 1589: Egy dupla taffota^a zeold puplican zineő [Kv; KvLt Inv. 1/2. 48. — ^aÉrtsd: szoknya]. 1595: Egy zekfeo zjneo zederjes verfelies kamuka dolmany puplica(n) zjneo taffotával [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1615/1628: Puplican színw taffota keues — heyan egi singh f 1 d 75 [Kv; RDL I. 96c]. 1681: Egy Puplican Színű Finies Ezustes Selliem Szóknya [Beszt.; LLt]. 1769: Paludgyai Josef ... kolosvári Fi cir(citer) 21 vagy 22 esztendő ... Sár-ga hoszszu haju bajuszszu, publican színű veres rokával prémezet mentébe, hasonló nadragba ... elszökvén ... jo őrizet alatt az Udvarhelyi Tömleczebe bé hozni el ne mulassák [UszLt XIII. 97]. 1776: egy Publikán színű nestel prémezet egy arany varrással és kötöt arany gombokkal úgy egy zöld bársony Nuszta prémezet [Hr].

publikánus vámszedő; vameş; Zöllner. 1710 k.: Gonoszkaróim azzal is mocskoltak, hogy kiforr a kalmárver belőlem, hogy az anyám annak a leánya volt; kiknek azt feletem: inkább akarok kereskedni, mintsem húzni-vonni, ajándécot venni, mint ők, aminthogy nem is vettem, sem harmincadokat, arany, keneső és egyéb affélt árendálni, publicanus lenni, uramot, hazámot akképpen megcsalni; noha kezemen volt volna talán nekem is a kulcs sokszor. Tiltom is a gyermekemtől, soha publicanus, soha számadó szolgál ne legyen, amennyire lehet; ne is igyekezzék kereskedni, derekasan ne is őrize, kivéven a bort és búzát az időkhöz képest, kivált ha látja azt, hogy az égér a mezőn szaporodni kezd hirtelen s rendkívül, bizvást gyűjtsön jövőre mindenféle gabonát: nem veszt benne [BÖN. 504–5]. — L. még Blm. 1037.

publikánzöld sárgászöld; galben-verzui; gelbgrün. 1595: Egi scharlat beo felseo ruha puppican zeold tafotaua bellet f. 55 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

publikum 1. közügy; probleme de interes public/obstesc; öffentliche Angelegenheit. 1672: mind azokról, mind az publicumokról bővön írok Kegyelmednek [TML VI, 64–5 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1676: Az az czél: Bánfi Dienes halálával semmi nemesi szabadság, semmi publicum helyre nem állott; idegen országokkal való egyezés, confoederatio sem lehet, nevezet szerént Kegyelmed miá [TML VII, 207 Matskási Boldizsár ua-hoz]. 1710: Haller István ... mihelt praeses lön, üldözni kezdé a mi reformata religiónkat, afelett az ajándékon halálban kapott, valaki jobban fizethetett, az igazság ellen is annak szolgált, soha a publicumot nem cúrálta, hanem a privátumot [CsH 440]. 1710 k.: Jaj az országnak, ahol a publicumra és a populusra olyan gond vagyon csak, mint az én élttemben volt Erdélyben ab anno 1656. mai napig [BÖN. 694]. 1769: Ns Erdélyi Országában a régi háboru és táborozó üdőkben sokféle hasznos és publicumot s Hazánk jóvát néző Levelek a Mlts K. Gubernium Arhivumából el tevelyedvén, akadtanak meg némellyek Faluk és városok között némellyek pedig különös Possessorok és adoza renden lévő Emberek(nek) is kezénél [UszLt XIII. 197]. 1777: Mihált Antal V. Notarius, és Balla János Supernumerarius Ass(es)sor ő Kegyelme ... az publicumoknak folytatása miatt az Tekintetes Tábla mellől nem mozdulhatván ... Mlgs Fő Ispány Kálnoki Lajos Ur ... másokat exmittálni méltoztatott [Asz; Ks 89]. 1779: A Periodusnak tegnap volt utolsó napja már Szent István Király napig a Tekintetes Tábla Törvényes dolgok folytatására nem Conflual, hanem Puplicumok s egyéb aproság Instantiak fognak agitaltatni minden két Hetben egy napon tudnilik Hetfőnn [Kv; SLt XL Mart. Agoston Suki Jánoshoz].

2. közösség; comunitate, colectivitate; Gemeinde. 1763 u.: Lehetetlen hogy a' Publicumnak ilyen szembe ötlő nagy kárával tovább szakasztassék ez az Administratio [Kv; BK]. 1786: Minthogy mi nállunk Torotzkon a' Ferriculurát ... naponként hanyatlani keservesen tapasztalljuk ... ha a Felséges Királyi Gubernium azon Ferriculurát akadályoztató abusosokat és impedimentumokat ... el-háritani nem méltoztatik, mind nekünk ... mind a' Publicumnak igen nagy kárával nállunk és köztöttünk a Ferriculurát ne későre cessálni kelletik szemlélnünk [Torockó; TLv. 9/24]. 1809: (A gub.) határozását ... nem vellicalhatja magának hasznára a' publicumnak kárára, nem disputalhatja^a [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — ^aA városi tisztség]. 1820: minden Czéh Tagja igyekezzék az ide való Publicum számára Erdélyi Materialékból, az időhöz, és a' népnek ahoz alkalmaztatott Sorsához, 's maga viseletéhez kívántato illő munkákat, még pedig elegendőket készíteni, és árulni [Kv; FésCjk 29]. 1825: gondoskodott városunk az aránt is ... a' Piatzi nagy Temploman aloll — eddig árulni szokott Arusokat tsak ugyan a' Publicum Comoditássába lévő Utzákra deriválhassa [Torda; TLt Közig. ir. 2521]. 1833: nekünk Tordai Sütőnélkül azis a' fatumunk, hogy mü könnyü kenyeret szoktunk sütni, mü vizes nehéz kenyeret nemis tudunk, nemis kívánunk a' Publicum tsalására 's nehezségére sütni [uo.; TLt Praes. ir. 1534]. 1841: az érdekel uttzát ne engednék anyyira elgebbedni 's minthogy pedig azon uttza — azutanig rosz állapotba volt, az publicum javára hordattattam az Telkemről azon helyre földet [Dés; DLt 391].

Hn. 1801: a' Publicum Malmánál [Mv; MvHn]. 1803: a' Publicum Tseplesze mellet [Mv; i.h.]. 1812: a' Publicum Erdejből. A Publicum Cserép Csináló helyén [Mv; i.h.].

3. templomi közösség; comunitatea credincioșilor; Gemeinde in der Kirche. 1811: Így lévén egy Kolosvári Pappnak, kivált a' melyiknek Papi fizetésén kívül sohunnan succursusa nem-is volt, 's nintsen-is, az élet terhe által való el-nyomattatása; így lévén öltözet dolgáb(an)-is el-mazurodása, hogy egy Fő Méltósághoz illendőképpen udvarolni nem mehet; tsuda, ha egy egészséges, eleven gondolat jöhet elméjére, mely a' Publicumnak tessék; nem tsuda, ha Hivatala méltóságán(a)k kevésbé felelhet-meg [REkLt 32.811 Krizbai Dezső ref. pap lev.].

4. csődület, összecsdült nézősereg; multime (de oameni); Volksauflauf. 1828: Az Alperes Özvegy ... férje halála után kevés napokkal Özvegy Curiájából a lehető leg nagyobb erőszakkal Horvat János Ur által a publicum bámulására exturbáltatott, és özvegyi residentiája nélkül nyomorog [Ne; DobLev. V/1129. 1b]. 1848: Vértő szívvvel kell felfedeznem azt, hogy ... véres verejtekkel lett fáradozásomnak az a váratlan jutalma lett, hogy ... a tegnapi napon ily példason, és a Publicum bámulására Házomból ki záratam [Maroskoppánd AF; i.h. V/1274].

5. közönség; public; Publikum. 1829 k.: Ezen Director ... nem fogja a nemzeti Játékszínt bé piszkolni azzal, hogy serházba illő árnyék játékokat játszdattasson a kolosvári díszes Publicum előtt [Kv; KvSzLt]. 1880: Te kacagatsz engem, Pista, de végtelenül fáj nekem, ha látom, hogy a buta, felületes, léha izlésű publikum kötekedik benned, holott erős meggyőződése, hogy csak idő kérdése, hogy első írója gyanánt emlegessenek nemzetünknek [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz]. 1894: A publikumnak tetszik, hogy a szomszéd faluból való fiú, aki a kollégiumban tanult, lefőzte az Akadémiát [i.h. 169 Petelei István Jakab Ödönhez].

6. hivatalos irat; act oficial; offizielle Urkunde. 1710 k.: Ott igen kurta lévén a fejedelemséghez képest a kancellária is, én voltam egyik kancellista; a szegény Haller Gábor és a szegény atyám rettenetes sokat írtak publicumokat vélem, úgy hogy ugyan elállottam belé, akkor jócskán és hamar tudtam írni [BÖn. 553].

7. nyilvánossá/közismertté vált dolog; lucru ieșit la iveală; öffentlich geworden Sache. 1664: Úgy értjük, hogy az Kegyelmed oda való járása igen publicummá lett Szathmárt, mely ha úgy leszen, veszedelem következik belőle, meg mondhatja Kegyelmed [TML III, 145 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1673: Tudtam, értettem ő nagysága, urunk, nehéz felöllem való szavait, bestye fattyú kurvafiával felöllem való emlékezetit, de hogy dolgom ily publicumra menjen, nem hittem [TML VI, 438 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1668: Im micsoda hírek jüttek, Kegyelmed megértheti. Istennek hála, ezek jók, de meglátja Kegyelmed bizony, most udvarnál senki nem lévén, mind ezek publicumra mennek, és ezek avagy előbb állanak, avagy hogy idején praevenialják ő nagyságát [TML IV, 331 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

8. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch. Szk: ~ skandalum közbotrány; scandal public; öffentlicher Skandal. 1670: Dioszegi Istua(n) ... regi előttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdi publicum Scandalumjával nevelte [SzJk 110].

publikumozás diákny kb. közös elverés/páholás; bátaie datá (in glumă) unui elev de către colegii săi; gemeinsames Verprügeln. 1870 k./1914: Publikumozás: esténként a gya-

nutlanul menőre 2–3 lesbeálló „hoplás” köpenyt dobott s azt jól elpufálva szétszaladott [MvÉrt. 36–7].

publikus nótárius közjegyző; notar public; Notar. 1592: Sigmond derek lewele, illien dolgokrol, hogy az publicus Notarius, procurator Ne lehessen [Kv; DiósyInd. 33].

pucér szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ kezéhez saját/tulajdon kezéhez; in propria mină; zu seiner eigenen Hand. 1646: Az finum ezüst, lóra való szerszámot beküldöm Kolosvárra édes öcsém uram pucér kezéhez [RákCsLev. ifj. Rákóczi György öccséhez, Zsigmondhoz].

pucik kemence mögötti padka; laviță din dosul vetrei, prelungirea vetrei în jurul cuptorului pe care se poate sta/dormi; Bank hinter dem Ofen. 1811: Az Oláh ... ritkán szakad-meg ... Árt neki mind meleg, mind hideg levegő, Ő Tébbe szereti ülni a' putzikba És nyárba fekünni künn a' jó árnyékba | égy Századot által élt emberről Hallottam, hogy meg-hólt ... Arokalyának nagy diszire szolgálhat ... Száz Falu-is alig tart a' putzik megett ... égy oly' idejű öreget [ArÉ 69, 96].

Vö. a pucok címszóval.

puciparipa ? kis termetű paripa; cal de talie mică; kleines Pferd. 1852: Egy barna puczi paripa 30 Rf [Görgény-sztimre MT; Born. F. VIIIb].

pucok pucik, kemence mögötti padka; laviță din dosul vetrei, prelungirea vetrei pe care se poate sta/dormi; Bank hinter dem Ofen. 1589: latam egi Nagi zolgalo leant hogi az agy melleol allapadek fel az puczokba, Az feye boytos vala [Dés; DLt 226]. 1631: Mondotta ennekem azert az Aszony hogi volt eo neki f. 25: az puczokba(n) asta volt el [Mv; MvLt 290. 25a]. 1750: Gellér Mihály susogot Fodor Mihályékkal a Háznak edgyik szegeletibé, de mivel én a putzokba ültem ... nem emlékezem rá mit beszéltek [Vadad MT; VK].

Vö. a pucik címszóval.

pucokpad kemence mögötti padka; laviță din dosul vetrei; Bank hinter dem Ofen. 1781: Ottan a Putzok padon leülve ... találám [Vaja MT; VH].

púderes púder tartására való; in care se păstrează pudra; für Puder. 1816: Puderis iskotolya ... 32 xr ... Puderis Zatsko 1 Rf 14 xr [Kv; Born. IV. 41].

pudermantel, pudermantli öltözőköpeny; mantilă îmbrăcată în timpul pieptănăturii; Toilettenmantel. 1816: Vékony valiz also Fersingek 10 ... Puder mantli [Nyárad-szbenedek MT; Told. 19]. 1834: Puder mantel darab 2 ... Toilette keszkenyő 6 Rozali ki házassítás Laistroma [Born. F. IXa].

pudli kutya; pudel, ciine; Pudel, Hund. 1760 k.: az ket Eocsem Uram eszve veszven azt kialtya az nagyob az kisebb utan var te farka csovallo kis pudli meg tanyitlak [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP].

publikutya pudel; Pudel. 1812: Maintzbol, Ehrfuhrnt nevezetű helységből származott ... Adjutánt Vogt Christoff

... egy feketés barna nagy Pudli Kutyaival szokott jární [DLT 61 nyomt. kl].

pudor szemérmesség, szégyenérzet; pudoare; Schamhaftigkeit. 1710 k.: Ezekből származik vagy ugyan természet szerint születik az emberben kettő: az ambitio vagy generositas, gloriae cupido, mely annak az ő felőle való jó ítélletnek kívánása; és a szégyen, szemérem, pudor, mely attól a bal ítéllettől való félelem, irtózás [BÖN. 413].

pufa diákny labdajáték; joc cu mingea; Ballspiel. 1870 k./

1914: Pufa: a lapdázásnak egy szilajabb módja, melyben egy a fal mellé állott csoportot, mindaddig, míg a lapdákat össze nem fogdosta, a kívül álló csoport, több lapdával, ahol érte ott dobta, sújtotta [MvÉrt. 37].

pufáló ütő, ütőgető; care lovește/aplică lovituri; schlagend. 1823–1830: Ezen kánikulai vakáción Tompán Botos Dánielnél nyaraltam, a fiát Eleket tanítván. Igen emberséges ember volt, de a felesége Nyárádgálfalvi Ozdi Borbára unitárius, igen istentelen, szitkozódó szájú, és pufáló kezei csak akkor állottak meg, mikor aludt [FogE 102].

pufáz út, ver; a lovi/bate; schlagen. 1870 k./1914: Köpenegezés ... két-három lesben álló az ott elmenőre, vagy éppen a kiszemelt áldozatra köpenyt dobott s olvasatlanul össze-vissza pufázta, búbozta, bordázta, büttyközte, dumézta ... szóval helybenhagyta [MvÉrt. 21–2].

puffadt pufók, dagadt; puhav, buhait, umflat; dick, pausbäckig. 1809: 'Sombori Ferentz ... Retsenyédi ... fekete sárga puffadt ábrázatu, fekete öszibe elegyedett haju, bajuszu, és szemöldöku, fekete, kitsin, 's töbnyire alá néző vérmes szemü [UszLt ComGub. nyomt. kl 1677].

puffan (ütés nyomán) tompa, mély hangot ad; a bufni; puffen. 1631: hallotta(m) aztis hogi mondjak vala, hogi bezegh megh ütek am az Uarasi embernek a seötetöst (!) az hatan, de en azt nem lattam(m) csak hogi hallotta(m) hogi puffant [Mv; MvLt 290. 245a].

puffanás (ütés/esés nyomán keletkezett) mély/tompa hang; bufniturá, bufnet; Puff. 1632: az Ispotali Mester utanna ment az Nierges Thamas ura(m) szolgajanak es az puffanast halla(m) chakannial meg vite [Mv; MvLt 290. 104b]. 1644: Az nem lattam hogi feiszzevel verte Üstgjarlo Istua(n) az szasz gyermekeket, de a puffanasat hallottam az mikor en lattam akkor a' kezevel csapdossa vala [Mv; i.h. 291. 414b]. 1763: ág hátom megett puffonást hallék, és hátra tekintvén látám hogy Kristóf Andrj leütötte a Földre Vultur Györgyvet [Nagyida K; Told. 9]. 1843: hallattam a' puffanasból, — hogy a' földre veretett Pekáris [Dés; DLT 586. 14].

puffli ? pamacs; pämätuf; Pinsel. 1806/1818: I Haj porozo puffli [Mv; Told.].

pufog egymás után több tompa hangot ad; a scoate bufnituri; puffen. 1600: Keowesdy Janosne Anna Azzony fatetur ... Annak vthanna egy Palczawal vgy verte az az-zonth Zentmiklossy hogy vgyan pufogott az Palcha vegy-be egy zegh vala en azt hiszem awal serte megh az az-

zonnak az Allat [Kv; TJK VI/1. 503]. 1632: halla(m) hog erosse(n) pufog ualami azt tuda(m) hogi diznot vernek [Mv; MvLt 290. 103a]. 1767: En szomszédgya Léven a korcsomárosnak Udvar Máténak ... hallám hogy ott Lárma van s ki menvén az udvaramra hallottom hogy a mint verekednek pufag s biztatták egy mást az olá Legények de sötét lévén se személlyesen, se a szavakrol nem es-mérhettem [Betlenszmtiklós KK; BK. Sütő Adám (30) zs vall.].

pufogás ismétlődő puffanó hang; bufnituri repetate; wiederholter Puff. 1583: Kowach Iános ... vallia ... Ezen keozbe hallek pufogast es Sirny laigatny kezdé a' Zilagi Janos felesége hog le taglanak [Kv; TJK IV/1. 194]. 1590: En hazamba ewltem hallottam az kialtast es zitkozodast ... hallottam a' pufogast, de nem tudom kj haygalt, kj zitkozodoth [Kv; TJK V/1. 1 Neb Janos vall.]. 1644: azt nem lattam hogy vertek volna Nagy Iánost de hallotta(m) a pufogast [Mv; MvLt 291. 495b]. 1652: en az verest pufogast ... hallottam [F.vólál Hsz; HSzJP Molnar Istvan Peter fia (20) jb vall.]. 1723: én a lovakat helyeztetém el azonb(an) hallok nagy pufogást vajdemínét, bé fordulék a G. Mátyás háza félében, hát egy fával veri Nemasagi ur(am) mint lehet Luka Illyet [Maroshodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. 1789: megis verte, hogy az uttzárais ki hallot pufogása [Dés; DLT]. 1793: hallok benn ... Nagy Lármát, Tolvaj és Gyilkos kiáltást, Ütést, pufogást [Dés; DLT].

pufók telt arcú; bucálat, bucálai; pausbäckig. 1815: Stojka Szuli ... pofok ábrázatu [DLT 305 nyomt. kl]. 1846: Szántóán Tógyer ... rendes óru, kerek pofók piros ábrázata [DLT 1005 ua.]. 1847: Dát Mári ... barna piros pofók ábrázatu [DLT 561 ua.].

Vö. a pofók címszóval.

pugillare író(tábla; tablá/táblitá ceratá/ceruitá; Schreibtafel. 1732: egy tokban ezüstben foglalt pugilare, pugillus-sával, és ezüst arannyos szélű occuláral | Egy éléfánt csontból való pugillare aranyos tokban [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 11, 22].

pugilláris író/jegyzőtábla; tablá/táblitá ceratá/ceruitá; Schreib/Notiztafel | bugyelláris, erszény; pungă de bani; Geldbeutel. 1711: 6 Fedeles Pugillaris ... 1/44 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1806: 20 Rforintok ... putylárisával együtt ... elveszett volna [Szárhegy Cs; RSzF 262]. 1807: Papa egy Pugilarist vett [Dés; KMN 360]. 1808: 2 zaros Pugilarus [Mv; Told. 22]. 1809: a meg holtnál lévő pugyiláris [Dés; DLT]. 1816: Pugillaris ... 2 Rf 11 xr [Kv; Born. IV/41]. 1820: Gán Silip ... egy versen a' Báronéval Enyedre Sokadalomba menvén a Báronénak Pugillárisást pénzével edgyütt el lopta [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.]. 1824: Egy kised fenýő fa Tojókába talált két hitván pugilláris [Fogad AF; HG Mara lev.]. 1825: 1 Pugilláris melynek belső rejtékibe vagon 300 Rf válto czédulába [Illyefva Hsz; HSzJP]. 1843: a kuf-ferből egy Lepedőbe takarva talált portékákat ki vettük s talaltunk benne egy Nadrágat — Kaputat ... egy pugillarist valami iro Plajbaszal, egy 5 forintos bánk notat [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. 1849: 1 ezüst gájra Zsenilliennel varat 's aranyos Táblába kötött Pugillár(is) [Dés; DLT].

pugillaris könyvecske jegyzetkönyvecske; carnețel pentru însemnări curente; Notizbüchlein. 1714: Egy körökös Kapszatská(an) foglaltaknak ... Csontbul vallo Pugillaris Konyvecske tengeri kis Compassal és magnetica tövel [AH 35].

pugilla-számadás jegyzékes/(pénz)tárca elszámolás; încheierea unei socoteli urmat de însemnări; Abrechnung mit Verzeichnis. 1839/1840: Pepi kedves Leányomnak ... különösen hagyom azon summa pénzt egészen ... a' kinekis ... hogy bonorum Curátora légyen Grof Teleki János urat ezennel igen szívesen kérem méltóztassék minden pugilla számadás terhe nélkül, ezen keresztényi kötelességet uri személyire vállalni [Kv; Ks 100 gr. Kornis János végr.].

pugnál ellenkezik; a fi în contradicție cu ceva; widersprechen. 1727: A Természet törvényével, de az Haz Törvényével manifestá pugnál, hogy az ki a perben nem volt; hogy az a Causában magát intromittálhassa [Ne; DobLev. I/129].

puha 1. moale; weich. 1656: Néminemű mátrácok felől ír Kegyelmed ... az magaméval Kegyelmednek kedveskedni kész vagyok s volnék, csak beküldő alkalmatosságom adattassék, mivel magam már inkább párnára, annak is az puhájára vágyok inkább, mint mátrácra [TML I, 6 Bonis Ferencz Teleki Mihályhoz]. 1657: minden hálószerszámom egy fejr velence s egy köpönyeg volt, sok réthben fogtam azt össze keskeny ágynak, hogy valamivel puhább lenne [KemÖn. 40]. 1879: Bizony szerelmes vagyok ebbe a félboldon asszonyba, puha vállába, fekete szemébe! [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. laza, lágy; puțin compact, afinat, moale; weich, lose. 1765/1770: a' meg irt Malom jó kemény földön áll, nem valami puha haszontalan föld ... a' melly Malmot iten ... az also Hátáron kezdettek indítani ... azon hely ... és föld ... erőtelenebb fővényes lágy puha haszontalan, nem Malomnak való föld [Széplak KK; SLt évr. Transm. 229]. 1815: Ha a' fészek helyén lévő föld dorontos lenne, és elég puha nem volna, kapával a' dorontosokat szétyel kell roncsolni [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi természetésére (nyomt.)]. 1832: Anno 1832 die 8a Novembris teljes communítás hivattatván, az egész gyűlésben az a sérelem és abusus proponáltatott, hogy a vetéseket szándékos kicsapásokkal, marhakkal és még sertésekkel is gazoltatják, a puha földet tapodtatják, étetik, és ázáltal oly károk okoztatnak, hogy annak megakadályozása elkerülhetetlen szükséges [Árkos Hsz; RSzF 154]. 1856: Egy jó állapotban lévő Törökbuza kas kettős oszlopokon náddal fedve, mely mivel a puha földre van állítva elhajlott ugyan, de helyre lehet taszítani [Mezőbánd MT; TSb 39].

3. kényelmes, renyhe; comod, care nu necesită eforturi; bequem. 1665: Az német bizony puha életet szereti, ha az török fél nem bontja [TML III, 465 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1831 k.: Terhesiti Dregán Vonutzat az: hogy ... oly puha, dologtalan életet kívánt, mely mellett, igazán, a minden napi kenyeret se kereshette meg [Dés; DLT 332. 2b].

4. gyenge akaratú, könnyen befolyásolható; moale, lipsit de energie/vointă, cu fire slabă; schwach, leicht zu beeinflussen. 1710: De így akará Isten megbüntetni a magyar nemzetet, amidőn magok közül is találnak vala királyt, a nagy competentia miatt későbbek lőnek a csehországi

Lengyel László királyt királýságra behozni, mintsem magok nemzetekből, vérekéből álló királyt uralni. Am szép hasznát is vevék, mert annál a föld hátán rosszabb, hitvánabb, puhább ember nem vala | a fejedelem lágy, puha ember lévén, Teleki Mihály igazgatná mind a fejedelmet, mind az országot [CsH 63, 163]. 1804: az Udvar Biro igen puha ember lévén azon parontsolatnak el-mulatta eleget tenni [Csapó KK; Berz. 17b].

◊ Szn. 1599: Puha Peter al(ia)s Thimar. Thimar Peterme al(ia)s Puha Borbara azzony [Kv; TJK VI/1. 306]. 1601: Puha Simonne Margith azzony [Kv; i.h. 540]. 1741: Andreas Puha jb [Szilágycseh; IB III. 106/16].

◊ Hn. 1674: Ez hataron vadnak negy havasokis, Puha s Sztrine Majre nevű [A.porumbák F; UF II, 628].

puhán kényelmesen, energiátlanul; moale, comod, indolent, fără energie; bequem, ohne Energie. 1663: Úgy áldjon meg Isten, huszonötezer keresztény haddal reá mernék menni, Istent híván segítségül, az fővezérre, de ha csak puhán kezdik, bizony nem jól leszén dolgok, mert ezek serények [TML II, 558 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

puhaság 1. kényelmesség; moliciune, lipsă de energie; Bequemheit. 1663: Bezzeg most ha rajta lenne az kereszténység, bizony elronthatnák, de Kegyelmed írása szerint félek az scissiotúl és németek puhaságátúl [TML II, 553 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. ? ázálek; cîrnaț, caltaboș și sîngerete; Wurst, Leberwurst, Blutwurst. 1800: Flustuk puhaság negy krajtzár [Torockó; TLev. 5].

puhatol óvatosan/tapintatosan próbál megtudni vmit; a încerca să afle ceva, a tatona terenul; erkunden, forschen. 1726: honnan vette az Fundusi nevezetét?, eléggé puhatoltam, de másunnan nem gondolhatom, hanem hogy mellettem két felől lévő örökségek mint hogy Fundusok az consequentia ez lehetne, hogy az én kertemis Fundus [Kv; Pk 6. — *Ti. a hely]. 1742: énis akkor oda küldöttem emberemet hogy puhatollya a' dologot, de ... azután sem tudhattam meg hogy hová tették [Kv; AggmLT C. 12]. 1812: azon ... ökrit ... Sz. Imre felé kereste s puhatolta [Nyáradgálfva MT; Sár.].

puhatolás óvatos kérdezősködés/tudakolás; tatonaarea terenului, culegere de informații; Erkunden. 1738: Intimalitak azert per praesentes Kgd(nek) igen pruderenter es alattomban keressen módot a' describalt személynek puhatolásában, nyomozásában [ApLT I a gub. Apor Péterhez].

puhatolódás puhatolódzás, óvatos tudakolás, kitapasztalás; tatonaarea terenului, culegere de informații; Erkunden. 1764: Sok gondolkodassom es puhatolodassom Utan recommendáltak egy bironak való Embert [Esztény SzD; Told. 29].

puhatolódik puhatolódik, óvatosan kérdezősködve igyekszik megtudni vmit; a încerca să afle ceva, a tatona terenul; erkunden, forschen, zu ermitteln versuchen. 1726: sokat puhatolodvan ezen Györgi Gabor igen örög Atjtatolis ... aszt értemtem, hogy ok Moldvából szármáztanak [Bongárd BN; Szentk. Lad. Bánfi sen. (52) vall.]. 1756: Grohoti Petruz János Exponállya, hogy ennek előtte esztendővel Szent Péter Bőjte alkalmatosságával Grohoton lévő háza-

mot étszakának idején gonoszul felvervén ... bé Zárt Hajlé-
kombol két türedék vászنامot ... ellopták ... Grohot ut
Falu: Reponálly: ... a' pretendens Káros ... minket Groho-
ton össze gyűtött, de felettébb szárazság lévén, semmi
nyomot jelt, noha in circa Kerestünk, puhatolódunk, nem
találtunk [Grohot H; Ks 62/6]. 1783: még ugyan egy keve-
set váraozom, puhatolodom mit akar allattomban [JHbCs
Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. 1798: semmi leg kisebb
Interessem a' fenn forgo tárgyban nem lévén, nem puhato-
lódam Annak mivólta felől [Déva; Ks 115 Vegyes ir.] | A'
Boldvai részen lévő Curia ki terjedése dolgában eddig elé
is sokat fáradoztam, puhatolodván hogy ki tudna arról
valami bizonyost mondani és vallani [Torda; Borb. II Ko-
losvári N. István lev.]. 1817: az Égésen Szemeimmel lát-
ván Két Szekér nyomát, akik után puhatolodván úgy éret-
tem, hogy a' Vág Láb nevű tilalmas Erdőből vittek volna
Buza Karot [Dés; DLt 131/1823].

puhatolódzik puhatolódik; a încerca să afle ceva, a
tătona terenul; erforschen, zu ermitteln versuchen. 1823-
1830: Én csak nevettem, azonban puhatolódzott másoktól,
hol tudhatnának nekem való leányt [FogE 297].

puhatolóskodik puhatolódzik; a încerca să afle ceva, a
tătona terenul; nachforschen. 1836: Úgyelettal puhatolos-
kodni kell hogy vallyon Keserű nem rott napszámot pénzért
[Csapó KK; Berz. 21].

puhatolózik puhatolódzik; a încerca să afle ceva, a
tătona terenul; nachforschen. 1785: Minthogy az csiktaplo-
cai tisztelendő páter Botár Györgynek gonoszul elveszett
egy szántó hosszúsága és egy erdőölánc, puhatolódván
érettek, igazították volna nyomában Csik Zsögötben [Taplo-
ca Cs; RSzF 260]. 1813: az utoljára meg kérdezett ide való
F. Berekszi^a Lakosok magok viseletéről, sorosságairól, jo
vagy rossz hírek 's nevekről semmit se tudok vallani, mert
én idegen ember lévén ezen Faluba senki után se puhato-
loztam, hogy ki mit tsinál [BfR III. 12/9 Szűts Vonutz (40)
col. vall. — "Sz].

puhatozódik puhatolódik; a încerca să afle ceva, a
tătona terenul; erkunden, forsch. 1748: sok faradcsagom
és költesem után mind addig puhatozodtam míg nyomok-
ban igazodtam^a [Kilyén Hsz; LLt. — "A szökött jö-
oknak]. 1752: Hévíznél 10. Tolvajok ... Horváthné Asszonyomot
fel verték ... kiknek kergetésére ki indulván ... puhatozod-
ván, és vizsgálodván az erdőközön irántok de actu hull legje-
nek nem tudatik [Barót Hsz; ApL3 Szabo Josef lev.].

puja l. pulya

pukkan durran; a detuna, a răsuna puternic; knallen.
1763: Ugyanottan Kolozsvárott bizonyosan hallám, hogy
gr. Teleki Sándornét úgy lötték farba, hogy az ágyékán
ment ki a slét. A casus úgy esett rajta, hogy Orbón valami
rostáló asszonyok között állott s ott álltában lötték meg, de
honnét és kicsoda, nem tudják, mivel sem puskaszót, se
embert, vagy füstöt nem láttak. Hihető olyan porral volt
töltve a puskája, mely nem pukkant [RetE 155].

pulhák, polhák (nagyobb) puskaféle; un fel de pușcă
(mai mare); Waffent. 1630: Szalaj Gieörgj ... egy mezite-
len pallossal s egy pulhakkal ereőssen megien vala oda az

eőtueds Ferencz hazához, szitta rutul eőkett [Mv; MvLt
290. 204a]. 1631: Moka(n) Joszin (!) hazanal Abrugyf-
ua(n) valanak kereszteleob(en) es mellette wleok uala Vá-
laszutj Istuannak, hogy altal leoue Zakaczy Petermét egy
polhakkal, akarattyaual [Abrudbánya; Törzs. Georg. Egri
(54) jur. civ. vall.]. 1644/1759: egy Pulhák vagyon tokos-
tol pro flor. öt [Ne; DobLev. III/651. 4b]. 1673: három
puskak, kettei pistoly eggik pulhak ... Ket puska tok, eggik
pulhakhoz masik pistolhoz valo [WassLt Borsai István
hagy.]. 1714: Egj régi Puska, maskép Pulhak, ki metzett
Csivével, s kerékkel fl. Hung. 6 [AH 51]. 1736: Az vadhoz
akkor stuczból, tersényiből, pulyhából egyes golyóbissal
lőnek vala [MetTr 372].

Vö. a lengyel- és párpulhák címszóval.

Szk: *gyöngyházzal rakott* ~. 1710: A gróf általértvén a
dolgot, elveszi a könyvet ... a komornyikját szálltván, suga
neki, ki is bemenvén más házban, egy szép gyöngyházzal
rakott polhákot, amint akkor viselték, s egynehány tallért
kihozván, a katonának a gróf nevével odaadja [CsH 102]
* *kőszegi* ~. 1685 e.: az első ház ... Ebből az más boltban
nyilik hasonló jo Záros ajto Melyben vadnak ... Stucz
tokostol Nrő 1 ... Kü szegi pulhak Nrő 1 [Borberek AF;
MvRKLev. Urb. 23]. 1736: Akkor leghíresebb puska vala
az stucz, az után való volt az tersényi puska, az is vont
lyukú volt, azután volt az kőszegi pulyhák, ennek nem volt
vontja, s rendszerint az hajdúk viseltenek ilyent [MetTr
371] * *őreg* ~. 1665: Vagjon ez házban ... Eörögh pulhak
no. 10 [Fog.; UF II, 313]. 1667: Eörögh pulhák no 10
[uo.; i.h. 338].

pulhái forma pulhakszerű; asemănător unui *pulhák*;
wie ein *pulhák*. **Szk:** ~ *puska*. 1652: Vagyon ezen Palotá-
ban Pulhaki forma puska N. 35 [Görgény MT; Törzs].

pulhákpisztoly nagyobb fajta pisztoly; un fel de pistol
mai mare; größere Pistole. 1693: Andrisnak. Egy kard
szablya (!) tarsolyostol Lodingostol Ezüst karikastol,
kolcsostoll. Egy par pulhak pistoly. Egy par pistalyis uy
tokjaval. Egj par rosz puska tok [Ne; DobLev. I/38. 10].

Szk: *aranyos* ~. 1678: Uzonbol^a vitte(ne)k el ... egy pár
cziffra aran(n)nyas polhak pistolt 1. Más hoszab egy pár
arannyas polhak pistolt nr. 1 [BLt I. — "Hsz].

pulhákpuska nagyobb fajta puska; un fel de pușcă mai
mare; große Waffe. 1599: Kis Janos. Hozott. Bechy Mar-
hat ... Eleuen giembertt —/9 ... 32 pulhak puska Rela-
xaltuk [Kv; Szám. 8/XIV. 18 Hjj]. 1611: Egj Pulhak Puska
tokostol es zersamostol [Kv; RDL I. 88]. 1614: 2 Puhak (!)
Puska tokostol [Kv; PLPr 1612-15. 115]. 1629: Egy
pulhak puska aestimaltuk.. tt f. 2 [Kv; RDL I. 132].

puliszka mämäligä; Polenta. 1729: Egy puiszkának való
üstöt az leanyok(na)k igen szepet [Kvh; ApL 5 Apor Pé-
terné inv.]. 1764: bujálkodtak még csak az ételekben is,
mivel parasztember módra puliszkát, sóstejet, korpacibré
fakalánokkal ettek [RetE 162]. 1806: Öröltetett puliszka-
nak 36 véka Törökbuza [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.] |
ma pulitzkát ettem téjjel [Dés; KMN 315]. 1817 k.: soknak
még egy hétig sintsen egy Kalán Puliska, sem egy falás
kenyér a' házánál [Héderfája KK; IB. Utő Bálint tt lev.].
1823-1830: a' Pulyiszkát arany Fazékba főztek, és ezüst
keverővel keverték [FogE 469-70]. 1840: jól ett puliszkát,

Rátottát és öntött salátát [Homoródsztrárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

Szk: száraz ~. 1797: Azért hagyta biz ő ell, hogy száraz puliszkával tartotta a felesége [Sszgy; HSzjP Ujfalusi István (67) gy. kat. vall.].

o Hn. 1865: Puliczka mál, — régi szőlőhegy, homokhegy [Zilah; EHA].

puliszkafőző puliszka főzéshez való edény; oalä in care se preparä mämäliga; Topf für Polenta. 1787: két pujitzka főző egyiket* Dr. 6 [Mv; MvLev. Császár György hagy. 8. — *Ti. elárverezték]. 1793: Öt Fazék ... Egy Puliszka főző [Mv; i.h.]. 1809: 2. Pujitzka főző Dr. 8 [Mv; i.h. Nagy Lőrincz kádár hagy. 4]. 1810: Két pujiszka főző [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 24].

Szk: cserép ~. 1789: Egy Cserép Puliszka Főző Rf — xr 3 [Mv; ConscrAp. 20].

puliszkakeverő puliszka keveréshez használt bot/fakánál; fäcälét; Stock/Löffel zum Polentarrühren. 1809: Laska nyujto és Pujiszka keverő Dr 2 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy. 4]. 1833: Laska nyujto egy — pulitzka keverő egy [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.].

puliszkatörő puliszka keverő; fäcälét; Polentarrührer. 1836: Egy Laska nyujto és 1 Pujiszka törő [Dés; DLt 905].

pullus diákny (tanuló) gyermek; copil (şcolarizat); Schüler. 1870 k./1914: Pullus: fiu. Egyik tanító a másiktól így kérdezte: hány pullusod van amice? [MvÉrt. 12].

pulpit szószék; amvon; Kanzel. 1595: 14 Januar(y) hagi az kis templumba az ket Embernek aúagi firfiaknak valo zeket az keolab melleol az predicalo zek melle tetetük az pulpit vegibe, az kik oda emeltek attunk f —/14 [Kv; Szám. 6/XIII. 35].

pulpitta állvány, polc; poliřa, raft; Gerüst, Regal. 1589: 25 febr: Chinaltatunk az frankennek (!) egy keonynek valo pulpittat, egy fogost, Attunk attol Aztalos Lúkachnak f. — d. 35 [Kv; Szám. 4/IX. 11].

pulpitum szószék; amvon; Kanzel. 1601: Az templom heazatthya hogy megh foldoztak, es hogy az pulpitomat fel vitte az karban Achy Lukachynak f I [Kv; Szám. 9/XV. 11 Jer. Nekele sp kezével].

pulpitus 1. szószék; amvon; Kanzel. 1600: Az nagy Templomba chinaltatunk egy pulpituist, fizettwnk Aztalos Georginek teole f 2 d 40 [Kv; Szám. 9/IX. 29]. 1647/1687 k.: Domokosné aszszonyom a Pulpitusra adott egy szép reczés vékony gyolcs keszkenőt [Mezőmadaras MT; MMatr. 374]. 1722 k.: A Pulpituson edgy kender vaszon igen regi, száz esztendő fele (mirandum) közelítő kendő [Beresztelke MT; GörgJk 86]. 1728: Egi kendő a pulpituson [Egerpatak Hsz; SVJk]. 1751 k./1770 k.: Ujvári Ferentzné Aszsz(ony)om Tötöri Ersébet conferalt egy elegyes selyemmel spanyol varrással varrott Kendőt a pulpitusra [Ördöngösfűzes SzD; SzConscr. 191]. 1758: vagyon egy gyapotos kendő pulpitusra valo [Mezőménés MT; MMatr. 3]. 1789: Széles len gyóltis kendő mind két vége Tót tsipkés Pulpitusra valo [Laborfva és Szentiván Hsz; Palotay 19].

2. fából készült állvány/irópolc; pupitru, pulpit; Holzgerüst, Schreibpult. 1634: Egy hitua(n) Koczi Lada egy pulpitus Ladawal egyyüt f. 1 [Kv; RDL I. 105]. 1819: tanálatik ezen házban egy Zöld festékes Pulpitus két felé nyilo és vas Sorkokon fordulo ajtajával, és egy vas sorkokon le járó iro asztalával, két koltsaival edgyütt és egy bé huzo also Fiokjával, ebben a Pulpitusban vagyon egy kitsi rakatt Cassa [Baca SzD; TSb 6]. 1832: egy üveges Cserfa Almárium — négy üveg táblával, le eresztő pulpituissal, — három ki húzó nagy fiok ládaival, — öt zárjával, két kultsával [Sáromberke MT; TSb 26].

3. kottatartó állvány/polc; pulpit, pupitru; Notenpult. 1609: Az Templombeli Pulpitusra ahol az Cantorok szoktak tartani az gradualokat chinaltatam egy kolchyyt [Kv; Szám. 12b/IV. 127]. 1652: Egy Enekle Mesternek valo Pulpitus [Görgény MT; Törzs]. 1676: Ezen templomban vadnak ... Azzony embereknek valo szekek nro .8. Ezen kívül az papok szekei. Egy pulpitus ... Egy praedikáló szék [Fog.; UF II, 718]. 1694: Az Templomba(n) va(gyo)n ... Zölden festet Kantor(na)k valo Eneklő vagy Gradualhoz valo Pulpitusis nro 1 [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1823–1830: lévén ott deszkakerítés, abban egy oltár vagy inkább pulpitus, melyen állott az éneklőkönny, a kántor szembe a néppel, a városnak nyolc deákjai kétfelől az oltár mellett; a pulpituson volt egy halcsontból való vessző, rajta öt ezüstgombok, a kottának öt lineái szerint [FogE 74].

Szk: éneklő ~. 1745: Az Pap ülő székin Szönyeg, az háta megett Székely Szönyeg, Eneklő Pulpitus ibidem veressen és Sargán meg festett cum Inscriptione 1744 [Újszékely U; UnVJk 116]. 1746: Az éneklő Pulpitust magok költségeikkel tsinálták, és adornálták Koré Josef és Fodor Ferencz Uramék [Bikfva Hsz; SVJk]. 1816: A' Templom Piatzán áll az éneklő Pulpitus [UnVJk].

pulpitusos állványos; cu pupitru/pulpit; mit Gerüst. 1805: Egy kis pulpitusos magoss Asztal veress Tiszafából [Mv; TGsz 52].

pultos polcos; cu poliře; mit Regal. 1816: Pultos sváfos (!) aufsaz kaszten 15 fiokos ... 35 Rf 2 xr [Kv; Born. IV. 41].

pulvervárda puska por-raktár; pulberärie, depozit de pulbere/praf de puşcă; Schießpulverlager. 1842: Etzaka 9-től 12. Orakorig jártam ki a' pulver várdáig és bé a' városra, mely alkalommal holmi kártyászokot el idéztem [Kvh; HSzjP].

pulya 1. kis növésű (ember), törpe; (om) de staturä mică; zwergähnlicher (Mensch). 1620 k.: Ezmellet vadnak az antipodák, kiket mi pulya embereknek híunk, és az híres-neves Kalekuti nagy völgy. Ezekbe az országokba mennek tölünk télre az darvak és fecskék ... az pulya emberek csak alig lakhatnak az darvaktól [BTN² 416].

Szn. 1657: kissebb Pulya Gyeorgy [Uti].

2. alacsony, törpe; pitic; klein. 1814: A' Felső Virág Házba ... Puja Szilva fa Tser(é)ben) 2 [Szászvevessző NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.].

pulyaborsó törpe borsó; mazäre pitică; kleine Erbse. 1844: a Feleségem azon Instállya Anyosomot; hogy külgön egy kis puja borsott ültetni [Gagy U; Pf Pálfi Lajos Kovács Sándorhoz].

pulyaló póniló; ponei; Pony. 1739: Groff Kalnaki Barbara Aszony ó Nga ménésinek Szama ... Vilagos Pej kanca nu. 12 ... Pujka Lo nu. 2 [ApLt 2].

pulyarózsa törpe rózsza; trandafir pitic, rozá pitică; kleine Rose. 1814: Pujka Rosa cserépbe vagyon 4 [Szász-vezzsöd NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.].

pulyka 1. curcan; Truthahn. 1633: Kocziolati ház ... Puika No. 75 [Komána F; UF I, 316]. 1642: Puika vagion nro. 6 [Porumbák F; i.h. 820]. 1676: Szarnyas majorság ... Pujka nő 6 [Gyf; Ut]. 1681: Udvar háznál lévő apro majors(ág): ... Pujka, kakassal Nro 17 [O.bretttye H; VhU 595]. 1706: 3. pujka [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1716: én nem tudom a' Menyete vagy mi, a' szép Pulykátot igen őli [Méhes TA; ApLt 2 Makkai Mihály Apor Péterhez]. 1717: a pulyka is keczer ment volt ell, mivel sok hintok és lovasok járnak az uton [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1721: mertek a Malombul 16 mertek török buzat a Pujkak számára [Lezsnek H; Szer.]. 1735: Sütő György kutyái meg mardosták eo keme(ne)k egy Pujkáját [Gyeke K; Ks]. 1763: Manyika luon a' három szekér gabonát el hozta ... egyéb aproságot is hozott ... három vagy négy Pujkát [Gálfa KK; Mk V. VII/1. 22–3]. 1774: Sarjutis valami három Szekérre valót a Szombat Telkieknek adott Eö kigyelme Majorságért úgy mint: két Ludért, és Két Pujkaért [Mocs K; KS Conscr. 65]. 1816: Hat nagy pujka pufkafiu tizen nyoltz [Szamosfva K; Born. III. 33]. 1836: 1. Pujka 58. 2. Lud 16. 3. Rétze [Mezőszakál TA; TGsz 59]. 1849: Láttam azt is hogy a molnárné maga viszen vala. Három pujkát [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.]. 1867: küldöttem ... Január 8kán 1867, — 6. Pujkát, és 4. libát rüdegen [Bányabükk TA; KCsl 3].

Vö. a kakas-, nőstény- és tojópulyka címszóval.

Szk: hízó ~. 1681: Hízó Pujka nrő 6 [Szűv; Ut]. 1683: Hizo Puika vadgyon nő 6 [Ut]. 1807: Az hizo Pujkák ... Az rideg Pujkák [Körtvélyfája MT; LLt] * **koltó** ~. 1680: Majorház ... az hazban körös környöl koltó Tjukok Pujkak, es Ludak alá valo faból csinált szakaszocskak vad(na)k [A.porumbák F; ÁLt Inv. 28–9] * **kövé** ~. 1683: Köver puyka nrő 2 [Alvinc AF; Ut]. 1685: Köver Puika nrő 10 [Radnót KK; Ut]. 1716: harom holt meg mind ... köver puykák voltanak [Méhes TA; ApLt 2 Makkai Mihály Apor Péterhez] * **örög** ~. 1680: Szarnyas Majorsag ... Eöreg Pujkakot kakassokkal nő 68 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30]. 1744: Nagy örög Pujka 17 [Branyicska H; JHb 103/151]. 1763: Öreg pujka 16 [Szakatura SzD; TGsz 70] * **rideg** ~. 1685: Rideg Pujka nő 24 [Fog; Ut]. 1689: Rűdeg Pujka nrő 17 [Radnót KK; Ut]. 1744: Rűdeg pujka nro 13 [Buza SzD; LLt 181. B]. 1807: Az rideg Pujkak [Körtvélyfája MT; LLt] * **száraz** ~. 1755: Szaraz pujka No 2 [Buza SzD; LLt].

2. levágott pulyka; curcan táiat; geschlachteter Truthahn | pulykahús; carne de curcan; Truthahnfleisch. 1650: Süt tettem ket puikat ... f 1 d 40 [Kv; Szám. 26/VI. 428]. 1730: Mint hogi gjakarta az Militia obtingenseinek administrai vala pénz(en) meg fogjatkóznán, a mikorra kívánták, administralnom nem lehetett, hogi Várazozzanak sokszor borral, pujkával, vagi egjéb majorsággal, gjűmölcsel, perecczel discretizaltam, s ugi nyertem kevés időt [Kv; i.h. 56/XIX. 28]. 1735: a' Biro Janos Ur(am) Pujkáját Bogdánni ették meg [Nagygye K; Ks Krécz Vonul (25)

vall.]. 1744: egj vagi két Pujkáját meg ették Bogdán Györgjnit [uo.; Ks]. 1754: Pujka, Tyuk volt, kit consumált az Asszony ó Ngá [Buzd AF; Ks 22/XXIIa]. 1780: Hallottam hogy az Exponens Aszszonynak feles Majorságit lopták el ... látta hogy Pujkát mejesztettek [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Judit Varga Ladislai Marton cons. (22) vall.].

Szk: mellesztett ~. 1823: A' két mejesztett Malatzot, harom mejesztet ludat, két mejesztett pujkát, 's egy véka köles kását elhozták [Mv; TGsz 17].

◊ **Szn.** 1720: Pujka Martin [Koronka MT; Told. 26]. 1870: Pujka Kriska [Dés; RKak II. 124].

◊ **Án.** 1676: Puyka (agár) [EM XLIX, 536]. XIX. sz.: Pujka (bivalytinó) [Szentk.]. 1834: Pujka (bivaly) [Mezőkapus TA; Berz. 20].

pulykaakol pulykaól; cotet de/pentru curcani; Käfig für Truthähne. 1679: Tyúkász Majos Ház ... Udvaranak ajtaja, Eggyik az meddő marha akol felől; Masik az Tó felől; Harmadik az Pujka akol felől nyilo | Pujka akol, Ez az major ház keretesen kívül Nap nyugot felől vago(n) [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 111, 113].

pulykafi kis pulyka; pui de curcă; Truthahnküken. 1657: percipialtam Majorsagh szaporodast. Niukfiat N. 70. Lud fiat, N. 30. Reczet N. 28. Puika fiat, N. 30 [Borberek AF; WassLt Perc. 18]. 1669: Szárnyas majorságh ... Pujka fi no. 90 [Fog; UF II, 453]. 1685: Pujka fi nő 110 [Radnót KK; Ut]. 1692: Szárnyas Majorságh ... Puikafi p(romi)scue nő. 20 [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. 1714: Pujka fiak n. 9 [Kászonfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. 1728: Kakos Pujka vagyon numero 1 Pujkafi numero 16 [Ludvég K; Told. 29/19]. 1747: Pujka fi nro 80 [Aranykút K; Ks 73/55]. 1752: Pujkafi nyoltz [Szászvezzsöd NK; JHb XXIII/27]. 1757: Török Buza ... a Rideg Sertések tartására, Szárnyas majorságokra, pujka fiakra, és hizo Majorságokra ... költ ... 5 köből 3 1/2 véka [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. 1776: Diversis vicibus Pujka Fijak és Tyuk fijak számára Kásának öröltettem Metr. 9 [Mezőméhes TA; WassLt]. 1781: gyakran elvesztegette a pujkafiakatis [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Mart. Csegzi (20) béres vall.]. 1791: Az Pujka fiakhoz az idén rosz szerentse volt [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1804: Ennek előtte néhány Hetekkel el veszvén elsöben két pujka fijajim, annak utána edgyenként többek is [Torda; TLt Köz. ir.]. 1834: A Pujkafiak(na)k a lábok megmártására 1/4 k(upa) Seprő Palinka [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt lev.].

Szk: ez idei ~. 1672: Ez idei pujka fi nro. 50// [Alvinc AF; Ut].

pulykafiú kis pulyka; pui de curcă; Truthahnküken. 1683: Szárnyas Majors(á)gh. Pujka es Pujka fiu nrő. 29 [Szűv; Ut]. 1686: Tyukfiu nrő 24 Ludfiu nrő 55. Reczefiu nrő 6 Pujkafiu nrő 12 [Marosillye H; Ut]. 1717: Orczám pirulásával irhatom Ngodnak ... Pujka fiu 190 volt kettő maradot, annak is edgyike hagymázban vagion [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1744: Nagy örög Pujka 17 Pujka fiu 12 [Branyicska H; JHb 103/151]. 1753: Öreg Kakas Pujka N 1 Nostén Pujka N 3 Pujka fiu N 4 [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1767: Pujka fiu 9 [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2]. 1787: Pujka fiu Nro 15 ... Rf. 2 xr 30 [Nagygyulas MT; BLt 2]. 1796: A Koltsárnál vagyon Pujka Fiu 54 [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1802: Találtatott Tojo Pujka 3. Pujka Fiu Nrő 51 [Szászkerked K;

LLt Fasc. 60]. 1815: Pujka Fiu nagyotska 12 [Majos MT; Told. 50]. 1829: Majorságok ... Apron el döglettek ... 35 Pujka fiu [Pókafva AF; Born. F. Ia Bod László tt szám.]. 1838/1839: pujka fiu 15 [M.péterlaka MT; TGSz 18].

Szk: ez idei ~. 1677: Eöreg Pujka vagyon jelen Nrő 57 Ez idei pujka fiu vagyon jelen Nrő 100 [Radnót KK; Utl].

pulykakakas curcan; Truthahn. 1842: Pujka kakas egy — és pujka tyuk öt [Csekelaka AF; KCsl 3].

pulyka-majorság pulykaféleség; curcani; Art Truthahn. 1759: Lud Majorság ... Recze Majorság ... Pujka Majorság ... Csürke Majorság [Szőkefva KK; Ks 72/53].

pulykaól pulykaketrec; cotef de/pentru curcani; Käfig für Truthähne. 1679: Pujka ól naddal fedett nro 1 Szalmával fedet-is nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 113]. 1681: Pujka, Lud, Rucza olak [Hátszeg; VhU 685].

pulykapipe pulykafi; pui de curcă; Truthahnkühen. 1802: Pujka Pipéknek Kására Török Buza 2 k(u)pa ... Az apró Majorságnak 2 k(u)pa [Lunka H; Ks 120. IV. 18].

pulykapislen kis pulyka; pui de curcă; Truthahnkühen. 1736: Pujka pislen nro 9 [CU XIII/1. 249]. 1770: Apro pujka pislenek 33 [Rücs MT; Ks 21. XV. 24].

pulykás ?' Szn. 1836: a tolvaj Pujkás János volt [Zsibó Sz; Wlt Kelemen Benjámín lev.].

pulykatojás ou de curcă; Truthennenci. 1656: Puika toias Nro. 47 [Doboka; Mk Inv. 11]. 1740: küldöttem peczet alat ugy mint Salátát es barabolyt, Tojást 12 töt mellyekis Lud es Pujka Tojások [Kercsesor F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1814: A' 40 pujka fiu helyett kotoznak a' pujkák 50 pujka tojason és 30 tyuk tojason [Cikmántor KK; KCsl 5]. 1866: Bányabükki udvarbol ... küldöttek ... 57 darab Pujka tojást, 2 liba Tojást, 83 Rétze Tojást [Bányabükk TA; KCsl 3].

pulykalyúk nőstény pulyka; curcă; Truthenne. 1842: Pujka kakas egy — és pujka tyuk öt [Csekelaka AF; KCsl 3].

pumi pulihoz hasonló kisebb termetű kutya; rasă de ciini de talie mai mică, asemănătoare rasei pudel; kleiner Hund, dem Schäferhund Puli ähnlich. 1795: a két Testvér egybe veszvéen Szeredai Ferentzet Szeredai Gábor Szt Lászlón innen a Sántz hidgyánál a Szekérről le vetette mint egy kis pumit [MvLev. Szeredai lev. 9].

pump szivattyú, pompa; pompă; Pumpe. 1852: Egy Szivárványos kuthoz valo — pump rézből [Dés; DLT 923].

pumpás szivattyús; cu pompă; mit Pumpe. 1833: Pumpás Kut Huzoja [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

pumpenes szivattyús, pumpás; cu pompă; mit Pumpe. 1849: Az Udvaran van egy veress fedelű 'sendellyel fedett, faragott kövekkel körült (!) pumpenes kút [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

pumpos pumpás; cu pompă; mit Pumpe. Szk: ~ kút. 1838: az odavalo Ser háznál lévő Pálinka főző Pumpos

kutnak meg tsináltatásaira szükséges költségek | városunk Ser háznál lévő Pálinka főző Pumpos kut [Kv; DLT 146, 228].

puncíroz l. poncíroz

puncs kevert meleg ital; punci; Punsch. 1819: A Szilvrium mindennapi Szerfelett valo iddogalásán kívül szokott vala é Reggelenként kávézni, Délbe, és estve Bor mellett enni, 's ezeken kívül gyakran puntsotis innya [Kv; Pk 2]. 1820: 'A serfőzőnének Puntsnak 3. kupa dupla Pálinkát à 64 xr [Déva; Ks 105]. 1829: a' Puntsat lehet szaporítani Szilvoriával mert vastag [Kv; Pk 6]. 1838: egy félkupa bort kértek, és meg itták, — az után két pohár puncsot [Kv; Törzs].

Szk: ~ készíteni. 1807: Egy nagy Kávéfőzni vagy Punts készíteni valo Maschina [DLT 378 nyomt. kl].

puncseszencia esență de punci; Punschessenz. 1807/1818: 1 Butelia Punts essentia [Mv; Told.]. 1808: 1 B. Punts Eszencia [Mv; i.h. 22]. 1820: Egy egy kupás üvegbe punts essentia [Mv; i.h. 19]. 1830: küldünk 1 tortátát ... egy üveg punts essentiát [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. 1831: 1 más három kupás Üveg tele punsch essentiaival 11 két Kupás Üveg tele punsch Essentiaival [Mv; MvLev.]. 1850 k.: 4 üveg puncs essentia [Pk 2].

puncsfacsaró puncskészítő szerszám; instrument de preparat punci; Gerät zum Punschmachen. 1816: Punts fatsaró ... 30 xr [Kv; Born. IV. 41].

puncsos puncs ivására szolgáló; de/pentru (băut) punci; zum Punschtrinken. 1831: Két réz pléhből valo puntsos pohár Fenekek [Mv; MvLev.].

puncsoz puncsot iszik; a bea punci; Punsch trinken. 1819: Sylvester Urammal az Urnak jelen létebe is elég üdöt töltettek, édygütt ettek, idtak, és puntzattak [Kv; Pk 2].

puncsozás puncsivás; consumare de punci; Punsch-trinken. 1819: Rákosi Boldisár Ur halála előtt mintegy fél Esztendővel kezdett leg nagyobbban inni, 's a puntszásán kívül a' szilva pálinkát nagy mértékben itta | Rákosi Boldisárné férjét puntszózással és más kemény italakkal éltette és tüzelte volna a' Szerelemre [Kv; Pk 2].

pundelin kelmefajta; un fel de stofă/tesătură; Art Tuch. 1852: Pundelin köntösnek valo [Torda; HG].

pundelinkeszkenő pundelinből való kendő; basma de pudelin; Art Kopftuch. 1852: 1 Pundelin keszkenyő az Boltból [Torda; HG].

punga erszény; pungă; Beutel. 1811: Mint veteményes kert olyan a' Határa, A' szőlője pedig az arany bányája A' melyből meg telik pénzél a' pungája [ArÉ 69. — 'A szász parasztnak].

pungál bánt, furdal; a avea remuşcări; Gewissensbisse haben. 1653: emberseg volt bennünk s böcsültük tiszteltük mint Nagybobbik Atyankfiat s nem kellett volna abutalni az mi Atyafisagunkal es patientiankal ... mellyet bezzeg en az en reszemre nem violaltam s nemis pungal Constientiam,

sőt mind eddig az töb Atyafiakatis tartoztattam, bizony sok karunkal s nagy patientiaival [Sófva BN; Ks 41. E. 31].

punkt pont, rész, szakasz; punct, paragraf; Punkt, Abschnitt. 1581: Az varos wegezest egy punctba sem Akarayak megh változtatny [Kv; TanJk V/3. 244a]. 1588: Vrünnak eo kgmekis varosul Suppli(ca)tiot attanak be vgya(n) ezen pont feleol ... Addegh eo kgmek ... valazt sem tehetnek, amegh vrunk ezen püntkot és kerdest ... Nem resoluallia [Kv; i.h. I/1. 92]. 1619: Ehhez képest az Nagyságod kegyelmes írásához képest én immár senkivel is nem akarok semmi punctról tractálni; hanem csak várom ökegyelmét, Mikó Ferenc uramat | Ugy tetszik, hogy semmi punct hátra nem maradt benne, azkit valóba meg nem rumináltunk [BTN² 245, 295] | Nem szinten minden punctayrol emlekezhetem, Hanem holnap ... eo kgmewel beszélgetwén ... nagy szeretettel meg peczietlem az Lewelet Vagyon egy kicszin punct az lewelben, ki feleol itt is szola Kornis uram eo kgame [Tasnád Sz; Ks 38. I. 32 Végla Horvath Gáspár lev.]. 1662: azonképpen mostani császárnak öfelségének koronáztatja előtt és utána 1608. és 1609. esztendőben íratott és végeztetett minden végezéseket minden cikkelyeiben, punktaiban öfelsége szentül és erősen maga is megtartja [SKr 119–20]. 1666: Ezeket ... a' mint fellyülis meg irtuk minden punctaiban jo lelki ismerettel vallyuk [Kv; KvRLt VII. 6–7 Tolnai István ref. préd. és rektor kez írásá].

Szk: ~ról ~ra. 1619: Hagyák másnapra az tractatust, de addig hozzája sem fogának, hanem magok eljárak mind az fővezért s mind Görösi Mehmet pasát. Addig ott vártam. Onnat megjöven újólag kellett vélek minden dolgot kezdenem punctról punctra [BTN² 202].

punktnyi I. pontnyi; cýt negru de sub unghie; wie ein Punkt. 1591: ebben az varos egy punctnyrais megh ne(m) fogiatkozni, hanem teokelletesen veghez akarja vinnie [Kv; TanJk I/1. 188].

2. egy ~t egy kicsit/keveset; un pic/strop; ein bißchen. 1618: Hogy egytnehány szóval, Kegyemes uram, Nagyságodnak az én ítél való conceptusim felöl írnom kell, Nagyságod kegyelmesen megbocsásson, arra méltó nem vagyok, hogy Nagyságodnak csak egy punctnyit is persvadeáljak, csak azmint látok s eszembe vehetek dolgokban és szándékokban, írok arról Nagyságodnak [BTN² 124].

punktualitás pontosság; punctualitate; Pünktlichkeit. 1823: A punctualitást, mint férfihoz illő dolgot szeretem 's Etsém Urambanis betsüllöm, mely szerént ideje korán megküldötte a' 30. Rforintot [Szentbenedek AF; DobLev. V/1065 id. Mohai Lőrintz id. Dobai Sigmondhoz].

punctum I. fn I. szakasz, tagolt szöveg tartalmi/intézkedési egységet alkotó része; punct, pasaj; Abschnitt. 1595: mostan megh emlékezuen az 1580. és 1591. Ezendeobeli vezegesekreol es akkori vezegeseket minden punctumiban raticafuuan, vegeztenek mostan vyologh [Kv; TanJk I/1. 257]. 1637: Ez Arbitrativa Revisio dolgaban kel két kiualy keppe(n) walo punctumokat observalni³ [Gyerőmonostor K; KCs 140. — *Köv. a részl.]. 1671: A' Melly Edictumokat és Instructiokat a' Bánfi Dienes Colosvári Fő Kapitány Atyánkfiának a' közelebb el-múlt Fejérvári partialis gyűlésünkben adtunk vólt, Articulusban bizonyos okokra nézve nem irattuk vólt, hanem a' három Nationak három szokott

pecsétek alatt ő kegyelmének ki-adtuk, melly akkori ő kegyelmének ki-adatott Instructiokat és Edictumokat egész Országul Nágd Kegyelmes consensussából, minden Punctumiban és cikkelyeiben helyben hagyunk, confirmalunk, ez Articulusunkban, és szintén ugy prorato et firmo tartunk, mint ha szórol szóra vólnának ezen Articulusunkban, inseralva [CC 49–50]. 1683/1751: Én ezeket átok alatt hagyom, hogy az kinek mít hattam, meg adgyák, el ne vegye Senki, mind örökkön örökké átkozott légyen a' kit tsak valami Punctumában változtatni akaráis [Süketfva MT; DobLev. I/195a]. 1757: Ezen annectalt punctumoknak megállására mindnyájan magunkat s utánunk való maradékunkat k<éz>beadással kötelezzük, mint szintén az régibb articulusinknak observálására [Dés; DFaz. 19]. 1769: injungáljuk kegylt(ekne)k, az Jobbágyok szolgálattayrol ebben zárt punctumokat maga Circulussában Falurol Falura meg hordozza, s publicé fel olvassa [UszLt XIII. 97]. 1771: Mivel ennek előtte történnek a' B: Czéhba holmi haszontalanságok ember Szöllások Csu fondárosságok, és egyébb illetlen dolgok, ezeknek el távaztatására, ilyen punctumokból álló Dispositiott végezzenek [Kv; FésCJk 20]. 1790: A Vén Hegy nevezetű Szöllő Hegyb(en) lévő Szöllős Gazdák, kik a már meg irt punctumaknak fel olvastatásáb(an) jelen voltak és azoknak meg tartásakra ... magokat kötelezték nevek ezek⁴ [Karácsonfva MT; Told. 76. — *Köv. a fels.]. 1832: Mostan éppen Kolosvárra akarván indulni az üdö hibázik ezen Instructiomat tökéletesen be végezni reselváloom (!) tehát magamat hogy ezen Instructiomat egy nehány punctumakkal augealni fogom [Csapó KK; Berz. 20].

Szk: ~ról ~ra. 1789: asztot ujra punctumrol punctumra effectumba venni parancsoltatik [T; Thor. XX/10]. 1790/1799: a többször elő fordult 784béli Udvari decisio minden leg kisebb részeiben effectumba vétetessék, és ennek tellyesítése modgyárol, punctumrol punctumra készített tökéletes relatio küldetessék bé [Torockó; TLev. 5/18 Transm. 408–9] * végzésnek ~ai. 1742: Minden verős kovások ... a' magok czimborájokat, ugy mástis akar kit, ha látnak, hallanak, esze(k)b' véssnek hogy az Fútatásban való végezesnek Punctumit valamiben által hágná, megh rontaná ... tartozzanak a' Biráknak ki adni [uo.; i.h. 9/2. 2a].

2. számozással tagolt sorszám szerinti része; paragraf, pasaj/aliniat delimitat prin numerotare; Abschnitt eines mit Ordinalzahlen geteilten Textes, Paragraph. 1659: Az nyolczadik punctumban az mely szóznak annectálását nehezeti ő nagysága azokban az országnak maga igaz mentsége foglaltatik benn másoknak vádlása nélkül: nem látjuk méltó okát miért kelletnék kihagyatni [EOE XII, 211–2 Barcsay Ákos Lázár Györgyhöz]. 1692: in Anno 1684 ... a' Quartassok eleibenn adattatott 21. Punctumokból allo Instructio, in omnibus punctis helyben hagyattatik, es az utann választando Qvartasok, annak minden Articulusibann való meg tartására köteleztetek [Kv; SRE 5]. 1749: Ugy hallatik hogy 19 Punctumokból allo Resolutiok jötenek volna le az Diaetara ... olyan velekedes is van, hogy az Diaeta addig duralna, mig Deputatusok Becset meg járnak [Kilyén Hsz; ApLt I Székely Elek lev.]. 1780: De minthogy diurnumot nem ígért öfelsége, nem volt mód, hogy úgy maradjon, hanem küldött öfelsége 60 punctumból álló sistémát, melyben a vagyon, hogy ennek utána a tiszték senkinek <ne> complanáljanak, hanem ha criminalis a véték, exequáltassék, ha pedig nem az, pálcáztassék a parasztember [RettE 409]. 1791: A Mlgos K. Guber-

niumnak járván egy parantsolatja melynek főveb meg tartando 6todik punctuma ezt tartja [UszLt X. 80]. 1806: Ezért tetszett a nemes céhnak közönségesen, ha valamelyik adna azon kereskedőknek, tehát tartozzék minden mesterember ellen 33 pénzzel, a céhmester ellen 66 pénzzel, amint ártikulusunknak 8. punctuma tartja [Dés; DFaz. 33].

Szk: *protokolációnak* ~a. 1756: ezen 1756 Die 7ma January emánált prothocolationak azon punctuma melly(en) vagyon hogy Szilágy (!) György a catholica részen officiumot p(rae)tendállyon cassaltatik [Kv; KCJK 37a].

3. (tárgyalási/szerződési/végrendeleti) feltétel/kikötés; clauzá, conditio, punct; Bedingung (in Verhandlung/Vertrag, Testament). 1664: Mind ket fel az felül mégh irt Punctumak(na)k, mégh allasara obligallák magokat het száz arány vinculu(m) alatt [Mv; MbK]. 1670: (Készek vagyunk) az penzt fel venni, ugy hogy az Contractusnak más punctumais effectualtassek [JHb XLVII. 13]. 1677: Ez Contractust világossan meg-tapasztalván az Ország, hogy ez Hazának nem kárára, sőt inkább hasznára volna, annak minden punctumit approbalta [AC 168]. 1704: Ugyan ma hallók, hogy onnan felyül tegnapelőtt érkezett volna novella, kiben írják, hogy a békesség tractája félbenszakadott, mert amely dolgokat a punctumokban a magyarok kívántának volna, azokra rea nem ment őfelsége [WIN I, 306]. 1710: Csáky László ... Apor Lázárral, Damokos Tamással együtt még Havasalföldiben létekbén külön kezdének suttogni, és őt punctumokot írának Béli Pál eleiben ... melynek egyike az vala, hogy a jesuiták ... szabadoson bejöhessenek Erdélyben | És talám fordíthatnak is vala valamit az udvarban, mert még a pápisták közül is némely igaz hazafiai sajnálják vala a Diploma eversioját azok a punctumok által, ha a három relígió megegyezzen [CsH 141, 307]. 1720/1723: Ezen punctumoknak minden kori meg állására és tartására, mind két részről nekünk edgyen kezeiket bé adván ... obligallák magokat [Berz. 14 XVIII/30]. 1733/1813: Mely dolog, és Testamentaria dispositio hogy minden punctumában, és clausuláiban mi előttünk ez szerent ment légyen végben ... fide nostra mediante attestálunk [Kv; SLt XLII. 6. 33]. 1736: az említett Contractus helyyesnek, és Haza Törvényén fundaltnak nem ítéltethetik, valamig annak Punctumi, Ngtok által nem legitimáltatnak [Nsz; JHb XXXV/30]. 1790: Ezen már meg irt Contractus és punctumak minden Tavaszon, a Szöllős Gazdák(na)k jelen létekb(en) ... fel olvas-tassanak [Karácsonfva MT; Told. 176].

Szk: *akkordának* ~a. 1707: Proponalva(n) ... hogy az Hadakat szállítatna megah magais szállana megah migh az accordanak Punctumit el keszítőnek de Semmi üdöt ne(m) engedvén arra, hitet és realis parolat szóval instante ígire [WassLt Irsaj István volt szúv-i ub vall.] * *árenda* ~a. 1784: minekelőtte a Regiusokat fel hivattuk az Arenda punctumait maga Rosnyai János Ur Minutab(an) in pure megírván, midőn a Regiusok meg jelentenek és az Minutát előttek fel olvastatott volna ... az edgyik Regius észre vévén hogy a Contractusban semmi Evictio nints fel téve monda ezen Contractus ... olyan mint mikor a harangot megöntik és ütöt nem téznek belé [Nsz; MbK XI. 71] * *bécsi pacifikáció* ~. 1662: Melly boldog emlékezetű fejedelemnek dicséretes forgolódása és hasznos szolgálata által ment vala végbe, hogy a magyarországi evangélicus státus is szabadságában s keresztyén vallásának szabados gyakorlásában megtartatott mindaddig, míg azután nem

sok idővel az ő fáradsága által sok munkával végbement bécsi pacificációnak sok punctumi nem violálódott [SKr 85] * *békesség(ne)k* ~a. 1664: egytűgy igaz ratioját ez véghely megmaradására küldtem írva az egész praesidiommal oda, hogy Kegyelmed többet is ahhoz jó szokása szerint addálván, adná elméjét arra és az méltóságos gróf Rottel uram ő nagysága előtt promoveálna igaz igyit ez véghelynek megmaradásának, nem úgy penig, hogy császár ő felsége azt meg ne engedné, mi az békesség punctomában vagyon írva [TML III, 321 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhídról]. 1705: várták volna Bécsbe a svéd király expressusát a békesség punctumával a lengyel királlyal, melynek ... meg kellene lenni | Az úrnak írják, hogy midőn Szirmai jött volna egyszer a császár parancsolatjából le a magyarokhoz a békesség punctumaival ... generál Herbeville a nagy armadával reájok menvén hat órákor délután, egész nyolc óráig jól tartották magukat a kurucok [WIN I, 439, 536]. 1711: plenipotentarius generalis Pálfi János uram ő excellentiája parancsolta igen serio: az eddig tractált békesség punctumi szerint az hadak exauctoráltassanak [SzZs 293]. 1757: Virágos nevezetű Bányász Czimborak ... ha ... ezen Bekességnek punctumit Observálni nem akarják banyajok nem egészen hanem tsak azan része a honnan azon yv Deriválódik ki szarmazik tilolom alatt haghatik mind addig míg közöttük levő Contraversia vagj törvényes utan vagy Külemben decidalodik [Torockó; Bosla]. 1779: A békesség a prusussal meglőn, de ... az békességnek punctumait sem tudja őfelségeken s két-három nagyemberen kívül senki [RettE 398]. 1789: én Jánosi Péter urammal Litis intermedio a' Thordai Tanás előtt békességre léptem, önként remittálván mind azokat, valamellyeket ez Actioban őd kegyelmétől kértem ... tsak az a' hijja már hogy az egyezés szerént ... a' Nagyságotat illető részeket mindenik Földről ki szakaszsa ... akkor osztán írásban is tétettem a' békesség Punctumait [Torda; Borb. II Kolozsvári N. István kezével] * *kontrak-tus* ~a. 1746: Ezen Deliberatumot mind a' két fél tisztaságola. Azután a' Dongosiak közüll ... Kovats Martzi, Koronkai Andor; és Rátz Istok ... a' mint ... a' békesség conditioit elő adak, az Istallyosok bekessegbeli Contractusok(na)k edgyik punctuma egészen kimarada, a' másik punctumot pedig külömb(en) monák, mint az Istallyosok praetendalak [Torockó; Bosla] * *unió* ~a. 1760: De mint-hogy egy Balaméri nevű kalugyer, vagyis amint ők mondják basilita, nem akarván az unió némely punctumit amplectálni, elszökött a muszkához, aki is az ő tévelygésekben vagyon, s most, minthogy a muszka felette sokkal segítette őfelségét, kívánságára a muszka cárnának megengedte őfelsége, az catholica anyaszentegyházzal együtt, hogy ... elébbeni schismájokra visszatérjenek^a [RettE 106. — ^aA fennebb említett románok].

4. tanúvallatási/vizsgálati kérdőpont; puncte de interrogatorio; Fragepunkt im Zeugenverhör, Verhörfrage. 1677: Míképpen lőtt légyen Tökölly uram dolga ... nem tudok benne eligazodni, egyábaránt is sok dolgok levén fen ez mostani dolgokban, melyeket papirostra le nem tehetek, hanem bizonyos punctumokban letévé^a, Kegyelmednek elküldtem ez meghitt szolgálom által [TML VII, 523 a fej. Teleki Mihályhoz. — ^aKöv. lapalji jegyzetben a kérdőpontok]. 1761: Erre a punctumrais meg feleltem az több punctumakra tött fassiommal [Branyicska H; JHb XXXV/45. 12]. 1818: Ezen punctumakra Bizansagak lehetnek az egész Falusi köz lakosak [M. fráta K; KLev.].

Szk: *utrum* ~ai. 1764: a mely Vallokat ... mi előnkben hivattott azokat erős Hittel meg esketvén, az előnkben adatott Utrum(na)k punctumaira szorossan meg kerdeztek s Hitek utann tett Feleleteket ez ide alabb valo mod szerint meg irtuk [Bögöz U; IB]. 1784: (A) vallokat ... az előtünk lévő Utrumnak Punctumira szorgalmatosan meg kerdeztük [uo.; IB].

5. (perbeli) igény/vádpont; cap de acuză/acuzare; Anklagepunkt, Anspruch. 1690: Nemzetes Sarosi Janos uram elő kglme Olyan valasszal bocsatvan Leszai Istvan Ur(ama)t hozank hogy ha mi bantodasink az elő kglme jobbgi miat volnanak azokat bizanyas punctumaiban redigalvan ... A melyeket ... meg nem orvasalhatna Törvenyre bocsatana, Mely meg bantodasink ez szert következik [Fog.; Szád. Boér Tamas és Peterek Postulatum]. 1756: ad faciem Citaltatott Némethi Uram, de mitsodás punctumokról Examinaltatott, nem tudom [Kv; Mk IX Vall. 30]. 1826 k.: Ebből a fennebb meg irt punctumokból a következik, hogy ha erőszakosonn tsak ugyan az annyiszor meg irt Csulakágy nevű patakjokat ... a Nagyságod Buza Lábjának közepére szoritanának a Küküllőbe ... bizonyoson azon meg lábóhatatlan károkat ... ő kegyelmek fizessék meg esztendőnként [Gyalakuta MT; GyL].

6. fejezet; capitol, punct; Kapitel. 1790: ha ki ezen Punctumnak meg irt akar mely Szikellye ellen hibázik az ez előt meg irt 20ik punctam szerént Bírsgaltatik [Karácsonfva MT; Told. 76].

7. pont; punct; Punkt. 1771: Dél után hozzám jött más egy idegen Barát ... a mint bét jót köszönnöten az ajton, az három Királyok nevét kérdi vala tollem hogy ki irta azt oda melyre felelék, hiszem ha Atyaságod Pap tudni kel ki szokta azt oda írni, melyre kapa egy darab Cretat és firkálni kezd az ajtomra, és három Punctamot téssen közibe én azt kérdém, hát mit irt oda atyasád (!) ... és ki menvén az ajtomon az is ugy el vesze hogy sohult semmit sem láttam [Dés; DLt 321. 32 G. Hancz (56) vall.]. 1797: Copiából Copiaztatván általunk Orriginalisokkól öszve olvastattak, és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiiban öszve hasonlítottak és corrigálván meg egyeztettek [Szás; Borb. II]. 1799: Egy hoszszu Vass Fatsaros szárra készült P. H. K : Nagy hajtott Betűkkel, fejek felett lévő két Punctumokat Nyomo: koronás Ujj Bélyegző Vass [F. zszuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: *acélos* ~. 1714: Magnes kö két atzéljos Punctum-mal baracz szin Selyemmel bé takarva [AH 36].

8. *Archimédesz* ~a punctul lui Arhimede; der Punkt des Archimedes. 1811: (A cigánynak) A' muzsika ... oly' Élémentuma, Mint Archimedesnek a' hires Punctuma^a, Melyben ha meg-veti lábát, más Nemzetet Felyül halad sokkal, 's a' sarkából ki veti [ÁrÉ 37–8. — "Lapalji jegyzetben: Archimedes azt mondotta, hogy néki valaki a' Földön kívül egy Punctumot ad, melybe ő a' lábát meg-vethesse, ő a' földet kirugja sarkából].

9. *árv* végső pillanat/perc; sfârșitul vieții, momentul morții; letzter Augenblick (vor dem Tod). 1737: tiszta igazsagh, es tudom hogj sokan engemet ki vakarnanak a Földből midón Isten el hozza az en vilaghi eleteznek punctumat [O. fenes K; Ks 99 Mikola László lev.].

II. mondatszóként; cu valoare de interjecție; mit Interjektionswert; (határozott, néha tréfás beszédben a kijelentés nyomatékosítására) nincs hozzáfűzni való; gatal, ajungel, destul; genug!, soviel! 1786: Hazug Vén Kopatz s.t.! ... jőst el, holnap, mert ha el nem jősz nem látz s punctum. ha holnap is el nem jősz Piritat Kárász, még pedig Vásárhellyi

az orod végire [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréfás lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez].

punctumbeli vmely szakaszbeli; din paragraful/punctul respectiv; aus einem bestimmten Abschnitt. 1741: Ez az Officium nem Sokat importál; de, ha importálnais valamit palpabiliter, soha eddig nem jött in Censum, a' Religio, a' Notariusn(a)k Constitutiojában; hanem a' ki Capax Subjectumn(a)k ítéltetett, ha acceptálta, az assumáltatott. Ha pedig, ezen Punctumbéli Consideratio helyesnek ítélthetik; miis Jure merito(que) p(rae)tendálljuk azt, hogj légien kilencz Esztendők alatt Reformatus Hadnagja Dés Városának; Tizedikb(en) pedig légien Catholicus; minthogj Dés Városának tized része sincs Catholicus [Dés; Jk 548a].

punctumocska 1. kisebb feltétel; prevedere/condiție/clauză cuprinsă în paragraful/actul respectiv; kleinere Bedingung. 1668: Ez feljebb specifikált punctumoknak megállására igirje magát ilyen formán, hogyha csak az kisebb punctumocskát által hágná is, tehát énnekem se püspököt, se ecclesiát ne kellessék érette keresnem, hanem lehessen szabados elválásom tőle [TML IV, 402 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz].

2. kicsiny pontoscska/részecske; punctuleț, punctișor; kleiner Punkt, kleines Teilchen. 1710 k.: a lineát helyesen ... definiálják a mathematicusok, hogy sok punctumocskáknak öszveköttött láncu avagy kötele [BÖn. 449].

3. *árv* jelentéktelen részecske; parte neinsemnătă; unwichtiges Stückchen. 1782: Meltosagos Liber Báro, és Gyeneralis Branyicskai Josika Joseff Ur ... meg emlekezeten ez boldog, és boldogtalan örökkevalóság közzé helyeztetett, kitsiny Punctumotskáknok az az ennek az Eletnek bizontalan voltarol ... Testamentumot tett [Kv; JHb V/9].

punpenfa "?" 1840: (A jb-ok) Punpen fákat hoztak a papiros malomhoz ... Punpen fákat vágta [Hodák MT; Born. G. XXIVb].

puntfűrő pontfűrő; burghiu; Art Bohrer. 1845: 2 létz szeg eresztő fűrő és egy punt fűrő [Kv; ACLev.].

pupillus árva; pupul; Waise. 1724: Maradván ... az Pupillusok Jobb Attyáról egy kö ház ... assummaltunk flor. H. 120 ... liquidum debitumában [Ne; DobLev. VI/109]. 1814: Mi ... midőn említett sogorunk Betze László Uram az irt jokért a' Nsgod tisztelt édes attyát inactionaltatta Pupillusok lévén a' Nsgod édes attyát valo perelhetésre általunk, sem szüleinktől (mert azokat akkor elvesztettük vala:) nemis plenipotentialtatott Betze László Uram; azért az ő kötése meljet a' Nsgod tisztelt édes Attyával tett az irt Jok aránt minket nem is kötelezhet [Dés; Borb. I].

puplinköntös puplinból készült ruha; rochie de poplin; Rock aus Popeline. 1848 k.: Egy Puplin köntösnek meg készítése 4 f [Kv; Pk 6].

púpos 1. ~ *hátú* púpos; cocoșat, ghebos; buckelig. 1823–1830: Lichtemberg egy nagyon púpos hátú ember volt, és mintha szegyenlette volna, hátat nemigen fordított másnak [FogE 237]. 1843: a puposhátú Kis réz mives [Dés; DLt 1055]. 1854: Édes öcsém! még se jó a kérőt fitymálni mert a párta mindég nehezebb, mint a púpos hátú nem szép férfi [Újfe 29].

2. púpként kidomborodó/emelkedő; cu ridicătură în formă de cocoasă; sich als Puckel erhebend. Hn. 1639: Pupos hegi njaknál (sz) [M.köblös SzD; DHn 47]. 1658: Pupos Vár hegy [Somlyó Sz; MNyTK 132. 118]. 1755: A' Szent, Púpos és Fejér hegyek (szó) [Somlyó Sz; EHA]. 1773: A Pupos hegy alát (sz) [M.köblös SzD; EHA]. 1786: a Puposhegyi Erdő alatt [uo.; EHA]. 1804: A' púpos Hegy alatt (sz) [Somlyó Sz; EHA]. 1834: A Puposhegyi Tábla (sz) [M.köblös SzD; EHA]. 1863: A pupason (sz) [Mezőkölpény MT; EHA].

púposság kidomborodás; proeminență, partea proeminentă a unui obiect; Auswölbung, Erhebung. 1770: a' Tás-kának vagy Tarisnyának a' köntös alatt pupassága lattzott s esmerszetté szembe tűnhető képpen ... ? [H; BK sub nro 1017 vk].

púpoz púpként kiemelkedik; a face cucui; sich als Buckel erheben. 1791: láttam is ötet vertenn, a' fejét fel dagadva púpozva az ütés miatt [Méra K; RKA].

purdé 1. cigánygyermek; puradel, copil de ȝigan; Zigeunerkind. 1746: Czigányokkal, Czigánynékkal, Purdekkal puskákkal, rudakkal, Vonokkal botokkal menyen vala a Porgolat kapu felé [Nyárádsztlászló MT; Sár]. 1762: Az midőn az Dominus Terestris az Cziganynak portekai utan küldet volna ... látam hogy ... a többi portekait ... a purdek hordottak [Földvár TA; Born. XL. 82 Hurban Koszin (56) jb vall.]. 1763: egy kitsin czigány Sátorotska, melyben három purdébé férme [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1814: az Ot lakos Czigánya Pantzi Josi ... maga s purdei a kertett ... égették pusztították [Nyárádmagyaros MT; CsS]. 1843: A székely szekeren ült egy vén Czigány, egy szép Czigány Léány és egy Purdébé [Bágyon TA; KLev. Csép Sámuel (28) vall.].

Vö. a *cigánypurdé* címszóval.

2. szerelemgyerek; copil din flori; Liebeskind. 1765: Horváthnak egy István nevű testvére születésétől fogva halálaig kinek fia purdébé mostis Jobbágy képpel szolgál [Gyeke K; Ks 5. XI. 10 Oltyán Ursuly (55) jb vall.].

purdelin kelmefajta; un fel de stofă/tesătură; Art Tuch. 1849: 4. Sing Purdelin [Dés; DLT].

purga ? rosszul művelt; cultivat/lucrat fără pricepere; schlecht bearbeitet. Hn. 1681: Purga Malyba(n) (sz) [Csapó KK; EHA]. 1839: Purga [Kémer Sz; Mkg].

purgáció hashajtó, hánytatószer; purgativ; Purgations-medikament | purgálás; purgare, purgatie; Purgation. 1597: adtam Borbely Adamnak hogy zakacz istuanhoz latot kolyka wolt rayta Purgatiotis Adot es ket krestelt ... f 1 [Kv; Szám. 7/XIV. 45 Th. Masass sz kezével]. 1671: Magam állapotjáról írhatom, valóban megkinza tegnap az purgatio, most is csak bágyadva vagyok miatta [TML V, 606 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1688: Igen rosúl voltam ... (A) borbély ... adott purgatiot este ... melyet elég alkalmatlan időben vöttem, de az Úr isten jóvóltából kivezettem belőle [SzZs 519]. 1705: A generált pedig, mint-hogy purgatióval élt volt, s az asszony bé nem mehetett, hanem maga hívta az fejedelemasszony az asszony szavával [WIN I, 408]. 1710 k.: A mostani feleségem údejében

majalis cura, purgatio, érvágás, köpöly nem volt körültem, hanem csak egyszer forróhidegben vágattam eret s vettem purgatiót, osztán a sós káposzta volt kúra [BÖn. 528]. 1755: Kinós Tüzes, mérges Orbáncz nyavalyáb(an) essvén, két rendben orvosáért adt(am) purgatiókkal egyben Rf 1 x 07 [TL. Teleki Adám költségnaplója 28b]. 1763: Azt hagyom azért tanácsul, hogy az ilyen negyednap hidegből senki magát ne siessen kivenni s ne is cselekedje magától, vagy ne minden inexpertus medicussal fogja dolgát, mint én Mérki Borbély Gáborral fogtam, s ő is gondolatlanul érvágással, purgatióval megfojtá bennem [RettE 158].

purgálás 1. hashajtás, hánytatás; purgatie, purgare; Purgation. 1710 k.: Élek én másnap véle (minthogy az első feleségem údejében a majalis purgatio és érvágással én is minden betegség nélkül bolondoskodtam); olyan szörnyű purgálást követé rajtam, csaknem huszti módra járék, elmúlték ugyan harmadnap, de én bizony majd három holnapig férfiságomat nem érztem, és soha azután mai napig az ujjam begyei, úgy mint azelőtt, meg nem tölték [BÖn. 528].

2. tisztítás; purificare; Reinigung. 1558 k.: Az purgalasa^a penig lg lezen, Rp. veres rezet es ted eleven Zenre es ves az rezre kenqueth es koz soth, keueseth es Mikor az kénko es az so Meg emezteteth es ved az fogoth es ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutsag le hul rolla es lezen te neked purgalt rezed annak vtanna ted az rezed az tegelben es Mikor meg oluadoth volna az rez ves 1 libra rezhez 1 uncia por (!) [Nsz; MKsz 1896. 281. — ^aA réz].

3. takarítás; curățire, putzen. 1870 k./1914: Purgálás: minden szombat délutánján ... 2–4 órákor a szolgál^a felügyelője a kis csengettyűvel összehívta az ő seregét, kik ... kuriaseprest, takarítást végeztek. A felhívás az volt; ad purgationem! [MvÉrt. 37. — ^aÉrtsd: szolgadiákok].

purgálhatja magát tisztázhatja magát; a se putea dezvinováti; sich rechtfertigen können. 1670: Sok dolgai felől vadoltatik Gjarmathi István ... suspectussagának gjanuja eltavoztatasa maga kivansaga szerint ki botsattjuk elő kegjelmet hogy magat rendesen purgalhassa ilyen utromockal cum suis rationibus quid (!) sequit(ur) [SzJk 112]. 1699: Minthogy ... Gönczi Mihálynak ... Isten ellen való karomkodása es paraznalkodása ... elegendendőképpe(n) nem constal ... oppidanis puris dignis personis Nobilibus 7mo se magat purgalhattya s absolvalodik, ha hol penig ... magát ne(m) purgalhattya a' piaczon palczaztassek meg; es ... conciliallyon Ecclesia(na)k [Dés; Jk 280a].

purgálja magát menti/tisztázza magát; a se dezvinováti; sich rechtfertigen. 1612/1613: Mikor azért szerződsegh közben volnanak ... monda az azzoni, nem tudom Vram mit kell czielekednem, mert tudod az zeken mint vagion dolgod. Azert Czereny Gaspar vram fogada hogi purgallia abbol magatt [Feketelak/Buza SzD; KJ]. 1641: Fejervari Pal Moczion lako tölle el futot feleséget Karolybol be hozua(n), ki ket eztendeigh oda vadorlot, azt kivana tölle hogi septima se magat felesége purgallia es hozza vezi. Meli kiuansagat az Eccl(es)ia Feiervari Palnak aproballia [SzJk 56]. 1660: Korponay Silfer Isak ... felesége emberseges szava hihető szemeliekkel purgallia magat ad quinde-na(m), ha penigh nem expurgalna magat kötése szerint a' paraznasagon raita maradgio(n) az Ura mint paraznat prosequahassa minden hellieken [i.h. 90]. 1679: Nimett György proponaltat felesége Salamo(n) Borbara ellen ...

Mert ... Gyermekeket el egette ... Az magistratusok székire bocsáttatua(n) hogy mentse magát ... az gyermek el egetése ellen nem purgallta magát, hane(m) el ment. ma is oda vagy(n) [i.h. 138]. 1682: Henter Istvanne Szabo Judit Aszszony purgallia magát az suspició alól, az után teörvenyek lézen [i.h. 170]. 1711: iffiu Farkas Mihally tagadást teszen az ellene allegalt dologban, terminu(m) ad competente(m) vallatva(n) purgallja magát, hogi ne(m) volt közősköde sem egjszer sem maszszor Boros Borkaval [Kv; TJK XV/1. 47].

purgált tisztított; purificat; gereinigt. 1558 k.: Az purgallasa penig lg lezen^a ... ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutsag le hul rolla es lezen te neked purgalt rezed [Nsz; MKsz 1896. 281. — *Folyt. a réz tisztításának leírása. A teljesebb szöveg *purgálás* 2. al.].

purgamal posztófajta; un fel de postav/stofă; Art Tuch | ? bergamói posztó; postav fabricat în Bergamo; Bergamoer Tuch. 1530: Item szoknya rubea purgamal [Vh; MNY XXXI, 277]. 1531: tunica parva purgamal [Vh; DomH 112]. 1574: Katanak vagion egy ruhanak valo zeöld purgomallia, czinaltassak meg nekj vagion barsoni az alliaa valo az Ladaban ... vegienek Katanak egy zokniara valo pürgomalt barsonitis rea Es czinalliak meg neki mert Engemet regulta fogua zolgalt, vagion Egy ruhanak valo veres purgomal [Gyf; JHbK XXI/12. 4]. 1620: Egy Vegh Purgamaltol f —/50. Egy Lo tereh Purgamaltol f 4/50 [KvLt II/69 Vectr 5].

Vö. a *pargaman* címszóval.

purgarejt polgár; cetățean; Bürger. 1667: Megkivántatik, Kegyelmetek fenyítékben tartsa az katonaságot ... Kérlek kiválképpen, l elkem Atyámfiai, ne kíméljétek az kolosvári purgarejtek [TML IV, 104 Bánfi Dienes Nagy Tamáshoz, Bethlen Gergelyhez, Teleki Mihályhoz].

purgatórium 1. tisztítóház; purgatoriu; Purgatorium, Fegőfű. 1657: Az pápistaságban az purgatoriumot és ceremóniákat javallotta, zsidóságból az szombatot, kiből egyet, kiből mást, és az millenárus időket hitte, s voltak szegénynek^a sok superstitiói [KemÖn. 57. — *Mikó Ferencnek]. 1710: Az oláh püspök ... publice pátenst bocsáta ki az egész erdélyi oláh papok nevelé, melyben hitte obligálják magokat, hogy a római pápát a clérus fejinek agnoscálják, hogy a purgatóriumot admittálják^a [CsH 303. — *Folyt. a fels.]. — L. még RettE 417.

2. átv kin, győtrelem; (loc de) suferință; Qual. 1619: Én, Kegyelmes uram, valamire elégséges az én szegény fejem, de sem fáradságot, semmi munkámat nem számom, semmit nem nehezlek, Felségednek hüvséggel, igazsággal igyekezem szolgálni, de bizony, Kegyelmes uram, szívem szerént kívánczoknám még egyszer ebből az nagy purgatóriumból ki [BTN² 335]. 1662: Engem, édes Uram, bizony valóban nagy purgatoriumban hagyta Kegyelmed [TML II, 231–2 Vcér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1832: Ezen Thordai Udvar valójában purgatorium — Ha én előre mind ezeket megsejdíthettem volna — később lettem volna akármit kiállani — hogy sem ezen gratiát megnyerni [Tor-da; IB. Demény János tt lev.]. — L. még BTN² 294.

purgatum letisztított példány; exemplar transcrip (pe curat); abgeschriebenes Exemplar. 1603: az sattu Adorol

valo regestrumokatis penigh Purgatumban chinaltatúan, az ket valasztot Vraimnak Adgyak ky, es azok az ket Vraimis zorgalmatossagal Zeggyek az Restantiakat [Kv; TanJk I/1. 439]. 1605: (A dézmaszedők) amely regestrumokkal az dezmakat percipialiak azokotis purgatumban be Adgyak [Kv; i.h. 523]. 1618: volt nálunk vendégségben Startzer Mihály uram ... Az minémü discursusunk volt, ugyan akkor consignationkat in specie idekötöttem, ezt purgatum-ba írván elküldtem urunknak ónagságának [BTN² 148].

purifikáció tisztázás; purificatie; Klärung, Purifikation. 1557: az el mwlt purificatio Bodog azzon Nap vthan valo wasamapon, az My nemw theorwenywnk lewt Jt Somlyon fogot Byrak elwt [Somlyó Sz; WLT]. 1849: Jósi már volt egyszer purification, akkor kikérdezték azt mondották, hogy még egyszer meg fogják hívni [Kv; Pk 7].

purifikál felment, tisztáz; a purifica; klären. 1850: Farkas oly jól néz ki, hogy soha se úgy, elhízott a' sok hevérsben mint egy disznó, — de még nints purificalva, sorsa bizonytalan [Kv; Pk 7 Pékei Krisztina lev.].

puritánus a puritanizmus híve; puritan, adept al puritanismului; Puritaner. 1653: Angliában ... az angliai Jakab király, az annya halála után, a régi római igaz vallásból kitértette az országot. És így az elébbeni calvinistákön a puritanus név marada, az újakon^a pedig a protestans név vagyon [ETA I, 27 NSz. — *Értsd: újítókön].

purizáció (át)másolás/tisztázás; transcriere pe curat; Abschreiben. 1782: A Jozság Conscriptiojának még az én jelen létem alatt vége volt, tsak a purizatio héjja [Szu; Ks J. Ferenczi György lev.].

purizál (át)másol, tisztáz; a transcrie pe curat; abschreiben. 1717: az Inventalast Vegb(e) Vitük ... huva hamareb purizallja Jaztropeski Uram [Harangláb KK; Ks 96 Szarka Zsigmond lev.]. 1722: En már purizalom ... eő Ng(ana)k küldendő Memorialisomat [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból]. 1755: cancellista Csato uram eo kgime midőn az Vidrácz szegi és ujj falvi inquisitoria relatoriát purizálta az alatt költött el 1 veder 2 ejtel^a [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám. — *Ti. bort]. 1774: ezt ... onqat tudom, hogy az Provisornak irásából láttam, melyet én purizáltam [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka (31) rk kántor vall.]. 1782: Írták ... az Instantiát Bartok Ferencznél, a' minutát ő maga csinálta, és a Fia purizálta [Torockó; Thor. XX/4 Andreas Vermes (55) jb vall.]. 1810: Junius Holnapja 28kán kezdettünk a' Munka^a Impurumához ... A purizálásra itten purizálván árkussáért (mind a' boldog időbe véve:) jönné 25 Rf és 40 xr [Szentbenedek AF; DobLev. IV/930. — *Ti. a birtokösszeírás]. 1828: Jánosi Gergely 102 Paginát purizalt [Dés; DLt 87/1829].

purizálás (át)másolás, tisztázás; transcriere pe curat; abschreiben. 1722: a Conscriptor Vrak ... immár azt p(rac)-tendallyak hogi egy helyett denominallyok: az holot is lehessen egy holnapu Subsistentiajok a purizálásra [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. 1743: Nagy Ferencz és Mihálcz Elek Cancellista Uraimék Conscriptoria ide érkezén 6ta January 743 Continuáltak Conscriptiojokot usque ad 22 ejusdem napjára erogalodott úgy mint 16 napra Metr. 16 Innen Dedradra mentekben utyokra Metr. 3 Is-

még Viszsa jöven purizalasra 9na February tartott az munkának végbe vitele usque ad 13 Marty 1743 [Szászkerd K; LLt]. 1753: Tekintetes Janko Ferentz Ur(am) Fassiojának purizálásában két rendbeli Literale Instrumentumról tétetett emlékezet [Zágon Hsz; Told. 37/49]. 1828: a Protocollo-moknak nem Purizálásáért a vice Notariusságból amovealtatott [Dés; DLt 87/1829]. 1830: Procurator Szilágyi József Urnak a Spoliumos perbe facti speciesek purizálásáért 4 Rfr. 35 xr [Hosszúasó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

purizálhat (át)másolhat, tisztázhat; a putea transcrie pe curat; abschreiben können. 1735: Az Excellentiad Statusának leírásához eddig nem foghattam gyakor impedimentum miatt, már mentől homorebb lehet leírom s kiküldöm Excellentiadnak hogy ha Excellentiad adjicinali fog azutan purizalhassam [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

purizáltat (át)másoltat, tisztáztat; a pune pe cineva să transcrie pe curat; abschreiben lassen. 1784: Rosnyai Ur ... monda ... én az impurumat el viszem és a 100 Ft vinculumat belé teszem és purizáltatván az Urak(na)k ad subscribendum el küldöm, melyet soha nem tselekedett ... soha purumat nem subscribáltak nem is lattak [Msz; MbK XI. 71].

purperica malomkögzszaly; pírpariřa; Mühleisen, Kreuzeisen. 1818: Dán Olár panaszsza fel vétetik Petru Balog ellen, az Malmából el veszett purperitza keresetében, és az malomkö el hasításából háromlott kárra meg fordítása keresetéb(en), melyért egyszer Törvénye volt az Falu szekin ... elsőbben ki rendeltettek a' székbeli Falu Biro Juon Grétsa, Dán Dobra Stéfán Muntyán Dantsu Sztóján és Mitu Cserna, ákik elsőbben szemben állitván Petru Bologgal az Kalátsos aszszont Anká Sztutonyát ... akiis le tett hite után szemében (így!), hogy Nováts nevű Faluban mikor egy Malét csinált akkor mondotta, hogy az panaszo malmát el rontotta mikor a' purporizát el lopta [Petrilla H; JHb 36 Prot. 17].

Vö. a *perpence* címszóval.

purpián bíborszövet; purpurá, porfirá; Purpurtuch. 1519: Item Choha de panno purpian grisei coloris ornatu cum camuca [Vh; MNy XXXI, 125]. 1531: iterum purpian ulnas VIII pro tunica [Vh; DomH 112]. 1620: Egy Vegh Purpialut f 1.50 [KvLt II/69 VecTr 5].

purpuris ? bíborszínű; purpurium; purpurfarbig. 1837: Egy öntöző pléh kártya Egy purpuris edény [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

purum 1. (át)másolt/letisztázott példány; exemplar transcrips (pe curat); abgeschrieben Exemplar. 1628: Ez Jnuentariumot, miuel hogy az Jstenben el nyugot Junck Andras vram, purumba(n) ki ne(m) adta volt, ha ne(m) sok leuelej kezdőct fel találúa(n) az Originat. Abbol de verbo, ad verbum megh irtuk, és pecziatwnkkel s kezwnk Jrasualis megh Ereossitue(n), in Anno et Die 1628. 18. Marty ki adtuk Werner Georgy vramnak pro futura Cautela [Kv; RDL I. 96c]. 1677: En Somliay Bornemisza Sámuel ... ez Urbariumot Irtam meg ... Kglđ Uram Irassa puromban [Kraszna; Ks 83]. 1789: Ezen Spiritusok után az Purumba

kell iratodni az Acetumok(na)k, melyeket a' 7dik Levél után lehet meg tanálni [Mv; ConscrAp. 52]. 1798: A' Conscriptionak Impurumáért és három exemplarokban ki iratatott Purumáért 40 Arcusokban Hf 22 Dr 24 [M.igen AF; DobLev. IV/800]. 1806: A Papiros árra fel vevén a Purumat az Impurummal edgyütt 70. Arkus Ennek Arkusát felvéve a xris 2 tészen Rfl. 20 xr. 20 [Mv; Ks 92]. 1817: (A testimoniumot) hogy el nem küldöttem a volt az oka, hogy én azon dolgot a T. Authenticator Uraknak Szorol Szora, valamint volt fel adtam és az impurumba előttem felis írták, talám a purumból sem hágyták ki úgy vélem, ennél fogva azt gondoltam hogy az elégséges leszen [Szászssombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

2. *diákny* próbairat; lucrare de próbá; Probeschrift. 1870 k./1914: Purum: a vizsgákra benyújtott, s a közönség közszemléjére kitett u.n. próbairatok [MvÉrt. 37].

purunkuj kisgyermek; prunc; kleines Kind. 1838–1845: Purkuj, purunkuj ... 1. kis gyermek [MNyTK 107. 32].

puska 1. pusca; Gewehr. 1443: quadraginta puscas etiam laborari ... faciatis [Ub V, 117 Hunyadi János fegyverrendelése a brassói tanácshoz]. 1571: Myert penig az haromzek az ket olah orzag zelién vagion es gyakran teoreokek ... miat rablas esset, vadnak keozteottek magok oltalmara epitett ereos Casteliok es Cynteremek kyket nagy keolchegekkkel puskakal zakalosokal porral goliobizsal valamennyire meg ereositettek volt [SzO II, 331 a székiesség panasza az egy-hez]. 1602: Vgi uagio(n) hogy vitt volt egy puskat palastot oda az hazhoz azt ne(m) tagado(m) [UstZ 16/70]. 1626: lattam hogj az Beldj wra(m) molnara az Mezes Mihalj haza felel az uton al uala igen zidkozodik uala, az Tiztartot az Mezes Leorincz kapuianal talalam az puskat fel tekere, es az uizen altal mene [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1652: Az belső regi oh kapu ... vagyon 2. vizhordokart .i. furatos lapat. hat darda. Item ket agasra szegezett fogas, kire Drabantok Puskajokat aggattyák [Görgény MT; Törzs]. 1677: A' kiknek pedig arra valo értekek nincsen hogy lovat tarthassanak, az olyan emberek, szablyát, puskát, és jo gyalog embernek valo fegyvert tartsanak. A'kik pedig az olyyak között azt meg nem tartanak, elsőben két forinttal, másodsor négygyel, harmadszor hat forinttal büntetődnek-meg | Oláhság puskával, tegezzel, kardal, pallossal, csákánnyal, dárdával, és egyeb fegyvereckel jární ne mérészellyen [AC 226, 234]. 1728: En jollehet akkoris makkos Pásztor voltam mikor a Sertéseket tavaly meg lödözék, de nevezett Szerint kik lötték meg én azt nem tudom ... hanem csak hallám hogy ropog a puska [Hidvég Hsz; Mk I Nic. Mihály (71) jv vall.]. 1751: Az Egy hazi rendek(nek) ha nem Possessionáta Nobilitásból lesznek Puskajok el vetessék; hasonlóképpen Valamint Puska Kopokkal valo Persecutioja az Vadoknak ezektől el tiltatik, ugy Hálo Tör, és egyebb akármínmű Instrumentumokkalis Vadat ejteni, fogni, szabad nem leszen, ki vevén itten annyiban a' Fiscale, és más Dnus Terrestris Dominiumához tartozó Privilegiatus Puskásokat annyiban, hogy azok Puskát szabadon tarthassanak, de az Dominiumok szűségére (!) a' Vadazottol mindazonáltal tiltva legyenek [TLev. 11/1 egy-i végzés]. 1772: Vasárnap reggel elégszer láttam ki mentenek puskával a Mezőre ... Balog András Denes András a Fazakas Farkas István [Dés; DLt 321. 64a Mich. Szavai (48) ns vall.]. 1782: rea mentek vala puskával, kardal ... hogy teten verik

[Szörce Hsz; HSzjP Donat Györmé Tompa Kata (60) ns vall.]. 1835: A Puskámat ... melynek járása olyan is, hogy Száz két csőű fegyver közül párját nem lehet találni ... által adom a Tekintetes Urnak [F.tők SzD; BetLt 4 Szilágyi Sámuel lev.].

Vö. a *flinta-, jancsár-, korompáki-, mordály-, mündér-, muskotály-, pár-, pulhák-, tersényi- és tölcserpuska* címszóval.

Szk: A. ~ból lő. 1598: az l(na)k ... azon Juralnj kell, hogy eo zanzandekkel az Ara az puskabol nem leott, kin ha Jural absolualtatik így az A keresetiteol [Kv; Tjk V/1. 234] * *~ra kap.* 1797: Tudom hogy Imreh Daniel fegyveresen jött volt fel a' Málnási Rétre ... Költze Josef és Sigmond eleibe állának a' Marhájak(na)k meg fordítottá Hazá felé Imreh Daniel Puskára kapa hozzák lövöldöze [Oltszem Hsz; Mk II. 8. 260 Zaláni Lászlóné Költze Maria (30) vall.] * *~ra kel.* 1710: Sokszor puskára is költünk a német executórokkal, mert én sem hadtam könnyen magamot, s oltalmaztam, amennyire lehetett, a szegénységet, az executórok is vénév eszekben, hogy én benne laktam a várakban s nem voltam künn a kurucokkal, nem annyira bátorokodtanak ellenem [CsH 396] * *~t fog vkihez/vkire.* 1585: Afra Istvan Coloswary ... vallia ... az veresbely drabant oztan puskat fogot hozzajok de nem volt kanottia, sem por nem volt az serpenieoben [Kv; Tjk IV/1. 486b]. 1630: Marton Deak puskat fogot vala Erszenies Peterhez s mondja vala hogj meny be Peter Ura(m) mert ha mit nem gondolnek rossz jarnal s több effele szokat szoltak [Mv; MvLt 290. 218b]. 1656: egyszer ki uerte eökeöt hazabol puskat fogua(n) hozzajok [Kv; CartTr II. 902-3 Georg. Vizi (40) vall.]. 1745: az A ... keziben lévő puskáját hozzája fogta [Torda; TjKT II. 63]. 1752: a' mikor ... Tisztarto Boer Sámuel Vram Puskát fogott vala Antal Mihály Bátyámra itt az tulsó Mezőben azért hogy az Ugarra kieresztett vala s meg nem engedte hogy bé hajtya (!) az ökreit ... de miis Attyafiakul fel támadván Bátyám mellett semmire nem mehete ö Kglme [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29] * *~t ölt.* 1784: tudom ... Toma Péter, Dobosi Györgj, Baksai Sigmond Vramék ... ezért mentek hogy az Solymosi Fiak mellet insurgállya(na)k és hogy fegyvert forgattak puskat öltöttek láttam szememmel [Mv; SLt 16. MV. 13 Zilahi Jánosné Bodo Borbára (60) vall.] * *~t ragad vkire.* 1818: Ifjabb Hegyesi Elek az ajtókat bészarta, pénzt kért, és hogy adni nem akart, Puskát, pistolyt ragadott réája, tejet, tejfel, etzetet valamit tsak elől hátul kaphatott mind a Nagy Annýára öntözgette [Vajdasztván MT; Tlt Praes. ir. 321 Budai István viceispán kezével] * *~t ránt vkihez/vkire.* 1645: Puskát ranta hozzá, de nem süle el [Szentjakab SzD; Told. 27]. 1660: Puskát ránta hozzá rea ránta az keövet hogy megh leöje, melyre mas ember egy kép nyellal hozzá wte hogy láta hogy megh akarja leöni [Kv; Tjk X/3. 317-8]. 1731: ammi nagjubb puskatis rántott hozzájok [Dés; Jk]. 1749: Adamosi Mihály Uram ... azz nekem rugaszkodék, egjet jót vága réám egy korbátsal, en meg futamodám előte s utánam rugaszkodék Puskát ranta réám, s monda ne fuss [Kóród KK; Ks 15. LXXVIII. 17]. 1752: puskát rántván eö kegyelmire meg akará löni golyobissal [Szgy; HSzjP Stephanus Kús (78) vall.] * *~t süit vkihez/vkire.* 1590: hogy reaiok swte az puskat feiek felibe(n) az mi hazunko(n) egy sendely be esett vala [Szu; UszT]. 1797: Imre Daniel ... tizszer tizenketzer a' puskáját hozzá sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem, mert ha le nem üttem volna ezer Lelke lett volna még is meg kellett volna

halni [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 Mihály István (29) vall.] * *~t tart vkire.* 1590: Hallam hogy ala jeowen vala az keresztely mo(n)da Pribeek az tornaczjbul bestie lelek kwruak, kwruak vattok Nem keresztienek az pwskat reank tartia vala, zaszlos bestie lelek kwruaknakis mo(n)d vala. az azzony nepek fektekbe(n) ldestowa riadozanak [Szu; UszT] * *~val (hozzá)lő.* 1580: senky kertek es Mayorok keozt puskawal ne leoye(n) se ot ne laryon puskawal [Kv; TanJk V/3. 220b]. 1646: az iozagra ... kwldöt vala Apor Lazar, hogy el hannjok^a Barrabas Georgy nem engette vala megh egy puskaval hozzok is leot vala etzer [Kvh; HSzjP Zazlanos de Kantafalva (30) lib. vall. — ^aA kertet]. 1779: Igaz, hogy az Exponenshez Midőn Legényét Ökreivel erőszakosan el fogták volna, meg támodván Keczeris Puskával hozzá lűttek ? [Dob.; WassLt vk] * *felhúzott ~.* 1776: kik mentenek hatalmasul fegyverekkel Flintákkal, Pisztolýakkal az ö Nsga rendelt embereire ? kik húzták fel fegyvereket, s azok(na)k Sárkányát az ö Nsga Udvarl Tisztyeire, és embereire ? ... és kik akarták végre fel húzott Puskakkal meg löni ? [Marossztyörgy MT; Mk 36. 5/4 vk] * *felporozott ~.* 1702: ki vont meztelen Fegyverrel, és fel porozot puskaval ream rohanvan illetlenül hozzam Csapkodván meztelen fegyverrel, hanyatta seggétetven földre ejtet, hasamra ült, tépét, szagattot, harapdosot, körmölt veremet kiontotta, illetlen szitkok(na)k nemivel szidalmazot [Dés; Jk 324a] * *feltekert ~.* 1635: Melj valaz tetelt ertve(n) az Inhibitióra ne(m) ceszalank hane(m) vgjan Continualni akarjuk vala Executionkat de ... Georeogh Janos Felfalui ... Euaginato gladio az kapu eleöt eleönkben alua(n) Repellala ... latua(n) hogy fel tekert puskakkal lanciaikkal fegyueres kezzel sokan drabantok keresztwl allottak ... ez ahon illie(n) hatalmas repulsiora megh kelle allanunk [Szászrégen; VLT 17/1603]. 1745: Csimponjer Dávid ... ki jöt az utzára fel tekert puskával ... kérték hogy ne bolondoskodgék tegye le a puskát [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.] * *kilövi a ~t.* 1637: mikor Nancsi Istua(n) ki leöue az puskat, latam hogy megh jajdul a Boros Istva(n) s monda hogj jól el ueztel gonoz ember [Mv; MvLt 291. 94a] * *kisüti a ~t.* 1631: Latta(m) azt enis hogj erőssen niargal vala az az Csiszar Miklos fia, megh az kalmazok keözeött ki süte az puskát [Mv; MvLt 290. 51] * *töltött ~.* 1732: Nemes Iako Házára sötét este Cir(citer) 9 orakor potentia mediante töltött puskával reáment [Dés; Jk].

B. ~acélja. 1629: hoza hagitek s az puskaia Aczelyat talalam [Kv; Tjk VII/3. 63] * *~fogatekja.* 1714: Egj Puska fogatekja lefuggó Csúje agiatlan fl. Hung. 25 [AH 26] * *~sutura.* 1759: a' Mehes Kertnel lévő hazunkhoz jöve Borgai Pipa György nevű ember és egy kevés Viaszsza kért azért, hogy ... a' Puskájának sutuja vagy feneke ki szakadván abrazattyába nagyon meg rontotta, és a' viaszszal annak Vérit akarja meg állítani [F.(szász)újfalú BN; BK. Dán Virtoloma vall.] * *~vége.* 1717: Azonkívül az pater Franciscanusok atyám uraimék lovászát, vagyis kocsisát úgy meg döfölte az puska végivel, hogy egyiknek az oldala csontja be is romlott volt, hogy az várbeli borbély gyógyította meg [Taploca Cs; SándorO 242]. 1735: hogy vertik volna vagy Puska végivel döfölték volna nem látam [Szentegyed SzD; WassLt Moldovan Juon (60) zs vall.]. 1763: Kókosi Györfi Páll ... társaival ... Puskával és puska végiben lévő Pagnettal öknélkül agredialtak [Bikfva Hsz; HSzjP]. 1769: ezen szoval monda az ház közepin, vár meg láncz Teremtette mert ezért el nem kerülöd a puskám végét [Bogártelke K; FiscLt XXII. X/35] * *acélos ~.* 1594:

Algju ala valo oregh vas derek zegh No. 1. Aczelos Puska chjontos agiw vagion No 1 [Somlyó Sz; MNy LXI, 110]. 1614: egj acelos puska [Kv; RDL I. 96a]. 1629: uagion tizen ket eoregh Aczelos puska [Szentdemeter U; LLt]. 1647: Varadi Istvannal az Hadnaginal egj öreg Aczelos puska [Marosillye H; Vlt 55/5415] * *ágy nélkül való* ~. 1594: Ratio Instrumentorum bellicorum. Restal az varban Mindenesteöl zakalos No. 96 ... Az kapw kezdőöt ualo hazban vagion Puska No. 3. Vagion agi nelkeöl ualo Puskais No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 15–6] * *aranyos* ~. 1629: Egy nagy temerdek Aranyas puska aestim: tt. f. 6 [Kv; RDL I. 132] * *burkus* ~. 1785: Harom nagy Burgus puska kettő panganeiteival [Borosbenedek AF; SLev.] * *csontos agyú* ~. 1637/1639: Egj szep mereo csontos agyú puska kocsiában ualo Aczelos es Gemes, aestimaltuk ... f. 8 [Kv; RDL I. 111] * *dupla csövű* ~. 1827: Dupla tsőű puska [DLt 1156 kv-i nyomt. kl] * *fekete* ~. 1653: A székelyeknek Báthori a császár puskáit — kit akkor fekete puskáknak hívnak vala mind oda közikbe osztá, és igen szép hadat építte belöllek [ETA I, 44 Nsz] * *gyalog* ~ → *vízi* ~ * *hosszú* ~. 1595: Senky hoszu puskaikat s egieb fegyveretis el ne Aggia ... Akit penigh megh tapasztalhat Biro vram eo kgme hogy puskaikat el adta vagy Aky vehetne, s Nem akar venny, tehát eo kgme minden engedelmennelkwl tiz forinttal bwntesse [Kv; TanJk I/1. 250]. 1665: A hosszú puskáimat, kérem, válogattassa meg Kegyelmed ahoz értő emberrel; Gergely nem tudja válogatni [TML III, 444 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1674: Mikoron uolnank ... az Mate Pap ura(m) hazanal ... Edgy hoszu puskat ... kezehez uőn kis-sebik Kedei Istvan akkor mingiart [M.zsáköd U; Told. 21]. 1710: Eképen elrendelvén a basa a hadakat és edictumot adván ki, hogy mindnyájan a lovok fejéhez lehajoljanak s úgy menjenek sebesen az ellenségre, trombitát fütata és legelől megyen vala; hátra tekintvén pedig, hogy látná, hogy a török szaracsiák, akik hosszú puskákat szoktanak viselni, puskájokat készítenék, megriasztja őket [CsH 53] * *hosszú csövű* ~. 1785: Az Hoszszu csőjű Puska igazítatlan [Nsz; Tsb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.] * *kalap nélküli való sárkányú* ~. 1824: Egy vasas agyú Panganét Csőjű alkalmas Szerszámu Kalap nélküli való Sárkányú Puska [Fugad AF; HG Mara lev.] * *kanótos* ~. 1605: Az Bastiakon szakalosok mindenestül vagion Numero 4 ... Az kapuban, kanotos puska numero 6 [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej. inv.]. 1637: Kanotos puska Jelen n 39 [Ebesfva; Utl] * *kapszlis* ~. 1843: a' kapszlis puskát ... az után egy aluvo ember nyakából vette-ki [Bágyon TA; KLev.]. 1846: Egy Kapszlis hoszu puska [Szászkerd K; LLt] * *kartácsos* ~. 1822: Egy nagy (!) Kortatos Puska [CsS] * *kerekes* ~. 1700: Régi hoszszu Kerekes Puska 9 [Ebesfva; Utl] * *kétágú* ~. 1802: Két két águ régi modi puska [Ne; DobLev. IV/858. 71] * *kétcsövű* ~. 1808: A' két tsőjű Puskának Uj vészsző Sas kőrrömmel együtt két águval Rfr. 1 xr. 15 [Kv; TKhf puska-műv. számla]. 1849: A molnár fia Lovával nyargaltak utána a két Csőjű puskával hogy fogják vagy löjjék meg [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Márton (57) vall.] | Egy két csőű puska [Dés; DLt] * *kézi* ~. 1662: a kapitány lova hátán mindenfelé nyargalódván és a töréseken való népet is mind együtt, s mind másutt az több bástyákról ezennel érkező segítséggel biztatván, ezeket is a Bethlen-és Csonkakapu felett való kevés nép maradékjával mind álgyükből s mind kézi puskákból váltig meglövdözteté [SKr 607] * *lázárino (csövű)* ~. 1835: Egy török Flinta — Egy kapszlis lazarinó Csőű hoszszu puska [F.zsuk K; SLt

Vegyes perir.]. 1837: Egy madarászó Lázárino Puska [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * *német* ~. 1743: egy Viseltes Német Veres czafrag puska takarostol Sujtással hánták meg [O.fenes K; JHbK XXIX/28] * *pagnétos* ~. 1796: meg döfé a pognetos puskával Kis Pál Uram Kosa Danielt noha ő semmit nem vetett [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Radully Virág (29) col. vall.] * *por nélkül süllő* ~. 1667: Pornékül süllő puska ... nro. 1 [Fog.; UF II, 338] * *pulhák-forma* ~. 1652: Vagyon ezen Palotában Pulhak forma puska N. 35 [Görgény MT; Törzs] * *rövid* ~. 1626: az utan csak hamar oda iuta az Beldj vra(m) tizartaia, az en kapu(m)hoz tarogattia uala egj reouid puskauál Boczkor Janost, azt mongia uala hogj azt tuttam hogy ezes Ember voltal de ne(m) bolond Ember voltal [Szentgyörgy Cs; BLt 3] * *sárkány nélküli való* ~. 1815: Egy Sárkány nélküli való Puska [LLt Csáky-per 20. L. 14] * *serétes* ~. 1673: Egj sletes puska [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy. Bethlen István inv.]. 1684: Egy sretes Puska [Ebesfva; Utl]. 1710 k.: majd harmincnégy vagy még több esztendő koromban kezdettem sretes puskával állani az erdőben, és egy stuc vagy tersényi puskám is volt mellette gyakrabban, nem is igen hibáztam hatvan esztendő koromig, noha csak karról lövdödztem [BÖN. 502]. 1736: Az flintának abban az időben híre sem vala; vala ugyan az nagy uraknál, de nem olyanforma agyú, mint az mostani flinta, hanem másféle csufos, azt serétes puskának hitták [MetTr 371] * *szakállas* ~. 1679: Szakallas puskához valo vas golyobis nro 176 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi Janos inv. 43] * *székely* ~. 1647: Ket ros sz Szekely puska No. 2 [Drassó AF; BK 48/16] * *tersényi forma* ~. 1652: Azon forma aranyos vasu csontal czifrázot agyú Tersényi forma Puska [Görgény MT; Törzs] * *török* ~. 1823: Egy ezüst kápau Török Puska [BK Inv.] * *vízi* ~. 1852: egy gyalog vízi puska [Görgényszimre MT; Born. F. VIIIb Br. Bornemisza cs. lelt.].

Sz. 1762: Udvaráról lyukat tartot ki a Határba a Malaczaianak és anyira tanultak a Malaczi a határba hogy ha valaki meg tanálna riasztani egy szaladnak mint ha Puskából lőnék ki [Peselnek Hsz; HSzJP Stephanus Márton (65) jb vall.]. 1828: álló 11. Oráig Szakadatlan mintha Puskából lőtték volna ki oly Sebesen ment" [Geges MT; CsS. — "A sáskahad].

2. puskatus; patul pustii; Gewehrkolben. 1699: az J ... azt vetette a' szememre: tudode te hogy hamis hitűnek mondottal te engemet úgy döfött meg a' puskájával [Dés; Jk 295b]. 1711: eő kglmit Gegő Peter verte döfölte az puskával [Born. XXXIX. 50 Borsovaj] Thamas Miklos (58) pp vall. — "Cs]. 1714: engem meg foga(na)k puskával is meg akar(ana)k vala döfölni [Náznánfva MT; Berz. 13. II/33]. 1735: hogy üteket döfölték volna Puskával nem latam, hanem halatam hogy Pakulár Juon Menyee mutata volna a döfölés(ne)k helyit is hol meg üte (Szentegedy SzD; WassLt Ferencz Janos (93) jb vall.). 1748: midőn a' szőlő(ne)k gazdája étzaká(na)k idején reájok akadott, és az lt kezib(en) lévő puskájával elsőben meg döfvén meg ragadta volna, akkoris az l. semmikeppen magát nem submittálta, hanem halálosképpen a' Gazda ellen tusakodott, kiáltván töb Társai(na)k hogy üssék főben fejse fokkal a' gazdát [BSz; JHb LXVII/3. 198]. 1765: a Commissarius ... engem Mártha Pétert nem tsak meg akart a puskájával döfödni, hanem fenyegetett is hogy által lö [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163]. 1767: egy meg döflök evel a puskával ... úgy megdöflök hogy mindgyárt meg halsz [Majos MT; Told. 26/5].

3. puskás szolga/katona; puscaş, soldat inarmat cu puscă; Soldat mit Gewehr. 1660: Kegyelmed az fejedelemnek és több várbeli főrendeknek cathgorice mondja meg és protestáljon arról, hogy ezentúl több puska fog lenni körültek, melyről ezentúl tesztek is dispositiókat, csak Kegyelmed és az követek visszatérését várom [TML I, 584 Kemény János Teleki Mihályhoz és Bethlen Gergelyhez].

4. diákny tiltott segédeszköz; fiúicá; Spickzettel. 1870 k./1914: Puska: minden tiltott, de titokban használt kiségitő eszköz neve, melyekkel ... a kérdező tanárt ki játszani, becsapni igyekeztek [MvÉrt. 37].

puskaacél puskatus; patul puştii; Gewehrkolben. 1714: Bajomi Uram ... Nyisztor Miklóst ... meg verette üszögökkel Buzdugányokkal puska aczelokkal döfölte, az Tűzben Taszigáltatta, magam is lattam az Ispánál nyers bőrből takargatva, olyan nyomorék volt hogy senki nem itelte hogy meg ellyen [Berekszó H; Szer. Kanizsa Sztán (40) jv vall.].

puskaágy puskaágyazat (a puska azon része, mely az alkatrészeket egybefoglalja s a rendeltetésnek megfelelő helyzetben tartja); patul unei arme; Gewehrteil, der die Bestandteile zusammenhält. Szk: ~fűró. 1741: Ket puska ágy furu [Kv; TL 90] * ~ vakaró kés. 1741: Egy Puska ágy Vakaro kés [Kv; TL 90].

puskabűtű puskatus; patul puştii; Gewehrkolben. 1849: Cseh Joseff Urat pedig a mint nékem beszéltek kivívén ide a Határa és ... útni szurni s ujból gyilkolni kezdették mind puska bűtűvel, Lántsával, mindennel [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

puskacsínáló puskaműves; armurier; Gewehrmachermeister. 1795: Puska tsínálonak fegyver igazítás 10/48 [Wlt Cserei Heléna jk 71a]. 1811: Volt egy pár rezes pistaly melynek fele Régenbe a Puska tsínálonál igazítás véget Léven ... el Adatott 15 Rfr [Görgény MT; Born. XXXIX. 43]. 1823: 'A Puska csinálónál a' Pintze torka bé fedesére 1000 Praestyla [Déva; Ks 106. 158. 1]. 1833: Egy szegény Puska tsínáló világtalannak [Kv; KovCLEv.].

puskacső teava puştii; Gewehrlauf. 1741: Puska cső egyben vetéshez való foglaló [Kv; TL 90]. 1756: Meg égett puska Tső, atzélyával, és végire való Réz Táblájával egjütt [Nagyrapólt H; JHb XXXV/35. 22]. 1760: Testvéremtől ... hallottam ... hogy tölle egy Puska tsőt vett volna ell [Aranykút K; Ks 92]. 1774: Aszalos Jonas az Puskatsőt vgj ki hajtja közinkben hogy majd agjon hajított velle [Ikland MT; Berz. 12. 92/155]. 1802: Kilentz Flinták, melyek közzül egynek nintszen szerszáma ... Egy puska tső minden szerszám nélkül [Ne; DobLEV. IV/858. 7b].

Szk: korompaki ~. 1673: Korompaki puska cső ... nro. 11 [Fog; UF II, 538] * mundur ~. 1760: Negj Mundur Puska tső [Mv; TGsz].

puskadőfés puskaéggel való szűrés; impungere cu teava puştii; Stoß mit Gewehrkolben. 1766: látam ... ifju Szekelly Janost az Agyban, kinekis a' Fel Ortzaja és szeme olyan vala mint a Fekete szén Nekülömben (!) a' S.V. Farán láztatt a puska Dőfésis egy szóval azt elmondhatom hogy meg volt rontva úgy hogy nemis vala reménség felölle hogy meg ellyen [Bfr 104/2 Gaspar Sido (43) ns vall.].

puskafa tésztakészítő eszköz; instrument folosit la preparatul/făcutul prăjiturii; Gerät zum Teigbereiten. 1761: Tészának valo puskafa nyelével Nro 1 [Vessző NK; JHb XXIII/31. 26].

puskaforma puskaakészítő eszköz; unealtă folosită la făcutul puştilor/armelor (de foc); Gerät zum Gewehrmaschinen. 1633: az el mult sombato(n) jóué hozza(m) az Varadi Miklos vra(m) szolgálja Janos Deak, azon kéozbe(n) jóué oda Szabo Jacobneis jsmet jóué oda az Szabo Jacob szolgálja es en teöllem az ura szouauai egi puska format ker uala, akkor monda Szabo Jacobne hogi az az legeni most csak az en itt letemet kemli [Mv; MvLt 290. 128b]. 1647: Az falba egy festett Almarium kolczos zááros. Az Almariumban vagion egy beor taskaban puska forma no. 7 [Királyfva KK; BK 48/16]. 1656: Egy zöld Festekes zaros fias Asztal kolczostul, zauarostol, Az asztal fiaban egy darab ruhaba(n) kötve, valami keues Crispan, Timső, búdős keő, egy Puska forma, egy el tört rez Arany mertek [Doboka; Mk Inv. 5] | vagyon az lakatosnak egy mivelő asztala, melljen vagyon várhoz valo miszerszám ... kett cöregh vas sutu kolczaival edgyüth ... Eöt nito vas. Puska formához valo furu nro. 6 [Fog; UF II, 96].

puskagolyóbis puskagolyó; glont; Gewehrkuigel. 1598: Mondro Jacobne Cathalin Azzonj ... vallia ... hallotta(m) Zilagi Istwannak zaiabol hogy mongia vala talalok egi puska goliobist az bestie kurwafianak [Kv; Tjk V/1. 218].

puskakerülő kb. fegyveres szolgálat alól magát kivonó; care se sustrage de la serviciul militar; dem Militärdienst ausweichend. 1834: kiáltotta, hogy Szóts Urunk apja-anyja Czigányok voltak, és az apja az akasztófán holt meg; maga pedig puskakerülő székelý legyen [KLEV.].

puskakisütés puskaölvés; impuscătură; Flintenschuß. 1710 k.: Teleki, úr, főember, szász, minden futott a bástyákra, de nem ágyúval, sem kimenő haddal semmit sem segítettek csak egy puskaölvéssel is [BÖN. 765].

puskakova kvarc/tűzkő; cremene (folosítá la flintă); Feuerstein. 1754: egi Satsko puska kovát négy vagj öt kupas on száju tiszafa Csobolyot vétett (!) ki ... azon Ládából [Vajdasztiván MT; TGsz 33]. 1785: Puska kovákért dr. 6 [Kóród K; Ks 21. XV. 19]. 1795: Postara es Puska kova — 34 [Wlt Cserei Heléna jk 73b].

puskakötő puskaszlj; curea de puşcă; Gewehriemen. 1829: Zöld Puska kötő ... Singit 48 xron adva, téssen 7 Rf 36 xr Fekete Puska kötő ... Singe 30 xron adodván téssen 1 Rf [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

puskakulcs cheie de puşcă; Gewehrschlüssel. 1700: Régi hoszszu Kerekes Puska 9 ... Puska kolcs nő 1 [Ebesfva; Ut]. 1710: Egi par ezüstb(en) foglalt vadkettse szarv puska por palatzk ezüst lántzan rajta fűgve egi puska kolts [Told. 19]. 1736: Nem vala akkor annyi nyakban vető kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódingot viselt ... Az lódingnak egyik felin rendszerént volt az puskaölcs aczélból megzománczozva, az az lóding alatt réz karikához vagy ezüst karikához volt sinórral vagy szlj-al varva [MetTr 370–1].

Szk: *kerekes* ~. 1759: szállítottson el ... Egy kerekes puská kotsot ... Egy kis puská por hordozo kerek palatzkotskát [Sárd AF; TSb 51].

puskál puskával lő; a pusca, a trage cu pusca; mit Gewehr schießen. 1705: Délután pedig érkezének a rákok, kikkel egy Pivoda nevű alias Stephan nevű kapitány volt, kik is voltak Vizaknára, és Vizaknán túl találának valami kurucokra. Amozok kérdvén ezektől, micsoda emberek, a rákok magokat kurucoknak mondván, bévártak és egyszersmind csak puskálni kezdvén, a hadnagyokat előbbben is meglúvén többekkel együtt, kettőt bennük elevezen elhozának [WIN I, 510].

puskálövés 1. *impuscatűră; Flintenschuß.* 1573: Santha Menhartt, Zekely Jlyes Jobbagya Mas Newel Marthon ... Benedek deak, Almady Chaspar Jobagya, ... Erdeo Balyntt, Almady Balyntthne Jobbagia Megy Eskwen Ezt wallak, hogy Almady Andras Eyel Mentt oda Symonthelkere^a és ugy Mentt az Philep Ghereb hazara, Mas Newel deak, ott zolgastwl lewen, Egy zolgaya Sebesitette Megy az Azzontt, az pwska Leowessys, Leon az Almady Andras, Zolgayatwl de feyerwary Ambrws ott nem wala sem zolgaya, eo neky Egy zowatt sem hallottak sem Jobbagya ot nem wollt [RLt O. 5. — *BN]. 1595: In Anno Do(mi)ni 1595 Gertia Zenteleó Bodogh Aszonj nap előtt valo zerdan virradologh, ejel, az Alperesek Zanth zandekkal p(ro)pria potentia median(te) Jeótték egy hazamra ... Az haznak ajtaiath mordaly púskaual altal leótték, veghre fejzejekkel be úagtak vgy Anyra hogy az púska leóúesnek myatta az goliobis egy ladajaban az Jobbagio(m)nak altal menth [UszT 10/99]. 1653: A lábán azért egy puskálövés esett, de nem haláloson, mert meggyógyult — urunk ő nagysága küldött volt egy borbélyt bé nékie [ETA I, 156 NSz]. 1681: púska lővis esek az tolvajoktól vagi talpasoktól [Sziget Mm; KaLt Tatar Ferenc (38) ns vall.]. 1710: Kucsuk basa a maga rendelt seregeivel mikor annyira érkezett volna a Kemény János hada felé^a, ahonnan a puskálövés könnyen elszólghatott, visszafordulván, egyet sem szóla, hanem ... nagy sebesen meggrugaszkodának és ... Kemény János sergeire rohanának [CsH 53. — *1662. jan. 22-én a nagyszőlősi csatában].

2. puskaropogás; detunătură (de armă), descărcătură; Gewehrkrach. 1573: Philep Ghereb zekely Jlyes Jobagy ... ezt walla, hogy Almady Andrast Senky nem Bantotta, Senky sem Mentt Reays ... Estwe kesen Jeott oda az falwra, es az Azzony Nepett verettette Sebesitetett benne az harangotiz Twggy hogy felen wertek az Tolway weoltestys hallotta, az pwska Leowestys hallotta, az Nylakkal walo Leowesthys Twgya [Simontelke BN; RLt O. 5]. 1595: Akkor az eyen kjaltast hallek kj mennék, a' púska leóúest hallam, latamis a' tüzet [UszT 10/104]. 1598: Kis Imreh ... vallia, hallottam az púska leówest [Kv; TJk V/1. 217]. 1634: Enis hallam az púska louest [Mv; MvLt 291. 29a]. 1640: En az varbol megiek uala ala hallek kjaltast iaygatast hamargatast ... latam hogy az Katonak ki niargalanak hallam hogy mondak leód, leód az esse lelek fiat, hallamis az ket púska leóuest [Szilágycseh; GyK. Anna Fazakas cons. prov. Steph. Fazakas (28) jb vall.]. 1651: Mikor ide köblös fele az falu vighire iutek hallek az faluba(n) púska louest eleb iöuek az faluba ismet mas louest Hallok [Doboka; RLt I Racz Peter (28) ns vall.].

puskálövésnyi 1. *mn kb.* akkora távolság, amennyire puskából el lehet löni; de o bătaie de pușcă, cît bate pușcă; wie eine Gewehrscußdistanz. 1826 k.: A Pataknak záporos ki áradása sokkal kíméletesebben halad a Balavásárig tartó hosszú folyamatjában mintsem vagy három púska lővésnyi kurtán meg szorított új árkába [Gyalakuta MT; GyL].

Szk: ~ *distancia.* 1759: Lehet s van is mintegy két jo púska Lővésnyi distántia [M.nagyszombor K; SL] * ~ *hossz.* 1694: Vagjon itt a' Sebes vízen, két bokor kovekre forgó, alól csapó malom; mellj ... elpusztulva(n) ... Bpatakiné Aszszon Eözuegisegeb(en), sok költséggel, s maga jobbaginak munkajok által, ujjolag erigálta: annak silipiet viz és belkerekeit nro 2: köveit par nro 2: heljre állította Viz foljtato heljeit meg ásatta, silipje felett valo Gáttját majd egy púska lovesni hosszára kötötte [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] * ~ *messzeség.* 1823–1830: Míg még a pusztákon volnék, egy tüneményről kíváncok emlékezetet tenni, mely is a délibába, és ez igen szép látás, mikor tiszta idő vagyon nyárban, kilenc órától fogva délután mintegy három óráig, azon teres pusztákon utazóknak úgy tetszik, mintha valami két puskálövésnyi messzeségre tenger volna, és ha vagynak az ember előtt helységek vagy akármiféle épületek, mintha azok egy ember térdnyi magosságáig mind vízben volnának, s amint az ember megyen feléje, mind előbb menni látszik, míg utoljára lassan-lassan vékonyodik, áer formára változik, s eltűnik, úgyis előbb is csak csupa áer volt [FogE 266].

II. fn 1. puskálövésnyi távolság; distanță de o bătaie de pușcă; Gewehrscußdistanz. 1769: az ország uttya ... 'a mostani hidon félyül mint egy két púska lővésnyivel ki tért, és 'a Hegy oldalának éppen töviben ment [Apahida K; JHbK XLII/24].

2. ~ig puskálövésnyi távolságra; la o bătaie de pușcă; in einer Gewehrscußdistanz. 1782: tsak egy közönséges púska Lővésnég voltunk tollek [Nyárádszlászló MT; Sár.].

3. ~leg puskálövésnyire; la o bătaie de pușcă, cît bate pușcă; wie eine Gewehrscußdistanz. 1766: megesmerem Ifju Székelly Jánost kivel volt Domokos Ferkő is, mondám néki Ötsém mert vásáros idő van s meg lőtok valakit, egy púska lővésnileg meg haladván a Fogadot utánám löve ... Domokos Ferkő [Szilágycseh; BfR 104/2 Gasp. Sido (43) vall.].

4. (*hosszú*) ~re (*hosszú*) puskálövésnyi távolságra; la o bătaie de pușcă; in einer Gewehrscußdistanz. 1662: Gróf Dorstenson generál is a vele való fejedelmekkel, generálokkal, fő-fő tisztviselőkkel, mintegy háromezer néppel mintegy fertály mérőföldnyire eleibe jött vala a fejedelmeknek, és midőn a kétfelől való seregek mintegy hosszú puskálövésnyire egymáshoz közelítének, mind a két felől való seregek megállítatának [SKr 267]. 1719: meg próbálék ugyan vagy két Port, de a Szemem világais majd el veszett, az embert Anyyra láttam a ki közel állatis mintha edgy púska Lővésnyire lett volna, abban hagjám, csak a N.Sinki Chyrurgus Curalt [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfváról]. 1766: a Bádoki Határ szélén a Tetőn az Eccla Erdejének Napkelet felol valo részin fenn a Tetőn lévő nagy Halomtól fogva fenn a Bértzen mindenütt ad orientem és végződött a Borsai Akasztófán innét lévő Halomtól még egy Púska lővésnyire innét a hol egy Ujj Halmotska erigáltatott [Doboka; DHn 13]. 1810: Ezen ... Szántó Földek ... a' Falu szélől circiter 12, 13 púska lővésnyire vagynak [uo.; KS 76 Conscr. 90].

puskamívesné puskakészítő felesége; nevastá de armurier; Frau des Gewehrmachermeisters. 1802: a Görög városban lakó Puska mivesnével beszélgettem [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

puskapalack puskaortartó; butelie/corn de praf de pușcă; Pulverbüchse. 1589: Harom puska palazk kettej horgas Bial chont ... Egy palazk gyutho pornak valo [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68]. 1604: Az kd puskapalazklyat Radnotra Paczolay Vramhoz kwldtem volt [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarmasagy Zsigmond lev.]. 1629: Egy hitua(n) puska palasztk tt f — d. 6 [Kv; RDL I. 132]. 1632: Beczybeől az minemw marhakat ... Kantha Mihaly hozott ... Pwska palazkot f 12 [KvLt II/69 VectTr]. 1694: Két Puska Palacz [Kv; Berz. 2. 29/76]. 1708/1755: Egy Begyén szarvból való puska palacz [Altörja Hsz; HSzjP]. 1767: a puska palatzk a Nyakáb(an) teli porral és Selétel [Majos MT; Told. 26/5].

Szk: csont ~. 1723: Két tsont puska palatzk szijastól, edjik ön bogláros [Koronka MT; Told. 29/2] * kerek ~. 1627: 4. Kerek puska palacztk tt f. 1 d. 33 [Kv; RDL I. 134]. 1737: egy nagy kerek puska palacz [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] * vadászó ~. 1668: Egy vadaszo puska palaczkomat el vőtte erővel [Szűv; Born. XXXIX. 5 Magus Márton (40) vall.].

puskapálca puskaavessző; vargá (de pușcă), vergeaua puștii; Ladestock. 1673: Egy puska palcz [Fog.; Ut].

puskapattanás puskadörrenés; detunătură (de armă), descărcătură; Gewehrkrach. 1599: Apahidy Borsos Gergely ... vallja: Ez napokban mikor Apahydan az Caspar vram lowat megh leottek, en akkoron se a puska pattanast nem hallottam, se az embert nem lattam kj leott, hanem latam azt hogy Vinche Caspar bezelle Sala Istwannal, de teoleokis tawul voltam amikorra onnat vizza Jeowe engemetis oda hit vala az lo latny, es enis lattam az sebes lowat [Kv; TJK VI/1. 319].

puskapor lőpor; praf de pușcă; Schießpulver. 1585: Az Ohwarban Tanachy akarattyabol az Kalastromba(n) chzynaltatta(m) be dezkaual az bolt haytas Eleyt az ket keő lab közőt az puska pornak tarazkoknak fyzette(m) az aczhynak Gergelnek d. 75 [Kv; Szám. 3/XXII. 74]. 1612: Egy puszká pornak valo palasztk ... Vette el ... Az Puska Pornak valo Palasztkot [Kv; PLPr I. 13. 1612–15]. 1620: Mind Algiu, Zakallos, es Puska Por a' Czayth hazba vagion Tonna No. 20 [Kővár Szt; Borb. II]. 1637: Ott kwl uagyon az var arkaban az vizben labakra eppített zende-lyes dezkas por haz ... puskapor benne harmincz egész tele-lyes dezkas por haz ... [Fog.; UF I, 396]. 1647: Két Puskapor-nak valo rosz Tonna [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1735: egy Puska pornak való Tonnacska [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1759: szállíttasson el ... Egy kis puska port hordozo kerek palatzkotskát [Sárd AF; TSb 51]. 1789: A Pandároknak a Kájáni Szőlő oltalmazására 1/2 font Puska Porért 25 xr [Déva; Ks 95]. 1842: Hozattam Mvásárhelyről puskaport serlettet (!) és Gojobisokot 21 Rf 15 xr [Görgény MT; Born. F. Vc].

Szk: ~ alá való becsm tüzre való. 1649: Az J nem tudatik miteől uiseltetue(n) rut esztele(n) szokkal, boszorkany tuzre való, puska por ala valo ven kofa fonnyat, saluu(m) sit Essez lelekkelis megh szitta, mellet ha tagadna doce-

lo(m) [Kv; TJK VIII/4. 366] * ~ csinálni. 1679: Tudom hogj edgj Vosámap érkezik Cserei uramhoz az Béli postája, s az kapu előtt Lovait meg kötvén, Cserei uram mingiárt hivata, és meg parancsolá hogj mennek Bodolára puska por csinálni [Fog.; Törzs. Sorbanus Szecsorsói (45) provisor Fogarasiensis vall.] * ~ mérő faserpenyő. 1656: Puska por merő fa serpenyő paria nro. 1 [Fog.; UF II, 103] * ~-ral felhánnyat/vettet. 1710: Hanem a minasók közül, két német lévén a franciák között, beszöknek a német táborra, s megmondják, hogy harmadnap alatt mind felhánnyatja őket a francia puskaporral [CsH 326]. 1762: az A: ... hallani is irtózás azt mondotta az Anyja felől ... Nem kár volna puska porral fel vettetni [Torda; TJKT V. 77] * ~ szárazító. 1656: Jnnét ki jeőven es fordulvan az reghi puska por szarazto haz fele az reghi puska por szarazto haznak, tornaczanak vagion, job kez felől egy deszkaval bellett rekesz egy pusztá ablaka egyi közti (?) ajtaja [Fog.; UF II, 170] * ~ szárazító deszka. 1673: Puska por szárazító deszka ... nr. 6 [Fog.; i.h. 542] * bécsi ~. 1805: 1/8 Font Bétsi Puska Por [Mv; Told. 74]. 1808: adattattanak ... 1 lb Bétsi Puska Port 1 f. 48 xr [Déva; Ks 120. 4/117].

Sz. 1710 k.: Én részemről nem bánom, akár cassálják, akár ne, mert bizony fennyen megcsalja magát, vagy az ebet, aki azt gondolja, hogy az én atyám keresett jószágai csak a Barcsai és Kemény Ános donatiójával állanak; szánom csak a sok szegény nemes embert, aki csak úgy járt csendesen bírt collatiójával, mint akinek puskaporral vettenék fel a házat s magát [BÖn. 740].

puskaporáruló puskaporral kereskedő; care se ocupă cu vânzarea prafului de pușcă; mit Schießpulver handelnd. 1809: ezennel Kegyelmeteknek meghagyatik, hogy a' Boltosnál, és Kereskedőknél találató golyobist, Selétet vagy darabjában lévő onat szorgalmatosan fel kerestetvén azt ... meg méretés és inventárium mellett a' ... ki nevezett puska por áruinak oly további rendeléssel adassák által, hogy ő sem puska port, sem golyobist, vagy selétet, sem pedig darabjában onat, akár uraságnak, akár nemesnek még annál kevésbé köz embernek vagy Parasztnak de még onnal munkálkodo Mester embereknek-is ... Confiscatiobéli büntetés terhe alatt adni ne mérészellyen [UszLt ComGub. 1697 gub.].

puskaporbéli puskaporra vonatkozó; de praf de pușcă; sich auf Schießpulver beziehend. 1809: Ha továbbá az illetén puskapor áruinak az el adás végett puska por béli provisióra szüksége volna aszt-is tsak az illető Tisztiségtől vagy Tiszi előll járotol nyert ... szabadság levél mellett kaphattya meg az illető fortificatoriumbéli Hivataltol [UszLt ComGub. 1697 gub.].

puskaporcsináló puskaporkészítő; persoană care fabrică praf de pușcă; Schießpulvermachermeister. 1585: 2. Oct. Biro vram Tanachawal Egietemben az Puska por Chinalonak Búchút adanak Jött wala ide az warosra ... Az Remen-séggel hogy Jtt port Chinalna de hogy az Sebeny por Chinalo Igere Magat hogy Jde Jw Azert küldék el [Kv; Szám. 3/XVIII. 28b].

puskapor-malom pulberărie, loc unde se fabrică praful de pușcă; Pulvermühle. 1585: Kouetkezik az my az puska por Malomra koltt ... Krestel Janostol Szoliomtelkytol wotem 2 Nagy Erög Tolgy fat f. 1 ... Egy Nagy Erög fat wot-

tem az Ayto es Konioklo mellicenek ... d. 25 [Kv; Szám. 3/XVIII. 36 Gellien Imre sp kezével]. 1630: 2 Octobris. Szálla az tábor szintén az Hóstát végébe, az hun az vargák malma vagyon; az vargák malmát és puskapormalmokat mind elpusztíták, azonképpen itt az város körül való falukon nagy kőborlást, dúlást mívelének, hogy semmi ellenség nagyobbát nem cselekedhetett volna rabláson kívül; az hun az vargák <malmok> és puskapormalmok pogány ellenségtől megmaradt, az ország népe elpusztítá [Kv; KvE 159–60 SB]. 1673: Puska por malomhoz való nyílak, rezestől ... nro. 5 [Fog.; UF II, 541].

puskaporos 1. puska por tartására való; pentru păstrat praful de pușcă; für Schießpulver. Szk: ~ *berbence*. 1596: 19 Nou ... Borbandi Iánosnak fizettem ... az puska poros berbenczeket hogi megh köteőtte f — d 25 [Kv; Szám. 6/XXIX. 81 Bach Tamás sp kezével] * ~ *csont*. 1790: Egy Puska poros Csont Dr. 04 [Mv; MvLev. Ats Kis Ferentz hagy. 8]. 1817: Vadász Tarisnya, — edgyik puska poros Csont [Varsolc Sz; Born. IV. 41] * ~ *palack*. 1811: vittének el ... Egy puska poros palatzkat [DLt 629 nyomt. kl] * ~ *szaru*. 1851: Egy mostoni divatu puska poros szaru [Dés; DLt] * ~ *tonna*. 1753: Fa edények ... Puska poros uj Tonna [Marosszékirály AF; Told. 18]. 1784: Puska poros Tonna ... edjikbe lehet 2 font por [Mv; i.h. 9a] * ~ *tonnácska*. 1845: Egy üres ferslag és egy üres puska poros tonnácska [Doboka; Mk] * ~ *zacskó*. 1740: Puska poros és seretes Zácsko mindenik jocskan Teli [Novaly K; LLt 47/1216].

2. puska port szállító; care transportă praful de pușcă; Schießpulver liefernd. 1740: Puska poros Hajók fel vontatása menyit nem importála [Kéménd H; Ks 83 Zéjk István lev.].

3. ásványvizet; cu apă minerală; mit Mineralwasser. Hn. 1898: Puska poros forrás [Bálványosvárálja SzD; SzDMon. II, 134].

◊ Szn. 1744: Joannes Puska poros [Kv; RkSzAk 168].

puska por palack puska por tároló/tartó palack; butelie/corn de praful de pușcă; Buttel für Schießpulver. 1710: Egy par ezüstb(en) foglalt vadkettse szarv puska por palatzk ezüst lántzan rajta fűgve egy puska kolts [Told. 19].

puska por szita sita pentru praful de pușcă; Schießpulver-sieb. 1673: Puska por szita ... nro. 1 [Fog.; UF II, 539].

puska portartó I. mn puska por tartására való; pentru păstrat praful de pușcă; Schießpulver lagernd. Szk: ~ *bádóg*. 1797: Egy puska por tartó bádóg Dr 52 [DobLev. IV/775] * ~ *csont*. 1810: Egy puska por tartó tson [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 3] * ~ *kalamáris*. 1797: Egy puska por tartó kalamáris Dr 24 [DobLev. IV/775] * ~ *palack*. 1805: Egy kis ezüst Török puska por tartó Palaczk ezüstös Szíjával. a Novi Basáé volt [Mv; TGsz 52] * ~ *szaru/szarv*. 1797: Egy puska por tartó szarv Dr. 11 [DobLev. IV/775]. 1816: Egy nagyobb es egy kisebb puska por tartó Szaruk [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

II. fn puska por tartására való edény/bútorarab; recipient pentru păstrat praful de pușcă; Topf/Schrank für Schießpulverlagerung. 1754: az ajto Szemöldöke felett Deszkából almarium formán a' Falban tsinált ket Contignatioju kis rékesz régen puska por tartó volt [Uzdizstép-

ter K; CU]. 1797: Puska por tartok, egy Lapos és egy kerek bivalból (!) [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9].

Szk: *begyin szarv* ~. 1752: Vagyon egy Fejér küsdég ládacska, a' mellyben tanáltatot Egy begyin szarv puska por tartó [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] * *diófagyókér met-szett* ~. XIX. sz. eleje: Egy diofa gyükér metzett Puska por tartó [BK Inv.] * *szaru* ~. 1805: Egy Sima egyenes szaru puska-pór-tartó [Mv; TGsz 52].

puska portörés pisarea/zdrobirea prafului de pușcă; Brechen des Schießpulvers. 1681: Nebojsza Bástyá ... Puska por töreshhez való fa kölyű fészkevel Nro 2 | Puska por töreshhez való Stomp végéb(en) való réz fájával (!) együtt Nro 2 [Vh; VhU 557–8, 563].

puska portörítés pisatul/pisarea prafului de pușcă; Brechen des Schießpulvers. 1592: Puska por theoretet. 1592. Kerekes Mihály Registroma Az Por töres felől [Kv; Szám. 5/XIV. 1 Eppel Péter sp kezével].

puska portörő I. mn puska portöréshez használt; care este folosit la pisatul/pisarea prafului de pușcă; zum Brechen des Schießpulvers. Szk: ~ *tekenő*. 1637: Puska por törő tekenő ... nro 4 [Fog.; UF II, 541].

II. fn puska portöréssel foglalkozó személy; persoană care se ocupă cu pisarea/făcutul prafului de pușcă; Person, die sich mit Brechen des Schießpulvers beschäftigt. 1662: Puska por törőnek Az mikor dolghozik per diem adgyanak ... liba 4. Sert ... just Nr.2. Turott ... libr. 1/2 [Fog; i.h. 219].

Szn. 1741: Puska Portörő Janos [Kv; Dica II. 1b].

puska portörő malom pulberărie, loc unde se fabrică praful de pușcă; Pulvermühle. 1630: November ... 18. napján égett meg egy puska pórtörő malom itt Francofurtumba [HGN 5]. 1667: Tunyoghi uram is felérkezék tegnap; annak is vadnak holmi kívánsági, panaszkodván, hogy gróf uram gyalogi az ablakokat őszverontván itben létében ő nagyságának, az meszet mind elvitték, puska portörő malmát elrontották [TML IV, 231 Nalácsi István Teleki Mihályhoz Fog-ról]. 1676: Édes bátyám uram, az ott való udvarbírónak is parancsoltam praefectus uram által, hogy ott is mindjárt csináljanak puska por törő malmot; hanem Kegyelmedet kérem, az míg ott leszen Kegyelmed, mindjárt fogasson hozzá; felét az jószágnak vessék csinálására [TML VII, 193 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1692: a Puska por törő malomra menő gat mellett vagyon egy kőből felrakot, kő kiminyes, kiminy allyas, be fűtős kő kemencze, ennek szendelyezese jo [Görgénysztimre MT; JHb].

puska portörő malomház puska por malom; pulberărie, loc unde se fabrică praful de pușcă; Pulvermühle. 1637: Bethlenen kjuwl uagyon egy boronakból rott uy sindelyes puska por teőreő malom haz, melyben uagyon katt kerek vas csyapyauul karikayual [Fog.; UF I, 427]. 1656: Jnnet az puska por teőreő malomhaz udvara fele menven, nilik ugyan ezen udvara, egy fa sarkon panton forgo, kapu, mellette egy kis felszer parazt retezes reteztejes deszkaval bellett ajto, körös környül való palankja sendeli hejazatt ala vagyon veue [Fog.; UF II, 157].

puska porvétel löporvásárlás; cumpărarea/procurarea prafului de pușcă; Schießpulverkauf. 1658: 5 Aprilis. Az

Vinczi Vár épületire minden Emberekre penzt vetue(n), nekem kellett adnom, az mennyt felvetetnek fl. 5 ... Az Vinczi Vár szűkegere minden Emberre vetue(n) puskaapor vetelre, Enis adtam fl. — // 64 [Borberek AF; WassLt Perc. 49–50].

puskár puskás; pušcar, pušcaš; Schütze. 1722: az Pus-károk mig buza mezon volt ... mind aszt őrzötték, az után Kőlest ... hogy a Marha a kalangyákat ne vesztegesse [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Szn. 1573: Pwskar Balas. pwskar gaspar [Kv; TJK III/3. 110, 124].

puskaráma puskatartó; rastel/suport pentru arme; Ge-wehrhalter. 1649: megh csinaltam az Virginat f 1 d. 25 Item egy puska Ramat [Kv; ACJk 64a].

puskaropogás puskával való lövöldözés hangja; impu-šcături/răpăituri de arme; Gewehrkrach. 1653: A fejedelem maga is egykorban bémene a városba a kék gyalogokkal, és egy házhöz letelepedék, és nem tudom ha vendégeskedett é, vagy mint lön ? de hallám a puskaropogást [ETA I, 107 NSz]. 1662: September 16. Voltak az égen rettenetes viad-
alok, álgúy puska ropogások [AMN 87]. 1664: az migh az Törökökel az harcizolasunk lün ez nagy kijatos puska Ropogásban Egy szoros Ut lévén ot egy nagy ku szikla szakadasson lattam hogy le hullottak valla azon feles mines lovakban es marhakban mint Egy harmincz harom vagy harmincz öttigh valo lehette ugy gondalom [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. 1704: Aminthogy ember is jüvén tegnap Hárságról, mondotta, hogy tegnap reggeltől fogva egész délig nagy puskaropogást hallottanak volna Balázs-falva felé, ágyulóvések is hallottanak [WIN I, 243]. 1710 k.: Én ekkor úgy aluttam Szebenben, hogy abban a puska-ropogásban semmit sem hallottam [BÖn. 765]. 1728: En jöllehet a Puska ropogást hallám, de ... ehez képest nemis tudom név Szerint kik lötték meg azon Sertéseket, hanem azt tudom, hogj azon meg lödőzött Sertések makk bérre gőjtött Sertések voltak [Hidvég Hsz; Mk I Nic. Béres (60) jb vall.]. 1766: sokan kiis szaladozánk s hallók a Puska ropogást, látánk Kardvillagást [Kökös Hsz; Kp I. 234 St. Falka (35) gy. kat. vall.].

puskaroppanás puskaelsütés hangja; detunătură/impu-šcături de armă; Gewehrkrach. 1629: az puska ropanast hallam az uta(n) kialtast [Kv; TJK VII/3. 64]. 1638: az puska ropanastis halla(m), aztis hallam hogj mondjak vala hogy ad megh magad [Mv; MvLt 291. 149a]. 1657: majorházunknak ... ablakánál, kinél magam ültem, csak hallatik az puskaroppanás [KemÖn. 164]. 1662: (Maurer Mihály) Morvából alá jövő útban ... maga szolgálival külön járván egy faluban meg szállott, ahol éjszakára kelve az házban magát csak egyedül hagyatni parancsolván, otthon éjszaka csak nagy puskaroppanás léssen, reátörvén szolgálai az ajtót, ágyában holt-elevenen találattik [SKr 276]. 1728: azt nem tudom hogj kik lötték meg név Szerint a Sertéseket, hanem azt látám hogj a Nemes Ferencz Uram Peczére a Kopókkal kergettet vala; s Puska ropanastis hallék, de mellyik lött én azt nem tudom [Hidvég Hsz; Mk I Georg Erdő (64) jb vall.]. 1745: puska ropanást hallattunk [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1752: a' házamb(an) dolgozam vala, hallék puska ropanást [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1766: Kispál Bálint Ur(am) Pistollyal vissza löve ...

azomb(an) több Puska ropanásokis esének hét vagy nyolztis a mint egybekeveredének [Kökös Hsz; Kp I. 234 Paullus Serester (46) lovas kat. vall.].

puskás I. mn puskával felfegyverzett; inarmat cu pușcă; mit Gewehr bewaffnet. 1621: Debreczeni Janos az Feier-wari Captalan ... bizonios Su(m)ma Penzt ki uiuen odaki Urunkhoz eo flgehez ... Gubernator Vra(m) paranchiol-ua(n), hogi eo kglmek niolcz Embert puska st kwlduen el az szeker mellett Varadigh ... fizette(m) f. 8 [Kv; Szám. 15b/XI. 234]. 1657: Voltunk Isten kegyelméből mi szabadosabb állapottal; de az ellenség, ha erdőre ment élest keresni, az tótság ölte, hordotta őket, feles puskás tótság adván mellénk magokat, kiket vendéglettem s fizettem is nekik; ha pedig mezőre jüttek, az katona fogdosta, hordotta, vágta őket; csak sáncok mellett is lévén aratlatlan s némely kalangyában lévő buza s egyéb gabona, szemek láttára hordotta az magyarság [KemÖn. 238]. 1777: ezeken az helyeken sokat jártam Gyermekek koromban Sertésekkel ... s annak utána pedig mint Puskás Ember, Puskávalis itten sokszor jártam s vadasztram [Kisnyires SzD; JHbK LVIII/28].

Szk: ~ *darabont*. 1657: Másik felől az puskás és lovas drabontokat bocsátám, kik két zászlóaljbeliek valának, s mellették valami kevés székeleyeket is [KemÖn. 260]. 1761: Hétyükön^a lakó Gramma alias Serbenutz Simion a Görgényi Várhoz szolgáló puskás darabont [DobLev. II/327. 1a. — ^aMT] * ~ *gyalog*. 1596: Ez mellett erik aztis ew kegmek mit kewannion az ew fege Locum-tenense Bochikay vra(m) hogy warossúl harom zaz puskas gyalogot allassunk [Kv; TanJk I/1. 288] * ~ *hadnagy*. 1664: Az puskás hadnagya azt mondja, Buda János, hogy Kegyelmetek azt parancsolta volna, míglen az Kegyelmed levelét nem látják, addig senki parancsolatjára a Tiszán által nem menjenek [TML III, 96 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Kővárból (Szt) * ~ *legény*. 1623: Az Palank hozza ala az olt felé igen Jgienesse(n) 75. Eóll legyen es ott az Zegeten Egy zep Bastiaczka ... az palank az estallo közétt Egy Eolny tagassaga legyen, azertt hogy Zwkségnek Ideyen Puskas Legenyek forgodhassanak ott [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.] * ~ *lovas*. 1667: Mivel a székellyhidi munitio-
kat szükségessé képpen kelletik már béhozatnunk, káros lévén eddig is az országon kívül való létek, mely felől már parancsoltunk is, becsületes tanács úr hívünk, tekintetes nemzeti Bánfi Dienes uram által: Kegyelmednek is azért serio parancsoljuk, requiráltatván ő kegyelmétől, arra az szükségre rendeljen elégséges jó puskás lovasokat válogat-
va, kik jó idején oly készséggel is legyenek, hogy mihelt kívántatik, indulhassanak [TML IV, 192–3 a fej. Teleki Mihályhoz] * ~ *nép* puskás katonaság. 1653: Az ebesfalvi harcz után pedig mely nagy szarvat emelt volt még a szász-ság is, csuda dolog. Csak hamar jó puskás nép ugyan sok gyült volt egybe, azt tudták, hogy a val a bennmaradott haddal ők feljöl fordulhatnak a magyarok [ETA I, 97 NSz]. 1662: És így főképpen a Körös és Pece között való darabja a városnak a kőkapuig úgy megerősített vala, hogy szűk-ség idején, ha puskás oltalmazó nép lehetne benne, a vá-rosnak csak e részéhez is lövészerszám nélkül az ellenség nem juthatna [SKr 483–4] * ~ *szász*. 1653: És mindjárt ké-
meket bocsáttánk egy néhány rendbélit. Egyszer egyik meg-
hozá, hogy megindultanak és Pócsteikénél jőnek mind gyalog német és mind rác, és azokkal számtalan puskás szászok, de nincsen még lövő-szerszám vélek [ETA I, 98 NSz].

2. ~ *rend* lőfő kiváltságokkal élő lovas katona; ostaş de cavalerie cu privilegii de primipil; Kavallerist mit Privilegien eines Primipilus. 1663: az el kerülhetetlen szükség ... okoztat bennünket Generalis Insurrectiora kényszeríteni keglteket, parancsolvan igen serio minden Nemes, lofi, drabant, es puskás renden levő hadak ... ki ki szemelje szerint, joszagarolis az meny lovassal tartozik fel ülvén, mindgiárást jo hadi apparatussal és elégedendő elléssel ... jötést joüön mellénk Taborunkban [UszLt IX. 75/58 fej.].

◊ Szn. 1591: Puzkas Peter [Kv; TJK V/1. 147]. 1592: Puskas Mihaly jb [A.kosály SzD/Dés; DLT 235]. 1602: Puskás Márton szab. [Ditró Cs; SzO V, 243]. 1614: Puskas Jakab lib. Puskas Marto(n) lib. [uo.; BethU 490] | Puskas Istva(n) pix [Remete Cs; i.h. 491]. 1652: Puskas Janczi (inas) [Kv; CsCjk III. 138b]. 1659: Puskas Istwa(n) (szőlő-míves) [Kv; SzCjk I. 33a]. 1673: Puskas Annok [SzJk 122]. 1730: Puskas Rebeka asszöny [Kv; SzCjk]. 1732: Mosess Lakatos al(ia)s Puskás [Dés; Jk]. 1739: Puskás Istok [M.bece AF; Told. 24]. 1740: Puskás Vaszil [Pujon SzD; WassLt]. 1745: Puskás Miron [Szászkerked K; LLt]. 1753: Puskás Onya [Kiskristole SzD; JHb XXX. 9]. 1754: Puskás Tamás [Ditró Cs; LLt]. 1767: Puskás Luka jb. Puskás Nutz jb [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 14]. 1768: Puskás Szávuj [Buckamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 86]. 1791: Puskás Juon [Almásgalgó Sz; JHb I/23]. 1797: Puskás Vortuloméj [Ajton K; EHA]. 1803: Puskás Nyisztor [Kő-kényes K; KLev.]. 1810: Puskás József [Szárhegy Cs; RSzf 124]. 1843: Puskás András [Kv; CsCjk I. 80a]. 1860: Puskás Lilla [Kv; Végr.].

◊ Hn. 1737: a Puskas kertb(en) [Sárvásár K; KHn 131]. 1766: A viz mellett a Puskások Fűrészínél (sz,k) [Ditró Cs; GyHn 31].

II. fr 1. puskával szolgáló katona; puşcaş, ostaş/soldat înarmat cu puşcă; Schütze | puskával felfegyverzett személy; persoană înarmată cu puşcă; mit Gewehr bewaffnete Person. 1600: 8. Septemb(ri)s Keúantatot hogy darabantot kericzünk. Voltanak 250 Igye(n) fizette(m) Nagy Andras-rak az hadnagynak fl. 16 ... 22. Xdesnek ... fl. 88. 9. Zazlo tarto, dobos, sipos fl. 36. Meg ket idege(n) falúsy Sijosnak attunk fl. 3. 213. Puskasnak fl. 639 [Kv; Szám. 9/II. 39]. 1634: Kegielmes Urunk ennek előtte az Zindiakon, Olah Drabantokon, Puskasokon es egieb effeleken dezmat nem vöttek [UF I, 373]. 1642: Bott Istua(n) Major ... Ennekis a fia puskas exemptusok a szolgalattal [Mákó K; GyU 76]. 1650: Az fegyver hordozást, az nagyságod kegyelemessége is accedálván, az Szörény vármegyebéli s hódoltságon lakó oláhoknak extra limites regni admittáltuk; egyebütt lévő oláhságtól indifferender mindenféle fegyver hordozást megtiltottunk; kinek executori az vármegye tisztje légyenek; excipialván szabadosokat, bírákat, pakulárokat, sószezekerekkel járókat, molnárokat, puskásokat, és az kik urokat fegyverrel szolgálják [Gyf; EOE XI, 72]. 1662/1681: Erdőhatságon Leleszen lako Vojt Mihalyt az örökös Jobbágysagbul ... eximialtuk, minden nemesi szabadsaggal (:valami képen az Dévai puskasok): élni megh engedtük [Vh; VhU 333 Zólyomi Miklós ad. lev.]. 1664: Magyar Ig<enben> lako Gergely Janos alazatosan talavan megh bennünköt, instala hogy az puskasok közül k<ibocsa>tanok [Incz. III. 4 fej.]. 1665: Kegyelmednek kegyelmesen parancsoljuk, küldjön egy környeta alja puskásokat ... udvarunkban [TML III, 435 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1671: Hogy Nagyságod a' haza szolgálattára bizonyos számu jo Puskásokrol provideal, ebbéli cselekedet-it Nă-

godnak több haza javára nézendő dolgokkal edgyüvé számlálván aláztatossan meg-szolgállyuk, approballyuk-is hogy Nagyságod két százat Nobilitalhasson a' Fiscalis jóságokból [CC 85–6]. 1681: Vadnak bizonyos számu boerok és lesznek puskások s gyalogosok, kiket io illendő fenytékben tartván, ha mire kívántatik fordítsák [EOE XVII, 204. — A fejedelemasszony utasítása a hadjáratra készülő tábori személyzet számára]. 1750 k.: A districtusban négy puskás resolváttatott volt az inspectorátustól ... ezeket változtatni vagy többeket constituálni krajnik uramnak a provisorátus hire nélkül nem szabad [Déva; ErdO II, 118]. 1752: Küldöm in copiis vidimatis az Puskások Conventioját, originállyát magamnál tartván [Nsz; Ks 78. XIX. 24].

Vö. a gyalog- és lovas-puskás címszóval.

Szk: ~ok hadnagya. 1745: Horgja Szinu, Puskasok Hadnagya ... kenszerité hogy puskáját tégye le^a, de nem akarván meg rugaszkodék, azonban kiálta ... az Hadnagya fogjátok meg [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir. — *Csimponjer Dávid] * megnesesített ~. 1672/1681: Tiszteimnek serio parancsolom, fellyeb megh nevezet szám szerint Tizenöt megh Nemessitet puskasokat, ezen tülem adatot Nemessi praerogativakban s Immunitasokba(n) megh tarczak [Vh; VhU 395 Thökoly Imre vál.] * nemes ~. 1671: Belsőszőlő Vármegyében, vagyon kapu szám után, azzal edgyütt, kit Apafi Istvanné Asszonyomnak sustentatiojára relaxalt a' mi Kegyelmes Urunk ő Nagysága, i.e. portae num. 3. col. 3. aval edgyütt téssen portas num. 82. Col. 5. Rovatlan Falu, 2. pers. num. 23. Egyházi Nemesség, pers. num. 126. Nemes Puskások, pers. num. 50. A Rovatlan Faluk és Városok, Puskások, minden Fiscalis Várahhoz való Darabantok, kik kapu szám után nem contribualnak, és lakós Ső-vágok-is, capitatum adgyanak, Tall. num. 1 [CC 96] * német ~. 1672: Die 16. Kezdven meg egy Pogacsa onat adtam az ket nemeth Puskás(nak) libr 4 [Utl] * nobilitáltatott ~ megnesesített puskás. 1671: Az Fiscalis jóságokból Nobilitaltatott Puskásokrol irt Maros Váshellyi 30. Articlust, minden részeiben confirmallyuk com hac declaratione, hogy ha hol találtatnak közzüllők ollyanak a' kik mind Nobilitatiojokkor irt conditiojok ellen cselekedtenek, mind penig más színes mesterségekkal akarják a' Fiscust és az Oászágot^a defraudalni, azon helyeknek Fő Tiszteitül (jol meg-visgálván mindazonáltal dolgokat:) vissza vitesenek az jobbágyságra [CC 86. — *Sajthiba lehet Országot h.] * privilegiatus ~. 1751: Az Egy hazi rendek(ne)k ha nem Possessionáta Nobilitásból lesznek Puskajok el vettessék; hasonloképpen Valamint Puska Kopokkal valo Persecutioja az Vadoknak ezektől el tiltatik, ugy Hálo Tör, és egyebb akárminémű Instrumentumokkal Vadat ejteni, fogni, szabad nem leszen, ki vévén itten annyiban a' Fiscale, és más Dnus Terrestris Dominiumához tartozo Privilegiatus Puskásokat annyiban, hogy azok Puskát szabadosan tarthassanak, de az Dominiumok szúségére (!) a' Vadazottal mindazonáltal tiltva légyenek [TLév. 11/1 ogy-i végzés] * szabados ~. 1669: Ha, édesem, asszonyom elmegyen a Kollatovich uram lakodalmára, vannak gyermek lovak is, de talán jobb leszen mást befogatni, addig egyik szabados puskásnak az lovát befogathatják [TML IV, 467 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1750: Szabados Puskasok leven ezek is hat ókorig inclusive Szoktak vono ókróköt redimalni Rf l x 40. akar mennyi ókrók legyen azonkívül semmit nem p(rae)stálnak [Kozolya H; Ks 94/XXVI. 4] * székel ~. 1662: Az hidas tó felé való részt há-

tunk megé hagytuk, a seregeket úgy rendelém, hogy háromfelől való defenzió lehetne, negyedfelől a víz secundálván bennünket, négy apró tarackot a négy szegeletben, a kevés gyalogságot, a székely puszkást, lovast sánchelyen felül, ahová mint juthatott, állítván; azon belől a lovas hadakat, az híd és víz kedvéért pedig ilyen igen nagy helyet kellett való befoglalnom, kit sokszor bántam is [SKr 377] * *udvari* ~. 1749: ő Excellija Udvari puszkássának nyilván való lopása előttem így tetetődött nyilvánosságossá, hogy Kersecci Duda Todernek el lopván Csúriből a' Buzáját, azon gonosz cselekedetiért meg békeltet Toderrel, mely Contrahalt békességet még mai napig is nem Suplealta úgy értem [Kismuncsai H; Ks 112 Vegyes ir.] * *zöld* ~. 1668: Czeglédi uramat kedden elbocsátja uram ő kegyelme ... Kegyelmed ... adasson annyi puszkásokat meléje, kik úgy viseljenek gondot reája, hogy bizony mind életkel játszanak s éppen addig kísérjék, meddig ő kegyelme akarja, vagy annál tovább is. Az mely zöld puszkásokat sógor uram megfogott, mely Rákóczi Ferenc uram puszkái voltak, immár szolgálai is jöttek be érte [TML IV, 365 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. vadász; pusçaş, vînător (cu armă); Jäger | jobbágyi sorból kiemelt kiváltságokkal felruházott fej-i vadász; vînător domnesc privilegiate provenit din rîndul iobagilor; vom Leibeigenen aufgestiegener, mit Privilegien Ausgestatteter fürstlicher Jäger. 1665: Az puszkásokat Kegyelmed színtesse, most volna ideje az vadászatnak, ne mulatnák úgy el, mint tavaly [TML III, 530 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1671: Hamikor a' Puszkások Fejedelmek szükségére vadászni kénszerítettnek menni, bor sohult is nékiek, se Postaló ne adatassék, kire-is az előtők jároknak légyen szorgalmatos gondgya, hogy a' szegénységet ezzel-is ne aggravallyák [CC 32]. 1684: Antal márton Fiscus Puszkása [M.igen AF; Incz. V. 53b]. 1708: Comeniscus ur(am) ma reggel kemény(en) ream izent a' Puszkások(na)k ne parancsollyak mert meg nem engedi, hadgyak beket nekik mivel maga akar vadásztatni vellek [Fog.; K.J. Fogarasi János lev.]. 1750 k.: Az erdőköt tartsa krajnik uram oly tilalomban, hogy se maga, se puszkások, se domnalis bírák vagy falusiak conniventiája által az erdő ne pusztíttassék [Déva; Erdő II, 118]. 1752: az jövő héten az puszkásokat, és kopokott parantsold meg hogi indítsák be tsak Komlodra jöjjenek [WLT Vesselőnyi István feleségéhez]. 1775/1802: Gorboi és Galgoi Lakosak ... a Nehai Meltóságos Groff Csaky Urak údejeben vadászai alkalmatossággal tsak mint Puszkások járván ezen eszakos oldalban situált Bükkös Erdőben ... nem tudnak Relatiot tenni [BSz; JHb LXVII/3. 79]. 1807: a' Spótály Fölgyen egy olljan To lévő a' hová Puszkások Réztézni is ki jártak [Kv; AggmL B. 21].

Szk: *fejedelem* ~a. 1652: Puskas Istvan alias Eleő Beőr ... Fejedel(e)m Puszkassa [Gyalu K; GyU 117] * *urunk* ~a. 1642: Bott Janos ... Edgik fia Urunk puszkassa hazas eduit laknak [Mákó K; GyU 76]. 1652: Fejervari Mihaly ... Ur(un)k Puszkassa [Km; GyU 132].

3. puszkával (jól) bänni tudó személy; persoană care ştie să minuiască (bine) puşca; Person, die das Gewehr gut handhaben kann. 1630: arra viseljen gondot az vezér, hogy ha ismét fel kell ülnie, oda alá Rácországnak, Bosznában és több helyeken szabad legényeket jó puszkásokat fogadjon tizezret, azkinek fizetésekre őfelsége küld 50 ezer tallért [BTN² 427]. 1662: (Pocsaj várába) Az ott való udvarbíró, Dési János is, a jószágban ahol mi jó puszkák találkozott,

belevitte vala. Azokon kívül holmi kóborló szabad legényeket is, többet kétszázal, a várba bevitt vala [SKr 544–5]. 1751: Opra Birist, vagy mesterségéről Csizmadiát jól ismertük, minthogy ötét Néhai Mlgs Gróff Boros Jenő Székely Adám Urunk Ő Nsga Csizmadia mesterségre taníttatván Udvari Csizmadiája volt Ő Nsgának, mind el menetelég, s a' felett jó puska és lévén ide Vadászatra gyakrann jött ... Mlgs Gróff Urunk Ő Nsgával [Karkó AF; BfN VII/3].

puskásan puszkával felszerelve; (inarmat) cu puşcă; mit Gewehr bewaffnet. 1745: Csimponjer Dávid ... részegen puszkáson kergette Feleséget [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.].

puskásság 1. puska katonákból álló csapat; trupă de puşcaşi; Schützentruppe. 1663: Azonban valljon abból mi haszon jőne ki, ha ez vidék mind meghódított volna? Úgy hinném pedig, ha az puskásság nem lett volna, nem sok falu volna most, a ki nem hódoltatott távly [TML II, 576–7 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1670: En ugyan most is vagyok közel két század magammal s Pelei uramnak is meg irtam, hogy mind nemességet, puskaşságot mindjárt felültessen s készen tartsa őket, úgy hogy mihelyen parancsolom, mindjárt jűhessenek [TML V, 295 ua. Naláci Istvánhoz]. 1679: Kgd maga előtt viselvén az mi kegyelmes urunkhoz ő ngához s az nemes országhoz való kötelességit, mind ben az várban s mind kin az vidéken legyen szorgalmatos vigyázásban, az mennyiben lehet, azzal az én két zászlóalja katonámmal, nemességgel s puskaşsággal az vidéket oltalmazza s az mit ezekkel el követhet, pusztítani ne engedje [TML VIII, 399 ua. Katona Mihályhoz].

2. puska katonai szolgálat; serviciul militar la o unitate de puşcaşi; Militärdienst bei den Schützen. 1671: Hogy Nagyságod a' haza szolgálattára bizonyos számú jo Puskaşokrol providal, ebbli cselekedeti-is Năgodnak több haza javára nézendő dolgokkal edgyűvé számlálván alázatosson meg-szolgállyuk, approballyuk-is hogy Nagyságod két százat Nobilitalhasson a' Fiscalis jószágokból, úgy hogy maradékiok-is, a' Fejedelemnek és hazának azon állapotban szolgállyanak, tartozván azokat az Puskaşságra megtanítani, kik-is az Országnak, Fejedelemmel edgyűtt, hittel legyenek kötelesek [CC 85–6]. 1681: Puskaş nével elő szabadosokis szoktak lenni ... ha mikor az földes vr valakit ilyen szolgálatra rendel tartozik puskaşsagával lova hatan Zöld köntösösön az szükség idejen, vagi a' kívüli (az mikor a' D. Terrestrisnek akarattya Tartya:) a' várb(an) hoszu puskaşval gyalogh drabantoskodni [VhU 199].

Szk: *zöld* ~. 1672/1681: Albesy Zolyomi Miklos Ur(am) Batyam, egynehany ben Specificatt Falunkbeli Emberinknek, es azoknak maradékinak Zöld puskaşsagokrol ki adot levele ... tölemis helyben hagyattatik, approbaltatik s confirmaltatik [Vh; VhU 395 Thökölyi Imre vál.].

3. vadász; vînătoare (cu armă); Jagd. 1704: Ma voltam ki gyalog sétálni a mezőre az úrfiakkal, azonban Haller György és Lázár György uramékkal, amikor is Dienes úrfinak legelső puskaşságának gyűmölse volt egy kis kővérke, melyet legelsőbben lőtt flintával [WIN I, 256].

puskaszifj curea de puşcă; Gewehrriemen. 1849: Egy puska szif fekete blank bőrből [Dés; DLT].

puskaszó 1. puskalövés; împuşcătură; Gewehrsschuß. 1739: szomorú és véletlen actusok volt az Nagy Táboron

lövőknek úgy mint Mascherovzan Orsova fele ala, Landorfejeváron jocsával alab, egy erdön keresztül akarván menni ... az explorátorokat az fák melől harmincz ezerig valo jancsár puska szokál excipiáltak, az hulis ket Marschali locumtenens, három G(ener)ales Vigilium Praefecti vesztenek el [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1763: Ugyanottan Kolozsvárott bizonyosan hallám, hogy gr. Teleki Sándornét úgy lötték farba, hogy az ágyékán ment ki a slét. A casus úgy esett rajta, hogy Orbón valami rostáló asszonyok között állott s ott álltában lötték meg, de honnét és kicsoda, nem tudják, mivel sem puskaszót, se embert, vagy füstöt nem láttak. Hihető olyan porral volt töltve a puskája, mely nem pukkant [RettE 155]. 1811: Magát nem bírhatta tereh volt élete, 'S égy vitéz puska szó annak veget vete [ÁrE 135].

2. puskaropogás; împuşcătură/răpăitură de armă; Gewehrkrach. 1765: mintegy Paraszt ebéd tályban mikor a' Puskázás itten a Falu Uttzáján esett ... halván pedig a' Puska szót az Aszszony kérdé ő Nga töllem hogy vallyon mitsoda Lövések azok, melyre én mondám hogy talam valakinek valami Matzája vagon ottan, mint hogy igen szokot lenni a táján, s annak kedvéért mulattya magát valaki [Gerend TA; KS. Mart. Szabados (47) jb vall.].

puskatarakó învelitoare pentru puşti; Gewehrdecke. 1743: Egy Czafrag Zöld Posztobol Puska takarostol virágos Trébellelt Ezüst Virágok rajta [O.fenes K; JHBK XXIX/28].

puskátárgy ?puskatok; husă pentru puşcă; Bezug für Gewehr. 1582: 16 Apr Biro V es az tanachy wegezesebeol weottom az púska targyra három sing karasiat attam erette f 1/95 [Kv; Szám. 3/V. 14 Lederer Mihály sp kezével]. 1591: 2 Juny Kadas Myklosnak attam B(yro) vram akarattyabol az pwska Targyra 3 Sing karasiat, Singit d 65 f l d 65 [Kv; i.h. 5/X. 21]. 1593: az Puska targihoz ... 3 singy karasiat ... f l d 9 [Kv; i.h. 5/XXI. 73]. 1621: 10 April ... B. V. Tanaczj akarattjabol az puska targiot Ki adata melyre zokas zerint ... veottom ... haro(m) sing kek karasiat ... f 2/85 [Kv; i.h. 15b/IX. 194].

puskátárgyas puskatok-készítő; care confecţionează huse pentru puşti; gewehrbezugsmacherde(r). 1595: Daniel Weisz és Cleme(ns) Poszpescher, és Simo(n) Schün, az púska Tardgyos Setz Mesterek: meg keresúen az Birak Wrajmat ... adatanak 1. Nagydragnak karasiat az Tardgyra [Kv; Szám. 6/XVIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

puskátartó puska tartására való; de care se reazemă armele, pe care se țin armele; für Gewehrlagerung. 1656: Ezen haz falan vagion 4 darab puska tarto paraszt fogas [Fog; UF II, 137]. 1681: Vajda Hunyad vára ... Vagyo(n) ezen Kapu között Katona fogas a falo(n) két darab ... Szakallas puska tartó ráma Nro 1 [Vh; VhU 502, 508].

puskatekerő kulcs puskaakulcs; cheie de puşcă; Gewehr-schlüssel. 1733: Puska tekerő költs [Marossztkirály AF; Told. 2].

puskatisztító puska tisztítására való; de curăţat puşca; zum Gewehrputzen. Szk: ~ vasvessző. 1661: egi Puska tisztító Uas uezsört attunk az Lakatos(na)k f — //35 [Kv; SzCLev.].

puskatok puskatartó tok; husă pentru puşcă; Bezug für Gewehr. 1594: Az Thoroni alat ualo Thar hazban ... Kopot hituan zeőniegh vagion No. 2. Vres puska thok uagion No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30]. 1628: egy szekel karpitban be kótue uadnak ... Negy fekete Mente ... Egy Puska tok [Gyalu K/Kv; JHBK XII/44. 11]. 1656: Ket musketa Eöreg, Egy sneth puska tok [Doboka; Mk Inv. 2]. 1673: Ket puska tok, eggik pulhakhoz masik pistolhoz valo [WassLt Borsai István hagy.]. 1679: Viseltes puska tok nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 85]. 1700: Egi par Hintob(an) valo hoszszu Puska Tok nő 1 [Ebesfva; Ut]. 1714: Gyasz Posztoval borított két Magjar Nyereg Vasas Kengjellel, s egjéb hozza való requisitumokkal, s egi Pár Puskatokkal fl. Hung 5 [AH 52–3]. 1735: Déés Varossa határol egi egér szőrű lova el veszett volna minden hozza tartozoival együtt, ugj Puska tokjaival [Dés; Jk 149a]. 1756: rosz Puska tok 4 [Nagyrapolt H; JHB XXXV/35. 19].

Szk: ~ felkötő szlja. XVIII. sz. eleje: Puskatok fel kötő szijjéért hermecz szijjékért 1. kötő fékért [JHBb] * ~ ráma. 1679: Puska Tok ráma nro 6 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 88] * ~ reparálás. 1858: Egy puskatok reparálás 12 xr [Kv; Ujf. 1].

puskavég puskaeső vége; țeava puştii; Ende des Gewehrlaufs. 1746: el jöven a kender nyövésnek ideje ... nyőni mentek a kenderb(e) ... Eltető Ferentz Ur(am) ... a kender is a mit estig nyőtenek egybe tsinálván, az három Asz(ony)na)k az hátára adta ... Puska véggel ösztönözvén az Aszszonyokat ... maga házahez vitette [Szentegyed SzD; WassLt].

puskavessző az elültöltő puskák megtöltésére használt vessző; vargá (de puşcă), vergcau puştii; Ladestock. 1851: Egy szurony ... Egy puska vessző [Dés; Dlt].

puskázás puskaival (meg)lő vkit; a trage cu puşca (asupra cuiva); jn schießen. 1710: Eugénius s Marleoburg megismerik, hogy nem az ő felejek, a tábot mindjárt felültetik s utánok mennek. Mindenfelől a sok ezer ember puskázni kezdi őket, s lovokon való puskaor felgyűlad a rettenetes tűzben, s szörnyű veszedelemmel mind magokat, lovokat egybenszagatja, a többi ott veszének, ötszáz beszalada a városban [CsH 422].

puskázás 1. puskaival való lövés; tragere cu puşca; Schießen mit Gewehr. 1704: Ezt pedig oly alkalmatossággal látták, hogy amint az asszony kiment oda a maga kertjébe, aki oda nem messze vagon, Dienes úrfi odaküldött, hogy ha nincs-e ott Amadeus a citadellájánál, mert gyakran szokta ott magát mulatni és a puskázást gyakorolni [WIN I, 206]. 1710: Rabutin is kijöve a városból, noha tízannyi is vala a kurucság, mint a német, mégis rajtok mene, és a német puskázást nem állhatván, futni kezdenek, s egy sáros árokban számtalanon ott veszének, sokat közülök el is fogának s bevívék Szebenben [CsH 341]. 1807: Délig játékkal, puskázással tölt el az idő, T. P. Schwedaf Urat meg rugta a puska ... keso estveig ... puskáztunk tészla [Dés; KMN 263].

Szk: ~t ejt. 1765: a Legények ... ott az Uttzában ejtven Puskázásokat azokrol is magam is intettem őket hogy mit lövöldöznek ... tudom bizonyosan hogy semmi fel tételek az iránt nem volt hogy valakit Pistolly lövésekkel meg

Sebesitsenek, hanem a' mi Lövöldözés volt is közöttök magok mulatáság kedvéért volt [Gerend TA; KS. J. Somlyai de Fogaras (40) ns vall.].

2. puskaropogás; împușcături/răpăituri de armă; Gewehrkrach. 1765: Gáncson két embert ölt meg a többi között. Estve későn nagy puskázást indított a házában, másnap a falut oda gyűjtötte s kérdezte: „Hallottátok-e a puskázást?” [RettE 189].

puskázat puskázás, vadászat; pușcare, vînatul cu armă de foc; Jagd. 1662: A vadász, jó madarász, ebeken kapó nyúlász embereket nagyon kedvelli vala, jószágiban valahol jó puskást érthet vala, azokat mind csak puskáztatja által szolgáltatja vala [SKr 282].

puskázik 1. puskával lő/lövöldöz; a pușca, a trage cu pușca; mit Gewehr schießen. 1710: De a hadnagyok és a nemesség, tartván jövődőtől, készek lőnek Bethlen Gergellyel elmenni, ő pedig a somlyai katonákat küldvén a székely hadakra, mihelyt puskázni kezdenék a székelyekre, mint olyan fő nélkül való had, confundálódik s az erdőben általmenének [CsH 196]. 1765: azonn Legények le fele jöven a Gerendi Utzán úgy Puskáztak ... kik híresztették úgy kik fogták reá vagy ki eszetől ... sült hogy ezen játékos lövöldözést arra magyarázták, mintha bizonyos Uri Aszszonyt kívántak volna által löni [Gerend TA; Ks vk]. 1771: Vasárnap reggeli Templom előtt és egyéb Sátoros Inepeken először láttam Kis Sandort Nagy Andrászt, Nagy Danit puskázni menni a Mezőre [Dés; DLt 321. 20a Samuel Magyarai (49) ns vall.].

Szk: ~ hozzá/vkihez. 1705: Mindegyik efféle nyelvkeskedéssel sokkal áruván be Rákóczi uramnak, őreá bizony katonákat küldenek, kik is kevesen menvén reá és szoros helyen lévén, hova egy forgó grádicon kellett felmenni, csak meg nem adta magát, hanem hozzájuk puskázott [WIN I, 637]. 1710: én puskáztam elsőben hozzájuk minyárt fegyverhez nyula(nak) és puskázá(n)k [Mezőbánd MT; Told. 2] * ~ vkire. 1705: Elég az, hogy a kastélyba csak nem bocsátották be őket. Ezek nem mulathattak sokáig, mert az hajdúság gyülekezett és puskáztanak is a németekre [WIN I, 524] * célra ~ célba lő. 1807: Délig játékkal, puskázással tölt el az idő, T. P. Schwedai Urat meg rugta a puská ... késő esteig ... puskáztunk tőzre [Dés; KMN 263].

2. más anyagát/ötletét felhasználja; a-și însuși/a copia ideile cuiva; die Ideen des anderen benutzen. 1784: az a' nagy nyomoruság nékem, hogy édes Atyánk Leveleit nem tudom, B. Uram pedig a' mi Defensámra 's hasznomra tartoznék-is el-titkolja, elé-nem adja, maga pedig ellenem abból puskázik, a' melyből tetszik és az Aviticum Terminusnak a' Compo(siti)ob(an) való bé szurása-is abból esett [Told. 20].

pusmog tompított hangon/titkolózva suttog; a şușoti/șopti; flüster. 1776: Csizi Hadnagy ... nem egyebben igyekezett, mesterkedett, hanem arra unszolta mind Mlgs Groffné ő Ngát mind M. Anikó Kis Aszszont, hogy B. Henter Antal Urfit meg ne vessék, Groff Lázárhoz ne bizzanak, Sokat Suttogatt, pusmogott [Kóród KK; GyL Christ. Kováts conj. St. Miklos (55) vall.].

pusmogás titkolózó suttogás; şușoteală, șopteală; geheimnisvolles Flüstern. 1792: méltotassék Ngod ... réá

emlékezvén ... az sok különös egy más között volt pusmogásokra Mányinak fráj máryval való akkori nagy barátkozására, méltotassék az dolognak egyenes ítélő Birája lenni [BLt II. 12].

puszog pusmog, suttog; a şușoti/șopti; flüster. 1823–1830: Egy alkalmatossággal elmegyünk az úrfival hozzá. Estvefelé az úrfi különhívja, sokat pustogtak együtt [FogE 172].

puszogás pusmogás, suttogás; şușoteală, șopteală; Flüstern. 1786: meg álván ... azon Joszág avagy ház uttza kapuja és a' Biro Péter Uram öklime uttza kapuja között lévő Hidatskán, hallám oda ismét az ház ropogását, de hallék bizonyos emberek pustogását is, de kik voltak nem esmérhettem meg ... láttam osztán masnap reggel hogy az ódala ki van dölve [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Marosán Mihály (23) lib. vall.].

puszillanimitás kislelkűség; meschinärie; Kleinmütigkeit. 1657: Igen austriacus ember is vala, és már ez hadakozásnak alkalmatosságában kezdett vala is declinálni állapotja, mivel mind fávortát az austriai házhoz, s mind ílelmes pusillanimitását experialta vala az fejedelem, de ily hitetlen fösvenységét is [KemÖn. 254].

puszpáng 1. bukszus; cimișir; Buchsbaum. 1656: Ezen kertben ... puszpangból csimer formára ültetett tablá 4 darabba [Fog.; UF II, 155]. 1692: Ezen veteményes kert ajtajan belől két szek füves tablá, körül szalyával beültetve, vagyon negy tablá Puszpangal be ültetett [Görgénysztimre MT; JHb]. 1747: a Szekfü virágzik, az Rosmarint Ujl, bezzeg kényesen Sétálhattal volna te is itt az szép virágos kertben, rosmarintot pedig az öcsémtől számodra koldultam ... Puszpangot is ígért az öcsém hogy ad [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1793: még a télen mikor a Groffné nállam vann (!), nékem valami ültetni való Puszpángot ígért a mennyi kívántatik ... a Puszpángot küldgye el mennél többet lehet [Kraszna Sz; IB. Vay Ábrahám lev.]. 1806: a Rector Puszpánkot ültetett a Kis kertbe [Dés; KMN 173]. 1822: a' mely kerteskének egy negyed részit ... a' négy tábla körül magosson fel nőtt és szélesen el bokrozott puszpáng foglalja el [Nsz; Told. 7].

Szk: zöld ~. 1797: bé menvén a Veteményes kertbe, melynek bal-felől való során vagyon négy Veteménynek való tábla, melyeknek oldalai rész szerint zöld puszpángokkal, rész szerint pedig bor termő szőlő fákkal vagnak (!) spallirba véve [Ajton K; CU IX. 2/12b].

2. jelző haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: puszpángból való; de/facut din cimișir; aus Buchsbaum. 1840 k.: egy puszpáng Nádmérvágó [BetLt 3].

puszpángfa puszpángfából készült; fäcut din cimișir; aus Buchsbaumholz gefertigt. 1805: Egy kis kerek puszpáng-fa puskapórnak való Palaczk [Mv; TGsz 52].

puszpángtábla bukszus ágyás; fışie îngustă (de pămînt) cu cimișiri; Buchsbaumbett. 1692: A Filigoria mellet való Puszpang tablá körül isop vagyon plantalva [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

puszta 1. fn 1. kopár/lakatlan terület/telek; loc pustiu; ödes, nicht bewohntes Gebiet. 1586: Wayda Mathe Czi-

chay Nemes Ember ... azt valla. Zent Egyházhoz megieónk vala Egyczer az zegin Bech Pallal, Monda hogy ẽz ez puztha It az en hazam eleot az Blasko Atyafiak. Akkor nem vala kertben, hanem puztha vala [BK Misc. 1145–78]. 1605: Forgot eo kgmek eleot az Seowenyeknek my voltak, panazolkodwan beosegesen arrol hogy az keoz seowenyeknek fel eppiteseben Nemely zomzedok tellyessegesen megh Vonnak magokat; Annak vthanna magokat gondoluan kertelny akarja az eo puztaiat, es az fel font seowenihez ragasztia seoweniet [Kv; TanJk I/1. 517]. 1614/1777: Horváth Mihály mellett aloll vagyon egy darab Pusztá; Jankó Péter Uram ... csénáltatott egy házat réá [Zágon Hsz/Mv; Szentk.]. 1638: Vagion Tuzokmálban Egy fertali szeoleo, az meliben szeoleo tw vagion, de az puztáual az mely mellette vagio(n) leszen fel hold ha megh Eppitik, meli szeoleonek szomszidgia, Sárosi Georgy [Kv; RDL I. 114]. 1650: sem haz sem fwt rajta ninczien es mind falu közzi s mind orzagi kozzi ualo szolgálat rolla deficiál es Jgi puztara nilat birni senkinek sem Engedwnk hanem meltan falunak keuanhattiuk [UstZ 8/64. 72a]. 1667: Chyeffei Laszlo V ... a' Kádár Ferencz háza mellett valo darab pusztát bekerteltette, marha Akolnak [Noszaly SzD; Ks 41. 16]. 1671: A' Partiumbéli exulált és fellyeb declarált Atyánkfiai¹ jelentvni, hogy midõn egymás között Tordán a' nékiek conferlatott pusztákát és Uratlan Sessiokat fel-osztották, akor némellyek közzülek bizonyos darab földeket el-foglalván, az orátul fogva nem épéttették, sõt feléje sem mentek, csak pusztájában állanak ma-is a' szomszédságnak károkra [CC 48. — ¹A váradi menekültek]. 1696: Az falu derekab(an) ... vagion edgi pusztá, melljen edgi roszt sőveny haz vagion ... Ugian e mellét vagion mas pusztá hazhely, edgi hitván sővenj ház vagion rajta [Szépkönyveszmárton SzD; Ks 39. XXIII. 9]. 1728: Puszták valaholott talaltat(na)k az Atyafiak eo kgmek között intéztesse(ne)k egienlő részekre [M.dellõ TA; IB VI. 225/14]. 1755: A pusztákra házakat kellenék építtetni ... az Felső kertet ... hejb(e) kellenek allitanunk [Szentmargita SzD; Ks 18. 11 Kosa Sigmund tt lev.]. 1767: Az Vég Hersa szőlõk rendib(en) lévõ pusztá ... az allya gyümölsös egyebüt még tövises, imitt amott kaszálható, s a tetejében sűrű tserefás [Ne; DobLev. II/380. 4a]. 1776: Czifra János Pusztája, ennek vicinussa égy felõll ... Bergenyei Koronka Gábor Desertája [Mezõbánd MT; WassLt]. 1807: az esztenás Bátsok mindenkor Puszták el fogása nélkülis a Nyáját a bikkos heljeken jártathatják [A.csernáton Hsz; HSzjP]. 1829: a' lovak felette erősen síkomattak — el voltak fáradva lassan mentek, ugy annyira hogy ott a' mezõbe a' hegyen alol egy fogadonál el szürkületünk ... de a' lovak is ugy el állottak volt kéntelen voltam meg hálai abba a' pusztába [Kv; Pk 6]. — L. még FogE 71; KemÖn. 179.

Szk: *~ba/~ra száll*. 1638 k.:orny Thamas az attiaual ieõtt ide ez eleot 20 esztendeouel Keoreos Maros keozwl az haz Darotzi Martæ es Orsike uolna, pusztában szállot zabadosagban szolgallia [Km; GyU 28]. 1739: Jozságot, a kinek nem kelletis, mint neveletlen árváját, huzták vonták, a midõn ember kort kezdettem érni, akkoris mind pusztára szállottam [Sajóudvarhely SzD; Ks 99 Fekete Sámuel lev.] * *~(j)ából felfog*. 1641: az Ueres hegyen az minemü szõlõt bir ... pusztából fogta fel Nagy Miklos [Inó Sz; GyK X. 30/8]. 1732: Kesely Sándor ... Ez minthogy nem regen szállot haza hák helyitt pusztából fogta fel s utanna valo földeket nem bírja mind [Nagyida K; Told. 11/70]. 1738: Abosfalvatis pusztájából fogtam fel, s szer-

zettem is hozzája [Ks 14. XLIIII Kornis István végr. fog.] * *~ja féle*. 1785: Domsa Gligor pusztája féle ... Petrik Filika ... mintegy negyedrészt véka Maléval minden esztendőben bé veti [Kálna SzD; Born. XXIXb. 20/790 Kornis Krisztina conscr.]. * *gyümölsös* ~. 1619 k./1687 k.: Kosa Imreh hagyott volt a Sz. egyháznak az elõ hégyen égy darab gyümölsös pusztát Nagy Mihály pusztája mellett [Nyárádsztrmárton MT; MMatr. 94 Koncz Istvánné Erdõs Dorottya (60) vall.]. * *kvártás* ~. 1724: az Körtvény fa szõlõ hegy málban egy csõtört Quartás pusztá és régtõl fogva gjeppen álló szõlõ [Ne; Incz.].

2. major, tanya; maier, máieriste, pustá, fermá/gospodárie [áranească (in afara satului); Meierhof. 1542: Ha kegelmedeth megh nem bantthanam wele, kegelmedeth kernem mynth kegelmes wramoth, hog k. adathna Cristof wrammal neg zantho ewkrewth az en pwztamba, kynck jowendore ne keresne walaky az arath raytham, kyth en kegelmednek ewreoke meg akarok zolgalny mynth kegelmes wrammak otthan; zolgalatomba thwgyak wram, chak adasson k. [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. 1569: Eleõzeor azky megh akarna váltani megh fizesse Awagy ha pwztara Jdegen Jobbagyoth Zalytthath, az Jobbagioth Rola Clara Azzony El wiheste [Mányik SzD; IB VI. 225]. 1579/1581: Az melj puztakat bir, Twros Mihály birija mostis [Tiburo K; GyU 3]. 1632: Bancz Szim egy puztatt bir mind kertestul, Fracziatlul veõtte volt, mely mostan Boholczion lakik. Voyna Juon egy puztatt bir mind kertesteol, Dumitru Munthane volt ... Komany Mikull egy pusztatt bir mellien az fia hazat chinaluan Kompas mostan oda akar költeõzni [Bráza F; UF I, 302]. 1724: Mely Major vago(n) vicinitibus ab una ... Boltos Janos posteritassi pusztajok szomszedságib(an) [Ne; DobLev. I/107]. 1772: Mikor lejött Bécsbõl, hozott magával két német asszonyt s nem ment jóforma, ifjúasszony felesége mellé, hanem oda a pusztára ment a két német asszonyhoz [RetE 283]. 1786: A' Tatar udvar pusztájáért adtam Hft 1500 ... A' Patzolai Curia ki váltásában adtam Gerendi Sigmundnak 625 flovak [Nagy-lak AF; DobLev. III/616. 1a Jos. Dobolyi kezével]. 1824: Huszan kettõdik Colonus ... Huszan harmadik egy Pusztá ... Huszan ötõdik egy más pusztá [Szentbenedek SzD; Ks 79].

Szk: *bennvaló* ~. 1809: Egy kitsid ben valo pusztá egy õlni szeljessegü ... eztet hogy igen kitsin bírja az Erdõ Pasztora [Szõvérd MT; Hr].

3. a magyar alföld; Pusta maghiarâ; ungarische Pußta. 1753: Koltsár Vonul és Mihály szõkvén el Mihály a pusztákon ... Magyarországon gujâskodik; Vonul pedig Nagybánya körül lakik [Bagolyfa Sz; BfN]. 1757: a' miolta Keszeg Pál azonn adosságha esett ... a Pusztánn Magyar országann vagyonn [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17c]. 1823–1830: Így nevezik azt a helyet, ahol a pusztán a debreceni gazdáknek földjeik vagynak. Vagyon ott egy mezei ház is. De az házok egymástól igen messze vagynak [FogE 265].

Szk: *debreceni ~k*. 1823–1830: Elég az, hogy a paprikás vacsorára egy palack boromat megittuk közönségesen, mely palackot Vácon vettem volt 12 xral, tudván, hogy a debreceni pusztákon még vizet sem igen lehet tanálni [FogE 266] * *magyarországi (szeles)* ~. 1774: Nehai Magyar Atym fia Togyer ennek elõtte õtt Esztendõvel az M.országi Pusztákra ment, s most is ottan vagyon az ókrók mellet, de ennek viszá jövetelit remenlytk [Mocs K; KS Consr. 96]. 1783: még Fittzko koromban ... több beszél-

hegy [Borsa K; JHb III/84] * *~(j)ában hever* üresen/parlagon/romos állapotban van. 1713: ada és ajandekoza ő Ng(na)k örökösön két darab Szőlőköt, melyekis most pusztájában hevernek az Vj Thordai hataron az Mehes Mál nevű Szőlő hegyben [Torda; JHb XV/11]. 1747: (A) gyümölcsöt kertjeje be esztendeig való hasznáért, hogy pusztáb(an) ne heverjen, az melyetis az Atyám be kertelt [Szucsák K; JHbK XXV/4]. 1753: Házhelyeiből ... a' Szováta vízen túl egy darabot ... pusztájában hevervén az Erdő fel fogott, Domokos Ferencz Ur(am) el foglalt, 's azt ki tisztította, ma is birja, s Török buzával szokta vetni [Szováta MT; Told. 3a]. 1761: azon ... föld már jó darab időtől fogva mind pusztájában hevert, és Halomány Jánosnak annak a' végib(en) lévén más fölgye, á jo Comoditásra való nézve belé Harapodzott [Vécke U; i.h. 68]. 1800: (A földet) Katona György ed Kegyelme ... nem colalhata Sem nem curálhatta, hanem mostis pusztájában hever [Seprőd MT; BalLev.] * *~jában heverő*. 1777: haszantalan pusztájában heverő föld [Hosszúaszó KK; BLt 9]. 1781: Gutti Kristina Aszszony ... azon darab földet fel fogta, melyen ő Kegyelme a' maga Pakulár Házát építtetni kezdte vala és egyszersmind Juh kosárnak bé kertelette vala, az előtt pedig mindig, mint pusztájában heverő föld, falu közönségese Borju legelő helyének tartatott [Perecsen Sz; JB. J. Gergely (62) jb vall.]. 1813: a Magura n. Szőlő Hegyben egy pusztájában heverő volt szőlő [Ketesd K; KHn 63] * *~(j)ában marad* üresen/parlagon/romos állapotban van. 1581: A Vacey Gaspar Boltya mellett egyk Bolt pusztába maradt. Esmeg kedűes Pal Boltya mellett otis egy Bolt allot pusztába [Kv; Szám. 3/IV. 2]. 1754: (A telek) pusztájáb(an) maradván annak utána ugj kerteletgették be appronként és foglalgatták el Mlgs Groff Mikes István Ur ő Nsga részire [Adámos KK; JHb XIX/12]. 1761: Néhai Mikola László vrnak edgy Fejerdí nevű Jobbágya ... Szőlője pusztájában maradván Néhai Farkas Gergely vram ez előtt jo darab idővel Isztinát tsináltatot reája, és az Juhait ottan tartatván magának fel fogta [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/9] * *~jában maradt*. 1801: valami hat, vagy hét Szekér málé alá valo szánto földet Nemes Buzo Mihály aluj Györgyie foglalta el mint pusztájában maradt földet [F.szőcs SzD; TKI Nobilis Buzo Györgyita (55) vall.]. 1835: A hajdoni haborus üdőkbe ellenséges ostromlás mián a Falu Also Sinfalva el pusztittatván, a Falunak elpusztittatasa között meg maradtott kevés Számu Also Sinfalvi Lakosak kintelenítették a közzelebb valo Hellységekbe lakásokat által változtatni következőleg a pusztájába maradtott Also Sinfalvát mind idegen nemzetbeliek, mind privatus Más Hellységbeli Lakosakis akarván magok(na)k el foglalni, mint tulajdonak(na)k elfoglalását az Exponēns Birtokasok Elei magok meg akadályoztatták [Asz; Borb. II].

B. a semmibe, üresbe; in gol/aer; ins Leere. 1613: akkor egy mást kezdvén kijátatni, hogy ránk jüjenek mük hogy lássák hogy nem vagyunk üres kézal egy pistallyal egyet löttünk, tsak ugy pusztájában [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

C. egyedül, magára; nesupravegheat, nepázit; allein. 1745: Grossán Palko udváráról egy sereg juhok ki hajtottak eczaka elis veszték benne ... ki hajtván az akolból a' mezőn pusztájában jártanak [Szásznyires SzD; Ks Kádár András (70) jb vall.].

Szk: *~jára hagy* elhagy. 1807: A tulso Malmot ... a Kólosvári Plébánus birta ... mely vegtäre el pusztulván ... néhai ifiabb Rettegi Sigmund Ur ... építetett egészen ujra fundamentumából, és meg hoszabította, hogy őt köre

szaparítsa, de az ötödik kö hogy lisztelő lehessen, nem succedált, egyszer próbálván egy darabotskáig, az után el hagyta pusztájára azon ötödik követ [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

◊ Hn. 1580: walya púztat [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1590: a falu puztaiara [Cikmántor KK; BálLt 81]. 1602: Sandor hegye pusztaiara [Szenháromság MT]. 1639: Puzta new helibennis egi szely feöld [Nyárádsztlászló MT]. 1643 u./1770 k.: Pappusztája (sz) [Szék SzD]. 1684: az Kis Lippai utczában egi pusztá [Gyf]. 1693 u.: Sz. Egyház mezeje nevű hely Pusztája [Tarcsafva U]. 1699: Bál Mihály Pusztája [Cséged KK; LLt Fasc. 106]. 1700: Komor Istva(n) pusztája [Kv; Szám. 40/III. 55]. 1712: Sző Telki pusztán [Páncélcseh SzD; WassLt]. 1725: T. Lengjel Eccla pusztája. Toroczkaiai pusztája [Kv; Szám. 54/I. 5]. 1730: pusztá nevű hejben (sz) [Vadad MT]. 1740: pusztákon [M.lóna K]. 1748: A Pusztak megett (sz) [M.zsombor K]. XVIII. sz. m. f.: Megyes kerten fellyül valo Pusztá (sessio) [Borsa K; BHn 122]. 1753: Mólvdai pusztájának hívjuk [Szováta MT]. 1754: A' Pusztán (sz). A Szőlőbeli pusztá (k). A Körtvélyes pusztákban (sz) [Erdőcsinád MT]. 1757: Pusztá nevű helyb(en) (sz) [Nyárádsztlászló MT]. 1758: A' Szathmári pusztájáb(an) [F.tők SzD]. 1761/1808: a Pusztán (sz) [Pata K]. 1771: A régi Falu Helyen, mely ma Pusztának hivattatik (sz) [Báboc K] | Mikosáj északos Pusztájában [Nagyesküllő K; BHn 80]. 1773: A Pusztá [M.kecel Sz]. 1775: A Pusztá végiben (sz) [Nádasdarcó K] | egy kús pusztá [Márkod MT]. 1780/1790: az Alsó Tőki puszták alatt (sz) [F.tők SzD; THn 14]. 1781: A Pusztánál [Inaktelke K; KHn 202] | A Pusztán a nádhát uttya mellett [Magyarókereke K; KHn 92] | A Kerek Pusztánál [Mákófa K]. 1784: A' Pusztá megett (sz) [Póka MT]. 1785: A' Pusztán [Gyerővásárhely K; KHn 152]. 1785/1818: A Pusztában [Maroskifalud MT]. 1794: A' Pusztá nevű helyben (sz) [Marosjára MT]. 1795: Egy Pusztá a Tér szőlő végiben (sz) [Harasztkerék MT]. 1798: Nagy Pusztán (sz). Kis pusztába (sz) [Méra K]. 1814: a' Malom szegre Járo Uttzában az ugy nevezettni Szokott Pusztán [Kalotasztkirály K]. 1818: A Pusztába (sz) [Mezőveres-egyháza SzD]. 1822: Szeredő pusztája [Szacsva Hsz; HSzjP]. 1826: egy darab pusztát (sz) [Ne] | A Pusztába (sz) [Náznánfva MT]. 1828: A' Felső Pusztában (sz) [Dés]. 1830: a medve fej pusztáján [Hidvég Hsz]. 1831-1832: Kis pusztá [Nagykede U]. 1835: A' Pusztába (sz) [Arapatak Hsz]. 1841: Aranyos pusztája [Taploca Cs; RSzF 126]. 1847: Czigányok pusztája [Jobbágyfa MT]. XIX. sz. köz.: A' Pusztá nevű gyümölcsös kerítésben (k) [Egrespatak Sz]. 1850: A' pásztorházaknál levő pusztá [Balavásár KK]. 1860: A Pusztánn (sz) [Sarmaság Sz]. 1861: A szőlők alatt a Pusztában [Miriszáló AF]. 1864: Feketerez pusztája [Tekerőpatak Cs].

II. mn I. kopár, megműveletlenül/parlagon maradt/hagyott; pustiu, necultivat, lásat in paragină; öde, brachegelt. 1568: Genes (!) Varga Jmrene Margareta georgy l(ite)r(a)ti ... fassi sunt, hogy q melletek vagion szöleye, bor egeteo Martonak es szemekel lattak hogy az eo maga szöleyet ky asta es az puzta földre horta a kyt szabo ferencetql woth [Kv; TJK III/I. 242]. 1593: Kornis Tamas vallia, mikoron az had be jwue, az Caspar deak hituan ker- tén valo aitol le teorek az zallok, es lattam hogi mind az ket vczabeli barom zabadon jarta, mert semmire sem vala jo, hanem roz, es kertys pusztá [Kv; TJK V/I. 435]. 1615/1628: vagio(n) Egi hold szeoleő ... de pusztá [Kv; RDL I. 96c].

1696: az ide való majorság szőlő igen pusztá, ritkás ... az Jég esső is sok kárt tett benne [Marosillye H; BK. Fogarassy Pap Miklós lev.]. 1702: azon szőlő olyan pusztá volt hogy Lovakis megh nyargalozhattak volna közte [Dés; KGy]. 1734: Az uram Jozságát azt nem mondom hogy valaki Pusztította volna, mert az nem volt, Se most nem Pusztább. Se nem épeb mint akkor volt, hanem egy állapotban vagyion [Kővárhosszúfalú Szt; TKhf]. 1740/1778: az Szőlő Pusztá volt, és a Fiak ... magok industriájok által építették meg [Pókafva AF; JHb XXV/57]. 1748: mely le irt helység ha valamivel hosszabatska lenneis az más rész atyafiak Erdejéknél, de sokkal keskenyeb, aláb való, és pusztáb [Kál MT; Berz. 2. 41/127]. 1766: (A föld) nagyobb része az oldalossa máig is pusztá, mivel hogy nem egyénekné csak szőlőnek való igen jó hely, a mint hogi egy versen felis fogtak de esmét belé hadták [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres II. 16]. 1777: azon Jozság Pusztá, Semi rajta nintsen ... Kováts Ferencz Ur s felesége ... ha Gyümölcs fákkal is bé ülteti, mind azok az kiváltáskor meg betsöltésenek és betsű szerint való arrát ... Nánási János Uram s Posteritási a ki ki akarja váltani tartozik le tenni [Mezőbánd MT; MbK X. 49].

Hn. 1585: Pusztá Malom Zegethy [Mv; MvHn]. 1694/1764: pusztá Szőlő fűnn alól való Kőves Domb [Abafája MT]. 1699: A Pusztá Csereben [Szentdemeter U]. XVIII. sz. v.: az pusztá szőlő oldal [Nagyiklód SzD]. XVIII. sz. eleje: az pusztá azaló helyen küljel (sz) [Tekerőpatak Cs]. 1737: Pusztá Szőlő oldalán (sz) [Damos K; KHn 44] | A' Ketskés Pusztá hegyben (szöl) [Désfva KK]. XVIII. sz. köz.: A Pusztá somoson (sz) [Szilágycseh]. 1750/1797: pusztá Hegyen [Vérvolgy Sz; Borb. II]. 1757: A Pusztá szőlő oldalban (sz) [Adámos KK] | pusztá Tanórokban [Havad MT]. 1758: a' Pusztá kőves hegy alatt [Sztána K]. 1759: A Pusztá Szőlő fűn (sz) [M. palatka K]. 1762/1779: A pusztá Hegyen (sz) [Nagypacal Sz]. 1768: A Pusztá Szőlő Tetőn [Gyalu K]. 1784: a' Pusztá Szőlő oldalban (sz) [Galamod MT]. XVIII. sz. v.: A' pusztá Csegej (sz) [Kisillye MT]. 1818: A' Pusztá hegyben (szöl) [Mezőveregsegyháza SzD]. 1841: Pusztá Falu határán [Kisillye MT].

Szk: A' 4vált lett/vált. 1831: egy darab Erdő ... az idő Változásaival pusztává és merőbe haszonvehetelenné lett [Aranyosrákos TA]. 1847: a' vádlott ... a királyi kincstár által ültetett erdőnövényeknek elgázolására és a pusztává vált majorság erdőhelyeknek erdőszeti magvakkal beültetése megakadályoztatására lépéseket tett [VKp 295] * 4vált tesz. 1664: Anno 1661 die 16 Septembris Kemény János fejedelem beszállítván Kolozsvárra bizonyos sok számú zoltat németeket és dragonokat, mely idegen népek az várost mind külső és belső részeiben szertelenül pusztítván tovább harmadfél esztendőnél, az városban sok számú házakat elrontván ... külső részeit pedig, az sok szép kertet és gyümölcsfákat teljességgel mindenestől fogva pusztává tévén, az egész város környékét pusztá mezővé tévén [Kv; KvE 188 LJ] * 4vált tesz. 1792: az egész Bruszniki Communitas ... a Nemes Dévai Vradalomnak a Burszniki (!) Határon lévő ... Vállje Lunge erdeit ... Gyakor ízben vágni, és ámbátor annak vágásától ... igen gyakorta ... az Falusi és Hájós Birók által az Templom előtti meg intévén el tiltott ... annyára el pusztítani mérészelte, hogy ... aztat éppen pusztává változtatta [Laposnyak H; Ks 79. XXXVI/3].

B. ~ cserés. 1718/XVIII. sz.: A Falu felett vagion két pászma pusztá cserés és szakadásos Szőlő föld [Újfalú Sz;

Berz. 7 68/1] * ~ erdő. 1685/1792: Az orotvány ... pusztá Erdő [Dálnok Hsz]. XVIII. sz. köz.: Pusztá Erdeje egy nyilacska [Udvarfva MT; Told. 18] * ~ erdőcske. 1766: a Brányistván tul a Bádokba járo uton alól — indivise maradt pusztá Erdőtskét [Doboka; DHn 13] * ~ erdőhely. 1775: Rét Fark nevű helyb(en) egy pusztá el Sülyedezett Erdő hely vici(nussa) belől a' Falu Gyéplűje kívül Szóts János pusztá Erdő helye [Lokod U]. 1816: egy darab Föld Pusztá Erdő Helyből ... Szántó földnek ujtántában felfogva [Ikland MT; UnVJk 253] * ~ föld. 1570: Gerath Matthe ... vallya ... weottek volt egy Darab pwrta feoldet kerthnek [Kv; Tjk III/2. 43.]. 1665: Adtam ez földemet az kántornak, az házsongárdi szőlőm mellett, mely pusztá, pusztá fél hold szőlőföldért, mely pusztá föld estimáltott f. 20 [Kv; KvE 198 LJ]. 1673: Nehai Toth Miklosne ... tön illjen választ. Aszt tudálom hogi ne(m) széjjenli, én bizon hetven pénzt sem adok nem hogi hetven forintot adnék, ahol vagion, az téski ez pusztá föld, ha kel néki építse, nem bánom bizonj ha ide jü örömet el igazitom [Kv; KvLt I/182 Bátsi Péter szb kezével]. 1832: az Szamos Ujvár fele Jár Ország Ut mellett az Sojmos Too Hidgyán ismét az Napkeleti részen az oldalban vagion az Nemes városnak egy darab haszon vehetetlen bokros pusztá földgye, a mellyis nem használtott Senkitől [Dés] * ~ gyp. 1725: a' régi Templom helyen felyül való pusztá gyp [Gergelyfája AF; JHb XXVII/4] * ~ gypsószől. 1677/1679: Gonos sophia Asz(sz)any Ada örökösön ... fel hold pusztá Gyép szőlejt ajandekon edes Leanjá(nak) ... Meszaros sophia Asz(sz)anyának, es minden posteritosok(na)k örökösön mind kedves jó akaro edes Gyermekeknek [Ne; DobLev. I/28]. 1749: a' közép Málban is vagion egy szőlő Uj Torda felől egy pusztá gypsószől a' szomszédja [Torda; i.h. I/236] * ~ gyümölcsöskert. 1759: Bajtsi Gergely Ur(am) és Felesége ... bizonyos és el kerülhetetlen szükségétől viseltetvén, kéntelenített ... egy darab pusztá gyümölcsös kertnek hason felit ... el alkunni és elis adni örök árnon ... Halmágy Bálint Márton Uram(na)k és Feleségének Bako Anna Aszszonyának [Ne; i.h. I/292. 1a] * ~ hely. 1577: Melj pwrtha helyjek ozlatlanwl Marattak, Wgia(n) akor kj merjek, azokattjs megh ozak Zenth Georgj Nap wthan vallo zombatho(n) [Vajdasztván MT; Bfn 71/19]. 1585: Veottek eo kgmek zemek cleybe(n) az Zent Peter egy hazanak puztasagatis, mely miath az Egeknek haborusagy az Istennek Igycienek halgatoyt el tauoztatiak Nagy giakorlatossagal onnet a' puzta helyreol [Kv; TanJk I/1. 6]. 1592 k.: Az mi teorwenykedest bezell hogi lett volna keoztink, Annak vtanna Az kert helyeket fel rendelte, neki mertek Azt az puzta helyet az hul most az ress vagio(n), Az teorue(ny) vtan kertelis tartotta. 3. eztendöbe [Uszt]. 1677: Kapu szám után való adoval, pusztá helyektől, senki nem tartozik [AC 261]. 1798: a' ... deserta Curialis hely után tartozik egy pusztá hely ... ezen hely most Groff Teleki Sámuel Ur es Exja Lutsán Togyer nevű volt Jobbágyától bitangoltatik es most kaszálo hely gyanánt használtatik [Buza SzD; CU]. 1859: Kötelezi magát ... hogy a' gondviselése alá adott Szőlő helyeket minden évben a' maga idejében meg fogja mivelni a' pusztá helyeket Szőlőkkel, késalyfákkal béepíteni [Mv; DE 3] O Hn. 1645: az Templomigh való pusztá hely [Pókafva MT]. 1835: a' falu parlagas pusztá helye (e) [Kakasd MT; MRLt]. 1846: A' nagy erdő alatti pusztá hely [Gernyeszeg MT]. 1850 k.: az Ábrahám hegyi pusztá hely [Aranyosrákos TA] * ~ kert. 1740: az Falu alsó végén edgy pusztá Kert [Sztána K]. 1795: Azon a

napon, amelyen elkárosodott az Fejérek lova, csordában nem menvén, visszatérvén egy puszta kertbe, onnét kiszökövén az vetésmezőre, onnét a farkasok üzőbe vevén messzire elhajították, — el is rontották<k> egyiket [Ozsdola Hsz; RSzF 218] O Hn. 1765: a' Falu derekán a' Puszta Kertbe (telek) [Kalotaszékírály K; KHn 53]. 1804: azan puszta Kerek Kert [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1864: Puszta kert (ke) [M.lóna K] * ~ *majorhely*. 1637/1639: Vagyon Hideluen az Vj uczan feljül valo maiorak keozott egy puzta maiorhely, meljnek szomszedgja egy felöl, Lutich Istuan, masfelöl Kozma Andras vramnak maiorok [Kv; RDL I. 111] * ~ *majorkert*. 1664: az út mellett Arkosi Benedek Uram Majorokerti szomszedságában vagyon egy Darab puszta Majorokert [Ne] * ~ *malomhely*. 1591: Thudo(m) Kereztvrrfalua also vegeben egy puzta Malom heljet Benedek Gerebnek, melyet az nagj Miklos Gereb adott vala neki [UszT]. 1640: Vagyon edgi puzta malom heli meli Serban Jspane de nincz semmi epuleti [Luca F; UF I, 782]. 1663: ezen felyeb specificalt Arbai portiojat Kassai Borbara Aszony el foglalna Egy puszta Malom helys vago(n) azon Arbai hataro(n) egy Patakon [BSz; RLT O. 5]. 1680: Vagyon a' Szajka Patakon egy Puszta malom helyl [Dés] * ~ *meheskert*. 1648: A' mellett bal kez fele egy io leszas sövényes tamaszos puzta mehes kerte nyilik egy fa sarkon forgo fa zaru fel szer ayto [Porumbák F; UF I, 901] * ~ *oldal*. 1617: bercz alat ualo, darab puzta oldalt ... megh Beczjuluin az falu, Betsvlette harom forintban [Szászfenes K; KCs VIII. 448]. 1792: az Ur azon szánto helylét ... ki hadta hanem tsak a felette lévő pusztá oldalt fogta fel [Nagyak AF; DobLev. IV/693]. 1794: Az régi el pusztult szőlők helyin is vagyon egy darab pusztá kopasz oldal [M.bagó AF; i.h. IV/734. 7b] O Hn. 1730: az pusztá oldalon (sz) [Nagyfalu Sz]. 1758: a pusztá oldal szomszéd(ságában) [Egrespatak Sz]. 1795: pusztá oldal (sz) [Nagyfalu Sz] * ~ *parlag*. 1682: (A) szőlő csak Tóuisses puzta parlagh volt [Bh]. 1739: Gerepen nevű szőlő Málban ... fél hold quartás szőlőjek ... a tetejiben ... pusztá darab pallag, bokrosz resz [Ne; DobLev. I/176]. 1757: holmi Tovissess haszonatlan Puszta Pallagok [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1836: Ezen föld haszonvehetetlen pusztá parlag [Makfva MT] * ~ *part*. 1761/1803: In Grupu Csuki nevő helyben, vicinitatibus ab una ... egy miveletlen pusztá part [Szurdok TA; Berz. 3. 2. A. 1] * ~ *porondos*. 1773: Kús pusztá porongjos, Kús Csegelj heljecske [Nyárádsztlászló MT; Sár.] * ~ *sezelethely*. 1765: a' Csorgora jaro ut mellett ... a' mely darabotska pusztá Szeget hely vagyon [A.szovát K; JHb VI/16] * ~ *szilvas hely*. 1690: egy kús darab pusztá szilvas helyen [Tarcsafva U] * ~ *szőlő*. 1592: Veres Lenart vallia ... Eo maganac penig oli puzta zeoleje vagion, hogi komonal, teouisnel, gaznal egieb semmi nincz benne [Kv; TJK V/1. 304]. 1598: Biro vram penigh eo kgme ezt megh kialtassa hogy minden rendbelyek gyepeojeket, vagy puzta zeoleie(n) vago(n) awagy penigh epp zeoleje(n), ezten ez napigh megh eppitthyek, mert ha megh nem eppitjék, ez valasztott zemelyek megh oculawalun minden engedelem nekeol zaz penzel beontetik megh legyen erre zorgalmatos gondwiselesek mind zeoretigh [Kv; TanJk I/1. 314]. 1637: Galaczy Borbara Aszonj ... az ü reszet ... ada ... szanto kaszalo reteivel Bongortjaval Puszta szölöliev viszivel minden nemü mas nevezendö örökszegevel edgiut* [Galac BN; WLT. — *Vasarhelyi Istvanne Galaczi Christina aszonynak]. 1690: Czicz hegie nevü helyben levő pusztá ... Szőlő ... Ali Bassa idejétől

fogva mind pusztán áll [Dés; Hr 3/27]. 1740: Vagyon egy Darabka pusztá szőlő ... mely is ... egy Jobbágj(nak) adattott volt colalni ... kiis osztán harmad idén valamely felé el vetődvn, azoltától fogva incultē áll [Algyógy H; Ks 89. 63]. 1797: az gyakort nevezett Viduának ... által bortsáttattanak azon már fenn circumscribált két darab Puszta Szőlők [Déva; Ks 79. XXVIII. 11]. O Hn. 1578/XVII. sz. köz.: Az Puzta zeoleoben (szö) [Kelemenelke MT]. 1639: egy darab szanto feöld ... kit Puzta szölőnek hínak [Backamadaras MT]. 1651: az pusztá szölő allat (ke) [Körispatak U]. 1668: a Puszta szölő alatt (sz) [Egrestő KK]. 1671: Az Puszta szölőnél (sz) [Kóród KK]. 1682: A Puszta Szölön felljül (e) [Galac BN]. 1699: A Puszta Szölő alatt (sz) [Backamadaras MT]. 1713: az pusztá szölőben (sz) [Dellőpáti SzD]. 1733: az Virgo pusztá szölő (szö) [Szentháromság MT]. 1740: A' Puszta Szölőre jár véggel (sz) [Szamosfva K]. 1742: Puszta Szölő alatt (sz) [Szamosztmiklós K]. 1744: A Puszta szölő alatt [M.kályán K]. 1747: a Puszta szölő nevezetü helyen felljül [Nagyida K]. 1752: Az Üveri pusztá szölőben [Iszló MT] | A Puszta szölők aija alatt (sz) [A.tők SzD]. 1753: A pusztá szölőben (k). A' pusztá szölő oldalába (sz) [M.déce SzD]. 1754: A' Puszta Szölők között (k) [Erdőcsinád MT] | A' Puszta Szölő padon (sz) [Sáromberke MT]. 1758: A Puszta Szölőnél (sz) [Fejérd K] | A Puszta Szölőben (sz) [Sztána K]. 1770: pusztá szölőre rug véggel (sz) [Csekelaka AF]. 1771/1817: A pusztá szölőben (sz) [Bözöd U]. 1773: Pusztá szölőbenis egy föld [Etéd U]. 1776: a' Nagy Egrestői pusztá Szölők [Egrestő KK]. 1778: A Puszta Szölőbe (sz) [Nagykend KK]. 1783: A' Puszta Szölő oldalában (sz) [Adámos KK]. 1793 k.: Pusztá Szölőbe [Gógán KK]. 1797: Pusztá Szölőbe (sz) [Körispatak U]. 1799: Pusztá Szölőben (sz) [Fiátfva U]. 1802: A Hideg maj vagy Pusztá Szölő alatt (sz) [Nagyernye MT]. 1809: A Puszta szölőben (e) [Aranyosrákos TA]. 1826: A' pusztá Szölő tetejin (sz) [Abafája MT]. 1829: A pusztá vagy motsár Szölő alatt (sz) [Csekelaka AF] * ~ *szőlőcske*. 1625: hittuk az ket huteos feoldmreot Zenfner Matiasst es Cati Mihalt felseo Lombra, egy puzta zeoleoczkze zalua(n) az Varosra, hogy meg estimiallak [Kv; Szám. 16/XXXIII. 23]. 1667: Az Isputaliohoz tartozo egy fertalnj kis darab pusztá szölőcziket ... töredtem es uöttem fel giepüböl magam szamomra [Kv; RDL I. 31] * ~ *szőlőföld*. 1641: tudok egy darab pusztá szölő földet, melliet most erdő veött fel [Ardó Sz; GyK X. 30/8]. 1697: Vagion egy darab pusztá szölő föld [Balavásár KK; SLt 15. B. 1]. 1744: Léven kglmek(ne)k az Oh hegi nevezet alatt lévő szölő hegiben ... egy darab már jo darabb idoktól fogva Pusztán hagit, Bongorrá vált pusztá szölő föld, mellette léven szölője ... azon káros Bokrokat, fakot ... irtsa ki [Koronka MT; Told. 14/10]. 1756: Minthogy pedig ezen pusztá szölő földnek nagy részt a' tövis bokor bé nötte, annyira hogy a Creditorix Aszszony majd semmi hasznat nem vehetné, ha azon bokrokat ki nem vagottatná s ki nem tisztittatná belölle [Ne; DobLev. I/271. 1a]. 1790: a' kinek ... miveletlen Szölő Fölgye találattik a Szölő Biro adomeáltassék Tavaszszal es Összel egymás után ... hogy Pusztá Szölő Fölgyét miveletlen ne tartsa [Nyárádkarácsonfva KK; Told. 76] * ~ *szőlőhegy*. 1718: tudja meg ki akarattjából és parancsolattjából nem engedi élni vagi penig gyümölcsét meg szedni azon Vasas Sz:lványi szőlőhegiben ab antiquo az Czegei Vasoktul békességesen birattott pusztá Szölő hegien lévő dio fakat, és azon Szölő

helynek békésesege birodalmában ki impediáltattja vagi impediálja [WassLt. — *SzD]. 1727: In A(nn)o 1703 ... az akkori Possessorok ... az Nyerges hegy nevű pusztá szőlő hegyet ... a Falu felett való gyümölcsös odalt ... meg osztván es ki ki maga részit apprehendálván s meg jegyezgetven pacifice birták sokáig tudgjae ... a Tanú ? (Dob.; RLt vk). 1790: Valakiknek a Hangos és Vén Hegy nevezetű Szőlő Hegyekben Szőlő Fölgyek vagyon miveletlen Bongorban Gyeppen senkiis ne tartsa az illetén Személy a' kinek illy Színű miveletlen Szőlő Fölgye találatik a Szőlő Biro által admoneáltassék Tavasszal és Ősszel egy más után kéttzer ... hogy Pusztá Szőlő Fölgyét miveletlen ne tartsa [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76] O Hn. 1688: Pusztá szőlő hegy [Oroszfája K]. 1742: Pusztá Szőlő Hegy felé való ford [Szamossztmiklós K]. 1839: a lüget felől lévő ugy nevezett pusztá Szőlő hegy tetején (sző) [Szentdemeter U] * ~ szőlőhely. 1625: az J. orotta ky az twisbeól az feoldet, falu feoldetis orotta hozzaja mert az az puzta szeoleő hely ne(m) Jge(n) Nagy vala [ÚszT 49a]. 1641: Az Fekete hegyen tudok egy darab pusztá szeoleőhelyet mellet az nőtt fel Lőrincz Istuan haza pusztaiához [Inó Sz; GyK X. 30/8]. 1742: egy nagj darab pusztá Szőlő hely ... Ezt ép korab(an) Huszon öt ember kikapalna egy nap [Koronka MT; Told. 26]. 1757: Pusztá Szőlő hely ... ez ha meg építetnék hat ember egy nap ki kapálhatná, és meg teremhetne Ur. 5 [Vaja MT; LLt Fasc. 129]. 1791: Vagnak-é Allodialis ép vagy Pusztá Szőlő helyek ? ... hány Ember kapállok; és középser természetkor hány Vedret teremhetők ? [BSz; Ks 74/56 vk] O Hn. 1638: Az pusztá Zeleő hely [Vadad MT]. 1674: egy darab Puzta szolohely [Nyáradkarácsonfva MT]. 1727: az Cziczhegyen ... pusztá szőlő hely [Dés]. 1732: a Nagy Hegybe egy pusztá szőlő hely [Göcs MT]. 1781: A pusztá szőlő hely (sz) [Szucság K; KHn 255] | pusztá szőlő hely [Újszékely U]. 1793: bokros pusztá szőlő hely [Szentháromság MT]. 1797: A' Pusztá Szőlő Helly (k) [Borsajfalu K]. 1805: A' Szőlő oldal tetején a' pusztá szőlő helyén (sz) [Fiátfva U] * ~ veteményeskert. 1635: Ezen hazhoz vagion egy pusztá veteményes kertis volt egy gyümölcseős kertis, de Miko Vram megh adta azoknak az kike volt annak elotte [Bráza F; UF I, 384].

2. lakatlan, elhagyott; pustiu, nelocuit; unbewohnt, verlassen. 1626: Adanak mi elottónk ... Szőlkereken egy haz heljet ... az kj az Vesedelemtol fogva puzta uolt mostis puzta [Dés; RLt O. 5 Somogy István kezével]. 1653: Akár mint gondolkodtanak s akár hogy, de oly rút dolog volt akkor Erdélyben, hogy pusztá volt mindenütt az ország, úgy elfutottak volt ki imide s ki amoda. Még a székelység is a havasra futott volt [ETA I, 138 NSz]. 1678: Kolos vármegyében egy Tiburcz nevű falut bírok pénzem után, ki pusztá lévén, már szállítottam reá egy néhány embereket [BN 63 Váradi Polyik János kolosvári lakos kérv. a fejhez]. 1688: Komán Zolocsa, el bujdasot. Öröksége Pusta. Erdemes jobbágnak kel adni, szolgáljon rolla [F.ucsá F; ALt Urb. 31]. 1723: az Fejedelem idejében Pusztá lévén abban az időben ez az Falu ugj jött volt ide ezeknek az elejek, s ök szállották volt meg [Kisnyíres SzD; Ks 5. XI. 3]. 1734: A melly antiqua sessioikon lako Haz vagion de p(rac)senti, bar pusztá legjenis ... az olyan Házakra ... egesz nyill adattassek [Dés; Jk 446b]. 1753: Nagj Almáson tudom, hogy Csáki Sigmund Ur birt, es most Bethlen Miklosne Aszszonyom Szent Mihállyal' edgyütt, mert most nem pusztá, már Tiz esztendeje hogy impopulaltott [JHb

XXX/9 St. Rettegi de Kis Budak jur. not. Dobocensis (39) vall. — *Pusztasztmihály K]. 1786: eddigis pusztá volt Bentzentz, de a mostoni költeződésel még nagyobbban el pusztult [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1810: Első Huruba meg van pusztá [M.újfalu K; Ks 77. 20 Conscr. 126] | Nyoltzadik egész régi Telek ... most pusztá [Doboka; i.h. Conscr. 37]. 1817: azon házat, melly vagyon a' Latzko Györgye mellett a' Patak marton, aztat talám jois volna valakinek ki adni mert mint hogy pusztá szüntelen romlik [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. 1857: Nyáguly András ... elment a' birtokból — s birtoka allodialozott — a Telek pusztá [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylveszter Dávid lev.].

Szk: ~ belső lakatlan belsőség. 1796: Csatoszegben ezen vagyon a ... Melgos Urasagoknak egy pusztá belsejek [Cszs; Berz. 7. 66. V. 1] * ~ bennvaló jószág. 1844: a' Majorban ... pusztá benn való jószág [Bölon Hsz] * ~ bolt. 1621: Az Tatar hir mia meg Zendwluen valami Eörmenjeknek akarvan az puzta boltok keozzw adni, Mint hogi Gellien vram Zamara regteol fogua allot hiaba Egi bolt [Kv; Szám. 15b/IV. 21] * ~ faépület. 1823–1830: 3-ik febr. hetedfél órakor elindulván Iglauból, mintegy 200 ölnyre elértük a csehországi határt, melyet mutat egy háromolnyi magasságú piramidális faragott kő, lévén mellette egy pusztá faépület [FogE 175] * ~ falu. 1618: éjjelforkba jutánk egy igen rossz pusztá faluba. Ott is azt költé Kamuti uram s az szolgái, hogy Boldizsár deák vété el az kalauzt [BTN² 82]. 1675: Minapi Kegyelmed írásához képest Veselényi Pálnak írtam vala. Menti magát, sem hogy mások jószágára quartélt nem adott, sőt inkább Szilágyban egynehány pusztá falut megülletett; sem praedát Hadadban vinni nem tud erről az részről [TML VII, 23 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. 1700/1720: az Szunyog Szegh nevű pusztá falu hatarán [Szunyogszeg SzD] O Hn. 1741: vicinussa a pusztá falu pusztá földé (sz) [Bányabükk TA]. 1744: A Pusztá faluk között valo Rét [M.kályán K] * ~ falucska. 1663: több egy heténél éjjel-nappal rakva törökkel itt való pusztá falucskám [Szentdemeter U; SzO VI, 282 ötv. Gyulaffi Lászlóné Balassi Erzsébet Bornemiza Anna fejedelemasszonyhoz]. 1669: Korod neuű pusztá faluczkában levő Portiomban egy emberemmel töb nem lévén, aztis másunnét telepittem oda, Ngod Fogarasi Várához tartozó négy vaj cot emberek ... szállottanak azon portiomban [Ks 67. 46. 24a] * ~ faluhely. 1689: Mely megh irt 20. számu Nemes Vraink akarvan telepedni ... Nemzetes Suki Pal es Mihaly Uraink ola suk neuu Puzta falu helyekre ... alkuuának megh ... Hogy mostantol fogvan ket esztendokigh se adot se dezmat ne adgyanak mivel hogy puztara telepednek [Kv/O.zsuk K; SLt D. 19]. 1699: Pinteke regen pusztá falu helyi lévén, az akkori Possessor szabadságot kiáltatot es ugy ültette volt meg az helyet [Teke K; LLt Fasc. 140]. 1753: Nemes Belső Szolnok Varmegjében Nagy Lóna, Kő Lóna na al(ia)s Praeluts, és Klicz nevű Faluk között levő pusztá Falu helyi, mellyet most Luntsennek hivnak, régen Kis Lozna nevezettel nevezetette vagi egjeb s micsoda nevel ? [JHb XXX. 9 vk]. 1772: Hány Praedium, az az pusztá falu helyi vagyon Processusában, azt minek hívják, mellyik faluhoz tartozik ? [Fejérvíz H; JHb 36 hiv.] O Hn. 1681/1748: A Pettendi Pusztá Falu helyen [Balázsfa AF]. 1742: az Pusztá Falu helyjen (sz) [Bányabükk TA]. 1770: a régi pusztá falu helyi torka [Nagyesküllő K; BHN 80]. 1777: a Pusztá falu helyben [Szelecske SzD] * ~ fundus. 1632: Boër Daczo Istuan egy Boersagott bir, uala-

mi Puzta fundusokkal, Zanto feőldekkel es retekkel edjwth [A.szombatfva F; UC 14/38. 52]. 1668: tanalván ... Fodor Istuant az maga hazanal, mely haznak vicinussa edgy feleől Mikola Sig(mon)d ur(am) pusztá fundussa [K; Ks 65. 43. 10]. 1712: Biro Samuel Uramis ... cserében ada az Falú Nagylak teriben ... egy pusztá fundust, hová mostan Arannas szekről reducálándó egy fugitivus Jobbágját akarná Boer Samuel Ur(am) telepítteti [Nagylak AF; DobLev. 1/76]. 1747: mentünk memorált Kozolyi Beniamin Vram fenn ... declarált ... pusztá fundussára [Déva; Ks 73. IV. 59a] * ~ *fundusocska*. 1717: Attam Cserében ... Egi Ép szőlőt ... Egi kis pusztá fundusoczkáért [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. 1760: Brinze Dumitrunak ... volt és vagyonis egy fel antiqua Sessioja ... egy fertalynyi pusztá colonialis fundusotska [Runk TA; Ks 89]. 1768: Léven itt(en) Gy(ergy)ó Alfaluban edgy kis pusztá Fundusotska [LLt 1. A]. 1815: Egy darab pusztá fundusotska [Mv; MvLev.] * ~ *házhely* lakatlan telek. 1567: egy pusztá haz hel ... wagyon ... Nap nywgat feoleol mely engemet Eos Igassagall Illet [Egrestő KK; BálLt 42]. 1577: wagyon ... két pusztá ház hely ... mellyen giwmölch fakis vadnak [F.jára TA; SLt S. 19]. 1621/1681: hagyom s parancsolomis seriő ez levelem látván ... Nán Mihálynak Lakatos Balas Pusztá haz helyere engedgyen hazat epiteni [Vh; VhU 225]. 1630: Az falu között egy pusztá haz hely be kertelue gyümölcz fak vadnak [Siménfva U; Jhb Inv.]. 1726: egy pusztá ház hely ... egy Zagran Illes nevű Szegeny ember szallot volt rea az csinalt volt hazat rea az pestisben ... meg halván cseledestol Szilágyi Mihály Pestis Commisarius Uram el egettette az hazat az olta pusztá [Fige SzD; Ks 26. XI]. 1739: az Magjar uttzaban volt egy hazok ... Hasonlokeppen az Szent Kiralyi uttzab(an) egy pusztá haz hely [Ne; Incz. IX. 7b]. 1747: ezen Uttza szeriben ... egymás mellett két pusztá Ház hely [Borsa K; Told. 24] * ~ *házhelyecske*. 1653: attunk eő kglmenek az Uy keresztienek felől valo Kapu előtt, egy pusztá haz helieczket, ki merő köszikla volt [Alvinc AF; DLev. 3. XXXIA. 9] * ~ *házielek*. 1648/1723: excindaltossék Kamuthi Miklosné Aszoniomnak és Kamuthi Susanna Aszonjnak, Hesdáthon, hasonlo két pusztá haz telek [O.fenes K; Jhb XIV/13]. 1676/1681: Tamburas Mihály pusztá haz Telekje [Vh; VhU 367]. 1704: En ... Székely Kereszturban lakó Kovács István ... Adom tuttára a' kik(ne)k illik, hogy minekutánna ... nagy fogyatkozásra jutottam volna ... Bodrog Keresztur Várasáb(an) ... pusztá ház Telkemet ... hozzá tartozo ... akarmi nével nevezendő haszna vehető appertientiaival ... attam Tekint(etes) Nemz: Dobozi Jstván Ur(amna)k ... Debreczen Városa Fő Birájának ... Négy száz id est 400 Magyar forintokon [Incz. VIII. 9b] * ~ *huruba*. 1793: Hurubások ... Mokán Szimion kinek Hurubája wagyon ... Kozmán Virváre mellett Pusztá Huruba wagyon [Uzdíszipéter K; TSb 51]. 1806: Pusztá Huruba a Téglavető Helynél a Falu nap nyugotti részében a' Ton aloll [Buzásbocsárd AF] * ~ *jószág*. 1665: az mi kevés pusztá jószágom van, azt is abalienálta s vesztegette megholt vöm Keőpeczi János és idétlen elmével s rossz emberek tanácsain járó tékozló fiam [SzO VI, 303]. 1715: Wagyon egy darab pusztá Jóság Vicinusa oll Bakcsi Jstván senior fellyel az falu pusztája [Étfva Hsz; Borb. II]. 1738: léven nekünk uj Torda Varosab(an) egy darab őstől maradtott pusztá jószágunk, mellet mi már egy nehány esztendeje hogy el adová töttünk, és mi azzal a Városon sok betsületes embert kínáltunk, hogy tölünk meg vásárollyák [Torda; TJKt I. 169]. 1775: Gróff

Miko István Uramnak az Néhai édes Attya ideib(en) ... birtam egy darab pusztá Jóságot ... és épiteni akarék réa de azonb(an) N. Hoszszy Gergely Uram azt mondá, hogj többé ne kertelyük mert ő kiegjelmí [Bodok Hsz; Eszt-Mk] * ~ *jószágocska*. 1632: kicziny pusztá Jozagoczikaiait kezehez kelletet volna venni [LLt 100/9]. 1786: ezen ... Pusztá jóságotskát meg alkuvá ... in et pro florenis Hungaricilibus 14 es Denaris 28 ... Katona György ő kigyelme [Sep-ród MT; BalLev.]. 1809: az Ajszegben egy pusztá Jozsagotskájá [Vaja MT]. 1840: Léven ... egy pusztá Jóságotskájok, melly Jóságot Kitsinsége és közös volta miat ... használni nem tudhatván által adák örök Tserébe Tkts Kispál Károlyl Urnak [Uzon Hsz; Kp V. 369] * ~ *kastély*. 1717: A Pusztá Kastely ... jutott volt nehai Rátz Christina Aszszonj ő Ngn(a)k [H; Jhb XXXI/6. 38] * ~ *kúria*. 1722: Az Nemes pusztá Curianak hason fele ... mely Részt ekével hosszára mingyárt leis borázdáltattunk ő Patak felé, ugy az alsó és felső végétis, és á Beldi rész mellett hosszára eke barázdával le határozván [Mezőrtucs MT; Ks 14. XXXII. 2]. 1732: Magyar Somboron a pusztá N(e)m(e)s Curia wagyon, az also falu végén, az Almás Vize felett valo Dombon, szép kies, s vilagos prospectussu helylen [M.zsombor K/Szentjakab SzD; TSb] * ~ *major*. 1656: az Fejer Gaspar Ur(am) arvaj pusztá Majorjak [Dés; Hr 2/48] * ~ *malom*. 1640: Boer Thamasne bir ez faluban zaloghban ket haz heliet ... annak felette edgy pusztá malom eo szamara vagion pro f. 30 [Fog.; UF I, 754]. 1711: ez Rosa hegy alatt lévő pusztá Malom(na)k restauraltása [Dés]. 1713: Várszai Nesztor Avram ... hüttel fáteala hogj az mely Pusztá Malmot Illyei Udvarbiro Ur(am) Varczán fel epitet vagj restauraltatot, mint hogj csak most a Telben készült el egy nap sem forgot, most sem foroghat, mert az idők kemenysege miatt az Viz egészen meg fogjot [Marosillye H; Ul]. 1720: Kodori patakon lévő pusztá Malmán tul a Patak mellett a Szajka Domb alatt lévő egy darab föld melynek nap keletről és Eszakraul vicinussa a Kodori patak [Dés] O Hn. 1625 k./1687: a pusztá malom tsorgojánál [Havad MT; MMatr. 158]. 1663: Az Pusztá malomnál [Egrestő KK]. 1696: Az pusztá malom előtt [Bethlen SzD]. 1739: a pusztá malomnál (sz) [Dányán KK]. 1769: A pusztá Malomnál (k) [Vice SzD; FislLt XII. 26. B]. 1772: a Sz. Lászlai pusztá Malom tájat [Sár.]. 1789: a mely hej Pusztá Malomnakis hivatik [Kőrispatak U]. 1795: Tul a vizen a Pusztá Malmon alol (sz) [Nyárádsztlászló MT]. 1797: Pusztá Malom oldalánál (sz) [Kőrispatak U]. 1804: a' pusztá malomnál (sz) [Bagos Sz]. 1807: a' Pusztá Malomnál lévő Kaszáló Rét [Nagykend KK]. 1815: a Pusztá Malomnál [Somkerék SzD; Ks 77. 19. 215] * ~ *malomház*. 1688: Wagyon az Fisak Vize(n) egy pusztá lisztelő Malom ház ... Azon vizen azon Silepen egy jo ép Furesz malom: mely mostis forog [Szentgyörgy Cs; Eszt. Inv. 19] * ~ *örökség*. 1596: az A forgattia hogj az az eőrekegh puzta eőrekegh az adot nem volt ki adia rúlla, Vduarbiro akaratiaibol megh kenalta a' falút velle, hogj adgiak adojat s byriak a' feőlditis [UszT 12/117]. 1689: azon pusztá örökségeket ... tartozik Barcsai Abraham Batyam Ur(am) ... kezéből ki bocztani [Nagybarcsa H; WassLt Barcsai György lev.]. 1702: Wagyon ... egy pusztá öröksége ... Vadnak ez után ... Szántó földek és kaszáló réthek, mellyeket most Horbora Páscul bir, mert eő adoza őket [Bokaj H; Born. XXIX. 4. 61]. 1725: az falu derekaban ... egy pusztá örökség [Mezősámsond MT]. 1765: adtam által ő Ngának Kis keréken lévő pusztá örökségemetis minden hozzá

tartazo külső belső Földeivel együtt [Pókafva AF; JHb XXVII/40] * ~ *parasztszesszió*. 1681: Vagy(n) most Máczó(n) Szolgaló jobbgi Pers. 23 ... Attjafiával Lako jobbgi Pers. 50 (:noha sok here:) ha patialnak mennyi gazda lenne ebből? ... Pusztá paraszt sessio no 4 Ettől aku pinz (:mivel értékes gazdák birjak:) f 8// [Mácsó H; VhU 109] * ~ *porció*. 1690/XVIII. sz. *eleje*: Én Sárdi Susanna Vallom és fatéalam, minthogy az én Uram Nemzetes Borberek István uram mikor engemet el vett igen nagy árvaságban volt(am) etc. Ezekért és ehez hasonló hozzám való jó és igaz igasságos férji hűségéért ök(ne)k kötöm és vallom leg elsöben a Harii Nagy laki és Sugadi pusztá portioimat hatszáz magyari forintokig etc. [Ne; DobLev. I/59] * ~ *prédium*. 1648: Letka penigh mind az ott való pusztá praediummal egyyvt marada ... Kamuthi Miklosne Aszoniom ... kezeben [O.fenes K; JHbK XLIX/32]. 1717: Pusztá praedium Plop ... dézmájának az harmada concernallya ... ő Nagiságát, az ország uttyán fellyül penig, a melly tövisses oldal vagion, azon pusztá praediumhoz való, mind a felette lévő erdővel együtt [H; JHb XXXI/39] O Hn. 1757: Tövis Hidi Pusztá praediumb(an) [Kál MT] * ~ *prédiumocska*. 1656: Az kis Bartsai Udvarházat, es ahoz való portioczkatt ... es Szentgeorgi, s kereszturi pusztá praediumoczkakat, attá volt ... Feleségemnek [Ádamos KK; Bállt 93] * ~ *udvar*. 1844: Sarjut csináltunk ... a' pusztá udvarnál I Székérrel ... a Horgas Nyilba le van kaszáva de időnk gyenge Sarju csinálásra, a' mit meg csináltunk bé is hordottuk, igen jó sarju [Széplak KK; SLT évr. Sipos Miklós P. Horvath Ferencz] O Hn. 1781: Pusztá udvar felett (sz). Pusztá udvarba egy Tanorok (k) [Tarcasfva U] * ~ *udvarház*. 1629: Ezeken kívül azmi jószágom vagyon, tudniillik az egész falut Urajt, mezőmadarasi, bergencyi, kisfaludi, náznánfalvi az ott való pusztá udvarházzal, malommal és minden azokhoz való jószággal ... ezeket az portiókat hagyom Borsos István fiamnak [BTN² 422]. 1640: volt edgi pusztá Uduarház ... hitvan forma(n) keritessel körül be vetetve Gyümölcsös kerte [Nagyvajdafa F; UC 14/48. 102] * ~ *udvarházhely*. 1570: Borsany ... az mely pwtá wdwarházhely wala Epwletywel Eghetembe Mynd fayath es feoldeth ket fele hattwk ozthatny [Bh; Eszt-Mk Mogyoró cs.]. 1687: Vagyon itt edgy Régi pusztá Uduarház hely ... ezen Udvar haz hely környös körül sövennyel font kertel vagyon be keritve [O.gyerőmonostor K; WH]. 1716: Vagyon ... az Magyar Templomnak Eszak felől való reszin egy pusztá Udvar haz hely [Kecsedszilvás SzD; JHb III/68] * ~ *üléshely*. 1578: az mely pwtá wles helyett ... őis minden ok vetes nélkül meghe erezty neky [Uzon Hsz; Kp I]. 1579: Kenzerittetwen hogy egy fej Molnos örekségwnket kellettnek meghe váltanwnk Zoltanban ... es ennek ez örekségnek valtságabaly zwksegwnkert Adunk ... Lazlo papnak ... egy pwtá wles helyett [uo.; i.h.].

Sz. 1672: Az Várad felől való dologról bőségesen érthet Keyvelmed az ő nagysága leveléből. En vált(ig) lök rajta, hogy ő nagysága az mostani szükségre bárcsak ezer tallért adna, de pusztá malomban hegedültem [TML VI, 26 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1674: Régen beszéltem, Uram, én, azt öröknem, mint kellene kedvt keresni, de igen pusztá malomban hegedültem eddig, hanem most látom, kezdett valamit használni [i.h. 588 Baló László ua-hoz].

3. üres; gol, pustiur; leer | bútorozatlan; nemobilat; nicht mobiliert. 1573: Giarmaty Imre hity vtan vallia hogi ... egy Eyel Lampassal Jeot volt cohozza egy leany ... kery ... hogi

az Kapa Antal hazához Menne ... Mykor oda Ment volna, hat Zok Petermeis otth vagion keryk Eotet azon hogi be vynne az Eskolaba Kapa Myhalnet Mert Igen keresik ... Eo eyel Mint harom orakor vytte be Es egy pwzta kamaraba hatta lakatot vetet rea [Kv; TJK III/3. 55]. 1621: Orelt Aztalos Janos Myelese az schola Zwkseregere ... az Gradicz alat ualo nagy kamara teobbire puzta uala, Czinalt azert ... 4 Eöreg pad Zeket vastag keotelekkkel ... t t d 56 [Kv; Szám. 15b/IV. 24–5]. 1694: Va(gyo)n ebb(en) az pusztá palotaban egy Tölgy fa Talpacskara Zapok közzé fenyő Deszka-bol csinalt fedeles nagy Kambar (!), Szuszek, ezer veka Gabonanal több fer el benne, az fedele parkanyozot retez föben szolgálnak [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1723: az mikor Nénem Aszony Ferhez ment ... sokszor sirva panaszkodot Néném Aszony előtem, hogy micsoda pusztá alkalmatos-ságra vitték volt ő kglmét, úgy hogy semmit sem talált az háznál [BK ad nro 144 Daniel Josika (48) vall.]. 1782: Néhai Nagi Ersébet Aszszony háza pusztá nem volt mert ... A többiek között volt ez Házában On, réz, vas, fa edények [Mv; DLev. 4. XXXVII]. 1837: Salamon Móses' ... midőn ... Bontzidára igyekene a' Vármege Gyűlésére menni, útját állván, a' Fodor István Úr szekereből négy missussai-val le hurtzoltatván, Kis Esküllőre Udvarába vitette, ott egy pusztá nyári konyhában két lántzokra tétette olly állásba helyeztetvén, hogy még a' Természeti terhet is <azo>n helyen kételen volt le tenni [Dob.; Somb. II].

Szk: ~ *pitvar*. 1680: nyilik ez eléb meg irt Sütő ház pusztá pitvarabol fa sarkon az Sütő házra egy paraszt bik fa ajto [A.porumbák F; Ált Inv. 7] * ~ *szoba*. 1849: én ... azon pusztá Szobába a Vendler házánál éjszakásztam [Kv; Végr. Vall. 42].

4. romos állapotban levő, rozoga; ruinat, dárápánat, ín stare de paraginá; trümmerhaft. 1559: Thowaba eszetys mongywk hogy ne(m) keresheth merth Feyr Janos ydeybe az haz igen pusztá wolth wgy annyra hogy az meszaros mesterek teobeth költoettenek reya neg szasz forintnal [Kv; KvLt II/16]. 1585: Fabian Mate vallia mikor Zabo ferencz kele a' hazba ige(n) pusztá vala ... Az hazat meg Epite, es Seoue(n)tis chinala [Kv; TJK IV/1. 426]. 1633/1777: a' malom mostan pusztá, Semmije nem jó, sem gáttya, Semmije nintsen, sok tsináltatás kell néki, és ... Sárosi János Uramnak kell meg építeni, ha mit réa kolt ... annak integra medietasat tartozzék Ozdi Miklos Uram vagy posteritási éppen minden fogyatkozás nélkül a' ki váltáskor ... le tenni [Szentrontás MT; DobLev. III/505. 3b]. 1648: Negy sendelyezéssel, boronákban sasokban felrova, egy lizteleő garatos keő pad. Az másik pusztá, keő nélkül az padgya [Komána F; UF I, 935]. 1675: Egy fedel alatt sassal kötöt, ket keő hazak, az első keő ház falaival edgy rozsz, pusztá padlasnelkül valo, az hatulós keő ház jo padlásos [Dés; Borb. II]. 1694: (A) ház mosta(n) pusztá, az padlasi le szakadozta(na)k ezen Kő Garadics terminalodik, egy pitvar forma hazra, mellyis pusztá [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1706: mind az Udvarház, mind a körülötte lévő épületek s kertek igen puszták [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1713: Az Varfalui haz penig meg Egven csak Pusztá uolt és mind magam kolcsegeul Epitem ... mely Xtentalodik in summa in flo ket Ezer hetuen forintra [JHb XXXV/18 Jósika Gábor végr.]. 1754: az Ház Pusztá volt, padlása fedele bé sorvadva volt [Görgénysztimre MT; TGsz 16].

Hn. 1754: a pusztá Cxinterem mellett való Uttza (Ónok SzD; THn 28]. 1804: A' Pusztá Fogadonál (sz) [Mezővesegyháza SzD]. 1818: A' Pusztá fogadonál (k) [uo.].

Szk: ~fal romos/csupasz fal. 1753/1781: Mikor a Jósza-
got remitalta nem egészen remitalta, hanem ... a kas-
téllynak tsak a pusztá kopacz falait [Pojána H; JHb
LXXI/9. 216]. 1811: Meg-gyult e' ház', és a' két harmadik
része, E' derék Falunak hammuba enyésze, Ezen Temp-
lomba is hagyott pusztá falat A' Tűz [ArÉ 170]. 1827:
mikor az Exp(One)ns asszonyt a Férje el háziasította a Férje
házánál a pusztá Falaknál egyebet nem kapott. De hogy
miket hozott az Exp(One)ns asszony Férje házához és
miket szerettek következőleg edgyütt ? meg nem tudom
határozni [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 13 Milik
István (62) jb vall.] * ~ istálló. 1819: egy hosszu régi
meg rongyollott minden felső padlás nélkült való pusztá
Istálló [Baca SzD; TSb 6] * ~ kamara. 1585: Biro vram es
a Tanach akarattiból eo Kegk hattak vala meg hogy a
Scolaban egy puzta Kamarat fel epítsünk ... az kamaraba
vonattunk egy Mester gerendat be es meg is padaltatuk az
felet, es az le dölt fal felet walo gerendak ala egy öregh
koszarwfat p(ro) f — d 40 [Kv; Szám. 3/XIX. 34]. 1597:
Hogy az deakok In principio february Jgen meg gywtlenek
vala, kellettett meg pusztá kamarat azoknak fel kezitenünk
[Kv; i.h. 7/III. 22]. 1609: Az Keomuues Mihal Inassaua
vakoltatam megy, az Scholabany haro(m) pusztá kamara-
kat attham nekj f — d 16 [Kv; i.h. 12b/IV. 177] * ~ kat-
lan. 1676: Az patakan altal menven vagyon az Olt pártan
sendellyes fedel alatt egy ser főző ház mellynekis negy
oldálai köteses oszlapakra deszkakal vadnak bé csinálva.
Ezen már fel hattak az sér főzest másutt continuallyk csak
ket hitvan pusztá katlan vagyon benne [Fog.; UF II, 736] *
~ kémény. 1662: De ellenben mihelyt Báthori Zsigmond
imide-amoda való kapdozásával ... a szegény országnak
frigye ellen a török nemzetre kardoskodni kezdte, azonnal
mint jára az ország, nem mutathatják-e csakugyan azon
Szászszágon levő friss kőépületeknek fennálló sűrű pusztá
kéményei, az égés és régen pusztában való állás miatt romla-
dozott kőfalai, mellyek im ötven s hatvan esztendőktől
fogva újabban meg nem épülhettek ? [SKr 81] * ~ klast-
rom. 1609: hozattunk ollaius Peterrel Az puzta klastromból
Eoreogy keoukeot Az Chintere(m)hoz az kőlab epitessse ...
d 60 [Kv; Szám. 12b/IV. 109] * ~ kőház. 1618: Attunk
egy pusztá keó hazat [Alvinc AF]. 1718: az Piacz szerben
egy pusztá romladozott kő ház [Torda]. 1720: Hid utcá-
b(an) ... egy pusztá kő háza [Dés]. 1831: hallottam ... hogy
Fodor Péterné ... a pusztá kő-házba laktába ... a maga
edgyik Léányát a Lábánál fogva fel-akasztva verte volná
[Torda; TVLt Közig. ir.] O Hn. 1648: Az pusztá keo haz
mellet [Borsa K; BHn 109]. 1688: a' Pusztá Kő háznál
[Szentmárton Cs]. 1772: A Pusztá Kő Háznál (k) [Kozmás
Cs] * ~ kőtemplom. 1697: Az pusztá kő Templom mellett
lévő régi pusztá Udvarház hely pusztá kő pinczéjével
[Sálfva H; JHbK LI. 6] * ~ parókia. 1823–1830: Én pedig
beköszönttettem, s a' pusztá parókiaiban laktam. Kaptam
volt egy hitvány ivókorsót, s ha az utcán valakit megláttam,
pedig senkit sem esmertem, a tornácából beszólítottam, s
adtam a korsót, hogy hozzon ivóvizet [FogE 275] * ~
pince. 1716: Ngtok aszt parancsollyá hogy az pusztá
pinczet s az felette való hazat botoztassam meg de az
kőművesek Aszt mongyak hogy nem lehet megboltozni
mivel hogy szelles az pince az botya fel vetődik az abla-
kok(na)k s ajtok(na)k majd felere [Szamosfva K; Ks 95
Bíró Márton lev.] * ~ száraz kút. 1817: Ezen kertek
fenekében találunk egy pusztá Száraz kutatis [Ördön-
gösfűzes SzD; ÖrmMúz. 6] * ~ templom romtemplom.

1633: Deesi varasunkban leueő Pusztá Templomot Isten
enghedelmebeol megh akaruan eppittetni ... paran-
chiollyukis ... az mely ott lako Peter Mester neuēő Acs Em-
ber Feiervarat volt dolgozni ... kwlg'e oda Desre [BesztL
211 a fej. a besz-i tanácsához]. 1677: Kolosvár városában
az Orthodoxa Evangelica religion lévő Papoknak bé-vite-
tések, etiam publico statuto végeztetett, mely mostan-is
confirmaltatik, és azon reformato Evangelica religion
lévőknek inter caetera Kolosvárrat az O Várban lévő pusztá
templom conferaltatik in anno 1612. ... és a Dési Öreg
pusztá templomnak-is meg-építése, azon religion lévőeknek
bíráására engedtetett [AC 4]. 1700: Havasalföldében
pusztá templomban kotyáztatták el Ploesten a Zagonból
elvitte egyet másokat [Kvh; HSzJP Johannes Mihálcz de
Nyujtod (56) ns vall.]. 1736 u.: Tövisen két régi pusztá
templomot meglátván ... mondja az asszonynak: Kár ilyen
szép épületeknek így pusztán állani, megépíttetem
[MetTrCs 459. — *Apor István]. 1755: Tudom bizonyo-
son: hogy a' kérdésben lévő Kis Gyeke nevezetű hely
pusztá falu hely, magamis emlékezem: hogy volt azon a'
helyben egy pusztá templom, mostan pedig ... Groff Kor-
nis Antal Ur birja Nagy Gyeckéhez [Nagygyeke K; Ks 80
Molduván Makaré (80) sz vall.] O Hn. 1722: a pusztá
Templom felett (sz) [M.kályán K]. 1754: A Pusztá Tem-
plomnal (sz) [Nyárádtő MT] | A Pusztá Templom alatt (sz)
[Szentháromság MT]. 1775: A pusztá Templom mellett
(sz) [Buza SzD]. 1838: a' pusztá Templomnál [Mezőm-
énés MT; MRLt] * ~ vár. 1648: Letka penigh mind az ott
való puzta Várral ... marada, es hagyá Josika Gabor
Vramis, Kamuthi Miklosne Aszoniom, és Kis Aszony, Ka-
muthi Susanna Aszony kezeben ... eőreőkeőben birni [O.fen-
es K; JHbK XLIX/32]. 1662: Inventaltott Udvarhely
Pusztá Vára ... Miklosfalvan egy keobeol czinalt Pusztá
Udvarház ... Egy Pusztá Sütőház [Utl] | Magyarországból
az új keresztyének közül majd kétszázal való mindenféle
mesterembereket ... mind feleségekkel, gyermekekkel be-
hozattván ... Alvincen ... nagy erős helyen egy pusztá várat
is adván nekik, azt is idővel megépíttették, s alatt is az
említett helyen olly igen nagy kiterjedt udvart [SKr 125].
1676: a Colosvariak az letaj pusztá Varat és annak körnje-
kit ujab(an) tölönk el akarjak tulajdonitanj [Ádamos KK;
MvRKLev. Mikola Zsigmond lev.] O Hn. 1675: Pusztá
Vár felé menő uton [M.léta TA]. 1696: pusztá Var mellet
Ualo Fold [Szeszárna SzD]. 1714: a pusztá Várnál [Ma-
gyaró MT]. 1717/XVIII. sz.: pusztá Vár alatt lévő Majorság
Szöllő mellett [Szilágycséh]. 1727: a pusztá vár patakja
[Melegsamos K]. 1736: Pusztá Vár [M.léta TA]. 1864: a
pusztá vár tető [M.lóna K] * ~ zszip. 1772: megtágasitván
elől a nagy silipet más fél öllel a pusztá Silipetis meg
szélyesitste más fél öllel [Kük.; JHb LXVII/2. 390].

5. üres, ablak/ajtó/kapuszárny nélküli; färrä geam/uşă/
poartă; ohne Fenster/Tür/Tor. 1637: Onnetis mas hazra kj
ieöuen egy parazt, vas pantos parazt aruon, vagyon
benne egy mazas kemenceze, ablaka pusztá, abbol nylik
az temlecz bastyara egy uas sarkas pantos, reteszes ayto, kin
lakat uagyon [Fog.; UF I, 405]. 1656: Az ajto felett vagyon
egy faragott keő melljekes ablak, puzta ninczen semi rajta.
Ezen ajtonak faragott teölgi fa melljke | Jnnet az hazak
felöl forduluan az jstalog fele, az haz elleneben az malmom
allol vagion 2 rend boronakbol fel rot jstalo 8 rendbeliek,
melljeknek az ajtajok fa sarkokon forgok fa szegekkel
szegezett hasonlok edgik az masikhoz az kettej pusztá ajto
nelkül való mindeneknek pusztá ablakaj [Fog.; UF II, 130].

151–2]. 1694: Az ... Pitvarból nyílik ... parkanjós felszer Ajtó, az első házra ... Ablakai vannak nro: 2 fa meljekesek keresztetek; de puszták | az Udvar felől ... kapuja tsak pusztá, be tévő kapuja nélkül való [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. 1824: A' Molnári Ház ... ablakai puszták, csupán a' Kementze végénél lévő kis ablakon vagyon lantorna [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

Szk: ~ *ablak*. 1635: Uduarhaz. Az elseo hazban be meuen annak aitaia fejer berlet, vas sarkas pantos zaros forditoiaual be vonoiaual edgiut mely haznak vagion ket pusztá ablaka [Bráza F; UF I, 383]. 1648: Egyik szobanak három pusztá ablaka, melyben mostan boriut tartnak, az masiknak három pusztá ablaka az pasztorok szoktak twzeln benne [Porumbák F; i.h. 897]. 1679: az házból nyíló oldal kamora ... Pusztá ablakában, darab sing vas nro. 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 10]. 1798: Az hátsó kisebb házban vagyon ... két kis paraszt padatskák, két pusztá fa rostellyos ablak [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27] * ~ *ablakocska*. 1674: Ebből nyílik az fogh házra egy vas sarkon, panton forgo ajto, retezevel retezfejevel lakattyaival kulczaval együtt. Ennek pusztá ablakocskaja ez alat vagion az tömlöcs [A.porumbák F; UF II, 606]. 1679: Pincze ... Oldalai faragot, temerdek tolgi fa deszkával borított ... Pusztá ablakocskaja nro 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 108]. 1681: Praefectusok haza. Pitvara ... Függő fa Talpon álló, erkelyes, pusztá nagi ablaka egy; ez mellet két felől két kis pusztá ablakocska Nro 3 [Vh; VhU 544]. 1754: két kis pusztá ablakotskak [Uzdizstpéter K; CU] * ~ *ajtó*. 1694: a' belső Pinczére is nyílik egy pusztá Ajtó nyíló Ajtaja nélkül való [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] Vagion itt a' Sebes Vizen ... alól csapo malom ... annak Tornatzára nyílik ... egy pusztá Ajtó [Sebesel AF; BfR ua.] * ~ *ajtómellék*. 1676: Ezen hazból vagion egy pusztá ajtó mellyék, az 4-dik házra [Fog.; UF II, 730] | Nyílik ebből nap nyugatt felé egy secesus pitvarara vas sarkon pánton vás kelincs fős forditos és vás bé vonós egy pusztá ablaka. Vagyon ezen pitvarból be secesusra egy pusztá ayto mellik [Szombatfva F; i.h. 760] * ~ *kamaraajtó*. 1585: Die 18 Marty ... vettunk egy Zeker Teowisset hogy a Scolaban az púztá kamara aitokat es az kerengeot hogy bechinaltak hogy ide s túa a gyermekek ne mehessenek pro f 0 d 14. hogy be chinaltak egy Embernek attunk f 0 d 8 [Kv; Szám. 3/XIX. 30] * ~ *kapu*. 1694: Ez meg irt Udvar ház előtt által ellenéb(en) vagion az Majorház melljre nyílik egy pusztá kapu sovenjel támasz alljáig fel fonatva ... Ennek mellette, bé járo Kis-Ajtaja is pusztá levén tsak melljéki, nyíló ajtójok nélkül [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] ~ *ráma*. 1807: A masik ablak ... Deszkaval van be szegezve Nintsen Semi rajta hanem egy harog és két Sorok. A harmadik ... egy be hargalojaual pusztá ráma [Dés; BetLt 6 GyUj Falvi Nagy Ferenc kezével] * ~ *rámás kereszt*. 1656: Jnnen ki menven nilik az mellette valo süteő házra egy reghi bellett vas sarkos pantos retezes retezfejes pusztá vas plehes ajto vas be vonojával együtt melinek faragott keő ayto melljeke küszöbje pegonia. Ezen hazon vagyon egy pusztá ramas kereszt keőves ablak [Fog.; UF II, 114].

6. csupasz, kopasz; gol; nackt, kahl. 1694: a' Tornatz-(na)k agassai, karfások de puszták, jobb kéz felől valo kar fainak penig, tsak az heljek tettik | a' szekér szín ... foljo gerendái puszták, deszka padlások nélkül való [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

Szk: ~ *ágas*. 1694: vagion egy Sütő-Kemencze ... a' szájában lévő darab vasatskával egigjűt: negy pusztá Agosokon álló szakadozott p(rae)stila sindelj fedel alatt. melljetis ez mostani Bpatakiné Assz(onyo)m tsinaltatott volt egy köből buza költsegevel [uo.; BfR ua.] * ~ *borona*. 1716: ezen lako hazból fordulván az mas ezen fedél alatt lévő hazban, menvén mely Pusztá berenával fel rott Tapasz nélkül (így!) marhákatt s Lovakatt tartottának benne [Grid H; BfN 92.4 Nalácz János kúriája] * ~ *gerenda*. 1694: Ezen haznak ... a' szilvás kert felől való oldaláb(an), volta-nak ... rendel három oldal kamorák; de azok, mind falastol, padlasostol elpusztultak: tsak pusztá Gerendáit, tartván egy egy stömpölj imitt amott [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] * ~ *kőfal*. 1662: Az vár elei felől, napnyugotról a két Veres-toronybástya között lévő házak és a dél felől való Veres-toronybástya házkótlól fogva a Királyfia-bástyája ellenében üszögében lévő toronybástya pusztá kőfaláig való sorépületek Bethlen fejedelemtől olaszfokokra és sűrű csatornákon lévén építetve, hogy a csatornák minduntalan csorgók s amiatt a házakban is sok károk volnának ... sendely alá vetette vala [SKr 299]. 1671: Ha Kegyelmed, Uram, megselekedné és írni meg hunyadi gondviselőnek, hogy mi volt urunknak kegyelmes-sége, úgy hiszem, arra is megtartózkodik azon kevés búzá-nak elvitelében, mert ha azt várjuk, míg mindezekről Naláczy uramtól várunk, úgy hiszem, az pusztá küfálnál ott egyebet nem találunk [TML V, 473 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz]. 1676: (A vár) arka szelin egy darab pusztá kő fal [Fog.; UF II, 737]. 1753/1781: (A tutor) tsak a kastélynak pusztá kőfalait hagyta és adta által, a mi a háborúságtól meg maradt [Algyógy H; JHb LXXI/3. 193] * ~ *sánc*. 1778: A' Csűrös Kert ... Nap Nyugot és Dél felől való része pusztá sánczal vagyon bé kerítve ... Eszokról a' Maros vette kertbe [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. 1797: Az Also Tonorok körül vagyon pusztá Sántz [Mezőbodon MT; MkG Conscr.].

7. önmagában álló; singuratic, izolat; alleinstehend, iso-liert. 1662: Az városnak főképpen azt a főkapun való ré-szét, hogy ahová gyalogpuskás, muskatélyos állhatna, sem-mi sánca nem volna, látván, hogy meg nem maraszthatnák, oltalmazhatnák, kedvek ellen is odahagyni kényszerítetté-nek, hanem a kőkapuhoz és azon keresztül való kőfalnak a dél felől való pusztá bástya között való romlása hamarjában sok üres hordókkal sánc formában átalhányatván, mind kaput s azon kőfalon lévő réseket jó magyar és német muskatéros és puskás gyalogokkal megrakván, erősítvén, hogy a tüzet is azon megszakasztani, s az ellenséget is azon bellyebb nem bocsátani igyekeznének, mind magyar s német tisztviselőknak életekre megparancsolá [SKr 450–1].

8. kiszáradt; secat, uscat; ausgetrocknet. 1552: Barchay Gyerg' az felíwl meg mo(n)dath Thoth meg teoltesse, es zwgothys chynaltassan azan Thora, ky mostan telliesseggel pwzta volna az okaert hog' az Kelemen pap taual voltaert, Semmiképen Nem Byrhatna, sem oltalmazhatna [Mező-szengyel TA; BfR]. 1701: a Kövesden az Kérdésben forgó ... pusztá Tóó helyet ... Apafi Mihály ... Donatioval adta nemes Aknai Kömives Gergely Deák Uram(na)k, és Sta-tuallattais magát jele(n) lévén Körül való falukból is a Bi-rák harmad, harmad magokkal, és senki ne(m) contra dicalt ... azo(n) Tó hely pusztá és száraz volt [Désakna].

Hn. 1765: pusztá patak [Csávás KK]. 1769: A pusztá Szamoson (sz) [Szilágycsch]. 1825: A Pusztá Patak Bértzinn (sz) [Nagymoha NK].

Szk: ~ *haltartó*. 1680: Haza jövőleg leszás kertel be kerítve vagyon egy Puszta Hal tarto is [A.porumbák F; Ált Inv. 35] * ~ *tó*. 1682: a' Dipsei határszélbe való Puszta Tó Csikos Tónak nevezetetik [Galac BN]. 1771: Azon ... pusztá Tó^a ... praecise tsak a' Somlyaiánusoké volt [Fejér m.; DobLev. II/428. 7a. — *Ti. a Forró (AF) határában lévő] O Hn. 1681: a Szász Sombori Puszta To Farkán fellől [Szászssombor SzD]. 1682: a' Puszta tó mellett (k) [Galac BN]. 1799: Puszta To [Ludvég K] * ~ *tóhely*. 1546: vagyon keeth molnos thoo ... az harmadyk egy puzta thoo hely ky az falwn fellől wágon [Panot^a; DanielO 5–6. — *Panád KK]. 1575: attam ... eg puzta to helyerth flo, 8 ... az tora kez penzh ketletem flo, 4, meg schinalasara [Galac BN; WLt]. 1587/1590: Az folthi ferencz thoua helyet ... es az mellet más puztha thò helyet ... ada Kendi ferencznek [Méhes TA; WassLt]. 1685: Kis Kövesd nevű helybe(n) a' Komlós Kúton állól vágjo(n) egy darabocsa Puszta tóhely, el múlt 45 esztendeje miólta el pusztult s rektettye nőtte fel, régenten mikor jó volt Fiscus számára birattatott de az időtől fogva senkisémet birta s hasznáth (nem) vette [Désakna]. 1706: vagyon egy pusztá tó helyly mellynek az gattyát az lekencze vize el nyelte [Mezősámsond MT] O Hn. 1645: pusztá To helyly [Szamossztniklós K]. 1658: puzta Toohely (k) [Borsa K]. 1664: pusztá to helyly [Mezősámsond MT]. 1676: egy Puszta Tho hely [Kebelesztiván MT]. 1688: Az Feketes helyben ... ket pusztá tóhely [Szent Simon Cs] | egy Pusztá To hely [Tusnád Cs]. 1693: az Felső pusztá Tó hely [Abafája MT]. 1694/1764: Kis pusztá Tó helyly (sz) [Abafája MT]. 1699: Pusztá toh helyly [Szentdemeter U]. 1715: A' Kis Pusztá tóhely(ne)k also fele (sz) [Nagyercse MT]. 1744: regi pusztá Tó hely (sz) [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/45].

9. felhagyott, nem működtetett; părăsit; aufgelassen. 1663: Más az, láttam az országnak és Nagyságodnak nagy kárával lenni, holott ha az falu az ő kegyelméjé leszen, Kapnik-Bányát is bár neki adja Nagyságod. Elsőben értésére akartam Nagyságtoknak adnom, tovább Nagyságod kegyelmessége, de bizony most is pusztá az bányá, annál is inkább elpusztul [TML II, 562–3 Teleki Mihály a fej-hez]. 1680: Vanyolo. Vagyon ugyan ezen vizen^a az ő Naga jobbagyinak egy vanyolójak, mellytől egy egy forintott szoktának adni annuatim ... Vagyon esmét döröczkölőjökis ... Mind a vanyoló, s' mind a döröczkölő most puszták [A.porumbák F; UF II, 985. — *Az Olton].

10. disztetlen, egyszerű; simplu, neimpodobit, neornat; nicht geschmückt, einfach | festetlen; nevopsit; nicht gemalt. 1629: Egy ezüstös szerezien Dio. Mas szerezien dio pusztá [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1760: Edg Puszta hüvelyű Pallas [Mv; TGsz 2].

Szk: ~ *bukkfajta*. 1680: az havasrol le folyo patakocsán vagyon egy kötörő malom, mellyre nyilik egy pusztá bikfa ajto [A.porumbák F; Ált Urb. 674] * ~ *faág*. 1786: Vagyon egy pusztá fa Ágy [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] * ~ *fanyereg*. 1765: Ket Pusztá fa Nyereg [Kóród KK; Ks 19/Ib]. 1810: Egy hitvány fa nyereg ... 5 xr 53 ... Egy pusztá fa nyereg Rf 1 xr 41 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály haza. 14] * ~ *katonanyereg*. 1673: Egy ueres bársonyos Katona nyereg ... Két pusztá Katona nyereg [Fog; Utli] * ~ *koporsó*. 1679: Egy kilen volt rajta, a mint a hajóban áll vala, de azt is levették rula, mikor eltemették, semmi sem maradt az pusztá koporsónál, azt is olyan mélyen ásták be, hogy a verem szájáról a koporsóra belépett az ember s meg kilépett [TML VIII, 562 Székely László Teleki Mi-

hályhoz] * ~ *nyereg*. 1679: Romladozott, hitvan, pusztá nyeregh nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. 1699: Paraszt pusztá nyereg Nrő 2 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1732: Egy pusztá magyar nyereg, ezüstös Cantár, szűgyellő és farnatringal edgyüt [Kv; Ks 16 Kornis Zsigmond lelt.]. 1753: egy pusztá nyereg két kengyel vassal [HSzj kengyelvas al.].

11. ~ *rakás* egyszerű falrakás; zidire, ridicarea unui zid; Mauerbauen. 1589/XVII. sz. eleje: Miért hagi ez tarsasagh, két fele kömiues mesterebbeol áll ... Faragokból ... Es áll Rakokból ... Minden Jnas, tanulo Iffiu, legh elseob(en) az Cehben megh kerdetessék, mellyk mesterseget akarja meg tanulni, az faragasté vagi penigh az pusztá rakást [Kv; KőmCArt. 3].

12. tartozék nélküli; fără accesorii; ohne Zubehör. 1642: Aztis ugy tudom, hogy az mely hat nyilu stompoczkjat mely pusztá uolt, adott Fodor Pal, az Vaczi Benedek fiának ... Jsten neuiert atta nekik [Abrudbánya; Törzs. Rapolti Andras városi rend (70) vall.]. 1724: egy Semmire kellő nyereg pusztá [Koronka MT; Told. 27].

13. huzat/bevonat nélküli; fără husă; ohne Überzug. 1697: Ezen boltb(an) ... Egy tabori Sátor Kék posztobol csinált párna sákb(an) Egy pusztá derekaly, Kett pusztá vánkossal edgyütt [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. 1768: Pili Derekaly 3 ... Pusztá tollu Derekaj 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23 XXIIb]. 1794: Egy pusztá Boritani való Szék ... Egy roszt meztetlen Kanapé [Koronka MT; Told. 12].

14. csendes, üresen kongó; gol, pustiu, liniștit; still, leer. 1665: Elhagyván ez előtti dolgokat, noha bizony úgy tudom, én gyakor alkalmatosságokkal ez előtt is sokakkal vesekedtem Nagyságod dolgai végétt, mostani Kővárból való be jövetelem után is két-három nap hitvány igen pusztá házamnál nem mulathatván, fiacskámat többire halálához közelebb lévő nyavalyást el hagyttam, úgy siettem udvarhoz [TML III, 477 Teleki Mihály Lónyay Annához]. 1852: (Az) egész ház pusztá ha én nem vagyok itt [Kv; Pk 6].

15. szegényes; săracios; ärmlich. XVIII. sz. köz.: A' Király földi Szász tsak a' Sarját, s az övedző sziját nem adná e' Libertinusnak^a egész liberijáért; Ha bémegy a' Libertinus házába, pusztá asztalt talál, a' kendő szegen fejszét, kenderből ostort ... Ha a' feje népe Bútsura, vagy városba mégyen, vezetéken hordozza a' Sarját ... mint az ökör bőr olyan vastag a' talpa bőre, mert három eszten-deigis megéri egy pár Saruval [Ks 21. XV. 43. — *A székely libertinusnak]. 1823–1830: De hogy az anyja jól megrakta holmival, örömet jött vissza. Azután pedig, jöliehet teli kamarából vittem volt pusztá kamarába, neki adta ő is magát a szegénységnek [FogE 304].

Szk: ~ *kvártély*. 1668: Kegyelmed nyavalyáján bizony nem keveset bankódunk együtt feleségemmel; el nem jövését is bizony bánom, az pusztá quartélyban bizony jó szívvél láttuk volna Kegyelmedet [TML IV, 319 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz]. 1676: Kegyelmednek mint uramnak erre való igyekezetihez képest megcsolgálnám, ha a pusztá quartélyt el nem kerülne. Jól nem tarthatnám, de bizony jó szívvél látnám [TML VII, 217 Matskási Boldizsár ua-hoz].

16. egyszerű, tanulatlan; simplu, fără pregătire; einfach, nicht ausgebildet. 1681: Csizsár István, bányász Fizetnek mikor dolgozik egy héten den. 15 ut supra a szeres bányásznak, de az illyennek egy pénst sem fizetnek. N.B. Semmi fizetése az illyen pusztá bányásznak hetenként.

hanem 22 szekér vas kötül fizetnek az többivel edgyütt etc. [CsVh 100].

17. ~ kézzel csupasz kézzel; cu mîna goală, fără nici o armă asupra sa; mit leeren Händen (ohne Waffen). 1573: Virag leorinch, Zemliesyto Marton Zebeny azt valliak ... Eok azkor Immar az vduaron voltak, Azomba be vagyk teoryk az vcharol valo aytot es eok azt latwan ky fwtamnak az vduarrol az vchara chiak pwzta kezeli, Raytok Paisos Ianos es Nyreo Lázlo Mezitelen zablyawal kergetik ely eoket onnat [Kv; Tjk III/3. 137]. 1722: Az Utrumba Specificált Bi-kát Soha nem tudom hogy embert, marhát s egyebet meg Sebheter volna, annál inkább hogi az Sos Ianos kantzájának az hasát ki öklelte volna ... tsak pusztá kézzel fa nélkül is ki hajtották mégh az gyermekek is, de Senkihez nem öklözödöt [Marosbogát TA; TL. Kovács Mihály (33) zs. vall.].

18. ~ állapottal szegényesen, szorult állapotban; in sărăcie/situație grea; in ärmlicher Situation. 1664: Istennek hála mi ide is békével érkezünk tegnap. Im az Kegyelmed írása szerint az puskást és az szabadost Kegyelmedhez küldtem. Itt elég pusztá állapottal vagyunk. Zabot többet nem vettek 10 kis köbölnél, vékáját tizenharmadfél pénzen; immár nem találni különben 15 pénznél vékáját; írjon Kegyelmed, ha vegyenek-e úgy [TML III, 64 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

19. hiábavaló, üres, tartalmatlan; fără conținut/rost/noimă; ohne Inhalt, vergeblich. 1823–1830: dolgozni nem szerető, azonban a' bort erőssen ivo, 's akkor hásártos, sok pusztá beszéd, magát böltsnek tarto, 's verekedő is volt'; pedig nállánál jobb Szabo Mester nem lehetett [FogEK 464–5. — "Az emlékiró öccse].

20. kb. hatalom nélküli; fără putere/autoritate; ohne Macht. 1653: Mert már öt^a fejedelemnek nevezik vala a Fejérvár megvétele után, mert ott volt a fejedelmi szék — csak hogy igen pusztá szék volt [ETA I, 79–80 NSz. — "Székely Mózes]. 1662: Minden halálnak egy oka vagyon. Bajos vala egy feregnek oroszlán ellen támadni. Kőrmösnek való fára hágni. Rákóczi uram nélkül is nem volt Erdély bolond, hogy egy pusztá embernek pusztá székéből való ingerkedésére (valakinek sohasem elég privátumáért magát az halálnak adni) áldozatul felmutassa. Nabarzares soha nem voltam. Bizony ő sem volt Dárius^a [SKr 467. — "Barcsai Ákos felelete Rákóczi György vádjaira].

21. nyomósító szóként; pentru a accentua ceva; um etw. zu betonen. A. merő, csupa; numai, cu totul; glatt. 1614: Az Piacz szeerin valo haz púsztá csepegő. Az nagy Boltban az szegenyek lakhatnak Jonkab hogy nem idegenek [Kv; AggmLt A. 83].

B. csupán, egyedül/önmagában vett; numai și numai, pur și simplu; allein, einfach. 1619: Azt magam tudom, nekem azután panaszolkodott^a, hogy mazulságában csak az egy pusztá levelet sem adta vala meg Kamuti uram neki [BTN² 193. — "A kegyvesztett fővezér Mehmet pasa]. 1662: Csak pusztá táborozó állapotában az Izraelnek, halljátok, mit felel vala amaz kegyes Uriás Dávidnak, mikor ötlet ... nyugvásra s gyönyörűségekre intené s készitné maga házánál [SKr 700]. 1807: Székely István Hűtével erősítsemeg (!) fel adását, vagy a' Pásztorokat botsássa Hűtre, de sem maga Hűtre nem mene, sem a' Pásztorokat nem botsátá, és így ... a' pusztá feladáson kívül semmit nem bizonyíthatott volna [F. rákos U; Falujk 26 Sebe János pap-not. kezével]. 1842: amikor a tulajdonos királyi físcus magának ... még csak egy talpalatnyi állodiumat sem kívánt meghagyni ... a panasz mivolta, mely csak pusztá

feladásból áll, legkisebb figyelemre sem légyen méltó [VKp 64].

Szk: ~ beszéd. 1793/1794: ezen Terminust minnyajuknak hirre adatta hogy az osztály végezödjék, és most is annyi idő el telése után a Protestans Urak minden Documentum nélkül tsak pusztá beszédél láttatn(a)k akadályt tsinálni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 16a] * ~ szó. 1668: pusztá szóra én bizony senkit oda nem vihetek [TML IV, 349 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. XVIII. sz. v.: semis lehet soha állítani mégis ok nélkül réám itlítettven a Tolvajok pusztá szavára a' zuvatosság [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1825: pusztá szova(l) bajosan boldogulnak [Mv; Told. 7].

◇ Szn. 1585: Púztá Gaspar [Kv; Szám. 3/XVII. 12]. 1602: Pusztá György szab. [A.csemáton Hsz; SzO V, 179] | Pusztá György darabont [Ikafva Hsz; i.h. 180] | Pusztá Marton [Kv; Tjk VI/1. 591]. 1614: Pusztá Andras jb. Pusztá Georgi jb [A.csemáton Hsz; BethU 298] | Pusztá Jstua(n) jb [Ikafva Hsz; i.h. 312]. XVIII. sz.: Pusztá^a Pál [EM XX, 497. — "Közlő megjegyzése: Ma: Senki Pál].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

pusztabagói a Pusztabagó (AF) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -al toponimului Pusztabagó/Băgău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildet Form des ON Pusztabagó: Pusztabagóhoz tartozó; care aparține de Pusztabagó; zu Pusztabagó gehörend. 1658: Az Pusztá Bagoi határban leuő egy rétnek hason fele [Ne; Incz. II. 8b]. 1725: borbereki Daniel Uram(na)k ... az Bagoi Határban úgy az pusztá Bagoi Határbannis, hány darab szántó földet es Rettye Vagjon [Fejér m.; DobLev. I/110].

Hn. 1685: Pusztá Bagoi határban (r) [M.csesztve AF; JHb XXVIII. 5].

pusztabeli a pusztán levő; de pe/din pustă; sich auf der Pušta befindend. 1835: Az úgy nevezett kis Andaházi Pusztabeli Juss, mely meg most ... a' mi meg egyezésünk-ből részünkre is perelítetik, noha ezen per most condescendált, de ha meg nyerődik, annak is két harmad részéből minket illető Juszt ... minden pör nélkül eleresztetni kötelesek lesznek [Borb. II].

Hn. 1852: A pusztabeli és Vápabeli szállók [Etéd U; EHa].

pusztácska 1. kis pusztá telek; mică suprafață de teren pustiu; kleines nicht bewohntes Grundstück. 1722: A Ház előtt a' Viz mellet ... kisded pusztácska [Barátos Hsz; SzentkZs]. 1751: A rét szélben aloll egy kis pusztácska [Nagyercse MT; Told. 36]. 1763: A Grope Gávrilla pusztácskaja ... Vagyon ismét más pusztácska a La Podur [Garbonácfva SzD; TGsz 70]. 1767: ottan mindenkor birtak az ... eo Nga cseledi egy egy pusztácskát hol kertel hol penig ekivel [Hidvég Hsz; Eszt–Mk]. 1798: egy Gyümölcsös helytske és Pusztácska ... törökbuzás és káposztás földetske [Kv; Pk 6]. 1803: Hasongardban eddig birt egy fertályni pusztácskáját örök áron meg vásárlotta [Kv; Pk 3].

Hn. 1731/1802: A Nyárád partyán egy Pusztácska [Nyárádgálva MT; EHA]. 1798: vagyon edgy kis pusztácska (szó) [Dés; DLt 12/1806].

2. kis erdei tisztás; poieniță, mic lumină în pădure; kleine Lichtung. 1761: midőn Pipei Szász István orotni kezdette tsak a közepin volt egy kevés pusztácska, körül mind Erdő volt [M.zsákod U; Told. 69].

pusztafélben pusztulófélben, rozoga állapotban; care se află în stare de ruină/paragină; in Verfall befindlich. 1669: Enjedi Márto(n) Uram ... ā megnevezett puszta félb(en) álló házabeli részét s ahoz való jussát minden ahoz való leveleivel egiütt adá örök árón megmásolhatatlanul fellyeb meg h irt Dési Makai Mihály Ur(a)m(na)k, negyven öt jó mértékű egész Imperialis Tallerokon [Ne; Borb. I Szathmárj Gaspar táblai íródeák kezével].

puszta ház 1. puszta zsellérház (amelyet eredeti jobbagylakója elhagyott, ezért kiadták zselléri szolgálat fejében); casă rămasă pustie prin dezertarea iobagului care locuia acolo, casă pustie (deserta); leeres Beisassenhaus, nach dem Weggehen des Leibeigenen leer gebliebenes Haus. 1560: az Magdalna lean rezebowl fewlduarat mely puzta haza Jutotht vala Tudny Jllik az zylwa demeter puzta helye ahoz az Buryan ket fyanak egyket hagyjuk ... es ez keth helyre mind az Jnasokkal egyetembe Nylat vonjwnk es az kynek az Bwrjan Kelemen haza Jwt az felet Bewcyw zerynt meg h fizesse az haznak az attyafianak [Kozárvár SzD; SLt DE. 2]. 1574: Ez elmúlt zent Balas Nap vtn walo zeredan, Mikor az Nehay Priny Bernardne testamentomoth tenne, meg Emlkezek Zabo Palnak zolgalattyarol Es adossagarol, Hagya annak okaerth neky Egy Puzta hazat [M.gáld AF; KCs 41]. 1587: En farkas Ersebeth ... kenzerítetttem Eörmenezekesen ... az en Wramnak egy Jobbagiat ... teobw puzta hazakkal eoze ... az en wramnakis zanto feoldjével es zena retjével egyetembe Jegy ruhamig adnom kire eó kegymetűl Zalanczj Geörgj wramtűl Tizen három forintot wöttem fel [Pókafva AF; JHb XXVI/10]. 1632: Itt uagion mostan Eöt puzta ház, az negienek gazdai el szöktének az edgikbeöl pedigh el holtanak [Grid F; UC 14/38. 3]. 1636: Ada ... egi puzta hazat heljestul ... mostan az minimeo eppuletek rajta uolnanak meg h búczólnék [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/20]. 1638 k.: Horuat Mihali haza pusztá haz masuua ment lakni [Km; GyU 31]. 1640: Ezekén kívül Kemeni Janos Uram reszen vadnak az faluban 57 haz jobbagj szam es negy pusztá haz meliekben mostis valami jöveveni Muntanok laknak sellertűl, jdest N. 61 [Récse F; UF 1, 765]. 1652: Desert-ae> 1. Gatso Antale. 2. Vermes Janose. 3. Dienes Marthone. Ez utob specificalt ket puzta hazhoz az fen specificalt Dienes Marthon es Mihalyek verek [Bács K; GyU 130]. 1727: A Deesi Réten lévő pusztá házok után valo nyillaknak ... ki keresésére s rectificatiojokra ... Rudasokat kapasokat az ki menő Tizedbeli emberek közzűl kell keresni [Dés; Jk]. 1817: most elöre irom a' költsönt⁴ fel ne szedjük külön kasba töltyük majd Tavaszal ujra oda adjuk Gedelgesűk hogy Pusztá Házunk ne legyen [Kv; IB gr. Korda Anna lev. — ⁴Ti. gabona-kölcsönt].

2. üres/lakatlan ház; casă pustie/părăsită/nelocuită; unbewohntes Haus | rozoga/romos állapotban levő ház; casă dărăpănată/părăginită/ruinată; wackeliges Haus. 1570: mykor Kalmar Janos vyzza Jeot ... azt Monta hogy senny (!) Nincz az pwtza haznal egieb [Kv; TJk III/2. 144b]. 1580: Erdeo falwan^a ... maradott wolt egi puzta haz, meljben ... egi Sipos tiwadar neweo Jobbagia lakot, de hogy az puztasag miatt az haz el ne wezzen Kemeny Janosne azzonyom Ada egi Jobbagianak ... Zeöke Antalnak, melj Kemeny Boldisarnak Eöstwl marat Jobbagia Eöreókeos [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52. — ^aK]. 1594: Az Bagossi^a Maior haznal ... vagjon vgian itt egy Puzta haz, kin ket zoba egi pituar es egi kamora vagjo(n) pinczesteöl [UC 78/7. 18. — ^aSz]. 1618: Egi pusta hazat padlottak az

szeller Ferenc hazanal attam) lecz Szeget 225 ... d. 29 [Kv; RDL I. 103]. 1652: ā kü rakas végibe(n) van bardolt fabol gerezdekbe csinalt pusztá ház, léczes, Porkolab ur(am) csináltatta [Görgény MT; Törzs]. 1653: Az puzta hazba(n) valo gonoz vegre mēnētelemetis tagadom, ā mikor penigh onnat masuva ki mentemis, ha haza mentem, es be nem enettek (!) volna, mas iambor Ember hazahoz mentem s ot haltam [SzJk 71]. 1671: Hanem itt van egy pusztá ház, Varró Mátyásé, most alkuszom vele; se fia, se leánya, semmi maradéka; inscriptio van nála magának, feleségének, gyermekének; de olyan egy csepp sincs, maga is beteges, az ugyan fiscusra maradna [TML V, 609 Gy(ulafi) László Teleki Mihályhoz]. 1676: az kis szekeres ucbáb(an) egy pusztá ház [Dés; EHA]. 1710: A várakban Szorult urak, főrendek penig pusztá házakhoz kimenének, de semmit házoknál nem találának, mert a kurucok mind elpracdálák, kemencéjeiket, ajtójakat, ablakokat egybenronták [CsH 365]. 1761: vagjon hasonló Ajto hely más pusztá házban, melynek padimentuma le hullott, falai meg rökönnyödtek ... és hat hat tizikelyű keresztes ket ablak helje [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 45].

3. üres szoba; cameră goală/pustie; leeres Zimmer. 1637: Vagyon harmadik pusztá hazis ... benne egy kemence [Fog.; UF I, 398]. 1757: padlatlan pusztá kis Ház [Nagyterese MT; Told. 18].

4. szerény/szegényes ház; casă modestă/sărăcăcioasă; armes/ärmiches Haus. 1659: Ez órában érkezvén meg én is Szilágyi pusztá házamtűl, adá meg feleségem Kegyelmed 28 praesentis írott levelét [TML I, 452 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1666: Nagyságodnak két rendbeli méltóságos levelét alázatosan vettem itt levő pusztá házamnál, hova is csak harmadnapra rugaszkodtam ki Fejérvárrűl, mivel mostani szomorúságában ő nagyságának continuuskodnom kellett udvárnál, kiírhatatlan szomorúságokra esvén ő nagyságoknak egyetlen egy fioknak halála [TML III, 620 Teleki Mihály Wesselényi Ferenc nádorhoz]. 1675: Bizony dolog, szívesen kívánnék Kegyelmeddel beszélletem; látom, szerencsétlen vagyok ennyi esztendőök alatt is, hogy Kegyelmedet pusztá házamnál láthassam, de rövid időn meglátogatom Kegyelmedet és ha addig udvárnál vagy egyebűtt szemben nem lehetek is, akkor minden panaszzomat kiöntöm Kegyelmed előtt [TML VII, 52 ua. Mikola Zsigmondhoz]. 1685: ha l(ste)n azt engedj közonsegesen bekevel ernűnk Kgd(e)t Attyafiusagoston kerem az meg h irt napon jo reggel Gernyeszegh pusztá hazamnál jelen lenni ne nehezettelje [JHb Lakodalmi meghívó]. 1719: az meg irt Napon es orakor Reggél az declaralt Falub(an) lévő Özvegi szegeny Puzta Hazamnál Kédvės Sogor Aszonyomokkal edgyűt meg jelenni es in(n)en szegény Feléségem még hidegűlt Tetemit el kėsérni ne terhelteűk [Gyergyóújfalú Cs; Borb. II Solyom István lev.]. 1742: El mulhatatlan nagy okra nezve kellett vala egy napra divertalnom Hidvegi pusztá hazamhoz ... az mi aprosaggal lehetett ki vntam alázatosan inservialni [Ikafva Hsz; ApLt 2 Dombi János Apor Péterhez].

pusztá házacska pusztá zsellérházacska; casă de jeler pustie/nelocuită; unbewohntes Scharwerkerhaus/Beisassenhaus. 1756: Elek István ... egy Pusztá házotskában mene lakni [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/27].

pusztai 1. pusztán élő; de pe pustă; auf der Pušta wohnend. Szn. 1650: Pusztaj Janos [Kv; Szám. 26/VI. 389].

2. a Puszta nevű helyben található; care se află în porțiunea de hotar numită Puszta; sich am Ort „Puŝta” befindend. Hn. 1816: hátulso Czitiz hegyi, vagy Pusztai szőlő [Dés; EHA].

puszta jobbágy ? puszta telekre telepített jobbágy; iobag instalat/stabilit pe un teleac pustiu; auf leerem Grundstück angesiedelter Leibeigene(r). 1575/1576: En galazi Jstúan ... attam gyozagoth (!) pestesi Janosnak flo 71 ... attam galazi Josanak egy púza gyobbagra (!) flo. 20 [Galac BN; WLt].

pusztán 1. üresen, lakatlanul, felügyelet nélkül; pustiu, nelocuit; leer, unbewohnt. 1640: Az kik onnat ielen voltak az biro hatod magaval ezek* ... Ezeknek fasziók szerint vagion itt 41 eorőkös iobaggi hazais leven pusztan ninczen [Szevesztrény F; UF I, 754. — *Köv. a nevek fels.]. 1650: az az ben ualo Eöröksegi pusztan uagion azokat az nilakot ahoz az Eöröksegihoz birni nem Engedgiwk hanem falu kezebe keuanniuk ad Judicaltatni [UszT 8/64. 72a]. 1658: Hanem kérem Kegyelmedet, édes Öcsém uram, töröködjék Kegyelmed urunk ő nagysága előtt, hogy parancsoljon ő nagysága felőle, hogy szállítsák el rólók*, mert immár egy darabont sem leszen az várbán, csak pusztán leszen [TML I, 174 Bornemisza Zsuzsanna Teleki Mihályhoz. — *A katonákat].

Szk: ~ áll. 1636: uagyon berenaldott rott szalmas suteo haz egy Aytaja vas reteze sarka, pusztan all [Siménfva U; JHb Inv.]. 1637: Also Komanán* ... Boer Thamas megholt, pusztan ál az ház [Szád. — *F]. 1681: Vallye Mihaly ... Ez meghéghet volt, most pusztan ál, maga á feleséghe örökebe(en) lakik [Hátszeg; VhU 135–6]. 1797 k.: En Vasarhelyre is bé jártam és egy Kortsomárost oda alkúdtam hogy pusztán ne aljon az Ház [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. * ~ hagy. 1529 esztendőben Szulimán török császár mikor meghallotta volna, hogy János király országából kifutott volna, rajta könyörüle és követei által minden kegyelmességét ajánlotta neki, és ígérte arra magát, hogy ötlet esmét székebe ültetné; annakokáért harmadfélszáz emberrel Buda alá feljőve — ki előtt Ferdinandus Németországba lépék, pusztán hagyván Buda várát sok várakkal és városokkal ösze — holott János királyt székebe ülteté, és ő maga Bécs alá méne fel [ETA I, 13 BS]. 1597: monddottak az Nagymezeyek hogy ... ha arról az darab erdort el fogyak az Alpretyek wkot amelly felol most az wersengés wagyon, hogy kyzek mind feyenkinth pwztan hadny falwyokat [Alparét SzD; Ks]. 1640: Zaniszla (?) Rado (?) Deficialvan Csak valami hitvan kalibaia leven aztis pusztan hatta [A.árpás F; UC 14/48. 136]. 1744: ezen Sessioi Pusztán hadta ... kiis hagiattott a Falu Porgolattyan mezőül [Nagykend KK; LLt Fasc. 67] * ~ hagyat. 1705: Odajáró útjokban pedig fogtanak el két kurucot, egy Bágyoni nevűt és egy Iglaci nevűt, ez ugyan az úr, Keresztési uram szentkirályi gondviselője volt az háborúság előtt, akik is bizonyosan referálták, hogy a harc a kurucokkal meglévén, Kolozsvárt egészben a kurucok pusztán hagyaták, úgyhogy minden embernek belőle ki kellett hamarsággal menni [WN I, 597–8] * ~ hagyatík. 1760: a Kuruczia előtt a Gabonának nem léte miatt el szélledvén innen a Jobbágyok pusztán hagyatott a Falu [Közfalu SzD; JHbK LVIII/2] * ~ hagyhat. 1805: Meg esztendőm be nem telvén, más Tisztett alkudott volt a Néhái L. Baronissa Aszszony Ó Nagysa (!), de ... tsak ugyan hamar az után

meg halálozván a Néhái Baronissa aszszony ő Nagysága, az új Tiszt nem fungálhatott és en sem mehettém el pusztán nem hagyhatván az Udvarát [Szamosfva K; BLt 12] * ~ lel. 1785: Nagylaki Házamtól el szökvén Első Feleségemtől való Léányom Dobolyi Susánna, Házamat fel verték, holmi Selyem Gunyájit étzaka fel rakja, és Komáromi István uramhoz mégyen ... mig én voltam a' Nms vármegye Marchalis székén: meg jövén el rémültem rajta hogy Udvaramat pusztán lelem, apro kistsin Gyermekeim (:kiket Léányomra biztam vala:) gondviselés nélkül, minden koltsaim Tseledeim kezek alatt, bitangjába, és záratlan predájára mindeneknek [Nagylak AF; DobLev. III/600. 2 Dobolyi József kezével] * ~ marad. 1609: Keowár vydjék valahok zallottak uolt megh, de azokat Christoph deak mind vizza vitette, es az falu pusztan maradt uolt, hanem annak uthanna esmet Kendj Sandor es az nagy Chákj Istuan zallytottak megh Jobbagiokkal es birták Kabalas patakotis tuggia hogj birta Kendj Sandor [Kv; KvLt D. 44]. 1634: Azt tudom hogj mikor Betlen gabor Fejedelmwnk Jöue özzel Tatarokal Bathori Gabor Fejedelmwnk ellen az orzagban Akkor itt az ket homorod mellett Nagj Rablast tönek az Tatarok es annak az haznak melliet mosta(n) biro Andras bir Recsenieden* minden familiaiat el uiuek az tatarok abbol az hazbol, es pusztan marada az az haz [TSb 21. — *U]. 1657: Pusztán maradván, és ott leggyengébb is lévén az sánchely, aziránt annak rohant az ellenség, kit noha két ízben is visszavágtak, de végre az sokaság elburította őket [Kemlr. 319]. 1739: egy néhány Falu egészszen pusztán maradtott a V(ár)(me)gyéb(en) s a Többi is utánna menyén, nem állhatták a szegény emberek tovább, hanem szökten szöknék 's az erdőre állanak [H; Ks 99] * ~ talál. 1593: Az vizhordone mikoron orsaga miat az Warosrol el zeoket volna, My az waros kepeben, hazat pusztan(n) találwan, A hazot el attuk p(ro) f 16 d — Mely tizen hat forintnak tertiuma zallat is warosra f 5 d 33 1/3 [Kv; Szám. 5/XX. 167]. 1653: Ott a várát pusztán találtam, semmi abban nem volt: sem búza, sem zab, sem liszt, sem semmi; az exactoroknak is alig adhattam enniek [ETA I, 147 NSz]. 1738: én pediglen 1703ban házósodvan mingyart kurucz világ támada, 8 esztendeig Szebemben lakván hirit sem hallottuk kevés jóságinknak, sőt mikor ki szabadtunk mindent pusztán találtunk marhákból, economiából Udvarházokból úgy ki pusztultunk, hogy házainkat ujjolag kellett építenünk [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.]. 1753/1781: mikor ... Kun Miklos ur ... az kastélyban bé ment, tsak pusztán találta ... költsón kért iminnen amonnan [Bozes H; JHb LXXI/3. 231–2].

2. parlagon, (meg)műveletlenül; care a rămas (temporar) nelucrat, care este lăsat în paragină, pustiu; brachlegelt, unbaut. 1795: (A) Kender föld(ne)k ... pusztán lévő részit ... Nyilakra fell osztyák s minden Nyilatskanak fűvért esztendőnként az Ecclának egy egy veder mustot adnak és mivel ezen bizonyittást a Földös Uraság meg nem erőtelenítette azért azon hely ... az osztyálly alol ki vétetett [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 6a]. 1824: (A szőlő) most is pusztán van, mind volt régentén [Szásznyires SzD; Ks 79. 109].

Szk: ~ áll. 1688: az Külső szőlő hegyben ... egy pusztá szőlő föld, az Lengyel országí veszedelemtől fogva pusztan ál az másokeval edgyütt [Szentgerice MT; EHA]. 1799: hogj azon már most bé fogva lévő darab hely foglálás volna, azt nem mondhatom, mert a' mig pusztán állott is, bizonyos birtokossa nem volt [Gyéressztkirály TA; Ks 89].

1803: mikor asztot ... kezekben kapták ... miveletlen pusztán állott [Bábahalma KK; RLT O.]. 1843: Azon Helynek egy részetskéjét szántonakis kaszálonakis használta békessegesen a' Deresztés, más része pedig pusztán állott az időnnig [Bodola Hsz; BLT 12 Farkas Sándor István (71) szolgálmaember vall.] * ~ álló. 1668/XIX. sz.: az Abrufyfalvi határon Csernitz vize közt egy pusztán álló darab lunkát, avagy darab földet, Fodor György Avassa szomszédságában ... attak volna örök áron [Abrufyfa AF; HG X. 59] * ~ ér. 1719: Hallottam ... hogy szaniláék(nak) volt szőlőjök, de en pusztan Ertem nem régen aszt a pusztá helyet felosz<tot> [Pókafva AF; JHb XXVI/54] * ~ hagy. 1732: Mikor ideje jár s a földet jól mivelik, gabonát jól terem, tsak hogy forrásos lévén határok, a Tövisnek édes Anyja ha gyakorta pusztán hadja, bár tsak két Esztendeig edgi más után, irtás nélkül fel nem rontja [Szentjakab SzD; TSb 51] * ~ hagyatik/hagyattatik. 1761: az Curialis fundusnak ... nagy része körös környül pusztán hagyatott, melyből esett az, hogy az barazdaik, mely distingvalta az irt Curialis fundust, az szomszédoktól, obliterálot, elannyéra, hogy mostan ujra kellett az egész Curia Circumferentiaját ki barázdaltatni [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1806: a' ... Tanorok kaszálo a' Küküllő vize miatt ugy elrontatott, hogy éppen haszonvehetlenné lett, követsel s porondal fővényel merőben meg rakta s el borította volt; hogy soholt kaszállható nem volt; s a' mián pusztán hagyatott, sok ideig marhák Dérölő helyévé lett [Erdősztyörgy MT; WH]. 1824: A' több szőlő Hegyek pusztán hagyattak [Dés; DLT 330] * ~ hever. 1774: A több része ... azon Mikola darabjának mostan is pusztán hever, és bé jároja ... ő Excellentiája Udvarának [Ádamos KK; JHb XIX/17]. 1815: (A szőlő) már régtől fogva Pusztán hever ... a Férteke ... 2 férték két véka ősz buza vetés [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscri. 944] * ~ marad. 1679/1681: pusztan maradni az földeket ne hadgya [Vh; VhU 669]. 1815: pusztán maradt benne cir(citer) 20. vékányi féréjé föld, az az vetetlen [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18]. 1830: a' miolta pedig a Krisenyiek az érdekelte Töröküzűt le vágátik, azon hely pusztán maradván leg inkább a' Krisenyiek által használtatik [Vh; Born. Vegyes 4/43 Mojne Gyorgye (84) vall.].

3. romokban; in stare de paraginá/ruinā; verfallen, ruinert. 1811: Három első nyáron pusztán felejtetett, Három másik nyáron ujra építetett [ÁrÉ 171]. 1855: A Csonka vár, — mellyben nincs semmi lakható rész hanem csak pusztán fenn álló több darab kőfalak [Szu; EHA].

Szk: ~ áll. 1620: oda kj diligenter meg ocualwan, az lspotalj hazat is modgiával valo fel epitesereől, es minden modgiarol tractalianak, vgy hogi epitessék megh, towab ne Allio(n) puztan, hanem Enny Ideőteől valo rujnabol erigaltassek [Kv; TanJk II/1. 231]. 1647: volt egy Swteo haz, s egy konyha, de most az egesteol fogua puztan allanak fedelek sincz [Nagyteremi KK; BK 48/16]. 1677: Vagyon eő nagyságoknak jó sindelyes héjazat alatt Rákoson egy kö udvar házok, melynek mostani alkalmatossággal sem ablaiki, sem nyiló ajtai, sem pengig kemenczék benne nincsenek, csak pusztán ál [Rákos Cs; CsVh 54] * ~ álló. 1628: Nemely heljeken es pusztan(á) allo Templomok(nak) epwletekre, kiknek eppitesekre az szegensegh nem erkezik, hagiok haro(m) szaz Magiari forintot [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Maria végr.] * ~ hagy. 1706: Mi Apátiba megyünk, Rabutin Debrecenhez, onnat Szolnokhoz, a várat felvettétven porral, pusztán hagyja [Kv; KvE 248 VBgy]

* ~ hagyatik. 1662: Az várul pedig Balling János minden életst, lövészszámkokat kiszállítottván és minden haszonra valót Munkácsba takarítottván, a fejedelem parancsolatjából a várnak minden bástyái, derék épületi porral felhanyattatván s haszontalanná tétettétven, pusztán hagyatott vala [SKr 242] * ~ talál. 1753/1781: azon háboruság le tsendesedvén, az békességnek <me>g nyérése után, Kun Miklós Uris más több Nemes Hazafiaival Graciára haza jött volna, az kastélyt pusztán találta, mivel az ellenség is fel égette vólt [Algyógy H; JHb LXXI/II. 3. 194. — ^aA kuruc háború].

Sz. 1791: mikor meghal az özvegy a' mig él, az Ura Jószágából él és hasznát vészi, 's mikor meghal az özvegy, az Atyafiak egy jó szeget is nem hagynak az Háznál, mindent elvisznek; mintha Tatar járt volna ott, olyan pusztán hagyják [Mv; Told. 18].

4. felhagyva, művelés/kitermelés nélkül; lásat in pársire; ohne Bearbeitung/Bebauung. 1756 k.: Fel hagyott avagy pusztán álló Bányát a' ki fel akarna fogni, és dolgoztatni, azon Bányájának előbbeni Gazdáját admoneáltassa legitime, kik ha félben hagyott munkájokat continuálni nem akarnák, 'a más ugy dolgoztathassa | A napon kún lévő egész kö Bányában ha ki valami venára talál, és abból próbát tévén semmi hasznat nem esmér, és oda hadgya, és Esztendő, s három napok(nak) el folyása ... alatt pusztán, s ő általa dolgozatlan áll, ez idő mulással el veszti jussát, és más a' kinek tettzik bátran, és szabadon bele álhat s dolgozhatja [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

5. kiszáradva; secát, uscat; ausgetrocknet. 1648: mentunk az Toohoz, lattuk aztis hogi pustan all, (:azon fellül pengih uadnak olj heliiek az hun jobb es nagibb toot epitetnenek:) [M.nagygorbó K; JHbK L. 12].

6. tartozék nélkül; fārā accesorii; ohne Zubehör. 1688: Az edgyik nyéreg Ladaban volt egy régi karmány nyeregh véres barsónyal és az első s hatolso kapaja ezüsttel boritot karmány vás kengyelek rajta ... zöld barsónyal boritot Magyar nyeregh ezüstös, ezüst kengyelek is rajta ... egy Török nyeregh csak pusztan ... Egy kis olah nyeregcske pusztán, nintsen semmj szerszam rajta [Beszt.; Ks 27].

7. felügyelet nélkül; nesupraveheat; ohne Überwachung. 1823–1830: Meg is írta', hogy nem azért vitetett tanítót a gyermekei mellé, hogy az szerteszejél járjon, s a gyermekei pusztán maradjanak [FogE 137. — ^aGr. Bethlen Pál 1795-ben]. 1850: én az Falus Bironak már két hete megmondottam, tétesse hírül az embereknek marhájakra ügyeljenek, azokat pusztán ne hadgyák a' vetéseket ne pusztítsák [Nagylak AF; DobLev. V/1300].

8. vagyontalanul, javak nélkül; fārā avere/bunuri; ohne Vermögen. 1597: Kútos Benedek ... fassus est ... Nyreo Gergelinek edes attia wala Kútos Benedek ... mikor Nyreo Simon el wewe az atyámnak masodik feleséget sohonna(n) semmit ne(m) vit az hazhoz hane(m) chiak púztan zalla az mostoha Anyam iowaiban [Kv; TJK V/1. 109]. 1655: Meg parantsoltuk vala ennek előtteis, Betlen ősi joszagodat vgy szolgaltatnad, hogy az Török uraknakis sokszori panaszzszaval s Jenei Végházunk éppiteseben valo hatra maradasalis ne pusztulna el ... de azt elmulatád, és az alat rend kívül valo szolgaltattal és adoval addig satztzoltatád, hogy már tellyességgel pusztán hagyatád [IB X. 2 II. Rákóczi György I. Bethlen Domokoshoz].

9. egyedül, magában; singur, numai unul; allein. 1575: My nemes szemeliek tudny illik szalay boldisar cegobul es

szekely Janos szomborról (!) Torok mate galacról Aggiuk emlékezetre az my leuelunknek rendiben mindeneknek az kiknek illik ... vette gálaczy Josa egy Jobagiot haz nélkül chak puztan galaczy Jstuanak tizen niolc forintba [WLt]. 1585: Antonius Ferenczy ... fatetur ... Birozagaba Ment volt Daroczy Peterne Sara Azony eozeveg koraba(n) eleybe a tanach hazba es haladek lewelet le teotte eleotte es per modu(m) p(ro)test(ati)o(n)is Azt monta hogy eo minde(n)t ide hagy es el megie(n) chak puzta(n) Tordara [Kv; TJK IV/1. 394]. 1710 k.: Hazabocsátának, a jószágot pusztán visszaadák, de a res mobilist nem [BÖn. 561].

10. csupán, csak; numai, doar; nur. 1690: Mikor öreg Gal György, nihai Nagylaki Mihalynak adta volt azt az örökséget kib(en) most Sinka Janos lakik, én úgy hallottam, hogy 20 forintokb(an) adta volt ... nihai öreg Gál György Nagylaki Mihalynak csak pusztan az benn való örökséget [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25].

11. hiába; zadarnic, inutil; umsonst, vergeblich. 1853: tegye meg a' mit meg gondol ne jártassa a száját pusztán, ugy is közel lakik a' tisztelt Törvényszékhez akkor bé kéri a Contractust, 's ki halgatnak mind kettőnkét 's ugy tesznek ítéletet [Nagylak AF; DobLev. V/1359 Bartók Ferenc Dobolyi Bálinthoz].

pusztás I. mn 1. kopár, parlagon/megműveletlenül maradt; lását in paragină, neingrijit, pusti; brachgelegt, unbaut. 1624: Vagion Egj szeleő Keomalba(n) ... Veotte volt tizenőtt forinto(n) mys azon keubchen hadtuk mert ige(n) puztas, az Arua resze f. 5 [Kv; RDL I. 123]. 1681: Kincses szőlő ... NB. az mint mondgiak ezen szőlonek az faja száraz údób(en) nem nő meg, kevesetis terem; adgiak megh csak idejeb(en) valo minden jó munkáját, vgi lathatni megh l(ste)n aldasa után mint terem; most penigh valo b(an) pusztás [Vh; VhU 585]. 1694: Majorság-Szőlő vagion itt egjgi ... Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolittatni kívánok: a' közepe(n) jobbadka [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1697: Vagyon ... egy négy öls szőlő, melynek fele kész mivelt, fele pusztásabb [Csikfva MT; BálL 50]. 1702: azon Fiscus szőlője ... igen pusztas volt [Dés; Ggy]. 1777: a szőlő mellett egy pusztás oldal [Bos MT; Berz. 15 XXXIV/16]. 1781: el tserélt szőlője nagyobbotska ugyan, de mostani állapottyában igen pusztás [Koronka MT; Told. 10]. 1808: a fel szántot be kollátolt helynek Nap Kelet felől valo szelin ... szemleltem mindenkor, hogy ezen helynek posztás helyeit it Eszak felől is az ezen helyen lévő juh Pasztorok a Bikkos erdő szeliig még etettek szabadoson legeltettek a juhokot senki nem ellenzette a mi láttunkra s tudtunkra, a Pasztorok, s, Batsok sem panaszkodtak, hogy ezen bikkos erdőig őket valaki ellenzette volna [Zágon Hsz; Szentkzs].

Szk: ~ gyümölcsös. 1796: lévén ... Szanto Sandor urnak ... az Gerepen nevű szőlő Hegy eszak felől valo végiben egy darab szőlőből fel hagyott pusztája ... hosszára mérve ... 50 ölnyi darab pusztás gyümölcsössit adja ... ongyert György Urnak [Ne; DobLev. IV/764. 1a] * ~ majorság-szőlő. 1722: A Feketeláki két darab pusztás majorság szőlő [Gorbó SzD; JHBK XLV/50] * ~ szőlő. 1711: egy hod pusztas szőlejet elsőben megh Jarvan es okulalva(n) ... estimáltak negyven magyari forintokra ... Jelentők ő Kglmenek ... De ... ő kglmenek nem kel akarki birja csak pusztat melettem ne tarcsanak [Km; JHB VII/89]. 1732: Az Vég Hersán lévő puztás egj csőtört szőlőt, az Atyafiak adák

az Nagj Enjedi Refor. Ecclesiának [Ne; DobLev. I/149]. 1740: kénytelenítették ... két darab pusztás szőlőjököt áruban eresztetni [Körödsztrmárton KK; Ks 13. XVII. 15]. 1763: egj daraboczká két öl szélességű ... pusztás szőlejek [Torda; KW]. 1777: jelenté ... Csiki Anna az irt Néhai idősb Brassai János Özvegye mi nekünk hogy lévén ő Kglmenek ... egy Csőtört de igen pusztás miveletlen Quartás szőlője ... melyet ... Csiki Anna ő Kglme maga özvegyi tehetetlen volta miatt annak rendi szer(ént) nem miveletthet, elkerülhetetlen szüksége miatt kénytelenítették el adva tenni [Ne; DobLev. II/492] * ~ szőlőföld. 1756: Libertinus Régeni Kis György Uram ... mind eddig sem refundálhatván a' praeattingált három forintakat; már most Titt Vásárhelyi Kata Aszszonyának adá zalogban a' Nagy enyedi Határon a' Vég Hersán hazul felül pedig a ... Reformata Ecclesia pusztás szőlő földének vicinitassiban lévő ugyan pusztá szőlő földét rajta lévő egy nehány gyümölcs fatskái-val egygyütt [Ne; i.h. I/271. 1a].

2. tisztásos; cu poiană/luminiș; mit Lichtung | irtásos; defrișat; mit Rodung. 1730: (Adta) Zalogb(a) egy Darab most pusztás állapottyáb(an) lévő örökös Erdejét [Vaja MT; Ks 13. XXI. 1]. 1757: A Falu között egj darab közös Pusztás Beretzi rész erdő [Nagyernye MT; EHA]. 1767: itten az Hidvegi határokon az mély osztatlan erdős berkés, pusztás oldalos és árkos helyék találhatnak az Mlgs Poss(ess)or Urak közül akár mélylik: borozda vonás irtás vagy más mod által magának el jegyzett azt mint maga örökségit vgy tartotta, orothatta, s mivelet [Hídvég Hsz; Eszt-Mk]. 1775: az Oltszemiekh Marhái ezen utrizalt erdős, és Pusztás helyeken Szabadoson és nyilván legelődték ... az Oltszemiekh ezen Erdőkre erdőlték ... magamis más Oltszemiekhkel elegszer erdőltem ezen helyeken a Bodokiakkal egjütt [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1817: Füzesi nevű Erdélyének ... Dél és nap nyugott között fekvő végiben lévő pusztás részében vetett búzája [Udvarfva MT; EHA]. 1842: Belső To-fenek nevezett helyen lévő Erdőnek ... a' Déli végén kezdvén a mérést 120 ölnyi hosszúságú hely vagyon pusztás, tsak imitt amott három négy, 's még több ölnyi távulágra vagynak el metsésvészett bokrok, ez nem Erdőnek, hanem inkább Szántónak valo hely [Kakasd MT; DE 2].

Szk: ~ erdő. 1681: Tilalmas Erdő Nro 1 Vagyó(n) ezen határo(n) a falun fellyül; ighen el vesztegettetett, pusztás Erdő is; mely hogi ighen jó gondviseles alatt ... tartassék. szükséges [Szentkirály H; VhU 90]. 1700: egy darab puztas erdő [Csapó KK; Berz. 2. 48/13]. 1757: A Köles Kerten az Akasztó Fán fellyül egj darab Pusztás Erdő [Nagyernye MT; EHA]. 1761: Vagion a Liget pataka mellett ... egj darabotska gjertyan bokrokból álló pusztás Erdő [Ülke U; JHBK LXVIII/1. 152] * ~ helység. 1758: ez előtt Cür(citer) 40 Esztendőkkél az Atyám Szabó Mihály a' Sadány pataka mellett lévő bükkös erdőt innen a' Sadány Patakan el arendálta vala ... Lázár Ferencz Úr eő Nágától, hogy ottan Sertéseket hizlaljon ... és akkor azon pusztás helységeen ... nagy erdő volt [Szárhegy Cs; LLt Fr. Szabó (60) jb vall.] * ~ marhalegelítő hely. 1777: Csikjenőfalvi Szekeres András primipilus tanquam inspector ratione officio proclamátatá ugyan Csikjenőfalva körül való lakosokat, akik a közönséges falu aszalásából lett helységeket felfogták, és ugyan azokat is, akik közönséges pusztás marhalegelítő helyeket felfogták ezeltől circiter 10–15 esztendőktől fogva [Jenőfva Cs; RSzF 135].

3. üres, csupasz; pustiit, gol (de vegetatie); leer. 1574: Nyreo Josa Azt vallia hogi ... ez ely Mwlt veteskor volt

hogi vetet Es Boronaltat volt, Azomba Rea Jeot Niolch kylench dyzno az Eothwes ferench vetesereol zabadon Eottek az ely hintet Buzat, Annysra hogi egy neha(n)zor wzte kergette ely onnat ely ala haigatta az zeolek fele ... Eo kerte Rea hogi meg loeye Mert ely veztik veteseket Neh oltalmazhatya Teolek, oztan ott vgian az vetet feolden leott meg ketteot Bennek, Meg mostis meg esmerzik az Bwzaban hogi Rytkab puztas hwl ely Eolthe [Kv; Tjk III/3. 359].

4. romokban álló, romos; in stare de paraginá/ruinā; verfallen, ruiniert. 1656: Ezen koniha boronakból fel roth tapasza igen le huladozott. Az edgik falat igen ki bontottak pusztas [Fog.; UF II, 161]. 1693: azo(n) Kapu felett fél szerben levő pusztas épület [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a]. 1706: Maxán ... az Udvarház le egett, az körülötte lévő kevés épület is igen pusztás [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1730: Nehai Praedecessorokruł eő kglmekre deve-nialt Pusztás kőháznak [Dés; Jk]. 1773: Nemes Zemplén Vármegyében Bodrok Keresztur Várossában ... Lévo pusztás Curia, és parlagságra jutott Szőlőbeli Örökségnek, távol Lette miatt ... gondját nem Viselhetvén ... Bodrok Keresztur Várossában Lakozó Nemzetes Nyári Intzédi György Ura(m)mal azon ... Jozság iránt, Léptünk illyen alkalomra, és megégyezésre [Alvinc AF; Incz. XI. 15a]. 1782: midőn a' Jozság elsőben Nehai Groff Csáki Sigmondné Haller Kata Asszonyj eő Nagyságára szálltat volt kevés ideig, azon alkalmatossággal az Adámosi nevezett Curia ... igen pusztás alkalmatosság vala [Dombó KK; JHb XIX/22. 7].

5. ~ ház elhagyott/pusztas zsellérház; casá de jeler pustie/părăsită; verlassenes Scharwerkerhaus. 1758: Solymosi Pusztás Házamhoz bé telepítvén Glogoveczi Jobbágymat Juon Kretsunt Feleségéstől edjűtt [Told. 21].

6. szerény, szegényes; modest, sārācācios; ärmlich. 1703: Gyülekeztek vólt ide az Anyám Asszony eo kglme Gyulatelki Pusztás Arva házához Becsületes Törvény Tévo emberek^a [K; SLt 43. — "Köv. a fels.]. 1720: az sogor Gilányi Györgj Uram feleségéstől ... pusztás Házunknál lévén Baktán, kérték azon hogy, kigyelmeddel szollanék, s inducálnám kigyelmedet arra, hogy az szegény meg holt aszony portékáját adná ki kigyelmed [Kv; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1721: (A kézfogón) Kis Asszony Havának ötödik napján Sz: Miklosi Pusztás Házamnál ... meg jeleni méltotassá(na)k [Kv; Ks 95 Bethlen József lev.]. 1737: en Nagysagodott jo szüvel lattam volna pusztás házamnál ha magatt meg alázná a Méltossagos Ur [Szentiván Hsz; ApLt 4 Henter János Apor Péterhez]. 1738: Szintén az estve érkezvén pusztás házamhoz faradva vekony egességel, mint hogy magam személyben nem udvarolhattam Nagod(na)k, kivantam alazatos levelem által Nagod(na)k Udvarolni [Sszgy; ApLt 2 Daczo Ferenc Apor Péteréhez]. 1745: Csik Taploczai Pustas Hazamnal Szallot volna [LLT Fasc. 70]. 1749: Kedves édes anyád róla való megemlékezésedet igen kedvesen vevén, köszöntet ... várja látni úri személyedet, már valaha egyszer a bodoki pusztás háznál [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hídvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. 1753: Olá Kotsárdi pusztás Házatskántol vitetett el Mlgs Groff Ur(am) 4 darab tserefa talpat [Medgyes; Ks 101 Arva Toldalagi Erzsébet aláírásával]. 1755: vagyon szerencsém gyakorta eo Ngokat pusztás szallosomon látni, mivel minden nap kétszer háromszor még látogatnak [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből].

II. /n 1. parlagon maradt föld; ogor lăsat in paragină, pustieșag; brachligendes Feld. 1702: Ezen Veteményes kért töviben, fellyül vagyon egy jó darab pusztás ... Vadnak

ittis egy néhány gyümölcs fák, de kért nincsen egy Cseppis körülötte [O.brettve H; Born. XXIX. 4. 10].

2. tisztás, irtás; luminiș Lichtung, Rodung. 1727/1751: Mert pro commoditate et emolumentu közeelebb, és szükségessébbis Kapolnás Oláh falunak ad manus lévén pro Pascuatione Pusztássá, pro Lignatione a Faja tűzre épültre Deszkára, úgy hogy a mit a természet az Oláhfalviaknak denegált a földből pro Agricultura, azon helyeknek fáiból supplálta pro arte lignaria [CartTr II. XXX. 5 határmeg-állapító ítéletlev.].

◇ Hn. XVII. sz. köz.: az Pusztassanak hatarat az szoros-sig tudom lenni [Nyújtód Hsz; EHA]. 1690: pusztas nevű hegi (szó) [Kál MT; EHA]. 1693: az Pusztaso(n) belől [Urmós NK; EHA]. 1772/1812: Az Pusztásban (szó). A Pusztas előtt (k) [Kál MT; EHA]. 1834: A' pusztásba (sz) [Gombás AF; EHA].

pusztaság 1. kopár/lakatlan terület; pustietate; un-be-wohntes Gebiet. 1571: tudom hogy kdnel niulan vagion minemw pusztasagba lakom Jt baniaba Jt pedig erdönkni Jgen szwkön vagion kerem ktek, mint jo szomszed vrait meg tekintene meg illie(n) Szwksegemet segitene meg kte [Bánya"; BesztLt 13. Casp. Szöcs a beszt-i bírő-hoz. — "Valószínűleg Szász-, később Mezőbanyica (Kv). 1671: Ez a kutya német követ Somlyón megrezzenen valami adószedő törököktől, Sibó felé csapott és csak három somlyai katona lévén vele s ő 18 lóval lévén, Kolozsvár nem vihették ... hanem az pusztaságon jűtt be s én Kolozsvár felől esetvén, tegnap Báldról jöven Szó(v)átnál csak előtalálám insperate [TML V, 522 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Boncidárol (Kv). 1710: Kivált a felső-országi magyarok, akik közel lévén a törökhöz, különben is mindenféle nagy tágasság és pusztaság lévén, nem oly könnyen keríthetik azokat kézre, hanem sokan egybenverik magokat és szűjjel vándorolni, kóborolni kezdenek [CsH 91–2]. 1744: az Ali Csiki Ménasági Határon Váson kapunál egi darab pusztaság, kiis régen szánto földből állott, bűkkös, magyaros vagion hozzá tartozando [Ks 65. 44. 12]. 1751: ezen Haller reszre jutot curialis hely ... udvara lesz a kapun kívül levő pusztaság, és Flegorias kert [Fiátfa U; JHbK XXIV/14]. 1764/1766: marad egy kis Fetske farku Pusztaság méretlen, melyet ha fel szánthatnának bélé menne Cir 3 Met buza [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

2. műveletlen/parlagon maradt földterület; ogor/pămint lăsat in paragină; brachligendes Grundstück. 1574: Marton p(ro)ce (?) hity vtan Azt vallia hogi Eo Myweltette keremes zere(n)t az Igarto gergy zeoleyet, Twgia hogi Annysra valo pwztasag volt Benne hogi zekerelis meg terhetek volna keozte, Aztis Twgia hogi Minden eztendeobe teoly karot eleget veot beleh Eo homlitaot Nemely eztendeobe 32 Mas eztendeobe 40 Emberrel is benne Annysra hogi mostan ep az zeoleo [Kv; Tjk III/3. 337]. 1719: Ezen pusztas szőlő mellett az sztaniláék szőlőjök volt eszt a pusztaságot ujjalag fel fogván az Emberek az én mostan kezemnél lévő pusztas szőlő helyem mellett fogott es Epitet szőlőt Lupa Gindila [Pókafva AF; JHb XXVI/54].

3. erdei tisztás; luminiș, poiană; Lichtung. 1757: ezen helyen is Nagy Erdő volt, Csak mint egy bugjára valo helység annyi pusztasága vólt [Gyszm; DE 3]. 1842: A' Kőkörtsén tető nevezett helyen lévő Erdőnek ... a közepén végig pántlika formálag valo pusztaság vagyon, ezen erdő merőben idei vágott. — melyen tsak bokrok voltak [Kakasd MT; DE 2].

4. lakatlanság, lakatlan állapot; pustietate, loc în care nu se (mai) află (alji) oameni; Unbewohntheit. 1606: ez zegeny hazánk Dees eleiteol fogua ieoueuinbeol allott mostannis romlot puztasagabul ieoueuinekebol kezd uala epeolny [Dés; DLT 285]. 1645: az veszedelem uta(n) csiak hamar, az mi falunk is pusztá leuen miuel az eleőt Szászok laktak az mi falunkatis, Horuath Jakabne azzonio(m) akorj puztasagh ideib(en) senki sem volt gondot rea viselni kj asata az hatar keőueket [Szentjakab SzD; Told. 27]. 1753: a declarált Csűren pusztá falu helyet ... többször pusztaságban értem, mintsem lakták volna, de értem három, negy embert hogj lakot rajta Ezer hétszáz tizenhatban, tizenhétben, tizennyolczban, a mikor szolgál Biro voltam [JHb XXX. 9 Senior Andreas Szénasi de Pánczél Cseh com. Doboka Jurassessor (73) vall.] | a több Jozság pedig mind Csáki Sigmond Ur által biratott éresemre; Rajtoczotis egészen birta Csáki István ugy Vármezőt és pusztaságban allott Szent Mihálytis egészen mely már most Falu [JHb XXX. 9 Mich. Maxai de Récze Keresztur jurassor Dobocensis (55) vall.]. 1755: pusztaság olyan van Szebenbe, hogy majd á sintsen kinek köszönjünk, nem lévén senki ben á Magyar Urak közül [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből].

5. műveletlenség; fapdul de a fi necultivat; Unbebautheit. 1546: Banffy Magdolna azony ... Egy felel, masfelel ... Bogathy Chaspar ... my athalwnk ... thenek ilyen zerzesth ... Az mynth Eleazer az fogoth vraym kezethel el wegezethel wolth, hogy az ke<sz> erdeebel, Bogathy Chaspaar az Ew nemesi hazaath meg Eppych keyeel valokh (!) az fogoth vraym Leweleyész (!) wagon, Mostan magokath meg gondolwan, esz Ew Erdeyeknek esz erekhsegekhnek puztassagat meg-nezwen azonym Ew kegyelme ... Ez mostan ywendet (!) hushagyo kedden kez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth forynthoth, hogy Bogathy Chaspaar yymar az kez erdeeebele (!) az Ew haza Eppylesere esz chenalathassara semi faath ne wagasson esz ne hordasson [Panot; DanielO 5. — *Panád KK]. 1617: Mint hogj az vezedelmes Jdeobe(n) Nem kerteolhettem(m) Nagy puztasagba(n) valem, az haz faranal En Engedelmemből kerteolt vala Gal Mihályt az az haznal az kit most Berej Balint bir [Mv; MvLt 290. 25b]. 1677: A' Földes Uraknak hatalmokban vagyon, mint akarnak disponalni a' saját magok határiban; mindazonáltal, ha mely Falunak határán valamely Szőlőknek, Szántó földeknek, réteknek helyei harmincz két esztendőnek forgása alatt nem colaltattanak, és a' pusztaság azokban harmincz két esztendőnek eltelése alatt praescribálni láttatott, azon falunak nem csak egy hanem több Possessori-is lévén, mivel hogj immár tellyeséggel a' hosszas pusztaság által köz nyomássá avagy gyeppé tételét ... comprobállyá a' fellyül meg-irt idők alatt való pusztában állását [AC 109-10]. 1681: Nagi szőlő ... Az mint az Inventariumbol megh lathatni pusztassagat, valoba(n) szükséges volna epittetni [Vh; VhU 43]. 1705: Másnap pedig reggel elindulván menénk az úr szolgáljával együtt Kékesre, holott is hasonló pusztaságot találván, mint egyebütt, ezt a siralmas óesztendőt Isten akaratjából elvégezvén Kékesen [WIN I, 658]. 1726: Lévén a T. Ecclesiának Tuzok máiban egy regtül fogva nagy pusztasagban lévő Szőleje mely ... az idők(ne)k viszontagsági miatt igen el pallagosodott ... Mostan pedig T. Cantor Sz. Kiralyi Gerson Atyánkfia kezere véven s munkában vette [Kv; SRE 151]. 1734: (A) specificált Vén hegyi kisbe szőlő N. Fekete Mihály ur(am) első feleségével coacquirálta de azon első Feleségének bonumából lévén az acquisitionnak funda-

mentuma, és azon szőlőnek pusztaságából való meg építésével is (:mint hogy ep volt:) magának N Fekete Mihály ur(am) just nem appropriált [Torda; TJKt I. 30].

Szk: ~ban hagyatott. 1806: (Az a hely) pusztaságban hagyatott, mint víz aradásával követtel s porondal meg hánt hely marhák derelének azon a helyen [Erdősztyörgy MT; WH] * ~ra jut. 1677: mint hogj pedig minden nemű ioszagom 1661 esztendőben puztasagra jutot volt semmi épület rajta nem volt aztis io gonduisseles által tizteseges épületekkel fel allította, es edigh ele uelem egi son kenyeren leuen minden iouaink egigyütt voltak [Szentgyörgy Cs; CsÁlt F. 27. 1/32] * ~ra jutott. 1677: A' Pusztaságra nem jutot helyekről is; ha a' fel-rotatot és számlátot Jobbágy, avagy annak maradéki; akkori helyekről elbujdosnának, meg-bizonyosodván afféléknek mind rovás alatt való lételek, mind penig a' hová mentenek légyen, az hol lakások találhatik lenni, azon Vármegyének Perceptorai, vagy Városoknak Birái vegyék-meg rajtok, és szolgáltságá bé a' Tárházban, cédulát adván onnat a' kinek földéről kibontakoztanak, mely cédula számban-is vétessék az adó szedőktől, és az el-ment Jobbágyoknak Urai, sem a' falunak több lakosi érette meg ne károsíttassanak [AC 70].

6. romos/lepusztult állapot; stare de paragină; Ruiniertheit. 1573: Kolosy peter ... vallia ... vgy vegeztek Egimasai hogi az felet* Molnar Matthe tartozzek Eomaga fely chinalny Es az heazatiatis fedelel ely tharca kyre Rea felelt az Molnar, De azert vgian Nem chinalta Mind ez Ideig, Mikor Az azzony oda Jeot latogatni, es az pwtzasagot lattat zolt neky erte hogy Ne hadna pwtzwlly ha benne akar lakny [Kv; TJK III/3. 273. — *Ti. a kerítésnek]. 1583: lattiak az meszarosok Thornianak heazattianak puztassagat, mely Nem illendeo illie(n) feo es lattatos Thoronynak Naponkent valo veszedelme Azert meg hattak varosul az Meszaros vrainnak hogj meg epichek ... kith ha az Meszaros vrain el halgatnanak, tehat Biro vram chinaltassa megh ... es az engedeltenséget melto Bwntetessel Akariak megh bwnthethy [Kv; TanJk V/3. 275a]. 1590: Megh ertettek varassul eo kegmek Biro vram panazzabol mynemeo puztassagba legien az wendegh fogado haz kj miat feleo hogy twz myat Nagy wezedelem ne keowetkezsek egez varossul reank wegeztek azert hogy Istallot iot rakassanak epittessenek keobeol es egieb zwksegese helieket megh epittessenek. Eo kegmek azert erre költséget igirtek [Kv; i.h. 1/1. 133]. 1609: Lattua(n) Asz scholanak felette Nagy pusztassagat Romlot Allapothia Keszzeretunk megy restaurálnia [Kv; Szám. 12b/IV. 118]. 1666/1681: Viseltetvén dicseretes Eleimnek ... példajoktul, kik az V Hunyad Varossat pusztasagbul épégették, Jövevény emberekkel megh szállítottak, es közzülők esztendőnként bizonyos Taxa pénz fizetéssel sokakat szarmyok ala megh telepitették [Vh; VhU 316 Nic. Zolyomi ad. lev.]. 1694: Sindelyezese penig ezen Haznak es Kapunak jobb részént semmi sincs, az hol vanis feletbe el Sorvadot, Oldalai ezen Haz heja(na)k faragot fakkal vad(na)k egyben rodoltatva de azokis az pusztasag miat az Szel, es Esső erejetől meg bontakozodtak [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1781: masok(na)k egy Krajzarokban nem kerülő segitsegen kívül tsupán a' magam költséggem s faradásagom, egyedül én Isten segedelméből Özvegységemben majd egész pusztaságából es romlásából épittetem s renováltattam az Erdő Sz. Györgyi Ref. Templomot [MMatr. 294-5 özv. Rédei Zsigmondné br. Vesselőnyi Kata nyil.].

7. megbombázás; stricăciuni, deteriorări; Beschädigung. 1575: Meg Ertettek eo K. varoswl Kadar Gergel által

Az Malombely puztaságot, Es az Vjz foliasnakis Bantaszat, Azert eo k. varosul hattak az eleby 12 valasztot vrainra hogi meg laszak Es hwl mi fogiatkozast Esmernek az vjz foliasban, Minden kemeletlen es zemely valogatanselkwl Meg Igazichak [Kv; TanJk V/3. 120b]. 1711: Vagyon egy ház Szentegyház Uczáb(an) ... az ki most benne lakik sok puztaság lévén rajta mikor belé ment a mit réá költött ha el adová tétetődnek az ház, refundáltassék az ő Epiteése [Kv; Pk 6].

8. *div* leromlott/pusztított állapot; pusztulás; distrugere, stare de degradare; Vernichtung, Verfall. 1653: Egy ideig lön Báthori Gábor ott benn, de onnet esmét kijöve és Szebenbe szálla ... De egykor Császár a portáról követeket bocsáta Báthori Gáborhoz: hogy mi okon lett az nagy puztaság a császár országán? [ETA I, 104 NSz].

Szk: ~*ra jut*. 1662: Ésaías is így jövendölt ellenek: Országok pusztaságra jut, várositok felégettettek tüzzel, a Sion leánya úgy marad, mint a megszedett szőlőben a kunyhó, és kicsinybe hogy úgy is nem jár, mint Sodoma, Gomora [SKr 708] * *ország ~a*. 1662: Elhiszem, mivel látom is szememmel; úgy hiszem, nem sok nyereség volt odabe, talán jobb is lett volna be sem menni, csak azért, hogy látogassák az országnak pusztaságát, ők is pusztítsák, az mi még megmaradt [TML II, 324 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1666: Az budai vezér követe expedíciója csak ez: megírta urunk ő nagysága neki, hogy netalán mikor ő hozzá az a parancsolat érkezett, nem érkeztek volt be az adóval, azután beérkezvén, bevették s mentességünket is meghallották; oka pedig az késedelemnek az ország pusztasága, az váradai törököknek sok hódoltatása [TML III, 559 Nalácsi István ua-hoz].

9. pusztítás, dúlás; pustiire, devastare, distrugere; Zerstörung. 1678: bizony semmiképpen az gyalogságot be nem vihetjük, mert ki sem jöttünk volna mi onnan, ha megtarthattuk volna odabe az gyalogságot, de az sok pusztaság miatt elidegenedett attúl az földtúl [TML VIII, 177 mezei gyalog hadnagyok ua-hoz]. 1710: Ki tudná leírni vagy elszámolni, mennyi károkat tőnek Erdélyben, mennyi pusztaságot mivelének, jó lélekkel merem írni, ötven esztendőig a német császárnak megadhatta volna az ország a portiót abból a sok kárvallásból, mégis az ország amiatt úgy el nem pusztult volna [CsH 336-7].

10. nyomorúság; mizerie, sáracie; Elend. Szk: ~*ra jut*. 1704: Ezen esztendő az Isten haragjának s tüzzel vassal való pusztitattásunkkal mostoha ideje lévén ... több k. helységekkel s templomokkal edgyütt ége el 14. Aprilis drága szépségű s ritka ékességű sz. templomunk s egész falunk s jutánk soha meg nem lábalható kietlen pusztaságra [Uzon Hsz; SzO VII, 126].

pusztaságos lakatlan, néptelen; nelocuit, nepopulat; unbewohnt. 1727: Régen az Néhai Rákóczi György Fejedelm Lengyel országban való menetele és hadának oda való veszése alkalmatosságával, és akkor az országban fenn forgo sok egyéb változásokbannis ... Korod nevű falu, igen megh fogyott, és megh pusztult, hogy tsak három vagy négy Gazda emberek ha maradtak benne, és azon pusztaságos állapottyakor, Korodnak Történt hogy egy Salamon nevű Papot ... valamely gyilkos, meghölt volna [Ks 12/III Fületeliek^a vall. — "KK].

pusztásan 1. romos állapotban; in stare de paraginā; rui-niert. 1706: Oltszemin^a ... vagyon edgy Major ház forma

udvarház, fából csinált, hozzája való istállók sütő házak, és egyéb épületek pusztáson vadnak, nem régen kezdetek epiteni [Törzs. Rákóczi inv. — "Hsz].

2. vagyontalanul; fārā avere/bunuri; ohne Vermögen. Szk: ~ *marad*. 1738: az tatár gyekek el égeté megint ujjolag az Isten rá Segitte sok kölcségem után, az kurucz világ előtt pediglen apámtilis pusztáson maradván, mikis árvakul, akkoris nekem jutvan meg építettem volt, és így csak magam értemre háromszor építettem meg [Ks 14. XLIIa Kornis István végr.].

pusztásocska eléggé kopár, elhanyagolt; neingrijit; ziemlich öde. 1769: hogy ha munkát tétet ő Nagysága azon szőlőb(en) (:mint hogy pusztátsotska^a.) verificalodvan, menyi munka ment reá; aztis a szőlő mellé todván tartaz(z)am meg fordítani ő Nagyságának [Ádamos KK; MbK IX. 39. — "Tollvétség pusztásocska h.].

puszta szesszió elhagyott jobbágytelek, deszerta; sesie párástítá; verlassenes Leibeigenengrundstück. 1671: A' Váradí Nemes és Vitézlő Rend Atyánkfiaiinak alázatos instantiajokra Désen, ő és Uj Tordában, Egyház-Falvában is az Uratlan pusztá sessiok hogy connumeraltassanak, és számokra lakó helyül adassanak és deputaltassanak, azokhoz ab antiquo biratott s' biratattol hasznos helyekkel, Malmokkal és Vámokkal edgyütt, egész Országul annualtunk, Végeztük-is Nagyságoddal edgy consensusból, hogy connumeraltván az meg-említett sessiok és fundusok, azon specificalt helyeken ilyen declaratioval, hogy a' melly pusztá helyekhez valaki praetendensnek mondgya magát, az olyanokhoz tudni-illik, mellyek régtől fogván pusztán állottak, ne legyen elég csak szóval az ollyanokhoz való competentiaját állatni, hanem doceallyon rólla [CC 46-7]. 1716: impignoralom ... Elekesen^a az Falu derekban vulgo la Gruj ket pusztá sessionat [Hari AF; DobLev. I/90. — "AF]. 1747: Az Falu also vegiben ... pusztá Sessio melyen vagyon egy igen kicsin kunyo (!) forma regi hazacska le omlo felben [Kilyén Hsz; LLt B. 20]. 1756: azon utrizalt Pusztá Sessioból ... az említett Sellérek kozzül egyik ugymint Elek István ki hala, és akképpen Pusztán maradván az meg nevezett Session lévő ház, tsak hamar el romlék [Burjánosóbuda K; JHBK XLIII/27]. 1759: Ezen ... Szántó és kaszálo helyeket a Borsovai Jobbágyok birják azon kívül, mellyeket Kovács Mihálynak adtanak a Gyepű vagy is határ kert csinálásért, mellyel tartoznak a Specificalt Pusztá sessio után [Göröcsfva Cs; BLt 9]. 1763: A Falunak leg felső vegiben egy egész pusztá Sessio, mely hajdon volt a Bukur Kis Mosiaja ... A Falu közepe felé egy fél sessio Juon Gsurka Mosiaja féle [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 32]. 1777: (A) pusztá Session ... két házakot építettén és azokra Embereket plántálván ... annak utánna ... meg osztották [Ne; DobLev. II/494]. 1813: Az also Falu végén ... pusztá Sessio vicin(us)a) fejjül a hidra bé járo Sikátor, alol a' Lörintzi Moses Joszága, bötüöl a' Tanorok b é járo Sikátor, más felöl bötüöl a Lörintzi Fiak birtokok [Újszékely U; WassLt]. 1818: pusztá vagy Deserta Sessio ... vagyon rajta egy hitván Ház [Nagyajta Hsz; LLt].

Hn. 1767: Tit Páterek kapuja előtt lévő pusztá Sessio [Ilyefva Hsz; EHA]. 1781: Also Bentzéd végiben való Pusztá Session (k) [Bencéd U; EHA].

Szk: *antikva* ~ pusztá ősjobbágytelek. 1734: A melly antiqua sessiokon lako Haz vagion de p(rae)senti, bar puszt-

ta legienis, hasonloképpen amelly antiqua pusztá sessiókat vagj fel fogni kezdetek hogy Házat Csinállyanak reaja vagj az Ház Csinálás iránt assecuratio lehet az ollyan Házakra es Helységekreis egész nyill^a adattassek [Dés; Jk 446b. — ^aÉrtsd: nyílföld] * *bennvaló* ~. 1777: Baczka Madarasan ... egy Darabatska ben való Pusztá Sessiója ... háram Darabatska szántó földekkel [Hr 1/17]. 1781: Köztanorok nevű helyben egy Benvaló Pusztá Sessio [Firtos-martonos EHA] * *kolonikális* ~. 1740: Csulje Zaharia bir egy Pusztá Col: Sessiot is, mellj az maga Telkéhez vagjon kertelve, mint hogy mellette vólt, mellj pusztá Sessio után lévő földek, és kaszálló helyek a' többi között el elegjedvén diszingváltatni nem tudat(na)k [Nagyoklos TA; Ks 89. 38]. 1743: Masodik örökség ... mind alsó, mind felső végeivel határosodik vagy ütközik meg a' Melts Groffné Kollatovich Kata Aszszony ó Nga pusztá Colonialis Sessiojiban [Vajdasztiván MT; Bállt 86].

pusztá szessziócska elhagyott jobbágytelkecske; sesie micá párasítá; kleines verlassenes Leibeigenengrundstück. 1732: Vagyon egy pusztá mocsáros Sessiócska ... ezen Sessiócska ... minden külső appertinentia nélkül vann [Göcs MT; Ks 17/LXXXIII]. 1767: ezen pusztá Sessiócskát ... által adta volna hosszas szolgálataért [F. gezés NK; Berz. 3. 7. C. 6]. 1783: Czerjék Ferencz vr(am) mind két ágon s életb(en) Lévő edes Gyermekei meg edgyezett köz akarattal egy más között kívánván ... mint (!) két agat illető rész Portiojokat meg osztani ... Nyil Vonás szerént ... ugy hogy ki menván az irt osztozo Atyafiak mérjék el, nem különben azon pusztá Sessiócskát is ... hat fele mérvén kinek kinek Cincus szerint való része a fenn irt Numerus szerint jutott [Zoltán Hsz; Borb. II]. 1817: Vagyon ... egy el sülytett pusztá Sessiócskaja [Buza SzD; LLt Csáky-per 28. L. 2].

Szk: *nova* ~. 1775: Nova Pusztá Sessiócska [LLt Csáky-per 107 L. 14].

pusztá telek elhagyott jobbágytelek, deszerta; sesie párasítá; verlassenes Leibeigenengrundstück. 1642: Mely Sententiában, Relatoriában, es Regestrumban világosson megv vagyon osztva azon ... Ficze Ersebet Assonyra, ver szerent rea haeredalt Jozsagh, ugy mint azon az Nagy Meregion, Ficze Istvanotól el perlet Udvarház ki most pusztá hely cum omnibus suis pertinentiis ... az Pusztá telekek után való Földleket es Retekek, az ide ala megv irt Eoregh emberek hiték szerent mi nekünk oculata revisionkba ki mutogattanak [Nagymergyó K; JHbK XVIII/20]. 1683 k.: vagyon Egy Pusztá Telek szántó Földivel etc. melyet bősüllöttek vagy Törvény után (!) Foglaltanak el addegh migh Zalogat le nem Teszik ... az esztendőbeli hasznáért is tartozik a' ki Colallya le tenni Flor Nro. 1 [Szilágysszeg Sz; SzVjk 136]. 1716: olyan fugitivus jobbágyoknak reductiójában is és jó kezesség alá való vetésében, melyek Kraszna vármegyében laknak szorgalmassan munkálódjék és az pusztá telkeket itt Krasznán közlebb mind affelekkel, mind más jövévényekkel megültetni hova-hamarébb munkálódjék [Bñ Krasznai cs. Rhédi Pál ut. Mészáros Ferenc krasznai ub-nak]. 1797: Azon két Nemes Ember aki az pusztá telket ki fogatta; az Szöllött igen jól műveli, a praestatiokotis rendes idejében meg adják [Vízszilvás SzD; CU IX. 2. 158]. 1806: mi pedig tudjuk bizonyosan hogy akkor is meg mondtuk hogy mi egyetlenben egy pusztá Teleknel többet itten Vervölgyön az utrizált Részre tartozni

nem tudunk 's mais abba a' szoba maradunk [Vervölgy Sz; Bállt 68]. 1852: Harii Algya Nyílhalla egy pusztá telekért ... téssen 20. napot [Nagyoklos AF; DobLev. V/1341].

Hn. 1719: Sombor Jánosné Aszszonyom pusztá Teleke [M.zsombor K; EHA]. XVIII. sz. v.: A Majorok közt lévő Pusztá Telek [Dés; EHA]. 1828: a Babosok pusztá Telekek [Nagynyújtód Hsz; HSzjP]. 1840: A' Halasto utzába egy pusztá Telek (sz) [Krasznahorvát Sz; EHA]. 1847: sikatorbani pusztá telek [Ákos Sz; EHA]. 1856: Simény utzába egy kús pusztá Telke [Kissolymos U; EHA].

Szk: *belső* ~. 1825: egy belső pusztá Telkem ... egészen kerítetlen ... az Husvét utáni csonka Héten az kerteléshez hozzáis fogok [Mv; Told. 7].

pusztá telkecske kis pusztá jobbágytelek; sesie micá párasítá; kleines unbewohntes Leibeigenengrundstück. 1830: egy benn való pusztá telketkét [Etéd U; NKf].

pusztít 1. (ellenség/rabló) garázdálkodva fosztogat; a práda/jefui/pustii; plündern. 1618: Hozták ezt is Perzsia felől, hogy az fővezér bément az derekában Perzsiának, országot pusztít-ront szörnyön: az perzsiai hadak imideamoda elállottak előttök csoport hadakkal. Az hír csak eddig hallatik [BTN² 117]. 1619: Erre ugyancsak igen kedvetlen ismét monda: Bátor az te ítletez szerént légyen is, de ha az hatalmas császár hűségéhez akarják magokat tartani, úgyis nem kellene az hatalmas császár országát pusztítani [i.h. 244]. 1653: Bástá a hajdukat hozzája hivatván, megparancsolá, hogy az országot ne pusztítsák, hanem a táborban légyenek [ETA I, 61 NSz]. 1672: Most egyéb új hírek Istennek hála nincsenek. Lengyelország felől semmi bizonyost nem halhatni egyebet, hanem hogy az tatárság égeti s pusztítja [TML VI, 264 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1705: Ugyan ma feljűvén Acton a generál parancsolatjából, az úrnak bécsi levelet hozott, melyet Kálnoki uram irt az úrnak. Kiben írja, hogy Rákóczi uramat megverték volna és a dobját is egyébbel együtt elnyerték etc. Az nagy armada általjött a Dunán, a kurucok ellenben felküldöttek Morvára égetni, pusztítani, hogy distrálják az armadát, de a császár megírta, hogy csak lássanak dolgozhoz [WIN I, 559]. 1717: bizonyosan constál a pogányságnak be ütese Beszterczénél, Számát bizonyosan nem halhatyuk elég az hogy igen sok, kik is az mezősegre, csak nem az marosig portáz, pusztít, éget [ApLt 2 gr. Halter János Apor Péterhez Nsz-ből].

2. tönkretesz, kárt tesz vmiben; a distruge/strica; schaden. 1605: azt kerdek ... hogy ha tudo(m) ki hordotta az eo épületet kértét hazat mjet, kj puztitotta [UszT 19/14 Martha Relicta quonda(m) Agilis Francisci Barrabas In Zombatfalwa vall.]. 1608: Az hazat penigh Eztendeonkent, mint iobban Lehet Berben adgia, wgy hogy ne puszticziaik mely haaz Berreol zaamot adgion Jeowendeoben [Kv; RDL I. 83]. 1635: Tudom azt hogy el puztula az haz, de ki puztította, azt ne(m) tudom [Mv; MvLt 291. 43b]. 1654: Jsten engedelmebeöl Edes Fiam ide Fejervarra jeöuen it valo gonduseleödet éleömb(e) hiuattam vala, az mint ertem sok karral es fogyatkozaszalis vadtok it valo hazatoknal, miuel az mely hitua(n) Ember ot lakik csak pusztit inkab hogy sem hasznot tenne, de arról ez uta(n)is beszélhetünk [BesztLt Kemény Jánosné Kállai Susanna aláírásával]. 1677: Ha valakik Jozságot a' Potentiarustól Törvénynel keresvén és perben lévén véle, az alat az In Causam attractus itilvén azt, hogy a' Jozság Törvény szerint ki kél

kezebből, azt pusztulni hadná, vagy ő maga-is szánt szándékkal pusztitáná, in hoc Casu az Actor a' Jozzággal edgyüt a' kár tételt-is kereshesse, és a' Jozzággal edgyüt az-is néki meg-ítitessék [AC 176]. 1724: Ha valaki hüvelykes Gabonát lopna tarisznyával szotyorral pusztitana 33 Pénzig megbüntessék ha kaszával kaszálná az Gabonát forint az büntetése az mákot hasonló képen [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. 1754: Ezen az helljen békességesen birtak a hol most állunk a Várhegy alljiaik a kerten alol Lakatos Tamás feljül pedig Korpos Pál posztitották [Várhegyalja Cs; LLt Muska Vasilly (55) vall.]. 1795: Horsa Vaszi ... régen meg érdemlette volna az akasztó fát mivel mind másokat mind az Urakat örökké lopta a Jozzágot pusztitotta [Elekes AF; BK].

3. (erdőt) irt; a defriša; ausroden | erdőt veszteget, kárt tesz benne; a pricinui pagube într-o pădure; einem Wald schaden. 1647: Vagion egy darab Tilalmas Erdejek, Epitesre valo de ereo szakkalis az szomszedsag rea megyen, puztittiak vesztegetik [Teremiújfalú KK; BK 48/16]. 1724: Az Pojánt és Falu fel fogot erdőkét valaki erdőlne pusztitana szántaná három forintokig az Falu büntesse meg [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 34]. 1747: ezen Motsi ... Okolis nevű Erdejét ... ezen egesz Motsi Falusiok pusztitatták, s rontatták, nem tagadam mert magam is gyakorta hordattam az fát belölle magam számamra [Mocs K; Ks 5. X. 7 Kalljan Mihaj (50) zs vall.]. 1754: Ezen helységen a hol most állunk még egyszer fel kertelték volt ezen esztendőben az Muskák de Puskás Tamás Uram le vágotta most látom Ujolak fel kertelték a Muskák mind végig ... ezen helljet mind birták Vár hegy alljiaik Nagy erdős hellj vala hanem Korpos Pál Lakatos Tamás keztek pusztítani derekasint, másis Kosárokat tsináltunk rája a kerten feljül valo helységre [Ditró Cs; LLt Dobra János (60) zs vall.]. 1766: A' Falunak igen szorgos gondja légyen arra, hogy a' kezünkbe engedtetett Erdőt, Senki ne vagja, ne pusztítsa, ne hordgya Szántó-földnek, Rétnék ... ne fordítsa, ne irtogassa [Torockó/Gyertyános TA; Bosla]. 1771: a Dévai Dominiumhaz tartazott Batrina nevű Falu határinak metai között ... az Erdőkét ki vágta, pusztitatta? ... ezet ki engedelméből vagy parantsalattyaiból cselekedte? [H; Ks 93. XIX. 6 vk] | az erdőt minden tartozkodás nélkül vgy vágták, rontatták és pusztitatták mint az magakét [Nándra H; i.h.]. 1797: Falu Közönséges osztotlan helyei vagynak Magyar Ujj Falunak, csiheres bokoros erdők felesen vagynak, de erőssen meg pusztultak, mint hogy mindennek szabad élése vagyon benne, erőssen le vágták 's pusztitották 's most a' Falu marhája legelődik rajta [M.újfalú K; CU IX. 137b]. 1814: (Az erdőt) mind az érdeket Szováti közönség mind a Tisztelettel kinevezett Possessor Urak mind magok, mind mások hasznokra s számokra szabadosonn élék és pusztittyák [Szováta; Bereczki József lev.].

4. öl, gyilkol; a ucide/omori; töten. 1716: az elmúlt Esztendőköz az Nimet vitézek alkalmatosságával az Laboncz es Kurucz nevezeti alatt az magyar nemzet egymás ellen Rebelálván edgyik az másikat rontotta pusztította [A.csernátón Hsz; HSzJP]. 1774: A muszka is megbékélt a törökkel, Moldovát, Havasalföldet visszaengedte a töröknek. Amellett mindazokért a károkért, melyeket tett eddig a kereszténységen, adjon 50 milliót. Szegény magyar, minden nemzetek felett tégedet pusztított ottan-ottan s még is a te vérendek árát más veszi fel [RettE 337]. 1810: A vizek mellet, és vízben(n)is találtato veszedelmes kigyokat köteles lészen az arendat(or) pusztítani [Km; KmULev. 3].

5. (állat) kárt tesz vmiben; (despre animale) a produce stricăciuni în ceva; (Tier) schaden. 1756: Asztis tudom bizonyoson hogy Balog Uram ökrei, Tehenei, Sertéssei az Me(ltósá)gos Uraság Csűrt dulták, prédálták, s pusztitották, kivált az Zabját s Maléját de Senki Semit Sem mért szolhani (!) [Nagysomkút Szt; TKI Pap Gábor (28) jb vall.].

6. (tűz) károkat okoz; (despre incendii) a distruge, a pricinui pagube; (Feuer) schaden. 1817: mikor már a tűz a mű uttzánkann végig futott pusztitva le jödegeltem az uttzánn a Szegény el pusztultak Kárait nézni [Torda; KvAkKt 368].

7. nyomorgat vkit, kegyetlenkedik vkivel; a chinui pe cineva; jn quälen. 1764: Etsém ... mindenből magát ki pusztitván, minden igasság, és Törvény ellen azon kevés Ditső Sz. Mártoni Portionkra tette kezét, és annak minden Szöllőit Szedi Incompetenter, földet, füveit vesztegeti, delapidálja, embereit pusztittya, kergeti, zaklattya, és veri [Discoszmárton; Ks 22/XXIa]. 1782: A mi ... a Tüzelésre valo Erdőt illeti, azon végre bizonyos részt ki szakasztotunk annak élését nem ellenzük, de hogy az is ugy légyen mind eddig volt, hogy tudni illik a helységnek az eleje pro lubito pusztította a szegénységet nyomorgatta, huzta vontá, a mint Tavally is esett, hogy harmintz forintnál is többet huztak a szegénységen, s azt az Elöl járok meg itták [Torockó; TLev. 4/6].

8. elherdál; a risipi/irosi; verprassen. 1764/1765: a' mi kevés Jozság kezemre jutott, es Vagyonotska edes Atyámról, azokat nem pusztitottam, Sőt imitt amott a' mint lehetett Szaporitottam [Ks 14. XLIIa Kornis Ferenc végr.].

pusztítás 1. garázdálkodás, fosztogatás; prädare, jefuire; Plünderung. 1605: En ezre Jlyen valazt tezek nem tagadom en azt hogy Berze mihaly nem adoth volna en kezemhez flor 100. de meg az Zekely moses meg veresenek előthe mikor' az hadaknak Jöueset Erteőthe volt feluen az Jdegen nepnek puztittasatul, nem hogy az mas Ember marhaiait vöttem volna kezemhez tartanj Jlyen vezedelmes wdeőben de söt Jnkab az magamának meg tartasabanis nagy sok busulasom gondüeselem volt hün tartsam meg [UszT 19/9]. 1653: A szüret elérkezvén, Bástá mind bévivé minden hadát Háromszék felé, és ő maga Prásmárhoz szálla. Valamig itt kün szüreteztek, mind ott tartá hadait, hogy a hadak ne tégyenek akadályt és kárt a szőlős embereknek; mert immár a búzának az ára felment vala a nagy pusztittás miá, és nagy éhség kezdett vala lenni [ETA I, 74 NSz]. 1662: A tatár chám is azonban a megírt passával, vajdákkaal s egynehány ezer kozáksággal (kiknek jó barátságokkal némellykor nagyon bizatnók magunkat) az országra a Boza útján betűvén, rettenetes égetést, pusztítást, rablást, öldöklést tesznek vala [SKr 437]. 1696: Felséges Fejedelmünk II. Ferentz ... a' kegyetlen Frantziak pusztitasai ellen ... az Isten(en) helyhezeti bizodalmat [M.bikal K; RAK 22]. 1710: Azalatt a kurucok, tatárok, törökök kiszéledvén az egész országra, számtalan praedálást, pusztítást cselekedének, a havasalföldi vajda hada is számtalan ménest, marhát takarita ki Erdélyből Havasalföldiben [CsH 230]. 1784: Felettebb valo lelkünk fájdalomával hallottunk 's halljuk füleinkelis naponként egész Városunknak közönségesen (!) minden meg választás nélkül némellyektől a' Mágnasok előtt tett, 's mostanis continuálendo vádaltatását 's consequenter a' prédálásra 's pusztításra fel támadat Oláhokkal egyenlő categoriában

hasonlítván akasztó fára és nyársra való condemnáltatását [Torockó; TLev. 4/12].

2. rombolás, tönkretétel, kártétel; destrugere; Vernichtung. 1571: Az ferdeos feleol ... azt Mongiak hogy fogadiak megh ... az ferdeo haznal Lakyek es oltalmazza pwtitastwl az ferdeo hazat [Kv; TanJk V/3. 33b]. 1600: Az sok puztittas Uthan viszontagh veotte(m) Vgian kertnek Epittesere es Leszaszasara veszeot d 52 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1618: az éktelen iszonyúságról, azmi az háznál esett és az küvül való pusztításról-rontásról most Nagyságodnak nem írok [BTN² 120]. 1664: az mi pedig ezek között késéveseb még sok hamis njelvek moczkolnak bennünköt hamisul s csalardul mint ha mi hivattuk volna be azokat az kborlokat ennek az szeghin Hazának pusztítására [UslLt IX. 75/70 fej.]. 1677: Gyakorta a' verus Haereseknek el szenvedhetetlen károkat tésznek a' Dotalista Relicták, jóságoknak vagy szánt szándékkal való pusztításokkal, vagy természeti s' néha együgyűségből való gondviseletlenségeikkel [AC 100]. 1705: Ma kimenvén az úrfiakkal a mezőre gyalog sétálni, azalatt amint értettem megérkezett Forgách uramtól a Gubernium válasza, akit a faluk pusztítása iránt írtának volt az urak a generál akaratjából [WIN I, 282]. 1784: (A lázadás) midőn ... in hoc A(nno) 1784. Diebus 10 et 11 9bris a' Bedelej és Gyertyános határokra bé hatot volna és az ottan lévő Uraság jóságaiban pusztításokat és prédálásokat kezdettek tenni leg ottan minden késedelem nélkül tudostattuk a' Mlgs Vice István Urat [Torockó; TLev. 4/12]. 1807: szoktanaké másoknak is gyümölcsös, veteményes Kerteikben gabonáikban kártekonkodni pusztításokat prédálásokat üzni, ha igen mi módon és mikben állanak azok ? [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV. 13].

3. fosztogatás/kártétel eredménye; devastare; Plünderung. 1653: Azért Marosszék is hozzá álla alkalmasint Aranyosszékkel együtt, de nem mind. De Háromszék látván a pogányságnak rettenetes pusztítását, rablását, nem állának oda, hanem magokra más gondot viselének [ETA I, 80 NSz. — "Székely Mózes mellé]. 1702: Mi okon kellett Adám Ersebetet, és hűtös Urat Bodrogi Miklos Uramat in jus attrahalom, Exhibealt R(e)latoriambul kitetczik, mi oktul viseltetvén eo kglmek Kis halász utcában ... Leanyomat ... jus szerint illető örökséget Vak mero keppen minden jus kívül ... be szállótanak, be szalvan rajta talalt Gyümölcsseit nyilván való karara leanyomnak magamnak el tékazlottattak, annak felette ... Draga kölchegemel takarodot szenamat el hordot (!) ... azt kivanom hogy minden karomat és az haz körül való pusztításokat ... refundalyak [Dés; Jk 323–4].

4. (erdőbeli) kártétel; pricinuire de pagubă (în pădure); Schaden (im Wald) | erdőirtás; defrisare; Ausroding. 1773: Ők minket Gyogyiakul ... azzal vádolta(na)k hogy azon erdőt tellyességgel el pusztitjuk, hanem a ... Gubernium minket tiltan el azon pusztitástól [Felgyógy AF; WH]. 1786: (A város erdejét) ha magak nem őrizték volna eleitől fogvást ... és az kik azoknak hatsak alattambanis az tilalam ellen pusztítására mennék nem büntetnek mai napan nem volna erdejek olly állapotban, mint vagyan [Torockó; TLev. 4/13. 10]. 1801: ... a tekintetes nemes universitás által kirendeltetett deputatio tagjai ezen nemes vidék öbleiben levő erdőknek káros pusztításait és pusztításainak akadályoztatását tapasztaljuk a következőekben: Pusztításait tapasztalják 1. A majd minden ősszel, tavasszal Gyakorolni szokott zavar-égetések által. 2. Az oly véghe-

tetlen sok branyistyák kerítések által, melyek csak egy esztendőre is alig hoznak hasznat Pusztításai megakadályozhatására pedig eszközökül véljük a feljebb megirt punctumok következtetések rendje szerint⁴ [Kövár vid.; Erdő II, 770–1. — "Köv. a fels.]. 1814: Tessék ... a Circumvicinált Mátyus-Erdejének akár nyilván, akár titkon lehető élésétől, pusztításától ... legottan meg szünni [Szováta MT; Bereczki József lev.]. 1816: Meg járván minden Uradalmi erdőköt ... temérdek irtásokat, és pusztításokat találtunk [Ribicsora H; Ks 118 Vegyes ir.]. 1822 k.: az erdeimben való járást, praevicacást, pusztítást keményen meg tiltattam [K; KLev.].

Szk: ~t tesz. 1681: vagyó(n) egi nagi Erdő, melyj az vá-rassal-is köz; (többire bikkes, Tölgyes:) ... Ennek makk termő fajanak le vaghasa 12 forint tilalomb(an) tartatnek ... ezen Erdőben Nalaczi Vr(am) eő kglme jobbgyi nem keves pusztítást tesznek, indiferent(er) minden fele fát szabadosso(n) le vagván [Hátszeg; VhU 150]. 1774: ezen erdőnek Falu felől való része ... közelebb lévén ... mind az Udvar, s mind az Falusiak szükségére Nagy Pusztítást, és Csonkítást tett [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

5. (állat) megölése/elpusztítása; omorire (de animale); Töten (eines Tieres). 1813: azon kártekonny állatnak pusztítására ... a jól meg szárazított Farkas almát⁵ amint tsak lehet leg aprott porrá töretessék, mert más képpen a' Farkasok pusztítására szolgáló ezen eszköz minden haszon nélkül való lészen [BesztLt 329 a gub. Beszt. városához. — "Értsd: kell készíteni].

6. (betegség okozta) áldozatszedés; bintuire, ravagii (cauzată de epidemii); Opfer (wegen Epidemie). 1801: a' természetes himlőnek veszedelmes ragadó mirigye a' meg nőtt Emberekben-is, de kiváltképpen a' Gyermekekben ... nagy pusztítást, és félszedséget okozott [DLt nyomt. kl].

7. elherdálás; risipire, irosire; Verprassung. 1783: (A) tanczbol fertelmes bujasag és boromnak s palinkamnak feslett erkölcsű személyekre lett pusztítása s torbezasa következett [Bözdőújfalú U; Pf].

pusztító I. mn 1. garázdálkodó, fosztogató; jefuitor, care jefuiește; plündernd. 1605: csak a tegnapi napon is, tudja csak Isten mely nehezen tartóztathattuk meg az hadat⁶, hogy Medgyesre a várasra reá ne menne és neki nem gyújtogata: most is azért újonan requiraljuk kegyelmeteket amice tanquam fratres ... hogy kegyelmetek ez idegen dúló, pusztító nemzetséget szállítsa ki országunkból [SzO VI, 11 Az erdélyi nemesség előljárói Nsz városához. — "A hajdúságot]. 1613: Eo felsege⁷ az Haidusagott le cziendesiczie, es az orzagbol ki igaziczia, minden helliekreol az dulo fozt es orzagunk puztito Latrokott amoueallia, hogi minden rend iarhasson bekessegesen utaban, es lakhassék minden iambor iozagaban s hazaban [KJ. — "Báthory Gábor]. 1662: Már azért a fővezér Mustafa passa ásiái és európai temérdeki nagy erővel Nándorfejevármál mulatván, s a tatár chám is túl Moldova felől minden erejével közelgetvén, az szegény maroknyi hazának romlására majd megszámlálhatatlan ellenséges, rabló, pusztító, égető sokaság vonattatik vala [SKr 427]. 1690: Joannes Georgius de Begmansfelt suae Caesariae Majestatis officialis es ... az Méltóságos Badensis Fejedelemtől el bocsatván az országbá(n) Szelyel koborlo, es pusztító Kuruczoknak fel keresésére, es meg fogására, azok közül depraehendalt eő Kglme ittis szekünkbe bizonyos szamu Kuruczokat [Szárhegy Cs; LLt]. 1710: Istennek kiváltképpen való rendelési-

ből az akkor Erdélyt pusztító török császár hadának generálisától, Ali basától erdélyi fejedelemlnek denomináltatik^a és Ebesfalváról kedve s akarata ellen a basa táborára kihozatik, onnan pedig országgyűlésiben Kisselykre jöven, ott homagiumát praestálja az országnak, az ország is a fejedelemlnek [CsH 51. — ^aApafi Mihály].

2. károsító; págubitor; schadend. 1710 k.: Tanúbizonyosság amaz haszontalan válaszokkal elmulatott rakás memoriale, melyek miatt öszveháborodván amaz te házadat pusztító, engemet becstelenítő, károsító emberrel, ha mikor én az én tisztársamtól, akivel a templomba együtt jártam avagy igaz törvényszolgáltatást avagy tisztességes keresztényi megbékéltetést kívánok és várok vala, szolgáltat vala-é igazságot, avagy szerez vala-é békesseget [Blm. 993–4].

3. kegyetlenkedő; necrutátor; quälend. 1804: Györgj el ment s jól tette, mert ő nem Sellér, hanem pusztító Ur volt [Ádamos KK; Pk 5].

4. kárt okozó; care provoacă pagubă; schadend. 1828: felette ártalmas, s erősen pusztító Dér — Hoharmat, Aszály, Rogya, és az idő folyásának ... más mostoha kartékony, de ... mindenféle Uralkodo ... viszontagságai [Kv; SLt Vegyes perir.]. 1833: oly dühös pusztító Zivár (!) volt a milyent életemben meg csak egyszer ertem [Marosludas TA; Kf].

II. fn 1. tönkretevő/romboló/kárt tevő személy; pustiitor, persoană care provoacă pagubă; Schadende(r). 1814: A sokszer emlegetett Jozszágban ... Iktári Groff Bethlen Sámuel Ur ő Nagysága, minémű építéseket, jóvittásokat, avagy Károkat, pusztitásokat tett akármí névvel nevezendőkben? ... avagy kit? és mitsoda okoknál fogva lehetne ezen Jozság Jövedelmei 's termései pusztítójának, ok nélkül való megemésztőjének mondani? [K; BfR 117/17 vk].

2. (ellenséget) öld személy; omoritor, persoană care ucide (inamicul); Mörder (des Gegners). 1811: Azt-is beszéllette^a, hogy Máramarosba, Mikor meg-ölettek ezek a' szorosba, Az ide való Gróf egyik tisztartója Ki volt a' Tatárok' egyik pusztítója, Valami Fő Rangu Tatárnak Kardjával Dítsekedett [ÁrÉ 98–9. — ^aEgy százesztendőnek tartott szász paraszt].

3. kegyetlenkedő személy; persoană neîndurătoare/necrutătoare; Quälende(r). 1753: Mint hogy magok ez Felső Lapugyiak ... azon hétenis igen hibáson praestáltak a Szolgálatot; melyért hogy indulatoskodot Krajnik uram hivatalyát követte Pedurán Jion pediglen ... Krajnik Uram ellen magát ... opponálta, pusztitonak pronuntialván, az többinek a szofogodotlonságra utat nyitot, azért mint Tisztett egykezetiben meg gátlo, és offendáló Nyakos 12 Lapát ütéseikkel meg Csapatassék, az után jo kezeség alá vetetessék iteltet [F.lapugy H; Ks 62/11].

4. kárt tevő állat; animal care aduce/provoacă pagubă; schadendes Tier. 1814: A' Jozság jövedelme pusztítójának egyenesen a' nagy fel hizott Egereket és a' rettentő sok Gergeritzéket lehet tartani, meljék Legióként vagynak az Ó Nagysága Csüre körül lévő Asztagokra, ugy annyira hogy mikor későre hára Asztagokat kezdenek, a Gergeritzéktől a' Csürös Kert fekete, a tsudálkozásig — az egerektől pedig bűdös a' betegséig [Banyica K; BfR 117/I Aszталos Iliа (40) col. vall.].

pusztított levágott; care a fost tăiat/doborât (de cineva); abgeschnitten. 1819: az Alperes ... a Devai Ns Uradalomnak Dévai határán levő Besán nevezetű tilalmas Szálas erdejébe ... hatalmas vakmerőséggel erdőt, 's midőn az

általa le vagdalt, és pusztított fiatalokból egy néhány szálat szekere fel rakott volna ... tilalmas tselekeden rajta tanáltatván, mindenestől együtt az Udvarba bé hozatott [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

pusztítottú tűzvész; incendiu, foc; Brand. 1591 k.: Ar vizek puztito Tűz es feoldi Gabonanknak Nem termise Zeoleo hegienknek el vezise Az Nemessigne zamok eoregebeolise miat el fogyatkoztwnk [Dés; DLt 233].

pusztított 1. fosztogatott, dúlat; a dispune să fie pradat/devastat; plündern lassen. 1653: a vajda ... az országot kedvem ellen; tanácsom nélkül pusztittatja és égetteti [ETA I, 85 NSz]. 1662: Azhol az ország főrendei közül csak igen kevesen lévén, magának a bánnak addig reménykedének: az ország mellett az vezérhez elmenvén, könyörgene az vezér előtt ... a szegény országot ne rontatná, pusztittatná, rabolhatná [SKr 436]. 1704: Ugyan ma hallottam azt is, hogy Olasz Mihályt azért arestálták volna meg, hogy Bécsbe megírta volna: a generál mint égetteti és pusztittatja az országot [WIN I, 85].

2. irtat, kivágat; a pune pe cineva să taie arborii de pe un teren; roden lassen. 1758–1759: Azon ... helységnek ... nagy részt eleven erdőből es vész vonásból maga ... foglalta irtotta, cselédeivel pusztittatta, úgy tőtte haszon vevő helynek [Ditró Cs; MNy XXXVIII, 367].

pusztítottás tönkretétel; distrugere, pustiire; Vernichten. 1662: A tárház is pedig Gécz János gondviselése által valóban megrakodva maradt vala, de a gyermek fejedelemlnek tizenhét esztendő korában halván el a dicséretes jó gubernátor mellőle, az a nagy sok kincs, ő, akkor is csak romlására, pusztítottására fordított vala a szegény országnak, elejétől fogva nem lehetvén a szegény hazának jól rendelt politíája jövedelmi dolgában [SKr 80–1].

pusztítottatik 1. fosztogatatik, dúlatik; a fi distrus/devastat; geplündert werden. 1656: Lengyelország pusztítottatik a svéciától, muszkától, tatártól és kozáktól [ETA I, 160 NSz]. 1662: Ezeket szegény város^a csak nagy szívbeli fájdalommal szenvedvén, akiknek házok, örökségek pusztítottatnék, keserves könnyhullatásokkal, Istenhez buzgósa-
gós fohászkodásokkal nézvén és szenvedni kényszerítettvén, ez rettenetes kár- és bosszútelekkel meg nem elégedtek vala, hanem hogy a városba bebocsáttatni kívánczván ... már mind szénával, fával a télhez is jól hozzákészültek volna [SKr 682. — ^aNagybánya]. 1679: noha az német által itt is minden jószágom elégettetik, prédáltaték, de most is Tököli s Petróczi uram cselédgyei által mint pusztítottik egy vagy két rosz még megmaradt fálum s kicsiny becsületemben mindenképpen mint mocskoltatom [TML VII, 494–5 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. irtatik, kipusztítottik; a fi pustiit/înălatur prin tăiere; ausgerodet werden. 1802: Bátorkodtunk vala a Felsőges Királyi Igazgato Tanátshoz folyamodni az iránt, hogy Földes Uraink által; egész Communitásunk el szenvedhetetlen kárára és romlására, mestersegünkhöz meg kívánto eszközöknek alkalmas Erdeink a régi jo szokás ellen pusztittatván addig is, a míg bővebb Investigatio által igazságos praetensionok tökéletes világosságra tétetik erdeink meg kiméllése iránt hathatos rendelést tenni méltotassék [Torockó; TLev. 10/8]. 1813: a Meredjoi határon lévő közös fenyes erdő ... a rendetlen és kiméletlen éles és a kő-

rúlbé lévő parasztnak lopogatása által erősen kezdett pusztítani [Kv; HG].

pusztorik gyermek születésekor/keresztelőkor adott lakoma; ospäti de botez; Geburtsschmaus, Taufschmaus. 1589: Akkor megh Anna azzonj hon nem vala hanem az puztorikba vala, ozton azt sem tudom mikor ment hoza Matias deak Annais mikor Jeoth megh azt sem tudom [Dés; DLT 226].

Vö. a TESz *pusztorik* címszavával.

pusztul 1. tönkre megy, elpusztul; a se distrüge; zugrunde gehen. 1592: Az Monostory hegien valo Zeoleink, raítunk ot esett bantasok, bozzusagok, dezma kyweol valo zedés Wewesek miatt pusztulni kezdettenek [Kv; DiósyInd. 43]. 1634: Az mely jóságokban penigh más földes Wrakkal köz malmunk vagion, es az Uduarbirak eggik az másik negligentiayahoz képpeszt az malmot pusztulni hadgiak, ott az arántis az my részünkre valo kárt az Uduarbiro fizesse megh [UF I, 331 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1677: Ha valakik Jóságokat a' Potentiaristul Törvénnel keresvén és perben lévén véle, az alat az In Causam attractus itilvén azt, hogy a' Jóság Törvény szerint ki két kezéből, azt pusztulni hadná, vagy ő maga is szánt szándékkal pusztitáná, in hoc Casu az Actor a' Jósággal edgyüt a' kár tételt-is kereshesse, és a' Jósággal edgyüt az-is néki meg-ítitlenség [AC 176]. 1714: Annak utána idővel erkölcselensége miatt gyanóba esik a nagyobb tanító kalugyer, elsőzik az utána való meghal, a sok deák eloszlik, a monasztéria kezd romlani pusztulni [Déda MT; MúzBethlen Gabriel Szile (68) vall.]. 1753/1781: Látván Jósika Imre ur, hogy a Jóság pusztul ... azt ígerte az árváknak, hogy ha bizonyos portiókat excindálnak, az magok jóságokban azt Bétsben végben viszi, hogy a kapu számban le vonat [Máda H; JHb LXXI/8. 268]. 1761: Tudom hogy mostánában Groff Teleki Samuel Ur ő Nga jósága, a felettébb valo szolgáltatás miatt pusztult s pusztul [Sárosmagyarberkesz Szt; TKI Joannes Szaszari (39) jb vall.]. 1768: Allodialis termő Szőlőt egyet tudunk ... egy nap ki kapálhattya husz kapás, és mivel a' tavalyi esztendőben ell vevén két izben az jég, az idén pedig az hideg ell vevén igen ell száradott, és pusztulni kezdet [O. kocsárd KK; Ks 74/55]. 1780: Magokis a' tehetősek kik most biztattyák magokat edgyütt annyi verőt fognak hogy nem építhetik s még hamarébb pusztul, mert edgy Gazda két kézzel két három verő építésire nints mód hogy el érkezzék [Torockó; TLv. 9/16].

Szk: ~ni hanyatlott. 1779: Alkalmatosságot szolgáltatván a ... maga ál(ta)l contrahált Passivum Debitumok(nak) viselhetetlen terhe, s kiváltképpen valo kölcségtelensége mely szerint nem ezen ... szerzett Patzalai Curiát, és pusztulni hanyatlott Udvarházat preparálhatná, sőt még a maga Aviticialis ... NLaki Udvarát is nem reparálhatná; ezen örökös Curianak azért szükségsképpen lehető meg ujjitását jobnak és jövődöreis hasznasobnak allította lenni [Nagyak AF; DobLev. III/522. 1b].

2. ~ton ~ egyre pusztul; a se distrüge vāzind cu ochii; sichtbar zugrunde gehen. 1600: Catharina Anthony Molnar relicta (fassa est) Az en Aniam egy volt Boythos Boldisarral, hogy megh bolondult vala felette sokat busult miatta ... az Anyam sok velle valo daykalkodasat el vna az haz penigh minthogy pusztulton pusztul vala vgy Atta vala el Kardar Janosnak [Kv; TJK VI/1. 462-3].

3. (erdő) kipusztul/ritkul; (pādure) a pieri/dispărea treptat; (Wald) zugrunde gehen. 1754: egy jedzés köig bé mindenüt a Mlgős Lázár familia erdeiből posztul^a a patakig által, a jegyes kö iránt [Gyergyóalfalu Cs; LLt Csáky-per 537. L. 3. — ^aTi. az erdő]. 1756: Balog Uram idejib(en) az Szakaturai tilalmas erdő nagyon pusztult [Szakatura SzD; TKI Bot Kirilla (72) jb vall.]. 1757: az után Üdövel posztulni kezd az erdő [Gyszm; DE 3]. 1771: a szüntelen valo Irtás által az Erdejek igen ritkul: de ugyancsak aval az Erdő láttatoképpen nem pusztul [Roskány H; JHb 93. XIX. 6]. 1812: a Fák Esztendőnként száradnak pusztulnak és az által az irtások Nagyabadnak [O. bőlkeny MT; Born. XIII. 14 Trutza Gabrila Vanyi (42) vall.]. 1847: S midőn azt Varga Katalin megtudta, a falusi embereket arra ingerelte, hogy menjenek ki, s az erdőből az uradalom nap-számosságait kergessék ki, s ne engedjék, hogy azok ölfákat vágjanak, mert azáltal az erdők pusztulnak [VKP 286].

4. (ember/állat) kihal/elpusztul; a pieri/muri; (Tier/Mensch) aussterben. 1668: értvén ... az Varadi Vitézek alkalmatlansága miat az Ország Adajanak akadályoztatását, mindgyarast szorgalmatoskodtam abban mint tudhassak job moddal az aránt valo Ngod keglmes parancsolattja szerint cselekedni, és jo alkalmatossággal panasz tétellel meg előzni, hogy az melly falukat az Varadi Teőrőkők bé hodoltattanak, azok felől Nagodat panasz méltán ne érhesse, és az szegenyseghis ne pusztullion [KJ. Székely Moyses a fej-hez Drinápolyból]. 1850: Itten Nagylakon^a a Marhai erősen el vannak gyengülve a kost nem léte miatt a Juhok is szigorán néznek 's nintsen tejek, 's amiatt a Báránykák naponta pusztulnak [DobLev. III/1294 Koréh György Dobolyi Bálinthoz. — ^aAF].

5. nyomorog, elszegényedik; a trăi în mizerie, a săraci, a ajunge sărac; arm werden. 1813: Nem tapasztaltam hogy az Arendátorok kezek alatt pusztultanak volna a Szolgáló Emberek, sem a Taxások, ha pedig valami bajok adta elő magát láttam hogy párttyokot is fogta [Kilyén Hsz; MvRKLev.].

6. kesereg, búslakodik; a se mihni/intrista; traurig sein. 1676: reménlettem ... Kegyelmed jóakarátja által szabadulásomnak hamarább voltát. Azért kérem is bizodalmason Kegyelmedet, ha szembe nem lehet is, levele által urunkat engesztelje hozzám, ne szenvedjek itt ártatlan, ne pusztuljak hitván házaimnál, ne téessen alkalmatlanná mind uram, hazám és Kegyelmetek szolgálatjára [TML VII, 222 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

pusztulás 1. romlás, tönkremenés; distrugere; Zugrundegehen. 1567: En Thomory Myklos. Adom emlekezetre Myndeneknek kyknek Jilyk, hogy En Latwan Jozsognoknak felettébb valo pwztwlasat, Orozzfajabelj, es septerbelj Rezeonknek, mellyek Halabory Palnal Zalagon Thartatthának, kenzerytettem Arra hogy az meg Jrth rezeket valamyt ne valahogy kezebeol ky veghyem, hogy thelliessegei el ne pwztwlina [Gyf; Ks]. 1594 k.: miuehogy egy néhány esztendeoteol fogua az Vrsten kwlemb, kwlemb fele latogato ostorit reank bochyatuan, mind az twz miath ualo pusztulast, mind penigh zeoleheginknek es feoldi uetemeniwnkek nem termese miath ualo Zwksegek, ki miat telliessegei el fogiatkozunk [Dés; DLT 247]. 1623: Az jozagnak confuse valo zolgalatasanall semmy egyeb nagiob pusztulast nem zokott zerzeny, mellyet hogy ell tauoztatthasson az jozagh zolgalatasban illyen rendet tarcsjon [BGU 118]. 1662: Im Váradot, Kóvart Pártiummal együtt kezünkől az

ország törekedésére kibocsátjuk, ne vádoljanak minket, ha pogány jóvén azoknak megszállására, nagyobb pusztulásra következne a szegény hazára [SKr 474]. 1682: A. 1671: az egész haza közönséges pusztulásban lévén, bizonyos szám ado Tiszt nem volt [Vh; VhU 682]. 1714/1789: hivata minket ... Albisban Etzken Andras Uram nobilis ... hogy valami lev<e>lei volnanak ... imo<k> Regestrumba, mivel látván pusztulását és romlását a' fia Etzken Miklos iran<t> sok bajos dolgait, mivel a' leveleit nem méri a' Faluban tartani és idegen kézbe kel adni [Albis Hsz; BLev.]. 1731: az közleb el mult bonyolgo változo Udőben el pusztulván az oltátul fogván pusztulásban vagyon mind az To hely, mind pedig a' Malom [Komjatszeg TA; EHA]. 1770: Ezen Gátnak felállásával most egy-elsőbbben Nagyobb tanyát és víztollyulást kellett ezen patak vizinek tsinálni, ugj helyen helyen iszopot is verni mint sem volt adig mig a régi gát pusztulása után helyebb vette és ásta volt maga folyását 'a patak De ... ezen gátnak tanyája fel állása után ... nekünk ... Semmi ártalmunkra s kárunkra nem szolgált sőt nagj hasznunkra lett [Berekeresztúr MT; BetL 7].

Szk: ~ra fordul. 1683 k.: Szőlő volt ugyan de incuriá vulgi el puztult mivel az egész hegyis pusztulásra fordult [Ipp Sz; SzVjk 57] * ~ra hagyatik. 1694: A' Kaposzta kert(en) fel hód szőlő ... melljet el kglme colalt is idegi; de annak utanna pusztulásra hagjatott [Borberek AF; Bfr] * ~ra hanyatlik. 1771: eő Excellentiájának ... sem Kü-köllőváron, sem Ádámoson jo Malmai nincsenek, hanem egész pusztulásra hanyatlatanak a' rozsz gondviselés mián [Királyfa KK; JHb LVII/170]. 1786: Kére bennünkett Titt. Rettegi Sigmond Vr hogy ... Apahidi Falu Végén a' régiség miatt derialodott Malom Aestimáltatására ... mint Regiusok mennénk el és ottan ... Tekintnök meg azt hogy az emlitet Malom deterioratioja az Exponens Vr gondviseltlensége, és Vigyázatlansága miat kezdett Volna pusztulásra hanyatlani, vagy pedig ha az Exponens Vr ugyan tsak Curiose gondgyát nem viseltette Volna eddig régen Végképpen el pusztult volna [RLt O. 2] * ~ra hanyatlott. 1821: Találtunk ... egy Fedél alatt valo, már pusztulásra hanyatlott épületet [Makfva MT; DLev. 6] * ~ra indul. 1753/1781: a Jozságon és ezen nemes Hazán rajta lévén ama kemény és sullyos kapu szám után való adózás, melynek nehéz voltát a Jozság alig supportalhatta és már pusztulásra indulván, Josika ur mint afféle igen serény elméjü ember quaquo modo észre vette, hogy a kapu szám után való adózás delealodik, és mostoha fiainak proponalta volna ... hogy ha nékie adnák az utrizált falukban lévő Jusokot, ő maga fogna Betsben efficalni, hogy ... a kapu szám után való adózás diminualodnék [Máda H; JHb LXXI/3. 276] * ~ra jut. 1694: (A pusztá fundusnak) az helynek Távul lete mijatt semmi hasznát nem vehetném, házamis éppen pusztulásra jutott [Alvinc AF; Incz. VII. 2a]. 1756: Balog Uram Gondviselői hivatalyaban az Uraság Economiaja Csökkent Udvar Házai pediglen Pusztulásra jutottak [Drágavilma SzD; TKI]. 1781: Sztenkulést Vasziy öröksége, Szilvássa, Háza, Veteményes kertye, á Stomp vizivel el borittatván, pusztulásra jutott [Kisalmás H; JHb XXXII. 22] * ~ra jutott. 1666: leven ... Fianak ... egygy pusztulásra jutott, és többire sorvadolog vésző félben levő örökségtskeje Mező Bádon ... kerek ... Kovats Istva(n) Uramot, hogy ne hadna eő kglme idegen kezben mennj és jutni, hanem ... venné meg [Mv; MbK]. 1781: azon Erdő Szen Györgyi szinte pusztulásra jutott Ref. Templomot (igy!) kívül valo egészszen lett Renovatóját ...

én magam az én költséggemmel ... vittem véghez [MMatr. 488 özv. gr. Rédei Zsigmondné br. Vesselényi Kata nyil.] * ~ra juttat. 1850: ha Malmunkot pusztulásra nem akarjuk juttatni a kő árát ki mivel tartozik szolgaltassa kezembe ... ezt pedig káros lesz el hanyagolni, mert ha ezt most meg nem vesszük tavaszig több nem vágadig(!) kő nélkül pedig egy Molnár sem tud örölni [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev.] * ~ra megy. 1786: a' sütő házunk oldala kí bomlott ... ha meg nem ujítsák, posztulásra mégyen [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18].

2. leromlás, romos állapot; stare de paraginā; Ruiniertheit. 1662: Gyulai Ferenc az fejedelem grátiája s kegyelmessége által Péntekhely utcában bizonyos summá-pénz letétele által néhai Bonczidai János maradéki kezétől nyert vala egy nagy fundusú, telekű, nagy tágas lugasos kertű, igen nagy épületű, de a régi obsdiókorai pusztulásból derekasan meg nem épült kőházat [SKr 628]. 1735: Komjateczegen Rakos patakában levo Malom, az közleb el mult bonyolgo, és Változo Udőben elpusztulván mar az oltátul fogván pusztulásban vagyon [AbN].

3. kártétel, kár; pustiire, dezastru; Schaden. 1787: A Tolvaj hir nagyon tsendesedett, az lsten áldja meg az előljárokot, kik jo moddal s jokor vették elejét, ha igy fogták volna a Hora világi támadáskor a dolgot, ilyen pusztulás nem lett volna [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1793: Hitelesen doceállyon arról a' Ratiocinans, hogy, vagy az élő Malmoknak Taxáját mind fell nem vette, vagy pedig a' Malmokban esett pusztulásban ebben az Esztendőben [Déva; Ks 78. XVII. 8. 37]. 1805: A Gyümölcsös és veteményes kertben is igen sok kár sok pusztulás van a kerítésibe ennek is sok kár esett ... valami bé dugult sántz van körülötte [Csekelaka AF; KCsl 16]. 1815: Tsak el tsudálkoztam mitsoda nagy pusztulást láttam, és valósággal mintégy szána közás vett elé, látván, hogy még a' hires Antoni Ház is el van pusztulva ... se fedeje, se kerítése [Szamosújfal Sz; Végr. Vall. Rátz Dániel lev.].

4. erdőirtás/ritkítás; tăierea arborilor într-o pădure; Ausrodung | erdő kipusztulása; pustiirea unei păduri; Zugrundegehen eines Waldes. 1632: Istuan kiraly idejeben, Fogarasi Kapitan Horuat Kozma telepítette elseőben az Poianamaruliakatt, lattua(n) az Hauasok(na)k es Erdeőknek nagy pusztulasat [Poianamarul F; UC 14/38. 16]. 1681: Vadnak holmi irtovanyok, kikkel az erdőnek nagy pusztulása vagyon [Koronka MT; Told. 26]. 1767: A' bányákon a' Tűzel való hálás, mivel a' Város Erdejének nagy pusztulására vagyon, telyességgel tollátatik, és ha valaki az Ejtzakai hálásért 's nem étel készítettéért égetné az Erdőt, akar különös, akar közönséges Cimborák; comperialtatván, irremisibiler külön, külön 12 // forintig büntetessenek [Toroc-kó; TLev. 7/1]. 1795: (Az erdő) pusztulása leg inkább okoztatik az Emberek irtogatásai által [Vécke U; BálL 1]. 1798: a' Könyörgők ... az erdő(k)nek pusztulására törekednek, midőn a' le vágott, és sarjazni kezdett tilalmas erdőben Csordájokat, az apróbb és fiatal fákból, s bokrokból álló Cserékben pedig, az erdő(k)nek leg nagyobb ellenzégét, a' Ketskéket jártatni kíván(n)ák [Déva; Ks 76. VIII. 183]. 1853: küldöttünk vala egy tudosítást Uraságodhoz, hogy mint meg bizottya a több kül birtokos uraknak ... mentől hamarabb velünk édgyet értőleg, erdeink posztulását meg menthető modot ki gondolva egy uj rendet (tőrvényt:) hozzunk [Pálfa U; Pf].

Szk: ~t szenved. 1802: Instáljuk azért alázatos tiszteletel Ngodat méltoztassék ... a tisztelt kegyes Resolutiohaz

alkalmaztatott szükséges Rendelést meg tenni, ne hogy a szükséges Rendelés meg tétele halasztása miatt, érdeink az eddig való sok pusztuláson fellyül, ujjabb, és talám még nagyobb, és meg orvosolhatatlan pusztulást szenvedjenek, mi pedig innen következtető mesterségünk romlása miatt egészen meg romoljunk [Torockó; TLev. 10/8]. 1830: Mint népes communitásunkban communitásunk tagjai épületbeli bornákot, eszközöfákat, kerékfalat kérnek szükségekre a szokott tilalmas erdőből, úgy tapasztaltatott, hogy az erdőnkön azon tilalom alatt levő bércek nagy pusztulást szenvedtek ... s jobbnak ítélné lenni, ha minden héten csak két nap lenne szabad, s azon két napot communitásunk nevezne ki [Árkos Hsz; RSzF 115] * végső ~ra jut. 1845: mostis nagyon meg pusztult erdejék végső pusztulásra jut [Usz; UszLt XI. 85/6. 234].

5. irtásföld; curáturá; Rodung, Rodeacker. 1754: jo darab pusztulás vagyon, a mély a Bük erdőből pusztult | a mély pusztuláson pediglen most vagyonk ... jo Bükkös erdő vala [Alfalu Cs; LLt Csáky-per 537. L. 3] | a Várhegy aljaiainak ezen hellység régtől fogva valo munkás helljek ők vágván itten le minden fákat s a mi pusztulás vagyon aztis ők irtótták (!) [Ditrő Cs; LLt].

6. végső tönkremenetel; prapädire, nimicire; Vernichtung | kihalás; disparitie, pieire; Aussterben. 1710: Mine-mü nagy romlás és pusztulása következet légjen, sok helyeknek ... a Pestis miatt; a már inficiált helyekkel gjakorlott Com(m)unicatio alkalmatosságival keservesen megtapasztalhatták [KvLt I/198 gub.]. 1714/1781: édes Ura ... hasznos Tisztséget is viselvén, fegyverével, élete kotzkázatásával, éjjeli nappali nyughatatlansággal a sok pusztulását építette a minthogy ő Nagysága építi minden nap is [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 468]. 1776: hogy kellessék már ártatlan ... gyermeik pusztulásokkal olly nagj fizetésben esven Nsgok Jstenes bölcs itéletire támasztván remenkedem [Sf Korondi Kedei Jánosné Lázár Klára foly.]. 1785: mivel idő nap előtt senki meg nem halhat a mig meg kell lenni él a hogy lehet, ha tilalom alatt tartják a Mlgs Földes uraink a tölünk el vett Erdőket, hogy a nép éhel s hideggel meg ne hallyon, kéntelen valamihez nyulni, és ha az maga pusztulása ez is, mind egy akár hogy veszen el, a mig pedig az Isten parantsolta, tartozik élni [Torockó; TLev. 5b]. 1800: a' Maradékoknak utolsó pusztulásokkal egyben kötöttet pazérlásokat a' fenn álló Törvények, és Királyi Rendelések meg akadályoztatni parantsolják [DLt kv-i nyomt. ki]. 1817: tsak távulról Siratta kiki szörnyű pusztulását [Torda; KvAkKt 363].

Szk: ~ra jut. 1677: ha kik afféle helyeket magoknak akarnának meg-tartani, arra nézendő adóbéli részt, vagy a' több Jobbágyokkal tartozzanak meg-fizettetni, avagy ha azok nincsenek, maga fizesse a' Patronus, avagy bocsássa a' falu közzé, juxta Articulum Anni 1601. ide nem értvén azokat, a' mellyek dög halállal, vagy egyéb kiváltképpen valo okokból tellyességgel, vagy egész Kapu Szám, vagy pengi annak része pusztulásra jutott [AC 69] * utolsó ~. 1696: Hazámnak nagy inségett — s — Utolsó Pusztulását Valo Rettégetes s félelmét, Gyakran szemlelven, nem tudom kinek lehetne, illyen szorongatásnak szantsaltatásnak — s — bestelenségnek Hegyes Nyilainak löveldezesre, Targyul ki tetetet Hazában Gyonyörűseges — s — kedves elete [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz]. 1719: mindezelőttyi nyomorúságinkot, felyül haladó mostani utolsó pusztulásra és éhelhalásra jutott nyomorult helységünk szegény lakosinak sorsa kényszerit nagyságotk,

kegyelmetek atyai könyörületességihez folyamodnunk [SzO VII, 257 Cszs, Gysz és Ksz vicetiszteinek foly.]. 1737: ha Hid iránt defectus leszen, mind Nms V(á)r(me)-gienk(ne)k nagy kára, mind Nms Várasunk(na)k utolsó pusztulása is imménéálhat [Dés; Jk 472b]. 1813: Mü meg nyomorodott, majd utolsó Pusztulásra jutott, tsak nem mind az Verős kovátsi Társaság nagy örömmel vettük vala ... Fungens Birákainkhoz irántunk meg hálálhatatlan jövünkra tzélazo Commissioját Nsgtoknak [Torockó; TLev. 9/45] * végső ~. 1659: megh értheti keglek, minemü fel gerjedet haragia legyen az feő vezérnek, ez szegeny megh romlot haza ellen, kit ha nem complacalhatunk feleo ez uttal vegseő pusztulasa ne legyen ez szegeny hazának [UszLt 15 fej.]. 1701: attanak volt ... Biro Samuel Uram-(na)k száz Magyar forintokért bizonyos szánto földet, széna füvet és Erdőt az Falu* közönséges helyeibul; hogj az akkori el kerülhetetlen sulyos Portiozásnak terhétől, és az alá s-fel járo Német Vitézekre valo Expensájokbul ighen utb(an) lévén falujok, azzal a pénzél magokat subléválhatnak, és telly<e>sséghesenn végső pusztulásra ne jutnának [DobLev. I/55. — *Nagylak AF]. 1714: Az melyet* mélt. Gróf uram ha Ngod s az nemes szék meg nem tekint s nem könnyebbíti dolgunkot, instálunk alázatosan, hogy egészen végső pusztulásunk leszen; mert uram immár tovább soha is nem birjuk [Kozmás Cs; SzO VII, 199. — *Ti a marhák-nak fuvarozásra való elhajtását]. 1823: éhel kellenék el veszni házi nepemnek s magamnakis végső pusztulásra kellenék jutnom [Kv; ACLv.].

pusztuló szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ban marad pusztulni hagyatík; a fi lásat in stare de paraginä; zugrunde gehen. 1780: A' possessorokis kárt vallának, mert egy, sok Verőkben a' szerént biró Verős kovács, mindenik Verőjére gondot nem viselhetvén, időre jó részének pusztuloba kellenék maradni a' Tized Vasnak nevezetes defectussával [Torockósztyörgy TA; TLev. 9/16] * ~jában levő pusztulófélben levő; care a ajuns in stare de paraginä; auf dem Weg zur Vernichtung. 1816: most pusztulójában levő Istallokban a kár 25 Rft [Jedd MT; LLt] * ~(j)ban van pusztulófélben van; a fi in stare de paraginä; am Zugrundegehen sein. 1698: ezek mind pusztuloban vadnak [Buza SzD; LLt B. 208]. 1768: Berekereszturat ... mindenek pusztulójában vadnak, a Kertek le hullattak, az Udvaris ... egészen el pusztult ... Magjaron ... az Épületekis pusztuloban vadnak [Mezősámsond MT; Berz. 13. V/32]. 1793: most a szőlő Pusztulójában van, és Karó nélkül ... a rajta talalando ujjitást munkát ... az adatt 50 forintal együtt [Szökefva KK; Kp II Újfalvi Krisztina lev.]. 1802: minden rajta lévő Épületek 's körülle lévő kertek pusztulójában voltanak [Backamadaras MT; CsS]. 1821: már az épületek egész pusztulójában vannak, nevezetesen egy darék csűr [Zabola Hsz; HSzjP] * utolsó ~jára marad kiirtódík, elpusztul; a dispärea; vernicht werden. 1797: Ezen Erdő Tsutkos, Butykos, bokoros és tseplesz ... Ezenn Erdő ... Szüntelen vágattatott, hordatott, mig utolsó pusztulójára maradt ... tsak ez előtt 15, és 16 esztendőkkal igen jo, derék, és épülete valo Erdő volt [Szentegyed SzD; WassLt Conscri. 177-8].

pusztulófélben pusztuloban; in stare de paraginä; in Vernichtung. Szk: ~ áll. 1772: a' Molnárok ... ujra visszsa vágának oda, látván hogj pusztuló félben áll, s az igazittá-sért jo fizetést várván, de Iffiakis, és talám némelleyk

nemis mesterek, hanem csak Molnár Legények, kik még nem tudják, hanem csak tanulják a' Vizi Malom mester-seget [Kük.; JHb LXVII/235] * ~ álló. 1716: vagyon egy pusztulo félben álló romladozott házacska, az mellet egy hitván pajta [Doboka; JHb III/16] * ~ levő. 1752: (A falusi hitések) szinten pusztulo félb(en) lévő Oláh Templom-jok(na)k restauratiojokra reménkedének [Nagylak AF; DobLev. I/248] * ~ való pusztuló. 1771: mi tagadás benne, az arra való rossz gondviselés oka pusztulo félben való létinek [Ádamos KK; JHb LXVII/166] * ~ van. 1586: Towabba latwan hogy mind hidak es palok az mezeon, smind vtak puztulo feelben vadnak, valasztottanak ket vrait tablara Jarwan ... kik minde(n) hitwan vtakat, hidakat palokat epichenek, ha fertalt kel valahova vetnj, Biro vram hirewel ereyewel legyen [Kv; TanJk VI. 30]. 1695: az a' Parochialis haza az Eccl(esiana)k pusztulo félben vagyon a' nagy gondviseletlenség miá, melyben Szőnyi Istvan Vr(am) most lakik [Kv; SRE 27]. 1749: püsztló félben lévén az Kert új Kertőt alittátván óda az Hidnál kezdvén Sinorra Kezdem vetretni az Kértőt egyenességnek ókáért, én a Sinórt ugj hóródóztam hogy az menyit bé vóttem az hól tekerődött éppen anyit eő Excellentiájéből ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1756: látom es tudom hogy az ... Uraság Udvar házai igen pusztulo félben vadnak Balog Uram incuriaja miat [Sárosmagyarberkesz Szt; TKI Szaszari János (60) jb vall.]. 1803: A' Majorság Szöllők ... nagyobbára pusztulo félben vagynak, kevés részét pedig Tit. Vass Antal Ur szorgalmatosabban dolgoztatván, ez jobbatska [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.].

pusztulólág pusztulófélben; in stare de paraginá; in Vernichtung befindlich. 1752: vagyon Sővényből tapasztas de romladozott régi Sendelyezett alatt lévő egy Sütő Haz ... a Sütő Kemenczes Pitvara oldal falai ki kezdettek dőlni, 's pusztulolag is vagyon [Pókafva AF; JHb XXV/73].

pusztult 1. romos, leromlott; părăginit, dărăpănat; ruiniert. 1573: Az zamosfalwy pwrzwtlt Malomba ha myh Jot talalnak vegek meg eo k. Az varossebol [Kv; TanJk V/3. 81b].

2. tönkrement; distrus, stricat; zugrunde gegangen. 1767: Ezenn Vdvar körül lévő kert Nagion pusztult, de az Árendába adás előtt is már kezdett volt [Mezőcsán TA; Ks 89/I. 8].

3. megsemmisült, elpusztult; distrus, nimicit, pustiit; vernichtet. 1661: Gondoljátok meg, kérlek, mennyi ezer keresztyének légyenek még az tatár keserves igája alatt, kik meztelenség, éhség, szomjúság miatt elepedvén sóhajtanak: nézzétek házatoknak még jól meg hűlt hamvait, szemléljétek tűz miatt elégett alkotmányoknak pusztult helyeit [Kemlr. 340]. 1662: Kérékegyháza nevű pusztult falu égett malmánál költöztek vala által^a [SKr 625. — ^aA Berettyón].

4. ~ állapot tönkrement állapot/helyzet; stare/situație deplorabilă; zugrunde gegangene Lage. 1636: Bethlen Istvan Ur(am) ... hazajához, s nemzetehez való szeretetét hatra hagyva(n), es annak az eleőtj romlot, s pusztult állapotját szeme eléött ne(m) viselően ... Ecziédbeol megh indulva(n) Egré ment, onnet ismet Budara, az honnet ... ellenünk igyekezik [RGyLt IX. 75. 6 Rákóczi György fej. ut.]. 1670: Kegyelmed édes Bátyám uram emlékezhetik, mind az várak pusztult állapotját emlegetjük az gyűlésben,

de én nem tehetek róla; az kőfal magában igen rossz, ha ember nincsen benne s eszköz [TML V, 356 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1772: Ugyi vagion meg láthatták, meg is látták az Oculator Vrakis, hogy nem a' fel nyomult viz, hanem régiség miatt romlott s pusztult állapotja okozta az also kerek lassúságokat [Kük.; JHb LXVII/243]. 1805: a kertbeli Gyümölcsös ... is sokkal pusztultabb állapotba van, mint mikor Hertzeg Péter Ur birtokába ment [Csekelaka AF; KCsl 6].

putina 1. fabödön, hordócska; putină; Tönnchen, Faßchen. 1788: Egy Sajtár ... Egy kis Putina ... Egy Kis Üres Atalag ... Egy Üress Putina ... öt Putina ... Két Cseber [Mv; Told. 9a]. 1806: Percipáltam egy putináért huszon nigy pinz [ZFaz.]. 1852: rossz egy fenékű putinák Két fennyő [Dés; DLt 923].

Szk: *gelétes* ~. 1804: pertzipialtam Öt Glétes putináért 1 egy M.forintot és 40 negyven penzt [ZFaz.]. 1834: A' mikor is fel adott hogy Gáspár János a' Kontz Mihály Gelétes putináját hir nélkül el vitte volna [i.h.] * *mézes* ~. 1744: Mézes putina 4 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1745: Mézes putina nro 3 [uo.; i.h.] * *szilva* ~. 1791: Szilva Iz Putina [Nagyercse MT; i.h.] * *tejes* ~. 1746: Vajas és tejes Putina 22 [Marossztkirály AF; i.h. 19] * *túrónak* való ~. 1786: A Gabonás alatt Bal kéze való Kamarában ... Túrónak való Putina 4 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] * *vajas* ~. 1744: Vajas putina 23 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1745: Vajas putina nrő 3 [uo.; i.h.] * *vízfordó* ~. 1821: Víz hordo 3. vas Abrantsu Putinya [Backamadaras MT; CsS].

2. vmiből vhány putinányi; de un anumit număr de putini din ceva; einige Tönnchen/Faßchen von etw. 1674: Batizi János máramarosi kamaraispánunk administralt ... Putina fenyőtúrót, 2 [AUt 272]. 1684: administralt ... Fenyő, putina tūrót nro. 4 [Sziget Mm; AUt 461]. 1690: Item kedveskedésben is küldött egy putina testebeli lepényhalakat és pisztrángot [uo.; AUt 511]. 1791: Három putina turo [Nagyercse MT; Told. 36].

putinás kút bodonkút; fintină cu budăi/buduroi/știubei; mit ausgehöhltem Baumstamm eingefasste Quelle. Hn. 1835: A' Putinás kutnál (z) [Bodola Hsz; EHA].

putinkaforma kis putinához hasonló; de forma unei putinele; ähnlich einem Tönnchen/Faßchen. 1755: Putinka forma otska általag No 3 [Batiz H; BK sub nro 1020 Naláczi conscr.].

putri földbe vájt v. vályogból rakott kunyhó; bordei, cocioabă; Hütte, Bude. 1761: egy Mező Bándi^a putrijab(an) lako Dultse Péter nevű Jobbagi [Berz. 14. XV/46. — ^aMT].

puttony 1. fából/gyékényből/vesszőből készült, hátan hordozható hosszúkas kosár/edény; pritoacă, putină; Bottich, Bütte. 1638: Vagion hat puttonban hat veder szűrt vaj, taualyi es ez idei urn. no. 6. Egy puttonban vagion ket ejtel just. no. 2 [A.porumbák; UF I, 656]. 1648: Regi megh veszet es tavalyi turo es orda Bőrökben es puttonokban idest in urnis [Fog; RákGlr. 524]. 1680: Item vagion egy puttonb(an) es egy mehkösar-küppükben hasonlo ken esős föld cir Cub 1 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16]. 1684: Porumbáki méz nr. 3 // I Két Puttonban [Utl]. 1685: Turo Puttonokban nrő 28 ... Nyari Turo Puttonokban nrő 30 ... Orda

Puttonakban nrő 8 [A.porumbák F; Ut]. 1692: Két putonya, s két desa Kender mag ... Egy putonjaba(n) harmad fél veka borso ... Egy putonya Van szaladdal telj [Szarhegy Cs; LLt]. 1752: Nagy Maria Aszszanyanak ... egy puttan, egy rosz lada, egy kis berbencke, egy tojaka, egy szekreny megis az falub(an) vagon [Góc SzD; Borb. I Borsai Sándor keze írása]. 1780/1821: Vagon éj nagy Szöllős Kád ... egy Tsap alja ... Vagon Liu Nro 2 Puttan vagon Nro 3 [Kv; Pk 5]. 1790: Egy Puttan, fél heveder Kötő rajta [Mv; MvLev. Czimbálmós Ferencné hagy. 4]. 1820: Három Kád, Három putan [M.lapád AF; BLt]. 1824: Ket puttan ... Egy nyomo zsák [Fugad AF; HG Mara lev.]. 1835: Vettem 7 darab puttánt [Betlensztmiklós KK; HG Bethlen lev.]. 1839: Két putton, s égy Liju [Kv; Pk 3]. 1849: Két puttanak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *abroncsos* ~. 1698: egy abroncsos Putton [MNY XXXVIII, 305] * *degeletes* ~. 1762: egy degeletes puttonom valami kevés degettel el vitte [Ilyefva Hsz; HSzjP] * *egresnek való* ~. 1680: Egres(ne)k való üres ljukas putton nő. 1 [A.porumbák F; Ált Inv. 16] * *kenyérhéjnak való* ~. 1594: Kenier hynak ualo Putton No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 24] * *magyarországi* ~ → *szász* ~ * *szász* ~. 1816: Három Szász, és egy Magyar országai Putton [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] * *szőlőhordó* ~. 1696: Szőlő Hordo putton nó 2 [Bethlen SzD; BK]. 1732: Szőlő hordo puttan [Buza SzD; LLt 244. B]. 1752: Edgy Szőlő hordo Puttan [Szászvevessződ NK; JHb XXIII/27]. 1756: Szőlő hordó putton 2 [Piskinc H; JHb XXXV. 35. 37]. 1787: Egy szőlő hordo puttan Dr. 48 [Mv; MvLev. Csiszar György hagy. 6]. 1837: Két szőlő hordo puttan [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * *szüretező* ~. 1813: Szüretező puttan 3 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] * *tejnek való* ~. 1683: Vagion ... Tejnek való putton no. 3 [A.porumbák F; UF I, 666] * *túrónak való* ~. 1680: Turonak való üres puttanak nő. 5 [uo.; Ált Inv. 16] * *vasabroncsú* ~. 1637: uagyon egy aztal labastol; egy teölgy fabol csinalt negy cöreg h vas abronczyu putton [Fog.; UF I, 406].

2. vmiből vhány puttonnyal; de un anumit număr de putini din ceva; einige Büttlen von etw. 1638: Vagion hat putton orda ... Vagion tizenhat putton turo | Eggi putton tej [A.porumbák F; UF I, 658, 663].

◊ Hn. 1874 k./1906: Pütönyánál [Deményháza MT; EHA].

puttonyforma puttonyszerű, puttonyhoz hasonló; de forma unci pritoace/putini; wie eine Kiepe/Bütte. 1730: egy Putton forma Pohár belől arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6].

puttonyka kis puttony; pritoacă/putină mică; kleine Kiepe/Bütte. 1638: Vagon ... eggi palinka fezőz hazis ... Vagion benne ket kad, eggi putton, es eggi altagoczka. Meghint eggi puttonka [A.porumbák F; UF I, 665]. 1758: Egy putonka káposztának való valora den. 36 [HSzj puttony al.].

puturapénz l. poltúrapénz

puturoszbeli a Puturoszt nevé helybeli; care se află în porțiunea de hotar numită Puturoszt; sich am Ort „Puturoszt” befindend. Hn. 1842: a puturoszbeli helynek szomszédjai [Dés; DLt 1844].

puzdra tegez; tolba; Pfeilköcher. 1594: Az Thoroni alat valo Thar hazban ... Ket puzdra eggikben uagion Nyll No 14 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–32].

puzdur lobbanékony, indulatos; irascibil, iute la mînie/ fire; aufbrausend. 1797: a Férfi káromkodásra, szitkozódásra puzdor indulatait szelid, jámbor és keresztény indulatokkal váltsa fel Feleségével tsendesen bányon, Serény gazdaságát bizonyítsa [Szilágycseh; IB. Dombi János prédikátor keze írása].

puzdurin indulatosan; irascibil; aufbrausenderweise. 1813: Baratosi ... az Exponenst mint Feő Czéh Mestert teremtettével szidta, á mint a' Czéh Házából szokása szerint puzdurin, vagyis Mérgesen ment ki [Dés; DLt 56. 32].

puzka bányászszerszám; uncaltă de miner; Bergmanns-werkzeug. 1796: A Bányához tartozo eszközök ... Puzka 5. Furu 20 ... Csákány 14 | A Stompnál valo Szerszámok Puzka 1 Furu 1 Véso 1 ... Lapát 1 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.].

pünkösöd rusalii; Pfingsten. 1539: Kewolth (!) Somboron pewnkewsthe elcett walo wasamaph Ezer ewth szá harmynch kylench Etzhendeoben [MNy XL, 137]. 1554: En Herczek (!) antal wetem ado penzt kezemhoz az pinkest vtann valo vasamapon tezen. f. 11 [Kv; Szám. 1/IV. 197]. 1573: Myhal chisar Andras Inassa azt valia hogi eo tavaly chisar agoston Approdia volt, Es az eget Bort twgia kes volt pinkeost eleot, kenalta vele agoston mynd az felesege hogi el vige Mihál deak de nem vitte [Kv; Tjk III/3. 163]. 1587: Az pajtaknak beribe Nagodnak jgirunk az ki nég eöl fl. 4 harom eolt fl. 3 ket eolt ket forintot az ki menj eol annj forintot vag kez penzül kuanja N<agyságod> vag sojul punkostbe minden eztendoben egzer meg adgiuk bntetes alat [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az örmezei portus dolgában]. 1596: Pwnkest után ualo vasamap mentem uala Thibold Antalnenj, miert en egy uagiok uelle, tahagh az A Leórinchi Peteris teöbбекen zinte akkor iutottak oda [Uszt 11/53]. 1679: Mivel Pünkösödig apro peczenyet nem szednek^a az Baranyrol azon napigh az jovat czimerenek adgyak denar(orum) 12 az alyassat denar(orum) 9 Pünkösöd után nem engedtetik tizen ket penzen adni az Czimert [Dés; Jk 40b — ^aA mézsárosok]. 1730: az háram hordo bor iránt aszt tudom mondani edgyikből karácsonbais Pünkestbeis az o borakat töltöttük meg, az másadikat ... ő Nagysága bontatta fel és vétetet belolle [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. 1774: Közönségesen vgy tudjuk, hogy itt Járában a Fárságon, és az Bárány nyuzáson Husvét után, pünköszt után égy vagy két hétig vagon a Kortsmának legg jobb kellete [A.jára TA; BLt 12]. 1822: Kretsune Nuczu égtelen káromkodo az embernek Istent, Szentyit, Püsköstyit káromolja, részes és olyan feslett erköltsü ember hogy ritkán mégyen a Kortsomába is hogy ott ne garáználkodjék és verekedjék [KLev.]. 1839: Pünkösztre jo szívvel látunk, mert Én nem mehetek, de Ti könnyebben mozdulhattak [Veresegyháza AF; DobLev. V/1225. 2a].

Hn. 1451: in capite vallis Pynkestpathaka nuncupate [Szásztörpény (BN) körny.; TelO II, 46].

Szk: ~ *csirkéje* szolgáltatásként pünkösdkor adott csirke. 1783: Az egész Jóságban^a Karacson Tyukját, és Pünköszt Tsirkéjét édgjet édgjet, Item tíz tíz Tojásokat, minden örök-

ségről szoktak adni [JHb XXXI/28. — *Ti. br. Jósika Dániel H. megyei jószágában] * ~ *csonka hete*. 1759/1845: Pünkösöd csónka hetében ... Balásfalván gyűlést tartván az Oláh Esperestek, a' Türi Proto Popa Fegyvereseket küldte Karácsonfalvára [Hermányi, EDem. 760]. 1763: A T. Pater Regens a Dominale Forum celebrálását terminálta a jövő Pünkösöt csónka hetiben esendő Csütörtökre Budára^a [Kv; SLt ZJ. 18a. — *Előtte kihúzza az Új szót] * ~ *elődedén* pünkösöd elődestéjén. 1632/XVIII. sz.: tudom hogy 632. esztendőben pünkösöt elődedin hozzáj jöve Kupán Boldisár [Zabola Hsz; HSzjP St. Máthé (50) pp vall.] * ~ *első napja*. 1710: Éppen pünkösöd első napján a szebeni mezőre szállíták az erdélyi hadakat, oda jöve ki nagy kevélyen s pompáson Teleki Mihály, s eljárván mind a seregeket, elválogata a hadakban, és egy részit Kálnoki Sámuel commendója alá adván, elküldik Hunyad vármegyében, hogy Thökölyt kikergesse az országból [CsH 186–7]. 1782: Sepsiszéki árkosi Szabó András gyalog katona vásárolván Eszterháziánus dimissus katonától, Kala György őkegyelmitől egy hámos lovat pünkösöd első napján cum flor. Hung. 4, den 24 [Árkos Hsz; RSzF 280] * ~ *estéje*. 1595: 13 May ... Waczorara paranczola D. Alphonsus hogy az Wr zámara hozossok füget, Tengeri szelöt, es Mondola magot, mert böitelnék, mint hogy pünkösöt Estj vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 78 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *harmadnapja*. 1629: Pünkösöt harmadnapján vöttünk ki a czéh dutkájából másfél gira nyomót [Mv; EM XVIII. 56]. 1636: Anno 1636 pünkösöt harmad napjan [Kercsed TA; Borb.]. 1770: Pünkösöd harmad napján ki eresztettünk a Felső Csobánkai Határon ... s tudom hogy azon ejczaka tiz ökröt bé hajtattak az ottan ki eresztett ökrök közül [Nagykristolc SzD; JHbK LIV/10. 14] * ~ *hava május*. 1573: Kynck Byzonsagara es Eoreokes Ereossegere es Allandosagara attwk ez my Lewelewnket eo neky^a kezewnk Jrasawal es Peczethewnkel megh ereosythetthet: Keolth ez Lewel Fogarasba Pewnkesth Hawanak Tyzedyk napyan; Ezer eoth zaz hethwen harom Eztendeoben [Fog.; Törzs. Bekes Gáspár aláírásával. — *Kamuthi Balásnak]. 1584: hoza my nekunk az Nag para(n)chiolattiath Tomory Istua(n) Emberre Garda Peter Tomory Istua(n) kepeben ... pinkest houanak Niochadik napia(n) 1584 Eztendoben [DobLev. I/2]. 1592: Akarok nagodnak Jelentyeny hogy hoza my nekwnk mykola Janos szamosfalvj az naghod Bekótótí lewelet pinkest hawanak 12 napia(n) ez mostany 1.5.92. eztendöben [Szamosfva K; JHbK XVIII/16]. 1634: melletünk leueö Tanacs Ur hiueinknek edgyezöi tetczesekbeöl Jnuocauit Vosarnapra, mely az iöbündö Pünkeösd huanak 13 napian leszen, rendeltünk Orszagul hüseghteknek generalis gyülest Feiervári varasunkban celebralni [Thor. X/1 fej.]. 1776: ezen Mostan fojdogalo 1776dik esztendőben Pünkösöd havának 28dik napján [M.köblös SzD; RLt]. 1828: A folyó 1828-dik esztendő Pünkösöt hava 27-dik napján egész falugyülése tartatván [Jenöfva Cs; RSzF 185] * ~ *hete*. 1645: Pünkösöt hetiben miveltem 4 nap ... akkor adott ... egy heti bért [Kv; ACJk 64a] * ~ *másodnapja*. 1727: Pünkest masod napján it Ns Feyervármegyei Sz. Benedeki határan egy Theritzza Mihaila nevü jobbajgit ... Detsey Istwan uram(na)k ... meg oli Pünkösöt masod napján ... Detsey István uramis az Gyilkasnak meg engede illyen Conditioval^a [Fejér m.; DobLev. I/129a. — *Köv. a rész.] * ~ *napja*. 1557/1585: Most penig az keoltseghen es Jegy ruhaba fizetesbe Tartozzek Adni Mikola Pal Vrsolya Azzonak Negyven forinthot Pwnkeost napia [Gyf; JHbK

XXVIII/29]. 1560: farkas Wram my Eleottunk fel Weue ezt, hog Ez Jeowendoe Pünkest napia, kezebe Bochiattia az Jozagot, Minden ok Wetetlen [Ebesfva; Ks 101]. 1601: Az Erdeonek le vagatatasa minthogy az sok niawaliaknak myatta enny ideygh haladot ... teczet hogy peonkeost napiagih mindenek indifferenter le vagassak mert annak vthanna senkinek le vagatattny nem engedik [Kv; TanJk I/1. 385]. 1629: Pwnkeost napjara is vöttwnk egy ejtel bort giontatasa d. 8 [Aldoboly Hsz; HSzjP] * ~ *negyednapja*. 1862: Hivatalomból kiföllyolag, bövebbennis tudatom a Tekint(etes) asszonnyal hogy itten a' mater Ecclesiában Pünkösöt negyed napján Partialis Synodus fog tartatni ... szivesen meg hívom a' Tekintetes Asszonytis házi Csaladjaval együtt Jun 11én 10 orakorra egy Templomi Czérémoniankra [Siménfva U; Pf Baka János past. lev.] * ~ *sokadalma*. 1789: Taplocán commoralo Kotsis, alias Miklós György szeredai pünkösöt sokadalmakor szereda napon vevén Györgypál Jánostól 66, id est hatvanhat magyar forintokon két ökröt, melyek hogy hibáson mentenek volna által Miklós Györgynek állítván, kívánja, hogy azoknak egyike nála meg is döglölvén, kárát fizesse meg [Taploca Cs; RSzF 282] * ~ *szombatja*. 1823–1830: Ezen 1798-ik esztendőben március háromról írott levelét Göttingából éppen pünkösöt szombatján vettem Bethlen Eleknek, melyben írja, hogy Plátó Wilhelmia kisasszonyt veszi feleségül [FogE 285] * ~ *tájbán*. 1570: Margith, Az Nehay Gereb Balasne, Az Annanak mwstoha Annia hity zarent vallya, hogy twgia azt Mykor Gereb Galas az ew vrah megh holt, Annheh haz keoz marhaia volt, hogi egy Low Zekereh Raktak fely, Es wgy vittek Az hoz Bartos hazahoz, Senny (!) elety hazaba nem volt sem buzaia sem Bora Nem volt, Eotet Regelew hettefn veotte volt, Es pinkeost tayba holt megh, addeglanis azzal eltek az Myth Eo odah vyt volt [Kv; TJK III/2. 155]. 1600: Horwath Janos varos lowas legenje ... vallya, Eo menth volt el ez nyarban vgiminth talam peonkeost tayban biro vram pechetewel ... chybak Georginehez ... ott tiltotta megh ... hogy Gabor deaknak valaminemee rez marhaya eo nallok vagion azt ky ne vgyek es ky ne Adgyak teorwenygh [Kv; TJK VI/1. 397]. 1791: Batrinai Bogya Janosnak, és Jákob Györgynek valami Lo marhájokat három darabból állókot Pünkösöt tájbán hogy ellopták hallottam, de ki, vagy kik, azt nem tudom [F.lapugy H; Ks 80. XLVIII/5] * ~ *utáni csónka hét*. 1848: Az antal-napi részletes sinat Pünkösöd utáni Csonka héten Csütörtökön 15ik Jun: fog tartatni [Nagykapus K; Rak 24] * ~ *utáni periódus*. 1758: Ezen Pünkösöd utáni Perioduson tsak apellátás Causák tractáltattak 's mind végig a' féle Causák fognak tractáltatni [Mv; Ks 8. XXII Medve Mihály lev.] * ~ *ünnepe*. 1561: mynden ezthendöben pynkesth Jnnepien egimassal egybe gywlwin ky mennyenek, a wagi Embereketh Boczassanak az Zenafiweknek szinekre, es az wölgieketh Jgazan egibe Jnthizwin, mindeneketh nygy Rizre Jntizzenek es azokra Nilat Hannyanak Es ki ki mind azon maragyon megh Walamelyet az nil Ky mwatath awagi hoz nekiek [Fráta K; SLt U. 28]. 1732: Molnar peter pünkösöt innepien oda jöve [Márkosfva Hsz; HSzjP Bodoni Sikmond (40) ns vall.] * *magyarok -je*. 1827: Itten Czegébe ... Esztendőnként kettzer szokot Vásár esni ugy mint az Olahak fejer hetibe Szomboton; és a Magyarok pünkösötyök harmad napján [Cege SzD; WassLtk Conscr. 85] * *oláhok -je* görögkeleti pünkösöd. 1759: Popa Nikulának most a Nyáron az oláhok Pünkesdjekor gonoszul el vezett két Lovait ki lopta el ?

[H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1806: Az oláhok Pünkösztire fizettem két rendbéli musikusok(na)k 5 Rf 30 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. 1853: én jonak látom hogy várd meg az Oláhok Pünkösztit [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra] * *ó szerint esett* ~ a régi kalendárium szerinti pünköszt. 1759: Pop Nyikulának az lova ó szerint Pünköszt első Napján estve veszett el, amelly napis a régi ritus szerint falunkban Sztrungár nevű heljben Njégýjéja Celebráltatván ... Sztrancz Péteris vellem ... alkanyotig ott mulatott [Bulzest H; Ks 101].

pünkösdi 1. ~ ünnepe (nap) pünköszt ünnepe; sárbaőarea rusaliilor; Pfingst feiertag. 1731: a Pünkösdi Innepe napok osztán el telvén ... Fogarasi ... Feleségével Fekete Ersebet Asszanyal egyb(e) háborodat vala [Sóvényfva KK; Born. XXXIX. 16 Geor. Simon (52) j b vall.]. 1763: egy Terminust tenni kívántam, úgy mint: a Pünköszt szent Innepek Csonka heti után valo Ked napot [Kendilóna SzD; LLt Fasc. 160]. 1834: Pünkösdi Innepekre a Szilágyban jövet menet töltöttem egy hetet 3 cseléddel [Somb. II].

2. pünkösddel kapcsolatos népszokások; obiceiri de rusalii; mit Pfingsten zusammenhängende Volksbräuche. Szk: ~ *királyt tesz*. 1762/1845: Gyöngyvirág nyílláskor pünköszt előtt pünkösdi királyt tesznek az enyedi kollégiumban és azt a felső Holt Marosban kikísérik. Minthogy a királyságot valami gazdag úrfi vállalja, az ott nagy konyhát vettet kivonat oda vagy két negyvenest s többet is, és a kollégiumot jól tartja, sőt sokakat meg is bolondít [Hermányi, EDEM. II, 157] * ~ *rekordáló* pünkösdi köszöntő. 1678: az Pünkösdi Recordálok(na)k ez szerint adtam Az Pataki Deakok(na)k f 50 // — A Neutralistak(na)k f 16 // — [Utl].

3. pünkösdkor történő/tartandó; care se ține la rusalii; zu Pfingsten gehalten. Szk: ~ *sokadalom*. 1668: Kortsomát szabad volt a városnak eleintén három heteken tartani, úgy mint a Pünkösdi, Kis Aszöny napi, és Szent Miklos napi sokadalmak hetiben mely annak utánna Bethlen Gábor idejében el fogattván a várostól, Karátsontól fogva Szent Mihály napig, eő Nagyságok számára kortsomárlanak, Sz. Mihály napjától fogva pedig, Karátsónig a városiak szoktanak kortsomárolni [Fog.; UF II, 442] * ~ *vásár*. 1814: Minden gazdaember, akinek kanca lova találatik a csordába, a közelebbi pünköszt vásárig adja meg*, melyet a falusbíró hűtőseivel együtt felhajtani magát kötelező is [F. rákos U; RSzf 179. — *Ti. a hat sustákat a magló tartásáért].

4. ~ *adó* pünkösdkor fizetendő adó; dare (anulă) față de moșier, adunată la rusalii; zu Pfingsten zu bezahlende Steuer. 1632: Adaiokat ez ide ele megh irt mód szerent keczer administraliik per annum, egiszer Karaczionban, egiczser Pwnkestben. Az Pwnkeösdi adó mellett faluul tartoznak adni f. 1. melliet hinak ezwt pinznek. Az karaczoni adó mellett penigh adnak Eőtue(n) penzt ... kit eők szoktak hini hal penznek [Grid F; UC 14/38. 3]. 1640: Anno 1638 die 14 septembris administral az Zeustreni Zindia Raduli Petrucz ez idej Pünköszt adot f. 24/50 az ezust penzel edgiüt in Fogaras [Szevesztrény F; UF I, 753]. 1680: ezek* az Pünköszt adó melli szoktak adni ezüst penzt fl 1 // Az Karaczoni adó melli penig Hal penzt denar 50 // szoktak adni [Korb F; Ált Urb. 73. — *Ti. a korbaiak].

5. ~ *csirke* szolgáltatásként pünkösdkor adott csirke; obligatie in pui față de moșier, adunată la rusalii; als Bezüge zu Pfingsten gegebene Hühnchen. 1761: azon Jobbágyok Sellerek, és Hetesek szolgáltnak, vagy taxát ad-

nak mit és menyi summát tartoznak adni, s miformálag vagon a' szokásban Karátsion Tyukját, Zabját, Pünköszt Csirkét adnake ha igen hogy mi formában, s hányat adnak? [JHb LXVIII/2. 10 vk.] | Karacsion Zabját Tyuk (!) s Pünköszt Csirkét úgy attuk s adgyuk ma is, mind a fellyebb leirt Possessionaria Portioban lako ... Emberek [Barest H; JHb LXX/3. 240].

6. pünkösdkor vetendő; care trebuie semănat în preajma rusaliilor; zu Pfingsten zu säen. Szk: ~ *len*. 1722: 29. Maji vetettett udvar Biro ur(am) pünkösdi lent egy vekat a mely is a szaraszag mia ne(m) termett [Katona K; Utl].

7. pünkösdkor nyíló; care înflorește la rusalii; zu Pfingsten blühend. Szk: ~ *rőzsa*. 1678: Irta azt is, hogy Kapi uram maga bolondsága miatt vesztette magát és hogy csak legyen parancsolatja az német residensnek az portán, hogy Béli s Csáki uramékat segítse pénzzel, minden biztonnal pünköszt napján az kinyílt pünkösdi rőzsákat szagolhatják [TML VIII, 113 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

8. ~ *királyság* rövid ideig tartó dicsőség; domnie de joi pină mai apoi; kurz dauernde Herrschaft. 1710: Be is jöve Rákóczi* ... és Marusvásárhelyre gyűlést hirdetvén, ott nagy pompával a pünköszt királyságra, erdélyi fejedelemségre instellálta magát [CsH 382. — *II. Rákóczi Ferenc 1707-ben]. 1742: Thoroczka János még semmit sem parancsol, én inkább hiszem Pünköszt királyság leszén, mind addig semmit sem parancsol, az mig az Instructioja el nem jó Udvarbol [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

◊ Szn. 1614: Pwnkeosti Pal pp. Pwnkeosti Mihaly pp [Uzon Hsz; BethU 241]. 1636: Nagiob pwnkeosti Mihali [uo.; BLt]. 1641: pwnkeosti Georgj uram [uo.; HSzjP]. 1643: Pwnkeosti Marthon [Hsz; BLt 7]. 1746: Pünköszt György [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. 1759: Pünköszt György [Vaja MT; Ks 17/LXXXI. 16]. 1766: Uzoni Pünköszt Moyses [Kp I. 233]. 1797: Pünköszt Ádám [T; JHb Hsddati cs.].

pünkösdkori pünkösdkor történő; care a avut loc la rusalii; zu Pfingsten passierend. 1730: az Pünköszt bor töltéskor ... Géczi hozot vagy két Kanna bort [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. 1803: Nem kétlem hogy a' Kedves Hugam a Pünkösdkori látogatásával látott és tapasztalt már régtől fogva sulyason rajtam Uralkodo Nyavalyámrol Sogor Uramot voltaképpen Haza menetelével ne tudositotta volna [M. dellő TA; DobLev. IV/868].

pünkösdnap pünkösdvásarnap; duminica rusaliilor; Pfingstsonntag. 1545: Mi az punkest nap Előth valo zeredan El menthwnk vala az nagisagodh poronchiolathia zerinth mi meg kerok* az annazonjnak egy fia kinel leania vagion az zemelj zerinth oth vala az annazonj kepeben az kinek neue gergelj gereb kelementhelken lakozando az vitalius gerebh az Jozagh kereseben semmj Ellenth Nem tartha [Fiátfva U; MNy XXIV, 216 „ozdy gergely” és „gaspar gerebh” Fráter Györgyhoz. — *A nagylaki részjószágot]. 1563: Pwnkeost nap utan valo czeőteőteőkeőn [Gysz; LLt Fasc. 133]. 1568: Towaba emlekeshetyk rolla keg: io szomszed wraym ez ely Mwlt Napokba(n) az my nemő dologbol En kg:teket Mind egés tanachol meg leltem wala az dypsey dolog felwl, kit keg: egés tanachol halastot wala az holnapy Napra tudny (!) pwnkost nap wta(n) walo kedre [Erked K; BesztLt 38]. 1592: 1592 Ezteendeoben Pinkest nap eleott valo vasarnap [Imecsfa Hsz; HSzjP]. 1598: telliesseggel ugj vegeztek hogy az vegezett nap pin-

kest nap vta(n) valo kedden keze(n) legienek mindenekkel az teorüenyre [Uszt 13/25]. 1672: En Panczel Csehi Vajda János Assecuralo(m) ezen oláh Tivadar nevű Szükereki Jobbagio(m) által az kik mű földünkre Szükerekre és Pintekekben szállanak idegén emberek, hogy énekem esztendő által semmit ne szolgáljanak, ha(n)em őt őt forintot adgio(n) egy, egy ember, s az felét annakis Pünkösdi napra szolgálta bé, az felét penigh karátson napra, az melyről ado(m) ez lévelemet [Páncélcseh SzD; RLt 0.5].

Szk: ~ *tájait*. 1589: ezen Jelen walo 1589 ezteendőben vgy mint pwnkest nap tauatth [Uszt]. 1593: Azert Euocaltuk Az It teoruenhez, hogi ... pinkeost nap tauat ... zolt ennekem nagy gyalazatomra valo zokot, hogi ... az en haza(m)nal buzaia vezett volna el, mely buza el vezesnek neuet orssagnak neuet en rajtam tartottam volna kjt en nem tudok hogy az en hazamtól senkinek buzaia el vezet volna, en orssagnak neuet visselttem volna [Szentegyházaláhfalú U; Uszt]. 1600: Az éonne(n) tilalma alatt rah menth es ki foghialta kezünkbeöl a' megh neuezett feöldünköt 1592 ezteendőben pünköst nap tauat per pote(n)tiam, az eo magha tilalmara [i.h. 15/77]. 1693: Czitaltatta(m) az It az ielen valo 1693 észtendőb(en) pünköst nap tauat oka czitacionnak⁴ [Szentegyházaláhfalú U; Törzs. — *Köv. a részl.] * ~ *tájban*. 1651: En ez Pukosd (!) nap tayba kereket falazok uala Jmreh Jstuanen s ioue oda kos Peter monda Jm miczóda nagy dolgot hallottam mostansagy s kerdelem mit hallot, s monda hogy Ambrus Ferencz uolt nala s mondotta hogy az Bors Thamas leanianak gyermeke lot s abba betegeskedik [Cszs; CsÁlt F. 27. I/16 Hoszuaszay Andras Peter pix vall.].

püspök 1. episcopus; Bischof. 1562: 1526 esztendőben Lajos király megveretik Szulimántól a Mohácsnak mezején, holott elesék a Lajos király, mind az urakkal és püspökökkel öszve; mert csak huszonötezer mene szembe a harmadfélzázézer törökkel [ETA I, 12 BS]. 1572/1650: Ez az Pispék megh osztózek az töb attiafiaival [Alparét SzD; Ks I. 27]. 1592: computalni akarva(n) Hunyadi Demeter plebanosnak es Pwspeoknek az tiztbe allasanak ideyet. Bizonioson c(om)perialtak. Hogi Hunyadi Demeter az tizben 1579 die 13. July valasztatot Halala penigh leott 1592 die 4 July [Kv; TanJk I/1. 200]. 1596: 3. Mazas fazakat attam az püspök kochnyájara, szép öregeket ... d 8 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 7 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1610: Ertem az Pwspeok Vram parantsolattiat es az kegyelmedet is Esperest Vram, hogy kgtek ennekem azt parantsollya, hogy tizen ötöd napra haza mennek, Chiki Simonnakis hogy haza fogadgyon, azert ... ezt mondom, hogy en az teorvenynek mindenkoron engedelmes woltam s wagyokis, de ... mostan ... ne(m) engedhetek [Uszt 20/223]. 1614: Az Ecclesiasticus ordo miért hogi iob pelda adással, nem cziak tanitasauat oktattia Jozagos czelekedetekre az halगतokat giakor visitatiokkal az Pwspekek es Seniorok, ki ki mind az eo zokot vallaszat recepta religioian vallokat mindennwt ez orzagban zabadon visitalhassak, fogiatkozasokat reformalhassak, es az Jokatis Jobitani, Es az vetkes Emberek erdemek zerint ualo bwntetessel, minden ereikkel haznos Jozagos es dicziertes Czelekedetekre indiczak [Ks 87 egy-i végzés]. 1677: A Néhai nagy emlékezetű Bethlen Gábor Fejedelemtől a' Fejérvári Collegium számára, avagy annak építésére legaltatott husz ezer forint summának állapotja-is, több dolgok között controvertáltatván az 1636. esztendőbeli disturbium alatt valo tractatusban, annak

el-igazitása ugyan akkor relegaltatot a' Püspökre, az Ecclesiával edgyüt, mostan-is azon szerént helyben hagyatott az Országnak azon summáról valo assecuratioja-is [AC 16]. 1792: Ami a kortosmárlás dolgát nézi Vintzen senki más kortosmát nem tarthat a Püspök eo Excellentiáján kívül, tsak Intzedi urak, B. Bánfi Ferentz ur és a fekete németek: hanem ha jo okkal moddal a Püspök engedelmével nyerhet szabadságot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1866: (A) Köz synat Fő Tárgya ... lévén a' Mlgs Fő Tiszteletű Püspök Jubileuma ... az emlék egy diszesen ezüst csattokkal ellátott Biblia legyen [Gyalu K; RAK 111 esp. kl].

Szk: ~ *földe*. 1550: Iartak az Cylla mezön barmotys őriztek rayta ... mynidenkor walkyak byrtak es ... megh kergettek az monostoryakat rola es az pyspek földere estek által barmokkal [MNy XXIV, 292 G. hwnyadj de borsa⁵ jb vall. — *K] * ~ *háza*. 1588: 1. 7bris. Keomies Mate vakolta meg az Pwspeok hazanal walo Kapw keozit es az eonneon hazatis attam eozezsegei neky f. l d. 40 [Kv; Szám. 4/1. 37] * ~ *ké teszi magát*. 1649: Az Melegh Földvnyak az Pasztort potentiose az tölleök valo el költözesnek idejen telekere be lanczoltak, seniorra es Pispökké tottek magokatt, azert az patratumert Pispöök Urunktól kel kerdeni mit czielekedgiek az Eccl(es)ia vellek, holot az pastort megh fogtak telekere be lanczoltak es mind virrattigh háza körül kívől strasaltak [SzJk 68] * ~ *ké választ*. 1636: Menének az papok Dicsőszentmártonba püspök választani, és választák püspökké Dániel Bekét, magyar natióon való szép szál embert és jószavú prédikátort [Kv; KvE 169 SB] * ~ *széke* püspöki törvénykezés. 1591: Berekzazi Mathe ada valami Jegeszt kezemben, melinek tenora ez vala hog' eo közötté es feleseghe között diuortiois p(ro)núntialtatot pyspök vram szekin [Kv; KvLt I/60]. 1628 u.: az Jnak az pisppek uram zekjn az Eccl(es)ia ellen ualo synistra informatioia elucescallion [SzJk 34] * ~ *törvénye*. 1610: Tudom azt hogy engemet az Azzony ... el kildot meg tudni, hogy ha az Pwspeok Vram teorüenyre szert el oztozotte Chiki Simon fiatal Menyeteöl awagy nem, de azt mondottak ennekem hog' eok semmi oztozasokat nem tudgiak sem lattakis, hanem minden keoltsegek ebdek es Vaczorayok edgyeot wagyon [Uszt 20/224 Miklos Georgy vall.] * ~ *választani* → ~ *ké választ* * *erdélyi* ~ 1724: az Erdélyi Pöspök [Altoria Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. 1770: A szegény bátyámmal, Várad Zsigmond urammal coaetaneus⁶ s együtt is tanultak, de ez medio tempore pápistává lévén, elsőben Egerben canonicussá lett, azután erdélyi püspökké, melyben valami nyolc vagy kilenc esztendeig fungált, de aztán mi gondolatjából letette a püspökséget [RettE 233. — *Sztójka Zsigmond] * *erdélyi (evangelikus) ortodoxus* ~ erdélyi református püspök. 1636: Az Jesus Christusnak hasznotalan szolgálja, s Nagyságodnak méltatlan Lelki Pásztor. Geleji Katona Istvan Erdélyi Orthodoxus Püspök [ÖGr Aj.]. 1662: Bethlen István fejedelem ... az egész országbeli vármegyékét, székelységet, fizetett hadakat felülni parancsolván, utolban Kolos vármegyében Kolosvárhoz nem messze, Szamosfalvához szállította ... végre az erdélyi evangélikus orthodoxus püspök, keserű Dajka János és Gellei István ... a két fél között közbenvetvén magokat ... die 23. Octobris így egyeztették meg őket⁷ [SKr 134–5. — *Bethlen Istvánt és Rákóczi Györgyöt] * *erdély(ország) református* ~ 1732: Applicáltam magamat Tisz Bonyhai György ur(am) Erdély országi Rftus Püspök és M. Vásárhelyi fő pap hejében valo káplányságra [ArJk

39]. 1760: Azt is hallám, hogy Borosnyai Lukács (János) erdélyi református püspök megholt, ki helyett lett Szathmári Pap Zsigmond kolozsvári pap [RettE 104]. 1767: 12-ma Julii temettetett zágoni Aranka György erdélyi református püspök Széken [i.h. 210] * *gyalui* ~. 1595: Napradi Demeternek a' Gialai Pwspeoknek kwltm Aiandekot B V hagasabol [Kv; Szám. 7/XII. 115 Filstich Lörinc sp kezével]. 1597: vitte Haido Janos az Gialai pisppek leuelet Zúthciagban f — d 12 1/2 [Kv; i.h. 7/XII. 79 ua.]. 1613: negi Ezer Tallert Nagragi demeter az ki gialaj pwspeokis vala az giermekikteöl el ciala ug hoga megh Tarczia az giermekik szamara mihalj vaida ellen, de ne(m) Tarta az giermekik samara hane(m) maga samara Tarta [Tövis AF; JHbK IX. 19] * *jászói* ~. 1597: az Jaszoy^a pwspek zekery cleyben kwldot w kegyelme B: wram Lowakat hogy elis Alloctak wala loway es hogy keisois wala az wdo Mikor be iwhtenek [Kv; Szám. 7/XIV. 74 Masass Tamás sp kezével. — *Abaúj-Torna m.] * *katholikus* ~. 1779: A catholicus püspöknek, Kollonits úrnak, dályai csúrit a tyrofogadás miá felgyújtották, az holott 12 öreg asztagja, csüre, sok szénája s egyéb épületei porrá lettenek [RettE 395]. 1823–1830: Ezek közül gróf Bethlen Imre lett volt itthon kir. tábla assesszora, azután Küküllő vármegyei, végre Alsó-Fejér vármegyei igen activus főispán, hanem mások eleibe tétetvén konziliáriusnak s más főbb hivatalokra, mert akkor kat. püspök, aki a reformátusoknak sok kárt tett, megbuktatta, s lemondván hivataláról, most privatizál [FogE 243–4] * *kolozsvári* ~. 1592: Hogy semmi fele pwspek a' Coloswary embert Secular(is) Caussaban meg Ne itillie, semmire se keőtelezhesse a' Coloswary pwspeoknekis beket haggion [Kv; DiósyInd. 18]. 1622: Ez penig az ember^a oly igazságszerető volt és bálványgyűlölő, hogy az bálványt Kolozsvárból kitisztítá Thoroczka Mátéval, ki akkor kolozsvári püspök volt; az város népével arccal az kalastromra menének, és elronták az klastromot és az bálványt; az papokat Híd-kapun kikísérék az ezerhatszázharom esztendőben, még meg is öltek vala egyet az kalastromban az paterekben [Kv; KvE 153 SB. — *Paulus Göcs kv-i plébános]. 1636: Holt meg nagy hertelen amaz bölcs, tudós, istenfélő Csanádi Pál, az kolozsvári püspök, az ki püspökséget viselheté csak négy esztendeig s két hónapig nagy szorgalmatossággal, az ki az fejedelmek körül is kedves volt jó medicusságáért [Kv; KvE 169 SB] * *lengyel* ~. 1665: Az mely lengyel püspök mostanában Nagyságodnál oda be volt, itt is vala; eleget is hazudott Nagyságod felől, melyről Nagyságodnak ennyihány szóval izentem Nagy István uramtul [TML III, 379 Teleki Mihály a fej-hez Szatmárról]. 1687: Az Lengel Püspök Pater Gardgian u(ramna)k küldött léuelet [ApLt 6]. 1736: Bákóban vala egy minorita barát lengyel püspök ... bémentenek Bákóban, és ott felszenteltették magokat^a [MetTr 423. — *Ti. az erdélyi rk papjelöltek] * *máramarosi oláh* ~. 1710 k.: Beérkezésem után csakhamar jöve a generális levele hozzám, hogy a máramarosi oláh püspököt behívassam holmi tudakozódásra, semmi nyavalyája nem leszen [BÖn. 879] * *oláh* ~ görögkeleti püspök. 1672: Asszonyunk mondja vala, oda kell mennem az oláh püspökkel való alkalomra; mely nap leszen bizonyosan érteném [TML VI, 248 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1677: Az Oláh Püspökök, Esperestek és Papok a' visitalásnak idején a' külső Tisztekknek hivataliokban magokat ne elegyítsék, a' szegénységet ne sanczoltassák, külső dolgokat ne igazgasanak, executioikat affélékről ne tegyenek, hanem visi-

tállyák csak a' magok Papjait, és Deákjait, Beszerikájokat, Cinteremjeket, Temetőjüket [AC 14]. 1686: Katonai Tavalyi adó nestek no 48 oláh Püspök administralta honorium nestek nő 32 [Utl]. 1710: A bolgárszegi oláh papok penig semmiképpen nem akarának az oláh püspök hatalma alatt lenni, és a pápista religióval unialni magokat [CsH 306] * *ordinárius* ~. 1664: Tisztelendő Parthenius Péter Püspök Uramnak lelki pásztori botja és igazgatása alá bocsátjuk és rendeljük minden jószágainkban levő oroszokot, görögöket, rácokot, oláhokot, papjaival, deakonival egyetemben, hogy azokat mint ordinarius vladikájok és püspökjök ... dirigálja, vezérelje, oktassa, s az szerint szokott Liturgiájokban, böjtökben, inneplésekben és egyéb nálok eleitől fogvást bevett ceremoniakban megtartsa [Vress, Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia Rákóczi Ferenc Parthenius Péter püspökhöz] * *ország* ~e. 1644: (Máté vajda) kívánja ettől a vajdától, hogy küldje az ország püspökét s fő boerit Foxsanhoz s ő is küld s békéljenek meg s egymás között erős kötést tegyenek [i.h. X, 163 Barsai Akos Rákóczi Györgyhöz Jászvásárról] * *örmény* ~. 1710 k.: Jutta eszembe in anno 1692. az örmény püspök Oxendiu Verziresscussal is mint jártam volt [BÖn. 882] * *pápista* ~. 1710: Nemsokára azután a Diploma ellen pápista püspököt hozának be Erdélyben, Illés András nevűt, ki csiki fi lévén, gyermek korában ment vala ki Magyarországra tanúságra [CsH 301]. 1740: Mikle Petru, Mihaila és Dumitru ... Mogos nevű falub(an) a' Pápista Püspök földén lakt(a)k [Ks 89 Inv. 37]. 1774: A szegény pápista püspök is, igen idős ember, Pius, Manzador, harmadnap betegsége után megholt Károlyvárt. Ezt igen jó embernek mondták. Nem volt olyan vak zelusú, mint Bajtay [RettE 335] * *rác* ~ görögkeleti püspök. 1621: Egy Ladika (!) Racz puspeoknek negied mag(a)l adata B. V. ... Czipot d. 4 fel sos halat d. 8 ... /12 [Kv; Szám. 15/IX. 195]. 1736: a Rác Püspök Esaiás Antonovicznak, vagyis Vladikanak egy Ignátius nevű botránkozással tellyes életű diaconussa a falukra ki jöven ... tractáltak [Hurm. XV/II, 1660] * *református* ~. 1710 k.: Váradi Miklós ... a Bethlen Gáborról az ecclesiának és kollégiumnak hagyatott 76,000 forintoknak is, Gelei István akkori református püspök akaratjából, kurátora volt sokáig [BÖn. 489]. 1806: a Ref. Püspököt bé kísérték a Nemesek lövöldözések között azt néztük [Dés; KMN 321]. 1816: Refor Püspök [KLev.] * *unitárius* ~. 1679: Mi N. Solymosi Koncz Boldisar Unitarius Püspök etc. es Razmany Adam Peter, Colosvari Unitaria Szasz Ecclesianak egyik Tanitoja [SLT P. 23]. 1710: Kolosvárti létiben az akkori unitárius püspököt, Koncz Boldisárt hívatá, kérdvén tanácsot tőle, mit kellene cselekedni, holott neki nyilvánvaló igazsága vagyon, és ártatlan lévén, nem tarthat a törvénytől [CsH 119]. 1773: Elmentek az unitárius püspök, Ág István s a papok is [RettE 302] * *unitus* ~ görögkatolikus püspök. 1774: (Öfelsége) szörnyű nagy uraságra emelét ezt az unitus ... püspököt, Major Gergelyt, mert nem csak excellentiás titulus adá néki, hanem gubernialis consiliariusnak tevé [RettE 333] * *váci* ~. 1662: (Szapolyai János) királyságra választatott ... az esztergomi érsek, Várdai Pál és váci püspök, Brodericus István által ... meg is koronázott vala [SKr 76] * *váradi* ~. 1595: Küldé az Waradi Püspök Wrunk zámara 6. borth [Kv; Szám. 6/XVIIa. 30 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1747/1752: a Mlgs Várodi Püspök Úr eő Exclája penes Requisitorium innen az kolosvári káptalanbol vagyis Archivumbol holmi Leveleket exquiraltatván ... azokat kiváltottam [Kv; JHbK XXIX/34].

2. vn + kn előtt az 1. alatti jel-ben; înaintea unui nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor Familien- + Vornamen mit der Bedeutung von 1. 1718/1770 k.: T. Puspök Sós Ferentz Ur(am) conferalt ... egy Krakkaí abroszt [Málom SZD; SzConscr. 203]. 1720: Tiszt Tudós boldog emlekezettü Püspök Sos Ferencz Vram ö kge ... az elők között ki mulván [Kv; SRE 135]. 1730: A' Tiszteletes Kolosvári Refor. Consistoriumnak gytülése lévén, ott representaltatott ... Tiszteletes Püspök Bonyhai György Uram ö kglme Gravamenye ... hogy ö kglme visitatioját a' mult őszön a' Collegium és Ekklesia nem admittalta [Kv; SRE 159]. 1765: Meg halálózván in A 1765 ... Nagy érdemü Tisz. T. Püspek Verestói György Uram Kolosvárt ... Ettől az üdötől fogva réam szálla a' Püspöki nagj tereh, én küldöttem convocatoria-katis pro Synodo G(ene)r(ali) M(V)ásárhelyre, holott Solemniter bé eskettettém a' hivatalra sokak(na)k örömeikkel [ArJk 55–6]. 1833: az Erdélyi Predikátori Tár ... Fő Tisztelendő Püspök Bodola János ur jól talált mejj képével diszes [Vaja MT; HbEk].

3. ünnepnapok megnevezésében; în denumirea unor sărbători; in Benennung von Feiertagen. 1585: Zent marto(n) Pispöek Nap előt ualo vosamap [KvAkKt 343]. 1600: (Sophia asszony) elteben zabad akarattia Zere(n)th azt az edes attiatol maratt hazatt ennekem hatta ... iamborok előtt ... mely hagyomanrol az en attiamfia lewelet iratoth iambor birak newe alatt, mellet kez wagok in facie sedis p(ro)ducu-nom ... Az tilalom leött ez mostani eztendeöben, Zent Ambrus Pispöek nap taia [UzT 15249]. 1605: Felperes Vduarhelj Varosi Zabo Janosne Dorothia ... Azt mondgia ... hogi ez jelen valo 1605 eztendeöben Zent Miklos pwspek napian az Borbelj Caspar hazanal letemben engemet az Alperes ektelen modon zida rutola yte, vgi annyra hogy wtese mia vgian ki botlott az ver az orromon [i.h. II/3. D. 34].

◊ Szn. 1568: Püspök János [Zilah; EM XLIII, 306].

◊ Hn. 1591: Az pypok Mayrabán [Kv; Szám. 5/I. 115]. 1640: Pwspek retiben [Gyalu K; GyU 56]. 1676: püspök reti Kapus felöl k [uo.; EHA].

püspökarany egy fajta aranyforint; un fel de florin de aur; Art Goldflorin. 1774: Melgos Groff Szárhegyi Lázár Gábor Ur Betegségiben meg Számlaltatván alabb meg irt Szemelyek előtt kész pénzt e Szerint találatott ... Püspök Arany Nrő 1 f Hg. 5 Den. 8 [LLt 110/42].

Feltehetően a földai püspökfejedelmek ábrázoló 1762-ben kibocsátott 5 magyar forintot és 8 pénzt érő aranyforintról van szó.

püspökfejedelelem fejedelmi jogkört gyakorló püspök; episcopus care exercitū atributiile unui principe; fürstliche Rechte ausübender Bischof. 1694: Mivel vacált a leordinumi püspökség, akartak az capitularis papok püspök-fejedelmet választani, de az papokat az gallus ugy fascinálta, hogy fele az papoknak, ugymint 24, válasszák a coloniai elec-tort, 24-gye pedig az magnus ordinus Teutonicus magistert ... az francia feltett célja ez volt, hogy az Bavátiai (!) házat ezen causával összezevesse az Nimburgumi hazzal és hadat indíttassan egyikkel a másik ellen, hogy annál jobban férjen az dologhoz [IIAMN 333–4].

püspökház püspöki székház; episcopie, reşedinţa episcopului; bischöfliches Residenz. 1586: 5 July az pwspek haznal valo Ezeő vizs Emeszteo veremben veottem Biro

Vram akarattiabol egi font ken esseot —/65 [Kv; Szám. 3/XXIV. 55].

püspökhelytartó vikárius, püspöki helynök; vicar; Vikar. 1847: A helységek felkerestetik két ember által a méltóságos püspökhelytartó urat, kik által azt izeni a közönségnek, hogy Vízkereszt napjokon az izbitai templomba jő, és jelenjenek meg mindenfelől, és jelenjek meg én is. De a népnek egy része nem javasolta az én jelenésemet, de én éppen nem tartván az elfogatástól, sőt inkább azt gondoltam, hogy ha szinte a külső tisztviselők el akarnának is fogni, azt fogja mondani mint belső hivatalos viselő főpap, hogy az én ittlétem alatt ne történjen [VKp 156 Varga Katalin sk].

Szk: *őhitű* ~ görögkeleti püspöki helynök. 1847: Én ezen számokkal Bucsuma érkezvén, hallom a szomorú hírt, hogy újra katonákat akarnak rájok hozni. De azonban az őhitű püspökhelytartó úr is azt izeni, hogy kerestesse fel a három helység, mert valami izenetje volna hozzájuk [VKp 156 ua.].

püspöki 1. a püspök rangjával járó; de episcopus; Bischofs-. 1662: Hogyha az olly ország törvénye rendelése ellen átkodott praelátus, papi úr és clérus, egyházi rend leszen, ottan mind papi, püspöki hivatalját, minden beneficiumit, javait, jószágait, ha pedig zászlós úr, gróf úr, és akármilyen világi rendbeli fő- és nemes ember lenne, az is minden névvel nevezendő javait s jószágait elvesztvén ... ő felsége másoknak adhassa, s tartozzék is adni [SKr 280]. 1850: A mely egyház vidékeken Püspöki fel vigyázat alatti Ekklesiák volnának, azokkal is a T. Esperest Vrak tudossák ezen felsőbb rendelkezet [Nagykapus K; RAK 5]. 1861: elkell küldeni, Agentia, Zsinati uti költség, Diurnum Püspöki fizetés, képezde, Zsinati Jegyző könyv özvegyek cassájába való béteteli özvegyet [Gyalu K; RAK 58 esp. kl].

2. a püspök/az egyház tulajdonában/birtokában levő; episcopal; zum Bischof/zur Kirche gehörend. 1802: Nemes N: Enyed Várossában a Miriszloi uttzában ... a Tiszteletes Reformata püspöki residentia [Ne; Incz. XII. 1a].

Szk: ~ *domínium*. 1785: ide az Metallurgiához privilegiált Erdőknek egy részit az Püspöki Dominiában lévő Remeteiek el foglalták [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 13a]. 1815: Szilágyi Ádám ö klme ... a' K. fejer vári Mlgs Püspöki D(o)m(ini)umna)k ... nem többel tsak száz kilencvenöt Rforintakkal tartazik [Sárd AF; KmU Lev. 3] * ~ *levéltár*. 1833: a' Matriculáknak másolatlyai ... a' Püspöki Levél Tárbá bé küldetessenek [Vaja MT; HbEk].

3. a püspök fennhatósága alá tartozó; care este subordonat episcopului; dem Bischof untergeordnet. 1780: A' sem igaz, hogy azért hogy itt elsősegre vágyom etc nem akarom, hogy ide püspöki ember jöjjön etc Tollem senki a' világon erre tzezőző szőt és tselekedetet nem hallott és látott. A' Szivemet pedig tsak az egy élő lsten tudja [Ne; Borb. II Kováts József rectorprof. nyil.].

Szk: *disunitus* ~ *helyettes*. 1847: Bátorodom excellenciának folyó év Januarius 7-ről 46 E. szám alatt hozzáam bocsátani méltóztatott rendelete következtében magam részéről is hivatalosan feljelenteni, hogy a bucsumi közönséghez huzamos időtől fogva lázszaszt Varga Katalin, kinek elfogatása iránti próbatételek edigelő sikertelenek valának, alispán Pogány György úrnak ide fogott hivatalos jelentése szerint, disunitus püspöki helyettes Saguna András úr

közbejöttével, el van fogva, s jelenleg a nagyenyedi börtönbe tartatik [VKp 150–1] * *nem egyesült görög (szertartású) ~ helytartó*. 1847: Nem egyesült görög szertartású püspöki helytartó, méltóságos Ságuna András úr ritka béléltatás számításával intézett tervének merészséggel páros végrehajtása, helyettes-alispán Pogány György atyánkfia és szolgabíró Tóvissi Gergely erélyes közremunkálásuk következtében sikerült a több éveken keresztül annyi bajt okozó bujtogató Varga Katalint Bucumból nemcsak eltávolítani, hanem e megyei börtönbe is juttatni | Történt azonban, hogy az oláhok idei Vízkereszt napján a görög nem egyesült püspöki helytartó úr, a tekintetes alispán, szolgabíró s más kamarai tisztek kíséretében Bucum-lzbitára érkezvén, midőn ... a méltóságos püspöki helytartó úr az isteni tiszteletet bevégezte volna az izbitai templomba ... engemet maga elébe hívatván, felolvasta az én befogatásomat tárgyzó felsőbb rendeletet [VKp 149–50, 166].

4. ~ *szék püspöki törvényszék*; scaun de judecată episcopală; bischöfliches Gericht. 1850: (A) Püspöki szék azt határozta vala, hogy Fő tiszteletű Püspök aa, Esperes Császár Sámuel meg szolítván, hogy ha ismételt hibájának semmi okát nem adandja, Esperessi hivatalából függeszse fel, a közelebb tartandó köz-zsinatig, és oda Generális Director aa által évocáltassa (:Az évocáltatás meg-esett:) [Nagykapus K; Rak 3].

5. püspöktől eredő; care provine de la episcop; vom Bischof stammend. 1836: (A) Püspök Úr Fejedelmünk ő felségének születése és név-napjára szép Hymnusokat készített — mivel kotát v(agy) notát nem küldöttek hozzá — a kik a Papok v(agy) Mesterek közül tudnak rá a versre notát készíteni, készicsenek ... Én el is tettem — hadd heverjen az Ekkla ládjába, ezen sületlen püspöki ész ötlet szüleménye [Nagykapus K; Rak 14].

6. ~ *levél püspöktől kibocsátott körlevél*; pastorală; bischöflicher Sendbrief. 1837: (A) Püspöki levelet ... (a) Szent Tanítás után, a Szollo Székéből olvassa fel [Vaja MT; HbEk].

7. ~ *voks püspökválasztáskor leadott szavazat*; vot exprimata la alegerea episcopului; Stimme bei Bischofswahl. 1760: Öszve szedék a' Notariusi Voxokatis és találtaték, hogy én réám méne 27 vox, melyeket combinálván a' ... Püspeki voxal^a, melyis volt 19, telék 46-ra, és ... bé eskette-tém és functióhoz kezdék. Mely hivatalnak hasznoson és épületesen való viselésére adgjon az Ur Isten értelmes szívet és elegendő Segedelmet [ArJk 52–3. — *Ti. az ezt megelőző püspökválasztáson Arankára esett 19 szavazat].

◊ Szn. 1579: Pyspeky ferenczet [Kv; Szám. 1/XVIII. 30]. 1710: Püspöki László Uram [Nsz; DobLev. 1/68]. 1786: Püspöki Péter [Nagylak AF; i.h. III/607. 6].

Kázmér, RMCsSz valamelyik Püspöki nevű helységnévből származtatja a Püspöki szn-et.

püspökné 1. a püspök felesége; soția de episcop; Frau des Bischofs. 1598: 18 Augusty hogy az pwspeokne, es az zaz p(rae)dicatore gyermekeit el temetek, fizettünk az harangozasert f — d 96 [Kv; Szám. 7/XVI. 41]. 1820: egyitek a' Püspöknével, a' másik Nagy Mihályné Hugom-mal mind a' ketten el jöhettek [Kv; Pk 7]. 1842: a' Consistorium téged tét Inspector Curátornak a' mind a' Püspökné izenteti éppen itt van [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1844: a' Püspöknet erősen rosul léven el mentem gyalog hogy látogasam meg [Kv; Pk 6 ua.].

Szk: *református* ~. 1741: Reformatus Püspekné Bonyhay Györgyne Aszszonyom [Lőrincfa MT; SLt 12. V. 4].

2. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; inaintea sau după un nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familien- + Vornamen mit der Bedeutung von 1. 1614: Helthaj Borbara Aszszony Enyedj György püspökne [Kv; TJK VII/2. 237]. 1628: iouenek mi előnkbe(n) Trozkay Máté Pwspökne Beseney Ersébet Azony, az fiaual Trozkai Szabo Istuánnal [Kv; RDL I. 136]. 1765: Ki-szolítván Isten e' Világból Néh. Tisz. Püspök Verestoi György vramat ... Tisz. Püspökné Verestoi Györgyné Aszszonyom, azon Ház-ba melybe lakott maga Neh. Férjével ... meghagyatik, a jövő Sz. Mihály Napig [DobLev. IV/214].

püspöknéasszony a püspök felesége; soția episcopului; Frau des Bischofs. 1593: Piroska Kadar peterne vallia: Egi-kor ez mostani pwspeokne Azzoniommal lakom vala: jüték haza, hat vizhordone bezegekdedt egiedwl az hazba, az ablakon halgatni kezdék, halla(m) hagi valami zeorgetes vagion oda be, vegre be bochata, es egi niars pecheniet veón kezebe, es el mene onnat [Kv; TJK V/1. 327]. 1672: Eluntam az sok veszekedését s nagy nyelvét magam is ennek a görögnyei asszonynak, hanem Kolosvárról szerzett volt püspökné asszonyom s György deák uram egyet, melyet igen dicsér György deák uram és minapiban is Veres Péter iratá, hogy püspökné asszonyom izente, írják meg nekem, ha kell-e, avagy nem, mert régen tartóztatja ő kegelme [TML VI, 82 Veér Judith Teleki Mihályhoz].

püspökség 1. püspöki tisztség; episcopat, funcția de episcop; bischöfliche Funktion. 1592: Megh ertettek varosul eo kegmek biro vramtol az be giwitesnek okat az plebanos valasztas feleol, ez mellet az egihazi tanitoknakis keuansagokat es Intentiokat, hagi ammint ekkedigh az plebanossagh eggiwt volt az pwspeoksegl itt ez varoson, mostannis keüannak hagi meg ne valtoztattnek, hanem ha eo kegmek olliat valasztanak az plebanossagh tiszti es gongia viselesere ki eo nekieis teccenek az Süperintenden-tiat suffragiumokal nekiadnak [Kv; TanJk I/1. 194]. 1657: Ezután fejevári scholában adattattam, az holott tudós, böcsületes academicus mesterim voltanak, többek közt egy Gelei István, ki püspökségben hala meg [KemÖn. 36]. 1710 k.: Annak az uniónak eredetét és okát a deákban megírtam, melyhez járult az is, hogy Dindár László is fenyegette a havasalföldi vajda nevével, hogy kivetteti a püspökségből részesekedése, néha betegségében való húsétele és az oláh papoknak második házasság engedése miatt, kinek is megmondtam, ne desperáltassék, mert bizony így járnak véle [BÖn. 873]. 1823–1830: Püspök volt ekkor Abats János, a generális notárius, torokószentgyörgyi pap Fartzádi Gábor azelőtt kevéssel meghalálózván, substituáltatott Csiki János, aki azután actualizálódott is, de ez is egynéhány esztendőre meghalván, nem érhetett püspökséget [FogE 289].

Szk: ~re választatik. 1677: A' Négy recepta religion lévők között a' fellyül meg-nevezett Reformata Evangelica, Lutherana, vagy Augustana, Unitaria vagy Antitrinitaria religion lévőknél tulajdon Püspökjök magok vallásán lévők legyenek, a' Catholicusoknak, vagy Pápistáknak pedig Vicariusok, kik az ő religiojok és inspectiojok alatt az Egyházi rendekre vigyázzanak, mindazonáltal az eleitől fogván observáltatott usus szerint, a' kik a' Püspökségre,

vagy Vicariusságra választatnak, az ő közönséges Egyházi gyülekezeteknek tetszésekből és végezésekből, azok a' Fejedelmektől confirmaltassanak ... mellyek szerint mind a' Püspökök, Esperestek a' Visitationok állapottyában procedallyanak [AC 5] * *erdélyi* ~. 1774: (Kemény Lászlónak) lett három igen szép fia. A nagyobbik most esztergomi praepositus. Sokat igyekezett, hogy az erdélyi püspökséget megnyerhesse, de nem adák a jó hazafiának [RettÉ 338] * *karlovicai* ~. 1774: (Major Gergely) jó és becsülettudó, barátságos ember, úgyhogy mind Aront, mind Redniket, id est az előtte való püspököket, urbanitással meghaladja, amellet jól tanult ember, deák, francia, német, olasz és magyar nyelveket jól tud. Most úgy hallatik, hogy a karlovicai püspökséget is neki adta öfelsége [i.h. 333–4].

2. egyházmegye; episcopie, dieceza; Kirchendistrikt. 1662: ad diem 10. Junii 1646. Szatmár városában nationális synodust, nemzetséges gyűlést tétetvén, az helvétiai

keresztyén valláson levő evangélicus tanítókat mind az erdélyi s Tiszán innét levő püspökségek alattvalókat, s mind a Tiszán túl lakó esperességek alatt lakókat egybehevátván ... ilyen végezésekre szállottak vala [SKr 277].

3. a püspöki hivatallal járó javadalmak/birtokok; proprietáre/páminturile episcopale; bischöfliche Besitztümer. 1790: a' Püspökség helyén lévén ... azon Szöllő a' Dézmát a' Tiszt: Püspökségnek praestálja [M.boroskocsárd AF; DobLev. III/675].

Szk: ~ *földje*. 1796: (A) szöllő ... vagyon, a Mlgs Püspökség földjén ... ha pedig Melioratiot tenne tétetne reája, aztis Modo Legitimo meg fordítani köteleszetnek, ha deterioratio törtennék rajta, az is az akkori intézés szerint felvetetődgyék [M.igen AF; i.h. IV/757. 1a] * *károlyvári* ~ *erdeje*. 1764/1786: közönségesen osztatlan Erdő ... hivatik Tövises vápának szomszédja egy felől a Károlyly vári Püspökség Dumbráva nevű tilalmas Erdeje [Sárd AF; EHA].